

MIHAI VITEAZUL

ÎN

CONȘTIINȚA EUROPEANĂ

2

CRONICARI ȘI ISTORICI STRĂINI
SECOLELE XVI—XVIII

Texte alese

EDITURA ACADEMIEI
REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

MIHAI VITEAZUL
IN
CONȘTIINȚA EUROPEANĂ

2

Cronicari și istorici străini. Secolele XVI—XVIII

Texte alese

Lucrare întocmită de :

ION ARDELEANU	GHEORGHE BONDOR
VASILE ARIMIA	MIRCEA MUȘAT
GHEORGHE BERCAN	VASILE ȘIMANDAN
VICTORIA ȚĂNDĂREANU	

Colectivul de coordonare :

ION ARDELEANU	GHEORGHE BONDOR
VASILE ARIMIA	MIRCEA MUȘAT

Au mai colaborat :

IACOB MĂRZA	EMILIA POȘTĂRIȚĂ
ION SIMION	MARIA SOVEJA

DIRECȚIA GENERALĂ BIBLIOTECA CENTRALĂ
A ARHIVELOR STATULUI • DE STAT

MIHAI VITEAZUL

ÎN CONȘTIINȚA EUROPEANĂ

2

CRONICARI ȘI ISTORICI STRĂINI. SECOLELE XVI-XVIII
Texte alese

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
București, 1983

Михай Храбрѣ в европейском сознании

2

Зарубежные летописцы и историки, XVI — XVIII вв.

Michael the Brave in the European Consciousness

2

Foreign Chroniclers and Historians, 16th — 18th ct.

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

R 79 717, Bucureşti, Calea Victoriei 125

C U P R I N S

INTRODUCERE	13
NOTĂ ASUPRA EDITIEI	27
[ANONIM], <i>Discours de ce qui c'est passé en Transilvanye, de l'union des Princes de Moldavie et Duc de Valachie, avec le Voaiuode pour la deffence de la Chresttenté contre le Turc</i>	31
NICOLAUS ISTVÁNFFY, <i>Historiarum de rebus ungaricis libri XXXIV ab an. 1490 quò Math. Corvinus rex Hung. fato functus est, ad Mathiam usque II</i>	34
CESARE CAMPANA, <i>Compendio historico, delle guerre ultimamente successe tra Christiani, e Turchi, e tra Turchi, e Persiani: Nel quale particolarmente si descrivono quelle fatte in Ungheria, e Transilvania, fino al presente Anno MDXCVII. Doue per più facilità de' Lettori si e posta in disegno essa Ungheria, è Transilvania; con tutte le sue Prouincie, città, fortezze, monti, laghi, e fiumi; il tutto situato a suo luogo, come si può vedere per la Scala delle miglia Italiane, che in essa figura si contiene. Con un Sommario dell'origine de' Turchi, e Vite di tutti i Prencipi di Casa Ottomana; e un'arbore, nel quale si contengono tutti gli Imperatori di detta Casa.</i>	41
HIERONYMUS ORTELIUS, <i>Chronologia oder Historische beschreibung aller Kriegs-Em-pörungen und belagerungen der Statt und Vestungen auch Scharmüttzeln und Schlachten so in Ober-und Unter-Ungern auch Sibenbürgen mit dem Türcken von A°. 1395 biss auff gegenwertige Zeit denckwürtig geschehen.</i>	44
RICHARD KNOLLES, <i>The Generall Historie of the Turkes, from The first beginning of that Nation to the rising of the Othoman Familie; with all the notable expeditions of The Christian Princes against them. Together with the Lives and Conquests of the Othoman Kings and Emperours. Faithfullie collected out of the best Histories, both auntient and moderne, and digested into one continuat Historie untill this present Yeare 1603</i>	71
CIRO SPONTONI, <i>Attoni de're dell'Ungaria Incominciassi dall'anno trecento settanta otto dopo Christo nato, seguendo infino al mille seicento e uno compiuto. Vi si legge gran numero di considerationi Politiche e Militari sopra, le attoni de'detti Re: e di loro si veggono gli Arbori delle discendenze ancora.</i>	105
CIRO SPONTONI, <i>Historia della Transilvania</i>	111
JACQUES AUGUSTIN DE THOU, <i>Tomus quintus historiarum Iacobi Augusti Thuani</i>	120
STEPHANUS SZAMOSKÖZY (ZAMOSIUS), <i>Erdély története 1598—1599, 1603</i>	138
PETTHŐ GERGELY, <i>Rövid magyar kronika sokrendbéli fő históriás könyvekből nagy szorgalomossággal egybeszedettelet és irattatol</i>	185
GASPAR ENS, <i>Rerum Hungaricarum historia, novem libris comprehensa: in qua praeter regionis situm, caeteraque quae eò pertinent, ea quae à primis regni incunabulis acciderunt, breviter; nostri verò et superioris temporis res gestae ad annum usque MDCIV fusè describuntur.</i>	188
IBRAHIM PECEVI, <i>Pecevi Tarihi</i>	200
MICHEL BAUDIER, <i>Inventaire de l'histoire generale des Turcs. Contenant leurs guerres, conquestes, seditions et autres affaires remarquables, tant contre les Chrestiens, Grecs, Hongres, Polonois, Bulgares, Moldaves, Transsylvains, Valaques, Sclavons, Espagnols, Venitiens, Chevaliers de Rhodes et de Malte, que contre les Infidelles Tartares, Perses, Egyptiens, Arabes, etc. Tiré de Chalcondyle Athenien, Paul Jove, Leonclavius, Lonicerus, et autres, iusques en l'année mil six cens dix-sept. Par le Sr. Michel Baudier de Languedoc. Et nouvellement reueu, continué et augmenté depuis ladite année mil six cens dix-sept, iusques à la presente mil six cens vingt-</i>	

<i>huit. Avec la mort et genereuses actions de plusieurs Seigneurs, Gentilshommes François, et Chevaliers de Malte, qui s'y sont trouvez.</i>	209
KARA CELEBI ZADE (ABDUL AZIZ EFENDI), <i>Ravdat ül-ebzar</i>	220
PAOLO SARTORIO, <i>Relatione delle guerre successe fra Christiani, e Turchi, in Ongaria, Transilvania, e Valachia sino al presente anno 1600., Guerre di Ongaria occorse dall'anno 1590 fino à l'anno 1600.</i>	229
THOMAS ARTUS, <i>L'Histoire de la decadence de l'Empire Grec et etablissement de celuy des Turcs par Chalcondile Athenien. Avec la Continuation de la mesme Histoire depuis la ruine du Peloponese jusques à l'an 1612.</i>	238
LAZARO SORANZO, <i>L'Ottomanno</i>	246
BALTHASAR WALTHER, <i>Brevis rerum a Michaelae Moldaviae Transalpinæ sive Valachiae Palatino æstarum descriptio</i>	250
IOANNIS BISSELIUS, <i>Aetatis nostræ gestorum eminentium Medulla Historica, per aliquot Septennia digesta. Septennium I ab anno MDCI usque ad annum MDCVII inclusive</i>	288
GIOVANNI SAGREDO, <i>Memorie istoriche de monarchi ottomani].</i>	308
MARTIN SZENTIVÁNYI, <i>Summarium chronologiae Hungaricae. Miscellaneorum</i>	318
MATHIAS MILES, <i>Siebenbürgischer Würg-Engel oder Chronicalischer Anhang des 15. Seculi nach Christi Geburth, aller theils in Siebenbürgen, theils Ungern und sonst Siebenbürgen angränzenden Ländern fürgelauffener Geschichten, Woraus nicht nur allein die gewlistig-bluttige Anschläge, Kriege und Zeitungen, dessen villfältiger Feinde, sondern auch die gehäymbste Rath-Schlüsse beyder Keyser, Könige, Fürsten und Wayvoden zu erkundigen, durch welche diss bedrängte Vatterland theils wohl regieret, theils vollends in Abgrund des Verderbens gestürzt worden; Auch welcher gestalt nebenst der Augspurgischer Confession die übrige im Lande angenommene Religionen drinnen erwachsen seyn. Nebenst der Ober-Regenten Sachsischer Nation, bevorauss der Haupt-Hermanstadt löbligen Magistrats, ordentlicher Erzehlung wie Selbige nehmlich ihre Ampts-Geschäften versehen haben. Welches kurtz doch warhafft und ordentlich abgebildet und heraus gegeben.</i>	322
[ANONIM], <i>Neue Ungarische und Siebenbürgische Chronick oder kurtz verfasste Historische Beschreibung dess Königreichs Ungarn, zugehörigen Ländern und Provinzen, dessen Ursprung, Namens, Fruchtbarkeit, der Inwohner Sitten, Gebrauch, ordentlicher Succession und Folge aller, insonderheit aber der Christlichen Könige, und was sich unter derselben Regierung zu Kriegs- und Fridens-Zeiten Denck- und Merckwürdiges zugetragen. Wie auch der vornehmsten Städte, Festungen und Schlösser Bestürm- und Eroberung. Darinn zugleich eine weitere Aussführung und Continuation dess nechst heraus gegangenen Türcken- Greuels, dessen allen was sich biss auff gegenwertige Zeitbegeben begriffen. In eine richtige Ordnung, verständliche Erzehlung, dem Teutschen Leser auss den bewehrtesten Scribenten zusammen getragen, mit annehmlichen Kupffer-Stücken unterschiedlicher Städt und Festungen aussgeziert.</i>	348
PAUL PIASECKI, <i>Chronica gestorum in Europa singularium</i>	355
SAMUEL TIMON, <i>Imago novæ Hungariae, repraesentans regna, provincias, banatus et comitatus ditionis Hungaricae</i>	362
JOHANN FILSTICH, <i>Tentamen historiae Vallachicae</i>	366
[ANONIM], <i>Hungarisch-Türkische Chronick. Das ist curiöse und dabey kurtz-gefaste Beschreibung alles des jenigen was sich vom Ersten grausamen Kriegs-Zug der Türcken wider das Königreich Hungarn und derselbigen Könige biss auff gegenwärtiges 1685. Jahr Merck- und Denckwürdiges zugetragen. Dabey auch ausführlich gemeldet wird was sich jüngst vor- in- und nach der entsetzlichen Türkischen Belägerung der Stadt Wien, sonderlich den höchst- glücklichent Entsatz derselben durch die Käys. Kön. Polnische, Chur-Bayerische, Chur-Sächsische- Fränckische und andere Reichs-Völcker betreffend ereignet. Dem Geschicht-liebenden Leser zu gefallen in einen kurtzen Begriff zusammen-gezogen, in dieser andern Edition umb ein Merckliches vermehret und mit notablen Kupffern darunter unterschiedliche rare Münzten wie auch die Wappen der Generalität sowol über die Cavallerie als Infanterie begriffen, zum Druck befördert, und mit einem curiösen Anhang von Eroberung der Insul St. Maura durch die Venetianer, Bezwingung der Festung Luxenburg, der Stadt Trier, wie auch Beängstigung der Stadt Genua durch die Frantzosen, versehen.</i>	390

JOHANNES TSETSI, <i>Brevis sed genuina historia inclyti regni Transylvaniae quom in usum non exiguum historiae patriae limites cogitantim, postquam indefesse lingua latina elaboravit. Testimoniis ex Auctoribus fide dignis certisque rerum circumstantiis petitis illustravit vir Amplissimi nominis</i>	398
JOSEPH BARRE, <i>Allgemeine Geschichte von Deutschland vor und nach Errichtung des Kaiserthums bis auf itzige Zeiten</i>	404
[ANONIM], <i>Curiöse Beschreibung von der Maldou und Wollochey, worinnen deroselben Zustand und Beschaffenheit, Grnützen, Leger, Städte und Schlösser, der Innwohner Sitten, Religion, und andere Ceremonien, vornehmlich ober derer Woywoden und Fürsten, ihre Regierungs-Art, Gewalt und Mocht zu Kriegs-und Friedens-Zeiten, deroselben Tribut so sie sonst an die Ottomonnische Pforte geliefert; was sonderlich in diesem Secula vor Veränderungen und Troublen unter diesen Fürsten vorgegangen seyn, umständlich vorgestellt worden, Insonderheit ober welcher gestalt diese Länder sich Anno 1686 an die Cran-Polen ergeben und was Anno 1698 daselbst mit denen Polnischen, Chur-Sächs. und Türckischen Armeen passiret, bevorous ober was, vermöge des neuen Frieden-Schlusses Anno 1699, wegen mehrgemeldter Länder zwischen Polen und der Pforte verändert worden</i>	416
GILBERT SAULNIER DU VERDIER, <i>Abbrégé de l'histoire des Turcs, contenant tout ce qui s'est passé de plus remarquable sous le regne de vingt trois Empereurs.</i>	429
CASIMIR FRESCHOT, <i>Idea generale del regno d'Ungheria, sua descrittione, costumi, regi, e guerre; con i motui dell'ultima sollevatione, inuasione de'Turchi, assedia, e liberatione di Vienno, e progressi dell'ormi cristiane.</i>	433
JOHANN GRADELEHNUS, <i>Hungarische, Sibenbürgische, Moldou-Volloch-Türk-Tartar-Persian- und Venetianische Chronica oder Ausführlich, Warhoffte Beschreibung des Königreichs Hungorn, Sibenbürgen, Moldou, Vallachey, Bulgarien und anderer angrnützenden Landschafften, sombt den vornembsten Stätten, Vestungen und wunderbaren Wassern; Wie ouch Eine Historische Beschreibung von der Hungorn Herkommen, aller Heidnischen und Christlichen Königen, ouch aller denckwürdiger Geschichten, so sich bis auff die jetzt regierende Keys. und Kön. Maj. Leopoldum I. und biss auff den Monat Septemb. dieses 1664. Jahrs zugetragen, in sechs Theilen, mit einer vollkommenen Land-Charten und vielen Kupffern gezieret, sompt einem ordentlichen Register</i>	438
MARTIN FELMER, <i>Primae lineae M. principotus Transylvaniae historiam antiqui, medii et recentioris aevi</i>	461
GEORGIUS PRAY, <i>Historia regum Hungariae, ab anno MDXXVII ad MDCCLXXX.</i>	466
STEPHANUS KATONA, <i>Historia critica regum Hungariae.</i>	471
LUDEWIG ALBRECHT GEBHARDI, <i>Allgemeine Weltgeschichte von der Schöpfung an bis auf gegenwärtige Zeit; welche alle bekannte Reiche und Stooten, ihre Veränderungen, Staatsverfassungen, Gesetz, Religionen, Sitten und Gebräuche, ihr Wachsthum in der Gelehrsamkeit, den Künsten und Wissenschaften, der Handlung und Schifffahrt, somt ihrer Zeitrechnung, ihren Alterthümern, öffentlichen Gebäuden und besondern Seltenheiten der Natur und Kunst in sich begreift</i>	475
[ANONIM], <i>Histoire de l'Empire d'Allemagne et principalement de ses révolutions, depuis son Etablissement par Charlemagne jusqu'à nos jours: précédée d'une Introduction Historique et suivie d'une Exposition du Droit Public, des Loix, des Constitutions, du Gouvernement Civil et Politique de cet Empire</i>	510
GLOSAR	513
INDICE	515

C U P R I N S

INTRODUCERE	13
NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI	27
[ANONIM], <i>Relatare despre ceea ce s-a petrecut în Transilvania, despre unirea principilor Moldovei și ducele Valahiei cu voievodul pentru apărarea creștinătății contra turcului</i>	31
NICOLAUS ISTVÁNNFFY, <i>Cele XXXIV de cărți privind istoria Ungariei de la anul 1490, când s-a stins din viață Matei Corvin regele Ungariei, pînă la Matei al II-lea</i>	36
CESARE CAMPANA, <i>Compendiu istoric al războaielor întîmplate în ultimul timp între creștini și turci, și între turci și persani; în care se descriu în mod deosebit cele produse în Ungaria și Transilvania pînă în prezent, anul 1597. În care pentru mai multă ușurință a cititorilor s-au avut în vedere în primul rînd Ungaria și Transilvania, cu toate provinciile, orașele, cetățile, munții, lacurile și rîurile, toate așezate la locul lor, cum se poate vedea în harta redată la scara în mile italiene. Cu un sumar privind originea turcilor și viața tuturor principilor din Casa otomană și un arbore (genealogic) în care sînt incluși toți împărații din numita casă</i>	42
HIERONYMUS ORTELIUS, <i>Cronologia sau descrierea istorică a tuturor evenimentelor războinice și asediilor de orașe și cetăți, de asemenea, ale ciocnirilor și bătăliilor care s-au produs în Ungaria Superioară și Inferioară, precum și în Transilvania cu turcii, din anul 1395 pînă în vremea de astăzi</i>	57
RICHARD KNOLLES, <i>Istoria generală a turcilor de la începuturile acestei națiuni pînă la ascensiunea dinastiei otomane, cu toate expedițiile de seamă ale principilor creștini împotriva lor. Împreună cu viețile și cuceririle regilor și împărașilor otomani, adunate cu fidelitate din cele mai bune istorii atât vechi cît și moderne și rezumate într-o istorie continuă pînă în anul prezent 1603</i>	87
CIRO SPONTONI, <i>Faptele regilor Ungariei, începînd din anul 1368 după nașterea lui Hristos pînă la sfîrșitul lui 1601; aici se pot citi numeroase considerații politice și militare asupra faptelor numiților regi și de la ei se văd și arborii descendenților</i>	107
CIRO SPONTONI, <i>Istoria Transilvaniei</i>	114
JACQUES AUGUSTIN DE THOU, <i>Volumul al cincilea al Istoriilor lui Jacques Augustin de Thou</i>	128
STEPHANUS SZAMOSKÖZY (ZAMOSIUS), <i>Istoria Transilvaniei 1598—1599, 1603</i>	161
PETTHÖ GERGELY, <i>Scurtă cronică ungară adnotată din multe cărți principale de istorie</i>	186
GASPAR ENS, <i>Istoria faptelor Ungariei cuprinsă în nouă cărți, în care vor fi înfățișate, pe scurt, pe lîngă așezarea finuturilor și cele ce sînt de acestea, și faptele care s-au întîmplat de la primele începuturi ale regatului, precum și cele petrecute în vremea noastră și mai înainte pînă la anul 1604</i>	193
IBRAHIM PECEVI, <i>Cronica lui Pecevi</i>	203
MICHEL BAUDIER, <i>Inventarul istoriei generale a turcilor cuprinzînd războaiele, cuceririle, asediile și alte fapte remarcabile atât în confruntarea cu creștinii: grecii, ungurii, polonezii, bulgarii, moldovenii, transilvănenii, valahii, slavii, spaniolii, venețienii, cavalerii de Rodos și de Malta, cît și cu necredincioșii: tătari, persi, egipteni, arabi etc. Extras din Chalcocondylas atenianul, Paul Iove, Leonclavius, Lonicerus și alții, pînă în anul 1617, de Michel Baudier de Languedoc și revăzut din nou, continuat și adăugit începînd din anul 1617 pînă în prezent, 1628. Despre moartea și faptele de bravură ale mai multor suverani, nobili francezi și cavaleri de Malta care au participat</i>	214
KARA CELEBI ZADE (ABDUL AZIZ EFENDI), <i>Grădina celor virtuoși</i>	223

PAOLO SARTORIO , <i>Relatare despre războaiele dintre creștini și turci, în Ungaria, Transilvania și Valahia, pînă la sfîrșitul acestui an 1600. Războiul Ungariei din cursul anului 1590 pînă la sfîrșitul anului 1600.</i>	233
THOMAS ARTUS , <i>Istoria decadenței Imperiului grec și a întemeierii celui turc de Chalcocondylas atenianul. Continuarea acestei istorii de la căderea Peloponezului pînă în anul 1612</i>	241
LAZARO SORANZO , <i>Otomanul</i>	246
BALTHASAR WALTHER , <i>Scurtă descriere a faptelor de arme ale lui Mihai, domnul Moldovei, Munteniei sau Valahiei</i>	268
IOANNIS BISSELIUS , <i>Confinutul istoric al faptelor celor mai însemnate din vremea noastră, timpărite în cîteva septenii. Septeniul I de la anul 1601 pînă la anul 1607 inclusiv</i>	297
GIOVANNI SAGREDO , <i>Însemnări istorice despre monarhiile otomane.</i>	312
MARTIN SZENTIVÁNYI , <i>Sumar de cronologie maghiară cuprinzînd știri diferite.</i> . . .	319
MATHIAS MILES , <i>Pătimirile Transilvaniei sau anexa cronicărească a secolului al XV-lea după nașterea lui Hristos. Toate evenimentele petrecute, parte în Transilvania, parte în Ungaria și în alte țări limitrofe cu Transilvania, prin care se relatează nu numai despre groaznicele lupte, războaie și știri despre numeroșii inamici (ai patriei), ci și despre cele mai secrete hotărîri ale consiliilor împărașilor, regilor, principilor și voievozilor, prin care au guvernat patria amenințată, în parte bine, în parte au îndreptat-o deplin spre prăpastia pieirii; și cum s-au dezvoltat, alături de conștientizarea din Augsburg, celelalte religii receptate în țară. Pe lângă relatarea în ordine despre conducătorii superiori ai națiunii săsești în frunte cu onorării magistrați ai principalului oraș Sibiu, anume cum și-au îndeplinit aceștia treburile oficiale. Toate sînt redată pe scurt, dar adevărat, și în ordinea cuvenită.</i>	335
[ANONIM] <i>Noua cronică ungară și transilvăneană sau scurtă descriere istorică a Regatului Ungariei, a țărilor și provinciilor ce-i aparțin, originea, numele, fertilitatea acestora, obiceiurile și uzanțele locuitorilor, succesiunea și urmarea în ordine a tot ce s-a petrecut remarcabil și demn de memorial, îndeosebi însă sub regii creștini și sub domnia lor în vremuri de război și de pace. Precum și atacarea și cucerirea principalilor orașe, cetăți și castele. În cadrul acestora, totodată, o amplă relatare și continuare a recentelor cruzimi turcești, a toate ce s-au petrecut pînă în vremea de față. Compilată din scrierile cei mai demni de încredere într-o narațiune exactă și pe înțelesul cititorului german; împodobită cu gravuri în aramă ale diferitelor orașe și cetăți</i>	350
PAUL PIASECKI , <i>Cronica evenimentelor petrecute în Europa</i>	357
SAMUEL TIMON , <i>Descrierea istorică a Ungariei noi, reprezentînd regatul, provinciile, banatele și comitatele de sub puterea Ungariei</i>	363
JOHANN FILSTICH , <i>Încercare de istorie a Valahiei.</i>	377
[ANONIM] , <i>Cronica ungaro-turcă. Descrierea particulară și totuși pe scurt a tuturor evenimentelor memorabile întimplate, începînd de la prima groaznică expediție a turcilor împotriva Regatului Ungariei pînă în anul de față 1685. De asemenea, relatarea amănunțită a celor întimplate recent, înainte, în timpul și după groaznicul asediu turc asupra orașului Viena, în special despresurarea foarte fericită a acestui oraș de către armatele imperiale, cele ale Regatului Poloniei, ale electoratelor Bavariei, Saxoniei, Franconiei ș.a. redată pe scurt pentru plăcerea cititorului iubitor de istorie. Sporită considerabil în această a doua ediție și cuprinzînd gravuri remarcabile, printre care diverse monede rare, precum și steme de generali de cavalerie și infanterie înaintați în grad ca recunoștință. Prevăzută cu o anexă privind cucerirea de către venețieni a insulei Sf. (Maria), asedierea fortificației Luxemburg, a orașului Trier, ca și înspăimîntarea orașului Genova de către francezi.</i>	393
JOHANNES TSETSI , <i>Istorie pe scurt, dar adevărată, a vestitei țări a Transilvaniei, elaborată cu străduință în limba latină spre folosul, nu mic, al celor preocupați de evenimentele din istoria patriei și ilustrată cu mărturii din autori demni de crezare și cu anumite fapte, pe potrivă împrejurărilor</i>	400
JOSEPH BARRE , <i>Istoria generală a Germaniei, înainte și după crearea imperiului pînă în zilele noastre</i>	409
[ANONIM] , <i>Interesanta descriere a Moldovei și Valahiei în care s-au prezentat situația</i>	

ocestora și structura, frontierele, taberele, orașele și cetățile lor, moravurile, religia și alte ceremonii ale autohtonilor, dar mai ales voievozii, principii lor, felul guvernării, forța și puterea lor în timp de război și de pace ; tributul și celelalte ce liberează Porții otomane ; schimbările și tulburările ce s-au petrecut în acest secol sub acești principii ; dar în special modul cum s-au supus aceste țări coroanei Poloniei în anul 1686 și ce s-a întâmplat în anul 1698 acolo armatelor polone, ale prințului elector saxon și (armatelor) turcești, înainte de toate însă ce s-a schimbat în baza păcii încheiate în anul 1699 între Polonia și Poartă în legătură cu aceste țări repetat menționate.	422
GILBERT SAULNIER DU VERDIER, <i>Rezumat al istoriei turcilor, conținând tot ceea ce s-a petrecut mai deosebit sub domnia a douăzeci și trei de împărași</i>	430
CASIMIR FRESCHOT, <i>Privire generală asupra Regatului Ungariei, descrierea sa, moravuri, regi și războaie, cu motivele ultimei revolte, invazia turcilor, asediul și eliberarea Vienei și succesele armatelor creștine</i>	434
JOHANN GRADELEHNUS, <i>Cronica ungară, transilvăneană, moldoveană, valahă, turcă, tătară, persană și venețiană sau descrierea amănunțită și reală a Regatului Ungariei, Transilvaniei, Moldovei, Valahiei, Bulgariei și a altor țări limitrofe, împreună cu orașele, cetățile și minunatele ape principale, precum și o descriere istorică a originii ungarilor, a tuturor regilor păgini și creștini, precum și a tuturor evenimentelor memorabile care s-au petrecut pînă la maiestatea sa imperială și regală Leopold I care domnește acum și pînă în luna septembrie a acestui an 1664, în șase părți, cu o hartă completă a țărilor și împodobită cu mai multe gravuri, împreună cu un indice sistematic</i>	449
MARTIN FELMER, <i>Prima parte a istoriei vechi, medii și a vremurilor mai apropiate ale marelui principat al Transilvaniei</i>	462
GEORGIUS PRAY, <i>Istoria Ungariei din anul 1527 pînă în 1780.</i>	467
STEPHANUS KATONA, <i>Istoria critică a Regatului Ungariei</i>	472
LUDEWIG ALBRECHT GEBHARDI, <i>Istoria universală de la creație pînă în vremea de astăzi, care cuprinde toate imperiile și statele cunoscute, schimbările lor, constituțiile statale, legile, religiile, datinile și obiceiurile, progresul cultural, artele și științele, comerțul și navigația. împreună cu cronologia lor, monumentele lor vechi, clădirile publice și raritățile deosebite ale naturii și artei</i>	492
[ANONIM], <i>Istoria Imperiului german și în special a revoluțiilor sale, de la întemeierea sa de către Carol cel Mare pînă în zilele noastre ; precedată de o introducere istorică și urmată de o expunere a dreptului public, a legilor, a constituțiilor, a guvernării civile și politice a acestui imperiu</i>	511
GLOSAR	513
INDICE	515

INTRODUCERE

Al doilea volum al lucrării *Mihai Viteazul în conștiința europeană*, elaborate de Biblioteca Centrală de Stat a Republicii Socialiste România și Direcția Generală a Arhivelor Statului, readuce în circuitul larg de informare și documentare aprecieri și puncte de vedere ale unor istorici străini din secolele XVI-XVIII, referitoare la personalitatea marelui voievod român, la implicarea lui în politica vremii, la renumele pe care și-l câștigase. Deși, în majoritatea lor, acești istorici, cronicari și scriitori reprezent . . interese ale marilor puteri ale timpului, cu care Mihai Viteazul s-a confruntat direct, fie pe câmpul de luptă, fie pe plan diplomatic, ei nu au putut ține sub tăcere prestigiul deosebit al voievodului român datorat meritelor sale, marilor lui calități de strateg militar și abil diplomat, eroismului pe câmpul de luptă, dârzeniei de care a dat dovadă înfruntând nu numai Imperiul otoman, ci și Casa de Austria ori Regatul polonez.

Succesele voievodului român se datoresc faptului că politica lui și măsurile adoptate corespundeau intereselor poporului, sprijinului pe care l-a avut din partea maselor populare, legăturilor strânse și permanente care au existat întotdeauna între locuitorii tuturor provinciilor românești despărțite secole de-a rîndul de vicisitudinile istoriei. „Este deosebit de semnificativ faptul că — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în Expunerea prezentată la Plenara lărgită a Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 1—2 iunie 1982 —, de la început, între cele trei principate s-au dezvoltat legături strînse. Într-o formă sau alta exista conștiința originii comune, dorința de unire într-un singur stat, realizat de altfel — este drept, pentru vreme scurtă — în timpul lui Mihai Viteazul. Unirea făurită sub domnia lui Mihai Viteazul exprima voința românilor de a-și avea un stat unitar propriu, prevestind formarea statului național unitar român de mai târziu, în 1918”¹.

Volumul cuprinde aprecieri ale unor autori străini, unii contemporani cu Mihai Viteazul sau trăind și scriind în perioada imediat următoare dispariției acestei personalități politice și militare europene de la sfîrșitul secolului al XVI-lea. Au fost de asemenea selectate texte ale unor autori de mai târziu, ale căror judecăți au fost formulate în baza documentelor și a perspectivei istorice. Unele din lucrările incluse în volum sînt în prezent atît de rare încît au valoare de document.

Referindu-se la stările de lucruri din vremea lui Alexandru cel Rău, predecesor al lui Mihai Viteazul, istoricul francez Michel Baudier notează : „dările impuse poporului erau de nesuportat, cruzimea sa îl făcu odios tuturor, iar acțiunile lui însoțite de un fast nerușinat, de o înfumurare atît

¹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la stadiul actual al edificării socialismului în țara noastră, la problemele teoretice, ideologice și activitatea politică, educativă a partidului, prezentată la Plenara lărgită a Comitetului Central al Partidului Comunist Român*, 1—2 iunie 1982, 1982, Edit. politică, București, p. 12.

de trufașă, de fudulă, încît oamenii de bine nu puteau ajunge la el. Mai mult încă, pentru a putea trăi după placul pasiunilor sale și pentru ca turcii să nu se amestece în treburile lui, el le-a îngăduit să facă în țara sa tot ce au socotit de cuviință. Astfel, încît bietul popor, bătut de vînturi pustiitoare din ambele direcții, de trufia lui Alexandru și de prăpădul mahomedanilor, nu mai știa încotro să se îndrepte, iar nădejdea sa, ultima consolare a celor nenorociți, era de a nu mai avea nici una”(p. 214)*.

În aceste condiții, înscăunarea lui Mihai Viteazul ca domn al Țării Românești era rezultatul unei legități istorice și sociale obiective, trebuia să producă o schimbare calitativă a politicii interne și externe, pune capăt unei domnii silnice în totală contradicție cu interesele și aspirațiile poporului.

Istoricul german Ludewig Albrecht Gebhardi, referindu-se la condițiile preluării puterii de către Mihai Viteazul, subliniază faptul că meritele sale îl făcuseră cunoscut cu mult înainte de înscăunare, că faima sa îl neliniștea și îl speria pe voievodul Alexandru care hotărîse să-l suprimă: „Faima bunelor sale calități <ale lui Mihai Viteazul> — scrie Gebhardi — s-a răspîndit în întreaga țară și a devenit în cele din urmă atît de puternică încît voievodului <Alexandru> a început să-i fie groază. De aceea voievodul <Alexandru>, văzînd că ar putea să fie răsturnat ușor de el, hotări să-l înlătore; deoarece însă aceasta nu se putea face ușor cu forța publică, puse deci asasini fățarnici care trebuiau să-l prindă în secret sau să-lucidă. Banul <Mihai> auzi de sentimentele și de minia lui și, deoarece, cu toată simpatia poporului său, nu se simțea sigur la Craiova, a dispărut și a călătorit, fără a fi observat, la Constantinopol, pentru ca în numele tuturor valahilor să stăruie pentru înlăturarea de la domnie a voievodului <Alexandru>. În aceeași vreme, probabil, potrivit unei înțelegeri prealabile, au plecat la sultan și boieri, precum și alți cîțiva valahi de vază și și-au unit plingerile cu acelea ale banului; deoarece totodată și diferiți negustori turci, cărora voievodul <Alexandru> le răpise mărfurile, au cerut satisfacție, scoaterea din domnie a lui Alexandru fu hotărîtă numaidecît” (p. 492).

La rîndul său, cronicarul silezian Baldasar Walther, care l-a cunoscut nemijlocit pe voievodul român, în jurul anului 1597, în lucrarea sa, *Scurtă descriere a faptelor de arme ale lui Mihai, domnul Moldovei, Munteniei sau Valahiei*, descrie cu admirație înaltele calități ale eroului cărții sale, renumele pe care acesta și-l dobîndise: „El era bine cunoscut tuturor prin strălucirea părintească și prin prerogativele datorate nașterii sale, printr-o distinsă frumusețe și dreaptă purtare a trupului; astfel, încît, între alte virtuți alese era plin de credință față de Dumnezeu, împodobit cu statornicie, îngăduință și alte asemenea calități față de ceilalți. Toți cei buni se simțeau atrași cu dragoste prin atîtea calități desăvîrșite, de o fire atît de generoasă și care de la natură părea a fi chemată la fapte mari; nu mai puțin prin elocința cuvintelor sale, care oricînd se cerea, vorbirea sa știa fără o pregătire prealabilă să curgă dulce și înțeleaptă” (p. 268).

Richard Knolles, un alt contemporan al lui Mihai Viteazul, autor al primei istorii de amploare a Imperiului otoman alcătuită de un englez, inspirat probabil de lucrarea lui Baldasar Walther scrie: „Exista la Craiova [...] un nobil bărbat, Ion Mihai, fiul voievodului Petru, predecesorul menționatului Alexandru, care era bine cunoscut în sinul poporului

* Trimiterile se fac la textele din volumul de față.

pentru onorabilitatea tatălui său, privilegiile nașterii sale, calitățile personale și înălțimea staturii sale; la fel a fost, pentru zelul său față de religia creștină, pentru dragostea sa față de țară, pentru amabilitatea sa față de egali și gentilețea față de inferiori, pentru dreptatea conduitei sale, constanța și bunătatea sa către aceștia, nu mai puțin plină de milă, și pentru alte virtuți nobile ale gândirii sale eroice și a înclinării naturale pentru înfăptuiri în problemele mari, pentru înțelepciunea sa adâncă și prevederea sa rapidă, pentru cuvîntul său dulce și plăcut, evitarea oricărei afectări, foarte darnic către toți oamenii buni, a cărui faimă sporea tot mai mult atît pentru onoarea casei sale cît și pentru propriile sale virtuți” (p. 88).

Comparîndu-l pe Mihai Viteazul cu predecesorul lui, Johann Fils-tich consemnează lapidar : „Pe cît de cufundat în beznă fu acest Alexandru, pe atît de strălucit fu urmașul său, deseori pomenit în istoria Transilvaniei, Moldovei, Austriei și a altor țări, pentru deseale sale războaie cu creștinii și musulmanii. Numele său fu Mihai sau Mihail, om gata de faptă, așa cum arată toată viața lui, fiindu-i incredințată domnia într-o vreme de seamă, anume la anul 1612² pe cînd domnea în Turcia sultanul Murad, în Transilvania Sigismund Báthory, iar în Moldova Aron” (p. 377).

După cum este cunoscut, scurta dar glorioasa domnie a lui Mihai Viteazul s-a derulat într-un ritm deosebit de alert, care a readus în atenția Europei cele trei provincii românești. Voievodul român se detașează ca o puternică personalitate politică, diplomatică și militară; știe și să cedeze și să pretindă, condus fiind numai de interesele țării sale. După 14 luni de la urcarea sa pe tronul Țării Românești începe deschis războiul anti-otoman, avîndu-i alături pe domnul Moldovei și pe principele Transilvaniei. Încheie pe rînd tratate cu Sigismund Báthory, cu Aron Tiranul, cu împăratul Rudolf și chiar cu Poarta, în vederea împlinirii visului cel mare al scuturării jugului străin și al unirii celor trei provincii românești sub un singur sceptru.

Istoricii străini, contemporani lui, consemnează febril și cel mai adesea elogios, în primul rînd, succesele voievodului român împotriva Imperiului otoman, principalul pericol pentru puterile europene care se dovedeau neputincioase în fața expansiunii acestuia, expansiune oprită pentru puțină vreme în timpul lui Iancu de Hunedoara, care încercase și izbutise parțial să coalizeze în front comun toate provinciile românești.

Primele luni de domnie au fost consacrate rînduirii treburilor dină-untru, ameliorării — scrie Richard Knolles — a stării oprimate și aproape desperate a acestei țări, cîndva foarte înfloritoare, care „începe acum din nou să ridice capul și să aspire la vechea libertate și onoare”, asigurării unui răgaz pentru organizarea oștirii; în acest scop a încercat o înțelegere cu creditorii țării și limitarea abuzurilor acestora.

Începuturile campaniei antiotomane sînt prezentate în mod similar atît de istoricul Richard Knolles, cît și de Johann Fils-tich : „Voievodul <Mihai> — consemnează R. Knolles —, nu mai puțin mișcat, începu să se preocupe mai profund de propria sa stare. Și cum era un bărbat de un înalt spirit și nu mai puțin zel față de țara sa, suferind să-și vadă zilnic oprimați supușii tot mai mult și mai mult de turcii nerușinați, el convoacă (așa cum promisese mai înainte transilvăneanului) o adunare a tuturor stărilor Valahiei, pentru a se sfătui cu ele ce ar fi mai bine de făcut pentru

² Corect, 1593.

a remedia un rău atît de mare, precum și pentru a preveni un rău și mai mare nu fără un motiv de teamă. <La această adunare> s-a căzut de acord, prin consimțămîntul tuturor, să se unească mai degrabă cu împăratul și alți principii creștini (așa cum o ceruseră adesea cu hotărîre), decît să îndure în continuare jugul greu al dominației turcești și al sclaviei” (p.89).

Primele acte de nesupunere ale lui Mihai Viteazul față de Poartă, declanșarea ofensivei antiotomane sînt consemnate cu indignare, în stilul specific documentelor turcești ale epocii, de către istoriograful Ibrahim Pecevi : „Rătăcitul de Mihai era însă un ghiaur nenorocit ; el se pregătise și era pornit pentru răscoală. Cînd a primit această dojană din partea serdarului, el a ridicat numaidecît steagul răscoalei și i-a nimicit pe musulmanii care se găseau în Valahia” (p. 204).

Michel Baudier, de asemenea, contemporan evenimentelor relatate, scrie : „Mihai, numit domn al Valahiei și primit în țară, nu mai dă ascultare turcului, alcătuiește o coaliție ofensivă și defensivă împotriva lui cu domnul Moldovei, cazacii și polonezii. Și așa turcul, vrînd să ușureze pe valahi, a pus în țară un dușman” (p. 215).

Din 13 noiembrie 1594, cînd creditorii turci, adunați sub pretextul de a fi plătiți, sînt uciși din porunca domnitorului, începe lungul șir de ciocniri armate, unele locale, altele de amploare antrenînd mari forțe militare otomane.

Succesiunea rapidă a ciocnirilor armate, uimitoarea mobilitate a oștirilor lui Mihai Viteazul, una din componentele de bază ale strategiei sale, determină uneori confuzii în relatarea strict cronologică a desfășurării evenimentelor, în stabilirea exactă a locului de desfășurare a bătăliilor. Datorită sistemului de alianțe încheiat cu Aron vodă, domnul Moldovei, cu principele Transilvaniei, apoi cu împăratul Rudolf al II-lea, rapoartele oficiale germane și unii istorici — în special germani și maghiari — atribuie victoriile repurtate în campaniile antiotomane mai ales lui Sigismund Báthory.

Deosebit de edificatoare sînt sursele otomane, între care amintim cronicile lui Ibrahim Pecevi și ale lui Abdul Aziz efendi, cunoscut sub numele de Kara Celebi Zade. Stilul incisiv al cronicarilor turci din epocă, imprecategoriile adresate voievodului român sînt cu atît mai firești cu cît în ultimul deceniu al secolului al XVI-lea înfringerile de răsunet ale armatelor otomane nu se datorau marilor țări europene, ci unui popor al cărui voievod fusese înscăunat cu acceptul Porții și de la care se aștepta umplerea vistierii Istanbulului, secătuite de războaiele purtate atît în Europa, cît și în Asia, de răscoalele țărănești și ale micilor feudali din Asia Mică și Anatolia sub conducerea lui Kalender Oglu, Abdul Halim și Deli Hassan, de venalitatea și corupția marilor demnitari ai Porții și ai favoriților lor. După epoca glorioasă a lui Iancu de Hunedoara, Vlad Tepeș și Ștefan cel Mare, cele trei provincii românești ale vechii Dacii captează nu numai interesul istoricilor din țările vecine acestora, ci și pe acela al unor istorici din țări foarte îndepărtate pentru acele vremuri ca Anglia, Franța, Italia și chiar Spania.

Referindu-se la prestigiul cîștigat de țările române în perioada domniei lui Mihai Viteazul, Nicolae Iorga scrie : „Pe neamul său, [...] el l-a așezat în vîzul popoarelor, ca element esențial de vitejie în conflictele vremii”³.

³ Nicolae Iorga, *Istoria românilor*, vol. 5, București, f.e., 1937, p. 364.

În acest sens stau mărturie însemnările unor istorici de la sfîrșitul secolului al XVI-lea și din secolul al XVII-lea, care evidențiază deopotrivă marile calități de comandant de oști ale lui Mihai Viteazul, victoriile succesive repurtate, deosebita importanță economică a țărilor române pentru Imperiul otoman și, mai ales, element de primordială importanță, lupta unită a muntenilor, moldovenilor și transilvănenilor sub același steag.

Ecoul internațional al luptei antiotomane, conduse de Mihai Viteazul, a cărui figură se înscrie în galeria marilor personalități politice și militare ale epocii, este evident relevat de istoricii vremii. Paolo Sartorio scria : „Voievodul însufletind pe *valahii, transilvănenii și moldovenii săi* <subl. ns.> i-a înfruntat vitejește pe turci, atacîndu-i cu atîta elan încît, după multe ciocniri, au rămas învingători creștinii, iar turcii au fost înfrinți și împrăștiați, muriind destul de mulți dintre ei, făcîndu-l prizonier pe Mustafa și puțin a lipsit ca și tînărul principe Bogdan să împărtășească aceeași soartă” ; (p. 233) ; iar Jacques Augustin de Thou preciza : „Iată, au trecut doi ani de zile de cînd se duce neîncetat lupta armată cu turcii și tătarii ; i-a înfrînt la Giurgiu așezat pe malul Dunării, i-a învins pe turcii de la București prădînd comorile nemăsurate ale conducătorului lor, a ocupat Cetatea de Floci, Hirșova, Silistra, după ce într-o luptă încheștată le prădă și le aprinse” (p. 128).

Istoricul francez Michel Baudier arăta : „Sinan pașa cu o înfricoșătoare armată de turci trece Dunărea [...] pe calea lesnicioasă a unui pod pe care l-a construit în mod special <spunea el> pentru a recuceri Valahia care se desprinsese de ascultarea datorată stăpînului ei. Mihai, domnul acestei provincii, văzînd o armată atît de puternică îndreptată împotriva sa, ce trece cu îndrăzneală Dunărea, fără a avea mijloacele necesare pentru a o împiedica, se hotărăște, cu toate că forțele lui erau puține, să facă tot ce-i stă în puteri pentru apărarea provinciei sale” (p.216).

Ioannis Bisselius : „adunînd <Mihai>, după cum spun unii, oaste numeroasă ori, după alții, nu mai mult de cinci mii militari cu totul, dar din cei mai aleși ai săi, trecu Teleajenul și Dîmbovița, apoi ajunse în Bulgaria cu deosebită iscusință, trecu victorios Dunărea și Silistia [...], Mihai sfărîmă după aceea și oștile turcești venite curînd în ajutorul celor dintîi, dar știînd prea bine că fructul cel mai nobil al victoriei nu stă în petreceri leneșe, ci în rapida ei folosire, abia apucînd să-și steargă sabia de sîngele primei bătălii, Mihai năvăli asupra Nicopolului. Otomanii de aici neavînd destule forțe pentru a se împotrivi, Nicopolul fu ocupat de Mihai fără întîrziere [...]. Aceleași nenorociri lovesc apoi pe rînd, prin puterea învingătoare a valahului, Vidinul, Razgradul, Plevna și Florentina, apoi Rahova precum și celelalte tîrguri ale Bulgariei din jurul Nicopolului [...]. Flamurile învingătorilor de peste tot erau în situația ca prin lupte și supuneri fericite să se apropie acum chiar de Alba Regală” (p. 298).

Mathias Miles : „voievodul Valahiei, Mihai, care era un erou atît de eminent și un soldat cu fapte glorioase, nu a vrut să se abandoneze lîncezirii inutile, ci să realizeze și ceva demn de laudă, din care cauză a adunat o armată destul de mare din țara sa, și a transportat-o cu vasele, pe tăcute, peste Dunăre, în Turcia [...]. Mihai a socotit că este indicat ca războiul să-l transpună într-o țară străină, alta decît țara sa, alt teritoriu să fie ales ca teatru al războiului, căci deși el avea doar o mică forță, lăsată în țară, avangarda de pe Dunăre era suficientă pentru a ține dușmanul departe de Valahia. El a dispus să fie adunate 1 500 de bărci mici pe Dunăre

și a trecut — așa cum nimeni n-ar fi crezut — cu toți oamenii din trupele sale dincolo, apărind în fața dușmanului, a celor doi pași de la Nicopole, capitala acelei regiuni, pe o cîmpie netedă foarte bună pentru desfășurarea unei bătălii” (p. 336).

Trecerea timpului nu estompează, ci dimpotrivă, decantînd, dă o nouă strălucire figurii voievodului român. Istoricul slovac Timon Samuel comentează, de pildă, lupta de la Călugăreni în același stil elogios al cronicarilor ce l-au precedat : „Sinan, voind să le aducă <țărilor române> distrugere și pieire, a trecut în țară <Valahia>, pe la cetatea Giurgiu, cu o armată de aproape două sute de mii de oameni.

Mihai, cu oastea adunată, temîndu-se de o luptă cu dușmanii în cîmp deschis, a hotărît să-i hărțuiască și să-i obosească pe aceștia. În această regiune se află o pădurice de sălcii deasă, în care calea este oprită de multe riuri și mlaștini.

Mihai și-a așezat tabăra într-un loc potrivit din apropiere la capătul acestora. Nu a distrus podul din vecinătate, cu care să-i ispitească pe turci. Sinan, trecînd peste acesta cu douăsprezece mii dintre ostașii cei mai bravi și cei mai încercați, le poruncește să se arunce în luptă ; dar, nici în locul în care trebuia să se dea lupta, nu puteau încăpea prea mulți. Valahii și turcii, ținîndu-și piept deopotrivă, s-au îmbulzit, așadar, și s-au luptat toată ziua cu îndîrjire. Sinan îi îndemna cu infocare pe ai săi să lupte, iar Mihai pe ai săi. Spre sfîrșitul zilei, atunci cînd creștinii nevătămați și odihniți au luat locul celor obosiți, turcii au luat-o la fugă” (p. 363-364).

La aproape două secole de la desfășurarea glorioasei campanii anti-otomane, istoricul german Ludewig Albrecht Gebhardi descriînd trecerea Dunării de către turci și lupta de la Călugăreni, referîndu-se la eroismul lui Mihai Viteazul, scrie : „Voievodul, ai cărui oameni cunoșteau potecile acestui loc periculos, a îndrăznit să pornească cu cei 16 000 de oameni pe care-i avea, înaintea zorilor zilei, și să atace tabăra foarte avantajos instalată și întărită a lui Sinan, în care erau peste 200 000 de oameni. Temeritatea sa n-a obținut cel mai mare succes, deoarece otomanii îl respinseră și îi capturară 11 tunuri. El se retrase cu prudență și sub ochii primelor rînduri ale oamenilor săi, care luptau retrăgîndu-se, s-a năpustit brusc în armata dușmană, ucise cîteva comandanți și se grăbi înapoi nevătămat cu cîteva semne ale biruinței sale. Această dovadă de temeritate vitează a întărit curajul oamenilor săi și le-a insuflat numaidecît forțe noi pentru a opri dușmanul la o distanță de o jumătate de milă de tabăra turcească.

[...] Sinan a trebuit să se pună pe fugă, a fost călcat în picioare de oamenii săi și împins de pe pod în fluviu, pierdu cîteva dinți și abia scăpă de moarte. Voievodul își primi tunurile, o mare pradă și steagul verde sau sfînt al lui Mahomed, despre care otomanii credeau că n-ar putea să-l piardă. Pe locul bătăliei s-au găsit peste 3 000 de turci uciși” (p. 469).

Desprinderea țărilor române de sub suzeranitatea Porții, refuzul plății haraciului, victoriile de răsunet obținute au avut repercusiuni directe asupra stării economice a Imperiului otoman, asupra planurilor de cucerire a Ungariei. Același Ludewig Albrecht Gebhardi trăgea concluzia că incursiunile lui Mihai Viteazul în sudul Dunării, mai ales temeritatea lui, „îl uimi pe sultanul Mehmed și-l făcu să abandoneze proiectul pe care-l făcuse de a supune Regatul ungar <subl. ns.>. Căci aceasta nu putea reuși, dacă armatele care trebuiau s-o realizeze nu erau aprovizionate cu alimente din Transilvania, Moldova și Valahia” (p. 494).

Cu aproape 200 de ani înaintea lui Ludewig Albrecht Gebhardi, Michel Baudier, pentru care Mihai Viteazul devenise un simbol al luptei antiotomane, deplîngea lipsa unității puterilor europene în vederea unor acțiuni concertate : „Și, dacă principii creștini ar fi fost strîns uniți laolaltă, am fi văzut încă multe alte înfrîngeri ale turcilor, care pot domni doar prin învrăjbirea acestora” (p. 217).

Subliniind importanța economică a Principatelor române pentru Imperiul otoman, Richard Knolles apreciază : „turcii constatară prin experiență cît de dăunătoare și periculoasă era pentru ei revolta celor trei țări, Transilvania, Moldova și Valahia, care aduceau zece milioane ducăți anual în tezaurul marelui sultan ; pe lângă faptul că aceste popoare deveneau acum dușmanele lor, dintre toate celelalte erau în stare să intercepteze în orice manieră aprovizionările ce trebuiau aduse pe uscat spre și de la Constantinopol, fie provizii alimentare fie alte mărfuri [...].

Numai țara Moldovei (înaintea acestor tulburări) îi trimitea lui anual un butoi de aur, două mii de cai pentru serviciu, zece mii de măsuri mari de cereale, cu tot atîta ovăz și o importantă cantitate de unt, miere și alte alimente ; celelalte două provincii plătind de asemenea tot pe atîta sau mai mult, ca tribut anual, din care el avu, spre marea lui descumpănire, datorită rebeliunii generale a acestor trei țări, o mare lipsă” (p. 90,93).

Aceeași idee este formulată și de Baldasar Walther, ca principală motivație pentru îndirjirea cu care Poarta urmărea readucerea sub ascultare a țărilor române : „Cu atît mai mult cu cît nu mai putea suporta lipsa grînelor din Transilvania, din cele două Valahii, atît de folositoare și pentru purtarea războiului din Ungaria, căci numai domnul Moldovei de dincoace de munți dădea pe an cam o tonă de aur, 20 mii de oi, 2 mii de cai, 10 mii măsuri mari de grîu, tot atîtea orz, apoi unt mult, miere și altele și la fel erau îndatorați și ceilalți doi domni vecini” (p. 272).

Trecerea timpului, adîncirea cercetării istorice vădesc tot mai convingător că eroul campaniilor antiotomane de la sfîrșitul celui de-al XVI-lea secol avea un vis prea mare pentru a putea dăinui în condițiile politice ale vremii sale—refacerea vechii Dacii, ca stat centralizat feudal. Această viziune, deși controversată, pare cu atît mai firească cu cît ideea de întreg al celor trei provincii românești era evidentă în conștiința europeană a epocii.

„Dacia se împarte în trei — scrie istoricul german Joannis Bisselius. Una se cheamă Ripensia, de la malul <ripa> Dunării. A doua, așezată mai departe, se cheamă Mediteranee. În fine, a treia poartă numele de Alpestris, din cauza munților de la care își trage numele și Dacia Transalpină”.

Referindu-se la locuitorii celor „trei Dacii”, Lazaro Soranzo afirmă : „Fără îndoială, transilvănenii sînt socotiți printre cei mai războinici oameni din Europa. Aceștia, împreună cu moldovenii și cu valahii, sînt vechii daci, atît de temuți de romani, care învinseseră armatele lui Domițian, romanii înșiși fiind forțați să plătească tribut sub același Domițian, sub Nerva și la începutul domniei lui Traian, pentru ca să nu treacă Dunărea cauzîndu-le pierderi” (p. 246).

Pentru atingerea scopului propus — independența și unitatea politică a românilor — Mihai Viteazul recurge atît la subtilitățile diplomației, cît și la puterea armelor. Tratatelor încheiate cu principii Transilvaniei și cu împăratul n-au avut alt scop decît obținerea sprijinului militar necesar confruntării cu Imperiul otoman sau consolidarea unor poziții, iar scurtele

sale împăcări cu sultanul n-au fost altceva decît manevre diplomatice în scopul refacerii forțelor sau asigurării neutralității Istanbulului în momentul cînd oastea munteană acționa în alte direcții.

Datorită condițiilor grele ale războiului, întîrzierilor ajutoarelor promise de împărat, a pericolului de a fi încercuit de dușmani, ce urmăreau, într-un fel sau altul, să-l înlătore din domnie, pentru Mihai Viteazul se contura, tot mai clar, necesitatea imperioasă a înfăptuirii unității politice a țărilor române, doar într-o asemenea alternativă resursele lor umane și materiale putînd face față cu succes tendințelor expansioniste ale vecinilor: „Transilvania, Valahia și Moldova — cum apreciază Richard Knolles — erau bastioanele cele mai sigure ale acestei părți a creștinătății și foarte expuse furiei inamicului comun” (p. 98).

Bătălia de la Șelimbăr <18/28 octombrie 1599>, intrarea în Alba Iulia, jurămîntul de supunere al principalelor cetăți transilvănene surprind și uluiesc.

Cardinalul Andrei Báthory, care îl disprețuia profund pe Mihai Viteazul, socotindu-l „un valah bun doar de a păzi cirezile de vite”, trimisese anterior la Curtea din Tîrgoviște, pe unul din sfetnicii săi, Sennyei Pongrác, pe care voievodul „l-a primit cu amabilitate în prezența numeroșilor săi slujitori, în palatul din Tîrgoviște. Sennyei a cerut ca voievodul să nu-l lase pe cardinal să plutească în nesiguranță și, prin declararea sinceră a intențiilor sale, să împrăstie zvonurile nemiloase, care s-au răspîndit nu numai în Transilvania, ci și în afara Transilvaniei, pentru ca nu cumva transilvănenii, în situația neclară a ratificării tratatului încheiat cu germanii, să fie loviți din partea acelorora de la care s-ar cuveni mai puțin” (p. 164).

Istoricul maghiar, Ștefan Szamosközy, din a cărui cronică am reprodus fragmentul de mai sus, referindu-se la rezultatele misiunii lui Sennyei Pongrác, scrie că solul n-a putut observa nimic ce ar fi dovedit că voievodul român se pregătea de luptă. „Astfel, principele Andrei a renunțat să se mai zbuicume din cauza lui Mihai și s-a dedat în parte la vinătoare, obișnuită pe timp de pace, în parte la alte distracții” (p. 165).

Abilitatea diplomatică a lui Mihai Viteazul, apreciată de istoricul maghiar citat în cuvinte puțin măgulitoare, îl derutează și pe experimentatul Toma Csomortányi, „acest nobil secui, hotărît și înțelept”, trimis de asemenea în solie de Andrei Báthory. [...] „Misiunea soliei lui Csomortányi era, pe de o parte, să i se dezvăluie în fața lui <sensul> alianței germane, pe de altă parte, să-l descoase cu orice chip în privința intențiilor sale: din cuvintele, vorbirea, expresia feței, clipirea ochilor lui — care toate ar putea împiedica simularea — din spusele și acțiunile lui să deducă în ce scop a adunat o asemenea armată, ce vrea, ce plănuiește. Deși nici o parte a trupului nu este mai prielnică pentru a induce în eroare, ca fruntea, ușa sufletului, Csomortányi abia a putut să recunoască din fiecare semn intențiile voievodului Mihai” (p. 162).

Cronicarul transilvănean Mathias Miles, născut cu 38 de ani după uciderea voievodului, subliniază, de asemenea, clarviziunea politică a lui Mihai Viteazul care își pregătise temeinic succesul în Transilvania. „[...] de fiecare dată <Mihai> i-a îndemnat prietenește, prin solii săi trimiși la cardinal, pe secui și orașele săsești, să păstreze neîncălcată alianța încheiată cu maiestatea sa imperială romană, căreia el îi este un vasal credincios” (p. 339). „Pentru ocuparea Transilvaniei — scrie Szamosközy — Mihai a folosit ca paravan numele împăratului Rudolf și a putut astfel

chiar de la început să-i atragă ușor pe sași, care erau și ei adepții acestui partid” (p. 166).

Cu toate sentimentele lui de admirație față de nobilimea maghiară conducătoare și antipatia evidentă față de domnitorul român, Szamosközy recunoaște: „Mihai, voievodul Valahiei, *acest om cu o inteligență ascuțită* [...] <subl. ns.>, folosindu-se de prilejul oferit de surprinzătoarea schimbare a principilor din Transilvania, a început să se gindească cum ar putea să aducă pe transilvăneni sub suveranitatea lui și să-i oblige [...] să accepte angajamentele încheiate anterior cu împăratul Rudolf și întârite prin jurământ” (p. 161).

Contactele premergătoare bătăliei de la Șelimbăr, între nunțiul papal Malaspina, trimis al lui Andrei Báthory, și Mihai Viteazul, trufia nemăsurată a principelui maghiar, victoria strălucită a voievodului român, atitudinea lui Rudolf al II-lea sînt relatate aproape identic în numeroase izvoare străine, fie ele contemporane, fie mai tîrzii, dintre care anuntăm lucrările istoricilor: Paolo Sartorio, Ciro Spontoni, Joseph Barre, Johann Gradelehnus, Johann Filstich, precum și *Cronica germană*, operă a unui anonim, apărută la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

Strălucita victorie de la Șelimbăr, proeminenta personalitate a lui Mihai Viteazul determină practic unificarea, sub același sceptru, a „Daciei” din nordul și sudul Carpaților Meridionali. Alba Iulia îi face o primire triumfală. Apariția voievodului român impresionează deopotrivă nobilimea, înaltul cler și populația Transilvaniei. Demn de relevat este faptul că atît istoricii occidentali cît și cei maghiari sau transilvăneni (de origine maghiară sau germană) configurează momentul respectiv în coordonate aproape identice, element ce atestă o dată în plus adeziunea majorității populației la schimbarea politică determinată nu numai de victoria de la Șelimbăr, ci și de curmarea stării de instabilitate din vremea Báthoreștilor, de pericolul iminent al încheierii unor înțelegeri cu Poarta, prin luarea puterii de către o personalitate eminentă, care își cîștigase prin propriile sale fapte stima și respectul contemporanilor.

Istoricul flamand Hieronymus Ortelius, contemporan desfășurării evenimentelor, subliniază, implicit, că înscăunarea lui Mihai Viteazul ca voievod al Transilvaniei nu a însemnat un act de forță, ci, dimpotrivă, actul politic respectiv a întrunit acordul deplin al principalelor cetăți transilvănene.

”După aceasta <victoria de la Șelimbăr> menționatul voievod s-a îndreptat cu valahii săi spre Alba Iulia, venind în întîmpinarea sa, distanță de o milă, un cortegiu măreț, cu conducerea și locuitorii orașului, primindu-l cu mare reverență și însoțindu-l la Alba Iulia. Acolo, ca și în toate orașele au răsunit salve de bucurie ca semn special al victoriei” (p. 59).

Jacques Augustin de Thou consemnează că Alba Iulia l-a primit „cu mari aplauze”, că „porțile Clujului și ale Hustului⁴ se deschiseră lui Mihai, la 1 noiembrie” (p.130). *Cronica ungaro-turcă* a luptelor duse împotriva Imperiului otoman, mai ales în Ungaria și Transilvania, în perioada 1328—1685, relevă că „după victoria obținută, s-a îndreptat spre Alba Iulia, unde a fost lăsat să intre numaidecît de către locuitori, prestîndu-i-se jurămînt în numele împăratului; ceea ce s-a întîmplat apoi, la scurtă vreme, în întreaga Transilvanie” (p. 451).

„Menționatul voievod cu valahii săi — scrie Johann Gradelehnus — s-a îndreptat spre Alba Iulia, venind în întîmpinarea sa conducerea și

⁴ Cetate în nordul Maramureșului.

locuitorii oraşului, în cortegiu măreţ, cale de o milă, prinindu-l cu mare reverenţă şi însoţindu-l la Alba Iulia. Acolo, ca şi în toate oraşele, ca semn al victoriei, s-au tras salve de bucurie” (p. 451).

Ecoul schimbării politice din Transilvania a fost cu atât mai puternic în rîndul populaţiei româneşti, covârşitor majoritare. Speranţele acesteia sînt încurajate şi de unele acte ale domnitorului — aşa cum scrie N. Iorga — „oriunde a găsit şi în Ardeal un român într-o situaţie mai înaltă, a căutat să şi-l alipească şi să-l întrebuinţeze. De aceea i-a plăcut de cei doi Kornis, cari nu i-au meritat prietenia. La Cluj a pus un jude român cu frumos nume popular. A respectat pe Vlădica Ioan, întinzîndu-i după putinţă drepturile, şi dintr-un călugăr de la Tismana, Serghie, a făcut un vlădică pentru Maramureş. Faţă de românii din Ardeal şi părţile vecine, care nu erau cu toţii iobagi, cum se crede aşa de uşor, umilindu-ne, ei se bucurau adesea de largi privilegii, pe care şi le ştiau apăra, el s-a înfăţişat cum fusese şi a continuat să fie în ţara sa ca un bogat domn de pămînt”⁵.

În iulie 1600, dieta Transilvaniei acordă, la cererea lui Mihai Viteazul, unele înlesniri iobagilor şi preoţilor români, ceea ce duce la ascuţirea conflictului dintre domnitor şi nobilimea maghiară.

Scurta guvernare a lui Mihai în Transilvania determină noi urzeli politice atât ale nobilimii care nu putea concepe să fie condusă de „un valah” cit şi ale majorităţii comisarilor imperiali. Împăratului Rudolf al II-lea i se prezentaseră mărturii menite să-l convingă că voievodul român urmăreşte să păstreze provincia numai pentru sine, să iasă de sub suzeranitatea Sfîntului Imperiu. Puternicul cancelar al Poloniei, Jan Zamoysky, în numele mai multor senatori ai regatului său propusese Casei de Austria — după cum relatează Gebhardi — „ca Transilvania, Valahia şi Moldova, voievozii acestora nefiind suficient de puternici pentru a-şi apăra ţările, să primească soldaţi ai coroanei polone sau şi mai mult, aceste state să fie cedate pentru a fi protejate de polonezi (p.499).

În acelaşi timp, Sigismund Báthory, care urmărea redobîndirea prin orice mijloace a Transilvaniei, la al cărei tron renunţase cu un an în urmă, „făurind noi planuri cu cancelarul regatului <Poloniei>, Zamoyski, — scrie istoricul maghiar Johannes Tsetsi — au hotărît să răzbune uciderea cardinalului şi să redobîndească ţara. Aceasta nu s-ar fi putut însă face cu uşurinţă decît dacă s-ar fi pricinuit lui Mihai o nouă preocupare în interiorul Valahiei. Aşadar, în timp ce Mihai zăbovea în Transilvania, Ieremia, principele Moldovei, aţîţat şi ajutat de polonezi şi de turci, duşmanii aceluia <Mihai> a intrat în Valahia şi a pus în domnie pe fratele său, Simion. Atunci Mihai intră cu oaste în Valahia şi-l alungă pe Simion” (p.401).

Pentru a pune capăt acestei conjuraţii, prin izgonirea lui Ieremia Movilă, aliat al Regatului polonez şi al Imperiului otoman şi, în acelaşi timp, pentru a redobîndi încrederea şi sprijinul împăratului Rudolf al II-lea, Mihai Viteazul întreprinde în luna mai a anului 1600 o fulgerătoare campanie militară în Moldova. Bisselius notează că „Mihai, trecînd peste stîncile, repezişurile şi pustietăţile munţilor, le ieşi cu atîta înţeală înainte, încît el ajunsese mai degrabă decît vestea venirii lui. Şi, fără ca militarii oste-niţi de oboseala drumului să poată respira măcar, îndată se şi repezi asupra Báthoreştilor pe cînd aceştia nici nu visau. Iar oştenii valahi nu luară această grabă în nume de rău, căci Mihai îi umpluse de încredere, că victoria e afară de orice îndoială” (p. 303-304).

⁵ Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 363.

Demn de reținut este consensul opiniei istoricilor privind atitudinea favorabilă lui Mihai Viteazul a populației provinciei, care-l primea ca pe un izbăvitor din același neam. „Se întreceau supușii între ei — scrie, de pildă, Ciro Spontoni — să-i prezinte cheile fortărețelor și să fie primii care să-i jure credință” (p. 108).

Mihai Viteazul se impune ca o personalitate militară și politică, în primul rînd conducătorilor marilor puteri vecine care urmăreau, în aceeași măsură, supunerea și chiar desființarea politică a țărilor române. Chiar în condițiile cunoscutelor relații feudale ale epocii, Mihai Viteazul se afirmă cel mai adesea nu ca un vasal docil și servil, ci ca un partener egal în discuții. După strălucita victorie de la Șelimbăr, ca urmare a abilității diplomatice a voievodului, însuși puternicul sultan Mehmed al III-lea trimise o delegație de înalți demnitari pentru a-i recîștiga alianța. Țările române își recăpătaseră faima în frontul antiotoman în numai cîțiva ani datorită, deopotrivă, spadei și iscusinței diplomatice a marelui lor conducător.

„Auzind Mehmed al III-lea — scrie Bisselius — că Mihai, prin virtutea sa militară, înfrînse pe cardinalul Báthory și ocupase toată Transilvania, începu a-l linguși mai mult decît s-ar cuveni pentru soarta și condiția sa. El trimise soli de la Constantinopol, care să-l felicite pe valahul învingător; prin cele mai blînde scrisori și cuvinte, îl invită la alianță cu turcii. Căpitanilor turci de la hotarele Valahiei și ale Moldovei, li s-a poruncit să se alăture lui Mihai, de îndată ce acesta s-ar arăta dispus spre o alianță cu turcii. Și, cu toate că Mihai, fie din sinceritate, fie din prefăcătorie, respingea ori mai bine amîna acestea și alte asemenea propuneri, Mehmed nu încetă să stăruiască. Căci el, sultanul Mehmed, de la înălțimea sa, prevedea mai bine cele ce aveau să urmeze, de cum le putea presimți Mihai. De aceea, chiar și după liniștirea tuturor tulburărilor din Transilvania, și după împăcarea cu Basta, îl solicita pe Mihai fără încetare. În acest scop, el trimise de la Poartă, pe cei mai experimentați și mai luminați oameni, cu cele mai alese daruri” (p. 303).

Raporturile cu împăratul Rudolf se deteriorează ca urmare a hotărîrii acestuia de a-i limita prerogativele prin trimiterea generalului Gheorghe Basta; tot mai insistent, curtea imperială — arată Ortelius — era informată că Mihai dorește ca „Maiestatea sa să-i atribuie ereditar această țară lui și fiului său și pe lîngă aceasta să-i predea, de asemenea, Oradea, Hust, Baia Mare și părțile exterioare ale Ungariei, care aparținuseră anterior Transilvaniei [...]. Apoi ca maiestatea sa să-i atribuie, de asemenea, toate moșiile și demnitățile pe care i le dăduse maiestatea sa lui Sigismund Báthory, precum și un ajutor important pentru cazul că ar dori să recruteze trupe. În al treilea rînd, ca maiestatea sa imperială romană, precum și toți ceilalți conducători creștini să se oblige ca în cazul că ar cădea prizonier la inamici să-l răscumpere și să-l elibereze. În cazul însă că ar fi alungat din Transilvania și Valahia, maiestatea sa imperială romană să-i dea anual un venit de 100 000 taleri pentru întreținere în Ungaria Superioară. Așa cum se așteaptă, maiestatea sa imperială romană, în calitate de foarte puternic stăpîn, nu-i va retrace acest ținut, ci, dimpotrivă, pentru serviciile sale credincioase, îi va dona și cea-laltă parte ce ține de Transilvania pe care o stăpînește maiestatea sa, împreună cu o bucată de teren pînă la Tisa și i-o va supune lui. Dacă maiestatea sa ar consimți la diferitele lui cereri, el ar vrea încă anul acesta să se ridice cu numeroase trupe și să realizeze ceea ce nu s-a realizat și

nu s-a pomenit nici într-o sută de ani anteriori [...]. Cum voievodul nu era deloc mulțumit cu domnul Gheorghe Basta (pentru că acesta i-a scris maiestății imperiale că voievodul <Mihai> ar fi vrut să predea țara Transilvaniei turcului) și nici nu se putea uui cu el, el a cerut ca maiestatea sa imperială romană să binevoiască a numi în locul domnului Basta, în Ungaria Superioară, un alt general ” (p. 62-63).

Conștient de valoarea deosebită a lui Mihai Viteazul în urma misiunii acestuia la Praga, împăratul Rudolf mediază o împăcare între el și Gheorghe Basta în scopul îndepărtării lui Sigismund Báthory care revenise la domnie. Victoria de la Guruslău ascuți și mai mult animozitatea între cei doi comandanți.

Revolta lui Mihai, în urma unei întrevederi furtunoase avute cu Gheorghe Basta, care se considera singur guvernator al Transilvaniei, exprimă starea de spirit a bărbatului înzestrat și mândru, care știe că victoriile obținute se datoresc, în primul rând, capacității sale. Cuvintele lui Basta, scrie Bisselius, „atinseră atât de amarnic inima superbului valah, încât nici nu fu în putință să se prefacă ori să-și ascundă durerea inimii, nici amina pentru un timp mai potrivit izbucnirea miniei sale. Ci numai-decît începu să strige militărește: Cine dracu sînt acei Rudolphi și cezari de care îmi vorbește unul ca Basta? Sau cine sînt acești Basta pe care mi-i trimite Rudolf drept monitori? La dracu și la corbi cu acești de două ori inoportuni areopagiți! Cum? În cele trei țări ale Daciei, supuse cu primejdia vieții mele, ingenuncheate prin vitejia mea, dobîndite prin victoriile mele, mai cutează încă cineva să-mi prescrie legile îndurării (cu voia Celui de Sus), ale înțelegerilor și alianțelor? Ori să îngrădească stăpînirea mea și dreptul meu de a duce tratative? Pieri Basta! Sau, dacă voiești a domni, domnește peste ai tăi, iar pe mine să mă lași în pace, pentru că în treburile mele și în țările supuse cu brațul meu nu recunosc pe nimeni deasupra necum pe un Basta și nici pe vreun Rudolf și pe alți cezari! Fiecare e Jupiter în cerul său, iar nu într-al altuia” (p. 304).

Uciderea mișelescă a lui Mihai Viteazul din ordinul generalului Basta, atitudinea echivocă a Casei de Austria, care preferă să mușamalizeze crima, au fost infierate atât de contemporani, cît și de urmași.

„Basta — scrie istoricul maghiar Nicolae Istvánffy — frămîntat de gînduri și griji, tot plănuia cum să-l prindă ori să-l suprime; în cele din urmă, alungînd îndoiala din suflet, hotări să pună mina pe el cu forța. Așadar, chemînd doi conducători ai valonilor, le înfățișă în taină ceea ce voia să facă, iar aceia, mergînd în 7 ale idelor lui septembrie⁶ în cortul acestuia, îl iau pe neașteptate în timp ce stătea de vorbă cu Ludovic Rákóczy, comandantul pedestrilor unguri; îi spun că au să-i comunice ceva în numele lui Basta și, în timp ce acela se străduia să asculte vorbele unuia, este străpuns fără veste de celălalt cu ascușul unei halebarde puternice prin pîntece și se prăbușește pe dată” (p. 38).

Petthö Gergely apreciază: „*Nelegiuîtul Basta l-a ucis cu viclenie și pe neașteptate pe săracul voievod Mihai, fără nici un motiv* (subl. ns.). Numai din invidie profundă l-a ucis pe acest domn renumit, celebru, de care se temea însuși sultanul” (p. 186), iar Paul Piasecki subliniază: „Basta, nesuportînd pe un rival căruia i se atribuiau în mod deosebit victoriile din acele părți, a pus la îndoială fiecare din faptele acestuia și pre-textînd că totdeauna i-ar fi rămas ascunse împăratului faptele lui Miha i

⁶ 7 septembrie; în realitate, uciderea lui Mihai Viteazul a avut loc la 9/19 august 1601.

din Transilvania, trimițând la 18 august cîțiva centurioni valoni și germani, a pus ca aceștia să-l omoare, în timp ce se odihnea în cortul său, după ce se înțeleseseră întîi cu garda acestuia” (p. 360).

Comentînd această odioasă crimă, Jacques Augustin de Thou scrie : „Mihai era pe atunci în vîrstă de 43 de ani, bărbat strălucit și în norocire și în nenorocire, după chiar judecata inamicilor săi [...]. După ce uciseră pe Mihai, prădară îndată cu aviditate cortul lui și se răspîndi zvonul că s-ar fi găsit scrisori, care n-ar mai lăsa loc îndoielii despre mașinațiile lui ascunse cu turcii și despre trădările lui. Dar acestea au fost scorneli, nu atît pentru a-i liniști pe valahi [...] cit pentru a potoli invidia vecinilor și a altor principî pentru o faptă ca aceasta și pentru ca austriecii să nu pătească și acum, cu uciderea lui Mihai, ca mai înainte, cu uciderea cardinalului George și pierderea cardinalului Andrei, întărind acea credință infamă că ar fi o datină innăscută și familiară de a cîștiga țări noi, adăugîndu-le celor vechi și întărindu-le cu ajutorul bărbaților celor mai de frunte pentru ca, apoi, să răsplătească binele cu răul și urîndu-i pe aceștia să caute ocazia să-i piardă” (p. 135).

Punctul de vedere al lui Jacques Augustin de Thou nu este singular. Referiri tot atît de sarcastice la atitudinea Casei de Austria față de această crimă fac și alți istorici ca Joseph Barre, Ludewig Albrecht Gebhardi, Johann Filstich, Georgius Pray etc.

Istoria Imperiului german și în special a revoluțiilor sale..., apărută la Paris, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea consemnează : „Casa de Austria n-a fost, se pare, supărată din cauza acestui asasinat dar motivele atitudinii sale ne sînt încă necunoscute. Rudolf scrisese la toate curțile pentru a se justifica de moartea prințului Mihai și aruncă vina întregii mîrșăvii asupra unei trupe de soldați despre care pretindea că acesta din urmă i-ar fi insultat, în timp ce toată lumea știa că Bașta era autorul morții sale și că împăratul nici măcar nu se gîdea să-l acuze de acest lucru” (p. 512).

Suprimarea lui Mihai s-a datorat în primul rînd faimei și prestigiului pe care și le dobîndise pe plan european, temerii nobilimii maghiare și germane din Transilvania, a Regatului polonez, și mai ales a Casei de Austria, că voievodul român se îndreaptă cu pași repezi spre refacerea vechii Dacii, spre constituirea unui stat centralizat puternic care ar fi modificat echilibrul de forțe existent, ar fi adus serioase daune de ordin economic și politic tuturor marilor puteri riverane. Această temere își avea sorgintea și în faptul că nu numai locuitorii țărilor române, ci și populația subjugată din sudul Dunării privea la el ca la singurul conducător apt să o conducă spre scuturarea robiei în care se găsea. Paul Piasecki afirmă : „locuitorii din Polonia înclinau spre el și doreau sosirea acestuia doritori fiind de lucruri înnoitoare [...]. Și se temeau nu de pierderea vreuneia sau alteia dintre provincii, ci de convertirea țării întregi, după cum se vedea din dovezi limpezi că Mihai, cu multele victorii obținute și în Transilvania și împotriva turcilor și foarte de curînd în Valahia și Moldova, se îndrepta spre un regat puternic” (p. 359).

Voievodul Principatelor române se impusese prin faptele sale ca un mare conducător și diplomat al epocii, realitate recunoscută chiar de istorici care neînțelegînd sau nevrînd să înțeleagă rosturile și speranțele poporului nostru, nu venit de aiurea, ci născut pe pămîntul stăpînit odinioară de vitejii lui strămoși daco-geți, încearcă să-i întunece portretul.

Istorici ca Ioannis Bisselius, de pildă, îl prezintă mai aproape de adevăr pe eroul asupra căruia a fost concentrată atenția Europei de la Istanbul la Paris, de la Roma și Florența la Viena și la Curtea poloneză. „Numele voievodului — scrie Ioannis Bisselius — cîștigă prin aceasta ⁷ o măreție și o faimă neînchipuite, răspîndindu-se în întreaga lume astfel, încît toți îl aveau pe buze nemaiîndoindu-se de strălucirea lui nici turcii, nici tătarii care tremurau cu toții de puterea armelor lui. Dar, din motive mai lesne de înțeles, Mihai se bucura de mare stimă la popoarele creștine, care îi sărbătoreau cu bucurie faptele și virtuțile” (p. 301—302).

Epoca lui Mihai Viteazul se înscrie în istoria poporului român care a trebuit să-și mențină existența luptînd secole de-a rîndul împotriva dominației sau a tendințelor de dominație a marilor imperii vecine. Cu toate aceste condiții deosebit de vitrege ale existenței sale, poporul român și-a păstrat unitatea de neam și de conștiință națională, masele populare, conducătorii celor trei principate au acționat întotdeauna pentru consolidarea independenței, pentru strîngerea și întărirea legăturilor și sentimentelor comune. Cu toate acestea, mai sînt istorici de rea-credință, care, în ciuda realității evidente, au afirmat și mai afirmă că, prin unirea celor trei provincii românești, Mihai Viteazul ar fi dus o politică de cucerire.

„Oare realizarea unirii pentru prima dată a tuturor țărilor române într-un singur stat — necesitate logică, obiectivă a istoriei — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — sau, dimpotrivă, dominația diferitelor imperii asupra teritoriilor românești a reprezentat o politică expansionistă, de cucerire? Istoria însăși a confirmat justetea și necesitatea obiectivă a actului săvîrșit de Mihai Viteazul prin realizarea ulterioară a idealului său — ideal al tuturor românilor —, prin înfăptuirea în epoca modernă a statului național român unitar. Iată de ce Mihai Viteazul rămîne o figură luminoasă, progresistă în cartea de aur a poporului român”⁸.

Cu cît se adaugă informația documentară și se adîncește cercetarea științifică, puternica personalitate a lui Mihai Viteazul capătă o nouă strălucire. Alături de Mircea cel Bătrîn, de Ștefan cel Mare, de Iancu de Hunedoara, el este întruchiparea eroismului, izvor de putere, de încredere și de mîndrie națională pentru poporul român.

ION ARDELEANU
GHEORGHE BONDOC

⁷ Încăunarea ca voievod al Transilvaniei.

⁸ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la grandioasa adunare populară consacrată împlinirii a 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române și sărbătoririi orașului bimilenar Alba Iulia — 28 mai 1975*, în Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 11, 1975, Edit. politică, București, p. 692.

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Volumul al 2-lea al lucrării Mihai Viteazul în conștiința europeană cuprinde texte alese din cronică, scriitori și istorici străini din secolele XVI—XVIII. Selecția a fost făcută din peste 140 de lucrări apărute în diferite țări ale Europei. În total au fost reținute 38 de titluri conform unor criterii generale stabilite, și anume: lucrările să provină din principalele țări care au avut în acea vreme interese bine conturate în concertul politic european; să fi avut o circulație relativ largă și să fi adus informații valoroase în spiritul obiectivității față de marea închețare a neamului nostru pentru salvagardarea intereselor sale în timpul domniei lui Mihai Viteazul, față de personalitatea politică, militară și diplomatică a domnitorului român.

În istoriografia românească a existat în permanență o preocupare constantă pentru personalitatea complexă a cunoscutului domnitor român. Istoricii români, încă din secolul trecut și până astăzi, au editat, tradus și comentat numeroase texte ale autorilor străini, pentru a releva și mai pregnant prestigiul politic de care s-a bucurat Mihai Viteazul în conștiința contemporanilor săi, precum și a posterității.

În volumul de față, autorii nu și-au propus să editeze și o bibliografie exhaustivă critică a temei tratate. Aceasta se va face la sfârșitul celui de-al 4-lea volum. De această dată menționăm doar câțiva istorici români care au făcut ample investigații în cercetarea epocii și ale căror lucrări consultate de către cei interesați pot fi de un real folos în înțelegerea punctelor de vedere variate expuse de către autorii cuprinși în prezenta culegere.

Așa, de pildă, Al. Papiu-Ilarian publică, la 1862, Tezaur de monumente istorice; Nerva Hodoș, Vitejiile lui Mihai-Vodă apreciate în Apus, 1595—1599. Documente din vremurile acelea, București, 1913. Carol Göllner în „Anuarul Institutului de istorie națională”, Cluj, VIII, 1939—1942, publică studiul: Faima lui Mihai Viteazul în Apus. Broșuri contemporane. În „Revista istorică”, XXV, 1939, revine cu un alt studiu: Faima lui Mihai Viteazul în Germania. Același autor ne relatează informații prețioase în Turcica, II, București, Baden-Baden, 1968; Cornelia Bodea, în O tipăritură spaniolă din 1599 despre campaniile lui Mihai Viteazul la sudul Dunării, în Mihai Viteazul. Culegere de studii, București, 1975; N. Edroiu, Mihai Viteazul în lumina cronicilor din veacurile XVII—XVIII, în „Revista de istorie”, XXX, 1977; Constantin Rezachevici, Luptele hatmanului J. Zamoyski cu Mihai Viteazul într-o tipăritură rară din biblioteca Zamoyski, în „Revista de istorie”, XXXII, 1977; Despre sfârșitul lui Mihai Viteazul în cronicile lui Gh. Șincai și Petthö Gergely, în „Acta Musei Porolissensis”, Zalău, IV, 1980 etc.

Ordinea textelor în prezenta culegere este cronologică, în funcție de perioada când au trăit autorii: cei ale căror date, a nașterii și a morții, sînt incerte au fost trecuți la sfîrșitul secolului în care au trăit.

În măsura posibilităților, fiecare autor a fost prezentat în mod succint, cu menționarea funcțiilor deținute și a principalelor lucrări elaborate. Edițiile operelor folosite sînt descrise cu elementele bibliografice necesare.

Deoarece toate lucrările, fără excepție, sînt foarte rare și greu accesibile chiar specialiștilor, fiind dispersate în marile biblioteci ale țării, culegerea s-a realizat, publicîndu-se alături de textele originale și traducerea. În acest fel s-a dat posibilitatea confruntării textelor și accesul la studierea lor și în original de către cei care cunosc limbile străine respective.

Parantezele drepte în textul original și în traducere marchează omiterea pasajelor care nu au avut legătură cu tema lucrării etc. Parantezele rotunde din textele originale au fost menținute, ele fiind ale autorilor. Pentru cursivitatea lecturii textului tradus, ori de cîte ori a fost necesar s-au făcut precizări încadrate în paranteze unghiulare.

Cu toate greutățile întîmpinate datorită particularităților de epocă ale limbilor în care au fost elaborate textele originale, autorii ediției s-au străduit să prezinte traduceri cît mai fidele textului și cît mai adecvate sensurilor și topicii limbii române. Inadvertențele din texte, neclaritățile sau informațiile eronate au fost explicate sau corectate prin note numerotate cu cifre arabe sau steluțe la sfîrșitul fiecărei traduceri.

Numele proprii în textele traduse au fost uniformizate potrivit uzanțelor și normelor în vigoare, în timp ce în textele străine au fost lăsate în formele date de către autori.

Autorii au socotit util să întocmească și un Glosar al cuvintelor turcești, precum și un Indice de nume proprii aflate în textele traduse.

Volumul include, de asemenea, fotocopiile foilor de titlu ale operelor din prezenta culegere.

Pentru sprijinul acordat, colectivul redacțional mulțumește: Bibliotecii Academiei R.S. România, Bibliotecii Centrale Universitare Cluj-Napoca, Bibliotecii Centrale Universitare „Mihai Eminescu” — Iași, Bibliotecii județene Brașov, Bibliotecii județene „V. A. Urechia” — Galați, Bibliotecii județene Mureș, filialelor Arhivelor statului din Brașov și Sibiu, precum și prof. dr. Mihai Guboglu.

DISCOURS

DE CE QV'EST PASSE
en Transiluanie, de l'vnion des
Princes de Moldaue & Duc de
Valachie, avec le Vvaiuode pour la
deffence de la Chrestienté contre
le Turc.

A PARIS,

Chez Guillaume le Noir, rue S.
Iacques à la rose Blanche
couronnée.

M. D. XCV.

B. A. 1
605/1946

[ANONIM]

Discours de ce qui c'est passé en Transilvanye, de l'union des Princes de Moldavye et Duc de Valachie, avec le Vvaiuode pour la deffence de la Chrestienté contre le Turc este de fapt traducerea în limba franceză a unui raport ceh „Tipărit în orașul vechi al Pragăi la Ulrich Walda”. Imprimată la Paris în 1595, lucrarea face parte din primele tipărituri europene care conțin referiri la Mihai Viteazul.

Editia folosită: *Discours de ce qui c'est passé en Transilvanye, de l'union des Princes de Moldavye et Duc de Valachie, avec le Vvaiuode pour la deffence de la Chrestienté contre le Turc*, Paris, Guillaume le Noir, 1595, p. 14-15.

DISCOURS DE CE QUI C'EST PASSÉ EN TRANSILVANYE, DE L'UNION DES PRINCES DE MOLDAVYE ET DUC DE VALACHIE, AVEC LE VVAIUODE POUR LA DEFFENCE DE LA CHRESTIENTÉ CONTRE LE TURC

... Le Prince de Valaquie qui à sa Cour a bon Rorest à l'exemple de celuy de Transiluanie a mesme desseing a assemblé les Estats de son pays, ayant premierement faict mourir les Turcs, qui de long temps y ont seance a fait trancher la teste a trois, il a pour sa garde dix mil hommes de pied, et vingt mil Cheuaulx l'homme de Cheual, a cinq thalers par mois, et celuy de pied trois, et les cent ont tous les jours un bœuf, toutes les fois qu'il se battent avec l'ennemy, le moys leur est payé tout entier combien que ce fust le premier jour. Mais tout le butin est au Prince qui en fait telle part que bon luy semble a ceux qui ont bien fait.

Le Prince de Transilvanye luy a enuoyé Albert Kirali pour commander : comme au Prince de Moldauie Audre Balsay, ayant ces deux Princes pour obeyssance.

Il ont bruslé la ville de Silistrie apres en auoir tiré de grandes richesses, le Chasteau est demeuré au Turc faute de Canon.

RELATARE DESPRE CEEA CE S-A PETRECUT ÎN TRANSILVANIA, DESPRE UNIREA PRINCIPILOR MOLDOVEI ȘI DUCELE VALAHIEI CU VOIEVODUL PENTRU APĂRAREA CREȘTINĂȚII CONTRA TURCULUI

Printul Valahiei ¹, după ce mai întâi a omorât pe turcii care se așezaseră de mult timp acolo, a adunat la curtea sa din București pe deputații ² țării și, după pilda celui <prințului> din Transilvania ³, a tăiat capul a trei dintre ei ⁴.

El are pentru paza sa zece mii de oameni pedestri și douăzeci de mii de călăreți. Călărețul e plătit cu cinci taleri pe lună, iar pedestrul trei taleri. Fiecare sută de ostași primește pentru hrană câte un bou pe fiecare zi. De câte ori se luptă cu dușmanul leafa le este plătită întreagă ca și când ar începe luna. Dar, toată prada este a prințului care împarte din ea cât crede de cuviință celor care au meritat.

Prințul Transilvaniei ³ i-a trimis pe Albert Király drept comandant după care a trimis și prințului Moldovei pe Andrei Balș. Amândoi trebuie să asculte de acești doi prinți.

Ei au ars orașul Siliștra, după cum au ridicat mari bogății; fortăreața însă a rămas în mîna turcilor, din cauza lipsei de tunuri ⁵.

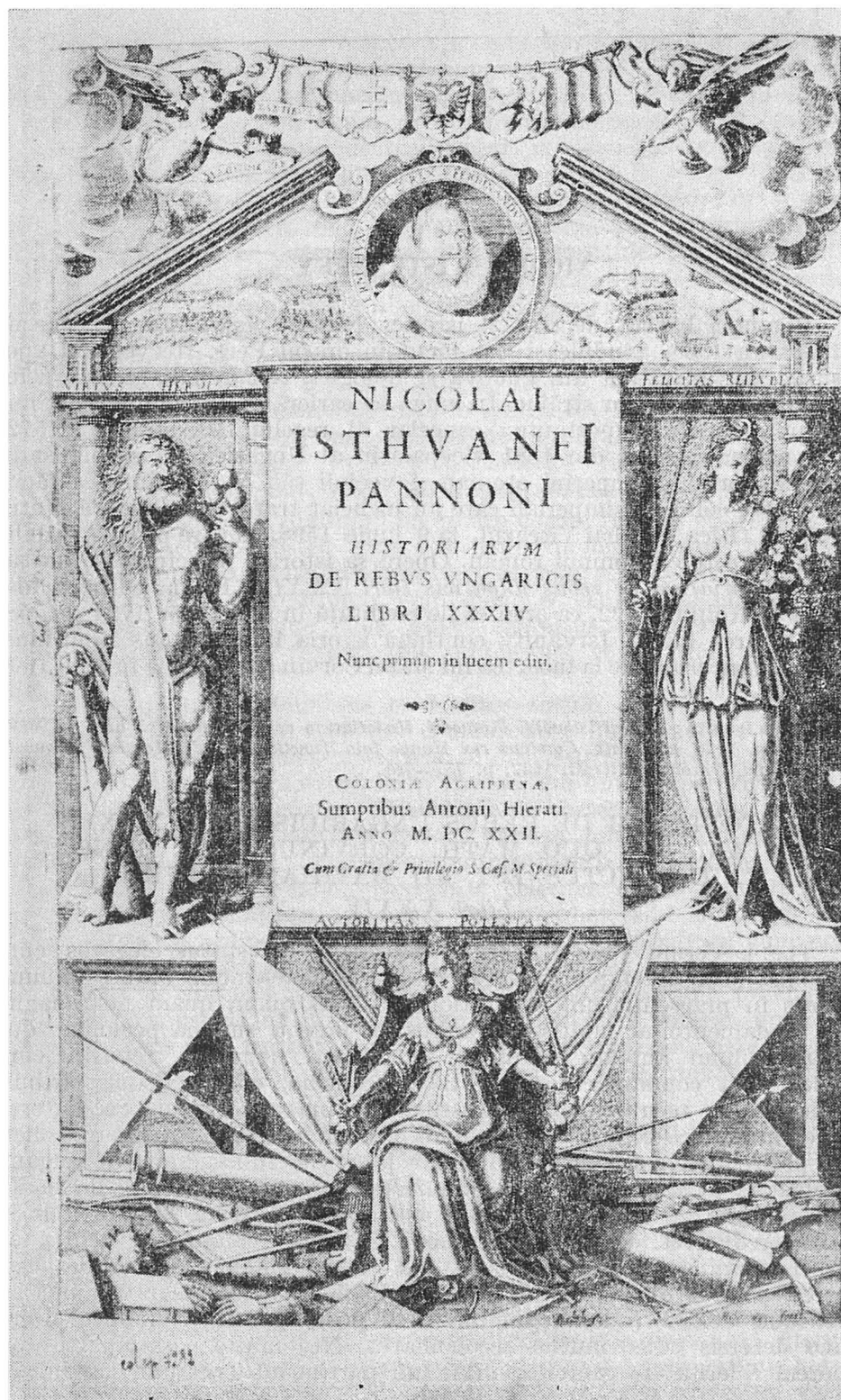
¹ Mihai Viteazul (1593—1601).

² Bolerii care alcătuiau sfatul domnesc.

³ Sigismund Báthory (1581—1597, 1598—1599, 1601, 1601—1602).

⁴ Raportul consemnează probabil executarea stolnicului Dima, care s-a împotrivit noii orientări a domnului contra turcilor în 1594. În 1596 vor fi executați alți trei boieri (marele logofăt Chisar împreună cu fiul său și vornicul Dumitru) care complotaseră împotriva domnului.

⁵ V.n. 17, p. 506.

NICOLAUS ISTVÁNFFY

Renumit bărbat de stat și istoric, Nicolae Istvánffy s-a născut la 1535 sau 1538. Studiile și le-a făcut în orașul Pecs, frecventînd apoi cursurile universităților din Padova și Bologna, remarcîndu-se prin zelul său în însușirea limbilor străine. În lunga sa carieră de om politic a deținut mai multe funcții importante: cancelar al regelui Maximilian (1572), apoi consilier regal și din 1581 vicepalatin al Ungariei. Ca specialist în chestiunile privind Imperiul otoman și vecinii săi, N. Istvánffy a făcut parte dintre comisarii imperiali care au încheiat tratatul de alianță dintre Rudolf al II-lea și Mihai Viteazul, la 9 iunie 1598, cu care prilej a stabilit contacte directe cu domnul român. Opera sa istorică principală se intitulază: *Historiarum de rebus ungaricis libri XXXIV*. Prima ediție a fost tipărită la Köln în 1622, ca apoi să fie reeditată în anii 1685, 1724 și 1758.

Lucrarea lui N. Istvánffy continuă istoria lui Antonius Bonfinius, *Rerum ungaricarum*, de la moartea lui Matei Corvin (1490) pînă în anul 1606 inclusiv.

Ediția folosită: *Nicolai Istvánffy Pannonii, Historiarum de rebus ungaricis libri XXXIV., ab an. 1490 quò Math. Corvinus rex Hung. fato functus est, ad Mathiam usque 11 Colonia, Antonius Hierati, 1622, p. 757—761.*

HISTORIARUM DE REBUS UNGARICIS LIBRI XXXIV AB AN. 1490 QUÒ MATH. CORVINUS REX HUNG. FATO FUNCTUS EST, AD MATHIAM USQUE II *Libri XXXIV*

[...]. Verum Caesar, eorum perfidiam detestatus, legatos cum ignominia urbe extemplo excedere iussit: Michaelisque Transsalpinum, acceptis in praesentiarum excusationibus, suis quam non magnonix fundamento, ac multis muneribus, et ingenti summa pecuniae que centum milium aureum summam excedebat, donatum remisit, cum mandatis, ut communicato cum Basta consilio, coniunctisque viribus, invadendae et recuperandae Transsilvaniae operam darent, nec interea desinerent, donec eiectis Polonis, quos pedem in Provincia figere nollet, voto potirentur. Admonuit etiam per literas Ferdinandum Gonzagam, Cassouiae et partium superiorum praefectum ut quo commodius destinata perficerentur, Bastam et Michaelem abiectis offensarum simultatibus in gratiam reduceret. Quod ille ambobus Cassouies conuiuio exceptis, ac Caesaris nomine serio interpellatis, qui eorum inimicitias mortales esse iuberet, abunde exequutus est: ita ut dissidentes redintegrata amicitia, iunctisque dextris (quamquam ut brevi post apparuit, minime sincero animo deterisis cdiis) mutuo reconciliaret. Nec multo post bipartito ad maiorem celeritatem exercitu, Tibiscum partim ad Tocaïum, partim ad

Tarcanum traiecerunt : ac eadem via, qua Basta antea transierat, quod vehendis tormentis et impedimentis commodior esset, exercitus promotus est. Sigismundus Caesarianorum aduentu cognito, obuiam procedendum ratus, castra ad pagum suum paternum Doroslonem posuit, in quibus amplius XXXV. millibus collectitii generis militum habebat, Legatumque in exercitu Georgium Barbelium constituit concedente aetatis illius honori et rebus gestis priorem locum Moyse Siculo, qui vicariam ei operam praestare non recusavit. Sed ille immiti articularum dolore oppressus in itinere substituit, et ducendi exercitus munus curamque Moysi reliquit, admonito, ne manum cum hoste consereret, nisi ipse prius in castra redisset. Siculi etiam toties promissae libertatis spe, quae eis vel periculosa, tamen ocioso seruitio potior erat, magno numero in castra confluxerunt. Ex altera parte Basta et Transalpinus Caesaris duces, cum X. millibus peditem, ac VIII. equitum, castra propius hostem promovenda decreverunt : eo consilio ut prius quam Sigismundo auxiliares Turcarum atque Tartarorum copiae aduenirent, quas ab Ibraimo purpuratorum principe, qui iam Belgradum cum ingenti exercitu peruenerat, frequentissimis nunciis postulare non desinebat, belli fortunam, collatis signis, periclitarentur.

[...]. Sed prior Sigismundus multo eorum fragore et strepitu infestare cepit, necque nostri, quin eos haud minore impetu iacularentur, cessauere : idque ad solis occasum fere factum est. Volebat enim Basta, haud dissentiente Transalpino, cum diem, et sequentem noctem absque praelio transigere, eaque mora quieti exercitus consulere, qui in aestu et vix tolerando solis feruore iter confecisset, et vix dum puluerem et sudorem deterisisset.

Sed quum Sigismundus et Moyses totum diem in armis et acie stetissent, iamque sub vesperum nullam fore dimicationem sperassent ; hora pomeridiana quinta militibus, ut in castra redirent, edixere ; ac tormenta è colle retrahi cepta sunt. Bastae, qui humi super viridi gramine quieturus equo descenderat, Transalpinus hostes in castra reuerti, et partem tormentorum iam attractam, partem iunctis ad iuga iumentis prouehi nunciat, nunc si videretur tempus esse poscendi simul et aggrediendi praelii. Itaque Basta consensu celeriter equo Transalpinum in dextro cornu, Rottallium in medio curare iubet, sibi sinistrum sumit, telique seruato ordine una in hostem feruntur. Transsilvani cum nostros magno sublato clamore in pugnam ruere vidissent, mox ora et frontem obuertere, ac speciem nequaquam certamen detrectantium praeberere. Sed vix sine confusione ac perturbatione componi acies poterat, quod magna equitum pars iam fraenos equis et phaleras detraxisset, pars aliis rebus occupata, signa sequi et imperio parere ea qua debebat celeritate non posset.

[...]. Ventum deinde est Claudiopolim, atque ibi veteres inter Bastam et Transalpinum simultates et dissensiones, quas Gonzaga iussu Caesaris nuper reconciliatione concordiae extinxisse videbatur, longe quam antea acerbius recruderunt. Nam quum Basta ab illo suam auctoritatem laedi atque conuelli, imperium minus obtemperando detrectari, nec duntaxat eum cum Transsilvanis proscriptis factiones alere, sed etiam ad Turcas suo iniussu, tam literas, quam nuncios missitare conquereretur ; contra ille se non empta aut per vim usurpata, sed à Caesare data potestate fungi, aequatum cum illo imperium sibi dicere ; in summa, uterque se plus nimio amare, et neuter alteri cedere, atque adeo aemulatione honorum absque rivali velle potiri. [...] Basta angi et curis aestuare, varia de

eo capiendo aut tollendo pectore versare consilia postremo remota dubitatione, vim illi et manus inferre constituit. Itaque conuocatis duobus Vallo-
num praefectis, quid fieri velit, secreto edocet, atque illi assumptis suorum
promptissimis, VII. Idus Septembris, in eius tabernaculum profecti, eum
cum Ludovico Racocio, peditum Ungarorum tribuno colloquentem offen-
dunt, ac esse de quibus Bastae nomine eum compellent, praefantur; ac
dum ille alterius auscultando sermoni aures accommodat, ab altero ingentis
alabardae cuspidem, per ventrem et ilia, necopinato transfoditur, et repente
concidit. Racocius quoque quamquam insons, extremum vitae discrimen
adiit quum ab efferatis Vallonibus, quattuor vulnera, inter quae unum,
in ceruice iuxta guttur, prae grande et periculosum suscepisset. Indigna iam
exanimato addita sunt ludibria, ut caput eius detruncatum, supra equi
albi cadaver, eo forte die, ante praetorium tabernaculum mortui poneretur,
quod tamen postea permissu Bastae simul cum corpore tumultatum est.
Ex ministrorum praecipuis, Mihalaesus Banus cognomine, aetate septua-
genario prouectior captus, diuque tortus, tandem in custodia mori est
coactus, Caeteri formidine attoniti, pars nec animo nec viribus, nec ratione
competere, pauci arma capere, nec quicquam audere, postquam adueniente
cum armatis Basta, paucos omnes occupasset, quies et silentium fuit.
Res eius et equi arma, pecuniae, tabernacula, vestes, militarisque et cas-
trens supellex, diffugientibus Valachis, Bastae cesserunt. Ipse perpetrata
caede, literas ad Caesarem dedit, quibus factum suum excusabat, compositis
in odium demortui multis calumniis, quibus iure caesus dici, iudicarique
posset, quarum ea erat praecipua, quod epistolam eius manu literis semi-
graecis, quas Cyrillicas vocant, ad Sinanum Agriae purpuratum Sophim
cognomine scriptam interceptisset, qua illum petebat, ut ad XVII. mensis
Augusti diem Lippam aut aliquem circa locum venire, et secum de rebus
grauissimis, Byzantium perferendis, colloqui vellet, missurum se, eousque
ei obuiam Leccagam, fidelissimum et fortissimum equitum suorum prae-
fectum. Se veritum esse, nisi clanculariis ac perfidiosis eius consiliis ac
machinationibus quam maturime occurrendum existimaret, aut si prius
rem ad Caesaris notitiam deduceret, donec eius mens et voluntas cogno-
sceretur diuturniorem moram interventuram, quae adeo damnosa ac peri-
culi plena esset, ut omnia posthac remedia sera et intempestiua redderet:
atque ita praeveniendum, et maturandam illius caedem constituisset.
Verum ad ea Caesar, spe Bastae longissime extracta; perplexe admodum
respondit, ut neque laudare facinus, et quia iam infectum reddi non posset,
neque improbare videretur; sed summo in praesens silentio transmittendum
censeret...

CELE XXXIV DE CĂRȚI PRIVIND ISTORIA UNGARIEI
DE LA ANUL 1490, CÎND S-A STÎNS DIN VIAȚĂ MATEI
CORVIN REGELE UNGARIEI, PÎNĂ LA MATEI AL II-LEA

Cartea a XXXIV-a

[...] Împăratul¹, supărat pe perfidia acestora <transilvănenilor>, porunci ca solii² să plece imediat din oraș cu rușine, iar pe Mihai mun-
teanul *, după ce i-a primit scuzele în prezența celor de față, întărite
cu argumente puternice, și l-a dăruit cu multe daruri și cu o mare sumă
de bani, care trecea de o sută de mii de galbeni, l-a trimis ca făcînd
sfat cu Basta și unindu-și forțele să-și dea osteneală a ataca și redobîndi
Transilvania și nici să nu se oprească pînă își va împlini făgăduința,

alungindu-i pe polonezi, care nu vrea să mai calce în țară. Ba chiar a sfătuit printr-o scrisoare și pe Ferdinand Gonzaga, comandantul Cașoviei și al părților de sus, să facă cele stabilite cum va fi mai ușor, spre a aduce la înțelegere pe Basta și pe Mihai, îndepărtînd manifestările de dușmănie. Acela, primindu-i pe amîndoi la un ospaț la Cașovia și admonestîndu-i serios în numele împăratului, care dorea să fie îngropate dușmăniile, și-a făcut datoria pe de-a întregul, așa, încît, deși departe de reînchegarea prieteniei, aceia, dîndu-și mîna (cu toate că așa cum s-a văzut după scurt timp au fost îndepărtate urile cu o inimă prea puțin sinceră), îi împacă unul cu altul ³. Nu cu mult după aceasta, trecură Tisa, cu armata împărțită în două, pentru o mai mare grabă, o parte pe la Tokaj, o parte pe la Tarkány. Iar oastea urmă drumul pe care trecuse înainte Basta, pentru că erau mai ușor de dus tunurile și echipamentul. Sigismund, aflînd de venirea imperialilor și fiind hotărît să le iasă în cale, își stabili tabăra în satul său părintesc — Guruslău — unde avea adunați mai mult de treizeci și cinci de mii de ostași de tot felul. El numi comandant peste armată pe Gheorghe Borbély ținînd seama de onoarea datorată vîrstei și faptelor acestuia, funcție ocupată mai înainte de Moise Szekely, pe care <Borbély> nu a refuzat să-l înlocuiască. Dar, chinuit de o durere puternică a articulațiilor, se opri în drum și lăsă lui Moise sarcina și grija de a conduce armata sfătuindu-l să nu dea lupta cu dușmanul mai înainte de a ajunge el însuși în tabără. Secuii, în speranța libertății de atîtea ori promise, care deși mai primejdioasă, le era totuși mai plăcută decît slujbele plicticoase, alergară în mare număr în tabără. Pe de altă parte, Basta și munteanul *, comandanții împăratului, cu zece mii de pedestri și opt mii de călăreți, hotărîră să aducă tabăra cît mai aproape de dușman, cu planul ca, mai înainte de a-i veni lui Sigismund oștile de ajutor ale turcilor și tătarilor, pe care nu contenea să le ceară prin nenumărați soli de la Ibrahim, principele împurpuraților ⁴, să-și încerce norocul armelor, dînd bătălia.

[...] Mai întîi însă începu să-i atace Sigismund cu multă zarvă și zgomot, dar nu se lăsară nici ai noștri, căci se aruncară asupra acestuia nu într-un atac mic astfel că lupta ținu pînă la apusul soarelui ⁵. Basta voia, nu fără acordul munteanului *, să termine această zi și noaptea următoare fără luptă și să folosească acest răgaz pentru odihna oștirii, care străbătuse drumul prin arșiță, abia suportînd dogoarea soarelui și abia dacă își ștersese praful și sudoarea. Dar cum Sigismund și Moise se aflaseră toată ziua sub arme și pe cîmpul de bătaie și speraseră că la venirea serii nu va mai fi nici o luptă, la ora cinci după amiază porunciră soldaților să se întoarcă în tabără și începură să retragă tunurile de pe colină.

Munteanul * îl anunță pe Basta, care descălecaseră de pe cal spre a se odihni în iarba verde, că dușmanii se întorc în tabără și că tocmai se retrage o parte din tunuri, și că la o parte dintre acestea înjugă vitele să le tragă, astfel încît acum i se pare timpul potrivit a-i urmări și a da lupta. Așadar, Basta, încălecînd cu grabă, ordonă munteanului * să se îngrijească de aripa dreaptă, Rottallius de centru, iar el alege aripa stîngă; păstrînd această ordine au năvălit deodată asupra dușmanului. Cînd îi văzură pe ai noștri că se năpustesc la luptă făcînd mare zarvă, transilvănenii ⁶ își arată pe dată chipul oferind imaginea unora complet nepregătiți de luptă. Dar abia că au putut să-și așeze linia de bătaie fără confuzie și învălmășeală, cînd o mare parte a călăreților smuci frîiele și

hățurile cailor, iar ceilalți ocupați cu alte treburi, urmară steagurile și nu putură da ascultare ordinului cu repeziciunea necesară.

[...]. Au ajuns apoi la Cluj⁷; și aici vechile dușmăanii și neînțelegeri dintre Basta și muntean*, pe care se părea că le stinsese Gonzaga din porunca împăratului prin restabilirea recentă a înțelegerii, izbucniră mult mai aprig decît înainte. Căci, pe cînd Basta se plîngea de acela că îi macină și subminează autoritatea și că refuză să-i recunoască comanda prin nesupunere, anume că acesta se sprijină doar pe facțiunile de proscrisi transilvăneni, ba chiar din porunca lui s-au trînis la turci și scrisori și soli, împotriva ordinului său, acela susținea dimpotrivă, că se folosește de puterea nu cumpărată sau uzurpată prin forță, ci dată lui de către împărat, că îi revine o comandă egală cu a lui, într-un cuvînt, că amîndoi se iubesc prea puțin și că nici unul nu cedează celuilalt și că de aceea vrea să fie părtaș fără rival la onoruri.

[...]. Basta, frămîntat de gînduri și griji, tot plănuia cum să-l prindă ori să-l suprine; în cele din urmă, alungînd îndoiala din suflet, hotări să pună mîna pe el cu forța. Așadar, chemînd doi conducători ai valonilor, le înfățișă, în taină, ceea ce voia să facă, iar aceia, mergînd în 7 ale idelor lui septembrie⁸ în cortul acestuia, îl iau pe neașteptate în timp ce stătea de vorbă cu Ludovic Rákóczy, comandantul pedestrilor unguri; îi spun că au să-i comunice ceva în numele lui Basta și, în timp ce acela se străduia să asculte vorbele unuia, este străpuns fără veste de celălalt cu ascuțișul unei halebarde puternice prin pîntece și intestine și se prăbușește pe dată. Chiar și Rákóczy, deși neprimejdios, își pusese viața în pericol primind patru răni de la cruzii valoni, dintre care una foarte adîncă și periculoasă în ceafă, lingă gît. Batjocurile aduse celui neînsuflețit au fost atît de crude încît capul acestuia desprins de trup a fost expus toată ziua pe cadavrul unui cal alb în fața cortului celui ucis; totuși, după aceea, fu înmormîntat, din îngăduința lui Basta, împreună cu trupul⁹.

Dintre dregătorii de frunte banul numit Mihalcea, în vîrstă de peste 70 de ani, fu prins și torturat îndelung și pînă la urină silit să moară în închisoare. Ceilalți, îngroziți de spaimă, parte nu-și mai păstrasera nici sîngele rece, nici forțele și nici cumpătul; puțini puseseră mîna pe arme, dar nu cutezară nimic; la sosirea lui Basta cu armata, teama puse stăpînire pe toți și se făcu liniște și tăcere. Lucrurile acestuia <Mihai> și caii, armele, banii, corturile, hainele, obiectele militare și de tabără, i-au revenit lui Basta, după ce valahii s-au împrăștiat.

După săvîrșirea crimei, acesta <Basta> trimise scrisoare împăratului, prin care scuza fapta sa, tieluinđ multe acuzații mincinoase în ura sa față de cel mort, pentru ca omorul să poată fi socotit și judecat ca înfăptuit pe drept; dintre acestea, mai deosebită era aceea, că interceptase o epistolă scrisă de mîna acestuia cu litere semigrecești, numite chirilice, către Sinan, împurpuratul de la Agria supranumit Sofi, prin care cerea ca acela să vină la Lipova sau în alt loc la 17 august voind să discute cu el treburi foarte serioase, care privesc Bizanțul; că el îi va trimite în întîmpinarea lui pe aga Leca, comandantul cel mai credincios și mai brav al călăreților săi. El <Basta> s-a temut, deci, că dacă nu ar fi socotit că trebuie preîntîmpinate cît mai grabnic planurile acestuia ascunse și perfide și uneltirile sau dacă ar fi adus situația mai întîi la cunoștința împăratului, pînă să-i afle gîndul și voința, ar fi intervenit o zăbavă prea mare, care ar

fi fost într-atit de plină de daune și primejdii, încît orice măsură ar fi luat după aceea ar fi fost nepotrivită, așa că a hotărît că trebuie să le preîntîmpine și să grăbească uciderea aceluia. La acestea însă împăratul, lungind așteptarea lui Basta peste măsură, răspunse într-un chip echivoc, încît nici nu fu lăudată crima și, pentru că nu putea fi prezentată ca neimplinită, nici să nu pară că o dezaprobă, socoti că trebuie să o treacă pentru moment sub cea mai adîncă tăcere.

* Mihai Viteazul.

¹ Rudolf al II-lea, împărat al Imperiului romano-german (1576 — 1612), rege al Ungariei (1572 — 1608) și rege al Boemiei (1575 — 1611).

² După bătălia de la Mirăslău, nobilii „confederați” din Transilvania trimit ca soli la curtea imperială din Praga pe Dumitru Náprágy și Ștefan Bocskay, pentru a-l pîrl pe Mihai, „ca fiind jefuitorul și dușmanul neprețuitei nobilimi ardelenice”, justificîndu-și astfel revolta împotriva domnului muntean și în ultimă instanță împotriva împăratului. Solia era de fapt o manevră diplomatică menită să întîrzie reacția imperialilor și să permită venirea lui Sigismund Báthory pe tronul Transilvaniei.

³ La 1/11 mai 1601, venind de la Praga, Mihai Viteazul se oprește la Cașovia, unde este primit cu toate onorurile de către comandantul imperial Ferdinand Gonzaga, care mijlocеște întrevvedere și „împăcarea” domnului muntean cu generalul Basta.

⁴ Nicolae Istvánffy se referă la otomani, denumiți frecvent în cronici „împurpurați” și la Ibrahim pașa, mare vizir de la 6 ianuarie 1599.

⁵ Bătălia de la Guruslău (24 iulie/3 august 1601).

⁶ Prin transilvăneni autorul înțelege partizanii lui Sigismund Báthory.

⁷ După biruința de la Guruslău, Mihai Viteazul ajunge la 5/15 august la Cluj, unde primește solia munteană care-l cheamă ca stăpin în țară.

⁸ 9 septembrie; corect 9/19 august 1601.

⁹ La cîteva zile după asasinat, cîteva ostași sîrbi, credincioși fostului domn, i-au îngropat trupul pe ascuns, iar capul este luat de comisul Radu Florescu și adus în Muntenia la mănăstirea Dealu (C. C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, București, 1976, p. 368); C. Rezachevici în *Cine a adus la Tîrgoviște capul lui Mihai Viteazul?* (în „Magazin istoric”, III, 1969, nr. 6, p. 55—61), susține că paharnicul Turturea din Glina este cel care a furat capul voievodului și l-a adus în Muntenia.

COMPENDIO HISTORICO,

DELLE GVERRE VLTIMAMENTE
succeffe tra Christiani , & Turchi ;
& tra Turchi , & Persiani :

*Nel quale particolarmente si descrivono quelle fatte in
Ungheria , & Transilvania , fino al presente
Anno M D XCVII.*

Doue per più facilità de' Lettori si è posta in disegno essà Vngheria , &
Transilvania ; con tutte le sue Prouincie, città, fortezze, monti, laghi,
& fiumi ; il tutto situato a suo luogo , come si può vedere per la Scala
delle miglia Italiane , che in essa figura si contiene.

*Con vn Sömario dell'origine de' Turchi, e Vitè di tutti i Prencipi di Casa Ottomana;
& vn' arbore , nel quale si contengono tutti gli Imperatori di detta Casa.*

DI CESARE CAMPANA.

J N VINEGIA, Presso Altobello Salicato,
& Giacomo Vincenti, compagni. M D XCVII.

CESARE CAMPANA

Istoric italian, Cesare Campana, născut pe la mijlocul secolului al XVI-lea (cca 1540) la Aquila și mort în 1606 la Vicenza, a cunoscut încă din timpul vieții o mare faimă datorită lucrărilor sale consacrate istoriei universale.

A scris : *Della istoria del mondo dal 1570 al 1596; Alberi delle famiglie che hanno signoreggiato in Mantova; Delle Famiglie di Baviero e delle Reali di Spagna; Vita del re Filippo II; Storia delle guerre di Fiandra.*

Ediția folosită : *Compendio historico, delle guerre ultimamente successe tra Christiani, e Turchi, e tra Turchi, e Persiani ; nel quale particolarmente si descrivono quelle fatte in Ungheria, e Transilvania, fino al presente anno 1597, Venetia, Presso Altobello Salicato e Giacomo Vincenti, compagni, 1597, p. 51.*

COMPENDIO HISTORICO, DELLE GUERRE
ULTIMAMENTE SUCSESSE TRA CHRISTIANI, E
TURCHI, E TRA TURCHI, E PERSIANI; NEL QUALE
PARTICOLARMENTE SI DESCRIVONO QUELLE FATTE
IN UNGHERIA, E TRANSILVANIA, FINO AL PRESENTE
ANNO MDXCVII. DOUE PER PIÙ FACILITÀ DE'LETTORI
SI E POSTA IN DISEGNO ESSA UNGHERIA, E
TRANSILVANIA; CON TUTTE LE SUE PROUINCIE,
CITTÀ, FORTEZZE, MONTI, LAGHI, E FIUMI; IL TUTTO
SITUATO A SUO LUOGO, COME SI PUÒ VEDERE PER
LA SCALA DELLE MIGLIA ITALIANE, CHE IN ESSA
FIGURA SI CONTIENE. CON UN SOMMARIO DELL'ORI-
GINE DE'TURCHI, E VITE DI TUTTI I PRENCIPI DI
CASA OTTOMANA; E UN'ARBORE, NEL QUALE SI
CONTENGONO TUTTI GLI IMPERATORI DI DETTA
CASA

Consolaronsi i Christiani alquanto, perche poco dappoi si seppe, che il Transilvano haueua ne i suoi riceuuto picciolo danno, et che nella Vallachia entrati per la Moldavia piu di venti mila Tartari, erano stati rotti dal Vaivoda Michele, il quale non si trouaua più che dieci mila Vallachi, et che ne erano stati ammazzati più di otto mila, per essere oltra al solito, gente vile, inesperta, et male armata, non hauendo il loro Chan voluto mandare huomini di altra sorte, spauentato dalle grosse

perdite fatte in quella guerra gli anni a dietro. Affermossi parimente, che i Bulgari solleuatisi, con il fauore de i Vallachi, et Transilvani haueuano tagliati a pezzi alquanti Turchi, i quali si trouauano in presidio di quei luoghi, et doppio non molti giorni si confermo.

COMPENDIU ISTORIC AL RĂZBOAIELOR ÎNTÂMPLATE ÎN ULTIMUL TIMP ÎNTRE CREȘTINI ȘI TURCI, ȘI ÎNTRE TURCI ȘI PERSANI; ÎN CARE SE DESCRIU ÎN MOD DEOSEBIT CELE PRODUSE ÎN UNGARIA ȘI TRANSILVANIA PÎNĂ ÎN PREZENT, ANUL 1597. ÎN CARE PENTRU MAI MULTĂ UȘURINȚĂ A CITITORILOR S-AU AVUT ÎN VEDERE ÎN PRIMUL RÎND UNGARIA ȘI TRANSILVANIA, CU TOATE PROVINCILE, ORAȘELE, CETĂȚILE, MUNȚII, LACURILE ȘI RÎURILE, TOATE AȘEZATE LA LOCUL LOR, CUM SE POATE VEDEA ÎN HARTA REDATĂ LA SCARA ÎN MILE ITALIENE. CU UN SUMAR PRIVIND ORIGINEA TURCILOR ȘI VIAȚA TUTUROR PRINCIPILOR DIN CASA OTOMANĂ ȘI UN ARBORE (GENEALOGIC) ÎN CARE SÎNT ÎNCLUȘI TOȚI ÎMPĂRAȚII DIN NUMITA CASĂ

[...] S-au consolat creștinii oarecum, deoarece s-a aflat curînd după aceea că transilvăneanul¹ a suferit puține pagube printre ai săi și că în Valahia au intrat prin Moldova peste 20 000 de tătari care au fost înfrinți de voievodul Mihai, care nu avea cu el mai mult de 10 000 de valahi, și că au fost masacrați mai mult de opt mii de tătari², aceștia fiind în mod obișnuit oameni de proastă calitate, neexperimentați, și prost înarmați, căci hanul lor nu voise să trimită oameni de alt soi, înspăimîntat de marile pierderi suferite în acel război purtat cu ani înainte. Se afirmă, de asemenea, că bulgarii răsculați, cu ajutorul valahilor și transilvănenilor, tăiaseră în bucăți mulți turci, care se găseau în garnizoană în acele locuri, ceea ce s-a confirmat după puține zile [...].

¹ Cronicarul se referă probabil la eșecul suferit de Sigismund Báthory în asediul Timișoarei (1/11–12/24 iunie 1596), datorită căruia a pierdut „nu puțină parte din reputația sa”, după cum se exprima ambasadorul venețian din Praga.

² La începutul lui octombrie 1596, o puternică oaste tătărească năvălește pe la hotarul Moldovei în Muntenia arzînd în drum Brăila, Buzăul și Bucureștiul. Fiind luat prin surprindere, Mihai a adunat în grabă cam 6 000 de luptători, ocupînd o poziție întărită în apropierea Gherghiței. Nelîndrăznind să-l atace, tătarii s-au retras în grabă spre Dunăre, fiind hărțuiți necontenit de voievod care le-a pricinuit grele pierderi.

HIERONYMUS ORTELIUS

Istoricul flamand Hieronymus Ortelius s-a născut la 24 decembrie 1543 în orașul Syndico. După studii strălucite a fost numit procurator al împăratului și s-a stabilit la Nürnberg unde a și murit în 1614.

În lucrarea sa principală, *Chronologia oder historische Beschreibung...*, Ortelius descrie luptele purtate de transilvăneni și unguri cu turcii, începînd cu anul 1395 și terminînd cu 1603.

Întreaga lucrare este îmbogățită cu planșe înfățișînd aspecte panoramice din diferite zone geografice, fortărețe, orașe, harta Ungariei, a Transilvaniei, precum și portrete ale personalităților din epocă.

Ediția folosită: *Chronologia oder historische Beschreibung aller Kriegs-Empörungen und Belägerungen der Statt und Vestungen auch Scharmützel und Schlachten so in Ober- und Unter-Ungern, auch Sibenbürgen mit dem Türcken von A°. 1395, biss auff gegenwertige Zeit denckwürtig geschehen ...*, Nürnberg, Johann Sibmacher, 1604, p. 304; 313-314; 346; 401-467; 469; 479-482; 486-487; 489-499; 500-502.

CHRONOLOGIA ODER HISTORISCHE BESCHREIBUNG ALLER KRIEGS-EMPÖRUNGEN UND BELÄGERUNGEN DER STATT UND VESTUNGEN AUCH SCHARMÜTZELN, UND SCHLACHTEN SO IN OBER-UND UNTER-UNGERN, AUCH SIBENBÜRGEN MIT DEM TÜRCKEN VON A°. 1395. BISS AUFF GEGENWERTIGE ZEIT DENCKWÜRTIG GESCHEHEN

Im angehenden Fröling diss Monats Februarij haben sich etliche tausend Tartern und Türcken zusammen geschlagen und vnversehens einen Einfall inn die Wallachey gethan, desselben Orts auff etliche Meilwegs alle Dörffer unnd Flecken beraubt, geplündert unnd in Grund verderbt, mit den armen Leuten jämmerlichen vmbgegangen unnd vnmenschlich tyrannisirt, auch solches weiter in das Werck zu richten gesinnet gewest. Solchem aber vorzukommen hat sich Michel Weywod in der Wallachey in schneller Eyl mit seinem Volck gerüstet und ihnen entgegen gezogen, sie vnversehens angegriffen, zerstreuet unnd inn die Flucht geschlagen. Auch Barillo, ein vestes Städtlein welches die Tartern zuvorhin überfallen und grewlich darinnen tyrannisirt hatten, widerumb erobert und eingenommen unnd alles was er lebendig darinnen gefunden (aussgenommen die Ross) nidergehawet unnd vmbgebracht. Auch einen ansehnlichen und fürnemen Türcken spiessen und zur Stadt hinaus hencken lassen. Aber der andern Türcken und Tartern so in der Flucht entrunnen unnd über die Thonaw sich salvirn wollen seind ein grosse Anzahl im

Wasser ersoffen unnd also wenig von dieser Kirchweyh widerumben anheims kommen. [...].

Unter dessen hatten 2 000 Hayducken auss der Wallachey über die Thonaw gesetzet, eine Stadt Claudia genannt vnversehens überfallen, dieselbe geplündert und viel Türcken vmbgebracht eine gute Peute erobert und nach solchem den Fürsten auss Sibenbürgen, zu dem sie von dem Weyda geschickt zugezogen und seinen Hauffen gestärcket haben [...].

Zu Anfang dess Jars ist Michael Weywod auss der Wallachey bey dem Fürsten in Sibenbürgen ankommen, allda wegen des Türcken sich mit jhrer Fürstl. Gn. zu berathschlagen und fernern Bescheid zu erholen, dieweil kurtz zuvor jhme gemelten Weywod der Gross Türck einen roten Fahnen, denselben wider die Christen zu gebrauchen, zugeschicket. Er aber dieselben praesentatores deren 20. gewest gefänglichen angenommen unnd biss zu seiner Widerkunfft behalten wöllen. Diesem hat der Fürst auss Sibenbürgen grosse Ehr bewiesen, beneben ein schön Silbergeschirr verehren lassen, Hergegen der Weywod jhrer Fürstl. Gna. schöne Zobel-futer und andere schöne Kleider von gülden Stücken widerumb verehret unnd nach verrichter seiner Sachen den 5. Januarij seinen Abschied genommen und nach der Wallachey sich wider begeben [...].

Den 17. Februarij ist der Fürst auss Sibenbürgen sampt dess Wallachischen Weywoden Gesandten mit 40. Gutschen darob in 140. Personen und also viel stattlicher denn vor einem Jar gen Prag bey jhrer Key. Maj. ankommen, welcher herrlich und statlich einbegleitet worden [...].

[...]. Als sie nun allda ankommen, hat der Wallachische Weyda sampt der gantzen Landschafft daselbst (so wol auch die in Bulgarien welche dem Weyda gehorsam zu sein gelobet) dem Herrn Nicolao Istuan unnd Cornis Caspar, als der Röm. Keys. Maj. angeordneten Commissarien, die bey jhme gesuchte Eydespflicht willig geleytet und solch Jurament persönlich praestirt. Und weiln sich dess Tartar Han Botschafft ohne das allda befunden, haben sie einen endlichen Frieden mit jhnen geschlossen, dergestalt dass hinfüro der Tarter Han unnd die seinigen weder in Sibenbürgen, Wallachey oder Ungern ziehen, noch dem Türcken oder jemand's andern wider die Röm. Keys. Hülff erzeigen sollen.

Nachdem der Cardinal Andreas Báthori wie hievorn bemelt in Sibenbürgen der Key. Ma. Verwilligung dess Lands sich angemast und einen Bund mit dem Türcken zu machen vnterstanden, ist er neben dem Weywoda auss der Moldaw und dem Gross Türcken auff allen Seiten in die Wallachey eingefallen unnd denselbigen Weywoda Michael (so der Röm. Key. Ma. anhengig vnd jne Sibenbürger zu Gehorsam gegen derselben wider zu bringen anerbotten) auss seinem Land zu treiben oder gar niderhawen zu lassen sich vnterfangen. Zu allem Glück aber seind dem Weywoda die abgesanten Personen so mit dem Cardinal Báthori wegen dess Türcken gehandelt in die Hand kommen welche er alsbalden hinzurichten befohlen hat.

Und damit hinfüro gedachter Michael Weywoda disen dess Cardinals bösen Practiken fürkomme, hat er bey 30 000. Mann zusammen gebracht, mit denselbigen den 18. Octobris inn der Wallachey aufgebrochen nach Cronstat dahin er den 19. dito wol ankommen, dieselbe mit Gewalt eingenommen unnd als einen fürnemen Pass gegen Poln damit dieselben dem Cardinal so leichtlich nit Beystand thun könnten der Notdurfft nach gesetzet. Alda 7. gantzer tag still gelegen die Zalgkler mit Verheissung Röm. Key. Ma. Gnad unnd Erhaltung jrer Freyheiten auff seine Seiten

und vnter seinen Gehorsam gebracht, hernach mit seiner gantzen Macht, neben den Zaigklern vnd Sachsen, sampt 18. Stück grob unnd klein Geschütz auff Hermanstatt zugezogen.

Eben in solchen Fortzug ist ein Nuncius Apostolicus, sampt noch zweyen als Gogari Membars vnd Beeckel Moyses als Abgesante, jme Weywoda entgegen kommen vnd angezeigt wie sie von der Röm. Key. Ma. einen ernstlichen Befelch hetten, dass er Michael Weywoda sich zu Ruhe begeben und auss dem Land Sibenbürgen ziehen solte. Als aber der Weywoda die Sendbrieff oder den Befelch, so sie von jhrer Röm. Key. Ma. empfangen, begerte zu sehen, haben sie ihn berichtet wie dass solche Brieff der Cardinal Báthori bey sich hette. Und nach dem Weywoda jhnen geantwortet, dass er von jrer Röm. Key. Majest. viel ein andern Befelch empfangen, welchem er auch nachkommen wolte, hat der Nuncius Apostolicus auff allerhöchst vmb Gottes willen gebeten er solle noch denselbigen Tag mit seinem Kriegsvolck, ob vielleicht der Cardinal entzwischen sich eines Bessern besinnen unnd die Sach zu einem gewünschten End kommen möchte still halten. Da aber gedachter Nuncius Apostolicus auff sein Begehren nichts erhalten mögen, hat er sich vnverrichter Sachen noch desselbigen Tages zum Cardinal begeben unnd dess folgenden Tags zu Michael Weywoda (als er fortgeruckt unnd in seinem Fortzug) abermals morgens früe kommen, welchen er gefänglich annemen unnd seinem Sohn denselben in gewarsam zu halten befehl lassen und mit seiner gantzen Macht gegen dem Cardinal, der vngefehr ein Viertel Meilwegs von ihme zu Feld gelegen zuzogen : Ehe aber die beyde Heer auff einander getroffen, hat viel gedachter Weywoda jhme Cardinal, dass er Christenblut zu vergiessen nicht kommen sey, anzeigen lassen, sondern das solches viel mehr jhme Cardinal unnd seinen Vnterthanen zum besten beschehe unnd jhme von wegen der Röm. Keys. Ma. Befelch nicht allein das Jurament wie vor der zeit sein Vetter Sigismundus gethan aufflegen, sondern auch von dem gantzen Land inn der Güte abzutretten und jhme an statt Röm. Key. Ma. einzureumen, vermahnen solle, weil er vngezwungen, der gantzen Christenheit zum Verderbnuss, mit den vngläubigen Türcken in Verbündnus sich eingelassen.

Da nun der Cardinal sich dessen gewegert, auch mit den fürnembsten seines Anhangs sich entschlossen mit dem Michael Weywoda als einem Viech-Hirten und vnerfahrenen dess Kriegs eine Schlacht zu thun, hat sich oftgedachter Weywoda alsbald resolvirt jhne mit Gewalt zum Gehorsam zu bringen, jedoch mit der protestation dass er an dem Blut so vergossen werden möchte gar nicht, sondern er Cardinal, dessen ein Vrsach were. Darauff also sein Schlachtordnung gemacht. Unnd nach dem er den Namen Jesu dreymal sampt seinem gantzen Heer angeruffen, auch im gantzen Läger dass aller derjenigen, so auff dess Cardinals Seiten sich gutwillig ergeben und zu huldigen begehren, verschont unnd gesichert werden solte, aussruffen lassen, hat er den Cardinal, so in die 25 000. wehrhaffter Mann starck gewesen, mit behertztem Muth geschlagen und in die Flucht gebracht. Welches ist geschehen bey der Hermanstatt den 28. Oct. am Tag S. Simonis und Judae unnd hat gewehrt von morgens früe vmb 9. Vhr an biss vmb 2. Vhr nach Mittag, das ist 5. Stund lang also dass der Cardinal biss auff's Haupt ist erlegt worden. Auff der Wahlstat sind in die 2027. Sibenbürgische tode Körper gezehlet und bey 1 000. verwundte gefangen worden, darunter der Cornis Caspar einer, der ander Bewardi Georg, welchen er Weywoda stracks niderhawen lassen. D

hergegen auff dess Weywodaes Seiten über 200. nit todt blieben. Nach solcher gehaltener Schlacht sein die Wallachen inn das Sibenbürgische Lager gefallen und darinnen 45. Stück Geschütz, auch viel Güter an Gelt, Kleydern, Rossen unnd Zelten bekommen.

Darnach ist mehr gedachter Weywoda mit seinen Wallachen auff Weissenburg zugezogen, welchem die Sponschafft unnd Inwohner der Stadt gar herrlich auff ein gantz Meilwegs entgegen kommen, jhne mit grosser Reverentz empfangen unnd gen Weissenburg begleytet, alda wie in allen Stätten zu sonderm Siegzeichen viel Frewdenschuss gethan worden.

Es hat auch der Michael Weywoda nach erhaltener Victori und Sieg dem Cardinal Bathori so auss dem Feld geflohen eylent 12 000. Mann auff alle Strassen und Weg hinnach geschickt der Hoffnung jhne zu fangen und gen Weissenburg zubringen.

Vnterdessen ist Bathori Istvan dess Cardinals Vetter auff Clausenburg zukommen viel köstliche Sachen mit sich gebracht unnd auff Hust alda mehr Hülff unnd Volck zu erlangen und dem Weywoda wegen seines Vettern Widerstand zu thun sich begeben, welches ime aber misslungen. Dann der König auss Poln, darauff er sich zum Theil verliesse, in seinem gantzen Königreich aussruffen lassen, dass sich keiner inn Kriegsdiensten wider die Röm. Key. Majest. solte gebrauchen lassen, darbey ermelter Bathori Istvan merken und abnehmen können, dass er sich keiner Hülff bey jhne zu getrösten hette.

Nach diesem als öfftermals gedachter Michael Weywoda den 1. Novembris die Stadt Clausenburg auffgefordert haben sie sich alsbalden jhme willig ergeben unnd sein Obersten Baan Mihaltscha genannt mit 1 000. Mann eingelassen. Von dannen er ferner 300. Mann fortgeschickt, denen die gantze Landschafft ausserhalb Hust unnd Vivar sich ergeben hat. Sein auch zu solchen Wallachischen Kriegsvolck ein grosse Anzahl Türcken unnd Tartern gefallen, welche alle hernach sich zu dem Christenthumb begeben unnd mit jhnen sampt Weib unnd Kind inn die Wallachey ankommen.

Demnach solches der Gross Türck vernommen dass der Wallachische Weywod mit solchem Gewalt inn Sibenbürgen ein Riss gethan, hat er jhme ein Botschafft mit 60. Personen, dass sie mit jhm ein Frieden tractirn und dess Gross Türcken Fahnen überantworten solten zugeschickt, welche gemelter Weywod alle gefänglichen der Mainung sie jhrer Röm. Key. Majest. zu überschicken angenommen.

Da nun vielgedachter Michael Weywoda die Stadt Claussenburg einbekommen, hat er gar viel fürtreffliche rebellische Herrn auss Sibenbürgen und vnter denen auch seinen eigenen Leutenampt, der jhne auss Anstiftung Ibrahim Bassa zu tödten vermeinet niderhawen lassen.

Nach solchem hat sich auch der Jung Julaffi mit allen den seinigen jhrer Röm. Keys. Ma. ergeben. Aber Herrn Banffy welcher mit seinem Weib, Kindern und Gütern auss Sibenbürgen geflohen hat Herr Zaigkel mit allem was er mitgeführt in Verhaft genommen.

Den 2. Novembris ist Herr Georg Basta beneben Herrn Zaigkel, Niari Paul unnd Herrn David Vngnad mit jhrem Volck dem Weywoda zu Hülff auff Wardein zugezogen und hat ein grosse Summa Gelts, so jhre Röm. Key. Majest. nach Caschaw verschickt allda das Kriegsvolck damit zu bezahlen, mit sich gebracht.

Nicht lang hernach sind etlich tausend Mann auff Hust geschickt, denselben Ort (der den Poln, Vngern unnd Sibenbürgern ein wolgelegner Pass war) auffzufordern, welches beschehen. Obwol aber der Cardinal 19. Fähnlein Soldaten hinein gelegt und jhnen ernstlich befohlen solche Vestung biss auff den letzten Mann zu erhalten, haben doch die in der Vestung als sie solche Macht vernommen alsbalden vmb Gnad gebeten und einhellig in die Auffgebung verwilligt.

Da nun die Wallonen hinein kommen, haben sie nicht allein dess Bathori Schatz, sondern auch gar vieler fürnemer Herren beste Sachen so sie dahin geflöheth, welches ohngefährlich auff zehen Million werth gerechnet worden, in ihre Hand bekommen. Zuvor aber hatte sich Bathori Istuan, dess Cardinals Vetter, mit der Flucht salviert vnd sich nach Somblio begeben. Der ist hernacher von dem Herrn Georg Basta daselbst gefangen worden, welcher alsbalden gebeten, dass er sampt seinem Weib und Kindern bey jhrer Röm. Keys. Ma. in Gnaden widerumb möchte auffgenommen werden. Deme aber von Herrn Georg Basta an statt jrer Keys. Ma. mit solcher Condition ist Gnad zugesagt, wo fern er zuvor verschaffe, dass Vivar, so das stärckeste Ort in Sibenbürgen war darinnen 2 000. Soldaten mit vielen grossen Geschütz lagen, ohne alle Verletzung der Rö. Keys. Majestet eingereumet würde. Welchem er alsbald Folgethan unnd ins Werck gesetzt hat.

Nach erhaltener Victori hat der Weywoda eins theils seines Kriegsvolcks den Türcken und Tartern fürzuwarten in die Wallachey gesandt, darbey Befelch gethan, dass sie Fleiss sollen fürwenden, damit sie jhnen die gefangene Christen und den abgenommenen Raub widerumb köndten abjagen. Entzwischen hat er Lippa unnd andere vmbliegende Vestungen mit mehrerm Kriegsvolk besetzt und vor dess Feindes Einfall gesterckt.

Demnach nun die gantze Landschafft Sibenbürgen durch Göttliche Hülff in der Röm. Keys. Majest. Gewalt gebracht, haben die Vnterthanen in der gantzen Gegendt herumb dem Michael Weywoda in Namen der Röm. Keys. Majest. das Jurament gethan, dargegen er sich widerumben gegen jhnen mit Aydespflicht verbinden müssen, dass er anderer Gestalt nicht dann als jr. Ma. Stadthalter und jhr Ma. Erbherr der Landschafft Sibenbürgen sein unnd sie bey jhren Privilegien und Freyheiten allerdings wie von Alter her vngeschwecht schützen und handhaben wölle zugesagt und versprochen.

Den 9. Novemb. haben die Wallachen den flüchtigen Cardinal Andrean sampt siben die mit jhme in der Flucht gewesen im Gebürg angetroffen, alsbald nidergehawen unnd dess Cardinals Kopff auff einer Lantzen dem Michael Weywoda nach Sibenbürgischen Weissenburg gebracht welcher den ernstlichen Befelch gethan den todten Körper herbey zu bringen wie hernach beschehen.

Darauff ist die Wallachische Bottschafft mit 20. Personen so ermelter Weywod zu jhr Röm. Keys. Maje. abgefertiget, zu der Fürstl. Durchl. Ertzhertzog Matthias zu Wien, so jme den erlangten Sieg mit Sibenbürgen ankündiget, glücklichen ankommen. Darauff jhr Durchl. alsbald sich zur Kirchen mit den Gesandten verfüget, dass Te Deum laudamus singen und für solchen erlangten Sieg Gott dancksagen lassen. Ferners nach volbrachten Gottesdienst die Geschütz auff den Pasteyen zu sondern Siegzeichen loss zubrennen verordnet worden. Hernach haben jre Fürstl. D. den Gesandten mit einer Gulden Ketten und seinen Mitconsorten ein vergultes Trinckgeschirr verehren lassen, die alsbald jhren Abschied von

jhr Durchl. genommen und fürter auff Pilsen und von dannen auff Prag zu der Röm. Keys. Maje. solchen freudenreichen Sieg ebner Gestalt glaubwirdig fürzutragen verrucket sein [...].

Den 12. Novembris sein die Keys. Commissarien als Herr David Vngnad unnd Herr Peter Lassla so von jhrer Majest. in Sibenbürgen zum Michael Weywoda abgesandt zu Sibenbürgischen Weissenburg angelangt, welche alda statlich und herrlich einbegleyt worden und den 13. dito morgens früe vmb 8. Vhr bey gedachtem Weywoda jhr anbefohlene Sachen fürzubringen Audientz erlangt. Nach Verrichtung solcher hat der Weywod den Herren Commissarien grosse Ehr erzeugt und bewiesen und dess andern Tags hernach dess Cardinals Bathori Haupt, so er vor diesem balsamirn und verwahren, jhnen in jhr Losament zu besichtigen fürtragen lassen, welches Haupt der Herr Vngnad damit er zu seiner glücklichen Ankunfft dasselbe jhrer Keyserl. Majest. fürweisen könnte abcontrafeyen lassen.

Als nun die Keys. Commissarien den 17. Novembris jhren Abschied nemen wollen, hat wol ernelter Weywod dem Herrn Vngnad, von welchem er zuvor mit einem guldenen Pfenning darauff zehen Römischer Keyser Bildnuss gewest verehrt worden, widerumb durch seinen Obersten Hoffmeister mit einer schönen Decken verehrn und benebens bitten lassen, dass er solche Geschenck von jhme in allem guten an unnd auffnemen wölle, dessen sich Herr Vngnad zum höchsten bedanckt und forderst nach Claussenburg, alda ein Landtag aussgeschriben gewest, abgereist unnd sich daselbst eingestellt hat [...].

Obwol vor disem in Sibenbürgen der Hauptman zu Hust dem Herrn Georg Basta Feldobersten daselbst ein zeitlang, dass er keine Teutsche Knecht zur Besatzung einnemen wollen zu wider gewest, jedoch als er vermerckt dass Herr Georg Basta jhne durch die Schlesische Reutter unnd Fussvolck so er in Eyl zu sich beruffen zum Gehorsam zu bringen vorhabens, ist er viel eines andern Sinnes worden und sich selbs persönlich den 18. Decemb. zu Vivar bey dem Feldobersten eingestellt die deutsche Quardi so er jhme zugeordnet ungezwungen angenommen.

[...]. Also ist auch Michael Weywoda mit Herrn Georg Basta, weil er Hust und andere Vestungen, so wol auch das Land ausserhalb dess Gebirgs als Partes Vngariae gelegen, vnter der Röm. Key. Ma. Gewalt unnd Gehorsam gebracht und ein zeitlang mit seinem Volck sich alda aufgehalten nicht wol zufrieden gewest. Derhalben er jhme auch zu-entbieten lassen, er möchte wol gedulden, dass sich Herr Basta mit seinem Kriegsvolck widerumb inn Ober Vngern begeb, dann er ohne seine Hülff unnd Beystand den Cardinal Bathori überwunden und darmit zugleich auch das Land erobern können. Aber gleichwol wölle er solche Landschaft jrer Röm. Key. Majest. einreumen unnd übergeben. Als aber hernach dem Weywod solches von Herrn Doctor Petzen, so sich nach Hust (alda wieviel Volcks zur Besatzung derselben Ort von nötten sein möchte sich zu erkundigen unnd darauff die Anordnung zu thun) begeben, verwiesen worden, hat er sich gegen dem Herrn Doctor wegen seines an den Herrn Basta vor diesem überschickten Schreibens entschuldiget mit dem Fürwenden, dass er viel anderst als sich die Sachen hernacher befunden berichtet worden sey, beynebens sich gantz wilfertig vom Land Sibenbürgen, deme es die Röm. Key. Majest. vertrauen und übergeben werde, abzutreten unnd einzureumen erbotten.

Auff solches sind den 24. Decemb. 200. Knecht in die Besatzung Hust abgeordnet, wie auch Tatrat, Somblio unnd dero zugehörige Orte mit Teutschen Knechten besetzt und an allerley Munition und Proviant gute Fürsorgung gethan und den Vngerischen Soldaten abgedanckt worden.

In mittels ist dess Cardinals Andreae Bathori todter Leichnam zu Sibenbürgischen Weissenburg bey dem Michael Weywod ankommen, welchen er fleissig besichtigen lassen und befunden, dass jm sein kleiner Finger daran er ein schön Demut-Ring gehabt abgeschnitten gewest. Durch wen es aber beschehen nit wissen können. Hernach die Anordnung gethan, dass er in die Begräbnuss so der Cardinal zuvor inn einem Kloster zu Weissenburg gantz herrlich für seinen Bruder, der auss Befelch Sigismundi Bathori enthauptet worden, machen lassen, solte ehrlichen zur Erden bestettit unnd begraben werden. Welches nach Anordnung dess Weywod beschehen, der auch selbst persönlich neben andern jhne zur Erden bestettiget unnd begleytet hat. Darzu weil er so ein herrliche Person gewest und seine Zeit so übel angelegt sehr hoch beklagt, neben disem Vermelden: da er jhn lebendig bekommen, so wolte er jhn jhrer Röm. Key. May. gefangen überschickt haben.

Und nach dem Sigismundo Bathori seines Vettern dess Cardinals Bathori jämmerlicher Todt kundt gethan worden, hat er sich hart darüber entsetzt unnd bekümmert unnd derwegen alsbald mit 12. seiner besten Pferd, Kleinoten unnd Wägen nach Poln zum Gross Cantzler alda Hülff wider den Weywoda zu suchen sich begeben wollen, inn welchem vngefahr ein Feuer ausskommen, dardurch zween seiner Wägen sampt Ross und anderer seiner Sachen verbrunnen und durchs Feuer verzert worden[. .].

Den 13. Jan. ist die obenangezogene Wallachische Botschafft zu Pülsen zu der Röm. Key. Ma. glücklichen ankommen und haben jhrer Majest. dess Cardinals Bathori Insigel, Schwerdt, Pusican, 4. Hauptfahnen unnd sein Leib Ross darauff er selbst geritten an stat dess Weywoda, praesentirt und verehrt. Welches ein schön Haupt Ross unnd alsbald jhrer Majest. zu besichtigen fürgeführt worden, das im hin und widerführen, ein Schrey vmb den andern darob sich jhr Ma. selbst verwundert aussgelassen, so von menniglich für ein gut Glück geachtet worden. Benebens hat Michael Weywoda bey solcher abgesandten Botschafft an die Röm. Keys. Majest., dass sie jhme die Landschaft Sibenbürgen anderst nicht als einem Gubernator oder Verwalter dieselb jhr Majest. für dess Feindes Einfall zu verwahren und gut Regiment zu erhalten vertrauen und übergeben wölle, werben unnd anbringen lassen. Dann auch wegen der Stadt Claussenburg, weil dieselb zu mehrmahlen von jhren Herrn abgefallen und trewloss worden, dass jr. Ma. endlichen was ferners mit jhnen fürzunehmen sich resolvirn und erklären wölle. Und fürs dritte, wie er sich gegen den fürnembsten Herrn inn Sibenbürgen, so vmb Gnad bitten verhalten solle. Welche Botschafft jhr Ma. nach genugsamer Anhörung und Rathschlagung mit statlichen und ansehnlichen Geschencken verehren und in Gnaden abfertigen lassen[. . .].

Ebenfals ist vmb dise Zeit ein Türckischer Gesandter zu Cronstatt in Sibenbürgen zum Michael Weywod ankommen, der jhme herrliche Geschenck auss Befelch dess Türckischen Keyzers verehrt, beynebens auch durch grosse Verheissungen jhme Weywoda von jhr Majest. abfellig und abwendig zu machen und dem Gross Türcken anzuhängen und beyzufallen sich hoch bemühet hat, aber der Weywoda hat sich gegen den Keys. Commissarien, dass er bey der Röm. Keys. Majest. zu bleiben gedächet

aussdrücklichen erkläret. Darneben aber weil das Land Sibenbürgen jhme je lenger je mehr geliebt an die Herren Commissarien begehrt, dass jhr Ma. jme und seinem Sohn das Land Sibenbürgen erblichen verschreiben und noch darzu Gross Wardein, Hust, Nagbania und exteriores partes Vngariae, die vormalis Sibenbürgen angehörig übergeben wölle [...]. Dann fürs ander, dass jhme jhre Majestet alle Güter unnd Digniteten damit Sigismundus Bathori von ihr Majestet begabet gleichfalls ertheilen, benebens mit einer erspriesslichen Hülff darvon er selbst Volck werben möge erscheinen solte. Fürs dritt, dass jhr Röm. Key. Majestet wie auch alle andere Christliche Potentaten, wann er vom Feind gefangen ihne widerumben ledig zu machen sich verschreiben solten. Zum Fall er aber auss Sibenbürgen und der Wallachey vertrieben würde, dass jhr Röm. Keys. Majest. ihme jährlichs Einkommens 100 000. Taler zu Vnterhaltung in Ober Vngern geben solte. Wie er sich dann versehe, jhr Röm. Keys. Majestet als ein gewaltiger Potentat werde solche Landschafft jhme nicht entziehen, sondern viel mehr vmb seiner getrewen Dienst willen auch mit dem übrigen zu Sibenbürgen gehörigen Theil, welches jr Majest. besitze, sampt dem Stuck Lands biss an die Teissa begaben unnd jhme vnterthenig machen. Mit dem fernern Vermelten, da jhr Maje. in seine vnterschiedliche Begehren einwilligen würde so wolt er noch diss Jahrs so viel mit seinem Volck aussrichten, dessgleichen zuvor in hundert Jahren nicht beschehen oder erhört were [...]. Wie dann auch der Weywoda mit Herrn Georgen Basta (weil er der Keys. Ma., als solt er Weywod die Landschafft Sibenbürgen dem Türcken haben übergeben wölten, zugeschrieben) gar nicht zufrieden noch sich mit jhme vereynigen kündte sondern begerte, dass jhr Röm. Keys. Ma. ein andern Feldobersten an Herrn Basta statt in Obern Vngern setzen und verordnen wölle [...].

Entzwischen unnd weil die Tartern an den Sibenbürgischen Grentzen zu rauben und zu brennen angefangen kam in die Wallachey gewisse Kundtschafft wie Sigism. Bathori mit Hülff der Türcken, Tartern, Moldawern und Polacken in Sibenbürgen einzufallen vorhabens seye. Darauff sich der Wallachische Weywoda Michael jhme in die Moldaw entgegen zu ziehen starck gerüstet. Wie er dann auff den 17. Aprilis 7. fürneme Sibenbürgische Herren, mit denselben und andern seinen Räthen, wie die Sachen anzugreifen zu berathschlagen zu sich erfordert unnd beschrieben unnd darauff an allen Orten sich zum Anzug gerüst zu machen starck auffboten lassen, darzu sich alles Volck willig erzaigte unnd gehorsamlichen einstellte. Darunter auch ein fürnemer Freybeuter Boa Novack genant (so von den Freyen Heyducken einen grossen Zulauff und allbereit 4 000. derselbigen beysamen hatte und noch 4 000. jinner wenig Tagen erwartete) sich gegen dem Weywoden erzeigte mit dem Versprechen, dass er in kurtz mit seinem Volck durch Göttliche Hülff was fürnems gegen dem Feind jhme zu verrichten getrawe. Und nachdem Michael Weywoda über die 50. tausent starck mehrertheils wolgerüster vnd erfarnen Kriegsleut beysammen hatte, ist er den 24. April mit 20. Stück Geschütz nach Cronstadt verrückt unnd eins theils seines Kriegsvolck nach Nössen, daselbst ferners Bescheids zu erwarten, zugeschickt [...].

Vor diesem ist vermeldt wie Michael Weywod mit seinem Volck gerüst sich nach Cronstatt begeben mit diesem ist er im Anfang dess Monats Maij auss der Wallachey über die 50 000. starck, nemlichen 38 000 Schützen, 3 000. Cossaggen 4 000. Raitzische Pferd, 4 000 Zeckler und 4 000. Freybeuter vnter dem Hauptman Backa Manock in grosser Eyl

über das grosse und enge Gebürg gantz sicher vor dem Feind deren Orten er keines ansichtig worden gezogen unnd in der Landschafft Moldaw glücklichen ankommen. Allein, dass er sampt seinem Volck unnd jhren Pferden auff der Raiss, weil der Feind alle Proviant zu sich genommen, grossen Hunger gelitten und auss hochdringender Noth die Blätter von den Bäumen essen müssen. Als nun Sigismundus Báthori, beneben dem Jeremia Weywod auss der Moldaw dess Wallachen eylende Ankunfft unnd grosse Macht vernommen und sich jhme zu begegnen am Volck noch zu schwach sein befunden, haben sie sich eilends auss der Moldaw zu Ruck nach den Polnischen Gränitzen begeben, alda sich weiter zu stärken unnd den Wallachen zu begegnen. Und ob wol der Moldawische Weywod beym Gross Türcken starck vmb Gelt unnd Volck wider die Wallachen anhalten lassen, ist jhme doch allein hülff am Volck zugesagt und das Gelt abgeschlagen worden. Darauff der Michael Weywoda den grössern Theil der Moldaw eingenommen, weil er nicht allein das Land- volck inn dem ersten Angrieff erschrockt, sondern auch dess Jeremias Weywoda Vnterthanen jhme anhengig gemacht, dieweil gedachter Jeremias sie zum höchsten beschwert unnd von einem jeden monatlich ein Ducaten genommen, was er aber an Barschafft durch der Armen Schwaiss unnd Blut zusammen bringen können, alles in Poln geflehet, dardurch jhme seine Vnterthanen wegen solcher schweren vnträglichen Auflagen feind und auffsetzig worden und lieber vnter frembder Obrigkeit Schutz, dann jhme vnterworfen sein wollen.

Was nun Michael Weywoda mit seinem Volck, wie er dann an jhme nichts erwinden liess, eroberte, das liesse er alsbald der Röm. Keys. Majest. jhme und seinem Sohn huldigen.

Nach solchem hat gemelter Wallachische Weywoda nicht lang verzogen, sondern ist mit seinem Volck dem Jeremiae Weywoda vnter Augen gezogen, jhne den 18. Maij bey dem Schloss Orthuni unnd Fluss Nester die 30 000. starck von Moldawern, Polacken, Türcken unnd Tartern ausserlesens Kriegsvolck angetroffen unnd mit demselben von 10. Vhrn an vor Mittag biss Abends geschlagen. Und ob sich wol der Feind inn solcher Schlacht dess sich wol zuverwundern gantz ritterlich gehalten, hat doch entlichen der Wallachisch Weywoda ben blutigen Sieg erhalten und den Feind inn die Flucht getrieben. Deren 8 000. unnd der Wallachen bey 2 000. auff der Wallstat blieben vnd viel in der Flucht in dem Nester ersoffen und jämmerlich vmbkommen sein. In solcher Schlacht hat der Wallach reiche Peut und viel Malvasir so wol auch das gantze Land Moldaw erobert und einbekommen [...].

Entzwischen ist der Michael Weyda mit theils seines Kriegsvolcks in 400. Reuter und Cossaggen, Raitzen und Wallohnern wider in Sibenbürgen ankommen und das übrige Kriegsvolck bey seinem Sohn in der Moldaw solches Land der Röm. Keys. Majest. zum besten zu guberniren hinderlassen. So hat auch gedachter Weywod dem Keyserlichen Gesandten Herrn Doctor Petzen, so bereit zu Zackmar ankommen, drey fürneme Herrn entgegen geschickt. Welche Herr Petz sampt dem Gelt das er als ein Gesandter von der Röm. Keys. Majestet jhme dem Weywoden mitgebracht umb mehrer Sicherheit willen in Zackmar hinderlassen und förders zum Michael Weyda nach Sibenbürgischen Weissenburg geruckt ist.

Und demnach der Gross Cantzler auss Poln dem Sigismundo Fürsten auss Sibenbürgen und dem Weywoda auss der Moldaw etlich malen

Hülff wider den Wallachischen Weywoda zugeschickt, deren in der Moldaw und Wallachey vil erschlagen wurden: solche Niederlag widerumb zu rechnen hat der Polnische Gross Cantzler allenthalben in Poln vnd Preussen Kriegsvolk werben lassen, dieselbe an die Reusische Grentzen gegen der Moldaw fortgeschickt, dess Vorhabens die Moldaw dem Poln widerumb vnterthenig zu machen, so wol auch den Michael Weywod mit Hülff der Türcken und Tartern auss der Wallachey und Sibenbürgen zu schlagen und zu vertreiben.

Hergegen hat Michael Weywoda dem Herrn Feldobersten in Ober-Ungern zu wissen gemacht, dass er sich mit seinem Kriegsvolk inn guter Bereitschafft halten solte, damit wann er seiner zu Beschützung dess Lands bedörfftig, er ihn alsbald und in der Eyl zur Hand haben möchte.

Benebens hat sich auch der Wallachische Weywoda nicht allein gegen dem Keys. Commissario Herrn Doctor Petzen persönlich, sondern auch durch seine Abgesandte gegen jhrer Fürstl. Durchl. Ertzhertzog Matthias erklären und anerbieten lassen: Da jhre Röm. Keys. Ma. derselben geliebten Brüder einen zum Gubernator und Statthalter in Sibenbürgen und Moldaw verordnen dass er demselben alsbald das Land übergeben vnd weichen wölle. Zum Fall aber jre Majest. derselben keinen abordnen wurde, so versehe er sich zu jhrer Röm. Keys. Ma., die wurden jhn (wegen seiner getrewen Dienst und dass er das Land mit gröster Leibs und Lebensgefahr erhalten) solches guberniren und besitzen lassen mit dem Erbieten: da man jhn im Fall der Noth mit Hülff nicht lassen wurde, dass er sich gegen jhrer Majest. und der gantzen Christenheit jederzeit getrew und aufrichtig erzeigen und an seinem Vermögen gegen dem Erbfeind nichts wöle erwinden lassen. Welchem aber vmb etlicher nachfolgenden, wie auch anderer Vrsachen willen, nicht zu vertrauen gewest. Derowegen die Röm. Keys. Majest. jhme Michael Weywoda anbefohlen und auffeladen, dass er dess Landes Sibenbürgen abtreten und Herrn Georg Basta, als von jhrer Majest. verordneten Administratoren, biss zu jhrer Majest. fernere Resolution einantworten solle. Solches hat der Weyda niemalen eingehn, sondern das Land Sibenbürgen wider jhr Majest. Willen regieren wöllen [...]. Wurde [...] Michael Weywoda [...] allerseyts angefochten, dass er nicht allein den Vberzug von den Türcken unnd Tartern, sondern auch von Sigismundo Bathori von Jeremia Weywoda auss der Moldaw und von den Polacken, so in grosser Anzal wider jhne aussgezogen, zu gewarten hette. Welche Gelegenheit Herr Georg Basta auch ersehen unnd sein Kriegsvolk auch die so auff den Vngerischen Gränitzen gelegen stracks zu Ross und Fuss in etlich tausent starck zusammen beruffen und versambeln lassen, mit welchen er den 13. Septemb. wolgerüst zu Clausenburg, alda er von den Sibenbürgischen Ständen stattlich unnd herrlich empfangen worden ankommen. Hernach den 16. Septembris mit solcher seiner Kriegs-Macht auf den Michael Weywoda so sich in die 18 000. starck, zwo meil ausser Weissenburg, an einem Pass auffhalten thät, jhne zu Gehorsam zubringen, zugezogen, alle Wallachen, Raitzen und Juden, so sich Weydisch befunden niderhawen lassen. Als nun Michael Weywoda von Herrn Basta solchen Ernst gesehen, hat er sich zur Gegenwehr gesetzt, mit den Keyserischen vnd Sibenbürgischen den 18. Septemb. starck gescharmützelt, endlichen mit jhnen völlig getroffen. Alda dem Wallachen bey 4 000. erschlagen und er selbs sampt den übrigen in die Flucht getrieben worden. Hat also Herr Georg Basta den blutigen Sieg erhalten, 12. Stück

Geschütz erobert und nach disem fast gantz Sibenbürgen vnter seinen Gewalt gebracht [...].

Es haben sich auch die Polacken, Moldawer und Sigismundus Báthori, wie oben angezogen, widerumb starck wider den Weywoda in der Wallachey zusammengeschlagen und auff jn zuzogen in saumpt seinem Kriegsvolck zwischen dem Wallachischen unnd Sibenbürgischen Gebirg angetroffen, mit jhme geschlagen und vil seines Volcks erlegt. Also, dass er mit grossen Verlust zurnck weichen müssen. Darumb als Michael Weywoda sahe, dass jhme an allen Orten von dem Feind hart zugesetzt wurde, hat er bey der Röm. Keys. Majest. vmb Genad und Hülff auch frey sicher Gelaid bey jhr Majest. seiner beziichtigung halben sich selbst persönlich zu verantworten gebeten unnd begert. Damit aber jhr Röm. Keys. Majest. jhme desto besser getrawen möchten, hat er seinen Gemahel und gantzen Schatz Herrn Georg Basta, als jhrer Majest. Statthaltern in Sibenbürgen zu Geyseln zu übergeben angeboten. Darauff jhr Röm. Keys. Majest. Herrn Basta, dass er jhme mit Hülff beyspringen auch freyen sichern Pass zu seiner Verantwortung bey jhrer Majest. lassen wölle, anbefohlen. Benebens ist auch, damit Sigismundus Bathori nicht vnversehens mit den Polacken in das Land wie man sich von jhm befürchtet ein Einbruch thun möchte, allenthalben die Päss an den Gräntzen zuverlegen von jhrer Majest. verordnet worden [...].

Gleichfalls haben die Wallachen Gesandte auss den fünff Span-schafften an Herrn Georgen Basta abgefertiget und jhme freundlichen ersuchen und bitten lassen, dass er darob sein wölle damit sie vnter der Röm. Keys. Majestet Schutz, entweder beym Michael Weywoda oder wen jhr Majest. zum Gubernatorn dahin würde verordnen und einsetzen, aufgenommen werden möchten. Dann sie dess jetzigen Weywoda, so dess Jeremiae Weyda auss der Moldaw Bruder und der Polnische Cantzler jhnen zu einem Regenten eingesetzt, nicht gedulden können [...].

Nach dem der Michael Weywoda solchen in Sibenbürgen leydigen Zustand, sonderlichen aber dass sein Weib und Kind von Sibenbürgern gefangen seye, vernommen, ist er sehr darüber betrübt [...] Jedoch vehoffete er solches Land mit wenig Volck, weil er dess Volcks und Landes-art wol erfahren, widerumben zu erobern. Dem ist hernach zu jhrer Röm. Keys. Majest. auff Prag abzureisen vergünstiget und zugelassen worden, welcher den 23. Martij allda zu Prag mit 35. Personen ankommen.

Gleich dieselbige Nacht ist jnen ein vnversehens Vnglück zugestanden Dann als sie dess Abends starck getruncken und bezechet gewesen, haben sie zuvor ehe sie zur Ruhe gelegt ein Kolfeuer in einem grossen eyseren geschirr in jhr Schlafkammer getragen. Als sie nun darüber eingeschlaffen und die Kammer gewölbt auch an allen Orten dass der Dampff von dem Kolfeuer nicht hinauss gemöcht verschlossen gewesen: sein dess andern Tags zwen seiner dess Weywoda Diener so von dem Dampff unnd Rauch erstickt im Beth todt gefunden worden. Deren noch 5. schwerlichen kranck darnider lagen. Dem Wallachischen Weywoda aber welcher ein Kriegserfahner dapfferer Held vnd ernsthafft Person gewest, ist in täglichen ansehnlichen Pancketen so jhme von stattlichen Herren zu Hof gehalten grosse Ehr erzeiget worden. Der sich gegen jr. Majest. der gantzen Christenheit zu gutem sein eusserstes wider den Erbfeind zuthun und zuzusetzen anerbót. Darauf jhme die Vertröstung beschehen, dass er mit erstem Volek und Gelt solte versehen und zu seinem Benügen abgefertiget werden, darmit er die abtrünnigen Sibenbürger wider vnter [...] Gehorsam bringen möchte, hergegen solte er sein Gemahl

und Sohn auss Sibenbürgen abholen, dieselben der Röm. Keys. Majest. für ein Geysel und Vnterpfandt einstellen und solle inmittels seinem Gemahel ein Gut in der Schlesien eingeben unnd der Sohn als ein fürneme ansehnliche Person an jhrer Majest. Hof vnterhalten werden, wie dann gleich darauff die Röm Keys. Maje. vil Kriegsvolk zu Ross und Fuss wider Sibenbürgen werben liesse. Und obwol die Sibenbürger des Wallachischen Weywoda Weib unnd Sohn so lang auff Fogaras biss er sich mit ihnen vergleichen wurde gefangen zu halten sich entschlossen : Jedoch so hatten sie als sie dess Wallachen Vorhaben vernommen und desshalben sich sehr vor jm befürchteten, sein Gemahel unnd jhren Sohn wider auss der Gefänckniß erlediget und sampt jhrem Schatz auff Zackmar herauss ziehen lassen. Dahero man in guter Hoffnung stunde, dass dieser Orten alles gut werden möchte [...].

Unnd nach dem Sigismundus Bathori widerumb in Sibenbürgen angelangt, hat er seiner Pflicht, damit er der Röm. Keys. Majest. unnd der gantzen Christenheit verbunden gewesen, vergessen, dieselbig verächtlich in den Wind geschlagen und sich alsbalden mit einer zimlichen Macht zu Ross vnd Fuss meistentheils Landvolcks so er an sich gehenckt auff die Grentzen begeben, in willens etwas in Eyl zu versuchen, wie er dann in der ersten Furia einen vnversehenen Einfall mit seinen an jhrer Majest. aydrüchigen Mitverwandten gethan, etliche Schlösser und Vestungen eingenommen. Und diejenigen welche jhr Trew vnd Aydpflicht damit sie der Rö. Key. Maje. zugethan [...], alle niederhauen lassen [...]. Aber Herr Georg Basta und Michael Weyda als Feldoberste vber Rö. Keys. Majest. Kriegsvolk in Sibenbürgen sein jhme Bathori seinem bösen Fürnemen zu wehren und Widerstand zu thun jederzeit entgegen gezogen. Welche sich jn Moitin alda sie mehr Volcks, sonderlichen der Schlesischen 2 000. Pferd, erwarten theten, starck verschantzet und gelägert hatten. Als nun der Bathori solches gesehen und wahrgenommen, hat er sich vnversehens mit seinem Kriegsvolk auffgemacht seinen Weg wider vber das Gebürg genommen. Und ob wol von seinem Kriegsvolcks darunter sich vil vom Adel befanden (dann sie sich besorgten es möchte mit Sigismundo einen bösen Ausgang gewinnen) täglich etliche entlieffen, jedoch so versamblete er zusammen von allerley Nation, als Sibenbürgen, Vngern, Moldawern, Cossaggen, Tartern und Türcken in die 40 000. starck zu Ross neben vilem Fussvolck (darunter 12 000 Türcken und Tartern gewest) mit dem Fürhaben sein angefangen Werck, das Land Sibenbürgen jme wider vnterthenig zu machen, mit Gewalt fortzusetzen, mit welcher Macht er sich in das Feld nit weit von der Vestung Boretscho genannt an die Sibenbürgische und Vngerische Grentzen gelägert. Als nun Herr Georg Basta und Michael Weywoda solch sein dess Bathori Fürhaben zeitlich wargenommen und dessen gut Wissenschaftt gehabt, haben sie sich mit jrem Kriegsvolk, so zu Ross und Fuss in allem nicht mehr als 18 000 starck gewest, wolgerüst ins Feld begeben und mit dem Bathori eine Schlacht zu thun sich entschlossen. Darauff fortgeruckt vnd mit dem Feind offtermals gescharmützelt biss endlichen die 2 000. vorgedachte Schlesische Pferd den letzten Julij auch vor jhnen angelangt. Auff welches sie ihr Läger auff einen Berg, da kurtz zuvor der Bathori auff vil ein höhern Berg gegenüber sich gelägert, geschlagen haben.

Da nun Sigismundus Bathori den 1. Augusti am Tag Peter Kettenfeyer zwischen 4. und 5 Vhr dess halben Zeigers nach Mittag seinen Vortel suchen und sich mit seinem Volk vnter den Berg hat wenden

wöllen, haben Herr Basta und Michael Weywoda mit jrer gantzen Macht auff den Feind zugeeylt, denselben erstlich durch die Wallohn zertrent und bald darauff vmb 5. Vhr Herr Basta auff einer und Michael Weywoda auff der andern Seyten männlich unnd ritterlich auch mit solchem Ernst und Eyfer in der Schlacht dem Feind zugesetzt biss dass sie letzlichen durch Hülff und Beystand Gottes dess Allmächtigen den blutigen Sieg wider den Bathori erlangt. Wie dann der vnsern Geschütz als auff einem nidern Berg vnter seinem Volck überauss grossen Schaden gethan, da hergegen dess Feinds Geschütz wegen der Höhe dess Bergs durchauss keinen Schaden zufügen können. In welcher Schlacht auff vnserer Seiten etlich hundert, darunter der Petzische Oberste Leutenamt, blieben unnd vmbkommen sein; auff dess Feinds Seiten aber bey 10 000., die übrigen in die Flucht gejagt vnd auff allen Seiten auff das eusserste verfolgt worden. Wie dann er Bathori sich schwerlichen auff seinem Ross mit der Flucht salviert hat. Haben also die vnsern dess Bathori gantzes Läger und neben andern ansehnlichen vnnnd reichen Beuten in die 40. Stück gross Geschütz unnd über anderthalb hundert Fahnen erobert. Darvon der Röm. Keys. Majest. ein hundert und zehen Fahnen Dienstag nach Laurenti auf dem Prager Schloss, neben dess Bathori Cantzley mit vilen geheimen Sachen, praesentirt vnd verehret worden ist.

Nach erhaltener Victori haben sich Herr Georg Basta vnd Michael Weywoda alsbald widerumben auff Clausenburg begeben, welche Stadt den Keyserischen 3. Monat Sold Rantzion, wegen jres von Keys. Majest. Abfalss so vorhin beschehen, baar ausszahlen müssen, wie sich dann die andern Städt auch gemach ergeben. Derwegen die hoffnung war dass die Röm. Keys. Majest. das gantze Land jhme bald vnterthänig und zum Gehorsam bringen würde.

Vnd ob wol sich Michael Weywoda auss der Wallachey in werender Schlacht wider Sigismundum Bathori gantz bestandhafft und ritterlich verhalten, so trachtet er doch bey sich selbst hinderlistiger unnd verschlagnerweiss dahin, wie er das Land an sich und vnter seinen Gehorsam allein bringen möchte [...] hat jhn hierauff Herr Basta den 18. Augusti in Rath mit dem Fürgeben, dass wichtige Sachen zu berathschlagen fürgefallen erfordern lassen dessen er sich aber dazumal zu erscheinen gewägert. Darauff Herr Basta zwey Fähnlein Wallohn vnd zwey Fähnlein Teutsche Knecht mit etlichen zu Ross seine Gezelt zu vmbringen und jhn lebendig gefangen zu nemen abgefertiget. Welchen dess Herrn Basta auffgetragenen Befelch sie gehorsamlich exequirt unnd dem Weywoda zu jhrer Ankunfft, dass er jhrer Röm. Keys. Majest. Gefangener seye vnnnd sich willig ergeben solle zugesprochen. Als er aber seinen Leutenamt vmb Hülff zugeruffen vnd nach einem Säbel so im Gezelt gehangen griffen, sich zu wehr gestellt und nach einem Teutschen Hauptmann gehawen, ist der Wallohnische Hauptmann über ihn ergrimmet und jn alsbald mit seinem Spiess durchstochen, der Teutsche Hauptmann aber jhme den Kopff abgehawen. Ist also er Weywoda sampt noch einem Wallachen auff den Platz blieben unnd sein todter Körper ein gantzen Tag vnter seinem Gezelt vnbegraben ligendblieben. Stracks darauff sein die Wallhonen in der Wallachen Läger gefallen, dasselb geplündert unnd vnter dess Weywoda Gezelt Brieff gefunden, die Herr Basta dem Volck fürlesen lassen. Daraus man wie betrüglich und fälschlich er es mit jrer Majest. gemeint befunden [...].

Als nun Herr Georg Basta, General Kriegssoberster in Sibenbürgen, den Sigismundum Bathori gantz und gar auss dem Land geschlagen und fast das gantze Land vnter der Römischen Keyserlichen Majestet Gehorsam gebracht hatte: Bemühet er sich hoch, dass er die Zäckler auch vnter jhrer Majestet Gehorsam bringen möchte, wie er dann dieselbigen auff einen guten Weg gebracht. Ebenfallss hat er den Wallachen an dess entleibten Weywoda statt, einen andern einzusetzen [...] Marco genannt [...].

CRONOLOGIA SAU DESCRIEREA ISTORICĂ A TUTUROR
EVENIMENTELOR RĂZBOINICE ȘI ASEDIILOR DE
ORASE ȘI CETĂȚI, DE ASEMENEA, ALE CIOCNIRILOR
ȘI BĂTĂLIILOR CARE S-AU PRODUS ÎN UNGARIA
SUPERIOARĂ ȘI INFERIOARĂ, PRECUM ȘI ÎN
TRANSILVANIA CU TURCII, DIN ANUL 1395 PÎNĂ ÎN
VREMEA DE ASTĂZI

Înspre primăvară, în această lună februarie¹, câteva sute de tătari și turci s-au adunat și, pe neașteptate, au făcut o incursiune în Valahia, jefuind în drumul lor, pe o distanță de mai multe mile, toate satele și târgurile, distrugându-le, chinuind pe sârmanii oameni și exercitînd o tiranie neomenească. Pentru a preveni însă continuarea acestei acțiuni voievodul Mihai al Valahiei s-a înarmat în foarte mare grabă cu oamenii săi și s-a îndreptat împotriva lor, atacîndu-i pe neașteptate, împrăștiindu-i și punîndu-i pe fugă. A recucerit și a ocupat din nou orașelul întărit Brăila, care mai înainte fusese atacat și distrus groaznic de către tătari, a măcelărit și ucis tot ce s-a găsit viu în el (cu excepția cailor). A pus de asemenea să fie spînzurat în afara orașului un turc de vază și nobil. Dar ceilalți turci și tătari, care au încercat să scape prin fugă și au voit să se salveze peste Dunăre, s-au înecat în mare număr în apă, încît puțini dintre aceștia au putut să ajungă din nou acasă, după această ciocnire.

[...]. În acest timp ² 2 000 de haiduci din Valahia au trecut peste Dunăre și au atacat pe neașteptate un oraș numit Cladova, au prădat, au ucis mulți turci, au cucerit o bună pradă, iar după aceea s-au îndreptat spre principele Transilvaniei, la care îi trimisese voievodul, întărind cetele aceluia [...].

[...]. La începutul anului ³, voievodul Valahiei, Mihai, a sosit la principele Transilvaniei pentru a se sfătui acolo cu luminăția sa princiară și a lua în continuare o hotărîre în privința turcilor, deoarece cu puțin mai înainte, numitului voievod i s-a trimis de către sultan un steag roșu, pentru a-l folosi împotriva creștinilor. Dar el a făcut prizonieri pe stegari care erau 20, vrînd să-i mențină așa pînă la reîntoarcerea sa. Principele Transilvaniei * a arătat voievodului mare cinstire, dîndu-i un foarte frumos serviciu de argint; în schimb voievodul a dăruit luminăției sale princiare blănuri frumoase de zibelină și alte veșminte frumoase cu garnituri de aur, iar după rezolvarea chestiunilor sale, la 5 ianuarie, și-a luat rămas bun și s-a întors înapoi în Valahia [...].

[...] La 17 februarie ⁴, principele Transilvaniei *, împreună cu solii voievodului valah, în 40 de trăsuri, care transportau 140 de persoane, mult mai pompos decît făcuse cu un an mai înainte, a sosit la Praga, la maiestatea sa imperială, care îl primi strălucit și fastuos [...].

[...] Sosind acolo ⁵ <solii Nicolae István și Gáspár Kornis>, voievodul valah împreună cu întreaga sa țară (precum și cei din Bulgaria care juraseră să se supună voievodului) a depus de bunăvoie jurământul cerut de împărat, în fața lui Nicolae István și Gáspár Kornis, în calitate de comisari trimiși de maiestatea sa imperială romană, prestind el personal jurământul ⁶. Și fiindcă solia hanului tătarilor se găsea oricum acolo, au încheiat o pace cu ei, așa fel încît hanul tătarilor se obliga ca el cu ai săi să nu atace nici Transilvania, nici Valahia sau Ungaria, nici să nu acorde turcului sau oricui altuia ajutor împotriva maiestății sale imperiale romane.

[...]. După ce cardinalul Andrei Báthory, așa cum s-a menționat mai înainte, a pus stăpînire pe Transilvania fără aprobarea maiestății sale imperiale și a îndrăznit să facă o alianță cu turcul ⁷, și-a propus ca îndată ce, împreună cu voievodul Moldovei și cu sultanul, va invada din toate părțile Valahia, să alunge din țara sa pe voievodul Mihai (care depindea de maiestatea sa imperială romană și care se oferise să-i readucă la supunere pe acei transilvăneni) sau chiar să-l ucidă. Din fericire, persoanele trimise de cardinalul Báthory să negocieze cu turcii au ajuns în mina voievodului, care a ordonat numaidecît să fie spînzurate.

Și pentru a preveni pe viitor astfel de practici rele ale cardinalului, voievodul Mihai a adunat circa 30 000 de soldați cu care a plecat din Valahia la 18 octombrie, sosind la Brașov ⁸ în ziua de 19 a aceleiași luni, l-a cucerit cu forța și pentru a putea ocupa o trecătoare importantă împotriva polonilor, astfel ca aceștia să nu poată veni atît de ușor în ajutor cardinalului, a făcut cele trebuincioase și a stat acolo ⁷ zile întregi liniștit. I-a atras de partea sa și sub ascultarea sa pe secui, promițîndu-le grația împăratului și menținerea libertăților acestora, apoi cu întreaga sa forță, pe lîngă secui și sași, împreună cu 18 piese de tunuri mari și mici, s-a îndreptat spre Sibiu.

Tocmai în timpul acestui marș au sosit la voievod un nunțiu apostolic ⁹, împreună cu alți doi soli, Gogari Membars și Moise Székely, și i-au arătat că ar avea un ordin din partea maiestății sale imperiale romane ca el, voievodul Mihai, să stea liniștit și să se retragă din țara Transilvaniei. Cînd însă voievodul a dorit să prinească scrisoarea sau ordinul pe care l-au primit din partea maiestății sale imperiale romane, ei au declarat că această scrisoare ar avea-o la sine cardinalul Báthory. Iar după ce voievodul le-a răspuns că el a primit de la maiestatea sa imperială romană un ordin cu totul altfel, căruia vrea să-i dea urmare întocmai, nunțul apostolic l-a rugat, în numele lui Dumnezeu, să plece încă în aceeași zi cu trupele sale, și să rămînă liniștit, căci între timp cardinalul va avea poate gînduri mai bune și lucrurile vor ajunge la o soluție dorită. Deoarece însă numitul nunțiu apostolic n-a putut primi nimic în sensul dorinței sale, s-a dus încă în aceeași zi, fără nici o ispravă, la cardinal, iar în ziua următoare a venit din nou, în zori de zi, la voievodul Mihai (pe cînd acesta înainta și era în marș); Mihai l-a făcut prizonier și i-a ordonat fiului său să-l păzească, iar el cu întreaga sa putere a mers la luptă împotriva cardinalului, care se găsea pe cîmp la aproximativ un sfert de milă de el. Înainte însă ca cele două armate să se fi ciocnit între ele, numitul voievod a pus să i se arate cardinalului că n-a venit să verse sînge creștinesc, ci că, dimpotrivă, el acționează spre binele cardinalului și supușilor săi; și să fie avertizat că, în urma ordinului maiestății sale imperiale, nu trebuie să depună numai jurământul pe care

il prestase mai înainte și vărul său Sigismund, ci să se retragă pașnic din întreaga țară și să i-o predea lui în locul maiestății sale imperiale romane, deoarece el, nesilit, a făcut alianță cu turcul necredincios, spre pieirea întregii creștinătăți.

Deoarece însă cardinalul a refuzat aceasta, hotărîndu-se împreună cu partizanii săi de seamă să dea bătălia cu voievodul Mihai, numindu-l un cioban de vite și unul ce n-ar fi experimentat în războaie, menționatul voievod se hotărî numai decît să-l aducă la supunere cu forța, dar protestînd că nu vrea nicidecum să verse sînge, ci el, cardinalul, este cauza acestei vărsări. După aceasta și-a pus armata în ordine de bătaie. Și după ce împreună cu întreaga sa armată a invocat de trei ori numele lui Iisus și după ce a pus să se proclame în întreaga tabără că toți cei din partea cardinalului care i se supun de bunăvoie și doresc să se pună în slujba lui vor fi cruțați și asigurați, l-a bătut cu însuflețit curaj pe cardinal, care avea 25 000 de soldați viguroși, și l-a pus pe fugă. Aceasta s-a întîmplat lingă Sibiu, la 28 octombrie¹⁰, în ziua Sf. Simon și Iuda, și a durat de dimineață pe la orele 9 pînă la orele 2 după prînz, adică timp de cinci ore, așa încît cardinalul a fost total înfrînt. Pe cîmpul de luptă s-au numărat circa 2 027 de cadavre de transilvăneni și au fost făcuți prizonieri circa 1 000 de răniți, printre care Gáspár Kornis, un altul Gheorghe Bavardi, pe care voievodul însuși a pus să fie uciși imediat¹¹. În schimb, din partea voievodului n-au murit mai mult de 200 de soldați. După bătălie, valahii au intrat în tabăra transilvănenilor, obținînd de acolo 45 de piese de artilerie și multe bunuri în bani, veșminte, cai și corturi.

După aceasta, ades menționatul voievod s-a îndreptat cu valahii săi spre Alba Iulia, venind în întîmpinarea sa, distanță de o milă, un cortegiu măreț cu conducerea și locuitorii orașului, primindu-l cu mare reverență și însoțindu-l la Alba Iulia. Acolo ca și în toate orașele au răsunit salve de bucurie ca semn special al victoriei.

După obținerea victoriei și a biruinței, voievodul Mihai a trimis împotriva lui Báthory, care fugise de pe cîmpul de luptă în grabă, vreo 12 000 de oameni pe toate căile și drumurile, în speranța de a-l captura și a-l aduce la Alba Iulia.

Între timp a sosit la Cluj Ștefan Báthory, vărul cardinalului, aducînd cu sine lucruri prețioase, în scopul de a merge la Hust pentru a obține acolo mai mult ajutor și trupe ca să se opună voievodului, de dragul vărului său, dar n-a reușit să ajungă la Hust. Atunci regele Poloniei, pe care s-a bazat în parte, a pus să se proclame în întregul său regat că nimeni nu are voie să se angajeze în război împotriva maiestății sale imperiale romane; astfel încît Ștefan Báthory să-și dea seama că nu poate spera de la el nici un fel de ajutor.

După aceasta, frecvent menționatul voievod Mihai a adresat la 1 noiembrie¹² orașului Cluj ordinul de a i se preda lui numai decît, de bunăvoie, și l-a trimis acolo pe generalul său, numit banul Mihalcea, cu 1 000 de oameni. De acolo el a trimis mai departe 300 de soldați cărora li s-a predat întreaga țară, în afară de Hust și Chioar. La aceste trupe valahe s-a alăturat un mare număr de turci și tătari, care, după aceea, au trecut cu toții la creștinism și împreună cu copiii și soțiile lor au venit în Valahia.

Aflînd sultanul că voievodul valah a făcut cu atîta forță o breșă în Transilvania, i-a trimis o solie formată din 60 de persoane ca să negocieze pacea cu el și să i se încredințeze steagul sultanului, dar menționatul

voievod i-a făcut pe toți prizonieri, în intenția de a-i trimite maiestății sale imperiale romane.

După ce des menționatul voievod Mihai a obținut orașul Cluj, a pus să fie uciși foarte mulți nobili de seamă rebeli din Transilvania, printre care și pe propriul său locotenent care, la instigația lui Ibrahim pașa, intenționase să-l ucidă.

După aceasta i s-a predat maiestății sale imperiale romane și tinărul Gyulaffi cu toți ai săi. Iar domnul Banffy, care fugise din Transilvania cu soția, copiii și bunurile sale, a fost arestat cu tot ce avea pe lângă sine de către domnul Székely.

La 2 noiembrie domnul Gheorghe Basta, împreună cu domnul Székely, Paul Nyáry și domnul David Ungnad au pornit cu trupele lor spre Oradea în ajutorul voievodului, aducând cu sine o mare sumă de bani, trimisă de maiestatea sa imperială romană la Cașovia pentru plata trupelor.

Curînd după aceea a trimis mai multe sute de oameni împotriva cetății Hust. Această localitate (care era o trecătoare foarte potrivită între Polonia, Ungaria și Transilvania) a fost somată să se predea, ceea ce s-a și întîmplat, deși cardinalul așezase acolo 19 companii de soldați, ordonîndu-le în mod sever să păstreze această cetate pînă la ultimul om; cînd cei din cetate au aflat de o astfel de forță, au cerut curînd să li se acorde grație și au consimțit în unanimitate să o predea.

Cînd valonii au intrat <în cetate> au pus mina nu numai pe tezaurul lui Báthory, ci și pe cele mai bune lucruri ale multor nobili de seamă refugiați acolo, lucruri care au fost evaluate la circa zece milioane. Mai înainte însă, Ștefan Báthory, vărul cardinalului s-a salvat prin fugă, ducîndu-se la Șimleu. El a fost apoi prins de Gheorghe Basta, dar a rugat să fie din nou primit în grația maiestății sale imperiale romane, atît el cît și soția și copiii. În locul maiestății sale imperiale, Gheorghe Basta i-a promis grațierea, cu condiția de a părăsi în favoarea maiestății sale imperiale romane, fără nici o stricăciune, Chioarul, cea mai fortificată localitate din Transilvania, în care se aflau 2 000 de soldați cu multe tunuri mari. Curînd, el a dat urmare, punînd în aplicare condiția¹³.

După obținerea victoriei, voievodul a trimis o parte din trupele sale în Valahia pentru a veghea asupra turcilor și tătarilor, dîndu-le poruncă să depună zel pentru a elibera pe creștinii făcuți prizonieri și pentru a smulge aceloră prăzile luate. Între timp, el a ocupat cu mai multe trupe Lipova și alte fortificații dimprejur, întărindu-le împotriva unei incursiuni a dușmanului.

După ce întreaga țară a Transilvaniei a fost adusă cu ajutorul lui Dumnezeu sub puterea maiestății sale imperiale romane, supuși din întreaga regiune au depus înaintea voievodului Mihai, în numele maiestății sale imperiale romane, jurămîntul, iar el pe de altă parte a trebuit să se oblige cu jurămînt față de ei, promițîndu-le că, în calitate de guvernator al maiestății sale și stăpîn succesor al asupra Țării Transilvaniei, îi proteja în privilegiile lor, punîndu-le în aplicare întocmai cum au fost din timpuri străvechi.

La 9 noiembrie, valahii¹⁴ l-au întîlnit în munți pe fugarul cardinal împreună cu alți șapte aflați cu el, i-au măcelărit îndată și au dus capul cardinalului în vîrfurile unei lînci la voievodul Mihai în Alba Iulia; Mihai a dat ordin sever să fie adus și trupul, ceea ce s-a întîmplat întocmai.

După aceasta, o solie ¹⁵ valahă formată din 20 de persoane trimisă la maiestatea sa imperială romană a sosit cu bine la luminăția sa princiară arhiducele Mathias la Viena, aducându-i știrea despre biruința obținută asupra transilvănenilor. Luminăția sa a plecat imediat cu solii la biserică și a dispus să se intoneze *Te Deum laudamus* și să se aducă mulțumiri lui Dumnezeu pentru o astfel de victorie. Apoi, după săvârșirea serviciului divin, a ordonat să se tragă salve cu tunurile instalate pe bastioane, ca semn deosebit pentru victorie. După aceasta, luminăția sa princiară a dăruit solului un lanț de aur, iar consorților lui pahare suflate în aur; solii și-au luat numaidecît rămas bun de la luminăția sa și au mers mai departe la Pilsen, iar de acolo la Praga, la maiestatea sa imperială romană, pentru a-i relata exact și verosimil o biruință atât de îmbucurătoare.

[...]. La 12 noiembrie ¹⁶ au sosit, la Alba Iulia, din Transilvania, comisarii imperiali, domnul David Ungnad și domnul Petheo László, trimiși de maiestatea sa în Transilvania la voievodul Mihai, care au fost primiți acolo în chip măreț și cu pompă. Iar la 13 aceeași lună, dimineața pe la orele 8, au obținut la menționatul voievod audiența pentru prezentarea chestiunilor ce li s-au ordonat. După efectuarea acestora, voievodul le-a dovedit mare cinstire domnilor comisari și le-a arătat că în ziua următoare va trimite la locuința lor capul cardinalului Báthory pe care el, în prealabil, pusese să-l îmbălsămeze și să-l conserve; domnul Ungnad a pus să se facă portretul acestui cap; ca să-l poată prezenta maiestății sale imperiale la sosirea sa cu bine la Viena.

Cînd comisarii imperiali au voit să-și ia rămas bun, la 17 noiembrie, menționatul voievod, prin maestrul curții sale, i-a donat o scoartă frumoasă domnului Ungnad de la care el primise, în prealabil, o medalie de aur cu chipul împăratului roman; l-a rugat totodată să primească acest dar de la el, pentru care domnul Ungnad a mulțumit foarte mult și a plecat la Cluj unde se convocase o dietă a țării și s-a instalat acolo.

[...]. Deși înainte de aceasta în Transilvania, căpitanul cetății Hust se opusese un timp generalului Gheorghe Basta să ocupe cetatea cu trupele sale germane, totuși cînd a constatat că domnul Gheorghe Basta se apropie cu călăreții și infanteriștii săi silezieni, pe care îi chemase în grabă, a ajuns la o altă idee și a convenit personal, la 18 decembrie, la Chioar, cu generalul, să primească gărzile germane de bunăvoie, așa cum i se ordonase [...]. Astfel nici voievodul Mihai nu era mulțumit de domnul Gheorghe Basta, pentru că ocupase Hustul și alte cetăți, precum și ținutul de dincolo de munți numit partes Ungariae, supunându-le ascultării și puterii maiestății sale imperiale romane și rămînînd un anumit timp acolo cu trupele sale. De aceea i-a trimis vorbă că așteaptă desigur cu răbdare ca domnul Basta să plece în Ungaria Superioară, deoarece el îl biruise pe cardinalul Báthory, fără ajutorul și sprijinul lui Basta și prin aceasta totodată a putut cuceri țara. Dar cu toate acestea el vrea să predea această țară maiestății sale imperiale romane. Cînd însă după aceea i s-a amintit aceasta de către domnul doctor Pezzen care mersese la Hust (să se informeze de cîte trupe ar avea nevoie garnizoana de acolo și să ia măsurile necesare), s-a scuzat pe lingă domnul doctor pentru scrisoarea pe care o trimisese mai înainte domnului Basta, spunînd că lui i se raportase cu totul altfel decît stăteau lucrurile, ulterior oferind să predea cu totul de bunăvoie țara Transilvaniei aceuia căruia maiestatea sa imperială romană o va încredința și preda.

După aceasta, la 24 decembrie, a fost trimisă o garnizoană a 200 de soldați la Hust, precum și la Șimleu și localitățile ce țineau de aceasta au fost ocupate de soldați germani și dotate cu tot felul de muniții și provizii, iar soldații unguri au fost lăsați să plece.

Între timp a sosit la voievodul Mihai, la Alba Iulia transilvăneană, trupul cardinalului Andrei Báthory; Mihai a pus să se examineze amănunțit cadavrul și s-a găsit că fusese tăiat degetul mic pe care avusese un frumos inel cu diamant. Nu se poate ști însă cine a făcut-o. După aceasta a dispus să fie înmormântat în mormântul pe care cardinalul pusese mai înainte să fie construit în mod cu totul măreț într-o mănăstire din Alba Iulia, pentru fratele său care fusese decapitat din ordinul lui Sigismund Báthory; a fost înmormântat creștinește, din ordinul voievodului, care l-a însoțit el însuși pînă la mormint. Fiind o persoană atît de măreață care și-a folosit atît de rău timpul, el a fost foarte plîns; voievodul ar fi dorit să-l prindă viu și să-l trimită maiestății sale imperiale romane. Iar după ce Sigismund Báthory, vărul cardinalului Báthory, a aflat despre moartea jalnică a acestuia, s-a îngrozit și a fost cuprins de îngrijorare și numaidecît, cu 12 cai, bijuterii și care, a voit să plece în Polonia, la marele cancelar, pentru a cere acolo ajutor împotriva voievodului. Între timp s-a iscat un incendiu care a ars și mistuit două care ale sale împreună cu caii și lucrurile.

[...]. La 13 ianuarie¹⁷ solia valahă [...] a sosit cu bine la Pilsen la maiestatea sa imperială romană și i-a prezentat și dăruit maiestății sale, în numele voievodului, insigna, spada, buzduganul, patru steaguri ale cardinalului Báthory împreună cu calul pe care călărea el însuși. Acest cal frumos a fost adus în fața maiestății sale ca să-l vadă, plimbîndu-l încoace și încolo, împăratul neîncetînd să-l admire, ceea ce a fost socotit de bun augur. Pe lângă aceasta, voievodul Mihai a însărcinat solia trimisă către maiestatea sa imperială romană să declare că nu vrea să-i încredințeze și să-i predea lui țara Transilvaniei decît în calitate de guvernator sau administrator numit de maiestatea sa însuși, ca să o apere împotriva atacurilor dușmanului și să instaureze o bună guvernare; apoi, de asemenea, în privința orașului Cluj, pentru că acesta a fost de mai multe ori infidel și și-a părăsit stăpînul, maiestatea sa să binevoiască în sfîrșit să dispună și să hotărască ce este de făcut; iar în al treilea rînd vrea să știe cum trebuie să se comporte el față de nobilii din Transilvania care cer grație; după ascultarea și aprecierea soliei, maiestatea sa a onorat-o cu daruri mărețe și considerabile, lăsînd-o să plece cu bine.

[...]. Tot în această vreme a sosit o solie turcească la Brașov, în Transilvania, la voievodul Mihai, care i-a adus din ordinul împăratului turcesc daruri mărețe și, totodată, a depus mare osteneală, făcînd importante promisiuni pentru a despărți pe voievod de maiestatea sa și a-l atașa sultanului, dar voievodul a declarat în mod expres față de comisarii imperiali că intenționează să rămînă alături de maiestatea sa imperială romană. Deoarece, însă, cu cît trece vremea cu atît mai mult iubește țara Transilvaniei, cere domnilor comisari ca maiestatea sa să-i atribuie ereditar această țară lui și fiului său și pe lângă aceasta să-i predea, de asemenea, Oradea, Hust, Baia Mare și părțile exterioare ale Ungariei, care aparținuseră anterior Transilvaniei [...]. Apoi ca maiestatea sa să-i atribuie, de asemenea, lui toate moșiile și demnitățile pe care i le dăduse maiestatea sa lui Sigismund Báthory, precum și un ajutor

important pentru cazul că ar dori să recruteze trupe. În al treilea rând, ca maiestatea sa imperială romană, precum și toți ceilalți conducători creștini să se oblige ca în cazul că ar cădea prizonier la inamici să-l răscumpere și să-l elibereze. În cazul însă că ar fi alungat din Transilvania și din Valahia, maiestatea sa imperială romană să-i dea anual un venit de 100 000 taleri pentru întreținere în Ungaria Superioară. Așa cum se așteaptă, maiestatea sa imperială romană, în calitate de foarte puternic stăpîn, nu-i va retrace acest ținut, ci, dimpotrivă, pentru serviciile sale credincioase, îi va dona și cealaltă parte ce ține de Transilvania pe care o stăpînește maiestatea sa, împreună cu o bucată de teren pînă la Tisa și i-o va supune lui. Dacă maiestatea sa ar consimți la diferitele lui cereri, el ar vrea încă anul acesta să se ridice cu numeroase trupe și să realizeze ceea ce nu s-a realizat și nu s-a pomenit nici într-o sută de ani anteriori. [...]. Cum voievodul nu era deloc mulțumit cu domnul Gheorghe Basta (pentru că acesta i-a scris maiestății imperiale că voievodul <Mihai> ar fi vrut să predea țara Transilvaniei turcului) și nici nu se putea uni cu el, el a cerut ca maiestatea sa imperială romană să binevoiască a numi în locul domnului Basta, în Ungaria Superioară, un alt general.

[...]. Între timp, pe cînd tătarii au început să jefuiască și să incendieze la granițele Transilvaniei, a sosit în Valahia știrea că Sigismund Báthory intenționează să năvălească în Transilvania cu ajutorul turcilor, tătarilor, moldovenilor și polonezilor. La aceasta, voievodul valah Mihai s-a înarmat puternic pentru a merge să-l întîmpine în Moldova. Chemînd pentru 17 aprilie, 7 nobili transilvăneni de seamă a se sfătui cu ei și cu alți sfetnici cum să procedeze, a ordonat să se recruteze masiv în toate localitățile și să se pregătească de marș; toți oamenii s-au arătat dispuși și s-au adunat supuși. Printre aceștia, un voluntar de seamă numit Baba Novac (avînd în jurul său o mare mulțime de haiduci voluntari pînă la vreo 4 000 de oameni și aștepta ca în puține zile să-i mai vină 4 000) s-a arătat față de voievod cu promisiunea că în scurtă vreme, cu ajutorul lui Dumnezeu, împreună cu trupele sale are credința că va săvîrși o acțiune importantă împotriva dușmanului. Voievodul Mihai, după ce adunase peste 50 000 de războinici, în cea mai mare parte puternic înarmați și experimentați, în ziua de 24 aprilie a pornit cu 20 de piese de artilerie spre Brașov, trimițînd o parte a trupelor sale în părțile Năsăudului, pentru a aștepta acolo noi ordine.

[...]. Mai înainte s-a relatat felul cum voievodul Mihai s-a înarmat cu trupele sale și a pornit spre Brașov, cu oamenii săi, a trecut apoi la începutul lunii mai din Valahia ¹⁸ cu peste 50 000 de oameni și anume 38 000 pușcași, 3 000 cazaci, 4 000 călăreți sirbi, 4 000 secui și 4 000 luptători voluntari sub căpitănia lui Baba Novac, în mare grabă peste munții cei mari și strîmți, în absolută siguranță față de dușman, neîntîlnind nici unul în acele locuri și a sosit cu bine în țara Moldovei ¹⁹. Dar cu trupele sale și cu călăreții săi ducea lipsă de alimente, pentru că dușmanul ridicase toată provizia, a suferit deci de foamete mare, din care cauză au trebuit să mănince frunzele de pe arbori. Sigismund Báthory împreună cu voievodul Ieremia din Moldova, aflînd de sosirea grabnică a <voievodului> valah cu o putere mare și fiind prea slab pentru a se ciocni cu el, au plecat în grabă din Moldova înapoi spre granița polonă, pentru a se întări acolo și a întîmpina pe <voievodul> valah. Și deși voievodul moldovean a stăruit pe lângă sultan să-i dea bani și trupe împotriva valahilor, nu i s-a promis decît ajutor în trupe, iar banii au fost refuzați. După aceasta,

voievodul Mihai a ocupat cea mai mare parte a Moldovei și nu numai că a înspăimântat populația de la primul atac, dar și-a atașat și pe supușii voievodului Ieremia, pentru că menționatul Ieremia i-a apăsât foarte mult, luînd de la fiecare cîte un ducat în fiecare lună, și ducînd în Polonia tot ce a putut storce în numerar din sudoarea și sîngele celor săraci, din care cauză supușii săi, datorită acestor dări insuportabil de grele, i-au fost dușmănoși și s-au răsculat, preferînd protecția unei autorități străine decît să-i fie lui supuși.

Pe cei ce voievodul Mihai cu trupele sale i-a cucerit acum, incontestabil, i-a pus să jure numaidecît maiestății sale imperiale și fiului său. După aceasta numitul voievod valah n-a întirziat mult, ci împreună cu trupele sale a mers să-l găsească pe voievodul Ieremia, întîlnindu-l la 18 mai la cetatea Hotin pe rîul Nistru, avînd 30 000 de moldoveni, poloni, turci și tătari, tot trupe alese, și cu aceștia s-a bătut de la orele 10 înainte de prînz pînă seara. Și, deși dușmanul s-a purtat cu totul cavalereste, de admirat, în această bătălie, totuși, în cele din urmă, voievodul valah a obținut biruința prin jertfă de sînge, punînd inamicul pe fugă. Au rămas pe cîmpul de luptă 8 000 de oameni, iar dintre valahi vreo 2 000, mulți au fugit și s-au înecat în Nistru, pierind în mod jalnic. În această bătălie <voievodul> valah a luat o pradă bogată și multe vinuri Malvasier și a luat în stăpînire întreaga țară a Moldovei [...].

Între timp voievodul Mihai cu o parte a trupelor sale, cam 400 de călăreți și cazaci, sirbi și valoni, sosi din nou în Transilvania, iar restul trupelor le-a lăsat în urmă cu fiul său în Moldova, pentru a guverna această țară spre binele maiestății sale imperiale romane.

[...]. De asemenea, numitul voievod a trimis trei boieri de seamă să-l întîmpine pe solul imperial, domnul doctor Pezzen, care sosise deja la Satu Mare. Care domn Pezzen a adus cu sine bani, în calitatea sa de sol al maiestății sale imperiale romane, și pentru mai multă siguranță i-a lăsat la Satu Mare și a mers la voievodul Mihai la Alba Iulia.

Iar după aceasta, marele cancelar al Poloniei i-a trimis lui Sigismund, principele Transilvaniei, și <lui Ieremia> voievodul Moldovei de cîteva ori ajutor <în oameni> împotriva voievodului valah, din care foarte mulți au fost uciși în Moldova și Valahia; pentru a răzbuna o astfel de înfrîngere, marele cancelar polon a lăsat să se recruteze trupe din toate părțile Poloniei și din Prusia, pe care le-a trimis la frontierele rusești împotriva moldovenilor, în intenția de a supune din nou Moldova Poloniei, și să-l bată și să-l alunge din Valahia și Transilvania pe voievodul Mihai, cu ajutorul turcilor și tătarilor.

Față de aceasta, voievodul Mihai, a comunicat domnului comandant din Ungaria Superioară să mențină gata trupele sale, pentru că, de va avea nevoie de apărarea țării, voievodul ar dori să-l aibă numaidecît și în mare grabă la îndemînă.

Pe lîngă aceasta, și voievodul valah a declarat și s-a oferit, nu numai față de comisarul imperial, domnul doctor Pezzen, dar și prin trimișii săi la luminăția sa princiară arhiducele Mathias, să-i predea acestuia din urmă cît mai curînd țara și să plece, în caz că maiestatea sa imperială romană l-a numit guvernator și locțiitor în Transilvania și Moldova pe acest frate al său. În cazul însă cînd maiestatea sa nu ar fi dat ordin în acest sens, atunci el se așteaptă de la maiestatea sa imperială romană (pentru serviciul său credincios și fiindcă a obținut țara cu maximă primej-

duire a corpului și vieții sale) să-i lase lui această guvernare și stăpânire, cu rugămintea ca, în caz de nevoie, să-i acorde ajutor, căci s-a arătat întotdeauna credincios și sincer față de întreaga creștinătate și nu i se poate reproșa nimic în legătură cu luptele sale duse împotriva dușmanului de moarte. Ceea ce însă, din motivele care urmează mai jos, precum și din altele, nu a fost crezut; de aceea maiestatea sa imperială romană i-a ordonat și l-a însărcinat pe voievodul Mihai, ca să cedeze țara Transilvaniei și s-o încredințeze domnului Gheorghe Basta ca unui administrator numit de maiestatea sa, până la o altă hotărâre a maiestății sale. La aceasta voievodul n-a consimțit nicidecum, ci a voit să guverneze țara Transilvaniei împotriva voinței maiestății sale [...]. Menționatul voievod Mihai a fost atacat [...] din toate părțile, trebuind să facă față nu numai incursiunilor turcilor și tătarilor, ci și lui Sigismund Báthory și voievodului Ieremia din Moldova și polonezilor care au pornit în mare număr împotriva lui. Această ocazie a sesizat-o și domnul Gheorghe Basta și a adunat trupele ce se găseau la frontiera Ungariei, câteva mii de călăreți și pedestri și a sosit bine înarmat cu ele în ziua de 13 septembrie la Cluj, unde fu primit în chip măreț și strălucit de stările transilvănene. După aceasta, la 16 septembrie, cu întreaga sa forță militară a pornit împotriva voievodului Mihai, care se găsea cu o armată de 18 000 la două mile de Alba Iulia într-o trecătoare; a pus să fie măcelăriți toți valahii, sîrbii și evreii, care erau de partea voievodului. Când voievodul Mihai a văzut această acțiune gravă a domnului Basta, s-a instalat în defensivă, a avut puternice hărțuiri cu imperialii și transilvănenii ²⁰ în ziua de 18 septembrie, în cele din urmă a avut cu ei ciocnirea deplină ²¹. Acolo au fost uciși dintre valahi circa 4 000, iar Mihai însuși împreună cu cei rămași au fost puși pe fugă. Deci domnul Gheorghe Basta a obținut biruința, cucerind 12 piese de artilerie, iar după aceasta a pus stăpânire pe aproape întreaga Transilvanie.

[...]. Cum s-a arătat mai sus, polonezii și moldovenii conduși de Sigismund Báthory s-au adunat din nou cu forță puternică împotriva voievodului Valahiei și s-au îndreptat împotriva lui și a armatei lui între munții Valahiei și Transilvaniei, s-au ciocnit cu el și au ucis pe mulți dintre ai săi ²². Astfel încît el a trebuit să se retragă. De aceea cînd voievodul Mihai văzu că era încolțit de dușmani în toate localitățile s-a rugat și a cerut de la maiestatea sa îndurare, ajutor și liberă trecere pentru a merge la maiestatea sa în scopul de a da personal socoteala cu privire la acuzațiile ce i se aduc. Pentru ca maiestatea sa imperială romană să-l creadă și mai bine, a oferit să predea, ca ostatecă, pe soția sa și întreaga sa comoară, domnului Gheorghe Basta, în calitate de locțiitor al maiestății sale în Transilvania. După aceasta, maiestatea sa imperială romană i-a ordonat domnului Basta să-i vină în ajutor și să-i acorde și liberă trecere pentru a răspunde în fața maiestății sale. Pe lângă aceasta, pentru ca Sigismund Báthory să nu poată năvăli în țară pe neașteptate, cu polonezii, așa cum exista teama, maiestatea sa a ordonat să se blocheze toate trecătorile de la frontieră.

[...]. De asemenea, au trimis și valahii soli din cinci ținuturi către domnul Gheorghe Basta, cerîndu-i amical și rugîndu-l să binevoiască a admite ca ei să fie luați sub protecția maiestății sale, fie pe lângă voievodul Mihai, fie pe lângă acela pe care maiestatea sa îl va numi și instala ca guvernator acolo, căci ei nu pot tolera pe voievodul actual ²³, care este

fratele voievodului Ieremia al Moldovei și inpus lor ca regent de către cancelarul polon.

[...]. Aflind voievodul Mihai această jalnică stare din Transilvania, în special însă fiindcă soția și copilul său erau luați prizonieri de către transilvăneni²⁴, s-a mihnit foarte tare [...]. Totuși spera să reia țara cu trupe puține, cunoscând bine felul poporului și al țării. După aceasta, i s-a permis să plece la maiestatea sa imperială romană la Praga, unde a sosit în ziua de 23 martie²⁵, împreună cu 35 de persoane.

Chiar în aceeași noapte li s-a întâmplat o nenorocire neprevăzută. Fiindcă băuseră seara mult și fuseseră amețiți, au adus în camera de dormit, înainte de a se așeza în pat pentru odihnă, un foc cu cărbuni într-un vas mare de fier; au adormit cu acesta în camera boltită și închisă astfel încît gazele eliberate de cărbuni n-au putut ieși afară, a doua zi doi dintre servitorii voievodului au fost găsiți în pat, morți prin asfixiere. Alți cinci zăceau grav bolnavi. Voievodului valah, însă, care fusese un erou viteaz, experimentat în războaie, o persoană serioasă, i s-au făcut mari onoruri la banchetele fastuoase, zilnice, date pentru el de domnii mari de la curte. El s-a oferit față de maiestatea sa să facă absolut tot ce-i stă în putință împotriva dușmanului de moarte, spre binele întregii creștinătăți. I s-a făcut promisiunea că va fi mai întâi ajutat cu trupe și bani și că va fi trimis, spre satisfacția lui, pentru a aduce sub ascultare pe transilvănenii rebeli; că, în schimb, își va putea aduce soția și copilul din Transilvania, pentru a-i lăsa ca ostăzeci la maiestatea sa imperială romană; că soției sale i se va da între timp o moșie în Silezia, iar fiul va fi întreținut la curtea maiestății sale ca o persoană nobilă de vază; că îndată după aceasta maiestatea sa imperială romană va pune să se recruteze numeroase trupe călări și pedestri împotriva Transilvaniei.

Și, deși transilvănenii erau decisi să mențină prizonieri pe soția și pe fiul voievodului valah la Făgăraș, pînă cînd acesta se va fi împăcat cu ei, totuși cînd au aflat de intenția voievodului valah de care se temeau foarte, au eliberat pe soția și fiul său din închisoare și împreună cu tezaurul i-au lăsat să plece la Satu Mare. De aceea există speranța că totul s-ar putea i toarce spre bine în aceste locuri.

[...]. Sigismund Báthory, sosind din nou în Transilvania, a uitat de datoria pe care și-o asumase față de maiestatea sa imperială romană și față de întreaga creștinătate, aruncînd-o disprețuitor în vînt și foarte curînd a plecat spre granițe cu o putere destul de mare de cavalerie și infanterie, în cea mai mare parte oameni de țară, pe care și-i putuse aduna, cu voința de a încerca ceva în grabă, făcînd în prima furie o invazie neprevăzută cu oameni de-ai săi, care își călcaseră jurămîntul față de maiestatea sa, ocupînd unele castele și cetăți; iar pe aceia care păstrau credința și obligația prin jurămînt față de maiestatea sa imperială romană [...] a pus să fie uciși [...]. Dar domnul Gheorghe Basta și voievodul Mihai au pornit în calitate de comandanți ai trupelor maiestății sale imperiale romane în Transilvania împotriva lui Báthory pentru a se apăra și rezista împotriva relelor intenții ale acestuia. Ei și-au așezat tabăra, înprejmuindu-o cu șanțuri puternice, la Moftin, așteptînd numeroase trupe, în special încă 2 000 de călăreți silezieni. Cînd văzu Báthory și constată aceasta, s-a ridicat pe neobservate cu trupele sale și a pornit-o din nou peste munte. Deși printre trupele sale se găseau mulți nobili, zilnic dezertau numeroși (fiind îngrijorați că acțiunea cu Sigismund ar putea avea un sfîrșit rău); totuși el adunase din toate neamurile, ca transilvăneni, unguri

moldoveni, cazaci, tătari și turci, aproximativ 40 000 de oameni, cavalerie și infanterie (printre aceștia 12 000 turci și tătari), în intenția de a-și continua opera începută de a supune din nou cu forța țara Transilvaniei; cu această forță și-a așezat tabăra nu departe de cetatea Guruslău la granița dintre Transilvania și Ungaria. Când domnul Gheorghe Basta și voievodul Mihai au aflat din timp această intenție a lui Báthory și au cunoscut-o bine, au pornit bine înarmați la luptă cu trupele lor, călăreți și pedestri, în total nu mai mult de 18 000 și s-au hotărât să dea o bătălie cu Báthory. După aceasta au pornit și s-au ciocnit de mai multe ori cu inamicul până când în sfârșit sosiră cei 2 000 de călăreți silezieni menționați mai înainte, în ultima zi a lunii iulie. După care și-au așezat tabăra pe un deal, în fața căruia cu puțin înainte își așezase Báthory tabăra pe un deal mai înalt.

Sigismund Báthory, la 1 august, ziua de Sf. Petru, între orele 4 și 5 după masă căuta un avantaj și a voit să se îndrepte cu trupele sale sub deal; domnul Basta și voievodul Mihai s-au repezit însă împotriva dușmanului, cu ajutorul valonilor l-au destrămat și curînd după aceea, pe la orele 5, domnul Basta de o parte și voievodul Mihai de cealaltă parte s-au aruncat bărbătește și cavalereste în luptă cu atita seriozitate și zel împotriva dușmanului pînă cînd, în cele din urmă, cu ajutorul și sprijinul lui Dumnezeu atotputernicul, au obținut o biruință singeroasă împotriva lui Báthory. Tunurile noastre trăgînd pe un deal mai jos au provocat mari pierderi printre trupele sale, în schimb, tunurile dușmanului, din cauza înălțimii dealului, n-au putut produce nici un fel de pagube. În această bătălie ²⁶, de partea noastră și-au pierdut viața cîteva sute, printre care locotenent-colonelul Pezzen. De partea dușmanului însă au căzut circa 10 000, iar ceilalți au fost goniți și urmăriți intens, din toate părțile. Báthory însuși cu greu s-a salvat călare. Ai noștri au cucerit întreaga tabără a lui Báthory și, pe lingă alte prăzi considerabile și bogate, au fost 40 de piese de artilerie și peste 150 de steaguri. Din acestea i s-au trimis maiestății sale imperiale 110 steaguri. Marți, după ziua Sf. Laurențiu, aceste steaguri au fost prezentate cu tot onorul la castelul din Praga, împreună cu multe documente secrete ale cancelariei lui Báthory.

După obținerea biruinței, domnul Gheorghe Basta și voievodul Mihai au plecat din nou la Cluj, oraș care a trebuit să plătească solda pe trei luni a trupelor maiestății sale imperiale romane, ca răscumpărare pentru rebeliunea anterioară față de împărat; la fel s-au predat treptat și celelalte orașe. Din această cauză exista speranța că maiestatea sa imperială romană va readuce întreaga țară la supunere și ascultare.

Deși voievodul Mihai al Valahiei s-a comportat în timpul bătăliei împotriva lui Sigismund Báthory cu fermitate și cavalerism, el urmărea totuși într-un mod șiret și prefăcut modul cum ar putea să aducă țara numai sub supunerea sa [...]: față de aceasta, domnul Basta a convocat, la 18 august, un consiliu cu pretextul de a se discuta lucruri importante, dar el <Mihai> a refuzat să apară. Apoi domnul Basta a trimis două companii de valoni și două companii de soldați germani, împreună cu alții călări, să înconjure cortul lui <Mihai> și să-l prindă viu. Care ordin transmis de Basta s-a executat cu supunere și la sosirea lor au declarat voievodului că este prizonierul maiestății sale imperiale romane și trebuie să se predea de bună voie. Cînd însă voievodul a chemat în ajutor pe locotenentul său și a apucat o sabie atîrnată în cort, punîndu-se în poziție de apărare și după izbirea unui căpitan neamț, căpitanul valon s-a înfuriat

împotriva lui și l-a străpuns cu lancea, în timp ce căpitanul neamț i-a tăiat capul ²⁷. Voievodul împreună cu un valah au căzut deci pe loc, iar corpul său mort a zăcut o întreagă zi neînmormintat sub cort. Îndată după aceasta, valonii au năvălit în tabăra valahă, au prădat-o, iar în cortul voievodului au găsit scrisori pe care Basta le-a citit trupelor. Din acestea s-a aflat cit de înșelător și fals gîndea față de maiestatea sa [...].

Domnul Gheorghe Basta, comandantul militar din Transilvania, alungîndu-l din țară pe Sigismund Báthory și supunînd maiestateii sale imperiale romane aproape întreaga țară s-a străduit să aducă sub ascultarea maiestății sale și pe secui [...], de asemenea, a recomandat valahilor ca viitor voievod pe Marcu ²⁸ [...].

* Sigismund Báthory.

¹ 1596.

² La începutul lui mai 1596.

³ Ianuarie 1597 (Călătoria lui Mihai în Transilvania avea drept scop realizarea unei mai strînse colaborări militare cu Sigismund Báthory și inițierea unor noi tratative cu Rudolf al II-lea, singurul care putea să le pună la dispoziție subsidiile necesare continuării războiului cu turcii).

⁴ 1597.

⁵ La Tirgoviște.

⁶ Tratatul dintre Mihai și imperiali s-a semnat la 30 mai/9 iunie 1598 la mănăstirea Dealu. În schimbul subsidiilor pentru plata a 5 000 de soldați pe durata războiului cu Poarta, Mihai recunoștea suzeranitatea nominală a împăratului.

⁷ Sultanul Mehmed al III-lea (1595—1603).

⁸ Orașul n-a fost cucerit cu forța; printr-o delegație trimisă la Mihai, brașovenii s-au declarat neutri pînă la încetarea ostilităților, urmînd ca în cazul victoriei voievodului să-i depună jurămînt de supunere.

⁹ Reprezentantul papei, Germanico Malaspina de San Severo, a sosit în Transilvania în primăvara lui 1599, avînd inițial raporturi bune cu Mihai Viteazul. În ajunul bătăliei de la Șelimbăr a încercat o conciliere între domnul muntean și cardinalul Andrei Báthory, însă fără rezultat. Deși aprecia la justa valoare calitățile politice și militare ale lui Mihai, după unirea Transilvaniei cu Muntenia, a făcut tot ce i-a stat în putință ca să-l doboare. În rapoartele trimise papei Clement al VIII-lea și lui Rudolf al II-lea îl prezintă pe Mihai ca adversar al catolicismului, iar aprecierile la adresa persoanei sale sînt cu totul nefavorabile.

¹⁰ La Șelimbăr, 18/28 octombrie 1599.

¹¹ Gáspár Kornis nu a fost ucis. La 19/29 octombrie Mihai l-a pus în libertate, încredințîndu-i diverse misiuni diplomatice; îl întîlnim apoi la Alba Iulia în sfatul domnului, dar fără dregătorie.

¹² 1599.

¹³ În cetatea Chioar a fost instalată o garnizoană munteană comandată de aga Leca (avea sub ascultarea sa și Gherla); Hustul a fost ocupat de trupele imperiale.

¹⁴ Andrei Báthory a fost ucis de secuul Mihai Balázs din Maiad. V.p. 179—182.

¹⁵ Banul Mihalcea Caragea și postelnicul Stoica (Stoichiță) din Strîmba.

¹⁶ 1599.

¹⁷ 1600.

¹⁸ Din Transilvania.

¹⁹ Oastea lui Mihai Viteazul a pătruns în Moldova pe trei coloane : pe la Oituz, înaintarea făcîndu-se pe valea Troțușului (6/16 mai 1600); pe la Cimpulung, obiectivul vizat fiind cetatea Sucevei (25 aprilie/5 mai) și peste Milcov. Bacău și Roman sînt ocupate; încercarea lui Ieremia Movilă de a opri înaintarea oștilor muntene în apropierea Sucevei fiind sortită eșecului. Suceava și Neamț și-au deschis porțile în fața lui Mihai, Ieremia fiind silit să se refugieze la Hotin și ulterior să fugă peste Nistru în Polonia. De la Hotin, care nu putea fi luat decît printr-un asediu îndelungat, Mihai Viteazul s-a întors la Iași ca să-și consolideze domnia.

²⁰ Cu trupele nobilimii maghiare răsculate împotriva lui Mihai Viteazul.

²¹ La Mirăslău.

²² Referire la ciocnirile dintre oastea lui Mihai și armata poloneză condusă de cancelarul Jan Zamoyski, la Sărata (1/11 octombrie 1600), la Năeni (2/12 octombrie), Ceptura (3/13 octombrie) și Bucovel (10/20 octombrie), în urma cărora voievodul muntean a fost nevoit să se retragă.

²³ Simion Movilă, domn al Munteniei (1600—1602).

²⁴ După bătălia de la Mirăslău, nobilii răsculați l-au însărcinat pe Ștefan Csáky să pună mîna pe familia lui Mihai și să-i confişte toate averile, însă aceasta se afla în cetatea Făgăraș sub protecția comisarilor imperiali.

²⁵ 1601.

²⁶ De la Guruslău, la 24 iulie/3 august 1601.

²⁷ Este vorba de căpitanul valon Jacques Beaury.

²⁸ Fiul lui Petru Cercel, domnul Munteniei (1583—1585) și nepotul lui Mihai Viteazul.

This Booke was my father Becons and given to my wife by my brother Nicholas Becons 1575

THE
GENERALL HISTORIE
of the Turkes, from The first
beginning of that Nation to the rising
of the Othoman Familie: with
all the notable expeditions
of the Christian
Princes against
them.

Together with

THE LIVES AND CON-
quests of the OTHOMAN
Kings and Emperours

Faithfullie collected out of the-
best Histories both antient and mo-
derne, and digested into one continu-
at Historie until this present
yeare 1603:

BY RICHARD KNOLLES

LONDON:

Printed by Adam Islip. 1610.

Quence Johnson, Sculptor.

RICHARD KNOLLES

Născut pe la 1550 în localitatea Cold Ashby (comitatul Northampton), Richard Knolles și-a făcut studiile la colegiul Lincoln din Oxford, devenind "master of arts" în iulie 1570 și profesind în această instituție de învățămînt pînă în 1571. A fost numit apoi profesor la colegiul din Sandwich (comitatul Kent), unde și-a desfășurat activitatea didactică pînă la sfîrșitul vieții, în 1610. R. Knolles e cunoscut ca fiind autorul primei monografii de proporții despre istoria Imperiului otoman, alcătuită de un învățat englez, intitulată: *The Generall Historie of the Turkes*. Autorul se ocupă mai întîi de apariția turcilor în Asia Mică (secolul al XI-lea), apoi de istoria lor în timpul sultanilor otomani începînd cu întemeietorul dinastiei, Osman I (1300), și pînă la Mehmed al III-lea inclusiv (1603).

Ediția folosită: *The Generall Historie of the Turkes, from the first beginning of that Nation to the rising of the Othoman Familie: with all the notable expeditions of the Christian Princes against them. Together with the Lives and Conquests of the Othoman Kings and Emperours. Faithfullie collected out of the best Histories, both auntient and moderne, and digested into one continuat Historie untill this present yeare 1603*. London, Adam Filip, 1603, p.1050—1059; 1061—1062; 1073—1076; 1099—1114; 1120—1124; 1126; 1140—1141.

THE GENERALL HISTORIE OF THE TURKES, FROM
THE FIRST BEGINNING OF THAT NATION TO THE
RISING OF THE OTHOMAN FAMILIE: WITH ALL THE
NOTABLE EXPEDITIONS OF THE CHRISTIAN
PRINCES AGAINST THEM. TOGETHER WITH THE
LIVES AND CONQUESTS OF THE OTHOMAN KINGS
AND EMPEROURS. FAITHFULLIE COLLECTED OUT OF
THE BEST HISTORIES BOTH AUNTIENT AND
MODERNE, AND DIGESTED INTO ONE CONTINUAT
HISTORIE UNTILL THIS PRESENT YEARE 1603

Alexander the late Vayvod of Valachia, a Moldavian borne, and by Amurath himselfe promoted to that dignitie, proud above measure of this his so great a preferment, as alfo of his owne nobilitie, and the deceitfull fauour of fortune still fawning vpon him; not onely oppressed his people himselfe with intollerable impositions, but to be in farther fauour with the Turkes, brought into that countrey (too much before exhausted) such a companie of them, as that they seemed now almost wholly to have possessed the same, oppressing the poore Christians (the naturall inhabitants) with new exactions, and mare than tyrannicall injuries, euen such as were not elsewhere by the Turkes themselues vsed; not onely breaking at their pleasure into their houses, and despoyling them of their goods,

but taking tythe also of their children, as if it had beene of their cattell, a thing neuer before there seene : and for the satisfying of their beastly lust, rauishing their wiues and daughters, euen in the sight of their husbands & parents, with diuers other such outrageous villanies, not with modestie to be rehearsed. So that by this meanes he had violently taken from his Christian subjects all hope of recouerie of their auntient libertie, had it not as sometime it falleth out in these worldly things both vnto men and commonweales, which brought vnto the last cast, & euen as it were to the bottome of dispaire, by the goodnesse of God contrarie to all hope find sometime such vnexpected helpe and reliefe, as that thereby they, beyond their hope, euen to the astonishment of the world, mount vp againe vnto a greater lustre of their state than was that from which they before fell : it had euen so by the singular mercy of God now happened vnto the valachians, not knowing which way to turne themselues. There was at Crailovva [...] a noble gentleman called Ion Michael, sonne to Peter the Palatine of that countrey, the aforesaid Alexander his predeces-
sour : who as he was vnto the people for the honour of his father, the prerogatiue of his birth, the comelinesse of his person, and talnesse of his stature, well knowne : so was he for his zeale towards the Christian religion, his loue towards his countrey, his kindnesse towards his equals, his courtesie towards his inferiours, his vpright dealing, his constancie and bountie vnto them, no lesse gracious ; and for other the noble vertues of his heroicall mind and naturall disposition for the performance of great matters, his deepe wisdom and quicke foresight, his sweet and pleasing speech, void of all affectation, vnto all good men most deare : whose fame, both for the honour of his house, and of his owne vertues, still more and more encreasing, and rise in the eares of Alexander the Vayuod, was the cause that he commaunded him as the readie or rather naturall competitor of his state and honour to be secretly apprehended, and so taken out of the way : whereof he by good fortune hauing intelligence, and carefull of his owne health, for safegard of himselfe sled first into Hungarie, and there not staying long (God so directing him) went to Constantinople in the yeare 1591, to sue for the Vayuod his place, all the nobilitie of his countrey and the prouinces thereunto adjoyning, secretly rejoycing thereat. About which time the chiefe and most graue of the Valachian nobilitie and counsellours prostrating themselues at the feet of Amurath, most grieuously complained vnto of the manifold and intollerable injuries they had alreadie sustained, and were still like to endure, without hope of redresse, from Alexander their Vayuod, and the followers of his Court ; the Turks garrisons and marchants with plentifull teares orderly declaring many his most foule and detestable facts, and afterward highly commending Ion Michael for his rare vertues, as the true heire of their prouince ; most humbly requested Amurath either to haue him appointed the lawfull Gouvernour of their coutrey, or els some other place by him assigned for them to dwell in, wishing any where to liue, rather than vnder the heauie commaund of so mercilesse a man as was Alexander. For the furthering of which their sute, Michael his vnkle by the mothers side, a Greeke borne, and a man for his exceeding wealth in great favour in the Turks Court, spared for no cost. So Michael by the goodnesse of God was by Amurath with great solemnitie created Vayuod of Valachia, and the oppressed and almost forlorne state of that sometime most flourishing countrey by little and little well relieued (although not altogether

without most sharpe and violent remedies, such as extremities oft require) began now againe to lift vp the head, and to aspire vnto the auntient libertie and honour thereof. Ar the beginning of whose happie soueraigntie, Alexander his predecessour in his owne conscience guiltie of his euill and shamefull gouernment of that so notable and great a prouince; and now in feare to be called to account, secretly sled. But certaine yeares after remouing to Constantinople with his wife, and there attempting diuers euill meanes for the obtaining of the Palatinat of Moldavia, and for those his vnlawfull practises accused by the Palatines Agent: he was by the commandement of Amurath taken in his owne house, and there in his princely apparell most miserably strangled vpon Palme sunday, in the yeare 1597, about six yeares after his departure out of Valachia.

Michael thus made Vayuod of Valachia, long it was not but that it fortuneth the reuerend father Cornelius de Nona, sent from Pope Clement the Eight, vnto the Great duke of Muscovie, in his returne conferring with Sigismund the Transylvanian Prince, and Aaron the Palatine of Moldavia, enformed them of the great consent of diuers zealous Christian princes, for the maintenance of the warre against the dangerous and commonemie.

[...]. Now whilst this plot was thus in laying, and matters too and fro in debating not altogether without the Turkes suspition; Sinan Bassa comming with a great armie into Hvungaria, had taken the strong towne of Ras, as is before declared: with which mischance so much concerning the poore remainders of Hvngarie, the Vayuod not a little mooued, began more deeply to consider of his owne estate. And as he was a man of a great spirit and no lesse zeale towards his cuntrye grieuing to see his subjects committed to his charge, to be so daily by the insolent Turkes still more and more oppressed: he (as he had before promised to the Transylvanian) called an assembly of all the States of Valachia, to consult with them what were best to be done for the remedie of so great euils, as also for the preuenting of greater, not without cause then to be feared. Where by the generall consent of them all it was agreeed, rather to joyne with the emperor and the other Christian princes in confederation (as they had been oftentimes by then requested) than longer to endure that heauie yoke of the Turkish thraldome and slauerie. Whereupon the Vayuod taking vnto him two thousand of the Hungarian garrison souldiors, now before for that purpose secretly laid vpon the frontiers of his cuntrye; and calling vpon the name of Christ Iesus, in one day to begin withall, flew about two thousand of the Ianizaries (who without his leaue had in that contrey proudly seated themselves) with all the rest of the Turks (in the midst of their insolencie) together with the traiterous Iewes, not leauing one of them that he could come by, aliue in all the open cuntrye. And purposing to driue them out of their strong holds also, and so to make a cleane riddance of them, he within foureteene daies after set vpon Dzivrdzovva, a great towne of the Turks vpon the banke of Danubius, which he burnt all sauing the castle: and hauing there made a great slaughter, and loded with the spoile of the Turks, returned to Bucaresta the chiefe seat of his Palatinat.

But long it was not after this his so great presumption, but that he perceiued the Turkes in reuenge thereof to seeke after his life: although he yet seemed to yeeld his obedience vnto Amurath, and to haue done

that he did, as enforced thereunto by the insolencie of the Turks, and for the necessarie reliefe both of himselfe and his subjects.

[...]. Whilst these troubles thus passed at Constantinople, upon the late confederation made betweene the emperour, the Transylvanian prince, the Valachians and Moldauians, diurs fortunate inrodes and skirmishes were by them made in the frontieres of the Turkes dominions, many strong places were surprised, many rich booties taken, and notable exploits done, which we will but briefly passe ouer, as the precedents of a greater warre. The citie of Weitze, before taken by the Turks, was now againe in the beginning of this yeare recovered [...] and Sinan Bassa the late Generall returning towards Constantinople with much treasure, wich he had greedily scraped together in the late wars in Hvngarie, was by the Valachians set vpon by the way not farre from Belgrade, and stript of all that he had, hauing much adoe to escape himselfe with some few of his followers. The same Valachians, together with the Transylvanians, vnder the conduct of their valiant captaine Gesstius Ferens, entering further vpon the Turkes, tooke from them diuers of their townes and castles, as Pondesie, Nicoplise, Killa, and Rebnichi, and meeting with twelve thousand Tartars, flew a great number of them, and put the rest to flight. With this insolencie of the Valachians his late tributaries, but now his enemies, the Turkish emperour was highly offended: and therefore sent one Bogdanus a Valachian borne, descended of the Palatines house, with a great power to expulse the old Vayuod, and to possesse himselfe of that honour, as his tributarie; promising vnto him all fauour and kinnesse. Bodganus thus supported and furnished, came with his power into Valachia yet thought it best before he attempted any great matter, to expect the comming of the Tartars left the last yeare in Hvngarie by Sinan: of whose comming the Valachians and Transylvanians hauing vnderstanding, met them by way, and joyning battell with them, flew eight thousand of them, put the rest to flight, and so returned: vnto whom presently after this vitorie the Transylvanian prince sent foureteene thousand souldiours moe to aid them against the Turkes. Bul Bogdanus vnderstanding both of the ouerthrow of the Tartars and the comming of this new supplie, durst not proceed any farther in his enterprise, but kept himselfe still in his trenches. Not long after by the commaundement of the Turkiss emperour, Han the Crim Tartar with a great power of his Tartarian horsemen entred into Moldavia, with purpose to haue by fire and sword reduced that contrey againe vnto the Turks obeisance: of whose comming Aaron Vayuod of Moldavia hauing knowledge, and aided by his neighbour Michael Vayuod of Valachia, so belayed the Tartars, that he in three diuers battels ouerthrew them, and hauing slaine twelue thousand of them, enforced the rest to retire againe out of his country; and following the course of this vitorie, presently after tooke Bendar, Schinitz, Tigna, Mechnis, with some other castles and fortresses of the Turkes neere vnto the riuer of Danubius, all which he furnished with his owne garrisons [...]. With like good fortune, aided by the Polonian Cos-sacks, he ouerthrew Ianicula the sonne of Bogdanus, sometime Vayuod of Moldavia, now sent by Mahomet with a great power, as a most fit instrument to trouble the Vayuod and to recouer againe thet contrey: with whom Aaron courageously encountering at Scarpetra, a mile from Danubius ouerthrew him in plaine battell, and hauing slaine eight thousand of his Turkes, put him to flight, and tooke the spoile of his whole campe.

Neither yet so contented, marched presently to Nester Alba, where he put the Turkes in a great feare, and afterwards burnt the suburbs of the citie, and so retired [...]. For now the Turkes had found by experience, how hurtfull and dangerous the reuolt of the three countries of Transylvania, Moldavia, and Valachia was vnto them, as they which brought ten hundred thousand duckats yearly into the Great Sultans treasure: besides that, those people now become their enemies, were of all other fittest to intercept all manner of prouision to be brought by land either to or from Constantinople, were it victuall or other warlike prouision [...]. Sinan the old Bassa in the meane time, with great diligence at Belgrade prepared all things necessarie for warre, and caused three bridges to be made, whereby he might in diuers places se be thought best, transport his armie ouer Danubius; and at the same time sent for the garrisons round about and other souldiors before billited in the countrey, and put in readinesse all things necessarie for a most mortall warre.

[...]. Great were the harmes the Turkes still daily receiued from the late reuolted countries of Transylvania, Valachia, and Moldavia, the Christians of those place seeking by all meanes to annoy them. Michael Vaiuod of Valachia, not contented with that he had alreadie done, but entring into the Turks frontiers, surprised Schimele, together with the castle, wherein he found 14 field pieces amongst which were two which had vpon them the armes of the emperour Ferdinand, and other two hauing vpon them the armes of Huniades: which pieces he afterwards sent as a present to the Transylvanian prince. After that he tooke Orosice, a famous port towne, the dwelling place of the Turks great purueyor for butter, cheese, and hony, and such other prouision for the Court; wherein he found such store of the aforesaid prouision, as might well haue sufficed eight thousand men for a whole yeare: and still prosecuting his good fortune, tooke from the Turkes Kilec and Galempe, with the strong castle of S. George, commonly called Grigio, and at length besieged Laganoc.

[...]. Sigismund the Transylvanian prince, had vpon some just causes of late suspected Aaron the Vayuod of Moldavia, to haue intelligence not onely with the Polonians, but also with the Cardinal Bator and other his mortall enemies, and secretly to haue bene about to make his peace with Mahomet, and so againe to fall off from him vnto the Turke: Which vehement suspition growing dayly more and more, was about this time manifestly confirmed by certaine letters intercepted concerning that matter. For the preuenting whereof, the prince caused Aaron to bee apprehended, and with his wife and sonne to be sent as prisoners to Prage: in whose rouse he by the consent of the nobilitie of the countrey, placed one Stephen Rozwan, a wise and discret man amongst them, and such an one as had been vnto him alwaies faithfully. So as much as in him was, prouiding that that countrey should not be rent from him, and the vnion of the other. But against the secret practises of the Polonians, he protested openly by letters vnto the emperour, by the power of God, and aid of his faithfull subjects to redrese those so great injuries himselfe by the sword.

In the midst of these troubles came thrae Chiaus, embassdours from the Turkish Sultan vnto the prince, to persuaide him againe to put himselfe into his protection, and to giue him passage through his country as in former time into Hvngarie, promising him that all the injuries by

him or his people done, should bee for euer forgotten and forgiuen : and that hee should haue those three countries of Transylvania, Valachia, and Moldavia, as his owne free inheritance, without paying tribute, and so to be accounted as the Turkes most louing friend and vassale.

[...]. Mahomet not a little grieved with the good successe of the Cristians in euery part of Hvngarie, and aboue measure offended with Ferat Bassa his Generall, through whose negligence all or at leastwise most part of this had happened (as he was by the enuie of Sinan Bassa persuaded) sent for Ferat home, and in his place sent out Sinan. Of which the great Sultans displeasure Ferat was not ignorant, as forewarned thereof by her that best knew, euen the Sultans mother, and advised not to come in sight vntill his peace were made. Who neuerthelesse trusting to his own innocencie (the comfortable, but most dangerous and weake stay of the great) and doubting not to answere whatsoever Sinan should be able to charge him with, came to the Court : where he was by the commandement of Mahomet shortly after strangled, and his goods to the value of fiue hundred thousand duckats confiscated.

Among all the dangerous enemies of the Cristian common-weale, was none at his time more cruell than was Sinan, an Epirot borne, a fishers sonne, of a rough and vnciuile disposition, now about fourescore and three yeares old, euen from his youth brought vp in the warres : and yet (as his mott was) breathing nothing but, Bloud and Warre. He had many times fortunately led the huge armies of the Turkish Emperours, Solyman, Selymus, and Amurath, and is now sent by the great Sultan Mahomet, as the fittest man to reduce the late reuolted countries of Transylvania, Valachia, and Moldavia to their former thraldome ; wich he before promised vnto Mahomet, vpon perill of his head to doe. He hauing raised a right puissant armie, by a bridge made of boats (after a moneths labour spent therein) passed ouer the great riuer of Danubius into Valachia : of whose comming the Transylvanians, with the Valachians and Moldauians, hauing knowledge, had before so shut vp the passages of the countrey, as that he could not without much danger haue farre entered ; and were also readie with their vnited forces euen at his first enterance to giue him battell. Which hee not refusing, there began a most mortall and cruell fight, with much bloudshead on both sides. Thrice were the Transylvanians enforced to retire, but still relieued with new supplies, and knowing that they then carried in their armes the welfare of their whole countrey, came on afresh againe, and as hardly charged the Turkes, as they had beene by them charged. Thus with doubtfull fortune and great slaughter was the battel maintained, from the morning vntill night, victorie with doubtfull wings houering now ouer the one side, now ouer the other : vntill that at length, the Turkes ouercome by true valour, their battailes being quite disordered and broken, were now glad to seeke to saue themselues by flight. In this battaile, being fought the eleuenth of september, besides many thousands of the common souldiours, were slaine also diuers of great account amongst the Turkes : and amongst the rest Haidar Bassa, a man of them much regarded, was found dead euen in the same place where the battaile was fought. Sinan himselfe, in making too much hast to get ouer the bridge, fell into the deepe mud, and in that generall confusion of his armie, was like ynough there to haue perished : but as the common prouerbe goeth, "Seldome lieth the diuell dead in a dike", the old Veilliarde was with much adoe drawne out by them of his guard, and so saued to further mischiefe.

Neuerthelesse, the danger was so great, that for certaine daies it was commonly reported, that he was there drowned, most of his owne people not as yet certainly knowing what was become of him. All the spoyle of the Turks became a prey vnto the Christians, as did also their great ordinance, and many of their ensignes ; amongst which was one greene one, which they accounted religious, as sacred to their prophet Mahomet, whereunto they in time of their greatest distresse flie as vnto their last refuge : there was taken also all their tents, with great aboundance of victuals and other warlike prouision.

[...] 60 000 head of cattell recouered, which these Turkes had taken out of Valachia and Moldavia, and should by Sinans appointment haue been sent to Constantinople. For Valachia and Moldavia doe so abound with corne and cattell, that plentifully serue the imperiall citie of Constantinople not onely with corne and fiesh but also yearely send at the least 150 ships thither by the blake sea, laded with other kind of victuals. Of which so great commodities the Turkes were now depriued by the reuolt of the aforesaid countries [...].

[...]. Neither went things this yeare better forward with the Christians in other places than in this side of Hvngarie. For Sigismund the Transylvanian prince by his Chancelour besieging the strong citie of Temesvar in October, was by the valour of the defendants and the vnseasonableness, of the weather enforced to raise his siege, and with dishonor to depart. Michael also the Vayuod of Valachia, who mooued with example and persuasions of the Transylvanian prince, had reuolted from the Turkes, and done them great harme (as is in part before declared) now wearied with their often inuasions and the spoile of his countrey, almost brought to vitter desolation, many thousands of his subjects being by the Turks and Tartars caried away captiues, and his townes and castles for the most part rased, to giue his people a time of breathing, submitted himselfe againe vnto the Turkish obeisance, solemnely receiving at the hands of one of the Turks Chiaus (for that purpose sent from Constantinople) an ensigne in token of his submission vnto the Turkish Emperour, as also of his fauour towards him. Which the more to assure him of, he by another honourable messenger shortly after receiued from Mahomet the Turkish emperour more kind letters than at any time before, with the confirmation of the vayuodship of Valachia, by the graund signior his solempne oath vnto Michael the Vayuod and his sonne Peter, then about thirteene yeares old, for the tearme of both their liues, without disturbance, paying but the halfe of the old yearely tribute by the Turks before demaunded : so glad they were vpon any conditions to haue reduced that martiall man with his countrey vnto their obeisance : and in token of further grace together with these letters, he receiued also a goodly horse, most richly furnished, with a faire scimitar [...], in signe of the martiall power and gouernment committed vnto him by the great Sultan Mahomet. All which goodly gifts and honours the Vayuod seemed thankfully to accept : neuerthelesse not daring too farre to trust vnto the Turkish faith, of the small assurance whereof he had before had sufficient experience, he still kept strong garrisons vpon the frontiers of his countrey, with such other forces also as he was wont, excusing the same to be done for feare of the Tartars ; by whom he also excused himselfe, for not going with the Turkes Generall this yeare into Hvngarie, as he was by speciall messengers from the grand signior himselfe requested, telling them that he might not in

any case so doe for feare of the Tartars most horrible incursions, and the spoiles of his countrey : yet knew he right well how that they were by the great Sultan his expresse commaundement charged not to do any harme either in Moldavia or Valachia, as they went into Hvungarie. But this warie Vaiuod not greatly trusting either the Sultan or them, as also loth himselfe a Christian to go against the Christians his friends and late confederates, excused himselfe by the necessarie care he had of his subject and countrey, and so requested that his reasonable excuse to be in good part of the great Sultan accepted : but of him more is to be said hereafter. Thus passed this yeare without any great thing done more than is before declared, both these great princes, the emperor and the Turkish Sultan, being well warned by the last years worke what it was to put all to the fortune of a battell : and therefore now contenting themselves to haue shewed their forces, as not afraid one of the other, countenanced this yeares wars with greater shewes than deeds. [...] of war (commonly more felt of the subjects than of the prince) the great Sultan himselfe found no small wants, as well in his cofers, as other his necessarie supplies for the maintenance of his wars, especially in Hvngarie ; the onely countrey of Moldavia (before these troubles) yeelding vnto him yearely a tunne of gold, two thousand horses for seruice, ten thousand great measures of wheat, with as much barley, and a wonderfull proportion of butter, honie, and other victuals ; the other two prouinces paying also the like or more, as a yearely tribute : whereof he had of late to his great discontentment by the generall reuolt of these three countries bin quite disappointed. But this so wholesome a confederation, to the great hurt of the Christian commonweale and benefit of the Turks, now broken, and Moldavia by the Polonians disseuered from the rest, and againe made tributarie vnto the Turke (as is before declared) and now Valachia also in a sort acknowledging the Turks obeisance.

[...]. Now in the meane time Michael the Vayoud of Valachia with good forces of his owne ; because he would be doing something also, resolved to giue an attempt vpon Nicopolis, a citie of the Turkes in Bulgaria and so giuing order to his people, caused a bridge to be made ouer Danubius to passe that great river by. Whereof the Bassaes of Silistria and Badova vnderstanding, thought good with all their power to disturbe him in that worke : and so comming as the said bridge was by the Vayuod his souldiours laid ouer the riuier vpon boats, without farther stay attempted to haue broken the same, to the intent that the Vayuod should not that way passe. Who hasting thither with his armie rescued his worke, and enforced the Bassaes to forsake the exploit by them begun : where betwixt them for a space was fought a most hard conflict, vntill at length the Turks were with a great slaughter ouerthrowne and so glad, some here, some there, flight as they might to saue their liues. After wich victorie, he without let passing ouer the riuier with his whole forces, came and encamped vnder the wals of Nicopolis : where they of the citie vnderstanding of the late slaughter of the Turks, and finding themselves not able to hold out against the force and valour of the Valachies, and now out of hope of any helpe or reliefe in time to come from the Turkes, without farther resistance yeelded themselves into the power of the Vayuod. Who hauing sacked the citie and set it on fire, caried thence a great spoile and boorie, with a number of the Bulgarians : chusing out the best and most able bodies amongst them to serue him in his wars, and appointing the rest to inhabit

and manure the wasted places of Valachia. The report of this ouerthrow giuen vnto the Turks by the Valachian, with the sacking of Nicopolis, running abroad, brought a generall feare vpon the Turkes euen in the imperiall citie of Constantinople. For the staying whereof Mahomet commaunded the chiefe of his Bassaes, with a great power of tumultuarie soldiers taken vp in hast to go forthwith against the Vayuod, to stay the course of his farther proceedings, to the dismaying of his people, himselfe thundring out most horrible threats against him; who encouraged with his late victorie, and well acquainted with the Turks manners, little regarded the same, as knowing that he was not with words but with armes to be vanquished.

[...]. But Michael the Vayuod seeing the Turkes not a little dismayed with the sacking of Nicopolis, began afresh to their greater terrour and hurt to make new inrodes vpon them, in such sort, as that he was entred an hundred miles into their territorie: against whom Mehmet Satergi (as yet the Turkes generall in Hvungarie) comming with his forces, he againe retired [...].

[...]. But whilst things thus passed betwixt the Christians and the Turkes in Hvungarie. Michael the Vayuod of Valachia, yet the emperours friend and confederat, and vnder his protection, certainly enformed his life to be sought after in the Turkes Court by the ambitious Cardinall Bathor his enuious neighbour, but lately become the prince of Transylvania (as is before declared); by commaundement from the emperour, and to be revenged of so great a wrong, as also betimes to provide for his owne safetie, with an armie of threescore thausand strong suddenly enter into Transyluania, in most horrible manner burning the countrey and killing the people before him as he went. Where whilst the Cardinall (who was thought to haue purposed to haue serued him in like sort, had he not been by him preuented) was making head against him, he in the mean time had the citie of Corona (commonly called Brasso) with the strong castle of Fogaras, yeelded unto him: from whence he marching towards Alba Iulia, the six and twentieth of October with all his armie, before deuided into three parts, but now againe vnited, came into the plains neere Temison, about three leagues from Hermenstat: where vnderstanding that his lieutenant corrupted by Ibrahim Bassa, had promised to kill him; and now well assured thereof, to rid himselfe of that danger, (whit his owne hands presently cut his throst, and so dispatched him. When by and by after came vnto him the Popes Nuntio, sent by a finesse from the Cardinall, accompanied with another embassadour, the better to countenance out the matter, telling him, that the same embassadour had commission from the emperor, to will him forthwith to desist from armes, and without further delay to depart out of Transylvania. Which thing seeming vnto the Vayuod very strange and almost impossible, hee desired to see the said commision. Whereunto the Nuntio before instructed, answered, that he had left it with the Cardinall himselfe: but I (said the Vayuod) haue one here present from the emperour of another purport, which I purpose fully to put in execution: yet was he for that day entreated by the Nuntio to stay his armie.

[...]. So the two armies lying encamped not past a quatter of a league the one from the other, and the same day meeting together joyned a most terrible and cruell battell, which for the space of fiue houres was with such desperat obstinacie fought, as if they had euery men vowed

to haue carried away the victorie ouer his enemie, or there to haue left themselues dead vpon the ground; vntill the Cardinals people at length ouercome in a long and bloudie fight, were there utterly ouerthrowne: amongst whom were thirtie thousand Turkes and Tartars, sent vnto him from Ibrahim Bassa the Turkes Generall. The Cardinall himselfe seeing the discomfiture of his armie, was by some reported to haue saued himselfe by flight: but by some others was said to haue bene drowned in passing a river, as hee fled from the Valachians that had him in chase. But the truth was, that the Vayuod now master of the field sent out certaine troupes of horsemen diuers waies still to pursue him: and himselfe with the rest of his armie prosecuting the victorie, came to the Cardinals campe, now by the Transylvanians and Turkes quite forsaken, wherein he found fiue and fortie pieces of artillerie, with great store of coine and wealth, beside a number of tents and horses, all which became vnto him a prey. From thence he marched vnto Alba Iulia, where he was with great joy receiued of his friends and confederats there: for though the greater part of the Transylvanians, especially nobilitie, had together with the Cardinall submitted themselues vnto the Turkes protection, and followed his ensignes: yet were there diuers others also, who still fauoured the emperour, and therefore rejoyced not a little of this victorie. The Vayuod after that sent his lieutenant to Claudiopolis, to see if they would yeeld also: which they willingly did, with many other cities and castles in diuers parts of that countrey, which hauing none to rest vpon, now yeelded also: in such sort, that shortly after all Transylvania submitted it selfe againe vnto the emperours obeisance and swore vnto him obedience: most of the nobilitie of that countrey being either slaine in the battell or afterwards put to death by the Vayuod: amongst whom were fiue, which corrupted by the Cardinall, had before vndertaken to kill him. Now the foureteenth of Nouember, after diuers reports of the Cardinals escape, his vngratious head was for all that presented into the Vayuod [...]. The Cardinals treasure also fell into his hands, which was said to haue bene three millions of gold. Thus the countrey of Transylvania, lately before by the Cardinall yeelded vnto the obeisance of the Turke, was againe by this worthie Vayuod recouered, and restored vnto the Christian empire.

[...] let vs againe looke backe into Transylvania and Valachia, to see how Michaell the Vayuod now in the meane time behaued himselfe there. The Cardinall Bathor ouerthrowne and slaine, and the countrey of Transylvania againe brought vnder the emperours obedience; the Vayuod by his embassadours gaue him forthwith to vnderstand of all his proceedings, with the whole successe thereof, as also of a purpose he had to inuade Moldavia: for that it was commonly reported, and also beleued, that Sigismund the late prince (not a little moued with the death of the Cardinall his cousin, and the revolt of his countrey) aided by the Turkes, the Tartars, the Polonians, and Moldauians, would now attempt some great matter for the recouerie of Transylvania. All wich was shortly after the rather thought to be true, for that diuers of his spies being taken, some at Clavsenbvrge, some at Nessen, beside the letters that were found about them from him vnto the nobilitie and states of Transylvania (persuading them to reuolt from the Vayuod vnto him, and that his meaning was shortly to come with a great armie out of Polonia for the repulsing of him) they also of themselues confessed, how that Sigismund in dis-

guised apparell had himselfe beene in Transylvania, to conferre with diuers his secret friends concerning that matter. Which his embassadours the emperour honourably entertained, and by them confirmed vnto the Vayuod the gouernment of Transylvania, sending also vnto him diuers honourable presents; forbidding him neuerthelesse to inuade Moldavia, for feare of raising a new and dangerous warre against the Polonians also, vnder whose protection and the Turkes the Palatine thereof then rested. According vnto which commaund the Vayuod staid his intended expedition; yet sending some good part of his forces vnto the frontiers of Moldavia, for feare of Sigisnund whom he heard to be hatching some mischiefe in Polonia, and euen then to lie vpon the frontiers of that contrey. Some few moneths thus passing, Husraim Aga (a graue reuerend old man, and much employed by the Turkish Sultan) with fiue other Turkes of good account, embassadours from the great Sultan, and a great retinue following him, came to Cronstat in Transylvania where the Vayuod then lay. Of whose comming the Vayuod hearing, with foure thousand horsmen most brauely mounted, went a mile out of the citie to meet them: the footmen in the meane time on both sides of the street standing in good order, from the gate of the citie whereby they were to enter, euen vnto the Vayuods lodging; where stood also his guard all in red and white silke. So meeting in the field, they both alighted from their horses, with great reuerence saluting the one the other; when presently the embassadour embracing the Vayuod, vngirt his scimitar, and in the name of the great Sultan put another about him, so richly garnished with gold and precious stones, as that no part of the seaberd was therefore to bee seene: Besides this, he presented him with a faire plume of blake Hearnies feathers mixed with some white (a right goodly ornament, in forme of a great bush) which the Vayuod would not in the field put vpon his head, although he were therento by the embassadour most earnestly requested, but caused it to be carried before him. He also presented him with two verie faire red ensignes, in token of the Turkes fauour and protection; the one for himselfe, and the other for his sonne Petrasco: moreouer, hee gaue vnto him two exceeding faire horses richly furnished, with foure others, and a most faire faulcon. The Vayuod himselfe was most brauely mounted, and (after the maner of his country) had ten verie faire spare horses led before him. At whose enterance into the towne, all the great ordinance was discharged, with great vollies of small shot. And so the embassadour still riding on the left hand of the Vayuod, being brought to his lodging, had six of his chiefe followers euerie one of them presented with a rich robe of cloth of gold; in requitall whereof the embassadour rewarded an hundred of the Vayuod his followers euerie one of them with a good sute of apparell: with this embassadour of the Turkes was also the Polonian embassadour, whon the Vayuod in like manner honourably entertained. These embassadours (as was thought) did what they might to haue drawne this worthie and renowned man, together with the countries of Transylvania and Valachia, from the emperour vnto the Turkes obeisance: howbeit he seldome or neuer spake with them, but that either before or after he had conference with lords Vngnad and Zeckell (the emperours commissionners) concerning their requests; alwaies protesting vnto them, not to yeeld to any thing without the emperours consent and good liking. Wherof Mahomet aduertised, and that he was not by any thing yer said or done to be remoued from the emperour, gave him by the same embas-

sadours to vnderstand, How that he was in some speech with the emperour concerning peace (as indeed he then was by messengers from the Bassaes at Presbvrg) which if it sorted to effect, that then all should be well ; but if not, that then it should be good for him whilst he had yet time, wisely to consider of his owne estate, and to submit himselfe vnto his protection who was able to defend him, rather than for the vaine praise of a certaine foolish constancie, to aduenture himselfe with all that he had vnto most certaine danger and destruction : promising him in recompence of that his loyaltie, to giue vnto him for euer the countries of Transylvania, Valachia, and Moldavia, and at his need to furnish him both with men and money ; offering moreover to make him a great commaunder in his armie in Hvngarie, and the Bassa of Temesvvar as his friend to be at all times readie with fiftie thousand horse and foot (as need should be) to assist him against the emperour, reseruing vnto himselfe whatsoever he should more win from him : for all which bountie and kindnesse, requiring onely to haue him vnto him loyall. All which his large offers the Vayuod little regarding, declared the same vnto the emperours commissioners ; yet still protesting neuer to start, but to stand fast for the Christian emperour. Notwithstanding as a man desirous to better his estate, he tooke hereupon occasion to request of the emperour the countrey of Transylvania, by him so lately taken in, vnto him and his sonne in inheritance for euer, with such frontier townes as in former time belonged vnto Transylvania : and that whatsoever he should win from the Turkes, might be his and his sonnes : He also requested, that all the preferments and dignities in former time granted by his Imperiall majestie vnto Sigismund the late prince, might now be bestowed vpon himselfe ; and for his seruice done, to be furnished with money for the payment of his souldiors : And that the emperor with the other princes of the empire should assure him, That if he were taken by the Turke, they should raunsome him : but in case he were by the great power of the Turke driuen out of those cuntries, then by the emperours appointment to haue some conuenient place allotted vnto him in the vpper Hvngarie to liue in, with the yearly pension of an hundred thousand dollars. All which his requests if it would please him to grant, he promised this yeare to doe so much against the Turke, as had not in an hundred yeares been done before : with vaunt, that if he had had the imployment of the money which was spent in the time of this war, he would not haue doubted but to have brought all the countries from the Euxine (or Blacke sea) to Bvda, Alba Regalis, and Solnock, vnder the emperors obeysance. A large promise indeed, but hardly to haue been performed by a farre greater prince than he.

Thus whilst things stood in discourse after the Cardinals death, Sigismund the late prince in the meane time supported by the Polonians, with the aid of the Turkes, the Tartars, and the Moldauians, was readie to haue invaded Transylvania : yea the Tartars (as the forerunners of his greater power) were alreadie entred the countrey, and had out of the frontiers thereof carried away some bootie. Whereof the Vayuod vnderstanding, in great hast assembled his forces out of all places, which in short time was growne to some good head, the countrey people together with the Haiduckes (an aduenturous and resolute kind of souldiors) in great number daily resorting vnto him. So being now eight thousand strong, and most of them braue and lustie men, he with them and twentie pieces

of artillerie remoued to Cronstat the foure and twentieth day of Aprill, sending part of his armie (which euerie day more and more encreased), before him to Nessen : where all his forces being assembled to the number of almost fiftie thousand horse and foot, hee with great sceleritie passed the rough and high mountaines into Moldavia without resistance, but yet not without some trouble, his souldiors by the way being glad sometimes to eat the leaues of trees, the enemie hauing of purpose before carried away whatsoever he could that might haue yeelded him reliefe. Of whose speedie conning, and great strength, Sigismund and Ieremias the Vayuod of Moldavia hearing, and vpon the reasonable estimate of their owne forces finding themselues too weake to encounter him, retired themselues out of Moldavia into the frontiers of Polonia, there to gather greater strength, and so to meet him : for as yet Ieremias the Vayuod had not receiued from the Turke such forces as were vnto him promised, and as he still expected. Michael the Vayuod in the meane time (his enemies thus fled) with fire and sword entering into Moldavia, tooke in the greatest part thereof, the fearefull countrey people still yeelding vnto him as he went : and the rather, for that Ieremias their Vayuod (placed by the Polonian, but tributarie vnto the Turke) had laied vpon them a most grieuous imposition, as vpon euerie man a duckat a moneth, for which they exceedingly hated him. But here in Moldavia, Michael the Vayuod (hauing still in his companie one of the emperours commissioners in Transilvania most trustie servants, who might faithfully report vnto them the whole manner of their proceedings) after the departure of Sigismund and Ieremias his enemies, staid not long ; but hearing that they were retired towards the confines of Polonia, without longer delay made towards them, and the eighteenth of May found them by the castle Othvne neere vnto the riuier Nester, being thirtie thousand strong, Polonians, Moldauians, Turkes, and Tartars : with whom he joyned a most fierce and cruell battell, which begun about ten a clocke before noone, was with great courage but greater obstinacie on both sides maintained vntill the euening. At which time the fortune of the Valachian preuayling, his enemies atlast betooke themselues to flight, of whom were there slaine eight thousand, beside many others of them drowned in the riuier Nester : where of the Valachians were lost two thousand onely. Concerning Sigismund and Ieremias, diuers reports were after this ouerthrow giuen out, some saying that they were slaine, and some that they were in flying drowned : howbeit the truth was, that they both flight escaped, to the greater trouble of themselues as of their afflicted countries also. Michael after this so notable a victorie, taking in the rest of Moldavia, caused the people to sweare their obedience vnto the emperour, himselfe, and his sonne, to the great offence of the Polonians, not a little (as they tooke it) wronged therein, but especially of the great Chancellor, an old enemie vnto the house of Avstria. Whereof ensued greater troubles in those frontier countries than before, to the further effusion of more Christian blood, much better to haue been employed against the fatall enemie in defence of the Christian common-weale. Yet thus three warlike and frontier countries of Transilvania, Valachia, and Moldavia, the surest bulwarkes of thet side of Christendome, and most exposed vnto the furie of the common enemie, were now once againe vnited vnder the obeysance of the emperour, to the

great benefit (no doubt) of the Chistian common-weale, and hurt of the Turkes [...].

Now the Vayuod notwithstanding this so great a victorie, well considering that he of himselfe could hardly keepe this new gained prouince of Moldavia against the power of the Turke, pretending that to him it belonged as his own to giue to whom he pleased : as also against the Polonians (not more desirous to restore Ieremias againe into Moldavia, than the prince Sigismund into Transylvania) without the help of some other more mightie prince whom he might rest vpon : by his embassadours (sent for that purpose) offered the soueraigntie of all those three countries vnto the emperour, with condition, that he should appoint him perpetuall Gouvernour of the same vnder him. The emperour also vnderstood how that Mahomet the great Turke had not long before againe sent vnto him another of his Chiaus, commaunding him without delay to restore the countrey of Transylvania vnto the prince Sigismund (vnto whom he was by the mediation of the king of Polonia now before reconciled) threatning otherwise with fire and sword to destroy Valachia, and by force of armes to depriue him both of Transylvania and his life together. Wherefore the emperour doubting leaft the Vayoud either for feare, or for the better assuring of his owne estate, should to his prejudice fall to some agreement with the Turke, yeilded to all that his embassadours had of him requested ; with condition, that he should be bound as need should require to serue with his people against the Turke ; and that in Transylvania neere vnto his owne person should be alwaies resident one of the emperours counsellors, as Superintendent ouer the whole countrey. Wherewith the Vayuod being contented, the Emperour sent thither doctor Petzen with six thousand souldiors, and a great summe of money to pay the Vayuods souldiors, as he had before requested ; and so to take of them an oath, That they should from thenceforth become his majesties faithfull seruants. Which Superintendent so by the emperor sent, the Vayuod receiued with great honour, as vnto him of all others most welcome. [...] Transylvanians [...] and the nobilitie [...] rise all vp in armes against him : insomuch, that he finding himselfe with his Valachians and other his fauourits too weake for them, retired with all such as would follow him into the mountaines, and from thence sent presently for aid vnto the lord George Basta (a worthy capitaine and then the emperours lieutenant in the vpper Hvngarie) for the subduing of those rebellious people, and the reducing of them to their former obedience [...]. Now might many and important considerations trouble the mind of Basta in so doubtfull a case. To giue aid vnto the Vayuod against the people, was the expresse order from Matthias the Archduke the emperours lieutenant Generall : but to aid the people confederat against him as they had requested, seemed now both more profitable and honest, especially hauing most certaine tokens of the small and doubtful faith of the Vayuod [...] neither seeming to haue regard of Petzen, or of his owne word giuen, for not farther embrouing his hands in the bloud of the nobilitie of Transylvania, without the emperors knowledge and leaue : vpon which promise was also grounded the Archdukes order for giuing of him aid. So that such breach of his faith, and contempt of Petzen had hastened the conspiracie of the people against him, despairing of all other health than that which by force of armes they could procure vnto themselves. To stand doubtfull himselfe, or to hold others in sus-

pence, vntill that by courrours in this new case he might receiue new instructions from the emperour or the archduke, had in it too much danger, as giuing leisure to each partie to make sides, and to encrease the slander of the last yeare [...]. In this so troubled a tempest of contrarie winds, of power to haue driuen a right good martiner out of his course, Basta laid hand vpon the helme of good meaning, and spread the sayles of such discretion as taught him, in matters of warre to be lawfull for a Generall to depart euen from the instructions of his prince, not concerning the end, but the meanes leading to that end: especially when the present occasion so requierth, which the prince could not with reason before comprehend; as depending of the most mightie fortune of war, which suffereth not so much delay as to expect counsell from farre. So in this ambiguitie, Basta resolutely joyne himselfe vnto the confederats, most in his judgement concerning his Imperiall majestie, as being the vttermost scope of his so great cost and charge, to keepe the country of Transylvania at his deuotion, which consisted in the people and not in the woods or mountains: the matter being not great by what means soeuer it were done, so that it were honourable and honest.

Vpon this desire Basta set forward, and the 14 day arriued at Torda, and there joyned himselfe vnto the confederats (to the great wonder of the Vayuod in whose helpe he was sent) where reposing himselfe one day consulting and considering of their forces, about twelue thousand strong, with foure field pieces, besides eight of his owne, with the six thousand souldiors hee brought with him, in all about eightene thousand: he determined not to giue leysure vnto the Vayuod to call vnto him farther helpe, hauing now with him about twentie thousand foot twelue thousand horse, with seuen and twentie field pieces; amongst whom were diuers of the Siculi, in hope of their auntient libertie, men of good account and sort, with a mixture of the Cossackes, Valachians, Rascians and Seruians [...]. Wherefore he set forward the sixteenth day, and in two daies march came within sight of the Vayuod: who hauing sent out certaine great troupes of horsemen to take view of the enemie, and seeing them repulsed, set fire on Mirislo, a village fast by, out of which they had before drawne certaine small field pieces into the campe.

Mirislo is a village two leagues on this side of Alba Iulia, directly vpon the high way, stretching from the side of Maracz, a nauigable riuier, vnto the foot of an hill; alongst which the riuier running, sometimes neerer, and sometimes further off, together with the rising of the hill, maketh an vnequall list of ground, in some places halfe a mile broad and more, and in some other shut vp as it were into a narrow throat, as in the selvesame place where the aforesaid village standeth, and where the Vayuod lay encamped in a place of great aduantage, behind a great trench drawne from the riuier crosse that little space of ground betwixt the mountaine and the riuier. On this side, which from Mirislo the further a man goeth the further the plaine enlargeth, Basta encamping close vnto the village, opposed against the comming of the enemie three great "corps du guard" two of them Hungarians, towards the hill fauoured with a church, and the third towards the riuier, of the Almaine footmen, vnder the charge of countie Tomaso Caurioli of Brescia, Sergeant Major of the field, with all the artillerie: who as in a place neer and very open vnto the enemy there entrenched himselfe, still approaching neerer and neerer

both on the one side and the other. Towards the euening of the selfesame seuteenth day came to Basta one Peter Armenio with letters from the Vayuod, containing, That hauing vnderstood of his arriual in the campe of the conspirators, he now further desired to know whether it were by the consent and commaundement of the emperour, or not; and how it came to passe, that he would so doe, considering the diners chances of warre, the sword hanging as it were euen ouer his head, if hee should chance to lose the battell? Whereunto Basta answered, That the morrow following he would shew him the authoritie he had from the emperour (alluding to the imperiall standerd he carried with him) and that as concerning the fortune and danger to ensue, he referred that vnto the will and pleasure of the Almightye, the just judge of all controuersies. But in the meane time hee exhorted him to leaue that prouince he had so euill gouerned, vnto his imperiall maiestie, as he was in dutie bound; promising him free passage into Valachia, and giuing him time to consider thereupon vntill eight a clock the next morning; after which time it should be free for euery man to doe for himselfe what he could.

[...]. Staying that day in that quarter, Basta gaue order vnto the Chiaki, to send out a thousand horsemen to pursue the flying Vayuod: who in stead of so doing, joyning themselves with other their consorts, settled themselves to ransacke Alba Iulia, vnder the colour, that there was the Vaynods wealth and substance; yet (as the manner of such men is) spring neither marchant nor citisen: which worthely seemed vnto Basta a great wrong, for to see the innocent punished, and the guiltie to escape free. And albeit that he made what hast he might thitherwards with all his campe, and so stayed one day not farre from thence, to haue giuen some redresse vnto the spoile that had happened: yet was all that his labour lost, for that so many of the greater sort and chieffest amongst them had their hands therein with whom he thought it more wisdom as then to dissemble, than to fall into any tearmes of seueritie, without hope of doing any good. So he resolved in all hast to march towards Fogaras (whither he heard say the Vayuod was come with new forces out of Valachia and Moldavia) and in six daies march come to Cibinivm, where he receiued certaine newes, That the Great Chancellour of Polonia, and Sigismund (sometime the Transylvanian prince) were with a strong armie vpon the frontiers of Moldavia; hauing sent before them Moises the Siculian, with about eight thousand of the Siculi (his souldiours) to what purpose was easie to bee seene.

[...]. In the prosecuting of this victorie, the Vayuod to satisfie the hatred he had of long borne against the Transylvanians, did what spoile he could, vtterly wasting all the places whereby he passed: which Basta not liking, requested him to vse his victorie with more modestie, and to haue more respect to what he did, especially vnto such place or persons as of themselves returned vnto the emperours obeysance. Whereunto he proudly answered, That he would doe what he thought good without his appointment or the emperours either, especially in that countrey which he had now with his owne sword twice conquered: and that therefore Basta might commaund them that were by him to be commaunded, as for himselfe he acknowledged no soveraigntie that either Basta or the emperour had ouer him. Vnto which his so presumptuous a speech Basta replied not, but yet much therewith discontented, began to enter into a great suspicion

from what ground those his haughtie concerts (easily by his words to be gathered) might grow. And so from that time better obseruing his proceedings, perceiued him to haue intelligence with the Turkes, with purpose to joyne hands with them, that so by their helpe chasing the Imperials out Transylvania, he might hold it to himselfe as tributarie to the Othoman emperour, of all others best able to defend him. Which to be true (beside diuers other strong presumptions) he certainly vnderstood by certaine letters of his written to that purpose, intercepted by his souldiors and brought vnto him : whereupon he became verie pensiue and heauie, for the great power the Vayuod was of in those countries, as also for the great strength he had euen then present about him, and where with he was as it were then guarded. So consulting with certaine of his Colonels and chiefe commaunders of his armie, what were best to be done in that so dangerous a case, whereof so much depended? a Wallon captaine offered himselfe to go into the Vayuod his campe, and there in his owne tent to kill him as a traitour. Which his offer well liked of, and he as readie to performe as he was to promise, going into the Vayuods campe accompanied with some threescore men, and finding him in his tent, boldly stepping to him, willed him to yeeld himselfe the emperours prisoner : Wherat he being about to lay his hand vpon his scimitar, the Wallon captain with an holbard thrust him into the breast, at which verie instant another with a sword at one blow claue his head downe to the shoulders. An vnworthie death for so worthie a captaine, had not ambition the torment of great spirits carried him too high with the wings of immoderat desire, beyond the bounds of loyalitie and reason. But there he lieth now dead among his friends, whom the great Turke sometime more feared euen in his pallace at Constantinople, that he did all the rest of the emperors commaunders.

ISTORIA GENERALĂ A TURCILOR DE LA
ÎNCEPUTURILE ACESTEI NAȚIUNI PÎNĂ LA
ASCENSIUNEA DINASTIEI OTOMANE, CU TOATE
EXPEDIȚIILE DE SEAMĂ ALE PRINCIPILOR CREȘTINI
ÎMPOTRIVA LOR. ÎMPREUNĂ CU VIEȚILE ȘI
CUCERIRILE REGILOR ȘI ÎMPĂRAȚILOR OTOMANI,
ADUNATE CU FIDELITATE DIN CELE MAI BUNE
ISTORII ATÎT VECHI CÎT ȘI MODERNE ȘI REZUMATE
ÎNTR-O ISTORIE CONTINUĂ PÎNĂ ÎN ANUL
PREZENT 1603

[...]. Alexandru, fostul voievod al Valahiei, din naștere moldovean, și ridicat de Murad însuși în această demnitate¹, mîndru peste măsură de această funcție atît de mare, ca și de noblețea sa proprie și de favoarea înșelătoare a norocului, care continua să-l răsfețe, nu numai că își oprima poporul cu dări intolerabile, dar pentru a păstra favoarea turcilor adusese în țară (foarte mult înainte de a fi secătuită) un mare număr dintre ei încît păreau acum s-o stăpînească deplin, oprîmînd pe sărmanii creștini (locuitorii autohtoni) prin noi impuneri și prin nedreptăți mai mult decît tiranice dintre acelea cum nu comiteau turcii nicăieri în altă parte; nu numai pătrunzînd după bunul plac în casele lor și ei despuîndu-i de toate bunurile, dar luîndu-i chiar și pe copiii lor, ca și cum ar fi fost obiecte, un lucru nemaivăzut acolo niciodată înainte, iar pentru

satisfacerea plăcerilor lor bestiale violau pe soțiile și fetele <locuitorilor> chiar în fața soților și părinților acestora, împreună cu alte nedreptăți urite de acest fel greu și de menționat. Astfel încît prin aceste mijloace le-a răpit supușilor săi creștini orice speranță de a-și recăpăta vechea lor libertate, dacă în aceste lucruri lumești bunătatea lui Dumnezeu n-ar interveni cu un ajutor neașteptat așa cum se întîmplă uneori, încît în afară de orice speranță și chiar spre uimirea lumii situația lor capătă o strălucire mai mare decît cea pe care au avut-o mai înainte; la fel a fost prin singură mila lui Dumnezeu ceea ce li s-a întîmplat valahilor acum, cînd nu știau încotro să se îndrepte. Exista la Craiova [...] un nobil bărbat, Ion Mihai, fiul voievodului Petru², predecesorul menționatului Alexandru, care era bine cunoscut în sinul poporului pentru onorabilitatea tatălui său, privilegiile nașterii sale, calitățile personale și înălțimea staturii sale; la fel a fost pentru zelul său față de religia creștină, pentru dragostea sa față de țară, pentru amabilitatea sa față de egali și gentilețea față de inferiori, pentru dreptatea conduitei sale, constanța și bunătatea sa către aceștia, nu mai puțin plină de milă; și pentru alte virtuți nobile ale gîndirii sale eroice și a înclinării naturale pentru înfăptuire în problemele mari, pentru înțelepciunea sa adîncă și prevederea sa rapidă, pentru cuvîntul său dulce și plăcut, evitarea oricărei afectări, foarte darnic către toți oamenii buni, a cărui faimă sporea tot mai mult atît pentru onoarea casei sale cît și pentru propriile sale virtuți. Toate acestea ajunseră la urechea voievodului Alexandru și din această cauză a ordonat în secret să fie arestat și astfel înlăturat din calea sa, căci rivalul său avea drept natural la domnie. Datorită unei întîmplări favorabile <Mihai> a aflat despre acestea și îngrijorat de propria sa situație s-a hotărît să se apere și a fugit mai întîi în Ungaria, iar acolo nestînd timp îndelungat (așa l-a îndrumat Dumnezeu) a venit la Constantinopol în anul 1591, pentru a căuta să ia locul voievodului³. Toată nobilimea țării sale și provinciile alăturate se bucurau în mod secret. În acest timp șefii și boierii mari ai nobilimii valahe și consilierii prosternîndu-se la picioarele lui Murad s-au plîns îndurerăți către el de nedreptățile numeroase și intolerabile ce au suferit deja și pe care continuă să le îndure fără speranță de îndreptare, din partea voievodului Alexandru și a oamenilor curții lui, a garnizoanelor și negustorilor turci, arătînd plini de lacrimi faptele lui ticăloase și detestabile, iar după aceea recomandînd foarte insistent pe Ion Mihai pentru virtuțile sale rare, ca adevărat moștenitor al provinciei lor; foarte umili l-au rugat pe Murad fie să-l numească ca domn legal al țării lor, fie să-i acorde un alt loc ca să trăiască altundeva mai degrabă decît sub conducerea atît de lipsită de milă a unui bărbat cum era Alexandru; pentru continuarea acțiunii lor, unchiul⁴ lui Mihai dinspre mamă, un grec din naștere și un om în mare favoare la curtea turcească, pentru bogăția sa mare, n-a economisit nici o cheltuială. Astfel Mihai prin bunătatea lui Dumnezeu a fost investit de către Murad cu mare solemnitate voievod al Valahiei, iar starea oprimată și aproape desperată a acestei țări cîndva foarte înfloritoare s-a ridicat din nou puțin cîte puțin (deși nu fără remedii foarte aspre și violente așa cum o impun adesea situațiile extreme) și <țara> începu acum din nou să ridice capul și să aspire la vechea libertate și onoare. La începututul domniei lui Mihai, Alexandru, predecesorul său, vinovat în conștiința sa de conducerea rea și rușinoasă a unei provincii atît de nobile și mari, iar acum temîndu-se că va fi tras la răspundere, a fugit în secret. Cîțiva ani mai tîrziu mergînd

la Constantinopol cu soția sa, iar acolo încercînd diverse mijloace rele pentru a obține domnia Moldovei și acuzat de agentul voievodului pentru practicile sale ilegale, din ordinul lui Murad a fost scos din propria casă și în veșmintele sale princiare strangulat în mod mizerabil în Duminica floriilor, în anul 1597, la cîțiva ani de la înlăturarea sa din Valahia.

Mihai, făcut astfel voievod al Valahiei, nu după multă vreme, s-a întimplat că reverendul părinte Comuleo de Nona, trimis de papa Clement al VIII-lea în marele ducat al Moscovei, la reîntoarcerea sa a conferit cu Sigismund, principele Transilvaniei și cu Aron, domnul Moldovei, informîndu-i despre consimțămîntul deosebit al diverșilor principii creștini zeloși pentru menținerea războiului împotriva inamicului periculos și comun [...]. La Mihai, voievodul Valahiei, n-a putut să meargă, din cauza a diverse alte afaceri importante însă numitul principe transilvănean Sigismund, vecinul său, consideră de dorit să-l atragă în alianța din acest război [...].

În timp ce se aranja această înțelcgere și se discutau încoace și încolo problemele, nu fără bănuiala turcilor, Sinan pașa venind cu armată mare în Ungaria a cucerit puternicul oraș Raab, așa cum s-a arătat mai înainte, a cărui neșansă privește atît de mult ceea ce a mai rămas din Ungaria, iar voievodul <Mihai>, nu mai puțin mișcat, începu să se preocupe mai profund de propria sa stare. Și cum era un bărbat de un înalt spirit și nu mai puțin zel față de țara sa, suferind să-și vadă zilnic opri- mați supușii tot mai mult și mai mult de turcii nerușinați, el convocă (așa cum promisese mai înainte transilvăneanului) o adunare a tuturor stărilor Valahiei, pentru a se sfătui cu ele ce ar fi mai bine de făcut pentru a remedia un rău atît de mare, precum și pentru a preveni un rău și mai mare nu fără un motiv de teamă. <La această adunare> s-a căzut de acord, prin consimțămîntul tuturor, să se unească mai degrabă cu împăratul și alți principii creștini (așa cum o ceruseră adesea cu hotărîre) decît să îndure în continuare jugul greu al dominației turcești și al sclaviei. Voievodul <Mihai> luînd cu sine mai întii 2 000 de soldați din garnizoana ungară în scopul secret stabilit de a-i așeza la frontiera țării sale, și strigînd numele lui Iisus Christos, începu de asemenea într-o zi să ucidă peste 2 000 de ieniceri (care se așezaseră în țară fără îngăduința lui); împreună cu tot restul turcilor (în mijlocul insolenței lor) împreună cu trădătorii evrei, nelăsînd nici unul care să se găsească viu în întreaga țară. Și urmărind de asemenea să-i slăbească și să se descotorosească de ei, la 14 zile după aceasta a atacat Giurgiul⁵, un mare oraș al turcilor pe malul Dunării, pe care l-a incendiat în întregime, cu excepția cetății; și, făcînd acolo un mare măcel, s-a întors încărcat cu prada turcilor la București, în reședința voievodatului său.

Dar nu multă vreme după această răscoală atît de mare el a aflat că turcii, ca răz bunare pentru aceasta, caută să-l ucidă, deși el părea să păstreze supunerea față de Murad și să facă ceea ce făcuse, forțat numai de nerușinarea turcilor și pentru apărarea necesară atît a sa cît și a supușilor săi [...].

[...]. În timp ce se petreceau aceste tulburări la Constantinopol, alianța recent făcută între împărat, principele transilvănean, valahi și moldoveni a făcut diverse incursiuni norocoase și ciocniri la frontiera raialelor turcești, surprizînd numeroase locuri întărite, luînd prăzi multe și bogate, făcînd acte memorabile pe care le menționăm doar pe scurt ca preliminarii ale unui mare război. Orașul Vacz, luat mai înainte de turci,

a fost recucerit acum din nou la începutul acestui an [...] și Sinan pașa, fostul general reîntors spre Constantinopol cu un tezaur mare, pe care îl adunase cu lăcomie din ultimele războaie din Ungaria, a fost atacat de către valahi pe drum⁶ nu departe de Belgrad și depusat de tot ce adusesse, încît trebui să facă mare efort ca să scape el însuși, împreună cu cîțiva dintre însoțitorii săi. Aceiași valahi, împreună cu transilvănenii, sub conducerea viteazului lor căpitan Geszty Francisc, urmărindu-i în continuare pe turci, au luat de la ei diferite orașe și cetăți, ca Pongrad, Nicopole, Chilia și Rebnichi, și întîlnind 12 000 de tătari, au măcelărit un mare număr dintre ei iar restul l-au pus pe fugă. Împăratul turcesc s-a simțit foarte ofensat de această insolență a valahilor, foștii săi tributari, acum însă inamici, și de aceea a trimis cu o mare putere pe unul Bogdan⁷, valah din naștere, descendent al casei domnitoare, să îl alunge pe vechiul voievod și să se așeze el însuși în acea domnie, ca tribut ar al său, promițîndu-i toate favorurile. Bogdan, sprijinit și ajutat astfel, veni cu forțele sale în Valahia, gîndind totuși că e mai bine ca, înainte de a începe o acțiune mare, să aștepte sosirea tătarilor care fuseseră lăsați de Sinan anul trecut în Ungaria; a căror sosire valahii și transilvănenii afind-o, i-au întîmpinat în drum și ciocnindu-se cu ei, au fost uciși 8 000 dintre ei⁸, iar restul au fugit, după care <valahii> s-au reîntors; după această victorie principele transilvănean a trimis 14 000 de soldați⁹ ca ajutor împotriva turcilor. Dar Bogdan afind atît despre alungarea tătarilor cît și despre sosirea acestui nou ajutor, n-a acționat mai departe în această întreprindere, ci a stat liniștit în tranșeele sale. Nu multă vreme după aceea, din ordinul împăratului turcesc, hanul tătarilor din Crimeea a pătruns cu o mare putere de călăreți tătari în Moldova cu scopul de a reduce țara prin foc și sabie la supunere față de turci; afind despre sosirea lor, Aron, voievodul Moldovei și cu ajutorul vecinului său Mihai, voievodul Valahiei, i-a întîmpinat pe tătari¹⁰ așa încît i-a bătut în trei bătălii diverse și, măcelărind 12 000 dintre ei, a silit restul să se retragă din țară și, continuînd cursa victoriilor sale, a ocupat după aceasta Bender, Șinit, Tigna, Mechnis împreună cu alte cetăți și porturi ale turcilor din vecinătatea fluviului Dunărea, în care el a instalat propriile sale garnizoane [...]. Cu un noroc la fel de bun, ajutat de cazaci și polonezi, el l-a bătut pe Iancu, fiul lui Bogdan¹¹, odinioară voievod al Moldovei, trimis acum de Mehmed cu o mare forță, ca cel mai eficace instrument pentru a-l tulbura pe voievod și pentru a recîștiga țara; cu acesta Aron s-a ciocnit curajos la Scarpetra, o milă depărtare de Dunăre, l-a bătut în cîmpie și zdrobind 8 000 dintre turcii săi, l-a pus pe fugă, luînd ca pradă întreaga sa tabără. Nemulțumit totuși, a mers apoi la Cetatea Albă de pe Nistru, unde a provocat mare spaimă turcilor, iar după aceea a incendiat suburbiile orașului, după care s-a retras [...]. Căci acum turcii constatară prin experiență cît de dăunătoare și periculoasă era pentru ei revolta celor trei țări Transilvania, Moldova și Valahia, care aduceau zece milioane ducați anual în tezaurul marelui sultan; pe lingă faptul că aceste popoare deveneau acum dușmanele lor, dintre toate celelalte erau în stare să intercepteze în orice manieră aprovizionările ce trebuiau aduse pe uscat spre și de la Constantinopol, fie provizii alimentare fie altfel de mărfuri [...]. Sinan, bătrînul pașa, pregătea în același timp cu mare stăruință la Belgrad toate cele necesare pentru război și a pus să se construiască trei poduri în trei locuri diferite gîndindu-se să transporte armata sa peste Dunăre și în același timp a trimis după garnizoanele din

jur și alți soldați lăsați mai înainte în țară, mobilizând toate cele necesare pentru un război mult mai distrugător [...]

Mari erau retele ce sufereau zilnic turcii de la țările de curînd revoltate, de la Transilvania, Valahia și Moldova, creștinii din acele locuri căutînd să-i păgubească prin toate mijloacele. Voievodul Valahiei, Mihai, nemulțumit cu ceea ce le făcuse deja, trecînd frontierele turcești, a luat prin surprindere Ismailul împreună cu toate cetățile în care găsi paisprezece piese de artilerie de cîmp, printre care erau două ce aveau pe ele emblema împăratului Ferdinand, iar alte două avînd pe ele însemnele lui Iancu de Hunedoara, care piese le trimise după aceea în dar principelui transilvănean. După ce luase Rusciuc, un faimos oraș-port, cu locuințele turcilor, mare loc de antrepozite pentru unt, brînză și miere și alte provizii de acest fel pentru curtea imperială, în care el găsi magazine cu provizii cu care ar fi hrănit bine 8 000 de oameni timp de un an întreg; și continuînd să-și urmeze bunul său noroc, luă de la turci Kilec și Galembe, cu puternica cetate Sfîntu Gheorghe, numită în mod obișnuit Giurgiu ¹² și în cele din urmă a asediat Laganoc.

[...]. Principele transilvănean Sigismund avea unele motive întemeiate de a-l suspecta pe Aron ¹³, voievodul Moldovei, de a se fi înțeles nu numai cu polonii, dar de asemenea și cu cardinalul Báthory și alți inamici de moarte ai săi, și în mod secret era pe cale să facă pace cu Mehmed și să treacă din nou la turci; această aprigă suspiciune crescînd cu fiecare zi mai mult și mai mult, s-a confirmat în mod clar în acest timp prin anumite scrisori interceptate privind această problemă. Pentru a preveni aceasta, principele făcu să fie arestat Aron și împreună cu soția și fiul său să-i trimită ca prizonieri la Praga ¹⁴, în locul căruia el l-a pus, cu consimțămîntul boierimii țării, pe unul numit Ștefan Răzvan, un bărbat înțelept și chibzuit printre ei și unul care îi fusese lui întotdeauna credincios. A avut încredere în el că această țară nu se va îndepărta de el și de uniunea cu ceilalți. Dar împotriva înțelegerii secrete a polonilor, el a protestat public prin scrisori către împărat, că prin puterea lui Dumnezeu și cu ajutorul supușilor săi credincioși va îndrepta el însuși cu sabia acele mari nedreptăți.

În mijlocul acestor tulburări veniră trei ceași, soli de la sultanul turcesc, către principe, pentru a-l convinge din nou să se pună sub protecția sa și să-i acorde trecere prin țară, ca mai înainte, spre Ungaria, promițîndu-i că toate nedreptățile făcute lui sau poporului său urmează să fie pentru vecie uitate și iertate și că el ar urma să aibă cele trei țări Transilvania, Valahia și Moldova ca liberă moștenire a sa, fără a plăti nici un tribut, și va fi considerat ca prietenul și vasalul cel mai iubit al turcilor [...].

Mehmed nu puțin îndurerat de succesele bune ale creștinilor în toate părțile Ungariei și peste măsură de iritat de generalul său Ferhad pașa, datorită neglijenței căruia s-a întîmplat cea mai mare parte a acestora (așa cum fusese convins prin invidia lui Sinan pașa), l-a trimis pe Ferhad acasă, iar în locul său l-a trimis pe Sinan. De această înlocuire Ferhad nu fusese neștiutor, fiind încunoștințat despre aceasta de cea care o știa foarte bine, chiar de mama sultanului și sfătuit să nu vină la vedere pînă cînd nu se va face pace cu el. Încrezîndu-se totuși în nevînovația sa (atitudine confortabilă, dar foarte periculoasă și slabă a celor mari) și răspunzîndu-se de a răspunde față de orice i s-ar pune în sarcină, de către Sinan, a venit la curte unde curînd după aceea fu strangulat din

ordinul lui Mehmed, iar bunurile sale în valoare de 500 de mii de ducați fură confiscate.

Printre toți dușmanii periculoși ai comunității creștine, n-a fost nici unul în același timp mai crud decât Sinan, epirot din naștere, fiul unui pescar, de o structură brutală și necivilizată, acum bătrîn de circa 83 de ani, crescut încă din tinerețe în războaie; și încă (cum era firea sa) nerespirînd altceva decât sînge și război. A condus de foarte multe ori în mod norocos armatele mari ale împăraților turci Suleiman, Selim și Murad, și acum a fost trimis de marele sultan Mehmed, ca cel mai potrivit bărbat pentru a pune capăt revoltei țărilor Transilvania, Valahia și Moldova, readucîndu-le la vechea servitute; ceea ce el îi promisese de la început lui Mehmed că va face cu primejdia capului său. Ridicînd o armată foarte puternică, a trecut peste un pod de vase (după ce a petrecut acolo o lună de muncă) peste marele fluviu Dunărea în Valahia; transilvănenii, valahii și moldovenii luînd cunoștință de venirea lui încercară să-i împiedice trecerea în țară, încît el n-a putut pătrunde fără mare primejdie; și erau de asemenea gata cu forțele lor unite să dea cu el o bătălie chiar la începutul invaziei sale. Ceea ce el nerefuzînd, a început o luptă ¹⁵ foarte grea și crudă, cu multă vărsare de sînge de ambele părți. De trei ori au fost transilvănenii ¹⁶ forțați să se retragă, dar se ridicau din nou cu noi ajutoare și știînd că în armele lor poartă bunăstarea întregii lor țări, au revenit mereu și i-au atacat tot atît de dur pe turci pe cît fuseseră și ei atacați de aceștia. Astfel, cu un noroc îndoielnic și cu mare măcel, bătălia a ținut de dimineață pînă noaptea, victoria cu șanse egale fiind cînd de o parte cînd de cealaltă, pînă cînd în cele din urmă turcii fură înfrinți printr-o vitejie veritabilă; acțiunile lor fiind destul de dezordonate și sporadice, acum erau bucuroși să încerce a se salva prin fugă. În această bătălie, dată la 11 septembrie ¹⁷, pe lîngă mai multe mii de soldați de rînd au pierit de asemenea un foarte mare număr dintre turci și printre cei rămași Haidar pașa, un bărbat foarte apreciat, a fost găsit mort chiar în același loc unde se dăduse bătălia. Sinan însuși, zăbovind prea mult înainte de a trece podul, a căzut într-o mlaștină adîncă și în zăpăceala generală a armatei sale era cît pe ce să piară și el, dar cum spune proverbul cunoscut: „Rareori stă dracul mort într-un șanț”, bătrînul a fost scos din mocirlă de către unul din oamenii gărzii sale și în acest fel s-a salvat pentru a face mai departe rău. Totuși, pericolul era așa de mare căci citeva zile s-a susținut că pierise acolo, mulți dintre oamenii săi neștiînd cu certitudine ce se întîmplase. Întreaga pradă a turcilor a trecut în mîna creștinilor, ca și multe dintre steagurile lor printre care a fost și unul verde pe care ei îl socoteau sfînt ca fiind sfințit de profetul lor Mahomed, la care ei căutau în cele mai grele nenorociri ale lor să se adreseze ca ultimului lor refugiu; au fost luate de asemenea toate corturile lor cu o mare abundență de provizii și alte depozite militare [...].

[...] au fost recuperate ¹⁸ 60 000 de capete de vite pe care turcii le luaseră din Valahia și Moldova și prin dispoziția lui Sinan urmau să fie trimise la Constantinopol, deoarece Valahia și Moldova erau atît de bogate în cereale și vite încît ele îndeșteulau pe deplin orașul imperial Constantinopol, nu numai cu cereale și carne dar, de asemenea, anual, trimiteau cel puțin 150 de vase prin Marea Neagră, încărcate cu alte feluri de provizii. Turcii erau acum privați de aprovizionare în urma revoltei țărilor mai sus menționate [...].

Lucrurile n-au mers anul acesta¹⁹ mai bine pentru creștini, în alte locuri decît în această parte a Ungariei. Căci Sigismund, principele transilvănean, asediind prin cancelarul său puternicul oraș al Timișoarei, în octombrie, a fost forțat de vitejia apărătorilor și de vremea rea să ridice asediul și să plece dezonorat. De asemenea, voievodul Valahiei, Mihai, care acționa după exemplul și îndemnul principelui transilvănean²⁰ și se revoltase față de turci, făcîndu-le mult rău (așa cum s-a arătat mai înainte în parte), acum era hărțuit cu invaziile lor frecvente și cu prădarea țării sale, a fost adus aproape la extremă dezolare, multe mii dintre supușii săi fiind duși de turci și tătari în captivitate, iar orașele și cetățile sale în cea mai mare parte distruse. Pentru a acorda poporului său un timp de respirație, s-a supus el însuși din nou turcilor, primind în mod solemn din mîinile unuia dintre ceaușii turci (trimis în acest scop de la Constantinopol) un steag în semn de supunere către împăratul turcesc și a favoarei acestuia față de el. Pentru a-l asigura mai mult de favoarea sa, primi, la scurtă vreme după aceasta, un alt sol onorabil din partea lui Mehmed, împăratul turcesc, cu scrisori mai amabile decît oricînd, cu jurămîntul solemn al sultanului ce confirma voievodatul Valahiei pentru voievodul Mihai și fiul său Petru, atunci de vreo 13 ani, pe durata vieții amîndurora, fără să mai fie tulburați, plătind doar jumătate din vechiul tribut anual cerut mai înainte de către turci; atît de bucuroși erau ei cu privire la orice condiții de a readuce pe acest om războinic împreună cu țara sa sub ascultarea lor. În semn al unei mai mari grații, împreună cu aceste scrisori el primi de asemenea un foarte bun cal, echipat foarte bogat, cu un iatagan frumos [...] în semn al puterii militare și al domniei încredințată lui de către marele sultan Mehmed. Toate aceste cadouri valoroase și onoruri voievodul părea că le acceptă cu recunoștință, totuși nemergînd prea departe cu încrederea în turci, el avînd suficientă experiență anterioară despre slaba ei trăinicie, a continuat să țină garnizoane puternice la frontiera țării sale, împreună de asemenea cu alte forțe cum era obișnuit, scuizîndu-se că face acestea din teama de tătari; el se scuza de asemenea pentru a nu merge împreună cu generalii turci, anul acesta, în Ungaria, așa cum i se ceruse de către solii sultanului însuși, spunîndu-le că n-ar putea să facă în nici un caz așa de frica incursiunilor deosebit de oribile ale tătarilor și a prădării țării sale, cu toate că el știe bine că ei sînt însărcinați din ordinul expres al sultanului să nu facă nici un rău Moldovei sau Valahiei, cînd merg în Ungaria. Dar acest voievod pățit nu are mare încredere nici în sultan, nici în ei (tătari), de asemenea, în calitate de creștin era puțin înclinat să meargă contra prietenilor săi creștini și foști aliați și s-a scuza prin grija necesară ce trebuie să aibă el față de supușii săi și față de țară, și a prezentat astfel o scuza rezonabilă pentru a fi acceptată de sultan, dar despre el se va vorbi mai mult ulterior. Astfel a trecut acest an fără nici o acțiune mai mare decît s-a arătat mai sus, ambii acești mari principii, împăratul și sultanul turc fiind avertizați prin cele întîmplate anul trecut că bătăliile depînd mult de noroc și de aceea se mulțumesc acum să-și inspecteze forțele, fără să se teamă unul de altul, reținîndu-se anul acesta de la război cu mai mult zel decît au făcut-o [...].

Din cauza războiului (de obicei resimțit mai mult de supuși decît de principe) marele sultan însuși a simțit o lipsă nu mică atît în tezaurul său, cît și în celelalte aprovizionări necesare pentru susținerea războaielor sale, în special în Ungaria; numai țara Moldovei (înaintea acestor tulburări)

ii trimitea anual un butoi de aur, două mii de cai pentru serviciu, zece mii de măsuri mari de cereale, cu tot atita ovăz și o importantă cantitate de unt, miere și alte alimente; celelalte două provincii plătind de asemenea tot pe atita sau mai mult, ca tribut anual: din care el avu, spre marea lui descumpănire, datorită răscoalei generale a acestor trei țări, o mare lipsă. Dar această alianță eficientă, spre marea neplăcere a comunității creștine și spre beneficiul turcilor a fost acum ruptă, iar Moldova despărțită de rest de către poloni și făcută din nou tributară turcului (cum s-a arătat mai înainte), iar Valahia s-a recunoscut acum de asemenea într-un fel supusă față de turci [...].

Deoarece între timp voievodul Valahiei, Mihai, trebuia să facă el însuși ceva cu importante forțe proprii, hotărî să încerce o acțiune împotriva Nicopolei, o cetate turcească din Bulgaria, și dînd astfel ordin trupelor sale a decis construirea unui pod peste Dunăre pentru a trece cu armata. Pașalele din Silistra și Badova, luînd cunoștință, au hotărît să-l împiedice cu toată puterea în acțiunea sa și astfel venind, după ce podul de vase fusese făcut de către soldații voievodului, fără a mai sta pe gînduri au încercat să-l distrugă în intenția ca voievodul să nu poată trece. Acesta, grăbindu-se aici cu armata sa, și-a întezit acțiunea și i-a forțat pe pași să părăsească cele începute; aici au luptat un timp între ei într-o ciocnire foarte aspră, pînă ce în cele din urmă turcii au fost învinși și măcelăriți, fiind bucuroși cînd ici și colo au putut fugi pentru a-și salva viețile. După această victorie, fără a trece peste fluviu cu toate forțele, el veni și își așază tabăra sub zidurile Nicopolei, ceea ce aflînd cei din cetate despre recentul măcel al turcilor și nesocotindu-se în stare să se mențină împotriva forței și valorii valahului și părăsiți de speranța oricărui ajutor ce ar putea să vină cu timpul de la turci, s-au predat fără nici o altă rezistență în puterea voievodului. Acesta, prădînd tîrgul și dîndu-i foc, a plecat cu o mare pradă și un număr de bulgari, alegînd pe cei mai viguroși dintre ei pentru a-l servi în războaie și așezîndu-i pe ceilalți să locuiască și să muncească pămînturile nelucrate ale Valahiei. Răspîndindu-se știrea despre această înfrîngere a turcilor de către valahi, cu prădarea Nicopolei, o teamă generală s-a răspîndit printre turci chiar și în cetatea imperială a Constantinopolului. Din această cauză Mehmed a ordonat principalelor pașale să pornească în grabă cu o mare putere de soldați împotriva voievodului pentru a opri continuarea acțiunilor sale, pentru a descuraja pe soldații săi, el însuși fulgerînd cele mai teribile amenințări împotriva lui; <Mihai>, încurajat de recente sale victorii și cunoscînd bine metodele de luptă turcești, le-a acordat puțină atenție, știind că el nu poate fi învins prin cuvinte, ci cu armele [...].

Voievodul Mihai văzîndu-i pe turci că nu sînt cîtuși de puțin descurajați de prădarea Nicopolei a început, pentru terorizarea și înfricarea lor mai mare, să facă noi incursiuni împotriva lor, în așa fel încît pătrunse 100 de mile pe teritoriul lor; venind însă Mehmed Satîrghi (generalul turcilor în Ungaria) cu forțele sale, <Mihai> se retrase din nou [...].

În timp ce lucrurile se petreceau astfel între creștini și turci în Ungaria, voievodul Valahiei, Mihai, totuși prietenul și aliatul împăratului și sub protecția sa, informat cert că Poarta otomană îi amenință viața prin ambițiosul cardinal Báthory, vecinul său invidios, de curînd devenit principe al Transilvaniei (cum s-a arătat mai înainte), din ordinul împăratului și ca să se răzbune pentru răul atît de mare, preocupat de

asemenea de propria mintuire a intrat pe neașteptate cu o armată puternică de 60 000 de soldați ²¹ în Transilvania incendiind în modul cel mai oribil țara și ucigînd oamenii întîlniți ²². În timp ce cardinalul (care se credea că-i rezerva lui o astfel de soartă, dacă nu i-ar fi luat-o înainte) făcea front împotriva lui, el a sosit la Brașov și la cetatea puternică de la Făgăraș cedată lui, de unde a mers spre Alba Iulia, la 26 octombrie cu întreaga sa armată, înainte împărțită în trei părți, dar acum unită din nou, sosi în cîmpia din vecinătatea Cibinului la aproximativ trei leghe de Sibiu; aici înțelegînd că locotenentul său, corupt de către Ibrahim pașa, primise sarcina să-l ucidă, iar acum convingîndu-se de aceasta, pentru a evita acest pericol i-a tăiat gîtul cu propria mină și l-a măcelărit. Cînd puțin după aceea veni la el nunțiul papal, trimis cu perfidie de către cardinal, însoțit de alți soli, pentru a face mai bine față situației, spunîndu-i că avea însărcinarea din partea împăratului să-l determine să renunțe imediat la arme și fără nici o amîinare să plece din Transilvania, voievodul, considerînd acest lucru foarte straniu și aproape imposibil, a dorit să vadă numitul ordin. După cum fusese instruit mai înainte, nunțiul a răspuns că el îl lăsase la cardinal, „dar eu — spuse voievodul — am aici de față altul din partea împăratului cu un alt înțeles pe care eu îmi propun să-l pun în execuție”; totuși a fost determinat de către nunțiu ca în ziua aceea să-și oprească armata [...]. Astfel cele două armate stînd în tabără, nu mai departe de un sfert de leghe una față de cealaltă, și în aceeași zi ciocnindu-se între ele, a izbucnit o bătălie ²³ teribilă și foarte crudă, care, pentru un timp de cinci ore, a fost dată cu astfel de disperată întăritare ca și cum fiecare om și-ar fi propus să smulgă victoria asupra inamicului sau să cadă el pe cîmpul de bătaie; pînă cînd oamenii cardinalului au fost înfrinți într-o luptă îndelungată și singeroasă; printre ei erau 30 de mii de turci și tătari ²⁴, trimiși lui de către Ibrahim pașa, generalul turc. Cardinalul însuși, văzînd destrămarea armatei sale, s-a relatat de către unii că s-ar fi salvat din luptă, dar alții au spus că se înecase trecînd un rîu în timp ce fugea de valahii care îl urmăreau. Dar realitatea era că voievodul, acum stăpin al cîmpului de luptă, trimise anumite trupe de cavalerie pe drumuri diferite să-l urmărească; iar el însuși, cu restul armatei sale, după victorie, veni în tabăra cardinalului, părăsită acum atît de transilvăneni cît și de turci, în care găsi 45 de piese de artilerie cu un mare depozit de bani și bogăție, pe lîngă un număr de corturi și cai, care toate au devenit o pradă a sa. De acolo se îndreptă spre Alba Iulia, unde fu primit cu mare bucurie de către prietenii și aliații săi de acolo; căci deși cea mai mare parte a transilvănenilor, în special nobilimea, fusese împreună cu cardinalul sub protecția turcilor și i-au urmat steagurile, totuși existau diverși alții care erau favorabili împăratului și de aceea nu puțin s-au bucurat de această victorie. După aceasta voievodul își trimise locotenentul la Cluj să vadă dacă cei de acolo se predau, ceea ce făcură de bunăvoie, împreună cu alte orașe și cetăți din diverse părți ale țării, care neavînd altceva de făcut au cedat, de asemenea, într-un astfel de mod, încît, curînd după aceea, întreaga Transilvanie se supuse din nou față de împărat și îi jură credință. Cea mai mare parte a nobilimii acestei țări fu ucisă în război sau dată morții după aceea de către voievod ²⁵; printre aceștia din urmă au fost cinci care, corupți de către cardinal încercaseră înai înainte să-l ucidă <pe Mihai>. La 14 noiembrie după diverse relatări despre salvarea cardinalului, capul descompus

⟨al lui Andrei⟩ a fost tot ce i s-a prezentat voievodului [...]. Tezaurul cardinalului despre care se spune că ar fi conținut 3 milioane în aur căzu de asemenea în mâinile sale. Astfel țara Transilvaniei, cedată curînd, mai înainte, de către cardinal în supunere față de turci, a fost eliberată din nou de către acest celebru voievod și reîncadrată în imperiul creștin[...].

Să ne întoarcem din nou la Transilvania și Valahia pentru a vedea cum s-a comportat acolo între timp voievodul Mihai. Cardinalul Báthory zdrobit și ucis, iar țara Transilvaniei adusă din nou sub ascultarea împăratului, voievodul ⟨Mihai⟩ prin solii ²⁶ săi îi comunică numaidecît ⟨împăratului⟩ despre acțiunile sale cu deplinul lor succes, precum și proiectul ce avea de a intra în Moldova, căci se relatase de către toți și de asemenea se credea că Sigismund, fostul principe (deloc mișcat de moartea vărului său cardinalul și de revolta țării sale), ajutat de turci, tătari, poloni și moldoveni va încerca acum vreo acțiune mare pentru a recîstiga Transilvania; toate acestea puțin după aceea s-au dovedit a fi adevărate, căci fuseseră culese de diverși spioni ai săi, unii la Cluj, alții la Bistrița, pe lângă scrisorile găsite de la el către oameni din nobilime și din stările din Transilvania (îndemnîndu-i să se revolte împotriva voievodului căci intenționa să vină curînd cu o armată mare din Polonia pentru a-l alunga). Acești nobili au mărturisit că Sigismund fusese el însuși în Transilvania deghizat pentru a trata cu diverși prieteni secreți privitor la această chestiune. Ceea ce solii săi au comunicat cîstit împăratului și prin ei acesta l-a confirmat pe voievodul ⟨Mihai⟩ în guvernarea Transilvaniei ²⁷, trimițîndu-i de asemenea diferite cadouri spre a-l cîsti, dar interzicîndu-i totuși să invadeze Moldova, de teama de a nu stîrni un nou și periculos război contra polonilor, sub a căror protecție și a turcilor continua să rămînă voievodul de acolo. Trecînd astfel cîteva luni, Husraim aga (un bărbat bătrîn și venerat, folosit foarte des de către sultanul turc) cu alți cinci turci de vază au venit ca soli ai sultanului, cu o mare suită în urma lor, la Brașov, în Transilvania, unde se găsea atunci voievodul. Auzînd de venirea acestora, voievodul a venit cu 4 000 de oșteni, pe cai de paradă, o jumătate de milă în afara orașului pentru a-l întîmpina; în același timp infanteriștii stînd de ambele părți ale căii de la poarta orașului prin care intrau, pînă la locuința voievodului, unde stătea de asemenea și garda sa îmbrăcată în roșu și alb. Întîlnindu-se astfel pe cîmp, ei descălecînd amîndoi de pe caii lor se salutară cu mare reverență unul pe altul, ambasadorul îl îmbrățișă pe voievod, îi desprinsе iataganul și în numele sultanului îi puse un altul bogat împodobit cu aur și pietre prețioase cum nu se putea vedea în nici o altă parte; pe lângă aceasta îi prezentă un penaj de egretă neagră amestecat cu alb (un ornament foarte frumos în formă de căpiță mare) pe care voievodul nu a vrut să și-l pună pe cap, deși i s-a cerut în mod foarte serios aceasta de către sol, ci a ordonat să fie dus în fața lui; i s-au prezentat de asemenea două drapele roșii de mătase în semn de favoare și protecție turcească; unul pentru el, iar celălalt pentru fiul său Pătrașcu; mai mult, i-a dat doi cai extraordinar de frumoși, bogat împodobiți, împreună cu alți patru și un șoim foarte frumos. Voievodul însuși călărea un cal extrem de frumos și (după obiceiul țării sale) a pus să fie conduși înaintea lui zece cai de rezervă foarte frumoși. La intrarea lor în oraș s-au descărcat toate tunurile mari, cu mici încărcături. Solul, continuînd să călărească de partea stîngă a voievodului, fu adus la locuința sa; la șase dintre principalii săi însoțitori dăruindu-i fiecăruia cîte o haină bogat garnisită cu aur; în schimb amba-

sadorul a răsplătit o sută dintre însoțitorii voievodului pe fiecare cu un veșmint garnisit cu aur; împreună cu ambasadorul turcilor a fost tratat, într-o manieră la fel de onorabilă, solul polon, de către voievod. Acești soli (cum s-a arătat) au făcut tot ce puteau să-l îndepărteze pe acest valoros și renumit bărbat, împreună cu țările Transilvania și Valahia de la împărat, supunându-se turcilor; deși el rar a vorbit cu ei sau niciodată dar fie mai înainte sau după, el avusese consfătuiri cu domnul Ungnad, și Székely (comisarii împăratului) privitor la cererile lor; protestînd totdeauna către ei de a nu ceda cu nici un preț fără consimțămîntul și aprobarea împăratului. Mehmed, fiind încunoștințat de aceasta <că Mihai cu nici un preț n-a spus sau acționat în sensul de a-l părăsi pe împărat>, îi dădu prin aceiași soli să înțeleagă felul cum purta el discuții cu împăratul privitor la pace (cum de fapt s-a întîmplat prin întîlnirea pașalelor la Pressburg), ceea ce dacă se realizează va fi totul bine; iar dacă nu, atunci, va fi bine pentru el, între timp avînd totuși vreme să vadă cu înțelepciune propria sa situație și să se supună protecției sale, el <sultanul> fiind în stare să-l apere mai degrabă decît prețul zadarnic al unei constanțe nebunești, aventurîndu-se cu tot ce avea într-o primejdie și distrugere absolut sigure. I-a promis, ca recompensă a loialității sale, să-i dea pentru vecie țările Transilvania, Valahia și Moldova și pentru trebuințele sale să-i furnizeze atît trupe cît și bani, i-a oferit mai mult: să-l facă mare comandant în armata sa din Ungaria și pașă al Timișoarei, ca prieten al său, gata în orice vreme să-l ajute cu 50 de mii de călăreți și infanteriști (după cum va fi trebuința) împotriva împăratului, rezervîndu-și lui însuși tot ce ar cuceri în plus, pentru toată bunătatea și amabilitatea cerîndu-i numai să-i fie loial. Toate aceste oferte voievodul le arătă comisarilor imperiali, continuînd să declare că nu se va îndepărta niciodată, ci va sta ferm alături de împăratul creștin. Totuși, ca un bărbat doritor să-și îmbunătățească situația, a profitat de ocazie să ceară împăratului țara Transilvaniei, ocupată de el atît de recent, ca moștenire pentru totdeauna pentru el și fiul său, cu orașele de frontieră care au aparținut în timpurile trecute Transilvaniei și cu tot ce ar urma să cucerască de la turci, să fie ale sale și ale fiului său. A cerut, de asemenea, ca toate funcțiile și demnitățile din vremile trecute acordate de maiestatea sa imperială lui Sigismund, fostul principe, să poată fi acum stăpînite de el însuși, iar pentru serviciile făcute să i se acorde bani ca să plătească soldații. Iar împăratul cu ceilalți principii ai imperiului să-i asigure că, dacă ar fi făcut prizonier de turci, ei l-ar răscumpăra, iar în cazul că prin marea putere a turcilor ar fi alungat din aceste țări, atunci prin grija împăratului să aibă un loc convenabil atribuit lui în Ungaria Superioară, pentru a trăi acolo, cu o subvenție anuală de 100 mii taleri. Dacă i se va acorda tot ce a cerut, promitea ca anul acesta să facă mai mult contra turcilor decît se făcuse în 100 de ani, cu stăruința că dacă el ar fi avut să folosească banii ce s-au cheltuit în timpul acestui război nu se îndoiește că ar fi adus toate țările de la Marea Neagră pînă la Buda, Alba Regală și Solnoc sub ascultarea împăratului. O promisiune mare într-adevăr, dar cu greu ar fi putut fi realizată chiar și de un principe mult mai mare decît el.

Astfel stînd lucrurile, după moartea cardinalului, fostul principe Sigismund, susținut de poloni, cu ajutorul turcilor, tătarilor și moldovenilor, a fost între timp gata să invadeze Transilvania, ba tătarii (ca premergători ai acestei puteri mai mari) intraseră deja în țară și luaseră

oarecare pradă de la frontiere. Aflind aceasta voievodul și-a adunat în grabă mare forțele din toate localitățile, care în scurtă vreme au crescut mult, căci trupele de țară împreună cu haiducii liberi (un fel de soldați viteji și viguroși) veneau zilnic la el în mare număr. Ajungând acum oștirea sa la 8 000 și mulți dintre ei oameni curajoși și fermi, împreună cu ei și cu 20 de tunuri <Mihai> a pornit spre Brașov, la 24 aprilie, trimițând o parte din armată (care creștea tot mai mult cu fiecare zi) înaintea sa la Bistrița unde toate forțele fiind adunate în număr de aproape 50 de mii de călăreți și infanteriști trecu cu mare viteză peste munții abrupti și înalți, în Moldova, fără rezistență, dar nu fără o anumită tulburare, soldații săi fiind pe drum uneori nevoiți să mănince frunze de arbori, inamicul cărind mai înainte tot ce putuse lua. Sigismund și Ieremia, voievodul Moldovei, auzind de venirea lui rapidă și de forța lui mare, au socotit mai potrivit, găsind forțele lor proprii prea slabe, să-l evite, retrăgându-se din Moldova, dincolo de frontierele Poloniei, ca acolo să adune putere mai mare și numai astfel să-l întâmpine. Cît privește pe voievodul Ieremia, el nu primise de la turci forțele ce i se promisese și pe care continua să le aștepte. Voievodul Mihai în acest timp (în care inamicii lui fugeau astfel) intrând în Moldova cu foc și sabie, ocupă cea mai mare parte a acesteia, oamenii înfricoșați ai țării predându-i-se lui de îndată ce sosea, mai degrabă fiindcă voievodul lor Ieremia (pus în scaun de poloni, dar tributar turcului) impusese dări foarte grele, fiecare om trebuind să plătească un ducat, lucru pentru care ei îl urau cumplit. Însă aici în Moldova voievodul Mihai (continuând să aibă cu sine pe unul din comisarii împăratului în Transilvania, slujitor foarte de încredere, care relatează fidel despre felul cum se proceda) după plecarea lui Sigismund și Ieremia, inamicii săi, n-a stat mult; dar auzind că aceștia s-ar fi retras spre granițele Poloniei, porni fără nici o aminare împotriva lor și la 8 mai îi găsi la cetatea Hotin, aproape de fluviul Nistru, fiind cu o armată de 30 de mii, formată din moldoveni, polonezi, turci și tătari cu care dădu o bătălie foarte aspră și crudă, care începu pe la orele zece înainte de prânz și care s-a desfășurat cu mare curaj dar și cu mai mare îndrăzneală de ambele părți pînă seara ²⁸. În care timp norocul valahilor a avut precădere, inamicii săi punându-se în cele din urmă pe fugă și fiind uciși acolo 8 mii, pe lângă mulți alții înecați în fluviul Nistru, pe cînd valahii pierdură doar două mii. Privitor la Sigismund și Ieremia unii relatează că, după această înfringere, ar fi fost dați pierduți, alții spunînd că ar fi fost uciși, iar alții că s-ar fi înecat în timpul fugii. Totuși adevărul era că au scăpat prin fugă amîndoi, spre marea tulburare a lor ca și a țării lor. După această victorie importantă, Mihai ocupînd restul Moldovei a chemat poporul să-i jure supunere împăratului, lui însuși și fiului său, spre marea ofensă a polonilor, dar în special a marelui cancelar, un bătrîn inamic al Casei de Austria. Au urmat tulburări mai mari decît mai înainte, la frontierele acelei țări curgînd mai departe singele multor creștini, pe care îl puteau folosi mai bine contra dușmanului de moarte în apărarea comunității creștine. Totuși cele trei țări războinice și de graniță, Transilvania, Valahia și Moldova, bastioanele cele mai sigure ale acestei părți a creștinătății și foarte expuse furiei inamicului comun, erau încă o dată unite sub ascultarea împăratului pentru marea binefacere (fără îndoială) a comunității creștine și spre nemulțumirea turcilor [...].

Apoi, voievodul, în ciuda acestei mari victorii, socotind pe drept că n-ar putea păstra decît cu greu această nouă provincie cîștigată a Moldovei,

împotriva puterii sultanului care pretindea că-i aparține de drept și că poate s-o dea cui vrea el, precum și împotriva polonilor (nu mai puțin doritori să-l reazeze pe Ieremia din nou în Moldova, ca și pe Sigismund în Transilvania), fără ajutorul altui principe mai puternic pe care să se bazeze : prin solii săi (trimiși în acest scop), a oferit suveranitatea tuturor acestor trei țări împăratului, cu condiția de a-l numi ca guvernator perpetuu al lor sub suzeranitatea lui. Împăratul aflase de asemenea că Mehmed, sultanul, nu cu mult mai înainte îi trimisese <lui Mihai> un alt ceauș, cerându-i ca fără întârziere să restituie țara Transilvaniei principelui Sigismund (cu care se împăcase ceva mai înainte prin medierea regelui Poloniei), amenințând că altfel va distruge cu foc și sabie Valahia și prin forța armelor să-l lipsească atât de Transilvania cât și de propria sa viață. Împăratul îl lăsă pe voievod ca, fie din frică, fie pentru a-și asigura mai bine situația, să cadă, spre paguba sa, la o înțelegere oarecare cu turcul, cedînd la tot ce îi ceruseră solii lui, cu condiția ca el să se lege ca după cum ar cere necesitatea să servească cu oastea sa împotriva turcului și că în Transilvania pe lângă persoana sa proprie să fie totdeauna în reședință unul din consilierii împăratului ca superintendent peste întreaga țară. Voievodul fiind mulțumit, împăratul trimise acolo pe doctorul Pezzen²⁹ cu șase mii de oșteni și o mare sumă de bani pentru a plăti soldații voievodului, cum ceruse mai înainte, și astfel să le ia jurămintul că de acum înainte devin slujitorii credincioși ai maiestății sale. Pe comisarul, trimis astfel de către împărat, voievodul îl primi cu mare onoare, ca cel mai bine venit pentru el dintre toți ceilalți [...].

Transilvănenii³⁰ [...] și nobilimea [...] au ridicat toți armele contra lui, în așa măsură încît el, găsindu-se cu valahii săi și ceilalți aliați prea slab față de ei, s-a retras cu toți cei care voiau să-l urmeze în munți și de acolo ceru ajutor de la domnul Gheorghe Basta (un valoros căpitan, atunci locotenentul împăratului în Ungaria Superioară), pentru a acționa împotriva acestor rebeli și a-i readuce la supunerea anterioară [...]. Multe și importante considerații puteau tulbura gîndirea lui Basta³¹ într-un caz atât de îndoielnic. Să dea ajutor voievodului împotriva oamenilor <rebeli> era ordinul expres al arhiducelui Mathias, locotenentul general al împăratului, dar să ajute pe cei aliați împotriva lui <Mihai>, așa cum o cereau aceștia, i se părea acum mult mai profitabil și mai onest, în special avînd mai multe semne sigure despre credința mică și îndoielnică a voievodului [...]; de asemenea, <Mihai> nu părea să fi luat în considerare cuvintele adresate de Pezzen și de el însuși de a nu-și mai păta miinile cu singele nobilimii din Trausilvania, fără cunoștința și aprobarea împăratului, pe care promisiune se baza de asemenea ordinul arhiducelui de a-i da ajutor. O astfel de călcare a credinței sale și plingerea lui Pezzen au grăbit conspirația nobilimii împotriva lui, renunțînd la toate în afară de ceea ce prin forța armelor și-ar putea procura el însuși. A sta plin de îndoială el însuși sau să țină pe alții în nesiguranță pînă cînd ar putea obține instrucțiuni noi în acest caz, prin curier, de la împărat sau de la arhiduce ar fi fost prea periculos, lăsînd răgaz fiecărei părți de a acționa și de a spori tulburările de anul trecut [...]. În această atitudine de tulburătoare furtună a vînturilor contrare, a puterii care-l scoate pe un bun marinar din drumul său, Basta a pus mîna pe cîrma unui gînd bun și a întins pînzele cu acea libertate de acțiune cu care era învățat ; care, în materie de război, trebuie să fie lege pentru un general, chiar cînd se

îndepărtează de instrucțiunile principelui său, nu în ceea ce privește scopul, ci mijloacele ce duc la acest scop, în special dacă ocazia prezentă o cere așa, ceea ce principele nu putea să înțeleagă în mod deliberat, mai înainte, că, depinzînd de cel mai puternic noroc al războiului, nu se admite nici o aminare pentru a aștepta sfatul din depărtare. În această ambiguitate Basta hotări să se alătore confederaților, ținînd cont de interesele maiestății sale imperiale al cărui scop important era de a ține țara Transilvaniei în credința față de el, țară ce consta în popor, iar nu în păduri sau munți, chestiunea nefiind mare prin ce fel de mijloace se face, ci să fie onorabil și cinstit.

Potrivit acestei cerințe, Basta și-a continuat drumul și în ziua de 14 sosi la Turda, iar acolo s-a alăturat confederaților (spre marea mirare a voievodului în ajutorul căruia fusese trimis), unde odihnindu-se o zi, consultîndu-se și apreciînd forțele lor, aproximativ 12 mii de oameni, cu patru tunuri, pe lângă cele opt ale sale cu 6 000 de soldați pe care îi adusese cu sine, în total circa 18 mii. El hotări să nu lase răgaz voievodului să cheme alt ajutor pentru sine, avînd acum cu el peste 20 de mii de infanteriști și 12 mii de călăreți, cu 26 de piese de artilerie; printre aceștia erau diverși secui, în speranța vechilor lor libertăți, bărbați pe care se putea conta, precum și cazaci, valahi, sîrbi [...]. De acolo el <Basta> continuă drumul în ziua de 16 și în două zile de marș sosi la vederea voievodului, care trimițînd anumite trupe mari de călăreți să se informeze despre inamic, și văzîndu-i respinși, a dat foc Mirăslăului, un sat apropiat, din care scosese mai întîi cîteva piese de artilerie mici pe cîmp.

Mirăslău este un sat la două leghe dincoace de Alba Iulia, direct lîngă drumul mare ce se întinde de pe malul Mureșului, un rîu navigabil, pînă la poalele unui deal, de-a lungul căruia rîul curgea uneori mai aproape, alteori mai departe, după cum se înalță dealul, creînd o fișie inegală de pămînt, în unele locuri lată de o jumătate de milă și mai mult, iar în altele îngustată ca și cum ar fi gîtuită; în același loc era așezat satul mai sus menționat și acolo și-a stabilit voievodul tabăra într-un loc foarte avantajos, în spatele unui șanț mare pornit de la rîu, unde este loc mai mult de pămînt între deal și rîu. Pe latura aceasta, care de la Mirăslău, cu cit mergi mai departe, șesul se lărgeste, și-a așezat tabăra Basta, aproape de sat, opunînd inamicului trei corpuri mari de gardă, două dintre ele ungurești, înspre deal protejate de o biserică, iar al treilea cu întreaga artilerie format din infanteriști germani sub comanda contelui Thomaso Gavriolo din Brescia, general de infanterie, spre rîu într-un loc apropiat și foarte deschis spre inamic. Armata lui Basta s-a așezat în tranșee, apropiîndu-se tot mai mult dintr-o parte și din cealaltă. Spre seara aceleiași zile de 17 veni la Basta unul Petru Armeanul, cu scrisori din partea voievodului, în care se spunea că, aflînd de sosirea sa în tabăra conspiratorilor, <Mihai> dorește acum să știe dacă s-a făcut aceasta cu consimțămîntul și din ordinul împăratului sau nu; și ce se va întîmpla, ce s-ar face ținînd seama de șansele schimbătoare ale războiului, cînd atîrnă sabia chiar deasupra capului său, dacă ar pierde bătălia? La care Basta răspunse că în dimineața următoare el îi va arăta <imputernicirea> pe care o are din partea împăratului (făcînd aluzie la steagul imperial pe care îl ducea cu sine) și că în ce privește norocul și pericolul ce ar urma, el se încredințează voinței și bunului plăc al judecătorului atotputernic și drept al tuturor controverselor. În același timp îl îndeamnă să părăsească

provincia, pe care el o guvernează atât de rău pentru maiestatea sa imperială, cum îi era datoria, promițându-i liberă trecere în Valahia și dându-i timp să chibzuiască cu privire la aceasta până la orele opt în dimineața următoare, după care timp va fi liber fiecare să facă ceea ce poate [...].

Stînd în acea zi <după bătălia de la Mirăslău> la postul de luptă Basta dădu ordin lui Csáky să trimită 1 000 de călăreți să-l urmărească pe voievodul pus pe fugă, care în loc să facă aceasta, alăturîndu-se el însuși celorlalți conșorți ai săi, a început să jefuiască Alba Iulia, sub pretext că acolo se găseau bogăția și fondurile voievodului; totuși (așa cum este obiceiul acestui fel de oameni) necruțînd nici pe negustori nici pe cetățeni, ceea ce lui Basta i s-a părut a fi foarte rău să vadă pedepsiți pe cei nevinovați, iar vinovații să scape. Și deși făcu un popas aici cu întreaga sa tabără, răminînd o zi nu departe <de Alba Iulia>, pentru a face o oarecare redresare în urma jafului ce se petrecuse, totuși a fost în zadar întreaga sa trudă, pentru că erau amestecați în aceasta atât de mulți dintre cei mai importanți dintre șefi față de care Basta a socotit că era mai înțelept să se prefacă că nu văzuse decît să ajungă la o mare severitate, fără speranța de a face ceva bine. Astfel el hotărî în toată graba să pornească spre Făgăraș (unde auzise spunîndu-se că sosise voievodul, cu forțe noi din Valahia și Moldova) și într-un marș de 6 zile sosi la Cibin unde primi unele știri că marele cancelar al Poloniei și Sigismund (fost principe transilvănean) veneau cu o puternică armată peste frontierele Moldovei, trimițîndu-l înainte pe Moise Székely cu circa 8 000 de secui (soldații săi), în ce scop era ușor de văzut.

[...] În urma acestei victorii³², voievodul <Mihai>, pentru a-și satisface ura pe care o avea de mult împotriva transilvănenilor³³, a prădat tot ce a putut, pustiind la extrem toate localitățile pe unde trecuse³⁴, ceea ce lui Basta neplăcîndu-i, i-a cerut să se folosească de victoria sa, cu mai multă modestie și să aibă mai mult respect față de ceea ce a făcut, în special față de astfel de localități sau persoane care s-au întors ele însele în supunere față de împărat. La care el răspunse disprețuitor că el va face ceea ce crede că e bine, fără încuviințarea lui sau a împăratului, în special în această țară, pe care el o luase de două ori cu propria sa spadă; și că de aceea Basta nu îi poate comanda, iar pentru sine el nu recunoaște suveranitatea peste el nici a lui Basta nici a împăratului. Față de un limbaj atât de orgolios Basta nu a replicat, dar a fost foarte nemulțumit, și a început să aibă o mare suspiciune cu privire la cauza acestor atitudini trufase (ușor de recunoscut după vorbele lui), care puteau să crească. Și astfel din acel moment observînd mai bine acțiunile sale a sesizat că avea înțelegere cu turcii, cu scopul de a da mina cu ei, încît cu ajutorul lor să alunge pe imperiali din Transilvania, păstrînd-o pentru el însuși în calitate de tributar față de împăratul otoman, cel mai capabil să-l apere. Că aceasta ar putea fi adevărat (pe lîngă alte diverse presupuneri grave), s-a înțeles cu certitudine din anumite scrisori scrise de el în acest scop, interceptate de către soldații săi și aduse lui. <Basta> atunci a devenit foarte gînditor și grav în ce privește marea putere pe care voievodul o avea în acele țări, precum și pentru puterea mare pe care o avea chiar în acel moment și unde el era ca și cum ar fi păzit. S-a sfătuit astfel cu unii dintre coloneii și principalii comandanți ai armatei sale ce ar fi de făcut în acest caz așa de periculos și de care

depind atât de multe. Un căpitan valon s-a oferit să meargă în tabăra voievodului și acolo să-l ucidă în propriul său cort, ca pe un trădător. Această ofertă îi plăcu mult <lui Basta> și <valonul>, fiind gata să înfăptuiască ceea ce a promis, merge în tabăra voievodului însoțit de circa 60 de oameni și găsim-l în cortul său, intrând la el îndrăzneț, l-a somat să se predea ca prizonier al împăratului; <Mihai> fiind pe cale să-și întindă mina spre iatagan, căpitanul valon l-a lovit cu o halebardă în piept și în aceeași clipă un altul cu spada printr-o lovitură i-a tăiat capul de pe umeri. O moarte nedemnă pentru un căpitan atât de valoros, dacă n-ar fi avut ambiția care frământă spiritele mari, care l-a dus atât de sus, pe aripile dorinței fără măsură, dincolo de obligațiile de loialitate și rațiune³⁵. Dar acum zăcea mort, printre prietenii săi, cel de care sultanul se temea atât de mult odinioară tocmai în palatul său de la Constantinopol, mai mult decât de tot restul comandanților împăratului [...].

¹ Domn al Munteniei, între 1592–1593, Alexandru al IV-lea, supranumit „cel Rău”, era fiul lui Bogdan vodă Lăpușneanu, domnul Moldovei (1568–1572).

² În toate documentele sale Mihai Viteazul afirmă că este „fiul marelui și precabunului Pătrașcu voievod”, domnul Munteniei (1554–1557); prin urmare nepotul lui Radu Paisie (1535–1545) și strănepotul lui Radu cel Mare (1495–1508), ambii domnii Munteniei.

³ Mihai Viteazul fuge, de fapt, în Transilvania, nu în 1591, ci în 1593 (februarie-martie), unde este bine primit de Baltazar Báthory, vărul principelui Sigismund, reușind să obțină scrisori de recomandare pentru marce vizir și pentru ambasadorul englez de la Poartă, Edward Barton.

⁴ Între Iancu banul, bogatul grec constantinopolitan, și Mihai existau legături de rudenie, însă relația unchi-nepot este puțin probabilă; oricum Iancu împreună cu Andronic Cantacuzino, fiul lui Mihai Cantacuzino „Șeitanoglu”, au cheltuit pentru înscăunarea lui Mihai aproape o jumătate de milion de galbeni.

⁵ Giurgiu a fost cucerit de turci în 1417 și transformat în raia, drept represalii împotriva lui Mirecea cel Bătrîn, sprijinitorul șicului reformator din imperiu, Bedr-ed-Din. Puternic fortificat, el a servit în continuare ca bază de plecare pentru expedițiile de pedepsire a domnilor români refractari politicii otomane. Revoltându-se împotriva Porții, Mihai a considerat ca primă necesitate anihilarea lui, atacându-l la sfârșitul lui noiembrie, începutul lui decembrie 1594; orașul este trecut prin foc și sabie însă cetatea rezistă, domnului lipsindu-i artileria de asediu necesară.

⁶ În munții Haemus (Balcani).

⁷ Bogdan era fiul fostului domn al Moldovei, Iancu Sasul (1579–1582).

⁸ În trei bătălii succesive (Putinci, Stăncști și Șerpătești, ianuarie 1595), tătarii sînt complet zdrobiți de trupele lui Mihai.

⁹ Corpul de oaste trimis din Transilvania număra între 2 000 și 4 000 de oameni; se pare însă că cifra cea mai apropiată de adevăr este 3 000.

¹⁰ În februarie 1595, trupele muntene comandate de Mihai participă alături de moldovenii conduși de Aron vodă la o acțiune împotriva unei puternice grupări tătară care invadase Moldova; tătarii sînt zdrobiți aproape de granița moldo-valahă, detaliile asupra acestei bătălii fiind foarte puține.

¹¹ Autorul face o dublă confuzie: Bogdan era fiul lui Iancu Sasul și nu invers (v. n. 7), și nu Aron l-a bătut pe pretendentul Bogdan, ci Mihai a zdrobit la Ruseiuc (15/25 ianuarie 1595) armata otomană destinată să-l ridice pe acela în scaunul Munteniei.

¹² În această campanie Mihai ia în stăpînire puternica cetate a Brăilei (1/10 aprilie 1595) și nu Giurgiu, care este luat abia după retragerea lui Sinan pașa din Muntenia la 10/20 octombrie 1595.

¹³ Învinuirile aduse lui Aron vodă nu erau decât pretexte inventate de principele transilvănean pentru a motiva înlăturarea abuzivă din scaun a domnului moldovean. Lui Sigismund Báthory nu-i convenise faptul că Aron încercase să se emancipeze de sub tutela sa, intrînd în tratative directe cu Rudolf al II-lea și semnînd cu acesta tratatul de alianță din 6/16 august 1594.

¹⁴ Aron vodă, împreună cu familia, este dus în Transilvania și închis în castelul de la Vințu, unde fostul domn își va găsi mai apoi sfîrșitul.

¹⁵ La Călugăreni.

¹⁶ În Occident, biruința muntenilor la Călugăreni era pusă pe seama transilvănenilor, în conformitate cu informațiile denaturate transmise de Sigismund Báthory conducătorilor Ligii creștine.

¹⁷ Bătălia de la Călugăreni a fost în 13/23 august 1595.

¹⁸ Retrăgându-se din Muntenia, armata otomană condusă de Sinan paşa este ajunsă la Dunăre de forţele unite munteano-transilvănene; 2 000 de turci sînt omorîţi în luptă, 6 000 de robi sînt eliberaţi şi este capturată o uriaşă pradă de război.

¹⁹ 1596.

²⁰ Acţiunile întreprinse de Mihai Viteazul împotriva turcilor erau în conformitate cu proiectele Ligii sfînte şi cu propriile aspiraţii de emancipare de sub suzeranitatea otomană, nicidecum din îndemnul lui Sigismund Báthory, a cărui lipsă de personalitate a fost subliniată în repetate rânduri de agenţii imperiali şi papali; pentru că faptele sale de arme nu-i confereau strălucirea la care râvnea, Sigismund nu s-a sfîit în faţa contemporanilor să-şi atribuie lui iniţiativele şi succesele obţinute de Mihai Viteazul şi Aron vodă. V. şi n. 4, p.387.

²¹ Judecînd după izvoare, armata cu care Mihai Viteazul a pătruns în Transilvania număra aproximativ 35 000 de oameni, dintre care 15 000—16 000 erau călări.

²² Fără învoirea lui Mihai, cazacii din oastea sa pradă şi ard în drum Prejmer, Feldioara şi Măeruş. Acest fel de jaf nu era numai în firea cazacilor; mercenarii din armatele feudale, pe lîngă leafă, plătită nu întotdeauna cu regularitate, se întreţineau şi din bunurile locurilor pe unde treceau sau unde îşi stabileau tabăra.

²³ La Şelimbăr (18/28 octombrie 1599).

²⁴ În alcătuirea oastei transilvănene, care număra în jur de 20 000—25 000 soldaţi, după însăşi mărturia lui Mihai Viteazul, nu intrau şi trupe otomane şi tătarăşti.

²⁵ Autorul preciză informaţiile defăimătoare ale nobilimii maghiare din Transilvania. După victoria de la Şelimbăr, Mihai, nu numai că nu i-a executat pe nobilii din tabăra cardinalului, dar chiar i-a confirmat în vechile privilegii şi demnităţi; numai secuii, dezrobiţi de domnul muntean, s-au răzbunat pe acei nobili care-i împilaseră.

²⁶ Banul Mihalcea Caragea şi vistierul Stoichiţă.

²⁷ Abia la 12/22 septembrie 1600, Rudolf al II-lea s-a hotărît să-l recunoască pe Mihai, nu ca principe cum dorea acesta, ci ca guvernator al Transilvaniei.

²⁸ V. n. 19, p. 68.

²⁹ Emisarul imperial, Bartolomeu Pezzen, a fost trimis la Mihai Viteazul cu misiunea de a lămuri problema stăpînirii Transilvaniei, avînd instrucţiuni ferme să nu cedeze principatului domnului muntean. Cererea lui Mihai de a fi recunoscut domn al celor trei ţări româneşti a fost respinsă, însă după lungi tratative şi concesiuni reciproce, domnul îşi asigură stăpînirea Transilvaniei cu titlul de guvernator, fapt care-l va determina pe Basta să-i reproşeze lui Pezzen că şi-a depăşit instrucţiunile.

³⁰ V.n. 6, p. 39.

³¹ Basta a căutat tot timpul să transforme ura sa personală faţă de Mihai Viteazul într-o problemă de stat, aşa încît acţiunile sale împotriva domnului român să aibă o consacrare oficială. Cu orice prilej Mihai este denigrat, toate actele sale fiind suspectate şi prezentate lui Rudolf al II-lea în sens negativ. Micimea caracterului şi intenţiile duşmănoase ale generalului sînt surprinse involuntar de Richard Knolles, cînd motivează refuzul lui Basta de a acorda ajutor lui Mihai, deşi primise ordin expres de la arhiducele Mathias.

³² De la Guruslău (24 iulie/3 august 1601).

³³ V.n. 6, p. 39.

³⁴ Ca şi în alte ocazii autorul adoptă punctul de vedere negativ al nobilimii maghiare din Transilvania, care l-a urît pe Mihai nu numai pentru că vedea în persoana domnului pe instigatorul ţărăniunii române la revoltă, ci mai ales pentru că el era exponentul dorinţei tuturor românilor de a se uni într-un singur stat.

³⁵ Basta nu l-a suprimat pe Mihai numai ca să-şi satisfacă ura personală. A avut consimţămîntul tacit al împăratului care voia să aibă Transilvania direct sub stăpînirea lui, ceea ce nu se putea realiza decît prin înlăturarea domnului muntean.

ATTIONI DE RE DELL'VNGARIA.

Breuemente descritte dal Cauallier Ciro Spontone.

*Incominciassi dall'anno trecento settanta otto dopo Christo nato,
segundo infino al mille seicento, e s' uno compiuto.*

Vi si legge gran numero di considerationi Politiche, &
Militari sopra le attioni de' detti Re : & di loro si
veggono gli Arbori delle discendenze ancora.

IN BOLOGNA
PER VITTORIO BENACCI MDC12

Con licenza de' Superiori.

CIRO SPONTONI

Istoricul italian Ciro Spontoni născut la Bologna, pe la 1552, a studiat artele frumoase în patria sa și a fost succesiv secretar al arhiepiscopului de Ravenna, al ducelui de Savoia și al marchizului de Castiglione. În 1593, ducele de Mantova l-a chemat la curtea sa și i-a încredințat diverse funcții importante; trimis de acesta sau din alte considerente, Spontoni a luat parte la războaiele Ligii creștine în Ungaria și Transilvania. În iunie 1605, îl întâlnim la Bratislava alături de generalul Gheorghe Basta, pe care îl însoțește o lună mai târziu la Viena. Acestuia îi consacră de fapt *Historia della Transilvania* și este sigur că, în calitate de secretar „de profesie”, Spontoni a avut acces la corespondența și documentele generalului.

A scris mai multe lucrări printre care : *Corona del principe* ; *Dodici libri del governo* ; *Attioni de're dell'Ungaria*... (O genealogie a regilor Ungariei, presărată cu considerații politice și militare asupra vieții și acțiunilor lor) ; *Historia della Transilvania* (O prezentare a evenimentelor politice petrecute în Transilvania între 1581—1607).

Ediții folosite : *Attioni de're dell'Ungaria Incominciassi dall'anno trecento settanta otto dopo Christo nato, seguendo infino al mille seicento e uno compiuto. Vi si legge gran numero di considerationi Politiche e Militari sopra le attioni de'detti Re : e di loro si veggono gli Arbori delle discendenze ancora*, Bologna, Vittorio Benacci, 1602. *Historia della Transilvania*, Veneția, Giacomo Sarzina, 1638, p. 93 ; 115 ; 117—118 ; 123—124 ; 127—129 ; 143 ; 171—172.

ATTIONI DE'RE DELL'UNGARIA INCOMINCIASSI
DALL'ANNO TRECENTO SETTANTA OTTO DOPO
CHRISTO NATO, SEGUENDO INFINO AL MILLE
SEICENTO E UNO COMPIUTO. VI SI LEGGE GRAN
NUMERO DI CONSIDERATIONI POLITICHE E
MILITARI SOPRA LE ATTIONI DE'DETTI RE: E DI
LORO SI VEGGONO GLI ARBORI DELLE DISCENDENZE
ANCORA

[...] Michele Principe della Valachia con grande strage de gl'inimici, fatto ricchissimo bottino, et di viueri particolarmente, teneua l'essercito suo tutto gioioso [...].

[...] sdegnato Mehemeth, leuando dalla zappa cinquemilla villani, et creatili Giannizzari, gli li diede con assegnarli altri quindici milla combattenti; i quali di subito contra il Vaivoda s'incamminarono. Era di già egli in campagna con cinquemilla Valacchi a piedi, et diecimilla a cauallo, et seguito da quindici milla Bulgheri; et con singolar contento accettando l'inuito della battaglia; appunto ne'confini della Tracia;

oue egli haueua fatto pensiero d'entrare. Ella seguì, et con sua gran gloria, essendoui restati su'l capo tagliati a pezzi nouemilla Turchi, et ottomilla prigionij; i quali pur anche furono da lui fatti morire. Quest'attione spauentò in guisa tutto l'essercito, che guidaua Satergi Bascià, che fu astretto per ritenerlo, fuggendosene i Turchi a squadre, di porre mano alla crudeltà, ne punto giouaua ella meno;

[...] Rodolfo conoscendo la instabilità di que'Principi, et la debolezza delle forze, onde ne il Cardinale, ne altri de'suoi, da se solo poteua guardare quella Provincia, rispetto alla gran potenza del Turco, non volle, et per altri rispetti ancora ascoltarne parola: per lo che si li fece rispondere, ch'ei si leuasse da quella Provincia, nella quale non haueua giuriditione alcuna; altrimenti per sua cagione sarebbe ella sacheggiata, et con particolare suo grandissimo danno ancora et ciò più sicuramente si diceua, mostrando Michele pur di perseuerare nella diuotione; et il quale di poco hauendo passato il fiume Neper, et nella Padolia entrato, vi haueua, mandando ogni cosa a ferro, et a fiamma preso, et ruinato due principali luoghi de'Tartari [...].

[...] trouauasi in altro lato Sigismondo molto confuso, hora facendo supplicare il Pontefice di fauore per accomondamento delle suo cose, et aspettandone anche da Rodolfo qualche resolutione, mercè di molti offitij, fatti con diuerse persone alla Corte, et co'l Valacco medesimo; ma ne dell'uno, ne dell'altra alcuno effetto si vedeua; anzi presentauasili occasione di dubitare per l'innanzi di vantaggio; essendo nella Transilvania comparso Stefano Battori, l'uno de'suoi parenti con gran numero di Cosacchi, armato, adimandando la sua parte di quella Provincia; et conoscendo egli nel Cardinale Battori ostinatione confermata di non volerne abbandonare il gouerno, che perciò con grandissima efficacia si raccomandaua hora a'Polacchi, et hora al Turco: ma poca speranza ne poteua anch'egli ritrarre.

[...] il Valacco giua facendo ottimi progressi nella Transilvania; esseendosi massimamente solleuati i Sassoni à seruigio dell'Imperio: per lo che il Cardinale dubitando della incostanza di que'soggetti; ritirossi in saluo, con chiedere soccorso al Turco: ma, se ben era in vano; hauendo egli altri interessi, che più di questo lo stringeuan; tardi vi si risolse; poscia che astretto alla battaglia, li bisognò, e infelicamente combattere, essendoui restati de'suoi ottomilla morti, e due milla de'soldati del Valacco.

[...] Acquistossi con questa vittoria il Valacco gran credito nella Corte, et presso a Rodolfo particolarmente di molta deuotione, o giouandoli per allhora di credere, che in lui cominciasse ella hauer luogo; mentre che costui ha suoi messaggieri in Corte per dar contezza del seguito, ei fa giurare fedeltà no che all'Imperatore: ma a se medesimo ancora, et al figliuolo, protestando di tenere qualla Provincia a nome di S. Maestà, la quale mentre staua su'l deliberare ciò che si hauesse a fare, mandolli gran quantità di migliaia di tallari, con una pretiosa collana in dono, in fine della quale era un gioiello appeso di valore meglio, che di trentamilla scudi; et ciò si fece per non sapersi prontamente trouare personaggio allhora per molti rispetti da mandarui al gouerno; volendo la necessità, che vi fusse tenuto lui al meglio, che si poteua, andò nondimeno Giorgio Basti con le sue genti a unirsi seco; et fu da lui in Albagiuilia con honoreuoli demonstrationi riceuuto: ma gli animi loro si rimasero separati sempre l'uno dall'altro; essendo essi di genio differentissimi [...].

[...] Restò il Valacco Signore della Moldavia, garreggiando que'soggetti tra di loro di presentarli le chiaui delle Fortezze, et d'essere i primi a giurarli fedeltà[...].

[...] che faceuano alla Maestà Sua : marciando innanzi adunque giunse a Torda et con le confederate genti unitosi, li presentarono dodici milla guerrieri, et quattro pezzi d'artiglieria : la onde se ne annouerarono in questo essercito dodici pezzi ; diciotto milla huomini, prontissimi all'adoperare le arme, que'del Basti per l'acquisto della gloria, et per odio particolore, che portauano al Valacco et i collegati per vendetta delle riceute offese da lui, et per saluezza dell'honore, della vita et delle facultà loro. Haueua esso Valacco all'incontro presso che ventidue milla Soldati, et tra loro gli Scituli, de'quali si poteua far buon concetto, combattendo essi per conservatione della Libertà, nel rimanente erano genti impetuose, si : ma più alle rapine auueze, che al combattere conforme a que'termini, che vengono dall'arte guerriera insegnati, ne conosciuti meno dal Capitano, che le guidaua. Auanzatosi risolutamente il Basti per non dare tempo all'inimico di procacciarsi straniero aiuto ; a diciotto del detto mese si pose a veduta dell'essercito di lui tra il fiume Marusio ; et il monte, ou'è il Villaggio di Mirislò, dopo alquale staua, et di la da un Torrente alloggiato in forte posto il Valacco [...]

[...] colà, et diligentissimamente passatosene, grauemente querelendosi del Basti, che gli hauesse fatto oltraggio ; et promettendo di ricuperare la Transilvania, fu gratiosamente accolto, cosi richiedendo la conditione de'tempi ; et rimandato con dono di centomilla tallari, et con assegnamento di molte migliara de fiorini il mese per tenere assoldati settemilla fanti, et quattromilla caualli a cotale effetto [...]

FAPTELE REGILOR UNGARIEI, ÎNCEPÎND DIN ANUL
1368 DUPĂ NAȘTEREA LUI HRISTOS PÎNĂ LA
SFÎRȘITUL LUI 1601 ; AICI SE POT CITI NUMEROASE
CONSIDERAȚII POLITICE ȘI MILITARE ASUPRA
FAPTELOR NUMIȚILOR REGI ȘI DE LA EI SE VĂD
ȘI ARBORII DESCENDENȚILOR

[...] Mihai, principele Valahiei, făcînd mare măcel printre dușmani și cucerind o pradă extrem de bogată în special în alimente își ținea armata într-o mare prosperitate.

[...] Mehmed¹ supărat luă de la sapă 5 000 de țărani și făcîndu-i ieniceri le dădu alături 15 000 de luptători care porniră imediat contra voievodului. Acesta era deja în campanie² cu 5 000 valahi pedestri și 10 000 călări și urmat de 15 000 de bulgari ; acceptă cu deosebită mulțumire invitația la bătălie, tocmai la hotarele Traciei unde se gîndise să intre. Bătălia avu loc și aceasta spre marea sa glorie pentru că pe cîmp au rămas tăiați în bucăți 9 000 de turci și au fost luați 8 000 de prizonieri care și aceștia au fost omorîți³. Această acțiune înspăimîntă toată armata pe care o conducea pașa Satirgi care abia reușea să-i țină pe loc pentru că turcii fugeau în șiruri compacte⁴.

[...] Rudolf, cunoscînd instabilitatea acestor principii <Báthorești> și forțele lor slabe, își dădea seama că nu putea păstra Transilvania în fața turcilor ; el nu a vrut și din alte motive să-i asculte cuvîntul cardinalului <Andrei Báthory> ; de aceea îi răspunse să plece din acea provincie

unde nu avea nici o jurisdicție căci altfel din cauza sa țara va fi pustiită rezultând din aceasta încă și mai mari pagube pentru el. Spre mai deplină siguranță îi arată prietenie lui Mihai tot statornic în devotamentul său și care nu demult trecuse fluviul Nipru⁵ și intrase în Podolia și acolo trecînd totul prin foc și sabie a distrus două din principalele poziții ale tătarilor⁶[...].

[...] În altă parte, se găsea Sigismund foarte jenat implorîndu-l acum pe papă să intervină pentru aranjarea treburilor sale și așteptînd în acest sens o hotărîre chiar de la Rudolf, grație a numeroase intervenții făcute pe lîngă diverse persoane de la Curte, pe lîngă valah * însuși, dar nici de la unul, nici de la altul nu se vedea vreun rezultat, dimpotrivă avea motiv să se îndoiască pentru viitor că va avea vreun cîștig căci în Transilvania apăruse Ștefan Báthory o rudă a sa cu un mare număr de cazaci, înarmat, cerînd partea sa din această provincie și știindu-l de asemenea pe cardinalul Báthory întărit în încăpățînarea sa de a nu voi să abandoneze guvernarea provinciei. De aceea, Sigismund a cerut cînd ajutorul turcilor cînd pe al polonezilor, dar nici el nu avea mare speranță [...].

[...] Valahul* făcea cele mai mari progrese în Transilvania. Sașii ridicîndu-se cu tărie în serviciul imperiului, cardinalul îndoindu-se de statornicia supușilor săi s-a retras la adăpost cerînd ajutor turcilor dar în zadar, căci aceștia aveau alte interese mai presante; <turcii> s-au hotărît tîrziu să facă aceasta; întrucît fu constrins să dea lupta⁷ a trebuit să se bată fără sorți de izbîndă fiind omoriți dintre ai săi 8 000 și 2 000 de soldați ai valahului* [...].

Cu această victorie valahul * și-a dobîndit mare credit la curte și în special pe lîngă Rudolf căruia îi arăta mult devotament sau îi era necesar în acel moment să-l facă să creadă că este plin de devotament; în timp ce acesta își trimite mesagerii săi la Curte pentru a informa despre urmări el îi pune să jure credință nu numai împăratului, dar și lui însuși și fiului său declarînd că deține provincia în numele maiestății sale. Acesta din urmă, în timp ce delibera ce avea de făcut, îi trimise mai multe mii de taleri și un colan prețios, în dar, de care atîrna o bijuterie de o valoare mai mare de 30 000 de scuzi și aceasta s-a făcut, pentru că nu a știut să găsească, în acel moment, un personaj în multe privințe potrivit, pentru a-i da guvernarea; determinat de necesitate l-a considerat pe el cel mai bun; se duse totuși Gheorghe Basta cu oamenii lui să se unească cu el și fu primit de el la Alba Iulia, cu onoruri, dar sufletele lor rămaseră mereu despărțite unul de altul fiind ei extrem de diferiți.

[...]. Rămase valahul * stăpîn al Moldovei⁸ și se întreceau supușii între ei să-i prezinte cheile fortărețelor și să fie primii care să-i jure credință [...].

[...] Basta ajuns la Turda⁹ unindu-se cu oamenii confederați; îi prezentară 12 000 de războinici și patru piese de artilerie [...]. 18 000 de oameni erau gata să ia armele; cei ai lui Basta pentru glorie sau pentru că îl urau pe valah * și cei ce se coalizaseră, pentru a răzbuna ofensele primite de la el și pentru a-și salva onoarea, viața și averea. Acel valah * avea aproape 22 000 de soldați și printre ei pe secui despre care se putea avea o părere bună luptînd ei pentru păstrarea libertății [...]. Basta veni cu hotărîre pentru a nu-i da dușmanului timp să-și procure ajutor străin,

la 18 ale lunii aceleia¹⁰ și își așează tabăra între riul Mureș și munte, unde este satul Mirăslău în spatele căruia, de cealaltă parte a unui torent, își așezase tabăra într-o poziție puternică valahul [...].

[...]. Mihai¹¹, acuzându-l pe Basta că l-a ofensat și promițând că va recupera Transilvania, a fost primit amabil de împărat, în aceleași condiții din trecut, și a fost trimis înapoi cu un dar de 100 000 de taleri și o alocație de multe mii de florini pe lună pentru a ține în soldă infanteriști și 4 000 de cavaleriști pentru atare scop.

* Mihai Viteazul.

¹ Este greu de stabilit despre ce personaj este vorba : Mehmed Satirgi pașa, agă al ienicerilor, beilerbei al Anatoiei ; Mehmed, pașa de Silistra, sau însuși sultanul Mehmed al III-lea (1595—1603).

² Referire la marea campanie întreprinsă de Mihai Viteazul în sudul Dunării (septembrie—octombrie 1598) ; domnul român pătrunde adine în teritoriul stăpinit de otomani, unde prin lovituri fulgerătoare scoate din luptă toate forțele dușmane care li stau împotrivă. Prin intermediul bulgarilor și sîrbilor răsculați, care supravegheau drumurile și trecătorile Balcanilor, Mihai ajunge să controleze un vast teritoriu.

³ Spontoni se referă, probabil, la zdrobirea trupelor otomane conduse de Hafiz Ahmed pașa și pașa de Caramania în apropierea Nicopolelui, la începutul lui septembrie 1598 ; în această bătălie pașa de Caramania este ucis.

⁴ Victoriile lui Mihai au produs panică în rîndurile armatei otomane care asedia Oradea, sub conducerea lui Mehmed Satirgi pașa ; controlarea căilor de comunicație de către domnul muntean a făcut imposibilă aprovizionarea armatei asediatoare cu alimente și muniții, precum și trimiterea de întăriri.

⁵ Nistrul.

⁶ Această informație, pe care ne-o transmite Spontoni, este falsă.

⁷ La Șelimbăr (18/28 octombrie 1599).

⁸ În urma campaniei din aprilie-mai 1600.

⁹ După ridicarea fâțișă a nobilimii maghiare din Transilvania împotriva lui Mihai Viteazul.

¹⁰ Septembrie 1600.

¹¹ După înfringerea de la Mirăslău și încercările neizbutite de a-l scoate pe Simion Movilă din Muntenia, Mihai ia hotărîrea îndrăzneată de a se prezenta în fața împăratului, pentru a-i relata personal faptele și planurile sale ; ajunge la Praga la 13/23 februarie 1601.

CIRO SPONTONI

HISTORIA DELLA TRANSILVANIA

[...]. Per tanto nel ritorno de' suoi Ambasciadori del Cesareo Essercito assicuratosi, di cui più che d'ogn'altro temeua, et impetrato, stante l'accordo, munitione basteuole, e polue, e palle, Arcobuggi, e corda; e raccolte da ogni parte con maggior quiete le reliquie del rotto Essercito; E molto più rincorato da quattro mila forti Valacchi, ch'opportunitamente a maturo tempo, superati asprissimi passi, in suo soccorso erano giunti; risolse impronisar i Polacchi, e venir con esso loro alle mani, senza interuallo alcuno di tempo. La onde fatte scender le genti in una Valle vicina, di quelle fece rasegna, riordinando, e risarcendo le Compagnie, alle quali assegnando i suoi Capitani, et alle Truppe, e Squadre i suoi Capi; ritrouossi hauere con quella gente, che in soccorso gl'era venuta, poco meno di Combattenti quindici mila; li quali in due parti hauendo diuisi; La Vanguardia commise a Babba Noacco, ordinandogli, che incontanente si ramuiasse con ogni secretezza, e diligenza possibile verso la volta dell'Inimico, qual persuadeuasi, che sen stasse, e senza Guardie, e senza pensiero; però ch'egli poi non guari lontano lo sequirebbe co'l rimanente; e'n qual si vogl'hora, ch'arriuasse a vista de gl'Inimici con ogni brauura possibile urtasse dentro, che secondandolo con ardita risoluzione, harebbe anch'egli fatto il medesimo senza risparmio alcuno di vita, risoluto d'esporsi ad ogni periglio.

Babba Noacco, ch'oltre l'essere valoroso Soldato, riguardeuole per virtù militare, et anco bene disciplinato nell'Arti belliche, caminò con tant'ordine, e diligenza per l'ombre della tacita Notte, ch'in sù'l far del giorno si ritrouò in un folto Bosco, non molto da Nemici lontano, senza che fosse stato scuerto; Et auegna, che preuedesse, che rimanendo il Nemico vinto, ò mal trattato in questa Battaglia, sarebbe non solo ristorata la riputatione del suo Signore, ma assicurato ancor nello Stato della Valachia, e Moldavia, et haurebbe assai vantaggiate le sue condizioni con Cesare, determinò niuna cosa lasciare, a dietro, per rimaner Vincitore, gl'Inimici assalendo. Risolse per tanto far breue ragionamento a Soldati per rincorarli, e rinfrancarli della perdita già passata; acciò valorosamente si portassero; Ond'a Cauallo in luogo eminente così parlò.

La Battaglia ò valorosi Compagni, che siano per dare inaspettatamente a Nemici, ricerca il vostro usato valore, e fortezza; anzi se l'uno, e l'altra si richiedè ne'più graui cimenti della Guerra, hora con ogni termine di viuace bravura devesi essercitare da voi, per compensare la fresca perdita con una gloriosa Vittoria, e solleuare il graue rammarico della rotta poc'anzi riceuuta da Cesarei con l'allegrezza di rompere, e dissipare il Polacco Essercito. Questo è quel giorno, ò prodi Soldati, nel

quale se ciascheduno di voi con intrepido cuore, anzi ostinato in voler virtuosamente vincere, il suo valore dimostrerà, dir noi potremo, d'haver superate le più importanti, e faticose difficoltà. Questo è quel giorno dico, nel quale si potrà fare, non solo chiaro, e vero giudizio del valore di ciascheduno; ma s'hà da contendere, e della vita, e dell'honore, e della Patria doue siamo nati, delle Case, nelle quali siamo stati nutriti, delle Mogli, e Figliuoli nostri, e di tutte le nostre proprie sostanze; La possession delle quali cose dalle vostre braccia dipende, a da'vostri cuori: Coloro, che generosamente combattono, hanno per lo più fauoreuole la Fortuna, e coloro, ch'antepongono una vituperosa fuga ad una honorata morte in seruigio, e difesa del proprio Prencipe, prouano mai sempre maliuola la medesima, e poco fauoreuoli gl'huomini; Essendo cosa molto ben chiara, che nelle perigliose Battaglie son molto più quei che fuggendo moiono, che quei, ch'in combattere soprauiouono a vita celebre, e gloriosa. Il morire è cosa commune a tutti; ma il morir gloriosamente non è concesso se non a pochi, et a Valorosi. Nè vi deue sgomentar, ò atterrire il maggior numeri de'Nemici; poi che con l'esempio de'già passati, e di voi medesimi ben sapete, che le Vittorie sempre non sono de'grandi Esserciti numerosi, ma ben de'mediocri, et arditi; Le Palme non si debbono al numero, et alla copiosa apparenza, ma all'Ingegno, e vero valore. Souuengauì quante volte siete stati vittoriosi contra Polacchi, e come di voi pochissimo numero habbia posto in rotta grossissimi Esserciti de'medesimi. Riduceteui a mente le Vittorie nell'acquisto della Moldavia, da voi ottenute il già passat'anno; perche queste vi seruiranno d'esempio, e di coraggioso conforto contro questi Polacchi, in ogni parte, et in ogni tempo da voi superati, e vinti; Li quali hora essendo gl'istessi sotto i Capitani medesimi ferma speranza douete hauere della Vittoria; quando con l'istesso ardore, et ardire sarete voi per combattere, con il quale altre volte contro di loro già combatteste. Ricordoui finalmente la riputatione, la vita, e lo Stato insieme di Michele amoreuolissimo Signor vostro, il quale, come che dalla fede vostra dipenda, e dal vostro generoso valore, deue in simile occasione seruirui d'acutissimo, e pungentissimo sprone ad incitarui a virilmente pugnare; e con la stragge, rouina, e fuga de'crudeli nostri Nemici à lui assicurare lo stato, ch'egli per perdere stà hormai; et a voi assicurare la vita, la robba, la Patria, li proprij figli, e quello che trà tutte le cose mortali è massimo, l'honore, e la riputatione nella Guerra. Andiamo dunque a repentinar gl'Inimici, che colti improvvisamente faranno poca difesa alla vostr'ira et al vostro valore; facendo ogn'uno di noi pensiero, ò di gloriosamente viuere, ò d'honoratamente morire.

Fremeuano d'ira, e di sdegno tutti i Soldati della Vanguardia, e dimostrando un desiderio non ordinario di combattere, e di racquistare la perduta riputatione nella passata battaglia co'l Basta, s'inanimauano l'un con l'altro; anzi scambievolmente essortauansi a camminare per arriuar più presto il Nemico. E in vero a questa Gente non mancau'animo nè valore nè Capitano d'esperienza, quando non le fusse mancato il fauore di benigna Fortuna, come hor hora dirassi [...].

[...]. Auualorati Babba Noacco li suoi Soldati, risoluto d'attaccare i Polacchi, si mosse con quel miglior ordine, e disciplina che puote, et seppe, e con gran silentio inuiossi ver le Barrache, e Tende nemiche, sotto le quali se ne giaceuano i Soldati senz'armi in profondo sonno sepolti con poca regola militare di Guardie, e di Sentinelle. Non fù però, che

giungendo l'Essercito del Valacco, non fusse tostamente sentito; che però da Polacchi datosi all'armi confusamente, dall'Inimico vedendosi sopra presi, uscirono ad incontrarlo con grandissimo animo; ma non lo poterono sostenere, però che inuestitosi con impeto contra loro tutti quelli che se gl'opposero pose in rotta; e souragiungendo sù'l far del giorno ardito Michele in soccorso d'esso Noacco, sì valorosamente entrambi si diporatarono, che scompigliati i primieri ordini, videro la Vanguardia di Sigismondo in fuga manifestissima. E mentre quasi Torrente precipitoso con la rottura di poco argine pensauano il Campo intiero portarne con l'ingolfarsi dentro à Polacchi, ch'al meglio, che poteuano s'andauan riordinando; ecco che dalle spalle scuorsegli Zecchel Moises, che da tiri del Cannone auuisato della Bataglia, haueua accelerato il camino per giungere al fato d'arme. Ritrouaronsi intanto in mezzo a Nemici; laonde volgendo faccia la Retroguardia contra Zecchel, è'l rimanente dell'Essercito combattendo co'Polacchi, erano e gl'uni, e gl'altri inferuorati sì fortemente, che per buon pezzo dubiosa la Vittoria si vide, e l'essito del combattere incerto.

Ma l'onnipotente Fortuna, c'hà parte maggior nelle cose auuerse, che nelle fauoreuoli, e prospere, non hauea precipitato Michele delle perdite al fondo, per solleuarlo così di facile all'altezza delle Palme, e delle Vittorie; però che in questa giornata, come parte più debile, dopò ostinato e duro contrasto, fù costretto a fuggirsene con Babba Noacco, e con pochi de'suoi per asprissima sommità di Monti, e per foltezza d'horridi Boschi, se volero saluar la vita, lasciando il resto delle sue genti parte estinte e parte prigionì, et il Bagaglio in man de'Polacchi, con molte però di quattro mila de'lor Nemici [...].

[...]. Essendo nel medesimo tempo stato trattenuto Babba Noacco Capitano del Vaiuoda Michele con un Prete insieme di Legge Greca suo Cappellano, ch'a caso in quelle turbolenze, e tumulti con speranza d'essere accettato alli stipendi di Cesare si ritrouò, per esser stato accusato, che per sua colpa fossero molti incendij seguiti nel tempo, che soggiogolli il Valacco. Ond'in sodisfattione del Popolo, ch'era già riuolto in furore, e che tutto di vendetta bramoso alla crudeltà traboccheuole dimostrarasi, furono con furia legati, e prigionieri condotti. Il Basta poseui ogni suo sforzo, per sottrarlo fuor delle Carceri, mosso dalla stima, e'l concetto, c'hauea del prouido Capitano; ma cosa nessuna non potè fare, essendogli stato risposto, che'l giudicio di quella Causa alla General Raunanza de' Stati di quella Dieta volean rimettere, essendo certissini, che l'harebbono condannato, e che l'autorità d'esso Basta doueua essere improfitteuole, come segul tosto l'effetto; Però che quei miseri, et infelici furono condannati entrambi ad esser viui ignudi arrostiti.

Et à punto mentre il Palazzo era dalle Militie guardato, fù condotto ignudo Babba Noacco con il suo Prete in publica vista, per esser dati à questo genere di tormento qui già descritto. Comparuero i Cingari (seruendo in quella Provincia per esecutori Ministri della Giustitia) et affermando per trauerso il corpo di quei meschini, li circondarono di Catene, e'l collo intorno di grosso ferro. Indi ciascuno fatto distendere sopra lunga traue gli legarono tutti i membri sù quelle, con le catene medesime: Quiui trà i dui Schidoni era acceso fuoco grandissimo cocente di viuaci carboni, et legnie d'ambii cui lati, sopra due forti, e salde forcine, à guisa di ben lungo schidone, furono traposte le traui sostenenti i miseri corpi, l'uno da capo, e l'altro da piedi, nell'estremità delle quali erano due rote di legno,

che con mani, e piedi da Cingari mosse in giro, quelli lentamente faceuano, dall'ardore percutere; Tormento veramente barbaro, et inhumano, che mentre incominciarono à sentire le cocenti offese di quello, d'amari pianti, d'acuti gridi feriano l'aria, e doue il fuoco già più cocendo, feruido, e gagliardo ti dimostrava, iui d'acque fresche spruzzauano, per apportare mortal ristoro, e più lunga pena à miseri membri; e passando tanto à maggior dolore, quanto dall' arsura crudele maggiormente erano crucciati, maggiori stridi al Cielo mandauano; Ma'l Prete armato di commendeuole toleranza, con parole di gran conforto, proferite in Greco Idioma, consolaua l'infelice Noacco, che d'intensi ardori languiuu; Così per lo spatio d'un hora, e meza, di se facendo spettacolo, e si crudelmente entrambi penando, Spirarono al fine la dolent'anima.

[...] Tolto già di vita Michele, frà le sue Militie grandissimo bisbiglio leuossi; Ma'l Basta subito v'accorse a Cauallo, e con la sua presenza, a destrezza il tutto acquietò; Facendo con viue ragioni restar ogn'uno appagato della giustissima essecutione. Dopò questo fù tenuto Consiglio; doue interuennero i Principali Capi d'entrambi gl'Esserciti, e fù stabilita frà loro obediienza fermissima per ogni buon fine al General Basta; fù anco risolto mandar la Testa d'esso Michel nella Valachia, stimandosi, che se non si fosse mandata, l'Essercito suo, ch'iui teneua non harebbe creduto ch'egli fosse morto; e con l'essequir le sue commissioni, in nuoui trauagli incorsi sarebbeno; Nè quei Boiari sarian venuti all'elezione d'altro Vaiuoda. Tenea Michele quelle genti colà vnite per difension di quella Provincia; sotto pretesto, ch'essi seruissero contra l'inuasion de Tartari, e de Moldavi; fu poi ritrouati in effetto, ch'ei voleua con l'aiuto di esse impatronirsi di Transilvania; con l'appoggio ancora del Turco; et assicurato suo Figliolo Petresco in essa, mancar di fede ad esso Ottomano, con passar (tanto si presumeua) all'acquisto della Maudonia, della Seruia, della Bossina, dell'Albania, e d'altri Paesi Greci, doue haueua grandissime intelligenze, chiamandolo tutti i suoi Partiali (così instabili, come poveri di consiglio) l'Orientale lor Stella, fregiato con questo titolo nelle lettere, che gli furon trouate sott'il guanciaie ou'egli dormiua.

La Testa dunque fù imbalsamata, e cosignata al Caualerizzo d'esso Michele, che son istanza grandissima la richiese, per portarla in Valachia.

[...]. Non fù sì tosto veduto il Teschio nella Prouincia di Valachia, che rese attoniti, e abbattuti gl'Amici più intrinseci di Michele.

ISTORIA TRANSILVANIEI

[...]. Mihai la sosirea ambasadorilor săi¹, asigurându-se din partea armatei imperiale de care se temea mai mult decît de oricine altul și primind, potrivit acordului, suficientă muniție, pulbere, ghiulele, arcebuze și frîghii și aducînd cu mult calm din toate părțile resturile armatei înfrînte, întărit și mai mult cu patru mii de valahi puternici, care trecuseră la timpul oportun trecătorile aspre ale munților și veniseră în ajutorul său², hotărî să-i atace pe poloni fără nici o pierdere de vreme. Pentru a face aceasta, coborî cu oamenii săi într-o vale apropiată, se informă, reorganiză și refăcu companiile, în fruntea căroră desemnă căpitani și șefii pentru trupele și escadroanele sale; găsi că împreună cu oamenii care veniseră în ajutorul lui avea puțin sub cincisprezece mii de combatanți pe care îi împărți în două părți³. Avangarda o încredință lui

Baba Novac, ordonându-i să meargă fără zăbavă, în cea mai mare taină și în mare grabă spre inamic, convingându-se că acesta se oprișe și era fără pază și fără nici o bănuială, iar el îl va urma de la mică distanță cu restul ; în momentul cînd va ajunge în fața inamicilor îi va ataca cu toată bravura posibilă, urmărindu-i cu înflăcărare, făcînd și el același lucru fără a cruța nici o viață, hotărît de a se expune la orice primejdie.

Pe lingă faptul că era un soldat valoros, respectat pentru virtutea militară, Baba Novac era și foarte priceput în arta războiului, așa încît merse în așa ordine și cu atîta grabă, în întunericul nopții tăcute, că în zorii zilei s-a găsit într-o pădure nu prea departe de inamici, fără să fi fost descoperit ; prevăzu că, dacă inamicul rămîne învins sau iese hărituit din această bătălie, nu numai că va fi refăcută reputația stăpînului său dar i se va asigura și statul valah și Moldova și va avea condiții destul de avantajoase față de împărat ; de aceea hotărî să nu neglijeze nici un lucru pentru a rămîne învingător, atacîndu-i pe inamici. El decise să țină o scurtă cuvîntare soldaților pentru a-i întări și a-i încuraja după pierderile suferite ; de pe cal vorbi astfel : „Bravi luptători, bătălia pe care sîntem pe cale s-o dăm în mod neașteptat împotriva inamicilor cere reînvierea valorii și a forței voastre obișnuite ; dacă se cere una sau alta în primejdiile cele mai mari ale războiului, astăzi trebuie dat dovadă de cea mai mare bravură, pentru a compensa pierderea recentă printr-o victorie glorioasă și pentru a înlătura amărăciunea gravă a înfrîngerii suferite cu puțin înainte din partea imperialilor, cu bucuria de a rupe și de a împrăstia armata polonă. Aceasta, o, bravi soldați, e ziua în care fiecare din voi va demonstra valoarea sa cu inima vitează, încăpățînați, dacă vreți să învingeți în mod virtuos, și vom putea spune că am depășit dificultățile cele mai importante și obositoare. Zic, aceasta e ziua în care se va putea învedera nu numai adevărata valoare a fiecăruia, dar ne vom strădui și pentru viața și onoarea patriei în care ne-am născut, a caselor în care am fost hrăniți, a soțiilor și fiilor noștri și a întregii noastre ființe : stăpînirea acestor locuri depinde de brațele voastre, de inimile voastre ; celor care luptă, în mod generos, le este prielnic norocul, iar celor care preferă o fugă rușinoasă unei morți onorabile, în serviciul și apărarea propriului principe, același noroc le întoarce spatele, iar oamenii le sînt puțin favorabili. Este foarte limpede că în acele periculoase bătălii sînt mult mai mulți cei care mor fugind decît cei care supraviețuiesc în învălmășeală pentru o viață celebră și glorioasă. A muri e un lucru comun pentru toți, dar a muri glorios nu le e dat decît la puțini și la cei mai valoroși. Nu ezitați să doborîți un număr cît mai mare de dușmani pentru că știți din exemplul celor morți deja, și sînt fapte bine cunoscute de voi înșivă, că victoriile sînt obținute întotdeauna nu de armate mari, numeroase, ci de cele mijlocii și însuflețite, deci laurii nu sînt datorati numărului și aparenței numeroase, ci geniului și valorii adevărate. Amintiți-vă de cîte ori ați fost victorioși împotriva polonezilor și cîți dintre voi, puțini la număr, ați înfrînt armate foarte mari ale acelorași polonezi. Readuceți-vă în minte victoriile obținute de voi în Moldova chiar anul trecut ; pentru ca acestea să vă servească de exemplu și de curajoasă însuflețire împotriva acestor polonezi întrecuți și învinși de voi în toate părțile și în toate timpurile ; astăzi fiind aici sub aceiași căpitani trebuie să aveți o speranță fermă în victorie, luptînd cu aceeași ardoare și însuflețire cu care i-ați bătut și altădată. Reamintiți-vă în sfîrșit că reputația, viața și țara împreună cu Mihai, preaiubitul vostru domn, depind de

credința voastră și de valoarea voastră generoasă, trebuind să vă servească în ocazii asemănătoare de pinten ascuțit și plin de îndemn pentru incitarea la luptă bărbătească, prin măcelărirea, distrugerea și punerea pe fugă a inamicilor voștri cruzi, să-i asigurați lui țara, pe care e pe cale să o piardă acum și depinde de voi să asigurați viața, avutul, patria, pe proprii copii și ceea ce e cel mai important lucru printre lucrurile trecătoare, onoarea și reputația în război. Să mergem deci să pedepsim inamicii care luați prin surprindere se vor apăra puțin în fața miniei voastre și a valorii voastre, gîndindu-se fiecare dintre noi să învingă glorios sau să moară onorabil”.

Toți soldații avangărzii, fremătind de ură și indignare și manifestînd o dorință neobișnuită de a lupta și de a recupera reputația pierdută în trecuta bătălie cu Basta, s-au însuflețit unul pe altul; se îndemnau să meargă pentru a ajunge cît mai repede la inamic. Este adevărat că acestor oameni nu le-a lipsit sufletul, nici valoarea și nici căpitanul experimentat, dacă nu le-ar fi lipsit favoarea norocului binevoitor, cum s-ar spune acum.

[...]. Îmbărbătindu-și soldații, Baba Novac hotărî să-i atace pe polonezi ⁴, se îndreptă în cea mai bună ordine și disciplină posibilă și în mare liniște spre barăcile și corturile inamice în care soldații fără arme erau cufundați într-un somn adînc, fără respectarea regulilor militare de pază și santinele. Totuși sosirea armatei valahului * a fost imediat simțită astfel încît polonii rezezindu-se în mod dezordonat la arme, văzîndu-se surprinși de inamic, au ieșit să-l întîmpine cu mare însuflețire, dar nu l-au putut opri, încît, atacați cu impetuozitate au fost distruși toți cei care li se opuseseră și în zorii zilei îndrăznețul Mihai a sosit în ajutorul lui Novac. Ambii s-au comportat atît de valoros că, zdrobind primele rînduri, au văzut avangarda lui Sigismund pusă pe fugă. Și în timp ce asemenea unui torent năvalnic care rupînd digurile credeai că duce cu sine întreaga tabără cu poloni îngîmfați, care în cazul cel mai bun se regroupau; iată însă că din spate apărură Moise Székely care, fiind încunoștințat de bătălie de loviturile de tun, și-a accelerat marșul pentru a ajunge la luptă. Găsindu-se la mijloc între dușmani <Mihai> voind să întoarcă ariergarda împotriva lui Székely, iar restul armatei înfruntînd pe poloni, și unii și alții erau înflăcărați atît de puternic, încît o bună bucată de vreme victoria părea îndoielnică și sfîrșitul luptei incert.

Dar norocul atotputernic, care are partea cea mai mare în lucrurile potrivnice decît în cele favorabile și prospere, nu-l prăvălise pe Mihai în adîncul nenorocirii pentru a-l ridica cu atîta ușurință pe culmea laurilor și a victoriilor. În această luptă ⁵, fiind mai slab, după o înfruntare dură și înverșunată, a fost constrîns să fugă cu Baba Novac și cu puțini dintre ai săi spre înălțimea munților și spre desimea codrilor sălbatici, dacă voiau să-și salveze viața, lăsîndu-și restul oamenilor, în parte morți, în parte prizonieri și echipamentul în mîinile polonezilor, deși uciseseră patru mii dintre dușmanii lui.

[...]. În același timp ⁶ fiind prins Baba Novac, căpitanul voievodului Mihai, împreună cu un preot de lege grecească, capelanul său, care în mijlocul acelor tulburări și frămîntări venise cu speranța de a fi acceptat în slujba împăratului, acum a fost acuzat că din vina sa s-au făcut numeroase incendii pe timpul cînd îl servea pe valah *. Spre satisfacția poporului <a unor nemulțumiți> care era deja revoltat și furios și care dorea răzbunare pentru cruzimile excesive, au fost legați cu furie și

duși la închisoare. Basta a depus toate eforturile pentru a-l scoate din închisoare, îndemnat de stima și considerația ce avea pentru istețul căpitan, dar nu putea să facă nimic, răspunzându-i-se că judecarea acelei cauze se va trimite adunării generale a stărilor din Dietă, fiind foarte siguri că va fi condamnat și că autoritatea lui Basta însuși va fi fără folos, cum s-a și dovedit curînd; cei doi nenorociți și nefericiți au fost de fapt condamnați să fie arși de vii.

În timp ce palatul era păzit de armată, Baba Novac cu preotul său au fost duși goi în văzul mulțimii ca să fie predați pentru acest chin pe care îl descriem aici. Au apărut țiganii (în această provincie ei servind ca executori ai justiției) și apucînd corpul acelor nefericiți l-au înfășurat cu lanțuri și gîtul cu un fier gros. Le-au legat apoi toate membrele deasupra unei birne lungi cu aceleași lanțuri; atunci, între cele două frigări s-a dat foc cărbunilor și lemnului. Deasupra a două furci puternice în formă de frigare lungă au fost puse birnele care susțineau corpurile nenorocite, unul de la cap, iar celălalt de la picioare, la extremitatea cărora erau două roți de lemn pe care țiganii le învîteau cu mîna și picioarele, pentru a arde încet; <victimele> începeau să simtă un chin cu adevărat barbar și inuman; rănile cauzate provocau plîsete amare și strigăte ascuțite ce străbăteau aerul, iar unde focul produsese deja răni mai mari, acolo se arunca apă proaspătă pentru a stîrni și mai mare chin și pedeapsă mai îndelungată membrilor nenorocite, suferința fiind cu atît mai mare cu cît cele mai multe dintre arsuri sîngeau. Preotul înarmat cu o răbdare lăudabilă, cu cuvinte de îmbărbătare, spuse în limba greacă, l-a consolat pe nefericitul Novac care slăbea de pe urma arsurilor intense. Astfel timp de o oră și jumătate au făcut din ei un spectacol și suferind ambii atît de crud au murit în cele din urmă ⁷.

[...]. Mihai ⁸ pierzîndu-și viața, printre soldații săi s-a stîrnit mare frămîntare. Dar Basta veni numaidecît călare și prin prezența sa și prin abilitatea sa a liniștit totul. Cu vii argumente a făcut să fie convins fiecare de justetea execuției. După aceasta s-a ținut consiliu unde au intervenit principalii capi ai ambelor armate și s-a stabilit între ei o ascultare foarte fermă față de generalul Basta pentru toate scopurile bune; se hotări de asemenea să se trimită capul lui Mihai în Valahia, apreciîndu-se că, dacă nu s-ar trimite, armata sa care era acolo n-ar fi crezut că era mort și [...] s-ar fi angajată în alte acțiuni, iar boierii n-ar fi ales un alt voievod. Mihai îi ținea pe acei oameni acolo uniți pentru apărarea acelei provincii; sub pretextul că ei serviseră împotriva invaziei tătarilor și a moldovenilor s-a găsit apoi că, de fapt, el voia cu ajutorul lor să pună stăpînire pe Transilvania, de asemenea, și cu ajutorul turcilor să-lîntărească pe fiul său Pătrașcu în ea. Apoi a trădat credința către otomani prin trecerea (cum se presupunea) la supunerea Macedoniei, Serbiei, Bosniei, Albaniei și a altor țări grecești, unde avea vaste înțelegeri chemîndu-l acolo toți partizanii săi [...]. Aceștia împodobindu-l în scrisori cu titlul de steaua lor conducătoare, scrisori ce au fost găsite sub perna pe care dormea.

Capul a fost deci îmbălsămat și încredințat însuși maestrului de călărie al lui Mihai care îl ceru cu foarte mare insistență pentru a-l duce în Valahia ⁹.

[...]. Abia se văzu țeasta în provincia Valahia, că a lăsat fără grai și abătuți pe prietenii cei mai intimi ai lui Mihai.

* Mihai Viteazul.

¹ La scurtă vreme după bătălia de la Mirăslău situația lui Basta în Transilvania devine critică, nobilimea maghiară urmărind, de fapt, readucerea lui Sigismund Báthory pe tronul principatului și nu supunerea față de imperiali. Acest lucru l-a determinat pe general să înceapă negocierile cu Mihai în vederea unei împăcări. Silit de împrejurări, Mihai acceptă propunerile lui Basta și la 24 septembrie/4 octombrie 1600 depune jurământul față de împărat.

² Baba Novac cu haiducii și banul Udrea cu oastea sa din Moldova.

³ La începutul lui octombrie 1600, Mihai trece în grabă Carpații în Muntenia pentru a întâmpina armata moldo-polono-tătară, care îl aducea pe pretendentul Simion Movilă.

⁴ Prima ciocnire are loc la 1/11 octombrie 1600, când Baba Novac atacă avangarda oastei polone la Sărata. Urmează apoi în 2/12 și 3/13 octombrie bătăliile de la Năeni și Căptura.

⁵ La Bucovel (10/20 octombrie 1600).

⁶ Iarna anilor 1600—1601.

⁷ 26 ianuarie/5 februarie 1601 la Cluj.

⁸ În dimineața zilei de 9/19 august 1601, Mihai este asasinat din ordinul generalului Basta de către o ceată de valoni conduși de căpitanul Jacques Beauiry.

⁹ V.n. 9, p. 36.

IAC. AVGVSTI
T H V A N I
HISTORIARVM
S V I T E M -
P O R I S

PARS QVINTA.

Ab A. C. N.

CIO ID. XCIV. usque ad Annum eiusdem
seculi CIO IDC. VII.

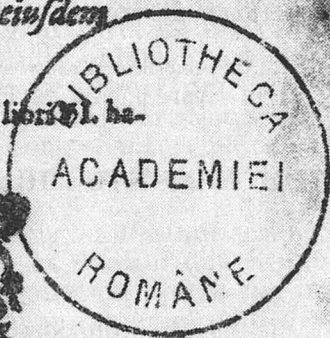
Accesserunt Commentariorum de vita sua libri VI. ha-
ctenus nunquam editi.

FRANCOFVRTI,

Excudebatur typis Egenolphi Emmelij, impensisque
Petri Kopffij Bibliopola.

ANNO Christi M. DC. XXI.

JACQUES AUGUSTIN DE THOU

Reputat om de stat și renumit istoric al timpului său, Jacques Augustin de Thou (sau Thouanus) s-a născut la Paris în 1553 și a murit în 1617. Ca om politic și diplomat își îndeplinea misiunile încredințate cu atîta înțelepciune, încît era considerat un al doilea Cato, iar ca istoric s-a distins nu numai printr-o documentație bogată (de Thou a avut acces chiar la arhiva imperială din Viena) și stilul său clar și concis, ci mai ales printr-o încercare de imparțialitate meritorie.

Istoria lui de Thou scrisă în limba latină și intitulată *Historiarum sui temporis* descrie evenimentele petrecute între 1546 și 1607.

Ediția folosită: *Tomus quintus historiarum Iacobi Augusti Thuani*, Francofurti, 1614—1621, p. 223—224; 228; 580—584; 702—706; 792—794.

TOMUS QUINTUS HISTORIARUM IACOBI AUGUSTI THUANI

Liber CXIV

Anno 1595

[...]. A prolusionibus et excursionibus interea bellum per Moldaviam, cui prae erat Aaron Vaivoda, et Valachiam, cui Michael vir strenuus tunc impositus erat, ceptum, is Petri quondam Palatini filius fuit, ab Alexandro imperio deieci, sed cum Alexander luxuria et libidine erga omnes injuriosus, tum nepotinis sumptibus gravis summum suorum odium meruisset, grandique aere alieno contracto, quod X auri sagmas, vulgo potu-
aras vocant, excedebat, populos insolitis tributis onerasset, Amurathes à Valachiae ordinibus exoratus cum cum uxore liberisque ad Portam revocavit, et eius loco Io Michaellem in paterno solio per Purpuratum Temeswarensensem constituit Alexander autem paullo post accusatus, quod res novas in provincia moliretur, iussu Sultani in aedibus suis Constantino-
poli elisa gula misere periit. Michael autem, qui successorem sibi a Porta mitti metueret, siue insita ambitione siue necessitate victus rebus suis conducibile existimavit, ut suos aduersus Turcos bello irreconciliabili concitaret, et iam toto biennio armis infestis cum Turcis et Tataris pugnabat, Dziurdzoua ad Danubij ripam Bucheresta cum ingentibus praefecti thesauris, Phlokza, Herzoua, Silistria captis [...] ingentem stragem direptis et incensis [...].

[...]. Michael Tergouistia profectus cum Valachis suis transmisso Danubio Silistriam aggressus vi capit, et direptam incendit, arce ad quam expugnandam tormenta minime suppetebant, minime tentata postridie transmisso rursus Danubio, qui tunc glacie concretus erat, Bria-

lam et mox Smilae urbem et arcem suae potestatis fecit, captis XIV tormentis in quibus II Ferdinandi Caesaris, totidem Ioannis Huniadae insignia impressa habebant.

Eodem fortunae impetu Georgium receptum, in quo copiosa reperta annona. Nouigradu quoque tentatum, sed irritum exitu, multis ex nostris caesis, qui ab eo tempore periculis adeundis cautiores fuerunt. Dum redeunt, aqua Danubij treis pedes supra glaciem fluxit, super qua tamen spreto periculo onusti praeda Michaeliani iter fecerunt, ac denuo in alteram ripam transierunt [...].

Liber CXXII

Anno 1599

[...]. Interim Cardinalis, ut tempus duceret, literis ad Georgium Bastam qui tam cum copiis Caesareis Cassoniam venerat, datis vim hostilem deprecabatur, quippe se quidquid à Sigismundo per delegatos cum Caesare actum esset, ratum habiturum; nec quidquid aliud in eo negotio spectare, quam verri Christianae et tranquillitati provinciae consulatur, vicissim sperare, ut ipse, quod eo actum sit, in bonam partem interpretetur, nec interim ut aperta quidquam aduersus amicos et confoederatos principes molitur. Petzium sub id Pragam reversus est exeunte Aprili et literas à Cardinali ad Caesarem attulit quibus praescriptum erat, cupere se qua cunque in re posset, Caesari gratificari, praesertim in iis quae ad pacem spectant, et communem reipublicae. Christiane causam itaque ut controversiae nuper exortae amice componantur, unice expectare ea de re legatos propediem cum Caesare acturos cum amplissimis mandatis missurum.

Lectis literis dilato ad eas responso protinus ad Bastam scribit, et copias quantas posset maximas conscribere, et in Daciam ducere iubet. Michaellem item Valachiae despotam Bathoriis infestum, quem spe praefecturae utriusque Daciae sub Austriacis regendae inpletum sibi devinxerat, contra ipsos concitat [...].

[...]. Dum haec ultro citroque, simulate inter eos per literas et nuncios agitantur, Basta per Michaellem Valachiae despotam, qui iam in armis cum XXXCIO erat, serio rem agi curat.

Is ergo in provinciam hostiliter ingressus Stephanopolim primo aduentu XV Kalendas IX-bris occupat, ut ab ea parta Polonis, quos auxiliare is Cardinalem habiturum metus erat, aditum intercluderet, verum is metus paulo post evanuit, edicta per regnum promulgata, ne quis Sigismundo Bathorio aut Cardinali patrueli in hoc bello aduersus Caesarem et Austrios militaret. Stephanopoli praesidio firmata Ciculi confirmatis priuilegiis ac immunitatibus in fidem accepti, et in Caesaris verba adacti inde Hermenstadium cum XVIII machinis contendit.

Diversa parte Cardinalis Cibinium Saxonum, in quibus praecipuam fiduciam habebat, amplissimam ciuitatem venit, copiis ita circum dispositis, ut exiguo spatio abessent, quae primum occasio se offerret decernere paratis; nam Cardinalis, qui Hieremiam Moldaviae despotam sibi conciliauerat, in castris haut minus XXVCIO hominum habebat, sed magnam partem provincialium et exarmatorum, orator Pontificius cum Gogare Monbarsio et Moyse inter Ciculos primario viro intervenit, à Cardinali, qui Daciam si Pontificis patrocinio retinere posset, beneficiarium se Sedis Romanae futurum in arcano receperat, appositus, et quasi à Caesare veniret, eius nomine Michaeli denuntiavit, ut Transsil-

vaniae finibus omnino excederet, et vim ac maleficium a provincia abstineret. Michael e mandatum Caesareum exhiberi sibi petente, cum orator id penes Bathorium ease diceret, tempusque interponi postulare, tantis per dum ad Cardinalem adiens ipsum ad saniora consilia inflecteret, contrarium mandatum prolatum, quo nullo mora interposita cum Cardinali hostiliter agere iubebatur, itaque minime auditae oratoris preces Michael cum orator per castra Caesariana discurrens a pugna cunctos dehortaretur, ipsum honorifice custodiendum filio dedit castrisque ad Cibinium promotis mittit faecialem Cardinali renunciaturum non se ad Christianorum sanguinem cui libenter sit parsurus, fundendum venisse, sed quando ipse sacramentum Caesari dederit, et iniuste arrepto dominatu cedere recuset, nulla etiam necessitate coactus Turcarum opera imploraverit : his de causis, nisi quamprimum ab armis discedat, et se Caesaris voluntati permittat, eum bello ad perniciem persecuturum superbam adeo denunciationem non tulit Cardinalis, vir magni animi, remissoque faeciali protinus copias instruit, quippe Michael e pascendis potius pecoribus, quam exercitui ordinando idoneum semper aspernatus, ac proinde cum eo certamen detrectare turpe existimabat. Antequam manus consererent, Michael voce praeconis edixerat, ut transituris ad se parceretur, quod ita speraret fore, ut multia à Cardinale transfugerent, quod si non succederet, saltem egregiae ex voluntatis impressam in Dacorum animis opinionem relinqueret, maioribus animis utrinque quam peritia certatum, si post quinque horarum obstinatam pugnam, Cardinalis eodem profligatus est. IIICIO ex eius exercitu desiderata, inter vulneratos captosque, reliqui in fugam cum misero imperatore sue se coniecere : direpta castra, et magna praeda in se inventa Valachis in praedam cessit, XLV machinas victor Michael sibi sumpsit id incidit in V. Kalend. IX-br. mox Albae Iuliae Valachi magna gratulatione civium fortunae cedentium accepti.

Stephanus Bathorius ex ruga cum paucis se recepit, et asportatis, secum rebus quas potuit pretiosissimis Claudiopolim, venit, indeque Hustam contendit in Polonorum finibus, ubi cum sperata Polonorum subsidia non comparerent, nam paulo ante edictum quod dixi, Regis iussu propositum fuerat, Somlium, inde familiae suae originam Bathorij repetunt, concessit.

Stephano digresso Husta et Claudiopolis Michaeli aduenienti Kalend. IX-br. paruit ; sola restabat Uivaria praecipuum provinciae munimentum, quod valido praesidio defendebatur. Sed cum sub id Somlij Stephanus Bathorius à Georgio Basta, cui interim cum Davide Hungaradio et Paulo Niaro allata in stipendium pecunia in Transsilvaniam venerat, interceptus esset, metu mortis intentato non aliter libertatem impetrare potuit, quam Viuaria dedita, quibus actis viae insideri ubique iussae missique qui Cardinalem fugitium infestis armis prosequerentur.

Eum nono post die inter montana cum septem solis familiaribus latitantem nacti non sine secreto mandato trucidarunt, quippe cum Austriacis persuasum esset, nunquam illum quieturum, et quamdiu in vivis esset, nunquam pacatam Daciae possessionem penes ipsos fore : mortuo à ceruice caput recisum et ad Michael e allatum, qui corpus mox diligenter percui et repertum Albae Iuliae monumento insigni, quod ipse Cardinalis Baltasari fratri struxerat, inferri curavit [...].

Sigismundus cum omnia tuta metueret, fugam undique circospiciebat clade ad cladem addita, haut mediocriter angebatur nam dum ad

discessum se parat, equos paratos magnam partem fortuito incendio amisit, quo et CC currus, in quos [...] rem supellectilem imposuerat, una cremati sunt.

Michael, re feliciter gesta confestim ad Caesarem literas in quibus pacatam Daciam ductu suo, et cunctos provinciae ordines in verba eius adactos significabat, et meritorum se [...] rationem haberi petebat, praefecti per provinciam titulos [...] que usurpans, sed mox in aula Caesarea per Basta, qui eandem praefecturam ambiebat emissarios delatus est, quasi per prefecturam ad principatum adspiraret auxit suspicionem infestata hominis barbari comitas et adfectatus in populos in fidem acceptos amor, atque ambitiosas pro eorum libertate privilegiis et a praesidiis externis immunitate apud Caesarem pro itaque cum Basta instaret Caesaris nomine, ut Germani praesidia distribuerentur, saltem ad tempus, quousque à recentibus motibus et externa vi pacata esset provincia, diu altercatum inter ipsos fuit, Basta publicam securitatem, Michaeli contra patriam libertatem obtendentibus, tandem ad disidium componendum propere cum amplissimis mandatis Petzius missus, qui ita summum imperium per Daciam sibi sumpsit, ut illud Michaeli ablatum in Georgium transferre videretur, quod rursus novis motibus per Daciam occasionem praebuit, cum Michael se delusum videns ingratitude ac perfidiam Caesarianorum palam detestaretur, et provinciae proceres mutato dominio non tam quaesitum aduersus Turcos patrociniū, quam se in dirissimam sub potentiore hero servitutem redactos dicerent.

Liber CXXIV
Anno 1600

[...]. In Dacia proxima Michael re feliciter Caesaris auspiciis gesta cum indignam meritis suis gratiam rependi videret, omnia circumspiciebat, quibus potentiam successibus anni superioris partem tueri posset, itaque clam aninos purpuratorum tentandos curaverat, qui hominem in utrumque, paratum ut aliqua spe gratiae, si ad partes ipsorum inclinater, lactarent, Huraiam Agam veneranda canitie senem vicissim ad eum Sultani nomine mittendum curans, quem ille perhonorifice excepit cum ornatissimo equitatu ad medium milliare obuam profectus, cum haut procul abessent, ambo ex equis desiliunt, et ubi se humanissime inuicem complexi sunt, Aga Michaeli Persicum gladium, quo accinctus erat, detrahit, eidemque, alium Turcicum auro et gemmis distinctum tradit, cum multis aliis donis, inter quae erant ardeatum insignae plumae ad pileorum ornamenta; equi praestantissimi VII generosus falco, quae Michaeli incedenti praeferebantur, eoque comitatu ambo Stephano polim ingressi sunt reboante passim festa tormentorum disposure aderant Caesari procuratores ad componendum inter ipsum et Georgium Bastam dissidium, quos ille spectaculo insolito in suspicionem adductum iri minime dubitabat eoque acquiores in ferendis condicionibus fore sperabat, interim monet, ne ea re mouerentur, honorem, qui legatis debetur, nisi omnis expers humanitatis haberi velit, non exhibere non potuisse, nihilominus se facturum, quod aequum esset, tantum dent operam, ut Bastae multis nominibus sibi suspecto alius a Caesare substituatur, ne per privatas simultates publica salus in provincia periclitetur, praeterea haec eiusdem in arcano postulata ferebantur, ut Transsilvania sibi filioque, iure haereditario cum Varadino. Husta, Nagbama et exterioribus Hungariae partibus traderentur; ut

omnia bona ac dignitates, quibus Sigismundus Bathorius à Caesare donatus fuerat, sibi attribuerentur, et collatitia pecunia ad scribendum militem iuuaretur. Caesar ceterique Imperij principes Christiani fidem interponerent, si forte in Turcorum potestatem veniret, fore, ut ex manibus eorum liberaretur, ad haec addebat, ut magis Caesarianorum animos pertentaret, omnino sperare se, quae iam in Dacia occupauerat, loca Caesarem minime reposciturum, sed praeterea etiam reliqua usque, ad Tibiscum fluvium pro nauta tam fideliter opera sibi concessurum, quae si a munificentissimi principis benignitate impetrare possit, se tot tantasque res aduersus comunem hostem gesturum, quantas hucusque nemo gesserit, et si pares sumptus iis, qui in Pannonia quotannis fiunt, subministrantur, cuncta a Caspio mari Budam usque, Albam regalem et Zolnocum imperio Caesaris subiecturum, haec superbi iuxta et ambitiosi hominis insolentia postulata ita à legatis Caesareis accepta sunt; incendente eos Basta aemulo quasi ille occasionem à clientela Caesaris discendendi quaerens iam res novas animo moliretur, tamen in praesens res prudenter dissimulata, et ex pecunia Caesaris **XXXCIC** aureorum repraesentata sunt, quae tamen tanquam leue operae pretium non sine spernentis atque adeo male affecti vultu accepit Michael. Sigismundus interea sociatis cum Hieremia Moldaviae despota viribus mediocrem ex gente sua, Scythis, Polonis, Turcis confecerat exercitum in omnia rerum agendarum momenta intentus, contra eos, ne longiore mora interiecta maiores vires colligerent, statim ducit Michael, quem tot locis victorem, ut sit, **LCC** amplius armatorum sequebantur, et per altissimorum montium angustias in Moldaviam penetrat, Sigismundo, et Hieremia numero imparibus semper recedentibus, ubi plus ab regionis incommoditatibus, quam ab hoste damni passus est, ad tantam annonae penuriam redactus, ut foliis arborum pro cibo uti cogeretur, illi tandem recedendo ad Bologniae fines pervenerunt maiora auxilia a foederata gento sibi polliciti, cum quibus fesso Michaeli recentes occurrerent, Hieremiae de suppetiis importune Turcum sollicitabat, a quo nihil pecuniae, militum aliquem numerum tandem est consecutus Michael a persequendo hoste iam dilapso cursum inhibet, et Moldaviam ab Hieremia desertam eo facilius occupat quod plerique in provincia illum pessime oderant, imperio asperum et intolerandis tributis gravem, quippe ferebatur in siugula etiani vilissima capita aureum menstruum imposuisse, et quicquid corradere poterat, viribus, suis et suorum benivolentiae diffisus in Poloniam, ad quam receptum sibi parabat mittere; hoc successu elatus Michael ulterius progreditur, cum Sigismundo ubicunque, eum nancisci posset, manus conserere certus, in novo subsidio recreatus, ita ut **XXXCIC** armatorum penes se haberet, ad Istrum iuxta Ortunum castrum consederat, ibi collatis castris acerrime pugnatur, multis utrinque cadentibus, tandem victoria ad Michaellem inclinavit; ex Bathorianis, praeter eos qui fluvio hausti perierunt, desideratis **VIC** Michael victor totam Moldaviam Caesaris nomine, ut in dissimulatione, perseveraret in potestatem redigit, eique gubernandae filium praefecit, parte copiarum attributa ipse cum reliquiis Cosacorum, Rasciorum, Belgarum quos a Caesare habebat, copiis in Transilvaniam rediit, ubi cognito, Ioannem Sarium Samosciu magnum Poloniae Can-cellarium cum numeroso exercitu aduentare, fama sparsa, ut iniuriam exeursionibus in terram Polonicam à Michaelle factis ulcisceretur, revers, ut Sigismundum proxima cognatione secum coniunctum in paternum principatum restitueret et Moldaviam veteri Polonorum imperio adiceret,

ad Caesarei exercitus duces, qui in superiore Pannonia erant, scribit monet-que paratas semper copias haberent quibus si quid hostis tentasset, ei statim occurreretur.

Sub id denuo à Caesare venit Petzium cum aliqua pecuniae summa, quam propter itinerum pericula, sicuti ferebat, siue quod eam in Michaelis potestate, antequam eius animum plene pertentasset, relinquere volebat, Socmariae deposuerat; in colloquium ubi Petzium cum Michaelis venit, post multas expostulationes et magnifice venditam suam operam, ille postremo subiecit, si Caesar ex fratribus suis aliquem in Daciam cum summo imperio mittat, se confestim e provincia decedere paratum, ceterum ex benignitate ipsius sibi polliceri, sui rationem habitum iri totque exantlatos pro domo Austria labores, tot adita pericula potentissimum iuxta ac clementissimum principem minime ex memoria depositurum; se vicissim si Caesareis opibus aliorumque Christianorum principum auxiliis iuuetur, ad frangendam Turcorum potentiam et constituendam in iis locis rem Christianam omnia consilia sua, omnes conatus, quicquid animi et industriae habet, conversurum, verum Caesar a Basta monitus, homini barbaro et veraipelli ne fideret, contraria mandata Petzio dederat, quibus Michael sine condicione ex Transsilvania decedere aut Bastae, si in ea remanere vellet, parere iubebatur; quod cum facere praeefracte recusaret res ad apertum dissidium erupit et Michael, ut res suas firmaret, cum proceribus provinciae initio tanta humanitate usus, dum bellum Caesaris auspiciis administraret, tunc omnia tuta timens animum renudavit, et aut nulla iusta de causa, aut ex levibus admodum suspicionibus in crimen adductos ex iis plerosque male multavit, nonnullos etiam quaestionibus subiecit.

[...] ut multi ab eo deficerent, in iisque Moyses ipse Ciculorum regulus, cuius in virtute et fide cum magnam fiduciam semper reposuerat, tum ductu magnas res in bello administraverat: hac acerbitate in summas mox angustias se prolapsus sensit, sero ad eam emendandam remedio, nam a Tataris et Turcis sibi iniebat, et Samosciu ultra modum reformidabat. Bathorium et Hieremiam sibi insidiari nimis ignorabat, nec vero circa se, quibus plene confideret, ullos habebat; homini inter tot difficultates conflictanti cum exercitu ex superioribus Pannoniae praesidiis raptim collecto Basta, ne occasionem deesset, statim occurrit, ut sponte parere recusantem vi cogeret et Claudiopolim profectus cum obuiis provinciae ordines habuisset, eosque in fidem Caesaris adegisset, Albam Iuliam, ubi Michael cum XVIII° castra habebat, recta tendit aduentu Bastae subito non tam territus despota, quam suorum insidias vetitus protinus in fugam se coniecit, IV° ex suis amissis, et ad montana Valachiae receptum habuit, ubi cum rursus nova calamitas oppressit, nam Sigismundus et Hieremias collectis repente copiis recedenti nec opinato incumbunt, et reliquias exercitus dissipati, quas secum trahebat, profligant; ille cum nihil amplius praesidii in opibus suis videret, ne ab infesto sibi Basta legem accipere cogeretur, Caesaris clementiam appellat, comeatumque petit, quo tuto ad ipsum proficisci et suspensiones coram purgare posset, obsidum loco uxore et liberis oblatis, ne qua fraus subesse putaretur: Caesar, qui barbarum ex Transsilvania deducere summo opere percuperet, dum potentiam suam in ea per Bastam tenuisset, facile postulatis eius ob praeteritorum memoriam ut aiebat, annuit, et Bastae, ut tutum iter ei praeberet, et interim dum a domo procul esset, bellum ei a Sigismundo, et Hieremia per Valachiam illatum propulsaret, mandavit,

secundum hec exeunte anno Michael cum LXX equitum comitatu Vienne venit, à Matthia perhumaniter exceptus, per internuncium à Caesare ibi tantis per iussus subsistere, dum Pragam euocaretur. Basta interim comitia provinciae celebrat, in quibus cum Caesar intellexisset, Ordines et proceres certis tantum condicionibus se Caesaris imperio subiicere paratos, quas nisi impetrarent, ope et patrocinio Turcico, quod ex propinquo ostentabatur, usuros; eo diutius distinendum Valachum putabat, ne res iam turbatas presentia sua magis misceret; Caesar, quo motum illum componeret, initio summum Transsilvaniae imperium Maximiliano fratri detulerat, verum ille se excusavit, Samosci, qui iam Moldavia recepta in Valachiam descenderat, et Hieremiae fratrem provincie prae-fecerat, occursum caussatus. Valachi etiam instabant apud Bastam, ut auxilio innarentur aduersus Polonos, ultro se in Caesaris potestate futuros polliciti, Michaellemque, cui hactenus paruerant, vel alium quempiam cum summo imperio mitti cum viribus petebant, nam quem Samosci inposuerat, se ferre nec velle nec posse; inter has consultationes annus in aula Caesarea et in Transsilvania exactus [...].

Liber CXXVI
Anno 1601

[...]. Indictis Claudiopoli comitijs cum à maiore parte Sigismundus Bathorius, qui aberat, princeps Transsilvaniae per praeconem renuntiatus esset, decretumque, ut è Moldavia continuo accersitus pristinae dignitati restitueretur, eique cuncti ordines parare tenerentur, Stephanus Tschiaius, qui absentis vices obibat, homo perucax et magni animi, ne nihil interim ageret, Michaelis Valachi, qui iam ad Caesarum profectus Viennae iamdiu substiterat uxorem et liberos capi et captos sub custodia abduci imperat, qua re cognita, ultra quam dici potest animo commotus Valachus Pragam pergit, et à Caesare admissus non omnino sibi toties seu levitatem seu perfidiam Transsilvanorum experto praeter expectationem accidisse dicit, quod de illorum populorum defectione intellexerat, quos tamen locorum peritia fretus, si modicis auxilijs iuventur, fore dicit, ut breui ad Caesaris obsequium pacata tota provincia redigat libellum querimoniarum gravium plenum itidem porrexerat, cuius exemplum penes me habeo, quo fidem Sacrae Caesareae Maiestati vel cum perniciem suam constanter servatam contestabatur, ab initio repetita suorum erga ipsam meritorum et egregie bello factorum memoria, non sine occulta ingratitude exprobratione, et lioris Bastae, quem minime nominabat, sugillatione, incusata perpetuo et palam Dacorum, et Bathorianis patribus addictorum perfidia, quo et excusabat, quod interdum necessitati cedens cum Turcis ad se missis reconciliationem verbis simulasset, cum se re et facto contra illos tanquam iuratos nominis Christiani et familiae Austriacae hosteis strenue et constantissime pugnasset, addebat, ad maiorem invidiam, Aaronem antea Dacia et Bathorianis infestum, ob fidem constanter Caesari et Austriacae familiae servatam pari ingratitude remuneratum esse; is propere redire et cum Georgio Basta, qui ad primum motum viribus per se impar iam se ad limitem receperat, se coniungere ipssus, Motinam venit, quo et ex Quadis delectos equitatus cum subsecutus est.

Iam Bathorius à provinciae ordinibus euocatus exeunte Aprili domum redierat, et Viuaram Rubitio dedente receperat, initio nihil hostile pre se ferens; nam datis ad Bastam literis à Tschiaiko decreta ut iniussu suo facta excusabat, deplorataque sua conditione ac miseria,

in quam nulla culpa sua incidisset, praeteritorum gratiam sibi fieri, et ut novos ad Caesarem legatos mittere liceret petebat; de coetero nolle se consilia et rationes cum Tschiaiko homine seditioso miscere religiose protestabatur sed homo ad quamvis auram fluctuans statim mutauit, et à Tachiako persuasus cum Michaelae et Basta antequam maiores vires collegissent, conflare statuit, itaque, cum XXXCIC armatorum circa se haberet, ex provincialibus, Hungaris, Moldavis, Cosacis, Tataris et maiorem partem Turcis, collem superiorem ex aduerso Caesarianorum occupat. Michael et Basta cum XVIIIICIC circiter in inferiore colle consedere Kal. VI-ttil. cum pridie cum bis mille equites egregie instructi ex Quadis aduenissent postridie, cum diu uterque exercitus in procinctu stetisset, Bathorius morae impatiens sub horam quartam pomeridianam in imum descendit, et Caesarianos adoritur, a quorum tormentis in medio cliuo dispositis graviter infestatus est, cum contra tormenta eius in summo colle directa Caesarianos illaesos supervolarent eoque errore factum, ut cum à Caesarianis repetita saepius displosione soluerentur, Belgae acri impressione facta mediam aciem perruperint, eodemque tempore hinc Michael, inde Basta per latera incumbentes Bathorianos post ingentem caedem editam postremo in fugam verterint.

Occisa plus XCIC memorantur, capta OX signe et ad Caesarem perlata, XL omnis generis tormenta, ex Caesarianis vir CCC perierunt; castra hostilia capta ac direpta, mox victoribus Claudiopolis paruit, opidanis, quod defecissent, interim in sacramentum adactis ac praesidium inpositum suo sumptu alere iussis.

Sed maior in vincendo inter Caesarianos duces, quam post victoriam concordia fuit, dum alter alteri suspectus occasionem quaerit. Basta cum Michaelae h' minem vasta ambitione post successum ultra modum inolescere videret, primo monitum ad extremum opprimere statuit, et dissimulato eius superbo responso, quo Bastae Caesarisque, imperium in se nullum agnoscere palam declarabat, post aliquot dies quasi de magnis rebus cum coactus ad se vocat; cum ille ire detrectaret, missa ad eum comprehendendum quasi defectionem meditantem II Belgarum signa ac toti dem Germanorum, ad quorum conspectum homo ferox ita cohortuit, ut minime se desereret, sed suorum ope inclamata percussorem Germanum stricto gladio petit, ac superueniente Biro Tordae praefecto Belga, cum aliorum globo statim hasta transuerberatur, cum XLIII aetatis annum ageret, utraque fortuna vel inimicorum iudicio insignis corpus nudum cis fluvium ad vesperam usque, indignum in modum ad horrorem iacuit, sub noctem iussu Ioannis Schneckenhausi Silesianae militiae tribuni ibidem tertiae mandatum; occiso Michaelae statim eius tentorium auide direptum, sparsa fama, quasi repertae essent inter gazam literae, quibus occultarum cum Turcis machinationum ac prodituum fides fiebat; quod non tam ad placandos Valachos valuit, populos frequenti dominorum per mutuas caedeis indies succedentium mutatione gaudentis, quam ad mitigandam apud vicinos aliosque principes facti invidiam, ne ut olim in Cardinalis Georgij caede et Andreae itidem Cardinalis exitio, sic nunc in Michaelis caede eandem infamiae opinionem Austriaci incurrerent, quasi illis insitum ac familiare sit, in regnis parandis novisque, ad antiquas ditionibus iungendis, sic indigenarum et primariorum virorum opibus et egregia opera ad firmandas, res suas uti, ut postea pro beneficio, maleficium rependant, et subeunte fastidio eos tanquam suspectos occasione quaesita de medio tollendos curant [...].

VOLUMUL AL CINCILEA AL ISTORIILOR LUI JACQUES
AUGUSTIN DE THOU

Cartea a CXIV-a
Anul 1595

[...]. Astfel, prin tentative și incursiuni, începu războiul în Moldova, în fruntea căreia se afla voievodul Aron, și în Valahia unde atunci fusese pus domn, Mihai, bărbat viteaz. Acesta era fiul domnitorului Pătrașcu¹, pe care-l scosese din scaun Alexandru². Dar fiindcă Alexandru, prin desfrîul și fărădelegile sale, prin risipa sa, prin dările cele nemaiauzite aruncate asupra țării, pentru a putea achita datoriile cele mari întrecînd suma de zece poveri de aur, îi asuprea pe toți, întreaga țară îl ura; Murad, rugat de boierii țării, îl chemă la Poartă împreună cu soția și copiii săi, iar în locul lui puse, în scaunul părintesc, pe Ion Mihail, prin împurpuratul pașă de Timișoara. Puțin după aceea, Alexandru, acuzat că încearcă să facă noi tulburări în țară, pieri netrebnic, sugrumat din ordinul sultanului în propria sa casă din Constantinopol. Iar Mihai, temîndu-se ca nu cumva Poarta să pună pe altul în locul lui, stăpînit fie de fireasca sa ambiție, fie mînat de împrejurări, a socotit potrivit, pentru cauza sa, să-i îndemne pe ai săi la luptă neîmpăcată împotriva turcilor. Iată au trecut doi ani de zile de cînd se duce neîncetat lupta armată cu turcii și tătarii; i-a înfrînt la Giurgiu, așezat pe malul Dunării, i-a învins pe turcii de la București, prădînd comorile nemăsurate ale conducătorului lor, a ocupat Cetatea de Floci, Hîrșova, Silistra după ce într-o luptă încheștată le prădă și aprinse⁴ [...].

[...]. Mihai părăsind Tîrgoviștea cu valahii săi, după ce trecu Dunărea, atacă și ocupă Silistra, o prădă și o aprinse; văzînd că nu are tunuri pentru a putea bate fortăreața o lasă în pace. A treia zi trecu înapoi pe gheața Dunării. Supuse Brăila⁵ și orașul și cetatea Ismail⁶; cîștigă în aceste lupte 14 tunuri dintre care două purtau însemnele împăratului Ferdinand, iar alte două însemnele lui Iancu de Hunedoara.

Tot atunci ocupă Giurgiul, unde găsi multe provizii. A încercat să ia și Novigradul, dar nu a reușit, mulți dintre ai noștri fiind uciși, astfel că de acum înainte deveniră mai precauți la primejdiile în care se avîntă. Pe cînd se întorceau, apa Dunării ieși cu trei picioare deasupra gheții, dar cu toată primejdia oamenii lui Mihai, încărețați de pradă, avură curajul să o treacă din nou pînă pe malul celălalt.

Cartea a CXXII-a
Anul 1599

[...]. Cardinalul⁷, pentru a cîștiga timp, trimise scrisori lui Gheorghe Basta, care venise cu oaste împărătească la Cașovia, rugîndu-l să nu vină cu dușmănie asupra-i, pentru că el, cardinalul, recunoaște tot ce au făcut delegații trimiși de Sigismund la împărat, căci singurul său scop este binele creștinătății, pacea și liniștea țării; pe de altă parte, speră că și Basta va înțelege cele petrecute în țară și că nu va întreprinde nici o violență împotriva principilor aliați și confederați. De aceea, Pezzen⁸ se întoarse la Praga la sfîrșitul lui aprilie, aducînd împăratului scrisoarea de la cardinal, în care scria că e gata să îplinească toate dorințele împăratului, mai ales în ceea ce privește pacea și cauza comună a creștinătății; tot ce cere este ca divergențele născute de curînd să se soluționeze

prieteneste; în acest scop va trimite în scurt timp delegați cu depline puteri pentru a trata cu împăratul.

După ce a citit aceste scrisori, împăratul amină răspunsul și scrisse îndată lui Basta să adune oaste cât poate de numeroasă și să intre în Dacia⁹. Pe de altă parte, chemă împotriva Báthoreștilor și pe Mihai domnul Valahiei, pe care-l câștigase dându-i speranțe că-l va face domn sub protecția Austriei peste cele două Dacii.

[...]. Pe când își urmau cursul aceste tratative simulate și de o parte și de alta, Basta îndemnă cu temei la acțiune prin scrisori și soli, pe Mihai domnul Valahiei, care avea pregătiți vreo treizeci de mii de ostași. Mihai intră cu puterea armelor în Ardeal, iar la 18 octombrie ocupă Brașovul, pentru a închide din acea parte drumul polonezilor, de care se temea să nu vină în ajutorul cardinalului, dar această teamă se împrășteie peste puțin timp fiindcă regele Poloniei porunci, în toată țara, ca nimeni să nu cuteze să lupte de partea lui Sigismund ori a rudei sale, cardinalul, în acest război împotriva împăratului și a Austriei. Întărind Brașovul cu oaste, Mihai primi supunerea și credința secuilor către împărat, confirmându-le privilegiile și imunitățile. De aici plecă la Sibiu cu 18 tunuri.

Pe de altă parte, cardinalul venise la Sibiu, un oraș foarte mare, având în sași o deosebită încredere. Oștile se aflau dispuse în jurul orașului, astfel încât să fie gata de luptă la cel dintâi semn ce li s-ar da. Dar cardinalul, care-l câștigase de partea sa pe Ieremia, domnul Moldovei, avea în tabără nu mai puțin de 25 de mii de ostași, însă cea mai mare parte erau țărani și nu erau prea bine înarmați. Solul papei¹⁰ (căruia cardinalul îi promisese în taină că, de se va putea menține în Dacia sub protejirea papei, avea să fie în viitor întru marele folos al scaunului Romei), însoțit de Melchior Bogathi și de Moise¹¹, bărbatul de frunte al secuilor, merse la îndemnul cardinalului, ca mijlocitor de pace la Mihai și, precum ar fi venit din partea împăratului, îl invită în numele acestuia să părăsească hotarele Transilvaniei și să se abțină de a face cu forța vreun rău acestei țări. Mihai ceru să i se arate ordinul împărătesc, dar solul pretinse că s-ar afla la Báthory și-l pofti să mai aștepte puțin, pină va merge la cardinal să-l înduplece la acțiuni mai înțelepte. Dar Mihai zise că i-a fost adusă altă poruncă de la împărat, anume să lupte cu cardinalul fără cea mai mică întârziere. Astfel rugămințile solului nu fură băgate în seamă. Și, deoarece solul, umblind prin tabăra imperială¹², căuta să-i facă pe ostași să renunțe la luptă, Mihai îl încredință fiului său, ca să-l aibă sub pază cu toată onoarea cuvenită. Ridicînd apoi tabăra spre Sibiu, trimise un sol la cardinal, pentru a-i spune că n-a venit să verse singe creștin, pe care bucuros l-ar cruța, ci fiindcă cardinalul, obligat prin jurămint față de împărat, nu renunță la domnia Transilvaniei luată de el pe nedrept, și fiindcă în afară de aceasta el fără să fi fost minat de vreo necesitate a cerut ajutor turcilor, de aceea, dacă nu va depune armele numaidecît și nu se va supune voinței împăratului, el, Mihai, are să-l nimicească în acest război. Cardinalul, bărbat de mare suflet, nu respinse acuzația atît de trufașă; trimițînd deci înapoi pe sol, își așează numaidecît oștile în ordine de bătaie, pentru că pe Mihai îl disprețuise totdeauna ca pe un om socotit mai potrivit să pască vite, decît să comande oști; credea, prin urmare, că ar fi fost rușinos să nu primească lupta cu un asemenea om. Înainte de a se încinge lupta, Mihai dădu știre, în toată oastea, că cei ce ar voi să treacă de partea sa să fie cruțați; el spera, astfel,

că mulți vor fugi de la cardinal; iar dacă aceasta nu s-ar întâmpla, voia să lase cel puțin o părere bună despre sine în inimile dacilor. Lupta urmă cu mai multă bărbăție decât știință din ambele părți; după o închețare crâcnă de cinci ore cardinalul fu înfrânt; căzură trei mii din oastea lui, în afară de cei răniți și luați prizonieri; ceilalți au luat-o la fugă împreună cu conducătorul lor. Valahii, ocupînd tabăra inamicului, dobîndiră acolo o mare pradă. Victoriosul Mihai luă 45 de tunuri. Acestea s-au întîmplat la 28 octombrie¹³. Peste puțin timp valahii intrară în Alba Iulia unde, cetățenii, plecîndu-se în fața sorții, îi primiră cu multe urări de bine.

Ștefan Báthory¹⁴ scăpă cu fuga, însoțit de cîțiva dintre ai săi, luînd cu sine cît putu din lucrurile cele mai de preț; merse mai întîi la Cluj, iar de aici la Hust, spre hotarele Poloniei; văzînd aici că ajutoarele poloneze în care spera nu se mai ivesc din cauză că porunca regală de care am amintit se anunțase cu puțin mai înainte, el se retrase la Șimleu, de unde își are obirșia familia Báthory.

După îndepărtarea lui Ștefan, porțile Clujului și ale Hustului¹⁵ se deschiseră lui Mihai la 1 noiembrie. Doar Gherla, una din cetățile de frunte ale țării, apărută de o garnizoană puternică, mai rămase neocupată¹⁶. După ce Ștefan Báthory fu prins la Șimleu de către Gheorghe Basta, care venise pentru aceasta în Transilvania împreună cu David Ungnad și Paul Nyáry, aducînd și bani pentru oaste, acela, temîndu-se de moarte, fu nevoit să predea Gherla, pentru a-și cîștiga libertatea. După aceea se dădu ordin să fie păzite toate drumurile și se trimiseră oameni înarmați să-l prindă pe cardinalul fugar.

Nouă zile după aceea cardinalul fu găsit rătăcind prin munți, însoțit numai de șapte slujitori ai săi; îl omorîră, nu fără a fi avut ordin tainic pentru aceasta, căci austriecii erau siguri, că atît timp cît va fi în viață, nu va fi pace și nici în Dacia nu se vor bucura de o stăpînire liniștită¹⁷. După ce îl omorîră, îi tăiară capul și îl duseră lui Mihai, care dădu ordin să caute numaidecît și trupul; găsit fiind curînd și acesta, Mihai îl așeză într-un mormînt frumos, ridicat de însuși cardinalul pentru fratele său Balthazar.

[...]. Sigismund, temîndu-se de toate acestea, deoarece nicăieri nu se mai vedea în siguranță, încercă să fugă oriunde, cînd o altă nenorocire veni asupra capului său: în momentul plecării, pierdu într-un incendiu întîmplător toți caii, împreună cu 200 de căruțe în care își încărcase lucrurile cele mai de preț.

După ce împlinise cu bine aceste fapte, Mihai trimise îndată scrisori la împărat, arătînd că sub conducerea sa a pacificat Dacia, a făcut toate stările țării să jure credință împăratului, și cere deci ca împăratul să țină seama de meritele sale. În țară purta titlul de guvernator. Peste puțin, însă, Basta care dorea ca el să fie guvernatorul țării, îl denunță la curtea împărătească ca și cum Mihai, prin titlul ce purta acum, ar năzui la domnia țării. La aceasta se adăuga și neobișnuita blîndețe a omului barbar, dragostea arătată popoarelor supuse, precum și cererile insistente adresate împăratului pentru libertatea și privilegiile țării și pentru scutirea cetățitorilor de oști străine. Astfel, cînd Basta a stăruit, în numele împăratului, ca oastea nemțească să fie așezată prin cetăți, cel puțin pînă cînd țara se va liniști de tulburările din urmă și va fi pusă la adăpost de orice putere din afară, urmă o lungă ceartă între dinșii: Basta invocînd securitatea publică, iar Mihai, dimpotrivă, libertatea patriei. În fine, fu trimis Pezzen, înzestrat cu porunci cuprinzătoare pentru a împăca

această dispută ; el însă luă în mâinile sale stăpînirea Daciei, ca și cum ar fi luat-o din mâinile lui Mihai pentru a o da pe mîna lui Basta. Aceasta fu cauza noilor tulburări din Dacia, căci Mihai, văzîndu-se înșelat, afurisea pe față ingratitudinea și perfidia înperialilor, iar fruntașii țării socoteau că prin această schimbare de stăpînire țara n-a cîștigat protecția într-atît dorită împotriva turcilor, ci mai degrabă s-a aruncat într-o servitute aspră sub un stăpîn mai puternic [...].

Cartea a CXXIV-a
Anul 1600

[...]. După ce supuse cu fericire Ardealul autorității împăratului, Mihai, văzînd în ce chip nedemn sînt răsplătite meritele sale, își aruncă privirea în toate părțile Daciei, spre a vedea în ce fel și-ar putea apăra puterea dobîndită prin succesele anului precedent. El se îngrijă, așadar, să ispitească în taină inimile împurpuraților, care, pentru a-l ademini pe acest oin — gata la orice — cu oarecare speranțe în cazul că s-ar da de partea lor, trimiseră de îndată la dînsul, în numele sultanului, pe Huraia aga, un bătrîn venerabil prin vîrsta sa. Mihai îl primi cu multe onoruri, întîmpinîndu-l cîlare, însoțit de cei mai aleși ai săi, cale de o jumătate de milă. Apropiîndu-se unul de altul, descălecară amîndoi și după ce se îmbrățișară cu toată cuviința, aga descinse sabia persană purtată de Mihai și îi dădu alta, turcească, împodobită cu aur și pietre scumpe ; îi mai dădu și alte multe daruri, între care pene frumoase de bitlan pentru împodobirea cușmei, șapte cai dintre cei mai aleși, un șoim dresat ; toate acestea fură duse în fața lui Mihai și astfel intrară amîndoi în Brașov în bubuitul solemn al tunurilor. Erau de față delegații împărătești, trimiși pentru a-l împăca pe Mihai cu Basta. Mihai nu se îndoia deloc că prin acest spectacol neobișnuit le va stîrni bănuieli ; el spera însă că tocmai prin aceasta îi va face mai drepți în stabilirea condițiilor de împăcare ; totodată le atrase atenția ca să nu-i ia acestea în nume de rău, căci, fără a călca legile dreptului ginților, nu putea să nu facă turcilor onorurile cuvenite solilor ; cu toate acestea el va fi drept, doar solii împărătești să stăruie ca împăratul să trimită pe altcineva în locul lui Basta asupra căruia are îndoieli din mai multe privințe, ca nu cumva aceste certuri personale să pericliteze mintuirea obștească a țării. În afară de acestea, în ascuns, circulau următoarele pretenții ale lui Mihai : ca Transilvania împreună cu Oradea, cu Hustul, Baia Mare și cu părțile din afară ale Ungariei să-i fie date lui și fiului său cu drept ereditar ; să i se încuviințeze lui toate acele bunuri și onoruri cu care împăratul îl dăruise pe Sigismund Báthory ; și să se poruncească stringerea de bani pentru recrutarea de oaste ; împăratul și ceilalți principii ai imperiului să garanteze că-l vor răscumpăra dacă va cădea cumva în mâinile turcilor. Iar pentru a ispiți și mai mult inimile înperialilor, mai adaugă că speră cu totul că împăratul nu-i va mai cere nicodată înapoi locurile ocupate de el în Dacia, ci, din contră, pentru atîtea merite, cîștigate prin credința sa, împăratul îi va dărui tot ținutul ce se întinde pînă la riul Tisa. De va putea dobîndi acestea prin bunătatea principelui preamilosliv, atunci va întreprinde atîtea împotriva inamicului comun cît nu făcuse nimeni pînă atunci, iar dacă împăratul îi va da o sumă de bani cît cea trimisă în Ungaria în fiecare an, atunci va supune puterii împăratului toate țările cîte se întind de la Marea Caspică pînă la Buda, Alba Regală și pînă la Solnoc.

Aceste pretenții nerușinate ale omului truș și ambițios au fost priinite de delegații împăratului, care fuseseră ațîțați de Basta, dușmanul lui Mihai, ca și cum acesta (Mihai), profitind de ocazie, ar fi voit să se rupă de împărat și ar cugeta deja la lucruri noi în inima sa. Cu toate acestea, ascunzînd cu precauție aceasta, i-au dat 30 de mii galbeni din banii împăratului. Mihai primi cu mîhnire și dispreț această sumă, socotită prea mică pentru tot ce făcuse el. Între timp Sigismund, însoțindu-se cu Ieremia, domnul Moldovei, își formase o oaste destul de bună din ardeleni, tătari, polonezi, turci, căutînd momentul să se năpustească asupra lui Mihai. Mihai însă, pentru ca dușmanul să nu apuce să-și strîngă forțe mai multe, plecă fără întîrziere împotriva lor și, precum se întîmplă ca toți să-l urmeze pe învingător, Mihai fu însoțit de mai bine de 50 de mii de oameni înarînați; el pătrunse în Moldova prin strîmtorile munților celor mai înalți, iar oștile lui Ieremia și Sigismund, mai mici la număr, se retrăgeau neîncetat din calea lor. Înaintînd oamenii lui Mihai suferiră mai mult din cauza neplăcerilor ținutului decît datorită pierderilor produse de inamic, căci ajunseseră la asemenea lipsă de alimente, încît se văzură nevoiți să se hrănească cu frunza arborilor. Iar inamicul, retrăgîndu-se, nu s-a oprit decît la hotarele Poloniei; din această țară aliată așteptau ajutoare mari, cu care să-l poată întîmpina pe Mihai cel ostenit de greutate. Ieremia îi supără pe turci prin insistența cu care cerea ajutor; turcul, însă, fără a-i da vreun ban, abia îi trimise un număr de soldați. Mihai, încetînd să mai urmărească dușmanul deja înfrînt, ocupă Moldova, părăsită de Ieremia, cu atît mai ușor, cu cît cei mai mulți moldoveni îl urau strașnic pe acela, fiindcă domnea cu mare asprine și aruncase asupra întregii țări dări grele și de nesuportat, căci se spunea că ceruse cîte un galben pe lună de fiecare om, fie el cît de sărac. Ieremia, neîncercîndu-se în ai săi, adună tot ce putu și trimise în Polonia unde spera scăpare pentru sine. După aceea, Mihai, bucuros de acest succes, porni înainte, hotărît să se bată cu Sigismund oriunde l-ar întîlni. Sigismund, refăcut prin noile ajutoare, astfel încît avea 30 000 de oșteni cu sine, se așezase în tabără lîngă cetatea Hotin de la Dunăre¹⁸. La această cetate s-au ciocnit apoi într-o crîncenă bătălie, căzînd mulți și de o parte și de alta. În fine, victoria se înclină de partea lui Mihai. Dintre Báthorești căzură 6 000, în afară de cei înecați în Dunăre, iar dintre valahi aproape două mii. Mihai învingător supuse toată Moldova, în numele împăratului, precum zicea el, pentru a stăruî întru aparențe. În fruntea Moldovei îl așază pe fiul său, dîndu-i o parte din oaste, iar el, împreună cu celelalte trupe de cazaci, sirbi, valoni, pe care îi avea de la împărat, se întoarse în Transilvania. Aici află că Zamoyski, marele cancelar al Poloniei, venea cu oaste numeroasă, răspîndind vorbe că vrea să răzbune paguba făcută de Mihai prin incursiunile sale în ținuturile Poloniei, vrînd de fapt să reazeze în scaunul părintesc pe Sigismund, care îi era cumnat¹⁹, și să supună Moldova vechii stăpîniri a Poloniei; aflînd de acestea, Mihai scrisese îndată comandanților oștilor împărătești din Ungaria Superioară, avertizîndu-i să aibă oștile pregătite pentru că, dacă inamicul ar încerca ceva, să i se poată opune de îndată.

În acest scop Pezzen veni din nou de la împărat cu o oarecare sumă de bani, pe care o depuse însă la Sătmar — după cum se spune din cauza drumului plin de primejdii sau pentru că nu vroia să o dea în mîinile lui Mihai înainte de a se încredința pe deplin de gîndurile sale. Întîlnindu-se cu Pezzen, Mihai, după ce se plînsese de mai multe lucruri, și după

ce arată în cuvinte mari cîte făcuse pentru împărat, adăugă, în fine, că, dacă împăratul voiește să-l trimită în Dacia pe vreunul din frații săi, el e gata să părăsească țara numaidecît, sperînd de altfel de la bunătatea împăratului că i se vor lua în seamă meritele și că un principe atît de puternic și atît de bun nu va da nicidecum uitării atîtea strădanii oboseitoare cîte le făcuse pentru Casa austriacă și atîtea pericole la care se expusese; de asemenea, dacă imperialii și alți principii creștini îi vor sta într-ajutor, el va lucra din toate puterile și din toată inima pentru a zdrobi puterea turcilor și pentru a face să domnească creștinii în acele locuri. Împăratul, însă, la îndemnul lui Basta, care îi zicea să nu se încreadă în acel om barbar și viclean, trimise porunci potrivnice lui Pezzen, în virtutea cărora Mihai trebuia fie să părăsească Transilvania, fie, dacă dorește, să rămînă în această țară, ascultînd de ordinele lui Basta. Mihai refuză să facă una ca asta. Astfel lucrurile ajunseră la ruptură pe față. Pentru a-și întări poziția, Mihai, care la intrarea în țară, pe cînd ducea războiul sub auspiciile imperialilor, se purtase cu atîta bunăvoință față de nobilii țării, temîndu-se acum de toate din jurul său, începu a tortura și ucide pe nobili, fără nici un motiv ori condamnîndu-i la cea mai mică bănuială [...] astfel încît mulți îl părăsiră, între care și Moise Szekely, conducătorul secuilor, în a cărui virtute și credință își puneau întotdeauna mare încredere și care făcuse atîtea mari fapte de război. Lovit de atîta dușmănie se văzu deodată strîmtorat din toate părțile și toate mijloacele de a îndrepta iar lucrurile erau prea tîrzii, căci de turci și tătari se temea, iar de Zamoyski era înspăimîntat peste măsură; știa prea bine că Sigismund Báthory și Ieremia îl pindesc, iar în jurul său nu avea pe nimeni în care să se poată încrede pe deplin. Pe cînd omul se zbătea între atîtea dificultăți, Basta — pentru a nu pierde asemenea ocazie — adună fără întîrziere oștile de prin cetățile Ungariei de Sus și porni spre Transilvania, hotărît ca, dacă Mihai nu ar asculta de bunăvoie, să-l supună cu forța. Ajungînd la Cluj, lui Basta îi ieșiră în întîmpinare stările țării, pe care le-a trecut la credința față de împărat. De aici merse de-a dreptul la Alba Iulia, unde își avea Mihai tabăra de 18 mii de oșteni. Voievodul, înspăimîntat nu atît de neașteptata venire a lui Basta, cît temîndu-se de iscodirile oamenilor săi proprii, o luă îndată la fugă ²⁰, pierzînd patru mii dintre ai săi; se retrase în părțile de munte ale Valahiei unde fu lovit din nou de o altă nenorocire, căci Sigismund și Ieremia, adunînd iute o seamă de oști, îl atacară pe neașteptate în timpul retragerii și împrăștiară rămășițele oștii ce o mai avea cu dînsul ²¹. Văzînd că nu mai e chip să se țină cu puteri proprii — pentru a nu fi nevoit să primească ordine de la Basta, cel dușman lui, — făcu apel la clemența împăratului și ceru îngăduința de a merge în siguranță la Curte ²², pentru a se putea dezvinovați de bănuiele, iar ca să nu se creadă că ar fi o înșelătorie la mijloc, îi lăsa ca ostateci pe soția sa și pe copii. Împăratul, care nu dorea mai mult decît scoaterea barbarului ²³ din Transilvania, în vreme ce domnia sa era asigurată acolo de către Basta, acceptă ușor cererile lui Mihai în amintirea celor trecute, precum zicea. Dădu ordin lui Basta să-i asigure cale liberă și, totodată, cît va lipsi de acasă, să pună capăt războiului pornit împotriva lui de Sigismund și Ieremia. Astfel, la sfîrșitul anului acestuia Mihai ajunse la Viena însoțit de 70 de călăreți; arhiducele Mathias îl primi cu toată cinstea, iar împăratul îi trimise ordin, prin internunțiu, să rămînă acolo pînă va fi chemat la Praga. În acest timp Basta convocă dieta țării căci împăratul înțelegea că stările și fruntașii sînt gata să-i se supună doar

cu anumite condiții dar care, de nu ar fi acceptate, aceștia se vor folosi de ajutorul și protecția turcilor, care li se arată apropiați; împăratul crezu cu atît mai virtuos că e mai bine să-l rețină încă pe valah, ca nu cumva să tulbure și mai rău lucrurile deja învălmășite prin prezența lui. Pentru realizarea acestei manevre împăratul încredințase, pentru început, stăpînirea Transilvaniei fratelui său Maximilian, dar acesta se retrase sub pretext că nu voiește să dea față cu Zamoyski care, după ce ocupase Moldova, intrase în Valahia și așezase ca domn al țării pe fratele²⁴ lui Ieremia. Valahii îl rugară pe Basta să le dea ajutor împotriva polonilor, promițînd că se vor supune stăpînirii împăratului; cerură însă să li se trimită oaste în frunte cu Mihai, care le fusese domn, sau cu oricine altul, căci pe cel impus de Zamoyski nici nu-l vor și nici nu-l pot suferi [...].

Cartea a CXXVI-a

Anul 1601

[...] Convocîndu-se dieta la Cluj, majoritatea ceru ca principe al Transilvaniei pe Sigismund Báthory, care nu era în țară; se hotărî să fie numaidecît chemat din Moldova și așezat iarăși în demnitatea de mai înainte, iar toată țara să-i fie ascultătoare. Ștefan Csáky, om cutezător și de mare inimă, ținînd locul celui absent, pentru a nu sta inactiv, între timp, porunci să fie prinși și puși la arest soția și copiii lui Mihai valahul care era dus la împărat, răminînd multă vreme la Viena²⁵. Aflînd de aceasta, nu se poate spune cît de mult s-a tulburat inima valahului. El merse la Praga și primit la împărat îi spuse că nu-l miră necredința transilvănenilor²⁶, pentru că îi sînt cunoscute prea bine, din propria-i experiență și ușurătatea minții și perfidia lor; dacă împăratul i-ar da însă oarecare ajutor, el, care cunoaște locurile și oamenii, nu se îndoiește că va aduce din nou, în scurt timp, acea țară la ascultare și supunere. Totodată dădu împăratului o scrisoare plină de grele plîngeri — din care am în fața mea un exemplar — în care arăta cu cîtă credință s-a purtat întotdeauna față de maiestatea sa sacră, împăratul, chiar cu pericolul de a se pierde pe sine, amintind de la început meritele sale din război, iar aceasta nu fără a lăsa să se vadă pe ascuns ingratitudinea către dînsul și nu fără a-l urî pe Basta, pe care de altfel nu-l numește; acuză neîncetat atît perfidia transilvănenilor²⁷ cît și a susținătorilor familiei Báthory; se scuză, totodată că, cedînd uneori nevoilor, se prefăcuse înaintea turcilor veniți la dînsul, simulînd cuvinte de împăcare, cînd într-adevăr și în faptă se lupta cu bărbăție și cu statornicie împotriva lor, ca împotriva unor inamici jurați ai numelui de creștin și ai familiei austriece; la acestea mai adaugă că voievodul Aron, care îi ura pe transilvăneni și pe Báthorești, fusese răsplătit cu aceeași ingratitudine pentru credința sa cea nestrămutată față de împărat și Casa austriacă. În fine, fiind însărcinat să se întilnească cu Basta (care, la cea dintîi mișcare de forțe, nesimțindu-se în stare să se opună, se retrăsese la margini), Mihai veni la Moftin, unde îl urmă și călărimea sileziană.

Báthory, chemat de dieta țării spre sfîrșitul lui aprilie, se întoarse acasă și ocupă Gherla prin supunerea lui Ribiczey. La început Báthory nu se arată cu gînd ostil, căci trimisese scrisoare lui Basta, prin care se scuza de cele făcute de Csáky fără porunca lui; deplînsese starea și nevoile sale în care ar fi ajuns fără vina sa; cerea iertare pentru cele trecute și cerea îngăduință să trimită alți soli la împărat; în rest protesta că nu are nimic de a face cu sfaturile și motivele tulburărilor religioase, produse de un om rebel, ca Csáky. Báthory, însă, om schimbător după toate

vînturile, se decise, la îndemnul lui Csáky, să lupte cu Mihai și Basta, pînă a nu-și fi intrunit aceștia toate forțele. Așadar, avînd o oaste de 30 000 de oameni compusă din ardeleni, unguri, moldoveni, cazaci, tătari și în cea mai mare parte din turci ocupă un deal²⁸ mai înalt față în față cu imperialii. Mihai și Basta cu o oaste de vreo 18 000 se așezară pe un deal mai jos, anume la 1 august, după ce cu o zi înainte mai sosiseră călăreți silezieni în număr de două mii; iar în a treia zi <3 august> stînd gata de luptă ambele oști, Báthory, nerăbdător, coborî la ora patru după amiază în vale și-i atacă pe imperiali; fu însă rău lovit de tunurile imperiale așezate pe coasta dealului din față, în vreme ce tunurile sale, așezate pe colina mai înaltă, băteau pe deasupra imperialilor fără a-i vătăma; datorită acestei greșeli, desele lovituri ale imperialilor nimereau în plin, iar valonii se repeziră cu bărbăție în mijlocul dușmanului și îi rupseră oastea în două; atunci lovindu-i de pe flancuri dintr-o parte Mihai, din cealaltă Basta, îi puseră pe fugă după un măcel înfricoșător.

Se spune că au fost uciși peste 10 000 de ostași în vreme ce de parte imperialilor căzură abia 300. Imperialii luară 110 flamuri, pe care le trimiseră împăratului, și 50 de tunuri de tot felul. Tabăra inamică fu cucerită și prădată. Curînd li se deschiseră învingătorilor porțile Clujului. Clujenii, pentru necredința lor, fură puși să jure din nou și să întrețină oastea pe cheltuiala lor.

Însă buna înțelegere între comandanții imperiali fu mai mare pînă la victorie, după care, căutau ocazia să se suspecteze unul pe celălalt. Basta, văzînd că Mihai, om de nemăsurată ambiție, începu după victorie să devină tot mai nerușinat, îl observă mai întîi, iar apoi hotări să-l suprimă./Pretinzînd că Mihai ar fi declarat a nu recunoaște pe nimeni mai mare deasupra sa, nici pe Basta nici pe împărat, îl chemă după cîteva zile la sine sub cuvînt că ar vrea să se înțeleagă împreună asupra unor lucruri mari. Cînd acela nu vru să meargă, Basta, sub pretext că <Mihai> ar medita să se rupă <de împărat>, trimise asupra lui două steaguri de valoni și alte două de germani, cu ordin de a pune mîna pe el. La vederea lor, omul crud, s-a înspăimîntat, dar, fără a-și pierde curajul, strigă după ajutor oamenilor săi și apucă sabia în mînă, dar deodată sări asupra-i valonul Beaury, comandantul Turdei, împreună cu alții, și-l tăie de moarte cu securea. Mihai era pe atunci în vîrstă de 43 de ani, bărbat strălucit și în norocire și în nenorocire, după chiar judecata inamicilor săi. Trupul lui dezbrăcat fu aruncat să zacă rușinos la malul riului, pînă seara, în chip înspăimîntător. Iar noaptea fu înmormîntat în acel loc, din ordinul lui Ioan Schneckenhau, comandant al trupelor sileziene. După ce uciseră pe Mihai, prădare îndată cu aviditate cortul lui și se răspîndi zvonul că s-ar fi găsit scrisori, care n-ar mai lăsa loc îndoiiilor despre mașinațiile lui ascunse cu turcii și despre trădările lui. Dar acestea au fost scorneli, nu atît pentru a-i liniști pe valahi, căci acest popor se bucura de dese schimbări violente ale domnilor săi, care urmează neîncetat în scaun, unul după altul, cit pentru a potoli invidia vecinilor și a altor principii pentru o faptă ca aceasta și pentru ca austriecii să nu pățească și acum, cu uciderea lui Mihai, ca mai înainte, cu uciderea cardinalului George și pierderea cardinalului Andrei, întărînd acea credință infamă că ar fi o datină innăscută și familiară lor de a cîștiga țări noi adăugîndu-le celor vechi și întărîndu-le cu ajutorul bărbaților celor mai de frunte, pentru ca, apoi, să răsplătească binele cu răul și urîndu-i pe aceștia să caute ocazia să-i piardă.

- ¹ Pătrașcu cel Bun, domnul Muntenici (1554—1557).
- ² Alexandru cel Rău (1592—1593) l-a înlocuit pe Ștefan Sărdul (1591—1592), nu pe Pătrașcu cel Bun, care a fost urmat în scaun de Mircea Ciobanul (1558).
- ³ În cronici turcii apar frecvent sub denumirea de „împurpurați”.
- ⁴ Mihai a întreprins aceste acțiuni în noiembrie-decembrie 1594 și ianuarie 1595.
- ⁵ Brăila este asediată și cucerită la sfârșitul lunii martie 1595.
- ⁶ Ismailul a fost cucerit de oastea moldovenească a lui Aron vodă.
- ⁷ Andrei Báthory, cardinal (1584), episcop de Varmia (1589—1599) și principe al Transilvaniei (martie-octombrie 1599).
- ⁸ Doctorul Bartolomeu Pezzen a îndeplinit mai multe misiuni diplomatice în Transilvania în calitate de comisar imperial (1598—1601). V. și n. 29, p. 103.
- ⁹ Prin „Dacia” Augustin de Thou înțelege țările române, fic luate separat, fic laolaltă.
- ¹⁰ Nuntialul apostolic Germanico Malaspina. V.n. 9, p. 68.
- ¹¹ Moise Székely (Secuul).
- ¹² De Thou numește tabăra lui Mihai „imperială”, în virtutea alianței dintre imperiali și domnul muntean.
- ¹³ La Șclimbăr.
- ¹⁴ Fratele lui Andrei Báthory.
- ¹⁵ La Hust, Basta a instalat o garnizoană imperială.
- ¹⁶ Gherla și Chioarul și-au deschis porțile trupelor lui Mihai; aga Lcca a fost numit comandantul garnizoanelor ambelor cetăți.
- ¹⁷ Cardinalul Andrei a fost prins și ucis de către secui, care în felul acesta s-au răzbunat pe Báthorcști, uzurpatorii vechilor lor libertăți.
- ¹⁸ La Hotin, pe Nistru, nu pe Dunăre, cum greșit se menționează, Mihai a avut ultima ciocnire cu trupele moldo-polone care acopereau fuga lui Ieremia Movilă în Polonia.
- ¹⁹ Jan Zamoyski (1545—1605), cancelarul Poloniei, era căsătorit a treia oară cu Griselda Báthory, sora lui Sigismund Báthory.
- ²⁰ Mihai Viteazul i-a așteptat pe Basta și pe nobilii răsculați într-o poziție întărită natural lângă satul Mirăslău, unde s-a dat și bătălia la 8/18 septembrie 1600. Mizând pe firea impulsivă a domnului, Basta a executat o manevră de retragere, rușind să-l scoată pe Mihai din tabăra sa întărită și să-l înfrângă prin superioritatea armelor sale de foc.
- ²¹ Mihai s-a opus armatei moldo-polone comandată de Zamoyski, la Sărata (1/11 octombrie 1600), Năeni (2/12 octombrie), Ceptura (3/13 octombrie), însă a fost silit să bată în retragere.
- ²² La Praga.
- ²³ V. n. 7, p. 185.
- ²⁴ Simion Movilă (1600—1601).
- ²⁵ V. n. 24, p. 69.
- ²⁶ V. n. 6, p. 69.
- ²⁷ Mihai Viteazul se referă la nobilimea trădătoare din Transilvania, ca și la acele orașe săsești ce trecuseră de partea ei, sprijinindu-i războiul cu bani; numai secuii rămăseseră credincioși domnului român.
- ²⁸ Lângă satul Guruslău, pe valca Zalăului. V.n. 12, p. 316.

STEPHANUS SZAMOSKÖZY (ZAMOSIUS)

Născut, probabil, la Cluj în 1565 și decedat la Alba Iulia la 29 martie 1612, Ștefan Szamosközy a fost cel mai de seamă istoric al Ungariei și al Transilvaniei secolelor XVI și XVII. A urmat cursurile universităților din Heidelberg și Padova. Fiind încă în Italia, redactează în 1593 prima sa lucrare istorică, *Analecta lapidum vetustorum et nonnullarum in Dacia anticultatum*, în care se ocupă de inscripțiile romane aflate pe teritoriul Transilvaniei. Cu excepția unei scurte perioade (1605–1606) când a fost arhivarul și cronicarul oficial al principelui Ștefan Bocskay, Szamosközy nu a avut altă demnitate oficială, lucrînd toată viața ca arhivar la Alba Iulia. A mai redactat lucrarea *De Originibus Hungaricis*, care s-a păstrat, doar parțial, prin folosirea manuscrisului de către eruditul sas Toppelinus în lucrările sale. Opera sa *Erdély története 1598–1599, 1603* este de fapt o cronică a acestei perioade.

Ediția folosită: *Erdély története 1598–1599, 1603* Budapesta, 1977, p. 197–205; 207–210; 212–214; 217–223; 225–233; 236–237; 240–250; 254; 256–270.

ERDÉLY TÖRTÉNETE 1598–1599, 1603

Az V. Pentas V. Könyvéből

*Mihály havasalföldi fejedelem erdélyi hadjárata
Báthori András készültsége és veresége*

Mihály, Valachia vajdája, ez az éles elmájú [...] megragadva az alkalmat, melyet az Erdélyben meglepetésszerűen végbement fejedelemsé-
váltások nyújtottak, azon kezdte törni a fejét, hogy tudná az erdélyi-
eket fennhatósága alá hajtani, és a Rudolf császárral előzőleg kötött és
esküvel szentesített megállapodások vállalására [...] Gondosan mérle-
gelte ugyanis magában, hogy ha Erdély a törökök gyámsága alá helyez-
kedik, akkor őt biztos pusztulás fenyegeti, és vagy a törökök, vagy az
erdélyiek, de esetleg még a moldvaiak miatt is előbb-utóbb nagy veszedel-
embe kerül, mivel — Erdély közbeeső helyzete folytán — sem a német
nem segítheti katonasággal és pénzzel, sem ő nem vállalhatja a maga
erejéből a török elleni háborút, oly nagy távolság választja el Valachiát
Németországtól és Magyarországtól. Ilyen meggondolások közepette
minden korábbinál népesebb hadsereget kezdett gyűjteni valamenynyi
környező tartományból, sőt még Erdélyből is [...].

Kiadásainak fedezéséhez rengeteg pénzt bocsátott rendelkezésére
Rudolf császár, neheztelven Báthori Zsigmondra és minden erdélyire,
hogy egyik sértést a másikra halmozták: az előző évben is az Oppelnből
hazaszökö Zsigmondot nemcsak befogadták, hanem Miksa főherceg

kirekesztésével még a fejedelmi székbe is újólal visszavették; majd az ismételt hűtlenséggel meg nem elégedve, raadásul a méltóságáról lemondó Zsigmond helyébe András bíborost tették, felborítván és lábbal taposván as előző években a császárral kötött és esküvel szentesített örökösödési megállapodásokat. Végül pedig gyanús, hogy ki akarják magukat vonni a keresztény népek közösségéből, és újból a törökökkel akarnak szövetkezni, ami azután nemcsak az emberekkel, de még inkább Istennel, a szerződés-kötés tanújával szemben is bűnös merényletnek minősíthető. Zsigmondnak és a bíborosnak e miatt a kiszámíthatatlansága miatt a császár úgy megkötötte magát, hogy inkább akarta Erdélyt a háborúk minden csapásától elnyomorodva látni, semmint hogy erőre kapván bármikor is lehetősége legyen elpártolásait megismételni és megsokszorozni. Az állítólag hetvenezer aranyforintra rúgó segélyösszeget — a bíboros és Zsigmond hozzájárulásával, Kolozsvárott még szekereket és őrséget is adván hozzá — április havában Thrax — azaz Rác — György vitte el Mihálynak.

Tehát a császár az ismételt csúfos elpártolások miatt meggyőződése szerint jogos haragra gyulladt, s megbízta a vlah Mihályt, hogy amint az alkalom kedvező — minden erejét és minden buzgalmát erre fordítva —, hódoltassa meg Erdélyt, és tartsa meg engedelmessében. Mihály pedig, mint afféle nagyralátó és discóségre vágyó ember, nem utasította vissza a felkínált országot. Elképzelését könnyebben végrehajthatónak gondolta, ha a tengernyi bajainak közepette hánykodó bíborost váratlan támadással még frissen elnyert uralmának megszilárdítása előtt lepi meg. A terv az volt, hogy Basta György kassai királyi helytartó, ez a mind saját személyében, mind a rábízott katonai erők birtokában nagy hatalmú ember, aki később Erdélyt roppant csapásokkal sújtotta, és Bocskai István, aki néhány hónapja gyanús szemmel nézván a bíboros szándékát, Erdélyből Magyarországra távozott, egyesítik a váradi és a többi környékbeli csapatot, hozzacsatolják a német őrségeket is, és Magyarországra felől közösen támadnak az erdélyiek ellen; a másik irányból ugyanakkor váratlanul Mihály is rájuk ront, úgyhogy a bíboros — ketfelé szakított erővel — ne tudja elhárítani mind a két ellenséget. Néhány nappal korábban Mihály is elküldte egyik bojárját, egy bizonyos Sztojka nevű, náluk nagy tekintélynek örvendő és bölcsnek tartott emberét: állapítsa meg Erdély kétfelől tervezett megrohanásának pontos napját, nehogy a különböző időkben megkísérelt vállalkozások a remélt siker nélkül járjanak. A császár Sztojkit visszaküldte Szatmárra, és csak annyit közölt, hogy szándékát majd a kassai királyi helytartó útján fogja tudatni. Közben a császár abban a levelében, amelyet Székely Mihály szatmári kapitánynak küldött, elrendelte, hogy a vállalkozáshoz szükséges dolgokról idejében gondoskodjanak.

Mindenesetre András fejedelem követsége a császárt hihetőleg késleltette egy kissé szándékának végrehajtásában, úgyhogy egy darabig várakozott is, mert szívesebben simította volna el és szüntette volna meg az ellentétet egy baráti szerződéssel, semmint egy keresztény nép vérével. Közben azonban a késedelmeskedést nem tűró Mihály nem várta meg az önnön tömegük miatt és habozásuk folytán mindig nehézkes német segélycsapatokat, hanem hogy a merész vállalkozással járó dicsőséget elsőnek és egyedül arassa le, a császár kifejezett parancsa híján ugyan, de mégsem akarata ellenére elvetette a kockát, és sikeresen végre is hajtotta a hadműveleteket. András látta ezeket a hadi készülődéseket,

csak azt nem látta, hogy mire irányulnak, hogy mit főz ki Rudolf császár Mihállyal együtt. Már előbb, közvetlenül a szüreti napok táján, melyeket rendszerint Szent Mihály napja körül szoktak tartani, mindkét részről készen álltak, és végre is hajtották volna azt, amire készültek, ha a bíboros és Malaspina el nem küldi a vajdához Csomortányi Tamást, ezt az elszánt és bölcs székely nemest, es Mihályt — bár csendben kitarított terve mellett — császárral kötendő békés megegyezés meg a tervezett szövetség bizonyítékaival el nem tántorítják szándékától. Csomortányi követségének az volt a rendeltetése, hogy egyrészt a német szövetségkötést megvilágítsa előtte, másrészt szándékait bármily módon kifürkészsze: szavaiból, beszédéből, arcának kifejezéséből, szemének vilanásából — ami a színlelést mind akadályozhatja —, mondásaiból és tetteiből hámozza ki, mifele célra gyűjtött ekkora haderőt, mit akar, mit szándékozik. Hanem, bár az emberi testnek egyetlen része sem alkalmasabb a megtévesztésre, mint a homlok, a lélek ajtaja, Csomortányi alig tudta bármilyen jelből is kiismerni Mihály vajda szándékát, mivel az a legtisztább barátságot mívelve leplezte vén rókához méltó ravaszságát, és mindent csak a látszat kedvéért mondott, üzent, cselekedett. Egyesek szerint a bíboros a lehető legrosszabbkor küldött parancsal meg akarta fosztani Mihályt vajdaságától, hogy kétes próbálkozásaival ne fondorkodhasson tovább az ország veszedelmére. Tehát Csomortányi útján, bár ékes szavakkal, állítólag azt üzenté a vajdának, hogy távozzék méltóságából, köszönjön le hivataláról, családostul költözzék máshová otthonával. Ez az üzenet úgy felháborította a vajdát, hogy Csomortányit azon nyomban majdnem felkoncoltatta; egyelőre azonban visszafojtotta méltatlankodását, és jobbnak találta, ha ezt a gyalázatot inkább a bíboroson, a követ küldőjén, nem a követen torolja meg. Nem oktalannul vélekedett úgy, hogy a nemzetközi jog többet nyom a latban, mint egy barátságtalan tett okozta friss gyűlölet. Így aztán szelidséget hazudván, Csomortányit tettek helyett szép szavakkal elégtette ki; késznék mondta magát minden parancs teljesítésére, valójában pedig szavaiban, tetteiben, minden mozdulatában teljességgel köpönyegforgatónak mutatkozott.

Egyébként, nehogy Mihálynak ezek a titokban kifőzött tervei és a két ellenség csendes készülődései váratlanul valami kárt okozhassanak az országnak, a fejedelem elrendelte, hogy valamenny rend és a nemesség gyülekezzenek fegyveresen a Szászsebes melletti táborba, Gyulafehérvártól hatezer lépésnyi távolságban. A várak, városok és őrségek parancsnokai is parancsot kaptak, hogy a lehető legéberebb gonddal vigyázzák mindkét ellenség készülődéseit, felderítők útján kémleljék szándékaikat és terveiket, és hogy a háború első hírére fegyveresen ott legyenek a szükség követelte helyen. Úgyszólván az egész nyár így telt el a sebesi táborban, a nemesség nagy unatkozása és panaszkodása közepette [...]. Méltatlan dolog, hogy mikor minden tökéletes biztonságban van, és ellenségnek nyoma sincs, ők mint holmi foglyok tétlenül töltik egész nyarukat a táborban, és közben sem fegyveresen nem művelhetnek semmi érdemlegest, sen otthon nem végezhetik közönséges dolgaikat. Sőt, akiknek nagyobb volt a szájuk, mint a bátorságuk, hangosan kifogásolták, sőt kárhoztatták a bíborosnak és tanácsosainak habozását: nem körültekintőnek, hanem gyávának, a híú félelemtől megrettenőnek, nem óvatosnak, hanem oktalannak, nem türelmesen várakozónak, hanem tunyának és tehetetlennek mondogatták: [...] Persze, mert annyira hoz-

zászokott a papi tétlenséghez, az árnyékban töltött, elkényeztetett élethez, hogy nem is tudja, mit kíván a katonaság, a táborozás, az állam érdeke. Úgy lopakodott a fejedelmi székbe, hogy sejtelve sincs az ország megvédéséhez és a háborúk intézéséhez szükséges dolgokról. És még sok hasonlót fecsegték; a semmítetésbe belefáradva és józan eszüket elveszítve nem tisztelték sem a fejedelem méltóságát, sem tanácsosainak tekintélyét.

Eközben András fejedelem több alkalommal is tudatta Mihállyal, hogy a keresztények pártjához csatlakozott, a törököket megfosztotta az egyezkedés minden reményétől, és félreérthetetlen nyíltsággal ellenségüknek mutatkozott. Kérte, hogy a Rudolfnál kezdeményezett békés tárgyalásból ne legyen hátránya: ő, András, szomszédi barátságuk jogait szentnek és sérthetetlennek tekinti. Mihály [...] csak hunyorított a bíboros minden üzenetére, és azt mondogatta, hogy ő is ápolni óhajtja a kölcsönös egyetértést; Erdélynek érdeme szerint meg fogja adni mindazt, amit a méltányosság parancsol; sohasem követ el olyan hálátlanságot, amivel lelkiismeretét bessenyezné. Azt a vendégszeretetet, amelyet valamikor, igen nehéz körülmények között, a derék erdélyiek részéről tapasztalt, igyekezni fog a tisztesség kívánalmai szerint viszonozni. Ezekkel az üresen csengő szavakkal olyan bizalmat ébresztett a bíborosban, hogy levelek és követek útján katonákat — időseket és újoncokat —, valamint vezetésre alkalmas tiszteket is kért tőle; dobokat, fegyvereket, zászlókat és egyéb hadieszközöket a szász városoktól rendelt és vásárolt, majd mindezt Valachiába szállította. A mindenkiben jámborul bizó bíboros, mivel semmi rosszra sem gondolt, sok mindent ajándékba küldött neki, vagyis oktalanságában azt fegyverezte fel, aki ellen, miután jól felszerelte, nemsokára harcolnia kellett [...].

Ez a bizalom okozta, hogy a bíboros, mivel szentül hitt Mihálynak más ellen irányuló szándékaiban, Erdély dolgában némileg megnyugodott; de láthatólag nem is forgott fenn semmi komoly okarra, hogy Mihály részéről veszélytől kellett volna tartania, hiszen úgy tudta, hogy nem követett el ellene semmiféle jogtalanságot, sőt mindig inkább barátságát kereste, semmint az ellenségeskedést. Így azután hagyta, hogy gyanakvásai, amelyek a Mihálytól való óvakodást jавallták, habozása közben eloszoljanak, és a felőle terjengő híresztelések semmivé váljanak. De leginkább a Mihálytól kapott és esküvel szentesített szövetségi oklevélben bízott: hitelének kétségbevonását istentelenségnek tartotta, és a vajdát a kételkedés árnyékával sem akarta elidegeníteni magától. [...].

Igy történt, hogy a vlah őszinteségében bizakodó bíboros Lugosit, akiről az imént mondták, hogy Mihály zsoldosai közé szegődött, szívélyes szavak kíséretében bocsátotta útjára, és a lelkére kötötte, hogy híven szolgálja a vajdát: menjen, és minden jó ember örömére váltsa be a hozzá fűzött reményeket. Rajta kívül még mások is sokan szándékoztak Mihálynál lovas — vagy gyalogos szolgálatot teljesíteni: ezeknek, amikor a tisztes elbocsátásuk után a vajdához akartak indulni, az ellene folyó készülődésről mit sem sejtve, készséggel lehetővé tette zsoldba fogadásukat. Mindezt a fenyegető csapásokra nem is gondoló bíboros olyan jámbor hittel intézte, hogy midőn a felderítők és a bíboros egyéb hívei jelentették: Mihály ezt a hadi készülődést csakis Erdély ellenében tervezheti, szemét Erdélyre vetette, és szándéka csakis Erdély elfoglalása, éppen ezért a bíboros még idejekorán rakjon meg minden helyet őrséggel, értse meg, hogy nyugalma ilyen végzetesen súlyos helyzetben

mennyire kockázatos, gondoljon saját magára, és gondoskodjék az ország védelméről [...].

Mihály vajda pedig, hogy az Erdély megrohanásának gyanúját a bíboros szemében valószínűnek látszó híresztelésekkel oszlassa el, szeptember vége felé két bojárt küldött hozzá követségbe — az egyiket, a kincstartót Damjának hívták, a másikat Bradának —, hogy Mihály nevében szabad átvonulást kérjenek Magyarország felé, Erdélyen keresztül. Mivel Ibrahim pasa a törökök egész haderejét Magyarországra zúdította, és a keresztény seregek nem tudnak megmérkőzni ilyen ellenséges sokasággal, Rudolf császár őt is a veszélyben forgók megsegítésére hívta; megígérte, hogy minden ártó szándék és minden kártevés nélkül fog keresztülvonulni az országon. Erre a bíboros válasza az volt, hogy a keresztényeket nem fenyegeti akkora veszély, hogy szükségük legyen a vajda segítségére. Ha tehát a keresztények segítségére óhajt sielni, akkor seregét rövidebb úton vezesse inkább a Dunán túli törökök ellen, hogy amazok hátulról fenyegető veszélyről értesülve, visszavonuljanak birtokaik megvédésére [...].

Ezért a bíboros fejedelem úgy látta jónak, hogy még egy, utolsó követ útján megtudakolja és kikémlelje a vajda szándékait, nehogy miközben hihetetlennek tart minden híresztelést, az egész ország veszedelembé sodródjon, az ő óvatlan nyugalma pedig kései és már mit sem használó bánatra forduljon. Elküldte tehát a tanácsosi rendű Sennyei Pongrácot [...] híveinek nagy sokasága közepette nyájasan fogadott tîrgoviştei palotájában. Sennyei azt kérte, ne hagyja a vajda a bíborost remény és bizonytalanság közt lebegni, és szándékainak őszinte kinyilatkoztatásával oszlassa el azt a kegyetlen mendemondát, amely már nemcsak Erdélyben, hanem Erdélyen kívül is mindenfelé elterjedt, nehogy az erdélyieket, míg a némettel kötött szerződés szentesítése közben kétséges helyzetben várakoznak, onnan érje valami csapás, ahonnan és akik részéről a legkevésbé lenne illendő [...].

„Ugy veszem észre, szerencsétlennek születtem, ha a bíboros fejedelem még esküvel megpecsételt szavaimnak sem tud hitelt adni, bár híveinek egész táborából aligha lehet bárki is hűségesebb és tehát Sennyei, amikor néhány nap múlva visszatért, nemcsak András fejedelemmel hitette el, hogy a vajda semmit sem forral ellene, hanem még maga is a fejével allott érte jót, hogy sohasem fog ilyenre vetemedni [...].

Így aztán András fejedelem felhagyott minden nyugtalankodással Mihály miatt, és részint a békés időkben szokásos vadászatra, részint egyéb szórakozásokra adta a fejét [...].

Igy intézte a bíboros fejedelem a maga dolgait, és hol gondjaiba, hol semmittevésbe merült, jól tudván, hogy mekkora terheket kell a vállán hordoznia, nehogy járatlansága folytán valami hibát kövessen el az ország kormányzásában; eközben egyszer úgy határozott, hogy újból levelet ír Zamojski János lengyel kancellárnak, aki Griseldis nevű unokanénjével kötött házassága révén rokona volt, és véleményét kéri, mit tegyen ebben az oly nehezen kormányozható országban, nehogy mikor rákerül a sor, a megfontolatlan kezdetekből adódó eredmény rácafoljon az emberek reménykedésére. Zamojski, a bölcs öreg, a helyzet és a körülmények számbavételével röviden ilyenformán válaszolt (a levelet mind tartalmában, mind szavaiban híven közlöm): „A hozzám intézett, valamint a másoknak írott, de velem is közölt levelekből úgy látom, hogy Felsőged nyugtalankodik, és hol ide, hol oda kapkod. Ezen nem is

esodálkozom. Az Ország boldogulásáról van szó, s ez mindent, ami drága, magába foglal. Felségedtől tehát hazaszeretete követeli, hogy most helyes módon gondoskodjék róla. Mert ha a mostani, döntő elhatározás során hibázik, nem áll módjában még egyszer tévednie. Azt tanácsolom tehát, hogy valamelyik bizalmas emberét egy levél kíséretében küldje Krakkóba a megboldogult királyné végtisztességére kijelölt október 13-ára a király öfelségéhez, tőle kérje, hogy támogassa tanácsával és tekintélyével, és bízza rá országa gondját. Az országgyűlésre is, amelyen csak a legfontosabb dolgokról határoznak, küldjön egy népesebb követséget ugyanezekkel a kérésekkel. Közben pedig tartsa fenn a legfőbb döntés jogát. Erdély közeli szomszédja Lengyelországnak: nagyon is érdekünkben áll, hogy a szomszéd háza ki ne gyulladjon. Tanácsosi tisztemre és rokonságunkra hivatkozva Felségednek ennyit; de most nincs is egyéb írni való. Jó egészséget kívánok Felségednek. Kelt Zamość városában, 1599. szeptember 23-án.” A megbízatás végrehajtására a bíboros Sennyei Pongrácot és Gyulaffi Lestárt jelölte ki, akik már előbb is több alkalommal jártak el ügyesen és méltóképpen lengyelországi követi tisztükben. Próbálkozásukat azonban Mihály vajdának néhány nappal későbbi betörése alaposan elgáncsolta [...].

Miközben Mihály [...] a hadviselés legfőbb eszközeivel ezt művelte, András fejedelem egyáltalán nem készült a háborúra, lelkében egyre csak a szerencsétlen biztonságérzetet melengette, tábora pedig, amely – mint mondtuk – Sebesnél gyűlt össze, lassanként szétzüllött, mivel a nemesek egyre-másra jártak ki dolgaik intézése végett, hisz semmiféle fegyelem nem tartotta őket össze, s hanyagul folyt minden.

Így álltak a dolgok, amikor Mihály követi: Mihály bán, a híres bojár, a vajda bizalmas tanácsosa, és a Rácországból való, Rácznak is nevezett György, felkeresték a fejedelmet, mégpedig nem más végett, mint hogy kikémleljék András hadi felkészültségét és szándékait. Néhány nappal a háborús összetűzés előtt érkeztek meg Palatics Györggyel, András korábbi valachiai követével együtt, és fölöttébb ravasz előterjesztésükben azt kérték, hogy Mihály a bíboros hozzájárulásával Bulgáriába vonulhasson csapataival. Mert ő minden egyéb tervét elvetvén, teljes figyelmét arra irányította, hogy miközben Ibrahim pasa messze Magyarországon háborúzik, ő a védőőrség nélkül maradt Bulgariát dúlja és zsákmányolja büntetlenül, vagyis azt teszi, amit az előző évben is tett. Arra vonatkozólag kért hivatalos nyilatkozatot, hogy ebben az új helyzetben, amíg ő távol lesz, nem fenyegeti az erdélyiek részéről semmiféle veszedelem. A bíboros kérésére nemcsak ezt ígérte meg, hanem szilárdan és szentül – ezt könnyen tehetette – mindenre kiterjedő kezességet vállalt, és megnyugtatta, hogy az erdélyiek felől ne legyen gondja a hátországra. Ezt a vajda azért mesterkedte ki így, hogy a bíboros, mint afféle szelíd és könnyen kezelhető fejedelem, aki szokása szerint hol ennek, hol annak a híresztelésnek adott hitelt, ne is gondoljon a csel megelőzésére, és még jobban kiszolgáltatassa magát neki. Mert az országos ügyek intézésében a különös óvatosság és az előrelátás éppen abban áll, hogy barbár ellenséggel szemben semmit sem szabad elhanyagolni, és a mindenre elszánt és uralomra törő szomszéd fejedelmeket még békében is örökké gyanakvó szemmel kell figyelni [...].

Egyébként Mihály vajda ugyanazokkal a csalafintaságokkal és csüréssel-csavarással tévesztette meg a törököket is, mint Andrást. Szüntelenül küldözgette hozzájuk követeit, és azt hangoztatta, hogy

András ellen vezeti csapatait, mivel az, a török barátságot visszautasítván, a német császárhoz csatlakozott. Folyvást ígérgette, ha András nem mutatkozik hajlandónak, még akarata ellenére is vissza fogja téríteni köteles hűségéhez. És hogy mesterkedését a törökökkel minél jobban elhitesse, még egy csauszt is hagyott Valachiában, hadd szedje be az távollétében a császárnak járó évi adót az országban. Ilyen szemfényvesztéssel hazudta magát a török császár hívének és engedelmes alattvalójának, hogy miközben az szemet huny, ő könnyebben boldoguljon Erdély meghódoltatásával.

Volt a vajdának egy minden titkos tervébe beavatott tanácsosa, a már említett Mihály bán, aki ezt a nevet craiovai előljárói tiszténél fogva viselte [...]. Ez a hely a vajdaság után a legelőkelőbb. A tartomány tisztségei között, a vajdaé után, a craiovai előljáróé a legelőkelőbb, és busás jövedelemmel is jár. Mihály bán, aki a vlahok nyelvjárásával rokon olasz nyelvet is ismerte, minden más bojár közül kiemelkedett, és népe előtt koránál és bölcs hírével fogva nagy tekintélynek örvendett [...].

Állítólag néhány szász város is összeesküdött Mihállyal, hogy Erdélyből kiűrtjék a Báthori-uralmat. [...]. A szászok meg kívánták tagadni legutóbbi esküjüket, mellyel a bíborosnak hűséget fogadtak, és szerettek volna olyan színben feltűnni, mintha mindenkinél hívebben kitartottak volna előbbi esküjük mellett, amellyel a korábbi években az egész országgal egyetemben ők is Rudolf császárnak kötelezték el magukat. Ez szolgált ürügyül, hogy Mihálynak fogják pártját: Mihály Erdély elfoglalásának és hűségre térítésének dolgában Rudolf császár nevét használta fel cégér gyanánt, a szászokat tehát mint ugyanennek a pártnak a híveit könnyűszerrel magához tudta édesgetni mindjárt kezdetben. Az többé-kevésbé bizonyos, hogy mivel Mihály a maga vlahjai közül senkit sem mert a császárhoz küldeni, mert attól tartott, hogy a bíboros emberei elfogják, végül is Herschel Kristóf brassói polgárt, e város főbírájának testvérét választotta, hogy üzleti utazás címén Prágába menjen, és a bíborosnak Erdélyből való kiűzésére vonatkozólag levelet vigyen a császárnak. Állítólag még száz arany útravalót is adott neki, hogy ne ingyen végezze a fontos megbízást. Prágában a császár ugyancsak bőkezűen megjutalmazta Herschelt, és úgy küldte vissza válaszlevéllel Mihályhoz [...].

Tehát Mihály csapatainak jó részét Ploesti városba rendelte. Itt a község terein és utcáin a vlahok és trákok, másképpen rácok egész csoportját helyeztette el — úgy felfegyverezve, mintha mindjárt meg kellene küzdeniük az ellenséggel —, a helységet pedig a kurtanoknak nevezett testőrlovagsszállal és a kozákoknak nevezett lengyel osztaggal vétette körül. A piactérről egészen a vajda palotájának bejáratáig ötös rendekben szintén fegyveresen a mintegy ötezer főnyi gyalogságot sorakoztatta fel, amelynek nagyjából Baba Noák volt a parancsnoka. Az így elrendezett sorok között vezették be Mihályhoz először a legderekabbat, Makó Györgyöt, az alája rendelt parancsnokokkal: Tárkány Istvánnal, Tamásfalvi Jánossal, Kiss Györggyel; majd mindazokat a magyar katonákat, akik az ő zászlaik alatt szolgáltak. A vajda megragadta a kezüket, úgy kényszerítette őket, hogy esküdjenek fel rá. Az eskü pontjai ezek voltak: bárhova vezeti is őket Mihály, Kiváltképpen a most induló hadműveletekben, készséggel fogják követni, mindenben szót fogadnak neki, parancsait teljesítik, és zászlója mellől sem titokban,

sem nyíltan nem távoznak el. Makónak és katonáinak elbocsátása után Mihály nemsokára azt az ötszáz lovast — ugyancsak magyarokat — is iderendelte Florești községből, akiknek az élén Nagy Demeter állott alparancsnokaival: Horváth Györggyel, Kiss Jánossal, Kidei Péterrel, Szindi Jánossal és még néhányukkal együtt. Ugyanide hívatta az úgynevezett besliákat is, akiknek a száma közel járt a kétszázhoz. Ezt a lovasságot Mihály szervezte és jelölte ezzel a török névvel; tagjai mind kitűnő lovasok voltak, akik vitézségük címén különleges zsoldra tartottak igényt. Vezetőjük Petneházi István volt. Ezeket mind külön-külön hívatta be, és úgy tétette le velük az esküt [...].

Mindezeknek elrendezése után Mihály a magyarok felesketését követő harmadik napon az Erdélyt Valachiától elválasztó hegyek túlsó oldalán, a hegyek lábánál veretett táborn. Nagy gyorsan idehívta össze a környéken csapatonként szétszórt katonaságot, majd kihirdette, hogy a táborn szekerek igénybevételével ki kell üríteni; minden súlyosabb poggyász ott marad; a könnyen mozgó lovassággal és a könnyű fegyverzetű gyalogsággal, vagy ha lehet, málhás állatokkal kell átkelni a magaslatokon, és bevonulni Erdélybe; András fejedelem békeszerződést kötött a törökkel, Mihályt és a Kárpátokon túli vidéket a töröknek hagyta; Rudolf császár viszont biztonságos helyet jelölt ki számára Magyarországon, ahol meghúzódhat: seregeivel tehát — a bíboros hozzájárulásával — Erdélyen keresztül át akar vonulni Magyarországra, és most azt kéri, hogy ezen az úton minden kísérője maga legyen a maga vezére és katonája. [...].

Igy álltak az erdélyi dolgok, mindenki biztonságban érezte magát, és az ellenségre nem is gondolt; a bíboros október 18-ra, Szent Lukács napjára Gyulafehérvárra összehívta valamennyi rend gyűlését, hogy ott az ország javára szolgáló ügyekben határozzanak. (Az idő már ősze fordult ugyan, de a levegő még igen kellemes volt.) Úgy tervezték, hogy nyíltan a gyűlés elé terjesztik a német szövetséget, és a megjelenteket az előterjesztés elfogadására buzdítják [...].

Alig két napja folytak az ülések a város nagyobbik épületében, amikor híre jött, hogy Mihály vlah vajda roppant sereggel átkelt a hegyeken, a hágókon, és bevonult Erdély területére. A vajda ugyanis, mielőtt a visszatérő Mihály bántól és rác társától értesült róla, hogy a bíboros Sebesnél táborozik ugyan, de a tábor szinte kiürült, mivel a szüret és egyéb otthoni dolgai kedvéért, az ellenséggel mit sem gondolva szétszéledt úgyszólván az egész nemesség, de a katonák jó része is, hogy a maga dolgait végezze: elérkezettnek látta az időt arra, hogy váratlanul — még a bíboros csapatainak összesereglése előtt — átkeljen a Kárpátokon. És hogy a tervének a végrehajtására alkalmas helyzetet késedelmekedéssel és habozással el ne rontsa, sebtében egy erős csapatot küldött előre azzal, hogy szállják meg a hegyi ösvényeket, átvágásokat, biztosítsák a szorosokat, [...]. Maga a vajda nyomon követte a csapatot [...] másnap még dél előtt, amit alig hitt volna bárki is, majdnem hamarabb vonult be csapataival Erdélybe, mint feltételezték volna, hogy Havasalföldről egyáltalán elindult. A Kárpátok innenső oldalán, a Bodzás nevű víz-és élelemszerzésre alkalmas helyen, Béli János rétvén táborozott le akkor szombaton. Kedvezett vállalkozásának az egészen száraz, szinte nyárias őszi időjárás [...]. A hozzá barátságos, az erdélyiekkel szemben ellenséges égi hatalom mindenben megkönnyítette vállalkozását. Nem talált kidöntött szálfákkal, eltorlaszolt utakra, katonaságtól megszállt vagy őrséggel megerősített szorosokra, sem

járáhatatlan sziklákra, melyeket — mint annak idején Hannibálnak — felhevített ecettel kellett volna szétmállasztania. Kardjával és gyorsan haladó katonaságával utat vágott a mégoly kietlen hegyeken keresztül is [...].

És bár Mihály fölöttébb titokban tudta tartani szándékait, úgyhogy azok még bizalmas hivei előtt is rejtve maradtak, pedig az ilyen horde-rejű titkokat csak nehezen lehet lakat alatt tartani, mégis akadtak, akik titkos híradásokkal mindezt jelentették Valachiából, ahonnan a csalárd fenyegetések kiindultak. Ezek között volt Markó János, ez a trák eredetű és nevű ember, akit Mihály Erdélyből hívott maga mellé Valachiába, és aki előtt nem maradtak rejtve gondolatai, mert ismerte a vlahok beszédét és írását, melyet a vlahok a trákoktól, azok meg még régen a görögöktől vették át, de járatos volt a latin betűvetésben is. Mihály az ő kezét vette igénybe írásbeli érintkezései során, így titkos terveit is megosztotta vele. Ez, amint a vajda cselszövését bizonyos jelekből meg-szimatolta [...] mindent tudomására adott Andrásnak. Legyen meggyő-ződve róla, hogy a vajda, ha ravasz tervezgetéseinek útját nem szegik, előbb-utóbb meg fogja kétszerezni birodalmát: tehetségének és csapa-tainak minden erejét Erdély elfoglalására irányozta. Vigyázzon a biboros, ne engedje magát csalárd szavainak hízeltetésével megkörnyé-kezni [...].

A brassóiak is, akiknek pedig legfőképpen érdekükben állott volna, hogy a szomszédban folyó mozgódásokat éber szemmel figyeljék, a gond és vigyázás helyett inkább a drágán megfizetett gondtalanságot vagy hiszékenységet választották. Herschel Bálint, Brassó városának ügy-buzgó és gazdag főbírája, közvetlenül Mihály erdélyi betörését mege-lőzőleg levelet küldött András fejedelemnek, amelyben megírta, hogy egyelőre nyugalom és békesség honol mindenfelé, éppen csak néhány lengyel lovasosztagot láttak a város határában — az úgynevezett Bodzás körül — kószálni, de senki — sem ember, sem állat ellen nem mutattak ellenséges szándékot. Ha valami érdemleges dolog történnék, igyekezni fog, hogy a fejedelem tudomására hozza. Levelének ez volt a veleje. Alig jutott a futár a levéllel a várostól számított második mérföldkőig, a havasalföldi vajda egyszerre csak népes sereggel özönlött körűl a várost [...]. A Brassóból kizárt futár toronyirányt Gyulafehérvár felé vette útját, és a félelemtől és sietségtől lélekszakadva érkezett meg. A fejedelemnek címzett levelet Kornis Gáspárnak adta át, arról, amit ő maga látott és hallott, egy szót sem szolt, abban a hiszemben, hogy a város főbírája úgyis bőségesen és körültekintően jelentette a helyzetet, tehát az ő hozzátoldására nincs szükség. Kornis sem kérdezett a futártól semmit, úgy bontotta fel a levelet. András fejedelem ugyanis annyira meg-bízott Kornisban, hogy leveleinek felbontására is felhatalmazta, így a különböző helyekről jelentett fontos dolgokat az események első isme-rőjeként ő közölte a fejedelemmel. Kornis volt valamennyi csapat legfőbb parancsnoka, úgynevezett generálisa, és a fejedelem előtt igen nagy befo-lyású személy. Ezúttal is a palotába menvén, jelentette a fejedelemnek, hogy mit írt a brassói főbíró. Miután pedig a levél hiteles volta folytán mindent rendben levőnek találtak, csendben továbbsiklottak a dolgon. Ezután történt, hogy a bolond szász futár az országos veszedelem láttára végképp esztét vesztette, és csak kívül kezdte boldognak boldog-talannak fecsegni azt, amit Kornis előtt eltitkolt, hogy tudniillik a vlah Mihály már Brassóig nyomult ellenséges hadával, ő is alig csúszott ki az

ellenség kezéből, csak futással menekült, és hírnökként jött Gyulafehérvárra.

Mikor ez a szörnyű hír csakhamar az egész városban elterjedt, és már mindenki erről beszélt, de a főurak füléhez még mindig nem jutott el, Sibrik Gáspár, a testőrlovasság parancsnoka, mintha más dologban járna, betért Kornishoz, akiről azt hitte, hogy bizonyára tud a közszájon forgó újságról, és megkérdezte, hogy rendben vannak-e a dolgok. „Rendben” — válaszolta Kornis, és átnyújtotta neki a brassói levelet. „De hiszen — vágott közbe Sibrik — a futár sokkal szörnyűbb eseményekről számol be: azt meséli, hogy Mihály betört Erdélybe, és Brassó tájékán tűzzel-vassal pusztítja a környéket, és ezzel a hírrel már mindenkinek a fülét telebeszélte!” Kornis a gyászos hírtől egészen megzavarodva csak ennyit tudott mondani: „Isten fordítsa jobbra!”, és máris faggatta a sebtében előkerített futárt: Mi hát a helyzet Brassó körül? Mit fecsegett összevissza Mihály vajdáról? Ez akkor az egész dolgot felfedte, Kornis pedig csak ordított: „Te gyalázatos, miért nem jelentetted ezt nekem, amikor tegnap a levelet átadtad?! Miért hallgattál el ilyen fontos dolgot?!” Majd szidalmazni kezdte az ostoba és az ország veszedelmére agyalágyult embert, és hol piszkos kurafinak nevezte, hol agyonveréssel és akasztófával fenyegette, mint akit úgysem lehet érdemei szerint elég súlyos büntetéssel sújtani. A szörnyűségtől annyira felindult, hogy haragjában és méltatlankodásában a mosakodó futárnak egy buzogánnyal szét is locsantotta volna a fejét, ha Sibrik meg nem akadályozza. Így a rossznyavalyába küldte, és ezt kiabálta utána: „Te átkozott, ha még egyszer a szemem elé kerülsz, haljak meg, ha agyon nem váglak!”

Kornis ennyit mondott, majd rögtön a fejedelemhez rohant, és jelentést tett a helyzetről: feltárta a veszélyt, amely az ország létét fenyegeti. A váratlan újság egészen megzavarta a fejedelmet; a főurakkal hirtelenében tartott tanácskozás eredményeképpen mindenféle gyorsfutárokat menesztett, hogy országszerte mindenütt fegyverbe szólítsák a népet. De már a székely nemesek is, akiket közelebbről ért a baj, egyik követet a másik után küldték, hogy jelentsék: a vajda átkelt a hegyeken, roppant seregével a Brassó városáról nyolcezer lépésnyire levő Prázsmár nevű faluig jutott, s onnan máris Erdély legalacsonyabban fekvő síkságaira ereszkedett le; vigyázzon a fejedelem, és ügyeljen magára, nehogy váratlan csapás érje. Béli Jánosnak, a nagy tekintélyű székely nemesnek, aki akkor éppen a gyulafehérvári országgyűlésre jött fel hazulról, a házáat, jószágát, minden földvári birtokát felégették, ötszáz juhát elhajtották, és egyáltalán minden erdelyi falut és várost tűzzel-vassal pusztítanak. Mihály már előzőleg nagyon haragudott erre a Béli-re, amiért vetélytársának és ellenségének, Mihnea vajdának, hosszú időn át biztonságos menedéket adott: annál kíméletlenebbül dúlta-gázolta a Béli-birtok minden darabkáját.

Ebben a helyzetben, amikor a váratlan csapás mindenkit földre sújtott, a bíboros fejedelem, aki azelőtt mindent hanyag füllel hallgatott meg, most végre komolyan felserkent, hogy dolgait elrendezze. Félretévéen tehát minden bizonytalankodást, abban a meggyőződésben, hogy lélekjelenlétéből kell erőt merítenie, az ország minden részébe sürgős parancsokat küldetett, és szigorúan meghagyta, hogy minden habozást félretévé, sebesnél is sebesebben, a segítséghez még az éjszaka minden pillanatát is kihasználva, minden nemes és minden katonai rend regadjon fegyvert, és Szászsebesnél gyülekezzen, hogy onnan a vlahok ellen vonulhassanak. Szükség van a gyorsaságra, mindenkit egyaránt fenyeget a

veszély, a dolog nem tűr késedelmet. Szökevénynek és hazaaárulónak fogja tekinteni azt, aki sürgős bevonulás helyett akármiféle ürügyre hivatkozik. Futárokat menesztett a székelyekhez is, hogy minden ötödik fegyverfogható férfit küldjenek hadba. A kiváltságjogaiktól rég megfosztott székelyeknek, bár a háború szünetelése óta a hadkötelezettségtől mentesnek mondhatták magukat, ha a szükség úgy kívánta, hogy közös hadviseléssel kell elűzni a közös ellenséget, engedelmeskedniük kellett a parancsnoknak. Csakhogy az ütközet elszietve kitűzött napjára nem lehettek ott a bíboros mellett, de nem is akartak ott lenni.

A fejedelem a véres kopját is körülhordoztatta a Maros és az Aranyos folyók között lakó székelyek területén. Ez végveszély idején az ország legsúlyosabb pillanataiban, amikor külső ellenség részéről félelmes veszély fenyegetett, már a magyar királyság kezdetétől fogva szokás volt; így adták tudtára a népnek a szigorú parancsot, hogy mindenki személyesen fogjon fegyvert, és üzze el az ellenséget. Aki a parancsnak azonnal nem engedelmeskedett, átszűrítván a nyárssal, gyalázatos módon bűnhődött. Isten ellenében azonban minden kísérletezés hiábavaló és hasztalan: a fejedelem és a vezérek elhamarkodottsága miatt az itt lakó székelyek sem vehettek részt a csatában.

A vlah vajda, miután — mint mondtuk — a Beldi-réteken rövid pihenés végett tábort veretett, legelső feladatának azt tekintette, hogy a környékbeli székelyeket a maga pártjára vonja [...].

Mégis mentek hozzájuk küldöttek, hogy Mihály pártjára vonják őket, mégpedig Makó György, Tamásfalvi János meg két István: Harali és Dömös, csupa székelyföldi fi[...] Mihály ezeket már korábban kihívta Erdélyből, csapatvezéreknek tette meg, és titokban többször is a székelyekhez küldözte őket, hogy lázadást szítsanak. Mivel azonban Mihály nem bízott meg bennük teljesen, melléjük adta az idegen nemzetiségű Thrák, azaz Rác Györgyöt [...]. Makó és a többiek, akiket honfitársaik közé küldtek, a lehető legnagyobb buzgósággal igyekeztek, hogy a székelyeket mielőbb Mihály katonái közé sorozzák. Roppant jutalmakat ígérgettek nekik, főképp azonban a biztos szabadságot, a melyből a korábbi években a többször megismételt lázadás vádjára címén kiestek, és II. Jánostól, Erdély választott királyától, majd a Báthori-fejedelmektől súlyos büntetéseket szenvedtek, olyannyira, hogy mint holmi árverésen eladott szolgák, a nemesek járma alatt nyögtek. Azt tanácsolták hát nekik, hogy ezt a nem csupán szégyenletes, hanem elviselhetetlen jármot minden igyekezetükkel rázzák le a nyakukból, és sokakat meg is győztek arról, hogy ne érezzek magukat nagyobb biztonságban, ha egyik párthoz sem csatlakoznak. Gondoljanak Solonra, aki halállal büntette, ha valaki polgárháború alkalmával egyik féllel sem tartott. Gondolják meg, hogy Mihály azonnal visszadná a régi szabadságot, András paptól pedig még csak nem is remélhetik ezt. Jobb a méltatlan szolgaságot egyszerre lerázni, mint nekik is, utódaiknak is örökké szenvedni tőle. Ilyenféle szavaikkal sikerült Makónak és társainak Háromszék [...] lakosait meggyőzniük, és Várhegy váránál összevonniuk. Csik- és Gyergyószék székely lakosai viszont egyelőre megtagadták a fegyveres szolgálatot, és nem voltak hajlandók csatlakozni Mihály ~ pártjához, csak ha Várhegy várát, melyet János király rakatott volt hazájának a nyakába, lerombolják. Ha Mihály mint győztes aláírja ezt e feltételt, és helyreállítja a szabadságot, ők sem késlekednek, és azonnal felsorakoznak zászlai alá. Kérésüknek a vajda ünnepélyes oklevélben tett eleget. Ily

módon közülük mintegy ezren ragadtak fegyvert, és mentek a vlah táborba.

Mihály a Beldi-rétekről indulva a csata előtti vasárnap a brassói határ Prázmár nevű falujához vonult. Hogy azonban Brassót, ezt a fontos várost a háta mögött ne hagyja, mivel a város lakosai kitöréseikkel, rajtaütéseikkel vagy a mátha elfogásával bajt okozhatnának neki, megüzent a város vezetőinek, köztük Herschel Bálintnak, a kíváló tehetségű és dúsgazdag főbírónak, hogy adják meg a várost, és térjenek az ő hűségére: inkább tapasztalják meg engedékenységét, mint haragját. Ha tanácsát nem fogadják meg mielőbb, akkor a városban magában mindent felforgat, a falakon kívül pedig a külvárost és az egész környéket tüzzel-vassal feldúlja. A városiak nem annyira magukat, mint a körülöttük elterülő Barcaságot akarták kímélni, amely tizenhárom helységből áll, és amely a magyarországi királyok és fejedelmek engedelye és felhatalmazása folytán az ő fennhatóságuk alá van rendelve, tehát fő embereiket [...]. A követekkel egy szekérre való bozontos csergetakarót, amellyel a katonák ebben az évszakban igen jól védekezhetnek a hideg ellen, meg bőséges ellátást küldtek Mihálynak, és kérték, ítélje meg kegyesebben Brassó helyzetét: kímélje a nyomorult és harcra alkalmatlan nép életét és vagyonát, ne pusztítsa őket tüzzel-vassal, minden jogtalansággal. Mert hogy Brassó városa a bíborosnak tett szent esküjét megtartván, a fegyveres összetűzések első hallatára mindjárt idegen fejedelem hűségére térjen és hatalmába adja magát, ezt sem szentül megőrizni kívánt esküjük, sem becsületük, sem a jog, de még a célszerűség sem tanácsolja. Ha a vajdának komolyabb szándékai vannak, intézze el a bíboros fejedelemmel, ők majd akkor fogják mérlegelni, hogy mit is tegyenek. Addig is megígérhetik, hogy sem titokban, sem nyíltan nem fognak semmit sem elkövetni ellene, felőlük minden bitonságban és békében marad, csak legyen ő is kegyes a helységenként és falvaként élő néphez.

Mihály az üzenet meghallgatása és a követek elbocsátása után, mivel látta, hogy a brasóiak nem idegenkednek teljességgel tőle, a fenti feltételekkel rájuk hagyta a várost, és seregével továbbvonult [. .].

Hétfőn, a harmadik éjszakai őrjáratot követlőleg, egy hatalmas ágyú háromszoros dőréjével adták meg a jelt a szedelőzködésre és a tábor elhagyására. Innen a tizenhat mérföldnyi hosszúságban elterülő, úgynevezett Sárkány-erdőbe nyomultak be. Itt a sereg élén haladó lengyel portyázók több kereskedőnek a holmiját, akik elővigyázatlanul jártak az úton, és az ellenség betöréséről mit sem hallottak, csúnyán széthurcolták, de még magukat a kereskedőket is lekaszabolták. Ezután a vajda Szunyogszeg falva közelében veretett tábort, a falut pedig felgyújtotta. Majd átkelt az Olt folyón, és végül háromnapos menet után Szeben közelében állapodott meg, Mindent nagy sebbel-lobbal intézett, mert úgy vélte, hogy a katonaság hiányával küszködő, fegyvertelen és végtelen bíborost csupán gyorsaságával is könnyen megverheti [...].

Hogy mekkora volt Mihály serege, [...] nehéz volna pontos számmal meghatározni [...]. Senki sem merné tagadni, hogy roppant emberéradat volt, olyannyira, hogy szinte úgy látszott, mintha egész Valachia kimozdult volna a helyéből, és ide csődült. A sereg jó része önkéntesekből gyűlt össze [...].

Többé-kevésbé az is biztos, hogy a számuk, amint a vlah átkelt Erdélybe, ugyancsak felduzzadt, részben mivel a rablás vágyától vezettetve

sokan maguktól is táborba gyülekeztek, részben mivel a vlah vajda, amerrec sak eljutott, mindenfelé kihirdettette, hogy ellenségnek fogja tekinteni és azonnali hallálal fogja büntetni mindazokat, akik fegyverforgató létükre nem ragadnak rögvest fegyvert, és táborához nem csatlakoznak. Ezt azért tette, hogy így megsokasodván, még jobban megrémítse azokat, akik látják, meg aztán, hogy hátulról senki se fenyegethesse rajtaütésekkel seregét. Látszatra növelte a vajda seregét a szekerek nagy száma is, amelyeket a tehetősebbek minden parancs ellenére is magukkal hoztak. Maga a vajda és valamennyi bojár, mintha Valachia földjét örökre fel akarta volna cserélni, mind magával hurcolta erre a hadjáratra feleségét, gyermekeit, holmijait, egész háza népét és minden vagyonát[...].

Szeptember havában Baba Noák, az akkori idők hírhedt rablója, egyben a vajda seregének nem csekély támasza, hatezer főnyi önkéntes hadával, az úgynevezett hajdúkkal, más úton, mint Mihály, Vöröstoronynál, ennél a Szebenhez tartozó erősnél nyitott magának utat Erdélybe [...]. A csata előtti napon, tehát a legjobbkor csatlakozott a már harcra készen álló vajdához [...].

Ilyen körülmények között András fejedelem és Malaspina püspök úgy határozott, próbát tesz a vajdával, hogy a fegyveres összecsapás előtt tanácskozással döntsenek ebben az országos fontosságú dologban, és elsimítsák a felek közti viszályt. Ezért a hírneves és feltétlenül megbízható nemes Csejthi Izsák útján a helyzetnek megfelelően fogalmazott levelet juttattak el hozzá, melyben arra kérték, ne veszélyeztesse Erdély békéjét ellenséges szándékkal, és vonja vissza seregét; a császár és a bíboros közt a keresztény világra nézve üdvös megállapodás eredményeképpen már létrejött a barátsági szerződés [...].

A vajda nem is válaszolt, Izsákot is csak a háborús döntés után bocsátotta vissza.

A bíboros, kivonulván Gyulafehérvárról, miután négyszer táborot vert, Szeben alá, a százsoknak Gyulafehérvártól negyven márföldre levő első városához ért seregével. Innen a vajda sem volt messze, Talmácsfalvánál, egész seregével, feleségével és gyermekeivel: Petraskuval és Floricával. A két fél a csata előtti napon került egymástól látótávolságra. A vlah, aki időközben a székeleyek, Baba Noák és más alávalók révén nagyon megerősödött, a környező hegy szakadéakai közt tartózkodott, úgy, hogy az egyenlőtlen hegyhátakon többfelé szétszított seregét a síkságra le lehessen vezetni. A völgytorkolatban tágas mező terült el, ahol a vajda csapatait is elrejthette, vagy tábor is verethetett. Itt helyezte el az asszonyokat és a hadviselésre alkalmatlanokat a málhákkal és a szekerek nagy részével együtt. Egyébként Mihály eleve úgy határozott, hogy aznap, szerdán, nem ütközik meg, részint mivel csapatait még nem vezette le a síkságra, tehát a megfelelő csatatérre, részint mivel ez a nap a vlahoknál azóta is szokásos régi naptár szerint Lukács evangélistának volt szentelve, akit a legfőbb szentek sorában tisztelnek, és ünnepét különös áhítattal ülik meg.

A vajda így még a vallást is kihasználta, és ünnepet színelve, észrevétlenül kivezette csapatait a síkságra. Ha ekkor, amíg sem a terep nem kedvezett neki, sem a csatára nem készült fel, András megtámadja, általános meggyőződés szerint nagy dolgot vihetett volna véghez. De Mihály békés hajlandóságot tettetve szándékosan elmulasztotta vele ezt a napot, hogy másnap aztán annál felkészültebben ütközhesen meg. Hogy még nagyobb reményt támasszon a bíborosban a kiegyezésre

fégyvernyugvásban állapotodott meg vele erre a napra, és evégből a látszat kedvéért kikötötte, hogy kölesönösen tüzszokat adnak egymásnak [...].

Maga a vajda szándéka mellett makacsul kitartván készült az ütközetre: rendezte a hadsorokat, felállította az ágyúkat, mindennek kijelölte a helyét, és miközben a béke reményével bizonytalanságban tartotta a biborost, végül is váratlanul támadta meg. Ez a huzavona különféleképpen hatott a nemesekre, akik remény és félelem közt ingadozva és az ellenség valódi szándékát nem sejtve, azt hitték, hogy egyezkedési tárgyalások folynak. Ez a békében való reménykedés nemtörődömséget ébresztett a főemberekben és a parancsnokokban, aminél pedig veszedelmesebb dolog nincs a háborúban, és így csak fitymálva végeztek mindent, feladataikat kellő buzgóság nélkül látták el, nem ügyeltek az ellenség mozdulataira, nem állítottak őrségeket, és nem küldtek ki megfigyelőket, ahogy kellett volna, hanem mintha körös-körül tökéletes béke honolt volna, fegyvereiket levetvén kényelmeskedtek, és hagyták, hogy lovaik felkantározatlanul legyenek, és beosztottjaik is a zászlóktól távol kószáljanak. Tény, hogy a katonaságnak nem csekély része élelemért járt, és annyira nem törődött a közvetlenül fenyegető veszéllyel, hogy nem is gondolták, aznap még bármi is történhet [...].

Miután a hosszú és változatos vitatkozás során, már amint kétes dolgokban történni szokott, minden lehető érvet felhoztak és megtárgyaltak, végül is úgy határoztak, hogy ha a vlah nem hajlandó tisztes feltételeket elfogadni, akkor bizzák a végső döntést a fegyverekre, kiváltképpen mivel már olyan helyzetbe sodródtak, amelyből biztonságos visszavonulás tisztességük megóvásával nem lehetséges. Volt egy Szikszai Imre nevezetű ember — hájassága miatt nem is annyira ember, mint inkább disznó —, aki, bár nem volt tanácsosi rendű, hiszen nyomrossága és alacsony származása miatt erre a méltóságra nem is lett volna alkalmas, mégis a biboros bizalmas tanácsadói közé tartozott. Ez próbálta rávenni a fejedelmet, hogy a csata előtt, még idejében, vonuljon vissza biztonságosabb helyre, és ne tegye ki magát az ütközet veszélyes kockázatának. Azt erősítgette, hogy kívánatosabb, ha a fejedelem — bárhogyan végződjön is a csata — biztonságban van [...].

Ebben a valóban áldatlan helyzetben, amikor a biboros serege, mintha ünnepet ülné, minden dolgát ilyen kelletlen nemtörődömséggel intézte, Mihály úgy vélte, hogy nem szabad elszalasztania ezt az alkalmat, és elhatározta, hogy csatát kezd. Nem is olyan oktanul arra gondolt, hogy amíg András várakozik, és a békés megegyezésben reménykedik, addig seregének harci elszántsága sem fog fellángolni, s nem lesz módja az ellenállásra, de még csak ideje sem a felkészülésre. És a vajda nem is csalatkozott számításában, mert miután a biborost Malaspina visszatértenek kétes voltával és a békés megegyezés vak reményével teljesen bizonytalanná és ingadozóvá tette, tüstént előreküldte lengyel portyázó lovas zsoldosainak körülbelül két századát, közben lassan ő is megindult egész seregével együtt, és ugyanakkor egy ágyút is elsültetett: ennek dördülése volt a megbeszél jel a csata megkezdésére [...].

Miután a vezéri buzdítás mindkét részről elhangzott, a bíboros kiadta a parancsot, hogy a csapatok sorakozzanak fel harci rendbe. Az egész haderő főparancsnoka — a biboros után — Kornis Gáspár volt, ez a rettenhetetlen katona, a tizenkét tagból álló tanács feje, a Báthorifejedelmek régi istápolója, aki már régóta neves állásokat és tisztes méltóságokat töltött be. A csata azon az egyenetlen síkságon zajlott le, amely

Szeben városa és Sellemberk falu közt terül el. Ezt a mezőséget a Szeben folyó folytonos áradásaival olyan különböző két félre formálta, hogy a Sellemberk felé eső térség alacsonyabban, a Szeben városa felé néző rész viszont magasabban fekszik. Az egész közbeeső térség körülbelül négyezer lépés széles. Mihály kelet felé, a Szeben folyásának irányában, a bíboros viszont nyugat felé, a folyó ellenében állt fel. A hely fekvéséből már akkor nem alaptalanul sejtettük, hogy a csata kimenetele kedvezőbb lesz a vlah vajdára, mint az erdélyi fejedelemre nézve. Továbbá a bíboros serege véletlenül úgy helyezkedett el, hogy az alacsonyabban fekvő részt foglalta el, és kétfelől a város és a Szeben folyó közé volt zárva. Mihály viszont a mezőségnek Sellemberk felőli, részint alacsonyabb, részint magasabb felét, a Szeben és Sellemberk fölött, a hegységhez közelebb eső helyeket szállta meg seregével, úgy, hogy ha az előnyösséget nézzük, minden jel szerint a vajda jutott alkalmasabb terephez a csatára, akár a szerencse kedvezéséből, akár a maga választása folytán, András pedig a kevésbé előnyöshöz.

A bíboros egyébként a hadrend közepére mintegy ezerfőnyi lovas-ságát állította. Ezekhez csatlakoztak a könnyű fegyverzetű — íjjal, rézpuskákkal és kardokkal felszerelt — lengyelek, szám szerint három-százan, akiket egy lengyel nemes vezetett. Valamennyiük közös parancs-noka a kiváló hűségű és közismert bátorságú Székely Mózes volt, az, aki később a hasztalan megszerzett erdélyi fejedelemséget a halállal cserélte fel. Az alvezérek: Lévai Ferenc és a két Tamás, mindketten a Székelyföld szülöttei, az egyik Csomortányi, a másik Becz, ugyancsak jönevű katonák; ezektől jobbra sorakoztak fel az erődítményekből idevezényelt, továbbá a szász városokból a szokásnak megfelelően küldött gyalogosok, mintegy nyolcszázan. Ennek a szárnynak az irányítását Lázár Istvánra, a tapasztalt vezérre bízta [...]. Melléje rendelték a magyar Aradi Györgyöt, a brassói gyalogosok hírneves századosát. A balszárnyon helyezkedtek el hatszázan a testőrgyalogosok, az úgynevezett kék darabontok, mindama. katonai erényekkel ékesen, amelyekkel az efféle katonaság dicsekedhetik. Parancsnokuk a bátor és kiváló Perssusith Mátyás volt, akit András fejedelem — Lázár István lemondása után — fejedelemségének mindjárt az elején erre a helyre állított. Helyetteseként a nagy haditapasztaltsá-gáról híres Thuri Ferencet adták melléje. Az arcvonál közepére szánt és három egységre tagolt csapatok mögött sorakozott fel a mintegy ötszáz-főnyi lovas segédosztal, melynek parancsnokait, a nemesség javából való Huszár Pétert és Tahy Istvánt katonai kiválóságuk miatt az előző-években még Zsigmond hívta Magyarországból Erdélybe, és itt különféle jószágokkal gazdagította őket. András fejedelem e háború intézésében nekik szánta a második szerepet. Ezek köré csoportosultak a nemesség közül Szálasdi Miklós, Bogáthi Menyhért és még sokan mások, mindan-nyian embereik és fogadott zsoldosaik népes kíséretével. Ezt a hadszárnyat balról Barcsai András lugosi bán zárta le erős lovascsapatával, valamint Sibrik Gáspár, az udvari aprodók vezetője és a lovastestőrség kapitány-nak nevezett parancsnoka, összesen mintegy négyszáz fő. A jobbszárnyon körülbelül ugyanannyi paraszti gyalogos és egyéb emberek, akiket az úgynevezett portákról toboroztak. Ezeknek élére Szemere Mihályt, Petki Farkast és Bessenyei Istvánt állították. Az egész hadrendet hátulról a megyékből és általában a nemességből összeszedett zöm zárta le, amely — mint a csata eredménye megmutatta — inkább csak a férfiasság tettettett látszatát és külsőségeit, semmint a lélek igazi erejét vitte magával a

háborúba : mindnyájuknak elegendő volt az, hogy éppen ott legyenek, úgy-ahogy utánozzák a katonáskodást, ne pedig erejüktől, telhetőleg harcoljanak. Ezek közé sorolták be Sennyei Pongrácot, Mindszenti Benedeket, Tholdi Istvánt, Ravaszdi Györgyöt, Bodoni Istvánt, mindmegannyi tanácsosi rendű nemeset, azután a mind neve, mind kora szerint valóban ifjú Iffiu Jánost, András fejedelemnek egy anyától, de már nem ugyanattól az apától született öccsét, ezt a kiváló tehetségű fiatal férfit, meg Kornis Boldizsárt, Gáspár fiát, és még többeket. Az egész sereg létszáma legfeljebb ötezer lehetett. A rokonszenv biztosítása kedvéért sem írok kevesebbet : a megadott szám helyessége mellett tanúskodhatik, akár más jelen voltak tekintélye, akár saját magam szemtanúi hitele. Sőt a legtöbben azon csodálkoztak, hogy mindössze hat nap leforgása alatt, amint a vajda lopva végrehajtott betörése ismeretessé vált, a környező helységekből hirtelen még ekkora sereget is össze tudtak gyűjteni[...].

Egyébként maga András fejedelem a hadiszerencsétől várható eshetőségekre készen, a had zömétől balra emelkedő magaslaton figyelte a dolgokat. Hogy katonái könnyebben felismerhessék a fejedelem figyelőhelyét, jelenlétét egy erre a célra készített és „A” betűvel díszített kis zászló jelezte. Ő maga az alkalomnak megfelelően, katonai egyenruha formájára szabott bíborköpenyben vett részt a csatában. Szép látvány volt, amint Zsigmond fejedelemtől kapott nemes vérű fekete paripáján, a főrendű Csáki István, Palatics György és más székely nemesek társaságában felvonult.

A vajda serege úgy volt felállítva, hogy a balszárnynon, amely tehát András jobbszárnnyával nézett farkasszemet, Baba Noák helyezkedett el önkénteseivel, a jobbszárnynon pedig a trák, azaz rác lovasok. Középiött volt a magyarok csoportja, akiktől a vajda a csata kedvező kimenetelét elsősorban várta. Mákö György vezérsege alatt csapatparancsnokaik a következők voltak : Lugosi Ferenc, Nagy Demeter, Horváth György, Gyulai Mihály és Novák Farkas, valamint a többi század- és szakaszparancsnok. Mögöttük sorakoztak fel a lengyel kozákok és a nagyszámú vlah lovasság, majd végül a zöm és az ezerfőnyi székely a vajda fővezérsege alatt. Itt csoportosult a bojárok egész hadinépe is.

A seregek csatarendbe sorakoztával mindkét oldalról felharsantak a harci trombiták, és ugyanakkor már az ágyúk is szórták villámaikat. Minden öldöklő harci szerszám működni kezdett, az egész környék megtelt kiáltozással, durranásokkal, az összemért kardok csengésével, lőporfüsttel, az ágyúkból kirepülő golyóbisok rettenetes robajával, egyszerre mindent elborított az öldöklés és mészárlás. Mivel a vlah a csatára és az ágyúk felhasználására megfelelőbb helyet foglalta el, nem csekély károkat okozva fordíthatta volna dühét az erdélyiek ellen, ha tapasztaltabb tűzerekkel rendelkezik. Így azonban nagyobb volt a zürzavar, mint a veszteség, mivel a golyók magasabban, az egész sereg feje fölött repültek el, vagy legfeljebb a lándzsák hegyét súrolták.

Alig csapott össze a két harci fél, amikor egy Szálasdi Dániel nevű, de vlah származású őrszem, aki sántikálásával mind testének, mind lelkének vele született fogyatkozását a világ elé tárta, minden különös ok nélkül, anélkül, hogy bármiféle sérelmet elszenvedett volna, őrhelyéről, ahova ki volt állítva, egyszer csak átrúgtatott a vlahok oldalára. Mindenki elcsodálkozott, hogy miféle megháborodottság tántorította el ezt az embert, s hogy nevének hírért, amelyet addig tisztesség övezett, miért mocskolta be ily förtelmes bűnnel [...].

A vajda seregéből elsőnek Baba Noák bocsátkozott harcba a maga gyűlevész népségével, csakhogy szándéka nagyobbnak bizonyult erejénél, mivel éppen Lázár Istvánnal és kitűnően felszerelt, bátor csapatával akadt szembe, úgyhogy véres veszteségek után kénytelen volt visszavonulni. Ezért Mihály azon nyomban Lázár visszanyomására küldte dzsidás lovassággal megerősített élcsapatát. (Ez a fegyver fölöttébb alkalmas bármilyen heves támadás visszaverésére) [...]. A vajda lovasságának másik része Székely Mózes közepén elhelyezett hadsoraival ellen indult erőteljes rohamra. Itt megint szörnyű vérontásra került sor, és mivel nem csekély dolog forgott kockán, mindkét részről ádáz hevességgel öldökölték egymást [...]. Végül is, miután egy darabig eldöntetlenül folyt a harc, majd Mihály friss erőket küldött súlyos helyzetben levő csapatának megsegítésére, Makónak sikerült Mózeset kivetnie, és nagy veszteségek közepette egészen az arcvonala mögé szorítania. Ezután még egy Báthóri-címerrel díszített csapatzászlót is elragadtak Mózes embereitől; a zászlóvivőket pedig, Görög Tamást, Széplaki Istvánt és Kolbász — latinul: *Botulus* — Tódort, levágták.

Mózes csapatának meghátrálásakor Huszár Péter elhatározta, hogy a parancsnoksága alá rendelt erős lándzsás osztaggal majd ő rendbe hozza a már majdnem reménytelen helyzetet, és még idejében segítségére sietett Mózesnek. A vajda magyarjai és a velük levő rácok ellen támadván, úgy elborította őket a hegyes lándzsák sűrű sokaságával, hogy nagy területen szétszórta és megfutamította őket. Amikor ezek hátrálni kezdtek, maga a vajda indult Huszár ellen egyéb magyar és vlah lovasságával, valamint seregzömének legnagyobb részével, és így nemcsak magyarjait és rácát segítette meg, hanem nagy veszteséget okozva. Huszár egész seregrészét is visszavonulásra kényszerített. Támadott a vlah, sürgősen megragadta a hadíserencse kínálta alkalmat, egyre nagyobb hevvel rohamozott. Az erdélyi seregzöm és a bíboros hadrendjének megbontthatatlan része azonban ellenállt, nem törődött a vlahokra mosolygó szerencsével: bízott sokaságában és vitézségében.

Ennyire jutottak a dolgok, és a győzelem már a vlah felé hajlott, amikor Kornis Gáspár, akire a bíboros az egész sereg főparancsnokságát bízta, jobbra elkarnyarodván, hogy a csata állásának megfelelő intézkedéseket tegyen, váratlanul fogságba esett, és a vajda elé vitetett. Gáspár hirtelen fogságba esése mindenkit levert, és mind a fejedelmet, mind a katonákat súlyos aggodalom lepte meg, hisz mindenki rossz jelnek fogta fel, hogy a fővezér, az egész hadseregnek szinte a feje az ellenség hatalmába került. Amikor a vajda értesült ennek a férfinak a sorsáról, akit a sok követjárás révén és számtalan háborús veszedelem közepette régtől fogva jól ismert, vitéz voltára és méltóságára gondolt, és úgy rendelkezett, hogy biztos helyen őrizze, s bármiféle erőszak ellenében gondoskodjanak bántatlanságáról. Akadtak azonban hírenek és becsületének bizonyos ellenségei, akik megrágalmazták, hogy nem véletlenül, hanem szándékosan fogatta el és vezettette magát a vlah vajdához. Ezt a rágalmat felt nélküli férfiassága és a Báthory-név iránt mindig tanúsított hűsége kellőképpen cáfolja [...].

Ebben a csatában esett fogságba Ravazdi György, a tizenkettes tanácsnak mind előkelő származása, mind bölcsessége folytán nagynevű tagja is, miután az arcán súlyos sebet kapott. Ravazdit, mielőtt a vajda elé vezették, tüstént kiszolgáltatták a székelyeknek, hogy koncolják fel. A székelyek tudniillik nyomatékosan kérték, hogy kedvük szerint bánhasanak el vele, mint legádázabb ellenségükkel [...].

András fejedelem délután három óra tájban, mintha a vlah támadással végképp el is dőlt volna a csata sorsa, a hadsorok visszaállításának reményéről lemondva, elmenekült az ütközet színhelyéről.

Hogy azonban a győzelem mégse maradjon sokáig a vlah oldalán, tett róla Barcsai András, Székely Mózes, Tahy István és Huszár meg a többi, lélekjelenléttel bíró vezér: a megrendült helyzetben rendíthetetlenül buzdítván egymást, az összezavarodott sorokat – amennyire lehetett – újrendezték, majd minden erejüket összeszedve a pillanatnyi siker miatt ujjongó vlahok ellen támadtak. A harc mindkét oldalról újból fellángolt, mind a két fél magának akarta a győzelmet. Mintha Mars habozva latolgatta volna magában, hogy melyiknek kedvezzen, melyik mellé álljon [...]

Mihály seregéből mindössze a lengyelek két osztaga tartott ki a helyén. Ezek, a mieink habozását látván – persze mert akár tapasztalatlanságból nem tudták, akár gyávaságból nem merték a rájuk mosolygó győzelmet nyomon követni –, összetönrültek, buzdították egymást, majd nem is annyira visszaszorításukban bizva, mint inkább csak a hadiszerencse megkísértésében reménykedve, hangos csatakiáltások közepette Barcsai emberei ellen indultak és rohamukkal mindjárt nagy pusztítást vittek véghez. A rettenhetetlen Barcsai és Mózes feltartóztatta ugyan a rohamozók nyomását, és egy darabig el is tudta háritani a pusztító vihart, de amikor látták, hogy az újból fellángoló csata viszontagságai közben mindenfelé hullanak társaik, oldaluk fedezetlen marad, és a seregzöm meg sem mozdul, hogy segítségükre próbáljon jönni, nehogy vitéz elszántságukat hiába tékozzolják, visszahúzódtak az erdélyi sereg derékhadához, a lengyelek pedig a roham befejeztével ugyancsak visszamentek a vajda csapatai közé. Ekkor azonban a biborosnak az imént említett lengyelei cserbenhagyták erdélyi fegyvertársaikat, és meg sem várva a csata végét, András fejedelem táborából a vlahoknál szolgáló honfitársaikhoz álltak át, mivel úgy gondolták, hogy az erdélyiek úgylis vereséget szenvedtek, tehát jobb lesz, ha idejében a győztes vlah kegyeire bizzák magukat. Ez a lépésük végképp elijesztette az erdélyieket attól, hogy a vajda seregével még egyszer megkísértsék a harc kockázatát.

Így hát a minden segítségtől megfosztott kis magyar sereg már majdnem napnyugtakor megállt, és úgy várta a végső döntést. Nem akart azonban az ellenség szeme láttára, még fényes nappal távozni, és nem akarta beismerni az elszenvedett csapást, nehogy a vlahban reményt ébresszen a győzelem kiaknázására. Ugy gondolták, hogy majd a hamarosan beálló éjszaka sötétjében csekélyebb veszteséggel vonulhatnak vissza biztonságos helyre [...].

Bárhogy volt is, annyi tény marad, hogy a vlah győzött, a biboros pedig vereséget szenvedett [...].

Mindkét ellenfélben nagyobb volt hát a félsz, mint a remény, mindkettő a sötétség leple alatt rejtőzött, és éber szemmel figyelte a másikat, az erdélyiek ekkor – lemondva mind az újabb fegyveres mérkőzésről, mind a győzelem kivívásának reményéről, és nehogy seregük maradványait végső mézszárlásra szolgáltatassák ki a vlahok sokaságának – tanácsosabbnak gondolták, ha meghátrálnak az ellenség elől, és míg a kedvező alkalom engedi, biztonságosabb helyre próbálnak visszavonulni. Jobbnak látták, ha bátor katonáik maradék csapatát a haza szebb napjaira tartalékolják, mint hogy haszontalan vereség áldozatául vessék [...].

Mihály tehát hajnalhasadtakor seregeit minden irányba szétküldte, hogy üldözzék az ellenséget [...]. Mindenesetre éber gonddal ügyelt

arra, hogy sehol semmi kelepce ne rejtőzzék, vagy hogy a szétszórt sereg maradványai erőre ne kaphassanak. Bár már semmitől nem kellett tartania, mégis felderítőket küldött ki mindenfelé, főleg Gyulafehérvárra és nagy jutalmakat tűzött ki nekik, ha mindent gondosan kikémlelnék, és észleleteiket időben jelentik. Majd miután kifosztotta a táborát, s a rengeteg hadianyag tetejébe még harminckét ágyút is zsákmányolt, és megbizonyosodott róla, hogy sehol sincsen sereg, amely akár nyílt ütközetben, akár titokban szembe merne szállni a győztesrel, egyenest Gyulafehérvár felé indult, hogy ennek a hitvány és meg sem erősített városnak, de mégiscsak fejedelmi székhelynek a birtokában nagyobb bizakodással rendezkedhessen be az országban, és hogy a fejedelem leverésének, valamint székvárosa elfoglalásának hírére az egész erdélyi nép készségesebben vállalja uralkodói hatalmát [...].

A VI. pentas I. Könyvéből

Mihály bevonulása Gyulafehérvárra. A székelyek felkelése.

Báthori András menekülése és halála

[...]. Mihály, egyetlen ütközetben megnyerve a háborút András fejedelem ellenében, Gyulafehérvárra indult. November elsején mintegy diadalmenetben vonult be a városba. Közeledtére papjainak feketébe öltözött csoportjával elébe ment Demeter püspök, aki az idő tájt Gyulafehérvárott tartózkodott, és aki — miután már korábban felesküdt Rudolf császárra — iránta való hűségét szilárdan meg is tartotta. Szerencsét kívánt jöveteléhez, majd az ünnepélyes üdvözlés után imádkozván érte, azért könyörgött, hogy az elnyert ország birtokában sokáig uralkodjék, egészségben, egyik győzelmet a másik után aratva.

Maga Mihály gyulafehérvári bevonulása alkalmából nemes vérű, ragyogó, vékesfehér szőrű rác paripán lovagolt. Előtte kötőféken vezettek másik nyolcat, mindet drága, arany és ezüst szerszámmal felkantározva. Ő maga aranyszálakkal átszőtt, fehér selyempalástba és ugyanilyen anyagból készített ruhába volt öltözve. Palástjának szegélyén elől, széles csikban, több sorban himzett arany sólynok — családi címerének madarai —, amelyek mintha csőrükkel csipkedték volna egymást. Övén arannyal bevont és piros ékkövekkel kirakott kard függött. Magyar süveggel fedett fejét a baleári daru fekete bőbitájából készült, gazdag tollbokréta ékesítette. Bokáig vörössárga kordovánbőrből, úgynevezett karmanzsinból készült saru fedte a lábát, lába szárát egészen térdig borító sarukötője — ugyancsak sárga selyemből — sorban rávarrott gyöngyöktől csillogott. Ilyen büszke, még ünnepi játékokhoz vagy menyegzőhöz is túl díszes öltözetben lépdelt méltóságteljesen, ezzel a pompával adta meg mintegy a végtisztességet a sírjába temetett Erdélynek [...]. Így vonult be kürtöknek, doboknak, mindenféle hangszernek a zengése közepette a György-kapun, és a fejedelmi palota felé tartott. Amerre haladt, bojárok és más hírneves nemesek lovagoltak a nyomában, katonák és fegyveresek hosszú sorától követve. A háború során zsákmányolt, a Báthoriak sarkányfogas címerével díszített fejedelmi zászlókat ott hordozták kibontva a vajda mögött [...].

Mikor András látta, hogy a hadiszerencse a vajda felé hajlik, úgy gondolta, hogy nem szabad megvárnia a csata végleges befejeztét, és elhatározta, hogy sürgősen elmenekül az országból, hogy Moldván keresztül végül is visszatérjen Lengyelországba, ahonnan vesztére jött haza

a fejedelni székbe. Ha alkalom kínálkozik, egyszer még majd hazajön elvesztett országába. Mindjárt, amint a csatáról távozott, a székely nemességen kívül Erdély középső részeiről való, más előkelőségek is csatlakoztak hozzá, köztük Palatics György, Szálasdi Miklós és még sokan mások, akiket, bár önként ajánlkoztak, hogy a fejedelemmel együtt elbujdosnak, és osztoznak nemcsak jó, hanem rossz sorsában is, a bíboros visszaküldött, nehogy Székelyföldön keresztül utazzában, a vad és barbár nép között, kíséroiinek sokasága még inkább felhívja menekülésére az ellenség figyelmét [...].

A bíboros, miután így elbocsátotta őket, a Székelyföldnek nagyjából közepén levő Udvarhely várát kereste fel, folyton azon gondolkodva közben, hogy a többfelé futó utak közül melyiken menjen át Moldvába. Itt maga köré gyűjtötte a székely nemesség legkiválóbbjait, akik vagy már hazatértek a szerencsétlen végű csatából, vagy távollétüket valamivel kimentvén eleve otthon maradtak, és menekülésének biztonságosabbá tétele kedvéért úti kísérőül maga mellé vette őket. Nem is igen tiltakoztak a bíboros társasága ellen, mert amilyen halálos gyűlöletre számíthattak akár a vajda, akár székely honfitársaik részéről, úgy gondolták, hogy cseppet sem lesz nekik ajánlatos kiszolgáltatni magukat féktelen haragjuknak. És mivel a vajda visszaállította a székelyek ősi szabadságát, aminek folytán a főemberek máris láthatták, hogy minden birtokukból és jószágukból, amit csak a Székelyföldön fejedelni adomány jogcímén szereztek, ki fogják kergetni őket, inkább csatlakoztak a száműzetésbe induló András fejedelemehez.

Míg ezek a nemesek, már amint az ilyen ijesztő és romlásnak indult helyzetben szokott történni, otthoni dolgaikat intézik, holnijaikat csomagolják, a mielőbbi meneküléshez szükséges dolgaikat készítik és egyáltalán az áldatlan helyzet kívánalmaihoz képest túl soká időznek, a bíboros három egész napot egy helyen vesztegel. Ez a késedelmeskedés volt későbbi pusztulásának legfőbb oka. Mert nihelyt a csatavesztés híre a fülébe jutott a durva paraszti népnek, amelyet Mihály parancsára már előbb felhajtottak, hogy lázadjanak fel és irtsák ki a nemességet — hirtelen felkeltek, és fegyvert ragadtak; amerre meggondolatlanságuk és őrzőségük, a léleknek ez a két rokon betegsége, ragadta őket, egyenként vagy kisebb-nagyobb csapatokban özönlöttek városaikból, falvaikból [...].

A bíboros egyrészt nem tudott a székelyek készülődéséről, másrészt bízott derék és hű kíséroiinek oltalmában (hiszen több mint száz ember csoportosult köréje, és mind el volt szánva, hogy vele együtt megy száműzetésbe), és így nem siettetette annyira az utazást mint, amennyire a válságos helyzet megkövetelte volna. Nem akarta elhagyni társainak málháktól nehézkes menetét (menekülőkhöz képest mindannyian túlságosan megrakodtak családi ingóságokkal), a gidres-gödrös utak és a gyakori hágók amúgy sem igen tették lehetővé a sietést, ráadásul ő maga is kényelmesebb élethez volt szokva, és nehezen viselte a háború és az utazás fáradalmait. Legfőképpen azonban kíséroiibe vetett bizalma tartotta vissza a sietéstől. Azt ígérgették neki, hogy minden teljesen biztos, nem lesz semmi baja. Így aztán ez a szelid lelkű, kíséretének kedvében járó ember nem is volt vezető, inkább őt vezették.

A székelyek annyira el voltak keseredve, hogy halálos gyűlölködésükben ki akartak irtani minden Báthorit, amiért az előző években István, a későbbi lengyel király, majd Zsigmond fejedelem nemcsak összes szabadságukból kiforgatta, hanem zendülési kísérletük miatt még kegyetlen

büntetésekkel is sújtotta őket, és holmi vásáron vett rabszolgák módjára még a nemesség igáját is kénytelenek voltak hordozni. Ettől a szolgaságtól akartak minden eszközzel szabadulni. Így hártották méltatlankodásukat a korábbi Báthoriakról Andrásra, mert azt remélték, hogy halálával a vajda jóvoltából visszaszerzett szabadságuk és szegyenletes szolgaságból felszabadított állapotuk örök érvényű lesz. Ez a meggondolás arra indította a székelyeket, hogy inkább akarták a bíboros és a székely nemesség együttes pusztulását, mint hogy ők pusztuljanak, és örök szolgaságba sínylődjenek.

A véres szerencsétlenség életben maradt tanúitól hallottuk az események lefolyását: valóban méltó a megörökítésre. Mikor abíboros a hadi útról messze letérve (mert rövidebb csapásokat keresett, hogy menekülése minél csekélyebb feltűnést keltsen), egy völgyben haladt, ott egy bővizű és látni is gyönyörűséges forrásra bukkant. Ezt a helyet oly szépnek találta, hogy lepihent mellette. Az egyik katona földre terített köpenyén egy kevés kenyeret és bort tétélet maga elé, hogy éhét-szomját és nagy lelki bánatát úgy-ahogy enyhítse [...].

Másnap a moldvai határ mentén emelkedő roppant hegyek között elérkezett Csikba, a székelyek szélső tartományába [...]. A helyet mostani lakosai a szomszédos magaslaton emelkedő kápolnáról Szenttamásnak nevezik. A bíboros lassan haladó lovas kíséretével a szerencsétlen csata utáni hatodik nap esti óráiban érkezett ide [...]. A környék itt is, mint Erdély határvidéke körös-körül, csupa sziklás erdős hegység, az itt lakó falusi székelyek is faragatlanok, barbárok, szokásaik szinte a vidék természetéhez hasonlítottak.

Volt egy Székely Balász nevű, származására nézve is székely ember, eredetileg a középszerűnél is alacsonyabb sorsú, aki azonban András fejedelem kegye folytán a gyermekkora óta viselt, piszkos szolgaságából valamivel külön helyzetbe vergődött fel. Betegségére való hivatkozással a Szeben melletti csata idején is otthon tartózkodott. Ez, amint az országos csapás hírére hallotta, a környéken lakó honfitársait, [...] az ércharangok félreleverésével, ahogyan parasztfelkelésekkor szokás, házanként és falvaként fegyverbe szólította [...]. Tehát ez sem hangját, sem indulatait nem kímélve, teljes erejéből ordítani kezdett a különben is megvesztett néphez, hogy ha elfogják a bíborost, annyi nyomoruságuk okozóját, nagy hálaért számíthatnak a vajda részéről. Gyökerestül ki kell irtani a Báthori-nevet, amely örökké csak vést hozott egyesekre és az országra egyaránt [...].

Ezek után a székelyek népes csapata az imént említett szenttamási hegy lábánál, már esti szürkületkor, rajtaütött a lassan haladó, lépten-nyomon csak sövényekbe, árkokba és kidöntött fatörzsekbe ütköző bíboroson, valamint a szakadékos úton hol megálló hol visszainduló kíséretén. Néhány csoportjuk, akik ismerték a hegyi ösvényeket már előbb megzárták a helyet, tudván, hogy a bíboros és emberei csak arra mehetnek. Így aztán a székelység még a bíboros odaérkezése előtt sövényvel, árokkal és rögtönzött töltéssel zárta el és erősítette meg a szűk átjárót. Ezt annál könnyebben teheték, mivel a környékbeli népség valamikor ezt az — akkor már kissé betemetődött — árkot ásta ki az illető körzet határjeléül. Balról egy meredek hegy magaslott, melynek oldalát fák és cserjék borították. Ebben a szorosban támadták meg a székelyek nagy ordítózás közepette, egyszerre előlről és hátulról, a bíborosnak nem csatára, inkább menekülésre felkészült csapatát. András feje-

delem mégsem rémült meg a hirtelen veszély láttára, hanem rendíthetetlen bátorsággal megállította és sebtében harci rendbe sorakoztatta embereit. A székeleyek, mivel ellenfeleik csekély száma rögtön szemükbe tűnt, annál bátrabban rohamozták őket, és tüzeltek rájuk kézfegyvereikből; mások dárdákkal, csákllyákkal nyársakkal, landzsákkal, mindenfajta hajtófegyverrel rohantak rájuk. Megint mások, hogy ellenfeleik el ne menekülhessenek mivel ők maguk gyalogosok voltak, nem a lovasokat döntötték le, hanem a lovak inait vagdosták el hátulról, a térdüknél majd amikor elterültek, velük együtt szúrták le lovasaikat is. Mindent, megtettek, hogy a küzdelem nekik kedvezzen, amazoknak pedig ártalmára legyen. De azért a nemesek is, mind a maguk, mind a bíboros védelmében, nem csekélyebb elszántsággal igyekeztek visszaverni a parasztok támadását. Mindkét részről sokan estek el, mindenesetre a bíboros emberei közül többen, hiszen váratlanul lepték meg őket a szorosban, a sok poggyász is akadályozta őket, úgyhogy lovaikkal sem sokra mentek, de még csak fegyvereiket sem igen szedhették elő a váratlanul felbukkanó ellenség ellen. Nagyban segítette a székeleyeket a sokaságuk is, mert nyolcszáznál többen voltak. A bíboros kísérete már csak csekély számánál fogva sem igen remélhette, hogy felülmarad.

Végül is győzött a sokaság: a fejedelem és nemesei meghátráltak az őrző nép elől. Azok még a hátrálókat is öldökölték, s az egész környéket elborították a fegyverek és a megölték tetemei. Így a legtöbben szétszóródtak, és miután lovaikat otthagyták, gyalog próbáltak menekülni a meredek sziklákon, tölgyeseken és bozótokon keresztül; mindenki arra igyekezett, amerre éppen tudott. A gyorsabban mozgó parasztok, helybeliek lévén, a vidéket is jobban ismerték, könnyűszerrel boldogultak a legnyaktörőbb hegyekkel és hágókkal is: hosszas kutatás után összefogdosták és legyilkolták a kényelmesebb, a finom ételektől elhjasodott, számára is kevesebb, meg a helyet sem ismerő nemeseket. Az egész vidék vérben úszott.

A fejedelem, látva, hogy minden elveszett, kevesedmagával menekülésre gondolt. Nem annyira az utat megrövidítő ösvényeken, mint inkább a kanyargó országúton menekült, s mintegy két mérföldet tett meg; ekkor azonban a meredek sziklák és a hirtelen emelkedő hegyoldal miatt kénytelen volt otthagyni addig használt erős lovát, amely kimerültsége következtében már alig vánszorgott. Ettől kezdve gyalog próbált tovább kapaszkodni a meredek sziklákon, hogy úttalan helyekre vergődjék, és észrevétlenül az elhagyott vidékre menekülhessen. Már mindent elhajigált, ami haladásában gátolhatta, és mindössze négy véletlen kísérője társaságában jutott el a rejtettebb hegyi vidékre. Kísérőinek egyike Fekete István nevű odaadó híve volt, akit, miután sebe és vérvesztése miatt nemcsak hogy járni, de már lélegezni sem tudott, nehogy a nyomukban járó barbárok maradék életétől is megfosszák, egy csapásban, faágakból és száraz tölgyfalomból összehordott ágyon maga a bíboros és néhány társa takart be és hagyott ott félholtan. Ez később sebéből felépülvén, rengeteg veszély közepette haza is tért: a gyászos öldöklés emlékét is ő beszélte el.

Miközben más bajával törődött, a magáéra nem gondolt András fejedelem. Fekete ápolásával időt adott az ellenségnek arra, hogy üldözőbe vegye. Kísérőjét hantolatlan elhantolván, a szomszajástól, melegtől és futástól elgyötörtén valamennyire tovahaladt; már erősen sötétedett, amikor egy Mikó Miklós nevű nemes, leghűségesebb embere

társaságában — most már egyedül az tartott ki mellette — végül is egy pásztorkunyhóra bukkant, amelyben — a hegyi népek szokása szerint — juhokat legeltető pásztorok húzódnak meg ideiglenesen. A gyászos öldöklés nyomaitól hírhedtté vált hely neve: Naszkalat. Itt megállott, és mivel a menekülés fáradalmai már végeképp kimerítették, úgyhogy egy lépést sem tudott továbbmenni, és majdnem szomjan halt, valami italt kért a kunyhóban talált pásztortól, hogy teljesen elcsigázott állapotából magához térjen. A pásztornak nem volt más itala, így savóval kínálta. Ezt a bíboros előbb Miklósnak adta oda, hogy kóstolja meg, majd így szólt: „Igyuk hát ezt a nyomorúságot, amit hitszegő árulóink, készítettek”, majd egy keveset ő is ivott belőle. Ezek után a fejedelem kilépett a kunyhóból, egy közeli tölgyfa alatt félig elkorhadt törzsre hajlotta a fejét, s kérte Mikót, hogy legalább egy kis ideig őrködjék, amíg rövid pihenő után folytatják útjukat: legközelebb ő fog virrasztani, ígérte, hogy közben a másik is pihenhessen. Ezután a bíboros bár jól tudta, hogy közelében van az ellenség, habozva, maradjon-e vagy meneküljön, szinte észrevétlenül elszunnyadt.

Közben a székelyek a kanyargó ösvényeken és hegyi szakadékokon keresztül, lihetetlen gyorsasággal felkapaszkodtak arra a hegyháttra, ahova a fejedelem és Mikó menekült. Tüstént a pásztorhoz mentek, és kérdezték: „Te gyalázatos, miféle nemeseket fogadtál itt be? (Mert a nemeseket vatínusi gyűlölettel gyűlölték.) Ha azonnal ki nem adod, ki nem szolgáltatod őket, gazember, ebben a pillanatban halálra kinzunk és agyonverünk!” Az a durva fenyegetéstől megrémülvén, és mit sem sejtve a történetekről, elmondta, hogy két ismeretlen betért ugyan hozzá, de alig időzött, máris továbbállt; igazán nem tudhatja, hogy kik voltak; azt hiszi, hogy valahol a közelben rejtőznek. Amikor Mikó már közlőről hallotta az odaérkezők lármáját és tudakozódását, hirtelen félelmében felriasztotta a fejedelmet, és közölte vele az ellenség megjelenését; figyelmeztette, hogy meneküljön, ahogy lehet. A derengő holdvilág kissé enyhítette az éjszakai sötétséget. Mikó úgy döntött, hogy nem mozdul el a fejedelem oldala mellől; miután egy darabig védte magát kadrájával, végül is több sebet szenvedvén, élve esett fogságba [...].

Miközben Mikót elfogták és kivégezték, a fentebb említett Székely Balász — melléknevén Ördög —, valamikor Lázár Farkas székely nemes számba sem vett szolgálja, harinadmágával rárontott az álmából épp hogy felocsúdott fejedelemre. Ekkor a fejedelem a végveszély pillanatában a reménytelen helyzetből elszánt bátorságot merítve, s látva, hogy nem emberekkel, hanem vadállatokkal van dolga, előkapta kardját, és hogy ne haljon bosszúlatlanul, kellő lélekjelenléttel fogadta az őrzőgők támadását. De a balsors megihusította szándékát. Mert amint előrántotta fegyverét és védekezni akart vele, a tagbaszakadt Balász is feléje sújtott szekercéjével, és a fokával el is találta a homlokán, a bal szeme fölött. A seb mélyre hatolt, úgyhogy a fejedelem összerogyott, és mélyet sóhajtván csak a gyilkolás szörnyűségét kárhozlatta, egyébként egy szót sem ejtett, amely elfajzott lélekről tanúskodott, vagy fejedelni rangjához méltatlan lett volna. Még élt és lélegzett, amikor a latrok, unván a várakozást, hogy kifoszthassák, lenyiszálták a kisujját, és úgy rabolták el tőle rubinkóval ékes gyűrűjét. Amikor már elterült, a fejét is levágták. Teljesen lemeztelenített törzsét a vadaknak vetették oda, hogy marcangolják szét.

Így végezte életét és egyben uralkodását a kettős főmóltósággal kitüntetett Báthori András bíboros. Huszonnyolc éves korában, erdélyi fejedelemségének hetedik hónapjában halt meg.

*Cartea a V-a. Partea a V-a**Campania lui Mihai, voievodul Valahiei, în Transilvania
Nepregătirea și înfrângerea lui Andrei Báthory*

Mihai, voievodul Valahiei, acest om cu o inteligență ascuțită [...], folosindu-se de prilejul oferit de surprinzătoarea schimbare a principilor din Transilvania, a început să se gîndească cum ar putea să aducă pe transilvăneni sub suveranitatea lui și să-i oblige [...] să accepte angajamentele încheiate anterior cu împăratul Rudolf și întărite prin jurămint. În sinea lui el a chibzuit, de altfel, că dacă Transilvania se supune tutelei turcești, atunci el este amenințat de pieire sigură și va ajunge, mai devreme sau mai târziu, din cauza turcilor, transilvănenilor, eventual și a moldovenilor, în mare pericol, deoarece, datorită situației ivite în Transilvania, nu poate fi sprijinit cu armată și bani nici de germani și nici el nu se poate angaja cu forțe proprii în războiul contra turcilor, Valahia fiind la o mare distanță de Germania și Ungaria. Chibzuind astfel a început să adune din regiunile învecinate, chiar și din Transilvania, o armată și mai mare ca înainte [...].

Împăratul Rudolf i-a pus la dispoziție o sumă mare de bani pentru acoperirea cheltuielilor deoarece era supărat pe Sigismund Báthory și pe toți transilvănenii care l-au ofensat într-una; în anul precedent¹ nu numai că l-au primit pe Sigismund, fugit acasă din Oppeln, dar, înlăturînd pe arhiducele Maximilian, l-au readus în scaunul princiar; apoi nemulțumindu-se cu trădările comise, au mai pus în locul lui Sigismund, care abdică din demnitatea lui, pe cardinalul Andrei², răsturnînd și călcînd în picioare înțelegerea referitoare la succesiune, încheiată cu împăratul în anii anteriori și întărită cu jurămint. În sfîrșit, erau suspectați că vor să se retragă din liga popoarelor creștine și intenționează să se alieze din nou cu turcii, ceea ce era considerat un atentat criminal nu numai față de oameni, dar îndeosebi față de Dumnezeu, martorul încheierii înțelegerii. Din cauza acestei nestatornicii a lui Sigismund și a cardinalului [Andrei], împăratul s-a mîniat așa de tare încît dorea mai bine să vadă Transilvania distrusă de loviturile războiului, decît întărindu-se să dispună oricînd de posibilitatea de a repeta și înmulți trădările. Ajutorul, probabil de șaptezeci mii florini aur, ar fi fost dus lui Mihai în luna aprilie de către trac — adică Rácz Gheorghe — cu acordul lui Sigismund și al cardinalului, care au dat de la Cluj (în acest scop) chiar și căruțe și strajă.

Împăratul, în sinea lui, era pe drept infuriat din cauza trădărilor rușinoase și l-a însărcinat pe valahul Mihai ca atunci cînd situația va fi favorabilă — mobilizînd în acest scop toate forțele și energiile sale — să cucerească și să supună Transilvania. Mihai însă, om trufaș și dornic de glorie, nu a refuzat țara oferită. El socotea că își va realiza mai ușor intențiile, dacă îl va ataca prin surprindere pe cardinal, care se zbătea într-un noian de dificultăți, încă înainte ca acesta să-și consolideze domnia. Planul era ca Gheorghe Basta, guvernatorul regatului la Cașovia³, care atît prin personalitatea sa, cît și prin puterea militară încredințată, dispunea de forțe puternice și care au pricinuit mai târziu Transilvaniei grave lovituri, și Ștefan Bocskay care, privind bănuitor timp de cîteva luni intențiile cardinalului, plecă din Transilvania în Ungaria, au unit trupele din Oradea și din ținutul ei, au atașat la ele și garnizoanele germane ca să pornească

împreună, dinspre Ungaria, atacul împotriva transilvănenilor ; din partea cealaltă îi va ataca prin surprindere și Mihai, astfel încît cardinalul — cu forțele sale rupte în două — să nu poată birui ambii inamici. Cu cîteva zile înainte Mihai încă a trimis pe unul din boierii săi, numit Stoica⁴, un om care se bucura la noi de un mare prestigiu și era considerat înțelept, ca să stabilească ziua precisă a intrării în Transilvania, proiectată din două părți, pentru ca nu cunva acțiunile pornite la date diferite să se încheie fără rezultatul scontat. Împăratul l-a trimis pe Stoica înapoi la Satu Mare, i-a comunicat doar atît că va face cunoscută intenția sa prin guvernatorul regal din Cașovia. Între timp, împăratul, în scrisoarea pe care a trimis-o lui Székely Mihai, căpitanul Sătmăruului, a ordonat să se îngrijească din vreme de lucrurile necesare acțiunii.

În orice caz solia principelui Andrei l-a întîrziat puțin, se pare, pe împărat în realizarea intenției sale, așa încît el a și așteptat un timp, deoarece era mai bucuros să aplaneze și să anihileze neînțelegerile printr-un tratat de prietenie, decît cu singele unui popor creștin. Între timp însă Mihai, care nu suporta întîrzierile, n-a mai așteptat trupele germane ajutătoare, întotdeauna greoaie din cauza nunnărului lor și a șovăielilor, ci, pentru a culege cel dintîi și singur gloria unei acțiuni curajoase, a aruncat zarurile fără ordinul împăratului, dar nu și contra voinței sale, și a încheiat cu succes operațiunile militare. Andrei a văzut aceste pregătiri militare, dar nu a sesizat în ce direcție sînt îndreptate, ce pune la cale împăratul Rudolf împreună cu Mihai. Încă înainte, în preajma zilelor culesului de vii, care de obicei este ziua Sf. Mihai, cele două părți erau pregătite și ar fi și trecut la executarea celor proiectate, dacă cardinalul și Malaspina nu l-ar fi trimis la voievod pe Toma Csomortányi, acest nobil secui, hotărit și înțelept, ca să-l abată pe Mihai de la intenția sa — care în liniște își vedea de planul lui — prin dovezi despre înțelegerea pașnică cu împăratul pe cale de a fi încheiată și cu alianțele plănuite.

Misiunea soliei lui Csomortányi era, pe de o parte, să i se dezvăluie în fața lui <sensul> alianței germane, pe de altă parte, să-l descoase cu orice chip în privința intențiilor sale ; din cuvintele, vorbirea, expresia feței, clipirea ochilor lui — care toate ar putea împiedica simularea — din spusele și acțiunile lui să deducă în ce scop a adunat o asemenea armată, ce vrea, ce plănuieste. Deși nici o parte a trupului nu este mai prielnică pentru a induce în eroare, ca fruntea, ușa sufletului, Csomortányi abia a putut să recunoască din fiecare semn intențiile voievodului Mihai, deoarece acesta, sub masca prieteniei celei mai curate, și-a ascuns viclenia, demnă de o vulpe bătrînă, și tot ce a spus, a transmis și a făcut erau numai aparențe. După unii, cardinalul a vrut, prin ordinul trimis la timpul cel mai nepotrivit, să-l înlătore pe Mihai de la domnie, ca prin acțiunile lui dubioase să nu constituie în continuare un pericol pentru țară. Deși cu cuvinte alese, el a trimis vorbă voievodului prin Csomortányi să abdice de la domnie, să renunțe la demnitatea lui și să se mute împreună cu familia lui în altă parte. Aceste vorbe l-au infuriat în asemenea măsură pe voievod încît era cît pe ce ca Csomortányi să fie ucis pe loc ; deocamdată și-a înăbușit însă furia și a considerat că e mai bine ca rușinea să fie răzburată împotriva cardinalului care a trimis solia și nu împotriva solului. Nu întîmplător judeca el că dreptul internațional are o putere mai mare decît furia pricinuită de o faptă neamicală. Astfel încît înfățișînd cumințenie, Csomortányi a fost răsplătit în loc de fapte cu vorbe frumoase ; <Mihai> s-a declarat dispus să execute orice

poruncă, în realitate prin cuvintele, faptele și toate acțiunile sale s-a dovedit a fi într-adevăr cu două fețe.

De altfel, pentru ca aceste planuri elaborate în taină de Mihai și pregătirile liniștite ale celor doi inamici să nu poată pricinui prin surprindere vreo pagubă țării, principele a dispus ca toate stările și nobilii să se adune înarinați în tabăra de lângă Sebeș, ce se află la șase mii picioare de Alba Iulia. Au primit poruncă și comandanții cetăților, orașelor și garnizoanelor să supravegheze cu cea mai mare vigilență pregătirile celor doi inamici, prin informatori să descopere intențiile și planurile lor, iar la prima veste că e război să se adune la locul ordonat. Întreaga vară s-a scurs astfel în tabăra de la Sebeș, în condițiile plictiselii și ale plingerilor nobilimii [...]. Este nedemn ca atunci când există siguranță deplină, când nu există nici o urmă de dușman, ei să petreacă inutil timpul toată vara în tabără ca niște captivi, în același timp nici cu armele nefăcând nimic meritoriu și nici acasă neputînd să execute lucrările lor obișnuite. Mai mult chiar, cei care aveau gură mai mare decît curaj criticaau deschis, blestemau chiar șovăielile cardinalului și ale sfetnicilor lui; spuneau că nu este prudent, ci un laș, care se sperie din cauza firii sale vanitoase, nu este precaut, ci un nechibzuit [...]. Desigur este atît de obișnuit cu inactivitatea preoțească, cu viața răsfățată la umbră, încît nici nu știe ce cerințe au soldații, viața de tabără, care erau interesele statului. S-a furișat astfel în scaunul piinciar încît nici nu are habar de chestiunile privind apărarea țării și purtarea războiului. Bîrfeau și multe altele: obosiți de inactivitate și pierzînd gîndirea lucidă nu respectau nici demnitatea piinciară și nici prestigiul sfetnicilor săi.

Între timp, principele Andrei i-a făcut cunoscut în mai multe ocazii lui Mihai că s-a alăturat partidului creștinilor, turcilor le-a răpit orice speranță de tratative și că s-a afirmat cu o sinceritate neîndoielnică ca inamic al lor. L-a rugat ca tratativele pașnice inițiate cu Rudolf să nu-i fie defavorabile: el, Andrei, consideră drepturile prieteniei de vecin sfinte și inalienabile. Mihai însă [...] zîmbea numai la toate vorbele cardinalului și spunea că și el dorește să promoveze înțelegerea reciprocă; va da Transilvaniei, după merit, tot ceea ce îi poruncește echitatea, nu va comite niciodată o asemenea ingratitude cu care să-și murdărească conștiința. Se va strădui să răspundă conform uzanțelor onoarei ospitalității de care au dat dovadă cîndva, în condiții foarte grele, vredniciei transilvăneni. Cu aceste cuvinte goale, răsunătoare, a trezit o asemenea încredere cardinalului, încît i-a cerut acestuia, prin scrisori și solii, soldați — mai vîrstnici și recruți —, precum și ofițeri capabili de comandă; a comandat și cumpărat din orașele săsești tobe, armament, steaguri și alte obiecte militare, pe care le-a transportat apoi în Valahia. Cardinalul care se încredea blajîn în oricine, negîndindu-se la rele, i-a trimis multe lucruri în dar, mai precis, în neștiința sa, a înarmat tocmai pe acela împotriva căruia va trebui să lupte în curînd, după ce l-a înzestrat bine.

[...]. Această încredere a fost motivul pentru care cardinalul a crezut în intențiile lui Mihai îndreptate împotriva altora, era relativ liniștit în ce privește Transilvania, aparent nici nu exista vreun motiv serios să se teamă de un pericol din partea lui Mihai, deoarece știa că nu a comis împotriva lui nici o nelegiuire, ci dimpotrivă i-a căutat mai mult prietenie decît dușmănie. Astfel a lăsat să se împrăstie, în noianul șovăielilor sale, bănuielile care recomandau precauție față de Mihai și s-au destrămat toate zvonurile care circulau în jurul lui. Dar cel mai mult

se încredea în actul de alianță⁵, întărit cu jurămint primit de la Mihai : el considera că ar fi o nelegiuire să pună la îndoială valoarea lui și nu voia să-l îndepărteze de el pe voievod nici cu umbra șovăielilor [...].

Astfel s-a întâmplat că Andrei care se încredea în sinceritatea valahului *, l-a lăsat să plece pe Lugosi, ca să se angajeze în rîndurile mercenarilor lui Mihai și i-a cerut din suflet cu cuvinte calde să-l slujească cu credință pe voievod ; să plece și să răspundă, spre bucuria tuturor oamenilor buni, speranțelor ce s-au pus în el. În afară de el mai voiau și mulți alții să fie călăreți sau pedestri în serviciul lui Mihai. Acestora, atunci, cînd, după scoaterea onorabilă din slujbă, voiau să pornească la drum la voievod, nebănuind nimic despre pregătirile ce se fac împotriva lui, le-a facilitat cu amabilitate angajarea lor ca mercenari. Toate acestea erau rezolvate de către cardinal, care nu se gîndea deloc la pericolele ce-l amenințau, cu o asemenea încredere blajină, chiar și atunci cînd agenții și ceilalți adepți ai cardinalului au raportat : „Mihai face aceste pregătiri militare numai împotriva Transilvaniei, el a pus ochii pe Transilvania, singura lui intenție este să ocupe Transilvania, fapt pentru care cardinalul să așeze din timp garnizoane în toate locurile, să înțeleagă cît de riscant este calmul său în asemenea situație deosebit de gravă, să se gîndească la el și să se îngrijească de apărarea țării” [...]. Voievodul Mihai însă, pentru a risipi din ochii cardinalului bănuielele referitoare la atacarea Transilvaniei, cu zvonuri ce păreau a fi verosimile, a trimis la el, la sfîrșitul lui septembrie, în solie doi boieri — primul numit vistiernicul Damian, celălalt Brad — pentru ca să ceară în numele lui Mihai trecere liberă spre Ungaria, prin Transilvania. Deoarece Ibrahim pașa a năvălit cu toată armata turcească împotriva Ungariei, iar armatele creștine nu puteau să se opună unui inamic atît de numeros, împăratul Rudolf l-a chemat și pe el <pe Mihai> în ajutorul său și al celor în pericol ; a promis că va trece prin țară fără nici o intenție rea și fără să producă pagube. Răspunsul cardinalului a fost că creștinii nu sint amenințați de un pericol așa de mare încît să aibă nevoie de sprijinul voievodului. Dacă vrea să vină în grabă în ajutorul creștinilor, atunci să-și conducă armata pe un drum mai scurt, mai bine împotriva turcilor de peste Dunăre, pentru ca aceștia, aflînd de pericolul ce-i amenință din spate, să se retragă pentru apărarea moșiilor lor [...].

[...]. De aceea principele cardinal considera potrivit ca printr-o ultimă solie să se informeze, să spioneze intențiile voievodului, pentru ca nu cumva, în timp ce nu dă crezare tuturor zvonurilor, să antreneze întreaga țară în pericol, iar liniștea lui lipsită de precauție să se transforme mai tîrziu într-o supărare inutilă. A trimis deci pe Sennyey Pongrác, sfetnic, maestru al curții princiare, pe acest fruntaș, pe care voievodul <Mihai> l-a primit cu amabilitate în prezența numeroșilor săi slujitori, în palatul din Tîrgoviște. Sennyey a cerut ca voievodul să nu-l lase pe cardinal să plutească în nesiguranță și prin declararea sinceră a intențiilor sale să împrăștie zvonurile nemiloase, care s-au răspîndit nu numai în Transilvania, ci și în afara Transilvaniei, pentru ca nu cumva transilvănenii în situația neclară a ratificării tratatului încheiat cu germanii să fie loviți din partea acelorora de la care s-ar cuveni mai puțin.

[...]. Sennyey, la cîteva zile după ce s-a întors, nu numai că l-a făcut pe cardinal să creadă că voievodul nu pregătește nimic împotriva lui, ba chiar a garantat, cu capul lui, că niciodată Mihai nu se va deda la așa ceva, deoarece este știut despre dînsul cît de mult este îndatorat

lui Andrei, ca urmare a numeroaselor dovezi de dragoste și de devotament binevoitor, încît ar fi un păcat să i se pună cuvîntul la îndoială chiar și pentru o clipă. El credea atît de temeinic în aceasta, încît nu numai că l-a scutit pe principele cardinal de temeri, dar i-a și dat bune speranțe. Așa s-a întimplat că principele Andrei mai degrabă a antrenat în pericol pe el și patria lui, dar nu a pus la îndoială pentru nimic în lume loialitatea, mai precis jurămîntul voievodului [...].

Astfel, principele Andrei a renunțat să se mai zbuciume din cauza lui Mihai și s-a dedat în parte la vinătoare, obișnuită pe timp de pace, în parte la alte distracții [...].

Așa își rezolva cardinalul chestiunile, se afunda cînd în gînduri, cînd în pasivitate știind bine ce povară trebuie să poarte pe umerii săi și ca nu cumva din nepricepere să comită vreo greșeală în guvernarea țării între timp a hotărît să scrie din nou o scrisoare cancelarului Poloniei, Jan Zamoyski, care, prin vara lui numită Griselda, îi era rudă, și să-i ceară părerea ce să facă într-o țară așa de greu de guvernat, pentru ca nu cumva, la un moment dat, rezultatele unor inițiative nechibzuite să dezamăgească speranțele oamenilor. Zamoyski, bătrînul înțelept, judecînd situația și împrejurările a răspuns pe scurt în felul următor (reproduc exact scrisoarea atît în ce privește conținutul cît și cuvintele). „Din scrisorile trimise mie și din cele scrise altora, dar comunicate și mie, observ că maiestatea voastră este neliniștită și se priește cînd într-o parte, cînd în cealaltă. Nici nu mă mir. Este vorba de fericirea țării și aceasta cuprinde în ea tot ce este mai scump. Patriotismul cere, maiestății voastre, ca să vă gîndiți în mod just la treburile ei. Căci, dacă veți greși acum în hotărîrea supremă, nu veți mai avea posibilitatea să greșiți din nou. Vă sfătuesc deci să trimiteți pe unul din oamenii de încredere cu o scrisoare la Cracovia la 13 octombrie, zi stabilită de a da ultima cinstire răposatei regine, la maiestatea sa regele, să-l rugați să vă sprijine cu sfaturi și prestigiul său și să încredințați țara grijii lui. Să trimiteți și la dietă, unde se iau hotărîri numai în chestiunile cele mai importante, o solie mai numeroasă cu aceleași rugămînti. În acest timp să vă rezervați dreptul la hotărîrea supremă. Transilvania este vecina apropiată a Poloniei; sintem foarte interesați ca să nu se aprindă casa vecinului. Apelînd la funcția mea de consilier și la rudenia noastră <vă comunic> numai atît; căci acum nici nu mai am ce să vă scriu. Doresc maiestății voastre bună sănătate. Cetatea Zamoysc, 1599, septembrie 23”. În vederea executării acestui mandat cardinalul a numit pe Sennyei Pongrác și Gyulaffi Lester, care au dovedit în mai multe ocazii pricepere și demnitate în calitate de soli în Polonia. Încercările lor au fost însă serios zădărnice de acțiunea, cîteva zile mai tîrziu, a voievodului Mihai.

[...] În timp ce Mihai [...] minuia astfel instrumentele principale de conducere a războiului, principele Andrei nu s-a pregătit deloc pentru război, îi încălzea sufletul numai nenorocitul simțămînt de securitate, iar tabăra lui, care după cum am spus, s-a adunat la Sebeș, s-a destrămat cu încetul, deoarece nobilii plecau tot mai des pentru a-și rezolva treburile, căci nu-i unea nici un fel de disciplină și totul era în dezordine.

Așa stăteau lucrurile cînd solii lui Mihai: banul Mihai, renumit boier, și Gheorghe numit Rác⁶, originar din Serbia, l-au vizitat pe principe, nu în alt scop, decît să spioneze pregătirile militare și intențiile lui Andrei. Ei au sosit cu cîteva zile înainte de izbucnirea ostilităților, împreună cu Gheorghe Palatics, fostul ambasador al lui Andrei în Valahia.

În expunerea lor vicleană solicitau cardinalului să-și dea consimțămîntul ca Mihai să pătrundă cu trupele sale în Bulgaria. El <Mihai>, renunțînd la toate celelalte planuri ale sale, și-a îndreptat toată atenția ca, în timp ce Ibrahim pașa se lupta departe în Ungaria, să năvălească și să jefuiască nepedepsit Bulgaria, rămasă fără trupe de apărare, respectiv să facă ceea ce făcuse și anul trecut. În această privință cerea o declarație oficială că în această nouă situație, cît timp va fi departe, nu-l va amenința nici o primejdie din partea transilvănenilor. Cardinalul, la cererea lui Mihai, nu numai că a promis acest lucru, dar cu fermitate și sfințenie a garantat — ceea ce putea face ușor — și l-a liniștit că din partea transilvănenilor să nu ducă griji în spatele frontului. Voievodul a uneltit acest lucru pentru ca, Andrei, un principe blind, ușor de manevrat, care, după obiceiul lui, dădea crezare cînd unor zvonuri cînd altora, nici să nu se gîndească să prevină șiretlicul și să se expună cît mai mult lui. Previțiunea și precauția în rezolvarea chestiunilor țării constau în faptul că, în fața dușmanului barbar⁷, nu e voie să se negligeze nimic, și trebuie supravegheate cu ochi bănuitori principatele vecine hotărîte la orice acțiune și dornice de putere, chiar și în timp de pace [...].

De altfel, Mihai cu aceleași șiretlicuri și răstălmăciri i-a păcălit și pe turci, ca și pe Andrei. Trimitea la ei fără întrerupere soli și declara că își îndreaptă trupele sale împotriva lui Andrei, întrucît respingînd prietenia turcilor, el s-a alăturat împăratului german. Promitea în permanență că, dacă Andrei nu va fi dispus, chiar și împotriva voinței lui îl va readuce la obligația sa de fidelitate. Pentru ca manevrele sale să fie cît mai bine crezute de turci, a lăsat și un ceasul în Valahia să strîngă în țară, în lipsa lui, tributul anual datorat sultanului. Cu asemenea scamatorii mințea a fi credincios și supus ascultător împăratului turc, ca în timp ce acesta a închis ochii, el să poată cuceri mai ușor Transilvania.

Voievodul avea un sfetnic care era antrenat în toate planurile sale secrete, banul Mihai **, care avea acest nume în calitatea înaltei sale dregătorii de la Craiova [...]. Acest loc este după voievodat cel mai ales. Dintre dregătorii regiunilor cel mai important după voievod era dregătorul de la Craiova, care avea și un venit mare. Banul Mihai **, care cunoștea și limba italiană înrudită cu vorbirea valahă, se distingea dintre toți boierii lui și se bucura în fața poporului său, datorită vîrstei și faimei sale de înțelegt, de un mare prestigiu [...].

Se pare că au conspirat cîteva orașe săsești împreună cu Mihai ca să stîrpească domnia lui Báthory în Transilvania [...]. Sașii doreau să conteste ultimul lor jurămint, cu care au promis ascultarea cardinalului, și doreau să apară ca și cum ar fi respectat mai credincios decît oricine altul primul lor jurămint, cu care în anii anteriori, împreună cu țara întreagă, s-au obligat și ei împăratului Rudolf. Acesta a fost motivul că s-au alăturat lui Mihai. Pentru ocuparea Transilvaniei Mihai a folosit ca paravan numele împăratului Rudolf și a putut astfel chiar de la început să-i atragă ușor pe sași, care erau și ei adepții acestui partid. Este mai mult sau mai puțin sigur că Mihai, neavînd curajul să trișîntă pe nici unul din valahii săi la împărat, temîndu-se că Andrei îi va prinde oamenii, a ales pînă la urmă pe Herschel Cristofor, cetățean al Brașovului, fratele judei suprem al orașului, să meargă, sub pretext de afaceri, la Praga și să ducă împăratului o scrisoare referitoare la alungarea cardinalului din Transilvania. Se pare că i-a dat și o sută de galbeni, cheltuieli de drum, ca să nu execute gratis această misiune importantă. La Praga,

împăratul l-a răsplătit, de asemenea, din belșug pe Herschel și l-a trimis astfel înapoi cu o scrisoare la Mihai [...].

Mihai și-a adunat deci o bună parte a oștirii sale în orașul Ploiești. A instalat aici, pe piețele și străzile comunei, grupuri de valahi și traci, adică sirbi — le-a înarmat astfel ca și cum ar trebui să se înfrunte imediat cu dușmanii — localitatea a fost înconjurată de cavaleri călăreți, numiți curteni, și de detașamente de polonezi. Din piață pînă la palatul voievodului erau înșirați în rînduri de cîte cinci, cinci mii infanteriști, comandați în cea mai mare parte de Baba Novac. Între aceste rînduri au fost aduși în fața lui Mihai mai întîi cel mai vrednic, Gheorghe Makó împreună cu comandanții în subordine; Stefan Tárkányi, Ioan Tamásfalvi, Gheorghe Kis; apoi toți ostașii maghiari care serveau sub steagul lui. Voievodul prinzindu-le mina i-a obligat să-i facă jurămint. Punctele jurămintului erau: oriunde îi va duce Mihai, mai ales în campania ce începe acum, îl vor servi cu devotament, îi vor executa ordinele și nu se vor îndepărta de steagurile lor nici în taină și nici fățiș. După plecarea lui Makó și a ostașilor săi, Mihai a adus nu peste mult timp aici, din Florești, pe acei cinci sute călăreți — de asemenea unguri — în fruntea cărora se afla Dumitru Nagy, împreună cu vicecomandanții lui: Gheorghe Horváth, Ianos Kis, Petru Kidei, Ioan Szindi și alții. Tot aici i-a chemat și pe beșlii în număr de aproape două sute. Această călărime a fost organizată și botezată cu acest nume turcesc de Mihai; membrii ei erau toți călăreți renumiți, care datorită vitejiei lor pretindeau o soldă deosebită. Conducătorul lor era Ștefan Petneházi. Pe aceștia i-a chemat fiecare separat și i-a pus să jure la fel [...].

Înfăptuind toate acestea, la trei zile după jurămintul ungarilor, Mihai a așezat tabăra în partea de dincolo a munților ce despart Transilvania de Valahia, la poalele munților. A chemat aici în grabă trupele sale împrăștiat în împrejurimi și a ordonat ca, folosindu-se căruțele, să fie tabăra evacuată; poverile mai grele vor rămîne pe loc; cu cavaleria ușoară, cu animalele de povară trebuie trecute înălțimile și să intre în Transilvania, căci principele Andrei încheiase pace cu turcii, lăsînd pe Mihai și regiunea de dincolo de Carpați la dispoziția turcilor; în schimb, împăratul Rudolf i-a asigurat un loc în Ungaria unde să se poate stabili; împreună cu oastea sa dorește să treacă cu consimțămîntul cardinalului prin Transilvania în Ungaria, iar acum cere ca pe acest drum fiecare să fie pentru el călăuză, comandant și ostaș [...].

Așa stăteau problemele Transilvaniei, fiecare se simțea în siguranță, nici nu se gîdea la dușmani; cardinalul a convocat pentru 18 octombrie⁸, ziua Sf. Luca, adunarea tuturor stărilor la Alba Iulia, pentru ca să hotărască în treburile privind binele țării. (Deși era toamnă, vremea era încă foarte plăcută). Au hotărît că vor pune deschis în fața adunării alianța germană și îi vor îndemna pe cei prezenți să o adopte [...].

Voievodul valah^{*} a trecut cu oaste numeroasă munții și sușurile și a intrat pe teritoriul Transilvaniei. De altfel, voievodul, imediat ce a aflat de la banul Mihai^{**} și tovarășul său sirb⁹ că principele cardinal are tabără la Sebeș, dar că tabăra e aproape goală, deoarece din cauza culesului viilor și a altor munci întreaga nobilime, dar și marea parte a ostașilor s-au împrăștiat, pentru a-și rezolva treburile, fără să se gîndească la dușmani, a considerat sosit momentul, ca prin surprindere să treacă Carpații, înainte ca trupele cardinalului să se adune. Pentru ca să nu strice prin șovăieli situația favorabilă pentru realizarea planului său,

a trimis cu grabă înainte o puternică trupă să ocupe cărările din munți, să asigure trecătorile pentru ca nu cunva să fie închise în fața lor [...]. Voievodul însuși mergea în urma trupelor [...], dar a doua zi, încă înainte de masă, ceea ce nimeni nu ar fi crezut, a intrat cu trupele sale în Transilvania, mai devreme decât prevăzuse când a pornit din Valahia. În acea simbătă a așezat tabără în poiana lui Ioan Beldi, locul din partea aceasta a Carpaților, numit Sita Buzăului prielnic pentru adăpare și alimentare. Întreprinderea lui a fost favorizată de vremea de toamnă uscată, aproape vărată [...]. Puterea cerească favorabilă lui și defavorabilă transilvănenilor i-a ușurat în toate acțiunea. Nu a găsit copaci dărâmați pe drumuri, strimtori ocupate de ostași sau întărite cu pază, nici stinci de netrecut pe care ar fi trebuit — ca odinioară Hanibal — să le desfacă cu oțel încălzit. Cu sabia și arnata lui care înainta rapid își croia drum chiar și prin munți arizi [...]. Deși Mihai a reușit în mod deosebit să păstreze secretul intențiilor sale, astfel încât ele rămăseră secrete chiar și în fața principalilor săi oameni de încredere, deși asemenea secrete importante cu greu se pot ține sub lacăt, au fost totuși unii care au semnalat în taină toate acestea din Valahia, de unde au pornit amenințările perfide. Între aceștia era și Ioan Makó, om de origine tracă, pe care Mihai îl chemase din Transilvania la el în Valahia și față de care nu au rămas secrete gândurile (lui Mihai), deoarece el cunoștea graiul și scrierea valahă, pe care valahii au preluat-o de la traci¹⁰ iar aceștia mai de mult de la greci, el era inițiat și în scrierea latină [...]. Imediat ce a simțit unele semne ale uneltirilor voievodului [...], a adus totul la cunoștința lui Andrei. Să fie convins că, dacă nu se va pune stavilă planurilor viclene ale voievodului, acesta mai devreme sau mai târziu își va dubla imperiul, își va îndrepta toată priceperea și puterea oștilor sale pentru a ocupa Transilvania. Cardinalul să fie atent să nu se lase sedus de lingusirile cuvintelor [...].

Și brașovenii, care ar fi avut îndeosebi interesul să urmărească cu ochi vigilenți mișcările vecinilor, în loc de grijă și vigilență au ales nepăsarea scump plătită sau credulitatea. Herschel Balint, judele zelos și foarte bogat al orașului Brașov, cu puțin timp înaintea intrării lui Mihai în Transilvania a trimis o scrisoare principelui Andrei, în care a scris că deocamdată peste tot este liniște și pace, numai câteva detașamente de polonezi au fost văzute la granița orașului — în preajma așa-numitei Sita Buzăului, plimbându-se, dar nu cu intenții dușmănoase, nici față de oameni și nici față de animale. Dacă se va întâmpla ceva deosebit, se va strădui să aducă la cunoștința principelui. Acesta era conținutul scrisorii. Abia ajuns curierul la a doua milă socotită de la oraș, că voievodul muntean a și înconjurat orașul cu o oaste numeroasă [...]. Curierul ieșit din Brașov a pornit de-a dreptul spre Alba Iulia și a sosit sleit de teamă și de grabă. A predat lui Kornis Gáspár scrisoarea adresată principelui, nu a spus nimic din ceea ce a văzut și a auzit, cu gândul că judele suprem a raportat detaliat și circumspect situația și că nu e nevoie să mai adauge ceva la scrisoare. Kornis a deschis scrisoarea fără să întrebe nimic pe curier. Principele Andrei se încredea într-atât în Kornis încât îl însărcinase să-i deschidă scrisorile și astfel fiind primul cunoscător al faptelor și evenimentelor importante, raportate din diverse locuri, el le transmitea principelui. Kornis era comandantul principal al tuturor trupelor, așa-zisul general al lor, și un om cu mare influență în fața principelui. Și de această dată, intrând în palat, a raportat principelui cele

scrise de judele suprem din Braşov. Întrucît, datorită autorităţii scrisorii, totul părea a fi în ordine, au trecut liniştiţi peste chestiune. Apoi s-a întîmplat că, înnebunit, curierul sas văzînd pericolul în care se afla ţara, şi-a pierdut complet minţile şi numai în afara oraşului a început să spună unora şi altora ceea ce a tănuit în faţa lui Kornis, că valahul Mihai a înaintat deja pînă la Braşov cu armata lui inamică, el însuşi abia a scăpat din mîinile duşmanului, a scăpat numai fugind şi a venit ca vestitor la Alba Iulia.

Cînd această veste groaznică s-a răspindit în tot oraşul, toţi numai de aceasta vorbeau, dar tot nu ajunse încă la urechile oamenilor de frunte. Gáspár Sibrik, comandantul cavaleriei, venind cu alte treburi, l-a căutat pe Kornis, despre care credea că ştie zvonul ce s-a răspindit, şi l-a întrebat dacă lucrurile sînt în ordine. „În ordine”, i-a răspuns Kornis şi i-a predat scrisoarea primită din Braşov. „Dar — a intervenit Sibrik — curierul vorbeşte despre evenimente cu mult mai importante; povesteşte că Mihai a intrat în Transilvania, pustiind cu foc şi fier regiunea din jurul Braşovului şi a umplut urechile tuturor cu acest zvon”. Kornis profund tulbuiat de vestea relatată a putut să spună numai atîta : „Dumnezeu s-o schimbe în bine” şi a început să-l descoase pe curier, găsit în pripă : care e situaţia în jurul Braşovului ? Ce tot spune despre voievodul Mihai ? Iar cînd a descoperit totul a ţipat : „Neruşinatule, de ce nu mi-ai raportat acest lucru ieri cînd ai adus scrisoarea ? De ce ai tăcut într-o chestiune atît de importantă ?”. A început apoi să-l ocărasească pe acest om nerod, înnebunit din cauza pericolului în care a ajuns ţara, ba îl numea nenorocit murdar, ba îl ameninţa că îl va lovi de moarte, că-l va spînzura, ca unul care tot nu poate fi pedepsit după merit. Era atît de mult pornit încît în minia şi indignarea lui era cît pe ce să spargă cu un buzdugan capul curierului, care se scuza, dacă nu l-ar fi împiedicat Sibrik. L-a trimis la drum şi a strigat după el : „Blestematule, dacă mai apari o dată în faţa ochilor mei, să mor dacă nu te voi lovi de moarte”.

Kornis numai atîta a spus şi a alergat imediat la principe şi a raportat despre situaţie, a dezvăluit pericolul ce ameninţa existenţa ţării. Ştirea neaşteptată l-a tulburat profund pe principe ; ca rezultat al sfatului ţinut imediat cu fruntaşii, a trimis peste tot curieri rapizi în toate colţurile ţării ca să cheme poporul la arme. Între timp şi nobilii secui pe care nenorocirea i-a lovit mai de aproape au trimis un curier după altul să vestească : „Voievodul a trecut munţii, a ajuns cu oastea sa numeroasă la satul Prejmer, ce se află la opt mii de paşi de Braşov, şi de acolo a pornit spre şesurile joase din Transilvania, să aibă grijă, nu cumva să fie lovit pe neaşteptate. Lui Ioan Beldi, nobil secuî cu mare prestigiu, care tocmai venise de acasă la dieta din Alba Iulia, i-au ars casa, bunurile, toate proprietăţile lui din Feldioara, i-au luat cinci sute de oi şi au trecut prin foc şi sabie toate satele transilvănene”¹¹. Mihai era de dinainte supărat pe acest Beldi care a acordat rivalului şi duşmanului său, voievodul Mihnea¹², un timp îndelungat siguranţă şi refugiu : cu atît mai necruţător răvăşi toate bunurile lui Beldi.¹

În această situaţie cînd lovitura neaşteptată i-a dărimat pe toţi la pămînt, principele cardinal care mai înainte asculta orice numai cu urechi superficiale, acum s-a apucat cu seriozitate să-şi rezolve treburile.

Punind deoparte orice nesiguranță, din convingerea că trebuie să-și soarbă puterea din starea lui sufletească, a trimis în toate părțile din țară ordine urgente și a dispus ca lăsând la o parte orice șovăire folosindu-se ca ajutor și de fiecare clipă a nopții, fiecare nobil și fiecare grupare militară să pună mina pe arme cît se poate mai repede și să se adune la Sebeș ca să poată porni de acolo împotriva valahilor. E nevoie de urgență, pe fiecare îl amenință la fel pericolul, lucrurile nu suferă întârziere. Îi va considera dezertori și trădători de patrie pe aceia care, în loc de a se prezenta urgent la oaste, se vor folosi de orice pretext. A trimis curieri la secui, ca să se trimită fiecare al cincilea bărbat apt de a purta armele de război. Secuii care fuseseră frustrați de mult de drepturile lor, deși de cînd a încetat războiul puteau spune că erau scutiți de obligația militară, dacă situația cerea ca dușmanul să fie biruit prin luptă comună, trebuiau să se supună ordinului. Numai că în ziua stabilită în grabă pentru lupte nu puteau fi alături de cardinal și nici nu vroiau să fie.

Principele făcu să fie purtată și lancea roșie pe teritoriul dintre riurile Mureș și Arieș, locuit de secui. Acesta era un obicei încă de la începutul Regatului ungar, cînd pe timp de pericol mare, în cele mai grele clipe pentru țară, cînd exista din partea unui dușman extern o gravă amenințare, se aducea la cunoștință poporului porunca fermă ca fiecare, personal, să pună mina pe arme și să alunge dușmanul. Cine nu se supunea imediat era străpuns cu țeapa, pedepsit în mod rușinos. Dar orice încercare împotriva lui Dumnezeu este fără rost și inefficientă; din cauza grabei principelui și a comandanților, secuii de aici nu au putut lua parte la lupte.

Voievodul valah, după ce — așa cum am spus — așezase tabăra pentru o scurtă odihnă pe cîmpia lui Beldi, a considerat ca prima lui sarcină atragerea secuilor din regiune de partea lui.

[...]. Au mers la ei soli ca să fie atrași de partea lui Mihai, și anume : Gheorghe Makó, Ioan Tamásfalvi și cei doi Ștefan : Haraldi și Dömös [...]. Pe aceștia Mihai îi chemase mai de mult din Transilvania, i-a făcut comandanți de detașamente, i-a trimis în taină de mai multe ori la secui, ca să provoace răscoală. Deoarece însă Mihai nu se încredea pe deplin în ei, a dat pe lingă ei pe trac, adică Gheorghe Rácz, de naționalitate străină [...]. Makó și ceilalți, care au fost trimiși la compatrioții lor, s-au străduit cu cel mai mare zel ca să-i aducă pe secui cît mai repede în rîndurile ostașilor lui Mihai. Le-au promis recompense deosebit de mari, mai ales libertatea sigură, pe care au pierdut-o în anii anteriori; din cauza învinuirilor de repetate răscoale, au suferit pedepse atît de grele de la Ioan al II-lea ¹³, regele ales al Transilvaniei, și apoi de la principii Báthory, încît gemeau sub jugul nobililor, ca niște sclavi vînduți la licitație. Erau deci sfătuiți să depună toată stăruința, pentru a scutura acest jug, nu numai rușinos, dar și de nesuferit, și mulți au fost și convinși că nu se vor simți în mai multă siguranță, dacă nu se atașează nici unei părți. Să se gîndească la Solon, care pedepsea cu moartea pe acei care, în timp de război civil nu țineau cu nici o parte. Să se gîndească bine că Mihai le va reda imediat vechea libertate, ceea ce nici nu pot să spere de la preotul Andrei. E mai bine să scuture dintr-o dată servituțile rușinoase, decît ca ei și urmașii să sufere veșnic din cauza lor. Cu astfel de cuvinte au reușit Makó și tovarășii lui să convingă locuitorii din Trei Scaune și

să-i adune la cetatea Várhegy. În schimb, locuitorii secuiei din Scaunele Ciuc și Gheorghieni au refuzat deocamdată serviciul militar și n-au fost dispuși să se alăture taberei lui Mihai decât dacă vor distruge cetatea Várhegy. Dacă Mihai, ca învingător, va semna această condiție și va restabili libertatea, ei nu vor întârzia să se adune imediat sub steagul lui. Cererea lor a fost satisfăcută de voievod printr-o scrisoare solemnă. Astfel, mai mult de o mie din ei au luat armele și au plecat în tabăra valahă.

Mihai, pornind din cîmpia lui Beldi, a ajuns în duminica dinaintea luptei în satul numit Prejmer, din hotarul Brașovului. Pentru ca să nu lase Brașovul, acest oraș important, în spatele lui, întrucît locuitorii orașului puteau prin răscoale, lovire pe neașteptate și prădarea proviziilor să pricinuiască mari necazuri, a trimis vorbă conducătorilor orașului, printre ei lui Herschel Bálint, judele suprem deosebit de capabil și putred de bogat, să predea orașul; mai bine să simtă bunăvoința decât minia lui. Dacă nu vor accepta cît mai repede sfatul lui, atunci va devasta totul în interiorul orașului și în afară de cetate va trece prin foc și sabie împrejurimile și regiunea. Orașenii au vrut să se ocrotească, nu atît pe ei, cît mai ales Țara Birsei din jur, care se compunea din treisprezece localități, și care în urma autorizării și împuternicirii date de regii și principii Ungariei se subordona autorității orașului, și ca urmare au trimis în solie la el oameni frunțași¹⁴ [...]. Cu solii i-au trimis lui Mihai și o căruță încărcată cu cerși de lînă, cu care ostașii se pot apăra foarte bine împotriva frigului în acest anotimp, precum și multe provizii, și l-au rugat să judece mai binevoitor situația Brașovului; să ocrotească viața și averea poporului nenorocit și incapabil să lupte, să nu-i distrugă prin fier și foc cu totul pe nedrept. Ca orașul Brașov, renegînd jurămîntul sfînt dat cardinalului, să treacă imediat, la auzul primelor ciocniri armate, la credința față de un principe străin și să se supună puterii lui, la aceasta nu sfătuieste nici dorința de a respecta cu sfințenie jurămîntul, nici cîntărea lor, nici legea, și nu ar fi nici oportun. Dacă voievodul are intenții mai serioase, să se înțeleagă cu principele cardinal, și vor cîntări atunci ce vor face. Pînă atunci pot să promită că nici pe ascuns și nici pe față nu vor face nimic împotriva lui, din partea lor totul rămîne în siguranță și pace, numai el să fie binevoitor față de poporul ce trăiește în orașe și la sate. După ascultarea mesajului și după plecarea solilor, văzînd că brașovenii nu se înstrăinează complet de el, Mihai a lăsat, cu condițiile mai sus amintite, pe seama lor orașul și a plecat mai departe [...].

Luni, la al treilea schimb al pazei de noapte, s-a dat semnalul, prin trei lovituri ale unui tun mare, la adunare și la părăsirea taberei. De aici au intrat în așa-zisa pădure a Balaurului, lungă de șaisprezece mile. Aici, incursioniștii polonezi, care se aflau în fața trupelor, au devastat în mod rușinos bunurile mai multor comercianți, care neauzînd nimic de intrarea dușmanului umblau fără grijă pe drum, și i-au și cîșăpit. După aceea voievodul <Mihai> a așezat tabăra în apropierea satului Țîntări incendiîndu-l. Apoi a trecut Oltul și după trei zile de marș s-a stabilit în apropierea Sibiului. Toate au fost făcute în mare grabă, deoarece a considerat că va reuși să-l bată rapid și ușor pe cardinalul neînarmat și neapărat care se zbate din cauza lipsei de ostași.

Cît de mare a fost oastea lui Mihai cînd a pornit [...] în Transilvania este greu de stabilit [...]. Nimeni nu ar avea curajul să tăgăduiască că a fost un puhoi mare de oameni, atît de mare încît se părea că întreaga

Valahie s-ar fi mișcat din locul ei și s-ar fi îmbulzit aici. Cea mai mare parte a oștirii era recrutată din voluntari [...]. Este mai mult sau mai puțin sigur că numărul lor a crescut imediat ce au trecut în Transilvania întrucât, din dorința de a prăda <nobilimea>, mulți s-au adunat de la sine în tabără și pentru că voievodul valah peste tot unde a ajuns a declarat că îi va considera dușmani și îi va pedepsi cu moartea pe toți acei care, fiind apți de armată, nu pun imediat mina pe arme și nu se alătură taberei lui. A făcut aceasta pentru ca înmulțindu-se să îngrozească și mai mult pe acei care văd, iar apoi nimeni să nu-l amenințe cu vreun atac din spate. La vedere, oastea voievodului creștea și prin numărul mare al căruțelor, pe care cei avuți le-au adus cu ei, în pofida tuturor ordinelor. Însuși voievodul și mai mulți boieri, ca și cum ar fi dorit să părăsească definitiv pământul Valahiei, au ținut cu ei, în această campanie, soțiile, copiii, bunurile lor, tot personalul casei și toată averea [...].

În luna septembrie Baba Novac, renumitul haiduc al acestor timpuri și totodată sprijinul puternic al oastei voievodului cu armata lui formată din șase mii de voluntari, așa-ziși haiduci, și-a deschis drum în Transilvania, în altă direcție decât Mihai, la Turnu Roșu, acest bastion ce aparținea Sibiului [...]. El s-a atașat voievodului, gata de luptă, în ziua dinaintea atacului, deci la timpul cel mai potrivit [...].

În aceste condiții principele Andrei și episcopul Malaspina au hotărât că vor încerca la voievod ca înainte de ciocnirile armate să se înțeleagă prin sfat asupra principalelor chestiuni ale țării și să aplaneze vrajba dintre părți. De aceea au trînis la el, prin renumitul și demn de încredere nobil, Isac Csejthi, o scrisoare redactată în spiritul situației existente, în care l-au rugat să nu periclitizeze pacea Transilvaniei cu intenții dușmănoase și să-și retragă trupele; între împărat și cardinal a intervenit deja o înțelegere de prietenie binefăcătoare pentru lumea creștină [...]. Voievodul nici nu a răspuns: pe Isac l-a lăsat să se întoarcă înapoi, numai după ce a hotărât să pornească războiul.

Cardinalul părăsind Alba Iulia, după ce a ridicat de patru ori tabăra, a ajuns cu oastea lui la Sibiu, acest oraș locuit de sași, la patruzeci de mile depărtare de Alba Iulia. De aici nici voievodul nu era departe, la Tălmaciu, împreună cu întreaga lui oștire, soția și copiii: Pătrașcu și Florica. Cele două părți se aflau în preziua luptei, față în față, la mică distanță. Valahul *, care între timp s-a întărit mult cu concursul secuilor, al lui Baba Novac și al altor supuși, se găsea într-o parte a muntelui din jur, astfel încât oastea lui era împărțită pe mai multe culmi de dealuri, astfel ca să o poată conduce în cîmpie. În revărsarea văii se întindea o cîmpie largă unde voievodul a putut să-și ascundă trupele sau să pună și tabăra. Aici a așezat femeile și pe acei inapți de luptă, împreună cu poverile și o parte din căruțe. De altfel, Mihai a hotărât din capul locului că în acea zi, miercuri, nu se va ciocni, în parte pentru că nu și-a adus trupele în șes, pe cîmpul de luptă corespunzător, pe de altă parte pentru că această zi era destinată la valahi, după obiceiul vechiului calendar, evanghelistului Luca, pe care îl cinsteau în rîndul sfinților cei mai însemnați și țineau această sărbătoare cu o evlavie deosebită.

Astfel voievodul s-a folosit și de religie și, prefăcîndu-se că e în sărbătoare, a adus, fără să fie observat, trupele în șes. Dacă atunci cînd nici terenul nu-i era favorabil și nici nu era pregătit de luptă Andrei l-ar fi atacat, după convingerea generală, ar fi putut înfăptui un lucru mare. Dar Mihai, insinuînd dorințe pașnice, a irosit în mod voit această zi,

pentru ca a doua zi să poată lupta și mai pregătit. Pentru ca să insufle cardinalului o mai mare speranță de împăcare, s-a înțeles cu el să fie în această zi armistițiu și, în acest scop, pentru aparență, a dispus să se dea reciproc ostateci [...].

[...]. Voievodul menținându-și încăpăținarea se și pregătea de luptă; a organizat rindurile luptătorilor, a pus tunurile în bătaie, a stabilit locul fiecăruia și în timp ce prin speranța de pace îl ținea pe cardinal în nesiguranță, pe neașteptate, a atacat. Această trăgănare a avut o influență diferită asupra nobililor, care, șovăind între speranțe și frică și neintuind intențiile adevărate ale dușmanului, credeau că se desfășoară tratative de împăciuire. Această speranță de pace a trezit nepăsare în nobili și comandanți, nefiind ceva care putea fi mai periculos în război, și astfel rezolvau totul numai în silă, își îndeplineau îndatoririle fără prea multă rivnă, nu supravegheau mișcările dușmanului, nu au pus străji și nu au trimis cercetași, așa cum ar fi trebuit să facă; ca și cum peste tot ar fi domnit pacea perfectă, depunându-și armele, trăiau în tihnă, au lăsat caii neînșeuăți și subalternii să se plimbe departe de steaguri. Este adevărat că nu o mică parte a ostașilor era plecată în căutare de alimente și într-atât nu erau preocupați de pericolul nemijlocit, încît nici nu s-au gîndit că în acea zi se putea întîmpla ceva [...].

În urma unor discuții îndelungate și profunde, așa cum se obișnuiește în chestiunile îndoielnice, după ce au fost ridicate și dezbătute toate argumentele, în sfîrșit, au hotărît că, dacă valahul * nu va fi dispus să accepte condițiile, atunci să lase să hotărască armele, mai ales că el a intrat într-o asemenea situație încît nu se poate retrage din ea în siguranță, astfel încît să-și păstreze onoarea nepătată. Există un om cu numele Szikszai Imre — din cauza grăsimii lui nu putea fi numit om, ci mai degrabă porc — care, deși nu aparținea categoriei sociale ca să fie sfetnic, întrucît starea nenorocită și originea lui de jos nici nu erau corespunzătoare acestei demnități, totuși se afla între sfetnicii confidențiali ai cardinalului. El a încercat să-l convingă pe principe să se retragă înaintea luptei, într-un loc sigur, și să nu se expună riscului ciocnirii periculoase. El susținea că este mai de dorit — indiferent cum se va termina lupta — ca principele să se afle în siguranță [...].

În această situație, într-adevăr nefericită, cînd oastea cardinalului rezolva cu lipsă de interes toate chestiunile sale, ca și cum ar fi în sărbătoare, Mihai a considerat că nu are voie să scape prilejul și hotărî să pornească lupta. Se gîndea, nu fără temei, că pînă ce Andrei este în așteptare și speră în înțelegerea pașnică nu se va aprinde dorința de luptă a oștirii și nu va avea posibilitate să se opună, dar nici cel puțin timp pentru a se pregăti. Voievodul nu s-a înșelat în calculele lui, de vreme ce Malaspina după întoarcerea sa, prin șovăiala lui și speranța în înțelegerea pașnică, l-a făcut pe cardinal complet nesigur și nestatornic; <Mihai> a trimis imediat în avangardă două batalioane de mercenari călăreți formate din cete poloneze, apoi încet a pornit cu întreaga lui oștire și în acest timp s-a dat și o lovitură de tun : această lovitură era semnalul stabilit pentru începerea luptei [...].

După ce din ambele părți s-au rostit îndemnul la luptă ale comandanților, cardinalul a dispus ca trupele să se așeze în ordine de luptă. Comandantul suprem al întregii oștiri — după cardinal — era Kornis Gáspár, acest soldat neînfricat, conducătorul sfatului format din

doisprezece membri, susținătorul vechi al principilor Báthory, care de mult avea funcții renumite și ocupa demnități onorabile. Lupta s-a dat în această cîmpie care nu era netedă și se afla între orașul Sibiu și satul Șelimbăr¹⁵. Această cîmpie a fost deformată de inundația permanentă a riului Cibin, în două părți diferite, astfel încît terenul din partea Șelimbărului era mai jos, iar partea înspre orașul Sibiu era așezată mai sus. Spațiul din mijloc avea lățimea de aproximativ patru mii de pași. Mihai s-a așezat spre est, în direcția riului Cibin, cardinalul spre vest, opus riului. Din poziția terenului bănuiam deja atunci că deznodămîntul luptei este mai prielnic voievodului valah, decît principelui transilvănean. Oastea cardinalului s-a așezat întîmplător astfel încît a ocupat partea mai joasă și era închisă în ambele părți de oraș și de riul Cibin. Mihai însă a ocupat cu oastea sa partea dinspre cîmpia Șelimbăr, terenuri în parte mai joase, în parte mai ridicate, deasupra Sibiului și Șelimbărului și mai apropiate de munți astfel, încît, dacă primiv avantajul, după toate indiciile, voievodului i-a revenit, datorită favorizării norocului ori a alegerii făcute, terenul mai favorabil pentru luptă, lui Andrei cel mai puțin avantajos.

De altfel, cardinalul a așezat în mijlocul trupelor zece mii de călăreți. Acestora li s-au alăturat polonezii cu armament ușor, înzestrați cu arcuri, puști de aramă și săbii, în număr de trei sute, comandați de un nobil polonez. Comandantul comun al tuturor era Moise Székely, om de un devotament deosebit și de o vitejie recunoscută, acela care, mai tîrziu, a schimbat cu moartea titlul de principe transilvănean obținut fără folos. Vicecomandanți erau : Francisc Lévy și cei doi Toma amîndoi născuți în secuime, unul Csomortányi, celălalt Becz, de asemenea ostași renumiți. În dreapta lor s-au înșiruit aproape opt sute de pedestri trimiși ca de obicei din fortificații și din orașele săsești. Îndrumarea acestei aripi era incredințată comandantului încercat Ștefan Lázár [...]. Lîngă el a fost trimis Gheorghe Aradi, renumitul căpitan de infanterie brașovean. În aripa stîngă s-au așezat șase sute de infanteriști de gardă, așa-numiții dorobanți, care străluceau de virtuți cu care se pot lăuda asemenea ostași. Comandantul lor era curajosul și strălucitul Matei Perusith, pe care principele Andrei — după demisia lui Ștefan Lázár — l-a numit imediat în acest post, după ce a devenit principe. Ca locțiitor a fost numit lîngă el Francisc Thuri, renumit pentru marea lui experiență militară. În spatele trupelor împărțite în trei unități destinate centrului frontului, se înșira un detașament auxiliar format din cinci sute de călăreți, ai căror comandanți Petru Huszar și Ștefan Tahy, proveniți din rîndurile nobilimii de frunte, datorită aptitudinilor lor militare, au fost chemați încă în anii anteriori de Sigismund din Ungaria în Transilvania și au fost înzestrați aici cu diverse moșii. Principele Andrei le-a incredințat în război rolul secund. În jurul acestora s-au adunat din rîndurile nobilimii Szálasdi Nicolae, Bogáthi Melchior și mulți alții, cu toți oamenii lor și cu mercenarii angajați. Această aripă a frontului a fost închisă din partea stîngă de Barsai Andrei, banul de Lugoj, cu cavaleria lui puternică, precum și Sibrik Gáspár, conducătorul aprozilor de curte și comandantul numit al călăreților de gardă, în total cam patru sute de oameni. În aripa dreaptă aproximativ tot atîția țărani pedestri și alți oameni, adunați de la porți. În fruntea lor au fost puși Szemere Mihály, Petki Farkas și Ștefan Bessenyei. Întreaga oaste se închidea din spate cu mulțimea adunată din diferite localități, mai ales din rîndul nobilimii, care — după cum a arătat deznodămîntul luptei — au adus cu ei în război mai mult

bărbăția aparentă decît forța sufletească adevărată; tuturor le-a fost suficient să fie prezenți și să imite într-un fel sau altul milităria și nu să se lupte din toată puterea lor. Între aceștia s-au numărat Sennyei Pongrác, Mindszenti Benedek, Ștefan Tholdi, Gheorghe Ravazdi, Ștefan Bodoni, toți nobili sfinici de stare, apoi și după nume și după etate într-adevăr tinărul Ioan Iffin, frate mai mic a lui Andrei născut de aceeași mamă, dar nu aveau același tată, acest tinăr deosebit de capabil, pe Gáspár fiul lui Boldiszar Kornis și alții. Efectivul întregii oștiri putea fi cinci mii¹⁶. Chiar și din simpatie nu scriu mai puțin: despre justetea cifrei date pot sta cu mărturie sau prestigiul altora prezenți sau încrederea că am fost martor ocular. Dimpotrivă cei mai mulți se mirau că numai în șase zile, cînd atacul mascat al voievodului a devenit cunoscut, s-a putut aduna din localitățile din jur o asemenea oaste [...].

De altfel, principele Andrei, gata pentru orice deznodămînt, așteptat de la norocul războiului, privea lucrurile de pe înălțimea din stînga, unde se afla majoritatea oștirii. Pentru ca ostașii să poată recunoaște mai ușor prezența lui, punctul de observație al principelui era însemnat cu un steguleț, ornat cu litera „A”, confecționat special în acest scop. El personal a luat parte la lupte într-o mantie de cardinal, lucrată în maniera uniformei militare. Era o privescătoare frumoasă văzînd cum apare pe un cal negru pur singe, primit de la principele Sigismund, în societatea aristocratului Ștefan Csaky, Gheorghe Palatics și a altor nobili secui.

Oastea voievodului era astfel așezată încît pe aripa stîngă, care privea spre aripa dreaptă a lui Andrei, se găsea Baba Novac, cu voluntarii lui, în aripa dreaptă călăreții traci, adică sirbi. La mijloc se afla grupul ungarilor, de la care voievodul aștepta în primul rînd deznodămîntul favorabil al luptei. Sub comanda lui Gheorghe Makó se aflau comandanții de oști: Francisc Lugosi, Dumitru Nagy, Gheorghe Horvath, Gyulai Mihály și Novak Farkas, precum și ceilalți comandanți de companii și de plutoane. În spatele lor se înșirau cazacii polonezi și un număr mare de călăreți valahi, apoi o mare mulțime, peste cîteva mii de secui sub comanda voievodului. Aici se grupau și toți ostașii boierilor.

Oștile fiind așezate în ordine de luptă, din ambele părți au răsunit tobele de luptă și în același timp tunurile și-au azvîrlit fulgerele lor. Toate mijloacele de luptă ucigătoare au intrat în funcțiune, întreaga regiune a răsunit de strigăte, bubituri, de zăngănitul săbiilor încrucișate și de vuietul înspăimîntător al proiectilelor ce zburau din tunuri, dintr-o dată totul a fost acoperit de fum de praf de pușcă și de ucideri și măceluri. Întrucît valahul * a ocupat un loc mai favorabil pentru luptă și pentru utilizarea tunurilor, ar fi putut să-și verse ura pe transilvăneni <adică pe nobilime>, provocînd mai multe pagube, dacă ar fi dispus de artileriști mai pricepuți. În acest fel însă haosul a fost mai mare decît pierderile, proiectilele zburau deasupra oștirii sau atingeau în cel mai bun caz virfurile sulitelor.

Abia s-au înfruntat cele două părți, cînd santinela de origină valahă <din tabăra cardinalului> cu numele de Szálasdi Dániel, care era cunoscut de toți pentru deficiența lui fizică, din naștere, prin schiopătarea corpului și a sufletului său, fără vreun motiv deosebit, fără să fi suferit vreo vătămare, a trecut dintr-o dată, din punctul său de strajă, unde a fost pus, de partea valahilor. Toți s-au mirat de sminteala ce l-a putut clinti pe acest om, care se bucura pînă acum de respect, ca să-și murdărească renumele numelui său cu o asemenea vină groaznică [...].

Din armata lui Mihai a intrat în luptă oastea lui Baba Novac, dar intențiile s-au dovedit mai mari decât forța lui, deoarece s-a întâlnit în față tocmai cu trupele strălucit înarmate și viteze ale lui Ștefan Lázár, așa că, după ce a fost bătut singeros, a fost nevoit să se retragă. De aceea Mihai a trimis pentru respingerea lui Lázár trupele lui de avangardă întărite cu călăreți lăncieri. Această armată este aptă îndeosebi pentru respingerea oricărui atac înverșunat [...]. Cealaltă parte a cavaleriei lui Mihai a pornit un atac puternic împotriva trupelor lui Moise Székely așezate în centru. Aici a avut loc din nou o vărsare groaznică de sînge și, întrucît nu erau în cumpănă chestiuni mici, din ambele părți se înfruntau cu o înverșunare înfocată [...]. Pînă la urmă, după ce un timp lupta nu a fost decisivă, după ce Mihai a trimis forțe noi pentru ajutorarea trupelor sale aflate în grea situație, Makó a reușit, prin mari pierderi, să-l scoată și să-l respingă pe Moise pînă în spatele frontului. Cu acest prilej au capturat și de la oamenii lui Moise un steag de luptă, ornat cu stema lui Báthory; stegarii Görög Tamás, Széplaki István și Kolbász (latinește Botulus) Todor au fost tăiați.

La retragerea trupelor lui Moise, Petru Huszar a hotărît să dreagă situația întrutotul fără speranțe și să vină la timp în ajutorul lui Moise cu detașamentul puternic de lăncieri, pus sub comanda lui. Atacînd pe ungurii ce se aflau în slujba voievodului și pe sirbii ce erau cu ei, i-a acoperit cu mulțimea sulitelor ascuțite, încît i-a împrăștiat pe un teritoriu întins și i-a pus pe fugă. Cînd aceștia au început să se retragă, atunci a pornit însuși voievodul împotriva lui Huszár cu alți călăreți maghiari și voluntari, precum și cu cea mai mare parte a oastei lui mari, astfel nu numai că a venit în ajutorul ungarilor și sirbilor lui, dar a obligat întreaga oaste a lui Huszár să se retragă. Valahul* atacă, folosindu-se rapid de împrejurarea oferită de norocul războiului, și asaltă cu o iuteală tot mai mare. Majoritatea oastei și partea de neclintit a șirurilor de războinici ai cardinalului rezistau însă; el nu acorda atenție norocului ce surîdea valahilor; credea în mulțimea și vitejia lor.

Pînă aici au ajuns lucrurile, victoria înclina deja de partea valahilor, cînd Gáspár Kornis, căruia cardinalul îi încredinșase toată oștirea, cotînd spre dreapta, ca să poată lua măsurile necesare, în raport cu situația luptei, a căzut pe neașteptate prizonier și a fost dus în fața voievodului; ca urmare a căderii lui Kornis prizonier, atît principele, cît și ostașii au devenit foarte îngrijați, deoarece au socotit că e un semn rău, faptul că comandantul suprem, capul întregii oștiri, aproape a ajuns în miinile dușmanului. Cînd voievodul <Mihai> a aflat de soarta acestui om, pe care îl cunoștea bine, ca urmare a multor solii și situații de război, s-a gîndit la vitejia și demnitatea lui și a ordonat să fie păzit în loc sigur și să se organizeze paza lui împotriva oricăror violențe. Existau însă dușmani ai renumelui și cinstei lui, care l-au calomniat <spunînd> că nu întîmplător, ci voit, s-a lăsat prins și dus în fața voievodului valah. Această calomnie a fost în mod corespunzător zdrobită de bărbăția lui fără pată și de credința lui dovedită întotdeauna față de numele Báthory.

În această bătălie, în urma rănii grave primite în obraz, a căzut prizonier Gheorghe Ravazdi, membru renumit al consiliului format din cei doisprezece, datorită originii sale strălucite și a înțelepciunii sale. Imediat după ce a fost adus în fața voievodului, Ravazdi a fost dat secuilor ca să fie măcelărit. Secuii ceruseră să poată proceda după dorința lor, Ravazdi fiind dușmanul lor cel mai feroce [...].

Principele Andrei, ca și cum cu atacul valahilor, soarta luptei s-ar fi și decis, renunțând la refacerea rindurilor de luptă, a fugit pe la ora trei de pe cîmpul de bătaie.

Dar pentru ca victoria să nu rămînă mult timp de partea valahului *, Andrei Barcsai, Moise Székely, Ștefan Tahy, Huszár și alții, comandanți cu prezență de spirit, în această situație gravă se încurajau reciproc să reorganizeze — pe cît se poate — rindurile răsfirate, apoi cu toate forțele adunate să pornească împotriva valahilor entuziasmați de reușita momentului. Luptele s-au dezlănțuit din nou, ambele părți doreau să obțină victoria. Era ca și cum Marte ar fi stat în cumpănă pe cine să favorizeze, de partea cui să stea [...].

Din oastea lui Mihai numai două detașamente de polonezi s-au menținut pe locul lor. Aceștia, văzînd șovăiala noastră — desigur că ori din lipsă de experiență nu știau, ori din lașitate nu aveau curajul să meargă pe urmele victoriei care suridea — s-au adunat la un loc, s-au încurajat reciproc, apoi încrezîndu-se nu atît în izolarea lor, cît mai mult în năluca orocului în război, au pornit, în strigăte zgomotoase, la luptă împotriva oamenilor lui Barcsai și prin atacul lor au făcut imediat mari pustiiri. Neînfricații Barcsai și Moise au reținut presiunea atacanților și au reușit un timp să îndepărteze furtuna pustiitoare, dar, cînd au văzut că în vitregiile luptei dezlănțuite cad camarazii lor, flancul rămînînd gol și masa oștirii nu se urnește din loc, ca să-i vină în ajutor, pentru ca să nu risipească degeaba hotărîrea lor vitează, s-au retras pînă la grosul oastei transilvănene; polonezii după terminarea asaltului s-au retras, de asemenea, la trupele voievodului. Atunci însă polonezii cardinalului, mai sus amintiți, i-au lăsat pe camarazii lor de arme transilvăneni și, neașteptînd sfîrșitul luptei, au trecut din tabăra lui Andrei la conașionalii lor care slujeau la valahi, deoarece se gindeau că transilvănenii vor fi și așa bătuți, deci va fi mai bine dacă se vor încredința la timp bunăvoinței valahului victorios. Acest pas al lor i-a îndepărtat definitiv pe transilvăneni de la încercarea de a risca încă o dată înfruntarea cu oastea voievodului.

Astfel, mica oștire maghiară, frustrată de orice ajutor, s-a oprit aproape de asfințit și aștepta deznodămîntul. Nu a vrut însă să plece în văzul dușmanului în plină zi și nu a vrut să recunoască înfrîngerea suferită, ca nu cumva să trezească la valah * speranță în valorificarea victoriei. Se gîndea că în întunericul nopții ce se lăsa în curînd se va putea retrage în loc sigur cu mai puține pierderi [...].

Oricum a fost, a rămas fapt că a biruit valahul *, iar cardinalul a suferit o înfrîngere [...].

În ambele părți teama era mai mare decît speranța, fiecare se ascundea sub vălul întunericului și supraveghea cu ochi vigilenți pe celălalt; atunci transilvănenii — renunțînd la o nouă confruntare militară ca și la speranța obținerii victoriei și pentru ca să nu expună rămășițele oastei lor măcelăririi de acea mulțime valahă — au considerat mai oportun să se dea înapoi din fața dușmanului și, pînă va permite o împrejurare favorabilă, să se retragă în loc mai sigur. Au socotit că e mai bine să rezerve rămășițele trupelor de ostași viteji pentru zile mai bune ale patriei, decît să le facă victimele unei înfrîngerii fără rost [...].

Mihai a trimis deci în zorii zilei oștile sale în toate direcțiile să urmărească dușmanul [...]. Cu o atenție deosebită s-a îngrijit ca nicăieri să nu fie ascunse capcane sau ca rămășițele oastei împrăștiate

să nu se poată întări. Deși nu mai avea nimic de ce să se teamă, totuși a trimis peste tot cercetași, mai ales la Alba Iulia, și a stabilit mari recompense pentru ei, dacă vor spiona totul cu atenție și vor raporta imediat cele observate. Apoi, după ce a devastat tabăra, pe lângă marea cantitate de material de război a mai luat ca pradă încă treizeci și două de tunuri și s-a convins că nicăieri nu sînt trupe cu care să se ciocnească deschis sau care să se opună în secret celor victorioși, a pornit direct spre Alba Iulia cu speranța că punind stăpînire pe acest oraș neîntărit, dar totuși reședința principelui, va putea să se orînduiască cu mai multă încredere în țară și că la știrea înfrîngerii și a ocupării orașului de reședință întreaga populație din Transilvania va primi mai înțeleghătoare autoritatea lui de domnitor [...].

Din Cartea I Partea a VI-a

Intrarea lui Mihai în Alba Iulia. Răscoala secuilor.

Fuga și moartea lui Andrei Báthory

[...]. Mihai, cîștigînd dintr-o singură bătălie războiul împotriva principelui Andrei, porni spre Alba Iulia. La începutul lui noiembrie ¹⁷ a intrat în marș triumfal în oraș; la apropierea lui au venit în întîmpinare grupuri de preoți îmbrăcați în negru, în frunte cu episcopul Demeter, care în acest timp se afla la Alba Iulia, după ce mai înainte depusese jurămintul pentru împăratul Rudolf, și a păstrat consecvent credința față de Mihai. I-a urât bun venit, apoi după salutul festiv s-a rugat pentru el, implorînd cerul să domnească mult timp în țara dobîndită, în sănătate, să obțină victorii după victorii.

Cu prilejul intrării în Alba Iulia, Mihai era încălecat pe roibul său de singe nobil, măreț și de culoare alb-albastru. În fața lui erau duși de căpăstru alți opt, toți înșeuăți cu harnașament scump cu aur și argint. El era îmbrăcat cu o mantie albă de mătase, țesută cu fire de aur, și cu o haină făcută din același material. Pe tivul din față al mantiei erau brodați într-o dungă lată, pe mai multe rinduri, șoimi — pasărea din emblema familiei — ca și cum s-ar ciupi unul pe celălalt cu pliscurile lor. De cîngătoare atîrna o sabie de aur ornată cu cincizeci de nestemate roșii. Căciula ce-i acoperea capul era ornată cu pene din smoc negru de cocor din Baleare. Picioarele lui erau acoperite pînă la glezne de încălțăminte făcută din piele de marochin, așa-zisul cîrmăziu ¹⁸, purpuriu galben, șnurul ce lega încălțămîntea și acoperea gamba piciorului pînă la genunchi — de asemenea din mătase galbenă — strălucea de mărgăritare cusute des. Pășea plin de demnitate, mîndru și îmbrăcat prea împodobit chiar și pentru jocuri de sărbătoare sau pentru nuntă, ca și cum cu această pompă ar fi dat ultima cinstire Transilvaniei înmormîntate [...]. Așa a intrat în sunetul goarnelor, al tobelor și al altor instrumente, prin poarta György și s-a îndreptat spre palatul princiar. Pe unde mergea, călăreau în urma lui boieri și alți nobili renumiți, însoțiți de șiruri lungi de oșteni și de oameni înarmați. În urma voievodului se aduceau steagurile princiare ale Báthoreștilor, ornate cu blazonul cu dinte de balaur, cucerite în război.

[...]. Cînd Andrei a văzut că norocul războiului înclina de partea lui Mihai, s-a gîndit că nu poate să aștepte sfîrșitul luptei și a hotărît să fugă urgent din țară, pentru ca prin Moldova să se întoarcă în Polonia de unde a venit, iar de acolo să revină cu ajutor să moară acasă în scaunul

princiar. Imediat ce a părăsit cîmpul de luptă, i s-au alăturat, în afară de nobilii secui și de alți fruntași din centrul Transilvaniei, printre care erau Gheorghe Palatics, Nicolae Szálesdi și mulți alții pe care, deși s-au oferit voluntari să se ascundă împreună cu principele și să împărtășească cu el nu numai soarta bună, ci și cea rea, cardinalul i-a trimis înapoi pentru ca, nu cumva călătorind prin secuime, între acest popor sălbatic și barbar¹⁹, mulțimea escortei să atragă și mai mult atenția dușmanului asupra fugii sale [...].

Cardinalul, după ce s-a despărțit deci de ei, s-a dus în cetatea Odorhei din centrul secuimii, gîndindu-se tot timpul pe care din drumurile ce duceau în diverse direcții să treacă în Moldova. Aici a adunat în jurul său pe cei mai buni nobili secui, care s-au întors acasă din lupta nenorocoasă sau din diverse motive au rămas acasă și pentru asigurarea securității fugii sale i-a luat cu el în escortă. Nici nu au protestat împotriva tovarășiei cu cardinalul, întrucît se așteptau la o asemenea ură de moarte din partea voievodului sau a concetățenilor lor secui, încît au considerat că nu va fi deloc recomandabil pentru ei să se expună urii lor nesăbuite. [...]. Și, întrucît voievodul a restabilit străvechea libertate a secuilor, în urma căreia nobilii au putut vedea că vor fi frustrați de toate proprietățile și bunurile pe care le-au dobîndit în secuime din danii princiare, s-au alăturat mai degrabă principelui Andrei, care pleca în exil, decît odată cu averea pierdută să-și lase și capetele lor [...].

În timp ce acești nobili, așa cum se obișnuiește în asemenea situații periculoase și pornite spre înrăutățire, își rezolvau chestiunile de acasă, își împachetau lucrurile și își pregăteau cele necesare refugiului apropiat, au zăbovit, în general, prea mult față de cerințele vremurilor nedorite, cardinalul a pierdut trei zile la rînd stînd pe loc. Această întîrziere a fost și cauza morții lui de mai tîrziu. Căci imediat ce știrea despre pierderea luptei a ajuns la urechile țăranilor aspri²⁰, care la porunca lui Mihai erau dinainte instigați să se răscoale și să distrugă nobilimea, s-au revoltat pe neașteptate și au pus mîna pe arme, s-au revărsat în grupuri mai mari sau mai mici din orașele și satele lor [...]. Cardinalul, pe de o parte, nu a știut despre pregătirile secuilor, pe de altă parte avea încredere în ocrotirea bravilor și credincioșilor lui însoțitori (deoarece mai mult de o sută de oameni s-au grupat în jurul lui și toți erau hotărîți să plece cu el în exil) și astfel nu a grăbit atît de mult călătoria, cum cerea situația critică existentă. Nu a vrut să părăsească coloana greoaie de poveri ale tovarășilor săi (toți s-au încărcat cu prea multe lucruri gospodărești pentru refugiu iar drumurile cu gropi și urcușurile dese nu făceau de altfel nici ele posibilă o înaintare rapidă, pe deasupra el însuși era învățat cu o viață comodă și suporta cu greu oboselile războiului și ale călătoriei. I se promitea că totul este în siguranță, că nu i se va întîmpla nimic. Așa, încît, acest om cu suflet blînd, care făcea pe plac însoțitorilor săi, nu era de fapt conducător, ci era el condus.

Secuii erau așa de înverșunați încît în ura lor de moarte au vrut să stîrpească pe toți Báthoreștii deoarece, în anii anteriori, Ștefan, regele de mai tîrziu al Poloniei, iar apoi Sigismund, nu numai că i-au frustrat de toate libertățile lor, dar din cauza încercării de revoltă au fost loviți și cu pedepse aspre și, asemenea unor sclavi, cumpărați la tîrg, erau obligați să poarte și jugul nobililor. Ei voiau în orice chip să se elibereze de această servitute. Astfel au manifestat nemulțumirile lor față de Báthoreștii de dinainte, împotriva lui Andrei, sperînd că, prin moartea lui, vor redo-

bindi din bunăvoința voievodului libertatea lor și că starea lor, eliberată de servitutea rușinoasă, va fi veșnică. Aceste gânduri i-au determinat pe secui ca să dorească mai degrabă distrugerea împreună a cardinalului și a nobililor secui, decît să fie ei distruși și să lincezească în servitute.

De la martorii supraviețuitori ai nenorocirii singeroase am auzit despre desfășurarea evenimentelor care merită într-adevăr să fie consemnate pentru veșnicie. Cînd abătîndu-se mult de la locul luptei, cardinalul (căutînd cele mai scurte cărări, pentru ca să atragă cit mai puțin atenția asupra fugii sale) trecea printr-o vale, acolo a dat de un izvor bogat, deosebit de încîntător ca priveliște. Locul era atît de frumos încît s-a așezat acolo să se odihnească. Și-a pus în față, pe mantaua unui ostaș, întinsă pe pămînt, puțină piine și vin, pentru ca să-și potolească cit de cit foamea, setea și marea durere sufletească [...].

A doua zi a ajuns cu bine în munții ce se ridică foarte înalți la hotarul Moldovei, la Ciuc, în regiunea cea mai de margine a secuilor [...]. Acest loc este denumit de localnici Tomești, după capela ce se ridică pe înălțimi. Cardinalul a ajuns aici împreună cu suita lui de călăreți, care înaintau încet în seara celei a șasea zi de la lupta nefericită [...]. Regiunea este și aici, ca și peste tot în zona de graniță a Transilvaniei, formată numai din stînci, munți împăduriți, secuii săteni care locuiesc aici sînt neciopliți, barbari¹⁹, obiceiurile se aseamănă aproape cu natura regiunii.

Era un om cu numele Székely Balázs, după obîrșie secui, la origine avea o stare mai puțin decît mijlocie, dar care în urma bunăvoinței principelui Andrei, manifestată față de el din copilărie, ajunsese din slugă murdară la o situație mai deosebită. Motivînd că e bolnav, rămase acasă și în timpul luptelor de lingă Sibiu. Acesta, cum a auzit de lovitura ce a suferit țara, a chemat la arme cu sunetele clopotelor din fontă, așa cum se obișnuiește pe timpul răscoalelor țărănești, pe confrății săi ce locuiau în regiune [...]. Acesta necruțîndu-și nici glasul, nici pornirea a început să strige în gura mare poporului, de altfel agitat, că, dacă îl vor prinde pe cardinal, pe acela care le-a pricinuit atîtea nenorociri, se vor putea aștepta la recunoștință din partea voievodului. <El zicea>: „Trebuie stirpit din rădăcină numele de Báthory; care a pricinuit unora și țării numai năpaste. Trebuie îndepărtat acest popă care s-a născut pentru lux și lăcomie și nu pentru militarie sau lucruri pașnice, pentru ca să nu rămînă nimeni din această semînție rușinoasă, din cauza tiraniei căreia a trebuit să se distrugă țara!” [...].

După aceasta, trupa numeroasă a secuilor a atacat în amurgul serii, lingă dealul din Tomești, mai sus amintit, pe cardinal și suita sa care înainta încet, numai prin mărăcini, șanțuri și trunchiuri de copac răsturnate și care, cînd se oprea, cînd se întorcea din cauza drumului plin cu prăpăstii. Cîteva grupuri care cunoșteau cărările de munte au ocupat dinainte locul unde știau că Andrei și oamenii lui vor trece. Astfel secuii au închis și întărit — încă înaintea sosirii cardinalului — mica trecere cu mărăcini și piedici improvizate. Ei au putut să facă mai ușor acest lucru cu atît mai mult cu cît populația din regiune a săpat acest șanț — care s-a acoperit puțin — ca semn de hotar al regiunii. În stînga se înălța un deal abrupt acoperit în margini cu copaci și arbuști. În această strîmtoare au atacat dintr-o dată, din față și din spate, cu mari strigăte, trupa principelui Andrei pregătit nu pentru luptă, ci mai mult pentru fugă. Principele Andrei nu s-a speriat, totuși, cînd a văzut pe neașteptate pericolul de moarte ce s-a ivit, ci cu un curaj ferm și-a oprit oamenii și

i-a înșirat gata de luptă. Secuii, văzind numărul mic al dușmanilor, i-au asaltat cu și mai mult curaj, trăgând asupra lor cu arme ușoare, alții s-au năpustit asupra lor cu sulite, cirlige, țepe și tot felul de arme aruncătoare. Alții, pentru ca dușmanul să nu poată fugi, întrucît ei erau pedestri, nu au răsturnat călăreții, ci au tăiat din spate pulpa cailor la genunchi și atunci cînd cădeau îi străpungeau împreună cu caii lor. Au făcut totul ca lupta să fie favorabilă lor și în dauna celorlalți. Dar și nobilii, apărîndu-se pe ei și pe cardinal, s-au străduit nu cu mai puțină hotărîre să respingă atacul țărănilor. Din ambele părți au căzut mulți, în orice caz mai mulți din oamenii cardinalului, întrucît au fost luați prin surprindere; în strîmtoare, îi împiedicau și poverile, așa încît nu s-au folosit prea mult de caii lor, dar nici armele nu le-au putut scoate la îndemînă împotriva dușmanului, ivit pe neașteptate. Secuii au fost ajutați în mare măsură de mulțimea lor deoarece erau mai mult de opt sute. Suita cardinalului nu mai spera nici datorită numărului mic că va învinge.

Pină la urmă a izbîndit mulțimea; principele și nobilii s-au dat înapoi din fața populației furibunde. Aceștia îi omorau și pe cei care fugeau, întreaga regiune a fost acoperită cu arme și trupuri ucise. Cei mai mulți s-au răsfirat și, după ce și-au părăsit caii, au încercat să fugă pe jos printre stîncile abrupte, stejari și stuțăriș; fiecare se grăbea încotro putea. Țăranii secui cu mișcări mai rapide, fiind și localnici, cunoșteau mai bine și regiunea, s-au descurcat ușor în cele mai inaccesibile dealuri și urecușuri; după lungi căutări au prins și ucis pe nobilii comozi, îngrășați de viață bună, mai puțini la număr și care nu cunoșteau nici locurile. Întreaga regiune înota în sînge.

Principele văzînd că totul e pierdut s-a gîndit să fugă cu puținii oameni rămași. El fugea nu atît pe cărările mai scurte, ci mai mult pe drumul de țară cu ocolșuri și a străbătut aproape două mile; atunci însă a fost nevoit, din cauza stîncilor abrupte și a dealului înalt, să-și părăsească calul său puternic folosit pînă atunci, care fiind extenuat abia se mai mișca. A încercat mai departe să se cațăre pe jos pe stîncile abrupte, să ajungă la locuri fără drumuri și fără să fie observat să fugă într-o regiune părăsită. Aruncă de pe el tot ce îi putea împiedica mersul și a ajuns, în totul numai cu patru însoțitori, într-o regiune de munte mai ascunsă. Unul dintre însoțitorii lui, deosebit de credincios, cu numele de Fekete Ștefan, care datorită ranei și a pierderii de sînge nu numai că nu putea umbla, dar nu putea nici să răsufle, pentru ca barbarii¹⁹ ce veneau în urma lor să nu-i poată lua puțină viață ce-i rămăsese, a fost pus de însuși cardinalul și cîțiva tovarăși de-ai lui, pe jumătate mort, acoperit, pe un pat de crengi și frunze uscate de stejar, făcut într-un tufiș. Acesta, vindicîndu-se, a ajuns, trecînd prin mari pericole, acasă și a povestit amintirile acestui măcel jalnic.

În timp ce se ocupa de necazurile altuia, principele Andrei nici nu se gîndea la ale lui. Timpul pierdut cu îngrijirea lui Fekete a dat posibilitatea dușmanului să-l ia în urmărire. După ce și-a înmormîntat însoțitorul, fără să-l fi îngropat, chinuit de sete, de căldură și de fugă a ajuns ceva mai departe. Se înserase deja tare cînd un nobil cu numele de Mikó Miklos, cel mai credincios om din societatea sa — singurul care a mai rămas cu el a zărit pînă la urmă o colibă păstorească, în care — după obiceiul poporului de la munte — se retrăgeau vremelnice ciobanii cu oile aduse la păscut. Acest loc devenit renumit datorită urmelor măcelului trist se numește Născălat. Aici s-a oprit și, deoarece oboseala fugii l-a extenuat de

tot, încît nu mai putea să facă nici un pas și era cît pe ce să moară de sete, a cerut de la păstorii din colibă ceva de băut, pentru ca să-și revină din starea lui de istoveală totală. Ciobanul, neavînd altă băutură, i-a oferit zer. Cardinalul l-a dat întîi lui Miklos să-l guste și apoi a spus : „Să bem deci această <băutură> mizerabilă făcută de trădătorii noștri, încălcători de jurăminte”, apoi a băut și el puțin. După care principele a ieșit din colibă și și-a pus capul pe un trunchi pe jumătate putred de lingă un stejar din apropiere și l-a rugat pe Mikó, ca să stea puțin de pază, pînă ce, după o scurtă odihnă, vor putea să-și continue drumul ; apoi va veghea el, a promis, pentru ca între timp să se poată odihni și celălalt. După aceasta, cardinalul, deși știa bine că dușmanul e aproape, șovăind să rămînă sau să fugă, a adormit aproape pe neobservate.

Între timp secuii au suit prin cărări șerpuitoare și povîrnișuri deluroase, cu o repeziciune de necrezut pe dealul unde s-au refugiat principele și Mikó. Au mers imediat la cioban și l-au întrebat : „Nemernicule, ce fel de nobili ai găzduit aici ? Dacă nu-i predai, dacă nu ni-i dai imediat, în acest moment te chinuim de moarte și te ucidem în bătaie”. Acesta, înfricoșat de amenințarea dură, nebănuind nimic din cele petrecute, a spus că au venit doi necunoscuți la el, dar abia au stat puțin și au plecat mai departe ; nu poate ști cine erau ei ; crede că se ascund undeva prin apropiere. Cînd Mikó a auzit de aproape larma celor sosiți și despre ce s-au interesat, l-a trezit pe principe degrabă și i-a spus despre apariția dușmanului ; i-a atras atenția să fugă încotro se poate. Razele strălucitoare ale lunii au spart puțin întunericul nopții. Mikó a hotărît că nu se mișcă de lingă principe ; după ce s-a apărut un timp cu sabia lui, fiind rănit de mai multe ori, a căzut viu în prizonierat [...].

În timp ce a fost prins și executat Mikó, secuicul Balázs — poreclit Dracul —, cîndva sluga neluată în seamă a nobilului secuilor Lázár Farkas, s-a aruncat împreună cu încă doi, în total trei, asupra principelui care tocmai s-a trezit din somn. Atunci principele, în ultimele clipe ale primejdiei extreme, dovedind un curaj ferm în situația disperată, și văzînd că nu are de a face cu oameni, și-a tras sabia și ca să nu moară nerăzbunat a primit cu o stare sufletească corespunzătoare atacul celor furioși. Dar soarta rea a dus la eșuarea intenției lui. Cînd și-a tras arma și a vrut să se apere cu ea, Balázs vlăjganul a lovit în el cu securea și l-a și nimerit cu muchia în frunte, deasupra ochiului stîng. Rana a fost adîncă așa încît principele s-a prăbușit, oftînd adînc și blestemînd crima monstruoasă ; altfel n-a mai scos nici un cuvînt, care ar fi dovedit un suflet ticălos sau ar fi fost nedemn de rangul său de principe. Mai trăia și răsufla cînd tilharii plictisiți de așteptare ca să-l poată preda i-au tăiat degetul mic și așa l-au jefuit de inelul împodobit cu rubin. După ce s-a stins i-au tăiat și capul. Trupul lui complet gol a fost aruncat fiarelor să-l sfîșie.

Așa a luat sfîrșit viața și totodată domnia cardinalului Andrei Báthory, care era investit cu două înalte demnități. A murit la vîrsta de 28 de ani, în a șaptea lună a domniei sale.

* Mihai Viteazul.

** Mihalcea Caragea.

¹ 1598.

² Andrei Báthory a fost numit principe de dieta Transilvaniei la 19/29 martie 1599.

³ Guvernatorul Ungariei Superioare.

⁴ Stoica (Stoichița) din Strimba, vistier în 1599.

⁵ Tratatul de la Tîrgoviște din 16/26 iunie 1599 nu era un tratat de alianță, ci o încercare a lui Andrei Báthory de a-și subordona Muntenia, așa cum făcuse în 1595 vărul său Sigismund. Împreună cu tot sfatul său, Mihai a jurat credință principelui Transilvaniei, pe lângă care el devine un simplu consilier. V.n. 3, p. 469.

⁶ Sirbul în limba maghiară.

⁷ Este greu de stabilit dacă autorul folosește acest cuvânt în sensul peiorativ la adresa domnului român sau în sensul de „străin”, de altă religie decât cea catolică sau protestantă. ⁸ 1599.

⁹ Gheorghe Racz.

¹⁰ Afirmația lui Szamosközy, despre o „preluare” de la traci, nu se referă la limbă, care este româna, ci la scrierea slavonă, cărcia în secolul al XVI-lea i se spunea „sîrbească”. ¹¹ V.n. 22, p. 103.

¹² Mihnea Turcitul, domn al Munteniei (1577–1583 și 1585–1591).

¹³ Ioan Sigismund, principe al Transilvaniei (1541–1551, 1556–1571).

¹⁴ Din solia brașoveană făcea parte și popa Mihai de la biserica românească din Schei.

¹⁵ La 18/28 octombrie 1599.

¹⁶ În ciuda asigurărilor date de Szamosközy, această cifră este vădit micșorată; de fapt însuși autorul se contrazice pe parcursul relatării. V. și n. 4, p. 402.

¹⁷ La 23 octombrie/1 noiembrie 1599; intrarea lui Mihai în Alba Iulia consfințește unirea Transilvaniei cu Muntenia.

¹⁸ De culoare roșie aprinsă.

¹⁹ Caracterizându-i astfel pe secui, Ștefan Szamosközy, nobil parvenit contemporan al evenimentelor, dă glas resentimentelor față de țărănimea secuiască, care, după intrarea lui Mihai Viteazul în Transilvania, se ridicase împotriva nobililor maghiari, care le uzurpaseră drepturile.

²⁰ Este vorba despre secui. V.n. 17, p. 136 și n. 19.

Romania R Ó V I D
**MAGYAR
KRONIKA**

SOK RENDBÉLI

17 FŐ HISTORIÁS

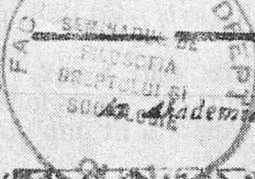
Könyvekből nagy szorgalmatos-
sággal egybe szedettet és

IRATTATOT

PETTHÓ GERGELYTŰL.

Sicut Gentes, quas delevit Dominus in introitu
tuo: ita vos peribitis, si inobedientes fueritis
voci Domini DEI vestri. *Deut. 8. cap.*

Non fuit, qui insultaret populo isti, nisi quan-
do recessit à cultu Domini DEI sui. *Judith. 8. cap.*

CASSAN,

*Magyar Akadémiai Könyvtár, Frankfurt am Main, Heinrich János által.
M. DC. XXIX.*

PETTHÖ GERGELY

Cronicarul Petthö Gergely s-a născut pe la 1565 și a decedat în 1629. Lucrarea sa principală, *Rövid magyar kronika sokrendbéli fő historiás könyvekből nagy szorgalmatossággal egybe szedetttetet és irattatot* narează fapte istorice care i se par cele mai semnificative începînd cu năvălirea hunilor și sfîrșind cu evenimentele petrecute pînă în 1629.

Ediția folosită: *Rövid magyar kronika sokrendbéli fő historiás könyvekből nagy szorgalmatossággal egybeszedetttetet és irattatot*, Cassovia, Johannes Henricus Frauenheim, 1729, p. 149—150.

RÖVID MAGYAR KRONIKA SOKRENDBÉLI FŐ HISTORIÁS KÖNYVEKBŐL NAGY SZORGALMATOSSÁGGAL EGYBESZEDETTETET ÉS IRATTATOT

Anno 1599

[...]. Mihály a Havas-al-földi Vajda, ki jüve Erdélybe, és Báthori Andrással a' Cardinálall, ki akkor Erdélyi Fejedelem vala, meg ütközék, és az Erdélyieket igen meg veré, Oktobernek 28. napján. Báthori Andrásnak futtában fejét vevék az Oláhok, kinek a Testét, nagy bősülettel Gyula Fejér-Várrat el temetteté Mihály vajda; Itt Erdélynek sok változtatott Vitézei hullának el. Mihály vajda ez győzedelem után Erdély Országot, Rudolphus Császár számára foglalá és tartá [...].

Anno 1601

[...]. Mihály vajdát, és Basta Györgyöt, el bocsátá Rudolphus Császár Erdélyre, Báthori Sigmond ellen, kiknek elejkb Báthori Sigmond Szép magyar és Török haddal ki jüvé a határból, Magyar Országba, és meg ütközék vellek Doroszlónal. De igen meg vereték töllek Báthori Sigmond; kik előtt ő maga, Lengyel Országba Szalada, Országát el hagyván, el vesztvén Táborát, minden hadakozó szerszámával edgyütt. Ez lénn Augustusnak 4. napján.

Mihály Vajda, és Basta György, e Győzedelem után bé menének Erdélybe, az Országot Rudolphus Császár számára foglalni és hódóltatni, azért szegény Mihály Vajdát, az Istentelen Basta, a' maga Sátorában a Balónokkal alnokul, és mordul meg öleté, minden ok nélkül. Csak merő irégységből veszté el ezt a hires nevezetes vitéz Fejedelmet, kitől a Török Császár-is félt [...].

SCURTĂ CRONICĂ UNGARĂ ADNOTATĂ DIN MULTE CĂRȚI PRINCIPALE DE ISTORIE

Anul 1599

[...]. Mihai, voievodul Transilvaniei, venind în Transilvania s-a ciocnit cu cardinalul Andrei Báthory, care era atunci principele Transilvaniei, și i-a bătut tare pe transilvăneni¹ în ziua de 28 octombrie². În timp ce fugea, valahii³ i-au tăiat capul lui Andrei Báthory, care a fost înmormântat apoi cu mare cinste la Alba Iulia de către voievodul Mihai; aici, în Transilvania, au căzut mulți viteji aleși. După această victorie, voievodul Mihai a cucerit și ținut Transilvania pentru împăratul Rudolf.

Anul 1601

[...]. Împăratul Rudolf i-a trimis pe voievodul Mihai și pe Gheorghe Basta în Transilvania împotriva lui Sigismund Báthory, în întâmpinarea cărora Sigismund Báthory a venit de la graniță în Ungaria cu o frumoasă oaste de unguri și turci și s-a ciocnit cu ei la Guruslău⁴; l-au bătut tare pe Sigismund Báthory; în fața lor el însuși a fugit în Polonia, părăsindu-și țara, pierzându-și tabăra, împreună cu tot armamentul. Aceasta a fost în ziua de 4 august.

După această victorie voievodul Mihai și Gheorghe Basta au intrat în Transilvania să cucerească și să supună țara pentru împăratul Rudolf; dar nelegiuitul Basta l-a ucis cu violență și pe neașteptate⁵ pe săracul voievod Mihai, fără nici un motiv. Numai din invidie profundă l-a ucis pe acest domn renunit, celebru, de care se temea însuși sultanul.

¹ V.n. 6, p. 36.

² La Șelimbăr.

³ V.n. 14, p. 68 și p. 179—182.

⁴ La 3/13 august 1601.

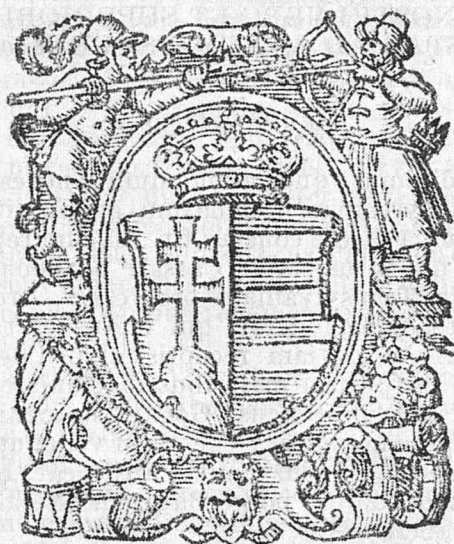
⁵ Pe Cimpia Turzii la 9/19 august 1601. V.n. 8, p. 118.

R E R V M
 HVNGARI-
 CARVM HISTO-
 RIA, NOVEN LIBRIS
 COMPREHNSA:

IN QVA

*PRAETER REGIONIS SITVM,
 ceteraq, quae eò pertinent, ea quae à primis
 regni incunabulis acciderunt, breuiter; nostri
 verò & superioris temporis res gestae ad
 annum vsque M. DC. IV. fusè
 describuntur.*

AVCTORE GASPARE ENS, L.

COLONIAE AGRIPPINAE,
 Sumptibus VVilhelmi Lutzenkirchen.
 ANNO M. DC. IV.

GASPAR ENS

Cronicar fecund, Gaspar Ens s-a născut la Lorch în Württemberg, în 1570, stabilindu-se în 1603, pe o perioadă de 25 de ani, la Colonia, ca librar; după părăsirea acestui oraș, nu se mai cunosc elemente cu privire la viața și activitatea lui.

Principalele sale opere sînt : *Mercurius gallobelgicus* ; *Annales sive Commentaria de bello Gallobelgico* ; *Rerum Hungaricarum historia*.

În această ultimă lucrare, Ens după ce face o prezentare geografică a Ungariei, se ocupă de istoria ungarilor înainte de stabilirea lor în Panonia pînă în anul 1603 în timpul împăratului Rudolf.

Ediția folosită : *Rerum Hungaricarum historia, novem libris*, Colonia, Wilhelm Lutzenkirchen, 1604, p. 389—398 ; 409—411.

RERUM HUNGARICARUM HISTORIA, NOVEM LIBRIS
COMPREHENS A : IN QVA PRAETER REGIONIS SITUM,
CAETERAQUE QUAE EO PERTINENT, EA QUAE
A PRIMIS REGNI INCUNABULIS ACCIDERUNT,
BREVITER ; NOSTRI VERO ET SUPERIORIS TEMPORIS
RES GESTAE AD ANNUM USQUE MDCIV FUSÈ
DESCRIBUNTUR

Liber octavus

[...]. Supra diximus, quemadmodum Andreas Bator Cardinalis, inuito Caesare, Transylvaniae dominatum arripuerit, et ad sui defensionem fedus cum Turca facere conatus fit. Ad eum reprimendum Michael Valachiae Vaivoda, qui totus tum a Caesare pendeat triginta hominum milia conduxit et in Transylvaniam progressus, Cronstadium vi occupavit, ut Polonis iter praeccluderet, qui metus erat, ne Cardinali opem ferrent. Inde zeccleris in gratiam receptis, et in Caesaris verba adactis Hermanopolim cum 18, partim maioribus machinis contendit. In itinere ad eum venit Nuncius Apostolicus, Gogari Mambarsio, et Moyse Zecclero comitatus, cum his mandatis : Caesarem velle, ut qua primum Transylvaniae finibus excedat, et vim omnem absteineat. Requirenti Vaivodae Caesaris ea de re mandatum, id penes Batorem esse aiunt. Vaivoda longe alia se mandata habere dicit.

[...]. Cardinali impetrata facere recusante : Vaivoda aciem instruit, et ad hostem ducit. Cardinalis contra suos educit copias, in quibus supra viginti quinque hominum erant milia. Turpe enim sibi rebatur proelium detrectare, quum ab adversa parte is esset dux, quem ut pecoribus pascendis magis idoneum, quam aciei instruendae, semper fuerat asper-

natus Vaivoda voce praeconis per universum suum exercitum educi iubet, ut quicumque ex aduersis castris ante pugnam transiret, aut in pugna se dederet, ei parceretur. Inito proelio, statim ad Vaivodam victoria inclinavit, Bathorianis ad internecionem occisis. Inde Valachi Transylvanorum castra expugnant et diripiunt (in quibus multum praedae repertum, et inter cetera machinae quadraginta quinque) et Viseburgum profecti, magno civium gaudio et congratulatione excipiuntur. Vaivoda post pugna statim vias omnes obsideri iubet, et in omnes partes mittit, qui Cardinalem e fuga retraherent. Interea Bathorius Istvan, Cardinalis agnatus, Clauseburgum, inde Hustam petit, et copias quantas potest contrahit, quas Vaivodae opponeret: sed praecipua ei spes erat in Polonisquae tamen cito ei fuit erepta, postquam Rex per universum regnum edixit, ne quis contra Caesarem arma ferret. Nemine ergo resistente, Vaivoda Clauseburgum, mox Hustam per deditionem capit, unde Istvan elapsus, Somblii postea a Giorgio Basta fuit interceptus. Sola restabat Vivaria, praecipuum in ijs locis munimentum, magnoque praesidio firmatum quod et ipsum tamen, Bathori Istvanis maxime opera, sine ullo labore fuit receptum. Tandem Cardinalem Bathorium Valachi, ad eum persequendum missi, in fuga cum septem familiaribus trucidarunt et caput ceruicibus abscissum, lanceaeque infixum, ad Vaivodam retulere, qui conuictum corpus perquiri, et asportari, et Viseburgi magnifico sepulchro, quod Cardinalis fratri suo Sigismundi Bathorii iussu interfecto fecerat, inferri iussit. Huius caedis fama Sigismundus vehementer fuit attonitus. Quare praesentibus non satis fidens, fugam circumspexit: quam dum adornat, equi eius aliquot repentine incendio ambusti, et duo currus, cum mundo magni precii, crenati fuerunt. Vaivoda, tam brevi tempore vniuersa regione potitus, Transylvanos in Caesaris fidem recepit et ab eis vicissim ut Caesaris Legatus recipitur, hac lege ut in Caesaris ditionem ipsi concederent, Caesar libertatem et priuilegia ipsorum ne impediret. Ita magna ad Caesaris fortunas accessione facta, regione tam opulenta ad imperium adiecta, maioribus viribus bellum contra Turcas geri posse videbatur sed Erynis orco progressa, paullo post iterum omnia miscuit, dum Transylvani a fide desciscunt, et Sigismundus armis amissum Principatum recuperare tentat, ut infra dicemus. Etsi vero pacificationis, non ita pridem coeptae, studium plane iam frixisse videbatur res tamen in Transylvania Vaivodae et Georgii Bastae ductu feliciter gesta, aliam Turcarum exciuit legationem, annitente maxime Serdare Bassa, qui e portis reuersus, Strigonium e suis aliquem misit, cum litteris Palfio inscriptis, in hanc sententiam: Cupere se scire quae spes pacis esset, a qua si nostri abhorrerent, paratas sibi esse copias, quibus regionem omnem, Viennam usque peruadat et depopuletur [...].

[...]. Ad Michaellem Vaivodam Transylvaniae, qui bellum, ut diximus, Caesaris nomine feliciter contra Batorium Cardinalem administrauerat, Turcius hoc tempore venit Legatus, qui eum a Caesaris societate auerteret, et ad Turcicum fedus inuitaret. Vaivoda verbis quidem Caesareis procuratoribus fidem omnem et constantiam pollicebatur, sed quum in dies Transylvaniam magis magisque amet, ut ea provincia iure haereditario sibi suoque filio cum Varadino, Husta, Nagbania, et exterioribus Hungariae partibus, traderetur, postulabat. Secundo, ut omnia bona et dignitates, quibus Sigismundus Batorius a Caesarea maiestate fuerat affectus, sibi quoque tribueretur; preterea subsidio pecuniario ad conducendos milites, iuuaretur. Tertio, ut Caesarea Maiestas ceterique Christiani

Principes fidem suam interponerent, fore ut ex hostium potestate, si forte in eam incideret, liberetur; aut si forte Valachia aut Transylvania pelleretur, annui centeni milleni aurei sibi numerentur: addens, omnino sperare se, Caesarem non modo quae iam occupasset Transylvaniae loca sibi non erepturum, sedes iam reliqua ad Tibiscum usque fluvium suae potestati et curae, pro opera bene et fideliter nauata, permissurum. His postulatis si Caesar consentiat tot tantasque res suo milite eo adhuc anno gesturum quantas antehac nemo: et si tanti, quanti in superiori Hungaria fierent, sumptus sibi suppeditarentur; omnem regionem a mari Caspio Budam, Albam regalem, et Solnocum usque Caesaris imperio subiecturum. Multos haec ambitiosi hominis arrogantia offendit, et suspicionum caussas praebuit: in primis Georgius Basta, vir militari prudentia praeditus, litteris Caesarem commonefecit, ne Vaivodae fideret, quem noua consilia moliri e multis rebus perspexisset. Hinc odij inter Vaivodam et Bastam prima semina exstiterunt, nec nisi cum alterius morte, ut infra exponemus, extincta sunt. Ei, de qua diximus Turcae Legationi Vaivoda cum equitatu omnibus rebus ornatissimo ad medium militare obuiam processit: cuius caput fuit Huraianus Aga, vir venerabili canitie. Quum iam haud procul abessent: ambo ex equis desiliunt, et subi humanissime alter alterum complexus. Turcicus Legatus gladium Persicum Vaivodae lateri detrahit, et eidem alium, auro et geminis coruscantem, tradit, cum multis aliis donis, inter quae nigrae erant ardearum et gruum plumae, pileorum ornamenta, vexilla duo rubri coloris, equi septem, generosus falco, cum exquisitissimo ornatu: quae Vaivodae praeferebantur, cui Legatus sinistrum claudebat latus. Ita per medios utrimque stantis peditatus ordines, Cronstadium ingressi, magno tormentorum tonitru fuere excepti. Caesaris procuratores qui sex iam menses apud ipsum substiterant, ad se vocatos Vaivoda monet, ne his rebus moueantur, neque propterea quasi, ad Turcicam propenderet amicitiam, apud Caesarem Maiestatem in suspicionem se adducant: Facturum se nihilominus quae aequum esset facere; honorem quidem, quem Legatis haberet, non posse prestare, nisi humanitatis omnis expertus iudicari velit: den etiam operam, ut Georgio Bastae, quem multis de caussis oderit, alius substituatur, ne forte priuatae simultates publicis obstent emolumentis. Caesareani quamuis Vaivodae verbis minus quam factis fidei haberent, dissimulant tamen: et tum quidem supra triginta aureorum milia Caesaris nomine repraesantant; quae tamen Vaivodae minus grata videbantur. Interea Sigismundus Batorius cum Ieremia Moldaviae Vaivoda, medio-crem e Moldavis, Polonis, Turcis et Scythis confecerat exercitum [...] Valachus hac de re certior factus, hostem praeueniendum statuens, suas copias omnes, in quibus supra quinquaginta milia virorum erant, in Moldaviam per altissimorum montium angustias et fauces ducit. Quo quidem in itinere etsi ab hoste nihil fuit periculi aut damni, valde tamen exercitus pabuli et alimoniae inopia fuit conflictatus, adeo ut nonnulli arborum foliis pro cibo sint usi. Sigismundus Batorius et Moldavus, Valachi viribus perterriti, Moldavia relicta, Poloniae fines petunt, ut ibi auctis copiis, hosti maiori cum spe postea occurrerent. Et Moldavus quidem de auxiliis Turcam vehementer sollicitabat: sed pecuniae nihil consequutus est, copiis tamen adiutus. Moldaviam Ieremiae fuga desertam Valachus statim occupavit: idque eo ei fuit facilius, quod Moldavi plerique omnes Ieremiam pessime odissent, et quemunque hominem quam ipsum mallent. Nam exactionibus omnes supra modum grauarat, in dicto in singula

etiam vilissima capita tributi nomine menstruo aureo : et quaecunque corraserat, in Poloniam, suis viribus, ut et suorum fidei diffusus mittebat. Valachus loca omnia occupata [...], suam et filij sui fidem adegit : nec diu moratus, hostem, ubicumque esset, quaerere decrevit. Consederat is ad fluvium Istrum, haut procul ab Ortuno castello, cum triginta milium virorum exercitu. Diu pugnatum fuit acerrime, et utrimque multi ceciderunt : sed tandem victoria ad Valachum inclinavit. E Valachis duo, e Moldavis octo milia fuerunt desiderata. praeter eos qui in fluvio perierunt. Valachus victoria potitus, Moldaviam omnem subegit ; eique Caesaris nomine gubernandae filium suum, eum parte exercitus praefecit : ipse cum reliquis Cosacorum, Rasciorum, et Valonum copijs in Transylvaniam redijt. Et quia acceperat, Ioannem Zamoscium, magnum Poloniae Cancellarium, novum in Polonia et Prussia conscribere militem, eo consilio, ut non solum Bathorium restitueret, verum etiam Moldaviam veteri Polonorum imperio rursus adijceret Caesarei exercitus, qui in superiori Hungaria est, ducem admonuit, paratas semper haberet copias, quo si quid hostis tentaret, ei statim occurrere possit. Venerat tum Legatus a Caesare Doctor Pezius, cum aliqua pecuniae summa, quae Socmariae, quod itinera minus tuta esset, fuit relicta. Cum eo colloquutus Vaivoda : Quod si, inquit, Caesar fratrum suorum aliquem ad haec loca cum imperio mittere velit, equidem paratus sum confestim decedere ; sin autem, plane confido Caesarem mei rationem habiturum, utpote qui nullum laborem, nullum capitis discrimen subterfugerim, dum horum locorum imperium Caesari acquirere. Et Caesar quidem, ceterique Christiani Principes, si auxilio suo mihi non deerunt : promitto, omnia me consilia omnes conatus ad frangendas Turcarum vires, et stabiliendam rem Christianam conuersurum. Sed Valachi oratio minus [...] Iussus Transylvaniae imperio cedere, et Georgio Bastae interim parere, dum Caesari aliud videretur, pertinaciter recusavit [...]. Sic ergo maximis in angustijs Valachus [...] hostibus undique cinctus. Nam et a Turcis et Scythis metus erat, maxime vero Polonos reformidabat, qui maximo numero aduentare dicebantur : et Batorius et Moldavus eidem insidiabantur : nec vero domi cui satis fideret habebat. Basta hanc occasionem arripiens, exercitum magna celeritate e vicinae Hungariae, finibus quantum potest contraxit, ut sponte parere recusantem vi cogeret. Ei Clauseburgum profecto Transylvaniae Ordines frequentes occurrerunt, et auxilium polliciti, Caesaris nomine fidem dedurunt. Valachus ad Viseburgum castra habebat, cum exercitu octodecim milium virorum : cum quo hostem omnino exspectandum censuit sed a Basta oppressus, in fugam abiit, quatuor milibus suorum desideratis, et in locis montanis, quae Valachiam a Transylvaniae determinant, consedit. Hic quoque eum alia oppressit calamitas, Batorius enim et Moldavus, collectis iterum copijs, reliquas exercitus quas Vaivoda secum habebat, aggressi consciunt ; et in summum discrimen adductum retroagunt, Valachus, qui omnia infesta sibi videret Caesaris clementiam et gratiam imploravit, commeatumque petijt, ut ab omnibus suspicionibus se purgaret : et ne qua diffidentiae caussa relinqueretur, uxorem cum omni suo thesauro obsidum loco obtulit. Caesar parcere subiectis et debellare superbos paratus, Georgio Bastae scripsit, ut Valacho non tantum iter totum praeberet, verum etiam auxilio iuvaret, bellumque a Batorio et Moldauo illatum defenderet. Valachus sub finem anni praesentis, cum septuaginta equitibus Viennam venit ; et a Mathia Archiduca magnifice fuit exceptus. Hic eum Caesar per internuncium subsistere iussit, quoad Pragum euocaretur. Interim Basta comitia habet, in quibus

decreta fuit ad Caesarem Legatio. Transylvani enim non nisi certis quibusdam conditionibus Caesaris imperio subiicere se volebant: et nisi Legati quae vellent a Caesare impetrassent, Turcarum opibus et patrocinio usuros prae se ferebant. Ut ergo motus omnes praevenirentur, Caesar fratri Maximiliano summam Transylvanicarum administrationem defert: qui tamen, quod Transylvanis minus fideret, se excusavit. Quare nova quotidie in consultationes proponebantur. Valachi quoque, quos, Poloni oppresserant, ad Georgium Bastam mittunt, qui se suaque in Caesaris potestate futuros dicerent, et vel Michaelae Vaivodam, cui hactenus paruerant, vel alium quemcumque ducem postularent. Eum enim qui iam ipsis praeesset (is Ieremiae Moldavi frater erat, a magno Poloniae Cancellario valachis impositus) se ferre nec velle, nec posse.

Liber nonus

[...]. Sub finem Aprilis Sigismundus Bator exiguo cum comitatu e Moldavia in Transylvaniam rediit.

[...]. Michaellem etiam Vaivodam, pecuniae et copijs adiutum, donis insuper affectum, in Transylvaniam remittit, ut coniunctis cum Basta viribus, Transylvanos domarent, et ad obsequium reducerent. Batori interea, magno confecto, e Transylvanis, Hungaris, Moldavis, Cosacis, Tartaris, et Turcis exercitu (nam praeter peditatum ad quadraginta equitum milia habuisse scribitur) loca quedam munita et oppida Transylvanie occupataeque de Caesarianis ex universa provincia eiciendis cogitabat. Postquam igitur per exploratores cognovit, Bastam et Vaivodam cum modicis copijs ad Moitinam consedisse, ibique Silesiorum equitum adventum praestolariratus facile eos opprimi posse, antequam reliqui sese illis conjungerent, castra eorum oppugnare, aut praelio cum ijs decertare decrevit. Admoto utrimque exercitu, et collatis castris, Caesariani velitationibus et levis proelijs Transylvanum distinctent, quoad subsidiariae Silesiorum equitum cohortes, quae non procul aberant, in castra essent acceptae. Uterque exercitus in colle consederat: quem vero Transylvanus occuparat, multo erat altior. Calendis Augusti (qui dies Petri Vinculis sacer est) Batori cum exercitu e colle, circiter horam quartam et quintam vespertinam descendit, periculum aliquod facturum mox Basta et Vaivoda suos et ipsi in aciem produnt. Primus impetus in Transylvani exercitum a Valonibus factus est, qui confertis agminibus incedentes, sparsos hostium ordines perfregerunt et disiecerunt: inde Basta ab uno, Vaivoda ab altero latere cum suis incurrentes, hostilem aciem omnem perrumpunt, et palantes passim cateruatim concidunt. Cruenta fuit haec pugna: utpote in qua e Batorianis ad decem milia, e Caesaris vero exercitu cetani aliquot perierunt: magnumque Caesarianis ad victoriam momentum attulit commoda tormentorum locatio; quae quum e tumulo non nimis alto in subiectis spargerentur, non ordines tantum perturbarent, sed etiam magnam virorum et equorum stragem ediderunt: hostilium vero machinarum ictus, et loco superiori contorti, Caesarianorum capita sine ullo damno superuolarunt. Post pugnam milites ad castra diripienda conuolant, in quibus magna omnis generis praeda reperta. Inter cetera, quadraginta maiores aeneae machinae, et decem supra centum equitum peditumque vexilla ad Caesarem, victoriae signa, transmissa fuerunt [...].

ISTORIA FAPTELOR UNGARIEI CUPRINSĂ ÎN NOUĂ
CĂRȚI. ÎN CARE VOR FI ÎNFĂȚIȘATE, PE SCURT.
PE LÎNGĂ AȘEZAREA ȚINUTURILOR ȘI CELE CE ȚIN
DE ACEASTA ȘI FAPTELE CARE S-AU ÎNTÂMPLAT DE
LA PRIMELE ÎNCEPUTURI ALE REGATULUI, PRECUM
ȘI CELE PETRECUTE ÎN VREMEA NOASTRĂ ȘI MAI
ÎNAINTE PÎNĂ LA ANUL 1604

Cartea a opta

[...]. Am amintit mai sus în ce chip cardinalul Andrei Báthory, împotriva voinței împăratului, a smuls domnia Transilvaniei, iar pentru a i se împotrivi <împăratului> a încercat să facă alianță cu turcii. Mihai, voievodul Valahiei [...], comanda o oaste de treizeci de mii de oameni ca să-l respingă pe Andrei Báthory; intrind în Transilvania, a ocupat Brașovul cu forța, pentru a tăia polonezilor drumul temindu-se să nu dea ajutor cardinalului. De acolo, după ce a fost primit cu bucurie de secui, adăugînd și vorbele împăratului, s-a îndreptat spre Sibiu cu 18 dintre tunurile mai mari. În drum i-au venit un nunțiu apostolic ¹, Gogari Membars, și un trimis de la Moise Székely cu următoarea poruncă : împăratul voiește ca el să se retragă din hotarele Transilvaniei și să se abțină de la orice violență. Cerînd voievodul porunca împăratului referitoare la aceasta, i-au spus că s-ar afla la Báthory. Voievodul le-a spus că are de mai multă vreme alte porunci [...]. Cardinalul, refuzînd să facă cele propuse, voievodul a pregătit oastea și a dus-o asupra dușmanului. Cardinalul a pornit împotriva lor o armată care număra peste 25 de mii de oameni. Dar el răspîndi părerea că este rușinos să se înjosească cu o luptă, cînd conducătorul părții adverse este acesta, <Mihai>, nimerit mai degrabă să pască turmele decît să formeze o linie de bătaie, treabă pentru care a fost disprețuit întotdeauna ². Voievodului îi plăcea să treacă cu voce răsunătoare prin rîndurile oștii sale spunînd că oricine din tabăra dușmană ar trece la el înaintea bătăliei sau i s-ar alătura în cursul luptei să fie cruțat. După începerea luptei ³, victoria s-a înclinat îndată de partea voievodului, Báthoreștii fiind măcelăriți. Valahii atacă apoi și distrug tabăra transilvănenilor (în care s-a găsit multă pradă, între altele 45 de tunuri) și, îndreptîndu-se spre Alba Iulia, sînt întîmpinați cu mare bucurie și mulțumire de către locuitori. Îndată după luptă, voievodul poruncește să se blocheze toate drumurile și trimite oaste în toate părțile pentru a-l opri pe cardinal să fugă. Între timp, Ștefan Báthory, ruda cardinalului, reușește să adune la Cluj, apoi la Hust, oaste cită a putut, pe care să o opună voievodului; speranța lui era însă mai cu seamă în polonezi, dar aceasta i-a fost repede spulberată, după ce regele a dat poruncă, în tot regatul, ca nu cumva cineva să ridice arma împotriva împăratului.

Așadar, neopunîndu-i-se nici o rezistență, voievodul a supus Clujul, apoi Hustul, de unde scăpînd Ștefan a fost prins după aceea de către Gheorghe Basta la Șimleu.

Doar Gherla mai rezista ; <era>fortăreața cea mai de seamă din aceste locuri, întărită cu o oaste mare și cu multe eforturi de către Ștefan Báthory însuși, dar cu toate acestea și ea a fost luată fără vreo străduință. Iar valahii ⁴, trimiși să-l urmărească pe cardinalul Báthory, l-au omorît în timp ce fugea cu șapte dintre apropiații lui și i-au tăiat capul de pe umeri și l-au înfîpt într-o lance și l-au adus voievodului ; acesta a cerut pe dată

trupul care i-a și fost adus ; a poruncit să fie înmormintat cu măreție la Alba Iulia, într-un mormînt ce se făcuse la porunca fratelui cardinalului, Sigismund Báthory⁵.

Sigismund a fost adinc zguduit la vestea acestui omor. De aceea, neîncercîndu-se destul în cei prezenți, s-a gîndit la fugă, dar pe cînd se pregătea pentru aceasta, cîțiva cai ai săi au pierit într-un incendiu neașteptat împreună cu două care încărcate cu o sumă de bogății, care s-au prefăcut în scrum⁶.

Voievodul, punînd stăpînire într-un timp așa de scurt pe toată țara, i-a primit pe transilvăneni în credința față de împărat și a fost primit îndată de către ei ca trimis al împăratului, cu condiția de a trece sub stăpînirea imperială, împăratul urmînd să nu le știrbească libertatea și privilegiile. Astfel, făcîndu-se un spor mare al bunurilor împăratului, alăturîndu-se imperiului său o regiune atît de bogată, se părea că se poate purta războiul împotriva turcilor cu forțe mai mari. Dar Erinia⁷, care nu are stavilă, la puțin după aceasta a amestecat din nou toate, atunci cînd transilvănenii s-au îndepărtat de la credința față de împărat, iar Sigismund încercă să recîștige cu armele principatul pierdut, după cum vom relata mai jos.

Cu toate că se părea că preocuparea de pacificare nu demult începută pâlise cu totul, totuși, situația creată în Transilvania prin preocuparea atît de fericită a voievodului și a lui Gheorghe Basta a făcut să se trimită o altă solie a turcilor, sprijinită mai ales de serdar-pașa, care, întors de la Poartă, a trimis la Strigoniu pe unul dintre ai săi, cu carte scrisă de Pálffy, cu următorul cuprins : Dorește să știe ce speranță de pace există și dacă ai noștri se aliază cu el ; are oaste pregătită cu care să invadeze și să pustiască pînă la Viena [...]. În acest timp, la Mihai, voievodul Transilvaniei, care, după cum am spus, a purtat, în numele împăratului, un război norocos împotriva cardinalului Báthory, a venit un sol turcesc avînd scopul să-l îndepărteze de la unirea cu împăratul și să-l îmbie la alianță cu turcul.

Voievodul a făgăduit slujbașilor imperiali și prin vorbe credința desăvîrșită și neabătută dar, cum iubea din zi în zi mai mult Transilvania, a cerut ca această țară să-i fie dată cu drept ereditar lui și fiului său, cu Oradea, Hust, Baia Mare și cu părțile din afară ale Ungariei. În al doilea rînd, toate bunurile și demnitățile cu care fusese dăruit Sigismund Báthory de către maiestatea sa imperială să-i fie dăruite tot lui ; în afară de aceasta dorește să fie susținut cu ajutoare bănești pentru adunarea oștilor. În al treilea rînd, maiestatea sa imperială și ceilalți principii creștini să țină seama de credința sa, pentru a-l elibera din puterea dușmanilor, dacă ar ajunge în vreun chip sub aceasta, ori, dacă se va întîmpla să fie atacate Valahia sau Transilvania, să i se plătească, anual, o sută de mii de galbeni, adăugînd că speră întrutotul că împăratul nu numai că nu-i va lua ținuturile ce le-a ocupat în Transilvania, dar va îngădui să rămînă în stăpînirea și grija sa chiar și celelalte pînă la apa Tisei pentru meritele și slujbele lui credincioase.

Dacă împăratul ar fi fost de acord cu toate acestea, i-ar fi adus oșteanul său, în acest an, tot atîtea ținuturi cîte nu primise nimeni pînă acum, chiar numai cîte sînt în Ungaria de Sus, și i-ar fi fost de ajuns pentru cheltuială ; i s-ar fi supus toată regiunea de la Marea Caspică pînă la Buda, Alba Regală și Solnocul, pînă la imperiul maiestății sale.

Îndrăzneala acestui om ambițios nemulțumi pe mulți și dădu motiv de bănuială ; între cei dintii lui Gheorghe Basta, bărbat înzestrat cu price-

pere militară, <care> a atras, în scris, atenția împăratului să nu se încreadă în voievod, pe care l-a observat din multe lucruri că plănuiește noi proiecte.

De aici au apărut primele seminte ale urii dintre voievod și Basta, care nu a fost potolită decât cu moartea unuia din ei, după cum vom arăta mai departe.

Soliei turcești, de care am vorbit, voievodul i-a ieșit în cale la jumătatea drumului, călare pe un cal împodobit cu toate podoabele de preț; capul soliei era Huraia aga, bărbat de o vîrstă venerabilă. Cînd s-au aflat nu prea departe, amîndoi au coborît de pe cai și s-au îmbrățișat cu adîncă iubire. Solul turc a smuls sabia persană de la șoldul voievodului și i-a dăruit alta bătută în aur și pietre scumpe, precum și multe daruri, între care pene negre de cocostire și de cocor, podoabe pentru cușmă, două steaguri de culoare roșie, șapte cai, un hanger de bună calitate împodobit cu deosebit gust; acestea au fost aduse în fața voievodului, la stînga căruia stătea solul. Au intrat astfel în Brașov prin mijlocul șirurilor de infanterie așezată de amîndouă părțile și au fost întîmpinați cu mare bubuir al tunurilor.

Dregătorii împăratului, așezați acolo de șase luni, chemați de voievod, l-au sfătuit să nu se lase mișcat de aceste daruri, și nici să nu încline spre prietenia cu turcii, trezind bănuiele maiestății sale imperiale. <A mai spus> că va face ceea ce se cuvine să facă; chiar stima pe care a avut-o pentru soli nu se poate să-i fie de folos, decât dacă ar voi să fie judecată ca lipsită de orice îndatorire; să-și dea osteneala ca pe Gheorghe Basta, pe care l-a urît din multe pricini, să-l privească cu alți ochi, pentru a nu contrapune intereselor publice dușmăniile particulare. Cu toate că oamenii împăratului au încredere mai mică în vorbele decât în faptele voievodului, totuși, nu o arată; chiar și acum îi dau, în numele împăratului, peste treizeci de mii de galbeni; totuși, acestea i se păreau voievodului prea puțin plăcute.

Între timp, Sigismund Báthory, împreună cu Ieremia, voievodul Moldovei, pregătește o oaste nu prea numeroasă din moldoveni, poloni, turci și scifi ⁸ [...].

Fiind mai sigur pe situație și hotărînd să-l întîmpine pe dușman, valahul * își duse oastea, în care erau peste cincizeci de mii de oameni, în Moldova prin defileele și trecătorile munților celor mai înalți. Deși în timpul drumului nu s-a ivit nici un pericol sau vreo pagubă din partea dușmanului, totuși, oastea a luptat din greu cu lipsa de nutreț și hrană, astfel încît unii din ei au folosit frunzele copacilor pentru a se hrăni.

Sigismund Báthory și moldoveanul **, îngroziți de forțele valahului *, părăsind Moldova, s-au îndreptat spre hotarele Poloniei, ca, sporindu-și acolo trupele, să iasă după aceea în întîmpinarea dușmanului cu mai mare speranță; chiar și moldoveanul ** a cerut insistent ajutoare de la turci, dar nu a fost ajutat cu nici un ban, fiind ajutat totuși cu oaste.

Valahul * a ocupat fără zăbavă Moldova ⁹ părăsită prin fuga lui Ieremia; acest lucru i-a fost cu atît mai ușor, cu cît aproape toți moldovenii îl uriseră pe Ieremia, chiar și cei pe care îi favorizase. Căci, după ce îi împovărase peste măsură cu dări, impunînd pe fiecare cap — oricît de neînsemnat — un tribut în aur, tot ceea ce strîngea trimitea în Polonia pentru forțele sale și pentru cei ce trebuiau atrași de partea sa.

Valahul * a cerut tuturor localităților [...] supunere față de el și față de fiul său și, neîntîrziînd deloc, voi să nimicească dușmanul, ori-

unde s-ar fi aflat. Acesta se opri se la fluviul Nistru, nu prea departe de cetatea Hotin, cu o armată de treizeci de mii de oameni.

S-a dat o luptă crîncenă ¹⁰ și au murit mulți din amîndouă părțile; totuși, pînă la urmă, victoria a fost de partea valahului *, valahii au pierdut 2 000, iar moldovenii 8 000 de oameni, fără de cei ce au pierit înecați în apă. Valahul *, bucurîndu-se de victorie, a supus toată Moldova și a înscăunat pe fiul său, pentru ca, ajutat de o parte din oaste, să domnească în numele lui și al împăratului; el însuși, cu restul oștirii, formate din cazaci, ruși și valoni, se întoarse în Transilvania. Și pentru că aflase că Jan Zamoyski, marele cancelar al Poloniei, adunase o nouă oaste în Polonia și Prusia, cu gîndul de a-l aduce înapoi nu numai pe Báthory, ba chiar să ofere Moldova din nou vechii stăpîniri a polonilor l-a sfătuit pe comandantul oștilor imperiale, din Ungaria de Sus, să aibă întotdeauna oastea pregătită pentru ca — dacă dușmanul ar încerca ceva — să i se poată împotrivi pe dată.

Tocmai atunci a sosit ca sol al împăratului doctorul Pezzen, avînd cu sine o anumită sumă de bani, pe care o lăsa la Sătmar, deoarece drumul prezenta prea puțină siguranță. Voievodul i-a spus acestuia cele ce urmează: „dacă împăratul vrea să trînită pe vreun alt frate al său să fie stăpîn al acestor locuri, aș fi pregătit să plec de îndată; dacă însă sînt încredințat, fățiș, că împăratul va păstra alianța mea, desigur că nu-mi voi cruța strădaniile și nici primejduirea capului, atîta timp cît primesc stăpînirea acestor locuri pentru împărat. Iar dacă împăratul și ceilalți principii creștini m-ar sprijini cu oastea lor, promit ca toate eforturile și toate încercările mele să le îndrept spre sfărîmarea oștirii turcilor și spre întărirea creștinismului”.

Vorbele valahului * au fost primite cu urechi prea puțin binevoitoare [...]. Poruncindu-i-se să părăsească domnia Transilvaniei și să se supună între timp lui Gheorghe Basta, pînă cînd împăratul va hotărî altceva [...].

Astfel valahul * căzu [...] în lipsuri foarte mari, înconjurat fiind din toate părțile de dușmani. Căci era temut și de turci și de sciți ⁸, dar îi îngrozea mai cu seamă pe poloni, care se spunea că vin cu oaste mare; pîneau și Báthory *** și moldoveanul **; nu avea încredere destulă în casa nimănui.

Profitînd de această ocazie, Basta a strîns cît de multă oaste s-a putut, în mare grabă, din hotarele Ungariei vecine, și-l constrînse, pe cel ce refuza să se supună de <bună> voie. Plecînd la Cluj, stările din Transilvania îl întîmpinară adesea și-i dădură ajutor politic și cînstire în numele împăratului.

Valahul * își avea tabăra la Alba Iulia, oaste de 18 000 de oameni; cu aceasta hotărî să-l aștepte în orice caz pe dușman, dar fiind înfrînt ¹¹ de Basta, fu pus pe fugă, și, pierzînd patru mii de ostași, se retrase în locurile muntoase care despart Valahia de Transilvania. Aici îl călcă altă nenorocire, căci Báthory *** și moldoveanul **, strîngînd din nou oaste, îi atacară oștirea rămasă, pe care voievodul o avea cu el; și, punîndu-l în foarte mare primejdie, l-au respins. Cînd văzu toate primejdiile, valahul * imploră îndurarea și milostivirea împăratului și ceru îngăduința să se spele de toate bănuielele; și, ca să nu rămînă motiv de neîncredere, își dădu soția drept ostatică, împreună cu toată averea sa.

Împăratul, fiind gata să-i cruțe pe supuși și să înfrîngă pe semeți, scrisese lui Gheorghe Basta, să-i dea ajutor nu numai pentru tot drumul,

ba chiar să-l ajute să se apere în războiul pornit de Báthory *** și de moldovean **.

La sfârșitul anului în curs (1600) valahul veni la Viena cu șaptezeci de călăreți și fu primit cu fast de către arhiducele Mathias. Împăratul îi porunci prin internunțiu să rămână aici pînă va fi chemat la Praga. Între timp Basta ținu sfat și trimise solie la împărat să-i comunice cele hotărîte : transilvănenii voiau să se supună stăpînirii imperiale numai cu cîteva condiții precise, iar dacă solii nu ar obține de la împărat ceea ce doresc, vor prefera să uzeze de ajutorul și protecția turcilor.

Pentru a preîntîmpina așadar orice răzvrătire, împăratul a dat fratelui său Maximilian conducerea supremă asupra transilvănenilor; totuși, acesta, pentru că se încredea prea puțin în transilvăneni, a refuzat. De aceea s-au făcut noi propuneri în cursul consultărilor zilnice. Chiar și valahii, pe care polonii îi înfrînseră, trimit soli la Gheorghe Basta pentru a-i spune că ei și ale lor vor fi sub stăpînirea împăratului și că cer drept conducător fie pe voievodul Mihai, căruia i se supuseseră pînă atunci, fie pe un altul. Căci pe cel care tocmai le stătuse în frunte (acesta era fratele lui Ieremia al Moldovei, impus valahilor de către marele cancelar al Poloniei), nici nu-l vor, nici nu poate să le fie dat [...].

Cartea a noua

[...] La sfârșitul lui aprilie Sigismund Báthory s-a reîntors din Moldova în Transilvania cu o oaste mică.

[...] <Împăratul>, ajutîndu-l pe Mihai, voievodul, cu bani și oaste, dîndu-i pe deasupra și daruri, l-a trimis în Transilvania, ca, unindu-și forțele cu Basta, să-i potolească pe transilvăneni și să-i readucă la supunere.

Între timp, Báthory ***, alcătuiindu-și o oaste mare din transilvăneni, unguri, moldoveni, cazaci, tătari și turci (căci, în afară de pedestrași, s-a scris că ar fi avut patruzeci de mii de cavaleriști), a ocupat cîteva locuri întărite și orașe din Transilvania și plănuia să-i alunge pe imperiali din toată țara.

După ce a aflat, așadar, prin iscoade, că Basta și voievodul s-au așezat cu puțină oaste la Moftin, așteptînd acolo sosirea cavaleriei sileziene, și că ar putea să-i distrugă cu ușurință înainte ca ceilalți să se unească cu ei, <Báthory> *** a hotărît să le asedieze tabăra sau să se întrecă cu ei în luptă. Punîndu-și oastea în mișcare pe amîndouă laturile — taberele fiind laolaltă —, imperialii îi țin pe loc pe transilvăneni, <dau> lupte ușoare de hărțuială, pînă să primească în tabără ajutoarele de unități de cavalerie sileziană, care nu erau prea departe. Amîndouă oștirile se așezară pe înălțimi, dar piscul ocupat de transilvănean era cu mult mai înalt.

La calendele lui august ¹² (care este ziua Sf. Petru pus în lanțuri) Báthory coboară cu oastea de pe înălțimi, cam între orele patru și cinci, după-masă. Imediat, creîndu-se pericol, și Basta și voievodul îi rînduiesc și ei pe ai lor în linie de bătaie. Primul atac asupra oastei transilvăneanului a fost dat de valoni, care, pătrunzînd în rîndurile strînse, au rupt și au împrăștiat sirurile sparte ale dușmanilor; apoi, năpustindu-se cu ai lor, dintr-o parte Basta și din alta voievodul zdrobesc toată linia dușmană și măcelăresc trupele împrăștiate în grupuri mari pe ici și colo. Singeroasă fu această luptă, căci în ea au pierit aproape zece mii din tabăra Báthoreștilor, însă din oastea imperială doar cîteva sute. Mare ajutor

la victoria imperialilor îl aduse și dispunerea potrivită a lăncierilor, care, atunci cînd se năpustiră de după o movilă nu prea înaltă asupra celor de jos, nu numai că tulburară liniile <de luptă>, dar făcură și mare măcel printre oameni și cai; ghiulelele trase de tunurile dușmane dintr-un loc mai înalt zburau însă pe deasupra capetelor imperialilor, fără să le producă vreo vătămare.

După luptă ostașii se năpustiră asupra taberei distruse, în care se găsi o mare pradă de tot felul. Între altele, patruzeci de tunuri mai mari și peste o sută zece steaguri de cavalerie și pedestrime, care au fost trimise la împărat ca semn al victoriei [...].

* Mihai Viteazul.

* * Ieremia Movilă.

* * * Sigismund Báthory.

¹ Nunțiul papal, Germanico Malaspina, era însoțit de Moise Székely și Melchior Bogáthy. V. și n. 9, p. 68.

² La 15/25 octombrie, cînd se afla cu oastea la Avrig, Mihai Viteazul a primit o scrisoare disprețuitoare de la Andrei Báthory, prin care i se poruncea să părăsească Transilvania. Argumentele cardinalului se reduceau la batjocorirea domnului român, nesocotință care-l va costa scump peste cîteva zile.

³ De la Șelimbăr (18/28 octombrie 1599).

⁴ Andrei Báthory a fost ucis de secui. V. și n. 14, p. 68 și p. 179—182.

⁵ Sigismund Báthory nu era fratele, ci vărul lui Andrei.

⁶ Sigismund Báthory nu a participat la bătălia de la Șelimbăr, întrucît nu se găsea în Transilvania, cum credea cronicarul.

⁷ Eriniile (personaje mitologice) erau genii răzbunătoare care pedepseau fărădelegile muritorilor.

⁸ Denumire frecventă pentru tătari.

⁹ În mai 1600. V. n. 19, p. 68.

¹⁰ V.n. 19, p. 68

¹¹ La Mirăslău (8/18 septembrie 1600).

¹² 22 iulie/1 august; de fapt bătălia de la Guruslău a fost la 24 iulie/3 august 1601.

تاج محمدی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

(در ذکر سلطنت سلطان مراد خان)

(ابن سلطان سلیم خان المغفور)

ولادت باسعادتتری سنه ثلث و خمین و تسعمائده چادری
الاولادینک بشی کوننده و جلوس سعادتاً نوسلری
سنه ۹۸۲ رمضان شریفک سکزنجی کونی یوم الاربعاده واقع
اولسندر پدر بزرگوارلری برادر کهترلری سلطان بایزید مرحوم
ایله قونییه صحراننده واقع اولان محاربه اتناسنده اون ایکی سنه یه
بالغ اولوب حتی قونییه قلعه سی باروسنده اول جنک جانکاهه
ناظر و اول پرمناش دل خراشده اول وجهله حاضر بولاندیلر بعده
جد عالی تبارلری سلطان سلیمان خان حضرتلری جمال
باکاللری مشاهده سی آرزوسین ایتکله محمیة قسطنطنیه
علیه یه کتورتدیلر و برنجیه ایام دیدار شریفلری مشاهده سینه
و مصاحبت لطیفلری تلذذ یله دور فلک نافر جامدن کام آلدیلر
و برمدن نصیره ارقام و اوهمامه صغیر نقود غیر معدوده برنجیه

IBRAHIM PECEVI

Istoriograful otoman Ibrahim Pecevi, născut la Pécs în Ungaria, în 1574, ocupă un loc de frunte în istoriografia otomană. Moartea sa pare a fi survenit în jurul anului 1650.

Lucrarea sa, *Tarih-i Pecevi* (Cronica lui Pecevi), tratează evenimente din perioada 1520—1639, adică începînd cu Suleiman Magnificul și pînă la ultimii ani de domnie a sultanului Murad al IV-lea. Opera sa este considerată ca unul din prețioasele izvoare otomane. Ibrahim Pecevi fiind printre primii istoriografi otomani, care pe lângă documentele turcești utilizează și izvoare străine, îndeosebi maghiare.

Ediția folosită : *Pecevi Tarihi*, Istanbul, Neşriyat Yurdu „Yeni Sark Maarif Kütüphanesi”, M. Hüsseyin Tutya, 1969, vol. II, p. 354—361; 364—365.

PECEVI TARIHI

Eflak voyvodası Mihalın Adamlarının ve Haracının Geldiği

Eflâk voyvodaları ordunun seferinde top arabaları için beygirleri vermişlerdi. Bu defada Pesprim seferine gidileceği sırada iki üç yüz beygir, göndermişken tekrar Belgrattan beygir istenilmesi ve haracın da gönderilmesi için vezir-i âzam tarafından adamlar gönderilmişti. Fakat bunların neden vaktinde gönderilmeyerek adamlar gönderilmesine mecbur bırakıldığı için suçlu tutulmuşlardı. Yanık sahrasında, adamlarıyla galiba dört yüz beygire kabul edilmiş olan haraç ve bazı hediyeler gönderdiler ; ama işine vaktinde erİştiri lmediği için gelen adamlar kabahatlı tutulmuş ve bu sebeple boyunları vurdurulmak üzere siyaset meydanına götürölmüşlerdi. O sırada serdarın oğlu Mehmed paşa orada bulunuyordu. Babasına minnet ve ricalarda bulunarak öldürölmekten onları kurtardı. Ama getirdikleri hediyeleri kabul etmiyerek : (İnşaaallahü Teala bundan sonra ilk seferimiz Eflâk üzerinedir. Padişah memleketi olan Eflâk ve Buğdan'ın böyle ihmalcı bir iki dinsiz kâfire verilmesi nederece lâzımdır ?) diyerek yalan ve öldürölmekten kurtulan adamlara hapsettirir. Sonra bunları Belgrat'ta serbest bırakarak bu konu üzerinde şiddetli bir nâme de yazarak onlara gönderir. Ama zaten Voyvoda Mihal isyana hazır bir kâfirdi. Serdarın bu hareketi ve yazısı üzerine hemen isyan bayrağını kaldırır. Ve kaldırı Eflâk memleketinde olan islâmları öldürür burada ne edip ne ettiği inşaallah yakında özet olarak anlatılacaktır.

Mihal'in İsyanının Tahkiki

Sene 1003 H., 1594 M. Bu abdiâciz [Peçevi Ibrahim] Tuna defterdarı iken Dobruca'da Pazarcık adında köyden dönme bir küçük kasaba

vardır. Orada misâfir olduk. Oranın Ali Can Efendi adında ihtiyar bir kadısı vardır. Bize geldi. Konuşma sırasında bazı mâceralardan ve Mihal'in isyanından bahsetti ve şöyle anlattı : „Eflâk beylerinin başşehri olan Bükreş'te Mihal'den alacaklı olan dört binden fazla adam vardı. Bunların çoğu yeniçeri ve büyüklerin kulları idi. Bunlar her gün bu dinsiz Mihal'e karşı çıkarlar, onun sarayını taşla tutarlar ve çok yerlerini yıkarlar, ellerine geçen elbiselerini kaparlar, kapısında bulunan adamlarını döverler ve yaralarlar. Bu hal nihayet mel'un Mihal'in (canına tak) dedi ve bir gün bu adamları topladı ve şöyle dedi : „(Beni öldürseniz büsbütün alacaklarınız kaybolur, gelin sözüme razı olun. Eflâk memleketlerinin nahiyeilerine kadılık derler. Her kadılığa benim adımım ile getirin, beraber bir kaçır adam gidin, ne kadar mal tahsil edilmişse içinden hisseniz kadarını alın.

Epeyce bir münakaşadan sonra Mihal'in bu teklifine razı olurlar. Bu iş için onlardan beş yüz kadar adam ayarır. Mihal ortaya sürdüğü bu teklifi onların sıkıştırmaklarından birkaç gün olsun kurtula bilmek için yapar. Bununla beraber gidenler birkaç gün kaldıktan sonra, Mihal'in söylediği malı tahsil ederek gelirler. Malı ortaya korlar. Bunun bütün borçları karşılamıyacağını görürler. O zaman yine bir çok münakaşadan sonra, şöyle bir karar verirler : „(Evvelâ borcu hesap edelim, sonra alacaklılara eşit olarak taksim edelim)”. Şimdi bunu hesap edecek adamı bulmayı düşündüler. Onu da buldular ve : „(Yerkökü kadısı gelsin, ne zaman Eflâkta islamın arasında böyle bir dâva olsa Yerkökü kadıları gelir, fasletmeğe emr-i şerifle memurdurlar) denildi. Hemen kadıya bir araba ve adam gönderdiler. O sırada Yerkök'te ben nâip idim. Allah'ın hikmeti, kadımız o zaman hasta idi ve beni gönderdi. Bükreş'e vardık. Bir iki gün hesap ettik, hesapta şu yüzden : Meselâ bir herif gelir, altmış akçanın senedini gösterir. Mihal ise doğru dur, senet benimdir der. Ama bana ne verdin? Cins beyan eyle ! İşte altmış yük akça der. Bir takım tartışmalardan sonra, adam cins beyan eder. Meselâ : Nakit on yük, bir murassa hançer, yirmi yük, bir eder akımı beş yük, sonrakiler de buna göre ... Nihayet altmış yüke çıkar, bundan sonra alacaklıya müslüman sen bunların kıymetini ispata kadir değilsin, benim ve senin dahi malûmundur. Her verdiğini üç dört bahasından ziyadeye vermişsin. Yirmi yüke verdiğin hançeri sana beş yüke, üç yüke vereyim. Böylece birçok dedikodudan sonra altmış yükü otuz kırk yüke razı eder, ve : „(Kadı Efendi yaz) diye tescil ettirir. Kendi kâtiplerine yazdırır.

On yük aşağı olanları asla hesaba almadı ve bunlar çok kolaydır dedi. Nihayet böylece borcu yedi bin akçaya indi.

Bu işlerden sonra dışarı çıkmıştım. Orada evvelden beri dostum olan bir kâfir vardı. Gelip gittikçe evine konar, bazen de işlerini görürdüm. Bana yanaştı ve dedi ki : „Alican Efendi, kaç yıldan beri seninle tuz ekmek yeriz?” dedi. Ben de : „Yirmi yıl var ola” dedim. Dedi ki : „(Öyle ise ekmek ve tuz hakkını yerine getireyin sana söyleyeceklerimi dinle !)” dedi. Ben : „No'la?” dedim. Bana : „Eğer sözüm tutarsın, burada ikindiye kadar kalma ve Yerkökü'ye dahi varıp efkâra dalma. Hemen Rusçuk'ta bulunmaya ve bir saat evvel Tuna'dan geçmeye çalış” dedi. Ben ona : „Sebebi nedir?” dedim. O zaman bana : „Ya ben sana ne dedim ki sebebini sorarsın?” dedi Ben de : „İşte şöyle demedin mi” dedim. Ve bana : „Ben çok zamanlarda yabana söylerin. Kâhi bana cûnun galebe eder.” dedikten sonra sözü kestim ve dediklerine inanarak daha söyletmedim. Ama bakıyordum ki şehirde bir

hareket ve bir telâş var. Evvelki gibi değil. Yer yer toplanmalar oluyor. Hiç bir kâfir sakin değil. Hemen arabaya bindim ve çok acele yola girdim. Ve ahvali kadiya söylemeğe acele ettim. Meğer mel'unlar Bükreş'ten çıktığım saate orada olan müslümanları öldürmüşler. Ve alay ala yolup Yerkök'e gelmişler. Bunları görünce başka çâre bulamadım, hemen soyundum çok iyi yüzme bildiğim için Tuna'yi yüzerek geçtim. Nehirden bir haşka adam daha yüzerek geçti. Yerkök'te kadın ve çocuktan belki üç dört bin nüfuz olurdu. İkimizden gayri bir can kurtulmadı. Şehr yağma edildi. Kadın ve erkekten kalanlar esir edildi ve kasa ba yakıldı.

*Ferhat paşa'nın vezir-i Azam Olduğu ve Eflak Taraflarına
Serdartayin Edildiği*

Sene 1003 1594 Cülüs sırasında sadarek kaymakamı olan Ferhat Paşa, padişaha yakın bulunarak saltanat işlerine dair söylenmesi gerekenleri arz etmeye memur edilmiştir. Ferhat paşadan memnun olan padişah sadrazam yaparak yeni mührü kendisine vermişti. Eski mührün alınması için Sinan paşaya adam gönderilmiş ve kendisinin de Mal-kara'ya gönderilmesi ferman edilmişti.

O sırada Eflâk eşkyasının isyan bayrağını çekmiş bulunan voyvoda Miha ile o kiş mevsiminde Tuna'yi buz üzerinden geçerek Rusçuk kasabasını ve o semtin kasabalarını, köylerini tamamıyla harap etmiş, pek çok kadın ve çocuk esir etmiş, erkekleri öldürmüş, mal ve mülk sahibi olan zenginleri zincire vurmuştu. Mihal'in bu yaptıkları padişaha bildirilince, Ferhat paşaya Islâm askerlerinin serdarlığını de vererek ilkbaharda Eflâk taraflarına gönderdi.

*Budin Taraflarını korumak İçin Anadolu Beylerbeyisi Mehmet
paşa'nın Serdar Tayin Edilişi*

Sene 1003 H. 1594 <recte : 1595> M. senesinin ialinde Ferhat paşa bütün islâm askerlerine serdar olarak Eflâk taraflarının memur edilince, Budin serhatlerinin de mümkün olduğu kadar muhafazası için Anadolu beylerbeyi bulunan Efendimiz Lala Mehmet paşaya da emir ve berat gönderilerek vezir-i âzamin Eflâk üzerine gönderilmesi ile Mehmet paşanın da Budin taraflarında olan islâm askerine serdar tayin edilidiği bildirilmiş ve serhattin muhafazasında da büyük gayretlerde bulunması emredilmişti. Bu emir serhatte bulunan diğer Mirimiran (= Beylerbeyi) ve ümeraya dahi emirlerle bildirildi [...].

*Vezir-i Âzam Serdar Sinan paşanın Eflak Memleketlerine
Giderek Bozğuna Uğrayışı*

Serdar Sinan paşa hiç durmadan kalkarak Rusçuğa hareket ettiğün önce vezir Mehmet paşanın oğlu Hasan paşa üzerine gelen sekiz bin kâfiri Allah'ın izni ile bozmuş hayli diller ve başlar getirmişti.

Oradan Tuna köprüsünden geçildi ve Yerkökü sahrasına inildi, oradan da Bükreş'e doğru yürüşe geçtiler. Fakat her bataklık ve belki her meşelik nice bin kâfirle dolmuştu. Dâima Islâm askerine ulaşırlar, ordunun etrafını dolaşırlardı. Bu hal karşısında Allah'ın takdiri ile olacak ; Islâm askerine bir korku ve çekengelik gelmiş idi ki asla düşmana karşı durmayorlardı. Rumeli beylerbeyisi bir bataklıkta şehit ve Eflak beylerbeyisi olacak

Saturecu Mehmet paşa da kaçarken yaralanmıştı. Sonra bir batağa geldiler ki serdarın kardeşi Ayaz paşa'nın oğlu Mustafa paşa ve Niğbolu mutasarrıfı Hüseyin paşa o bataкта kalabalıktan çığnendi kaldı.

Mağrur serdar ise atından ve kullarından uzak düşmüş, batağa batarak yaya ve perişan bir halde kâh kalkıp kâh durur, kâh oturup, kâh yürürken Rumeli bahadırlarından Deli Hasan «denilmekle meşhur ve kuvvetli bir yiğit gelerek Sinan paşayı arkasına almış ve bataklıktan çıkarmıştı. Sonra bu bahadır : „(Batakçı Deli Hasan)” diye anılmaya başladı ki vezir-i âzam Koca Murat paşaya deli-başı iken ölmüştü.

Sene 1004 H. 1595 M. başlarında Bükreş'e gelindi ve orada on beş gün kalınarak bir küçük palanga yaptırıldı. Orada askere akın verdiler. Asker ise irak, yakın demedi, çok memleketleri yağma etti ve çok ganimet alarak selâmetle geldiler. Nihayet çok rezil olan Erdil memleketlerine giremediler. Oradan kalktılar, muharremin altısında Tergovişte'ye geldiler. Orada tam bir ay istirahat ettiler. Bu arada bir de kale yaptılar. Çorum sancağı beyi Haydar paşa oğlu Ali bey Trabzon eyâleti ile orada alıkhundu. Ümeradan Köstendil ve Delvine sancaklarının muhafzasına tayin ettiler. . . .

Sonra oradan güçtüler ve kuşlukluk yere kondular. Meğer Voyvoda Mihal oraya yakın bir yerde hazır bir halde islâm askerlerinin gelmesini bekliyordu. Hemen geldi ve Hasan paşanın tığı yere kondu. Kalede kalan gaziler dışarı çıkarak biraz çarpıştılar; ama dayanamıyarak döndüler.

Durum [u] serdara bildirilince : „(Dönelim, imdat edelim)” dedi. O sırada bir bataک ormandan üçyüz kadar kâfir belirdi. Rumelinden beş altı bin asker vardı. Bunların üzerine gittiler, ama bozularak döndüler. Asıl garip olan taraf şu ki; bu beş altı bin adamın içinde yarasız beresiz bir adam yoktu. Yani döğüşmediler, gayret ve dikkat etmediler denilecek halde değildiler.

O sırada Mihal, Tergovişte'yi ateşe vererek, orada olanları kılıçtan geçirdi. Ali paşa ile bir iki mirlivayıda şişlere geçirerek ateşte çevirildiği haberi geldi. Serdar şaşkınlığından ne yapacağın bilmedi. Beylerbeyi olacak <Mehmed> Saturecu da : „(kalmak ne mümkündür?)” dedi ve kalmadı, hemen Bükreş'e giderek orayı ateşe verdiler Hazineyi, silâhları, savaş aletlerini, cephaneyi ve topları çektirerek Tuna köprüsüne can attılar. Bu sırada çok iyi bir bataкта kalmıştı. Hasan paşa kendi adamları ile ve Şam kulları ile çok gayret ederek çıkardı ve âr etmeyen serdara yetiştii. Ne zaman ki Yerkökü'ye geldiler, köprüden biri öbüründen önce geçmek için acele ettiler. İlk gelenler geçti. Sonra gelenlerse, kâfirler köprüyü kestikleri için Eflâk tarafındaki sahralara düştüler. Nice bin insan o taraflarda yok oldular. Pek çok top, cephane ve savaş için lâzım olan âlât oralarda döküldü kaldı. Öyle kötü bir durum oldu ki şimdiye kadar islâmlara bir daha olmamıştı.

CRONICA LUI PECEVI

Sosirea oamenilor vicleanului Mihai, voievod al Valahiei, şi primirea haraciului

Voievozii Valahiei dădeau din trecut cai pentru tunurile necesare expediţiilor împărăteşti. De asemenea, şi de astă dată, pe vremea expediţiei asupra cetăţii Vesperim, deşi el <Mihai> trimisese 200—300 de cai, totuşi, din partea vizirului cel mai merituos¹, plecaseră din Belgrad, din nou, oameni spre a cere cai şi a procura bani. Dar pentru că nu reuşise

ca acești cai să sosească înaintea de plecarea lui <a marelui vizir> din Belgrad, el <Mihai> meritase muștrare și pedeapsă. Oamenii săi au sosit în șesul Ianik, aducând un număr de 400 de cai, banii pentru care se augajase, precum și niște daruri ce se cuveneau.

Deoarece oamenii nu sosiseră la timp, după ce au fost ocăriți, ei au fost duși pe cimpul de osindă. Mehmed pașa, fiul <marelui vizir>, aflându-se în acel loc, i-a scăpat de la moarte cu mii de rugăminți și recunoștințe. Dar, refuzând darurile lui <Mihai>, el <Sinan pașa> a grăit: „Îușallah² după această <campanie>, prima noastră expediție va fi împotriva Valahiei. De ce trebuie ca țara padișahului — Valahia și Moldova — să fie dată unor ghiauri nepăsători și fără de lege?”.

Spuind astfel, el a amenințat cu oprire și închisoare pe oamenii care veniseră; apoi, slobozindu-i la Belgrad, i-a trimis cu o ilustră poruncă, aspră și strașnică, în acest sens, <că vor merge asupra lui Mihai>.

Rătăcitul de Mihai era însă un ghiaur neorocit; el se pregătise și era poruit pentru răscoală. Ciud a primit această dojană, din partea serdarului, el a ridicat numaidecît steagul răscoalei și i-a uimicit pe musulmanii care se găseau în Valahia. Cu ajutorul lui Allah se va povesti în continuare tot ce a făcut el <Mihai>.

Adevărul despre răscoala lui Mihai

În anul 1003³ ciud umilul de mine eram defterdar de Dunăre, am fost oaspete într-un orașel din Dobrogea cu numele de Pazargic, care fusese mai înainte un sat. Cadiul de acolo era un om bătrîn, căruia i se spunea Ali-Djan efendi. Acesta, venind, s-a iutluit cu mine. În timpul convorbirii, el a povestit astfel despre pățania pe care a avut-o cu rătăcitul de Mihai: „Creditorii rătăcitului de Mihai din București, capitala beilor Valahiei, poate erau mai mult de patru mii de oameni. Cei mai mulți dintre aceștia erau ieniceri și mai mari ai oștirii. În fiecare zi, ei mergeau asupra uelegiuitului mai sus arătat și aruncau pietre în serai și dărimau diferite părți ale acestuia. Ei puneau mîna pe ce apucan, îi băteau pe oamenii aflați la poarta sa și îi răneau. Toți aceștia îl săturaseră de viață pe afurisitul de Mihai.

Într-o zi el i-a strîns și le-a zis: „Dacă mă omoriți, veți pierde și ultima voastră avere. Ascultați de mine și înțelegeți ceea ce vă spun eu. Ținuturile Valahiei sînt împărțite în cadiate⁴. Mergeți cîteva oameni pe lungă omul men din fiecare cadiat și aduceți avuția încasată. Apoi luați din ea partea care vi se cuvine”. În sfîrșit, după multă gilceavă și îndărătnicie, i-a convins. În felul acesta, a ales dintre ei vreo 500 de oameni. El a luat această măsură numai ca să scape timp de cîteva zile de apăsarea lor.

După ce au trecut cîteva zile, adunînd bunuri, ei s-au întors. Dar, de data aceasta, lucrurile nu erau îndeajuns pentru toată datoria. Atunci el le-a spus: „Să facem mai iutii socoteala datoriei noastre și apoi, potrivit banilor, să-i împărțim după cum se cuvine fiecăruia”. După o lungă împotrivire, au căzut la învoială și cu aceasta.

Acum s-au gîndit să găsească omul pentru socotirea datoriilor. L-au găsit și <au zis>: „Să vină cadiul de Giurgiu” (totdeauna cînd era în Valahia o astfel de pricină din partea musulmanilor, veneau cadiii de Giurgiu, fiind însărețiați prin ilustre porunci pentru aranjarea lor.) Și de astă dată au trimis, ca de obicei, o caleașcă și un om. Umilul de mine eram ajutor de cadiu la Giurgiu. Ca prin minunea lui Allah, cadiul nostru a fost găsit cam bolnav și m-a trimis pe mine, nuchiașul vostru. Am ajuns

la București și am făcut socoteli timp de o zi, două. Socoteala se făcea în felul următor : De pildă, vine un om și arată act pentru 60 de poveri de aspri. Mihai spune : „E adevărat, dovada este a mea”. Datornicul zice : „Dar ce îmi dai? Spune-le pe soiuri !” El <Mihai> zicea : „Iată 60 de poveri de aspri”. După multă ceartă și îndârjire îl convinge pe acesta să-și arate lucrurile. De exemplu : zece poveri bani, un hanger, lucrat meșteșugit, în valoare de 20 de poveri, un obiect de casă de cinci poveri în sfârșit toate acestea se ridicau la suma de 60 de poveri. Dar acum musulmanul zicea : „Tu nu poți să dovedești prețuirea lor adevărată și acest lucru îl știi și tu și îl știu și eu. Tot ce mi-ai dat este pe un preț de trei-patru ori mai mare. Hangerul pe care mi l-ai dat cu 20 de poveri și l-aș da cu cinci sau chiar cu trei poveri”.

După multe vorbe și gîlcevi, îl făcea pe acesta să primească în loc de 60 de poveri 30 sau 40 de poveri. Apoi, spunea : „Cadi efendi, serie !” și mă puneă să trec în catastif.

De asemenea, puneă și pe scribii săi să noteze. Tot ce era mai puțin de zece poveri nici nu a pus la socoteală. Spunea că „acestea sînt nimicuri !”. În felul acesta datoria sa <a lui Mihai> s-a ridicat la 7 000 de poveri de aspri.

Cînd umilul de mine am ieșit afară, un ghiaur, cu care eram prieten încă de mult, și, de cite ori veneam sau plecam, poposeam în casa lui și citeodată aveam unele socoteli cu el, s-a apropiat de mine și m-a întrebat : „Hodja Ali-Djan, de cîți ani încoace mîncăm noi împreună pîine și sare?”. I-am spus că trebuie să fie vreo douăzeci de ani. „Prin urmare — mi-a spus el — vreau să-i fiu recunoscător lui Allah pentru pîine și sare și să-ți plătesc datoria”. Eu l-am întrebat : „Ce să fie oare?”, iar el mi-a zis : „Dacă vrei să-mi ascuți cuvîntul, să nu mai rămii aici pînă la chindie și, de asemenea, mergînd la Giurgiu, să nu te lași dus pe gînduri, ci să te străduiești să pleci îndată la Rusciuc și să treci Dunărea cu un ceas mai devreme”. Eu l-am întrebat : „Care este pricina?”, iar el mi-a răspuns : „Ți-am spus eu ceva? De ce mă întrebi pricina?”. Eu i-am grăit : „Nu mi-ai zis așa și așa?”, iar el mi-a spus : „În astfel de împrejurări eu spun aiureli; citeodată mă apucă nebunia”.

N-am putut să-l fac să-mi spună din nou acest lucru. Dar am văzut că orașul nu era ca mai înainte. Aici era o mișcare, o mulțime adunată. Nici un ghiaur nu era liniștit. Atunci, urcîndu-mă îndată în caleașcă, m-am întors în mare grabă. Am venit la Giurgiu și m-am grăbit să-i spun cadiului cum stau lucrurile. Însă afurisiții de ghiauri, în clipa în care umilul de mine ieșeam din București, i-au ucis pe toți musulmanii care se găseau acolo și apoi, formînd cete, au venit la Giurgiu.

Negăsind alt mijloc, m-am dezbrăcat de îndată, și, fiind un înotător foarte bun, am trecut Dunărea înot. Afară de mine a mai trecut încă un om. Dintre locuitorii Giurgiului, care, cu femei și copii, erau poate 3 000—4 000 de suflete, n-a scăpat nici unul, afară de noi doi.

Au fost luate ca pradă o mulțime de bogății. Multe femei și mulți bărbați au fost duși în captivitate; de asemenea, și orașul a fost incendiat [...].

Ferhad pașa ajunge mare vizir și este numit serdar împotriva Valahiei

În anul 1003 ⁵, pe vremea întronării lui Mehmed al III-lea, cai-macamul Ferhad pașa a ajuns vizir în locul lui Sinan pașa, surghiunit la Malgara.

Rebelii din Valahia cea neascultătoare, trecînd în iarna aceea Dunărea înghețată, împreună cu rătăcitul de Mihai, au devastat în întregime orașul Rusciuc, precum și ținuturile și satele din acel ținut, luînd în robie bărbați, femei și copii fără număr și fără seamăn. Pe cei mai mulți bărbați i-au ucis, iar pe cei care erau bogați i-au pus în lanțuri. Răutățile și nelegiuirile lor au fost înfățișate la tronul împărațesc al padișahului.

Atunci, sus-numitul <Ferhad-pașa> fiind numit serdar peste întreaga oștire, a fost însărcinat să meargă în primăvară în părțile acelea.

Numirea lui Mehmed pașa, beilerbei de Anatolia, ca serdar pentru paza părților Budei

În anul 1003, adică în acest an binecuvîntat, toată oastea islamică, împreună cu onoratul serdar, fiind ocupată în Valahia cea neascultătoare, a fost de asemenea nevoie, pe cît posibil, să fie păzite și serhaturile Budei. Pentru aceasta, efendiului nostru cel răposat, Lala Mehmed pașa, beilerbei de Anatolia, i-a sosit un ilustru berat cu porunci și s-a dat firman în sensul următor : „În cursul acestui an binecuvîntat, din pricina nevoilor, marele vizir fiind numit cu oaste islamică să meargă împotriva Valahiei cea neascultătoare, pe tine, de asemenea, te numesc mare comandant asupra oștii islamice care se află în acele părți; să depui eforturi pentru paza și apărarea <serhaturilor>”.

Plecarea marelui vizir și serdar Sinan pașa în Valahia cea neascultătoare și înfrîngerea sa

Cu cîteva zile înainte de sosirea sa la Rusciuc, asupra lui Hasan pașa, fiul vizirului <Sokollu> Mehmed pașa, venise un număr de 8 000 de ghiauri, dar, prin bunăstarea lui Allah cel preainalt, el îi înfrînguse. Au fost aduși mulți prinși și multe tigve.

De acolo, trecînd podul de peste Dunăre, au descins în șesul Giurgului și de aici au pornit spre București. Dar fiecare mlaștină, fiecare pădure de stejar se umpluse cu mii de ghiauri. Ei se apropiau mereu de oastea islamică și se învîrteau în jurul oștii împărațesti. Din voia lui Allah, oastea islamică a fost cuprinsă de o mare spaimă, încît nu putea să opună nici o împotrivire. Astfel, Haidar pașa, beilerbei de Rumelia, și-a găsit o moarte de martir într-o mlaștină; iar Satirgi Mehmed pașa, care urma să fie beilerbei de Valahia, a fost rănit pe cînd fugea.

Apoi au ajuns la o mlaștină unde, din pricina învîlmășelii, Mustafa pașa, fiul lui Aias pașa, fratele serdarului, și Husein pașa, care era mutasarif de Nicopole, au fost călcați în picioare. Orgoliosul serdar <Sinan pașa>, căzînd de pe calul său și fiind departe de ostașii săi, s-a înfundat în mlaștină. Rămas pe jos și înspăimîntat, cînd se ridica, cînd se așeza, cînd înainta. Atunci a venit unul dintre vitejii Rumeliei numit Deli Hasan, cunoscut prin puterea sa, și, luîndu-l în spinare, l-a scos din mlaștină. După aceea, mai sus numitul Deli Hasan a devenit vestit sub numele de Batakei Deli Hasan și a murit pe cînd era delibași al marelui vizir Kodja Murad pașa.

Pe la începutul lunii muharrem cel venerat din anul 1004⁶ au ajuns la București unde au făcut un popas și în timp de 15 zile au clădit o mică palancă. În localitatea aceea au dat învoire oștii să facă incursiuni.

Într-adevăr, nu au ținut seama de apropiere sau depărtare și, devastind multe ținuturi ale Valahiei, s-au întors teferi și cu multă pradă. În sfârșit, nu au putut să pătrundă în Transilvania. Ridicându-se de acolo, în a șasea zi a <lunii> muharrem au ajuns la Tîrgoviște unde au stat și s-au odihnit o lună întreagă și au construit o cetate. L-au lăsat acolo pe Ali bei, fiul lui Haidar pașa, sangeacbei de Ciorum, cu oastea eialetului de Trapezunt. Iar dintre emiri, au pus pentru paza cetății pe sangeac <bei> de Küstendil și Avlona.

[...]. Apoi au pornit din acel menzil <Tîrgoviște> și s-au așezat la cale de o poștă.

Dar rătăcitul de Mihai, fiind pregătit într-un loc din apropiere, aștepta întoarcerea oștii islamice pe care o urmărea din ochi. El a venit pe neașteptate și s-a așezat pe locul de unde plecase Hasan pașa. Gaziii care rămăseseră în cetate au ieșit și s-au luptat, dar, neputînd rezista, s-au întors în cetate. Cînd această știre a ajuns la serdar, el a spus : „Să ne întoarcem și să-i ajutăm”. Atunci au apărut iarăși vreo 300 de ghiauri dintr-o pădure mlăștinoasă. 5 000—6 000 de ostași dintre rumelioți au plecat împotriva lor, dar s-au întors înfrinți. De mirare era faptul că dintre acești 5 000—6 000 de oameni nici unul nu era teafăr, adică nu se putea spune că nu s-au luptat și că nu au depus eforturi.

Între timp, Mihai, dînd foc Tîrgoviștei, i-a trecut prin sabie pe toți cei care rămăseseră acolo. A sosit vestea că, înfigînd sulîța în Ali pașa și în citeva mirlivale, el i-a fript. De asemenea, serdarul, pierzîndu-și capul, n-a mai știut ce să facă, iar Satirgi, care urma să fie beilerbei <în Valahia>, zicînd că îi este peste putință să rămînă, a dat foc de îndată Bucureștiului.

Punînd să fie retrase vistieria, uneltele și munițiile și tunurile, au fugit spre podul de pe Dunăre. Unul dintre tunurile bune și frumoase rămăsese în mlaștină. Hasan pașa l-a scos cu mare greutate cu ajutorul oamenilor săi, și a ostașilor săi sirieni și l-a ajuns cu el din urmă pe serdarul cel nerușinat.

Cînd au ajuns la Giurgiu, s-au grăbit care mai de care să treacă peste pod. Cei care veniseră mai înainte au reușit să treacă, iar cei care sosiseră mai tîrziu au rămas pe partea Valahiei, deoarece ghiaurii au tăiat podul. Aproape o mie de suflete au pierit, murînd în acele părți, și multe tunuri și muniții, precum și alte unelte de luptă au rămas risipite pe acolo.

O așa mare pierdere nu i se întimplase oștirii islamice niciodată pînă acum.

¹ Sinan pașa.

² „Dacă vrea Allah”, urarea obișnuită a musulmanilor.

³ 16 septembrie 1594 — 5 octombrie 1595.

⁴ În text : „Kadılık”, aici în sens de județ.

⁵ 16 septembrie 1594 — 5 septembrie 1595.

⁶ Evail muharrem 1004=6-15 septembrie 1595.

INVENTAIRE
D E
DONATIUNEA G. SION
L'HISTOIRE
GENERALE
DES TVRCS.

Contenant leurs guerres, conquestes, seditions, & autres
affaires remarquables, tant contre les Chrestiens,
Grecs, Hongres, Polonois, Bulgares, Moldaues, Trans-
sylvains, Valaques, Sclauons, Espagnols, Venitiens,
Cheualiers de Rhodes & de Malte, que contre les in-
fidelles Tartaires, Perses, Egyptiens, Arabes, &c.

*Tiro de Chalcondyle Athenien, Paul Ioue, Leonclanius, Lonicerus,
& autres, iusques en l'annee mil six cens dix-sept.*

Par le Sr MICHEL BAUDIER de Languedoc.

*Et nouvellement reueu, continué & augmenté depuis ladite année mil six cens
dix-sept, iusques à la présente mil six cens vingt-huit.*

Auec la mort & genereuses actions de plusieurs Seigneurs, Gentilshommes
François, & Cheualiers de Malte, qui s'y sont trouuez.

A PARIS,

Chez CHARLES HUYLPEAU, sur le Pont St. Michel à l'An-
chre Double: Et en sa boutique dans la grand' Salle du Palais
contre le Parquet de Messieurs les Gens du Roy.

M. DC. XXVIII.

MICHEL BAUDIER

Istoric francez, născut în Languedoc în 1589 și mort în 1645, Michel Baudier a fost până cea mai fecundă a secolului său. El a lăsat numeroase opere, greoaie ca stil, dar bogate în amănunte care lipsesc din scrierile altor istoriografi contemporani. Din vasta sa creație menționăm : *L'Histoire des guerres de Flandre, depuis 1559 jusqu'en 1609* ; *Histoire générale de la religion des Turcs, avec la vie de Mohamet et les actions des quatre premiers califes* ; *Histoire générale du sérail et de la cour de l'empereur des Turcs* ; *Histoire du cardinal d'Amboise* ; *Histoire de la cour du roi de la Chine* ; *Histoire de l'abbé Suger* ; *Inventaire de l'histoire générale des Turcs*. Această ultimă lucrare reprezintă o compilație a unor scrieri contemporane sau anterioare, originală nefiind decât descrierea epocii 1617—1628. Cine sînt autorii nu se precizează căci cei nominalizați (Chalcocondile Laonic, Jovius, Leonclavius și Lonicer) au trăit pînă cel tîrziu în 1590, deci nu puteau scrie despre epoca 1593—1601.

Ediția folosită: *Inventaire de l'histoire générale des Turcs. Contenant leurs guerres, conquestes, seditions et autres affaires remarquables, tant contre les Chrestiens, Grecs, Hongres, Polonois, Bulgares, Moldaves, Transsylvains, Valaques, Sclavons, Espagnols, Venitiens, Chevaliers de Rhodes et de Malte, que contre les infidelles Tartares, Perses, Egyptiens, Arabes etc. Tiré de Chalcondyle Athenien, Paul Iove, Leonclavius, Lonicerus et autres, iusques en l'année mil six cens dix-sept. Par le Sr. Michel Baudier de Languedoc. Et nouvellement reveu, continué et augmenté depuis ladite année mil six cens dix-sept, iusques à la presente mil six cens vingt-huit. Avec la mort et genereuses actions de plusieurs Seigneurs, Gentilshommes François, et Chevaliers de Malte, qui s'y sont trouvez*, Paris, Charles Hulpeau, 1628, p. 525—527 ; 529 ; 540—542 ; 581 ; 586.

INVENTAIRE DE L'HISTOIRE GENERALE DES TURCS.
CONTENANT LEURS GUERRES, CONQUESTES,
SEDITIONS ET AUTRES AFFAIRES REMARQUABLES,
TANT CONTRE LES CHRESTIENS, GRECS, HONGRES,
POLONOIS, BULGARES, MOLDAVES, TRANSSYLVAINS,
VALAQUES, SCLAVONS, ESPAGNOLS, VENITIENS,
CHEVALIERS DE RHODES ET DE MALTE, QUE
CONTRE LES INFIDELLES TARTARES, PERSES,
EGYPTIENS, ARABES, ETC.

TIRÉ DE CHALCONDYLE ATHENIEN, PAUL IOVE,
LEONCLAVIUS, LONICERUS ET AUTRES, IUSQUES
EN L'ANNÉE MIL SIX CENS DIX-SEPT. PAR LE SR.
MICHEL BAUDIER DE LANGUEDOC. ET
NOUVELLEMENT REUEU, CONTINUÉ ET AUGMENTÉ
DEPUIS LADITE ANNÉE MIL SIX CENS DIX-SEPT,

IUSQUES A LA PRESENTE MIL SIX CENS VINGT-HUIT
AUEC LA MORT ET GENEREUSES ACTIONS DE
PLUSIEURS SEIGNEURS, GENTILSHOMMES
FRANÇOIS, ET CHEUALIERS DE MALTE QUI S'Y SONT
TROUUEZ

Livre quinziesme. Chap. XIV

Quant à la Valaquie, elle estoit dans la fureur de mille troubles, qui arriurent pour un tel subject. Apres que le Palatin, ou Vaivode, de la Valaquie, nommé Iuon, duquel nous avons desia parlé cy deuant, eut acheué son regne, ses guerres, et sa vie; un sien frere nommé Pierre, qui s'estoit refugié en France, luy succeda en ceste Principauté: il est vray que Henry troisieme, Roy de France & de Pologne, luy procura ce bien enuers Amurath. Mais le commencement de son regne fut si sanglant en ses cruautez, & si tyrannique aux exactions, desquelles il fouloit le peuple, que le Turc le manda à Constantinople le deposse, & mit en sa place Alexandre: mais ce fut encore bien pis, les impositions que celuy-cy faisoit sur le peuple, estoient insupportables, sa cruaute odieuse a tous, & ses actions accompagnées d'un faste de geant, & d'une arrogance si bouffie de sa presumption, qu'il estoit inaccessible aux gens de bien: De plus, pour viure au gré de ses passions, & n'estre point subiect à la censure des Turcs, il leur auoit permis de faire dans son pays, ce que bon leur sembleroit. Ainsi le pauvre peuple battu de deux vents furieux, de l'insolence d'Alexandre, et des ravages des Mahometans, ne scauoit quel refuge prendre, et son espoir, la dernière consolation des miserables, estoit de n'en auoir point: les filles et les femmes seruoient de jouet aux lubriques Turcs, et les ieunes garçons en l'age de quinze ans, estoient la proie de leurs desnaturées amours. En fin la violence de tant de maux porta les mieux sensez des Valaques, aux plaintes à l'Empereur Amurath; ils vont à la Porte à Constantinople, et se iettans à ses pieds, luy representent la grandeur de leurs miseres, et celle de la tyrannie d'Alexandre, et demandent pour leur Prince, Michel, descendu de la tige des Princes de la Moldavie, les vertus duquel (disoient-ils) feroient changer de face à la Valaquie. et rendroient le peuple heureux sous son regne. Le Turc le leur accorde et rappelle Alexandre, qui fut pendu à Constantinople, quelques années apres la mort d'Amurath.

Michel nommé Palatin de la Valaquie, et receu dans le pays, se separe de l'oobeysance du Turc, fait ligue offensive et deffensive contre luy, avec le Palatin de la Moldavie, les Kosaques et les Polonnois. Ainsi le Turc, pour soulager les Valaques, mit un ennemy dans le pays; mais ce malheur n'estoit pas seul pour luy. En ce mesme temps, les troupe de l'Empereur prindrent en Hongrie, la ville de Vissegrade, et en Croacie Crastouiz.

C'estoit ce qui se passoit au pays esloigné de la Court du Turc: mais ches luy les affaires y estoient encore plus troublez. Les Iannisaires ayans passé quelques mois sans estre payez de leur solde, s'esleuent seditieusement, prennent les armes, et mettent la ville de Constantinople au hazard de sa parte, et l'Empereur à celuy de sa vie. Leur premier effort fut au Serrail d'Amurath, où ils entrent en tumulte, iusques au corps de garde des Capigi, tuerent leur Bassa, et fussent passez outre si l'on n'eust barricadé les portes, car leur cry estoit tout haut, qu'ils vouloient avoir l'Empereur, pour se venger sur sa personne, du tort qu'on leur faisoit

de retenir leur solde : de sorte que pour les appaiser, Amurath fit pendre tout à l'heure, quelques miserables Thresoriers, qui peut estre n'estoient pas cause du delay de leur solde, et neantmoins ils furent immolez à la fureur de ces mutins ausquels aussi tost apres, on donna de l'argent. Mais ce sera bien tost à recommencer. Quelques Iannissaires de la troupe s'en vont au baghestan, ou marché public, pour y employer leur solde à l'achapt de ce qui leur estoit necessaire ; mais au payement un marchand refusa leur argent, disant qu'il estoit faux : un soldat sur ce refus mit la main au cimeterre, et tua le marchand en plein baghestan, lieu tenu pour saint et sacré parmy les Turcs. Le tumulte fut aussi tost par tout, les uns serrent leurs marchandises, les autres ferment les boutiques, qui fuit d'un costé qui se cache d'un autre. Mais les Iannissaires accourent au Serrail, demandent l'Empereur, pour se veger sur luy, de la tromperie qu'on luer auoit faite de les payer d'une monnoye fausse [...].

Livre seiziesme. Chap. II

[...]. Ces victoires si bien enfilées, et celles qui suivent, me font dire que si le zele de la Religion Chrestienne, unissoit les Princes de l'Europe, et bannissoit de leurs troupes, ces deux monstres de division, l'Ambition, et l'Enuie, il seroit malaisé au Turc, de tenir un pouce de terre en ceste partie du monde, où il faict une infinité de desordres, et si importants, que la Religion Catholique en est endommagée : car aux lieux où il empiete, les saints Temples sont conuertis en Mosquées, les Chrestiens souuent destournez vers le Mahometisme, la vertu bannie, la pudicité chassée, pour introduire en leur place, le vice, et la polygamie. Et tous ces malheurs n'ont eu entrée en la Chrestienté, que par la division de ceux qui en gouvernent les parties. Car que les Turcs ne puissent estre facilement chassés de ce qu'ils possèdent en Hongrie, Moldavie, Valaquie, Transsylvanie, et en d'autres lieux, on l'aura peu remarquer par le discours de ceste histoire. Et en la suite, un Palatin de Valaquie, avec une poignée de gens, defaict une puissante armée de Turcs, conduite par le premier Capitaine de leur Empire, dont l'affaire se passa en ceste sorte.

Sinam Bassa, tandis que la Transsylvanie estoit peu à peu reconquise par Sigismond, et l'aydé de son Lieutenant George Barbely, avec une effroyable armée de Turcs, passe le Danube, sans resistance, par la commodité d'un pont qu'il y fit dresser, avec dessein (disoit-il) de reconquerir la Valaquie, qui s'estoit destachée de l'obeissance de son maistre. Michel, Palatin de cette province, voyant une si puissante armée contre luy, passer hardiment le Danube, sans qu'il eust moyen de l'en empescher, pour le peu de forces qu'il auoit pour lors, se resout à faire le mieux qu'il luy seroit possible, pour la défense de sa province. Aussi tost il diuise ses troupes, et les distribue par les places importantes du pays, pour empescher le ravage que les ennemys ont accoustumé de faire dès qu'ils entrent en quelques pays ; et luy cependant avec un camp volant, seulement de six mille hommes, cherche un lieu commode, pour travailler son ennemy, et pouvoir secourir les siens, quand il en seroit de besoin. Or tout à propos, il trouve un lieu propre pour se camper, naturellement fortifié contre l'ennemy. Proche des rives du Danube, estoit un lieu assez spacieux, couvert d'un grand buisson, ou ozeraye, à guise d'une forest, mais aussi fangeux et aquatique, que les plus moites palus d'autour la rivièrre, ouvert seule-

ment d'un chemin si estroit, qu'à peine trois hommes de cheval y pouvoient passer de front. Là se logea le Palatin avec ses gens, apres avoir donné ordre par tout, que les Turcs n'eussent aucun chemin libre, que par là, où ils l'auront le moins. L'avantage de ce lieu rendoit le Palatin aussi puissant que le Turc, et Sinan ne pouvoit passer ailleurs, pour avancer plustost dans la Valaquie : aussi vint-il se camper tout proche de là, de sorte que les deux camps se voyoient facilement ; et le Bassa iettant sa veuë dans celui du Palatin, considerant le peu de gens qu'il avoit, en comparaison de son armée, composée de plus de cinquante mille combatans, et des meilleurs soldats des Turcs, arresta long-temps sa pensée sur l'admiration de la hardiesse du Palatin, d'oser avec une poignée d'hommes, attendre de pied ferme un si grand nombre d'ennemis. Mais celui-là luy fournira tantost de plus grand subiect d'admiration, quand il mettra une partie de ses gens en pieces, le reste en fuite, et le reduira luy-mesme a un tel point, qu'il se verra dans la bouë jusques aux oreilles.

Tout le reste de ce iour se passa aux occupations de se considerer les uns les autres. Les Turcs se mocquoient des Valaques, et n'avoient que ce desplaisir, de ce que ceux-cy n'estoient en plus grand nombre, pour rendre leur victoire plus glorieuse. Mais les Valaques serieusement attentifs à ce qu'ils devoient faire le lendemain, portoient leur yeux, leurs mains, et leurs coeurs au Ciel, pour en impetrer du secours, sans lequē ils sentoient bien leurs forces trop debiles, pour saustenir une si noml breuse multitude d'ennemys : Michel leur Palatin, les exhortoit genereusement au combat. Donc le lendemain arriuē, lors que l'aurore ramenoit le jour au monde, ceste poignée de Valaques, mais grands en courage, vont la teste baissée donner dans le gros de leurs ennemis, avec une telle vigueur, qu'ils contraignirent les Turcs de reculer à l'abord : mais ceux-cy s'estans apres recogneus, ils revindrent au combat et tindrent teste aux Valaques, avec ce seul avantage, de pouvoir rafraischir plus souvent leurs gens, comme ils estoient en grand nombre. Ainsi la bataille dura tout le jour ; et lors que Le Soleil commençoit à se plonger dans l'Ocean, le Palatin craignant que le nuict ne separast le combat, et ne le contraignist de se retirer, sans pouvoir rien obtenir sur son ennemy, fit alors avancer un bataillon de gens de pied, qu'il avoit logé sur les ailes du camp. Ceux-cy tous frais et hardis, se ruent sur les Turcs d'une telle furie, que les frappans autant de l'espouvente que du fer, les mirent en fuite, en massacrerent un fort grand nombre, prindrent plusieurs de leurs enseignes, et particulieurement l'enseigne verte, que les Turcs croyent avoir esté à leur Prophete Mahomet, la tinnent pour chose entierement sainte, et la portoyent à la guerre, comme la vraye cause du bon-heur qu'ils y reçoivent, mais icy elle fut sans vertu. Quant au Bassa Sinan, faisant compagnie à ceux qui fuioient plus viste que les autres, son cheval tomba d'un pont à bas, dans un borbier de marais, et luy aussi, qui donna bien de la peine à ses gens pour l'en retirer. Ainsi se dissipa ceste grosse nuée de gens armez, enflée et bouffie d'orgueil aussi tost que le Soleil de iustice eut donné un rayon de secours à ce petit nombre de Valaques, qui se retirerent apres en triomphe chargez d'un tres-riche butin. Que si les Princes Chrestiens estoient saintement unis ensemble, on verroit bien d'autres défaits de Turcs, qui ne regnent que par la division de ceux-là.

Chap. III

[...]. Le Turc battu et défait en une de ses armées, en met aussi tost une autre sur pieds. Sinam ne faisoit que de partir, en fuyant du champ de bataille, où les Valaques l'avoient vaincu, et croyoit-on qu'il se sauvast encore, lors qu'il revint avec une plus puissante armée qu'auparavant, avec laquelle il s'occupe à poursuiure viuement les Valaques, resolu de tirer raison de l'estrette qu'ils luy avoient fait souffrir. Mais ceux-cy se tindrent sur leur avantage, la perte qu'ils avoient faite d'une bonne partie des leurs, ne leur permettoit pas d'en venir encore un coup aux mains avec les Turcs : de sorte qu'ils se retirerent en lieu de seureté, vers les montagnes esloignées du camp des Turcs. Cependant leur Platin depescha en diligence, vers Sigismond Prince de la Transsylvanie, pour avoir du secours. Ce qu'il obtint bien facilement, puis que cest affaire n'estoit pas moins important pour le Transsylvain, que pour l'autre. Mais Sinam ne remportera de ce retour que la perte de plusieurs bonnes places, celle d'une partie des siens, et la honte d'avoir encore fuy [...].

Chap. X

[...]. Or un peu auparavant la défaire des Chrestiens en cette dernière bataille, le vingt-troisiesme d'Octobre de la mesme année, le Palatin, ou Vayvode de la Moldavie, mit le siege devant la forteresse de Nicopolis ; et comme il eut saisi le principal boulevart de cette place, le Sanjac qui commandoit dedans, se défiant de ses forces, luy enuoya plusieurs robbes de toile d'or, grand nombre de martres zibelnes, plusieurs beaux chevaux richement enharnachez, et avec ces presents, le pria de vouloir leuer le siege, l'assurant que s'il le faisoit ainsi, Mahomet enseueliroit dant un eternal oubly, les crimes par luy commis contre sa hauteesse, et pour signaler davantage ce seruice, continueroit à son fils, le Palatinat de la Moldavie. Toutes ces promesses, ny moins les presents, ne firent pas leuer le siege de devant Nicopolis, au Vayvode, mais bien les considerations, que la forteresse d'Agria estoit prise, que Mahomet n'estoit pas loin de là, avec un monde de gens armez, car ses troupes faisoient bien deux cens mille combatans. Or comme le Palatin s'en retournoit de Nicopolis, un matin au réueil du Soleil, s'estant auancé devant son armée avec six cens de ses amis, il eut nouvelles que cinq cens Turcs picoran la campagne, faisoient un grand dégast dans le pays ; il y accourt, suiuy de ce peu de gens, les attaque, les bat, en tue quatorze de sa main, et peu apres soustenu de ses troupes qui le suivoient, met le reste en fuite. Du depuis, la nécessité de ses affaires, le peu de secours qu'il recevoit des Princes Chrestiens, l'obligerent à recevoir de Mahomet, en signe de grace et d'obeyssance, l'enseigne de Vayvode, qu'un Chaoux luy apporta de Constantinople. Ceste paix donna le calme à ses affaires, et le repos à son pays, pendant quelques années, mais lors que les Turcs le voulurent contraindre de mesler son espée avec leur cimenterres, et faire la guerre aux Chrestiens, il repudia leur amitié, et se destacha de l'obeyssance que l'enseigne de Vayvode luy avoit fait rendre [...].

[...] Mais les armes Chrestiennes estoient tousiours victorieuses pour la ruine des Turcs. Michel Vayvode, ou Palatin de Moldavie, et de Valaquie, ce vaillant homme, dont nous avons parlé nagueres, s'estant entierement separé de l'amitié de l'Othoman, estoit retrourné à Nico-

polis, l'auoit assiegée, prise et apres un general massacre des Turcs qu'il trouua dedans, mit le feu par tout, et ravage tous les environs, et pour signaler davantage sa victoire, avaoit deliuré de l'esclavage des Turcs, seize mille Chrestiens, et iceux conduits en Valaquie, pour y ioiyr à souhait du bon-heur d'une douce liberté. . . .

INVENTARUL ISTORIEI GENERALE A TURCILOR
CUPRINZÎND RĂZBOAIELE, CUCERIRILE, ASEDIIILE
ȘI ALTE FAPTE REMARCABILE ATÎT ÎN
CONFRUNTAREA CU CREȘTINII: GRECII, UNGURII,
POLONEZII, BULGARII, MOLDOVENII,
TRANSILVĂNENII, VALAHII, SLAVII, SPANIOLII,
VENEȚIENII, CAVALERII DE RODOS ȘI DE MALTA,
CÎT ȘI CU NECREDINCIOȘII TĂTARI, PERȘI,
EGIPTENI, ARABI ETC.
EXTRAS DIN CHALCOCONDYLAS ATENIANUL, PAUL
IOVE, LEONCLAVIUS, LONICERUS ȘI ALȚII,
PÎNĂ ÎN ANUL 1617, DE MICHEL BAUDIER DE
LANGUEDOC ȘI REVĂZUT DIN NOU, CONTINUAT
ȘI ADĂUGIT ÎNCEPÎND DIN ANUL 1617 PÎNĂ ÎN
PREZENT, 1628. DESPRE MOARTEA ȘI FAPTELE DE
BRAVURĂ ALE MAI MULTOR SUVERANI, NOBILI
FRANCEZI ȘI CAVALERI DE MALTA CARE AU
PARTICIPAT

Cartea a XV-a. Capitohul al XIV-lea

[...]. Cît privește Valahia, ea era în culmea tulburărilor provenite în urma acestor întîmplări. După ce domnul sau voievodul Valahiei, pe nume Ioan¹, despre care am vorbit mai înainte, și-a încheiat domnia, războaiele și viața, un frate al său numit Petru², care se refugiase în Franța, i-a urmat la domnie în acest principat : este adevărat că Henric al III-lea, rege al Franței și al Poloniei, l-a sprijinit împotriva vrerii lui Murad³, dar începutul domniei sale a fost atît de sîngeros datorită firii lui crude și atît de tiranic prin abuzurile de putere cu care împila poporul, încît turcul * l-a chemat la Constantinopol, l-a deposedat de putere și a pus în locul lui pe Alexandru⁴; dar a fost și mai rău, dările impuse poporului erau de nesuportat, cruzimea sa îl făcu odios tuturor, iar acțiunile lui însoțite de un fast nerușinat, de o înfumurare atît de trufașă, de fudulă, încît oamenii de bine nu puteau ajunge la el. Mai mult încă, pentru a putea trăi după placul pasiunilor sale și pentru a nu fi supus hatîrului turcilor, el le-a îngăduit să facă în țara sa tot ce au socotit de cuviință. Astfel, încît bietul popor, bătut de vînturi pustiitoare din ambele direcții, de trufia lui Alexandru și de prăpădul mahomedanilor, nu mai știa încotro să se îndrepte, iar nădejdea sa, ultima consolare a celor nenorociți, era de a nu mai avea nici una; fetele și femeile erau obiectul de batjocură al turcilor desfrînați, iar băieții tineri la vîrsta de 15 ani deveneau pradă impulsurilor lor denaturate. Pînă la urmă violența atîtor năpaste a făcut pe cei mai cu judecată valahi să se adreseze cu plîngeri împăratului Murad : ei se duc la Poartă, la Constantinopol, și se aruncă la picioarele împăratului înfățișîndu-i nesfîrșitele lor suferințe și nemărginirea tiraniei lui Alexandru și-l cer principe pe Mihai, descendent al ramurii principilor

din Moldova⁵, ale cărui virtuți (spuneau ei) vor schimba fața Valahiei iar poporul va fi fericit sub domnia sa. Turcul * le împlinește cererea, îl reccheamă pe Alexandru, care, cîțiva ani după moartea lui Murad, a fost spinzurat la Constantinopol.

Mihai, numit domn al Valahiei și primit în țară, nu mai dă ascultare turcului *, alcătuiește o coaliție ofensivă și defensivă împotriva lui cu domnul Moldovei², cazacii și polonezii. Și așa turcul *, vrînd să ușureze pe valahi, a pus în țară un dușman ; dar aceasta n-a fost singura lor nenorocire. În aceeași perioadă trupele împăratului cuceresc în Ungaria orașul Visegrád și în Croația Crastoviz.

Aceste întîmplări se petreceau departe de împărăția turcului *. Dar la el acasă cele ce se desfășurau erau mai neliniștitoare. Ienicerii, văzînd că trec cîteva luni fără să-și primească solda, plănuiesc, în ascuns, o rebeliune, se înarmează și pun orașul Constantinopol în pericol de a fi pierdut, iar pe împărat de a-și sfîrși viața. Primul lor atac s-a îndreptat către seraiul lui Murad unde au intrat cu zarvă mare și au pătruns pînă la corpul de gardă al capugiilor pe al căror pașă l-au ucis și ar fi mers mai departe, dacă nu ar fi fost baricadate porțile, căci ienicerii strigau sus și tare că-l voiau pe împărat, pentru a răzbuna cu ființa sa nedreptatea de a nu le fi plătit solda ; astfel că, pentru a-i potoli, Murad a pus pe dată să fie spinzurați cîțiva nenorociți de vistiernici, care poate că nu erau vinovați de întîrzierea plății soldelor ; totuși, ei au fost jertfiți pentru a domoli furia răzvrătiților, cărora pe loc li s-au dat banii. Dar, puțin după aceea, totul a reînceput. Cîțiva ieniceri din trupă s-au dus în caghestan sau piața publică pentru a cumpăra cu solda lor cele necesare ; cînd au plătit, un negustor a refuzat banii lor spunînd că sînt falși ; la acest refuz, un soldat a pus mîna pe iatagan și a omorît pe negustor în plină piață, loc considerat sfînt și inviolabil de turci ; de îndată, zarva s-a răspîndit, unii își strîng marfa, alții închid magazinele, unii fug care încotro, alții se ascund, iar ienicerii se îndreaptă în goana mare către serai și-l cer pe împărat, pentru a se răzbuna împotriva lui, pentru înșelăciunea făptuită prin plătirea cu bani falși.

Cartea a XVI-a. Capitolul al II-lea

[...]. Această înșiruire de biruințe și cele ce urmează mă fac să cred că, dacă zelul religios creștin ar fi unit pe principii din Europa și dacă ar fi izgonit din trupele lor cei doi monștri ai dezbinării, Ambiția și Invidia, turcului i-ar fi fost anevoie să dețină măcar o fărîmă de pămînt în aceste părți ale lumii, unde el săvîrșea puzderie de tulburări atît de însemnate, încît religia catolică era periclitată, căci, acolo unde pătrundea, templele sfinte erau transformate în moschei, creștinii erau ademeniți către mahomedanism, virtutea era izgonită, decența alungată, pentru a introduce astfel în locul lor viciul și poligamia. Și toate aceste năpaste și-au făcut drum, în lumea creștină, datorită dezbinării acelor care erau la cîrmă. Părerea că turcii n-ar fi putut fi cu ușurință izgoșiți din posesiunile lor din Ungaria, Moldova, Valahia, Transilvania și alte părți poate fi întărită prin relatarea ce urmează. Și apoi, un domn al Valahiei, în fruntea unui pumn de oameni, înfrînge o puternică armată turcească, condusă de primul căpitan al imperiului. Întîmplările s-au petrecut, după cum reiese în cele de mai jos.

În timp ce Transilvania era încet, încet, recucerită de Sigismund ⁷, cu ajutorul locotenentului său Gheorghe Borbely ⁸, Sinan paşa cu o înfricoşătoare armată de turci trece Dunărea fără a întâmpina vreo rezistenţă, pe calea lesnicioasă a unui pod, pe care l-a construit în mod special (spunea el), pentru a recuceri Valahia, care se desprinsese de ascultarea datorată stăpînului ei. Mihai, domnul acestei provincii, văzînd o armată atît de puternică îndreptată împotriva sa, ce trece cu îndrăzneală Dunărea, fără a avea mijloacele necesare pentru a o împiedica, se hotărăşte, cu toate că forţele lui erau puţine, să facă tot ce-i stă în puteri pentru apărarea provinciei sale. Imediat îşi împărţi trupele şi le repartiză în forţareţele importante ale ţării, pentru a împiedica ravagiile pe care duşmanii obişnuiau să le înfăptuiască, de îndată ce intrau în orice ţară; în acest timp, el, cu o tabără mobilă de numai şase mii de oameni, căută un loc potrivit, pentru a hărţui inamicul şi a veni în ajutorul <oamenilor> săi la nevoie. Or, ca prin minune, găseşte un loc prielnic ⁹, pentru a-şi aşeza tabăra, în care natura însăşi era o fortificaţie. Aproape de malurile Dunării, se afla un loc destul de cuprinzător, înconjurat de un mare tufiş, aproape ca o pădure, dar în acelaşi timp noroios, plin cu mlaştini, asemenea celor mai nămolose locuri din jurul rîurilor, cu o singură cale de acces şi atît de îngustă, încît abia puteau trece trei călăreţi unul lingă altul. Aci s-a instalat voievodul cu oamenii săi, după ce a poruncit tuturor ca turcii să nu aibă nici un alt drum de acces decît această cale. Avantajele acestui loc îl făceau pe voievod tot aşa de puternic ca şi pe turci, întrucît Sinan nu putea trece prin altă parte, pentru a înainta mai repede în Valahia; şi, astfel, şi-a ridicat şi el tabăra în apropiere, încît ambele tabere se vedeau una pe alta cu uşurinţă. Paşa măsura cu privirea tabăra voievodului, examinînd puţinii oameni de care dispunea acesta, în comparaţie cu armata sa, alcătuită din mai mult de cincizeci de mii de combatanţi, cei mai buni soldaţi ai turcilor; s-a gîndit îndelung şi cu admiraţie la cetezanţa voievodului, care îndrăznea, cu o mîină de oameni, să aştepte, neînfricat, un atît de mare număr de duşmani. Dar acesta îi va prilejui, curînd, un şi mai mare motiv de admiraţie, cînd va tăia în bucăţi o parte din oamenii săi, restul punîndu-l pe fugă, şi-l va încolţi pe el însuşi, atît de tare, încît se va trezi afundat în noroi pînă la urchi.

Tot restul zilei s-au observat unii pe alţii. Turcii îşi băteau joc de valahi, şi nu le părea rău decît că duşmanii lor nu erau şi mai numeroşi, astfel încît să dăruie victoriei lor aureola unei şi mai mari glorii. Dar valahii se pregăteau cu grijă pentru a doua zi şi cu ochii, cu mîinile şi cu inimile implorau cerul să le vină în ajutor, fără de care îşi simţeau forţele prea slabe, pentru a susţine o confruntare cu asemenea mulţime de duşmani; Mihai, domnul lor, îi încurajă să lupte vajnic. A doua zi, cînd aurora aducea încă o zi lumii, aceşti atît de puţini valahi, dar şi atît de mari prin vitejia lor, se aruncă cu îndrăzneală în miezul armatei inamice, cu o asemenea vigoare, încît îi obligă pe turci să dea înapoi, dar aceştia, revenindu-şi după întîiul şoc, reiau lupta, ţin piept valahilor dispunînd de un unic avantaj şi anume că, fiind în număr mare, ei puteau să-şi reîmprospăteze des ostaşii. Şi astfel bătălia a durat toată ziua, pînă cînd soarele a început să apună ¹⁰. Atunci voievodul, temîndu-se că noaptea va întrerupe lupta şi-l va obliga să se retragă fără să poată obţine nimic de la duşman, a adus în luptă un batalion de infanterie, pe care-l aşezase la marginile taberei. Aceştia, odihniţi şi curajoşi, s-au năpustit asupra turcilor cu asemenea minie, înfricoşîndu-i atît prin avînt, cît şi prin arme,

încît i-au pus pe fugă, au masacrat un mare număr dintre ei, au capturat mai multe steaguri și în special steagul verde, despre care turcii credeau că aparținuse profetului Mahomed, și-l considerau un lucru cu desăvîrșire sacru, purtîndu-l în războaie ca pe un adevărat talisman, dar stindardul aici nu și-a vădit virtuțile. Iar Sinan pașa, însoțind pe cei ce fugeau mai iute ca alții, a căzut împreună cu calul său de pe pod într-o mlaștină, iar oamenii au muncit din greu ca să-l scoată. Și așa s-a împrăștiat această mulțime de oameni înarmați, înfoiați de orgoliu, îndată ce soarele justiției a adus o rază de ajutor micului număr de valahi, care s-au retras apoi în triumf, încărcăți de o bogată pradă. Și, dacă principii creștini ar fi fost sfînt uniți laolaltă, am fi văzut încă multe alte înfrîngeri ale turcilor, care pot domni doar prin învrăjbirea acestora.

Capitolul al III-lea

[...]. Cînd una din armatele sale e bătută și învinsă, turcul pune de îndată alta pe picioare. Abia de plecase Sinan, fugind de pe cîmpul de luptă, unde valahii îl învinseseră, crezînd că el încă mai fuge, cînd iată că el s-a și reîntors cu o și mai puternică armată decît cea dinainte și a pornit în urmărirea valahilor, hotărît să dobîndească ștergerea rușinii pătimate din pricina lor. Valahii încercară să-și păstreze avantajele, însă pierderile suferite de o bună parte din oamenii lor nu le îngăduiră să se bată cu turcii, astfel că ei se retraseră în locuri sigure, înspre munți depărtați de cîmpul de bătălie. În același timp, voievodul lor i-a dat de știre cu iuteală lui Sigismund, principe de Transilvania, cerîndu-i ajutorul pe care l-a obținut cu ușurință, deoarece această stare de lucruri era la fel de importantă atît pentru transilvănean cît și pentru celălalt, dar Sinan nu va culege din această nouă campanie decît pierderea mai multor fortificații importante, a unei părți din armata sa și rușinea de a fi luat-o din nou la goană [...].

Capitolul al X-lea

Cu puțin înainte de înfrîngerea creștinilor, în această ultimă bătălie, la 23 octombrie, același an, domnul sau voievodul Moldovei ¹¹ asediază cetatea Nicopole și reușește să pună mina pe meterezele acestei cetăți ¹². Sangeacul care o comanda, neavînd încredere în forțele sale, i-a trimis mai multe mantii din stofă aurită, un număr mare de blănuri de jder și zibelină, mai mulți cai frumoși cu harnașament bogat, încărcăți cu alte daruri, și l-a rugat să ridice asediul, asigurîndu-l că, dacă îl va ridica, Mehmed ¹³ va îngropa într-o uitare eternă crimele comise împotriva înălțimii sale, și în plus i-a făgăduit că fiul său îl va urma ca domn al Moldovei ¹⁴. Nici toate aceste promisiuni și nici darurile nu l-ar fi făcut pe voievod să ridice asediul de la Nicopole, dacă n-ar fi luat în considerație urmările căderii fortăreței de la Agria ¹⁵, faptul că Mehmed nu se afla prea departe, cu o mulțime de oameni înarmați, și că trupele sale se ridicau la două sute de mii de combatanți. Pe cînd într-o dimineață, la crăpatul zorilor, domnul se reîntorcea de la Nicopole, în fruntea armatei sale și înconjurat de șase sute de prieteni, i-a parvenit știrea că cinci sute de turci trecînd prin sate le jefuiesc aducînd mari pagube țării; de îndată s-a pornit, urmat de puținii oameni ce-i avea, îi atacă, îi bate, ucide paisprezece cu mina sa; apoi, susținut de trupele sale care l-au urmat, pune pe fugă pe ceilalți. Ținînd cont de treburile interne ale țării, de puținul ajutor

ce-l primea de la principii creștini, este obligat să accepte de la Mehmed, ca un semn de favoare și de supunere, steag de domnie de la Poartă pe care un ceaș i l-a adus de la Constantinopol. Această pace i-a dat răgazul de a se ocupa de treburile țării și a adus liniște țării timp de câțiva ani. Când însă turcii au încercat să-l silească să alăture sabia sa iataganelor lor și să pornească război împotriva creștinilor, a respins prietenia lor și a socotit că nu mai datorează ascultare pentru însemnele de voievod trimise de turci.

[...]. Dar armatele creștine continuau să dobândească biruința spre surparea turcilor. Voievodul Mihai sau domnul Moldovei și Valahiei, acest om cutezător, de care am vorbit și mai înainte, rupînd definitiv prietenia cu otomanul, s-a reîntors la Nicopole¹⁶, l-a asediat, l-a luat, după ce a masacrat pe toți turcii ce i-a găsit înăuntru, a incendiat totul, a pustiit pretutindeni și, pentru a însemna și mai puternic victoria sa, a dezrobit din sclavia turcească șaisprezece mii de creștini, i-a adus în Valahia, ca ei să se bucure în liniște de norocul unei dulci libertăți.

* Sultanul.

¹ Ion vodă cel Viteaz, domnul Moldovei (1572–1574), despre ale cărui fapte de vitejie se auzise în Apus, este plasat greșit de autor pe scaunul Muntenici.

² Este vorba de Petru Cercel, domn al Muntenici (1583–1585).

³ Sultanul Murad al III-lea (1574–1595).

⁴ Între Petru Cercel (1583–1585) și Alexandru cel Rău (1592–1593) pe tronul Munteniei s-au mai perindat Milinea Turcitol (1585–1591) și Ștefan Sîrdul (1591–1592).

⁵ Michel Baudier atribuie printr-o confuzie lui Mihai Viteazul originea moldovencască a predecesorului său Alexandru cel Rău, fiul lui Bogdan Lăpușneanu, domnul Moldovei (1568–1572).

⁶ Aron Vodă (1592–1595).

⁷ În noiembrie 1594 Sigismund Báthory vestea la Praga și la Roma că începuse campania de recucerire de la turci a cetăților din vestul și sud-vestul principatului: Oradea, Lipova, Timișoara, Lugoj. Dar, numai după o lună de la difuzarea acestei știri oastea principelui se întorcea fără nici o izbîndă.

⁸ Gheorghe Borbely pare să fi fost la început un viteaz căpitan de haiduci români și sirbi, care a recucerit în primăvara și vara anului 1594 mai multe cetăți de la turci (Bocșa, Virșet, Făget, Becicherec). Mai târziu, Borbely ajunge comandantul cetății Lipova (1596) și unul din principalii conducători de oaste din Transilvania.

⁹ În zona mlaștinoasă a riurilor Ncajlov și Cîlniștea, în preajma satului Călugăreni (între actualele sate Ilulubești și Călugăreni).

¹⁰ La 13/23 august 1595.

¹¹ Muntenici (confuziile între Muntenia și Moldova sînt frecvente în istoriografia epocii, și se datorează faptului că autorii preluau majoritatea știrilor din presa timpului – „Zeitung” „Nouvelle”, „Avvisi” – în care inexactitățile de acest gen erau frecvente).

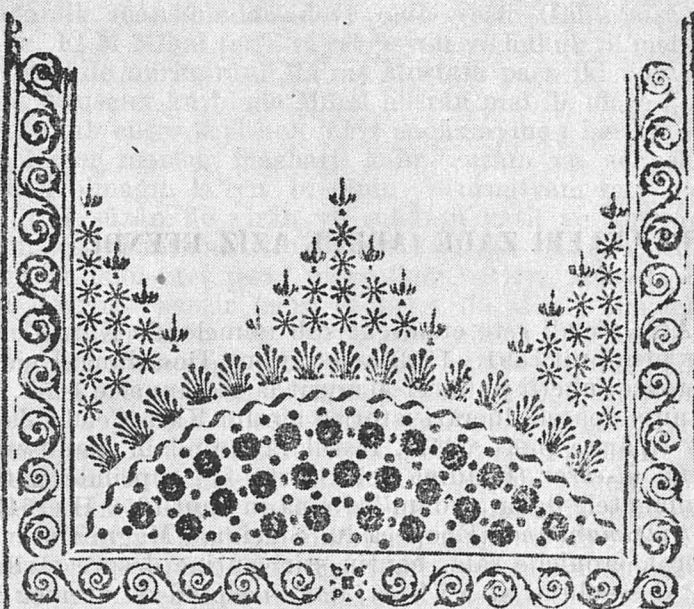
¹² În jur de 10/20 noiembrie 1596, Mihai trece Dunărea în fruntea a 12 000 de soldați, îndreptîndu-și atacul împotriva cetății Nicopole, unde cîștigă o frumoasă victorie; orașul este incendiat, însă cetatea a rezistat asediului.

¹³ Sultanul Mehmed al III-lea (1595–1603).

¹⁴ Al Muntenici.

¹⁵ După un asediu de numai 21 de zile la 3/13 octombrie 1596, puternica cetate Agria din Ungaria Superioară a capitulat în fața forțelor otomane. La scurt interval trupele imperiale și transilvănene, venite să elibereze cetatea, suferă o grea înfrîngere la Keresztes (16/26 octombrie).

¹⁶ La începutul lui septembrie 1598.

نسیم غنیمتیم حد و سیماس * و کلدسته نویسته ثنا و شکر بی قیاس *
 ناضر دخدمت رفت و روپ ساحه بارگاه کبریا پناه * و جواهر آفتاب ناب نصایه
 و نسایم تباریکه * درگاه رسالت پناه * قلوب ال و اصحاب جناب لینه شرایف
 رضیه و تکریم * اخلاف و تقدیم اولاد قدس کرم * قره چای زاده عبد العزیز
 حقیر بویوزدن برقع اندازمال شاهد سر ضعیف اولور که * اراره اوج شجره اولان
 ورقه بلمد پرواز روح اشیا ساز برج بدن آدم اولوب * اول ذات مکرم وسیله
 دانه تلمیس ایله افتاده دامگاه مشرف الصدم * اولدنی دمدن سلطان قلمرو
 عرب و عجم * علی الله تعالی علیه وسلم حضرت نوری عازم دارالخلود * و متوجه
 مقام محمود اولنج نام نامی بی پرایه صفیات تفسیر * و دردیاز صغیر و کبیر
 اولوب * زیر سر نگون قبه نیلگون کردونده غیرت خورشید و رشک ماهید
 اولان بدور سافره * رسالت * و نجوم زاهره برج نبوت * حضرت انک کیفیت
 افول و طلوعی * و چونکی استقامت و رجوعی رصد شناسان فن تفسیر اجله
 مفسرین * و دقیقه سخنان وادی تحقیق و تقریر نقاش مورخین * قلمز انبیین

KARA CELEBI ZADE (ABDUL AZIZ EFENDİ)

Abdul Aziz efendi este cunoscut sub numele de Kara Celebi Zade. El s-a născut prin anii 1591—1592 la Istanbul. De-a lungul vieții sale, a ocupat numeroase funcții publice. A murit la 11 ianuarie 1658.

Dintre numeroasele lucrări istorice ale lui Kara Celebi Zade numai două au fost tipărite pînă astăzi, restul rămînînd în manuscris. Prima din ele, *Ravdat ül-ebrrar* (Grădina celor virtuoși), cuprinde patru părți, relatînd evenimentele de la „Adam” și pînă în anul 1056 H (1646—1647). A doua este *Suleimanname* (Epopoea lui Suleiman Magnificul).

În general, cronicile sale conțin știri puține despre țările române pînă la sfîrșitul secolului al XVI-lea, dar, începînd cu vremea lui Mihai Viteazul, în lucrarea sa *Ravdat ül-ebrrar*, acestea cresc în frecvență și importanță.

Ediția folosită : *Ravdat ül-ebrrar*, Cairo, Bulak, 1832—1833, p. 476—486 ; 488 ; 491—492.

RAVDAT ÜL — EBRAR

[...]. Fi ramazan [1002] Eflâk voyvodahğı verilmek iktiza idüb mukaddema voyvoda iken nigünsâr hafre-i beys ul-karar olan seklâşe-i khor (*knvar*)-berdar bedkehrî M i h â a l bedf'ala sezâ görölüp ama'acilanedâmeti müşâhede olundu fi şevvâl [1002].

[...]. Fi rebi'ül-evvel [1003] Mihal'a erbân-i hukuk namına olan mürayiler istigfayı hak babında vesile-i tahsil merâm olub itikad ile itdüleri ibrâm buniyan sabr ve karara zelzele-i inhidâm virüb cümlesini binbâr ta'me-i şemşir ateşbâr ve derununde izmâr itdüğü fikr-i fâsid'is-yanı izhâr eyledi. Civârında olan hukâm-i küfre imdad ile yanına yirmi bin kadar şeki-i bed-nejâd müctemi' olub Yerköki varoşunu tahrib ve sükânını güreftâr düşâha-i tenkil ve t'azib etdikten sonra Tuna yalısında olan nice ma'mur kasabat ve kurayı serhadd 'imaretnden devr eyledi. Fi M [uharrem] sahib keleme olan işa'b men şân rüzgâr tama'kârlığı ile Boğdan voyvodası İstefan dahi Mihal ile hema'nân vadiy-i zalâl olub hal-i intizam sugur-i islâmiye mui jülide-i Hindiyân esâderhem ve perişân oldu. Bu hilâlde zeyür serir vâfsız Sültnan Murad or hazretlerinin zücâc-i şeref imtizâcleri senk-i havadis rüzgâr zürkâr ile rahnedâr olub kandil-i hayat bi sebâtı [...] cenân-i dest bedest oldu.

[...]. Fi cemâzi-ül-ahire [1003] Gazi Giray han serdar Sinan paşa reâya şikâyetiyle bir kaç tatarı berdâretmeğın gayet dil-güyr ve mün harif ül-zamir olub kendüye meşta ta'yin olunan Tamışvardan bi takdim istizan Kırım cânibine 'ynântâb mürâ'caat olmuş idi. Eflâk Ülkesinde

bir gece 'ali-gaflet Mihal me'mun şebhon idüb han bîm can ile ahenki meslek firâr ve mamlekeyin nasib küffâr eyledi. Fi M Cigâlazâde Sinan paşa kapudanlık mansıbından devr olub vezir Halil paşa olrütbe ile meserûr oldu. Fi M Mihal terfi' râyet 'ısyân ve hukuk ni'mete izhâr'akuk ve nısiyân etdikde mirimirâni Ma'raş Mustafa paşa iki voyvoda ile ırsâl olunmuş idi. Urusçuk kurbinde Mihal hüsrân mal ile idâre-i ikdah-i harb ü kıtâl vaki' olub cüşeş seyl hon 'akis endâz ayine-i kerdun oldukda bâ emre teâla leşger mansur mazhari kahr enzâm ve ser'asker gutaholice-i en'adam olmağın la'ıyn bi dinin 'aturugıyanı sad çından olub Urusçuğu ateş süzân ile virân ve sükânın katil ve ümerâ ile perişân eyledi. Fi M keştini mezbur itib'a'ndan dört bin şekiy-i bednejaâd Sili-stire cânibin de ikâd ateş fesâd üzere iken mirliva Mustafa bey mehâzil müşrekeyni devrpaş şemşir kahr ve keyn ile sâhe-i memleketden tevr etmeğe sari makdur idüb tığ serteyzden ahenk râh kerz eden i'dâde had vasıl sen had m'eat değıl idüb. Fi receb zümre-i sipâhex ilhâk olunmak şartıyla üç sene Gence muhafazasında olan kul'oğuları itemâm hizmet idüb [...] Fi M [şa'ban 1003] Eflâk cânibine tevvcih râyet ser-askeri idüb İbrahim paşa kaym-mekâm oldu. Fi M şeki-i bedayin Mihal bi-din hem milletlerinden istimdâd ve yüz binden ziyâde leşgeri menhus ulaşâr a'dâd idüb 'umuma Tuna ve Karadeniz yalılarında olan iskeleleri ve varoş kıla'yı tahrib ve ahalisini mübtelây sınıf ta'zib eyledi. Fi ramazan b'ad tayi el-merâhil serdar Urusçuğa vasıl olub köprü binâsına bezl nakdine-i s'ayi ve icthâd edüğiken ihmâl ve taksir sü-i tedbir isnât ile mesned vezâretiden tard ve ib'ad ve Malgagrada 'azileti kezın genç inzevâ olan Sinan paşa erb'a sadr-sedarete es'ad olundu. Fi şevval vezir-i 'azâm hüsb ül-emir serdar ve İbrahim paşa mesned kaym-mekâmında ber karar olub Sinân paşa diyâr Eflâka tahrik râ'yeti aftâb işrâk eyledi. Fi M Vidin üzerine savle-i sukâne eden kezâzane Rumeli muhafızı olan Mehmed paşazâde Hasan paşa şirâne mukabil olub bi'avni Allah te'alâ on binden ziyâde üşerâ-i müşri kini galatide-i hâk helâk ve beş bin kadar üşerâri bi dini esir kemendi fetrâk eyledi. Fi zil'k'ade kethudayı bevâbîn Ferhâd paşadan mühürü alub mümkün olursa kârın temâm ve kine-i vucüdeyn 'ukude-i peymân ile karın hitâm etmek için ırsâl olunmuş idi kethuda o savlından iki gün makaddem Ferhad paşa mekr 'adâdın haberdar olmağın hazine ve sair mehâm seferi Anadoliden m'azul Saturcu Mehmed paşa'ya teslim ve kendüsi sebübâr deri devlet medâre 'azimeti zasmîm idüb esna-i tarikden mühür vezâreti kapucular kethudasına tesliminden sonra nâ'ma'hud yoldan sahrai kerdubiyâhan nevrede oldu.

[...]. Fi M Bükreş nam şehir kurbinde sipâh-i Rum sir-sir hucı m ile Mihal şum meyânında ateş kıtâl iş't'al yafta olub sıfuf leşgeri Islâm sademe-i inhizâm ile nev'ar hıne'dar olmak esârî ru-numa olmuş iken sademe-i teyid ilâhî ile cem'at müşrekin bed-ayın perişân olub nısâb kâmil feth ve firuzî guzzati zafer semâne ruzî oldu. Fi M bihude bezli mal ve it'ab ricâl olunub Bükreşe kale binâsına sarfı himmet be b'ad ul-temâm diyâr Eflâk beylerbeylik ile Saturcu Mehmed paşaya 'inâyet olundu. Fi muharrem li-sene-i 1004 [...] Fi M Muhafız-i Şirvan Hadım Ca'fer paşa hüsb ül-emir hâkistân muhlid ul-ikbâle ruimâl idüb hizmet ser-askeri ile Vidin cânibine ırsâl olundu. Fi safer Mihal iftân ü hizân serihadd kişver Eflâkta Tergovişte'ye varub tekrar cemi' sipâhi'üzere idüğü men'akis olmağın sademe-i hamle-i serdar ile anden dahi rahat kaldurub Sinan paşa'nın dahi etrafına hisâr binasıyle tahsîn dizdar ve müstafizin t'ayin etdikten sonra 'üd edecek 'asî mezburuna zuhur ve hizmet

muhafıza'ya me'mur olan guzzatı ma'mure hayatdan devr edüb râyet-i himmeti Bükreşe çün serdarda mukabile'ye iktidârı yoğdı küffâre medâr istihzâr olmak iayün hezar zahmetle yapıdığı hisâr ihrâh bi'nâr ve Uruşuk cânibine tevcih rahişi sebük sir firâr idüb köprüye geldikde henüz cebehâne ve toplar ve hîmeve hargâh ve ekser sipahi geçiedin r'ab ve herâs istilâsıyla serdar taraf ahire güzâr etmeğın Mihal kemâş-teleri irişüb 'asker hüceste eserden bi-had kimesne sevhata-i şımşır şa'le-i itişbâr ve cümle-i alât ve esbâb ve Yerkökü kale'si pençe-i teselüt küffâre güğüftâr oldu. Fi rebi'ül-evvel [1004] Sinan paşa' nın akbah vecih üzere ba's tekdir [...]. Fi rebi'ül-ahir Gazi Giray ricasıyla Boğdan voyvodası Ermenî Mihal bed keher ser'askeri mürted Rıdavanı bir hamle de çengâl şahbâz himmetle şükâr + ve cümle-i itiba'yını 'alef-i şımşır honbâr eyledi. Fi cemazi ül-evvelî reâyî Eflâk dergâh-i merhâmet ve eşfâkdan Mihnea oğlu Erdel voyvodalıka mehall görülmek ricasına etdikleri niyâz kabul ile i'zâz olundu [...]. Fi M. Mihal mertekib olduğun vazî' kestahaneden nedâmeti mutazmin dergâhi sultan enâme mükerrer izrat nâme irsâl idüb voyvodalık yine kendüye 'inâyet buyurulmak ricâsına boyarlar ve reâyâ lisanından mahzar ve muhafızı Rumeli Hasan paşadan' 'arzlar göndermeyin limahsalat mesûli cilvei kerâmet kabul olub yarlıg bilig irsâl ve teblig olundu. Fi şa'ban [1004] ehvâl-i serhadd muhtil elnizâm olub ihtilâf erkânî devlet sebebiyle serdarlar eyliyh hizmet görülmek mehâl olmağın Sinan paşa padişahi cihâne-i Engürus seferini ilka ve ol gazâyı garaya idüb levâzım ve mehamı tedârik ve itemâm üzere iken müddet ecel ma'lum remâm ve rütbe-i vezâret ile Ibrahim paşa 'ali-mekâm olub.

[...]. Mihal la'in Vidin muhafızı olan Hafız Ahmed paşa ile sureti muamele-i sadakat gösterüb ol derdmendi esirine gaflet etdikten sonra bir gün sahib-i devlet hazretlerinin hâkpayelerine ruimâle mürahas olub yevm mev'udede paşayı m'uahud Tuna yalısında mansub olan otak ibrişim tanab mutayı 'umudane enva'i zeynet ile tertib virüb Mihal güzâr edeceğı keşteye manendi zevrak hilâl 'ayd intizar üzere kürsi-i zerte-kârde karar etmiş idiğê nâgâh sipahi düşmen fethime'fen hilâf me'mul semetden nâ-m'uhud uslub üzere hucum idüb bi sâz ü selb sir ü temâşaya âmade olan 'askeri Islâm berde-i silâb inhizâm ve ser ü candan ma'da icnâsi envâl nasıb kemâştekanê Mihal bedi fercâm oldu. Fi safer [1007]. Ol behâr hüceste âsârde serdar Belgrad'dan Erdel nemleketi kasdıyle terfi'râyet cihâd idüb Beçkerek nam menzıl, de yüz bin kadar 'asker ile Gazi Giray han m'uasker firuzî eserde vasıl oldu. Fi M. Canad nam kale pîrâmini [...] ahâlisi 'alef şîr şımşır oldu [...]. Rebilül-evvel 1008 Tarihi sâl riletleridir Hafız Ahmed inhizâmından sonra Güzelce Mahmud paşa' sipehkeş islâm olub Mihâl üzerine sevk ricâl-i harb ü katal etmiş idi. Diyâr-i Eflâki pazde-i sübi ü garet ve reâyaya isâl enva' hisâret idüb canlarından bizâr eyledi. Serleşgeri küfr ü zâlâl Mihal reâyâ'dan kendüye kasdîd istiş'ar etmeğın mukaddema sâl be-sâl idâsını müstelzim olduğü mal haracın z'afını irsâl mut'ahud olub voyvodalık kendüye veya oğluna 'inâyet buyurulmak ricâsına eziyâl şifa't paşayı Mahmud el-hüsâle teşeb-büs eyledi Fi rebiül-ahiri [1008].

[...]. Fi rebi'ül-evvel li-sene 1009 Mahmud suhte-i nârkahr Mihal bedhal olan Yerköki kal'esini mecduden binâ idüb dergâh med ü ikbâle ruimâl eyledi. Fi M. ... Fi rebi'ül-ahir [1011] Budine geldükde Es-tergon ve Komran'dan seksen bin kadar hazır ve serdarın avdetine mun-tazir idüğü mukaver iken hoş ümüd güler elkasıyla ol haber sahti esere

ser'asker bâ-ver itmeyüb diyâri Erdeli gâret kasdıyle 'avdedden sonra kâfir Peşte'yi kemend teshir bend ve Budini ateş muhasaraya sebend itdüğü peyâm mühişi Tamişvardan güzâl olundukda tahdiş sam'a-i serdar etmeğin bi'lzarure recu' ve Peşte istihlâsına şeru' eyledi. Bir muddet muhasaradan sonra istilâyî kaht ü gulâ ile tevkif ve arama imkân olmayüb mirimirani Rumeli Lalayı Mehmed paşayı Budin imdâdına irsâl ve nigâh hasret ederek taraf meştaya ilmâle-i li-câm istiâ'câl eyledi. Fi cemâzi ül-evvel Mihal husrân malik haremîn vucüdü ateş fena ile bayud olub Eflak reâyası kemâkân muti' ferman oldu [cemâzi II 1011] [...].

GRĂDINA CELOR VIRTUOȘI

[...]. Era nevoie ca să fie numit un voievod în Valahia, întrucît fostul voievod ¹, fiind un netrebnic, fusese mai înainte răsturnat de la domnie, în locul său a fost găsit potrivit răufăcătorul Mihai, fratele netrebnic al aceluia, dar, curînd după aceea, s-au căit pentru aceasta; era luna şevval 1002 ².

[...]. Viclenii care veneau la Mihai în numele creditorilor îi cereau acestuia să pună biruri pentru a-şi plăti datoriile, ceea ce l-a scos din răbdări. Trecîndu-i pe toţi prin ascuţişul sabiei, el şi-a dat pe faţă gîndurile sale de uneltire şi răscoală pe care le ţinea ascunse în inima sa. Cu ajutorul domnilor ghiauri din vecinătatea sa, s-au adunat în jurul său vreo 20 000 de rebeli răufăcători şi au distrus oraşul Giurgiu, iar pe locuitori i-au prins, i-au bătut şi i-au schingiuit, scoţînd apoi din starea de prosperitate o mulţime de oraşe şi sate înfloritoare de la graniţă, luna cunoscută ³.

De asemenea şi Ştefan, voievodul Moldovei ⁴, care era om de cuvînt, din pricina firii sale lacome, a apucat împreună cu Mihai aceeaşi cale a rătăcirii. Astfel, rînduiala de la graniţa islamică s-a încălcat ca părul indienilor. În timpul acesta, buna dispoziţie a prealuminatului sultan Murad, podoaba tronului şi a coroanei, s-a stricat din pricina evenimentelor puternice [...].

Gazi Ghirai han, fiind foarte mîniat din pricina serdarului Sinan paşa, care în urma plîngerii unor raiale, spînzurase cîţiva tătari, plecase de la Timişoara, unde i se fixase tabăra de iarnă, întorcîndu-se în părţile Crimeii, fără a fi obţinut învoire.

În Valahia, Mihai atacîndu-l într-o noapte pe neaşteptate pe han, acesta a fugit de frică, lăsînd în mîinile ghiaurilor tot ce avea ⁵, aceeaşi dată ⁶. Djiagalazade Sinan paşa fiind scos din postul de kapudan, de înălţarea în acest rang s-a bucurat vizirul Halil paşa, tot aceeaşi dată.

Cînd Mihai a ridicat steagul revoltei, uitînd de obligaţiile sale ce izvorau din favorurile acordate, a fost trimis mirimiranul de Maraş Mustafa paşa, împreună cu doi voievozi. În apropiere de Rusciuc avînd loc lupte şi măceluri cu răufăcătorul Mihai, cînd clocotul valurilor de sînge s-a auzit în văzduhuri, cu voia lui Allah oastea binecuvîntată a suferit zdrobire şi înfrîngere, iar seraskerul căzînd în adîncurile apei şi ieşînd apoi la suprafaţă, răscoala afurisitului fără de lege s-a întins aşa de mult încît el a incendiat şi a distrus Rusciucul, iar pe locuitori i-a nenorocit, măcelărîndu-i şi luîndu-i în prinsoare.

Deoarece 4 000 de rebeli netrebnici, dintre supuşii acelui nenorocit, aţîţau focul uneltirilor în părţile Silistrei, mirlivaua Mustafa bei s-a stră-

duit să-i alunge de pe teritoriul țării pe cei păgini nedemni, prin loviturile săbiilor zdrobitoare și răzbunătoare. Dar numărul acelor care, din pricina săbiilor tăioase, apucau calea fugii era mic; luna regeb⁷[...].

<Ferhad pașa> îndreptându-și steagurile sale de serasker spre ținuturile Valahiei, Ibrahim pașa a devenit caimacam, luna aceea⁸. Rebelul fără de lege, Mihai, cerind ajutor de la cei de același neam cu el, a strâns peste 100 000 de oșteni nenorociți. Distrugând toate schelele, orașele și cetățile de pe malurile Dunării și ale Mării Negre, el a prigonit în toate felurile locuitorii de acolo, luna ramazan⁹. După ce a parcurs menziluri, serdarul a ajuns la Ruscuiuc unde, în timp ce se strădui din răputeri să construiască un pod, a fost învinuit de nepăsare, de lipsuri și de unele măsuri rele, drept care a fost scos și înlăturat din rangul de mare vizir. Atunci a fost înălțat pentru a patra oară la demnitatea de mare vizir Sinan pașa, care se afla mazilit la Malgara, unde se retrăsese, șevval¹⁰.

Marele vizir, potrivit poruncii, a devenit serdar, iar Ibrahim pașa a rămas mai departe în postul de caimacam.

Sinan pașa și-a condus steagurile strălucitoare ca soarele spre ținuturile Valahiei, luna șevval. Muhafizul Rumeliei, Hasan pașa, fiul lui Sokollu Mehmed pașa, întimpinind cu vitejie pe cei care îi atacaseră pe locuitorii Vidinului, a nimicit cu ajutorul lui Allah peste 10 000 de păgini răufăcători și a luat prizonieri vreo 5 000 de răufăcători fără de lege, luna zil-kade¹¹.

Chehaia de capugii fusese trimis spre a lua sigiliul de la Ferhad pașa, afînd despre aceasta, cu două zile înainte de sosirea kethudalei, a predat lui Satîrgi Mehmed pașa, cel mazilit din Anatolia, vistieria și celelalte lucruri trebuincioase expediției, iar el, înarmat, luînd cu el lucruri puține, s-a hotărît să meargă la reședința împărătească. După ce a predat pe drum sigiliul de vizir kethudalei capugiilor, el a apucat pe o cale necunoscută, rătăcind prin cîmpii.

[...]. În apropierea orașului numit București, oastea din Rumelia a aprins, printr-un atac puternic, focul bătăliei în partea nenorocitului Mihai. La început, temîndu-se de înfrîngere, oastea islamică era cît pe ce să se risipească dar, cu sprijinul lui Allah, adunarea păgînilor fără de lege fiind nimicită, norocul mării cuceriri și al biruinței a suris gaziilor victoriei, zilhidje¹². Prin irosire zadarnică de unelte și de efortări ome-nești, s-au străduit să construiască o cetate la București, iar, după terminare, Valahia a fost acordată cu titlul de beilerbeilie lui Satîrgi Mehmed pașa, luna muharrem, anul 1004¹³.

[...].Muhafizul de Șirvan Hadîm Djafer pașa, potrivit poruncii, plecîndu-și fața la pămîntul de la Pragul cel veșnic norocos, a fost trimis în părțile Vidinului ca serasker; luna safer¹⁴.

Aflîndu-se că Mihai s-a dus tirîș la Tîrgoviște, pe la marginea Valahiei, și a început din nou să strîngă oaste, acesta a fost atacat de serdar și de aceea el și-a luat și de acolo lucrurile. Dar, îndată după întoarcerea lui Sinan pașa, care întărise Tîrgoviștea, construind fortificații în jurul ei și așezînd detașamente de pază, mai sus numitul rebel a apărut din nou. Curmînd viața înfloritoare a gaziilor însărcinați cu paza, el și-a îndreptat steagul sforțării sale spre București. Serdarul, nefiind în stare să i se împotrivescă, a dat foc fortăreței pe care a construit-o cu mii de greutăți, pentru ca ghiaurii să nu se folosească de ea. Îndreptîndu-și calul cel semeț spre Ruscuiuc, el a fugit și a ajuns la pod pe cînd nu fuseseră

trecute încă munițiile, tunurile și corturile, precum nici cea mai mare parte a oștii. De îndată ce serdarul, cuprins de teamă, a trecut de partea cealaltă, sosind călăreții lui Mihai, focul săbiilor a început să împrăstie flăcări. Au pierit numeroși oameni din oastea norocoasă. Atunci au căzut în minile asupritoare ale ghiaurilor toate uneltele și munițiile, precum și cetatea Giurgiu, rebi I 1004¹⁵ [...].

La rugămintea lui Gazi Ghirai, serascherul răufăcător al lui Ermeni Mihal <Ieremia Movilă>, care era voievodul Moldovei, renegatul Răzvan⁴, a fost agățat în cirlig, printr-o singură lovitură, și măcelărită cu săbiile nimicoitoare toată suita acestuia; djumadi I <1004>¹⁶.

La rugămintea făcută de către raialele din Valahia, care au cerut de la reședința cea milostivă și îndurătoare ca Mihnea oğlu (fiul) să fie numit voievod al Transilvaniei, rugămintile lor au fost primite și el a fost onorat cu numirea, luna aceasta <djumadi> I 1004.

[...]. Mihai a trimis în repetate rînduri scrisori de umilință la reședința sultanului lumii, arătîndu-și căința pentru greșelile pe care le-a săvîrșit, și rugîndu-se ca voievodatul să-i fie acordat lui. Atunci, prin Hasan pașa, muhafiz de Rumelia, el a expediat mahzar în numele boierilor și raialelor bogate. Cererea sa s-a bucurat de primire, trimițîndu-i-se înaltul firman, șaban [1004]¹⁷. La serhaturi fiind stricată rînduiala, era cu neputință îndeplinirea serviciilor prin serdari din pricina neînțelegerilor dintre demnitarii împărăției. Din cauza aceasta Sinan pașa i-a dat padișahului lumii ideea expediției în Ungaria și, ațîțîndu-l la acest mare război sfînt, au început să pregătească munițiile și cele necesare. Cînd era pe cale de a le termina, s-a împlinit sorocul vieții sale <a lui Sinan pașa>.

[...]. Afurisitul de Mihai arătînd față de muhafizul de Vidin, Hafiz Ahmed pașa, o purtare devotată, l-a făcut rob al neștiinței pe acel sârman. După aceea, într-o zi, l-a trimis pe acesta ca să ceară îngăduință pentru a se închina la pămîntul de sub picioarele preamăritului stăpîn. În ziua hotărîtă, mai sus-numitul pașă își înfrumusețase stîlpul cortului său, așezat pe malul Dunării, cu diferite podoabe și, legîndu-l cu fire de mătase, aștepta, stînd pe un scaun auriu ca la un bairam, corabia cu care urma să vină Mihai. Atunci oastea dușmană, semănătoare de uneltiri, atacînd dintr-o anume parte, pe neașteptate și fără veste, oștile islamice, care erau așezate fără ordine, ca să privească desfășurarea ceremonialului, au fost acoperite de valurile înfrîngerii.

Călăreții nenorocitului Mihai, afară de faptul că au luat multe capete și suflete, au mai avut parte și de diferite feluri de avuții, safer <1007>¹⁸.

În primăvara cea norocoasă, ridicînd steagul luptei sfinte, serdarul a plecat din Belgrad avînd ca scop să meargă în țara Transilvaniei. La locul de popas numit Becicherec a sosit la tabăra victorioasă Gazi Ghirai han cu 100 000 de oșteni, aceeași lună.

[...]. După înfrîngerea lui Hafiz Ahmed pașa, Guzeldje Mahmud pașa devenind conducătorul oștii islamice, acesta a condus împotriva lui Mihai oastea de luptă și de măcel. Devastînd ținuturile Valahiei și pricinuind raialei diferite pagube, el le-a adus într-o stare de desperare.

Mihai, căpetenia oștii ghiaure și rătăcite, simțînd că raiaua vrea să pună mîna pe el, s-a obligat să trimită, mărit de două ori, haraciul

pe care primise să-l plătească an de an. Totodată, el a recurs la îndurarea lui Mahmud pașa, rugându-l ca voievodatul să-i fie dăruit lui sau fiului său, <luna> rebi II ¹⁹.

[...]. Mahmud pașa, construind din nou cetatea Giurgiului, arsă de focul distrugător al netrebnicului Mihai, s-a închinat la norocoasa și preacurata reședință, aceeași lună.

¹ Alexandru cel Rău.

² 20 iunie–18 iulie 1594.

³ <Rebi I 1003> = 14 noiembrie–13 decembrie 1594.

⁴ Ștefan Răzvan, domnul Moldovei (12/24 aprilie–3/13 decembrie 1595), s-a urcat pe tron cu sprijinul lui Sigismund Báthory; în schimb, a recunoscut suzeranitatea principelui transilvănean, acceptând condiții apăsătoare.

⁵ Este vorba de luptele de la Stănești și Șerpățești unde frații Buzești i-au respins pe tătari.

⁶ <Djumadi I 1003> = 12 ianuarie–10 februarie 1595.

⁷ <Regeb 1003> = 12 martie–10 aprilie 1595.

⁸ <Șaban 1003> = 11 aprilie–9 mai 1595.

⁹ Ramazan <1003> = 10 mai–8 iunie 1595.

¹⁰ Șevval <1003> = 9 iunie–7 iulie 1595.

¹¹ Zil-kade <1003> = 8 iulie–6 august 1595.

¹² Zil-hidjge <1003> = 7 august–5 septembrie 1595.

¹³ 6 septembrie–4 octombrie 1595.

¹⁴ Safer <1004> = 5 octombrie–3 noiembrie 1595.

¹⁵ 4 noiembrie–3 decembrie 1595.

¹⁶ 2–31 ianuarie 1596.

¹⁷ 31 martie–28 aprilie 1596.

¹⁸ 1 septembrie–2 octombrie 1598.

¹⁹ Rebi II <1008> = 18 octombrie–16 noiembrie 1599.

RELATIONE DELLE GUERRE SVCCESSE

Fra' Christiani, & Turchi, in Ongaria, Transilvania, & Valachia, fino al presente Anno 1600.

SCRITTA DAL REVERENDO
Don Paolo Sartorio Napolitano.

Guerre di Ongaria occorse dall' anno 1590.
fino à l'anno 1600.

Tanco finalmente Amurato Imperator de' Turchi, 1590.
con il Persiano se pacificò di così lunga guerra,
essendo contanto acquiſto di honore, e gloria ri-
maſto, che molto ben se ne potea ſtimar pago, e
contento hauendoui guadagnato quattro luoghi
affai forti, cioè Tauris, Genge, Seruian, e Chars.
de' quali non solo il ſupremo Dominio, ma l'uti-

Pace tra il
Turco i l'
Persiano.

le ancora (ſecondo il coſtume Ottomano) ritenne in ſua libera po-
teſtà. E mentre egli affai male accorto, e ſtudioſo godena di tal quie-
te, dalla quale mai ſi moſtrò troppo lontano, fu conſigliato da ſuoi
Viſiri à rinouar la guerra in paſſe piu vicino, non hauendone potu-
to in alcun modo fra queſte diſcordie di Turchi, e Perſiani, far troppo
acquiſto, dicendone queſte ragioni, che l' Imperij grandi non ſi pon-
no mantenere ſenza il mezzo dell' armi, perche coſi già hauuano
fatti gli paſſati Imperatori Ottomani. quali con le continue guer-
re ſi hauuano aperta larga ſtrada alle monarchie, & amplia-
re i conſini dell' Imperio: però non come altri potentati di pocha
forze, il cui fine è la pace, ma come gran Signore di molta poten-

viſiri con-
ſigliano
guerra piu
vicina.

HISTORIA VNIVERSALE DELL'ORIGINE ET IMPERIO DE' TVRCHI.

*Raccolta, & in diuersi luoghi di nuouo ampliata, da
M. Francesco Sansouino;*

Con le guerre successe in Persia, in Ongaria, in Transiluania,
Valachia, fino l'anno 1600.

Et riformata in molte sue parti per ordine della Santa Inquisitione.

All'Eccellentiss. Signor Gio. Carlo Siuos Dedicata.

Nella quale si contengono le leggi, gli officii, i costumi, & la militia
di quella natione; con tutte le cose fatte da loro per terra, & per
mare; con le vite particolari de Principi Ottomani, con l'effigie
del naturale di essi Imperatori, cominciando dal primo fondator
di quell' Imperio, fino al presente Meemeth. III. 1600.

Et con la Tauola di tutte le cose piu notabile, & degne.

CON PRIVILEGGIO.

IN VENETIA, Presso Alessandro di Vecchii. 1600.

PAOLO SARTORIO

Reverendul napolitan Paolo Sartorio, care s-a născut pe la mijlocul secolului al XVI-lea, a scris *Relatione delle guerre successe fra'Christiani e Turchi in Ongaria, Transilvania e Valachia sino al presente anno 1600*, în care expune situația social-politică și geografică a Transilvaniei, Valahiei și Ungariei, relațiile dintre ele și războaiele purtate cu turcii între 1590 și 1660.

Ediția folosită : *Relatione delle guerre successe fra'Christiani, e Turchi, in Ongaria, Transilvania e Valachia, sino al presente anno 1600*, în : Francesco Sansovino, *Historia universale dell'origine et imperio de Turchi. Con le guerre successe in Persia, in Ongaria, in Transilvania, Valachia sino l'anno 1600*, Veneția, Alessandro di Vecchi, 1600, p. 632—633; 652—654; 656—657.

RELATIONE DELLE GUERRE SUCCESSE FRA'CHRISTIANI, E TURCHI, IN ONGARIA, TRANSYLVANIA, E VALACHIA SINO AL PRESENTE ANNO 1600

[...]. Io non mi marauiglio del valor di queste genti di Transilvania, perche ueramente sono stimati i piu bellicosì di Europa, questi insieme con Moldavi, e Valachi sono li antiqui Daci tanto temuti, e stimati da Romani, quali furno astretti sotto Domitiano, Nerwa e Traiano pagarli tributo, accio non passassero il Danubio a danni di quel Imperio : però da Turchi sono temuti ancora, havendone piu volte riceuti gran botte et hora con questa rotta renouatosi doppo il timore. Michel Vaivoda di Valachia, hauendo piu uolte disgustato il Turco, con molte uccisioni fatte di loro, e particolarmente di quelle mandati da Assan Bassà in Valachia sotto promessa di pace, et altri tagliati à pezzi da Dracula lor Capitano, per far piu stragge di questi inimici, unitesi anch'egli co'l imperio, non è danno ò ruina, che non procuri per liberarsi dalla tirannia Ottomana. Si seruono queste Nationi, come Ongari, Transilvani Bulgari, Rasciani, Siculi, et altri, di pochi archibugieri, perche uolentieri desiderano ueder la faccia del nemico, e con le lance gli mostrano ualorosamente la fronte à cauallo. Rasciani ancora, liquali sotto l'Imperio Ottomano habitauano, sotto il territorio di Temisuar, e di Lippa, hauendo origine dalla Misia, che hora si chiama, Seruia, sono rebellati à Turchi, e viuono sotto l'obedienza del Transilvano [...].

[...]. L'imperatore ancora uedendo, che si mostrauano caldi i suoi, non mancò egli dall'altro canto con littere, con suppliche e con

essortationi ammonire i Principi Christiani, che douessero porgergli qualche soccorso : e primo de gli altri si mostrò prontissimo Aron Principe della Moldavia dalla banda dell'Imperio, passato con buon numero de suoi la uelta di Bamberi, et Chichermeni, colto alla sprouista il Begh di Bander con sei cento Turchi li tagliò tutti a pezzi, facendo grosso bottino di animali. Uscì questo Signore à fauor dell'Imperio non con dieci ò quindici mila persone, ma se dice, che seco haueua da quaranta mila combattenti, e buon numero de suoi Beroni con sei mila caualli, il resto Archibugieri di gran cuore. Michael Voivoda non haueua di manco gente il suo essercito ; anzi superaua Aron ; imbattutosi con altro numero di Turchi, ne uccise più di mille di loro tuti huomini di conto, come Solachi, Chiaussi, e Giannizzeri, et altri che sotto la sua giuridittione si ritrouauano, e uoltosi poi uerso il Danubio, hauendo inteso, che Mustafa Agà era in campagna con grosso numero di persone per rimettere in stato un Principe giovanetto della Moldavia, chiamato, Bogdano. Non dubbitando ponto il Vaiuoda, animando i suoi Valachi, Transilvani e Moldavi andorno ualorosamente à incontrar Turchi, egli urtorne con tanto empito, che depo molto contrasto ne restarno Christiani uincitori, e Turchi rotti, e confusi, con morte di assai di loro, facendone prigionie il Mustafà, e poco meno, che il Principe giouanetto, il quale con quatro soli gli fu a pena concesso di trouar luogo per saluarsi ; Christiani parimente in buon numero ui restarno ancor loro morti, percioche la uitoria dall'altra parte si poteua chiamar sanguinosa. Offerse il Mustafà al Valaco dieci mila zechini per riscatto ; ma non gli volse accettare contentandosi di tenerlo in prigionie, e seguitar la vittoria con il restante, penetrando insino à Soffia, Principal Citta frà Bulgari, la quele pose à sacco, e poi abbruggiandola, ne prese anco Sedistria, con altri Castelli, facendo di cio grande allegrezze, per fin fece sopra una Torre tirare alcune campane con suoni di allegrezze, se ne partilhauendo spianato ogni cosa lasciando quelle campagne coperte di corpi di Turchi, e Tartari morti, menando seco molti priggioni, e nel partire se impatroni anco della Città di Vesper, assai importante, posta sopra il Danubio, laquele se si reducesse in fortezza, apportarebbe impedimento grande al Turco per la uia del mar maggiore, non potendo, altroue passar, se non fa capo in questa Città per condurre uittouaglie et altre cose in Ongaria [...].

[...]. Intato Michiel Vaiuoda Valaco con le sue genti in buon numero per non dimorare in ocio risolse far l'impresa di Nicopoli, e cosi dato ordine a'suoi fece gittare un ponte su'l Danubio per passare a quell'assedio : il che inteso dal Bassa di Listria, e Badouense con grosso numero di genti, deliberorno d'impedirlo : cosi incaminati a quella uolta trouorno, che sopra il Danubio era stato dalli soldati de Vaiuoda gittato il ponte, e senz'altro induggio fu dato ordine, che fosse rotto, acciò non hauessero potuto passare a quell'assedio, doue correndovi il Valaco per uendicarsi di questa ingiuria, furno astretti Turchi a lasciar l'impresa, il quale non desiderando altro, si attaccò fra di loro brauamente la zuffa, che durò un pezzo, e ne restorne Turchi rotti, e poco men, che disfatti, con horribil occisione di loro, e pochi chi in quà, chi in là, saluarno con la fuga la uita, et egli con dieci mila di suoi, per il passo libero del ponte vittorioso si condusse sotto Nicopoli, quale intesa la stragge de'Turchi, seguita conoscendosi non poter resistere al ualore, e sforzo di Valachi, non sperando soccorso piu de Turchi, si diede in mano del Vaivoda, il quale postosi à sacco, e fuoco, ui fece grossissimo bottino, e da li ritirarsi uerso casa con-

duisse seco grosso numero de Bulgari, sciegliendo fra di loro li piu atti, per combattere, et il resto di li condusse, per fare, che habitassero la provintia della Valchia.

In Constantinopoli intanto la peste faceua di gran mali, e ne moriuano assai il giorno; di maniera, che sentiu a il gran Signore cordogli, che suoi restassero dalla peste uccisi in casa, e da Cristiani nella guerra tagliati a pezzi, di modo che gionto il rumore di questa ruina fatta dal Valaco, pose nel cuore di Turchi horribil spauento, pur il gran Signore non uolse mancare di buone prouiggioni, per opporsi a tanti danni: perciò comandò al suo primo Visir, che raccolti buon numero di soldati se incaminasse contro il Vaiuoda per impedir tanti felici, e fortunati progressi: il quale fatto ardito dalle vittorie, et ingrossatosi con nuoue genti, poco stimaua le minacce di Turchi, sapendo che non si combatte con gridi, ma con arme.

Tutto angosciato si uedeua il Turco sbattuto dalla peste in Constantinopoli e dalla guerra in Ongaria, con horribil strage e mortalità di suoi, sapendo i pochi progressi operati da Mehemetto Setergi nell'assedio di Varadino, e la gran mortalità di suoi seguita nell'assedio di Nicopoli, cagionatasi per opera del Valaco...

[...]. Michel Vaiuoda uedendo Turchi spauentati, di nuovo si pose al far seorrerie a danni loro, di modo che era penetrato per cento miglia di paese fra gli Ottomanni, con gran ruine di quei contorni; doue correndoui Mehemetto Satergi con le sue genti per oppondersi, il Vaiuoda se ritirò; e mentre Turchi se tirauano la uolta di Belgrado, furno pizzicati alla coda, con alcuni danni. Finalmente scorsi fin sotto Lipa per assediare la ui si fermarne per tre giorni soli, senza frutto alcuno [...].

[...]. Onde Turchi sdegnati di non hauer potuto fare acquisto di Varadino, si posero à depredar i Villaggi, e Castelli uicini: il che diede segno ad Imperiali, che forse l'anno uenturo douessero di nuouo tentar quella impresa; e cosi attesero quell'Inuerno a ben monirlo, e fortificarlo di quanto faceua bisogno, acciò occorrendo si trouasse prouisto, ma non passo troppo, che Turchi, e Tartari insieme, che faceuano questi danni, pagorno il tutto con le lor spoglie, percioche incontratesi nel Valaco, il quale era con sei mila Cosachi, hauendo inteso questi bottini, et abbruggiamenti, si era posto incamino per affrontarsi con loro, quali postosi a fronte con poca zuffa, ne ruppero Turchi, e Tartari, con acquisto della preda, e di alcuni pezzi di artiglieria. Nel contorno di Buda similmente quattrocento Christiani scorrendo quelle campagne, haueuano fato bottino di buona quantità di animali, et altre robbe [...].

[...]. Segui in tanto tra il Cardinal, Battori Transilvano, et Michel Vaiuoda horribil fatto d'arme in questa maniera, che trouandosi il Valaco a Zecovigh, attendendo ad ingrossarsi di gente, doue vi concorreuano diuerse nazioni di soldati cosi a cauallo, come a piedi, al numero di uenticinque mila combattenti, il mese di Ottobre partì da questo luogo la uolta di Marcoploest, con la sudetta gente, riceuendo quìui altre persone del paese che tutte faceuano un grosso numero, quasi di sessanta mila persone, e le divise in tre parte, cioè deciotto mila tra fanti e caualli li mandò ad Erunestat, otto mila Aiduchi a Brascho, et il restante con due mila caualli tenne appresso di se, con ottanta pezzi di artiglieria, tra grossa e picciola, qual fece condurre a Buzabachar, et a'uintisei di Ottobre tutte tre queste parte si congionsero nelle campagne di Temison, tre leghe discosto da Erunstat; doue il Valaco scoperse un brutto tradimento, poi che il suo

Locotenente corrotto per danari da Hbrahim Generale del Turco haueua promesso di ucciderlo : del che accortosi, di propria mano senza altro ne fece aspra uendetta, tagliandoli la gola. Gli sopra uenne di poi il Nontio del Papa, mandato dal Cardinale con bellissima stratagemma, hauendo seco un Ambasciadore per dar credito al negotio, dicendo, che detto Ambasciadore teneua commissione di sua Cesarea Maestà che douesse in tutto, e per tutto desistere da quella guerra, et uscir fuori della Transilvania : il che parendo al Vaiuoda molto da strano, e quasi impossibile, gli rispose, che desideraua ueder questo mandato : ma il Nontio replicò che si trouaua appresso la persona del Cardinale. Il Valaco disse all'hora, che egli ne teneua un altro dall'Imperatore, et che era iui a posta, per eseguirlo fidelissimamente. Così fu pregato dal Nontio, che douesse al meno per quel giorno sospendere l'arme. E mentre così tutti due taciti, e sospesi giaceuano, uolse sapere la causa dal Nontio, perche il Cardinale infettaua quel principato, e non lo rendesse a cui doueua, et attendesse al gouerno di Chiesa, e non di guerra, che meglio gli saria conuenuto : non gli fù risposto altro, fuor che alli uenti otto di Ottobre il giorno di santi Apostoli Simone, e Giuda, fece ritorno al Cardinale, dal quale fu subito di nuouo inuiato al Vaiuoda, che attendeua insieme con il suo figliuolo, a poner le genti all'ordine, per opporsi al Cardinale : ne potè hauere altra risposta, sol che una buona resolutione di fer giornata : e così posto ordine con un suo Colonello, capo di due mila fanti, che fingesse di esser seco sdegnato, et andasse per unirsi con il Cardinale, che quando uedesse attaccata la scarmmuzzza, al spiegar d'una insegna, si douesse voltar contro il Cardinale, dal quale fu ben uisto, e raccolto, per ritrouarsi con assai persone, et hauer quest'altra buona agionta, non sapendo queste insidie occulte. Li uenti otto dunque di Ottobre si diede principio alla battaglia, poi che incontratesi, questi due esserciti, che solamente un quarto di lega erano accampati lontani l'uno dall'altro, si attaccò horribilmente la zuffa, e dato il segno, il Colonello non mancò del debito, poi che uoltò faccia, e menando fieramente le mani contro inimici incalzando il Valaco per cinque hore continue ostinatamente se combattè ; ma finalmente le genti del Cardinale restarno rotte e disfatte, quale erno da 30. mila tra Turchi, e Tartari, mandategli da Ebrahim, oltra gli altri che alla sua fattione si erano accostati. Il Cardinale, uedendosi a mal partito si diceua, che con lafuga si fosse saluato ; altri teneuano che nel passar del fiume tenendo i Valachi, che'l seguivano, restasse annegato : finalmente il Vaiuoda per diuersi luoghi mandò buon numero di suoi per acquistarlo, et egli se diede a seguitar la uittoria, andando alli alloggiamenti del Cardinale, doue trouò da quarantacinque pezzi di artiglieria, assai robbe, danari, padiglioni, e caualli : e da qui se ritirò la uolta di Albagiulia ; doue fu riceuuto da confederati con grandissime allegrezze. Mandò poi à Claudiopoli un suo Logotente, se si uoleuono rendere : il che fece uolontieri, con molti altri di quella provincia, Cittadi, e castelli, di maniera che tutta la Transilvania giurò fedeltà a sua Cesarea Maestà essendone rimasti quasi tutti i nobili della Transilvania morti, parte nel fatto d'arme, e parte fatti morire dal Valaco, fra quali cinque, che corrotti per danari dal Cardinale, erano deliberati di uccidere detto Valaco, et alli 14. di Nouembre gli fu presentata la testa del Cardinale, la quale doppo hauerne fatto mostra per atterramento in Albagiulia, fu fatta retrare, e mandata all'Imperatore, et alli Archiduchi suoi fratelli, hauendo anco mandato a pigliare il suo corpo per dargli honorata sepoltura ; Dopo fu condotto il Tesoro di Battori in Zerda di Caouar, qual era di tre milioni d'oro, e sei cento mila scudi.

RELATARE DESPRE RĂZBOAIELE DINTRE CREȘTINI ȘI TURCI ÎN UNGARIA, TRANSILVANIA ȘI VALAHIA, PÎNĂ LA SFÎRȘITUL ACESTUI AN 1600

[...]. Eu nu mă mir de valoarea acestor trupe de transilvăneni, pentru că cu adevărat sînt socotiți cei mai războinici din Europa; aceștia, împreună cu moldovenii și valahii, sînt anticii daci atît de temuți și apreciați de romani ca cei mai războinici din Europa, care au constrîns pe romani sub Domițian, Nerva și Traian să le plătească tribut ca să nu treacă Dunărea să cauzeze pagube acelui imperiu; mai sînt temuți și acum de turci, de mai multe ori făcînd multe prăzi, iar acum, cu această înfrîngere, au reinnoit teama. Mihai, voievodul Valahiei, jignind de mai multe ori pe turc *, prin masacrele făcute în rîndurile turcilor, și în mod deosebit a acelor trimiși de Hasan pașa în Valahia cu promisiunea de pace, unindu-se, de asemenea, cu Imperiul <german> nu este pierdere sau distrugere pe care să nu le producă pentru a elibera poporul de tirania otomană. Aceste națiuni, ca ungurii, transilvănenii, bulgarii, sîrbii, secuii și alții au puțini arcebuзieri, pentru că preferă să privească inamicul în față și să-l înfrunte vitejește cu lancea, călare. Și sîrbii care locuiesc în Imperiul otoman, pe teritoriul Timișoarei și al Lipovei, avîndu-și originea în Moesia, care acum se numește Serbia, sînt revoltați împotriva turcilor și trăiesc sub supunerea transilvănenilor [...].

[...]. Împăratul ¹, de asemenea, văzînd situația, nu a neglijat să stăruiască pe de altă parte prin scrisori, rugămînti și prin îndemnuri pe lîngă principii creștini să-i dea ajutor și primul printre alții s-a arătat foarte dispus Aron, principele Moldovei, pentru alianța cu imperiul, venind cu un mare număr dintre ai săi, la Bender și Akkerman, l-a luat prin surprindere pe beiful de la Bender, cu 600 de turci, pe care i-a tăiat pe toți în bucăți, luînd o mare pradă de animale ². Acest domnitor a mers cu 10 000 sau 15 000 de oameni, dar se zice că avea cu sine 40 000 de luptători și un mare număr dintre boierii săi, cu 6 000 de călăreți, restul arcebuзieri curajoși. Voievodul Mihai, care nu era lipsit de trupe, dimpotrivă, îl întrecea pe Aron, s-a ciocnit cu un alt număr de turci și a ucis mai mult de o mie dintre aceștia, toți oameni de seamă, ca : sohali, ceauși, ieniceri și alții, care se găseau sub jurisdicția sa, și îndreptîndu-se apoi spre Dunăre a aflat că Mustafa aga era în campanie cu un mare număr de oameni pentru a instala un nou principe în Moldova, numit Bogdan ³.

Voievodul însuflețind pe valahii, transilvănenii și moldovenii săi i-a înfruntat vitejește pe turci, atacîndu-i cu atîta elan încît, după multe ciocniri, au rămas învingători creștinii ⁴, iar turcii au fost înfrinți și împrăștiați, murind destul de mulți dintre ei, făcîndu-l prizonier pe Mustafa ⁵ și puțin a lipsit ca și tînărul principe Bogdan să împărtășească aceeași soartă. Acesta, împreună cu patru însoțitori, abia a reușit să găsească un loc pentru a se salva. Creștinii, la fel, au rămas în mare număr morți și ei, deoarece victoria se putea numi, pe de altă parte, sîngeroasă. Mustafa i-a oferit valahului ** 10 000 de țechini ca răscumpărare, dar acesta nu a acceptat, mulțumindu-se să-l țină prizonier și continuînd lupta cu restul <armatei>, pătrunzînd pînă la Sofia ⁶, principalul oraș din Bulgaria, pe care l-a prădat; apoi a incendiat, a ocupat Silistra și alte cetăți, bucurîndu-se foarte mult cu ai săi; a plecat apoi, după ce a băgat spaima în toți, lăsînd acele cîmpuri acoperite cu cadavre de turci și tătari, luînd cu sine mulți prizonieri, iar la plecare a pus stăpînire, de asemenea, și

pe orașul Vesperim⁷, destul de important, așezat lângă Dunăre, și care, dacă ar fi transformat în fortăreață, ar constitui un mare obstacol pentru turci în drumul spre Marea Neagră, neputînd trece prin altă parte pentru a transporta hrană și alte lucruri în Ungaria [...].

[...]. Numai decît voievodul valah Mihai cu trupele sale în număr mare hotări să ocupe Nicopole⁸. Și, astfel, dădu ordine la ai săi să construiască un pod peste Dunăre, pentru a trece la acel asediu; ceea ce aflînd pașa de Silistra și cel de Badavense au hotărit să-l împiedice cu un mare număr de oameni. Pornind deci în acea direcție, au constatat că se făcuse podul peste Dunăre de către soldații voievodului; și, fără altă discuție, dădu ordin să fie distrus, ca să nu poată trece pentru acel asediu. Sosind valahul **, pentru a se răzbuna de această ofensă, turcii au fost constrînși să abandoneze această acțiune. <Mihai> începu curajos lupta care a durat un timp, și turcii au fost înfrinți, mulți dintre ai lor fiind uciși, iar puțini s-au salvat pe ici, pe colo prin fugă, iar el cu 10 000 de oameni ai săi, avînd trecerea liberă pe podul refăcut s-a îndreptat spre Nicopole; cei de aici aflînd de masacrul turcilor, știind că nu pot rezista în fața vitejiei și a efortului valahilor, nesperînd ajutor mai mult din partea turcilor, s-au dat pe mîna voievodului, care a prădat și pustiit prin foc, făcînd o mare pradă și a dus cu sine un mare număr de bulgari, alegînd dintre ei pe cei mai apți pentru a lupta, iar pe ceilalți îi duse pentru a-i așeza ca locuitori în provincia Valahia.

La Constantinopol, ciuma făcea ravagii, mureau în fiecare zi mulți, așa fel încît sultanul a auzit că foarte mulți dintre ai săi au fost răpuși unii de ciumă în case, iar alții tăiați de creștini în bucăți, în război, așa fel încît circula zvonul că acea distrugere făcută de valah ** a provocat o spaimă groaznică în sufletul turcilor. Dar sultanul nu voia să-i lipsească aprovizionarea bună și hotări să se opună atîtor pagube, de aceea ordonă marelui vizir să adune un mare număr de soldați și să se îndrepte împotriva voievodului, pentru a împiedica atîtea progrese fericite și norocoase ale acestuia; acesta era însuflețit de victorii și, înmulțindu-și trupele sale cu noi oameni, nu prea lua în seamă amenințările turcilor, știind că bătăliile nu se pot da cu strigăte, ci cu arme.

Foarte îngrijorat, turcul * era lovit de ciumă la Constantinopol și de război cu înspăimîntătoare măceluri în Ungaria, cunoștea puținele succese cîștigate de Satirgi Mehmed la asediul Oradei⁹ și marea distrugere printre ai săi la asediul Nicopolei¹⁰ cauzate prin acțiunile valahului ** [...].

[...]. Voievodul Mihai văzînd pe turcii înspăimîntați a început din nou să producă pierderi în rîndul acestora, așa fel încît <el> pătrunsese 100 de mile în țara otomanilor făcînd mare prăpăd în împrejurimi¹¹. Aici, deoarece Mehmed Satirgi¹² alergă cu trupele sale pentru a se opune, voievodul se retrase și turcii au fost tăiați din spate cu unele pierderi, în timp ce se îndreptau spre Belgrad. În sfîrșit, ajungînd pînă la Lipova pentru a o asedia, <turcii> s-au oprit numai pentru trei zile, fără nici un rezultat [...].

[...]. Turcii, mîhnîți de a nu fi putut cuceri Oradea, au început să prade satele și cetățile vecine, lucru ce lăsa impresia imperialilor că poate în anul viitor <aceștia> vor relua asediul. Și astfel așteptară acea iarnă, pentru a o utiliza bine și a o fortifica, atît cît va fi nevoie, pentru cazul că s-ar produce ceea ce se prevăzuse, dar nu trecu mult că turcii și tătarii împreună, care făceau aceste pagube, au plătit cu prăzile lor, deoarece,

valahul ** care se găsea cu 6 000 de cazaci, aflind de aceste prăzi și incendieri, s-a postat în drumul lor, pentru a se înfrunța cu ei, iar turcii și tătarii angajându-se cu puțin elan au fost înfrinți¹³, <Mihai> cucerind și unele piese de artilerie [...].

[...]. Urmă între cardinalul Báthory transilvăneanul și voievodul Mihai un înspăimântător fapt de arme. Valahul** găsimdu-se la Zegonigh unde se concentrau oști de diverse națiuni în număr de 25 000 de luptători pedestri și de cavalerie, și așteptând să-și sporească trupele, a pornit, în luna octombrie¹⁴, din acest loc spre Ploiești cu trupele mai sus menționate, primind și alți oameni de aici, din țară, care toți împreună au constituit un mare număr ca la 60 000 de oameni. <El> îi împărți în trei părți : 18 000 de infanteriști și călăreți trimise la Sibiu, 8 000 de haiduci la Brașov, iar restul de 2 000 de călăreți i-a ținut lângă sine cu 80 de piese de artilerie, printre care tunuri grele și mici, pe care le-a dus la Buzău, iar la 26 octombrie toate aceste părți s-au întâlnit pe șesul de la Cibin, la trei leghe de Sibiu. Valahul a descoperit o trădare urită, căci locotenentul său, corupt cu bani de către Ibrahim, generalul turcilor, a promis să-l ucidă <pe Mihai>, folosindu-se de propria mână fără nimic altceva¹⁵. <Mihai> s-a răzbunat aspru, tăindu-i beregata. În acest timp veni nunțiul papal¹⁶, trimis de cardinal, cu o frumoasă cursă, având cu sine un ambasador, pentru a da credit negocierii, spunind că numitul ambasador avea misiunea de la maiestatea sa imperială de a-i transmite că trebuie să renunțe la acel război și să plece din Transilvania; ceea ce părându-i-se voievodului foarte straniu și aproape imposibil, îi răspunse că voia să vadă acel mandat; nunțiul replică că se găsea la cardinal. Valahul ** spuse atunci că el avea un alt ordin de la împărat și că el se găsea în acel loc tocmai pentru a-l executa cu fidelitate. Astfel fu rugat de nunțiu să suspende acțiunea armată, cel puțin în ziua aceea. În timp ce stăteau astfel amândoi, tăcuți și în nesiguranță, <Mihai> voia să știe de la nunțiu cauza pentru care dorea cardinalul acel principat și nu-l preda aceleia căruia i se cuvenea și de ce aspiră spre război în loc de a guverna biserica, ceea ce i s-ar fi potrivit mai mult; nu i s-a răspuns nimic. La 28 octombrie, ziua sfinților apostoli Simon și Iuda, se întoarse la cardinal, de care fu imediat trimis din nou la voievod, care aștepta, împreună cu fiul său, să pună trupele în ordine, pentru a se opune cardinalului; nu putea avea alt răspuns, decît o bună hotărîre de a se da lupta; și, astfel, se înțelese cu un colonel de-al său, comandantul a 2 000 de infanteriști, să simuleze de a se fi certat cu el și să meargă să se unească cu cardinalul, iar cînd va vedea că a început ciocnirea, la un semn, trebuia să se întoarcă împotriva cardinalului. Pentru acest ajutor bun, comandantul a fost bine văzut și primit de cardinalul care se găsea cu mai multe persoane, neștiind de uneltirile ascunse. Deci, la 28 octombrie, începu bătălia¹⁷, încăierîndu-se aceste două armate, care erau cu tabăra la numai un sfert de leghe una de alta; lupta începu înversunată și, dîndu-se semnalul, colonelul și-a făcut datoria, întorcînd fața, și bătîndu-i strașnic pe dușmanii care-l presau pe valah **, timp de cinci ore continue se luptă cu încăpăținare. În cele din urmă, oamenii cardinalului, printre care se aflau 30 000 de turci și tătari¹⁸, trimiși de Ibrahim, și alții care li s-au mai alăturat, fură înfrinți și împrăștiați. Cardinalul, văzîndu-se în situație grea, își zicea că s-ar putea salva prin fugă; alții socoteau că s-ar fi înecat la trecerea riului, reținînd pe valahii care-l urmăreau; în sfîrșit, voievodul trimise în diverse locuri un mare număr dintre ai săi pentru a

pune mîna pe el. Mihai continuă să urmărească victoria, mergînd la cantonamentele cardinalului, unde a găsit 45 de piese de artilerie, destule lucruri, bani, corturi și cai, iar de aici s-a retras spre Alba Iulia, unde fu primit de aliați cu foarte mare bucurie. Trimise apoi la Cluj un locotenent al său, cerînd să se predea, ceea ce au făcut bucuroși, cu mulți alții din acea provincie, orașe și cetăți; astfel că toată Transilvania a jurat fidelitate maiestății sale imperiale, fiind aproape toți nobilii Transilvaniei morți, parte prin faple de arme, parte fiind uciși de valah **, printre care cei cinci, care, corupți cu bani, de către cardinal, erau hotărîți să-l ucidă pe numitul valah **. La 14 noiembrie i s-a prezentat capul cardinalului care, după ce a fost expus pentru înmormîntare la Alba Iulia, a fost îmbălsămat și trimis împăratului și arhiducilor, frații săi ¹⁹; a trimis, de asemenea, să i se caute corpul pentru a-i face o înmormîntare onorabilă. După aceasta, a fost adus tezaurul lui Báthory la Zerda, din Chioar, care era de trei milioane de aur și 600 000 scuizi.

* Sultanul.

** Mihai Viteazul.

¹ Rudolf al II-lea.

² În campania din februarie – martie 1595.

³ Pretendentul Bogdan, fiul fostului domn al Moldovei, Iancu Sasul (1579 – 1582), era numit în Muntenia.

⁴ Bătălia de la Rusciuc (15/25 ianuarie 1595).

⁵ Mustafa pașa nu este luat prizonier, ci pierc în luptă împreună cu cea mai inare parte din ofițerii săi.

⁶ În campania din iarna și primăvara lui 1595, armata lui Mihai nu s-a desprins de malurile Dunării.

⁷ Singura cetate luată de Mihai în campania din primăvara lui 1595 este Brăila.

⁸ La începutul lui iunie 1595, Mihai atacă și împrăstie trupele otomane concentrate la Nicopole; cele o mie de luntre, cu ajutorul cărora turcii intenționau să construiască un pod peste Dunăre, sînt arse, iar orașul este incendiat.

⁹ În 1598.

¹⁰ Septembrie 1598.

¹¹ Aluzie la marea campanie întreprinsă de Mihai în sudul Dunării (septembrie – octombrie 1598).

¹² Pentru a ușura situația armatei imperiale, care apăra Oradea de atacul trupelor otomane comandate de Mehmed Satirgi pașa (în ajutorul asediaților Mihai Viteazul trimisese un corp de 1 500 de oșteni, sub comanda lui aga Leca), domnul român întreprinde, în septembrie-octombrie 1598, o acțiune de diversiune la sud de Dunăre, tăind armatei otomane orice posibilitate de aprovizionare. Silit să părăsească asediul Oradei din lipsă de alimente și oameni și dorind să restabilească căile de comunicație cu imperiul, Satirgi pașa intenționează să-l atace pe Mihai în sudul Dunării. Or, între timp, domnul român retrăgîndu-se la nord de fluviu, Satirgi pașa revine spre Belgrad, cu intenția de a relua asediul Oradei, însă este ucis din ordinul sultanului, pentru că nu realizase nimic.

¹³ În martie 1599.

¹⁴ La începutul lui octombrie 1599, Mihai era la București unde se adunaseră o parte din trupe. Cu ele pleacă spre Ploiești, locul de concentrare al tuturor forțelor, unde ajunge la 5/15 octombrie. În aceeași zi întreaga oaste se pune în mișcare spre Transilvania.

¹⁵ Este probabil vorba de fostul secretar al domnului, Ioan Racz, care în ajunul bătăliei de la Șelimbăr a trecut în tabăra cardinalului; este prins după bătălie și executat.

¹⁶ Germanico Malaspina.

¹⁷ De la Șelimbăr.

¹⁸ Andrei Báthory nu a primit ajutor de la marele vizir Ibrahim pașa.

¹⁹ Împăratului i-a fost trimisă numai o pictură făcută după capul cardinalului.

L'HISTOIRE
DE LA DECADENCE
DE L'EMPIRE GREC
ET ESTABLISSEMENT DE CELUY
des Turcs par Chalcondyle Athenien

*De la traduction de B. de Viossane Bourbonnois
et illustrée par luy de curieuses recherches
trouvées depuis ses decz*

*Avec la Continuation de la même Histoire
depuis la ruine du Peloponése iusques à
l'an 1612.*

Par THOMAS ARTVS
S.^r d'Embry
Tome 1.

Avec Privilege du Roy

A PARIS
Chez DENTS RECHET,
rue Saint Jacques au College
50r. et a l'Ecole au Soleil
M. DC. LXII.
Avec privilege du Roy

THOMAS ARTUS

Istoricul francez Thomas Artus s-a născut spre mijlocul secolului al XVI-lea la Paris, dintr-o familie nobilă.

Este cunoscut mai ales prin faptul că a continuat lucrarea lui Laonic Chalcocondil, *L'Histoire de la decadence de l'Empire Grec et établissement de celui des Turcs*, tradusă din limba greacă în limba franceză de Blaise de Vigenère.

Opera lui Chalcocondil se oprea odată cu căderea Peloponezului (1461), iar Thomas Artus a continuat-o cu istoria Imperiului otoman de la această dată pînă în 1612.

Ediția folosită : *L'Histoire de la decadence de l'Empire Grec et établissement de celui des Turcs par Chalcondile Athenien. Avec la Continuation de la mesme Histoire depuis la ruine du Peloponese jusques à l'an 1612 par Thomas Artus, Sr. d'Embry*, tome I, Paris, Augustin Courbé, 1662, p. 799—800; 816—817.

L'HISTOIRE DE LA DECADENCE DE L'EMPIRE GREC
ET ESTABLISSEMENT DE CELUY DES TURCS PAR
CHALCONDILE ATHENIEN. AVEC LA CONTINUATION
DE LA MESME HISTOIRE DEPUIS LA RUINE DU
PELOPONESE JUSQUES À L'AN 1612

Livre VI-ème

[...] Cecy, se passoit en la Transsilvanie : mais il ne s'en faisoit pas moins en la Valachie, et en la Moldavie ; car apres la mort d'Iuon, les Turcs à la priere de Henry Roy de France & de Polongne, y auoient mis son frere Pierre, lequel a esté quelque temps refugié en France : mais il fit tant de tyrannies & d'exactions, dès le temps mesme du Bassa Mahomet, que les plaintes qui s'en faisoient continuellement a la Porte, furent cause en fin qu'il fut mandé en Constantinople, & Alexandre mis en sa place. Toutefois cetuy-cy fut encore plus haï que son deuancier, tant pour son arrogance insupportable, que pour ses actions & la cruauté ; joint que de son temps il auoit permis aux Turcs de faire mille extortions sur son peuple, afin qu'ils le laissassent viure à sa volonté : de sorte que les biens, les femmes, les filles & les garçons, tout estoit à l'abandon de leur lubricité insatiable ; cela donnoit bonne enuie aux peuples de se reuolter : mais cela ne se pouvoit faire, tandis qu'Alexandre regneroit, sur eux ; ils s'assemblerent, & secrettement deputerent quelques-uns d'entre eux pour aller trouver Amurath au nom de toute la Province, où estant ils supplierent en toute humilité sa Maïesté, les larmes aux yeux, de vouloir avoir pitié de leur misere, estre impossible de pouvoir plus vivre sous un si cruel & tyrannique Prince, qu'estoit, Alexandre : qu'il

y avoit entr'eux un Ban descendu des Princes de Moldavie, nommé Michel, duquel ils esperoient tout bon traitement pour sa generosité; s'il les vouloit tant gratifier que de l'éleuer à la dignité de Palatin, si non qu'ils le supplioient de leur bailler celui qu'il luy plairoit, pourueu qu'il leur ostast ce tyran.

[...]. Or Michel estant en possession de cette Principauté, tout son but & son intention fut de mettre son pays en liberté: pour ce faire, il traicta particulièrement de cette affaire avec Aaron Vaivode de Moldavie, lesquels en ayans consulté ensemblement, & sçachans déjà combien le Transalpin auoit esté heureux en toutes ses entreprises, & l'alliance qu'il auoit avec l'Empereur, les Kosaques & Polonnois delibererent de se mettre en sa protection, & de faire une ligue offensive & deffensive contre les Turcs & Tartares [...].

Livre XVII-ème

[...]. Sinan qui sçauoit que Michel s'estoit revolté, et auoit fait ligue avecques l'Empereur et avecques le Transsilvain, assembla toutes ses forces pour tailler en pieces, comme il disoit, l'armée du Palatin, et remettre sous la puissance de son Empereur cette Province qui s'en estoit revoltée. Desirant doncques paruenir au dessus de ses entreprises, il fit faire un pont de batteaux sur le Danube, par le moyen duquel il passa toute son armée, le Palatin n'ayant pas des forces bastantes pour l'en empescher, si bien que pour la conseruation de son pays et pour empescher que les Turcs ne fissent à leur ordinaire des ravages en la contrée, il dispersa une partie de ses gens aux places les plus importantes; luy cependant avec le reste, se mit en lieu commode pour donner secours où besoin seroit, et toutesfois sans qu'il peust estre forcé par l'armée ennemie. En cette contrée-là assez proche du Danuble, il y a une oseraye si épaisse, qu'il semble que ce soit une forest: là sont des lieux fort fangeux, et d'un tres difficile accez, pour une quantité de cette eau bourbeuse qui arriue là de plusieurs endroits; et n'y a qu'un chemin fort estroit, à peine suffisant pour le passage d'un chariot: en ce lieu-là se campa le Palatin avecques ses troupes, mettant par tout de bons corps de garde, pour empescher l'armée de Sinan de passer par autre endroit, cestuy-cy estant fort à son aduantage, et qui outre ce qu'il l'empeschoit d'estre opprimé par la multitude de ses ennemis, luy donnoit le moyen de les combattre quasi de pair à pair, et de rendre leur grand nombre inutile. Or estoit-il necessaire aux Turcs qu'ils passassent par là, s'ils vouloient aduancer davantage en la Province, aussi auoient-ils campé un peu delà de la forest, et si pres de l'armée Chrestienne, ils se pouvoient voir les uns les autres, n'y ayant que la forest entre-deux, comme si de propos deliberé ils eussent choisi les deux costez de cette vallée, comme quelque belle plaine; la forest toutesfois n'empeschoit pas qu'ils ne se peussent voir les uns les autres.

Sinan admirant la patience, ou plustost la resolution des Chrestiens, qui avecques un si petit nombre auoient toutesfois l'assurance de l'attendre de pied ferme au combat, luy qui auoit une si puissante armée, neantmoins ne negligeanr rien de ce qui estoit de sa charge, sans mépriser son ennemy, il choisit d'entre les siens iusques à douze mille hommes qu'il enouya à l'orée de la forest, et aux endroits les plus necessaires, pour rendre ce passage libre au demeurant de son armée. Quant aux Chrestiens, on tient qu'ils n'estoient pas plus de six mil hommes, qui estoi-

ent-là pour la deffence de ces passages : mais le Palatin ayant plus d'esperance en l'assistance diuine qu'en ses petites forces, lesquelles selon la raison humaine n'estoient pas bastantes pour resister à un tel ennemy, invoque son secours de tout son coeur, persuade à ses soldats de faire le mesme, et les exhorte à se ressouuenir de leur ancienne valeur, l'occasion y estant si belle, que s'ils la perdent, mal-aysément la pourront-ils recouurer, les Turcs estonnez de tant de pertes, leurs places prises de toutes parts, qu'il n'y auoit pour lors qu'un chef que peust tenir teste, les autres n'ayans pas l'assurance de soustenir le choc des Chrestiens, que c'estoit de vray à luy qu'ils auroient affaire, et encore à un grand nombre, qui de premier abord épouuentoit par sa multitude, mais qui le mettroit en oeuvre, seroit de nul effect ; car on scauoit assez qu'il auoit enuoyé les meilleurs soldats de toutes ses troupes, en garnison dans les places plus importantes, ayant emmené avecques luy tout le reste, qui deuoit faire plus de peur et de bruit que de mal ; ioint l'aduantage du lieu, si propre, qu'ils ne l'eussent sceu desirer meilleur, la situation duquel rendoit la multitude inutile, puis qu'on la pouvoit combatre en nombre égal.

Qu'ils se souuinssent encore de la cruauté de l'adversaire, qui ne pardonnoit iamais aux vaincus, et encore moins à ceux qui s'estoient revoltez : que ce n'estoit pas assez d'auoir secoué le ioug de sa servitude, auoir renouelé les anciens devoirs à l'Empereur, et s'estre mis sous la protection du Transsilvain, si par quelque valeur signalée ils ne vouloient maintenir cette genereuse resolution, qu'ils auoient combattu assez long-temps pour tenir main forte à leur esclavage, qu'il falloit maintenant combatre pour la liberté : mais principalement pour l'honneur de leur Religion, afin qu'ils fissent connoistre aux Turcs que s'ils auoient cy-deuant usurpé leur pays, que ce n'estoit que par leur division : mais à cette heure que tous les peuples circonuoisins estoient en bonne intelligence ensemble, qu'il falloit recouurer par l'union ce qu'ils auoient perdu durant leur discorde, et chasser ces cruels tyrans iusques au delà de leur detroit. Que tous leurs voisins auoient desia fait assez de deuoir, tantost les batans en plaine campagne, ores les chassans de leurs meilleures places, si bien qu'ils auoient escorné la meilleure partie de cette grande armée que Sinan auoit fait passer en Hongrie. Qu'il ne tiendrait qu'à eux qu'ils ne s'acquissent une pareille gloire, puis que toutes choses leur témoignioient qu'ils estoient acompagnez d'un semblable bon-heur.

Les soldats desia assez animez d'eux-mesmes contre les Turcs, comme il arrive ordinairement à ceux qui se sont emancipez de la suiection d'un autre ; encouragez encore par les discours du Palatin : mais picquez davantage de ialousie, par la memoire des heureuses rencontres de leurs voisins, et de leurs glorieuses victoires, suiurent allegrement leur Capitaine, donnans, dedans leurs ennemis avec une telle impetuosité, que les soldats ne manquans point au chef, ny le chef aux gens de guerre, ils forcerent les Turcs de reculer, quelque deuoir qu'ils fissent de tenir teste à leurs adversaires ; ce ne fut pas toutesfois si promptement, que les Turcs ne fissent une grande resistance, depuis le Soleil-leuant iusques au couchant, avec un succez fort inégal, les Victorieux demeurans biens souvent vaincus, et les vaincus demeurans victorieux, les Turcs refraischissans leurs gens selon la necessité, leur multitude estant telle qu'ils le pouvoient faire à tous momens, ce qui n'estoit pas ainsi des Chrestiens.

Toutesfois comme le Soleil estoit à son couchant, le Palatin voyant qu'il ne pouvoit pas en auoir la raison, et craignant que les siens succom-

bassent avecques le temps, il enuoya querir un bataillon de gens de pied qui estoit assez éloigné du camp, lequel tout frais et reposé, se rua sur les Turcs, qui ne s'attendans point à cette recharge, mais qu'ils demeureroient victorieux, ou que la nuit separeroit le combat voyans le courage relevé à leurs ennemis par ce nouveau secours, s'estonnerent du commencement, puis se mirent bien-tost en fuite; alors se fit un grand massacre des Turcs, et des plus grands et plus nobles d'entr'eux, plusieurs enseignes y demeurèrent, entr'autres l'enseigne verte, que les Turcs tinnent auoir esté à leur faux Prophete Mahomet, et qu'ils tiennent entr'eux comme sacré-sainte, aussi la portent ils aux expéditions belliqueuses, comme si cela leur devoit causer quelque bon-heur: de sorte que si tost qu'elle est en leur armée, ils tiennent la victoire toute assurée. Sinan mesme fut contraint d'estre du nombre des fuyans, et comme la crainte oste tout respect et toute consideration, soit que la multitude des fuyans, l'eust poussé, ou que luy-mesme pour la haste qu'il avoit, ne prist pas garde où il alloit, il tomba du haut en bas du pont dans le palus, si que les siens eurent beaucoup de peine à l'en tirer: quant aux Chrestiens, ils se retirerent triomphans en leur camp avecques un fort grand et riche butin. Mais Sinan picqué au ieu pour cette estrette qu'il venoit de souffrir, contre son esperance, plustost irrité qu'estonné, et desireux que la nouvelle de la vengeance de cet affront fust portée au Sultant au mesme temps que celle de la fuite, il assembla de toutes part ses forces, enuoyant par tout ses mandemens pour le venir trouver en la plus grande diligence qu'il leur seroit possible: de sorte qu'en peu de iours il eut autour de luy une tres-puissante armée, et aussi tost il se mit à poursuiure ses ennemis, lesquels voyans une redoutable puissance, n'oserent tenter le hazard pour la seconde fois, ayans perdu beaucoup de gens en ce dernier combat, les Turcs, s'estans comme vous avez entendu, courageusement deffendus.

Le Palatin estimant doncques que ce seroit plustost temerité que hardiesse, de s'exposer a l'aduanture, il ayma-mieux demeurer sur son aduantage, se retirant par des chemins destournez au pied de certaines montagnes fort éloignées du camp des Turcs, et où luy et son armée pouvoient demeurer pour lors en seureté.

ISTORIA DECADENȚEI IMPERIULUI GREC ȘI A ÎNTEMEIERII CELUI TURC DE CHALCOCONDYLAS ATENIANUL. CONTINUAREA ACESTEI ISTORII DE LA CĂDEREA PELOPONEZULUI PÎNĂ ÎN ANUL 1612

Cartea a XVI-a

[...]. Acestea se întâmplau în Transilvania, dar nu puține se înfăptuiau în Valahia și în Moldova, căci, după moartea lui Ioan¹, turcii, la rugămintea lui Henric², rege al Franței și Poloniei, au înscăunat pe Petru³, fratele lui Ioan, care fusese un timp refugiat în Franța, dar a comis atâtea samavolnicii și hoții chiar pe vremea lui Mehmed pașa, încît plîngerile care curgeau la Poartă au fost pricina care pînă la urmă a făcut să fie chemat la Constantinopol și în locul lui să fie înscăunat Alexandru⁴. Totuși, Alexandru a fost încă și mai urît decît înaintașul său atît datorită trufiei lui de nesuferit, cît și cruzimii faptelor <sale>; la asta s-a mai adăugat că el a îngăduit turcilor să abuzeze în fel și chip de poporul său numai pentru a dobîndi de unul singur libertatea de a trăi după placul

lui; astfel că bunurile, femeile, fetele și băieții erau cu toții lăsați pradă desfrînării lor nepotolite; toate acestea îndemnau poporul la revoltă, dar nu puteau s-o facă, atîta timp cît Alexandru domnea peste ei; s-au întrunit în taină și au ales pe cîțiva dintre ei să se ducă la Murad, în numele întregii provincii. Ajungînd în fața împăratului l-au implorat cu smerenie și cu lacrimi în ochi să aibă milă de nenorocirea lor, fiindu-le cu neputință să mai trăiască sub un principe atît de crud și de despotic cum era Alexandru; că printre ei se afla un ban, descendent din principii Moldovei, numit Mihai, de la care nădăjduiau o purtare omenească, întrucît era o fire inimoasă; și fie că va binevoi să împlinească cererea lor ridicîndu-l pe Mihai la rangul de domn, fie, îl implorau ei, să le trimită pe oricine va crede de cuviință, numai să fie înlocuit acest tiran.

[...]. Odată devenit stăpînul acestui principat, Mihai și-a fixat ca suprem țel și principal proiect eliberarea țării sale; pentru aceasta a intrat în special în tratative cu Aron, voievodul Moldovei, cei doi sfătuiindu-se laolaltă și cunoscînd cît de incununate de succes au fost toate proiectele valahului, precum și alianța acestuia încheiată cu împăratul, cazacii și polonezii au decis să intre sub protecția lui și să încheie un pact ofensiv și defensiv împotriva turcilor și tătarilor [...].

Cartea a XVII-a

[...] Sinan care știa că Mihai s-a răsculat și că a încheiat un pact cu împăratul * și cu transilvăneanul **, și-a strîns toate forțele pentru a tăia în bucăți, cum spunea el, armata voievodului și a readuce această provincie care se răzvrătise în puterea împăratului său. Vrînd deci să-și îndeplinească planurile, a pus să se construiască un pod de vase peste Dunăre, iar pe această cale și-a trecut toată armata, iar domnitorul neavînd suficiente forțe de luptă pentru a-l împiedica, atunci, pentru a nu-și primejdi țara și pentru a zădărnici pustiirile pe care turcii obișnuiau să le facă, cînd pătrundeau într-un ținut, el a împrăștiat o parte din oamenii săi în locurile cele mai importante; totuși, el și cu ceilalți ostași s-au rînduit într-un loc prielnic, pentru a veni în ajutor, la nevoie, dar în asemenea chip, încît să nu poată fi surprins de armata inamică. În acest loc, destul de aproape de Dunăre, se afla un desiș atît de stufos ca o pădure; aici sînt locuri foarte mlăștinoase ⁵, unde cu greu se pătrunde, din pricina apelor mocirloase, ce se adună din toate direcțiile, și nu există decît un drum foarte îngust, abia de are loc să treacă o căruță. Aici s-a instalat voievodul cu trupele sale, postînd pretutindeni corpuri de gardă întărite, pentru a împiedica armata lui Sinan să treacă prin alte părți, locul acesta fiind deosebit de avantajos pentru el deoarece nu permitea să fie strivit de mulțimea dușmanilor și-i oferea mijlocul de a se bate aproape la egalitate și de a face ca marea număr al inamicului să devină inutil. Or, cum turcii erau nevoiți să treacă pe aici, dacă voiau să pătrundă în provincie; ei și-au făcut tabăra ceva mai departe de pădure și atît de aproape de armata creștină încît se puteau vedea unii pe alții, despărțiți fiind doar de pădure, ca și cum în mod deliberat ar fi ales cele două laturi ale văii, ca pe o cîmpie frumoasă; pădurea nu-i împiedica să se vadă unii pe alții.

Sinan, admirînd calmul sau mai curînd hotărîrea creștinilor, care, deși într-un număr așa de mic, aveau totuși curajul să aștepte neclintii bătălia cu el, ce dispunea de o armată atît de puternică, își luă toate măsurile nedispregiindu-și inamicul și alese dintre ai săi pînă la 12 000 de oameni, pe care îi trimise la marginea pădurii în cele mai însemnate puncte pentru a deschide calea armatei. În ceea ce-i privește pe creștini,

se presupune că nu erau mai mult de șase mii de oameni pentru apărarea acestor drumuri; dar voievodul, punându-și nădejdea mai mult în ajutorul divin decât în puținele sale forțe, care, conform rațiunii umane, nu erau capabile să reziste în fața unui asemenea inamic, a invocat din adîncul inimii ajutorul providenței și, convingîndu-i pe ai săi să facă același lucru, i-a înflăcărat să-și aducă aminte de vechea lor vitejie în această împrejurare unică, căci, dacă o pierdeau, cu greu și-ar mai fi putut reveni. Turcii, mirați de nenumăratele pierderi, fură atacați din toate părțile, cu atîta forță, încît nu mai rămase decât o căpetenie, care să le poată ține piept, celelalte nemaicutezînd să se împotrivescă asaltului creștinilor. Cît privește pe aceștia, ei își dădură seama că aveau de a face chiar cu Sinan, și încă în fruntea unei mari mulțimi de ostași, care la prima vedere sperie prin număr, dar care, dacă ar fi intrat în acțiune, n-ar fi dobîndit în acest loc nimic; de asemenea, se mai știe destul de bine că Sinan își trimisese cei mai buni ostași în garnizoane, în forturile cele mai importante, și luase cu el restul trupelor menite mai degrabă să facă larmă și să inspire teamă, decât să pricinuiască rău; la toate astea s-a adăugat poziția extrem de avantajoasă, mai bună nici că putea dori, poziție care făcea ca mulțimea turcilor să devină de prisos, deoarece bătaia trebuia purtată între un număr egal de combatanți.

«Mihai a mai cerut ostașilor săi» să-și mai aducă aminte de cruzimea dușmanului, care nu ierta niciodată pe învins și cu atît mai puțin pe cei ce se răzvrătiseră; să-și amintească, de asemenea, că nu era de ajuns că au scuturat jugul robiei, după ce au reînnoit vechile lor îndatoriri față de împărat * și s-au pus sub protecția transilvăneanului **, dacă prin fapte la fel de remarcabile nu-și vor întări nobilele lor hotărîri, să-și amintească că ei au luptat timp îndelungat pentru a se elibera de sclavie, dar că acum trebuie să lupte pentru libertate; mai cu seamă pentru onoarea religiei lor, astfel încît să dovedească turcilor că, dacă le-au uzurpat țara, aceasta s-a datorat vrajbei ce domnea între ei; le-a amintit, în sfîrșit, că acum toate popoarele învecinate trăiau în bună înțelegere și că era necesar să redobîndească prin unire ceea ce pierduseră prin discordie, alungînd pe tirani pînă în ținuturile lor. Că toți vecinii lor și-au făcut datoria cu prisosință, fie învingîndu-i în plin șes sau alungîndu-i din cele mai importante fortărețe. Astfel încît ei au ciuntit cea mai bună parte a mării armate pe care Sinan o trecuse în Ungaria. Că stă în puterea lor să dobîndească asemenea glorie și apoi toate întîmplările dovedesc că sînt însoțiți de noroc.

Înfierbîntați de ură împotriva turcilor, cum se întîmplă, deseori, celor ce s-au desprins dintr-o robie, încurajați de discursul voievodului, dar mai ales întăritați de invidie la auzul fericitelor înfăptuiri ale vecinilor lor și glorioaselor victorii, soldații au urmat cu insufletire pe căpitanul lor intrînd în dușmani cu asemenea furie încît, ostașii făcînd cînte comandantului lor și conducătorul <făcînd cînte> soldaților săi, au obligat pe turci să se retragă, oricît s-au străduit aceștia să țină piept adversarului; dar n-a fost deloc ușor nici creștinilor, deoarece turcii au opus o mare rezistență, începînd din zorii zilei pînă la asfințit, iar sorții bătăliei au fost mereu în cumpănă, învingătorii fiind deseori învinși și învinșii devenind victorioși, turcii împrosfătîndu-și rîndurile, după nevoie, fiind atît de mulți, că o puteau face oricînd, dar nu aceeași era situația și la creștini.

Pe cînd soarele era gata să apună, domnitorul văzînd că nu poate dovedi, și temîndu-se că ai săi nu vor mai face față multă vreme înclăș-

tării, a trimis după batalionul de pedestri, care era ceva mai departe de tabără; batalionul cu forțe proaspete și odihnite s-a aruncat asupra turcilor care, neașteptându-se la acest nou atac, credeau că vor rămâne victorioși sau că noaptea va întrerupe lupta; turcii, văzînd că îndrăzneala dușmanului a sporit, datorită ajutorului primit, s-au minunat de schimbare și, îndată după aceea, au luat-o la fugă; atunci, au fost masacrați un mare număr de turci, printre cei mai valoroși și mai buni și mai multe stindarde au fost capturate, printre care și marele steag verde, despre care turcii cred că aparținut falsului lor profet Mahomed⁶ și pe care îl consideră sfînt, de aceea îl poartă cu ei în expediții războinice, ca pe un talisman; de aceea, îndată ce steagul se află în fruntea armatelor lor, ei sînt convinși că victoria le e garantată. Însuși Sinan a fost constrîns să se numere printre fugari și, cum spaima anihilează orice respect sau considerație, fie că mulțimea de fugari l-a împins sau poate că el, în graba de care a fost cuprins, n-a băgat de seamă pe unde a mers, fapt e că a căzut de pe pod în mlaștină, astfel încît ai săi au depus mari eforturi pentru a-l scoate; în ce privește creștinii, ei s-au retras triumfători în tabăra lor, cu o mare și bogată pradă. Dar Sinan ațîțat de această înfrîngere, pe care o suferise, neașteptată față de nădejtile sale, mai curînd miniat decît uluit, și dorînd ca știrea despre revanșă să ajungă la sultan odată cu cea despre fuga sa, și-a adunat forțele de pretutîndeni trimițînd peste tot pe împuterniciții săi, pentru a-i aduna pe toți și în cea mai mare grabă cu putință; astfel că în puține zile a strîns în jurul lui o armată foarte puternică și a pornit de îndată în urmărirea dușmanului; aceștia, văzînd o forță atît de redutabilă, n-au mai îndrăznit să-și încerce norocul, a doua oară, mai ales că în ultima luptă pierduseră mulți oameni, turcii apărîndu-se, așa precum știți, cu multă vitejie.

Voievodul, judecînd că ar fi mai curînd cutezanță decît curaj de a se expune unei fapte riscante, a socotit că e mai bine să-și păstreze avantajul și s-a retras pe drumuri doznice la poalele unor munți, aflați la mare depărtare de tabăra turcilor și unde armata sa putea să se alăpteară în siguranță.

* Rudolf al II-lea.

* Sigismund Báthory.

¹ Autorul se referă probabil la Ion vodă cel Viteaz, domnul Moldovei (1572—1574).

² Henric al III-lea, regele Franței (1574—1589) și al Poloniei (1573—1577).

³ Petru Cercel, domnul Munteniei (1583—1585), nu era frate cu Ion vodă cel Viteaz, ci cu Mihail Viteazul.

⁴ Alexandru cel Rău, domn al Munteniei (1592—1593).

⁵ V. n.9, p. 218.

⁶ În literatura occidentală s-a vehiculat pînă tîrziu (în secolul al XIX-lea) ideea că Mahomed, întemeietorul islamismului, ar fi fost un simplu „sarlatan”.

L'OTTOMANNO

DI LAZARO SORANZO,

Donde si dà pieno ragguaglio non solamente della Potenza del presente Signor de' Turchi Mehemeto III. de gl'interessi, ch'egli hà con dinersi Principi, di quanto machina contra il Christianesimo, e di quello che all'incontro si potrebbe à suo danno oprar da noi; ma ancora di varij Popoli, Sitti, Città, e viaggi, con altri particolari di Stato necessary à sapersi nella presente guerra d'Ongheria.

ALLA SANTITA' DI N. SIGNORE
CLEMENTE VIII.

IN FERRARA,

Per Vittorio Baldini, Stampatore Camerale.

Con licenza de' Superiori. M D XCVIII.

LAZARO SORANZO

Istoricul italian Lazaro Soranzo a trăit în a doua jumătate a secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea. Principala sa lucrare, *L'Ottomanno*, descrie domnia sultanului Mehmed al III-lea.

Ediția folosită : *L'Ottomanno*, Ferrara, Vittorio Baldini, 1598, p. 100.

L'OTTOMANNO

LXXXVI. Sono senza dubbio i Trasiluanî stimati de' più bellicosi popoli d'Europa. Questi, insieme con i Moldavi, e con i Valacchi sono gli antichi Daci, tanto temuti da' Romani, c'hauendo vinto gli esserciti di Domitiano, furono sforzati essi Romani di pagar loro tributo sotto lo stesso Domitiano, sotto Nerua, e nel principio dell' Imperio di Traiano, accioche à'lor danni non passassero il Danubio: lo sanno molto ben' i Turchi per le rotte, c'hanno più volte hauute dal Coruino, da due Bathorii, e finalmente da questo terzo, c'hoggi di guerreggia con essi.

LXXXVII. In oltre Mihal Voiuoda di Valacchia, se ben' hebbe già quel gouerno dal Turco, è hora all' obediienza del Trasiluano, e senza dubbio, che mette conto a detto Mihal di continouar in questa protettione, non si potendo più fidar de' Turchi, disgustati più volte da lui, e spetialmente per l'uccisione, che fece di quelli, i quali furon mandati da Assàn in Valacchia, con sua promessa di pace. Seruono per soldati al detto Voiuoda, oltre i Valacchi, il valor de' quali molto ben conobbero i Turchi sotto il Dracula lor Capitano valorosissimo, molti Ongheri, e Trasiluanî, Alcuni pochi Albanesi, Greci, Bulgheri, e Rasciani. Hà archibugieri, com'etiandio non ne hà molti lo stesso Trasiluano. Che detti popoli, e massime gli Ongheri combattono voluntieri da presso, e a cauallo con le lance, e mirabilmente mostran la faccia a' nemici.

OTOMANUL

LXXXVI. Fără îndoială, transilvănenii sînt socotiți printre cei mai războinici oameni din Europa. Aceștia, împreună cu moldovenii și cu valahii, sînt vechii daci, atît de temuți de romani, care învinseseră armatele lui Domițian, romanii înșiși fiind forțați să plătească tribut sub același Domițian, sub Nerva și la începutul domniei lui Traian, pentru ca să nu treacă Dunărea cauzîndu-le pierderi; turcii o știu foarte bine, din cauza înfrîngerilor pe care le-au suferit, de mai multe ori, din partea

lui Corvin ¹, a celor doi Báthory ² și, în sfârșit, de la acest al treilea care se războiește acum cu ei ³.

LXXXVII. De altfel, Mihai, voievodul Valahiei, deși primise domnia de la turc ⁴, astăzi e supus ⁵ transilvăneanului *, și fără îndoială că acesta contează pe numitul Mihai să continue această luptă nemaiputându-se încrede turcilor, provocați de mai multe ori de el și în mod special pentru masacrul ce a făcut printre cei care fuseseră trimiși de Hasan în Valahia, cu promisiunea sa de pace. Servesc ca soldați ai numitului voievod, în afară de valahi — a căror valoare o cunoscuseră foarte bine turcii sub Dracula ⁶, foarte viteazul lor căpitan — mulți unguri, transilvăneni, câțiva albanezi, greci, bulgari și sirbi. Are puțini arhebuzieri, cum, de asemenea, nu are mulți nici transilvăneanul *. Numitele popoare și mai ales ungurii luptă de preferință de aproape, iar călare cu lănci înfruntă minunat inamicii.

* Sigismund Báthory.

¹ Iancu de Hunedoara, voievod al Transilvaniei (1441–1446) și guvernator al Ungariei (1416–1453).

² Ștefan I Báthory, voievod al Transilvaniei (1479–1493); Ștefan al II-lea Báthory, voievod al Transilvaniei (1571–1575) și rege al Poloniei (1575–1586).

³ Sigismund Báthory, principe al Transilvaniei (1581–1597; 1598–1599; 1601–1602).

⁴ Sultanul Murad al III-lea (1574–1595).

⁵ V. n. 5, p. 387, privitoare la tratatul munteano-transilvănean, semnat la Alba Iulia la 10/20 mai 1595.

⁶ Vlad Țepeș, domnul Munteniei (1456–1462; 1476); cunoscut în istoriografia occidentală sub numele de Dracula.

Siculorum exercitum Stephano Moldaviæ Palatino adiunxit: qui cum in provinciam comitarentur, & pristinæ dignitati restituerent: reliquum exercitum domum in hyberna dimisit: Ipse quoque paucos dies Brassovæ moratus, ingenti cum totius Transylvaniæ applausu & letitia, re felicissime gesta, tantisque rebus confectis, Albam Iuliam reuersus est.

*Res gesta
Michaelis
Moldaviæ
Palatini.*

**BREVIS RERVM A MICHAEL-
E MOLDAVIÆ TRANSALPI-
næ sive VValachia Palatino Michaelē gestarum
descriptio, Auctore Baldassare
VValthero.**

ALEXANDER Walachiæ Palatinus gente Moldauus, maiorum insignibus celebris, minus erga subditos beneuole affectus, sed qualicunque natalium claritate tumidus, fallaci blandientis fortunæ vultu admodum elatus, barbaricoque dominatus fastu quasi ebruius, multa intolerabilia, imo ad X. Powar in auro æstimata conflauerat debita.

In ipsam præterea provinciam, plus satis iam ante afflictam, tantum Turcarum agmen, vt eam penitus occupatam sibi vsurpare, nouis expilationibus & crudelitate plusquam tyrannica, ipsique Turcis alias minus vlitata, maximis denique iniuriis oppressos omnino incolas afficere, nec non in domos irruere tantum bonisque spoliare, sed & decimum quemque puerum, sicut in quibusdam locis brutorum decimas, nouo prorsus exemplo, nefarie extorquere, vxores insuper & filias, ad explendam plus quam caninam libidinem in maritorum atq; parentum conspectu impudenter comprimere, stuprare, & id genus pessima quæq; flagitia audacter perpetrare, impuneq; continuare attentarent, introduxerat: Ea; ratione omnem pristinae libertatis recuperandæ spem subditis violenter ademerat: Nisi pro ea, quæ est humanorum casuum cõditio, vt personis & Rebus publicis nonnullis circa extrema occupatis, interdum minus puiusum, minimeq; expectatum, diuinitus obiciatur adminiculũ & auxilium, quo citra spem cum omnium admiratione ad clariora sui floris euan-

*Powar
quantum
pendentia
nos buin-
lat equus
lingua W
la bica
dicunt.*

R E R V M
M E M O R A B I L I V M
I N P A N N O N I A S V B T V R -
C A R V M I M P E R A T O R I B V S , A C A P T A
C O N S T A N T I N O P O L I V S Q V E A D H A N C
ætatem nostram, bello, militiq;
gestarum.

E X E G E S E S

Sive

N A R R A T I O N E S I L L V S T R E S
V A R I O R V M E T D I V E R S O R V M
A V C T O R V M .

Recensente

N I C O L A O R E V S N E R O I V R I S C O N S V L T O
& *Comite Palatino Cæsareo, Consil. Sax.*

Cum Priuilegio Cæsareo & Saxonico.

FRANCOFVRTI,

Impensis Claudij Marnij, & hæredum
Ioannis Aubrij.

M. DC. III.

BALTHASAR WALTHER

Balthasar Walther, născut la Glogón în Silizia și mort la Paris, a trăit pe la sfârșitul secolului al XVI-lea și începutul secolului al XVII-lea. În anul 1597 se afla la curtea lui Mihai Viteazul în Tirgoviște. Însușit de faptele cele mari ale domnitorului, el le consemnează în limba latină, utilizând descrierea românească a logofătului domnitorului, aprobată de însuși Mihai.

Manuscrisul român, tradus în limba polonă, i-a fost procurat de solul polon Andrei Taranowski, unul din prietenii lui Mihai. Textul românesc, care se referă la fapte întâmplate pînă în anul 1597, este îmbogățit în traducerea latinească a lui Balthasar Walther cu multe întâmplări adunate de la contemporanii români și străini ai lui Mihai.

Ediția folosită : Baldasare Walthero, *Brevis rerum a Michaele Moldaviae Transalpinar sine Valachiae Palatino gestarum descriptio*, în : Reusner N., *Rerum memorabilium in Pannonia sub turcarum imperatoribus a capta Constantinopoli usque ad annum 1600 bello militiaque gestarum Narrationes illustres variorum et diversorum auctorum*, Francofurti, 1603, p. 232–261.

BREVIS RERUM A MICHAELE MOLDAWIAE TRANSALPINAE SIVE VALACHIAE PALATINO GESTARUM DESCRIPTIO

Alexander Walachiae Palatinus gente Moldavus, maiorum insigibus celebris, minus erga subditos benevole affectus, sed qualicunque natalium claritate, fallaci blandientis fortunae vultu admodum elatus, barbaricoque dominatus fastu quasi ebrius, multa intolerabilia, imo ad X. abowar in auro aestimata conflauerat debita.

In ipsam praeterea provinciam, plus satis iam ante afflictam, tantum Turcarum agmen, ut eam penitus occupatam sibi usurpare, novis expilationibus et crudelitate plusquam tyrannica, ipsisque Turcis alias minus usitata, maximis denique iniuriis oppressos omnino incolas assicere, nec non in domos irruere tantum bonisque spoliare, sed et decimum quemque puerum, sicut in quibusdam locis brutorum decimas, nova prorsus exemplo, nefariae extorquere, uxores insuper et filias, ad explendam plus quam caninam libidinem in maritorum atque parentum conspectu impudenter comprimere, et id genus pessima quaeque flagitia audacter perpetrare, impuneque continuare attentarent, introduxerat : Eaque ratione omnem pristinae libertatis recuperandae spem subditis violenter ademerat : Nisi pro ca, quae est humanorum castrum conditio, ut personis et Rebuspublicis

nonnullis circa extrema occupatis, interdum minus prouisum, minimeque expectatum, diuinitus obiciatur adminiculum et auxilium, quo citra spem cum omnium admiratione ad clariora sui floris euehantur fastigia, quam ex qualibus deturbabantur, eodem hoc plus quam exulceratissimi seculi aerumnoso tempore, ad ultima redactis Walachis, singulari miserentis Dei affulgente gratia, itidem usu veniret. Clarebat Craiowae vel Crailowae, (quae Ciuitas Walachiae versus Hungarici et Turcici soli hodiernos limites, sita, Bahni, siue praecipui officialis, magnae Walachiae parti praefecti, retribus omnibus pro annua pensione fruents, et stabilitae iam olim dignitatis ratione, nunc temporis ad finium illorum defensionem ducentos Cosacos Walachosque praesidiarios plures alentis sedes est : Olim uero regnorum Hungaricae coronae subiectorum administratores hoc ipso nomine : a bando, quod a banderio deducitur, et idem quod Flammularis est, vocitabantur.) generosus Bahn Michaël, Petri Palatini Christiani, praefati Alexandri, antecessoris filius, ut paterna eminentia, et natalium praerogatiua, cum decenti corporis forma, iustaque omnibus notissimus : ita singulari egregiarum virtutum, erga Deum nimirum pietate constantia, largitate, et plurium id genus aliarum studio commendatissimus : Propter sublimes praeterea animi vere generosi, et ad ardua perpetranda ab ipsa natura dispositi dotes, suauem item prudentemque sine praemeditatione, quoties opus erat, ore effluentem sermonem, bonis quibusque carissimus. Cuius fama cum natalium, tum propriarum virtutum praestantia se exserens cum aliquoties Alexandri Palatini aures perstreperet, tanquam parato aut nato potius aemulo, insidias struens, clam capi adducique eum praecipit. Quod bono saunte angelo resciscens Bahn Michaël, salutique suae necessario et prudenter consulens in Hungariam se recepit, nec diu ibidem commoratus Anno M.D.XCI diuina prouidentia Constantinopolim, omnibus patriae vicinaeque Christianis clam congratulantibus, Palatinatus obtinendi causa proficiscitur.

Eodem tempore seniores et praecipui Walachiae viri ad Regis siue Sultani Turcici genua deuolati, de tot tantisque miseriis, ab Alexandro eiusdemque aulicis praesidiis et mercatoribus Turcicis illatis, nec dum finem habituris vehementissime conqueruntur, ordine turpissima et detestanda plurima largis erumpentibus lacrymis proponunt, generosum deinde Bahn Michaellem, modo praefato commendantes, verumque haeredem affirmantes, aut patriae suae tanquam legitimum Dominum praefici, aut alium habitandi locum, nisi petita impetrent, assignari sibi supplices rogant. Ad quod institutum certius obtinendum avunculus vel matris frater gente Graecus, qui et ipse ante dicto Bahni officio functus erat, et commemorabili qua in Porta vel aula vigeat propter turgidiores loculos gratia, sumtibus honorariisque haud vulgaribus proderat. Ita fauente Deo, Ion ed est Christianus Michaël ab ipso Amurate III. Walachiae siue Moldaviae Transalpinæ Palatinus magnificis inauguratur ceremoniis : et oppressa penitusque prostrata, imo vix aegerrime spirans Provinciae quondam florentissimae Respublica respirare, ac paulatim non sine grandibus violentisque auxiliis, sicut extremi requirunt casus, ad pristinae libertatis et incrementi vigorem aspirare annitur. Sub cuius gubernationis felicem auspicationem Alexander antecessor, de impie imprudenteque administrato amplissimo Palatinatu certoque vitae periculo, sine teste optime sibi conscius dominatu neglecto, turpiter aufugit, Temporis deinde successu Constantinopolim cum uxore migrans, variaque attentans propter novas quasdam obtinendi Moldaviae Palatinatus machinationes ab eiusdem Dn. Ieremiae procuratore siue agente accusatus, iussu Regio

in domo sua siue hospitio arreptus, ibidemque in splendidissimo vestitur laqueo elisa gula ipsa Palmarum Dominica Anni 1597. misere perit. Turcici vero creditores certis initis cum surrogato Domino de numerando incredibilis aeris contracti summa, pactis de vitaeque tranquillitate, sicut aliae saeces Turcicae assecurati, immoto pede fixi habitare pergunt.

Accidit paulo post ut Reverendissimus Cornelius de Nona, Canonicus Vdriensis, et Romae ad D. Hieronymum de Ripeta Archidiaconus a Clemente VIII. Pontifice Maximo tanquam aulicus ad magnum Muscouli Principem missus, Transylvaniae Ducem Sigismundum, et Moldaviae Palatinum Aaronem in reditu accederet, de Reipublicae Christianae prorum unanimi contra communem hostem consensu bellum suscipiendum referret, eosdemque ratione Christianae professionis ex istis Tyrae siue Nestri, et Danubii fluminum partibus sua adiungere auxilia grauissimis. adductis rationibus, et quod praeter alias gentes vicinum Poloniae regnum. idem meditetur, persuadere conaretur. Ad ipsum vero Walachiae Palatinum Michaëlem propter certas quasdam causas non perueniret : quem tamen praefatus Transylvaniae Dux iisdem ferme rationibus sibi deuincire, quibus ipse erat permotus, annititur. Vniuersa enim dubia quae ad iustam tardius assentiendi haesitationem facere videbantur : variis modis grauissime diluuntur : augescens in dies Turcarum petulantia, et in aerumnosam Walachorum gentem excogitata grauamina, recensentur : Singulis pene mensibus, siue Tartarorum siue Turcarum irruptiones aut transitus metuendi commemorantur, aut eorundem licet fauentium captandae quietis caussa pro libitu tam hiberna, quam aestiua castra, necessario sufferenda, magno commeatu alenda, multis honorariis cumulanda subiungitur. Walachiam ne priora quidem soluere posse debita, nec illorum immanium damnorum sentire leuamen, nedum subsequentibus sufficere, in mentem revocatur : Nullum antecessorum a multis retro annis tranquillo durabiliue usum dominatu, sed vel invidorum calumniis vel aemulorum muneribus apud Sultanum, suspectum redditum fuisse eiectum, vel violenter vita priuatum ostenditur : Prudentis esse absque grauissimis de novo emergentibus rationibus vix meliorem antecessorum fortunam stabilibus radiis sibi affulsuram grauiter denique monetur. Ut licet Palatinus, de cuius simul et subditorum honore, fama bonis, ipsaque vitae cardo periculosissimus vertebatur, non statim in primis motibus omnino in hanc sententiam iret : cum suae tamen gentis senioribus et amicis de his delibaturum se, serio polliceretur. Etenim sufficientem militum numerum, necessariam stipendiorum subministrationem, et in omnibus paratas semper suppetias ab Augusto Imperatore nostro, Rudolpho II. nec non Sigismundo Transylvaniae Duce affore, Aaronem vero stabilem ad quemlibet euentum societatem praestiturum, et quibus ea modis certa rataque sint futura, demonstrari videbantur.

Hac ratione eos coniunctis animis, viribus, et bellandi studiis, circa Tyrae, siue Nestri, et Danubii aut Istri flumina, cum plusquam viginti militum millibus, tum Tartarorum irrumpentium latronicis, tum immanibus Turcicarum copiarum impressionibus resistere facile posse, ut ex alia Hungariae parte Imperator Christianorum sua bella minus impeditus continuare sortius, et conficere facilius, orbi denique pacem multo desideratissimam conciliare citius valeat. Talia dum sursum deorsumque versantur clam consilia, Turcas tamen haudquaquam latentia, Anno 1593. Sinan Bassa proximior celeberrimo militiae quidem Duce, sed in faustius nostrorum auspiciis minus felice, cum maximo exercitu

recta via procedente, nec non Precopensis Hordae Principe pluribus in Taurica Chersonaso et vicina collectis Tartarorum millibus per Walachiam et deinde circa Poloniae fines in Hungariam Christianos oppugnatum progrediente, Iaurinum siue Raab Turcicae tyrannidi non sine fraude subiicitur. Quo luctuosissimo casu Palatinus magis percussus secundum vulgatum illud : Non minor est virtus, quam quaerere, parta tueri, de stabilienda dignitate, autoritate et dominatu necessario conclusurus, pro generosi animi motu, et commemorabili in patriam amore, tot tantisque perpetuo implicati suae tutelae commissos subditos aerumnis haudquaquam magnificentum honestumue ratus, cum conuocatis senioribus, et praecipuis terrae incolis de idoneo tantorum et grauiorum iam iamque irruentium malorum variis propositis rationibus, remedio consultauit : Ubi tum communi omnium suffragio, cum Principibus Christianis confederationem potius ineundam, quam intolerabile tyrannidis sustinendum diutius iugum, conclusum est. Assumptis itaque duorum millium Hungarorum praesidiis, clam ad fines hanc ob causam iam ante dispositis, Heros iste, implorata Christi Saluatoris gratia : Genizaros, quorum duo plus minus millia, nullo ad Palatinum habito respectu, sedes ibidem audacter fixerant, cum caeteris Turcis improbitate consueta gaudentibus [...] praefato anno 1593. Idibus Nouembris, ad unum omnes trucidat.

Nec multum interponens morae caeteros ciuitatibus ac arcibus qualibus cunq̃ue munitis visitare coërcereque proponens, XV. eiusdem Mensis Dziurdzouam ad Danubii ripam sitam, Turcicoque insolentissimum imperio inuadit, igni mandat, et plurimis morte multatis arce munitissima interim relicta, amplis onustus spoliis ad Palatinatus sedem Bukeresten regreditur : Neque diuturnae deditus quieti, praesumptum post talem eventum sibi parari bellum experitur. Etenim Iaurino, ut diximus, proditorie capto, Emir unus ex ampla Mahumetis Pseudoprophetae prosapia oriundus, et tum temporis Cadilessker (quorum tres solummodo Graeciae nimirum et Myssir vel Cairi in Aegypto), quasi apud nos Archiepiscopi sunt, omnibus etiam ipsius Vezirazem summam potestatem commissam exercentis dignitatibus praelati, primi Regis consiliarii, summi iuris universi interpretes, ac in bellis supremi iudices, a Mophti, quasi primo illorum Patriarcha, secundi) Bukeresten dicto mense cum duobus selectissimorum militum millibus, quinquaginta Regis cubiculariis, Zauschis praeterea, et Spahis siue nobilibus pluribus : omne genus violentiae, rapinarum ac luxuriae audacter perpetrantium, resiciendarum virium, vel Palatini potius capiendi gratia petit, commodas in urbe domos occupat, a Palatino in palatio prope novum sub urbe monasterium, sine arce murisque ad Dembowicen fluvium extructo commorante, decem Hungarorum florenorum millia honorarii loco cum necessario commentu et victualibus imperiose flagitat ; ac paulo post, solum cum esse certo cognoscens, mille stipatus comitibus pedester enudem quasi salutatum exit : Sub cuius suspecti admodum hospitis aduentum, ille in Hungarorum suorum stipendiariorum castra non procul inde in campis fixa discedit. Callide itaque arripiendi ipsius spe frustratus Emir, inquisitum mittit nonnullos, in quem finem tot pacis tempore foveat Hungaros ? Et capiendi Petri, Alexandri, filii Moldaviae Palatini causa ascitos, eodemque iam dum capto et Constantinopoli ab uncis publice suspensio, donec stipendia illis persolunda acquirantur, villarum commeatu necessario sustentari, responsi loco accipit : absque mora eos, tanquam plane inutiles subditisque molestissimos dimitti praecipit, ac unam auri tonnam ad exoluenda stipendia die proxime

sequenti mutuo a se accipi iubet. Promissione hac lubrica cum gratiarum actione suscepta, continuo Hungaros omnes paratos in castris, ut aufugientes forte Turcas intercipient, expectare, haudquaquam prius erumpere mandat : cum aulicis et aliis militibus in valle clam congregatis, ne somniantibus quidem talia Turcis aduentat, diuersoria cingit, et nefariis expositam praedis urbem, imbellis sexus creptam violenter pudicitiam vimque subditis illatam iuste ulturus, in quinque locis succenso igni hostes urget, fortiterque instando et pugnando enecare nititur. Illi viriliter sese defendere, vi perrumpere hostilem cuneum et euadere nequicquam tentare, flammarum etiam ui expulsi, reiectis ardentibus vestibis nudo corpore praeliari, ad Domini sui palatium denique omnes confugere, et ultima eum ipso sufferenda proponere : Quos conatus facili negotio Palatinus, duobus explosit tormentis parietes illos reddens peruios infringit. Ideoque Emir despondens iam animum, cistam magnam, auro, gemmis, aliisque rebus preciosis repletam per fenestram praecipitat, ac iram Palatini sedare attentans vitae suae parci supplex orat, seque cum superstite comitatu larga solutione vitam redempturum tremebundus promittit. Palatinus tot sibi suisque inflictarum iniuriarum subeunte memoria, obrutis spoliis pollicitisque haud quaquam mitigatus hostes cum istiusmodi bonis sibi iam subiacentes, ad unum omnes perimit, unde incredibiles Thesauros, quamquam igni multi perierint, milites assequuntur : Inter alios, Palatinus Cosacos, Bulgas duas connexas, quas Taistri siue turban illi vocant, aureis numinis plenus perticaeque appensas portantes conspicans proportionis ac aequitatis admonet, parteque sibi reservata, dictis duobus caeterisque militibus reliqua distribuit, et Deo pro concessa victoria gratias actis, cum suis paululum quiescit. Resectis viribus Kiral Albertum (sic eum Ungari appellant) cum exercitu X. Decembris ad Phlocz ciuitatem apertam inter Vrosczuk et Nicopolim pari spacio, unius nimirum diei itinere dis antem, ex qua Turcae plurimi, per congelatum glacie Danubium transeuntes, subditos, multum afflixerant, mittit : Qui direpta deletaque ea, praeter nonnullos fuga sibi consulentes, incolas omnes Phlegetontis stagno destinabat. Aliam civitatem muratam Hersouuam unius diei itinere Brahillouna dissitam, misso primo Ianuarii Anni 94. exercitu per congelatum tendens Danubium adoritur : Ubi in ipsa fluminis glacie acri oborta pugna, fuis pluribus caeterisque fugatis opulentam ciuitatem direptam, arce tamen fortiter a praesidiis Turcicis defensa, combusserunt, spoliisque ad alteram tutiorem fluminis ripam deportatis, et frigore laboribusque prostratis viribus aliquomodo reffectis, VI. Non. Ian. iterum transgressi flumen Derstor ciuitatem a Constantino Magno in Macedonia extructam et Silistren vocatam, ubi Sanziaci, Rumilibeglerbego parentis, sedes est, arcis tutela insolentem, amplam, mercatoribus claram, satisque bellam, commemorabili euicto prius praelio, ira feruidi diruunt, et incolis plurimis caesis Vulcani violentis in nihilum redigunt. Murat. III. duarum mundi partium Dominus, et Padischach, hoc est, regum rex, Palatini Michaelis a Walachis instar Iunonii pueri commendati, sublimem animum, et insolentes, rebelesque in ipso gubernationis limine conatus, non extirpandorum saltem in commissa ditione Turcarum, sed et praefati Emiris multorumque aliorum clarissimorum militum, ditissimorum mercatorum trucidatorum, et crudelium praeterea ultra Danubium in pacificasque urbes, oppida, ruta, sine ulla tractationis accepta conditione, irruptionum, vastationumque ad animum vehementius revocans, demirans, et nullo modo ulterius, ad grandiora regni praecavenda damna sustinendos statuens, imo utilissima

maximeque necessaria, ad bella in Ungaria continuanda, Transylvaniae et utriusque Walachiae penuaria defecisse, cum solus Moldaviae Transalpinae Palatinus circiter unam auri tonnam, 20. ouium, duo equorum millia, tritici mensurarum magnarum 10. millia, hordei tantundem, multum praeterea butyri, mellis, etc. vicini quoque duo Waivodae haud minus annuatim soluissent, defecisse, aegerrime ferens, Achmath Bassam et Genizar Agam, et qui Ianuae militum pedestrium praefectus est, et interdum regia dignus affinitate iudicatur, cum multorum millium exercitu, ut ei vel capto vel qualicunque modo sublato, Bogdanum Iankoli Moldaviae Palatini, Leopoli Rutenorum, Stephani Regis iussu, sicut ex Chronicis constat, capite truncati filium legitimis adhibitis ceremoniis potenter surrogarent, magnis sumtibus ablegat. Revertebatur eodem tempore iussus ex Hungaria post Iaurini occupationem cum Hoidae suae 30. millibus Zahr vel Precopensium Tartarorum Dux, cui Sultan Murat praedictos duos praefectos cum magno exercitu versus Vrosczuk amplissimam arceque munitam et Dziurzouae in Walachica ripa sitae oppositam ad opprimendum Palatinum missos significat, ipsum Tartarorum Ducem, ut sub Diu, quae ciuitate cum arce trium dierum itinere superius Vrosczuk ad Walachicam Danubii ripam sita est, flumen clam transeat, in ipsa Walachia Palatinum circumueniens urgeat, ut ab utraque parte simul ac semel impetitus arreptusque dignis perduellione poenis seruetur, adductus vero Bogdanus sede succedat. Cham, alias Kerai Tatar Han, nolens volens dicto obediendum advertit, transgresso flumine congelato, longe lateque vastando, uno milliari a latere Dziurdzouae in villa Scarpatest castra metatur, dispositisque custodibus aliquot Scytharum millia commeatus caussa praedatum dimittit, Palatinus qui accuratis excubiis sibi suisque rectissime dudum prospexerat, subito id intelligens praecipuos aulicos, virosque, fortes, cum exercitus parte intrepide Tartarorum custodiae, effusisque passim in patriam terram turmis, diuino confidentes auxilio occurrere iubet. Qui haud segnes 12. Cal. Febr. sub Stenest villa uno Dziurdzouua milliari ad latus dissita, copiosissimam Scytharum custodiam offendentes, et diu fortiterque cum illis confligentes, plurimosque sternentes, tum a Christianorum diuersarum nationum plus minus septem millibus recuperatis, tum ab ipsis captiuis Scythis, de Chami castris, et grassantibus passim aliis turmis informantur, easque sine mora infestant, assequuntur, plures caedunt, alios, ut ad Chamum properantes, et de excubiis caeterisque pro commeatu missis sociis crudeliter deletis gemebundi conquerantur, fugant. Michael Palatinus in suum tergum fabam hanc cudi multo ante subolfaciens, in Holubest parato animo et copiis paucis quidem instructus, at diuinae crucis protectione contra abiuratum utrumque hostem nixus nullam occasionem praetermittere, omnia vigilantis Ducis more praevidere, inquirere, praecauere, sum demum ad Chami siue Ducis sui confugientes Tataros castra quadriduo post die nimirum Dominica, eminus subsequi, vix quarta milliariis parte inde cum suis sub crepusculum vespertinum subsistere, et firma fiducia more solito saluificum I E S V Nomen magna voce inuocare, Clamorem vicini hostis, Tatari multitudinis numero confisi barbaro animo negligere, Turcarum vero sex millia, quibus trecenti permisti erant Genizari subito obseruare, sera nocte conscensis equis super flumen ad socium agmen in Vrosczuk confugere, Cham sociorum metu perturbatus, viribus suis itidem dissidere, eadem nocte subsequi, nimiamque numeri sui metuens diminutionem ad Hordam festinare. Palatinus dicta diei Dominicae nocte in deserto castrorum loco sub Scarpatest tentoria figere,

usque ab subsequente Martis diem expectare, summoque mane ciuitatem Vroczuk Wratislavia Silesiorum multo ampliorem, muro tamen, ut et pleraeque aliae destitutam petere, ac sub ipsum pene aditum in exercitus instructi acie obequitando, ut fortiter pro Christi gloria, patriaeque salute praelientur, pie intrepideque hortari. Achmat Bassa et Genizar Aga (illorum enim vocabula et titulos obseruare placet) cum selectorum militum quatuor aliorumque gregariorum ciuiumque decem plus minus millibus, Palatino opinione citius leonina fronte atque animo cum decem millibus appropinquanti, occurrere annituntur, vixque suburbium egressi praelium committere compelluntur: Quod cum totam illorum continere videretur salutem, proposito de Bogdani in Palatinatu substitutione serias interim agente, partim eximii exercitus freti potentia, partim desperati casus necessitate adacti de vita victoriaque; simul pugnandum iudicant: Sanctissimi tamen nominis I E S V vigore adiuti Christiani, numero quidem inferiores victoria potiuntur, hostes plurimos Acheronti consecrant, alios fugientes usque in tenebrosam insequentes noctem sine numero trucidant: Ipsi duces praefati heroicae Palatini experti manus vires una cum vita amplissimis exuuntur bonis. Bogdanus vero Palatinides, investiendo Palatinatui ultro clam renunciens, universis relictis bonis, vix cum centenis, vel ut alii constantius affirmant vicens, passim palantibus fuga elabitur.

[...]. Quae vero in magna illa et populosissima ciuitate passim sit edita strages? quot homines neglecto sexus discrimine in primo feruore trucidati? quod exuberantibus ubique ignis flammis obruti? numerare nemo potuit, imo numero, si adderetur, fides derogaretur. Quae etiam spolia, quas diuitias non tantum ab ipsis exercitus ducibus, sed et opulentissimis plurimisque loci mercatoribus et ciuibus acquisiuerint pene singuli: inde quod ex decem millium Christianorum militibus nullus sine sericis aliisque pretiosis vestibus et copiosis conspiceretur praedis, conicere licuerit Arcem autem munitiorem nullo operae pretio tum temporis adoriri statuens Palatinus, actis Deo omnipotenti pro tam praeclara victoria gratias, cum suis aulicis et amicis Bukeresten Palatinatus sedem repetit. Capitanens Kiral Albertus, ut vulgo vocatur, cum Hungaris, Cosacis, Walachis, etc. in illa Danubii relictus ripa, III. Calendas Ianuarii Wislowam, deinde Orehowam oppida: plurimis morte multatis, itidem in cineres redigit: similique animi feruore alias, ut Czirwonam, Wodam, Rosgradum, Babam, Oblozczam ciuitates ex altera Turcarum parte, nec non vicinam iis Smihel, ad Danubii in pontum Euxinum se exoneratis ostium sitam, et quatuor a Cili vel Kilia urbe in Bessarabia vel antiquissimo Comitatu, Cili nuncupato, milliariibus distantem, quanquam non eodem omnes tempore, satis misere prout incommemoratae Legationis Polonicas transitu Anno 1597. Mense Augusto vidimus, vastat.

Nonne magnum illum, et ferre potentissimum, sicut seipsum iactitat, Padischach mundiue principem terribilemque suorum regnorum defensorem Amurathen, tot in pacificas omniumque rerum copia affluentes ditiones, impressiones, totque felices hactenus victorias, vnus rebellis Waiwodae, et parua quidem militum manu stipati audacia acquisitas, saepius execratum, infrenduisse? Nonne cum lectissimis belli praefectis et consiliariis, nocte dieque de tam vili, ut ab atheis appellatur, sclauo siue mancipio, canequo Christiano, cuius illata ignominiosa iniuria, maioris atque provinciarum aliquot regnorum potentis cuiusdam regis bello auulsarum iactura ducenda, siue vi, siue insidiis capiendo, trucidandoue exquisite consultasse quilibet haec, vix summa rerum vestigia delibante

annotata stilo perlegens, facile animaduerneret? Nonne magnam exercitus vim, contra tam exiguarum vitium hostem adeo fauste intolerabilius Padischachi regumve Regis viribus reluctantem, emittendam, et detestandi, imo luctuosi ominis, execrandique exempli autorem, iustissima laesae Maiestatis (si tyrannidem ita nominare licet) poena multandum iudicabit? [...].

Principiis profecto omnibus modis obstandum, et urticarum messem in gramine extirpandam, proximum esse consilium, si humano consilio praeuisa diuinae poenae flagella auertere liceat, quisque arbitrabitur. Feliciore itaque fidere magnus ille terribilisque orientis leo, stolidus infaustusque [...] Leonis Christi contemptor, contra pauci quidem roboris, at ignei vigoris gallum assurgere, denuo spem concipit: altera vice Capitz Bassam et Derstor olim Silistrae praefectum, cum multis Turcarum, Scytharum atque Genizarorum copiis Palatinum adoriri, exstirpare, et Stephanum (quem Anno 1597. circa festum S. Michaëlis Illustrissimi Poloniae Legati mensae aliquoties Tulbando siue inuolucro capitis Turcico redimitum assidere conspeximus, et ex propriis eiusdem haec eadem sed breuius percepimus verbis) substituere Palatinum leuere praecipit. Sed et hanc vim intentatam, suoque capiti constructum praesentiscens malum, diuina protectu clementia euadit: missoque Kiral Alberto exercitus praefecto XVI. Calendas Martii felix committit praelium: hostes invocato affulgente auxilio vincit fugatque, gladio ac igni vastatam urbem, arce neglecta solo ferme aequat. Nec multum interponens morae, idem praefectus, ad oppidum Turtuka unius diei itinere superius Vrosczuk situm, arceque carens se conuertit eius incolas cum plurimis pagorum agricolis Diti Transmittit, et flumini congelati tandem imminere resolutionem perpendens, ad Palatinum Bukerestae commorantem, ac sane opportune, quod calidioribus obortis ventis glacies subito liquesceret, regreditur. Caeterum munitiorum quorundam locorum habitatoribus, Palatini gubernationem, antecessorum dominati minus durabilem nec Turcicae potentiae contra niti diutius sufficientem opinantibus, et dum externo in finibus occurrit, resistitque hosti Palatinus intestinam rebellionem molientibus, Walachosque ad eandem, donec insidiis violentis succumbat machinationibus incitantibus: proximum, quamuis durissimum, nec fundendi sanguinis et demoliendarum arcium ciuitatumque immune arripit consilium. Et eundem praefectum cum aliquot suorum milibus trigesimo Februarii Brachillowam in soli fertilissimi planitie ad Moldaviae limites prope Danubium, oblique Silistrae ciuitati Turcicae, remotius tamen oppositam castigatum ablegat. Is praecipitata mora eam adoritur diripit, arcem amplam et crassissimo vallo, palis longioribus utrinque terrae infixis, septo firmatam, tormentis concutit, perfringit, Turcis plus mille congregatis, iam desperantibus, ideoque portis apertis sese submittentibus haud parcit, universis caesis, arcem dissipat, Christianos consolatur, multisque onustus spoliis discedit [...].

Inde Nicopolim maximam et omnis generis mercimoniis aliisque rebus affluentissimam Urbem trium dierum itinere ultra Danubium ab Vrosczak, et quinque a Macedoniae praesenti metropoli Sophia, nunc Scopia, distantem, arce fortissima defensam, tenditur, quae omni conatu, successo pluribus in locis igni, oppugnatur, eiusque superata tandem flamma absorbitur.

Postea trium millium corundem Walachorum, Seruiorum et Hungarorum agmen sub Farkas Aga ductore ad Bdin ciuitatem vergens, et

a duobus custodibus Walachicis proditorie duo millia asprorum quorum octo ibidem uni grosso triplici siue nouem crucigeris aequivalent, accipientibus, et Turcarum aliquot saltem centenos, cum circiter triginta fuerint millia, asseverantibus deceptum, paucis cum dicto ductore elapsis caeditur. Plures istiusmodi direptiones et vastationes hostilium locorum, cum circa as praeter mactatos incolas et assecuta nonnulla spolia, pauca relatu digna euenerint, ne vel ficta (quod nostri instituti nunquam fuit) recensere, vel multitudine nauseam lectori mouere videamur, praetereundas, et ad terribilem Sinan Bassae delendorum in nostris finibus Christianorum causa susceptam expeditionem, finium Custodis Dei protectione collisam elusamque festinandum, lectori gratius fore arbitramur. Magnus ille inquam et iactabundus bellator Sinan Bassa, piscatoris Sorentae ciuitatis iuxta Nepolim filius multis tandem de subigendis Gauris pollicitationibus insolenter eructatis, ad Romaniae Beglerbegatum aspirans et Generalis hostilis militiae Dux declaratus, cum utriusque Walachiae tum temporis Palatinos Aaronem et Michaëlem, Transylvaniae Ducis novo more, et periculo exemplo, Tyranno usitatum utque circa principium copiosior fiebat mentio, amplissimum tributum detrectare, et belli contra Hungaros Germanosque continuationem propter tam proficui, imo maxime necessarii Penuarii defectum, admodum fore difficilem, ut emergens inde maxima ignominia Turcicae insolentiae minime ferenda transeatur, perspiceret: Prouido maturoque consilio commemoratos dominatus assueto violenter restituere iugo pernecessarium censebat.

Anno itaque 1594 proprii capitis, nisi id efficiat, hypothecata salute, eximiis aliquot comitantibus Bassis, cum centum octoginta militum ac operariotum millium exercitu instructissimaque munitione bellica, ad Danubii ripam e regione Dziurdzowae oppidi, iam ante a Palatino cineribus mandati, et post instaurationem arcis, praesidiis Turcicis hactenus defensae magisque tum firmatae, castra metatur: operosum pontem super flumen, quanquam eo loci mediam leucam alueum dilatans, propter dictam tamen arcem et in mediis undis sitam insulam commodissimum, nauigiis, qualilus fere fulciuntur molendinae similibus astruere feruenti conatu indefessoque labore exorso annititur. Palatinus uxore, liberis, aliisque rebus carioribus in Transylvaniae ciuitatem Sabinowam, ante hostis aduentum dimissis, Bukereste cum octo militum millibus, duo milliaria ad Maguren villam digressus, sub tentoriis, viuendum securius paratiusque statuit: bellicum tanto hoste prudenter fausteqque pro suis gerendi consilia meditatatur, cumque peritis militibus tractat: hostem deinde in pontis structura integri fere mensis spacio remoratur, donec aliquot Turcarum millibus, bidui itinere descendendum flumenque traicientium, aliis vero sub Dziurdzowam nauibus transuectis, nimium fatigatus cedere, suosque ad instantia grauiora seruare proelia cogitur. Sinan Bascha super constructum demum versus fluminis insulam, et inde sub arcis tutelam directum pontem, nec non ab utroque latere nauigiis armatisque stipatum cum aliis praefatis Baschis, munitione belliea et millibus Walachiae ripam attingit, arripit, possidet, procedit, et in loco Kaluierim dicto, montibus, syluis, flumineque Nieznowiecz septo, tres pontes transgressus subsistit, duobusque a Palatini castris milliariis papilionibus in conuenienti et tutiore loco erigit. Tempus id aut fugam aut praelium exclusa mora flagitare heros noster videns, fidenti pectore pro patriae Reique publicae Christianae salute armis experiendum viriliter, quam fugiendum turpiter fuis persuadet. Sequenti XIII. Augusti ante diluculum, sub sanctissimae

crucis tutela more solito, copias numero exiguas educit, magnanimo impetu ipsa hostilia aggreditur castra, nec obstanti naturali loci munitione, cum tanto impetu, ut unum tentorium pene excinderetur, irruit. Turcae tum militum multitudine, tum apparatu bellico, praeter loci, ut diximus, oportunitatem, longe superiores, omnibus reluctantur viribus, dubioque belli euentu utrimque multis horis, collatis signia conferitur : donec tandem nimis violenter urgendo, ad quartam milliaris partem continua pugnae velitatione Christianos retro pellunt hostes, et undecim tormenta demunt. Hi itaque cum copiosissimo gentilium numero haudquaquam conferendi quod sedecim millia exercitus haud excederet, et si coacti cedentes, semper tamen versus camporum planitiem, ne excurrentibus circumdentur Turcis denso sese vertentes cuneo : sylua montibusque idipsum ex altera parte prohibentibus, ut loci conflictum praeliantium admittentis amplitudo nondum unius milliaris quadrantem aequaret. Iamque Turcis crebro machinarum fulmine et strenuo armorum usu violentius instantibus, pusillumque Christi gregem grauius subinde urgentibus : tempus illud necessario heroicum motum, factumque egregium quo hostium percellerentur, Christianorum vero erigerentur animi, requirebat, Magninimus itaque Ion Michael, salusica Seruatoris tutela invocata, arrepta copia siue hasta militari, solus hostilem penetrans cuneum saeuientem aciei antesignanum quendam transfodit : alium primarium militem framea dissecat, viriliterque pugnando illaes recedit. Kiral Albertus exercitus praefectus revocatis paulatim suis, due in densissimum agmen tormenta interim exonerans hiatum amplum perfringit. Quem Genizari suis resarcire sclopetis frustra conantur : Quod e vestigio ducenti Ungari, totidemque Cosaci cum Koscza praefecto, pedestres furenti animo irruentes ordinem disturbarent, et sternendo caedendoque Turcarum copias, a tergo ac latere Palatino viriliter cum reliquis instante ita confunderent, ut recuperatis undecim tormentis sub ipsum vespertinum crepusculum, illos praecipites quasi pecora in castra cogerent. In quo fugae simili tumultu, Sinan Bascha ad castrorum frontem fluminis Nieznov, ponte decidens, binosque elidens dentes, vitam pro lucro reputat. Assan Bascha in spinosis verpibus turpiter occultatus, vix altero die ad suos repit, Anatolensis autem, Zainensis item, et Heudar Baschae, allique complures praefecti cum tribus millibu caesi, vix aliquot centenis pereuntibus Christianis corruerant ; ut nisi nox tenebrosa Palatinum impedisset, hostilem feruenti motu vim haud dubie frangens, universum bellum simul ac semel confecisset. Ad pugnae itaque locum quarta milliaris retrocedens parte, ab hoste castra figit, pro nocturna salutatione tormenta in aduersa tentoria explodit, et a copiosis undique dispositis diligenter excubiis, inter alios a Turca quodam sibi non ignoto, capitulo adducto de hostium numero bellicoque apparatu recte informatur, qui itidem Christianorum qualicunque audito numero, si Turcae id hodie nossent, vel equis tuos milites construiissent, refert et servatus in Transylvaniam mittitur. Eiusmodi circumstantiis cognitis Palatinus, haud omnibus diebus eosdem felicium astrorum aspectus affulgere memor, horrendaeque multitudinis hostes abiuratos, coeptis haudquaquam absistere ratus, ne una cum suis fraude vel stratagematis circumuentus, apertave vi oppressus, priori felicitate, libertate, vitaque simul priuetur, retro mouenda castra consultissimum statuit : media nocte tribus vicibus sanctissimo IESVS nomine intensa omnium voce invocato, Turcisque constetim more solito ALLA, ALLA, qua voce Deum compellant, reclamantibus digressus die XVI. Augusti mane ad Ardsin fluuium duobus inde milliaribus subsistens, et ad omnes aditus custodias disponens quiescit.

Sequenti Veneris die Virginis Matris assumptioni sacro, praeterea Bukarest, uno inde milliari sub Iagarest villa metatus castra triduum commoratur. Interim Hungari, alique milites inscio Palatino ciuitatem invadunt, spoliant, et sibi quam hosti tantas praedas conuenientiores censent.

Hic reficiendi lectoris animi gratia interferendum duximus, duos cicuratos ceruos, aliquot cum Palatino itinera confecisse, et penes Domini tentorium plerumque excubantes, praeliis et conflictibus quoque animose vel antecedendo, vel ad latus ingrediendo interfuisse, nec bombardarum fragorem, nec tormentorum tonitura exhorruisse, sed erectos duobus insistentes pedibus, ad illorum explosiones paululum respexisse, commemoratae denique, cum Sinan Bassa commissae sub Kaluierim pugnae constater praeter animalis huius morem adfuisse: Ubi alterutro forte fortuna interemto, alter moeroris impatientia in sylvas se abdidit. Et quis, obsecro, in tam humani tamque felicitis Ducis castris militare detractaverit? cuius fortissimae dextrae fugaces etiam cerui assistentes, communem praeliorum cum atheis fixi expectant fortunam, et ad faustum cum bestialis vitae iactura anhelant eventum: prout ipsius Ducis Michaëlis multorumque fide dignissimorum militum testimoniis vere constant.

Decimosexto Augusti hostem subsequi certior factus, post meridiem motis castris usque ad noctis medium, quinque magna conficit milliaria, et in idoneo loco ad auroram usque respirans, alia quinque prolixa emensus XVII. Mensis ad amplam sed muro arceque carentem ciuitatem Teruisum vel Targowisten prope fluuium Ialownicem, ob aestum saepe riuo similem, interdum in maximum torrentem periculose exundantem, sub montibus, castris, et excubiis diligenter dispositis, dies aliquot haeret: inde ad montium radices unum milliare iuxta Dembowicen fluvium ulterius tendens, ultra octiduum commoratur.

Targowistae itaque ab incolis desertae insidiarum atque periculi metu tardius appropinquantibus demum hostibus, Michaël Palatinus iuxta eundem fluvium quatuor a ciuitate milliaria inter montes propter auxiliares copias securius degens, custodes aliosque milites saepissime variis praedis captiuisque humanius (ex quibus hostium cognoscuntur conatus) redeuntes excipit: ac ne animum porro despondeant hortatur; Nihilominus tamen duo milliaria remotius, in montium quasi fauces, ubi munitae olim arcis Negrawoda, Latine Nigra aqua dictae et a Turcis olim demolitae apparent rudera, se recipit. Eo loco receptui aptissimo Walachis plerisque, quorum plures erant Moldavi et eodem tempore Ieremia Mogila Palatino ab exercitus Regni Poloniae supremo Capitaneo Domino Ioanne Zamoisio, investito, tam uxorum liberorumque, quam possessionum verebantur iacturam, clam diffugientibus, vix quinque milibus viuit stipatus. Qui fortiori tamen durantes animo, saepiusque, suis excurrentes semitis, copiosas praedas, hostes plures, equos innumeros, et plus quam centum camelos sibi Ducique referunt. Qui veluti heroicus bellator ne nunc quidem vel instabilium militum fuga, vel plurimorum hostium copiis fractus, animum remittit: sed vicini Transylvaniae Ducis desiderans auxilia, hostem Targowistae circa muratum Palatium (arces enim aedificare Tyranni perpetuo interdicto cautum est) crassum admodum inter longos ex utroque latere terrae instruos, arborum instar palos vallum terra trabibus intertextis repletum, defensionis causa extruentem, unam portam, et alteram in postico ianuam ferro solido obductas inserentem, demtaque postea fluuii aqua, tres intus fontes effodientem, et fixas

ibidem sedes meditantem, opprimere tandem ad extremaque redactam patriam in libertatem vindicare adnititur. Neque misericordis Dei gratia, neque auxiliaribus destituitur copiis, nec concepta spe frustratur. Singulis enim diebus, aliis accurrentibus militibus, ipsoque Transylvaniae Duce Sigismundo, cum Hungaris multisque Saculis intra montes versus Moldawiam habitantibus sua lingua peculiari utentibus, Cosacorum more ferociter pugnantibus ac ubi opus est equis remotis assultus pedestres facientibus. Nec non mille sexcentis Teutonicis equitibus comitantibus accedente Generoso itidem Ioanne Wihero, Ernesti filio, cum 80. Cosacis ex Polonia, atque mille sexcentis equitibus Silesiacis cum arcubus, ut vocantur, aliisque telis armatis per Hungariam accelerantibus, instructo vix quindecim millium exercitu post S. Michaëlis Festum Targowisten sex milliaria tenditur. Michaël Palatinus cum Germanis, Hungaris, Cosacis aliisque peditibus in acie, patriae libertatis recuperandae cupidissimus praecedit: et III. Non. Octobris sub meridiem, caeteris cum Duce Sigismundo subsequentibus, appropinquat. Verum ut generosus leo ad galli cantum tamen exhorrescit: ita Sinan cum aliis Bassis et selectissimis suorum praefectis ignem et fulmina spirans ad duorum saltem heroum cum exiguis admodum copiis aduentum despondens animum, eodem quo nostri accedunt die, mane cum universo exercitu, et munitione bellica ad arcis subsidium sub Ali Bassa, et Cadi siue iudice de Awlona, tribus millibus et quingentis armatis Turcis, adhibitis 40. machinis bellicis, nec non aliis omnibus requisitis et rebus ad victum conducentibus trienio sufficientibus relictis, tremebundus aufugit, ac ciuitatem pluribus, subiecto igne locis succendit. Nemine itaque in campis praeter quatuor Turcas, tardius cum praedis, rerum omnium ignaros reuertentes, statimque iugulatos, reperto, et nihilominus callidi potentisque hostis machinationibus caute attentis, Christianis, quid actu sit opus? consultatur, instructo ordine alter dies, diligenter dispositis excubiis, expectatur: Cuius summo mane Palatinus arcem totis impetens viribus, a planitie versus Bukeresten, Stephanum Rezuuan Agam gente Singanum (ut vulgo Zigeuni denominantur) militem quidem fortissimum, at in Dominum quondam suum, Aaronem perfidum, postea victoria in Moldawia, praeter spem amissa, palo publice affixum, cum Saculis aliisque militibus et tormentis aliquot collocat. Ipse cum Sigismundo Duce a montium et fluminis Ialownicensis latere, ad templum (quorum 40 partim solo aequata, pleraque restantia, nouisque subito refecta tectis ibidem reperiuntur) unius sagittae ictu ab arce distans festinat: duos terrae cumulos turris instar exstruit: tormentorum 40. attractorum nonnulla disponit: ab utraque parte inclusos hostes vehementer oppugnat: in aliud arcis propinquius multo templum migrans, sine intermissione laborem urget. Et quanquam Turcis, ut in extremis fieri solet, totis viribus defendentibus, multis clam per ianuam elabentibus, necessariis tamen subsidiis extraneis destitutis, atque ab utraque parte, tum machinarum globis, tum Saculorum aliorumque militum assultibus fatigatis, tertio obsidionis die VIII. Id. Octobris post meridiem expugnat arcem, praesidia caedit. Ibi tum ipse Ali Bassa captus in Transylvaniam deducitur: Cadi de Awolona tuendo se occumbit: elapsi fuga universi pene locorum ignari sternuntur: quadraginta tormenta cum abundanti puluere, globis plurimis, sclopetis, bombardis, aliisque armis et plus quam trienio sufficientibus victualibus acquiruntur. Nec ulla intercedente mora sequenti die mane, praeterita Bukereste, recta Dziurdzowam (duorum inde dierum, more cursorum properantibus itinere)

festinatur : Ubi Sinan subito suorum cladem, vindicisque resciscens feruorem cum praecipuis comitibus militibus, thesauro et munitione in reseruatis ad hunc usum ponte atque nauigiis Danubium traiciebat. Restantem itaque hostium copiosum in ripa multitudinem opprimens Palatinus praeliando, urgendo, submergendo, tormentis sternendo, pene universam conficit. Quin pontem ad fluminis insulam directum, et inde ad Walachicam ripam, ut antea meminimus, extensum, quam poterat celerrime machinarum globis disiiicit, disturbatque, naues item grandiores duas globis traiciens, totidem aliis grauiter concussis vix elabentibus, in fundum praecipitat. Saeuiente hoc Christianorum durante impetu, hostium in extremis haerebat fortuna, et ut residuorum postea quidam fatebantur, octodecim millium intercludebatur fatum : ut in exundante uno saltem fluminis sub ciuitatem profundiori brachio, vel ostio, suffocatorum copia ad summum usque explens lacum transeuntibus pontis instar inseruiret. Ex quo longe lateque in ripa, insula, atque ponte percuntium multitudo coniiici aliquomodo poterit. Eodem praeterea die, quatuor tormentario puluere Turcico pleni aducti currus, a suspicantibus stratagema, traieci globis inflammatique in aërem displodebantur. Deleta tum superstitute hostium manu, contra arcem ex una parte Danubio, ex altera Naslu fluuio, ab incursionibus defensam, dicto die castra diriguntur, sequenti vehementer oppugnatur mahinarum globis, ut et tertio, Lunae die, ex ea praesertim, qua pons fluuii connectit ripas, parte concutitur, et continuo intrepide assultu, quem Turcis pontem acrius tuentibus, ideoque duabus exoneratis machinis repulsis, ipse Wiherus iunior, relictis equis, cum suis animose urgebat, arx omnibus destituta suppetiis, quod Turcarum ex alterius ripae castris explosa tormenta, Deo protegente in sublimiorem aerem globos distorquentia, nihil auxilii praestarent, partim Christianorum deturbantur telis, sternuntur item plures, et superstites aliquot centeni ad Charontis cymbam tandem etiam relegantur : Praeter sclopetos autem et alia leuiora arma, reliquis omnibus trans flumen auectis, ad ripam vero tria tormenta, tribus singula equis tracta, ac ob insperatam nostrorum accelerationem relicta reperiuntur. Gregorius tamen miles exactis laboribus ex minus profundis fluminum locis, perticis, aliisque id genus instrumētis, pretiosas vestes multas et similia extrahit.

Sequenti die Mercurii belli duces B u k e r e s t e n tam incolisquam hostibus vacuam digressi, duas tantum easque immanes machinapropter repentinam fugam ab hoste abiectas capiunt, triduumque reffectis viribus, ulterius octo millaria ad Giergiez ciuitatem itidem desertam per Walachiae planiciem tendentes subsistunt.

Inde XI. Calendas Decembris Transylvaniae Dux, multis ut hactenus, ita sub discessum usurpatis amicitiae indicibus Palatino valedicens, Deoque de tot caesis, reliquis autem eiectis fugatisque hostibus cum eodem gratias agens, nec non necessaria ibidem praesidia relinquens, assumptis quinquaginta tum temporis aquisitis tormentis eximiis, quae ipse Palatinus iam ante pluribus ui hostilibus extorsis manibus contentus, ultro concedebat, in Erdel, hoc est, Transylvaniam, sicut et Ioannes Wiherus ad suos regrediuntur. Inter alia autem grauissima Walachiae inflicta damna, plus quam viginti Christianorum, eo quo ibidem grassabantur hostes tempore, undequaque arreptorum millia in Turciam praemissa, luctuosissime deplorantur.

Palatinus, Duce Sigismundo digresso, Tergowisten decem millaria distantem repetit, ubi hyemem ac magnam aestatis partem transigens,

residuos misere dispersos incolas ex montium cauernis in terrae planitiem revocat: destructas passim casas et euersa possessionum loca restituit, et semina ad agriculturam, quantum fieri potest, subministrat: Penuariis enim omnibus direptis, frugibusque et vino ab hostibus maximam terrae partem peruagantibus, arreptis conculcatisque, victui semantique necessaria omnia, ex montanis locis et vicina Transylvania allata, caro admodum vendebantur pretio: ipsa quoque Moldavia suis exhausta bellis ne sibi quidem sufficebat. Ad haec usitata in Turciam negotiatio propter paratissima pericula prorsus omittebatur[...].

[...]. Eoque magis optimo patriaeque amantissimo Duci, quod non minus a perfidorum domesticorum, sua beneficentia secundum Deum tum viuentium, tum honorum titulis fruentium, clandestinis et formidabilioribus, diuinitus etiam praeseruatur insidiis; quam maxima irruentium hostium salutiferae crucis defensu scuto, euadat pericula, a bonis omnibus merito applauditur. Benignissima enim tutantis Dei fauente misericordia, proditoria Cancellarii Kiessar nominati, machinatione et conflatis cum Turcis, in deuotum pro patriae subditorumque salute, caput periculis, mirabiliter post S. Virginis assumptionis festum, anno 1595. detectis sine mora, praesidia prope Danubium ab excipiendum ex improviso irruiturum hostem pluribus millibus firmat, patria, patriaeque proditorem cum filio digna perfidiae poena afficiens dissecari mandat, missoque ad dictae militiae praefectum nuncio, primarium quandam et seniore consiliarium Demetrium, eiusdem facinoris complicem, fabrum et primotorem, ibidem vita priuari praecipit. In latissimis ultra Danubium campis Dobrucensibus a Ponto Euxino versus Hungariam, et a Danubio, Prowadiam Bulgariae ciuitatem usque sese extendentibus, Poloniae legatis atque mercatoribus Constantinopolim euntibus transitum praebentibus, sex vel plura in frequentibus, at vilibus villis, Turcis permistorum Tartarorum millia fixas obtinent sedes: et ad quoduis Sultani Turcici mandatum tenentur esse parati: plerumque tamen cum Chamo siue Praecopensis Hordae Principe militatum praedatumue potius exeunt. Hisce Tartaris iuncta Turcarum tria millia, quadriduo post dissectum Demetrium traiciunt Danubium: sed a Palatini exercitu, cui e vestigio aliquot peditum millia, trecentique equites, ut paulo ante meminimus, subsidio mittebantur propitio Numine, felici praelio sternuntur, tormentaue omnia cum abundantibus spoliis eripiuntur, ut victi, fusique superstites vitam praedae loco vix seruatae gauderent. Iisdem diebus quatuor milliaribus inferius a dicto pugnae loco, tria alia Turcarum millia unanimi cum praedictis, de obtiundo per prodicionem Palatino, intuitu, flumine trajecto, Walachiam inuadunt quidem, sed a congregatis subito terrae incolis, per finium custodes accitis, itidem recte excepti, iusteque sunt tractati, ut quanquam non sine Walachorum damno pluribus mactatis caeteri periculosam fugam armis anteferendam statuerent.

Cessantibus circa Danubium istiusmodi violentis incursionibus alias novis, primaque specie minus fraudulentis perniciosisque visis, sicut mare continuis exagitur procellis, impetitur Palatinus praesidiis. Turcarum Regis et Precopensis Hordae Principis nuncii cum literis ingentem gratiam, firmamque pacem, iuratoriis etiam adhibitis clausulis, offerentibus astute accedunt, fictisque sermonibus Tartarorum Ducem in Bessarabia siue Cili comitatu, circa Kiliam et Bialogrodum ciuitates inter Danubium ac Tyram siue Niestrum morantem, Sultani Osmanici clementiam, omniumque offensarum condonationem conciliaturum, multis

perhibent. Ipse quoque Zahn, Kerai Tatar Han in Turcarum Chronicis appellatus, plus fidei scelestis consiliis conciliandae gratia, per Moldaviae Palatinum Ieremiam latentis fraudis inscium eadem diligentius tractat, duosque illi primarios Tartaros mittit obsides : Palatinus Michael nihil magis quam durabilem desiderans pacem, suos similiter ad Chamum siue Tauricae Chersonesi viciniaque illius praesidem mittit nuncios, de dubiis propositae pacis conditionibus legitimo certoque modo acturos. Ille non modo priora repetere, sed de conciliando Turcarum rege magnifica promissa pro innata genti leuitate et versutia accumulare : graues, faciem si spectes personas una cum praefatis Turcis pacem iuratum literisque confirmatum mittere : exercitum exhaustae Walachiae maxime nocuum, et constitutis iam pacis prorsus inutilem dimittendum, quasi afflictissimorum hominum emergente incremento multum delectaretur persuadere : et gratitudinis ergo, aliquot millenos aureos pro tantis in se susceptis negotii grauissimi laboribus poscere. Quibus Palatinus, ac si res serio sincereque agatur ab aduersariis, persuasus, et ab utriusque hostis nunciorum iuramentis literisque, de stabili pace porro continuanda, satis assecuratum se ratus, certam pecuniae summam Scytharum Principi, honorarii loco dandam constituit, militesque dimittit. Is proluxa hac dolosaque occupatus tractatione et non tam pecuniae astuto aucupio acquirendae cupiditate adductus, quam militum in Podola, utraque Walachia viuientium et Transylvaniae fines custodientium tacito percussus metu, idoneum in Ungariam transeundi tempus sponte praetermittit, arreptaque non solutae praefixo in pactis termino pecuniae occasione, sine praecedente rumore, cum universa Horda Walachiam, ipsum Palatinum Michaellem, militibus astuto stragemate privatum capturus, sibique apud regem paraturus gratiam inaudit, planitiem circa Busouuam, Brahillouuam, Bukeresten, aliasque ciuitates, partim a Turcis intactas, partim non prorsus deletas obruit, celeritate oppressos incolas arripit, annuos proventus captat, igni pleraque loca mondat, ultra octiduum secure grassando adeo vastat, ut frequentes fertilissimae planitiei submontanique tractus, sicut in maiori Polonia et plerisque Germaniae provinciis villae, omnis generis frugum, vinique abundantia ditissimae, rarissimas interdum casas, et destructa murata templa, pleraque ruinosa saltem loca, hortos, aedificiaque olim continentia, peregrinantibus non sine suspitiis, et ne idem aliis vicinis eueniat terris, concipientibus votis, obiciant. Neque tamen ob icta pacis foedera tam securum, tam credulum reconciliatis hostibus Palatinum quisquam, ut disponendarum custodiarum solitam curam censuerit negligendam, arguat. Ducenti enim Cosaci cum suis primatibus Kosca, Chirecki, Siemanouszky, et Bilecki etc. ad finium excubias seruandas destinati, cum largis Domini salariis, et copiosis praedis hostibus ereptis, satis sese ditatos statuerent, hac sibi tam commoda tamque optata Walachis autem luctuosissima arrepta occasione aufugere posse sperantes, emanent plerique, vix 40. proditionis titulum poenasque detestantes redeunt. Anne heroem nostrum tot praelia fortiter euincentem, tot vitae insidias prudenter euitantem, a binis sceleste simulatis amicis, Tartaris atque Cosacis, simul et semel ita perfide deceptum, milite astute priuatum, armisque patriae destinatis misere exutum, maioribus tum temporis inopinato minusque praeuiso hoc suo suorumque periculo, et Walachiae vastatione intricatum angustiis, quam maximis illis Sinan Baschae copiis fuisse territum, prudentum, ac humanorum casuum consciorum virorum discursui, iudicioque aestimandum committitur. Quid iam faciat? quorsum se vertat? quomodo

praecellentem copiis, versutia, celeritate reprimat hostem, quam miseris subditis superstitiis praestet defensionem? Nerui desunt, hostis urget, non cito contrahitur ad tantos vastatores coercendos sufficiens miles: Interim tota desolatur terra, ipse Dux aut capitur, aut subditis amicisque privatus acerbissimam sibi restare vitam angitur. Verum ut in extremis haerentibus suis misericors Deus cumprimis succurrit: ita heroicus animus, in maximis constitutus angustiis, vires exerit ultimas: Praecipitata itaque mora collectis sex hominum millibus tum diuini auxilii spe, tum melioris causae nixus solatio furentibus periurorum Scytharum occurrit copiis. At quae illud erat astutia, et si procedens omni conatu capere palantes hostes, et aduersum assequi institutum satageret: laterem tamen lauare videbatur: Quod ipsi vel confertim, duorum, trium, plurimum millium agmine vagarentur, vel pauciores a castris maioriue coetu non procul excurrerent, ideoque tutum semper receptum haberent. Quod igitur erat ultimum, universae Hordae, hostiliue agmini sub Giergicz ciuitate 10. Teruiso vel Targowista milliaribus occurrere et audacter apertum committere praelium tentabat: Quod Cham detrectans cum triginta plus minus hominum ex improviso circumventorum et arreptorum millibus ad desertos campos retrocedebat, Eum lente subsecuti supradicti Cosaci, in Poloniam per Soczawam Moldawiae ciuitatem nunc Palatini Ieremiae sedem, recta redire proponebant sed barbara temeritate superbientes impediti, iussuque dicti Palatini in finitimam Cameneciae arcem satis munitam Chodschinum deducti, et postea emissi quidem, sed non dimissi, in tertium annum haerent, malumque consilium consultoribus pessimum, sera conuicti experientia suffragantur: Quin Precopensium quoque Tartarorum Dux, nolens volens tacite illis ipsis assentiri Cosacis, in pari casu compellitur, qui finium circumcirca, ut supra meminimus, custoditorum dissimulato metu, cum Palatino perfidam tractans pro postulato honorario pacem, Regi Turcarum non Agriam tantum, sed et Viennam, auxiliantibus Scythis, eodem anno debellare frustra praesument, subsidio venire neglexit: eaque de causa gravissimam indignationem quali Palatinum extimere se posse iactitauerat, incurrit, ut publico etiam decreto a Germano fratre, Galga denominato (sub Agria egregia contra Christianos exercente latronica) eiiciendus vel capiendus, missis nunciis Poloniae Regis tanquam futurus Vasallus, frustra imploraret, omni post habito stipendio, tutelam, et vix mediantibus decrepitae matris supplicibus multisque muneribus onustis lacrimis, et praecipuorum amicorum intercessionibus in gratiam cum nova obligatione diligentissime promptissimeque ad omne mandatum contra quemuis hostem pugnatum se exiturum, reciperetur, praefatumque mandatum annullaretur.]

Sed ut ad Palatinum nostrum convertatur stilus, is superato auxiliante Deo, tam grandi tamque perfido dolo, nullis posthac istiusmodi hostium siue tractationibus, siue promissionibus, siue litteris iuramentisue plenam adhibiturum se fidem conclusit [...].

Anno 1596. post S. Michaëlis festum iterum cum XII. millibus traiecto Danubio Palatinus Nicopolim, una cum magna munita et celebri arce euertendam proponens, XII. Calendas Nouembris aggreditur, trucidatis Turcis solo ferme aequat, propugnaculum sub arce diruit, arcemque ipsam iamiam oppugnaturus a Sanziaco vel loci Praefecto splendidis muneribus, vestibus nimirum sericis, auro intertextis, aliisque Zebellinis, decem item generosissimis equis Turcicis, cum nitidis ephippiis omnique apparatu argenteo missis, ut tolerabilibus conditionibus pacifice discedat,

rogatur : neve Regem capta iam Agria, viam versus Scopiam aut Sophiam, amplissimam, populosissimamque Macedoniae ciuitatem, quinque dierum itinere Nicopoli distantem, ad portam siue aulam Constantinopolim continuantem, tanta tamque publica ignominia afficiat, ac si ipse appropinquans adeo memorabile castrum non missis suppetiis seruare neglexisset, monetur : eximie praeterea, voti compotem in hoc uno laboraturum Sanziacum, ut commendata hac Palatini discretione, mediantibus grauissimis intercessionibus, Sultanus ob enormia plurimaque perpetrata facinora iratus, non modo reconcilietur, sed et Palatinatus ipsi, filiisque superstitionibus firmissimis pactis atque decretis in futura tempora destinetur promissiones annectuntur. Palatinus, aut ut vulgo vocatur, Bahn Michaël, non tam honoraria, magnificaque respiciens promissa, quam munitae Regisque aduentantis suppetiis subleuandae arcis firmitatem, nec non remotum transitus locum facili negotio intercludendum tacite perpendens : quasi ablatis Praefecti acquieturus conditionibus, stabilita transactione retro castra mouet. Superato autem flumine die quodam mane, sex comitantibus amicis agmen praecedat : sequuntur longo intervallo quinquaginta equites, et ipse demum, ut sit, exercitus. Ibi tum arrepti duo fugaces Turcae, quingentos socios villas illius districtus passim affligentes, multas comburentes, haud procul abesse coacti affirmant : iis heros sex stipatus amicis alacris occurrit, solus in eos irruens 14. manu sua potenter sternit, a suis deinde adiutus multos interimit, reliquos aufugere cogit, et Tergowisten reuersus quiescit, donec variis ipsius caussa ventilatis in porta consiliis, callideque subornatis et perniciose machinatis intercessionibus a Mehemete III huius nominis, et XV. Domus Osmanicae Padischacho, siue Regum Bege, Mahumetis Pseudoprophetae Saracenici genuino successore, cum Tartarorum Hebraes stirpe oriundorum prosapia, ut alibi copiosius deducitur, progenies sit : falsissime credito, post Servatoris nostri Natalem anno 1597. vexillum redintegratae gratiae munimentum subiectionisque denuo promissae signum, per Zausium vel portae commissarium mittitur, ac legitimis ceremoniis traditur. Quid enim Walachiae ciuitatibus et arcibus, siue palatiis potius, dirutis quid oppidis, villisque fere omnibus toties vastatis et deletis, quid pluribus hominum abductis millibus, annuaque poenu dudum consumpta, aliud ad reficiendes superstites incolas faciat? Qua ratione Turcarum, vix octo dierum itinere a Walachia per Sophiam urbem subinde in Hungariam turmatim proficiscentium continuas euitet molitiones et irruptiones? haud reperit. Quanquam interim constanti animo omnia consilia ad iuuandum sacrum bellum clam quidem, at non sine Turcarum animaduersione diligenter dirigat; Cumque Serui sive Sclauones, VII. Idus Iulii missis clam nunciis citissimum Domini super Danubium transitum, nobis praesentibus, minus opportune implorarent : et decem millia variarum nationum in illis angulis, haerentium, quasi proprio ausu, non tamen absque huius notitia et consilio praeterlapso Mense Iunio munitam arcem Wasschiczam, et duorum inde dierum itinere, amplam ciuitatem Cladow inuadentia, violenterque occupantia, nec de futura sese, nec sanguinem, vitamque ipsam profundere pro Christiani Palatini salute, ut saltem tristissimo, durissimae, barbarissimaeque seruitutis excusso iugo, ad ereptam libertatem aliquando anhelent, pertingantque, fideliter pollicerentur : temporis omnino habendam rationem respondet, donec commodiori ablata occasione periculosi isti conatus simul ac semel

in actum et optatum euentum deduci cum fructu possent. In quem finem numerosum etiam colligens militem, Mense Iulio cuilibet lustratorum plus quam quindecim millium, quinque taleros soluebat, et alia sex Silesiorum millia ex Transylvania expectabat. Ut enim huius Ducis Sigismundi, ita Inuictissimi Imperatoris Rudolphi II. subsidia et auxilia non desunt: Sicut praeter aliam Iunio mense transmissam commemorabilem summam, Ibidus Iulii, Nobilis, strenus, vitaeque militaris peritissimus Vir, Dominus Henricus Lesota Silesius ad soluenda quator millibus delectorum in praesentia equitum, singulis Mensibus, quam diu foret accessum, stipendia, Tergowisten mittebatur.

Sed et Sultan Mehmet perfidiae propriae optime sibi conscius, subito talia per exploratores, quod nulli Turcarum terram hanc tuto accedere liceat, aduertens, blanditiis, donis et amplis promissionibus, eum potius in officio retinendum, quam interrupto Hungarico bello, cum sine eius praesentia stipendarii milites pugnatum exire recusent, et elapsis annis eximii militiae praefecti parum effecissent, armis cogendum consultius astute statuit. Ideoque Hali Masar Zaus, ut in Hungariam tum transeuntem comitetur generalem militiae praefectum Saterdzi Mehmet Bassam, eiusdem nomine petit, Tartarisque alia via, intacta Walachia istuc festinare serio a Sultano iniunctum significat: quod ipse quoque Cham siue Scytharum Princeps familiarissime scriptis litteris paulo post ratum facere nitebatur.

XIII. Calendas Augusti alius Zaus et quidem vir egregius, literas a Sultano, multo quam vllae priores, clementioris argumenti cum strictissimo grauissimoque iuramento Palatinum Bahno Mihaëli filioque Petro decimum tertium aetatis annum tum agenti, ad vitae tempora sine vllis impedimentis pro solitae pensionis annuae licet hactenus nunquam solutae medietate confirmantes exhibet, equum item cum splendidissimo apparatu, frameam et bullawam, siue potestatis et militaris gubernationis signum, solenni more offert.[...]

Ad quorum Commissariorum sollicitationes omnem collecti militis et hactenus retenti porroque modis omnibus retinendi causam in Scythas, quibus luctuosissimo incolarum et subditorum abductorum damno, tuto posthac propter mutus insuper emergentia eorundem dissidia, credere nec possit nec debeat, transfert, et excusari propterea excusatumque haberi se petit.

Qua ratione magnanimus Palatinus ad Patriae gubernationem, Deo fauente, sit euectus, quamque periculosus bellis eandem tum habitantibus, tum aduolantibus turmatim saepius, imo pluribus irruentibus copiis Turcicis Tartareisque diuina affluente protectione, et concurrentibus Christianorum suppetiis, in pristinam vindicare libertatem, proprium tot improbissimorum et abiuratorum hostium telis obiciens caput, et coeperit feliciter, et toties proditorie ac astutissime structis insidiis elusis, continuare fideliter pergat, succincto minusque elimato, ac simplici sulto veritate comprehense stilo, ut verissima sunt, ita pro eo, qui in optimo quoque desideratur et maxime praedicatur candore, boni consuli, votum pro fausto sacri belli successu adiungi, Ion Michaëli Christiano Palatino faueri, et vltiorem, ubi Deo iuuante paulo post in illis limitibus cetera cum suis accipere circumstantiis licuerit, expectari contextum rogamus.

SCURTĂ DESCRIERE A FAPTELOR DE ARME ALE LUI MIHAI, DOMNUL MOLDOVEI, MUNTENIEI SAU VALAHIEI

Alexandru ¹, domnul Valahiei, moldovean de origine, născut dintr-o familie strălucită, îi asuprea rău pe supuși; îngîmfat prin strălucirea nașterii, increzut peste măsură și îmbătat prin fastul barbar al stăpînirii sale, făcuse datorii estimate pînă la suma de zece poveri ² de aur. În afară de acestea, adusese în țara, care și așa era destul de asuprită, atîția turci, încît aceia o stăpîneau acum ca pe o provincie cucerită, iar el o storcea în noi chipuri și cu cruzime mai mare decît tirană, pe care nici turcii nu o făcuseră înainte de acesta; în fine, comitea tot felul de nedreptăți împotriva locuitorilor cei apăsăți. Nu se mulțumea să intre în casele oamenilor și să-i despoaie de avere, ci, așa precum în unele locuri se lua decimă de vite, el dînd pildă cu totul nouă răpea acum, în chip blestemat, fiecare al zecelea copil; pe lîngă acestea, pentru a-și îndestula pofta neomenească, mai mult decît clinească, necinstea în chip nerușinat femeile și fetele în fața bărbaților și părinților și comitea alte mari fărădelegi cu cutezanță și nepedepsit. Din acest motiv le răpise supușilor, cu forța, orice speranță de a-și recîștiga vechea libertate.

Însă, așa precum este soarta întîmplărilor omenеști, ca unor oameni și state aflate tocmai pe marginea prăpastiei să li se înfățișeze, citeodată, în chip dumnezeiesc, sprijin și ajutor, atunci cînd se speră mai puțin, așa încît să se înalțe peste așteptări, spre mirarea tuturor, la culmi înfloritoare, mai strălucitoare decît acelea din care căzuseră, tot astfel li se arăta — prin deosebita milostivire a lui Dumnezeu — și valahilor, ajunși la mizeria cea mai de pe urmă, în aceste timpuri nefericite ale noastre.

Anume, acest chip li se înfățișă, la marginea țării, spre hotarele cu pămînturile Ungariei și Turciei, la Craiova ori Crailova, oraș al Valahiei, în care e reședința banului ori a dregătorului de frunte, care e conducătorul unei părți a Valahiei Mari; de aici își are toate veniturile de peste an; în afară de aceasta a întreținut, încă mai demult, atît pentru a asigura stabilirea dregătoriei sale cît și pentru a apăra hotarele din acele părți, și întreține, și în prezent, două sute de cazaci și mai multe garnizoane de valahi. Mai demult, guvernatorii țărilor supuse coroanei ungurești purtau acest nume de la bandu, cuvînt ce se trage de la banderie, însemnînd stegar. Pe atunci era ban generosul Mihai, fiul lui Petru ³, care fusese domn creștin al țării înainte de pomenitul Alexandru. El era bine cunoscut tuturor prin strălucirea părintească și prin prerogativele datorate nașterii sale, printr-o distinsă frumusețe și dreaptă purtare a trupului, astfel încît, între alte virtuți alese, era plin de credință față de Dumnezeu, împodobit cu statornicie, îngăduință și alte asemenea calități față de ceilalți. Toți cei buni se simțeau atrași cu dragoste, prin atîtea calități desăvîrșite, de o fire atît de generoasă și care de la natură părea a fi chemată la fapte mari; nu mai puțin prin elocința cuvintelor sale, care, oricînd se cerea, vorbirea sa știa fără o pregătire prealabilă să curgă dulce și înțeleaptă. Faima lui, împreună cu strălucirea nașterii și a virtuților proprii ajunseseră la urechile domnului Alexandru. Acesta începu a-l urî, de îndată, ca pe un concurent mai pregătît și de naștere mai aleasă, și începu să dea ordine ascunse ca să fie prins și adus înaintea-i. Banul Mihai însă află de acestea și, pentru a-și scăpa viața, socoti prudent să treacă în Ungaria. Fără a rămîne aici vreme îndelungată, pleacă în

anul 1591, cu ajutorul dumnezeiesc, la Constantinopol⁴, ca să ceară domnia țării, după ce i se urase de bine de către toți creștinii din țară și de cei învecinați.

În același timp sosesc la Poartă mai marii și bărbații de frunte ai Valahiei și, plecându-se în genunchi înaintea sultanului, se plîng cu amar de toate relele și nefericirile cele multe ce le aduseseră țării Alexandru și curtenii lui, precum și negustorii turci, nefericiri ce nu mai vor să ia sfîrșit. Izbucnind în lacrimi grele au înfățișat, rînd pe rînd, uritele și înfricoșătoarele fărădelegi ale acelora, recomandîndu-l apoi pe generosul ban Mihai și arătînd în chipul amintit că el e adevăratul moștenitor și s-au rugat să fie așezat în fruntea țării ca domn legitim sau, dacă cererea nu li s-ar încuviința, să le fie dat altul. Pentru a-și atinge scopul mai sigur, unchiul său⁵, adică fratele mamei sale, grec de origine, care împlinise mai înainte și dînsul dregătoria de ban și care pentru pungile sale cele groase se bucura de favoare la Poartă, îi stătu într-ajutor cu mari sume de bani, spre a putea face față cheltuielilor obișnuite. Astfel, Mihai Ion, adică creștinul, cu voia lui Dumnezeu, a fost instalat cu mare fast ca domn al Valahiei ori al Moldovei de dincoace de munți; iar astăzi această țară odinioară atît de înfloritoare, care abia își mai ținea însă sufletul din cauza apăsărilor celor fără de margini, năzuiește acum nu fără mari și violente mijloace, așa precum o cer cazurile extreme, să ajungă la tăria libertății și măririi sale de mai înainte. Sub fericitele auspicii ale stăpînirii lui Mihai, Alexandru, precedesorul său, muștrîndu-l cugetul de chipul nechibzuit în care administrase o țară atît de întinsă, sigur de pericolul ce-i amenința viața, părăsind domnia, fugi în mod rușinos.

Mai tîrziu, stabilindu-se la Constantinopol împreună cu soția sa și aici țesînd fel de fel de intrigi, pentru a cîștiga domina Moldovei, fu acuzat de reprezentantul sau agentul domnului Ieremia și, din ordinul sultanului, fu arestat în însăși locuința lui, unde, îmbrăcat în cele mai de preț veșminte, pieri într-un mod mizerabil, sugrumat cu lațul, în Duminea florilor din anul 1597. Iar creditorii turci, după ce încheiaseră cu noul domn anumite învoieli, despre modul cum să le achite neînchipuitele sume de bani împrumutate, siguri pe o viață liniștită, atît ei cît și alții din neamul turcilor, continuară a se așeza în țară definitiv.

Puțin timp după aceasta, reverendul Comuleo de Nona, canonic de Udria și arhidiacon pe lingă domnul Ieronim de Ripeta din Roma, trimis de către marele pontif Clement al VIII-lea la marele principe al Moscovei, se abătu — cu ocazia întoarcerii sale — pe la Sigismund, principele Transilvaniei, și pe la Aron, domnul Moldovei, înfățișînd acestora necesitatea de a se ridica toată creștinătatea cu război împotriva inamicului comun și străduindu-se să-i convingă, cu argumentele cele mai puternice, să stea și ei într-ajutor, ca creștini ce sînt, în aceste părți ale Nistrului sau Tyras și ale Dunării, căci în afară de alte popoare cugetă să facă la fel și regatul vecin al Poloniei. Pe la Mihai, domnul Valahiei, nu a trecut însă, împiedicat fiind de anumite motive. Pe acesta încearcă a-l atrage principele Transilvaniei, prin aceleași argumente prin care el însuși se învoise. Prin multe și serioase dovezi răsturnă toate îndoielile, care păreau să justifice o întîrziere mai îndelungată din partea lui Mihai; îi arată în diferite chipuri cum obrăznicia turcilor crește pe zi ce trece, precum și apăsările născocite împotriva obiditului neam valah. I s-a adus aminte că aproape în fiecare lună are a se teme de invaziile sau

trecerea prin țară fie a turcilor, fie a tătarilor, chiar și atunci cînd nu vin ca dușmani, iar dacă vor să rămînă în pace din partea lor și nesupărați, trebuie să le rabde taberele din țară, după bunul lor plac, atît peste iarnă cît și peste vară, să-i întrețină cu multe provizii, să-i îndestuleze cu mari sume de bani. Îi aminti că nu-și poate plăti datoriile de mai înainte și nici nu se poate ușura de nemăsuratele pagube făcute pînă acum, necum să fie în stare să poarte pe cele ce au să urmeze. Îi mai arătă că de la un timp încoace nici unul din predecesorii săi n-a avut parte de o domnie liniștită și durabilă, ci, fie prin calomniile pismașilor, fie prin darurile претендентilor, au fost aduși înaintea sultanului și scoși din scaun sau uciși. În fine, îi atrase atenția, cu stăruință, că ar fi mai chibzuit, ca, fără să mai aștepte iarăși ivirea unor motive dintre cele mai grave, să fie mai norocos decît predecesorii săi. Astfel, domnul <Mihai> a cărui onoare și faimă, avere și viață, nu mai puțin cea a supușilor săi, erau expuse celui mai mare și apropiat pericol, deși nu-și dădu învoirea numaidecît la această propunere, promise, totuși, cu toată seriozitatea, că va chibzui asupra acesteia cu mai marii poporului și cu prietenii săi. Căci, într-adevăr, trebuia să se încredințeze că va avea oaste îndestulătoare, că nu-i vor lipsi banii necesari mercenarilor și nici tot ajutorul promis de augustul nostru împărat, Rudolf al II-lea, precum și de Sigismund principele Transilvaniei, că Aron va rămîne statornic acestei înțelegeri în toate cazurile, în fine, că vrea să se consulte și asupra modului cum au să hotărască și să se manifeste în viitor toate acestea.

Unindu-și în acest scop inimile, puterile și forțele militare, vor fi în stare, fără îndoială, cu o oaste de mai bine de 20 de mii de oameni, să înfrîngă cu ușurință — la Tyras ori pe Nistru, la Dunăre sau Istru — atît prădăciunile tătarilor, cît și atacurile oștilor turcești, așa încît din cealaltă parte, din Ungaria, împăratul creștinilor, mai puțin stînjenit, să poată apoi continua războiul cu mai multă putere și să-l termine cu fericire aducînd, în fine, lumii, mai curînd, pacea mult dorită. Pe cînd se făceau în taină de o parte și de cealaltă, aceste planuri, care nu rămăseseră de altfel ascunse turcilor, în anul 1593, faimosul Sinan pașa, comandantul oștilor din apropiere, mai puțin norocos, mai apoi, în înfruntarea nefericită cu ai noștri, înaintă neabătut cu o armată numeroasă, iar conducătorul hoardei de la Perekop, însoțit de mai multe mii de tătari, adunați din Crimeea și din părțile vecine, înaintă luptînd prin Moldova, iar apoi dinspre hotarele Poloniei, împotriva creștinilor din Ungaria. Sosi știrea, că cetatea Iaurin sau Raab a căzut prin vînzare sub jugul turcesc⁶. Această prea tristă întîmplare fu o lovitură pentru Mihai. Atunci, știind că apărarea celor cîștigate este o virtute nu mai mică decît cîștigarea altora, domnul <Mihai> începu să cugete ce ar fi de făcut pentru întărirea demnității, autorității și domniei sale și însuflețit de inima sa cea generoasă, de fierbîntea dragoste de țară, considerînd că nu e nici frumos nici onorabil a lăsa supușii încredințați apărării sale pradă atîtor nefericiri, adună pe cei mai mari și mai de frunte ai țării ca să țină sfat asupra felului în care ar putea să scape țara de atîtea rele ce le suferă și de altele mai mari, care o amenință la tot ceasul. Acea adunare se încheie, cu învoirea tuturor, că e mai bine să se unească cu principii creștini, decît să poarte mai departe jugul cel nesuferit al tiranului turc. Eroul se puse atunci de îndată în fruntea a două mii de transilvăneni⁷, asediați mai dinainte la hotarele țării, și, implorînd milostivirea Mîntuitorului Hristos, ucise la 13 noiembrie 1593 pînă la unul pe toți ienicerii, care,

în număr de vreo două mii, cutezaseră să asedieze această țară, nu mai puțin și pe ceilalți turci ce petreceau aici în fărădelege [...].

Fără multă întârziere își propuse să-i atace și să pedepsească pe turcii ce se aflau întăriți în cetăți și fortărețe; la 15 ale aceleiași luni⁸, la Giurgiu, pe malul Dunării, dă pradă focului cetatea supusă turcului, ucid o mulțime de turci și, lăsând în pace deocamdată fortăreața cea întărită, se întoarce, încărcat de multe prăzi, la scaunul domnesc de la București. Fără a i se da vreun răgaz, află că i se pregătește războiul, la care se aștepta, după asemenea întâmplări. După luarea Iaurinului, prin vânzare, așa precum am arătat, iată vine la București un emir din mărita viță a pseudoprofetului Mahomed, în acel timp el era unul din cei trei cadilischeri⁹ turcești, dintre care sînt doar trei, anume în Grecia și Myssir ori Cairo, în Egipt, care s-ar putea asemana cu arhiepiscopii noștri, dregătoria lor fiind mai presus de toate celelalte, iar autoritatea lor mai mare ca a vizirului, căruia îi era încredințată cea mai mare putere; ei sînt primii sfetnici ai sultanului, cei mai de seamă cunoscători ai legilor, judecători supremi în vreme de război și ocupă primul loc după muftiu, care este întîiul lor patriarh. Emirul¹⁰ intrase în București, tot în luna mai sus însemnată, însoțit de două mii de oșteni aleși, de 50 de cămărași ai sultanului și, afară de aceștia, de mai mulți ceași și spahii sau nobili. În trecerea lor prin țară săvîrșeau cu cutezanță tot felul de violențe, răpiri, desfrînări, zicînd că vin numai pentru a restaura puterea și, într-adevăr, veneau spre a pune mîna pe domn.

În oraș ocupară casele cele mai bune, iar după aceea se adresară domnului, care locuia în palatul de lîngă mănăstirea cea nouă de sub cetate, zidită pe malul Dîmboviței, fără ziduri sau alte întărituri, cerîndu-i pe un ton poruncitor o sumă de zece mii de florini ungurești drept plată și provizii necesare pentru oaste. Îndată după aceasta, încredințîndu-se că domnul se află singur, <emirul> porni pe jos, petrecut de o mie de oameni, ca și cum ar fi mers să-l salute pe domn. La apropierea acestui oaspete atît de suspect, domnul trecu în tabăra aliaților săi transilvăneni, care era așezată pe cîmp, nu departe de palat. Emirul, înșelat în dorința de a-l prinde prin această manevră, trimise pe unii dintre ai săi să-l întrebe cu ce scop întreține în vreme de pace atîta oaste străină. Mihai îi răspunse că oastea o adunase cu scopul de a-l prinde pe Petru, fiul lui Alexandru vodă, iar acum, după ce demonul fusese prins și pedepsit la Constantinopol, în public, cu spînzurătoarea, ține ostașii, ca garnizoane, prin orașe, pînă va strînge destul pentru a le plăti lefurile. La acestea emirul trimise știre să-i înlătore numaidecît pe acei oameni nefolositori, care stau în țară spre atîta greutate pentru supuși. Totodată, îi ceru lui Mihai să primească în ziua următoare de la dînsul o tonă de aur, pentru a plăti lefurile acelor soldați. Domnul primi promisiunea cu prefăcută mulțumire, dar totodată dădu ordine transilvănenilor, ca toți, fără încetare, să fie în tabără, pregătiți să pună mîna pe turci, atunci cînd aceștia ar voi poate să fugă; de aceea să aștepte și să nu atace cumva înainte de vreme. El, însoțit de curtenii săi și de alți soldați, ce erau ascunși într-o vale, veni ră pe neașteptate, pe cînd turcii nici nu visau, și îi înconjură în diverse locuri. Atunci, pentru a răzbuna, după dreptate, cetatea cea expusă prădăciunilor, desfrînărilor și violențelor comise asupra copiilor, asupra femeilor și asupra tuturor supușilor, dădu foc în cinci locuri și provocă prin aceasta inamicul, încercînd să-l înfrîngă cu totul, luptînd ca un erou. Se apărară și turcii cu bărbăție, dar încercară în zadar să frîngă șirurile inamice și să scape;

goniți și de violența flăcărilor își aruncară veșmintele aprinse și începură să se lupte goi; alergară la palatul emirului¹¹ și-i arătară că sint gata să îndure împreună cu dînsul cele din urmă pericole. Mihai nimici și aceste ultime încercări fără multă greutate, trase cu două tunuri asupra palatului și-i străpunse pereții. Atunci emirul desperat aruncă pe geam o ladă mare, plină cu aur, cu pietre scumpe și alte lucruri prețioase, încercînd să îmblînzească prin aceasta mînia domnului, cerîndu-i cu voce tremurătoare ca atît el cît și cei rămași în viață să-și răscumpere capul cu mari sume de bani. Mihai, însă, aducîndu-și aminte de nedreptățile numeroase făcute lui și supușilor săi, nu se îmblînzi prin darurile aruncate și promise, ci, văzînd cum inamicii stau în puterea lui, împreună cu toate aceste bunuri, îi ucise pe toți pînă la unul. Multe comori pieiră în foc, dar multe, de neînchipuit, le dobîndiră oștenii. Între altele domnul văzu cazaci care purtau două desăgi legate, numite de aceia traiste sau turban, pline cu aur; le aduse aminte de dreptate și, rezervîndu-și o parte sieși, împărți restul între acei doi și ceilalți oșteni și, mulțumind lui Dumnezeu pentru victoria dată, se odihni puțin cu ai săi.

Refăcîndu-și puterile, la 10 decembrie trimise pe Király (așa îl numesc ungurii) la Floci¹², oraș deschis, la mijlocul distanței dintre Ruscuc și Nicopole, adică, cale de o zi de fiecare; de aici, turcii, trecînd deseori în număr mai mare peste Dunărea înghețată, îi năpăstuiau mult pe locuitori; Király prădă orașul și îl strică; în afară de puținii care scăpară cu fuga, pe toți ceilalți locuitori îi trecu prin foc în infern. După aceea, la 1 ianuarie 1594, Mihai, trimițînd oastea peste Dunărea înghețată, atacă Hirșova, oraș întărit cu ziduri, cale de o zi depărtare de Brăila; se dădu o luptă incinsă, pe gheața Dunării, în care mulți turci fură omoriți, iar ceilalți puși pe fugă; lăsînd fortăreața apărută de turci cu atîta bărbăție, <Mihai> se mulțumi să dea foc bogatului oraș, iar pentru a fi în siguranță transportă prăzile pe celălalt mal al apei. Refăcîndu-și puțin puterile amorțite de frig și ostenite de luptă, la 8 ianuarie¹³ trecu din nou Dunărea, intră în cetatea Dirstor, zidită de Constantin cel Mare, în Macedonia și numită Silistra, unde este reședința sangeacbeului, ruda beilerbeului Rumeliei; această cetate mare, frumoasă, renumită prin negoțul său și inexpugnabilă prin întăriturile sale, <Mihai> o cîștigă după o luptă memorabilă și, drept răzbunare, o distruse tăind și o mulțime de locuitori, o aprinse și o prefăcu în cenușă.

Murad al III-lea, stăpin a două părți din lume și padișah, adică rege al regilor, privea cu amărăciune și nu se putea minuna de ajuns de inima cea semeată, de nerușinarea și încercările de răzvrătit ale lui Mihai, pe care valahii i-l zugrăviseră ca pe fiul Junonei, și care, acum, încă la începutul domniei sale, nemulțumit să extermine doar pe turcii aflați în țara încredințată stăpînirii sale, ucide pe emir și pe alți mulți străluciți oameni de arme și negustori avuți, calcă și devastează cu cruzime cetățile cele liniștite și înfloritoare de la Dunăre și alte mai multe localități și sate, iar aceasta fără a voi să intre în tratative și să primească vreo condiție. Murad, deci, spre a preveni și alte pagube mai mari pentru împărăția sa, decise să nu-l mai rabde nicidecum, cu atît mai mult cu cît nu mai putea suporta lipsa grînelor din Transilvania și din cele două Valahii, atît de folositoare și pentru purtarea războiului din Ungaria, căci numai domnul Moldovei de dincoace de munți dădea pe an cam o tonă de aur, 20 mii de oi, 2 mii de cai, 10 mii măsuri mari de grîu, tot atît orz, apoi unt mult, miere și altele și la fel erau îndatorați și

ceilalți doi domni vecini. Murad adună deci, cu mari eforturi, o oaste de mai multe mii, puse în fruntea ei pe Ahmed pașa și pe aga ienicerilor, care este comandantul pedestrașilor Porții, și pe care îl socotise demn de a se înrudi cu el și le dădu ordine să-l prindă pe Mihai, cu orice preț, sau să-l ucidă, iar în locul lui să-l așeze cu ceremonie pe Bogdan, fiul lui Iancu din Moldova¹⁴, căruia, după cum scrie în cronici, i se tăiase capul la Lvovul din Rutenia, din ordinul regelui Ștefan. Tocmai în acea vreme se întorcea din Ungaria, după ce luase Iaurinul, conducătorul sau țarul¹⁵ tătarilor din Perekop, cu 30 de mii de oșteni. Murad, aflând de această expediție, îi trimise ordin ca, în timp ce comandantii mai sus amintiți vor năvăli cu oștile lor asupra lui Mihai pe la Rusciuc, cetate foarte mare și întărită, situată pe malul opus Giurgiului, așezat de partea Valahiei, el să treacă Dunărea, pe neașteptate, pe la Diu¹⁶, oraș și cetate așezate cale de trei zile de drum în sus de Rusciuc pe malul valah al Dunării; înconjurat astfel, să-l lovească amindoi, deodată, și să-i aducă viu, pentru a-și lua pedeapsa meritată trădării, iar Bogdan să-i urmeze în scaunul domniei. Hanul, zis altfel Tatar han Ghirai, vrînd, nevrînd, căută să urmeze ordinul primit, trecu granița Dunării, prădînd în lung și în lat, își așază tabăra la Șerpătești, la o milă de Giurgiu, și trimise cîteva mii de tătari la pradă, spre a se întoarce cu provizii pentru oaste. Însă Mihai, care se îngrijise din timp și cu multă înțelepciune de sine și de ai săi, așezînd în toate părțile iscoadele cele mai istețe, află îndată de toate mișcările tătarilor și dădu ordine celor mai de frunte și mai valoroși curteni și oșteni ai săi, ca, luînd cu sine o parte a oștii și încrezîndu-se în ajutorul cerului, să întîmpine cu curaj pe tătari și gloatele lor risipite pe pămîntul Valahiei. La 21 ianuarie atacă fără întîrziere numeroasele avanposturi așezate lângă satul Stănești, situat în apropiere de Giurgiu, la o distanță de o milă, și, luptîndu-se cu multă bărbăție, nimici o mulțime de păgîni¹⁷. Atunci, aflînd atît de la creștinii de neam diferit, scăpați din robie, în număr de șapte mii, cît și de la tătarii căzuți în captivitate, despre tabăra hanului, precum și despre cetele ce prădau prin țară, se luă fără întîrziere și după acestea, le ajunse, tăie pe mulți, iar pe alții îi puse pe fugă, pentru ca, alergînd la hanul lor, să i se plîngă cu lacrimi și să spună cu ce cruzime au fost distruse avanposturile și cei trimiși la pradă. Mihai intuise, cu mult mai înainte, că toate acestea sînt capcane pentru prinderea sa. De aceea așteptă la Hulubești¹⁸, pregătit și plin de inimă, avînd încredere că, deși oastea îi e mică, Dumnezeu are să-i vină în ajutor în lupta cu păgînii; el nu neglija nici o ocazie, și fiind un priceput căpitan de oști, le prevedea pe toate, le cerceta și lua măsurile cuvenite.

După patru zile, într-o duminică, porni pe urmele tătarilor, ce fugeau spre tabăra hanului, iar înspre seară, fiind la o distanță de un sfert de milă de dușman, invocă după datină cu viers înalt și cu deplină încredere numele mîntuitorului Iisus. Auzind această strigare, tătarii, încrezîndu-se în mulțimea numărului lor, nici că se tulburară, dar cei 6 mii de turci, între care erau și 300 ieniceri, auzind aceasta, încălecară îndată și, ajutați de întunericul nopții, trecură Dunărea, fugind în tabăra lor de la Rusciuc. Hanul, tulburat acum de spaima insoțitorilor săi, își pierdu, de asemenea, încrederea în puterile sale și ridică și el tabăra chiar în acea noapte, temîndu-se să nu-și împrușceze oastea, făcînd drept aceea cale întoarsă spre hoarda sa. Tot în noaptea acelei zile de duminică, Mihai își așază corturile la Șerpătești, pe locul părăsit de tătari, așteptînd aici

pînă în ziua de marți, care urma, cînd, dis-de-dimineață, porni asupra Ruscucului, cetate cu mult mai mare decît Wroclaw din Silezia, însă fără ziduri, precum cele mai multe.

După ce ajunsese în fața cetății, călărind printre șirurile de oșteni, îndemnă pe toți să lupte cu elan pentru gloria lui Hristos și pentru mîntuirea patriei. Ahmed pașa și aga ienicerilor (căci ne place a respecta numirile și titlurile lor), însoțiți de 4 mii de oșteni aleși și de circa 10 mii de alți oșteni pedestri, încercară să-i iasă în întîmpinare lui Mihai, care, cu putere și inimă de leu, se apropia cu repeziciune în fruntea a 10 mii de oșteni, astfel, că, abia ieșiți din cetate, se și văzură nevoiți să înceapă lupta. Și, fiindcă această bătălie avea să hotărască definitiv soarta lor, ei, lăsînd deoparte așezarea lui Bogdan în tronul țării, împinși de desperare, gîndiră să învingă sau să moară luptînd. Creștinii, întăriți în putere de preasfîntul nume al lui Iisus, deși mai puțini la număr, ieșind învingători, omorînd mulțime de păgîni și fugărind pe alții, fără număr, în întunericul nopții, i-au ucis. Însiși căpitani oastei turcești¹⁹ simțiră puterea eroicei miini a lui Mihai și căzură morți lăsîndu-și bogățiile, iar Bogdan, renunțînd acum la domnie și părăsind toate bunurile scăpă cu fuga împreună cu 100 de curteni potrivit unora, cu 20 numai potrivit altora²⁰ [...].

[...]. Cîtă pradă s-a făcut în acel mare și bine populat oraș, cîtă mulțime de oameni a fost ucisă fără alegere, cîți pieriră în flăcări, nimeni n-a putut să-i numere și, dacă ar face-o, nimeni nu i-ar da crezare. Cîtă pradă a cîștigat fiecare, nu numai de la căpeteniile inamice, dar și de la numeroșii și avuții negustori și cetățeni ai locului, se poate înțelege, dacă vom spune că din zece mii de soldați creștini nu se vedea nici unul fără veșminte de mătase și alte multe lucruri scumpe. Domnul încă nu voia, cu nici un preț, să atace fortăreața cea întărită, aducînd mulțumire atotputernicului Dumnezeu pentru această victorie atît de strălucită, se întoarse împreună cu curtenii și prietenii la scaunul domnesc de la București, iar căpitanul Albert Király, cu mai mulți unguri, cazaci, valahi și alții, rămase pe malul Dunării. La 30 decembrie acesta prefăcu în cenușă tirgurile Vistova apoi Orehovo. Pradă și alte orașe, precum Cernavodă, Razgrad, Babadag, Oblucița de pe partea turcească <a Dunării> și cel învecinat cu Ismailul, așezat la gurile Dunării spre vărsarea în Marea Neagră, la 4 mile de Chilia ori Kilia, oraș din Basarabia ori din vechiul comitat al Chiliei. Astfel se înfățișau destul de mizerabil toate aceste orașe în luna august 1597, cu ocazia trecerii soliei polone.

Cine nu-și poate imagina, și din puținel prezentat, blestemele marelui și puternicului padișah și domnul lumii, așa cum cu trufie se numește el însuși, blesteme ce le revărsă aprigul apărător al țărilor sale, Murad, cu turbare și scrișnire de dinți, asupra unui voievod rebel, care, cu o mină de oameni, avusese nu numai cutezanța de a-i prăda atîtea ținuturi înfloritoare, ci și să-l înfrîngă de mai multe ori? Cine poate crede că ar fi avut liniște, zi și noapte, că nu ar fi ținut necontenit sfaturi, cu cei mai aleși căpitani și sfetnici ai săi, pentru a hotărî cum să-l prindă și să-l piardă, cu puterea sau cu înșelăciunea, pe sclavul de nimic și cîinele de creștin, căci așa-l numeau păgînii. Nu-și va închipui oare oricine, că <Murad> căuta oștiri nenumărate, pentru a le trimite contra unui inamic, care, cu puteri atît de mici, repurta victorii atît de mari împotriva forțelor padișahului și regelui regilor? Nu va putea judeca oare oricine pedeapsa reclamată de crima de lesmaiestate (dacă ne-ar fi îngăduit, să numim

astfel tirania), înfăptuită de acest om, care se arăta ca un semn rău de trist augur ?

[...]. Nimeni nu se îndoiește că a stîrpi ogorul cu urzici de abia încolțite este cea mai bună măsură, dacă îi este îngăduit să îndrepte cu mijloace omenеști biciul pedepsei divine [...]. Marele și înfricoșătorul leu al răsăritului, nebunul și nenorocitul disprețuitor al lui Hristos [...] trimise deci pentru a doua oară împotriva cocoșului cu putere mai mică, dar cu vigoare fierbinte, pe Capugi pașa și pe comandantul Silistrei cu multă oaste de turci, tătari și ieniceri, avînd aspră poruncă să-l atace pe Mihai și să-l nimicească, iar în scaunul domnesc să-l așeze pe Ștefan ²¹ (pe acest Ștefan îl zărim de cîteva ori în 1597 ; pe la sărbătoarea Sf. Mihail, așezat la masa strălucitului sol al Poloniei, cu capul acoperit cu un turban turcesc, iar aceasta o aflăm din propriile cuvinte ale aceuia, deși mai pe scurt). Mihai află însă de puterea trimisă asupra capului său cu urgie și scăpă din nou prin binevoitoarea protecție a celui de sus ; el trimise cu oaste pe Király Albert, care, la 13 februarie, luptîndu-se cu vitejie, învinse pe inamic ²², îl alungă și, părăsind fortăreața, incendie orașul, făcîndu-l una cu pămîntul. Fără multă întîrziere, Király se întoarse asupra tîrgului Turtucaia, lipsit de fortăreață, așezat cale de o zi de Rusciuc ; îi trimise în infern pe locuitori împreună cu o mulțime de săteni și, temîndu-se să nu se dezghețe Dunărea, se întoarse la București, la domn, și bine făcu, căci, îndată după aceea vînturile calde dezghețară fluviul. Locuitorii unor așezări întărite crezură că domnia lui Mihai va dura mai puțin decît cea a înaintașilor săi și că nu va fi în stare să le țină piept turcilor ; domnul se lupta însă și cu dușmanul din afară și cu cel dinăuntru, care umbla să-l răstoarne, conspirînd și chemînd pe valahi la dezlănțuirea unei răscoale. Această conspirație nu-l împiedică pe Mihai să trimită la 30 < ? > februarie ²³ pe același căpitan, cu cîteva mii de oșteni, să-i pedepsească pe brăileni. Această cetate este așezată în apropiere de Dunăre, spre hotarul Moldovei, pe o cîmpie dintre cele mai roditoare. Căpitanul < lui Mihai > atacă fără întîrziere cetatea și o prădă și, folosind puterea tunurilor, sparge fortăreața cea mare apărată de un zid gros. Turcii, adunați în număr mare, mai bine de o mie, deschiseră porțile, fiind gata să se supună ; el însă îi tăie pe toți, fără iertare, strică fortăreața și, liniștindu-i pe creștini, plecă încărcat cu multă pradă.

[...]. Mihai trecu Dunărea și se îndreptă asupra Nicopolei, oraș mare și plin de tot felul de mărfuri și alte lucruri, aflat la Dunăre, cale de trei zile de Rusciuc și cinci de Sofia — azi numită Scopia — capitala de azi a Macedoniei, cetate apărată cu putere. O bătu bine, dîndu-i foc în mai multe locuri, și o lăsă pradă flăcărilor ²⁴.

Apoi trei mii dintre aceiași valahi, sîrbi și unguri, conduși de aga Farcas, se îndreptară asupra Vidinului, însă doi valahi, cumpărați cu două mii de aspri (opt aspri fac un gros întreit, adică nouă creițari), i-au amăgit, spunîndu-le că turcii ar fi doar în număr de cîteva sute, deși ei erau vreo 30 000 ; astfel, prin trădare, fu nimicită toată oastea, iar căpitanul abia scăpă cu cîțiva din ai săi. Fiîndcă ne temem să nu prezentăm fapte nesemnificative, nu luăm în seamă alte asemenea expediții și trecem la înfricoșătoarea expediție întreprinsă de Sinan pașa cu scopul de a distruge creștinii de la hotarele noastre, atac înfrînt cu ajutorul lui Dumnezeu, păzitorul hotarelor. Acel mare și semeț războinic, Sinan, fiul unui pescar din orașul Sorento, în apropiere de Napoli aspirînd să devină beilerbei al Rumeliei, după ce proferă, așadar, numeroase și lăudăroase

amenințări, cum că îi va pune pe ghiauri în jug, fiind numit comandant general al oștirii turcești și văzînd cum domnii de atunci ai celor două țări românești, Aron și Mihai, după noua pildă periculoasă a principelui transilvănean, nu trimit tribut mai mare și cum, din cauza lipsei mari de provizii necesare, era cu neputință continuarea războiului cu ungurii și germanii — spre a trece sub tăcere batjocura prea mare adusă tiranului prin această nesupunere — găsi, după aleasă și cumpănită chibzuință, că este necesar să aducă iar sub ascultare aceste țări prin puterea armelor.

Astfel, în 1594, jură, și se legă pe capul său, că le va supune ; însoțit de mai mulți pași iluștri, pleacă cu oaste de 180 mii de oameni înzestrați cu tot echipamentul necesar la război și își așează tabăra pe malul Dunării în dreptul tîrgului Giurgiu — incendiat mai înainte din porunca lui Mihai — și, după ce refăcu cetățuia, așează aici spre apărare puternică o garnizoană turcească și, cu toate că în acel loc Dunărea e lată de un sfert de milă, fiind însă aproape de cetățuie și de insula situată în mijlocul apei și deci potrivită navigației, se apucă cu rivna cea mai înflăcărată și neostenită să lanseze în acel loc un pod de vase.

Înainte de sosirea inamicului, Mihai își trimise soția și copiii cu tot ce avea mai scump la Sibiu, în Transilvania ; ieși din București, cu oaste de 8 mii de oameni, înaintă și așează tabăra la satul Măgurele, aflat la două mile depărtare. Aici se sfătui cu capii armatei asupra modului în care trebuie să poarte războiul mai înțelept și mai norocit pentru țară. După aceea, vreme de aproape o lună, împiedică inamicului să facă podul, dar cîteva mii de turci izbutiră să treacă Dunărea la o depărtare de două zile <de Giurgiu>. Mihai se văzu silit să se retragă și să-și păstreze oamenii, pentru luptele mari, ce se apropiau. Sinan pașa, terminînd podul, apărât de cetățuia din insulă și de vasele cu oameni așezate pe ambele laturi, trecu pe malul valah, îl ocupă și porni împreună cu ceilalți pași, cu oastea și armamentul său. După ce trecu trei poduri, se opri și își așează corturile în locul ce se cheamă Călugăreni, apărât de dealuri, păduri și de riul Neajlov, la loc sigur, la depărtare de două mile de tabăra lui Mihai.

Eroul nostru, văzînd că nu-i rămînea acum altă alegere decît să se lupte ori să fugă, îi convinse pe ai săi, cu inima plină de încredere, că este mai bine să se lupte cu bărbăție pentru mîntuirea patriei și a creștinătății, decît să fugă cu rușine. În ziua următoare, 13 august, înainte de revărsatul zorilor, ieși la luptă cu oaste puțină, dar apărât de sfînta cruce ; atacă tabăra turcească cu atîta furie, încît nici buna așezare a locului nu-l împiedică să sfișie unul din corturile turcești. Într-o poziție mai favorabilă, superiori prin număr și armament, turcii luptară din toate puterile ; bătălia ținu mai multe ore, fără a se hotări învingătorul ; în fine, turcii îi respinseră pe creștini pînă la un sfert de milă, iar aceștia se retraseră luptînd neîncetat și pierzînd 11 tunuri. Creștinii, în număr de abia 16 000, departe de a se putea compara cu numeroasa oștire păgînă, deși se văzură constrînși să se retragă, se repiau în șiruri dese de forma unui cort militar, spre largul cîmpiei, ca nu cumva inamicul să pătrundă și să-i impresoare. De altfel, pădurea și dealurile împiedicau planul turcilor, locul de luptă abia avînd lărgimea unui sfert de milă. Tunurile turcești fulgerau fără încetare ; era clipa, cînd se cerea o mișcare eroică, o faptă măreață, care să cutremure inima păgînilor și să înalțe inimile creștinilor. Atunci mărinimosul Ion Mihai, invocînd ajutorul mîntuitorului, apucă în mînă o secure militară, se aruncă singur asupra șirului inamic, lovînd

în piept una din căpeteniile turcești, despică pe alta și, după o luptă de erou, se întoarce la ai săi neatinși. Căpitanul oștii, Albert Király, adunându-i pe ai săi, fulgeră cu două tunuri drept în gloata cea mai deasă a inamicului și o rări înfricoșător. În zadar încercară ienicerii să umple golul căci îndată două sute de transilvăneni și tot atîția cazaci cu căpitanul lor Cocea se repeziră pedestri cu înverșunare asupra-le, tulburară ordinea, culcară la pămînt și tăiară oastea turcească. Mihai cu ai săi îi lovi cu bărbăție pe la spate și din flancuri și reciștigă astfel spre seară cele 11 tunuri; minîndu-i de la spate ca pe turmele de vite, îi împinse spre tabără. În această învălmășeală Sinan pașa căzu de pe podul Neajlovului, pierdu doi dinți și se socoti fericit să scape cu viață. Hasan pașa se ascunse în chip rușinos în niște tufe spinoase și se tîri abia a doua zi la ai săi. Iar pașa din Anatolia, cel din Zain și Haidar și alți mai mari căpitani și trei mii de oșteni fură tăiați de creștini, iar dintre creștini abia de căzură cîteva sute; iar dacă întunericul nopții nu l-ar fi împiedicat pe Mihai în acea clipă a luptei, fără îndoială că ar fi înfrînt cu totul puterea inamicului și ar fi pus capăt războiului. Întorcîndu-se la locul bătăliei, își așează tabăra la un sfert de milă de inamic; peste noapte „salută” corturile turcești cu mai multe salve de tun și captură numeroase santinele așezate în locuri diferite de la acestea și de la un turc, care nu-i era necunoscut, se informă în amănunțime despre numărul și armamentul inamicului. Aflînd și el numărul creștinilor, turcul zise că, dacă turcii ar cunoaște exact aceasta, ar călca oastea numai cu caii în picioare. Acest turc fu trimis în Transilvania. Încredințîndu-se domnul de aceste împrejurări, și aducîndu-și aminte că nu toate zilele sînt fericite, știind de asemenea că mulțimea cea înfricoșătoare a păgînilor nu se va abate ușor de la planul ei și temîndu-se ca nu cumva să fie impresurat și să-și piardă fericirea, libertatea și viața, hotări că cel mai înțelept lucru era să se retragă. Pe la miezul nopții, invocînd de trei ori cu viers înalt numele lui Iisus, iar turcii răspunzîndu-i îndată după datină cu Allah, Allah (prin care îl numeau pe Dumnezeu), <Mihai> plecă și, la 16 august dimineața, oprindu-se la riul Argeș, la o distanță de 2 mile, se odihni după ce pusese santinele la toate căile de acces.

În vinerea următoare, care era ziua Înălțării Sf. Fecioare Mamă, ocoli Bucureștiul și își așează tabăra la o milă de acolo, la Văcărești, unde rămase trei zile. Între timp, ungurii și alți oșteni invadară Bucureștiul fără știrea domnului, prădară totul, socotind că asemenea prăzi li se cuvin lor mai mult decît inamicilor.

Pentru a odihni însă inima cititorului, după asemenea lucruri, socotim să înfățișăm cum l-au însoțit pe Mihai în mai multe expediții doi cerbi domesticiți; aceștia stăteau mai mult pe lîngă cortul domnitorului sau mergeau cu curaj în toiul bătăliei fie înaintea lui, fie alturi, fără ca să-i înspăimînte explozia ghiulelelor și nici zgomotul tunurilor, ci, ridicați în două picioare, dădeau puțină atenție exploziilor; mai trebuie amintit că fuseseră martori — după obiceiul lor — și la bătălia de la Călugăreni, dată cu Sinan pașa, unde unul dintre ei pieri, în timp ce celălalt îndurerat de pierderea tovarășului fugi în pădure. Și, cine, rogu-vă, ar pone grija retragerii în tabăra militară a unui căpitan atît de omenos și de fericit, la a cărui dibăcie deosebită sînt martori pînă și cerbii cei sprințeni, așteptînd nemișcați izbînda în bătăliile cu necredincioșii și dorind-o chiar cu prețul vieții?! Se adeverește aceasta prea bine chiar prin mărturia domnului Mihai însuși și a mai multor militari demni de credință.

La 16 august, după amiaza, aflînd că inamicul îl urmărește, <Mihai> porni din tabăra de la Văcărești, merse pînă la miezul nopții cale de 5 mile bune, se odihni puțin în alt loc pînă la revărsatul zorilor, și parcurse încă 5 mile; în 17 ajunse la Tirgoviște sau Tervisium oraș mare, dar lipsit de ziduri și fortăreață, așezat lîngă Ialomîța, apă care în timp de secetă este asemenea unui pîriu, în vreme ce după ploii se prefăce uneori în torente deosebit de periculoase și se revarsă. Aici, sub coama munților, își așază tabăra, puse santinele în toate părțile și adăstă citeva zile. După aceea, pornind de aici spre poalele munților, cale de o milă, de-a lungul Dîmboviței, rămase acolo peste opt zile.

În urmă-i golindu-se Tirgoviștea de locuitori, se apropia și inamicul, destul de încet, de teama unor curse sau a altor pericole. În acest timp, Mihai se afla în siguranță în mijlocul munților, lîngă acel rîu, la o distanță de 4 mile de oraș, așteptînd oștile de ajutor. Privea cu bunăvoință și încuraja santinelele și pe ceilalți militari, care se întorceau adeseori din incursiunile lor cu prăzi și prizonieri, de la care afla planurile inamicului. Cu toate acestea, se mai retrase încă două mile, mai în mijlocul munților²⁵, unde se văd ruinele cetății, odinioară puternice, a lui Negru vodă, în latinește Nigra aqua (Apă neagră), care fusese mai înainte distrusă de turci. În acest minunat loc de retragere petrecea împreună cu vreo cinci mii de oameni, dintre care mulți erau moldoveni, căci tot în acea vreme comandantul suprem al oastei poloneze, domnul Jan Zamoy-ski, îl înconjurase pe domnitorul Ieremia Movilă, iar ei se temeau ca nu cumva să-și piardă femeile, copii și averile. Aceștia, mai tari de suflet, făceau dese incursiuni și se întorceau la domn cu prăzi bogate, cu mulți inamici prinși, cu cai nenumărați și cu mai bine de o sută de cămile. Mihai, războinic erou, departe de a se descuraja, nici de fuga ostașilor nestatornici, nici de numărul cel mare al inamicilor, aștepta ajutoarele principelui vecin al Transilvaniei și se străduia să readucă grabnic patriei nefericite vechea libertate, căci turcii se întăreau la Tirgoviște, deoarece tiranii au socotit prudent să interzică veșnic ridicarea de cetăți și lucrau în jurul zidurilor palatului la un zid gros și înalt, umplut cu pămînt, făcîndu-i în față o poartă, iar în spate o ușă, amîndouă îmbrăcate cu fier rezistent. După aceea, deviînd spre apa riului, săpară înăuntru trei fîntini și se gîndiră să-și facă aici reședințe permanente. Mihai nu se amăgi în speranțele sale și nici oștile de ajutor nu-i lipsiră căci, grație cerului, zilnic soseau alți oșteni; veni chiar și Sigismund, principele Transilvaniei, cu unguri și mulți secui. Aceștia din urmă locuiesc în munții dinspre Moldova, se folosesc de limba lor deosebită, sînt feroci în luptă, după chipul cazacilor, iar la nevoie se bat și pe jos nu numai călare. Împreună cu Sigismund veniră 1 600 de călăreți germani, de asemenea, prin Ungaria, se grăbea să vină generosul Ioan Wiher, fiul lui Ernest, cu 80 de cazaci din Polonia și 1 600 de călăreți din Silezia înarmați cu archebuze și alte arme.

Această oaste, de aproape 15 mii de oameni, porni după ziua de Sf. Mihail, spre Tirgoviște, cale de șase mile. Mihai, a cărui inimă era mai înflăcărată decît oricînd pentru redobîndirea libertății patriei sale, se așază în fruntea oștii în care se aflau și germanii, ungurii, cazacii și alți pedestrași; în amiaza zilei de 5 octombrie se apropie de Tirgoviște, urmat de ceilalți, împreună cu principele Sigismund. Și, precum generosul leu se înfioară la cîntecul cocoșului, la fel și Sinan cu ceilalți pași și căpitani cei mai de frunte simțiră foc și pară la venirea acestor eroi, urmați de oaste atît de puțină, pierzîndu-și cumpătul; și tot în ziua în care ai noștri

se apropiiau, în zorii zilei <turecii> dădură foc oraşului în mai multe locuri şi o luară la fugă cu toată oastea şi cu tot armamentul, lăsând pentru apărarea fortăreţei pe Ali paşa şi cadiul sau judele de Avlona, cu trei mii cinci sute de turci, împreună cu 40 de tunuri şi cu toate cele necesare şi indostulătoare pe timp de trei ani. Pe cîmpie creştinii nu mai găsiră pe nimeni, în afară de patru turci, care întîrziaseră întorcîndu-se cu prăzile şi care nu ştiau nimic de cele întîmplate, fiind de îndată strangulaţi. Creştinii înaintau cu multă luare aminte, ca nu cumva să cadă în cursa inamicului viclean şi puternic ; se sfătuiră să vadă ce e de făcut, puseră oastea în ordine şi se hotărîră să aştepte pînă în ziua următoare, punînd santinele în toate părţile. A doua zi, în zori, Mihai atacă fortăreaţa cu toată puterea ; în partea de şes spre Bucureşti, îl rindui pe aga Ştefan Răzvan (un oştean foarte viteaz, dar care, trădîndu-şi fostul domn, avea să fie răstignit în public ; după victorie, se pierdu în Moldova, contrar speranţelor), cu singanii (numiţi ȝigani în limba poporului) şi alţi secui, împreună cu alţi militari şi cîteva tunuri : iar el, Mihai, împreună cu Sigismund, se grăbi pe partea de lingă munţi şi riul Ialomiţa, către o biserică (din cele patruzeci de biserici de acolo, parte erau făcute una cu pămîntul, iar celor rămase li se refăcuse în grabă acoperişul), depărtată de fortăreaţă la o lovitură de săgeată ; înalţă două movile în chip de turn, pe care aşează unele din cele 40 de tunuri aduse cu sine şi bătut cu putere inamicul înconjurat din ambele părţi. Mergînd la o altă biserică cu mult mai aproape de fortăreaţă, îndemnă cu stăruinţă la activitate neîncetată. Şi, deşi turcii — precum cei aflaţi pe marginea prăpastiei — se apărară cu toată puterea, mulţi scăpînd pe ascuns, prin uşa din dos, chiar dacă erau lipsiţi de ajutor din afară şi osteniţi atît de ghiulele de tun trase din ambele părţi, cît şi de asalturile secuilor şi ale altor oşteni, Mihai ocupă în a treia zi de asediu, la 8 octombrie, după amiază, fortăreaţa şi ucise garnizoana. Însuşi Ali paşa fu luat prizonier şi dus în Transilvania ; cadiul de Avlona muri, apărîndu-se. Ceilalţi voriră să scape cu fuga, însă, necunoscînd locurile, fură ucişi. Au fost luate 40 de tunuri şi, din belşug, pulbere, multe ghiulele, puşti, bombarde şi alte arme şi provizii pentru mai bine de trei ani. Fără cea mai mică întîrziere, în dimineaţa zilei următoare, lăsînd Bucureştii deoparte, grăbiră de-a dreptul spre Giurgiu, cale de două zile, aşa cum îl urmează olăcarii. Aici, Sinan, aflînd de nenorocirea alor săi, şi cunoscînd înflăcărarea răzbunătorului, era preocupat să-şi treacă oastea, tezaurul şi armamentul, peste Dunăre pe podul de vase ce fusese construit în acest scop. Ajungînd la Dunăre, Mihai surprinse mulţimea ce nu apucase să treacă Dunărea, o înfrînse, o împinse, o îneacă, o culcă la pămînt cu tunurile sale şi o nimici aproape în întregime. Cu lovituri de tun distruse cît putu de repede podul făcut peste fluviu — după cum am amintit — între insulă şi malul valah, sparse şi cufundă cu ghiulele două vase mai mari, iar alte două abia scăpară grav avariate. Sub năprasnicele lovituri ale creştinilor, oastea inamică fu pierdută cu totul ; mulţi din cei rămaşi spuneau că 18 mii de turci îşi găsiră aici moartea. Un braţ mai adînc, format de Dunăre în dreptul oraşului, se umpluse într-atîta cu turci înecaţi, încît cadrazele lor puteau servi drept punte trecătorilor. Din aceasta se poate trage cu uşurinţă o concluzie despre numărul celor ce pieriseră în toate părţile : la mal, pe insulă şi pe pod. Tot în acea zi au fost aduse patru care pline cu pulbere de tun, dar, bănuind o cursă, au fost incendiate cu ghiulele trase asupra lor şi aruncate în aer.

Nimicînd apoi rămăşiţele inamice, se îndreptară în aceeaşi zi împotriva fortăreţei, apărată dintr-o parte de apa Dunării, din cealaltă de

riul Neajlov; în ziua următoare o bătură din nou cu tunurile la fel ca și în a treia zi, luni, mai cu seamă partea unde podul unea malurile Dunării. Turcii care apărau podul au fost respinși de bătaia a două tunuri; asaltul fiind continuat cu bărbăție, iar tinărul Wiher, care coborise de pe cal, îi îndruma pe ai săi. Lipsită de orice ajutor, căci tunurile îndreptate din tabăra turcească de pe celălalt mal nu foloseau la nimic, căci, cu ajutorul lui Dumnezeu, ghiulelele se trăgeau prea sus, fortăreața fu distrusă parțial de loviturile creștinilor, iar mulți inamici fură uciși; alte câteva sute dintre supraviețuitori au fost expediați în infern cu luntrea lui Charon²⁶. În afară de puști și alte arme mai ușoare, toate celelalte fuseseră trecute peste apă, ai noștri aflând pe mal, doar trei tunuri trase fiecare de câte trei cai, pe acestea le lăsase inamicul din cauza venirii nebanuit de rapide a alor noștri. După luptă, ostașii creștini scoaseră din apa — puțin adâncă în acel loc — vesminte și multe alte lucruri de acest fel.

Miercuri, în ziua următoare, conducătorii de oaste reveniră în Bucureștiul golit atît de bunuri, cît și de dușmani. Doar două tunuri lăsase inamicul în graba fugii sale. Aici își refăcură puterile vreme de trei zile, apoi purceseră opt mile pînă la orașul Gherghița, prin cîmpia părăsită și aceasta de locuitori, unde făcură popas.

La 21 decembrie principele Transilvaniei — după ce arătă lui Mihai și acum, la despărțire, multe semne de prietenie, precum și altă dată — își luă rămas bun, aducînd mulțumiri lui Dumnezeu, pentru că le-a ajutat să învingă oastea cea mare a inamicului; luînd cu sine, cu voia lui Mihai, mulțumit cu tunurile luate mai înainte din mîna dușmanului, 50 de tunuri frumoase ciștigate cu această ocazie, și se întoarse în Ardeal, adică în Transilvania. De asemenea, se întoarse și Ioan Wiher la ai săi. Între alte pagube mari suferite de Valahia, ea jeli soarta a 20 de mii de creștini pe care păgînii — în timpul cît o prădară — îi răpiseră de peste tot și-i trimiseseră în Turcia.

După plecarea lui Sigismund, Mihai se duse la Tîrgoviște, cale de 10 mile. Aici petrecu iarna și cea mai mare parte a primăverii, chemînd la cîmpie, din peșterile munților, pe bieții locuitori scăpați cu viață. Reconstrui casele distruse și moșiile răvășite de peste tot, și împărți locuitorilor — după posibilitate — sămînță pentru cultivarea pămîntului. Deoarece toate magaziiile erau goale, bucatele și vinurile fuseseră risipite de turcii care bîntuiseră în cea mai mare parte a țării, iar grînele și toate cele necesare traiului trebuiau aduse de la munte și de la vecinii din Transilvania, acestea se vindeau cu prețuri foarte ridicate. Chiar și Moldova, vlăguită de război abia de se putea îndestula pe sine. La aceasta se adăuga și faptul că se întrerupsese din cauza primejdiilor comerțul obișnuit cu Turcia[...].

Acum însă stăm la îndoială dacă să plîngem ori să blestemăm oarba și perversa nebulie a oamenilor, care, fără nici o cauză, vînd turcilor pe domnul lor firesc, pe binefăcătorul pămînte al patriei, pe apărătorul ei valoros și fericit, pe care Dumnezeu de atîtea ori și cu atîta mulțumire l-a apărât împotriva puterii celei mai înfricoșătoare a păgînilor?

Cu atît mai mult merită prețuirea din partea tuturor celor buni acest voievod, cel mai bun și mai iubitor de patrie, cu cît, îndată ce scăpă — cu ajutorul preasfîntei cruci — de primejdia cea mare a turcilor, se mîntui — apărât tot de Dumnezeu — și de intrigile țesute de perfizii săi slujitori, care, în afară de mila lui Dumnezeu, trăiau din binefacerile lui, încărcăți cu titluri și onoruri. Drept care — prin pronia milei cerești — îndată după sărbătoarea Înălțării Sf. Fecioare²⁷, în anul 1595, fu descoperit ca

prin minune autorul complotului țesut de vornicul Chisar, înțeles cu turcii, împotriva lui Mihai, domnul devotat mîntuirii patriei și supușilor, și, Mihai, fără cea mai mică întîrziere, întări cu mai multe mii de oameni garnizoanele de la Dunăre, pentru a întîmpina inamicul, ce putea debarca aici pe neașteptate, dădu ordine, ca într-un mod potrivit cu atîta perfidie să fie tăiați în bucăți trădătorul părintelui și al patriei sale, împreună cu fiul său; de asemenea, trimise știre comandantului, zisei oști, să-l omoare pe loc și pe un alt boier de frunte și sfetnic mai bătrîn, anume Dumitru, complicele, inițiatorul și promotorul acelei fărădelegi.

Pe cîmpiile întinse ale Dobrogei, de la Marea Neagră la Dunăre, înspre Ungaria, și de la Dunăre pînă la orașul Provadia din Bulgaria, pe unde trec solii și negustorii polonezi spre Constantinopol, sînt așezați în sate dese dar mizere peste șase mii de tătari amestecați cu turci, datori să fie gata la orice poruncă a sultanului turcesc; aceștia ies însă la război ori mai bine la pradă, împreună cu hanul sau principele hoardei din Perekop. Unindu-se cu trei mii de turci, acești tătari trecură Dunărea la patru zile după tăierea în bucăți a lui Dumitru.

Însă oastea lui Mihai, care — precum am arătat — se întărise mai înainte, cu cîteva mii de pedestrași și 300 de călăreți, invocînd ajutorul celui de sus, îi înfrînse într-o luptă fericită și le luă toate tunurile și pradă bogată, așa încît cei rămași după măcel erau fericiți că scăpaseră cu viață.

Tot în acele zile, alți trei mii de turci, înțeleși cu cei de mai înainte să pună mina prin vînzare pe domn, trecînd Dunărea cu patru mile mai jos de locul zisei bătălii, călcără pămîntul țării, însă locuitorii chemați de străjerii hotarelor se adunară îndată, întîmpinară inamicul după cuviință și-l tratară după cum merita, căci, deși valahii nu ieșiră fără pierderi, ei uciseră totuși o mulțime de păgîni, iar cei rămași mai degrabă se puseră pe fugă decît să se arunce în luptă.

De abia încetară aceste violente atacuri de la Dunăre, că veniră asupra lui Mihai altele noi, precum se agită marea de valurile neîncetate, chiar dacă la prima vedere mai puțin periculoase și înșelătoare.

Veniră soli de la principele hoardei tătărești și de la sultan, oferind lui Mihai cu violenție prietenie sinceră, pace îndelungată, întărită și cu jurăminte și cu multe vorbe prefăcute. Ei îi arătară că hanul tătarilor (care locuiesc în Basarabia sau ținutul Chilieii, în jurul cetăților Chilia și Cetatea Albă, între Dunăre și Nistru sau Tyras) îl va împăca cu sultanul osmanliilor, făcîndu-l să-i ierte toate ofensele de pînă acum. Însuși hanul — numit de cronicile turcești Ghirai Tatar han —, pentru a-i fi primite cu mai multă credință sfaturile de împăcare, trată prin mijlocirea lui Ieremia, domnul Moldovei, care nu-i cunoștea măiestria și trimise lui Mihai ca ostateci doi tătari de frunte. Mihai, care nu dorea nimic mai mult decît o pace durabilă, trimise și el soli la han ori căpetenia Crimeii învecinate, cu care să se învoiască în mod corect asupra condițiilor păcii propuse.

Hanul, nu numai că repetă cele de mai înainte, ci, după obiceiul acestui neam, mai adaugă și alte mărețe promisiuni, cum că va interveni la împăcarea cu sultanul; trimise soli destoinici, ce împreună cu mai sus numiții turci să jure pace și să o confirme și prin scrisoare; vru să-l convingă pe domn că oastea ce o întreține aduce țării numai supărare și pagube, iar Valahia este indestul stoarsă; deci, prefăcîndu-se că-l doare inima de binele bieteii țării și a asupriților ei locuitori, propuse ca, după încheierea acestei păci, oastea să fie slobozită ca nefolositoare. În fine,

drept recunoștință, pentru osteneala acestei înțelegeri luată asupra sa, ceru cîteva mii de galbeni. Mihai, convins că această înțelegere este serioasă și sinceră din partea adversarilor, crezîndu-se destul de sigur prin jurămintele și înțelegerile de pace făcute de solii ambilor inamici, se decise să răspundă hanului prin înminarea unei sume de bani și slobozi și oastea. Hanul, împins nu atît de pofta banilor, cît cuprins de frica oștilor de la marginile Podoliei, Moldovei, Valahiei și Transilvaniei, lăsă să treacă timpul necesar pentru a purcede în Ungaria și, luînd drept pretext faptul că banii nu-i fuseseră trimiși la termen, potrivit cu învoiala făcută, invadă Valahia, pe neașteptate, cu toată hoarda sa, cu scopul de a-l prinde pe Mihai, pe care-l amăgise să se lipsească de oaste. El spera să cîștige astfel bunăvoința nemărginită a sultanului.

Pradă cîmpia din jurul Buzăului, Brăila, Bucureștiul și alte orașe pe care turcii fie le lăsaseră neatînse, fie nu le stricaseră chiar de tot; luă în captivitate pe locuitorii surprinși, adună toate veniturile de peste an și dădu foc celor mai multe locuri. În curs de opt zile devastă țara în așa chip, încît satele cele întinse și dese ale acestui șes fertil și ale ținutului de sub munte, bogate în tot felul de fructe și de vinuri, asemenea celor din Polonia Mare și din multe provincii ale Germaniei, abia de mai înfățișează astăzi călătorului ici-colo cîte o casă și biserici distruse, ziduri în ruină în locul grădinilor și clădirilor care se ridicau înainte de aceasta; suspina-va călătorul, la această priveliște, ca nu cumva și altor țări vecine să li se întîmple la fel.

Să nu-și inchipuie cineva că domnul, încheind această pace, s-ar fi amăgit acun cu o falsă siguranță și ar fi crezut cu ușurință inamicului împăciuitor, încît să nu mai poarte grijă, după datină, apărării țării. Două sute de cazaci stăteau de pază la hotarele țării sub căpitanii lor, Cocea, Chirecki, Siemanovschi, Bilecki și alții. Aceștia însă, după ce-și primiră salariile cele mari și după ce luară de la inamic prăzi însemnate, își dădură seama că s-au îmbogățit îndeajuns în acest fel atît de ușor pentru ei, dar pe atît de trist pentru valahi, nădăjduind că vor scăpa cu fuga, dezertară cei mai mulți, rămînînd doar 40 dintre ei, care detestau numele și pedeapsa de vinzători. Lăsăm la judecata celor înțelepți și cunoscători ai întîmplărilor omenesti dacă eroul nostru cîștigase vitejește atîtea războaie, evitînd cu înțelepciune atîtea curse, nu era cumva mai strîmtorat acum, cînd doi amici prefăcuți, tătarii și cazacii, îl înșelaseră deodată cu atîta perfidie, amăgindu-l să-și slobozească oastea și să lase patria fără apărători. Judece, spuneam, alți înțelepți, dacă prin această primejdie neașteptată și neprevăzută pentru sine și ai săi, în mijlocul îngrijorării ce i le inspirau aceste prădăciuni ale țării, nu era mai strîmtorat acum, decît atunci cînd veniseră asupra-i nenumăratele oști ale lui Sinan pașa?

Ce era să facă acum? Încotro s-o apuce? Cum să respingă acest inamic, cum să-și apere sărmanii supuși, care-i mai rămăseseră? Datorită lipsei banilor, a neliniștii locuitorilor, a inamicului din față și a imposibilității de a strînge ostași îndeajuns pentru a putea pune friu unor asemenea prădători, întreaga țară era pustiită, încît însuși domnul fu în pericol să cadă în mina inamicului, lipsit de supuși și de prieteni.

Însă, după cum ajutorul ceresc vine în sprijinul celor aflați în cea mai mare primejdie, tot astfel și inima de erou capătă cele mai mari puteri în mijlocul celei mai mari strîmtori. Fără a pierde deci nici o clipă, Mihai adună șase mii de oameni și, bizuindu-se atît pe ajutorul cerului cît și pe dreptatea cauzei sale, ieși în întîmpinarea turbatelor oști ale tătarilor. Însă toată dorința lui Mihai, de a prinde pe acești prădători păgîni — de

altfel iscusiți —, rămânea neîmplinită pentru că ei fie ieșeau la pradă în cete de cîte două, trei sau mai multe mii, fie, dacă ieșeau în număr mai mic, nu se îndepărtau cu mult de o ceată mai numeroasă, astfel încît întotdeauna aveau asigurată retragerea.

Nu-i rămăsese așadar altceva de făcut, decît să se arunce asupra întregii hoarde la orașul Gherghița, aflat la o depărtare de 10 zile de Tîrgoviște, pentru a încerca încă o bătălie deschisă cu inamicul. Hanul însă, ferindu-se de aceasta, se retrase spre cîmpie, luînd cu sine vreo 30 000 de robi. În urma lui veneau încet cazacii, care cugetau să se întoarcă în Polonia, prin Suceava, scaunul de domnie a lui Ieremia; opriți însă pentru purtările lor semețe și barbare, fură duși, din ordinul numitului domn, la Hotin, cetate destul de întărită, nu departe de Camenița. După eliberare nu fură lăsați pe la casele lor aflîndu-se încă și acum, în al treilea an tot acolo, incredinșindu-se, astfel, că sfatul cel rău aduce acelora care-l primesc mai mult rău decît bine. Într-o situație asemănătoare se găsea și hanul tătarilor; acesta, voind să-și ascundă frica ce avea de apărătorii de la hotarele țărilor vecine și începînd cu Mihai perfide tratative de pace, în schimbul unui onorariu, nu merse în ajutorul sultanului nici la Agria, nici la Viena, asupra căreia în zadar cutezase turcul în anul acela să se ridice; astfel căzu singur în dizgrația din care se lăudase că-l va scăpa pe Mihai. Amărăciunea sultanului era atît de neîmpăcată, încît dădu ordin fratelui său mezin, numit Galga (care se distinsese la Agria prin tîlhăriile sale contra creștinilor), ca fie să-l scoată din țară, fie să-l prindă. În zadar imploră hanul prin solii săi protecție de la regele Poloniei, făgăduind că-i va rămîne vasal, fără a cere vreo recompensă; abia prin rugămintile bătrînei sale mame, prin lacrimi și prin multe daruri și prin intervențiile celor mai de vază prieteni, dobîndi milostivirea pierdută, prin anularea poruncii de mai sus, promițînd, din nou, că niciodată nu va mai întîrzia, cîtuși de puțin, să se prezinte la oaste la orice ordin al sultanului și împotriva oricărui inamic.

Noi să revenim însă la domnul nostru. Acesta, după ce se văzu scăpat cu ajutorul lui Dumnezeu de o înșelăciune atît de mare și de perfidă, se decise să nu mai pună în viitor nici un temei pe promisiunile, jurămintele și scrisorile de pace ale unor asemenea dușmani [...].

În anul 1596, după sărbătoarea Sf. Mihail, propunîndu-și să distrugă Nicopole, împreună cu fortăreața renumită pentru mărimea și rezistența sa, domnul trecu Dunărea cu 12 000 de oameni, iar la 21 octombrie ²⁸ o atacă, ucise aproape pe toți turcii, strică întăriturile cetății și puse aproape stăpînire și pe aceasta, cînd sangeacheiul ori comandantul de acolo, trimițîndu-i daruri strălucite, veșminte de mătase țesute cu fir de aur și îmblănite cu samur, zece cai frumoși, cu harnașament de argint, îl rugă să accepte condițiile onorabile, să lase cetatea în pace și să plece. Îi atrase atenția să nu-i aducă o ofensă publică atît de mare sultanului, care, după luarea Agriei ²⁹, urma chiar atunci calea spre Constantinopol, la Poartă sau curtea sa, venind prin Sofia (oraș mare și foarte populat al Macedoniei, cale de cinci zile de Nicopole), deoarece el, sultanul, deși atît de aproape, ar fi neglijat să-i trimită ajutor pentru salvarea unei cetăți atît de renumite. Îi mai promise că, de îi va da ascultare, el, sangeacheiul, se va lupta din răspuțeri pentru a mijloci înțelegerea cu sultanul, spre a îmblîzi minia care i-o poartă, astfel ca acesta să-i asigure lui și fiilor săi domnia pentru totdeauna prin cele mai puternice legăminte și hotărîri.

Domnul, banul Mihai cum i se mai spunea, ținând seama nu atât de daruri și promisiuni cât de tăria fortăreței, care avea să primească ajutoare de la sultanul ce se apropia, gîndindu-se în același timp și la depărtarea locului de trecere care i se putea închide cu ușurință, se prefăcu a fi mulțumit cu condițiile oferite de sangeacbei și, încheind învoiala, se întoarse cu oastea acasă. Trecu Dunărea într-o dimineață, mergînd în fruntea oștii, înconjurat de șase prieteni și mai la depărtare de cincizeci de călăreți, iar apoi de oastea întreagă. În drum prinse doi turci fugari, care mărturisiră, sub constrîngere, că prin apropiere erau vreo 500 dintre ai lor, care prădau și aprindeau multe sate din acele părți. Eroicul Mihai cu cei șase prieteni se repeziră cu înverșunare asupra lor, el singur doborî 14 cu brațul său puternic și, ajutat de ai săi, ucise pe cei mai mulți, iar pe cei rămași îi sili să fugă; după aceea porni la drum spre Tirgoviște, unde se odihni.

La răstimp, la Poartă, se întruneau tot felul de sfaturi în privința lui, pînă cînd, prin mai multe urzeli, țesute cu iscusință și nu fără de primejdie, Mehmed al III-lea cu acest nume și al XV-lea padișah, adică rege al regilor, din Casa osmanică, ce se socotea — însă în chip destul de greșit — adevăratul urmaș al lui Mahomed, pseudoprofetul, în vreme ce se trăgea cu adevărat din neamul tătarilor, care iarăși sînt de stirpe evreiască, așa după cum se arată mai pe larg, îi trimise în anul 1597, după Crăciun, printr-un ceaș sau comisar al Porții, un steag pe care îl înmînă cu mare ceremonie, drept dovadă a milostiveniei redobîndite și ca semn al supunerii din nou promise. Și, într-adevăr, ce mai putea face Mihai pentru ajutorarea locuitorilor rămași, după ce orașele și cetățile, dar mai cu seamă reședințele fuseseră sfărîmate, iar aproape toate țărgurile și satele devastate și distruse, mii de oameni duși în robie și proviziile de peste an ale țării de mult mistuite! În ce chip era să mai ocolească neîncetatele întăriri și atacurile turcilor, care treceau gloată după gloată spre Ungaria prin Sofia, la abia la 8 zile de drum depărtare de Valahia?! De aceea chiar dacă nu înceta să țină cu aceeași stăruință a inimii sfat pentru sprijinirea războiului sacru, o făcea pe ascuns, și nu fără supărarea turcilor. Eram și noi de față, cînd, la 10 iunie, sîrbii, prin anume soli trimiși în ascuns, cereau, dar nu la momentul cel mai potrivit, ca domnul să treacă Dunărea cît mai curînd, pentru că îl așteptau 10 000 de oameni de diferite nații, care, cu puțin mai înainte de aceasta, de capul lor — dar nu fără știrea și sfatul lui —, năvăliră asupra fortăreței Vasiția, precum și asupra Cladovei, oraș mare, aflat la 2 mile depărtare și le ocupaseră, iar acum promiteau cu credință că își vor vărsa singele și își vor da viața pentru domnul creștin, pentru ca, scuturînd jugul amar al celei mai apăsătoare și mai barbare servituți, să se poată bucura și ei de libertatea răpită.

Domnul le răspunse că pentru moment trebuie să țină seama de împrejurările în care se află și e nevoit să aștepte o ocazie mai favorabilă, cînd această încercare periculoasă poate avea odată pentru totdeauna rezultatul dorit. În acest scop adună în luna iulie oaste numeroasă plătînd fiecărui ostaș din cei 15 000 cîte 5 taleri; mai aștepta să-i vină din Transilvania alți șase mii de silezieni. De asemenea, nu-i lipseau ajutoarele de la principele Sigismund și de la neînvinsul împărat Rudolf al II-lea; în afară de însemnata sumă de bani trimisă în luna iunie, la 15 iulie ³⁰ veni la Tirgoviște, nobilul, valorosul și în cele militare prea-

iscusitul bărbat Erich Lassota Silezianul, pentru ca el însuși să plătească în fiecare lună cît timp va fi necesar soldele a patru mii de călăreți aleși.

Dar și sultanul Mehmed, judecînd pe alții după propria-i perfidie, află repede de toate acestea prin iscoadele sale; căci nici un turc nu se putea apropia fără pericol de acest pămînt, și decise că ar fi mai înțelept să-l oprească pe un astfel de domn prin blîndețe, daruri și alte promisiuni, decît să încerce a-l supune prin puterea armelor, căci, dacă ar face altfel, ar fi nevoit să întrerupă războiul din Ungaria, unde dorea să participe personal, deoarece altfel soldații refuzau să iasă la luptă, drept dovadă stînd faptul că, în anii trecuți, căpetenii atît de distinse făcuseră treabă atît de puțină. Ceașul Hali Masar veni deci și ceru lui Mihai, în numele sultanului, să meargă și el în Ungaria, împreună cu comandantul general al oștirii, Satirgi Mehmed pașa, aflat chiar atunci pe drum, făcu totodată cunoscut și tătarilor că sultanul a poruncit, cu toată seriozitatea, să vină și ei, fără a se atinge de Valahia. Hanul încercă la puțin timp după aceea să-l facă pe Mihai să înțeleagă acestea prin scrisori deosebit de prietenești.

La 20 iulie, un alt ceaș și încă un bărbat distins aduseră lui Mihai scrisori de la sultan, cu mult mai calde decît toate cele de pînă acum. Prin acestea conferea și confirma domnia asupra țării pentru toată viața, cu cele mai stricte și mai grele jurăminte, atît pentru banul Mihai cît și pentru fiul său Petru, pe atunci în vîrstă de 13 ani; reducea tributul la jumătate din cît fusese stabilit pînă atunci, fără a fi fost însă vreodată plătit. Îi oferi cu toată cinstea un splendid cal înșeuat, apoi sabia și buzduganul, semn al puterii și autorității militare.

[...]. Răspunzînd solicitărilor acestor comisari, Mihai puse toată cauza pentru care adunase oaste, o întreținuse și căuta să o mențină cu orice chip, doar în seama tătarilor, căroră, după ce făcuseră locuitorilor atîta pagubă și duseseră în robie atîta mulțime de oameni, nu le mai putea da vreo crezare de-acum înainte; pentru aceasta se rugă să fie scuzat.

Am arătat, pe scurt, într-un stil simplu și întemeiat, în ce chip se înălțase Mihai, prin bunăvoința lui Dumnezeu, la domnia țării, cum o începu cu fericire și cum o urmă cu stăruință dejucînd de atîtea ori planurile inamicilor, redobîndind cu ajutorul cerului vechea libertate a patriei din războaie periculoase, cînd cu răzvrătiții de acasă, cînd cu oștile și cetele turcilor și ale tătarilor, punînd, în fine, stavilă oștilor păgîne. Așa precum sînt adevărate cele scrise, rog pe cititor, ca, pe măsura candorii cerute tuturor celor buni, să ia în nume de bine scrierea mea, să adauge o urare pentru fericitul succes al războiului sfînt, să fie cu bunăvoință către domnul creștin Ion Mihai și să accepte urmarea acestei descrieri, îndată ce — cu ajutorul celui de sus — vom putea culege noi date despre evenimentele din acele părți.

¹ Alexandru cel Rău (1592–1593).

² Povara, veche unitate de măsură pentru greutate, valoarea 100–125 de ocale, o oca echivalînd în sistemul decimal cu 1 260–1 290 grame.

³ Pătrașcu cel Bun, domn al Munteniei (1554–1557).

⁴ V. n. 3, p. 102.

⁵ Acest unchi apare în documente sub denumirea de banul (sau vistiernicul) Iane. V. n. 4, p. 102.

⁶ La 19/29 septembrie 1594, Hardeck, comandantul cetății Raab, deși dispunea de însemnate cantități de alimente și muniții, se predă împreună cu garnizoana lui Sinan pașa. Stăpînirea acestei cetăți deschidea turcilor calea spre Viena.

⁷ Conform înțelegerii cu Sigismond Báthory, sosise în Muntenia un corp de oaste transilvănean (2 000 de soldați) sub comanda lui Mihai Horváth și Ștefan Békés.

⁸ Noiembrie 1594.

⁹ Al treilea cadilischer era al Anotoliei.

¹⁰ Emirul și cei 2 000 de spahii, ceași și cămărași ai sultanului veniseră să ierneze în Muntenia.

¹¹ Emirul fusese încartiruit în „casele cu curte de lemn” ale vistierului Dan.

¹² Tîrgul sau Cetatea de Floci era așezat pe malul stîng al râului Ialomița, aproape de vărsarea lui în Dunăre, în Muntenia. V. n. 1, p. 319.

¹³ 1595.

¹⁴ Iancu Sasul, domn al Moldovei (1579–1582).

¹⁵ Hanul.

¹⁶ Vidin; situat pe malul drept al Dunării.

¹⁷ Tătarii sînt zdrobiți în trei lupte consecutive: Putinei (4/14 ianuarie), Stănești (6/16 ianuarie) și Șerpătești (10/11–20/21 ianuarie 1595).

¹⁸ V. n. 17.

¹⁹ Hasan pașa și Mustafa pașa.

²⁰ Bătălia de la Rusciuc s-a dat la 15/25 ianuarie 1595.

²¹ Ștefan Surdul, fostul domn al Munteniei (1591–1592).

²² V. n. 17, p. 506.

²³ Expediția împotriva Brăilei a avut loc la 20/30 martie 1595, Balthasar Walther fiind singurul cronicar care indică data de 30 februarie.

²⁴ Nicopole a fost ars la 1/11 iunie 1595.

²⁵ La Stoenesti.

²⁶ Personaj mitic subpămîntean, care trecea cu lîntrea sa sufletele morților de cealaltă parte a Acheronului.

²⁷ După 5/15 august 1595.

²⁸ Acțiunea a avut loc după 8/18 noiembrie 1596.

²⁹ La 3/13 octombrie 1596.

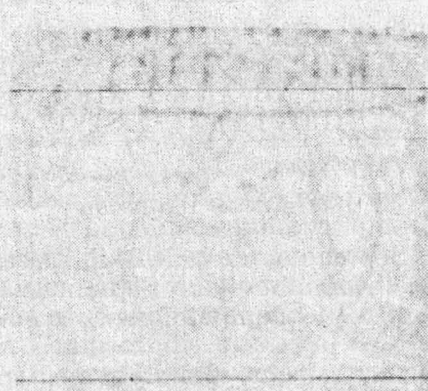
³⁰ 1598.

JOANNIS BISSELI,
è Societate Jesu,
ÆTATIS NOSTRÆ GESTORUM
EMINENTIUM
M E D U L L A
HISTORICA,

Per aliquot SEPTENNIA digesta.

SEPTENNIIUM I.

Ab Anno M. DC. I. usque ad Annum
M. DC. VII. inclusive.

Permissu Superiorum,
A. M. B E R G Æ,
Apud JOANNEM BÜRGER.

Anno M. DC. LXXV.

IOANNIS BISSELIUS

Cărturarul Ioannis Bisselius s-a născut în 1601 la Babenhausen în Suabia. Profesor de poezie retorică, etică și teologie polemică, a murit la Amberg în 1677. Din lucrările sale menționăm : *Icaria ; Deliciae Aetatis, Argonauticon americanum. De pestiferis peccatorum mortalium fructibus, Illustrium ab orbe condite Ruinarum decadem IV, Palestinal Topothesie, Aetatis nostrae gestorum eminentium Medulla Historica*, ultima descriind evenimentele petrecute în Imperiul german și statele din jur în perioada 1601—1621.

Ediția folosită : *Aetatis nostrae gestorum eminentium Medulla Historica, per aliquot Septennia digesta. Septennium I ab anno MDCI usque ad annum MDCVII inclusive*, Ambergae, Ioan Burger, 1675, p. 33 ; 37 ; 75—83 ; 85—89 ; 94—96 ; 101—105 ; 115—117 ; 119—123 ; 146—147 ; 151—155.

AETATIS NOSTRAE GESTORUM EMINENTIUM MEDULLA HISTORICA, PER ALIQUOT SEPTENNIA DIGESTA. SEPTENNII I AB ANNO MDCI USQUE AD ANNU MDCVII INCLUSIVE

Apocomma IV

Michael, Wallachiae Waywoda

I. Hoc, et sequenti Septennio, crebra Bathoriorum, ac subinde Bastae quoque, mentio fit ; in omnibus vero Septenniis, Daciarum, hoc est, Transsylvaniae Wallachiaeque cum Moldavia, memoria non infrequens [...].

III. Hujus igitur, quae qualisque descripta per transcursum est, Wallachia, supremus Praetor, ac Waywoda, Michael, patrum, ac nostra paene, memoria ; vir fuit, quantum armorum hostiumque domitor et victor, tantum ambitionis, ac celsiora semper aucupantis animi, servus effraenis [...].

X. Tantis, ac tam turbidis, Daciarum tempestatibus, Waywoda Michaël, opportunitatem nactus ; virtutis suae militaris, et in Caesarem fidei, vel expromendae, vel venditandae ; non alias idoneum magis sibi tempus oblatum ratus est, ad insignem illam eluendam maculam, quam, e conflata cum Otomannidis amicitia, quondam in se suscepisset. Simul et callide divinare coepit ; hanc, sui quondam victoris (Sigismundi Principis) inquietudiaem, fortunarum suarum fore stabilimentum ; et e Bathoriorum degenerare fruge, suae gloriae campum, ac segetem, esse surrecturam. Ergo, vehementer Imperii majestatiaque ; simulato studio, Michael, ad

Caesaris et Austriacorum tutandam caussam; totis armorum viribus se convertit. Verum, per gradus periclitandam esse virtutem ratus; ad hoste Christianitatis manifesto, decrevit, tantisper ordiri belli motum; quoad Transsylvanicas ad turbas ipso praeliorum nimbo raperetur. Ad hoc facile se videbat perventurum; quod et Sigismundus Bathorius ab repetenda Byzantini tyranni societate, nequaquam esse ferretur alienus; quippe, qui per Chiausium, e Thracia devocatum, clam aliquid jam ejusmodi tractandum suscepisse perhiberetur: et, quia cognoverat, Andream quoque, post frustra tentatam apud Caesarem ejus actorum approbationem, cum eodem Turcico Sultano, legatis expeditis, de mutuo foedere consilia volutare: Pontifice summo nec gnaro, nec unquam approbaturum. Non distulit igitur Wallachus, in caput ipsum, ex quo penderet omnis mali nexus, aciem inimicam convertere. Primum omnium, in Turcas, qui Pannoniam inferiorem, cis Danubium, insederant Waywoda signa movet. Caeterum, ne, tanquam inauspicato, rem tanti moliminis aggrederetur: quanquam jam antehac, testibus, Archiepiscopo Waziensi, Pezioque Jureconsulto, legatis, Rudolpho Caesari Wallachiam suam universam, obsequio jurato, permisisset; tunc tamen, legatione suorum spontanea Pragam adornata, datam Austriacae domui fidem renovat. Simul, eadem opera, Christianis Europaeis, in hostem haereditarium, armorum ac virium nervos omnes pollicetur. Neque promisit effusius, quam continuo reipsa praestitit. Collecta namque suorum, ut quidam tradidere, magna manu; vel, ut alii, non pluribus, quam quinque militum millibus universim, sed electissimis; Telzam ac Damovizam amnes transgressus: in Bulgariam etiam advolat, pernicitate mira: fluminibusque, Danubio Silestriaque, superatis; obstante nequicquam hostium transistrana statione, paullo supra Nicopolin urbem, in Turcarum millia tredecim impetum facit: nescias, improvisior, an incautior? Ripae namque Danubianae partem illam, multo desertiorem sibi Michaël animo finxerat; quam eam revera postmodo reperit. Sed ipsa supervenientis inexpectata celeritas, erroris pericula correxit: et Waywoda, Bassis licet duobus in acie curantibus, viris fortissimis, sine mora congressus; velitatione primum, mox acri diuturnoque praelio, Turcas ingenti clade fundit ac fugat. Profligatis deinceps iis quoque Thracum agminibus, quae laborantibus Otomannicis, sed aliquanto serius, subsidio venerant: arbitratus, Victoriae nobilissimum fructum in illius usu celeri constitutum esse, non in deside laetitia; confestim ad ipsam Nicopolin, nondum plane detersis a priore conflictu gladiis, rapitur. Eam, ab Otomannidis infessam, sed, qui satis virium ad propugnandum non haberent, in potestatem sine mora redigit. Et, quoniam eam, a tanta sui militis paucitate, retineri, difficile videbat, et inconsultum; subjectis foeno straminique tumultuario facibus, in cineres urbis pleramque partem vertit, quod autem Turcarum intus repererat, una cum praesidii praefecto, trucidat. Haud dissimilem Wallachi victoris vim, currente per seriem flamma calamitatis, experta sunt, etiam Bodunum, Wacradum, Plewinta, Florentinta, cum Orchawito, caeterisque Bulgaricis, circum Nicopolim, oppidis: et pagi, plus centum, incendio deleti: Turcarumque, quod in his occurrerat, jugulatum. Jamque, victricibus ubique signis, continuata praeliorum, deditionumque, felicitas erat, ad Albam — prope modum — Regalem. Fuitque Wallachicae, per ea bella cuncta, victoriae fructus potissimus, ac pulcherrimus, non tam, ingens opulentiae barbaricae praeda, vel auri copia: quam, in tanta fortitudine, Christiana moderatio. Nam ex hostium omni numero, caesis iis duntaxat, et ejectis, qui Sultano

Thracico sacramentum et fidem addixerant; caeteris omnibus est vitae fortunarumque facta gratia. Praeter haec, Christianorum, et Bulgaricae gentis, ad millia sexdecim, utriusque sexus, in libertatem asserta; deinceps in Wallachiam, transito rursus Danubio, colonorum conditione, legibusque, deducta sunt: ac per agros, cultore vacantes, distributa [...]. Prius tamen, quam Basta se, dispectis omnibus, a Cassovia commoveret: Caesar Waywodae Michaëli, vicarias legati partes, Bastae suppres, esse committendas existimavit. Ergo, partim tutelae certioris caussa; simul autem, et honestando Michaëli, tot illustrium gestorum auctori, dandum hoc arbitratus: Transsylvaniam ei, modis omnibus ad obsequium reducendam, commendat, ac permittit. Nec impromptus mandatorum Waywoda, quin insuper, et inprimis, exhilaratus; eam, quam ad premedandos Bathorios jam olim suspiraverat, janua sibi liberaliter nunc, et ex voto, patefactam: in utrumque curas animi cunctas coepit intendere; Cardinalisque, cum primis motus omnes, itinera, consilia, nuntiosque, praespeculari. Quibus dum invigilat accurato studio; cognoscit, Andream, contra longe, quam, suis ad Bastam litteris, Rudolpho Caesari large promississet, caussae melioris conditiones, ac mentem saniolem, abjecisse: secumque Turcicum oratorem diebus aliquot perliberaliter habuisse. Sultanum Byzantinum Andreae depactum esse, legato, quem diximus, interprete; primo quidem, annui tributi diminutionem remissionemve luculentam, aureorum nummum grandium (ut fama narrabat) quinum millenum. Deinde Transsylvaniarum et Moldaviae possessionem, stipendiariam quidem; sed tamen aeternam, et in posteros quoque Bathorianos transituram. In has ergo leges Andream, expedito cum muneribus Constantinopolim etiam suomet Legato, foedere mutuo descendisse, Waywoda Michael didicerat. Quin, neque societate Sultunica contentum, Ieremiae se praeterea, Moldavorum et ipsi Satrapae stipendiario, bellorum omnium ac pacis jurato commercio, junxisse. Jamque tunc ambos, sub tyranni Mahometis auspiciis, in unum signa castraque miscuisse: primumque mox alarum omnium et legionum impetum, in Wallachiam, inque caput suum, effusum iri. Praeter haec omnia; super infestationem publicam, intelligebat Waywoda, privatas etiam in cervicem suam, apud portam Turcicam, insidias componi: nec ignaro, nec invito, nec exsorte consiliorum, Andrea Bathorio. Quae profecto cuncta, non tam crimen, et obtractatio Bathoriorum, ab aemulis et suspicacibus conflata; quam Michaëlis Wallachi justus timor, et indignatio legitima, fuerunt: si modo vera legati prompserunt; quos, ab Andrea Constantinopolim commeantes, Waywoda, sub illud ipsum tempus, mirifico fortunae beneficio, comprehenderat, et excusserat. Eos ille, tanquam comparatos in caput suum sicarios, ultimo denique supplicio multavit. Post quae, sic gesta, tanto jam minus cunctandum uterque rati: Bathorius quidem Andreas, cum Ieremia, regulo Moldavorum, in Wallachiam; Wallachus autem in Bathorianos, cum instructissima (nam auxerat militem) triginta millium multitudine, sese stativis ejiciunt: et in hostem ambo suum agmina rapiunt. Accersierat e Sarmatis auxiliares copia Andreas; conciliante Polonos illi Ioanne Zamoscio, regni summo, quem appellant, Cancellario. Qui Bathorius ex eo, contra Caesarem et Austriacos, impensiore studio favebat; quod Grisilden, Bathoriani sanguinis mulierem, habebat in matrimonio. Zamoscianis igitur subsidiis, et omni Sarmatia, Michaël hostem interclusurus; omnium primo Coronostadium, vicinum Polonis oppidum, incursat. Id, fortissimo captum impetu, valido militis, sibi fidi, praesidio firmat. Ciculos autem, in praesidiis partim Bathorianis

oppressos; partim, in vicinia Coronostadii, sub signis Andreae Bathorii deprehensos, adjungere suis partibus allaborat: praecipueque Moysen Zeclerum, eorum ductorem, et antesignanum. Nec irritum conatu. Septiduum enim iis in locis demoratus; cum, spe gratiae praeteritorum facinorum, immunitateque publicorum onerum et exactionum, ab indulgentia Caesaris impetrandis, eos implesset; passim illos sibi conciliare coepit: dein, una cum Transsylvania Saxonibus, quocumque reperire volones potuit, suis Wallachis admiscere [...].

XIII. Wallachorum igitur Waywoda (ne longius ab instituto recedamus), Transylvanicis Saxonibus, atque Ciculis, sub signa sua centuriatis, continuo Transylvaniam, ingenti consternatione Bathorianorum, ingressus; primo statim insultu Coronam capit, urbem amplissimam, Brassoviam vulgo dictam.

Post hanc, arcem Transylvaniae validissimam, Forgarosam, ad deditionem compellit. Captarum autem, tam fortium, munitionum, nuntio percussus Andreas; ad Cibinium, Daciae (quam vocant) mediterraneae metropolin, Hermanstadium Germanis dictam, et ad Austrum positam, castra promovet. Movet eodem et Wallachus; edoctus ab transfugis, et ob id Alba-Julia celeriter profectus. Illic, ad sextum circiter lapidem, citra Fogarissinum, haud ita procul Cissinio, Cardinalem, cum ingenti sibi peditum equitumque manu praesto factum, assequitur; neque dubitat, confestim invadere. Paullum tamen morae, cum inter se duo grandes exercitus stadiis haud plus octo distarent, interpositum est; non a militum, aut Ducis, cunctatione (nam ardebant in conflictum) sed ab Apostolico Nuntio. Qui, gemino stipatus Bathoriano feciali, viris primae mobilitatis; perinde, ceu magnus quondam Leo processerat obviis Attila, Dei flagello, qua Padus ac Mincius in se miscentur; sic iste, demulcendi tunc hostis eundem fortassis animum apportavit. Sed non eundem eloquentiae suae successum abstulit. Quanquam enim sint, qui tradant, Waywodam, pontificia cohibitum reverentia, dilato praelio, respondisse; Se noctem in consilium advocaturum: ac postero die Bathorianis, vel lingua satisfactorum, vel gladio; clarior tamen, ac fidei propior, rumor invaluit; audito Nuntio, nec votorum potito, sine mora fuisse dimicatum. Et Michaëlis, in praelium ruentis hortantisque, sunt, qui verba quoque referant; brevia quidem, et pauca, sed, apud ardentem jam antea pugnae cupiditate militem, oppido potentia: cum praesertim orationis prolixioris, nec ipsa, quae premebat, pugnae, necessitas patientiam admitteret; et Waywoda dextra laevaue circumferens oculos, ac manus universumque corpus intentans, plus gestibus suos, quam sermone, stimulet. Hinc jus, hinc aequum, hinc bonam caussam, pacta, foedera, jusjurandum, et Caesarem, ac Deum, stare: cum ingentis gloriae, cumque victoriae simul, et spoliolum incredibilium, exspectatione quae, quippeni rapere praefestinent? Illinc autem, quid aliud relucere, quam ruptam fidem, convulsa promissa, violatum foedus, contaminatum sacramentum; corporum fluctuationem, vacordiam mentium, dolos, insidias, truculenta cum Turcis consilia, foederum cruentam impietatem: sub duce, Sacris destinato, profanum militem; sub galero, galeam; sub purpura sancta, profanum pectus, aversumque coelum? Ex his, quid aliud tandem vel ipsos hostes exspectare posse, quam, quod nunc jam in oculis esset? animorum metum, corporum trepidationem, praelii foemineam deprecationem, victoriae diffidentiam; et ideo, fugam, ante pugnam?

Haec Wallacus : et statim, ardentissimis omnium animis, signa canunt. It in altum clamor : e sclopetis, ac militaribus tormentis, globorum grando, tum, utrobique collato pede, districtisque rhomphaeis, praelium committi coeptum. Praeliantes, Nuntius iterum Apostolicus interpellat, ingenti voce, nam, a repulsa prima, redierat. Clamat, Indignam Christianis animis rem ! Christianum utrimque sanguinem prodigi : quaeque caetera tempus et caussa suggerebant. Sed, surdas apud aures, orator hic erat ; nec, per dimicantium tumultum, exauditus. Quin etiam, ne porro mentium ardorem refrigerarat, custodiendus Petrasco, Waywodae filio, patris imperio traditur. Usqueadeo Sedis Apostolicae reverentiam, in ejus Nuntio, Martis furor absolve fecerat. Cum autem, quinque solidas horas fortissime concursus esset, Apostolorum Simonis et Iudae sollemni die : tandem a Waywodae partibus fortuna pugnae stetit. E Bathorianorum viginti quinque ; millibus, plures, quam ter mille, campus et mors hausit ; reliquos, vulnera, fuga, captivitas, ac rerum omnium desperatio, pessum dedit. Castris cardinalis, et praeter signa militaria quam plurima, quadraginta quinque tormentis currilibus bellicis, exutus ; incredibilem supellectilis, equorum, auri copiaeque reliquae, vim post se reliquit ; a Wallacho, cum sarcinis et impedimentis omnibus, occupatam. Jacturae caput et summa fuit, universa Transsylvania ; quam ab Andreae laevis auspiciis infessam, Waywoda tunc Caesaris in fidem recepta : Andrea contra, totam cam deserente, neque minus ab ea tota deserto. Jamque reliquum ei nihil erat ; quam ut, cum paucis sibi fidioribus, in diversum equis abreptus, per devia sylvarum ac montium fugam intenderet. Pugnatum ad Cibirium fuerat. Sed ab eo loco mox, secundum victoriam, Wallacus, osor tarditatis in bono successu, castra retrahit. Tum, exercitu promotus, festinat, Albam Juliam, et siquid aliud ex itinere validorum urbium occurreret, occupare. Satisque gnarus, non pugnando, nec semel vincendo, sed penitus debellando, laboris ad metam, et ad gloriae summam, perveniri ; per vias omnes, et calles, dispergit, qui, quidnam rerum molitur, aut ubi locorum lateat Andreas post cladem, explorent. Eum, quoad supersit, barbarum hostilium fomitem, et redivivam faciem, fore veritus : praemiis ingentibus propositis, ad se perducere Juliam Albam, seu vivum ac spirantem, seu trucidatum, mandat [...].

Ad extremum, ut omnia, quae Caesarem adhuc asperare possent, aut curis onerare, de medio tolleret : ne Cardinali guidem pepercit. Eum, ab octavo jam ac vicesimo die mensis Octobris, post male gestam praelio rem, fugas ac latibula circumferentem ; ii, quos Wallachus ad eum persequendum emiserat, omnibus in locis perviis invisque scrutabantur. Hi, diu multumque frustra conquisitum ; ad quintum tandem Idus Novembreis, fortuito plane, montanos inter tractus intercipiunt, septem, non amplius, viae comitibus stipatum : et statim (secus, ac Waywoda praeceperat) crudelem in modum contrucidant. Caput, a cervicibus recisum, sarissaeque cuspidi superinfixum, ad ostentationem praeferunt : idemque non multe post, una cum trunco cadaveris reliquo, Juliam Albam deportant ; munus, Waywodae (qui, caede comperta, sibi jusserat utrumque sisti) non ingratissimum [...].

Ac cadaveri quidem (et quippeni, tantae stirpis, at que purpurae ?) funus ipse magnificum duxit ; in illustre coenobium elato defossoque [...].

XVI. Post quae Michaël, universa jam domita subactaque Transsylvania ; cum ei jam ad gloriam nihil esse reliquum, praeter constantiam,

videretur : Claves quoque Daciarum, deditiois plenae signum, ad Caesarem Rudolphum misit. Ac Caesar, ob tot tantarumque, tam brevi temporis curriculo secundissime fluitantium, rerum eventus, plurimum exhilaratus : Waywoda Wallachi gesta, per litteras, ac libellos Augustales, ad Imperii Romani Septemviros, et optimates, magnifice praedicavit. Quibus fiebat, ut ingens, et magnitudine celebritatis plenum, esset Waywodae nomen : primum quidem generatim, ad omnem terrarum, quam late patet, orbem : ne Turcis quidem id, ac Tartaris, inficiantibus : qui vim armorum illius reformidabant. Deinde vero, propioribus de caussis, apud Christianas, ac syncerae religionis gentes, illius erat existimatio magna, virtutisque commemoratio plausibilis.

XVIII. [...]. Agebant, sub unum idemque tempus, in Daciarum occidiis limitibus, locis haud ita multum inter se disjunctis, cum copiis uterque suis, illic quidem Georgius Basta ; cum suprema Legati potestate Caesaris exercitui Germanico praefectus ; alibi vero, suis cum Wallachis, ac nuper adjunctis sibi Transsylvanis, Waywoda Michael. Quod Rudolphi Caesaris, sic utrique praescribentis, consilium, fuerint ea fortasse tempestate, qui, rebus parum perspectis, parum probarent. Et sane, rem perfunctorie duntaxat, nec ad plenum, expendentibus ; videri Rudolphus tunc potuit, tantumnon consulto, discordiarum, inter duces duos, jacere semina destinasse. Quod enim et prisca bellorum aetas saepius, et utinam non aliquoties nostra quoque, creberrimis damnorum irreparabilium experimentis, sensit ; idem Caesari tunc castrorum detrimentum, ac summae rei vulnus inevitabile, videbatur in mentem venire, suspicionemve, debuisse. Nunquam enim, aut profecto rarissime, locis ac negotiis iisdem, bene respublica vel togata geri, vel armata, potest ; quoties in praetexta paludamentove, duo sunt, aequali, sub unum idemque tempus cum potestate.

[...]. Idque tunc vel imprimis lubricum est ; quoties praesidentium alter, cum ingentibus copiis et auspiciis ; alter autem, cum grandi praeterea recentique merito, cumque numeroso clientium favore, suum ad imperium accedet. Id quod in Basta tunc, Waywodaque Wallacho, casus obtulit, ut fieret. Habebat militem Basta copiosum, fortem, Germanum : nec, quem in hibernis tantum, aut praesidiis, videbat ; sed et, quantus ex omni posset Imperio repente congregari ; siqua necessitas major ingrueret. Habebat et Caesarem, fulcrum, ac momentum rerum gerendarum amplissimum. Cum Wallacho stabat, e diverso, grandis, ac tot modo victoriarum conscientia multum elata, militaris manus, animus, in Duce, sui magnificus aestimator, praeconium quoque famae publicae, quae Waywodam in iis, quorum particeps fuerat, Basta parem ; in aliis, iisque pluribus, quae sine Basta solusque patraverat, superiorem praedicabat. Accedebant his denique, provincialium, propemodum omnium, homini populari Dacoque quam extero (qualis Basta fuit) addictiora studia voluntatesque promptiores. Quid enim Transsylvano tam propinquum, quam, accola Transsylvaniae, Wallachus ? aut (si nuperam Bathorianorum aciem, Waywodaeis oppositam, seponas, et oblivione deleas) cujusnam gentis adspectus, tam gratus Transsylvanis, tamque concolor esse poterat ; quam Wallachorum ? quippe, populi sanguinisque, modice divaricatis ramis, ad eadem utrimque communi propagine, radice, nomineque pullulantis, Nam et hi Daci : nec aliud illi. Quod, ut in universum semel ac simul intelligatur ; quoniam gentium illarum mentio frequentior in has curas nostras intrabit : paucis, quod res est ex antiqua juxta recentioreque tabularum fide geographica, demittatur in animum, et cognitionem.

XXI. Magnum fuerat Michaëlis Waywodae jam olim, et ante vastationem quoque Nicopolitanam, nomen, apud regem Otomannidarum. Et hinc ille Praetoribus quoque Turcicis, in amicorum numero, praecipuaque gratia, fuerat. Cujus rei luculentum debet argumentum esse, quod subjungo.

Tartarorum supremus militae ductor, Hanus, Mahometis, Turcarum monarchae, stipendiis, ad Varadinum (munitionem urbemque Pannonum inferiorum) belligerabat. Ab hoc Waywoda Wallachus, locorum quorundam, ad se jure fiduciario pertinentium, militares vexationes direptionesque, pecunia grandi numerata, redemerat. Hac autem non obstante pensione, Tartarus nihilosecius (ut gens est, in Christianum nomen manu Scythica, menteque Punica), datam emptamque fidem ruperat: ac, super argentum captum, raptio praeterea complura ceperat alia; praedam avexerat; Wallacho, verba dederat, et vacuas possessiones reliquerat. Eam Wallachus injuriam, ad Serdarem, Bassum Turcicum, accusatione missa, dolenter ac graviter expostularet. Et Serdar, nondum tunc eo provolutus inimicitiarum, ut in Michaëlis perniciem sicarios emeret, (velut in loco memoratum est) Waywodae justissimam esse querelam, censuit; ac, secundum eum dato iudicio, summa Mahometis Imperatoris sui voluntate, Tartarum Hanum rapuerat ad supplicium; ac strangulatione, magnatibus reis sollemni, collum illi fregerat. Postea vero, quam Michaël, virtute militari, Cardinalem Bathorium, et omnem ipsi nuper obnoxiam Transsylvaniam, occuparat: ab ipsomet Mahomete (Turcici nominis Tertio tyranno) prensari, paene supra Waywodae sortem et captum, coeptus est. Expedita quippe Byzantio legatione, quae victori Wallacho gratulatum iret; etiam epistolis invitatus est, ac verbis indulgentissimis, ad Otomannicam societatem: datumque praetoribus ejus gentis negotium; ut, quocumque temporis articulo descendisset in foedus illud Waywoda: duces Thracum ii, qui vicinis in locis Wallachiae Moldaviaeque, cum imperio forent et milite, sine mora legiones ad eum, signaque, traducerent. Cum autem haec, et horum similia, Michaël, sive vere, sive dissimulatione callida, detrectaret; immo, propius verum, differet: non abstinit tamen coepto Mahometes. Illud enim ipsum, quod animo versabat Wallachus, Sultanus alte conjectans; tunc denuo, post jam omnes, et Transsylvaniae nuper, et Bastae compositos turbarum fluctus, antiquam sollicitandi Waywodae viam remetitur. A porta (quam vocant) Byzantina, gerendae rei tantae scientissimos promptissimosque legat [...].

XXII. Sub idem enim tempus, Sigismundus Bathorius, Transsylvaniae quondam stipendiarius tetrarcha; cum, dolore profligati, tandemque trucidati quoque, patruelis sui, Cardinalis, in Sarmatiam profugus abisset, ac moestus: diversa coeperat instaurandi belli consilia subsidiaque circumspicere. Paullatim autem, sollicitationibus assiduis, suas in partes, aliquot e vicinia, remotisque, commoverat. Et occultius quidem Sultanum (uti quibusdam tunc persuasum erat) Byzantinum; apertiore vero conatu, Polonicum omne, Moldavicumque, nomen in arma concitarat. Consilii fuit armorumque summa, recuperare Transsylvaniam; exauctorare denuo Caesarem; depellere Caesaris legatum, Bastam; detrudere finibus, et munitionibus occupatis, Wallachiae Waywodam. In eo negotio, pro Bathorii restitutione, Sultanus Turcicus, ipse per se suasque litteras et oratores, apud gentem Polonam interposuisse suam operam ferebatur: propterea, quod ei se Sigismundus (uti Turcae praedicabant) arctissimis rursus pactis obstrinxisset. Ac, praeter hunc, Ioannes Zamoscius, Sarmatici

regni, post regem, facile directorum primus, pro reducendo Sigismundo nullum non extremi moliminis conatum expedierat [...].

Sed, utut haec essent : comparatus immanis, a Bathorianis exercitus ; et in Michaëlem, Wallachiae Waywodam, nominatim belli signa, tesse-raeque, volant. Neque tardus ad resistendum Wallachus ; in commune tamen tam atrocis belli periculum Bastam, ac Caesarianos, non assumit. Id seu consulto, sive per festinationem rei tam inexpectatae, ceciderit ita, ne Basta veniret in partem laboris et gloriae ; non multum ad narrationis veritatem interest. Mihi, pro caussarum latentium momento, parum id compertum est : ac prioribus quoque scriptoribus silentio praetermissum. Caeterum, utrimque moventur agmina ; locantur castra ; conseruntur manus. Ac sunt, unius anni qui praelia gemina, Moldavicis in campis commissa, memorent : in quibus auctoribus Iansonius est. De tertio quippe certamine, referemus in loco. Quod vero pro comperto tentur apud omnes, istud est ; Bathorii, Ieremiaeque copias ingentes conglobatas. Ad has, praeter Polonos Zamoscianos, et militem Moldavicum numerosum, colluvie mista convenisse transfugarum Transsylvanorum, et e Turcis ac Tartaris, multitudinem infinitam. His porro nec opinato Michaëlem per Alpeustria saxa, locosque vastos, et arduos, sic obviam properasse narrant ; ut adventus sui famam adventu praecurreret. Continuo deinde vixque respirandi spatio capto, militem suum, quantumvis ascensu, periculis, itinere, fatigatum ; nihil tale praestolantibus Bathorianis immis-sisse, memorant. Nec Wallachos milites eam celeritatem detrectasse : quippe, Waywoda suis victoriae certitudinem, praedae copiam, et pugnae, nullo socio conferendae, gloriam sibi solis sepositam, ostendente. Certe quidem, non sustinere Wallachorum ferociam Bathoriani : sed, per eandem sylvestrium locorum asperitatem, ac praecipitia, per quae viderant haut ante multo victores penetrasse, dilapsi, dejectique, sese receperunt in avia tutioraque ; Moldaviae loca. Sigismundus autem, ac Ieremias, fortuna belli fracta, suis, quas retinuerant, copiis dissidentes, in Sarmatiam, fuga praecipites, evaserunt. Ibi, Zamoscii, sicut antehac, favore, mercenario conscripto milite, paullatimque legionibus instauratis ; ubi satis virium recollegisse sibi visi sunt, arma rursus, et expeditionem, movent. Et quoniam, adversa nuper pugna, gratuitaque provinciae vastatione, Moldaviam a se multum alienatam esse, cognoverant : ea nunc praetermissa, Danubium versus, haud procul castello, cuj nomen Ortano, progressi, castra faciunt ; ac mox pugnam quoque : triginta millibus in aciem eductis. Sed eadem illos tunc, quae prius, certaminis infelicitas excepit. Michaël enim, incredibili celeritate, tumultuantibus adhuc, et inconditis, superveniens ; Moldavorum octo millibus deletis, Sarmatis, Transsylvanis, ac Sigismundo, profligatis : Transsylvaniam victor, et ovans, repetivit.

[...]. XXXI. Magna fuit, eo praelio, Michaëlis Waywodae, cunctis-que conspicua, fortitudo ; nec impar manui consilioque successus, sed, ex hoc ipso (malum, foedumque !) vehementer aucta mentis insolentia ; bonorum omnium animi decorum intoleranda labes. Cum enim Wallachis et jam dudum antehac, et novissime nimis perfide, cum exteris potestatibus inisset adversus Caesarem societates [...]. Hoque Byzantino cum tyranno, cum Polonis Zamoscianis et barbarie Tartarica, populis, nuperime sibi victis, perque litteras, perque legatos, et coram, agitare coepit ; quibusnam viis ad Daciarum trium supremum, nec Caesari stipendiarium dominatum aliquando demum aditum sibi, Petrascoque filio, compararet

[...]. XXXIII. Haec, ab optima profecta mente, Basta verba, vehementius, superbum Wallachi pectus perstrinxerant; quam, ut vel dissimulatione subdola vulnus animi supprimeret; vel impotentem mentis furorem in opportunitatem differret. Itaque, sine mora, militariterque, prorumpens; Quos, malum! (inquit) vel Basta mihi Rudolphos, ac Caesares, vel Rudolphus mihi Bastas, ac monitores, adducit? In malam rem! ad corvos, cum his importunis Areopagitis! In tribus Daciarum provinciis periculo meo represses, fortitudine mea perdomitis, victoria mea subjugatis, audet esse; qui mihi Clementiae (si Superis placet); qui prudentiae, qui societatum ac foederum, leges praescribat? qui dominandi tractandique limites, ac rationes, praesimat? Apage, Basta! vel, si, quod imperes, occurrat; Tuis impera: nos missos fac, qui nostris in rebus, nostraque manu subactis terris, non modo Bastam supra nos neminem, sed neque Rudolphos ac Caesares ullos, agnoscimus. In suo quisque coelo, non alieno, Juppiter est. Quae profatus, temulentae vir insaniae, de colloquio se proripit in penetrabile: Bastam, temporis furorique prudenter cedentem, monitorum irritum, et confusum, destituit. Is igitur in castra sua, tentoriumque, reversus, plura tum non addit; sed, modesta dissimulatione, consiliis maturioribus, et occasione suae, negotium omne reservandum, decernit. Cunctis deinde secum meditatus, ac velut per otium, expensis; vocat ad concilium, e ducibus ac tribunis, eos, quos Caesari praeter caeteris fidos, ac Waywodae facinorum conscios, norat: ne, si solus in re tanti ponderis aliquid statuisset, suae potius iracundiae, quam auctoritatis Caesareae, rationem habuisse videretur. Hos ergo, contumaciam docet, et verba, ferocientis Wallachi: spretam Imperatoris majestatem: conculatam Legati dignitatem: omni vexatam immanitate Transsylvaniam ringitur, atque miseratur. Conclamatur ab omnibus; Coercendam esse rigida custodia Waywodae tam effraenem insolentiam. Quod si detrectet etiamnum; viribus agendum, et armis. Idem et Basta placere sibi, declarat: Quem enim rebellionis manifestiorem esse, quam eum, qui Caesaris a Legato? vel defectionis, qui per contumeliam verborum, ab ipso Caesare? vel tyrannidis, qui per miserorum quotidianam carnificinam, ab omni penitus humanitate, discedat? et id ipsum suo se jure facere, gloriatur? Quare, de consilii sententia, contumaci captivitas; aut repugnatur, mors decernitur.

XXXIV. Aderat octavus decimus, a Calendis Augusti, victoriaque gloriosa, dies; Agapeto, martyri Praenestino, sacer: cum Basta Michaëlem ad se, non tam vocat, quam humaniter invitat. Praetentui sumptum; super intricato belli negotio, capiendum consilium. In eo, Waywodae noscendam esse, de difficultate superanda, mentem. Utque fidem inveniret evocantis oratio; non viator, apparitorve consuetus, nec de satellitibus aliquis, aut praetorianis, ad eum; sed spectatoris ordinis ac familiae nuntius adhibetur: quo, tum res tota minus haberet suspicionis; tum plus dignitatis invitatio. Recusat primo Waywoda; pertinacia jam altum obfirmata. Quem nihilosecius evocator urgere perseverat: et ad extremum (posteaquam perivicacem videt) sicut in mandatis habebat, imperio Bastae, jussuque, refragantem adurget: idque, Caesaris interposito nomine, cujus Legatus cum accersat. Sed ea via non modo non flexit hominem; verum gravius etiam exasperavit, frementem: Imperiis agi secum ab iis, quibus in se juris nihil sit. Quae continuo renuntiata Bastae, coegerunt, ad extrema remedia virum fortem descendere; postquam mitiora locum non reperissent. Ratus igitur, venisse tandem, et abrum-

pendae dissimulationis ulterioris horam, et afferendae majestatis imperatoriae tempus: Eburonum vexilla duo, totidemque Germanorum, de promptissimis, expedit. His, ad Waywodae tabernaculum dimissis, mandat, ut eum comprehendant; Imperatoriaeque majestatis afferendae studio, suum omne periculum neglectui ducant. Nec miles segnis, imperatum exsequitur. At Waywoda Michaël, armis et multitudine Bastaeorum conspecta; divinans ex merito conscientiaeque sua factorum imminentium tempestatem, ni confestim obviam iret: ingenti sublato clamore; Wallachi, Wallachi! (gentilem militem advocans) adeste celeres! ingeminat. Vis, hostis, interitus, imminet! Simul, has inter voces, acinace nudato, de centurionibus Germanis alterutrum, infestus, ac medium dissecturo similis, incursat. Sed eum, in destinata pleno jam impetu ruentem, Eburo-num quidam, hasta bipenni praevertit: percussumque vasto, per utrumque latus et costas eunte, vulnere transverberat. Mox alii, super alios, Eburo-nes, Germanique, nullo discrimine, superirruunt: ac strato, seminecique, de cervicibus caput avellunt; et ad Bastam, adhuc in concilio sedentem, gestaeque rei cum caeteris expectatione suspensum, deportant.

CONȚINUTUL ISTORIC AL FAPTELOR CELOR MAI ÎNSEMNAȚE DIN VREMEA NOASTRĂ, ÎMPĂRȚITE ÎN CÎTEVA SEPTENII. SEPTENIUL I DE LA ANUL 1601 PÎNĂ LA ANUL 1607 INCLUSIV

Apocoma a IV-a

Mihai voievodul Valahiei

I. În acest septeniu și în cel următor adeseori va veni vorba de Báthorești, iar citeodată de Basta, însă în toate septeniile vor fi amintite nu arareori Daciile, adică Transilvania, Valahia și Moldova [...].

III. Părinții noștri, ba chiar unii dintre noi, își mai aduc aminte de voievodul Mihai, domnul Valahiei, bărbatul de arme, îmblînzitorul și învingătorul dușmanilor, dar, totodată, omul cu o ambiție nemărginită și cu o inimă neînfrînată [...].

X. Folosindu-se de ocazia atîtor tulburări care cutremurau pămîntul Daciilor, voievodul Mihai își dădu seama că acum era timpul să-și arate și virtutea militară și credința către împărat, și să se spele, în acest fel, de pata rămasă asupra-i de cînd se însoțise cu turcii¹. Totodată, ca bărbat isteț ce era, începu să presimtă și că tulburările făcute de Sigismund, învingătorul său de mai înainte, vor fi temelia norocului său, iar din fructul sădit de Báthoreștii degenerați va răsări și înflori cîmpia gloriei sale. Simulînd deci din toate puterile sale străduința pentru imperiu și maiestatea sa, se întoarse cu întreaga putere a armelor întru apărarea cauzei împăratului și a austriecilor. De aceea, spre a nu pune deodată în pericol virtutea și puterile sale, ci doar treptat, gîndi că e mai bine să înceapă lupta cu adevăratul inamic al creștinătății, pentru ca apoi însăși furtuna războiului să-l împingă în mijlocul tulburărilor din Transilvania. Scopul i se părea ușor de atins, căci, pe de o parte, se spunea cu temei că Sigismund Báthory s-ar arăta a nu fi străin de a se însoți iarăși cu tiranul de la Bizanț, căci în acest scop chemase la sine un ceauș din Tracia cu care tratase într-ascuns; pe de altă parte, aflase și de Andrei², că acesta, după ce nu izbutise să-l înduplece pe împărat³

să-i încuviințeze faptele, trimisese soli la sultan ⁴, încercînd să încheie alianță cu acesta, fără știrea marelui pontif ⁵, care de altfel nu avea să încuviințeze niciodată un asemenea lucru. Valahul * nu întîrzie deci să-și întoarcă armele asupra celui care era capul tuturor relelor. Înainte de toate voievodul se ridică cu oaste împotriva turcilor, care se așezaseră în Pannonia inferioară, dincoace de Dunăre. De aceea, pentru a începe un lucru atît de mare sub auspicii cu atît mai bune, deși jurase înainte de aceasta ascultare împăratului Rudolf, în numele întregii Valahii, avîndu-i ca martori pe arhiepiscopul de Vacz și pe jurisconsultul Pezzen, Mihai află cu cale să mai trimită și acum o solie la Praga, pentru a reinnoi, fără indemnul cuiva, credința față de Casa de Austria. Tot cu această ocazie promise creștinilor din Europa toată puterea armelor sale împotriva inamicului ereditar. Și într-adevăr promisiunile nu-i erau mai mari decît faptele împlinite. Căci, adunînd, după cum spun unii, oaste numeroasă, ori, după alții, nu mai mult de cinci mii militari cu totul, dar din cei mai aleși ai săi, trecu Teleajenul și Dimbovița, apoi ajunse în Bulgaria cu deosebită iscusință, trecu victorios Dunărea la Silistra, și, fără ca vreun dușman să-i poată pune stavilă, se aruncă cu atîta putere și repeziciune asupra orașului Nicopole, în care se aflau un număr de treisprezece mii de turci, încît e greu de știut: fost-a oare mai mare surprinderea ori nesocotința? Căci Mihai nu-și închipuise că pe acel mal al Dunării s-ar fi găsit atîția turci cîți găsi într-adevăr. Dar iușimea cea neașteptată îndreptă pericolele greșelii comise, iar voievodul se aruncă fără întîrziere în lupta cu turcii, conduși de doi pași, bărbați dintre cei mai viteji. Lupta începuse de îndată, apoi se încinse o bătălie aspră și îndelungată, turcii fiind uciși în mare număr și puși pe fugă ⁶. Mihai sfărîmă după aceea și oștile turcești venite curînd în ajutorul celor dintii, dar știind prea bine că fructul cel mai nobil al victoriei nu stă în petreceri leneșe, ci în rapida ei folosire, abia apucînd să-și șteargă sabia de singele primei bătălii, Mihai năvăli asupra Nicopolului. Otomanii de aici neavînd destule forțe pentru a se împotrivi, Nicopolul fu ocupat de Mihai fără întîrziere. Văzînd însă că cu puțina-i oaste ce avea ar fi fost dificilă și puțin înțeleaptă încercarea de a o păstra <cetatea Nicopole>, Mihai aruncă tăciuni aprinși în grămezile de fin și paie și prefăcu în cenușă cea mai mare parte a cetății, tăind pe toți turcii aflați acolo, împreună cu însuși comandantul garnizoanei. Aceleași nenorociri produse prin foc lovesc apoi, pe rînd, prin puterea învingătoare a valahului *, Vidinul, Vrața, Plevna și Florentinul, apoi Rahova, precum și celelalte tîrguri ale Bulgariei din jurul Nicopolei; mai mult de o sută de sate căzură pradă flăcărilor; toți turcii aflați acolo fură gîtuiți ⁷. Flamurile învingătorilor de peste tot erau în situația ca prin lupte și supuneri fericite să se apropie acum chiar de Alba Regală. Dar faptul cel mai nobil și cel mai frumos al victoriei valahe din tot cursul aceluia război a fost nu atît prada cea nemăsurată din bogăția barbarilor și nici mulțimea aurului, ci cumpătul creștin în mijlocul atîtor succese. Căci, din toată mulțimea inamicilor, numai aceia fură dați morții, care juraseră credință sultanului turcesc; toți ceilalți fură iertați și lăsați în viață cu averea lor. În afară de aceasta au fost eliberați șaisprezece mii de creștini și bulgari de ambele sexe, care au fost trecuți apoi Dunărea și așezați în Valahia pentru a cultiva — în chip și cu obligația de țărani — pămîntul rămas fără agricultori.

XI. [...]. Pînă a nu părăsi însă Basta Cașovia, ocupat fiind cu de toate, împăratul află cu cale să-l însărcineze pe voievodul Mihai — ca

locuitor în acele părți — cu aceleași puteri ca și pe Basta; îi recomandă adică și-l autoriză să-i aducă pe transilvăneni la ascultare în orice chip și mod; aceasta o făcu împăratul atît spre a fi mai sigur de succes, cît și spre a onora pe Mihai pentru atîtea fapte strălucite. Mult se bucură Mihai de ordinul ce-l primi pentru că încă de mult dorea din suflet să vadă deschizîndu-i-se drumul răzbunării asupra Báthoreștilor⁸. Începu, deci, să-i supravegheze îndeaproape pe amîndoi <Báthoreștii>, dar mai cu seamă pe cardinal; nu pierdea din vedere nici cea mai mică mișcare a lui, îi urmărea de aproape toate drumurile, toate sfaturile ținute toate soliile lui. În timp ce îl supraveghea deosebit de atent, află că Andrei, lipsit cu totul de judecata cea sănătoasă arătată în scrisorile trimise lui Basta, departe de promisiunile mari făcute împăratului Rudolf, s-ar fi lepădat de o situație mai bună și avusese la sine un sol turcesc cu care petrecu din plin cîteva zile. Află că sultanul, prin mijlocirea acestui sol, de care am amintit, s-ar fi învoit să-i scadă tributul anual și să-l ierte preabinevoitor de plata de cinci mii de galbeni mari (precum se spunea); de asemenea, <s-ar fi învoit> să-l recunoască pe el și pe toți urmașii din familia Báthory — pe lingă acordarea unui ajutor — drept domni ereditari ai Transilvaniei și ai Moldovei. Voievodul Mihai mai spunea că, pentru a încheia acest legămint, Andrei trimise chiar un sol cu daruri la Constantinopol. Ba, nemulțumit doar de alianța cu sultanul, se însoți și cu Ieremia, domnul Moldovei, prin legătură de război și pace. În fine, află cum că acești doi domni se și înțeleseseră ca, sub auspiciile tiranului Mehmed, să-și adune la un loc oștile și să atace de îndată cu toate trupele și să invadeze Valahia, anume, pentru a-i nimici conducătorul. În afară de toate acestea, Mihai mai înțelese cum că, pe lingă aceste atacuri publice, la Poarta turcească se țeseau și alte intrigi privind capul lui; iar acestea, de asemenea, nu fără știrea și voința, și nu fără sfaturile lui Andrei Báthory. Toate cele zise nu erau doar acuzații și calomnieri ale Báthoreștilor răspindite de inamicii lor și de cei care îi bănuiau, ci lucruri aflate din chiar gura solilor (dacă se putea da crezămînt celor arătate de ei) care, trimiși de Andrei, la Constantinopol, printr-o rară favoare a norocului căzură în mîinile lui Mihai. Mihai, în îndreptățita sa temere și mîhnire, îi pedepsi cu moartea, ca pe niște ucigași, trimiși asupra capului său. După toate acestea, nici unul, nici altul nu avea de ce să mai întîrzie: porniră unul asupra altuia⁹: Andrei Báthory unit cu Ieremia, domnul Moldovei, asupra Valahiei; munteanul* însoțit de o oaste formată din treizeci de mii (căci își înmulțise oastea) asupra Báthoreștilor. Andrei aștepta oști de ajutor din Polonia, prin mijlocirea cancelarului suprem, Jan Zamoyski, care, avînd de soție pe Griselda din neamul Báthoreștilor, lucra cu atît mai mult zel în favoarea cauzei Báthoreștilor, împotriva împăratului și a austrieilor. Spre a închide drumul acestor ajutoare așteptate de la Zamoyski și din toată Polonia, Mihai se aruncă asupra dușmanului, dar înainte de toate asupra Brașovului, un tîrg învecinat cu polonii¹⁰. Ocupă această cetate cu forța și așează aici drept garnizoană o parte din cei mai credincioși oameni ai săi. După aceea, supuse o parte din secuii aflați în garnizoanele Báthoreștilor; o altă parte din vecinătatea Brașovului, aflați sub steagurile lui Andrei Báthory, încearcă să o cîștige prin fruntașul și conducătorul lor, Moise Székely. Și nu în deșert. Căci, în timpul șederii sale de vreo șapte zile în acele locuri, începu a-i atrage de partea sa, promițîndu-le, din îngăduința împăratului, iertarea pentru cele trecute și scutire de greutățile și apăsările publice pe viitor.

Apoi, uni pe valahii săi cu sașii din Transilvania și cu cîți voluntari putu să găsească [...].

XIII. Așadar, domnul valahilor (pentru a reveni din nou la cele de la care ne-am abătut), adunînd sub flamurile sale pe sași și pe secui, pătrunse mai adînc în Transilvania, spre cea mai mare spaimă a Báthoreștilor, după ce ocupase de mai înainte Corona, oraș foarte mare, căruia i se spune Brașov în limba poporului. Apoi aduse la supunere Făgărașul, una din cele mai puternice cetăți ale Transilvaniei.

Auzind de pierderea unor cetăți atît de puternice și întărite, Andrei se cutremură. Porni îndată de la Alba Iulia să-și așeze tabăra la Sibiu, capitala Daciei, numite Mediteranea, căreia nemții îi zic Hermannstadt și care e așezată spre apus. Mihai, ținut la curent de fugari, plecase și el, îndreptîndu-se cu iușeală spre Alba Iulia, pînă într-un loc, cale de șase mile de Făgăraș nu departe de Sibiu, urmărindu-l pe cardinal cu un mare număr de pedestrași și călăreți. Se apropia și era gata să înceapă atacul. După puțin timp, pe cînd cele două oști nu se aflau la o depărtare mai mare de opt stadii¹¹ una de alta, se produse o zăbavă: nu din cauza ostașilor ori a conducătorului (căci toți ardeau de dorința luptei), ci din cauza nunțiului apostolic¹². Oăci, precum odinioară, Leon cel Mare¹³ îl întîmpinase pe Attila¹⁴, biciul lui Dumnezeu, așa precum se unesc Padul și Mincio, la fel și acest nunțiu însoțit de doi soli, aleși din primii magnați ai țării, poate cu mai puțin suflet dar cu aceeași elocință, încercară să îmblînzească minia inamicului. Spun unii că voievodul Mihai, din respect pentru marea pontif, amină lupta zicînd: „Mă voi gîndi peste noapte și mîine voi da răspunsul lui Báthory sau cu vorba sau cu sabia”. Dar cealaltă știre pare a fi mai aproape de adevăr, că Mihai, ascultînd pe nunțiu și neputîndu-i urma sfatul, îndată și începu lupta. Sînt unii care reproduc chiar cuvintele lui Mihai în momentul cînd, repezindu-se în bătălie, îndemna pe ai săi cu cuvinte puține și scurte, dar pline de putere pentru oastea ce nu mai putea de dorința luptei. Nici nu era vreme pentru cuvinte mai multe cînd focul avea să înceapă. Aruncînd, deci, ochii în dreapta și în stînga, încordîndu-și mîinile și tot trupul, voievodul Mihai, după datina sa, mai mult prin gesturi decît prin vorbe îi îmbărbăta pe ai săi. El le zise: „De partea noastră e dreptul și dreptatea, cu noi e cauza cea bună, legăturile de pace, jurămintele, împăratul, cu noi e Dumnezeu; o victorie strălucită, o glorie nemărginită vă suride; o pradă nespus de mare vă așteaptă; care dintre voi nu s-ar grăbi să o apuce! Iar ceea ce vedeți de partea cealaltă nu sînt altceva decît credința călcată în picioare, promisiuni deșarte, tratate violate, jurăminte pîngărite! Ce altceva decît legănarea trupurilor, nebunia minților, înșelăciune, uneltiri perfide, crunte înțelegeri cu păgînii și cea mai necinstită călcare de legăminte? Oare la ce te mai poți aștepta cînd sub un conducător destinat slujirii celor sfinte se ascunde un oștean fără crez, sub cușmă un coif, sub hlamida sfîntă de purpură un piept necredincios, și, în fine, cerul dușmănos! Iar din toate acestea oare ce mai poate aștepta însuși inamicul, decît ceea ce se vede acum? Frică în inimă, tremur în trup, blestem muieresc asupra bătăliei, neîncredere în victorie și, prin urmare, fuga înainte de luptă?”.

De abia rosti valahul * aceste cuvinte și cîntecul înflăcăără inimile tuturor. Răsuna cerul de înfricoșatul vuiet! Ca grindina se revărsau gloanțele puștilor și ale tunurilor, semn că se poruncise începutul luptei. Oștile se apropie, liniile de bătaie se orînduiesc de ambele părți. Dar,

iată nunțiul apostolic, după ce se întorsese o dată fără de nici o ispravă, se înfățișează din nou în mijlocul luptei și cu viers înalt începe să strige : „Lucru nedemn de suflete creștine ! Singe creștin se varsă de ambele părți” și alte asemenea vorbe pe măsura timpului și a împrejurărilor. Oratorul ¹⁵ se adresa însă unor urechi surde ; cuvintele sale nu se mai auzeau de zgomotul armelor. Mai mult, ca nu cumva să scadă înflăcărarea inimilor, din porunca voievodului, nunțiul apostolic este încredințat în paza lui Pătrașcu, fiul lui Mihai. Furia lui Marte ¹⁶ stinsese astfel respectul convenit scaunului apostolic, prin persoana nunțiului său. Cinci ore întregi ținu lupta cu multă înverșunare, fiind ziua sărbătorii sfinților apostoli Simon și Iuda. În fine norocul armelor fu de partea lui Mihai. Din douăzecișicinci de mii de oșteni ai lui Báthory, mai bine de trei mii acopereau cîmpul de bătaie ; pe ceilalți îi pierdura rănilor, fuga, captivitatea și deseperarea de toate. Cardinalul pierdu tabăra, multe steaguri și patruzeci și cinci de tunuri, lăsînd în urma sa aur și altă neînchipuită mulțime de lucruri, cai și alte lucruri de război, care căzură toate în mîinile valahului *. Dar adevărata pierdere a lui Andrei fu Transilvania întreagă, a cărei domnie o ocupase sub auspicii atît de nefericite, și pe care voievodul o primea acum în credința împăratului. Părăsit de toți, Andrei se văzu constrîns să o lase, fără a mai avea nimic. Cardinalului nu-i mai rămăsese nimic altceva decît să scape în fuga cailor — însoțit de cîțiva dintre cei mai credincioși — pe potecile întortocheate ale pădurilor și munților. Bătălia fu lîngă Sibiu ¹⁷. Îndată după victorie, valahul * lăsă însă Sibiu și plecă cu oastea repede spre Alba Iulia, căci nimic nu ura mai mult decît întîrzierea, atunci cînd lucrurile îi mergeau bine. În cale ocupă orașele întărite. Și știind prea bine că nici lupta, nici victoriile neîntrerupte, ci supunerea deplină este mijlocul care-l duce la țintă și glorie, așază cercetași la toate drumurile și căile, pentru a veghea și cerceta cu de-a amănuntul locurile în care se ascundea Andrei după bătălie, precum și ce ar avea de gînd să facă. Și temîndu-se că, atît cît va fi în viață, nu va înceta să reinvie flacăra tulburărilor inamice, puse preț pe capul lui și dădu ordin ca să fie adus la Alba Iulia viu sau mort.

[...]. În fine, pentru a-l scăpa pe împărat de toate grijile, Mihai nu-l iertă nici pe cardinal. Acesta, încă din ziua nenorocitei lupte de la 28 octombrie scăpînd cu fuga, rătăcea în ascuns prin toate părțile, urmărit de cercetașii valahului * pe toate căile, umblate și neumblate. Pînă la urmă, după multă și îndelungată căutare, dădură din întîmplare peste el, însoțit numai de șapte inși, în mijlocul unor munți și îndată îl și omorîră cu cruzime, contrar ordinului dat de Mihai vodă ¹⁸. Ucigașii îi tăiară capul și-l aduseră înfipt — spre vedere — în vîrfurile lăncii. Peste puțin fu adus la Alba Iulia și trupul neînsuflețit, iar Mihai — aflînd de crimă — porunci, nu fără mulțumire, să i se înfățișeze împreună cu capul [...]. De altfel cadavrul fu înmormîntat cu mare pompă, precum se și cuvenea unui principe dintr-o familie și de o demnitate atît de alese [...].

XVI. După aceea Mihai, învingînd și supunînd toată Transilvania — în vreme ce se părea că, în afară de constanță, nimic nu mai lipsea gloriei sale —, trimise împăratului și cheile Daciilor ca semn de deplină supunere. Iar împăratul, ținînd seama de măreția evenimentelor, petrecute cu succes atît de spornic, într-un timp atît de scurt, tresăltă de bucurie și prin scrisori și cărți împărătești, trimise septemvirilor și mai marilor Imperiului roman, sărbători într-un chip magnific faptele voievodului valah. Numele voievodului cîștigă prin aceasta o măreție și faimă neînchipuită, răspîndin-

du-se în întreaga lume, astfel încît toți îl aveau pe buze, nemaîndoindu-se de strălucirea lui nici turcii, nici tătarii, care tremurau cu toții de puterea armelor lui. Dar, din motive mai lesne de înțeles, Mihai se bucura de mare stimă la popoarele creștine, care îi sărbătoreau cu bucurie faptele și virtuțile.

XVIII. [...]. Tot în acea vreme, la hotarul apusean al Daciilor, nu departe unul de altul, fiecare cu oștile sale, se aflau de o parte Gheorghe Basta, căpitanul oștii germane, investit de împărat cu deplină putere, iar de altă parte voievodul Mihai cu valahii săi și cu transilvănenii, care și-i alăturase de curînd. Mulți, fără a pătrunde împrejurările tulburi, îl învinuiau pe împăratul Rudolf, de a fi dat ambilor asemenea porunci. Și, într-adevăr, dacă cineva judeca lucrurile doar superficial, iar nu în adîncimea lor, ușor se putea amăgi în a crede că Rudolf ar fi voit înadins să arunce sămînța dezbinării între acești doi conducători. Căci — ceea ce era știut și de cei mai bătrîni, și de n-am fi pățit-o și noi de atîtea ori — nu putea să nu știe împăratul, anume, că atît timp cît doi oameni, civili sau militari, investiți cu una și aceeași putere, se află în același timp și în același loc, treburile publice nu pot fi administrate bine niciodată sau foarte arareori, fie în timp de pace, fie în vreme de război [...]. Iar aceasta cu atît mai puțin atunci cînd vor pune mîna pe putere: unul, înconjurat de oști numeroase și onoruri de conducător, celălalt, sprijinindu-se în afară de acestea și pe meritele sale mari și de curînd ciștigat, așa precum se întimplase atunci să fie cu Basta și cu voievodul Mihai. Basta avea oaste numeroasă și vitează de germani, nu numai cită se găsea în taberele sale de iarnă și în cetăți, ci oricît ar fi cerut în caz de nevoie din tot imperiul; îl mai avea apoi pe împărat, reazemul său cel mai puternic. Valahul* avea pe de altă parte mereu sporita conștiință a atîtor mari victorii, o nemărginită încredere în puterile sale și în prestigiul numelui său; în unele nu era cu nimic mai prejos decît Basta, iar în multe altele, făcute singur și fără de ajutor, îl întrecea pe Basta. La acestea se adaugă faptul că mai toți provincialii <transilvăneni> țineau mai mult la unul de-al lor, la un dac ca Mihai, decît la un străin ca Basta. Căci oare ce-i este mai apropiat Transilvaniei decît valahul* din vecinătate? Iar de vom da uitării lupta din urmă a Báthoreștilor (care-i pusese față în față cu voievodul) care alt popor, în afară de valahi, poate fi oare într-atît de asemănător și într-atît de plăcut transilvănenilor? Căci mai toți sînt de același singe, de aceeași origine, de același nume: daci sînt și unii și ceilalți. Dar pentru a se înțelege mai bine, de ce amintirea neamului acestora a survenit mai adesea în preocupările noastre, să consultăm, pe scurt, spre știre, cele ce se știu din geografia mai veche ori mai nouă.

XXI. Mare fusese odinioară numele voievodului Mihai la sultanul turcesc, încă înainte de devastarea de la Nicopole. Ba acesta se bucura de nu mai puțină trecere la dregătorii turci care îl numărau între prietenii lor. Lucru dovedit îndeajuns de cele ce urmează.

În acea vreme la Oradea (oraș și cetate din Pannonia Inferioară) ducea lupte hanul tătarilor (comandant suprem al armatei) aflat în slujba lui Mehmed sultanul turcesc. Mihai, plătindu-i o mare sumă de bani, se învoi cu el ca să înceteze de a mai prăda și devasta acele locuri ce țineau de drept de Transilvania. Cu toate acestea tătarul, barbar totdeauna și necredincios (așa cum acest neam se poartă față de cei cu numele de creștin, cu forța sciților și mintea punilor), călcă credința dată și cumpărată cu bani și pe lîngă argintul ce-l primise, devastă toate locurile din jur

și apoi se depărtă cu mare pradă, valahul * rămânind doar cu vorbe și cu locuri pustiite¹⁹. După un asemenea afront, valahul * se adresează cu grea și amară plingere serdarului, pașa turcesc. Iar serdarul (care pe atunci încă nu ajunsese pînă acolo, încît să cumpere ucigași pentru capul lui Mihai, precum se arată mai sus), găsi că plîngerea valahului * e prea îndreptățită și, făcînd hanului judecată, cu preainalta voie a sultanului Mehmed, îl condamnă la moarte, sugrumîndu-l, pedeapsă rezervată turcilor mai de frunte. După aceea, auzind Mehmed al III-lea că Mihai, prin virtutea sa militară, înfrinsese pe cardinalul Báthory și ocupase toată Transilvania, începu a-l linguși mai mult decît s-ar fi cuvenit pentru soarta și condiția sa. El trimise soli de la Constantinopol, care să-l felicite pe valahul * învingător; îl invită, prin cele mai blînde scrisori și cuvinte, la alianță cu turcii. Căpitanilor turci de la hotarele Valahiei și ale Moldovei, li s-a poruncit să se alăture lui Mihai, de îndată ce acesta s-ar arăta dispus spre o alianță cu turcii. Și, cu toate că Mihai fie din sinceritate, fie din fățărnicie, respingea ori mai bine amîna acestea și alte asemenea propuneri, Mehmed nu încetă să stăruiască. Căci el, sultanul Mehmed, de la înălțimea sa, prevedea mai bine cele ce aveau să urmeze, de cum le putea presimți Mihai. De aceea, chiar și după liniștirea tuturor tulburărilor din Transilvania și după împăcarea lui Basta, îl solicita pe Mihai fără încetare. În acest scop îi trimise de la Poartă pe cei mai experimentați și mai luminați oameni, cu cele mai alese daruri [...].

XXII. Tot în acea vreme Sigismund Báthory, fostul domn tributar al Transilvaniei, refugiat în Polonia, plin de tristețe pentru pieirea vărului său, a cardinalului, se frămînta cum ar putea porni războiul și cu ce ajutoare. Și, după stăruință neîncetată, ciștigă cu greu oarecare ajutoare din vecini și de mai departe. Se spune (după cum erau convinși pe atunci unii) că într-ascuns ciștigase de partea sa pe sultan, iar pe față pe poloni și moldoveni. Scopul său era redobîndirea Transilvaniei prin puterea armelor, înlăturarea stăpînirii imperiale, scoaterea lui Basta, trimisul împăratului, alungarea voievodului Valahiei din hotarele și fortificațiile ocupate. Se spunea că sultanul intervenise pe lîngă poloni, prin scrisori și soli, în favoarea reîncăunării lui Báthory, deoarece Sigismund (după cum afirmau turcii) s-ar fi unit din nou cu el prin cele mai strînse înțelegeri. Apoi, Jan Zamoyski, despre care se putea prea bine zice că guverna Polonia, imediat în urma regelui, nu lăasă neîncercate nici cele mai extreme mijloace pentru readucerea lui Sigismund [...]. Destul că Báthoreștii adunară o oaste înfricoșătoare și porniră războiul împotriva lui Mihai, domnul Valahiei. Dar nu întîrzie nici valahul * în a cere lui Basta și împăratului să participe la primejdiile unui război atît de înfricoșător. Aceasta a făcut-o înadins, pentru ca Basta să nu ia parte și el la luptă și la glorie? Ori, poate, pericolul neașteptat nu-i dădu timp să mai ceară și alt ajutor? Nu știm, și puțin ne interesează. Scriitorii de mai înainte încă trecură sub tăcere cauzele mai ascunse. Destul că oștile se puseră în mișcare de ambele părți, își așezară taberele fără întîrziere și de îndată începu bătălia. Sînt unii care amintesc de două bătălii care au avut loc în acest an²⁰ pe cîmpiile Moldovei; unul din acești autori e Iansonius. Căci despre o a treia bătălie vom vorbi mai pe urmă. Dar ceea ce spun toți deopotrivă este că Báthory și Ieremia adunaseră oști nenumărate. În afară de polonii lui Zamoyski și de o numeroasă oaste din Moldova, se adunase o amestecătură mare de fugari din Transilvania, de turci și de tătari. Se spune mai încolo că Mihai, trecînd peste stîncile,

repezişurile şi pustietăţile munţilor, le ieşi cu atîta iuteală înainte, încît ajunse mai degrabă decît vestea venirii lui. Şi, fără ca militarii osteniţi de oboseala drumului să poată respira măcar, îndată se şi repezi asupra Báthoreştilor pe cînd aceştia nici nu visau. Iar oştenii valahi nu luară această grabă în nume de rău, căci Mihai îi umpluse de încrederea că victoria e afară de orice îndoială, înfăţişîndu-le prada ce-i aştepta şi gloria luptei, ce nu aveau să o împartă cu nimeni. Şi, într-adevăr, Báthoreştii nu putură rezista vitejiei valahilor, ci, împinşi şi azvîrliţi în acele locuri împădurite, abrupte şi sălbătice, pe unde trecuseră cu puţin mai înainte ca învingători, o apucară la fugă spre alte locuri mai ferite şi mai liniştite ale Moldovei. Iar Sigismund şi Ieremia, înfrinţi de soarta armelor, neîncercîndu-se în puţina oaste ce le mai rămase, fugiră grabnic spre Polonia. Ajungînd aici, adunară cu ajutorul lui Zamoyski o seamă de mercenari şi, după ce-şi întregiră oastea, stringînd atîţia oşteni cît le stătu în putere, porniră o nouă expediţie. Şi fiindcă atît prin lupta nenorocită de mai înainte, cît şi prin devastarea neîntemeiată a ţării, ştiau că Moldova se înstrăinase mult de ei, oocoliră de această dată şi îşi aşezară tabăra la Dunăre ²¹, nu departe de castelul Hotin, începînd lupta din nou peste puţin timp cu o oaste de treizeci de mii de oameni. Dar nici acum nu fură mai norocoşi decît prima dată. Deoarece nici nu apucară bine a se aşeza în ordine de bătaie, cînd Mihai, cu o repeziciune de necrezut, se şi aruncă asupra lor : omori opt mii de moldoveni, sfărîmă şi zdrobi pe poloni, pe transilvăneni şi pe Sigismund, apoi se întoarse în Transilvania învingător şi triumfător ²²[...].

XXXI. Mare şi la vederea tuturor fu vitejia voievodului Mihai în această bătălie, iar succesul luptei n-a fost mai prejos decît bărbăţia şi înţelepciunea sa. Dar chiar prin aceasta (căci acestea merg împreună) crescuseră peste măsură trufia valahului *, pată nesuferită pentru toate frumuseţile inimii omenesti. Căci valahul * — atît înainte de aceasta, cît şi acum de curînd — încercase cu destulă perfidie să se alieze cu puterile din afară împotriva împăratului [...]. Începu deci să trimită scrisori şi soli, să trateze fără nici o sfiială cu sultanul turcesc, cu polonii lui Zamoyski, cu tătarii — pe care îi bătuse cu toţii de curînd — în ce chip ar putea ajunge, vreodată, el şi fiul său Pătraşcu, domni supremi deloc-tributari împăratului, ai celor trei Dacii ²³[...].

XXXIII. Aceste cuvinte, rostite cu cea mai bună intenţie, atinseră atît de amarnic inima trufaşului valah * încît nici nu-i fu în putinţă să se prefacă ori să-şi ascundă durerea inimii, nici a amîna pentru un timp mai potrivit izbucnirea miniei sale. Ci, numaidecît, începu să strige milităreşte : „Cine dracu sînt acei Rudolphi şi cezari de care îmi vorbeşte unul ca Basta ? Sau cine sînt aceşti Basta ce mi-i trimite Rudolf drept monitori ? La dracu şi la corbi cu aceşti de două ori inoportuni areopagiţi ! Oum ? În cele trei ţări ale Daciei, supuse cu primejdia vieţii mele, îngenunchiate prin vitejia mea, dobîndite prin victoriile mele, mai cutează încă cineva să-mi prescrie legile îndurării (cu voia celui de sus), ale prudenţei, ale înţelegerilor şi alianţelor ? Ori să îngrădească stăpînirea mea şi dreptul meu de a duce tratative ? Pieri Basta ! Sau, dacă voieşti a domni, domneşte peste ai tăi, iar pe mine să mă laşi în pace, pentru că în treburile mele şi în ţările supuse cu braful meu nu recunosc pe nimeni deasupra mea, necum pe un Basta, şi nici pe vreun Rudolf şi pe alţi cezari. Fiecare e Jupiter în cerul său, iar nu într-al altuia”. Grăind acestea, bărbatul minios la culme rupse convorbirea şi intră repede în cort, lăsîndu-l pe

Basta — care tăcuse cu băgare de seamă în acest timp — singur și buimac de neizbutirea sfaturilor sale. Întors apoi în tabăra și în cortul său nu mai zise nimic, ci, ascunzându-și furia, se hotări să aștepte ocazia și să se gindească mai profund la cum aveau să urmeze lucrurile sale. După ce, meditănd mult și în liniște, cumpăni în sine toate împrejurările, convocă la sfat acei căpitani și tribuni, pe care-i știa și mai credincioși împăratului și mai cunoscători urzelilor voievodului, ca nu cumva, hotărînd de unul singur într-o pricină atît de grea, să se pară că ar fi luat seama mai mult la minia sa decît la autoritatea împăratului. Aceștia le făcu deci cunoscute vorbele și nesupunerea furioasă a valahului *, dînd frîu supărării și plîngîndu-se că demnitatea cuvenită trimisului împărătesc este călcată în picioare și întreaga Transilvanie asuprită în mod neomenos. La acestea strigară cu toții „Să fie pusă în frîu printr-o pază sigură nerușinata cetezanță a voievodului, iar de se va opune, să se procedeze împotriva-i chiar cu forța și cu armele”. Basta a zis că aceasta este și părerea sa, adăugînd : „Cine poate oferi probe mai evidente de răzvrătire, decît cel ce se rupe de trimisul împăratului? Ori de necredință, decît cel ce prin cuvinte injurioase se depărtează de împărat? Sau de tiranie, decît cel ce prin chinuirea zilnică a unor nefericiți se leapădă de aproape orice omenie și se laudă că toate acestea le face în temeiul dreptului său?” De aceea sfatul hotări arestarea nesupusului ori moartea, dacă s-ar opune.

XXXIV. Veni a optsprezecea zi după calendele lunii August ²⁴ de la glorioasa victorie ²⁵, ziua consacrată memoriei martirului prenestin Agapet, cînd Basta, nu doar chemă, ci îl invită cu omenie la sine pe Mihai. Pretextul era să se consulte despre încurcatele treburi ale războiului, asupra cărora ar dori să cunoască sfatul voievodului în privința învingerii dificultăților. Iar ca să creadă în sinceritatea invitației, îi trimise un vestitor, nu dintre cei de rînd, ori dintre slujitorii de arme sau dintre gărzile pretoriului, ci un om și de familie și de rang, parte pentru a înlătura orice bănuială, parte pentru a da invitației mai multă demnitate. Voievodul, întărit în încăpățînarea sa, refuză; vestitorul stăruind cu toate acestea. În cele din urmă, văzîndu-l de nestrămutat pe cel răzvrătit, îl somă precum îi fusese poruncit : „Din ordinul și porunca lui Basta, și în numele împăratului, al cărui trimis e Basta”. În felul acesta însă, nu numai că nu l-a înduplecat pe Mihai, ci l-a înăsprit încă și mai tare, acesta zicîndu-i : „Vor să-mi dea ordine cei ce n-au nici un drept asupra mea”. Aduse îndată la știrea lui Basta, acestea îl constrînseră să recurgă la mijloace extreme împotriva puternicului bărbat, după ce cele mai ușoare nu avură nici un efect. Șocotînd, așadar, că a sosit în fine ora de a rupe o dată pentru totdeauna cu prefăcătoriile și de a restabili autoritatea împărătească, <Basta> alese două steaguri dintre cei mai aprigi valoni și germani și, după ce îi îndemnă să uite de toată primejdia, avînd înaintea ochilor numai binele maiestății împărătești, îi trimise la cortul voievodului cu însărcinarea să-l prindă. Soldații plecară fără întîrziere. Iar voievodul Mihai văzînd mulțimea oștenilor lui Basta, înțelese îndată ceea ce îi spunea și mintea : că asupra capului său se va dezlănțui furtuna fatală, dacă nu-i va ieși numaidecît în întîmpinare. Înălțîndu-și vocea, începu să strige către ai săi; „Valahi! Valahi! Alergați iute! Forța, dușmanul, violența ne amenință!”. În vreme ce striga scoțîndu-și sabia din teacă, se repezi asupra a doi dintre centurionii germani, pentru a-i tăia în bucăți pe oricare din ei. Însă în acea clipă un valon, aruncîndu-se cu securea sa cu două tăișuri, abătu lovitura lui Mihai, și-l lovi

peste coaste dintr-o parte în alta răbindu-l. Atunci care mai de care, valoni și germani, fără deosebire, îl copleșiră cu toată puterea lor, îl aruncară la pământ și pînă nu-și dăduse încă suflarea din urmă îi desprinseră capul de trup și-l duseră lui Basta, care, aflat la sfat împreună cu ceilalți, aștepta cu sufletul la gură rezultatul acțiunii ²⁶[...].

* Mihai Viteazul.

* * Sultanul.

¹ Aluzie la faptul că Mihai Viteazul acceptase steagul de domnie trimis de către Poartă.

² Cardinalul Andrei Báthory, principe al Transilvaniei (martie – octombrie 1599).

³ Rudolf al II-lea (1576 – 1612).

⁴ Mehmed al III-lea (1595 – 1603).

⁵ Papa Clement al VIII-lea (1592 – 1605).

⁶ În lupta de la Nicopole (septembrie 1598).

⁷ V. n. 2, p. 109.

⁸ Afirmția lui Ioannis Bisselius este tendențioasă; acțiunea lui Mihai în Transilvania nu se reduce la o simplă răzbunare împotriva Báthoreștilor, ci era continuarea politicii din 1599 – 1600, pentru împlinirea unui ideal politic românesc: unirea Transilvaniei cu Muntenia și Moldova.

⁹ La 7/17 octombrie 1599, Mihai începe acțiunea pentru traversarea munților Carpați în Transilvania, iar la 10/20 octombrie oastea munteană își așază tabăra la Prejmer în Țara Birsel.

¹⁰ Plasarea Brașovului lângă granițele Poloniei dovedește lacune în informația autorului. Brașovul n-a fost cucerit de Mihai, orașul declarându-se neutru pînă la terminarea războiului; în schimb brașovenii l-au asigurat pe domnul român că li vor depune jurămint de credință, dacă ieșea învingător.

¹¹ Aproximativ 1 000 m.

¹² Germanico Malaspina. V. și n. 9, p. 68.

¹³ Leon I cel Mare, papă între 440 – 461.

¹⁴ Regele hunilor (432 – 453), supranumit „biciul lui Dumnezeu”, din pricina cruzimii de care dăduse dovadă în campaniile sale militare.

¹⁵ În evul mediu ambasadorul (solul) era denumit frecvent și orator.

¹⁶ Zeul războiului, în mitologia romană.

¹⁷ La Șelimbăr (18/28 octombrie 1599). V. n. 4, p. 436.

¹⁸ V. n. 14, p. 68 și p. 179 – 182.

¹⁹ Aluzie la marea invazie a tătarilor în Muntenia în octombrie 1596.

²⁰ 1600.

²¹ Autorul face o confuzie; este vorba de Nistru.

²² Bisselius se referă la lupta de la Hotin (probabil 11/20 mai 1600). V. și n. 19, p. 68.

²³ Bisselius surprinde și semnificația actului săvîrșit de Mihai în toată plenitudinea sa

²⁴ 1601.

²⁵ De la Guruslău.

²⁶ Mihai a fost ucis pe Cîmpia Turzii în zorii zilei de 9/19 august 1601. V. n. 8, p. 118

MEMORIE
ISTORICHE
DE

MONARCHI
OTTOMANI

DI

GIOVANNI SAGREDO
CAVALIERE.

DEDICATE

All' Illustriss. Sig. Sig. e Padron Colendiss.

IL SIG. CONTE.

GIVLIO ANTONIO
BOLOGNINI.

IN BOLOGNA, M. DC. LXXIV.

Per Gio: Recaldini. Ad Istanza di Benedetto Neri Libraro in Parma.
Con licenza de Superiori.

GIOVANNI SAGREDO

Istoricul Giovanni Sagredo s-a născut în 1616 la Veneția dintr-o familie veche și nobilă. A desfășurat o intensă activitate politică, fiind ambasador al Republicii Veneția în diverse țări din Europa.

După 1674, s-a consacrat exclusiv studiului științelor și elaborării unei istorii a turcilor, precum și a unui tratat privind statul și guvernul Veneției. Începînd cu anul 1691, s-a ocupat intens de viața politică, dar numai pentru o scurtă perioadă, căci moartea îl surprinse în plină activitate.

În lucrarea sa principală, *Memorie istoriche de monarchi ottomani*, care cuprinde perioada 1300—1646, Sagredo se dovedește un istoric instruit, obiectiv și cunoscător profund al serierilor antice.

Ediția folosită: *Memorie istoriche de monarchi ottomani*, Bologna, Gio Recaldini, 1674, p. 446—448; 482—486; 489—490.

MEMORIE ISTORICHE DE MONARCHI OTTOMANI

[...]. Priuò l'Ottomano Ferat Bassa, per l'antecedente sfortunata condotta, del Generalato, e gl'hauerebbe tolta anco la vita, se l'intercessione dell'Imperante Regina Madre non gl'hauesse scansato il colpo. Fu di nuouo preferito al comando delle Truppe Turchesche Sinano Soldato per molte attioni in Asia, e per la recente espugnatione di Giauarino esperimentato, e famoso. Egli partito di Costantinopoli, e rinforzato per camino da i Bassà confinanti, con ottanta mila huomini s'incaminò in Valachia. Per ingrossare l'Armata arollò sotto l'Insegne Villici Cristiani; il che non fù dalla Porta approuato per dubbio della loro fede. Prese Bucarest, e ritrouata Tergouist Metropoli de'Principi di quella Prouincia abbandonata, facillmente l'occupò. Michel Vaiuoda non hauendo forze valeuoli per far fronte a i Turchi, hauea precedentemente inuiata per sicurezza in Transsiluania la Moglie, & il figliuolo; & egli trà l'Alpi in passi angusti con le sue Truppe s'assicurò, doue col vantaggio del sito scaramucciando più d'una volta con l'inimico lo maltrattò. In una trà l'altre valendosi li Valacchi di una palude, batterono i Turchi in modo, che guadagnarono quattro pezzi di cannone, & alcune Insegne; e mentre Sinano rampognando i suoi, e battendo i fuggitiui con la mazza ferrata facea tutti gli sforzi per rimetterli in ordinanza: Riuseitogli vano ogni esperimento, cadde anch'esso col Cauallo, & inuiluppato nel fango, con fatica puote da'suoi essere leuato dal pericolo; e per la percossa gli furono tratti di bocca due denti.

Inuìò intanto il Vaiuoda messi a Sigismondo, perche soccorresse il suo pericolo, e non lasciasse inondare il Paese dalle forze prepotenti dell'inimico. Il Transilvano con la solita generosità antepoñendo i, disaggi della guerra alle delitie delle nozze, si ridusse in Campagna, doue data la mostra alle Truppe, trouò sotto le sue Insegne, compresi i soccorsi di Cesare, ventidue mila Caualli, trenta due mila Fanti, e cinquanta quattro pezzi di cannone, alle quali forze unitesi quelle del Valacco, consistenti in altri otto mila scielti Soldati, conobbe, che con l'asistenza indeficiente del suo coraggio poteua fronteggiare a'Turchi con speranza di vittoria, la quale gli fu pronosticata da un'Aquila, che con rapido volo precipitò dalla sommità de'Monti, & al piede della sua tenda, che in quel punto si spiegaua, riposò. Fu presa viua da'suoi Soldati, che interpretarono il di lei volo a buon augurio.

Il susseguente mattino ordinata la marchia dispose l'attacco alla Piazza di Tergouist lasciata ben munita da Sinano, che a Bucarest s'era col grosso della Turchesca Armata accampato. Fu la Piazza valorosamente inuestita da'Siculi Popoli Transilvani i più guerrieri, i quali reitellarono con non intermittente costanza gl'assalti, finche a viua forza superate le breccie se ne impadronirono. Questo risoluto, e fortunato successo abbate in modo il coraggio di Sinano, che abbandonato Bucarest, verso il Castello di Giorgien si ritirò con tanta fretta, che essendosi infrante le ruote, che conduceuano alcuni cannoni, li lasciò per camino [...]. Con lo stesso fortunato progresso diede un generale assalto al Castello di Giorgien in faccia dell'inimico, e sforsatolo, tagliò a pezzi mille, e quattrocento Turchi, che vi stauano di guarnigione. Sinano Soldato agguerrito, & innuechiato nell'armi non hebe assai di costanza per tollerare il disastro; & assuefatto alle vittorie, pareagli, che la fortuna volesse nell'età sua decrepita abbandonarlo de'suoi fauori. Diede con sue lettere raguaglio alla Porta del successo. Incolpò il Valacco, che unito al Transilvano hauesse principalmente contribuito al disconcio. Nel racconto hebbe riguardo a coonestare l'accaduro, & a dipignerlo in tale sembianza, che inorridisse quanto meno si potea il Sultano, ben preuedendo, che regolandosi la Corte di Costantinopoli dagl'siti, s'hauerebbe incolpata più la condotta che la fortuna, tanto più, che egli era stato quello, che haueua consigliata la guerra. S'esprese, che non haueano i Cristiani combattuto con Turchi, mà col bagaglio. Che il neruo delle sue Militie era seco di già marchiato. Che non prouedutasi la sorpresa degl'inimici poca gente, & inesperta di retroguardia, cedette all'impeto, e causò la perdita. Che se bene imminente l'Inuerno, e l'orridezza della Stagione non daua più adito alla vendetta, se la riserbaua tuttauia a Primavera, nella quale, ò morirebbe, ò risarcirebbe con la vita del Transilvano, e del Valacco il discapito più riceuuto dall'accidente, e dall'essere stato assalito absente, che dalla presentanea brauura de'Cristiani. Non sodisfecero a Meemet per all'ora queste discolpe: chiamato a se il Muftì, et partecipatogli l'accaduto, rispose questi, che la perdita era stata grauissima, e che computato il valore del cannone, attiraglio, Caualli, armi, & altri apprestamenti, ascendea ad un millione, Che non douea Sinano esporre un così ricco capitale al capriccioso insulto dell'inimico.

[...]. Sigismondo hauea conuocata la Dieta. Espose i motiui, che l'haueuano persuaso a rinunciare à Cesare il Principato. Obbligò gli Stati à giurare fedeltà agl'Ambasciatori Imperiali, i quali altresì a lui cedettero i diritti delle Contee d'Opolia, e Ratisbor, e promisero, che sarebbe

venuto Massimiliano in persona per dirigere la Prouincia. Anche Michel Vaiuoda Principe di Valacchia assicurò gl'Ambasciatori Imperiali di sua fedel diuotione, i quali s'obbligarono per Cesare di pagargli dieci mila ongari d'annuo stipendio, rilasciandogli la Valacchia in eredita. Ma sino a tanto che Massimiliano sta preparando equipaggio proportionato alla persona, & alla dignità per fare il suo solenne ingresso nel concesso Paese, giunsero lettere, che Sigismondo passato in Vratislauija, & in Opolia suo Principato, comprendendo la differenza del concambio si fosse ormai pentito.

[...]. Michel Vaiuoda Principe di Valacchia della fattione Cristiana, reso à i Turchi infesto, esolpetto, sapendo, che andauano meditando di scacciarlo dal Principato, ricouratosi sotto l'ombra di Cesare, offeria con le propri forze, e con gl'aiuti di quella Maestà di espellere il Cardinale. Questi vedendo disperato il suo aggiustamento con l'Imperatore, s'uni finalmente agl'Infedeli. Nel precipitare in questa deliberatione, più politica, che Cristiana, si ricordò d'esser Principe, ma si scordò d'esser Cardinale. Il Valacco dichiarato Generale di Cesare, rinforzato con danari, raccolse un valido neruo d'Armata consistente in trenta mila Soldati, traendo al suo partito i Siculi, con promissione di mantenere; & ampliare loro i priuilegi. Con queste forze, e diciotto cannoni si pianto in vista d'Ermstat, doue sopraggiunse il Nuntio Apostolico con gl'Ambasciatori del Battori per diuertirlo dall'inuasion della Prouincia, adducendo esser tale la volontà di Cesare; & offerendosi il Nuntio di persuadere il Cardinale a staccarsi da i Turchi. Ma in fine mancando questi progetti di radice, e chiamandosi il Valacco deluso, s'assicuro del Nuntio medesimo, facendo poi penetrare al Cardinale, che se hauesse voluto rilasciare a Cesare, come a natural Padrone il Dominio della Transiluania, lo hauerebbe rimesso nella pristina gratia di sua Maestà. Mà da i posti di Dominio sogliono gl'ambitiosi lasciarsi per l'altrui spinta gettare, e precipitare piu tosto, che volontariamente discendere. Non volendo il Cardinale restar persuaso, fu costretto dal Vaiuoda, che s'auanzo con l'Armata a vista di quella dell'inimico, e venuti al cimento si combattè per un pezzo con ugal valore da una parte, e dall'altra, mà non con pari fortuna, perche la costanza de'Transiluanij rallentò; quattromila ... di loro restarono tagliati a pezzi, e piegò la vittoria a fauore del Valacco. Con perdita del bagaglio, e di quarantacinque cannoni fù il Cardinale rotto, e fugato. Guadagnata da lui con la uelocità del Cauallo la Montagna, quiui tracciato, e rinuenuto con soli sette de'suoi nascosto nel piu cupo d'una Cauerna, da alcuni Valacchi, che l'andauano braccheggiando, fù decapitato: Principe che hauendo mal poste le pietre fondamentali del suo gouerno, non è marauiglia, se caddè sotto le rouine della mal costrutta fabrica. Fù la testa portata al Vaiuoda, che alla stessa, & al corpo ordinò onoreuole sepoltura. I Turchi di questo successo, che mantenendo disunito il partito Cristiano l'indeboliua, non lasciarono di riceuerne aggradimento, e di comprobarne allegrezza. Il Vaiuoda valendosi utilmente della vittoria s'impadroni d'Alba Reale, e poco doppo di Claudiopoli.

[...]. Espugno successiuamente Ust, doue stauano raccolti i tesori del Cardinale, e ne disfamò la propria auaritia. Istuan Battori Nipote del già Principe di Transiluania, facendo ogni sforzo per raddirizzare le rinuersate fortune della sua Casa, tentò d'ammassare alcune Truppe a i confini della Polonia; mà il diuieto del Rè alieno dall'offendere Cesare, attrauersò i di lui disegni, in modo che volendo ritirarsi a Sombrio fù fatto dal Basta prigioniero, e rimesso poi in gratia dell'Imperatore a condi-

zione, che consegnasse la Piazza di Viuar nelle mani degl'Austriaci, come segul. Auuisato Rodolfo di questi successi, mando due plenipotentarii perche riceuessero la Transilvania sotto il suo Dominio; & il Basta muni in consonanza Viuar, Ust, Lippa, & altre Piazze. Simili caute procedure ingelosirono anzi amareggiarono il Valacco, che aspirava al Dominio della Prouincia, come frutto del suo valore, e della passata vittoria. I Turchi sempre vigilanti a cauar profitti dalle dissidenze Cristiane, informati delle predette gelosie, grespedirono un loro Chiaus per tirarlo al loro partito. Assicuro egli i Ministri Cesarei d'hauer fatta resistenza alle tentationi Turchesche; ma non lasciò di rimostrare nello stesso tempo i suoi meriti con Casa d'Austria, bramare proportionate ricompense, sperare d'essere inuestito da Cesare di qualla Prouincia, della quale col suo valore hauea spogliato il Cardinale. Sigismondo intanto il Principe di Transilvania, l'instabile, col fomento de'Turchi, e Moldaui s'accinse per reprimerla, e ritorghierla a Valacco, che a nome dell'Imperatore la possedea. Michele per resistere, instrusse un valido Esercito, e passate l'Alpi si ridusse nella Moldaui con perdita di molti de'suoi per mancanza di vettouaglie. Quiui senza perder tempo inuitò Sigismondo alla battaglia, e disordinato, e battuto nel primo incontro, con perdita di ottomila de'suoi, lo costrinse a ritirarsi fuggitiuo alle frontiere di Polonia. E rimarcabile, che fintanto che questo Principe fù perseverante nel partito Fedele, hebbe sempre partiali le vittorie; ma quando se ne staccò, e s'unì a i Turchi variò di fortuna, e fù sempre vinto, e disfatto. La spada Cristiana per l'ordinario perde il filo se none è maneggiata dalla ragione, e dalla giustizia. Assoggettì il Valacco la Moldaui alle sue armi vittoriose, & obbligò i popoli a giurare fedeltà a Cesare, che la permise in gouerno di lui primogenito; ed egli poi nella Transilvania, per la quale tenea particolar affettione, si ricondusse. Quiui ritrouo il Dottor Penz Commissario Imperiale, che con suo graue sentimento gl'espose essere volontà di Rodolfo, che al Basta suo Generale consegnasse la Prouincia. Sotto varii pretesti andaua protraendo l'esecuzione;

[...] il Basta, deliberò di ritorghierla con la forza, & incontratolo vicino a Claudiopoli con subito, e vigoroso attacco, senza dargli tempo d'ordinarsi per riceuerlo, l'inuestì con tanta ferocia, che restarono cinquemila de suoi uccisi più nell'atto della fuga, che della resistenza.

[...]. I Transilvani sempre auuersi al Dominio Alemanno conuocarono in Claudiopoli una Dieta, e dissentendo pochi si staccarono dall'obbedienza di Cesare. Nominarono per loro Principe la terza volta Sigismondo Battori, che se ne staua in Moldaui ritirato, e fuggitiuo, il Basta s'oppose indarno al tentatiuo. Inuiarono Ambasciatori all'Imperatore per coonestare la loro rivolta. Gli fù negata l'audienza, riuscendo troppo frequenti gl'atti della loro infedeltà. Il Valacco intanto seppe così ben maneggiarsi, e far ispiccare il suo zelo alla Corte per il seruitio dell'Imperatore, che sebene erano le di lui negotiationi discreditate dal General Basta, fù ad ogni modo rimesso nella gratia di Cesare, datogli un Principato nella Slesia, e trattenuto nella Corte Imperiale, in qualità di Principe, il di lui Primogenito. Diede in ostaggio la moglie, e gli furono somministrati danari, e Militie, perche unitamente co'gl'Imperiali scacciasse de la Transilvania Sigismondo frescamente da'Popoli acclamato. Rientro egli nel Dominio con soli venti Caualli. Fomentato dalla Nazione, e sostenuto da'Baroni fù riceuto in Claudiopoli e s'applicò a disporre le sue deboli forze per piantarsi con più ferma radice nella souranità. Il Valacco,

& il Basta s'accamparono a Moitir per frenare i di lui mouimenti; mà non hauendo egli vigore proportionato per resistere all'armi di Cesare, mancante di danaro, di credito, e di Militie si ritirò di bel nuouo alla Montagna. I Turchi intanto, a'quali comple dar esca al fuoco, unitamente con Tartari, e Moldaui si spinsero al di lui soccorso; onde si ritrouò ben tosto alla testa di sopra trenta milla huomini, superiori di numero, ma non di valore alle Militie Cristiane, le quali deliberarono venir con lui a battaglia prima che s'accreditasse con qualche acquisto. Hauea il Basta sopra un'eminenza fatto piantar'alcuni cannoni, che faceano grande strage degl'inimici. Sigismondo per euitar'i colpi leuò l'Armata dal posto à fine di stenderla in sito più opportuno. Il Basta riconosciuto il vantaggio l'attacò nella marchia. I Tartari, e Moldaui, gente adatta più alla rapina che alla battaglia, facilmente piegarono. I Turchi in numero minore non fecero maggior resistenza; onde furiosamente percossi più di ottomila furono tagliati a pezzi, fuggati gl'altri in modo, che appena potè Sigismondo per remote strade saluarsi alla Montagna con perdita del bagaglio, e del cannone. Degl'Alemanni fù insensibile il danno ascendente a soli quattrocento Soldati. Tra il Comandante Cesareo, & il Valacco si risuegliarono dispareri, e gelosie tali, che proruppero in aperta inimicitia. Fù imputato Michele di secrete corrispondenze co'Turchi: e sospettando di ribellione, voleua il Basta sotto pretesto d'inuitarlo a consiglio assicurarsi di lui; Mà non comparso, lo fece da alcuni Alemanni, e Valloni circondare, nel Padiglione con ordine di prenderlo, ò viuò ò morto. Egli scoperto il mal animo degl'aggressori, snudata la Sabla ferì un'Officiale, mà un'altro trasittolo con lancia nel ventre lo rinuersò a terra, e gli fù nello stesso tempo reciso il capo. La morte proditoria di questo Principe diede soggetto a vari discorsi, e mormorationi: perche in effetto egli si segnalò nel seruigio dell'Imperatore in diuersi rincontri. A lui ristitui col disfacimento, e morte del Cardinal Battori la Transiluania. Battendo il Moldauo obbligò anche quei Sudditi alla pristina fedeltà, oltre altre battaglie, & occasioni ch'hebbe co'inimici di Cesare, nelle quali s'adoprà con ardire, e valorosa condotta. Alcuni diceuano, che i gran meriti, che non si possone remunerare con grandi beneficii, si pagano alle volte con altrettanta ingratitudine. Il Basta publicò hauer intercette sue lettere di communicatione, e d'intelligenza col Bassa di Temisuar, mà alla Corte dell'Imperatore non fù da tutti applaudito il trucidamento. In suo luogo fù sostituito al Principato della Valacchia un tale chiamato Radul.

INSEMNĂRI ISTORICE DESPRE MONARHII OTOMANI

[...]. Otomanul¹ l-a scos pe Ferhad paşa de la comanda generală, pentru conduita nenorocită anterioară, şi şi-ar fi pierdut şi viaţa, dacă intervenţia sultanei mame stăpînitoare nu l-ar fi ferit de această lovitură. Fu din nou preferat la comanda trupelor turceşti Sinan, ostaş experimentat şi faimos prin multe acţiuni în Asia şi pentru recenta ocupare a Győr-ului. Plecat de la Constantinopol şi întărit pe drum, de paşii învecinaţi, cu 80 000 de oameni, se îndreptă spre Valahia. Pentru a spori rîndurile armatei, recrută sub flamură săteni creştini, <fapt> ce n-a fost aprobat de Poartă, care se îndoia de fidelitatea lor. Ocupă Bucureştiul şi ajunse la Tîrgovişte², capitala principilor acelei provincii părăsite, ocupînd-o uşor. Voievodul Mihai, neavînd forţe suficiente pentru a se opune tureilor,

trimisese mai înainte pentru siguranță în Transilvania pe soția și fiul său; iar el intră în munți, adăpostindu-se cu trupele sale în trecătorile înguste de unde, folosindu-se de avantajul locului, a hărțuit de mai multe ori inamicul, bătându-l. Între altele, valahii folosindu-se o dată de o mlaștină.³ i-au bătut pe turci așa fel încît cuceriră patru piese de artilerie și cîteva steaguri; în timp ce îi dojenea pe ai săi și îi bătea pe fugari cu buzduganul, Sinan făcea toate eforturile pentru a-i disciplina; orice încercare se dovedi însă zadarnică, căci el însuși căzînd cu calul și împotmolindu-se în noroi, cu greu a putut fi scos din primejdie de către ai săi, din cauza căderii pierzîndu-și doi dinți.

Voievodul trimise numaidecît soli la Sigismund, ca să-l ajute în această primejdie și să nu lase să-i fie invadată țara de forțele covârșitoare ale inamicului. Cu obișnuita generozitate, dînd precădere problemelor războiului față de deliciile nunții⁴, transilvăneanul * porni în campanie, trecu trupele în revistă, strînse sub steagurile sale, inclusiv ajutoarele împăratului, 22 000 de călăreți, 32 000 pedestri și 54 piese de artilerie, la care forțe se uneau acelea ale valahului **, constînd din alți 8 000 de soldați aleși, cu care, cunoscîndu-se neîmblînzitul lui curaj, [Mihai] putea să-i înfrunte pe turci sperînd să aibă victoria de partea sa. Aceasta a fost prezisă de un vultur care, printr-un zbor rapid, se precipită din înălțimea munților la picioarele cortului său fiind prins viu de către soldații săi care interpretară zborul lui ca fiind de bun augur.

În dimineața următoare, ordonă marșul, dispunînd atacul împotriva cetății Tirgoviște, lăsată bine păzită de Sinan care își așezase tabăra cu grosul armatei turcești la București. Localitatea a fost asediată în mod repetat de secui, transilvănenii cei mai războinici, care au asaltat continuu cetatea pînă ce au trecut cu forța prin breșe și au pus stăpînire pe ea. Acest succes hotărît și norocos a zdrobit curajul lui Sinan în așa mod încît, abandonînd Bucureștiul, se îndreptă spre cetatea Giurguiului, retrăgîndu-se cu atita grabă încît părăsi pe drum acele tunuri cu roțile rupte.

[...]. Un general⁵ dădu asaltul cetății Giurguiului în fața inamicului și ocupînd-o tăie în bucăți 1 400 de turci care erau acolo și formau garnizoana. Luptător oțelit în războaie și îmbătrînit în arme, Sinan nu avea suficientă tărie pentru a suporta dezastrul; obișnuit cu victoria, i se părea că norocul voise să-l abandoneze, lipsindu-l de favorurile sale la vîrsta lui înaintată. Prin scrisori relatează Porții evenimentul, învinuind pe valah că, unindu-se cu transilvăneanul *, contribuise în mod principal la înfrîngere. În cele relatate a căutat să atenueze faptele întîmplate, prezentîndu-le astfel, ca să-l supere cît mai puțin posibil pe sultan, cu atît mai mult cu cît el a fost acela care iscase războiul crezînd că, învinuind cît mai mult norocul, va împăca curtea de la Constantinopol. El pretinse că armatele creștine nu s-au luptat cu turcii, ci cu bagajele <lor>, deoarece grosul armatei sale plecase deja cu el, că fuseseră surprinși de atacul dușmanilor puțini oameni și o ariergardă neexperimentată care cedase avîntului și care a prilejuit pierderea, că deși iarna iminentă și rigorile anotimpului dau prilej pentru răzbunare, el și-o rezervă totuși pentru primăvară cînd ori va muri ori va compensa pierderea cu viața transilvăneanului * și a valahului **. El considera înfrîngerea ca întîmplătoare, deoarece trupele au fost asaltate în lipsa lui, dezastrul nedatorîndu-se bravurii creștinilor. Nesatisfăcut cu această dezvinovățire, Mehmed chemă pe muftiu și, comunicîndu-i cele întîmplate, acesta răspunse că pierderea

fusese foarte gravă și că socotind valoarea tunurilor, cailor, armelor și altor echipamente aceasta se urca la un milion. Sinan nu trebuia să expună un capital atît de bogat furiei capricioase a inamicului.

[...]. Sigismund, întorcîndu-se din nou în Transilvania unde convocasese dieta, expuse motivele care îl convinseseră să renunțe la principat în favoarea cezarului ⁶, care la rîndul său îi predase drepturile asupra regiunilor Oppeln și Ratibor, și obligă stările să jure fidelitate ambasadurilor imperiale, promițînd că va veni Maximilian în persoană, ca să conducă provincia. Și voievodul Mihai, principele Valahiei, îi asigură pe ambasadorii imperiale de devotamentul său fidel; <ambasadorii> se obligară în numele împăratului să-i plătească 10 000 de dinari, stipendiu anual, lăsîndu-i în stăpînire ereditară Valahia ⁷. Dar pînă cînd Maximilian și-a pregătit echipajul pe măsura persoanei și a demnității sale, pentru a-și face intrarea solemnă în țara acordată, au sosit scrisori că Sigismund, trecut prin Bratislava în principatul său Oppeln, se căia de pe acum dîndu-și seama de diferența schimbului.

[...]. Principele Valahiei, voievodul Mihai, din Liga creștină, devenit nefavorabil turcilor, [...] se puse sub protecția împăratului, oferindu-se cu propriile lui forțe și cu ajutoare din partea majestății sale să-l alunge pe cardinal ⁸. Acesta, văzînd lipsită de speranțe alianța sa cu împăratul, se înțelese în cele din urmă cu necredincioșii, precipitîndu-se în această hotărîre mai mult politică decît creștină, amintindu-și că este principe și uitînd că e cardinal; valahul **, declarat general al împăratului, întărit cu bani, adună o armată suficientă, alcătuită din 30 000 de soldați, atrăgînd de partea sa pe secui cu promisiunea de a le menține și amplifica privilegiile. Cu aceste forțe și 18 tunuri s-a oprit aproape de Sibiu, unde îl ajunsese nunțul apostolic, cu solii lui <Andrei> Báthory, pentru a-l abate de la ocuparea provinciei, arătînd că aceasta ar fi voința împăratului, nunțul oferindu-se să-l convingă pe cardinal să se desfacă de turci. Dar, în cele din urmă, aceste proiecte fiind lipsite de bază și valahul ** socotindu-se decepcionat, îl sechestră pe nunțul însuși, făcînd apoi pe cardinal să înțeleagă că dacă ar fi voit să cedeze împăratului, ca stăpînului său de drept, stăpînirea Transilvaniei, ar fi ajuns în vechea grație a maiestății sale. Dar ambițioșii nu vor să se lase de domnie și mai degrabă se precipită de bunăvoie spre prăbușire. Cardinalul, nevoină să se lase convins, a fost constrîns de voievod, care înaintă cu armata pînă în fața inamicului și ajungînd la încăierare s-au bătut o bucată de timp cu egală valoare de o parte și de cealaltă, dar nu cu același noroc pentru că rezistența transilvănenilor a încetinit; 4 000 dintre ai lor au rămas tăiați în bucăți, iar victoria ⁹ a revenit în favoarea valahului **. Pierzînd bagajele și 45 de tunuri, cardinalul fu învins și pus pe fugă. A ajuns în munți numai datorită iuțelii calului. Acolo se ascunse în fundul unei peșteri numai cu șapte oameni dintre ai săi și fu decapitat de unii valahi care îl urmăriseră. Principele, punînd greșit pietrele de temelie ale guvernării sale, nu este de mirare că a căzut sub ruinele clădirii prost construite. Capul fu adus la voievod, care ordonă ca împreună cu trupul să fie înmormîntat în mod onorabil. Turcii n-au pierdut ocazia să fie mulțumiți de acest fapt, care menținea dezunită și slăbită partida creștină. Voievodul, utilizînd cu folos victoria, puse stăpînire pe Alba Iulia, iar puțin după aceea pe Cluj [...]. Ocupă în mod succesiv Hust, unde erau concentrate tezaurele cardinalului, agoniseala propriei avariții. Nepotul fostului principe al Transilvaniei, Ștefan Báthory, depunînd

toate stăruințele pentru a îndrepta norocul ce părăsise casa sa, încercă să concentreze unele trupe la granițele Poloniei, dar ordinul regelui interzise lupta împotriva împăratului, așa fel încît a trebuit să se lase făcut prizonier de Basta, fiind repus în grația împăratului cu condiția să predea cetatea Chioar în mîinile austrieilor, ceea ce și făcu. Încunoștințat de aceste evenimente, Rudolf trimise doi plenipotențieri ca să readucă Transilvania sub stăpînirea sa, iar Basta ocupă apoi Chioar, Hust, Lipova și alte cetăți. Aceste acțiuni l-au făcut gelos și l-au indispus pe valah, care aspira la domnia acelei provincii, ca fruct al vitejiei sale și al victoriei trecute. Mereu atenți să profite de dificultățile creștinilor, turcii, informați de gelozia arătată mai sus, trimiseră un ceauș <la Mihai>, pentru a-l atrage de partea lor. El îi asigură pe trimișii imperiali, de a fi rezistat tuturor tentațiilor turcești, dar nu a neglijat de a arăta în același timp meritele sale față de Casa de Austria, cerind recompense cuvenite, sperînd că va fi investit de împărat cu acea provincie pe care i-a luat-o cu atîta vitejie cardinalului. Fostul principe al Transilvaniei, Sigismund, fire instabilă, cu ajutorul turcilor și moldovenilor se pregătea să-i smulgă provincia valahului **, care o poseda în numele împăratului. Pentru a rezista, Mihai concentrează o armată valoroasă și trecu Carpații, mergînd în Moldova, pierzînd pe mulți dintre ai săi, din lipsă de alimente. Acolo, fără a pierde vremea, îl atrase pe Sigismund ¹⁰ într-o bătălie [...]; îl bătîu în prima încăierare, ucigîndu-i 8 000 dintre ai săi, și-l obligă să se retragă fugăr la hotarele Poloniei. Este de remarcant că acest principe <Sigismund Báthory>, atunci cînd era în Liga creștină, avea întotdeauna victorii parțiale, dar de cite ori se abătea și se unea cu turcii se întorcea norocul și era totdeauna învins, zdrobit. Spada creștină de obicei își pierde puterea, dacă nu e manevrată cu rațiune și după dreptate. Valahul supuse Moldova armatelor sale victorioase și obligă pe locuitorii ei să jure credință împăratului care aprobase domnia primului său născut <Pătrașcu>, iar el se întoarse apoi în Transilvania, pentru care avea o deosebită afecțiune. Acolo îl reintîlni pe doctorul Pezzen, comisarul imperial, care îi expuse cu gravitate că este voința împăratului să încredințeze provincia generalului său Basta. Sub diverse pretexte a amînat executarea [...], dar Basta [...] hotări să-l alunge cu forța și atacîndu-l brusc și cu putere aproape de Cluj ¹¹, fără a-i lăsa vremea de a-și pune armata în ordine de bătaie pentru a-l întîmpina, îl asaltă cu atîta ferocitate încît rămaseră uciși 5 000 dintre ai săi.

[...]. Transilvănenii mereu opuși stăpînirii germane convocară la Cluj o dietă și se descotorosiră de supunerea față de împărat. Pentru a treia oară îl numiră ca principe al lor pe Sigismund Báthory, care stătea retras și fugăr în Moldova. Basta se opune zadarnic tentativei. Trimiseră solii la împărat pentru a justifica revolta lor. Li se refuză audiența, actele lor de infidelitate fiind prea frecvente. Între timp, valahul ** se pricepu să manevreze atît de bine și să-și manifeste zelul său la curte încît, deși negocierile lui erau discreditate de generalul Basta, fu repus în orice caz în grația împăratului, dîndu-i un principat în Silezia și întreținîndu-l pe primul său născut la curtea imperială în calitate de principe. Își dădu ca ostatică soția și i se dădură bani și armată pentru ea, împreună cu imperialii, să-l alunge din Transilvania pe Sigismund pe care nobilii îl aclamaseră de curînd. Acesta reintrase în țară doar cu 20 de călăreți. Ațîțat de națiune și susținut de nobili, fu primit la Cluj și căută să-și dispună forțele sale slabe pentru a-și stabili o stăpînire mult

mai fermă. Valahul ** și Basta își așezară tabăra la Moftin pentru a-i frîna mișcările, dar el neavînd putere pe măsura armatelor imperiale, lipsit de bani, de credit și de armată se retrase din nou în munți. Între timp, turcii împreună cu tătarii și moldovenii veniră în ajutorul lui; în curînd s-a găsit în fruntea a peste 30 000 de oameni, superiori numericeste, dar nu de valoarea armatei creștine, care hotărîse să angajeze cu el bătălia înainte de a mai primi alt sprijin. Basta așezînd cîteva tunuri pe o înălțime reuși să facă mare măcel printre inamici. Pentru a evita loviturile, Sigismund ridică armata din acel loc în scopul de a o duce într-un loc mai potrivit, Basta, cunoscînd avantajul atacului în marș, continuă să-l lovească. Tătarii și moldovenii, oameni veniți mai mult pentru pradă decît pentru bătălie, ușor s-au dat la o parte, turcii în număr mic nu opuneau mare rezistență. Atacați în mod violent au fost tăiați în bucăți peste 8 000, alții au fugit, iar Sigismund abia putu să se salveze în munți pierzînd bagajul și tunurile ¹². Printre germani pierderea fu mică ridicîndu-se numai la patru sute de soldați. Între comandantul imperial și valah apărură neînțelegeri și gelozii așa fel încît se transformară în dușmănie deschisă. Lui Mihai i se imputa de a întreține corespondență cu turcii și, suspectîndu-l de rebeliune, Basta voi să-l aresteze sub pretextul de a-l invita la un consiliu. Dar <acesta> nevenînd puse ca unii germani și valoni să-l impresoare în cort cu ordinul de a-l prinde viu sau mort. El <Mihai> descoperi intenția rea a agresorilor, apucă spada și răni un ofițer, dar un altul îl străpunse cu lancea în burtă răsturnîndu-l și tăindu-i în același timp capul. Moartea acestui principe deveni subiectul a diverse certuri și murinure pentru că de fapt el se dovedise în diverse bătălii în serviciul împăratului. În locul său a fost așezat în principatul Valahiei unul numit Radu ¹³.

* Sigismund Báthory.

** Mihai Viteazul.

¹ Sultanul Mehmed al III-lea (1595—1603).

² Cele două orașe sînt ocupate după bătălia de la Călugăreni și retragerea strategică a lui Mihai.

³ V.n. 9, p. 218.

⁴ La 27 iulie/6 august Sigismund Báthory s-a căsătorit cu principesa Maria Christlerna, fiica arhiducelui Carol de Graz.

⁵ După mărturia lui Szamosközy asaltul a fost condus de Gáspár Kornis și Albert Király. Bombardarea cetății a fost făcută de artileria toscană comandată de Silvio Piccolomini.

⁶ Rudolf al II-lea.

⁷ Tratatul din 30 mai/9 iunie 1598, semnat la mănăstirea Dealu. V. n. 2, p. 469.

⁸ Andrei Báthory devenise principe al Transilvaniei (martie—octombrie 1599).

⁹ De la Șelimbăr (18/28 octombrie 1599).

¹⁰ În Moldova, Mihai Viteazul s-a bătut cu Ieremia Movilă și nu cu Sigismund care, deși se afla pe lingă domnul moldovean, nu era factorul conducător.

¹¹ La Mirăslău (8/18 septembrie 1600).

¹² În bătălia de la Guruslău (24 iulie/3 august 1601) meritul principal îl are Mihai Viteazul care comanda aripa dreaptă; atacul impetuos al flancului drept împotriva pozițiilor lui Sigismund va înclina balanța victoriei în favoarea domnului român și a generalului Basta.

¹³ Radu Mihnea (1601—1602).

SUMMARIUM CHRONOLOGICÆ HUNGARICÆ.

EX

SECUNDA PARTE III. DECADIS
Curiosiorum & Selectiorum

Variarum Scientiarum

MISCELLANEORUM.

REVERENDI PATRIS

MARTINI SZENT-IVANY

Societatis JESU Sacerdotis.

Ab ipsius Autore extractum, & separatim editum.

Tranchoyfeld

Tyrnaviz, Typis Academicis per Joannem Andream Hornsøn, 1797.

MARTIN SZENTIVÁNYI

Cronicar, scriitor și specialist în dreptul medieval, Martin Szentiványi provine dintr-o familie veche nobilă maghiară. S-a născut la 24 octombrie 1633 și a decedat la 29 martie 1705. După terminarea studiilor, a fost profesor la Universitatea din Trnava unde un timp a deținut și funcția de rector. Printre scrierile sale se află și lucrarea *Summarium Chronologiae Hungaricae*, care descrie istoria ungarilor, înainte de așezarea lor în Pannonia pînă în anul 1600.

Ediția folosită : *Summarium Chronologiae Hungaricae. Miscellaneorum*, Tyrnavia, Joannes Andreas Hörmann, 1697, p. 157–160.

SUMMARIUM CHRONOLOGIAE HUNGARICAE. MISCELLANEORUM

[...]. 1595. Interea Sinanes Bassa, magno acto exercitu, Constantinopoli se movet, primoque Michaëlem Walachiae Vajvodam aggredi, eandemque Provinciam, uti et Moldaviam, ac Transylvaniam, sub pristinum jugum submittere statuit. Verum Michaël, acceptis a Transylvano debitis ex foedere auxilijs, quibus Kiralius praeerat, mature adventum Sinani armis praeoccupat, et primo Flocium opidum, haud procul a Nicopoli situm occupat, ac funditus diruit, dein Arsonam capit ac inflammatur, et Silistriam Urbem amplam, haud dissimili detrimento afficit, insuper Achmatem Eunuchum, cum Turcis, Tartaris, et Bulgaris, sibi obviam venientibus, fundit, fugatque, Bugarestramque ovans regreditur. Interea Sinanes Bassa in Walachiam advenit, et Bugarastam ac Tergostam facile occupat, Michaële de industria cum exercitu et Kiralio, se ad Alpes recipiente, donec Sigismundus Bathoreus, cum suis copijs, Germano quoque equitatu a Caesare submisso, unitis, ac Moldavi quoque adessent. Sinan Bassa his intellectis, Bugarestram se recipit, quem Sigismundus cum Michaële, ibidem plenis castris aggredi decernunt : sed Sinanes metu percussus, fuga inde se proripit, fugientem insequuntur nostri, et assecuti adhuc magnam partem exercitus, eundem fundunt, caedunt, ac mergunt, ingentique praeda recepta, et multis Christianis e servitute liberatis, domum laeti revertuntur [...].

[...]. 1598. Sigismundus Bathoreus, Caesari Transylvaniam tradit, ipseque in Silesiam contendit, et Maximilianus Archi-Dux ad capessendam eam Provinciam a Caesare mittitur. Sed hoc jam in Transylvaniam appropinquante, Sigismundus ingenti animi inconstantia, ex Silesia, dissimulata persona, Claudiopolim redit, et Transylvaniam rursus sibi vindicat.

Michaël Vajvoda Transalpinæ Walachiaë, in clientelam Caesaris, uti Hungariae Regis se submittit [...].

1599. Sigismundus Bathoreus, missis Pragam ad Caesarem Legatis, de renovando foedere agit, verum paulo post mutata sententia, ne quidem ablegatorum reditu expectato, Provinciam Cardinali Bathoreo cedit, qui tamen ea non diu potitur, statim enim invasus a Michaële Vajvoda Transalpinæ Walachiaë, victusque in campis Cibiniensibus, diu oberrans, fame, ac siti confectus, triduo post adversum certamen, trucidatur.

SUMAR DE CRONOLOGIE MAGHIARĂ CUPRINZÎND ȘTIRI DIFERITE

1595 [...]. În acest timp Sinan pașa, adunînd oaste mare, se puse în mișcare de la Constantinopol și atacă mai întîi pe Mihai, voievodul Valahiei, și hotărî să supună vechiului jug această provincie, ca și Moldova și Transilvania. Însă Mihai, primind ajutoarele datorate prin alianță de transilvăneni, în fruntea cărora se afla Király, se îngriji din timp cu armele de venirea lui Sinan și ocupă la început tîrgul Floci¹, așezat nu departe de Nicopole, și-l distruse din temelie; apoi cuceri Arsona și îi dădu foc; apoi pedepsi puternicul oraș Silistra printr-o pagubă asemănătoare; pe deasupra îl învinse și-l puse pe fugă pe Ahmed Eunucul, cu turcii, tătarii și bulgarii care veniseră împotriva-i și se întoarse triumfător la București².

Între timp, Sinan pașa sosește în Valahia și ocupă cu ușurință Bucureștiul și Tîrgoviște³; Mihai și Király se retrag grabnic în munți cu oastea, pînă să sosească Sigismund Báthory cu oștile sale, unite cu cavaleria germană trimisă de împărat și chiar și moldovenii.

Sinan pașa, pricepînd acestea, se retrage la București, iar Sigismund cu Mihai hotărîsc să-l întîmpine acolo cu oastea întregită; dar Sinan, cuprins de spaimă, o rupe la fugă de aici; ai noștri îl urmăresc pe fugar și, ajungînd din urmă o mare parte din oaste, o risipesc, o măcelăresc și o îneacă; și, luînd pradă uriașă și eliberînd pe mulți creștini din robie, se întorc acasă bucuroși⁴ [...].

1598 [...] Sigismund Báthory predă Transilvania împăratului, iar el însuși se îndreaptă spre Silezia și arhiducele Maximilian este trimis de către împărat ca să ia în stăpînire această provincie. Dar tocmai cînd se apropia de Transilvania, Sigismund, de o mare nestatornicie a firii, se întoarse pe ascuns din Silezia la Cluj și ceru înapoi Transilvania pentru sine. Mihai, voievodul Valahiei Transalpine, se pune sub protecția împăratului, ca rege al Ungariei⁵ [...].

1599. Sigismund Báthory, trimițînd soli la Praga la împărat, cere reînnoirea tratatului, însă, cu puțin după aceea, schimbîndu-și hotărîrea, nemaiășteptînd nici măcar reîntoarcerea trimișilor, cedează provincia cardinalului Báthory; acesta nu o stăpîni totuși prea mult, căci, atacat fiind imediat de Mihai, voievodul Valahiei Transalpine, și, fiind învins pe cîmpia Sibiului, rătăcind mult timp mistuit de foame și de sete, la trei zile după încăierare, este omorît [...].

¹ Cetatea de Floci, așezată la vărsarea Ialomiței în Dunăre, era locul de desfacere a lînii nedărăcite aduse de mocanii din Transilvania. Căzută sub stăpînire otomană, ea făcea parte din sistemul de cetăți de pe malul românesc al Dunării, unde turcii își instalaseră garnizoane.

Profitând de faptul că era apărată de o slabă garnizoană, Mihai o atacă și o distruge la 1/10 decembrie 1594.

³ Descrierea acțiunilor militare întreprinse de Mihai era confuză atât sub raportul localizării, cât și al plasării în timp. Firul narațiunii ne amintește de luptele prădătoare invaziei otomane din vara anului 1595, când Mihai atacă trupele otomane de pe malul drept al Dunării și distruge bărcile și accesorile pregătite pentru trecerea fluviului (1/10 iunie), iar Nicopole este incendiat (1/11 iunie). Pe de altă parte numele localităților amintite ne îndeamnă să avem în vedere campania din lunile ianuarie – aprilie ale aceluiași an, iar înfringerile și umilirea lui Haffz Ahmed pașa (eunucul) ne duce cu gândul la marea campanie din octombrie – noiembrie 1598.

⁴ Szentiványi face abstracție de episodul cel mai important al luptelor din 1595 și anume de victoria lui Mihai la Călugăreni (13/23 august).

⁵ După cucerirea și distrugerea puternicei cetăți a Giurgiului (10/20 octombrie 1595). Vezi și n. 12, p. 102 și n. 18, p. 103.

⁶ Tratatul de alianță din 30 mai/9 iunie 1598, încheiat la mănăstirea Dealu. V. n. 2, p. 469

S. N. S.

Siebenbürgischer Würg: Engel /

Oder

Chronicalischer Anhang des 15
Seculi nach Christi Geburth aller theils
in Siebenbürgen / theils Ungern / vnd sonst Sico
beihörigen angränzenden Ländern / vürgeauffener
Geschichten.

Woraus nicht nur allein die gewaltigst-
blutige Anschläge / Kriege / vnd Zeitungen / dessen
vielfaltiger Feinde / sondern auch die gehämmtste Rath / Schlüsse von
der Ketter / Könige / Fürsten / vnd Warvoden zu erkundigen / durch
welche ist bedrängte Vaterland theils wohl requirert / theils vollends
in Abgrund des Verderbens gestürzet worden. Auch welcher gestalt
nebst der Angelturischer Confession die übrige im Lande
angenommene Religionen drinnen et
wachsen seyn.

Nebenst der Ober-Regenten-Sachsischer NATION,
hervorauß der Hauvt, Hermannstadt / löblichen Magistrats / ordentlich
Erziehung / wie Selbstige nehmlich ihre Ampts- Geschäften versehen
haben. Welches kurz doch wahrhaft vnd ordentlich abgebildet /
vnd heraus gegeben

MATTHIAS MILES Medicus: Jurisprudentie cultor.

HEMMAN. STADT /

In Verlegung S. Andreæ Fleischers /
Bedruckt bey Ederhans Jüngling / 1670.

MATHIAS MILES

Mathias Miles s-a născut în 1639 și a murit în 1686. A fost directorul gimnaziului din Mediaș, apoi secretarul principelui Kemény János și, în sfârșit, consilier la Sibiu.

În 1670, sub titlul *Siebenbürgischer Würg-Engel*, Mathias Miles a publicat o cronică substanțială despre istoria ungurilor și a Transilvaniei.

Ediția folosită : *Siebenbürgischer Würg-Engel oder Chronicalischer Anhang des 15. Seculī nach Christi Gebürth, aller theils in Siebenbürgen, theils Ungern und sonst Siebenbürgen angränzenden Ländern fūrgelauffener Geschichten, Worauss nicht nur allein die grewligst-bluttige Anschläge, Kriege und Zeittungen dessen villfältiger Feinde, sondern auch die gehäymbste Rath-Schlüsse beyder Keyser, Könige, Fürsten und Waywoden zu erkundigen, durch welche diss bedrängte Vatterland, theils wohl regieret, theils vollends in Abgrund des Verderbens gestürztet worden; Auch welcher gestalt nebenst der Augspurgischer Confession die übrige im Lande angenommene Religionen drinnen erwachsen seyn. Nebenst der Ober-Regenten Sachsischer Nation, bevorauss der Haupt-Hermanstadt löbligen Magistrats, ordentlicher Erzehlung wie Selbige nehmlich ihre Ampts-Geschäften versehen haben. Welches kurtz doch wahrhafft und ordentlich abgebildet und heraus gegeben, Sibiu, H. Andreas Fleischer 1670, p. 176; 192; 212-214; 231; 233-238; 240-247; 249-254.*

SIEBENBÜRGISCHER WÜRG-ENGEL ODER
CHRONICALISCHER ANHANG DES 15. SECULI NACH
CHRISTI GEBURTH, ALLER THEILS IN
SIEBENBÜRGEN, THEILS UNGERN UND SONST
SIEBENBÜRGEN ANGRÄNTZENDEN LÄNDERN
FÜRGELAUFFENER GESCHICHTEN, WORAUSS
NICHT NUR ALLEIN DIE GREWLIIGST-BLUTTIGE
ANSCHLÄGE, KRIEGE UND ZEITTUNGEN, DESSEN
VILLFÄLTIGER FEINDE, SONDERN AUCH DIE
GEHÄYMBSTE RATH-SCHLÜSSE BEYDER KEYSER,
KÖNIGE, FÜRSTEN UND WAYVODEN ZU
ERKUNDIGEN, DURCH WELCHE DISS BEDRÄNGTE
VATTERLAND THEILS WOHL REGIERET, THEILS
VOLLENDTS IN ABGRUND DES VERDERBENS
GESTÜRTZET WORDEN; AUCH WELCHER GESTALT
NEBENST DER AUGSPURGISCHER CONFESSION DIE
ÜBRIGE IM LANDE ANGENOMMENE RELIGIONEN
DRINNEN ERWACHSEN SEYN. NEBENST DER OBER-
REGENTEN SACHSISCHER NATION, BEVORAUSS DER
HAUPT-HERMANSTADT LÖBLIGEN MAGISTRATS,
ORDENTLICHER ERZEHLUNG WIE SELBIGE NEHMLICH
IHRE AMPTS-GESCHÄFFTEN VERSEHEN HABEN.

WELCHES KURTZ DOCH WARHAFFT UND ORDENTLIG ABGEBILDET UND HERAUSS GEGEBEN

[...]. Alexander Wayda ein geborner Moldawer regierte gantz tyrannisch und heydnischer Weise seine Vnterthanen in Wallachey und liess tödten, wär Ihm beliebet, stracks wie das Vieh. Letzligen trachtet er auch seinem Bahn, dem Michaeli nach dem Leben, so ein Sohn des Christligen Waydens Petri, des Vorgängers Alexandri war, befahl denjenigen heimlich zu binden und zu sich zu führen, wegen eines eingefasten Argwohns. Michael aber wurde bey Zeit gewarnet, derowegen entflohe er in Vngarn, von dannen nach Constantinopel. Wie dieses die Boyern in Wallachey vernommen, haben sie beym Kayser Amurathe III, mit viller Bitt und grossen Geschencken angehalten, derowegen wurd Michael zum Wayden in Wallachey erkläret und nit gebräuchligen Ceremonien eingeweyhet. Wie das Alexander vernommen, misstrawet er, aus Bezeugung seines bösen Gewissens und übel geführtem Regiment, sich zu widersetzen, darumb flohe er davon und nach etlicher Zeit füget er sich auch mit seinem Hoffgesind nach Constantinopel und fieng wiederumb nach dem Regiment zu trachten. Derowegen bawet Ihm Michael bevor [...].

[...]. Wie nun Sigismundus sich hinauss in Oppeln und Ratiborn begeben und die Commissarii alles nach ihrem Wuntsch in Siebenbürgen angenommen und geordnet hatten. erkanten sie für rathsahm, weil Michael der Wallachische Wayda auch vormahls mit Sigismundo in Bündniss gestanden, dass sie denselben auch in Kayzers Rudolphi Freundschaft solten einziehen und mit ihm ein Friedens-Bund auffrichten. Derowegen namen zu sich die zween Zuhai und Istvanfi, einen von den 12 Rathsherren (welch 12-Virat den Commissariis zugeordnet war) den H. Kornis Caspar, begeben sich den 2 Tag May in Bukuresd zum Michael Wayd unnd machen ein ewigen Friedens-Bund mit ihm, dass er nehmlich hinfüro allein nach Wuntsch und Begehren Rudolphi sich wolle halten und leben, welcher denn herkegen auch verpflichtet solte seyn, ihn und seine Wallachey zu beschützen und zu handhaben, im Fahl er dem Türcken aus eigenen Kräfften nicht könnte widerstehen [...].

Unter diesen Leufften aber, da Wardein vom Mehemet Passa, Buda von dem von Schwartzenburg belägert und Siebenbürgen von Sigismundo, wo nicht mit öffentlicher Macht, doch mit ewiges Lobs würdigen Rathschlägen (denn der, der klugste Regent ist, so seine Vnterthanen nicht mit vnendlichen Blut-vergissen, sondern ohne einiges Mans Noth, mit friedligen Anschlägen beschützt) im Frieden erhalten wurd, wolte Michael Wayd in Wallachey, so ein fürtreflicher Held und ruhm-thättiger Soldat war, nicht alleine dem vnnützen Missiggang ergeben seyn, sondern auch etwa Lobwürdiges aussrichten, derowegen versamlet er ein zimlige Armee auss seinem Land-Volck und schiffte stillschweigend über die Donaw in Türckey. Damahls verwachten Thracien zween darzu vom Türckischen Keyser verordnete Passahen, Caraiman und Hafiz-Amhad, so ein verschnittener war; diese verhütetten fleissig dieselbige Gräntzen, damit Michael nicht über die Donaw mögte setzen und brachten ein solch Menge Türcken in ihrem Läger zusammen, dass Jedermann vermeinte sie würden nicht nur allein ihr anbefohlene Landschaft bestermassen für den Wallachen verwachen, sondern auch jenseit der Donaw die Wallachey anfallen und mächtig bekriegen. Dannenhero erachtete Michael fürs räthsambste, den Krieg in einem frembden Land fort zu setzen, als sein Land zur Sitze

des Kriegs zu erwehlen, denn wenn er auch nur ein kleine Macht zur Hinter-Hutt im Lande liess, were die Donaw Vor-Huts gnug, den Feind von Wallachey abzuschneiden. Derowegen läst er 1 500 kleine Schiff auff die Donaw zusammen bringen und setzet also wieder aller Menschen Verhoffen sein Volck hinüber und praesentieret seinem Feind, ernanten 2 Passahen bey Nikopell der Haupt-Stadt dero Landschafft unter die Augen, in einem zu schlagen wohl gelegenem flachen Felde [...] die zween Passahen führten vnter ihrem Panier 40 000 wohlgerüstetter Knecht, Michael hatte auch 32 000 wohlgeschickte Soldatten, darüber etlig vortreflige und in villen Schlachten zum Krieg erfahrene Officiers waren, und wie blad sie an die Spitze zusammen tratten, vermögten die Türcken fast nicht in ein paar Stunden die Schlacht auffhalten, welche denn Michael nicht allein ritterlig in die Flucht schlug, sondern auch den fürnehmsten Passa Caraimannum auff der Wallstadt erlegte dass einig der verschnittene Passa mit sehr wenigen schwerlig mit seinem Leben entrinnen könnte; liess aber Michaeli einen über die Massen reichen Schatz von Gold, Kleidern, Cameln, Eseln, Rossen, Wehren, Waffen und Fähnlin hinter sich zum Beuth-Pfenning.

Dvreh diss erhaltene Schlacht erkühnte sich Michael auch Nicopel rings vmb zu belägern und beschoss drey gantzer Tag die Mawren ernstlig mit Stücken, so er dazumahl bey Wegen hatte und ängstette die Belägerten nach aller Schwierigkeit: Weil er aber [...]. Sich wenig mit nothwendiger Munition zu dergleichen Belägerung versehen hatte, musste er derowegen auss Mangel des Puffers die Belägerung auffheben [...]. Unnd damit kein Vngemach derjeniger Schild-Wacht so die Schiffe auff der Donaw verhütetten (wie droben gesagt) zustusse, hat er noch 3 000 ausserlesene Knecht dahin verordnet, den Port und Schiffe zu verwahren. Er aber hat sich mit den Vbrigen tieffer hinein begeben unnd gerad biss an Berg Hemum gestreiffet, welches Orth die Einwohner Zaridal nennen und hat alles mit Fewr, Flam unnd Schwerd verbannet. Bey Zaridal (so in vnserer Sprach ein Gottes-Stadt heist) hat sich dessen Orths regierender Passa herfür gethan und die Türcken zu beschützen, ein grosse Menge meistentheils von Christen zusammen bracht, so nur die Waffen ergreifen oder tragen könten unnd hat sich vnterstanden damit Michaelum vom weittern Streiffen in Thracien aufzuhalten. Und ob schon der Passa alle Gelegenheit sich mit Michael in öffentlichen Streit zu begeben hinterflohe und vill Irrwege in Gebürgern und Wäldern suchte, hat ihn doch die tolle Vermessenheit dahin bewogen, dass er sich hervnter ins flache Feld begeben, Michaeli eine Schlacht gelyeffert unnd demselben ein herrligen Sieg und reiche Beuth zugebracht hat, darzu der Passa vill 1 000 der Seinigen zugebüst unnd kaum mit dem Leben davon können kommen. Da hat Michael erst grawsahmlich angefangen zu grassieren hat gantze 40 Tag hin und wieder gebeuthet unnd sich letzt beym Schloss Clodova heraus geworffen; alwo sich auch vnterfangen der Beegh aus Clodova etwa nahmhafftes ausszurichten, aber wie vermessen er sich ins freye Feld begeben, also ehrenvest, ist er daraus geschlagen, dadurch seinem Mahomethi etlige 1 000 Muselmannen auffgeopffert worden.

Darnach hat Michael dessen Landes Einwohner, ob sie schon der Griechischer Kirchen Glaubens-Bekäntruss angenommen, doch weil sie auch mit vns Christum bekenneten, auff 12 000 mit Weib und Kind sampt aller Haabschafft, wie vill derer auff den Last-Wägen in der Eylle fort zubringen gewesen, von dannen mit sich weg geführet unnd ihnen

ein stück Landes in seiner Wallachey nebenst der Donaw zu bewohnen eingeräumt, damit nicht mehr der Türck dieselbige beherrschen mögte. [...] denn wie Michael in sein Land kam, ehe er seine Heerer in die Winter — Quartier liess heim ziehen, hat er ohne sonst Schenckaschen einem jeden Kopff, wie gering unnd schlecht er auch gewesen, 85 Teller geprägtes Silbers lassen ausstheillen. Zu Bezeugung aber seiner Schuldigkeit hat er Sigismundum Siebenbürgischen Fürsten von dieser Beuth nicht ausgeschlossen, sondern demselben nach Sebessvár (da er noch im Läger aus Furcht des Türckischen Einfahls gelegen) zur Verehrung einen schönen seidenen Fahn geschickt, welche Standarth der Türkische Keyser einem der droben erschlagener Passahen gegeben, als er ihn zum Beschützer derselbiger Landschaft fürstellet, zu oben hatt er ein silbernen vergülten Spiss in eines Hertzens Form. Auch begabte er ihn nebenst dem Fahn mit einem ausserlesenem Türkischen Säbell, dessen Scheide von klahrem Golde überzogen, mit Edelmstein gesteckt war [...].

Damit aber Andreas auch seine Nachbahr mögte zu Freunden behalten, hat er Johannem Nagy von Keres-Banya zum Moldawer Wayd Jeremia geschickt und mit demselbigen ein stettigen Frieden lassen schliessen, zu wessen Bekräftigung denn der Cardinal seinem halben Bruder von der Mutter Johanni Iffiu des Waydens einige Tochter lassen vermählen. Darnach im Junio hat er auch zum Wallachischen Wayden Michaeli ein herrliche Legation nehmlig Georgium Ravasdi und Nicolaum Vitez abgefertiget und vmb einen Friedens-Bund mit ihm lassen handeln, welcher aber die Sach fürsetzlig verzog und vnsern Legaten kein richtige Antwort wollen geben. Doch hat er letztlich, wie ihm die Abgesandten kein Ruhe liessen, den 14 Iuly den angebotenen Frieden angenommen und auff die H. Evangelia geschworen, dass er Siebenbürgen nimmermehr wolle beschädigen, worauff auch seine 10 fürnehmste Boyeren mit Eydes-Pflicht verbunden, nur das einig Andreas sich nicht abzwacke von der Christenheit, sondern zu gleicher weiss den Türcken sampt ihnen bekriege [...].

Denn vnter diesen Geschichten war Michael der Wallachische Wayd sorgfältig, wie er doch sein Land wegen des mit Rodolpho geschlossenen Bundes, im Frieden mögte können erhalten, denn er besorgte sich immer, Andreas mögte sich an Türcken schlagen unnd wenn derselbe ihm den Teutschen Succurs durch Siebenbürgen nicht wolte sicher durch lassen passieren, würde er gantz vom Türcken, oder vom Moldawer, oder auch vom Siebenbürger selbst an auffgetrieben können werden. Derowegen trachtet er auff alle Wege, wie er ihm Siebenbürgen vnverworfen unnd die Teutsche Hülffe desto beqvämmer ihm zuschieben mögte und darumb nam er alle verlauffene Kriegs-Gurgeln an bevoraus von Vngern und Siebenbürgern. Zu welchem denn der Teutsche Keyser, Michaeli ein grossen Vorschub gethan mit einer zimbliger Summa Geldes, damit beyde Sigismundum und Andream, so woll auch gantz Siebenbürgen zu bekriegen, weil sie ihn so offtermahlen beleidiget hatten. Jedoch ist dieser Vnwille Rodolphi so heimlich gehalten worden, dass Sigismundus und der Cardinal itzt ermeltes Geld, so auff fl. 70 000 sich belieffe, nicht nur freywillig zu ihrem Verderben durch ihr Land liessen passieren, sondern beförderten noch dessen Führer Georgium Racz mit Ross, Wagen unnd Hüttern von Clausenburg biss in Wallachey, dasselbe sicher Michaeli zu überlieffern. Dabey Rodolphus dem Wayden Befehl gegeben, Siebenbürgen seiner verübter Verrätherey wegen auff die eheste unnd beste

Gelegenheit abzustraffen, als denn solte auch Georgius Basta Caschawer General mit seinen Teutschen unnd Stephanus Bochkai mit den Wardeiner Heyducken von der andern seitten ins Land einbrechen unnd Andream in der mitten gantz vertilgen.

[...]. Und weil hiezzwischen von Michaelis Kriegs-Rüstung vill ins gemeine geredet wurd, wolte Andreas (ob er schon von Michaelē auch zuvor zimbliger massen verschiet war, sich keines Vnfahls von ihm zu befürchten) doch gleichwoll des Waydens Anschläge gerne lassen erschē, schickte derowegen Thomam Ciomortani einen Zecklischen Edelman hinein und liess seinen mit Rodolpho getroffenen Friedens-bund dem Wallachen anzeigen. Andreas aber hatte seinem Legaten befohlen, er solte genawe Achtung haben auff alle Wort, Geberden, Vmbstände unnd Gesicht darauss abzunehmen, was Michael im Schild führe. Aber da könte sich Michael dermassen in die Larve schicken, dass man den geringsten Vnnuth an ihm nicht spühren könte. (Zwar etlige wollen für gewiss fürgeben, Andreas habe durch Ciomortanium Michaeli lassen befehlen: er solte ihm als bald Wallachey rawmen und darauss mit aller seiner Haabschafft, Weib unnd Kindern weichen, welches denn den Wayden also zu Zorn erhitzt hette, dass er sich kaum enthalten gekönt, dass er Ciomortanium nicht mit eigener Hand erwürget habe. Und diss sey auch die gröste Vrsach zum fürgenommenem Kriege gewesen).

Avs dessen Furcht denn der Cardinal seine Land-Völcker zusammen gezogen und ein Läger bey Millenbach auffgeschlagen hat, darin sie den gantzen Sommer mit höchstem Schaden ihrer Hauss, Nahrung hin brachten. Weil aber niemand wuste, aus was Vrsachen unnd zu welchem Ende sie da lagen, wurden sie vnwillig unnd zohen auch wider des Fürstens Willen gegen dem Herbst nach Hause, allda ihrer Arbeit zu pflegen und schmähletten hefftig auff Andream, weil er so vnnutzlig sie den Sommer im Läger hinzubringen gezwungen hatte. Und damit auch Michael desto vngeschickter den Cardinäln mögte können überrumpeln, gab er für, er schicke sich mit seiner Kriegs-Rüstung den Türcken zu überziehen unnd wolte des nächsten Tages hinüber in Thracien schiffen, allda alles zu verheeren. Welches denn Andreas als ein einfältiger Mönich alles glaubte, derowegen Michaeli noch darzu mit freundlicher Glücks-Wüntschung vill Kriegs-Ristungen als Heer-Paucken, Fahnen und Pulffer zuschickte, auch vill trefflige Vngrische Helden zu Obristen liess zu kommen als Georgium und Johannem Maco, Franciscum Lugasi, auch andre mehr und ob schon dieser Maco bald hernach Andream durch heimliche Schreiben ernstligen vermahnte, sich ehestes fürzusehen, denn in aller Warheit würde Michael mit dieser Armee Siebenbürgen bekriegen, war er doch so leucht-sinnig dass er mehr den gleussnerischen Wortten Michaelis, als jemandes trewen Warnungen wolte glauben.

Weil aber es nun fast nicht länger könte im verborgenen gehalten werden schickte Michael 2 stattlige Boyeren Damian Visztern, sampt dem Breda zum Cardinäln und liess ansagen: dieweill des Türckischen Vezzern Ibrahimī Macht so gross sey in Vngern, dass ihn die Teutschen allein nicht dörfften angreifen, als sey er mit seiner Armee auch dahin vom Keyser erfordert worden, derowegen begehre er einen freyen Pass durch Siebenbürgen zu haben, dakegen er gelobe ohne einigen Schaden friedligen durch zu marchieren; worauff Andreas geantwortet mit verneuen, dass die Christen solch grosse Noth vom Türcken in Vngern bestünden, dass sie Michaelis Hülffe von Nöthen hetten. Wo er aber ja den Türcken

wolle bekriegen, solte er in Thracien einfallen unnd daselbsten schaffen, dass die Türcken aus Noth dass Ihrige zu retten gezwungen würden. aus Vngern nach Hause zu ziehen. Aber auch diese handgreiffige Legent könnte Andream nicht auffwecken sein Land zu bewachen, dass er sich mit nothwendiger Hülffe solte gestärcket haben, sondern verbrachte die Zeit mit unnützen Botschafften und schickte abermahl Pancratium Sennei zu ihm hinein, eigentlich zu erforschen, was Sinnes doch Michael gegen Siebenbürgen sey und was er im Schild führe? Weil die gemeine Post allenthalben vnbgieng, er wolte diss Land bekriegen [...].

Da aber von Tag zu Tag je mehr und weiter das Geschrey von Michaelis Kriegs-Rüstung in Siebenbürgen auss schallerte, dass auch die Kinder auf der Gassen davon zu schwatzen wusten, wurde der Cardinal auffgemunttert, doch nur der Sachen eigentliche Beschaffenheit zu erfahren, noch eins in die Wallachey zu schicken und verordnete darzu Casparum Cornis, sich auffß newe mit dem Wayden zu verbinden und dem Cardinälh seine Freundschaft zu erwerben. Darauff sich denn Michael sehr freudlichen erzeigte und versprach: Weil ja alle seine Wort ja alle seine Bündniss-Schreiben und hohes schwären keinen Glauben beym Cardinälh erlangen mögten, wolle er auff bestimpten Tag mit seinem gantzen Hoffgesind, seinem Gemahl unnd einigem Söhnlein Petrasko bey den Rothen Thurm kommen, dahin solte Andreas seinen Bruder Stephanum Bathori aus Hermanstadt schicken, dem er alle Heimlichkeit entdecken und durch ihn einen stättigen Bund schliessen könnte (denn er vermeint, wenn er nur Stephanum durch diese Rencke fangen könnte, so würde er niemanden im Weg haben, dem nach Andreae Todt Siebenbürgen würde anhangen) so wolte er sein Gemahl, sampt dem Sohn Petrasko Andreae zu Geiseln geben, dass er ewigem Frieden mit Siebenbürgen wolle halten. Vnter dessen solte der Fürst diesem Pfand ein ehrliche Vnterhaltung und Leib-Gvardy vermachen und den Sohn Petrasko in Lateinischer Sprach zu Fogaras vnterweisen lassen. Damit wurde Andreas gänzlichen bethöret, dass Er hinführo weniger seinem Bruder selbst, als Michaeli trawette.

Wayd Michaelen hatte zu diesem Siebenbürgischen Krieg meistentheils gereizet Michael Bahn, so ein verschmitzter unnd gelährter Kopff war, denn er weit ausgewandert und der Welschen Sprachen wohl erfahren war; danneuhero ihn auch Michael zu einem Bahn der Cralyovienser Herrschafft (welche Völker fast die halbe Wallachey nebenst der Donaw hinauff gelegen, bewohnen) erhoben hatte [...].

Damit Michael gleichwohl nicht das gantze Siebenbürgen zum Feind habe, hat er jedes mahls durch seine dem Cardinaln zugeschickte Legaten auch die Zeckel und Sachsische Städte freudlichen lassen ermahnen, die eingegangene Bündnisse mit Röm. Keys. Majest. vnverbrochen zu erhalten, derer auch er ein trewer Vasall sey und zu Bezeugung seiner Gewogenheit schickte er auss Chronstadt einen ansehligen Bürger von vhraltm Geschlächte Christophorum Hirscher mit heimlichen Brieffen nach Praag zu Rudolpho und kündigte daselbsten des Waydens Fürnehmen an, brachte auch ein annehmliche Antwort davon aus, abermahl zum Wayden, der ihn denn mit einem zimbligen Stück Goldes seiner Mühe ergetzte. Darumb kahnen nach wenigen Tagen hernach Michael Bahn und Georgius Racz ins Läger bey Millenbach (mehr Andreae Macht auszuspähen als ein warhaffte Werbung zu thun) und zeigten an Michael sey gantz entschlossen, mit seiner gantzer Macht dem Obersten Vezzern Ibrahim durch Raytzen Land in Vngern nachzusetzen, derowegen

begehre er von Andrea Versicherung, dass unter wehrendem Kriege seine Wallachey von Siebenbürgern mögte vnbeschädigt bleiben. Welchem denn Andreas völligen Glauben gab unnd gerne darin willfahrette mit höchstem Lob Michaelis ritterlichen Beginns! Eben diesen Fuchs brauchte Michael auch bey ernantem Türckischem Generaln, liess denselben mit villfährigen Legationen heimsuchen und berichten, weil der Siebenbürgische Fürst Andreas so gar von der glänzender Port abgewichen unnd sich an Rodolphum geschlagen hette, als sey er entschlossen, wie ein trewer Vasall des grossmächtigen Keyzers diese Vnbilligkeit am Cardinäln zu rächen, dessen Land er derowegen überziehen und bekriegen wolte, vnterdessen aber der Port trew verbleiben. Zu wessen gleissnerischer Bekräftigung denn er hinter sich einen Türckischen Chaussen in seinem Land liesse, so die Zinse seinem Keyser vnterdessen einsamlen sollte.

[...] denn den 22 Octob. war Michael als Freytags auss seinen Gräntzen aufgebrochen und denselben Tag durch die Gebürge nicht hindurch können dringen, sondern den andern Tag, Sonnabends, lägert er sich an die Buzzen (ein Wasser in Burtzland) auff des Iohannis Beldi Wiesen und kompt also zuvor in Siebenbürgen, ehe man drinnen vernommen, dass er in Wallachey aufgebrochen war. Eben diesen Tag schriebe H. Valentinus Hirscher Obrist-Richter in Chronstadt an den Fürsten in Landtag, dass anitzo in den Burtzländischen Gräntzen alles still und friedligen sey, aussgenommen, dass man etlige Polnische Reutter vorgestern zwischen den Buzzen habe gesehen vmb reutten, hetten aber weder Menschen noch einiges Vieh angepackt [...].

Da Michael noch in Burtzland sein Volck liess ausrästen, hörte er, dass die Zeckell keiner Parth für der Schlacht wolten anhängig seyn, damit sie nachmahls nicht desto härtter vom Vberwinder mögten gehalten werden. Derowegen schickte der Wayd etlige Zecklische Edelleit von seinen Haupt-Leitten, als Georgium Maco, Johannem Thamasfalvi, Harali unnd Domos Istvan, sampt einem Boyeren, Racz Gyorgy, und liess ihnen fürtragen, welch vnleidlicher Dienstbarkeit sie von Iohanne 2-do, unnd folgenden Bathorischen Fürsten seyen vnterworfen gewesen, itzt aber wäre die Zeit verhanden, sich in vorigte Freyheit zu versetzen, welche Gelegenheit denn niemand, als allein die tölpische Gemüther liessen vnfruchtbarlig fürüber rauschen. Derowegen solten sie auch, dieses ihres kegenwertigen Glücks wahrnehmen, sich alsbald zu ihm schlagen und den weibischen Pfaffen verlassen, so wolte er sie, als die ihn zu erst für ihren Herren erkant hetten, auch für alle andere, zu Gnaden annehmen und sie derselbiger stettig lassen genissen. Mit diesen unnd dergleichen Verheissungen brachte Maco die 3 Stühler Zeckell (genant) bey dem Schloss Varhegy zusammen [...] folgten alsbald 1 000 woll aussgerüstete Zeckel des Waydens Läger nach.

Am Sontag für der Schlacht schickte Michael von Tartlen seine Botschafft nach Chron-Stadt hinein, zu Herren Valentino Hirschern oberstem Richter und läst dadurch dem gantzen Rath vnmelden, sie solten ihre Stadt ihm übergeben unnd sich seiner Gnade theilhaftig machen, dadurch an Ihm lieber einen Freund als Feind haben. Wo diss nicht alsbald geschehe, solten sie wissen, dass er in der Stadt alles verunruhigen, ihre Vorstädte einäschern und ihr vnterworffenes Gebieth gantz ausöden wolle. (Denn dieses thet Michael, damit er nicht etwa diese Stadt feindlig hinter seinem Rucken mögte lassen, welche ihm dergestalt grossen

Schaden verursachen, wie auch gantz den Pass verlegen und ihm alle nach-geführte Proffiant aus Wallachey abstricken könnte). Darauff denn Chron-stadt ihre Legaten als Cyrillum Greissingk unnd Augustinum Physicum Ordinarium hinaussschickte, liess dem Wayden ein fuder Pakrotzen (rawe Decken) zur Nothurfft der Kriegs-Knecht gegen die einfallende Kälte danebenst vill Proviand praesentieren, unnd vermelden : er wolte doch Chron-Stat etwa gnädiger halten unnd sich ihrer, meisten-theils aber des armen vnschuldigen Pöffels in Dörffern erbarmen unnd dero Häuser nicht einäschern, noch so vnbarhertzig sie lassen aussplündern [...].

Montags für Tage war der 26. October liess Michael ein grosses Stück zum dritten mahl lösen zum Order des Auffbruchs darauff erhob sich dass Läger, kam den Tag über den Zaydner Wald unnd lägerete sich zu Nachten bey Szunyogszegh [...] Von dannen kam der Wayd zur dritter Läger-Stadt für Hermanstadt an, denn er eylette sehr Andream zu über-rumpeln, ehe er sich mit dem Land-Volk stärken mögte und führte in seiner Armee 25 000 Kozzacken, Wallachen, Moldawer, Pollacken, Wallonen unnd Raytzen, darunter doch nicht über 8 000 tapffere Soldatten waren, hatten aber ein überauss grosse Menge Wagen und Ross bey sich. Denn nicht nur der Wayd selbst, sondern auch die übrige vornehmste Boyeren führetten all eihre Weib und Kinder mit sich, als solten sie ewig Siebenbürgen bewohnen : Zwar thätten sie solches meistentheils aus Furcht, denn sie besorgten sich, weill kein Kriegs-Volk in Wallachey bliebe mögte der Tarter oder sonst ein Feind ins Land einbrechen und alles weg führen derowegen brachten sie ihre Weiber mit sich [...].

Wie nun auch Andreas gesehen, dass Michael weder durch freundliche Brieffe, noch ansehlige Botschafften, von seinem bösen Fürnehmen abzuwenden war, hat er sich auff die Bein gemacht, zuvor aber in des Papsts Legatens [...] Losament verfügt und hefftig geklaget wie betrieglicher Weise man mit ihm gehandelt [...] Er aber protestiere für Gott seinen H. Engeln unnd der gantzer Christenheit, dass wo villeicht die Christlige Respublic hiedurch etwa Schiffbruch würde leyden, solte er kein Vrsach dessen seyn; er wolle dem Feind vnter die Augen ziehen, dem lieben Gott und seiner gerechter Sach vertrauend, sich mit ihm zu schlagen. Damit satzte er sich in seine Carreth und fuhr von Weissenburg hinaus. Malaspina aber wolte allen Argwohn von sich wenden und vertröstet Andream, er wolle dem barbarischen Wayden entgegen ziehen und demselben anzeigen dass seine Friedens-Tractat albereit mit Rudolpho vollendet seyen. Derowegen solte Andreas guttes Muths seyn, denn damit wolte er Michaelen von Siebenbürgen abwenden und ihm befehligh geben, nach Hause zu ziehen. Das gefiehl Andreae wohl, darumb schickte er auch aus Rath Malaspinæ, Isacum Ceythi mit Brieffen zu Michaelen und liess ihm schreiben : Er solte das befriedigte Siebenbürgen nicht verunruhigen, sondern sein Heer zuruck führen und die mit Röm. Keys. Maj. eingegangene Friedens-Bündniss nicht zerrütten, sondern gutte Nachbarschafft mit Siebenbürgen halten und lieber daran einen Freund als Feind haben [...].

Nach dem derowegen Andreas den 25 Octobris von Weissenburg aufgebrochen, kompt er bald für Hermanstadt und lägert sich erst in die Borger Wiesen. Und wie sich beyde Heerer aneinander ersahen, wiche Michael etwas hinter sich in die-zwischen Heltaw und Thalmisch gelegene Sträuche und beschloss sein Weib Floricam, mit dem Sohn Petrasko,

und übriger Pagagy und Tross kegen dem Gebürge zu in die Mitten. Denn weil es Mitwoch war, darzu S. Sabinnen Fest (dass die Wallachen hoch feyrlig begehen) mit einfiel, wolte er derowegen denselben Tag nicht schlagen, sondern machte noch zu mehrer Sicherheit mit dem Cardinäl ein Tags ein Still-stand der Waffen und gab zu Geiseln 2 reiche Boyeren den Breda, und Gligoraska Posztelnik, darkegen wurden vom Cardinäl geschickt Moyses Szekely, und Melchior Bogathi, durch welche denn ebener massen Andreas embsigen den Wayden liess vmb Frieden ersuchen, denn er schon längst im Christligen Bündniss stehe. Hätte aber Michael etwa ein heimlichen Groll oder Vnwillen wieder Andream, solte er sich mit geleidlichen Mitteln lassen befriedigen und darumb nicht den güldinnen Frieden zerrütten. Darauff denn Michael kurtz antwortet : Mit demselben könnte er keine Freundschaft schliessen, so sich aus Gottes und seiner Christen-Bündniss gezogen, und sich zu derer Nachtheil, zu den vngläubigen Türcken geschlagen hette [...].

Damit gleichwohl Michael nicht gantz halsstarriger Weise den angebotenen Frieden verwürffe, hat er an Andream begehret : Er solte ihm Brieff und Sigill geben 1. Dass er von Rodolpho nimmermehr wolte abweichen. 2. Solte Andreas zu seinen Kriegs-Vnkosten fl. 100 000 baar zahlen. 3. Solte er ihm auch schwären, dass er von Wallachey in Ewigkeit wolle abstehen, noch dieselbige jemahls anfechten. 4. Solle Er in itzigem Heeres-Zug aller begangener Fehler, Schmaach, Schanden und Vnheils in Ewigkeit vergessen. 5. Dass er zuhand vom Siebenbürgischen Fürstenthumb solte abtreten und zuhand Sigismundum Bathori, den er mit Listen vom Stuhl abgesetzt hette, abermahl darin verschaffen und er ins Closter gehen, dahin ihn längst Stephanus Bathori, der Polnische König, sein Vetter verordnet habe. Denn ausser dieser Weise wolle er keines weges von Siebenbürgen friedligen abziehen. Woraus denn der Cardinäl vermerckte, dass diesem Vnheil anders nichts, als einig durch die Waffen abzukommen sey.

Derowegen satzte sich Malaspina des andern Tags als den 28 Octob. Donnerstags, nach dem Moyses und Bogathi, auff der Wallachischer Geysell Wiederstattung zu Andrea kommen waren, in Wagen aus Hoffnung den Krieg zu verhütten und Michaelen auff friedlige Mittel zu bringen und fuhr also fort mit wenigen Dienern begleitet des Wayden Läger zu. Wie solches Michaeli wurde angesagt, wolte er Malaspinam auch nur nicht für sich komen, geschweige ihm von dem was fürscreiben lassen, sondern verschickte ihn hinter das Läger an ein heimliches Orth und liess ihn da hart verwachen. Diese Hoffnung aber war Andreae am schädligsten, denn weil seine Herren aus Hoffnung des schliessligen Friedens den Krieg nicht sonderlig beobachteten, waren auch die gemeine Knechte nicht sorgfältig dabey, bestelten die Wachten schläfferig und begaben sich meistentheils auff das Futterasieren, vnterdessen aber thätt Michael wie ein listiger Fuchs alles zu dem Ende den Cardinäl zu betriegen und gab gutte Wort, führte doch hierzwischen sein Volck von den Hecken herauss, auff das flache Feld oben Schellenberg, macht seine Schlacht-Ordnung und liess die Stücke in gelegene Oerther anführen.

Vnterdessen rathschlagten Andreae—vntergebene vill auff den Borger Wiesen, was doch in diesen Sachen anzusahen sey? Albertus Hueth Herman-Städter Königs-Richter ruckte aus der Stadt und riethe, man solte mit dem Schlagen nicht eyllen, sondern das Läger hart an die Stadt-mawren anschlagen und darumb her eine Wagenburg führen, so

lange, biss die übrige Landes-Völcker, so man gewiss wuste, dass sie im Anziehen her marchierten, ankähmen (diesen Rath hett freylich Albertus nicht gegeben, dadurch diese Stadt in solch augenscheinliges Vnglück, mit Andrea zugleich zu stürzten, wenn er nicht einige Bundschafft oder Freundschaft mit Michaelē gehabt hette, wie etlige denn diese Verrätherey den Sachsen wollen zumessen), vnterdessen (sagt H. Alberth weiter) würde Michaeli die Proviand zerrinnen und sich in einem frembden Land nicht können in die Harre auffhalten. Dass nam Andreas zum Theil an, legte seinen Leinin Cardināls Rock von sich und führte sein Armee bey Hammers-Dorff vorbey über den Zabein gantz in Vnordnung, doch nicht nahe an die Stadt, denn er speiste sich noch immer mit Hoffnung des Friedens, weil ihm noch vnbewust war, was Malaspinæ widerfahren [...].

Da nun Michael vnserer Armee ansichtig wurd, gantz ohne Ordnung zertrennet daher ziehen, schickte er zuhand 2 Compagnien Pohlen ihr entkegen und folgte denen mit dem hellen Hauffen auff dem Fuss nach, zu stunds wurde auch die Lufft gar rauch unnd stauberisch. Damit aber Andreas sein Volck desto behertzter mache, ritt er bey alle Fähnlin und liess den meineidischen Friedens-Brieff, welchen Michael durch den Ravasdi und Vitez ihm zugeschickt hatte fürlesen unnd sagen: Wie meineidischer Weise nun der Wayd diesen Bund unnd Eydes-Schwur breche, darumb solten sie kühnlig diesen Barbarn angreifen, denn Gott würde den Meyneid gewiss rächen und ihnen mit seiner Hülffe beistehen. Wie nun Andreas sahe, dass Michaelis Schlacht-Ordnung allbereit gemacht war und sich ihm vnter die Augen in voller Batagly praesentirte, befohl er erst den Ungern ihre Fahnen ausszuschwingen und die Völcker in die Glieder zu ordnen.

[...]. Und wie bald Michael ein Stück liess loss brennen, welches dass Zeichen zum Angreifen war, ranthen die Heerer zusammen mit grossem Krachen. Andreas liess auch die Heer-Paucken rühren, Trompetten, Schalmeyen und Jesus, Jesus, Jesus, ausschreyen, zu stund erhob sich ein Geprässell, Winseln und Achzen, als solt Himmel unnd Erden zusammen fallen. Unnd weil Michael ein vill besser gelegener Orth zum Treffen eingenommen, hette er ein grossen Schaden mit seinem groben Geschütz können verursachen [...]. Doch achtet sich dessen Casparus Kornis wenig im lincken Flügell, sondern hielte sich noch vnüberwunden und wolte zur rechter Hand seines Flügels abreitten, dass Volck als ein General zu beobachten da wird er vnversehens ohne einige Streuch-Wehr gefangen und zum Wayden geführet. Wie dass die Vbrige sahen, wurden sie gar verzagt und gar nahe fliehend, doch liess Michael ihn ehrlig halten und befohl alsbald seiner an Leib und Güttern zu verschonen, weil Kornis ihm woll bekant war, wegen der offtmahls bey ihm verrichteter Legationen [...].

Nun war es vmb glock 3 nach Mittag, wie Andreas des Waydens perschönligen Einbruch sahe, verzweifelte er am Sieg, derowegen begab er sich in die völlige Flucht durch den Rothberger Wald biss auff Lesch-Kirch, da denn im Altzner Morrast sein schönes Bey-Pferd mit allen Partecken bliebe stecken (dessen Kleinodien dieselbige Pawren ville Jahr verzinsetten, dass sie hernach nicht manche Pflug-Schaarer erstumpfetten) [...].

Da schickte Michael allenthalben aus die Feinde zu verfolgen auff alle Strassen, überkahn alda 32 grosse Stücke und begab sich auf den Fürstligen Stuhl nach Weissenburg. Von dem Siebenbürgischen bestern

Adell wurden, über die vorgemelte, erschlagen Franciscus Tholdalagi Comes Dobocen. Johannes Lascovi, Michael Kőpöci, Johannes Gerendi Daniel Baco unnd andere mehr, sonst von gemeinem Volck 3 027. Von den Wallachen blieben auff dem Platz 200. Welche man in den Hauffen, so zwischen Herman-Stadt unnd Schellenberg ligt, vergraben hat. Weil aber die Grube so will Menschen Kindern vill zu enge war, hat man ein grossen Hübell mit toden Cörpern auch oben legen unnd es mit Erde verdecken müssen, dahero denn der Hügell so gross worden, denn wenn man ein Zeill toden alle mit den Köpfen zusammen gelegt, zohe man ein Hauffen Erde darauff, theils des Gestancks also abzukommen, theils auch aus Christliger Liebe, denn es alle Christlige Brüder waren. Unnd diese Niederlag geschach den 29 October am Fest Simonis unnd Judae[...].

Wie bald dass Gerücht von Michaelis Siege ins Land ausschallerte, haben sich zuhand die Wallachen vnsers Landes zusammen rottieret und heimlig auch öffentlig der Edler Leutte Gütter und Höffe auffgeschlagen unnd vill ihre Herren ermordet als Franciscum Tekei Comitem Thordens, Ladislaum Boronkai und andere mehr unnd dass zwar aus angetrawmbter Einbildung, weil sie nun mehro ihres Geblüths einen verwanthen Fürsten hetten, solten auch sie, die Wallachisch schellmische Tölpell über ihre Edelleut herrschen. Auch wie Stephanus Bathori des Cardinälen Bruder und Ladislaus Gjulaffi der ihrer Niederlag vernamen, so der Fürst hinter sich in Weissenburg gelassen hatte, vertagten auch sie diss Residenz Orth mit Wiederstand zu erhalten; Derwegen flohe Bathori in Somlio, Julaffi in Tsehvár, sich alda ausser dem Land für des Waydens Tyranny auf zuhalten. Da solches die Weissenburgische Einwohner sahen, schickten sie ihre Legaten, nehmlig Martinum Thüri, Georgium Szabo, und Georgium Nagylabu, zum Wayden ins Läger bey Hermanstadt mit herrlichen Geschencken, liessen ihm huldigen und bathen ihrer doch, als seiner künfftiger Hoff-Stadt zu verschonen. Wie das die übrige Festungen, Städte und Schlösser erfuhren, bevoraus weil Michael alles im Nahmen Rodolphi zu regieren fürgab, schlugen sie sich alle an ihn unnd namen Wallachische Besatzung hinein. Wie Michael nun zu Weissenburg den 1 November einzohe, kam ihm Demetrius Napragius daselbstiger Bischoffe mit allen seinen Geistlichen entgegen und entpfiehg ihn mit einer schöner Glücks-Wüntsung eines langwehri gen Lebens unnd befriedigten Regiments. Er ritte ein köstlichen hecht-graw Dobrishan im Einzug unnd liess für ihm 8 schöne Türckische Haupt-Ross her führen, mit Gold und Sammet ausgerüstet, hatte auch sich selbst in Keyserligen Pracht gekleidet, also dass auch seine Schuhe mit Edelgestein unnd Perlen gesteckt waren, über sich hatte er ein güldin Stück mit schönen Zobeln ausgefüttert hangen auff dem Kopff eben dergleichen Vngarischen Huth mit vill farbigen Plumaschen [...] hart vmb Ihn her kamen die Boyeren und fürnehmste Kriegs Obersten da man auch die Bathorische Fähnlein führte; also zohe er ein zum S. Georgen Thor. Im fort traben fragte Michaeli, wo er solte einkehren? Antwortet Bodoni: In des Fürstens Andreae Pallast. Darauff wurd Michael gantz entrüstet, sahe ihm sawr zu unnd sagt: Noch Fürstens! Haben wir ihn denn nicht überwunden? Unnd könnte sich fast nicht enthalten, dass er Bodonium nur des einigen Worts wegen in der Stell erschlug [...].

Wie nun Andreas bey hoher Zeit fast noch zum halben Streite sich in die Flucht begeben, willens in Pohland zu weichen unnd daher sein Fürstenthumb villeicht wiederumb mit der Zeit zu eröbern, sind ihm

nebenst den fürnehmsten Zeckeln vill Edelleut nachgefolget, als Georgius Palaticz, Nicol. Zalardi unnd andere mehr, damit er aber desto füglicher vnvermerckter Sachen fort kähme, liess er sie meistentheils von sich und behielt nur etlig wenige, mit denen er sich ins Schloss zu Udvarhely begab, willens von dannen den nächsten auff Moldaw zu nehmen. Biss er sich aber alda mit den Seinigten berathschlagte unnd seine Partecken zur füglicher Flucht mit sich zu nehmen, was zu Pferd fort zu bringen war, einpackte, seymet er sich gantzer 3 Tag alda (welches denn sein gewistes Verderben war) denn desto weitter erschalte Michaelis Sieg ins Land, so schon längst die Zeckell hatte auffrührisch gemacht unnd erfuhren alle, dass Andreas den sie nur einig des Bathorischen Geschlächts wegen so hefftig anfeindetten, vnter ihnen sich aufhielte. Da Er sich auch auff die Reise begab, eyllet er nicht sonderlig, sondern nur nach belieben seiner Gefährten, weil sie sich nichts feindliches besorgten, sondern gantz sicher waren, auch Andreas seiner Gesellen manheit, derer in die 100 waren, zu vill trawerte. Am andern Tag, da sie an die hohe Gebürge kamen Kegen Moldaw in Csik, welchen Orth die Einwohner Szent Thamas nennen, kehrte Andreas zu Abend den 6 Tag nach verlohner Schlacht den 3 November hier ein, willens ein wenig alda mit den Seinigten auszuresten, damit sie desto geruhlicher die hoch vorstehende Gebürge mögten können übersteigen : Dessen Orths Einwohner aber sind vill rawer, garstiger und grober als die Steinerne Felsen selbst [. . .].

Alhier war einer, Nahmens Blasius Ördögh (ein leibhaftiger Teuffell) Szekely, welchen Andreas aus seinem Bawrischen Staube zum ehrlichen Hoffdienst befördert und itzt für der Herman-städter Schlacht wegen Leibes Vnpässigkeit vom Fürsten in sein Heymath sich begeben hatte. Derselbige, nach dem er die verlohne Schlacht, wie auch Andreae Kegenwarth im Dorff vernommen, laufft alsbald (jedermannen vnbewust, aus was Vrsachen, denn ihn niemand beleidiget) zu den Glocken und schlägt Sturm, darauff denn ein vnglaubliche Menge Zeckell, wie dass tumme Vieh zusammen lieffen, denen Ballás im Lärm fürgab : Wenn sie Andream erlegten, würden sie nicht allein ein reiche Beuth eröbern, sondern sich ihrer viller, von Bathorischen erlittener Plagen woll rächen, wie auch künfftig dadurch ein gnädigen Fürsten an Michaelae erwerben. Wie Andreas der Zeckell Toben erfuhr, wolte er sich fort machen, weil aber den Zeckeln bewust war, wohin zu der Fürst seinen Weg nehmen muste, eylleten theils bevor unnd versperten die enge Clausen oben S. Thomas, da man zwischen 2 Bergen ein sehr engen Pass muss durchwandern, mit Zeumen, Baumen und Steinen, die übrige verfolgten den Cardinäl von hinten zu, denen er sich woll, ob er schon mehr zum Flichen als Streitten geschickt war, hart widersatzte unnd schossen tapffer kegen einander : Jene aber hieben mit Bärn-Spiessen Axten, Sensen und Gabeln zu und weil sie sahen, dass sie wenig zu Fuss könten ausrichten, hieben sie den Cardinälischen Rossen die Sähn-Adern an Füßen entzwey unnd erlegten also auch den so darauff sass.

Wie aber die Cardinälische, derer nicht über 100 waren, sahen, dass sie übermenget wurden, denn von beyden Theillen vill fiellen unnd der Zeckell über 800 war, namen sie die Flucht und meistentheils zu Fuss die hohe Berge hinauss, denen denn die Zeckell woll so einem nach eylleten unnd weill ihnen die Stege aller woll bekant, sie auch des Steigens

an Bergen gewohnet waren, haben sie fast alle Flüchtigen ereyllet unnd erschlagen. Andreas begab sich auch mit sehr wenigen in die Flucht über vnwegsahme Stock und Block unnd wie er fast nicht 2 Meyllen war vmbgeirret, wird sein herrliges Ross über die spitze Felsen unnd dicke Klötzer auff unnd ab dermassen abgemüdet, dass ers müste lassen stehen unnd zu fuss fort marschieren, dessen denn der zärtlige Priester sehr vngewohnt war, warff auch allen Zierrath von sich, so die Flucht hindert und hatte nicht mehr als 4 Diener bey sich [...].

[...]. brachte Ballás lebendig nebenst des Cardinälen blutigem Kopff dem Wayden den 9 Novemb. am 14 Tag nach gehaltener Schlacht und legt es ihn für sein Gemahl Floricam, unnd seinen Sohn Petrasko auff den Tisch. Welches denn Michael begiehrig ansahe, das Weib aber darüber bitterlig weinete unnd wie dessen Vrsach Michael forschte darumb weine ich, antwortet sie: Weil dergleichen Noth, so diesen Cardinäln erstücket hat, dermahleins auch dich und diesen meinen Sohn betreten mögte. Welches denn Michaeli tieff zu Hertzen gieng, also dass er gleichesfahls Thrähnen vergoss und hat ihn hefftig verdrossen, dass ihn die Zeckell erschlagen und nicht lebendig gefangen hätten, denn er sich höchlig über die Schönheit des männlichen Angesichts verwunderte. (Thät hierinnen gleich wie Julius Caesar, so ebner massen über den entlebten Kopff Pompeij M. Crocodilischer Arth weinete). Dannenhero Er die Zeckell auch mit nichts begabte, weil sie Andream, der sie ihr lebtag mit keinem Wort beleidiget so erbärmlich ermordet hatten [...]. Ja wenn er sich nicht etwa eines Vnwillens zwischen dem Land-Volck in der newer Regierung besorget, hette er diese Todt-Schläger alle schändlichen lassen hinrichten. Denn er sich offft Keyzers Augusti Sprich-Worts gebrauchte: Proditionem amo, Proditores non amo.

[...]. Darnach hat Theodosius Logoffeth der Wallachische Cantzler Michaelen ermahnet, Andreae Leuchnam, als Weyland eines gesalbten Fürstens ehrlich zu begraben. Derowegen gab Michael alsbald Befeh auch den Strunpf Andreae her zu führen, willens theils denselben ehrlichen zu vergraben, theils dem vngleubigen Pöffell seine Meinung zu einiger Newerung, damit zu benehmen, so immer noch vermeinte, Andreas sey bey Leben und würde sein Fürstenthumb dermahl eins betreten (eben wie zu vnsern Zeitten für 10 Jahren von Georg Rakoci solche Fabeln vmbgiengen) derowegen wurden eben die jenige Zeckell nach dem Körper Andreae verschicket, welchen sie denn vnbeschädiget von wilden Thieren oder Vögeln funden, aber Mutter-bloss nackt, darumb sie ihn in ein schlechte Baahr legten und den 9ten Tag nemblig den 13 Novemb. nach der Entleibung nach Weissenburg brachten. Damit aber niemand den nackten Leib sehe, haben die Zeckell grüne Aest und Blätter oben und vnten in den Sarch gestrewet und damit also bedeckt. Als bald hat ihn Michael sauber aus waschen lassen, und auff zierhligste bekleidet, auch den Kopff dabey in Sarch lassen legen [...] unnd eben mit dem Sarch, den er kurtz zuvor seinem erschlagenen Bruder Balthasari mit eigener Hand verfertigt herrlig lassen begraben, in Kegenwarth Seiner und aller Landes-Herren [...]. Michael trug selbst ein Wachs-Kertze nach Bäpstischer Manier und wurd den 17 Novemb. in S. Michaelis-Kirche zu Weissenburg begraben [...].

PĂTIMIRILE TRANSILVANIEI SAU ANEXA
CRONICĂREASCĂ A SECOLULUI AL XV-LEA DUPĂ
NAȘTEREA LUI HRISTOS. TOATE EVENIMENTELE
PETRECUTE, PARTE ÎN TRANSILVANIA, PARTE ÎN
UNGARIA ȘI ÎN ALTE ȚĂRI LIMITROFE CU
TRANSILVANIA, PRIN CARE SE RELATEAZĂ NU
NUMAI DESPRE GROAZNICELE LUPTE, RĂZBOAIE
ȘI ȘTIRI DESPRE NUMEROȘI INAMICI <AI PATRIEI>,
CI ȘI DESPRE CELE MAI SECRETE HOTĂRÎRI ALE
CONSILIILOR ÎMPĂRAȚILOR, REGILOR,
PRINCIPILOR ȘI VOIEVOZILOR, PRIN CARE AU
GUVERNAT PATRIA AMENINȚATĂ, ÎN PARTE BINE,
ÎN PARTE AU ÎNDREPTAT-O DEPLIN SPRE
PRĂPASTIA PIEIRII; ȘI CUM S-AU DEZVOLTAT,
ALĂTURI DE CONFESIUNEA DIN AUGSBURG,
CELELALTE RELIGII RECEPTATE ÎN ȚARĂ. PE
LÎNGĂ RELATAREA ÎN ORDINE DESPRE
CONDUCĂTORII SUPERIORI AI NAȚIUNII SĂSEȘTI ÎN
FRUNTE CU ONORAȚII MAGISTRAȚI AI
PRINCIPALULUI ORAȘ SIBIU, ANUME CUM ȘI-AU
ÎNDEPLINIT ACEȘTIA TREBURILE OFICIALE. TOATE
SÎNT REDATE PE SCURT, DAR ADEVĂRAT, ȘI ÎN
ORDINEA CUVENITĂ

[...]. Voievodul Alexandru ¹, un moldovean prin naștere, a domnit cu totul tiranic și păgîn asupra supușilor săi din Valahia, ucigînd ca pe animale pe oricine voia. La fel l-a tratat el și pe banul său, pe Mihai, vrînd să-l ucidă. Mihai era fiul voievodului creștin Petru, predecesorul lui Alexandru. El porunci la ai săi ca în secret să-l lege și să-l aducă la el, sub pretextul unei bănueli: dar Mihai a fost prevenit din timp, și a fugit în Ungaria, iar de acolo la Constantinopol. Cum au aflat aceasta, boierii din Valahia s-au adresat împăratului Murad al III-lea ², cu multe rugăminți și cu mari daruri, și, astfel, Mihai a fost proclamat voievod al Valahiei și a fost investit prin ceremonialul uzual. Aflînd aceasta, Alexandru nu s-a putut opune acestei hotărîri, datorită conștiinței vinovate și a domniei sale rele; de aceea fugi de acolo și, după un oarecare timp, s-a dus, împreună cu oamenii curții sale, la Constantinopol, încercînd din nou să obțină domnia; dar Mihai i-a luat-o înainte [...].

[...]. Cînd Sigismund a plecat la Oppeln și Ratibor ³, comisarii <imperiali> au preluat și ordonat totul în Transilvania după dorința lor. Ei au socotit că este indicat, fiindcă Mihai, voievodul valah, fusese mai înainte încă în alianță cu Sigismund, să-l atragă pe acesta spre prietenia cu împăratul Rudolf și să încheie cu el o alianță pașnică. În consecință, luară cu ei pe cei doi Szuhay și Istvánffy, pe unul dintre cei 12 consilieri (ce erau subordonați comisarilor), pe domnul Kornis Gáspár, și au plecat în ziua de 2 mai la București, la voievodul Mihai. Solii au făcut cu el o alianță pașnică, veșnică, în sensul că de acum înainte să se mențină și să trăiască numai după dorința și vrerea lui Rudolf care, în schimb, trebuia să se oblige să-i protejeze pe el și pe valahii săi și să-l ajute în cazul în care el n-ar putea rezista cu forțele proprii în fața turcilor ⁴.

[...]. Printre acești oameni însă, în timp ce Oradea ⁵ era asediată de Mehmed pașa, Buda de Schwartzenberg, iar Transilvania era menținută

în pace de către Sigismund, nu cu forța publică, ci cu sfaturi demne de laudă veșnică (căci acela este un conducător înțelept care își protejează supușii, nu prin vărsare de sînge, ci cu sfaturi pașnice), voievodul Valahiei Mihai, care era un erou atît de eminent și un soldat cu fapte glorioase, nu a vrut să se abandoneze lîncezirii inutile, ci să realizeze și ceva demn de laudă, din care cauză a adunat o armată destul de mare din țara sa, și a transportat-o cu vasele, pe tăcute, peste Dunăre, în Turcia. Pe atunci Tracia era administrată de doi pași numiți de împăratul turcesc, de Caraman pașa și Hafîz Ahmed pașa (ultimul era eunuc). Aceștia păzeau cu zel acele granițe, pentru ca Mihai să nu poată trece peste Dunăre, și au adunat o multime atît de mare de turci în tabăra lor, încît fiecare credea că nu va apăra numai regiunea lui împotriva valahilor, ci va trece dincolo de Dunăre, împotriva Valahiei și o va înfrînge puternic. Mihai a socotit că este indicat ca războiul să-l transpună într-o țară străină, alta decît țara sa, alt teritoriu să fie ales ca teatru al războiului, căci, deși el avea doar o forță mică, lăsată în țară, avangarda de pe Dunăre era suficientă pentru a ține dușmanul departe de Valahia. El a dispus să fie adunate 1 500 de bărci mici pe Dunăre, și a trecut — așa cum nimeni n-ar fi crezut — cu toți oamenii din trupele sale dincolo, apărînd în fața dușmanului, a celor doi pași de la Nicopole, capitala acelei regiuni pe o cîmpie netedă foarte bună pentru desfășurarea unei bătălii [...]. Cele două pașale aveau sub comanda lor 40 000 de soldați bine înarmați; Mihai avea de asemenea 32 000 de soldați bine echipați, pe lîngă aceasta ofițeri experimentați în numeroase bătălii și războaie; și, de îndată ce s-au ciocnit, turcii nu au putut să susțină bătălia, nici măcar cîteva ore, căci Mihai, luptîndu-se cu bărbăție, nu numai că i-a pus pe fugă cavalereste, dar l-a răpus și pe principalul pașă, Caraman, care a rămas pe cîmpul de luptă, așa încît numai pașa eunucul, cu foarte puțini dintre ai săi rămași în viață, a putut să fugă; i-a lăsat însă lui Mihai, ca pradă, un tezaur peste măsură de bogat în aur, veșminte, cămile, asini, cai, tunuri, arme și steaguri ⁶.

Prin obținerea acestei victorii, Mihai a îndrăznit să asedieze de jur împrejur și Nicopole, ordonînd să se tragă intens, timp de trei zile întregi, asupra zidurilor, cu tunurile sale, și să-i înfricoșeze pe asediați prin toate mijloacele. A fost nevoit să ridice asediul din lipsă de pulbere. [...] și, pentru ca să nu i se întîmple nimic pazei, care apăra vasele de pe Dunăre (cum s-a spus mai sus), a mai trimis acolo 3 000 de soldați aleși, pentru a păzi portul și vasele. Iar el a pătruns cu ceilalți mai adînc, făcînd incursiuni pînă la muntele Haemus ⁷, la localitatea numită Zaridal, și a distrus totul prin foc, flăcări și spadă. La Zaridal (care în limba noastră înseamnă orașul lui Dumnezeu), pașa, care conducea această localitate, a încercat să-i protejeze pe turci, adunînd o mare oaste, formată în majoritate din creștini, care puteau purta armele, și a încercat să-l oprească pe Mihai de la alte incursiuni în Tracia. Pașa a folosit toate prilejurile să nu ajungă la o luptă fățișă cu Mihai și a căutat, din această cauză, multe căi întortocheate prin munți și prin păduri; totuși îndrăzneala nebună l-a împins să vină în cîmpie și Mihai a dat o bătălie obținînd asupra lui o victorie măreață și o pradă bogată; pe lîngă aceasta pașa a pierdut mai multe mii dintre ai săi și abia a putut să scape cu viață. Mihai a început atunci să pustiască groaznic; timp de patruzeci de zile a prădat încoace și încolo și, în cele

din urmă, a sosit la cetatea Cladova ; acolo beiul din Cladova a încercat să facă ceva de seamă, dar oricît s-a arătat de îndrăzneţ, ieşind în cîmp liber el a fost bătut, sacrificînd dintre ostaşii săi circa 1 000 de musulmani ⁸.

După aceasta, Mihai a luat dintre locuitorii acestei ţări pe fiii ei de credinţa bisericii greceşti, deoarece şi ei îl mărturisesc pe Hristos al nostru, aproximativ 12 000 ⁹ de femei şi copii, împreună cu avutul lor, încărcîndu-i pe care de transport, şi i-a dus în grabă şi le-a dat în ţara sa, Valahia, lingă Dunăre, o bucată de pămînt ca să-l locuiască, pentru ca să nu-i mai poată stăpîni turcul [...]. De îndată ce a ajuns Mihai în ţara sa, înainte de a lăsa ca armata să meargă în tabăra de iarnă, a împărţit fiecărui cap de om, cît de mic şi de rău ar fi fost, 85 de taleri monedă de argînt. Ca mărturie a devotamentului său nu l-a exclus însă pe Sigismund, principele Transilvaniei, de la această pradă, şi i-a trimis la Bologna (deoarece se mai găsea în tabără acolo de frica unei invazii turceşti), pentru cinstire, un drapel de mătase, frumos, pe care îl dăduse împăratul turcesc unui paşă ce fusese ucis acolo, cînd l-a numit ca protector al regiunii aceleia ; de asemenea, o lance de argint aurită în formă de inimă ; pe lingă drapel i-a trimis, de asemenea, o sabie turcească a cărei teacă era suflată cu aur şi împodobită cu pietre preţioase [...].

[...] Andrei ¹⁰, ca să-şi păstreze însă vecinii ca prieteni, l-a trimis pe Johannes Nagy de la Baia de Criş la voievodul moldovean Ieremia, pentru a încheia cu acesta o pace permanentă, pentru întărirea căreia cardinalul a căsătorit pe fratele său după mamă, pe tînărul Ioan Iffiu, cu una din fiicele voievodului. După aceasta, în iunie ¹¹, a trimis şi la voievodul valah Mihai o solie mărească, şi anume pe Gheorghe Ravazdy şi Nicolae Vitéz, pentru a trata cu el despre o alianţă paşnică. Acesta a temporizat însă chestiunea, n-a dat un răspuns sigur solilor noştri ¹². Totuşi, în cele din urmă, solii n-l-au lăsat în pace şi la 14 iulie a acceptat pacea ¹² oferită şi a jurat pe sf. Evanghelie că nu va dăuna niciodată Transilvaniei, la care s-au legat, prin jurămintul datorat, şi 10 boieri de seamă ai săi, numai ca Andrei să nu se despartă de creştinătate şi să lupte în acelaşi timp împreună cu ei împotriva turcului *.

[...] Mihai, voievodul valah, era preocupat cum ar putea să menţină totuşi ţara sa în pace, în urma alianţei încheiate cu Rudolf, şi era mereu îngrijorat că Andrei s-ar putea alătura turcilor şi, dacă n-ar mai lăsa să treacă în siguranţă prin Transilvania ajutorul german, <Mihai> ar putea fi ameninţat cu totul de turc *, de moldovean ** sau chiar şi de transilvănean *** ; de aceea a căutat pe toate căile cum ar putea să-şi supună Transilvania, ca să i se poată trimite ajutorul german cu atît mai uşor. De aceea el a luat toate măsurile de război necesare îndeosebi faţă de unguri şi transilvăneni, în care scop împăratul german i-a trimis un mare avans lui Mihai format dintr-o sumă destul de însemnată de bani ca să lupte împotriva ambilor, a lui Sigismund şi a lui Andrei, precum şi a întregii Transilvanii, pentru că ei îl insultaseră atît de des. Totuşi această minie a lui Rudolf era păstrată atît de secret, încît Sigismund şi cardinalul nu numai că au lăsat de bunăvoie să treacă prin ţară menţionării bani, aproximativ 70 de mii de florini, spre pieirea lor, dar l-au transportat încă pe purtătorul acestora, Gheorghe Rácz, cu căruţe şi paznici de la Cluj pînă în Valahia, pentru ca să-i predea în mod sigur lui Mihai. Cu această ocazie, Rudolf i-a dat voievodului ordin să pedepsească Transilvania, la cea mai apropiată şi mai potrivită ocazie, pentru trădarea comisă, trebuind ca şi generalul din Caşovia, Gheorghe Basta,

cu soldații săi germani, și Ștefan Bocskay, cu haiducii de la Oradea, să năvălească din celelalte părți în țară și să-l nimicească complet pe Andrei prinzându-l la mijloc.

[...]. Și, deoarece, între timp, s-a vorbit în general despre înarmarea de război a lui Mihai, Andrei (deși el fusese asigurat mai înainte în destulă măsură de către Mihai că nu are a se teme de nici un fel de năvală din partea sa) voia să se cerceteze totuși acțiunile voievodului. În acest scop a trimis pe Toma Csomortányi¹³, un nobil secui, și a lăsat să i se arate valahului legătura de pace făcută de el cu Rudolf. Andrei îi poruncise însă solului său să acorde o atenție exactă tuturor cuvintelor, gesturilor, împrejurărilor și mimicii, pentru a înțelege intenția lui Mihai. Mihai a putut însă în așa măsură să se prefacă, încît nu s-a putut simți din partea lui nici cea mai mică îngrijorare. (De fapt unii doreau să afirme cu siguranță că Andrei îi ordonase lui Mihai, prin Csomortányi, să părăsească imediat Valahia și să plece cu tot avutul, soția și copiii săi, ceea ce a stîrnit mînia voievodului, așa încît abia a putut să se stăpînească, să nu-l sugrume cu propria-i mîină pe Csomortányi; și aceasta ar fi fost principala cauză pentru războiul întreprins).

De frica lui Mihai, cardinalul și-a concentrat trupele sale și a așezat o tabără la Sebeș, în care a rămas întreaga vară, cu pagubă maximă pentru hrana țării; deoarece însă nimeni nu știe din ce cauză și în ce scop se aflau acolo, au devenit nerăbdători și, împotriva voinței principelui, au plecat toamna acasă, pentru a săvîrși acolo lucrările lor și l-au muștrăst aspru pe Andrei, pentru că îi silise să stea degeaba vara în tabără. Iar Mihai, ca să-l poată înșela și mai abil pe cardinal, s-a prefăcut că pregătirea sa de război se îndreaptă împotriva turcilor și că voia în ziua următoare să treacă cu corăbiile în Tracia, pentru a distruge totul acolo; ceea ce Andrei a crezut întrutotul, ca un călugăr netot, în care scop i-a trimis lui Mihai și urări prietenești de succes pentru pregătirea de război, împreună cu steaguri, armament, trompete și pulbere; de asemenea a lăsat să meargă și excelenți comandanți unguri, cum erau Gheorghe și Ioan Makó, Francisc Lugosi și alții mai mulți. Și, deși acest Makó, curînd după aceea, l-a avertizat, în mod serios, pe Andrei, prin scrisori tainice, să se pregătească, cît mai curînd, căci cu adevărat Mihai ar urma să pornească război cu această armată împotriva Transilvaniei, el a fost totuși atît de ușuratic, încît a voit să creadă, mai degrabă, cuvintele ipocrite ale lui Mihai decît prevenirile pline de credință ale cuiva.

Deoarece nu și-a putut ține ascunse intențiile timp mai îndelungat, Mihai a trimis doi boieri de seamă, Damian vistieru împreună cu Preda¹⁴, la cardinal, și a pus să-i declare: „deoarece forța vizirului turc Ibrahim din Ungaria este atît de mare, încît germanii nu pot ataca singuri, fiind el chemat acolo de către împărat, din această cauză cere să aibă o trecere liberă prin Transilvania, în schimbul căreia el promitea să meargă pașnic, fără a face nici o pagubă. Andrei, în răspunsul său a negat că ar sta creștinii în Ungaria într-o situație atît de gravă în fața turcilor, încît să aibă nevoie de ajutorul lui Mihai; dacă însă vrea să lupte împotriva turcilor, să năvălească în Tracia și să lupte acolo, ca turcii să fie nevoiți să-i salveze pe ai lor <din Tracia> și să vină acasă din Ungaria. Dar nici această născocire palpabilă nu putu să-l trezească pe Andrei să-și păzească țara, pe care ar fi trebuit s-o întărească cu ajutorul necesar, ci a petrecut timpul cu solii inutile și a trimis din nou la el pe Pongrácz Sennyei, de fapt, pentru a cerceta ce intenții are Mihai față de Transilvania și

ce gânduri poartă, deoarece circulau peste tot știri generale că el voia să pornească cu război împotriva acestei țări [...].

Deoarece în Transilvania au răsunat, în continuare, cu fiecare zi tot mai mult zvonurile despre înarınările războinice ale lui Mihai, încît și copiii de pe stradă știau să flecărească despre aceasta, cardinalul s-a trezit, totuși, să afle realitatea propriu-zisă a lucrurilor și s-a gîndit să mai trimită încă pe unul în Valahia și i-a ordonat, în acest scop, lui Găspăr Kornis, să ia din nou legătura cu voievodul <Mihai> și să-i cîștige prietenia pentru cardinal. Mihai s-a arătat foarte prietenos și a zis că, deoarece toate cuvintele sale, toate scrisorile sale de alianță și jurămintele înalte nu găsesc nici o credință la cardinal, el vrea ca într-o anumită zi să vină la Turnu Roșu cu întreaga sa curte, cu soția și cu fiul Pătrașcu, unde Andrei ar urina să trimită pe fratele său Ștefan Báthory din Sibiu, căruia îi va dezvălui toate secretele, și ar putea să încheie cu el o alianță pernanentă (deoarece el credea că, dacă prin această intrigă l-ar putea prinde pe Ștefan, n-ar mai avea pe nimeni în cale, de care să se atașeze Transilvania, după moartea lui Andrei). El voia să-și dea soția, împreună cu fiul Pătrașcu, ca osteteci lui Andrei, vrînd să țină pace veșnică cu Transilvania. Între timp principele ar trebui să le acorde o întreținere onorabilă și o gardă, iar pe fiul Pătrașcu să-l lase să fie inițiat, la Făgăraș, în limba latină. Prin aceasta Andrei a fost complet convins, încît l-a crezut mai puțin pe fratele său însuși decît pe Mihai.

Pe voievodul Mihai l-a incitat la acest război transilvănean în cea mai mare parte banul Mihalcea, un cap isteț și învățat, care călătorise departe și cunoștea bine limbile romanice; de aceea și Mihai îl ridicase la rangul de ban al banatului Craiovei (ai cărui locuitori locuiesc în aproape jumătate din Valahia, situată lingă Dunăre în susul ei) [...].

[...]. Pentru ca Mihai să nu aibă în același timp întreaga Transilvanie ca dușmană, de fiecare dată i-a îndemnat prietenește, prin solii săi, trimiși la cardinal, pe secui și orașele săsești, să păstreze neîncălcată alianța încheiată cu maiestatea sa imperială romană, căreia și el îi este vasal credincios. Ca dovadă a atitudinii sale, a trimis un cetățean de seamă din Brașov, de viță străveche, pe Cristofor Herschel, cu scrisori secrete la Praga, la Rudolf, informîndu-l despre intenția voievodului, aducînd de acolo și un răspuns plăcut voievodului, care apoi l-a răsplătit cu o bucată mare de aur, pentru osteneala sa. După cîteva zile, au venit banul Mihalcea și Gheorghe Rácz în tabăra de la Sebeș (mai mult să spioneze puterea lui Andrei, decît să facă o adevărată intervenție) și au anunțat că Mihai este cu totul hotărît să pornească cu întreaga sa putere împotriva marelui vizir Ibrahim, prin Serbia, în Ungaria, în care scop cere din partea lui Andrei asigurarea că în timpul duratei războiului Valahia sa va rămîne nevătămată de transilvăneni; Andrei a crezut pe deplin solia și bucuros a lăudat începutul cavaleresc al lui Mihai ! Același șiretlic l-a folosit Mihai și față de generalul turec menționat. El puse să fie vizitat de solii binevoitoare și să relateze că, deoarece principele transilvănean Andrei s-a abătut atît de mult de la înalta Poartă și s-a alăturat lui Rudolf, el este hotărît, în calitate de vasal credincios al preaputernicului împărat să răzbune această necuviință a cardinalului, din care cauză vrea să năvălească și să lupte împotriva acestuia, rămînînd însă credincios Porții; pentru întărirea ipocrită a acestei informații a lăsat în țara sa un ceauș turec care urma să adune între timp tributul pentru împăratul său [...].

[...]. La 22 octombrie¹⁵, Mihai a pornit, într-o zi de vineri, peste granițele sale și neputînd trece în aceeași zi prin munți, ci în cealaltă zi, sîmbătă, și-a așezat tabăra pe Bîrsa, (o apă în Țara Bîrsei), pe fînețele lui Ioan Beldi; și a venit astfel în Transilvania, înainte de a se fi aflat că plecase din Valahia. Tocmai în această zi a scris domnul Valentin Herschel, judele Brașovului, către principele de la dietă că acolo la frontierele din Țara Bîrsei totul ar fi liniștit și pașnic, cu excepția faptului că alaltăieri au fost văzuți unii călăreți poloni în părțile riului Bîrsa, dar n-au atacat nici oameni, nici vite.

[...]. Lăsînd Mihai trupele sale să se odihnească în Țara Bîrsei a auzit că secuii nu voiau să se alăture în luptă nici unei părți pentru ca după aceea să nu fie tratați și mai dur de către biruitor; de aceea voievodul a trimis cîțiva nobili secui, dintre principalii săi comandanți, cum sînt: Gheorghe Makó, Ioan Tamásfalvi, Haraldi și Ștefan Dömös, împreună cu un boier Gheorghe Rácz, și i-a pus să le arate la ce servitute îi supuseseră Ioan al II-lea¹⁶ și principii Báthory, ce i-au urmat, și că acum a sosit vremea să obțină din nou vechea lor libertate, ocazie pe care numai firile slabe ar lăsa-o din mîini nefructificată. De aceea trebuie să înțeleagă acest noroc actual al lor, alăturîndu-i-se numaidecît lui și să-i abandoneze pe preoții afemeiați¹⁷, căci, după ce mai întîi îl vor fi recunoscut ca domn al lor, ar vrea să-i ia în grația sa și i-ar lăsa să se bucure de ea permanent. Cu aceasta și alte promisiuni asemănătoare Makó a atras pe secuii din Trei Scaune adunîndu-i la castelul Várhegy. Curînd au venit în tabăra voievodului o mie de secui bine înarmați.

Duminică, Mihai a trimis înaintea bătăliei de la Toarcia solia sa la Brașov, la domnul Valentin Herschel, prim-judele, și a anunțat prin aceasta întregul consiliu să predea orașul și să se facă vrednici de grația sa, pentru a avea în el mai degrabă un prieten decît un dușman. Dacă nu s-ar întîmpla aceasta imediat, ei trebuie să știe că va arde mahalalele, iar regiunea va fi pustiită. (Mihai făcu aceasta, pentru ca să nu lase acest oraș dușmănos în urma sa și să-i cauzeze lui o atît de mare pagubă, căci putea să-i distrugă toate proviziile, ce i se aduceau din Valahia, prin această trecătoare). Brașovul a trimis ca soli pe Chiril Greissing și pe medicul Augustin¹⁸, punîndu-i să predea voievodului un număr de pături, pentru nevoile trupeî impotriva frigului ce începea, și multe provizii, și, pe lîngă acestea, au cerut să binevoiască a trata Brașovul cu mai multă milă și să se îndure de populația din sate, în cea mai mare parte săracă și nevinovată, și să nu aprindă casele acestora și nici să nu lase să fie jefuită fără milă [...].

În ziua de luni, 26 octombrie, Mihai a pus să se tragă cu tunul mare de trei ori ca ordin de pornire, apoi a ridicat tabăra, a ajuns în cursul zilei în pădurea Codlea și s-a oprit pentru noapte la Dumbrăvița [...]. De acolo veni voievodul în a treia tabără lîngă orașul Sibiu, fiindcă se grăbea să-l atace pe Andrei, înainte de a se întări cu oameni de țară; și conducea în armata sa 25 000 de cazaci, valahi, moldoveni, poloni și sîrbi, printre care totuși nu erau mai mult de 8 000 soldați viteji, avea însă un număr extrem de mare de care și cai; pentru că nu numai voievodul însuși, dar și ceilalți boieri de seamă își duceau toți femeile și copiii, ca și cum ar fi trebuit să locuiască în veci în Transilvania. De fapt în cea mai mare parte au făcut aceasta de teamă, fiind îngrijorați, deoa-

rece rămaseră puține trupe în Valahia, unde puteau să năvălească tătarii ori alți dușmani și să care totul, de aceea își aduceau cu ei și soțiile [...].

Văzînd acum și Andrei că Mihai nu s-a lăsat abătut de la intenția sa nici prin scrisorile prietenești, nici prin soliile spectaculoase, s-a ridicat și el, mai întîi însă a mers la reședința legatului papal¹⁹ [...] și s-a plîns de modul înșelător în care a fost tratat [...]. El a protestat însă în numele lui Dumnezeu și al sfinților săi îngeri și față de întreaga creștinătate că, dacă prin aceasta republica creștină va suferi poate un eșec, nu el va fi cauza acestuia; el voia să meargă în fața dușmanului avînd încredere în bunul Dumnezeu și în cauza sa dreaptă și să se bată cu el. Cu aceasta s-a urcat în careta sa și a plecat afară din Alba Iulia. Malaspina voia însă să alunge de la el orice minie și l-a consolat pe Andrei, spunînd că vrea să meargă în întîmpinarea barbarului voievod și să-i arate aceluia că tratativele sale de pace cu Rudolf sint deja perfectate; de aceea, Andrei să-și păstreze curajul, căci el vrea să-l abată pe Mihai de la Transilvania și să-i ordone să plece acasă. Aceasta îi plăcu lui Andrei, de aceea trimise, după sfatul lui Malaspina, pe Isac Csejthi cu scrisori la Mihai și puse să i se scrie să nu tulbure Transilvania pacificată, ci să-și conducă înapoi armata și să nu distrugă alianța pașnică încheiată cu maiestatea sa imperială romană, ci să păstreze buna vecinătate cu Transilvania, avînd în ea mai degrabă un prieten decît un dușman [...].

După ce Andrei plecă la 25 octombrie din Alba Iulia, sosi cîrînd la Sibiu și își așază tabăra mai întîi pe fînațul cetățenilor; cînd se văzură reciproc ambele armate, Mihai s-a retras puțin în spre tufișurile situate între Cîsnădie și Tălmaciu și a hotărît ca pe soția sa Florica²⁰, pe fiul Pătrașcu și lucrurile sale să le trimită spre munți. Fiînd miercuri, și pe lîngă aceasta sărbătoarea Sf. Sabina (pe care valahii o cinstesc foarte mult), n-a voit din această cauză să se bată în această zi, ci pentru mai multă siguranță făcu un armistițiu de o zi cu cardinalul și dădu ca ostateci pe doi boieri bogați, pe Preda și pe postelnicul Grigorașcu, în schimbul cărora cardinalul trimisese pe Moise Székely și Melchior Bogathi, prin care, de asemenea, Andrei a cerut pace de la valah, pentru că el era de mult în alianța creștină; dacă Mihai avea o minie tainică împotriva lui Andrei, putea fi satisfăcut cu mijloace pașnice, fără să distrugă pentru aceasta pacea de aur. La aceasta Mihai a răspuns scurt: el nu ar putea încheia nici o prietenie cu acela care a părăsit alianța cu Dumnezeu și cu creștinii și a aderat, spre paguba acestora, la turcii necredincioși [...].

Mihai, ca să nu respingă într-un mod cu totul încăpățînat pacea oferită, i-a cerut lui Andrei să-i dea asigurări prin scrisoare și cu sigiliu că: 1. Nu se va abate niciodată de la Rudolf; 2. Andrei va trebui să-i plătească drept cheltuieli de război 100 de mii de florini numerar; 3. Va trebui, de asemenea, să-i jure că renunță pe veci la Valahia și că nu va lupta vreodată împotriva ei; 4. Va uita în veci toate greșelile, rușinea, pagubele și nenorocirile comise în actuala campanie militară; 5. Va renunța la principatul Transilvaniei numaidecît și va pune în loc încă o dată pe Sigismund Báthory, pe care îl scosese din scaunul său prin șiretenie, iar el va merge la mănăstire, unde îl trimisese de mult regele Poloniei, vărul său Ștefan Báthory, altfel nu vrea să se retragă pașnic nicidecum din Transilvania. Cardinalul a observat că nu poate ieși din această nenorocire altfel decît prin arme.

Din această cauză, în ziua următoare, la 28 octombrie, joi, Malaspina, după ce Moise Székely și Bogathi s-au întors la Andrei din situația de ostateci la valah, s-a urcat în trăsură în speranța de a putea împiedica războiul și a-l determina pe Mihai la mijloace pașnice; a plecat, deci, însoțit de câțiva servitori, în tabăra voievodului. Spunându-i-se acestea lui Mihai, n-a voit să-l lase pe Malaspina să vină la el, și cu atât mai puțin să accepte vreo indicație de la acesta, ci l-a trimis într-o localitate tainică în spatele taberei, punând să-l păzească acolo. Această speranță de pace i-a fost cea mai dăunătoare lui Andrei, căci în acest timp nobilii săi nu s-au pregătit în mod deosebit pentru război, nici soldații de rind nu s-au pregătit, paza au făcut-o neglijent și de cele mai multe ori mergeau după provizii. Între timp însă, Mihai, asemenea unei vulpi șirete, a dus totul la bun sfârșit, pentru a lupta împotriva cardinalului și, rostind cuvinte bune, între timp și-a condus trupele scoțându-le din tufișuri pe cîmpia netedă deasupra Șelimbărului, organizându-și ordinea de bătaie și punând ca tunurile să fie duse în locurile potrivite.

În aceeași vreme, supușii lui Andrei s-au sfătuit, pe șesul Borgo, ce trebuie să înțeleagă din aceste lucruri? Judele regal de la Sibiu, Albert Hueth Herman, a ieșit din oraș și i-a sfătuit că n-ar trebui să se grăbească cu bătaia, ci să apropie tabăra lângă zidurile orașului și în jurul ei să organizeze o baricadă din căruțe, pînă cînd vor sosi și celelalte trupe din țară, căci se știa sigur că erau în marș într-acolo (Acest sfat nu l-ar fi dat Albert, ca să pună acest oraș într-un pericol atât de evident, de a se prăbuși odată cu Andrei, dacă nu ar fi avut vreo legătură sau prietenie cu Mihai, cum vor să susțină unii despre o pretinsă trădare a sașilor). Între timp (spune mai departe domnul Albert), Mihai și-ar consuma proviziile și nu s-ar mai putea menține ferm în această țară [...]. Andrei a acceptat, în parte, acest lucru, și-a scos sutana de cardinal și și-a condus armata pe lângă satul Gusterița peste Cibin, în dezordine, dar nu aproape de oraș, căci el mai nutrea speranța păcii, neștiind ce i se întimplase lui Malaspina.

[...]. Mihai, văzînd armata noastră îndreptîndu-se cu totul în dezordine, a trimis într-acolo, în întîmpinarea ei, mai întîi două companii de poloni, le-a urmat apoi cu grosul pedestrimii și numaidecît și aerul a devenit aspru și plin de praf. Andrei, ca să-și însuflețească cu atât mai mult trupele, a mers călare la toate steagurile, a pus să se citească scrisoarea de pace sperjură, pe care Mihai i-o trimisese prin Ravazdi și Vitéz, și a spus că voievodul a călcat această alianță și jurămîntul, de aceea trebuie să-l atace în mod temerar pe acest barbar, că Dumnezeu va răzbu-
na, desigur, sperjurul și lor le va ajuta. Andrei, văzînd că Mihai s-a așezat în ordine de bătaie și a apărut în fața lui în armură de luptă, porunci și el ungarilor să-și desfășoare drapelele și să așeze trupele în ordine.

[...]. Cîrînd, Mihai puse un tun să tragă, ceea ce era semnul pentru atac; armatele s-au ciocnit cu mari strigăte; Andrei a pus să sune și trompetele, să se strige: „Iisus, Iisus, Iisus”; numaidecît s-au ridicat o hărmălaie și vaiete, ca și cum cerul și pămîntul s-ar fi ciocnit între ele. Mihai, deoarece ocupase un loc mult mai potrivit pentru luptă, a putut să provoace pierderi mai mari cu tunul cel mare [...].

Gáspár Kornis, care ținea nebiruit aripa stîngă, a vrut să meargă în dreapta aripii sale, urmărind armata ca un general, a fost însă prins pe neașteptate, fără a se putea apăra, și dus la voievod: ceea ce văzînd ceilalți au fost foarte impresionați și erau aproape gata de fugă. Mihai

I-a tratat în mod onorabil și a ordonat să fie cruțat atît el, cît și bunurile sale, pentru că Gáspár Kornis îi era bine cunoscut, deoarece fusese de mai multe ori la el în solie.

[...]. Era 3 după-amiază, cînd Andrei, văzînd pătrunderea personală a voievodului, a desperat cu privire la biruință, din care cauză s-a pus pe fugă prin pădurea Roșiei, pînă la Nocrich, căci, în bălțile de la Alțina, frumosul său cal s-a împotmolit cu tot harnașamentul (Bijuteriile au fost timp de mulți ani căutate de țărani, încît după aceasta s-au tocit multe pluguri).

[...]. Mihai trimise în toate părțile, pentru urmărirea dușmanului, pe toate drumurile; a găsit acolo 32 de tunuri și a plecat la scaunul princiar de la Alba Iulia; au fost uciși acolo din cea mai bună nobilime transilvăneană Francis Tholdalagi, comite în Dăbica, Johannes Lascovi, Mihai Kopoci, Johann Gerendi, Daniel Baco și mulți alții, iar din poporul de rînd 3 027; dintre valahi au rămas pe cîmpul de luptă 200, care au fost înmormîntați în grămada <movila> situată între Sibiu și Șelimbăr; deoarece însă groapa era prea strîmtă, pentru atît de mulți oameni, s-a făcut o colină mare, punîndu-se cadavrele acoperite cu pămînt, din care cauză dîmbul este atît de înalt, căci după ce a fost așezat un rînd de morți, s-a pus deasupra un strat de pămînt, în parte, pentru a înlătura mirosul, în parte, de asemenea, din iubire creștinească, deoarece toți erau frați creștini. Iar această înfrîngere s-a întîmplat la 28 octombrie, de sărbătoare a lui Simon și Iuda.

[...]. De îndată ce s-a răspîndit în țară zvonul despre victoria²¹ lui Mihai, numai decît valahii din țara noastră s-au adunat și au atacat în taină și public moșiile și curțile nobililor și au ucis mulți dintre stăpînii lor, ca pe Francisc Tekei, comitele Turdei, Ladislau Boronkai și mulți alții; și aceasta, de fapt, din închipuirea visătoare că, avînd de acum înaintea un principe din sîngele lor, trebuiau și ei, mojiicii, valahii, să-i stăpînească pe nobili²². Ștefan Báthory, fratele cardinalului, și Ladislau Gyulaffi, pe care principele îi lăsase în urma sa la Alba Iulia, auzînd de înfrîngere, au ezitat și ei să păstreze capitala prin rezistență; de aceea Báthory a fugit la Șimleu, Gyulaffi la Chioar, pentru a sta acolo, în afara țării, de teama tiraniei voievodului. Văzînd aceasta locuitorii din Alba Iulia și-au trimis solii, și anume pe Martin Thuri, Gheorghe Szabo și Gheorghe Nagy la voievod, în tabăra de la Sibiu, cu daruri mărețe, să i se supună, rugîndu-l să-i cruce pe ei, ca fiind din viitoarea lui capitală. Cîm au aflat celelalte cetăți, orașe și castele, deoarece Mihai pretindea că va guverna în numele lui Rudolf, i s-au alăturat toate și au primit garnizoană valahă. Intrînd acum Mihai în Alba Iulia, la 1 noiembrie, i-a venit în întîmpinare Dumitru Náprágy, episcopul din localitate, cu toți preoții săi, și l-au primit cu o frumoasă urare de noroc și viață lungă și a unei conduceri pașnice. El călărea un armăsar de rasă și a ordonat să se aducă pentru el opt armăsari frumoși, turcești, echipați cu aur și mătase; a îmbrăcat și el o haină imperială, încît și ghețele lui erau cu pietre scumpe și perle; în spate avea o haină aurie garnisită cu o frumoasă blană de zibelină, în cap o pălărie ungurească cu penaj multicolor [...]; strîns în jurul lui veneau boierii și comandanții militari de seamă, purtînd și steagurile Báthoreștilor. Astfel intră el prin poarta Sf. Gheorghe. Întîmînd, Mihai întrebă unde trebuia să tragă? A răspuns Bodoni: „În palatul principelui Andrei”. La aceasta, Mihai a fost cu totul stupefiat, l-a privit acru și a spus: „Încă principe! Nu l-am biruit

oare?" Și aproape că nu s-a putut reține să nu-l ucidă pe Bodoni, pe loc, numai din cauza câtorva cuvinte.

[...]. Andrei s-a pus pe fugă, pe cînd bătălia era doar la jumătate, voind să ajungă în Polonia, ca să-și recucerească poate, cu timpul, din nou, principatul. Au fugit cu el, pe lingă nobilii secui, mulți alți nobili ca Gheorghe Palatics, Nicolae Szálasdi și mulți alții; pentru ca el să ajungă, fără a atrage atenția, cît mai departe, i-a abandonat în cea mai mare parte și a păstrat numai cîtiva, puțini, cu care a ajuns în cetatea de la Odorhei, voind ca de acolo să pornească spre Moldova. În timp ce se sfătuia acolo cu ai săi și se echipa pentru fugă, luînd cîte ceva cu el, cît putea să ducă calul, rămînînd acolo trei zile întregi (ceea ce a însemnat pierderea sa sigură), răsuna în țară vestea victoriei lui Mihai. Secuii de mult aflaseră că Andrei, pe care îl dușmăneau atît de violent, numai din cauza că era din dinastia Báthoreștilor, se găsește printre ei și s-au răsculat. Pornind la drum, el nu s-a grăbit prea mult, ci mergea numai după voia tovarășilor săi, pentru că n-aveau teamă de nimic dușmănos, ci erau cu toții siguri, Andrei încrezîndu-se și în bărbăția oamenilor săi, care erau în jur de 100. Andrei a ajuns seara, la șase zile după bătălia pierdută, la 3 noiembrie, aici în Ciuc, într-un loc numit Sf. Toma, voind să facă acolo un popas cu ai săi, pentru ca să poată urca, cu atît mai liniștit, munții înalți, ce le stăteau în față; locuitorii acestei localități sînt însă mult mai aspri, mai răutăcioși și mai grosolani decît înseși stîncile de piatră [...].

Există aici un secuieț cu numele Balázs Ördög (drac întrupat) pe care Andrei îl ridicase din starea lui de țăran într-o slujbă onorată la curte, iar acum se întorsese acasă declarat de principe, din motive de boală, ca înapt pentru bătălia de la Sibiu; acesta aflînd de bătălia pierdută și de prezența în sat a lui Andrei, a alergat numaidecît (nimeni nu știa de ce, pentru că nimeni nu-l insultase) la clopote și a dat alarma, adunîndu-se o mare mulțime de secui, asemenea vitelor neroade cărora. În mijlocul gălăgiei Ballas le-a spus: „Dacă îl omorîți pe Andrei, nu numai că veți cuceri o pradă bogată, ci veți răzbuna deplin și suferințele cauzate de Báthorești, și veți cîștiga în viitor prin aceasta un principe prea grațios în Mihai”. De îndată ce Andrei a aflat de gălăgia secuilor, el a voit să plece, deoarece însă secuilor le era cunoscut încotro trebuia să-și îndrepte principele drumul, s-au grăbit o parte dintre ei înainte și au blocat trecerea îngustă sus la Sf. Toma, între doi munți, trebuind să treacă printr-o strîmtoare îngustă, cu arbori și pietre; ceilalți l-au urmărit pe cardinal din urmă. El nu știa dacă trebuia să fugă sau să lupte, s-a opus dur și au tras unii împotriva altora; aceia însă au lovit cu topoare ascuțite, cu coase și furci și văzînd ce puțin au putut să facă de jos, au tăiat vinele cailor oamenilor cardinalului, ucigîndu-i astfel.

Oamenii cardinalului, care nu erau însă mai mulți de 100, au văzut că au fost covîrșiți numeric (secuii erau peste opt sute), căzînd foarte mulți din ambele părți, s-au pus pe fugă și cei mai mulți au trecut munții pe jos, secuii grăbindu-se zece împotriva unuia și, deoarece ei cunoșteau toate potecile, fiind obișnuiți și cu cățărarea pe munți, i-au ajuns și ucis aproape pe toți fugarii. Andrei s-a pus și el pe fugă în locuri de neumblat și, cum nu călărise mai mult de două mile, superbul său armăsar, sărînd peste stîncile ascuțite și bolovanii groși, a obosit în așa măsură, încît a trebuit să-l lase să se odihnească și să meargă mai departe pe jos, cu ceea ce el, preot delicat, nu era deloc obișnuit; a aruncat

de pe sine toate podoabele, ca să nu-l împiedice în fugă, și nu mai avea cu sine decât patru servitori [...].

Balász a adus capul singurînd al cardinalului la voievod, în ziua de 9 noiembrie, a 14-a zi după bătălie, și l-a așezat pe masă în fața lui, a soției lui, Florica ²⁰, și a fiului său, Pătrașcu. Mihai l-a privit curios, soția însă a plîns amarnic din această cauză și cum Mihai a întrebat din ce motiv, ea a răspuns: „Eu plîng pentru că aceeași nenorocire care i s-a întîmplat acestui cardinal, ți s-ar putea întîmpla altă dată și ție și acestui fiu al meu”, ceea ce a mers profund la inima lui Mihai, care a vărsat și el, de asemenea, lacrimi și a dezaprobat violent că secuii l-au ucis și nu l-au prins de viu, pentru că s-a minunat foarte văzînd frumusețea chipului bărbătesc (a făcut ca și Iulius Cezar care, de asemenea, a plîns ca un crocodil în fața capului tăiat al lui Pompei). Din această cauză nici n-a dăruit nimic secuilor, pentru că îl uciseseră atît de jalnic pe Andrei [...]. Dacă nu i-ar fi fost teamă de o nemulțumire a populației sătetești față de noul guvern, ar fi dispus spînzurarea rușinoasă a acestor ucigași, căci el folosea adesea cuvintele împăratului August: *Proditionem amo, proditores non amo* ²³[...].

După aceasta, logofătul Teodosiu ²⁴, cancelarul valah, l-a îndemnat pe Mihai să îngroape onorabil cadavrul lui Andrei, ca rămășițele unui principe miruit. De aceea Mihai a dat numaidecît ordin să se aducă și trupul lui Andrei, în parte, vrînd să-l îngroape onorabil, în parte, pentru a risipi credința populației neîncrezătoare în vreo schimbare, care credea încă că Andrei este în viață și va ocupa din nou principatul (la fel cum în zilele noastre circulă de 30 de ani astfel de legende despre Gheorghe Rákóczy). Din această cauză au fost trimiși acei secuii după cadavrul lui Andrei, pe care l-au găsit neatins de fiare sau păsări, dar gol cum l-a făcut mama sa, de aceea l-au așezat pe un catafalc improvizat și în a 9-a zi după decapitare, anume la 13 noiembrie, l-au adus la Alba Iulia. Pentru ca nimeni însă să nu vadă corpul gol, secuii au așezat, în coșciug, ramuri și frunze verzi deasupra și dedesubt. Mihai a pus să fie numaidecît spălat și îmbrăcat în haine de gală, i-a pus și capul în sicriu, tocmai în sicriul pe care el îl construise cu propria sa mină mai înainte pentru fratele său ucis Baltazar. <Andrei> a fost înmormîntat domnește, la 17 noiembrie, în biserica Sf. Mihai din Alba Iulia, în prezența nobililor săi și a tuturor nobililor țării [...]. Mihai însuși ținea o luminare de ceară după obiceiul papistaș.

* Sultanul Mehmed al III-lea.

** Icremia Movilă.

*** Andrei Báthory.

¹ Alexandru cel Rău, domnul Munteniei (1592–1593).

² Sultan al Imperiului otoman (1574–1595).

³ Nemaiputînd să facă față încordării permanente, generate de războiul cu Imperiul otoman, Sigismund Báthory renunță la tronul Transilvaniei în favoarea imperialilor (aprilie 1598) și se retrage în posesiunile care i-au fost oferite în schimb de aceștia, ducatele Oppeln și Ratibor din Silezia. V. și n. 1 p. 353.

⁴ V. n. 2, p. 469.

⁵ Oradea este asediată de o armată turco-tătară, condusă de Satirgi Mehmed pașa la începutul lui octombrie 1598.

⁶ Bătălia de la Nicopole s-a dat la începutul lui septembrie 1598.

⁷ Munții Balcani (în campania din toamna lui 1598, cete din oastea lui Mihai au traversat Balcanii ajungînd pînă la Sofia).

⁸ Relatarea lui Miles se referă la marea campanie întreprinsă de Mihai în sudul Dunării, în septembrie–octombrie 1598. De la Silistra pînă la Nicopole, Vidin, Rahova, Florentin,

Plevna și Vrața, toate forțele otomane, care au opus rezistență, au fost zdrobite, Mihai ajungând să controleze un vast teritoriu între Dunăre și Balcani.

⁹ Mihai Viteazul socotea la 16 000 numărul creștinilor aduși de el în Muntenia.

¹⁰ Cardinalul Andrei Báthory, principele Transilvaniei (martie – octombrie 1599).

¹¹ 1599.

¹² Prin tratatul încheiat la 16/26 iunie 1599, la Târgoviște, Andrei Báthory urmărea de fapt subordonarea Munteniei și transformarea lui Mihai într-un „consilier”.

¹³ Solia lui Toma Csomortányi are loc la 25 septembrie/4 octombrie 1599.

¹⁴ Buzescu, postelnicul.

¹⁵ Marșul pentru traversarea munților în Transilvania a început la 5/15 octombrie 1599, cind un corp de oaste sub comanda domnului însuși trece prin pasul de la Tabla Bușii (la vest de valea Buzăului); în vreme ce un corp de cazaci, urcând pe valea Teleajenului, pătrunde pe la trecătoarea de lângă Ciucaș făcând joncțiunea la Prejmer în Țara Birsei; concomitent o altă coloană munteană, în frunte cu frații Buzești, banul Udrea și Baba Novac urcă pe valea Oltului și intră în Transilvania pe la Turnu Roșu.

¹⁶ Ioan al II-lea Sigismund, principele Transilvaniei (1559 – 1571).

¹⁷ Aluzie la faptul că principele Andrei Báthory, deși era cardinal, se arăta dispus să se răspopească și să se căsătorească cu arhiducesa Maria Christierna, fosta soție a vărului său Sigismund.

¹⁸ Printre solii trimiși de brașoveni la Mihai se număra și preotul român Mihai, de la biserica din Schel.

¹⁹ Nunțiul apostolic Germanico Malaspina. V. n. 9, p. 68.

²⁰ Florica era fiica lui Mihai Viteazul; soția lui se numea Stanca.

²¹ De la Șelimbăr.

²² Vorbele grele la adresa țăranilor români din Transilvania sint expresia apartenenței de clasă a cronicarului. Miles era conștient că între românii din Transilvania și cei din Muntenia exista, în ciuda granițelor, o puternică conștiință a unității de neam.

²³ „Iubesc trădarea, dar nu pe trădători”.

²⁴ Teodosie Rudeanu, mare logofăt (1596 – 1599); după instalarea lui Simion Movilă pe tronul Munteniei, trece de partea acestuia, și-l însoțește în Moldova, cind va fi alungat de Radu Șerban în 1602.

Neue
Ungarische und Siebenbürgische
Chronik/

Oder

Kurz verfaßte Historische Beschreibung des
Königreichs Ungarn / zugehörigen Ländern / und Provinzen /
dessen Ursprung / Namens / Fruchtbarkeit / der Inwohner Sitten Ge-
brauch / ordentlicher Succession und Folge / aller / insonderheit aber der Christlichen Könige /
und was sich unter derselben Regierung / zu Kriegs- und Friedens-zeiten Denck- und
Merckwürdiges zugeragen. Wie auch der vornehmsten Städte/
Befestigungen und Schloßer Bestürm- und
Eroberung.

Darinn zugleich eine weitere Ausfführung und
Continuation des nechst heraus gegangenen Türcken-Greuels/
dessen allen / was sich bis auff gegenwertige Zeit begeben /
begriffen.

In eine richtige Ordnung / verständliche Erzählung dem
Teutshen Leser auß den bewehrtesten Scribenten zusammen
getragen / mit annehmlichen Kupffer-Stücken unterschiedlicher
Städte und Befestigungen außgeziert.

Frankfurt am Main/
In Verlegung Johann Baptist Schönewitters.
Getruckt bey Mattheo Kempffern/

Anno M. DC. LXIV.

[ANONIM]

Lucrarea anonimă, *Neue Ungarische und Siebenbürgische Chronick* . . . , tratează în primele capitole : originea maghiarilor, venirea și așezarea lor în Europa, regimul politic, religia acestora. Conține, de asemenea, referiri la principalele orașe din Transilvania. Începînd cu capitolul al 3-lea, este prezentată istoria cronologică a regilor unguri de la Ștefan pînă la Leopold.

Ediția folosită : *Neue Ungarische und Siebenbürgische Chronick oder kurtz verfasste Historische Beschreibung dess Königreichs Ungarn, zugehörigen Ländern und Provinzten, dessen Ursprung, Namens, Fruchtbarkeit, der Inwohner Sitten, Gebrauch, ordentlicher Succession und Folge aller, insonderheit aber der Christlichen Könige, und was sich unter derselben Regierung, zu Kriegs- und Friedens-Zeiten Denck- und Merckwürdiges zugetragen. Wie auch der vornehmsten Städte, Festungen und Schlösser Bestürm- und Eroberung*, Franckfurt am Mayn, Johann Baptist Schönwettters, 1664, p. 160 — 161 ; 164—165.

NEUE UNGARISCHE UND SIEBENBÜRGISCHE
CHRONICK ODER KURTZ VERFASSTE HISTORISCHE
BESCHREIBUNG DESS KÖNIGREICHS UNGARN,
ZUGEHÖRIGEN LÄNDERN UND PROVINTZEN, DESSEN
URSPRUNG, NAMENS, FRUCHTBARKEIT, DER
INWOHNER SITTEN, GEBRAUCH, ORDENTLICHER
SUCCESSION UND FOLGE ALLER, INSONDERHEIT
ABER DER CHRISTLICHEN KÖNIGE, UND WAS SICH
UNTER DERSELBEN REGIERUNG ZU KRIEGS- UND
FRIEDENS-ZEITEN DENCK-UND MERCKWÜRDIGES
ZUGETRAGEN. WIE AUCH DER VORNEHMSTEN
STÄDTE, VESTUNGEN UND SCHIÖSSER BESTÜRM-
UND EROBERUNG. DARINN ZUGLEICH EINE
WEITERE AUSFÜHRUNG UND CONTINUATION
DESS NECHST HERAUSS GEGANGENEN
TÜRCKEN-GREUELS, DESSEN ALLEN WAS SICH BISS
AUFF GEGENWERTIGE ZEITBEGEBEN BEGRIFFEN.
IN EINE RICHTIGE ORDNUNG, VERSTÄNDLICHE
ERZEHLUNG, DEM TEUTSCHEN LESER AUSS DEN
BEWEHRTESTEN SCRIBENTEN ZUSAMMEN
GETRAGEN, MIT ANNEHMLICHEN KUPFFER-
STÜCKEN UNTERSCHIEDLICHER STÄDT UND
FESTUNGEN AUSSGEZIERT

Nach dem der Cardinal Andreas Bathori, wie hiavor gemeldet, in Siebenbürgen ohne dess Käysers Verwilligung dess Lands sich angemasset,

bracht er den Türcken auch auff seine Seite. Weiln nun Michael Wäywod in der Walachey sahe, dass er auff solche Weiss mitten zwischen zweyen Feinden schwebete, ersuchte er Käyser Rudolphum vnterthänig vmb Hülffe vnd bathe jhn, dass er die Treulosigkeit an den Bathorius in Siebenbürgen straffen oder ihm so viel Mittel vnd Weg an die Hand geben vnd zulassen wolle, sich an seiner statt an den Siebenbürgischen Fürsten zu rächen. Weiln er sich nun mit einem schweren Eyd gegen Käyser Rudolphum verbunden hatte, dass er nemlich Zeit seines Lebens beständig bleiben vnd dess Käysers wie auch der Cron Ungarn Bestes auch mit Vergiessung seines Bluts suchen vnnnd befördern wolte; als hat er von jhm Geld vnd Volck, den Siebenbürger heimzusuchen, erhalten vnd überkommen.

In dem gedachter Michael Wäywod mit 30 000. Mann auff Siebenbürgen zuziehen willens, hat der Cardinal auch seine Mannschafft zu Feld führen vnd sein Heil versuchen wollen. Hierauff gewan der Wäywod die Cronstadt vnd Pass in Siebenbürgen gegen die Polen, damit dieselbe dem Cardinal nicht zu Hülff kommen möchte, brachte darnach die Jäcker vnd Sachsen auff seine Seite vnd ruckte folgendes vor Hermenstadt.

Daselbsthin kam der Nuntius Apostolicus vmb einen Stillstand anzuhalten, mit Vorwenden, ob entzwischen der Cardinal sich eines Bessern besinnen möchte. Der Waywod gab hierauff keine Antwort vnnnd rückte Seinem Feind immer näher; verwarnete doch hierneben den Cardinal vor Blutvergiessen vnnnd vermahnet jhn höchlich Käyserl. Mayest. das Land abzutretten vnnnd sich wider in Polen zu packen.

Der Cardinal aber vermeinte es mit einem Viehehirten vnd dess Kriegs vnerfahren zu thun zu haben, achtete demnach solcher Erinnerung wenig, darüber gerieth es zu einer Schlacht, in welcher die Siebenbürger sampt ihrem Cardinal geschlagen vnnnd jhr Lager sampt 45. Stück Geschütz, Gelt, Kleyder vnd viel Güter verlohren.

Auff welchen Sieg Waywoda von denen Inwohnern der Statt Weissenburg mit grosser Reverentz empfangen, die Stadt Clausenburg vnd Hust, darinnen dess Bathori Reichthum vnd Schätze, sich jhm ergeben vnd also gantz Siebenbürgen wider vnter Käyserl. May. Gewalt gebracht vnd im Nahmen derselben dem Walachen gehuldet worden.

Es hatte sich zwar zuvor Bathori Istvan, dess Cardinals Vetter, auff Clausenburg vnd von dannen auff Hust begeben, sich wider den Walachen zu stärcken, welches jhm doch nicht angangen. Dann der König auss Polen in seinem Königreich aussruffen lassen, dass sich keiner in Kriegsdiensten wider den Käyser solle gebrauchen lassen, sich dardurch alles Argwohns einiger Hülffe, so er dem Cardinal erzeigen möchte, zu entschütten. Darüber flohe er in Somblio, darinnen er auch von den Käyserischen gefangen worden.

Der flüchtige Cardinal aber ward endlich von den Walachen im Gebürg ergriffen, nidergehauen vnnnd sein Kopff dem Waywod geliefert, welcher dann auch letztlich den Leichnam abholen vnd bestatten lassen[...]

Nachdem sich nun offtgedachter Michael Waywod dieses Lands bemächtigt vnd vnter dess Käysers Gehorsam bracht hatte, begehrte er vor seine Recompens die Provintz Siebenbürgen, wie auch die Stätte Wardein, Husth vnd Nagybaniam vnnnd andere angrenzende Oerter jhm vnnnd seinem Sohn zum Erblas-Recht zu übergeben. Darnach vnd fürs ander solten jhm alle Güter vnnnd Hoheiten, so Jhr Käyserl. May. Sigismundo Bathori mitgetheilt, zugeeygnet werden. Endlichen vnnnd

zum dritten, solte man jhme, im Fall er gefangen genommen würde, freye Erledigung versprechen; vnnd solten auch jhme, so er auss Siebenbürgen vertrieben würde, 100 000. fl. darvor erlegt werden. Wann nun der Käyser hierein willigen würde, wolte er hingegen alles Land vom Hircanischen Meer an biss zu den Stätten Ofen, Griechisch Weissenburg vnnd Zelnock seinem Reich vnderthänig machen. Aber er war bey Jhr Käyserl. Mayest. in bösem Verdacht, als ob ers mit dem Türcken hielte, derhalben ward jhm nicht getrawet [...].

Innerhalb diesem wolte der Michael Waywoda, als jhm von Käyserlicher Mayestät aufgelegt von Siebenbürgen abzutretten, sich der Regierung dess Landes nicht eussern, darumb ward er vom Georgio Bassa überzogen vnnd nach verbrachter Schlacht wit Gewalt auss Siebenbürgen getrieben. Demnach jhm auch ein gleiches vom Batori, welcher durch Beystand seiner Helffer herfür gebrochen, wiederfahren, wendet er sich wieder zu dem Käyser mit Erbieten sich aller Bezüchtigung vnnd Auflagen bey demselben ledig zu machen [...].

Vnter diesen ward der Waywoda in seinen vorigen Stand restituirt, vnnd mit genugsamer satisfaction vnnd Vertröstung gewisser Hülff von dem Käyser in Siebenbürgen widerumb abgeferigt. Nichts desto weniger kam jhm Sigismundus Bathori zuvor vnd bemächtigte sich vieler Vestungen, ehe dann der Bassa vnd Weywod jhm genugsam widerstehen konten. Immittels stunde man zwar in Hoffnung eines Friedens mit dem Erbfeind, war aber lauter Betrügerey, darmit er unterdessen seine Macht durch den Kyhaia Bassa desto füglicher vnd vngehinderter zusammenbringen möchte.

In Siebenbürgen aber rückte damaln auch der Weywode beneben viel ermeldtem Bassa gegen Sigismundten Bathori zu Feld, darumb er dann über das Gebürg gewichen, sich mit allerhand Volck, darunter auch 12 000 Türcken vnd Tatern gewesen, gestärcket und endlich gegen die Käyserische, welche doch jhme an Menge bey weitem nicht zu vergleichen, auff einen Berg geläget. Nun hatten diese auch eine Höhe innen, welche aber mit dem Geschütz füglich umb sich zu langen gantz bequem, derowegen da es zu einer Schlacht gerahten, dieser Vortheil vnnd dann beyder Obersten, Mannlichkeit, der Feinde grosse Macht also zu Schanden gemacht, dass ihrer zehentausendt auff der Walstatt blieben, die andern aber, beneben dem Bathori sich durch den Fluss retten und salviren müssen, da hingegen der Unsern in dem des Feindes Geschütz all zu hoch gestanden und die Kugeln überhin geflogen nur etlich 100 umbkommen [...].

Wie nun hierob der Basta ihn wegen Käyserl. Mayestät gefangen nehmen wollen, er aber sich zur Wehr gesetzt, ist er letztlich unter seinen eigenen Gezelt, von einem Wallonischen Capiten mit einer Partisan erstochen worden [...].

NOUA CRONICĂ UNGARĂ ȘI TRANSILVĂNEANĂ SAU
SCURTĂ DESCRIERE ISTORICĂ A REGATULUI
UNGARIEI, A ȚĂRILOR ȘI PROVINȚIILOR CE-I
APARTIN, ORIGINEA, NUMELE, FERTILITATEA
ACESTORA, OBICEIURILE ȘI UZANȚELE
LOCUITORILOR, SUCEESIUNEA ȘI URMAREA ÎN
ORDINE A TOT CE S-A PETRECUT REMARCABIL ȘI

DEMN DE MEMORAT, ÎNDEOSEBI ÎNSĂ SUB REGII
CREȘTINI ȘI SUB DOMNIA LOR ÎN VREMURI DE
RĂZBOI ȘI DE PACE, PRECUM ȘI ATACAREA ȘI
CUCERIREA PRINCIPALELOR ORAȘE, CETĂȚI ȘI
CASTELE. ÎN CADRUL ACESTEIA, TOTODATĂ, O
AMPLĂ RELATARE ȘI CONTINUARE A RECENTELOR
CRUZIMI TURCEȘTI, A TOATE CE S-AU PETRECUT
PÎNĂ ÎN VREMEA DE FAȚĂ. COMPILATĂ DIN
SCRIITORII CEI MAI DEMNI DE ÎNCREDERE ÎNTR-O
NARAȚIUNE EXACTĂ ȘI PE ÎNȚELESUL CITITORULUI
GERMAN; ÎMPODOBITĂ CU GRAVURI ÎN ARAMĂ ALE
DIFERITELOR ORAȘE ȘI CETĂȚI

[...]. După ce cardinalul Andrei Báthory, așa cum s-a arătat mai înainte, a pus stăpânire pe Transilvania, fără învoirea împăratului, el a adus de partea sa și pe turci¹. Deoarece voievodul Mihai din Valahia a văzut că în acest mod se află în nesiguranță între doi dușmani, a solicitat împăratului Rudolf ajutor și l-a rugat să pedepsească necredința lui Báthory din Transilvania sau să-i pună lui la îndemână mijloace și posibilități și să binevoiască a-i permite să se răzbune, în locul lui, împotriva principelui transilvănean. Deoarece făcuse legământ, prin jurământ grav, față de împăratul Rudolf, că va rămâne neclintit, toată viața, și că va urmări și promova, chiar cu prețul propriului sînge, binele împăratului ca și al coroanei ungare, Mihai a obținut și primit de la împărat bani și oaste, pentru a pedepsi pe transilvănean [...].

Voind voievodul Mihai să meargă împotriva Transilvaniei <a principelui> cu 30 000 de oameni, cardinalul și-a dus trupele sale de asemenea pe cîmpul de luptă și a voit să-și încerce norocul. După aceasta voievodul a ocupat Brașovul și trecătoarea transilvană spre Polonia pentru ca polonii să nu poată veni în ajutorul cardinalului; a adus apoi de partea sa pe secui și pe sași, îndreptîndu-se apoi spre Sibiu.

Acolo a sosit nunțul apostolic², pentru a obține un armistițiu, pretextînd că între timp cardinalul va ajunge poate la o idee mai bună. Voievodul nu a dat nici un răspuns la aceasta și s-a apropiat tot mai mult de dușmanul său; l-a mai avertizat totuși pe cardinal împotriva unei vărsări de sînge și l-a îndemnat stăruitor să predea țara maiestății sale imperiale, iar el să-și facă bagajele și să plece din nou în Polonia.

Cardinalul însă socotea că are de a face cu un păzitor de vite și un nepriceput în ale războiului și n-a ținut seama de avertisment, ajungîndu-se astfel la o bătălie în care transilvănenii împreună cu cardinalul fură bătuți și își pierdură tabăra împreună cu 45 piese de artilerie, bani, veșminte și multe bunuri.

După care biruință³, voievodul a fost primit de către locuitorii orașului Alba Iulia cu mare plăcere; i s-au predat orașul Cluj și Hust în care se găseau bogățiile și comorile lui Báthory și astfel întreaga Transilvanie a fost adusă din nou sub puterea maiestății sale imperiale, în numele căreia <voievodul> român a primit jurămintul de supunere.

Mai înainte, însă, Ștefan Báthory, vărul cardinalului, s-a îndreptat spre Cluj, iar de acolo spre Hust, pentru a se întări împotriva <voievodului> român, care însă nu l-a urmărit. Apoi, regele Poloniei a proclamat în cadrul regatului său că nimeni nu are voie să se angajeze în serviciul

războiului împotriva împăratului pentru a scăpa astfel de orice bănuială că ar vrea să dea vreun ajutor cardinalului. După aceasta <Ștefan Báthory> a fugit la Șimleu, unde a fost făcut prizonier de către imperiali.

Cardinalul fugar a fost prins în cele din urmă de către valahi ⁴ în munți, a fost ucis, iar capul său a fost adus în fața voievodului, care apoi a poruncit să fie adus și trupul și să fie înmormântat.

[...]. După ce des menționatul voievod Mihai puse stăpînire pe această țară și o aduse la supunere față de împărat, a dorit ca recompensă provincia Transilvania, precum și orașele Oradea, Hust și Baia Mare, ca și alte localități limitrofe, care să-i fie predate lui și fiului său cu drept ereditar. Pe lângă aceasta, trebuia să i se acorde toate bunurile și cinstirile pe care maiestatea sa imperială le acordase lui Sigismund Báthory. În sfîrșit, în al treilea rînd, trebuia să i se promită că, în caz că ar cădea prizonier, va fi răscumpărat și că i se vor acorda 100 000 florini, în caz că va trebui să părăsească Transilvania. Dacă împăratul ar consimți la acestea, el ar fi dispus, în schimb, să supună imperiului toate teritoriile de la marea Caspică pînă la orașele Buda, Alba Iulia și Solnoc. Dar el se găsea în mare bănuială la maiestatea sa imperială, că ar ține cu turcul, din care cauză nu i s-a acordat încredere.

[...]. Între timp voievodul Mihai, impunîndu-și de către maiestatea sa imperială să cedeze Transilvania, n-a voit să se despartă de guvernarea țării; de aceea a fost atacat de Gheorghe Basta și, după o bătălie pierdută ⁵, a fost alungat cu forța din Transilvania. După aceasta, întîmplîndu-i-se același lucru din partea lui Báthory <Sigismund>, care a pătruns aici cu sprijinul complicilor lui, <voievodul Mihai> s-a adresat din nou împăratului cu cererea de a fi absolvit de toate acuzațiile și obligațiile față de împărat.

[...]. Între timp ⁶ voievodul a fost restabilit în situația sa anterioară și împăratul l-a trimis din nou în Transilvania cu destulă satisfacție și cu promisiunea unor ajutoare. Cu atît mai mult, cu cît Sigismund Báthory i-a luat-o înainte și a pus stăpînire pe mai multe cetăți, înainte ca Basta și voievodul să i se fi putut opune îndestulător. Există, e drept, și o speranță de pace cu dușmanul de moarte, dar totul era înșelătorie, căci acesta dorea să-și concentreze forțele mai bine și mai neîmpiedicat, prin Chehaia pașa.

Dar în Transilvania a pătruns atunci și voievodul Mihai, pe lângă des menționatul Basta, împotriva lui Sigismund Báthory. Acesta din urmă, întărit cu tot felul de trupe, printre care și 12 000 de turci și tătari, s-a retras dincolo de deal, așezîndu-și în cele din urmă tabăra pe deal, în fața taberei imperiale, care nu se putea compara nici pe departe în ceea ce privește mulțimea. <Imperialii> au ocupat și ei o înălțime, care nu putea fi însă bătută cu artileria precis și ușor; ajungîndu-se la bătălie, acest avantaj, precum și curajul celor doi comandanți au făcut de ocară marea forță a dușmanilor, acesta pierzînd pe cîmpul de luptă vreo zece mii, iar ceilalți, împreună cu Báthory, au fost nevoiți să se salveze prin rîu; în timp ce dintre ai noștri nu și-au pierdut viața decît vreo sută de inși deoarece artileria dușmană a fost situată prea sus și ghiulelele au zburat pe deasupra.

[...]. Când însă Basta, la dorința maiestății sale imperiale, a voit să-l facă prizonier <pe Mihai>, iar acesta a voit să se apere, <voievodul Mihai> a fost în cele din urmă înjunghiat cu o halebardă, în propriul său cort, de către un căpitan valon ⁷.

¹ În martie 1599, Sigismund Báthory renunță pentru a doua oară la tronul Transilvaniei și determină dieta să-l aleagă ca principe pe vărul său, Andrei Báthory, fapt care va răsturna echilibrul politico-militar existent la Dunăre, întemeiat pe alianța dintre Muntenia și Transilvania. Aliat cu domnul Moldovei, Ieremia Movilă, și cu polonii, care aveau relații bune cu Poarta, noul principe intenționa să se întoarcă la vechea stare de supus al sultanului.

² Germanico Malaspina. V. n. 9, p. 68.

³ La Șelimbăr (18/28 octombrie 1599).

⁴ Andrei Báthory a fost omorât de secui. V. n. 14, p. 68 și p. 179—182.

⁵ La Mirăslău (8/18 septembrie 1600).

⁶ După vizita lui Mihai la Viena și Praga (ianuarie—martie 1601).

⁷ V. n. 8, p. 118.

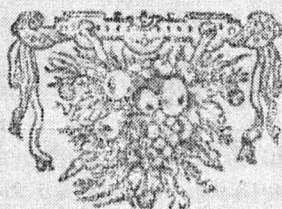
CHRONICA
GESTORVM
IN
EVROPA
SINGVLARIVM:

A
PAVLO PIASECIO
EPISCOPO PRÆMISLIENSI,

Accurate ac fideliter conscripta
ad Annum Christi, M D C XLVIII.

*Ad utilitatem publicam divulgata,
& Typis expressa.*

Cum Gratia & Privilegio S. R. M.

Juxta Exemplar impressum
CARACOVIA,
Et postmodum ab ipso Auctore propria
manu correctum & auctum.

PAUL PIASECKI

Cronicarul polonez Paul Piasecki (Piasecius), episcop de Premisli sub domnia lui Sigismund al III-lea (în secolul al XVII-lea), a scris *Chronica gestorum in Europa singularium*. Această lucrare istorică cuprinde evenimintele petrecute în Polonia și în statele din jur de la 1576 până la 1646.

Ediția folosită : *Chronica gestorum in Europa singularium*, Cracovia, 1648, p. 173—175; 187—188; 190; 194.

CHRONICA GESTORUM IN EUROPA SINGULARIUM

Et major cura inperatoris ad Transilvaniam de manibus Batoreorum extorquendam fuit conversa [...].

Sed Inperator nihilo placatior factus, mandavit Georgio Basta ut Transilvaniam conjuncta cum Michaële Palatino Valachiae opera vi occuparet, Batoreosque inde ejiceret [...].

Sed mox Cardinalis malo suo sensit speciem illam tractandae pacis a Malaspina dolose fuisse compositam : nam ut primum suas copias dimisit, et praesertim Polonicas, in quibus licet numero paucioribus praecipuum erat robur, Michaël triginta millia Valachorum cum aliquot cohortibus Germanorum à Georgio Basta sibi summissis adduxit prope Sibinium, ubi tunc Cardinalem haerentem Malaspinā spe conciliandae pacis morabatur [...].

Nec supererat Andreae Cardinali tam inopinata belli necessitate coangustato, et demisso milite omni praesidio destituto, nisi quod requisivit fidem datam a Malaspina, qui inscium se ejus novitatis praeseferens, quasi prohibiturus conflictum ad Michaëlem ivit, nec amplius ad Cardinalem reversus, ibi eventum praelii expectavit.

Commisso autem praelio, cum Cardinalis cum suis repente multitudine hostium oppressus, vix manum conferere valuerit, statim in fugam coactus, comitatus à septem familiaribus Polonis viarum ignaris, dum per devia oberrat, a Satellitibus Michaëlis deprehensus capite truncatur [...].

Ac ad nuntium talis cladis Viennae Archidux Matthias triumphos majores, quam si ad Iaurinum Sinan Bassam cecidisset, tormentorum concitato ingenti boatu, et publicis laetitiae aditis signis, ac in templis Hymno gratiarum actionis solenni ritu decantato celebravit, Michaëlisque Legatos tantae gloriae praecones Pragā ad Inperatorem contententes aureis monilibus donavit. Sigismundus Batoreus Princeps in Polonia interim degebat, in Transilvania autem ex Batoreis solus remanserat Isthuan Batori, in cujus nomen Husta, Vivarum et alia munitiora loca

tenebantur. Sed cum tempus vires instaurandi non haberet, a Georgio Basta Somlii obsidione constrictus, incolumitatem sibi traditione illorum locorum pacisci debuit. Proceres vere nonnullos qui a partibus Batoreorum stabant, Michaël capite plecti iussit, alios in vincula coniecit, et reliqui territi obsequium Imperatori jurarunt. Atque ita intra paucos dies tota Transilvania in potestatem Imperatoris tunc concessit, sed non diu in ea duravit, ut subsequencia tempora docebunt. Malaspina quoque non eum fructum sui artificii recepit quem sperabat [...].

Nec Michaël multum exultavit illo facinore: cum enim ex pacto deberet retinere Administrationem Transilvaniae pulsus Batoreis, postquam istud perfecit, et omnis loca Transilvaniae exturbatis praesidiis Batorianis possedit, Georgius Basta eo invito, et querelas, datumque promissum nec quicquam opponente, ejus praesidiis ejectis omnia illa loca Caesareo milite munivit. Quin et Valachiae Palatinatum mox amisit Michael: nam dum in Transilvania moratur, Hieremias Moldaviae Palatinus ope Polonorum et Turcarum ipsi infensorum introduxit fratrem suum Simeonem in Valachicum Principatum, quem Michael recuperare contendens, a Polonis iterato praelio superatus, in Transilvania demum a Georgio Basta proemium navatae Imperatori contra Batoreos operae recepit, miserabiliter interemptus, ut suo tempore constabit [...].

In eisdem Comitiiis deliberabatur de conscribendo exercitu, quo reprimeretur Michaël Palatinus Valachiae, qui nuper in Transilvania Cardinalem Batorem profligarat. Is enim ut sibi recuperaret Valachiam, interim dum in Transilvania morabatur a Simeone Mohila occupatam, ex Transilvania rediens Simeonem inde expulerat. Et cum nihilominus Simeon adjutus a fratre Hieremia Palatino Moldaviae vires suas instaurasset, Michael iterato praelio caesum usque in Moldaviam sequutus, etiam Moldaviam sibi subjicere, Hieremiamque inde pellere decreverat. Nec infelici ab initio successu, nam intra breve tempus postquam semel Hieremiae copias fugarat, nullo amplius resistente totam eam Provinciam obtinuit; Soczaviam, quae est praecipuum ibi propugnaculum, deditione cepit, ad arcem Chocimensem in ipso confinio Poloniae ad Tyram fluvium sitam Hieremia recedere coacto [...].

Atque talibus studiis intentis tunc Ecclesiasticis, etiam Equestres in suffragiis unusquisque conjunctioni suo ferendis distracti, curam Reipublicae seposuerant, et nullo publicorum negotiorum, quae in deliberationem venerant, definito, Comitia solverunt. Istis autem finitis de felicioribus Michaëlis Palatini in Moldavia progressibus frequentiores nuntii adferebantur, qui jam tota Moldavia expulso Palatino Hieremia potitus, unicam quae superarat, et quo Hieremias omnia sua pretiosiora comportaverat, Arcem Chochim obsidione cinxerat. Nec dubie volebat ea expugnata transferre signa infesta in proximiores Poloniae Provinciae, quas omni paene praesidio vacuas, non difficile in suam potestatem redigi posse judicabat. Immo jam plures in Polonia ad eum inclinabant ejusque, adventum desiderabant rerum novandarum cupidi, praesertim cum esset Religionis Graecae, isti Religioni addicti Russae populi impensius ipsi favebant [...].

Et non unius vel alterius Provinciae inde jacturra timebatur, sed totius Regni conversio, cum non obscuris argumentis appareret, Michaellem pluribus et in Transilvania, et contra Turcas, ac novissime in Valacchia et Moldavia partis victoriis clarum Regnum petere [...].

Unde Michaël undique destitutus, Viennam cum uxore et tota familia sua concesserat, imploraturus Imperatoris gratiam pro impensa opera contra Batoreos solemnioribus pactis sibi promissam [...].

In vicina Transilvania hujus anni initio Sigismundus Batoreus sua pro recuperando illo Principatu consilia stabiliturus, Clausenburgi Ordines Transilvaniae congregari curaverat, ubi a suis sectatoribus iterum Princeps Transilvaniae fuit renuntiatus, et praeconis voce proclamatus : et qui pro Caesare resistere conabantur custodiae sunt traditi, ac uxor Michaëlis Palatini cum liberis capta. Arces etiam ac Civitates plures in ejus nomen concedebant, et Georgius Basta Caesaris Praefectus ad tutiora confinium Ungariae recedere initio mensis Martii maluit, praesidiis in arcibus quas retinuerat relictis. Ad quam famam Caesar Michaëlem Viennae tunc subsistentem, Pragam vocavit, ac tanto liberalius habuit, quod iterum ejus opera indigeret. Munusculis itaque cumulatam, et novis promissis de concedendo illi Transilvaniae Principatu delinitum dimisit, ut conjunctis cum Georgio Basta viribus, Batoreum edomaret. Is enim mense Aprili Clausenburgum veniens, copias numerosas congregabat, et pluribus locis in suam potestatem vindicatis, omnia praesidia Imperatoris ex Transilvania exturbare conabatur. Sed Georgius Basta, ut primum Michaël redierat, et manipulos Valachorum suorum dispersos collegerat, majori fiducia progressibus istis Batorei obsistere coepit, ac recollecto exercitu apud Moyzinum Michaëli conjunctus, Batoreum eo ad initium Augusti venientem praelio excepit. Primoque congressu ictibus tormentorum Caesarianorum opportunius locatorum turbatam Batorei aciem Michaël a latere irrumpens in fugam convertit, magna caede saeviens in obvios, maxime pedestres, qui fugae praesidio salvari non poterant. Castra quoque Bathorei et machinae quae erant grandiores aeneae viginti, praedae Caesarianorum cesserunt, et loca amissa, post hanc victoriam facile ad obsequium Caesaris redierunt : territa exemplo Clausenburgi, quod magna pecuniae summa, uti defectionis caput, Georgius Basta multetavit. Omnis autem illa Batoreorum clades in caput Michaëlis tandem recidit [...]: Basta tamen aemulum, cui victoriae illius partes praecipue tribuebantur, non ferens singula ejus gesta in suspicionem trahebat, et causatus quod res Imperatoris Transilvanicae ipso superstite in incerto semper essent mansurae, 18 Augusti missis aliquot Vallorum et Germanorum Centurionibus, eum ex improvise adhuc quiescentem in tentorio, priusquam ejus stipatores convenissent, interfici fecit [...].

CRONICA EVENIMENTELOR PETRECUTE ÎN EUROPA

Grija cea mare a împăratului ¹ a fost îndreptată asupra Transilvaniei, care trebuia smulsă din miinile Báthoreștilor [...].

[...]. Dar împăratul, nefiind împăcat <cu faptul de a fi luat principatul Transilvaniei cardinalul Andrei Báthory>, a ordonat lui Gheorghe Basta ca, unindu-se cu voievodul Mihai al Valahiei, să ocupe cu forța Transilvania și să-i alunge de acolo pe partizanii lui Báthory.

[...]. Cardinalul a simțit însă, de îndată, spre nenorocirea sa, că acel fel de a trata despre pace al lui Malaspina ² a fost alcătuit cu viclesug, căci, de îndată ce a dat drumul trupelor sale, și mai ales celor poloneze, prin care, deși mai puține la număr, era mai puternic, Mihai a adus lângă Sibiu treizeci de mii de valahi, împreună cu câteva unități de germani

trimise de Gheorghe Basta. La Sibiu se găsea pe atunci și cardinalul nehotărit, în speranța încheierii păcii prin Malaspina³[...]. Nu-i mai rămânea cardinalului Andrei, strimtorat de ivirea atât de neașteptată a unui război și lipsit de orice apărare din cauza trimiterii armatei, decît să primească asigurarea dată de Malaspina, care, preferînd să se prefacă necunoscător al acestei situații, a mers la Mihai, ca și cum ar fi înlăturat conflictul și, nemaîntorcîndu-se la cardinal, a așteptat acolo rezultatul luptei⁴.

Dîndu-se însă lupta, în timp ce cardinalul cu ai săi, impresurat de mulțimea neașteptată a dușmanilor, abia a putut începe lupta, că a și fost silit să fugă și, însoțit de șapte dintre polonii mai apropiați, care nu cunoșteau însă drumul, în timp ce rătăcea pe poteci întortocheate, a fost prins și decapitat de partizanii lui Mihai.

[...]. La vestea unui astfel de măcel, arhiducele Mathias a sărbătorit la Viena pe mai marii învingătorilor, ca și cum l-ar fi omorit pe Sinan pașa la Iaurinum, punînd să se tragă cu tunurile mari, la care s-au alăturat și alte semne publice de bucurie, cîntîndu-se innuri de slavă în biserici; iar pe solii lui Mihai, vestitorii unei astfel de glorii, ce se îndreptau spre Praga, la împărat, i-a dăruit cu podoabe de aur.

Principele Sigismund Báthory stătea între timp în Polonia; în Transilvania însă dintre Báthorești rămăsese doar Ștefan Báthory, în numele căruia se păstrau Hust, Gherla și alte cîteva locuri mai întărite. Dar, cum nu avusese timp să-și refacă forțele, a fost înfrînt prin vicleșug de către Gheorghe Basta la Șimleu și a trebuit să facă pace pentru a-și salva stăpînirea locurilor sale. Pe cîțiva fruntași însă, care stăteau de partea Báthoreștilor, Mihai a poruncit să fie decapitați, pe alții i-a aruncat în temniță, iar ceilalți îngroziți au jurat supunere împăratului. Și, astfel, în puține zile, toată Transilvania a trecut atunci în stăpînirea împăratului; dar nu a rămas mult timp așa, după cum o vor arăta vremurile următoare. Malaspina nu a primit răsplata meșteșugului său, așa după cum spera[...].

Nici Mihai nu s-a bucurat mult de acea faptă, căci, cu toate că după înțelegere trebuia să păstreze administrația Transilvaniei, după alungarea Báthoreștilor, după ce a făcut acest lucru, și a luat în stăpînire toate locurile Transilvaniei, după alungarea căpeteniilor Báthoreștilor, Gheorghe Basta, fără incuviințarea sa, fără vreun pretext de nemulțumire sau de făgăduială dată, a întărit toate locurile cu oaste împărătească.

Ba, Mihai a pierdut în curînd și domnia Valahiei, căci, în timp ce zăbovea în Transilvania, Ieremia, voievodul Moldovei, cu sprijinul polonilor și al turcilor ostili lui, a pus pe fratele său Simion în principatul Valahiei, pe care Mihai, încercînd să îl recîștige, a fost înfrînt de poloni într-o nouă bătălie, iar mai apoi, în Transilvania, a primit de la Gheorghe Basta răsplata sirguinței dovedite față de împărat împotriva Báthoreștilor, fiind ucis mișelește, după cum se va vedea la timpul său.

[...]. Tot în această dietă⁵ s-a decis în legătură cu recrutarea unei armate, cu care să fie respins Mihai, voievodul Valahiei, care răsturnase nu demult pe cardinalul Báthory din Transilvania. Acesta, după ce redobîndise Valahia, ocupată în timp ce zăbovea în Transilvania de Simion Movilă, întorcîndu-se din Transilvania, l-a alungat pe Simion⁶. Dar, cum Simion, ajutat de fratele său Ieremia, voievodul Moldovei, își rînduise din nou forțele, Mihai, lovindu-l într-o nouă luptă, îl urmări pînă în Moldova, ba hotări să supună și Moldova și să-l alunge de acolo pe Ieremia. Cu succes deplin, încă de la început, căci, după ce puse în scurt timp pe

fugă trupele lui Ieremia, nemaîmpotrivindu-i-se nimeni, obținut toată această țară. Suceava, fortăreața cea mai de seamă, o luă prin capitulare, Ieremia văzându-se silit să se refugieze în fortăreața Hotinului situată la hotarul cu Polonia, pe apa Nistrului.

[...]. Adunarea <de la Varșovia> s-a încheiat fără a se fi stabilit ceva din treburile de stat ce fuseseră luate în dezbatere.

La sfârșitul adunării, însă, tot mai mulți soli relatau despre progresele tot mai rodnice ale domnului Mihai în Moldova, care stăpânea toată Moldova, după alungarea voievodului Ieremia, și singură cetatea Hotin, care-i mai rămăsese, și în care Ieremia își dusesese toate bunurile mai de preț, o înconjurase cu fortificații. Era neîndoielnic că voia ca, după supunerea acesteia, să-și îndrepte armata asupra provinciilor mai apropiate de Polonia, gîndindu-se că pe acestea, lipsite aproape de orice conducere, le va putea supune fără dificultate.

Ba chiar, numeroși locuitori din Polonia inclinau spre el și doreau sosirea acestuia, poftitori fiind de lucruri înnoitoare; și mai cu seamă că era de religie greacă, preferau să fie asimilați religiei acestuia decît la cea a populației Rusiei [...]. Și se temeau nu de pierderea vreuneia sau alteia dintre provincii, ci de convertirea țării întregi, după cum se vedea din dovezi limpezi că Mihai, cu multele victorii obținute și în Transilvania, și împotriva turcilor și foarte de curînd în Valahia și Moldova, se îndreaptă spre un regat puternic.

[...]. Mihai ⁷, părăsit din toate părțile, mergea spre Viena, cu soția și toată familia sa, pentru a cere împăratului bunăvoința promisă prin tratate solemne, pentru serviciile aduse împotriva Băthoreștilor.

[...]. În Transilvania vecină, la începutul acestui an <1601>, Sigismund Băthory s-a sfătuit cum să redobîndească acel principat și s-a îngrijit să adune stările Transilvaniei la Cluj, unde a fost numit și proclamat din nou principe al Transilvaniei de către partizanii săi, iar cei care încercau să i se împotrivescă în numele împăratului au fost puși sub pază; și soția voievodului Mihai a fost prinsă, împreună cu copiii. Mai multe cetăți și orașe au primit stăpînirea sa, iar Gheorghe Basta, comandantul împărătesc, a preferat să se retragă la începutul lunii martie înspre hotarele Ungariei, la loc mai sigur, părăsind stăpînirea cetăților pe care le deținea. La această știre, împăratul l-a chemat la Praga pe Mihai, care se găsea pe atunci la Viena, și s-a arătat cu atît mai binevoitor, cu cît avea din nou nevoie de strădanile lui.

Așadar, încărcîndu-l cu mici daruri și amăgindu-l cu noi promisiuni de a-i ceda principatul Transilvaniei, l-a trimis ca, unindu-și forțele cu Gheorghe Basta, să-l înfrîngă pe Băthory.

Acesta <Băthory>, venind în luna aprilie la Cluj, strînse oaste numeroasă și redobîndind foarte multe localități de partea sa, încercă să izgonească din Transilvania toată armata împăratului. Însă Gheorghe Basta, îndată ce se întoarse Mihai, care adună cete dintre valahii săi împrăștiați, a început să se opună cu mai mare încredere acestor progrese ale lui Băthory și, unindu-se cu armata refăcută a lui Mihai, a dat lupta cu Băthory la începutul lunii august, la Moftin ⁸. După primul atac, dat cu tunurile împărătești, așezate într-un loc mai bun, Mihai, năvălind dintr-o parte, a pus pe fugă oastea speriată a lui Băthory, producînd mare măcel printre cei ce-i stăteau în cale, mai ales pedestrași, care nu putuseră să se salveze prin fugă. Au căzut pradă imperialilor tabăra lui Băthory și douăzeci de tunuri care erau mai puternice, iar localitățile

părăsite au trecut ușor în stăpânirea imperială după această victorie, înspăimântate de pilda Clujului, care a fost silit de Gheorghe Basta la plata unei mari sume de bani, fiind capul revoltei.

Tot acel măcel al Báthoreștilor a căzut pînă la urmă în seama lui Mihai [...]. Basta, nesuportînd un rival, căruia i se atribuiau în mod deosebit victoriile din acele părți, a pus la îndoială fiecare dintre faptele acestuia și, pretextînd că totdeauna i-ar fi rămas ascunse împăratului faptele lui Mihai din Transilvania, trimițînd la 18 august cîțiva centurioni valoni și germani, a pus ca aceștia să-l omoare în timp ce se odihnea în cortul său, după ce se înțeleseseră mai întîi cu garda acestuia.

¹ Rudolf al II-lea.

² Nunțiul papal Germanico Malaspina nu l-a trădat pe Andrei Báthory, ci a căutat să-l convingă de necesitatea unei înțelegeri cu Mihai, avînd în vedere puterea și valoarea trupelor domnului muntean. V. și n. 9, p. 68.

³ Înțelegînd realitatea, principele Transilvaniei a făcut un demers „in extremis”, prin același Malaspina, trimis în tabăra lui Mihai, spre a-l îndupleca să renunțe la luptă și să se retragă.

⁴ Malaspina nu a rămas de bunăvoie în tabăra lui Mihai, ci a fost reținut.

⁵ Seimul s-a ținut la Varșovia în 1600.

⁶ Paul Piasecki înregistrează zvonul fals, care a circulat în veacul al XVII-lea, despre ocuparea Munteniei de către Movilești, în vreme ce Mihai Viteazul se afla în Transilvania, înainte de intrarea în Moldova.

⁷ După înfrîngerea de la Mirăslău și încercările neizbutite de a-l scoate pe Simion Movilă din Muntenia, Mihai, însoțit de o gardă numeroasă, pleacă spre Viena și Praga, unde ajunge la 2/12 ianuarie, respectiv 13/23 februarie 1601.

⁸ La Moftinu Mic, în apropiere de Carei, Mihai ajunge la 7–30 iulie 1601 (stil nou), la Supururi la 1 august, la Sărmășag la 2 august și la Guruslău la 3 august.

IMAGO
NOVÆ
HUNGARIÆ,
REPRÆSENTANS
REGNA, PROVINCIAS,
BANATUS,
COMITATUS DITIONIS
HUNGARICÆ.
Historico genere strictim
perscripta,

à
SAMUELE TIMON,
è Soc. JESU Sacerdote.

CASSOVIÆ, typis Academicis Soc. JESU, per Joannem Henricum Frauenheim. Anno 1734.

SAMUEL TIMON

Născut în 1675, la Turna, comitatul Trenčín, Samuel Timon a intrat de tânăr în ordinul călugăresc al iezuiților. După ce a studiat filozofia, a început să lucreze la istoria patriei sale. A murit la Košice la 7 aprilie 1736.

Din principalele sale lucrări, se menționează : *Celebriorum Hungariae urbium et oppidorum chronographia* ; *Epitome rerum Hungaricarum* ; *Imago antiquae Hungariae* și *Imago novae Hungariae*, care descrie comitatele din vechea Ungarie, prezintă cronologic principii Transilvaniei, precum și evenimente memorabile din istoria celor trei țări române.

Ediția folosită : *Imago novae Hungariae, repraesentans regna, provincias, banatus et comitatus ditionis Hungaricae*, Cassovia, Johannes Henricus Frauenheim, 1734, p. 165 ; 167—169 ; 174—176.

IMAGO NOVAE HUNGARIAE, REPRÆSENTANS REGNA, PROVINCIAS, BANATUS ET COMITATUS DITIONIS HUNGARICAE

[...]. Stephanum excepit Michaël : qui intolerans servitutis cum tota gente ab imperio Turcarum defecit, fascesque submitit Principi Transsilvanorum, Sigismundo Bathorio [...].

[...]. Promisit ad ultimum Bathorius Transalpinis omne praesidium. Similem pactionem fecerit cum Moldavis, at hujus exemplum nondum reperi [...].

[...] deinde contractis copiis cum auxiliis Bathorianis Aaron Moldavus in Turcas et Tartaros, Bassarabiam tenentes, incurrit, ex fortunisque eorum maximam praedam cepit. Castella tamen, quod tormentis carebat, non tentavit. Haud ita multo post Michaël Transalpinus eodem successu, sed majori alacritate, et gloria Cazikereio, Tartarorum duci, ab Jaurino reduci, reditum praecluserit. Anno vero CIOIOXCV. e provincia sua exercitum Tartarorum propulit multis Christianorum in libertatem assertis. Victi hostes, vel potius terrore exanimati, transito Istro, qui frigore congelarant, apud Oroskinum respiraverunt ; inde, accelerato per Bulgariam itinere, in terram suam redierunt, duce Kazikereio multa de Sinane querente, quod non paucis suorum amissis sine laude, sine palma domum repeteret. Michaël fugientium vesigia premenda ratus, sine cunctatione Istrum transiit [...].

[...]. Sed ad Valachos revertendum. Sinanes pestem ac perniciem illis allaturus, ad arcem Girgioviam ducentorum prope millium in provinciam transportavit exercitum. Michaël praefectus structa acie cum hostibus concredi reformidans, carpere eos ac mitigare decrevit. Est in ea regione salictum creberrimum, in quo multis rivis, coenoque via impeditur. Michaël

propre extrema quarum castra opportuno loco locavit. Pontem vicinum, quo Turcas allireret, non rescidit. Sinanes eo superato duodecim millia fortissimorum ac vetustissimorum militum in aciem prodire jubet: neque enim locus in quo decertandum erat, plures capere poterat. Concurritur itaque, diuque pertinaciter pugnatur, Valachis aequae ac Turcis in gradu consistentibus. Ad fortiter dimicandum Sinanes suos, Michaël suos cohortabatur. Praecipiti demum die cum Christiani integri recentisque defatigatis succederent, Turcae terga dederunt. Valachi vadorum gnari sociis viam monstravere, universi vero fugitibus adeo fortiter institere, ut deletis postremis agminibus, quatuor tormenta aenea, pluraque signa militaria abstulerint. Inter haec unum viridi colore infectum erat, quod Mahometi dicatum fuisse, creditum est, atque a Turcis boni ominis gratia eatenus per maria, perque terras circumlatum. Sinanes quoque capite periclitabatur. Inter fugiendum namque de ponte delapsus, vix a stipatoribus servatus fuit [...].

DESCRIEREA ISTORICĂ A UNGARIEI NOI, REPREZENTÎND REGATUL, PROVINCIILE, BANATELE ȘI COMITATELE DE SUB PUTEREA UNGARIEI

Pe Ștefan¹ l-a înlocuit Mihai. Acesta, nerăbdînd servitutea, s-a rupt cu tot neamul de Imperiul otoman și a solicitat alianța principelui Transilvaniei, Sigismund Báthory.

Pînă la urmă, Báthory a promis celor din Valahia tot sprijinul. O înțelegere asemănătoare a făcut și cu moldovenii, dar nu am aflat încă vreo pildă a acesteia.

[...]. Apoi, adunînd oaste, Aron al Moldovei năvălește cu ajutoarele Báthoreștilor asupra turcilor și tătarilor, care ocupau Basarabia, și ia multă pradă din bunurile lor. Nu a asediat însă fortărețele, deoarece i-au lipsit tunurile. Puțin după aceasta, Mihai, munteanul, a tăiat cu același succes, dar cu repeziciune mai mare și cu faimă, retragerea lui Gazi Ghirai, conducătorul tătarilor, pe cînd acesta revenea de la Győr. Iar în anul 1595 a izgonit din țara sa oastea tătarilor, aducînd libertatea pentru mulți creștini. Învinși sau mai degrabă îngroziți de spaimă, dușmanii, trecînd Dunărea înghețată, și-au regăsit suflarea abia la Rusciuc; de aici, urmîndu-și cu grabă calea prin Bulgaria, s-au întors în țara lor, conducătorul Gazi Ghirai, jeluindu-se mult împotriva lui Sinan, deoarece, după ce pierduse nu puțini dintre ai săi, s-a retras spre casă fără laudă și fără victorie. După ce a nimicit fugarii rămași în urmă, Mihai a trecut Dunărea fără zăbavă²[...].

[...]. Dar să revenim la valahi. Sinan, voind să le aducă distrugere și pieire, a trecut în țară <Valahia>, pe la Giurgiu, cu o armată de aproape două sute de mii de oameni.

Mihai, cu oastea adunată, temîndu-se de o luptă cu dușmanii în cîmp deschis, a hotărît să-i hărțuiască și să-i obosească pe aceștia. În această regiune se află o pădure de sălcii foarte deasă, în care calea este oprită de multe riuri și mlaștini. Mihai și-a așezat tabăra într-un loc potrivit, din apropiere, la capătul acestora. Nu a distrus podul din vecinătate, cu care să-i ispitească pe turci. Sinan, trecînd peste acesta cu douăsprezece mii dintre ostașii cei mai bravi și cei mai încercați, le poruncește să se arunce în luptă; dar, nici în locul în care trebuia să se

dea lupta, nu puteau încăpea prea mulți. Valahii și turcii, ținându-și piept deopotrivă, s-au împulzit, așadar, și s-au luptat toată ziua cu îndârjire.

Sinan îi îndemna cu infocare pe ai săi să lupte, iar Mihai pe ai săi.

Spre sfârșitul zilei, atunci cînd creștinii nevătămați și odihniți au luat locul celor obosiți, turcii au luat-o la fugă. Valahii, care cunoșteau vadurile, au arătat drumul aliaților lor și împreună i-au urmărit cu atîta vitejie pe fugari, încît, după ce au distrus ultimele cete, au capturat patru tunuri de bronz și mai multe steaguri ale armatei. Unul dintre acestea era vopsit în verde și s-a crezut despre el că fusese dedicat lui Mahomed și purtat de atunci de otomani peste mări și țări ca semn de bun augur [...].

Și Sinan era în primejdie a-și pierde capul, căci lunecînd de pe pod, în timp ce fugea, abia a fost salvat de un ostaș [...].

¹ Ștefan Surdul, domn al Munteniei (1591 – 1592); de fapt, Mihai l-a înlocuit pe Alexandru cel Rău (1592 – 1593).

² După zdrobirea tătarilor la Putinei, Stănești și Șerpătești (ianuarie 1595), oastea munteană a continuat șirul succeselor printr-o serie de acțiuni întreprinse în spațiul balcanic și sudul Moldovei (ianuarie – aprilie 1595).

Tenta men
HISTORIAE VALLACHICAE

in
Dei cuncta creatis et conser-
vanti gloriam

pro vinum mentura et subsidio-
rum penuria

a
me elaboranda

susceptis.

Autor huius tentaminis Doctor Gymn. Cor. Joh.
Silvestr.

JOHANN FILSTICH

Cronicarul sas Johann Filstich, născut la 9 noiembrie 1684 la Braşov, şi-a făcut studiile gimnaziale la Braşov, Alba Iulia şi Aiud. În 1706 pleacă în străinătate pentru studii universitare la Halle, apoi la Jena, pe care le încheie în 1712, întorcându-se la Braşov. Aici, în 1720, ocupă postul de rector al gimnaziului întemeiat de Johann Honterus, post pe care îl deţine timp de 24 de ani. Moartea l-a surprins în plină activitate la 18 decembrie 1743.

În 1728 J. Filstich a început să redacteze *Tentamen historiae Vallachicae*. Lucrarea, împărţită în patru capitole mari, se relevă ca o izbutită prezentare medievală a fenomenului românesc în toată complexitatea şi problematica lui. Cronica lui J. Filstich a fost tipărită pentru prima dată, dându-se şi traducerea românească, în 1979. În lucrarea de faţă, textul românesc a fost confruntat cu originalul latin şi s-au făcut unele mici modificări, pentru a corespunde stilistic cu celelalte materiale din volum.

Ediţia folosită : *Tentamen historiae Vallachicae*, Bucureşti, Edit. ştiinţifică şi enciclopedică, 1979, p. 167—175 ; 179—213.

TENTAMEN HISTORIAE VALLACHICAE

[...]. Quo obscurior jam dictus Alexander fuit, eo serenior evasit ejus Successor, vel in Historia Transilvaniae, Moldaviae, Austriae etc. ob bella cum Christianis et Müsellmannis gesta, saepe adductus. Vocabatur Michai sive Michael, Vir ad res gerendas non ineptus, edocente id tota ejus Vita, cui fascies imperii vere notabiles tempore, A. videlicet 1612 erant oblatis, quo in Turcia regnabat Sulthanus Amurathes, in Transilvania Sigismundus Bathori Principem agebat, Moldaviae autem Araon praeerat. Quod Vallachiam attinet, variorum generum miseriae ubique in eadem ob Vaivodarum mutationes occurrebant ; nam exhausto aerario publico ingentia contraxerat regnum debita ; Turcae Christiani Vallachis oppressis pro lubitu aedificabant domicilia atque Moscheas, pluraque et majora minitabantur adeo, ut quo se in tam calamitosis et periculosius rerum circumstantiis auxilii causa verterent non haberent.

Michael Vaivoda considerato hoc Regni sui Statu, precibus indigentibus multis suspiriis et lachrymis fuis a Regnicolis motus, convocavit Comitum universalis consultationis publice instituendae causa, quid sit faciendum in tantis angustiis et unde auxilia sint petenda, quibus e Turcarum manibus eriperetur Valachia. A Majoribus Minoribusque Bojero-

nibus apud Principem congregatis id consilii inventum fuit, ut, a vicinis Principibus, nempe Sigismundo Bathoreo et Araone Vaivodae, decenter peterentur suppetiae, quo fine Radolphus Klutserul sub Legati titulo in Transilvaniam, in Moldaviam autem Eustrathius Stolpnikūl Buseskul eodem modo est dimissus. Non caruit Lagatio horum effectu pro tempore exoptando, siquidem uterque Principum copias auxiliatrices non modo animo benevolo compromisit, verum etiam foedus sub juramento praestito mutui auxilii conferendi urgente necessitate cum Michaelē Vaivoda iniit. Proinde Anno 1614 5 Novembris juxta datum promissum Sigismundus Bathori sub ducibus Michaelis Horvat et Stephani Bekes cohortes militares Michaeli transmisit, a quibus Tergovesti et alibi Turcae partim occisi, partim fugati fuerunt ingenti Vallachorum gaudio. Post triquūm Michael Vaivoda combinato utroque exercitu profectus est Csursum in ripis Danubii cum propugnaculo situm, quod expugnari minime potuit quippe a Turcis omni commeatu et armatura necessaria fuerat sufficientissime instructum, unde Michael Vaivoda re infecta Bukurestum redire debuit.

Haec cum ad aures pervenissent Imperatoris Turcici, sub signis Mustaphae Bassae ingentem militum copiam in Vallachiam ire jussit hoc mandato, ut Michaelē absque mora e solio Vallachio deicerent, illique Bogdanum, Iankulii Vaivodae Filium, Principis loco imponent. Rumore tanto audito, Michael collecto exercitu festinanter in occursum Mustaphae, qui in oppido Ruscho ultra Danubium sito tunc erat, ivit, qui cum die 8 Ianuarii in pago Pietri non procul a Danubio advenisset et cum Ducibus consultaret, num trans Danubium eundem, ilique Mustapham ad conflictum cogendum illis esset nec ne en nuncius adest ast ingratus, de ingressu Chami Tartarici regnum undique vastantis Principem edocens, quibus cognitis maximo animi moerore de reditu repentino cogitavit, adeoque positus penes pagum Chulubescht castris, misit sub Rudolphi Buseskul Fratris aliorum Bojeronum primae classis, ductu selectos milites praecursores, quorum fortitudine Tartari multis de suo grege ammissis et captivatis penes pagum Putenei die 29 Ianuarii sunt repressi. Post quam cladem Chamus patruēlem non exigua manu armatum ad pagum Stenescht contra Victores ablegavit, ast rursus ab iis praeter opinionem cladem debuit experiri adeo, ut vel ipsum patruēlem ammitteret. Qua victoria Michael Vaivoda animosior factus plura tentavit atque Chamum cum Mustapha et Bogdano Regni aemulo in castris penes pagum Scherpetscht locatis, duce Banul Mantha nocte ex improvise oppugnavit et magno Tartarorum Turcarumque occisorum numero trans Danubium pepulit. Sequebatur hos fugientes Michael, a cujus adventu Chamus Tartariae a Bogdano et Mustapha semet segregans rediit in Patriam, his Belli Sociis in Rusch derelictis, quos similiter saepe memoratus Princeps Michael persequabatur eo facilius, quo durius frigida tempestas Danubium glacie obduxerat. Uterque exercitus apud pagum Marot hostiliter occurrebat, ast ita, ut rursus victoria a partibus staret Vallachorum, nam cum multis gregariis ipse Mustapha in hac pugna occubuerat, Bogdanus maximo vitae periculo terga dederat. Hac victoria insignitus et spoliis non exiguis auctus, oppido Rusch caeterisque in cineres redactis, rediit ovans Bukurestum praedictus Michael. Unde nova expeditione per Banul Mihaltsul Turcas ex oppidis ultra Danubium sitis, iisdem igne deletis, versus Turciam fugavit, nempe ex Derstor et Chersova.

Mox Hungaricae militiae Duces, Michail Horvath et Stephanus Bekes, ut fit plerumque inter gente et religione diversos cum Michaelae in lites inciderant, quibus victas dare manus iste non volebat, sed ad Principem suum in Transilvaniam remittebat, retendo apud se Hungarorum exercitu. Horum loco alias belli duces Bathoreus Michaili mittebat, quibus exercitum sub ductu Banul Mantha requisitis cunctis probe munitum, Breillam versus misit eo fine, ut occupata et directa hac urbe, Turcos in Turciam redire cogeret, quod feliciter in actum deduxit magna Principis exultatione, Turcarumque ob occisorum multitudinem et fortalitorum penes Danubium sitorum dirutionem tristitia.

Tantis victoriis elatum dum cerneret Principem Sigismundus Bathoraens quia jam non esset, cur Turcarum irruptionem metueret, communicatis cum Aulicis consiliis, cogitavit de modo, qua ratione Vallachus sub potestatem Transilvanorum commode reduci posset, ne potentia qua jam polleret, Patriae nostrae inferret damnum, quod averteretur facile, si redditus Vallachiae et proventus Fisco Transilvanico adjudicaretur. Cognito Bathorei proposito, Michael Vaivoda celebratis Comitiis sequentes et prudentia et experientia conspicuos ex Bojeronum numero selegit nempe Euthymium Metropolitanum cum duobus Episcopis, Demetrium Vornikul, Issar (Zacharium) Logofet, Rudolphum Buseskul etc. ablegavitque in Transilvaniam hac instructione, ut Principi Sigismundo praemissa salute voluntatem quam haberet significarent in hisce punctis contentam Vasallum Transilvaniae Principis se mansurum si redditibus Vallachiae ut antea posset fini, cum hi ad Regalia instituto antiquissimo pertineant, nec non exortis turbis a Transilvanis juxta tenorem foederis initi si posset sibi promittere suppetias. Diversi animi erant Legati Vallachici jam descripti, quippe nonnulli de pace inter utrumque Principem denuo instauranda, nonnulli autem de zizaniis discordiarum inter eos vaultiplicandis erant solliciti eo potissimum respectu, ut Michaellem enermrent, cujus incrementa invidis aspexerant oculis.

Posterioribus vincebant numero priores, adeoque consultabant qua ratione Michaelle auferrent dominium et Regni proventus, ut ita non tam Principi sed Duci aut Bojeroni videret esset similis. Ex his itaque 12 Bojeronos sub juramento praestito in fidem recepit et servitium Bathoraens, illisque curam proventuum rectius observandorum ac suo tempore legitime exhibendorum commisit in Vallachia; quod institutum Sigismundi quam gratum Michaeli fuerit, quilibet intelligit.

Hoc tempore Princeps iste Transilvaniae Araoni Vaivodae contra Turcas etiam subsidiarios milites concesserat sub regimine Andreae Bertseni, quorum ope pariter Turcas superavit, atque a finibus Regni sui rejecit, ne Christianos ulterius molestarent vexarenturque. Interea accusabatur infidelitatis Vaivoda iste a nonnullis apud Sigismundum Bathoraem quod tam aegre tulit animo princeps, ut ilico Araonem cum Principissa vinctum et a principatum depositum, bonis omnibus confiscatis, in carcerem Transilvanicum in Vintz obvium conjiceret, custodibus armatis rite observandum traderet. Bojeronos autem et Capitaneos, qui pro Authoribus infidelitatis ab Araone commissae habebantur, poenam vitae perdendae affecit. Ne autem Provincia haec absque Capite staret, loco Araonis ejusdem Ministrum Resvan appellatum sub titulo novo Stephan Vaivoda in Capitaneum supremum illi dedit, quod A.C. 1626 factum, magna Michaelis Principis Vallachici conturbatione.

Dum haec agerentur, moritur Deo ita disponente Amurathes Sultanus Imperator, in cuius locum imperatoriam dignitatem Mehmed Sultan apud Musellmannos est nactus, qui pro summo gentis suae dedecore habebat Vallachorum clades sub Michaelle illatas inultas dimittere; qua de causa novum colligebat exercitum, illicque praeficiebat Sinan Bassam, Virum rei militaris minime inexpertem. Hic in Rusch dum advenisset, de ponte super Danubium struendo, in quo eo facilius exercitum cum instrumentis bellicis transportaret, cogitaret, obviam illi venit Michael Vaivoda suis et a Stephano Moldaviae jam Principe, per Legatum impetratis cohortibus. Interea accedebant ex Transilvania Legati, Michaellem ad nuptias Sigismundi Bathoraei invitaturi, quas cum Maria Christierna, Caroli Archiducis filia eximiae formae ce[le]brare volebat, de quarum confirmatione Isthvanffius in Historia, p. 668 egit. Quia propter rumores ingratos e Turcia allatos motusque Sinan Bassae bellicos, Michaeli Vaivoda praesentia sua in praedictis nuptiis Sigismundo Bathoraeo gratificari non poterat, ne in absentia sua Provincia aliquid pateretur damni, dimisit Eustrathium Buseskul et Rudolphum Kalofireskul cum pretiosis donis non modo ad gratulandum de conjugio feliciter inchoando, sed etiam ad significandum novum belli apparatus in Turcia adversus Christianos institutum. Quo audito Sigismundus partim totum, quem tunc habebat exercitum ex omnibus Provinciae suae partibus convocavit necessariisque instruxit, verum ab ipso Imperatore Romanorum Rudolpho II auxilia petiit ac impetravit. Quibus adhuc absentibus Turcae totam Vallachiam ferro flammisque desolatam reddidere, positis ad pagum Kalugern castris. Tametsi copiae auxiliatrices Sigismundi in Vallachiam nondum advenissent, Michael militibus suis in ordinem belli collocatis, Turcarum experiri voluit vires, quos maxima cruoris humani effusione in margine fluvii Neslovului vicit atque debellavit, a tempore matutino ad vespertinum usque durante praelio. Hujus consideratione Sinan Bassa, consultatione bellica cum Capitaneis et Officialibus militaribus instituta, renovata virtute Michaeli semet opposuit, qui nihil aliud est lucratus, quam ut aliqua tormenta bellica Vallachis adimeret. Quod damnum pariter et Michael Vaivoda resarcire tantavit, adeoque duplicatis viribus occurrit hosti tam feliciter, ut victoriam ad suam pertraheret partem, propriaque manu Charamainum interficeret Bassam, milites autem ejus plurimos in aqua suffocarent Turcas, qua occasione Vallachi quicquid ademptum fuerat, recuperabant hostium vexillis non paucis ademptis. In hoc rerum situ instituebat aliquot deliberationes cum Ministris et Ducibus Michael, qua ratione deinceps tantae multitudini turcicae irent obviam, ne iterato hostium impetu hoc loco exercitus imminueretur, vel ad incitas prorsus redigeretur. Placuit plurimis Consiliaris, ut hinc castra ad pagum Stoin-escht penes fluvium Dembovitz moverentur sine ulla mora, ubi auxilia Bathoriana tam anxie desiderata exputarentur. Turcae minime feriebantur verum fortalitiis pro more suo in Bukurescht et Tergovescht erectis, totam percurisabant Vallachiam, ubique praesentiae suae horrendae tristia relinquentes vestigia.

Interhoc motus Ieremia Mohila ob Stephani Vaivodae Moldaviae electionem, qui evaserat in Poloniam, quamprimum de discessu Stephani ad porrigendas manus auxiliatrices Michaeli audiverat, assumptis Polonis ingressus est Moldaviam, ejusque Metropolim Iasch occupavit. Cujus rei nuntio motus Stephanus Vaivoda rediit ex Vallachia atque in itinere, ubi termini Transilvaniae versus Septempagos incipiunt, cum Bathoreo,

Bethlenio et Michaelae Vaivoda arma junxit, quos sibi habebat obvios atque post brevem consultationem toto exercitu adversus Turcas proficiscitur. Hi Christianorum adventu territi undique fugiebant, ne tamen occupatis in Valacchia locis prorsus privarentur sub ductu Ali Baschae militum selectorum numerus Tergovestum, alii vero his similes sub Sinan Bascha Bukurestum ingrediebantur, hasque urbes pro spatio temporis brevissimo requisitis muniebant. Tergovestum Michael Vaivoda cum Stephano Vaivoda et Gabriele Bethlen feliciter expugnabant, multis Turcarum militibus occisis, captivatoque Ali Bascha, qui tandem in custodiam Claudiopolim est dimissus. Bukuresti Sinan Bascha praesentiam horum unitorum Dominorum minime praestolabatur, sed in cursu celerrimo salutem et liberationem quaerebat, quem ad civitatem Gyorgyu usque hostiliter seque[batur] ponte antea trans Danubium aedificato totaliter destructo, adeoque multis occisis et in hunc fluvium praecipitatis, ipsa denique urbe devastata, qua de causa paucissimis elapsis Turcicus iste Generalis maximo pudore Vallachiam deseruit. Hac victoria plurimi in diram Barbarorum servitutem delapsi fuerunt liberati, suisque habitaculis restituti ac ita magno Vicinorum gaudio fortitudinis demonstratae elogio et opinia militum praeda redierunt.

Cognita jam Michaelis Vaivodae virtute et experientia rerum bellicarum, Bathoreus relicta tota Vallachia Principi cum proventibus, reversus est in Transilvaniam, vel ideo, quoniam Provincia haec milite erat nudata ob exercitum contra insultus Tartarorum et Turcorum Hungaris concessum, quia urbibus Lippae et Ianovae totalem minati fuerant ruinam.

Intendebat hoc rerum statu, Chamus Tartariae, Turcis jam saepe devictis, ferre opem, adeoque iter cum numeroso agmine versus Vallachiam ingrediebatur, in quo sibi obvium habebat Ieremiam Moldaviae Hospidarium, milite Polono satis stipatum penes pagum Czoczora, circa quo congregi dedebat et quidem per triduum victoria inter partes ambigua. Tartari tanto effuso sanguine satiati, facta cum Moldavis pace, revertuntur in Patriam, quorum discessu commoti et Poloni regressi sunt domum. Ieremia Vaivoda pariter tanquam re bene gesta solum occupante suum in Iasch. Non poterant haec esse ignota Stephano Vaivodae, qui post abitum Tartarorum et Polonorum, sibi de copiis comparandis prospexit, quas facillissime a Bathoreo est nactus, ut fortuna favente e throno pelleret Provinciae usurpatorem. Nec Ieremias de proposito Stephani certior factus partibus deerat suis, qui quam velocissime Caminieco urbe Polonorum a Starosta subsidium petebat, quo instructus Ieremias accedenti Stephano Vaivodae cladem inferrebat vere cruentosam, siquidem exercitus Stephani ut plurimum debellatus periit, ipse vero Princeps a Ieremia captus instar sceleratissimi hominis a carnificis manu veru infixus mori debuit, incredibili Sigismundi Bathorei moerore.

Aliquo tandem elapso tempore Bathoreus Princeps Transilvanorum adversus Temisvarium cum agmine exercitato ingressus est Hungariam, cui in auxilium aderat etiam Tartarorum Chamus numerosis suorum hordis auctus, a quibus Transilvani in separatis conflictibus multum acceperunt incommodi. Sigismundus aegre istud ferens Chamum omni vi este adortus, repressitque pro voto ab urbe Temisvar, quam de novo oppugnavit princeps Transilvanorum per 3 septimanas, nullo tamen effectum, tametsi tentaret cuncta expugnationem juvantia quamobrem eo, quo advolaverat modo Bathoreus in Transilvaniam rediit.

Dum haec fierent, Michael Vaivoda Bukuresti de novo belli negotio suscipiendo cogitavit, illudque in actum deduxit, dum Ducem Veliskul ad expugnandam urbem trans Danubium sitam, Baba dictam, cum peditatu Hungarico et Vallachico dimisit, hujusque robore eam occupavit, atque igne ferroque deletam spoliavit. Ab hac cum praeda onusti reverterentur milites, Turcae persequabantur eos, cohortibus hinc illinc congregatis, quibus bene adjuti Christianos superabant, omnemque praedam eripiebant eisdem antea captam, quod auditu erat ingratiissimum Michaeli Vaivodae. Hic de vindicta erat sollicitus, mittebat selectissimos milites sub Imperatore bellico Farkas Aga ad urbem Di, quae pariter trans Danubium stabat, diruendam, adversus quos sequenti utebantur stragemate Turcae, occultabant scilicet sese et e latebris ex improvviso erumpabant, Hungarorumque talia non expectantium praeter paucissimos in equis elapsos pedites omnes trucidabant. Post denuo a Turcis acceptam cladem, Michael Vaivoda ex vicinis Provinciis omni studio colligebat exercitum, ex Polonis, Cosacis, Hungaris etc. constantem, qua occasione a malevolis quibusdam accusatus fuerat infidelitatis et collusionis cum Turcis. In comitiis itaque re acuratus perpensa, haec plurimum Ministrorum et Statuum fuit mens, ut Sigismundus honorifice invitaretur Transilvaniam ad explorandum accusationis praetactae veritatem. Obscura haec non erant Michaeli, quae in aula Principis de eo dicta fuerant, nihilominus tamen adventum promittit maturatque comitibus quibusdam Bojeronibus, quorum Banul Mihaltsa et Radul Buseskul erant praecipui. Cum Vaivoda comitatu suo jam procul non abesset, in occursum mittebat ei Sigismundus Hungaros, Saxones et nonnullos Bojerones, quos in aula fovebat, cum multis carpentis et rhedis, quibus possibili pompa et ostentatione Princeps digna velut in triumpho Albam Iuliam vectus ingrederetur. Morabatur in illa apud Sigismundum per decem dies, recreationibus variis aulis usitatissimis tempus fallens, inter quas et deferiis cogitabat, foedusque rursus antea pactum pluribus cum promissionibus firmabat, atque ita laeto animo valedicens . revertebatur in Valachiam, ut in solio Valachiae praeesset.

Redintegrata cum Hospodario Vallachico amicitia, Sigismundus Bathorius pro vario ingenio suo et praeter omnium Regnicolarum expectationem Pragam ad Rudolphum II Romanorum Imperatorem proficiscitur eo consilio, ut principatum Transilvanicum cum Silesiacis quibusdam provinciis permutaret, cum quo et Michael Vaivoda Legatum ex Consiliariis, nempe Bannul Mihaltsa dimittebat, ut nomine ejus cum Germanorum Caesare conferret, qua ratione Regiones hae adversus incursationes et devastationes Barbarorum bene possent defendi, ne ulterius eorundem experirentur furorem. Hinc dum responsum anxie expectaret, nuntium adfertur vere horrendum de Turcarum Imperatore Sultano Mehemetho, quanto studio ex toto Oriente sui domini milites colligat et muniat eo proposito, ut totum Christianum orbem debellet sibi subiciat. Quidquid hujus erat rumoris, augebatur haud parum in animo Vaivodae hujus Transalpinensis, altero allato nuntio actualiter Turcarum Imperatorem cum innumerabili ferme exercitu et Tartarorum Chamo in Hungariam advolasse et urbem Agriam obsessisse a tribus partibus. Poterat hoc non Vallachiae duntaxat, sed Transilvaniae, Moldaviae, Hungariae, Austriae et reliquis Regionibus Christianis esse ingratum, in quarum deletionem totalem jam pridem gentes suae conjuraverant. Adversus hanc Rudolphus II Imperatorum Christianorum congregatis

undique cohortibus, Maximilianum Fratrem miserat, cum quo et Sigismundus Bathoraeus jungebatur. Antequam Christiani advenirent, Turcae Agriam expugnauerant, qui de adventu Maximiliani et Bathoraei certiores reddit, relictis praesidii loco militibus in urbe obviam iverunt ac per triduum dimicarunt cum iisdem, sed infelicit, quippe a Christianis multo effuso sanguine in fugam sunt redacti, derelictis suis castris cum omni commeatu, instrumentis reculis et reliquis abundanter repletis. Potiti fuissent hac victoria insigni a Deo concessa Christiani, si prudentius semet gessissent et magis de persequendis hostibus quam de spoliandis, occisis et lethaliter vulnerabis fuissent solliciti. Qua inconsiderantia Christianorum Muselmanni ubi volentes revertuntur, eosque hic illic dispersos et errantes incredibili furore aggrediuntur, vincunt et praedam cum ipsa vita militibus adimunt adeo, ut et Maximilianus et Bathoraeus paucis militibus fuga vitae suae prospicere debuerint. Qua victoria Turcae ferociore facti, transfretant Danubium, Vallachiamque igne et ferro vastant et quicquid sibi obvium habent, rapiunt. Quos ut hinc avocaret, Michael Vaivoda cum copiis suis Nicopolim visitat urbesque circumjacentes destruit, omnibus Turcis hic illic inventis trucidatis. Strage autem Maximiliani et Bathoraei a Turcis in Hungaria passa, concilium cum Ministerio habuit Michael Vaivoda, in quo deliberatum fuit, quid pro temporis statu jam sit agendum, ne pariter Vallachi quicquid haberent libertatis cum vita perderent. Cum plurimi pacem a Turcis esse petendam pro rerum cursu et periculoso Christianorum statu rationibus in medium productis judicarent, dimisit Vaivoda Legatum ad Turcas pacis offerendae causa, quam homine Caesaris sui Nicopoleos commendans suscepit, atque invitato ad se in urbem Principe firmavit muneribus invicem datis pro consuetudine gentis recepta.

Interea discesserat Sigismundus Bathoraeus contra voluntatem Statuum Transilvanicorum in Imperium Germanicorum ad occupandam Opuliam in Silesia, quod eo imprudentius erat, quo magis Turca adversus has regiones sibi proximas saeviebat. Vix appulerat hic Sigismundus Bathoraeus en pro inconstantia animi sui vehementer de facto dolere incipit, ac de reditu in Transilvaniam imprudenter derelicta instituendo die nocteque cogitat. Idcirco quadam nocte praemeditata vir actum deducit, reditque qua poterat festinatione, quem eo lubentius Regnicolae suscipiebant, quo aegrius et tristius dimiserant. Hic quampridem occupasset solium, duos Caesaris Commissarios, quos cum tribus Episcopis ad curandam et dirigendam Transilvaniam ablegaverat, ilico carceribus injicit, vinctosque ad Michaellem Vaivodam in Vallachiam dimisit, ut hac ratione pristinam redintegraret amicitiam cum Eo atque urgente necessitate eo facilius suppetias sibi promittere posset.

Has dabat etiam Bathoraeo Michael et quidem hac vice tria militum millia cum quingentis sub imperio Agae Leka. Circa haec tempora in urbe Dii praesidarios turcicos dirigeat Chadin Bassa, cum quo Michael Vaivoda lites habebat, quam ut domaret Turca, Mehemethum Bassa in Drestor in auxilium vocavit. Hunc cum suis advenientem copiae Michaelis Vaivodae sub imperio Demetrii Vornikul non procul a pago Kitsleth superarunt et captis duobus vexillis ad fugam capessendam adigerunt, quae cum victoriae obtentae signa Principi suo tunc in pago Caracal, qui eo stat loco, ubi Aluta in Danubium praecipitatur, existenti obtulerunt. Proinde exercitu denuo, ad pugnam praeparato ad debellandum Hadin Bascha Michael Vaivoda est progressus, quo nomine non procul a Nicopoli

Danubium transiit Turcasque plurimis occisis, mascole devicit penitus belli gerendi instrumentis ablatis. Mox Vaivoda ipsam Nicopolim tormentis ad deditionem cogere tentavit, hocque fine ipsa moenia transcendere voluit, quod minime licuit propter vigilantiam et fortitudinem obsessorum, qui destructum in moeniis die, nocte rursus repararunt. Quia de expugnatione urbis Vaivoda dubitabat, quicquid circa eandem inveniebat per triduum devastabat, ut eo minus subsisterent in hoc tractu Turcae. His peractis, Michael Vaivoda cum cohortibus suis versus urbem Dii ita, ut ubique in itinere in locis devastatis cognosceretur adfuisse hostem, pedem movebat. Schansakul sive Turcarum praesides in locis Trans-Danubium sitis, colligebant undique milites turcicos, auxiliaque ab urbis Baja (Bejul) petebant, ut his Vallachos in Patriam rejicerent. Quod facere haud poterant siquidem Christiani iterato triumpho a Deo dato fruebantur, adeoque multos in et post pugnam occidebant, quorum paucissimis sive in urbes, sive in alia loca securitatis causa fugere dabatur. Cum autem Michael circa persecutionem hostium occuparetur, militesque hic, hoc in opere essent dissipati, in maximum vitae periculum labebatur praeter cogitationem siquidem Turcarum globus a fugientibus sociis segregatus, Principem paucissimos circa personam suam habentem videns, eum quo poterat furore adoriebatur, ex quo praesertim unicus instar furibundi gladium in ventrem vibrabat, quem ilico absque fructu Princeps extrahebat propriis manibus, circumspiciendo, num sit in propinquo de suis, a quo e manibus praedicti Turcae eriperetur. Accedebat Preda Buseskul et Frater ejus Eustrathius Stolnikul, qui omni virtute collecta Turcam cum Socio e medio tollentes Principem ab omni liberabant periculo.

Princeps hac ratione per fidos Ministros vitae rursus restitutus per decem dies in his partibus morabatur, omniaque sibi obvia vastabat, poenam talionis hostibus reddens. Tandem integro exercitu et rapina tota proficiscebatur eo fine, ut in finibus urbis Roschavae trans Danubium navigaret, sed exorta praeter opinionem tempestate adversa ob vim venti validissimi non potuit omnes milites et reculas transportare, siquidem pars copiarum media suum debeat retinere locum ad decimum usque diem, atque expectare leniorem venti flatum. Haec ne otia retur ibidem praedando et loca vicina vastando, consumebat tempus quibus hinc illinc raptis onusta transivit flumen, totique corpori militari semet junxit, quod ita Principem in Tergovestum deduxit, ubi haud raro more Principum antiquo solebat habitare.

Inter has temporum circumstantias Sigismundus Bathoreus praedicto regiminis sui solecismo atque errore in regni sui abdicatione ostenso non contentus, novum ammisit adeo, ut provinciam Turcarum dominio subicere cogitaret, nec autem juramentum satis magnum de servando et defendendo regno adversus Turcas sancte Michaeli Vaivodae datum, turpiter violasse hoc modo videretur, Patrueli Andreae Bathoreo Cardinali et Episcopo Varniensi (!) antea sibi infenso cessit regnum, ut ipse tanquam Princeps novus nullo juramento adstrictus Transilvaniam offerret Turcis. Oblatam dignitatem haud recusabat Andreas quamobrem ex Polonia Mediam Transilvaniae urbem, in qua comitia Sigismundus Bathoreus convocaverat, in iisque cum Principe jam praesente Status erant, confestim sub Mercatoris habitu advenit, ubi a Proceribus dato juramento pro more recepto loco Sigismundi in Principem creabatur ita tamen, ut annuatim Principi emerito solveret 24 000 aureorum. Sigismundus autem in

Poloniam migrabat ad Samosciū Affinem per Moldaviā, ubi in civitate quadam instar privati pro se vixit. Quamprimum Ieremias Vaivoda Moldaviae de hac mutatione fueret certior, scripsit sine mora ad Andream Bathori jam constitutum Principem in Transilvania, foedus eidem obtulit, ut conjunctis viribus Michaelē Vaivodam suo ejicerent solio, si illi ultro valedicere recusaret. Placuit Andreae Bathoreo consilium a Ieremia communicatum, quo respectu Legatum in Vallachiam ad Vaivodam, nempe Thomam Szomárton <deputavit>, cum hoc nūntium ablegavit, ut proprio motu deponat sceptrum, ni vellet vi belli ad illud ab ipso cogi, adeoque captus et vinctus in Turcarum dari potestatem. Quo animo ex Legati ore talia Michael Vaivoda perceperit, facile potest colligi, noluit tamen illi dare responsum, antequam cum suis hac de re contulisset Ministris, qui Domino suo persvadebant, ut tutelam in tanto novorum hostium numero Imperatoris Germanici Rudolphi II humillime sibi rogaret, inprimis cum Sua Majestas antea laudata favoris sui dederit testimonia, ne videlicet Andreas Bathori regnorum horum Turcas faceret particeps. Caesar aderat auxilio Michaeli hoc in periculo, qui animosior factus cum integro exercitu in Transilvaniam profectus est eo nomine, ut Andreas Bathoreo praeveniret, sedem belli extra Provinciam suam in hostium terris constitueret. Alpibus post terga relictis, Michael Vaivoda in Burtzia et quidem campis Coronensibus locabat castra, in quibus urbis Legati cum donis et muneribus maximis apparebant submissionem et honorem Principi declaraturi, quorum affectum benevolū excepit animo. Ut ergo eo fortius Bathoraeum aggredi posset, certiusve vistoriam promitteret sibi, Michael Vaivoda ad Rudolphum Buseskul et Banu (Bonifacius forte) Udra in Crajova, qui tunc morabantur, hinc scribebat, ut ex hoc bannatu colligerent militum copiam, qua penes Rubram Turrim egrederentur, atque sic penes Cibinium exercitum vallachicum augmentiorem redderent. Audito hujus propositi vallachici rumore Andreas Bathoraeus, ne suae parti rectius defendendae deesset, exercitu congregato penes urbem castra posuit illaque propugnaculis pro temporis ratios munivit, unde inter haec et urbem medium habuit locum et eo securius hostium expectavit insultus. Uterque exercitus Michaelis Vaivodae in campis pagi Vischin fixerat castra, postquam antea fuisset combinatus et in unum redactum corpus, cujus vigiliae cum excubiis Bathoreanis litigaciones haud parvas habebant. Ex his, ut ex parva scintillula maximum saepe oritur incendium, ita cruentissima nascebatur pugna, dum pax per Bathoreum a Vallachis pro mobilitate ingenii connata quaesita minime sequeretur et milites utriusque hostiliter congredierentur, triumpho ab Hungaris ad Valachios sanguine abunde effuso devoluto, quo campi Cibiniensium madebant. Quantum Andreas Bathori timoris ex hac victoria de exercitu suo a Michaelē deportato conceperit, fuga ejus cum quibusdam in Poloniam suscepta, nec non Principalis dignitatis abdicatio clare ostendit.

Hac ratione Principatum Transilvaniae cum omnibus civitatibus, Districtibus, oppidis et pagis Michael sui fecit juris et quidem eo facilius, quo plures Siculos sub spe restituendae libertatis antiquissimae ad suas pertraxerat partes, a quibus adjutus pro voto Hungaros debellare posuit. Dum itaque Michael Victor solium Principis in Alba Iulia occuparet, Cardinalis in Sylvis Csikiensibus observans fame longa vehementer enervatus, obvios sibi habuit duos ovium pastores, quorum unicus Vallachus, alter autem Siculus erat, quibus imprudenter aperuit quis sit. Cognita

proinde errantis Viri dignitate, miseria et fuga deductus fuit ab opilionibus in casam, in qua post cibationem Andream Bathoraeum in itinere versus Poloniam capite sane impie privarunt, quo Michaeli jam Transilvaniae Principi ostenso, non eam quam sibi promittebant nacti sunt mercedem. Vid. Schemnitzii Hist. Trans. Manuscripta, nec non alios. Ita in ipso aetatis suo flore, nempe Anno 33 vitae suae Cardinalis et Princeps fuit turpiter a rusticis occisus, cujus truncum cum capite Michaeli decenti pompa atque solennitate humo in Albensi Ecclesia tradidit, occisoribus autem aliis in exemplum pariter poenas amputandorum capitum imposuit. Exequiis Principis trucidati finitis, Michael duorum Principatuum Dominus factus. vallachicum sceptrum Filio Nicolao commisit, hac tamen ratione, ut ipse tanquam Pater in regimine Provinciae Transalpinensis haberet, quod juberet, cui lubens subscribebat Nicolaus, qua de causa ab utrisque Principibus duae vicinae provinciae absque litigationibus fuerunt administratae aliquandiu. Accedebant Legati David, utpote Osno et Michael Szekely a Rudolpho II Imperatore Germanico hoc cum petito, ut Michael Vaivoda Transilvaniam cederet Caesari, Vallachiam autem sibi reservaret, cum solus non sufficeret duorum Regnorum directioni.

Rem indagine et examine accuratiori dignissimam, convocatis Hungaricis et Vallachis, attente consideravit et ponderavit quam tandem hoc modo limitavit atque per duos Legatos, Bonifacium (Bannul) Mihaltsa et Stanislaum (Staikul) Regni Cancellarium Rudolpho significavit, se velle annuatim tributum solvere ei, Regni autem ut antea manere Princeps. His nullum aliud responsum in Germania fuit datum quam Caesarem nullo modo a petito deflecturum. Iteravit consultationem Michael Vaivoda cum Statibus Transilvaniae et suis Ministris hac de re, quorum sententiis confirmatus est factus, ut in ulteriori Transilvaniae retentione permaneret, ut eo felicius fieret si Sulthanum Mehemetum pro Protectore haberet suo. Amisit consilium, obtulitque sub hac conditione Transilvaniam et Vallachiam Turcarum Imperatori, a quo vexillo, scepro aliisque collati honoris signis fuit ornatus. Quod Michaelis Vaivodae factum Rudolpho auditu fuit ingratisimum vel ideo cum spe obtinendae Transilvaniae semet privatam Turcarumque assultibus magis expositum videret, quamobrem declinando Michaeli Vaivoda ex Transilvania per arma fuit sollicitus.

Quia autem inter imperii curas Michael Vaivoda injuriae a Ieremia Moldaviae Principe in eo acceptae subinde recordabatur, quod ipse sax et tuba esset solus belli cum Andrea Bathoreo gesto, tametsi auxilia a Polonia frustra petisset, adversus Moldavum cum suo exercitu discedebat, ut eum compescat et ad agnitionem criminis perducatur. De cujus adventu Ieremias edoctus Vallachos et Polonos, quos habere potuit, in milites conduxit, illisque munitum in occursum Michaelis ivit, nescio quibus minis instar Thrasonis, effeminatis Militis apud Terentium. Vix prodromis exercitus hostilis spectis cum suis cohortibus versus Hottin urbem Ieremias leporina fortitudine fugam instituit, quem milites Michaelis cum suis sunt persequuti, atque ad pugnam tentandam vi quadam traxerunt, in qua tamen Moldavorum maxima pars occubuit. Idem infortunium his accedit in finibus Hottin, ad quam urbem usque Michael hostes sequebatur, ubi paucis in urbem elapsis ita eorum multi ceciderunt vehementissimo Ieremiae in urbem hanc currentis timore. Oppugnavit eandem Michael per triduum, verum sine effectum, quamobrem quibusdam cohor-

tibus in ejus oppugnatione derelictis, profectus est in Iasch Moldaviae Metropolim cum reliqua militum manu. Quia vero urbs haec adversus oppugnatores defendi haut poterat longius, Ieremias cum suis Bojeronibus nocturno tempore clam in Poloniam evasit, ut ibidem meliora fata tuto expectaret, Provinciam Victori praeter voluntatem relinquens.

Ita Vaivoda iste, quod nulli antea datum fuerat, Veteris Daciae et trium regnorum com[mu]nis salutabatur Dominus, quem proceres Moldavici rogabant, ut Filium Nicolaum ex Vallachia evocatum, regno daret in Principem. Satisfactorius horum desideriis, duobus Ministris, nempe Rudolpho Buseskul et Stephano Postelnikul cum trecentis Bojeronibus Moldaviae mandavit, ut confestim proficiscerentur ad invitandum et educendum Principem. Proposito hocce intimius inspecto et aetate Filii athuc tenera considerata, animum mutavit et consilium, ne videlicet in regimine Provinciae multis hostibus circumdatae athuc inexercitatus Princeps, aliquid committeret poenitentia dignum, imprimis cum Ieremias in Polonia latitans sit metuendus. Gubernium hoc respectu ordinavit ex Sequentibus proceribus, constans nempe Udre Hadmanul, Andronic Vestierul, Sava Armaschul et Negre Spetarul, quibus curam et tutelam Moldaviae commendavit, vacante Principis solio. Hisce peractis rediit in Transilvaniam, occupavitque in Alba Iulia sedem, ubi paucas post Septimanas novus a Rudolpho Imperatore aderat Legatus commissione eadem, qua supra nominata instructus, ut Transilvaniam reliquis duob[us] regnis retentis Germanorum concederet Caesari. Haec propositio displicebat Michaeli valde, adeoque placidis mediis utebatur, quibus animum Imperatoris ab hac re abducere opinabatur, ut athuc tam optima et dulcissima Provincia frueretur. Novos Legatos ad Imperatorem ablegabat, nempe Gasparum Kornisch et Theodosium Logofeth hacce humillima petitione, ne Caesar Transilvaniam tanto amore suorum et sumptibus acquisitam desideret, sed Recuperatori in solidum relinquat, hoc facto ad omnia possibilia servita et ereptionem Temesvarii ex potestate Turcarum se paratissimum fore, imo ad alia quae Imperatori esse possent grata.

Marcus Vaivoda interea, qui filius Petri Vaivodae fuerat, in Moldavia propter principatum cum copiis Ieremiae eo dimissis habebat bellum, infeliciter a sua parte finitum, quippe victo non diu uti licuit dignitate principali.

Cum jam Michael Vaivoda se summam felicitatis apicem attigisse et cum Vicinis pacem sanxisset, existimaret fit infelicissimus siquidem averso fortunae benignoris vultu omnia infortunia adversus eundem conspirare videbantur. Surgebant undique hostes cum machiantionibus suis clandestinis, imprimis Transilvania regimine vallachico ad nauseam usque satiati, qui clam ad Regem Poloniarum mittebant pro Sigismundo Bathoreo rursus in Principem eligendo et auxilia Ieremiae concedendo, ut sibi pristinum regnum vindicaret, quae omnia inscio Michaeli agebantur. Praeparabat se dato promisso ad oppugnationem Temesvariensis urbis, in cujus promotionem faciliorem Imperator sub ductu Georgii Basta aliquorum militum numerum mittebat eo consilio, ut conjunctis viribus contra Turcas militarent.

Quia Thordae Status Regni confluerant deliberaturi de rebus Patriam concernentibus, Sigismundique praesentiam expectaverant frustra, de ingressu autem Germanorum certiores facti fuerant, ne hinc maximum Transilvaniae satis vexatae accedat detrimentum inter Italum Bastam et Vallachum Michaellem semina discordiae atque inimicitiae maxima.

calliditate spargunt nonnulli juxta Politicorum axioma notissimum : *divide et imperabis !*

Suspectam enim fidem a Michaelae datam quovis modo reddebant infensissimumque Imperatori esse feris probabant argumentis imo Bastae principatum ultro offerebant atque Imperatori semet subiciebant modo Michael ejiceretur. Quibus Dux iste Caesareus fidem dabat magna Procerum exultatione, qui Vallachum non ulterius Domino desiderabant. Haec conamina Hungarorum ad aures ejus per quosdam fidos deferrebantur, quae pro veris primum minime habebat, dum autem omne solutum esset dubium rei enarratae, congregabat ex praesidiis hinc illic milites, quibus Hungaros adoriebatur ac superabat apud pagum Mireschleu, unde castra ad Thordam movebat, in quibus Te Deum laudamus Canticum illud notissimum pro gratiarum actione decantare mandabat, intuitu victoriae ab hostibus reportatae. Bastam tandem rogabat Michael, ut sibi aliquot Germanos concederet, quibus ex arce Fogarasch captivum Filium liberaret Nicolaum diu ibi retentum, promittebat iste opem suam ore, non autem corde, quia jam tunc cum Hungaris contra Michaellem conspiraverat. Ne occulta fraus Transalpino innotesceret, blanditissimis verbis affabatur sequentibus : „Dimitte, o Princeps Serenissime, exercitum Tuum versus Fogaraschinum, domesticis solummodo et praetorianis militibus apud Te retentis, adjungam aliquem Germanorum meorum numerum, quibus sequaris”. Michael nihil hisce blanditiis subesse doli credens, obsequutus est Bastae praemisit milites ad praenominatum locum, ipse autem in suis remansit castris. Videbat matutino cujusdam die tempore e tentorio suo Caesareanorum globum ex equitibus et peditibus constantem accelerantem, Michael existimabat esse eundem praesidii loco juxta promissum a Basta missum, a quibus eo minus mali sibi promittebat, quo plus fiduciae in Bastam collocaverat. Prodibat igitur Michael Vallonibus in occursum, quaerens adventus causam, quidve vellent, hi evaginati gladiis et ensibus respondebant, eumque nullis armis instructum vulnerant atque confodiunt.

ÎNCERCARE DE ISTORIE A VALAHIEI

[...]. Pe cît de cufundat în beznă fu acest Alexandru ¹, pe atît de strălucit fu urmaşul său, deseori pomenit în istoria Transilvaniei, Moldovei, Austriei şi a altor ţări, pentru deseale sale războaie cu creştinii şi musulmanii. Numele său fu Mihai sau Mihail, om gata de faptă, aşa cum arată toată viaţa lui, fiindu-i încredinţată domnia într-o vreme de seamă, anume la anul 1612 ², pe cînd domnea în Turcia sultanul Murad, în Transilvania Sigismund Báthory, iar în Moldova Aron. Cît priveşte Valahia, acolo se petreceau tot felul de rele, pretutindeni, pentru schimbarea voievozilor, că, secînd vistieria, ţara făcuse datorii nemăsurate, turcii apăsînd pe creştinii valahi, ridicînd după pofta lor pină şi geamii şi ameninţînd cu altele mai mari, de nu mai aveau încotro să se îndrepte pentru ajutor într-atîtea împrejurări rele şi de primejdie. Iar Mihai vodă, văzînd această stare a domniei sale şi fiind copleşit de neîncetatele rugăminţi, lacrimi şi necazuri ale locuitorilor, chemă adunarea de obşte, ca să cerceteze părerea oamenilor, ce va să facă într-atîta strînsoare şi de unde să ceară ajutoare, prin care să scoată Valahia din miinile turcilor. Şi la aşa sfat se ajunse, de către boierii mari şi mici, adunaţi de vodă, ca să se ceară ajutorul cuvenit de la domnii vecini, anume Sigismund Báthory şi Aron vodă, pentru care şi fură trimişi Radu Clucerul, ca sol

în Transilvania, iar în Moldova, în același chip, Istrate stolnicul Buzescu. Solia acestora nu fu lipsită de urmarea dorită: amândoi domnii nu numai că făgăduiră cu dragă inimă oști în ajutor, ci încă mai făcură legătură cu jurământ, ca să se într-ajutoreze cu Mihai vodă la vreme de nevoie. De aceea, la 5 noiembrie 1614³, după făgăduială, Sigismund Báthory trimise cu căpitanii Mihai Horváth și Ștefan Bekes oști, care uciseră și fugăriră pe turci la Tîrgoviște și aiurea, spre nemăsurata bucurie a valahilor⁴. După trei zile, Mihai vodă, stringind amindouă oștile, se îndreptă către Giurgiu, așezat cu întăriturile sale pe malul Dunării, neputînd însă a-l dobîndi, că era cetatea îndeajuns de întărită cu de toate și avînd armele de trebuință, încît Mihai vodă, neputînd isprăvi nimic, trebui să se întoarcă la București. Ajungînd acestea la urechile împăratului turcesc, porunci să plece asupra Valahiei, sub steagurile lui Mustafa pașa, mulțime nemăsurată de oștiri, cu porunca să scoată fără zăbavă pe Mihai din scaunul Valahiei și să pună domn în locul lui pe Bogdan, fiul lui Iancu vodă. Îndată ce auzi acestea, Mihai, stringînd oști, plecă în grabă înaintea lui Mustafa, care era atunci în tîrgul Ruscuiuc, dincolo de Dunăre. Și ajungînd el în ziua de 8 ianuarie în satul Pietrile, nu departe de Dunăre, și ținînd sfat cu căpitanii săi, dacă să treacă Dunărea, silindu-l pe Mustafa să lupte acolo, ori nu, iată că vine un sol, cu vestea rea că hanul tătăresc a intrat în țară, pustiind-o în lung și în lat. Iar domnul, aflînd acestea, cu mare durere în suflet, cugetă să se întoarcă în grabă și, fiind tabăra sa așezată lângă satul Hulubești, trimise înainte cu Radu Buzescu, fratele unor boieri din cei mai de seamă, oșteni aleși, cu a căror tărie tătarii fură biruiți lângă satul Putinei, în ziua de 29 ianuarie, pierzînd mulți, morți și robiți, din oastea lor. După care înfrîngere, hanul își trimise vărul, cu destulă oaste, la satul Stănești, împotriva biruitorilor. Și iarăși nu fu după cum crezuse, că trebui să mănince bătaie grozavă, și-și pierdu și vărul. După această izbîndă, Mihai vodă, prinzînd inimă năzui la mai mult și căzu noaptea pe neașteptate, cu căpitanul său banul Manta, asupra hanului, a lui Mustafa și a lui Bogdan, dușmanul țării, în tabăra lor de la satul Șerpătești, și, omorînd mulțime de tătari și de turci, îi izgoni peste Dunăre. Iar Mihai luînd urma fugarilor, hanul tătăresc se despărți de Bogdan și de Mustafa, întorcîndu-se acasă și lăsîndu-și tovarășii săi de oaste la Ruscuiuc, pe care așijderea des pomenitul Mihai vodă îi fugări cu atît mai lesne, cu cît vremea cea friguroasă acoperise Dunărea cu gheață tare. Cele două oști își ieșiră întru întîmpinare la satul Marotin, și iarăși stătu biruința de partea valahilor, că însuși Mustafa căzu, odată cu mulți oșteni de rînd într-această luptă, iar Bogdan, cu mare primejdie a vieții sale, dădu dosul. Împodobit cu această biruință și îndestulat cu multă pradă, Mihai prefăcu în cenușă tîrgul Ruscuiuc și altele și se întoarse cu veselie la București. Dînd apoi iarăși năvală banul Mihalea, goni pe turci din tîrgurile de peste Dunăre, pe care le arse, ajungînd în părțile turcești pînă la Hirșova și Dristor. Pe dată, căpitanii oastei ungurești, Mihail Horváth și Ștefan Bekes, așa cum se întîmplă între cei ce se deosebesc după neam și credință, se certară cu Mihai, care, nu vru să li se dea lor cu mîinile legate, ci se îndreptară la domnul lor din Transilvania, ținînd la sine oastea ungurească. În locul acelora, Báthory trimise alți căpitani bine înarmați lui Mihai, care, primindu-i, îi trimise împreună cu oastea, pusă sub ascultarea banului Mihalea, către Brăila, pentru ca, apucînd și refăcînd acea cetate, să izgonească pe turcii de acolo în Turcia, care lucru se și îndeplini, către marea veselire

a domnului și supărarea turcilor, pentru mulțimea celor uciși și dărîmarea întăriturilor de la Dunăre. Iar Sigismund Báthory, îngîmfîndu-se de atîtea izbînzii și văzînd că domnul nu mai are a se teme de o năvală a turcilor, sfătîindu-se cu ai săi curteni, cugetă asupra chipului în care ar putea fi adus valahul mai lesne în puterea ardelenilor, ca nu cumva să pricinuiască acela pagubă țării noastre cu puterea sa, lucru care ușor s-ar fi putut înlătura, dacă veniturile Valahiei ar fi fost trecute vistieriei Transilvaniei. Aflînd de gîndul lui Báthory, Mihai vodă, făcînd sfat, alege pe cei mai înțelepți și mai iscusiți dintre boieri, pe care-i înșir mai departe, anume: mitropolitul Eftimie, cu doi vlădici, Dimitrie vornicul, Isar (Zaharia) logofăt, Radu Buzescu ș.a. și-i trimise în Transilvania, învățîndu-i să arate principelui Sigismund, după cuvenitele urări de sănătate, voia sa, cum că va rămîne supusul domnului Transilvaniei, încît se va putea folosi și pe viitor, ca și pînă atunci, de veniturile Valahiei, că acestea erau ale domnitorului, după datina străbună și că, de va putea, să-i făgăduiască ajutor, după legămîntul făcut. Solii valahi arătați aici erau de păreri felurite, că unii voiau să încheie pace între cei doi domni, iar alții se îngrijeau să sporească zîzania neînțelegerii între ei, mai ales ca să slăbească puterea lui Mihai, a cărui înălțare o vedeau cu ochi răi. Cei din urmă fură mai numeroși decît cei dintîi, încît se sfătuiua în ce chip să-i ia lui Mihai veniturile și domnia, ca să fie aidoma nu unui domn, ci unui duce sau boier. Dintre aceștia Báthory primi 12 boieri cu jurămînt sub ascultarea și slujba sa, incredîndu-le a se îngriji de veniturile obștești ale Valahiei, pe care să le țină sub neabătută supraveghere și să le înfățișeze după lege, la vreme, care așezămînt al lui Sigismund oricine va înțelege cît plăcu lui Mihai⁵. Într-această vreme acest domn al Transilvaniei dădu și lui Aron vodă ajutor împotriva turcilor, trimițîndu-i oaste într-ajutor, pusă sub porunca lui Andrei Barcăi, cu al cărei sprijin așijderea și Aron vodă izbîndi asupra turcilor și-i goni de la hotarele țării sale, ca să nu mai supere și să nu mai tulbure pe creștini. Între timp, acest voievod fu învinuit de unii la Sigismund Báthory de necredință, care lucru atîta îl supără pe principe, că îndată, scoțînd pe Aron din scaun, cu doamna sa, îl legă și, luîndu-i averea, îl azvirli în temniță în Transilvania la Vințu și-l dădu în seama unor străji înarmate să-l păzească. Iar boierii și căpitanii, care erau ținuți de izvoditori ai necredinței făptuite de Aron, fură pedepsiți cu pierderea vieții și, ca nu cumva această țară să stea fără cap, le dădu de conducător, în locul lui Aron, pe slujitorul aceluia, anume Răzvan, cu noul nume de Ștefan vodă, care lucru se făcu în anul de la Hristos 1626⁶, spre marea tulburare a lui Mihai, domnul valah. Ci, pe cînd se petreceau acestea, muri, cu voia lui Dumnezeu, împăratul Murad sultan, în locul căruia dobîndi scaunul împărătesc la mahomedani Mehmed sultan, care socotea că a lăsa nerăzbnutate biruințele valahilor dobîndite sub Mihai era de mare rușine pentru neamul său, din care pricină strînse oaste nouă, puse în fruntea ei pe Sinan pașa, om priceput în treburile ostășești. Venind acesta la Rusciuc, cugetă să facă punte peste Dunăre, ca să poată duce mai lesne oastea cu uneltele de război. Ci îi ieși înainte Mihai vodă cu oștile sale și cele dobîndite prin soli de la Ștefan, domnul Moldovei. Între timp, veniră și soli din Transilvania ca să cheme pe Mihai la nunta plănuită de Sigismund Báthory cu Maria Christierna, fata arhiducelui Carol, fată de o rară frumusețe, de care vorbește și Istvánffy în istoria sa, pagina 668⁷. Ci, pentru zvonurile rele venite din Turcia și mișcările oastei lui Sinan pașa, Mihai vodă nu putu fi de față la zisa nuntă a lui

Sigismund Báthory, ca nu cumva în lipsa lui țara să sufere vreo pagubă, așa că trimise pe Istrate * Buzescu și pe Radu Calomfirescu cu daruri de preț, nu numai ca să poarte urări de bucurie pentru cununia făcută, ci și ca să dea știre evidentei pregătiri de război a turcilor împotriva creștinilor. Iar Sigismund, auzind acestea, cheamă toată oastea ce avea atunci, din toate laturile țării sale, o înzestră cu cele de trebuință, ba încă ceru și dobîndi ajutor de la însuși împăratul romanilor, Rudolf al II-lea. Ci aceștia lipsind, turcii pustiiră cu fier și foc Valahia, așezîndu-și tabăra în satul Călugăreni. Și neajungînd încă în Valahia oștile trimise de Sigismund într-ajutor, Mihai își așază oastea în rînduri de bătaie și vru să-și ispitească puterea turcilor, pe care-i birui și-i înfrînsă cu mare vărsare de sînge la malul apei Neajlovului, ținînd lupta de dimineață pînă seara. Văzînd aceasta, Sinan pașa, făcînd sfat de război cu căpitanii și slujitorii săi ostășești, cu putere înnoită se împotrivi lui Mihai, care nimic alt nu folosi, cît numai dobîndi pentru valahii săi cîteva tunuri. Care pagubă așijderea încercînd Mihai s-o răscumpere, îndoindu-și puterile, ieși în calea dușmanului, cu atîta noroc, că trase izbînda de partea lui și ucise cu mîna lui pe Caraman pașa; iar oștenii lui, turci, mulți se înecară, cu care prilej valahii redobîndiră tot ce li se răpise, luînd ei și multe steaguri de-ale dușmanului. Așa stînd lucrurile, Mihai făcu unele sfaturi cu sfetnicii și căpitanii, în ce fel avea să facă față de acum înainte la atîta mulțime turcească, ca nu cumva, năvălind iarăși dușmanul, oastea să se imputîneze și să fie împinsă îndărăt. Iar mai mulți sfetnici voră să-și mute tabăra în satul Stoenesti, lingă apa Dîmboviței, fără grabă, unde să aștepte ajutoarele cele atît de dorite ale lui Báthory. Ci turcii nu se lăsară, ridicînd, după obiceiul lor, întărituri la București și Tîrgoviște și străbătînd Valahia în lung și în lat, lăsînd pretutindeni urmele jालnice ale groaznicei lor treceri. Între acestea fiind Ieremia Movilă înlăturat, prin alegerea lui Ștefan vodă în Moldova, și fugînd în Polonia, îndată ce auzi de plecarea lui Ștefan, ca să dea o mîna de ajutor lui Mihai, luînd cu sine poloni, intră în Moldova și ocupă cetatea ei de scaun a Iașilor. Care lucru aflînd Ștefan vodă se și întoarse din Valahia și, pe drumul unde încep hotarele Transilvaniei, dinspre Săcele, se uni cu Báthory, Bethlen * și Mihai vodă, care-i ieșiseră în cale, iar după o scurtă sfătuire, porniră cu toată oastea împotriva turcilor. Aceștia, înspăimîntați de venirea creștinilor, fugiră care încotro; ca nu cumva însă să se lipsească pe de-a întregul de locurile din Valahia, pe care le apucaseră, o ceată de ostași aleși, sub căpătania lui Ali pașa, intră în Tîrgoviște, iar alții, asemenea, sub Sinan pașa, în București, și în puțină vreme întăriră aceste cetăți. Mihai vodă cu Ștefan vodă și Gabriel Bethlen dobîndiră la rîndu-le cu norocire Tîrgoviștea, ucigînd mulți oșteni turci și prinzînd pe Ali pașa, care după aceea fu triimis sub pază la Cluj. Iar Sinan pașa nu așteptă la București venirea acestor domni strînși laolaltă, ci căută în fugă repede mintuirea și slobozenia sa, fiind el fugărit pînă la cetatea Giurguiului de vrăjmașii săi, încît strică totul și podul cel pe care-l făcuse mai înainte peste Dunăre, așa că mulți fură uciși și azvîrliți în riul acela, cetatea însăși fiind pustiită, din care pricină acest căpitan turcesc, cu cei puțini care scăpaseră, ieși din Valahia cu multă rușine. Cu aceste biruinți, mulți dintre cei ce căzuseră în reaua robie turcească fură sloboziți și trimiși la vetrele lor și așa, întru marea bucurie a vecinilor, către laudă pentru tăria arătată și cu bogata pradă a oștenilor, se întoarseră acasă. Cunoscînd dar acum puterea și priceperea lui Mihai vodă într-ale războiului,

Báthory, lăsînd domnului toată Valahia cu veniturile sale, se întoarce în Transilvania și pentru că acea țară era lipsită de oaste, iar ungurilor li se dase de știre că tătarii și turcii dăduseră năvală, cu gînd să dărîme de-a binelea cetățile Lipovei și Ianovei. Așa stînd lucrurile, hanul tătăresc hotărî să ajute pe turcii, ce pățiseră mai multe înfringeri, și astfel purcese la drum către Valahia, cu multă oaste. Îi ieși însă în cale domnul Moldovei, Ieremia, cu oaste poloneză, iar trei zile biruința stătu în cumpănă, așa că tătarii, sătui să tot verse sînge, făcură pace cu moldovenii și se întoarseră în țara lor și, plecînd ei, se întoarseră și polonezii acasă, asemenea lui Ieremia vodă, care, ca după o treabă bine făcută, se înturnă la scaunul său de la Iași. Ci nu putură acestea rămîne neștiute lui Ștefan vodă, care, după plecarea tătarilor și a polonezilor, se îngriji de strînse oaste, pe care lesne o dobîndi de la Báthory, ca, într-un noroc, să izgonească pe uzurpator din scaunul țării. Nici Ieremia nu stătea cu miinile în sîn, aflînd de hotărîrea lui Ștefan, ci, pe cit de iute putu, ceru ajutor de la starostele cetății poloneze a Cameniței. Care ajutor dobîndindu-l Ieremia, birui în războiul crîncen pe Ștefan vodă, că biruita oaste a lui Ștefan pieri de izbeliște, chiar domnul însuși, fiind prins de Ieremia, pieri ca un nelegiuit, tras în țepă de mina călăului, către necrezuta durere a lui Sigismund Báthory.

Mai trecînd ceva vreme, domnul Transilvaniei, Báthory <Sigismund>, purcese cu oaste călîtă asupra Timișoarei, intrînd și în Ungaria, în ajutorul căreia veni însă hanul tătarilor cu numeroasele sale hoarde și transilvănenilor, în deosebite lupte, li se pricinui multă pagubă. Iar Sigismund, nerăbdînd acestea, merse iarăși cu toată puterea sa asupra hanului, de-l izgoni, așa cum socotise, de la cetatea Timișoarei, pe care iarăși o impresură principele transilvănenilor vreme de trei săptămîni, dar fără nici un folos, cu toate că încercă toate cele care ar fi putut ajuta ca s-o cuprindă, încît Báthory se întoarce în Transilvania așa cum venise. Pe cînd se făceau acestea, Mihai vodă cugeta la București să pornească alt război și îndată trecu la faptă, că trimise pe căpitanul Velicico să cuprindă cetatea zisă Baba⁹, așezată dincolo de Dunăre, cu pedestrași unguri și valahi și cu tăria acestora o cuprinse și o pustii, trecînd-o prin foc și sabie. Iar pe cînd se întorceau oștenii de acolo, încărcăți cu pradă, le luară turcii urma și, strîngînd cete de ici, de colo, se ajutară cu ele și-i bătură pe creștini, de le luară toată prada, ce-o jefuiseră mai înainte, de care lucru se scîrbi foarte mult Mihai vodă, cînd auzi. Acesta, îngrijindu-se de răzbunare, trimise oșteni aleși, puși sub porunca lui Farcaș aga, căpitanul la cetatea Diului, care așijderea era așezată dincolo de Dunăre, ca s-o dărîme. Iar turcii se folosiră împotriva-le de un șiretlic, căci se ascuseră și năvăliră pe neașteptate din ascunzătoare, omorînd toți pedestrașii unguri, care nu se așteptau la aceasta, afară de cîțiva, care scăpară în fuga cailor. După această înnoită bătaie primită de la turci, Mihai vodă adună cu sîrg din țările învecinate oaste de poloni, cazaci, unguri ș.a., cu care prilej fu învinuit de unii răuvoitori de necredință și de înțelegere cu turcii. Ci, judecîndu-se pe îndelete asupra lucrului în sfatul de obște al țării, mai mulți sfetnici și bresle fură de părere cu Sigismund, ca să-l cheme cu cînte în Transilvania, ca să cerceteze adevărul învinuirii mai înainte zise. Ci acestea care se gătiră pentru el la curtea domnului nu-i fură neștiute lui Mihai, însă cu toate acestea făgădui că va veni și se pregăti de aceasta, luînd cu sine ca tovarăși de drum cîțiva boieri, între care cei mai de seamă erau banul Mihalcea și Radu Buzescu.

Pe cînd voievodul cu oamenii săi nu era încă departe, Sigismund îi trimise înainte unguri, sași și cîțiva nobili de la curtea sa, cu multe căruțe și cai, ca să ducă pe domn la Alba Iulia cu mare alai și vrednică fală, ca după o biruință. Și rămase acolo la Sigismund zece zile, pierzînd vremea cu felurite jocuri, obișnuite la curțile domnești, sălășluind întru praznic, ci iarăși întări legămîntul mai înainte încheiat, cu multe făgăduieli, și așa, luîndu-și rămas bun, cu bucurie se întoarse și se așează în scaunul Valahiei. Iar Sigismund Báthory, întărind iar prietenia cu domnul Valahiei, după firea sa cea schimbătoare, și fără ca să se aștepte ai săi la aceasta, se duse la Praga, la împăratul romanilor Rudolf al II-lea, cu sfat, să schimbe domnia Transilvaniei pentru unele ținuturi ale Sileziei, cu care și Mihai vodă trimise un sol dintre sfetnicii săi, anume banul Mihalcea, ca să se înțeleagă în numele său cu împăratul germanilor în ce fel aceste țări vor putea să fie apărate de năvălirile și de jafurile păgînilor, ca să nu le mai simtă urgia. Ci, pe cînd aștepta cu nerăbdare răspunsul, iată că vine solie înfricoșată, cum că împăratul turcilor, Mehmed sultan, strînge de sîrg oșteni, din tot răsăritul stăpînit de el și se întărește, cu gînd să pornească război asupra lumii creștine, s-o supună. Ba, pe lingă acest zvon, mai tare tulbură sufletul acestui voievod al Valahiei altă solie ce aduse știre că tot atunci împăratul turcilor cu oaste nemăsurată și cu hanul tătăresc se repeziseră asupra Ungariei și înconjuraseră din trei părți cetatea Agria¹⁰. Iar aceasta nu putea fi pe plac nu numai Valahiei, ci încă și Transilvaniei, Moldovei, Ungariei, Austriei și celorlalte țări creștine, pentru a căror deplină pustiire făcuseră legămînt acele neamuri păgîne. Rudolf al II-lea, împăratul creștinilor, adunînd și el oști de pretutindeni, trimise pe fratele său, Maximilian, împotriva acestora, alipindu-i-se lui Sigismund Báthory. Iar mai înainte ca să ajungă creștinii, turcii cuprinseseră Agria și aflînd de venirea lui Maximilian și a lui Báthory, lăsînd oșteni de strajă la cetate, le ieșiseră înainte și luptară cu ei vreme de trei zile, dar fără noroc, că fără puși pe fugă de creștini cu multă vărsare de sînge, lăsîndu-și tabăra plină de tot soiul de arme, lucruri și altele. Și ar fi dobîndit creștinii mare izbîndă, cu voia lui Dumnezeu, de s-ar fi purtat cu mai multă chibzuință și s-ar fi îngrijit mai mult să ia urma vrăjmașilor, decît să jefuiască pe cei uciși și răniți de moarte. Întru care nechibzuință a creștinilor, musulmanii se întoarseră cum voiră, îi năpădiră, așa cum erau aceia răspîndiți și răta-citori, cu necrezută minie îi biruiră și le luară oștilor atît prada cît și viața, încît Maximilian și Báthory, cu puțini oșteni numai, trebuiră să caute în fugă mîntuirea vieții lor. După care izbîndă¹¹, turcii se făcură încă mai sălbatici, trecură Dunărea și pustiiră Valahia cu foc și sabie; pentru ca să-i alunge, de acolo, Mihai vodă cu oștile sale trecu pe la Nicopole și dărimă cetățile dimprejur, ucigînd pe toți turcii aflați acolo. Iar după înfrîngerea pătită de la turci de Maximilian și Báthory în Ungaria, Mihai vodă ținu sfat, cu sfetnicii săi, să vadă ce vor face ei ca să îndrepte lucrurile, iar valahii să nu-și piardă cumva și bruma de libertate ce o aveau, odată cu viața. Iar cei mai mulți, socotind cu temeiuri, aduse de față, că se cuvine a cere de la turci pace, ținînd seama de mersul lucrurilor și de starea cea primejdută a creștinilor, vodă repezi sol, la turci, ca să ceară pace, pe care o și primi printr-un om al împăratului turcesc la Nicopole. <Solul> chemă la el în cetate pe domn și-l întări, cu daruri, după datina acelui neam. Între timp Sigismund Báthory plecă, fără vrerea dietei transilvănenilor, în Imperiul german, să ia Oppeln¹²,

în Silezia, care lucru se arăta cu atît mai nechibzuit, cu cît turcul se înverşuna mai mult împotriva acestei ţări învecinate. Ci abia veni aici Sigismund Báthory, că, iată, după nestatornicia inimii sale, începu a se căi pentru ceea ce făcuse şi să gîndească zi şi noapte la întoarcerea sa în Transilvania, pe care o lăsase cu nechibzuinţă. De aceea, după ce cugetă o noapte întreagă, trecu la faptă şi se întoarse cît putu de iute, iar locuitorii îl primiră cu atît mai bucuroşi, cu cît se arătaseră mai supăraţi şi mai întristaţi, cînd îl lăsaseră să plece. Ci, mai înainte de a se urca iarăşi pe scaunul său, pe dată azvîrli în temniţă pe cei doi trimişi ai împăratului, care fuseseră lăsaţi cu trei episcopi să îngrijească şi să cîrmuiască ţara, trimiţindu-i în lanţuri la Mihai vodă în Valahia, ca într-acest chip să poată iarăşi dobîndi prietenia cu el de mai înainte, iar la nevoie să-i poată mai lesne cere ajutorul pe care şi acum i-l dădu lui Báthory şi anume 3 000 de oşteni, cu alţi 500, în frunte cu aga Leca. În vremea aceasta, Hasan paşa trimise străji turceşti asupra lui Mihai vodă, ca să-i dea de furcă, şi, ca să-l răzbească, chemă de la Dîrstor¹³ în ajutor pe Mehmed paşa. Şi sosind şi oştile lui Mihai vodă, puse sub porunca lui Dimitrie vornicul, îl bătură nu departe de satul Cîrsteşti, de-l siliră pe ture să fugă, luînd şi două steaguri, ce le trimiseră, ca semn al izbînzii, domnului său, care era atunci în satul Caracal, unde se varsă Oltul în Dunăre. După aceea, iarăşi gătind oastea de luptă, purcese Mihai vodă să se războiască cu Hasan paşa, pentru care lucru trecu Dunărea nu departe de Nicopole, şi, ucigînd mai mulţi turci, îi bătu vitejeşte, luîndu-le toate armele. Îndată după aceea, voievodul iarăşi încercă să ia cu sila Nicopole şi vru să treacă zidurile, dar nu putu, că cei impresuraţi îi luară seama, iar ce se surpa din zidurile lor peste zi, noaptea iarăşi ridicau la loc. Şi pentru că vodă se îndoia că va cuprinde cetatea, pustii toate împrejurimile, cale de trei zile, ca să nu mai poată sta în acel ţinut turcii. Făcînd aceasta, Mihai vodă cu cetele sale purcese către cetatea Diului, aşa ca să se vadă pretutindeni, după locul pustiit, că a trecut duşmanul. Iar sangeacbeii, adică mai marii turcilor în locurile de peste Dunăre, strîngeau de peste tot oşteni turci şi cereau ajutoare de la cetatea beilui, ca să poată astfel scoate pe valahi din ţara lor. Care lucru nu-l putură isprăvi, că avură parte creştinii, cu voia lui Dumnezeu, de o biruinţă îndoită, doborînd mai mulţi în război, iar după luptă numai puţini putînd să fugă în cetate ori în alte locuri, ca să se adăpostească. Şi, pe cînd Mihai se îndeletnicea cu urmărirea duşmanilor, iar oştenii săi erau răspîndiţi ici şi colo, spre marea primejdie a vieţii lor, iată că, fără de veste, o ceată turcească, despărţindu-se de cei ce fugeau şi văzînd pe vodă avînd cu sine puţini oameni, îl năpădi cu mare iuţeală, iar unul mai în frunte, ca turbat, îi repezi paloşul în pîntece, dar vodă îl trase pe dată, fără păgubire, cu mîinile sale, uitîndu-se în jur să vadă de nu cumva ai săi sînt aproape, să-l scape din mîinile aceluia turc. Şi veniră Preda Buzescu şi fratele său, stolnicul Istrate*, care adunîndu-şi puterile, uciseră pe ture cu tovarăşii săi şi mîntuiră pe domn de primejdie. Iar domnul, scăpînd de moarte prin credincioşii săi, mai rămase încă zece zile în acele locuri, de pustii tot ce-i ieşi în cale, plătînd duşmanilor săi dinte pentru dinte.

Apoi, cu toată oastea şi prada merse mai departe, trecînd în hotarul cetăţii Rahova, dar, stîrnindu-se fără de veste furtună la trecerea, Dunării, din pricina vîntului puternic, nu putu duce toţi oştenii şi lucrurile aşa că jumătate din oastea sa trebui să rămînă pe loc vreme de zece

zile, așteptînd să scadă vîntul. Și, ca să nu piardă vremea, o petrecu prădînd și pustiind locurile dimprejur, trecînd riul încărcat cu cele prădate ici și colo, de se întruni cu toată oastea și duse pe domn la Tîrgoviște, unde acesta obișnuia să stea, după datina cea veche a domnilor. Întru aceste împrejurări, nemulțumindu-se numai cu amintita greșeală a domniei sale, arătată cînd cu părăsirea țării lui, Báthory mai făcu una, cugetînd să închine țara turcilor și nu i se părea că astfel calcă cu rușine jurămintul cel mare făcut lui Mihai vodă, pentru păstrarea și apărarea țării împotriva turcilor, așa că lăsă domnia vărului său, Andrei Báthory, cardinalul și episcop al Varmiei, mai înainte vreme dușmanul său, iar acela fiind domn nou, nesupus jurămintului, să poată îmbia pe turci cu Transilvania. Andrei, neîmpotrivindu-se să primească astă cinste, veni în grabă din Polonia la cetatea transilvăneană a Mediașului, în straie de neguțător, unde Sigismund Báthory chemase dieta și acolo, fiind domnul de față, se țineau adunările stărilor, așa că, jurîndu-i credință fruntașii, fu făcut, după datină, principe, în locul lui Sigismund, cu făgăduiala de a plăti în fiecare an principelui plecat din scaun 24 000 de galbeni. Iar Sigismund se duse prin Moldova în Polonia, la ruda sa Zamoyski, unde trăia ca om de rînd într-o anume cetate. Ci, aflînd de această schimbare, Ieremia vodă al Moldovei scrisese lui Andrei Báthory, care de acum era principele Transilvaniei, imbiindu-l să încheie un legămint, pentru ca, stringîndu-și laolaltă puterile, să scoată pe Mihai vodă din scaunul său, de s-ar împotrivi și pe mai departe să se închine. Sfatul dat de Ieremia plăcu lui Andrei Báthory și rezezi sol în Valahia la voievod, pe Toma Csomortányi, trimițînd prin acesta vorbă să lase sceptrul de bunăvoie, ca să nu fie mai apoi silit s-o facă cu război și să nu fie dat prins și legat în mina turcilor. Cu ce inimă auzi acestea din gura solului Mihai vodă, ușor se va putea înțelege, dar nu voi să dea răspuns, mai înainte de a se sfătui cu ai săi pentru acest lucru. Iar sfetnicii ziseră domnului lor să se roage cu plecăciune de împăratul german Rudolf al II-lea să-l ia în grija sa, întru atîta mulțime de noi vrăjmași, mai ales că măriă sa apucase a arăta dovada bunăvoinței sale, pentru ca Andrei Báthory să nu facă pe turci părtași la stăpînirea acestor țări. Și, venind împăratul într-ajutorul lui Mihai la această primejdie, acesta prinse inimă și trecu în Transilvania, cu toată oastea, ca să-i ia înaintea lui Andrei Báthory și să mute locul războiului în afara țării sale, în pămîntul dușmanului (al cardinalului). Iar Mihai vodă, lăsînd munții în urmă, își așază tabăra în Țara Bîrsei, în cîmpia Brașovului, unde se înfățișară solii cetății, cu multe daruri, ca să se supună și să se închine domnului, care lucru fu primit cu dragă inimă. Și, ca să poată năpădi mai iute asupra lui Báthory și să fie mai încredințat de biruință, Mihai vodă scrisese de acolo lui Radu Buzescu și banului Udrea, care era atunci la Craiova, ca să culeagă din tot acel banat mulțime de oșteni, cu care să iasă pe la Turnu Roșu și să sporească la Sibiu oastea valahă. Auzînd de acest sfat al valahilor, Andrei Báthory, ca să poată apăra pe cei ce-i țineau partea, adunînd oaste, așază tabără lingă cetate și întări, cum putu, în acea scurtă vreme, turnurile. Și, stînd el între acestea și cetate, așteptă increzător năvala dușmanului. Iar amîndouă oștile lui Mihai vodă așezară tabără în cîmpia satului Vișini și, stringîndu-se laolaltă, străjile lor adesea se lovîră cu cele ale lui Báthory. Ci dintre-aceste înfruntări, așa cum dintr-o scînteie mică deseori izvorăște pojar mare, se născu război crîncen, încît pacea cerută valahilor de Báthory, care apucase

să-și schimbe gîndul, nu mai putu fi dobîndită și oștenii de amîndouă părțile se loviră, trecînd biruința, cu mare vărsare de sînge, ce udă cîmpia Sibiului, de la unguri la valahi. Și cită spaimă avu Andrei Báthory de această izbîndă a lui Mihai vodă, asupra oștirii sale, arată limpede atît fuga sa și a altora în Polonia, cît și părăsirea domniei. Într-asa chip dobîndi Mihai țara Transilvaniei cu toate cetățile, ținuturile, tîrgurile și satele, cu atît mai lesne cu cît trase de partea lui mai mulți dintre secui, care nădăjduiau că vor primi de la el vechea lor slobozenie, de care secui ajutat fiind putu să se războiască așa cum vru cu ungurii. Iar pe cînd Mihai apuca astfel biruitor scaunul domnesc la Alba Iulia, cardinalul, care se aținea în codrii Ciucului, fiind slăbit de îndelungată foame, dădu peste doi ciobani, dintre care unul era valah, iar celălalt secui, cărora le destăinui cu nechibzuință cine este. Aflînd dar de vrednicia celui pe care-l aflaseră rătăcind întru lipsă și înfricoșată pribegie, îl duseră în casa lor de ciobani, unde, după ce mîncară, pornind cu el înspre Polonia, îi tăiară pe drum lui Andrei Báthory capul, cu nelegiuire, și arătîndu-l apoi lui Mihai, care ajunsese domnul Transilvaniei, nu avură parte de răsplata nădăjduită. Și așa pieri, ucis cu mișelie de țărani, în floarea vîrstei sale, într-al 33-lea an al vieții, cardinalul și principele. Iar trupul și capul lui, Mihai le îngropă cu alaiul și cu cinstea de cuviință în biserica din Alba, poruncind ca ucigașilor să li se rezeze așijderea capetele, către pilduirea altora. Sfîrșindu-se cu îngropăciunea domnului cel ucis, Mihai, făcîndu-se domn peste două țări, lăsă sceptrul valah fiului său Nicolae, cu tocmală ca el, ca un părinte, să aibă deplină voie întru cîrmuirea Valahiei, care lucru Nicolae îl primi bucuros, așa că o vreme cele două țări vecine fură cîrmuite de amîndoi domnii, fără de nici o ceartă. Și veniră solii David Oszno și Mihai Székely, trimiși de Rudolf al II-lea, împăratul german, cu această cerere, anume, ca Mihai vodă să lase Transilvania împăratului, iar Valahia să și-o păstreze, că singur nu prididea să indrume cele două țări. Iar el cîntări cu băgare de seamă acest lucru, ce se cuvenea a fi bine cercetat și judecat, iar mai apoi așa hotărî, de arătă lui Rudolf prin doi soli, banul Mihalcea și Stanislau sau Staicul, mare logofăt, că va să-i dea bir în fiecare an, ca să rămînă domn și pe mai departe. La acestea nu se dădu alt răspuns, din Germania, decît că împăratul nu se înduplecă a se lăsa de pofta sa. Iar Mihai făcînd sfat de-a doua oară cu stările Transilvaniei și cu dregătorii săi pentru acest lucru, părerea de obște întări ca să țină și pe mai departe Transilvania, ceea ce s-ar putea face mai bine, de-l va avea pe Mehmed sultan ca proteguitor al său. Și, primind sfatul, dădu într-acest chip Transilvania și Valahia împăratului turcesc, de la care primi steag, sceptru și alte semne ale cinului dat. De care faptă a lui Mihai vodă, auzind Rudolf, nu-i căzu bine, că, odată cu lipsirea sa de nădejdea dobîndirii Transilvaniei, se vedea mai primejduit de năvalele turcilor, din care pricină se îngriji să scoată cu armele pe Mihai vodă din Transilvania. Ci, întru feluritele griji ale domniei, Mihai vodă își aminti de ocară ce i-o făcuse Ieremia, domnul Moldovei, cum că numai el singur ar fi fost cel care aprinsese și trimbițase războiul cu Andrei Báthory. Iar Mihai, cerînd în zadar ajutor de la Iași, plecă singur cu oastea sa asupra moldoveanului, ca să-l silească să se plece și să-și mărturisească vina. Și, aflînd de venirea lui, Ieremia strînse cîți oșteni putu, valahi și polonezi, și, întărîndu-se cu ei, veni înaintea lui Mihai, cu unele amenințări, asemenea lui Thrason ¹⁴, oșteanul cel trîndav al lui Terențiu. Ci abia de zări înaintașii

oastei dușmane, că Ieremia cu cetele sale se grăbi să fugă cu iuțeală iepurească, la cetatea Hotin. Iar oștenii lui Mihai, luându-i urma, îl siliră să dea lupta, unde căzu și cea mai mare parte a moldovenilor. Această nenorocire le veni lor în hotarul Hotinului, cetate pînă la care Mihai își fugărise dușmanii, și puțini numai scăpară cu fuga în cetate, mulți căzură, spre marea spaimă a lui Ieremia, ce alergase să se închidă înăuntru. Iar Mihai o impresură vreme de trei zile, dar fără noroc, așa că, lăsînd o seamă de cete s-o împresoare, el plecă la Iași, cetatea de scaun a Moldovei, cu cealaltă parte a oastei. Ci, pentru că acea cetate a Hotinului nu se putea apăra multă vreme de cei ce o împresurau, Ieremia fugi noaptea pe ascuns, cu boierii săi, în Polonia, să aștepte acolo în tihnă vremuri mai bune, lăsînd, vrînd-nevrînd, țara biruitorului său. Astfel, acest voievod, așa cum nu-i fu dat cîndva vreunui înaintaș al său, fu cinstit ca singur domnitor al vechii Dacii și al celor trei țări, rugîndu-l fruntașii moldoveni să-l cheme pe fiul său Nicolae din Valahia și să-l lase domn al țării. Primind vodă această voință, trimise doi dregători, anume Radu Buzescu și Ștefan¹⁵ postelnicul, cu 300 de boieri, ca să plece de îndată și să aducă pe domn. Ci, cugetînd mai mult și luînd seama la vîrsta cea fragedă a fiului său, își schimbă gîndul și sfatul, ca să nu se încredințeze ceva din cîrmuirea unei țări înconjurată de mulți vrăjmași unui domn încă nevîrstnic, spre mai tîrzie părere de rău, mai cu seamă că Ieremia se pripășise în Polonia și avea grija lui. De aceea, tocmi o cîrmuire alcătuită din următorii fruntași, anume : Udrea hatmanul, Andronic vistierul, Sava armașul și Negrea spătarul, cărora le încredință grija și ocrotirea Moldovei, lăsînd scaunul domnesc. Împlinindu-se acestea, se întoarse în Transilvania și stătu în scaunul din Alba Iulia, unde după puține săptămîni veni alt sol de la Rudolf împăratul, cu aceeași solie, ca și cea a înaintașului său, cum că, păstrînd celelalte două țări, să lase Transilvania împăratului german. Iar aceasta nu plăcu deloc lui Mihai, încîi se folosi de mijloace blinde, care, așa cum nădăjduia, aveau să întoarcă inima împăratului de la aceasta, adică să se înfrupte dintr-o țară așa de bună și de plăcută. Mai trimise dar soli la împăratul, anume pe Găspăr Kornis și pe Tudose logofăt¹⁶, cu rugămintea ca împăratul să nu mai ceară Transilvania, dobîndită de ai săi cu atîta sîrg și cheltuială, ci să i-o lase lui, care o dobîndise cu tărie, iar de va face așa, se arăta gata să facă toate slujbele ce-i stăteau în putință și să scoată Timișoara de sub puterea turcilor, ba încă și altele care ar putea fi pe placul împăratului. Între timp, Marcu vodă¹⁷, care era fiul lui Petru vodă, avu război în Moldova pentru domnie cu oștile lui Ieremia, trimise acolo, fără norocire, că, biruit fiind, nu se putu bucura mult de domnie. Iar Mihai, socotînd că ajunsese în culmea norocirii sale și încheiase pace cu turcii, îndată ajunse nenorocit, că schimbindu-se soarta cea bună, toate necazurile se buluciră asupra-i, de se iveau de peste tot dușmanii, cu tainice uneltiri, mai cu seamă dintre <nobili> transilvăneni sătui de-a binelea de cîrmuirea valahă. Ci aceștia trimiseră în taină la regele polon solie să îl dea lor iarăși pe Sigismund Báthory ca domn și să dea ajutor, lui Ieremia, să-și redobîndească țara, care toate se făceau fără știrea lui Mihai, ce se gătea, după făgăduială, să împresoare Timișoara, iar ca aceasta să se facă mai lesne, împăratul orîndui să se trimită o seamă de oșteni, sub porunca lui Gheorghe Basta așa ca, stringîndu-și toți laolaltă puterile, să poată da piept cu turcii. Iar stările țării stringîndu-se la Turda, ca să se sfătuiască pentru treburile țării lor, așteptară în zadar venirea lui Sigismund. Ci, aflînd de

intrarea germanilor în Transilvania, ce pătimise îndeajuns, unii, ca să nu mai pățească această mare pagubă, semănară cu vicleșug sămînța zizaniei și neprieteniei între italianul Basta și valahul Mihai, după știuta zicală a politicienilor: „Dezbină și stăpînește!”. Și în toate chipurile făceau îndoielnic legămîntul jurat de Mihai și cu vorbe rele aduceau dovadă cum că ar fi dușman împăratului, ba încă făgăduiau lui Basta domnia și închinarea lor față de împărat, numai să-l izgonească pe Mihai. Iar căpitanul acesta împărătesc făcu legămînt cu ei, spre marea bucurie a fruntașilor, ce nu voiau mai departe pe valah de domn. Aceste uneltiri ale unguirilor fiind aduse la urechile lui Mihai, de unii credincioși, mai întîi el nu le socoti adevărate, dar, înlăturîndu-se îndoiala asupra celor povestite, adună dintr-un loc sau altul oșteni, cu care veni asupra unguirilor și-i bătu la Mirăslău¹⁸, de unde își duse apoi tabăra la Turda, unde porunci să se cînte acea știută cîntare: „Pre tine Doamne te lăudăm”, ca semn de mulțumire pentru izbînda luată asupra vrăjmașilor. Iar pe Basta îl mai rugă Mihai să-i dea cîțiva germani, cu care să slobozească din cetatea Făgărașului pe fiul său Nicolae, prins și ținut acolo de multă vreme. Ci acela din gură îi făgădui ajutor, iar nu din inimă, că uneltea atunci cu ungurii împotriva lui Mihai. Și, pentru ca acea tainică înșelăciune să nu fie aflată de valahi, cuvîntă vorbe blînde ca acestea: „Trimite, o, prealuminate doamne, oastea ta către Făgăraș, ținînd cu tine numai curtenii de casă, iar eu voi adăuga o seamă din germanii mei, care te vor urma”. Iar Mihai, socotind că asemenea cuvinte blînde nu ascund nici un vicleșug, ascultă de Basta și trimise oștenii la locul amintit, iar el rămase în tabăra sa. Și, într-o dimineață, văzînd Mihai din cortul său grăbind un pîlc de oșteni crăiești, călări și pedestri, socoti că erau trimiși, după făgăduiala lui Basta, pentru strajă, neașteptînd nimic rău de la ei, că își pusese toată încrederea în Basta. Ieși dar Mihai înaintea valonilor, întrebînd de pricina venirii lor și ce vor ei, iar aceia răspunseră scoțîndu-și spăngile și paloșele, de-l răniră, deoarece nu avea arme la sine, și-l tăiară [...].

¹⁸ Stroc Buzescu.

¹ Alexandru cel Rău.

² Dată greșită; Mihai Viteazul s-a urcat pe tron în 1593.

³ La 26 octombrie/5 noiembrie 1594.

⁴ Autorul a preluat versiunea larg răspîndită în epocă, conform cărcia primele succese împotriva turcilor s-au datorat aproape exclusiv trupelor transilvănene trimise de Sigismund în sprijinul lui Mihai. Falsificînd adevărul, Sigismund scria lui Rudolf al II-lea și papei Clement al VIII-lea — la sfîrșitul anului 1594 — că trupele „transilvănene au cuprins Țara (Românească pe seama noastră și acum merg tot înainte în fiecare zi de-a lungul Dunării. Nici n-au înaintea lor vrăjmași să le poată sta împotrivă”, A. Veress, *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării Românești*, Acte și scrisori, vol. VI, București, p. 159.

⁵ Nicolae Iorga califică tratatul de la Alba Iulia din 10/20 mai 1595 ca „o rușinoasă dovadă de neloialitate și abdicare” din partea boierilor munteni și „un moment de falsificație și insolență” din partea lui Sigismund Báthory (*Istoria lui Mihai Viteazul*, vol. I, București 1979, p. 172). Potrivit acestui tratat, Sigismund devenea stăpînul efectiv al Munteniei, Mihai avînd doar rolul de locotenent al principelui cu un venit anual de 12 000—15 000 florini, în funcție de valoarea slujbelor făcute; războiul și pacea erau exclusiv atributele principelui transilvănean; în politica internă hotărîrile urmau să fie luate în comun de principe și cei 12 boieri. Priu acest tratat boicrimea munteană își atinsese scopul: sustragerca de sub autoritatea domnului.

⁶ 1595.

⁷ Nicolaus Istvánffy (1535 sau 1538—1615), *Historiarum de rebus Ungaricis, libri XXXIV*, Coloniae Agrippinae, 1622, p. 668.

⁸ Gabriel Bethlen, viitorul principe al Transilvaniei (1613 – 1629), a participat în calitate de apod al principelui Sigismund la campania din 1595, fiind în vîrstă de numai 15 ani ; autorul greșește atribuindu-i un rol conducător în acel timp.

⁹ Babadag.

¹⁰ Armata otomană cucerește puternica cetate Agria (Erlau, Eger), după un asediu de numai 21 de zile, la 3/13 octombrie 1596.

¹¹ La 16/26 octombrie 1596 forțele unite ale imperialilor și ale lui Sigismund Báthory sînt grav înfrînte de turci și de tătari la Keresztes, deși erau superioare numeric.

¹² Renunțînd la principatul Transilvaniei (aprilie 1598) în favoarea împăratului Rudolf al II-lea, Sigismund Báthory a primit în schimb ducatele sileziene Oppeln și Ratibor și o pensie anuală de 50 000 ducăți. V. n. 3, p. 345 și n. 1, p. 353.

¹³ Silistra (Durostorum).

¹⁴ Thraso, nume devenit simbol al soldatului lăudăros și laș din comedia *Eunucul*, a lui Publius Terentius-Afer (autor roman de comedii, 190 – 159 î.e.n.).

¹⁵ Stoica (Stoichița) din Strimba era mare postelnic în 1600 ; în timpul lui Radu Șerban (1602 – 1611) ajunge marc logofăt.

¹⁶ V. n. 24, p. 346.

¹⁷ Pretendentul Marcu era fiul fostului domn muntean Petru Cărcel (1583 – 1585) și nepotul lui Mihai Viteazul.

¹⁸ Lipsa descrierii evenimentelor din perioada cuprinsă între bătălia de la Mirăslău și moartea lui Mihai Viteazul se explică prin faptul că Johann Filstich reproduce datele din *Încălțarea Cantacuzinesc*, din care, după cum se știe, lipsește perioada amintită.

[ANONIM]

Lucrarea *Hungarisch-Türkische Chronick*... trece în revistă luptele duse îndeosebi de Transilvania și Ungaria împotriva turelilor în perioada 1328—1685.

Ediția folosită : *Hungarisch-Türkische Chronick. Das ist curiöse und dabey kurtz-gefaste Beschreibung aller des enigen was sich vom Ersten grausamen Kriegs-Zug der Türcken wider das Königtum in Hungarn und derselbigen Könige biss auff gegenwärtiges 1685. Jahr Merck- und Denckwürdiges zugetragen. Dabey auch ausführlich gemeldet wird was sich jüngst vor- in- und nach der entsetzlichen Türkischen Belägerung der Stadt Wien, sonderlich den höchst-glücklichen Entsatzderselben durch die Käys. Kön. Polnische, Chur-Bayerische, Chur-Sächsische-Fränkische und andere Reichs-Völcker betreffend ereignet. Dem Geschicht-liebenden Leser zu Gefallen in einen kurtzen Begriiff zusammen-gezogen, in dieser andern Edition umb ein Merckliches vermehret und mit notablen Kupffern [...], Nürnberg, Leonhard Loschgt, 1685, p. 160—161 ; 164—165.*

HUNGARISCH-TÜRKISCHE CHRONICK. DAS IST
CURIÖSE UND DABEY KURTZ-GEFASTE
BESCHREIBUNG ALLES DES JENIGEN WAS SICH
VOM ERSTEN GRAUSAMEN KRIEGS-ZUG DER
TÜRCKEN WIDER DAS KÖNIGREICH HUNGARN
UND DERSELBIGEN KÖNIGE BISS AUFF
GEGENWÄRTIGES 1685. JAHR MERCK- UND
DENCKWÜRDIGES ZUGETRAGEN. DABEY AUCH
AUSFÜHRLICH GEMELDET WIRD WAS SICH JÜNGST
VOR- IN- UND NACH DER ENTSETZLICHEN
TÜRKISCHEN BELÄGERUNG DER STADT WIEN,
SONDERLICH DEN HÖCHST — GLÜCKLICHEN
ENTSATZ DERSELBEN DURCH DIE KÄYS. KÖN.
POLNISCHE, CHUR — BAYERISCHE,
CHUR — SÄCHSISCHE — FRÄNKISCHE UND
ANDERE REICHS-VÖLCKER BETREFFEND EREIGNET.
DEM GESCHICHT-LIEBENDEN LESER ZU GEFALLEN
IN EINEN KURTZEN BEGRIFF ZUSAMMEN-
GEZOGEN, IN DIESER ANDERN EDITION UMB
EIN MERCKLICHES VERMEHRET UND MIT
NOTABLEN KUPFFERN DARUNTER UNTERSCHIED-
LICHE RARE MÜNTZEN WIE AUCH DIE WAPPEN DER
GENERALITÄT SOWOL ÜBER DIE CAVALLERIE ALS

INFANTERIE BEGRIFFEN, ZUM DRUCK BEFÖRDERT,
UND MIT EINEM CURIÖSEN ANHANG VON
EROBERUNG DER INSUL ST. MAURA DURCH DIE
VENETIANER, BEZWINGUNG DER FESTUNG
LUXENBURG, DER STADT TRIER, WIE AUCH
BEÄNGSTIGUNG DER STADT GENUA DURCH DIE
FRANTZOSEN, VERSEHEN, 1685

[...]. Im folgenden 1599. Jahr gieng der Handel in Siebenbürgen recht an. Dann nach dem Fürst Signiund Bathori sich mit seinen Verwandten so des geschehenen Contracts gar übel mit ihm zufrieden gewesen wieder vertragen und seinen Vettern den Cardinal Andrean Bathori zu seinem Successorn erkläret, befahl darauf Kayser Rudolff Georgio Basta mit einer Anzahl Kriegsvolcks in Siebenbürgen zu rücken, handelte auch zugleich mit dem Waywoden in der Wallachey, dass er den Fürsten und den Cardinal mit Krieg angreifen sollte.

Dieser, weil er ohne das dem Siebenbürger nicht am besten bewogen, liesse sich hierzu nicht viel bitten, sondern fiele ihm 30 000. Mann in das Land, brachte stracks anfangs Cronstatt mit Sturm in seine Gewalt und zwang die Zeckler, dass sie dem Kayser wieder schwören musten.

Der Cardinal Andreas Bathori saumte sich immittelst auch nicht, sondern kam ihm mit einem starcken Kriegsheer entgegen: Aber als es zum Haupt-Treffen came lag er unten und wurde der meiste Theil seines Volcks erschlagen und die übrigen hin und wieder zerstreuet, der Cardinal selber ward in der Flucht von den Wallachen ertappet und niedergehauen.

Der Waywod Michael aus der Wallachey ruckte stracks nach erhaltener Victorie auff Weissenburg, da er von den Inwohnern alsbald eingelassen und ihm im Namen des Kayzers gehuldigt wurde: Welches dann kurtz hernach auch durch gantz Siebenbürgen geschahe. Kam also dieses herrliche Land an das Römische Reich aber es hatte nicht lang Bestand, wie bald wird zu vernehmen seyn [...].

Indessen hat sich Anno 1600. Michael Waywoda in der Wallachey gegen dem Kayser sehr verdächtig gemachet: Dann als er, wie zuvor Meldung geschehen, die Landschaft Siebenbürgen im Namen des Kayzers eingenommen hat, selbige ihm so wohl gefallen, dass er sie gern für sich behalten hätte, dehalben er endlich sich so weit erkühnet, dass er von dem Kayser begehrte ihm und seinem Sohn gedachtes Siebenbürgen erblich zu übergeben auch alle Dignitäten und anders so Fürst Sigismundus zuvor gehabt einzuraumen mit prächtigem Versprechen, dass er alles vom Caspischen Meer an biss gen Ofen, Stulweissenburg und Solnock dem Kayser in einer kurtzen Zeit unterwerffen wolte.

Man merckte aber leichtlich aus diesem Vortrag was man sich zu dem Waywode zu versehen hatte. Derothalben der Kayser, weil er von allem seinem Thun durch Georg Bastam gute Nachricht erlanget, ihm nicht mehr trauen wolte.

Indessen gedachte Fürst Sigmund in Siebenbürgen noch einmal sein Heyl zu versuchen, zu solchem Ende hatte er von Moldauern, Polen, Türcken und Siebenbürgern eine gute Anzahl Kriegs-Volck zusammen gebracht; aber das Glück wolte sich nicht mehr wie vor diesem bey ihm spüren lassen, dann so bald der Waywod Michael solches gewahr wurde

eilte er ihm entgegen : Derohalben er als welcher gegen der Wallachey Macht nicht bestand, neben dem Waywoden aus der Moldau nach den Polnischen Grentzen sich retirirte um allda sich mit mehrerein Volck zu stärken.

Hierauff nahm Michael die gantze Moldau ein und hielte solchem nach mit Sigmund Bathori und dem Moldauischen Waywoden bey dem Castell Ortun an der Donau eine Schlacht in welcher er die Oberhand hatte und blieben dabey auff einer Seite in 20 000. auff der andern aber in 8 000. Mann auff dem Platz ohne diejenigen so im Wasser untkamen. Auff solches setzte Michael seinen Sohn in die Moldau ein, er aber zog wieder in Siebenbürgen.

Er war aber durch diese Victorie so hochmüthig, dass er damals anfieng öffentlich an Tag zu geben was er ihm Schild führete : Dann als ihne Kayser Rudolff von Siebenbürgen abzutretten und solches Georgio Basta in seinem Namen zu übergeben befahl, wolte er sich nicht dazu verstehen, fieng auch an wider die Siebenbürgische Herren unverschuldter Dingen [...].

Dieser Occasion gebrauchte sich Georg Basta um mit einem starcken Kriegs-Heer in Siebenbürgen in Willens den Waywoden mit Gewalt zum Gehorsam zu bringen. Da kam es bey Weissenburg zu einem Treffen in welchem Basta obsiegete und von des Waywoden Volck in 4 000. erschlagen wurden. Derselbe flohe darauff mit dem Rest seines Volcks nach dem Gebürg ; Aber es kam ihm wie gemeiniglich geschieht kein Unglück allein : Dann er wurde daselbst von dem Bathori und den Waywoden aus der Moldau angegriffen und wieder zurück geschlagen.

Da er nun sahe wo es hinaus wolte, demüthigte er sich wieder vor dem Kayser und suchte um Perdon an, welchen er auch erhielt und darauff selber zum Kayser zoge seine Sachen wieder gut zu machen. Unterdessen hielte Basta einen Landtag zu Clausenburg um in des Kayzers Namen alles in Siebenbürgen wieder in Ordnung zu bringen und die Verwaltung des Landes gebürlich zu stellen : Aber die Siebenbürger wolten sich nicht anders als auff etliche gewisse Conditionen dem Kayser untergeben um welcher Ursachen willen sie dann auch Gesandten darüber zu tractiren zu ihm nach Prag abfertigten.

[...]. Was massen Siebenbürgen in des Kayzers Rudolphi Gewalt gekommen haben wir im vorhergehenden Capitul vernommen. Bald hernach, nemlich 1601. haben sich daselbst neue Händel angesponnen. Dann weil der Kayser denen Siebenbürgischen Ständen die Regirung nicht nach ihrem Willen und Sinn anstellen wolte, stellten sie ihre Gedancken wieder auff ihren vorigen Fürsten Sigmund Bathori und forderten ihn wieder in das Land.

Weil selbiger nunmehr ohne das nach Mitteln trachtete das verlorhne Regiment wieder an sich zu bringen, liess er sich nicht viel bitten, sondern so bald er den Willen der Stände vernommen, kam er in grosser Eil in Siebenbürgen, brachte daselbst ein grosses Kriegs-Heer von Hungarn, Siebenbürgern, Moldauern, Cossaken, Tartarn und Türcken zusammen und fieng an die Kayserlichen damit aus dem Lande zu treiben ; Aber es ward bald mit ihme gethan dann der Kayser schickte ihme Georgium Bastam und den Wallachischen Waywoden Michael mit ihrem Kriegsvolck entgegen, die thäten mit Sigmundo ein Treffen, siegeten ihm ob und erschlugen von den Siebenbürgischen in 1 000. Mann, brachten auch

einen überaus grossen Raub, 40. Stück Geschütz, über 100. Fahnen und Cornet und andere Sachen davon.

Sie Überwinder waren nach gehaltenem Treffen nicht lang einig : Denn der Waywod liesse sich bedüncken er hätte nun die beste Gelegenheit ein Herr in Siebenbürgen zu werden, wolte demnach seine ehrgeitzige Gedancken nicht länger verhehlen sondern gabe dem Basta ohne Scheu zu verstehen dass er Siebenbürgen als welches er durch seine Tapfferkeit gewonnen für sich behalten wolte, es möchte dem Kayser gefallen oder nicht.

Basta merckte wol was von diesem hochmüthigen Mann für Unruhe zu besorgen, weil er sonderlich auch wuste, dass er mit den Türcken, Tartarn und Polen gute Correspondentz hielte, gedachte demnach solchem Handel vorzukommen und schickte zwo Fahnen Walonen und 2. andere von Teutschen Knechten für des Waywoden Gezelt, dass sie ihn gefänglich annehmen solten.

Weil er aber sich darüber zur Wehr stellte und seine Walachen um Hülffe anruffe, ward er von einem Walonen mit einem Spiess durchstochen und hernach von etlich andern als er noch halb lebendig sein Haupt abgeschlagen.

Und dieses ist gewesen das Ende des Walachischen Waywodens welcher sich zwar durch seine tapfere Thaten bey Kayser Rudolffen wol verdienet gemachet ; aber endlich durch seinen Ertzgeitz und Leichtfertigkeit ihme selbst einen bösen Lohn über den Hals gezogen [...].

CRONICA UNGARO-TURCĂ. DESCRIEREA
PARTICULARĂ ȘI TOTUȘI PE SCURT A TUTUROR
EVENIMENTELOR MEMORABILE ÎNȚÎMPLETE,
ÎNCEPÎND DE LA PRIMA GROAZNICĂ EXPEDIȚIE A
TURCILOR ÎMPOTRIVA REGATULUI UNGARIEI
PÎNĂ ÎN ANUL DE FAȚĂ 1685. DE ASEMENEA,
RELATAREA AMĂNUȚITĂ A CELOR ÎNȚÎMPLETE
RECENT, ÎNAINTE, ÎN TIMPUL ȘI DUPĂ GROAZNICUL
ASEDIU TURC ASUPRA ORAȘULUI VIENĂ, ÎN SPECIAL
DESPRESURAREA FOARTE FERICITĂ A ACESTUI
ORAȘ DE CĂTRE ARMATELE IMPERIALE, CELE ALE
REGATULUI POLONIEI, ALE ELECTORATELOR
BAVARIEI, SAXONIEI, FRANCONIEI Ș.A. REDATE PE
SCURT PENTRU PLĂCEREA CITITORULUI IUBITOR
DE ISTORIE. SPORITĂ CONSIDERABIL ÎN ACEASTĂ
A DOUA EDIȚIE ȘI CUPRÎNZÎND GRAVURI REMAR-
CABILE, PRINTRE CARE DIVERSE MONEDE RARE,
PRECUM ȘI STEME DE GENERALI DE CAVALERIE ȘI
INFANTERIE ÎNAINȚAȚI ÎN GRAD, CA RECUNOȘȚINȚĂ.
PREVĂZUTĂ CU O ANEXĂ PRIVIND CUCERIREA DE
CĂTRE VENETIENII A INSULEI SF. <MARIA>, ASEDIE-
REA FORTIFICAȚIEI LUXEMBURG, A ORAȘULUI TRIER.
CA ȘI ÎNSPĂMÎNTAREA ORAȘULUI GENOVA DE
CĂTRE FRANCEZI

[...]. În anul următor 1599, s-au pornit cu adevărat conflictele în Transilvania. După ce Sigismund Báthory s-a împăcat cu rudele, care nu erau mulțumite de el în privința acordului ¹ încheiat, și după ce l-a

declarat ca succesor pe vărul său, cardinalul Andrei Báthory, împăratul a ordonat lui Gheorghe Basta să intre cu un număr de trupe în Transilvania și totodată a purtat tratative cu voievodul Valahiei, ca acesta să atace pe principele și cardinalul Báthory.

Mihai, care, oricum, nu avea prea multă simpatie față de transilvănean, nu s-a lăsat multă vreme rugat în acest sens, și a năvălit cu 30 000 de oameni în țară, a supus chiar de la început, prin asalt, Brașovul și a constrins pe secui ² să jure din nou credință împăratului.

Cardinalul Andrei Báthory nu și-a pierdut nici el timpul, ci i-a ieșit în întâmpinare cu o puternică armată; când s-a ajuns însă la ciocnirea principală ³, a fost înfrânt și cea mai mare parte a trupelor sale au fost ucise, iar restul s-au risipit înapoi și încolo, cardinalul însuși, fugind, a fost prins de valahi ⁴ și ucis.

Voievodul Mihai al Valahiei, după victoria obținută, s-a îndreptat direct spre Alba Iulia, unde a fost lăsat să intre numaidecît de către locuitori, prestîndu-i-se jurămînt în numele împăratului; ceea ce s-a întîmplat apoi, la scurtă vreme, în întreaga Transilvanie. Această țară măreață reveni deci Imperiului roman ⁵, dar nu pentru multă vreme, așa cum se va putea afla curînd [...].

Între timp, în anul 1600, voievodul Mihai al Valahiei deveni foarte suspect împăratului, căci, atunci cînd a ocupat țara Transilvaniei, cum s-a arătat mai înainte, în numele împăratului, această țară i-a plăcut atît de mult, încît ar fi păstrat-o bucuros pentru sine, din care motiv, în cele din urmă, a îndrăznit să-i ceară împăratului să-i cedeze cu drept de moștenire lui și fiului său menționata Transilvanie și, de asemenea, toate demnitățile și altele pe care le avusese mai înainte principele Sigismund, cu promisiunea măreață că el va supune în scurtă vreme împăratului totul de la Marea Caspică pînă la Buda, Alba Iulia și Solnoc.

S-a observat însă ușor din această prezentare la ce te puteai aștepta de la voievod; de aceea împăratul nu mai voia să aibă încredere în el, pentru că prin Gheorghe Basta au ajuns la cunoștința lui toate faptele lui Mihai.

Între timp, principele Sigismund al Transilvaniei s-a gîndit să-și mai încerce o dată norocul, în care scop a adunat un mare număr de trupe de moldoveni, poloni, turci și transilvăneni; norocul n-a vrut însă să-i fie favorabil, ca mai înainte, căci de îndată ce a aflat voievodul Mihai, despre aceasta, s-a grăbit să-i iasă în întâmpinare. De aceea, ca unul care n-a rezistat puterii valahe, s-a retras împreună cu voievodul Moldovei spre granițele polone, pentru a se întări acolo cu mai multe trupe.

După aceasta, Mihai a ocupat întreaga Moldovă și a purtat o bătălie cu Sigismund Báthory și voievodul moldovean la cetatea Ortun ⁶, de la Dunăre, în care a ieșit biruitor, rămînînd pe cîmpul de luptă circa 20 000 dintre ai săi, pe cînd de partea cealaltă circa 8 000 oameni în afară de cei care au pierit în apă. După aceasta, Mihai și-a instalat fiul în Moldova, iar el a plecat din nou în Transilvania.

Prin această victorie el a devenit atît de îngîmfat, încît a început atunci să dea la iveală public ceea ce intenționa; cînd împăratul Rudolf i-a ordonat să cedeze Transilvania și să o predea lui Gheorghe Basta, în numele său, <Mihai> n-a voit să accepte aceasta și a început din nou

să tiranizeze vehement pe nobilii transilvăneni pentru lucruri de care nu erau vinovați ⁷[...].

De această ocazie s-a folosit Gheorghe Basta și a pornit cu o puternică armată în Transilvania voind să-l aducă pe voievod cu forța la supunere. S-a ajuns, astfel, la Alba Iulia ⁸, la o ciocnire în care a biruit Basta, fiind uciși circa 4 000 dintre oamenii voievodului. Mihai a fugit cu restul trupelor sale spre munți, dar, așa cum se întâmplă de obicei, un necaz nu vine singur, căci Mihai a fost atacat acolo de Báthory și de voievodul Moldovei și respins din nou ⁹.

Deoarece a văzut încotro merg lucrurile, s-a umilit din nou în fața împăratului și a cerut iertare, pe care a și obținut-o și, după aceea s-a dus el însuși la împărat pentru a-și îndrepta situația ¹⁰. Între timp Basta a ținut o dietă la Cluj, pentru a repune totul în ordine în Transilvania, în numele împăratului, și pentru a reglementa administrația țării; transilvănenii n-au voit însă să se supună împăratului altfel decât pe baza unor anumite condiții, din care cauză au trimis și soli la Praga, la împărat, pentru a trata cu el aceste condiții.

[...]. În ce fel Transilvania a ajuns în puterea împăratului Rudolf, am aflat în capitolul precedent. Curînd după aceea, anume în 1601, au început să se urzească acolo noi intrigi. Deoarece împăratul nu voise să organizeze guvernarea potrivit voinței și intenției stărilor transilvănene, acestea și-au îndreptat gîndurile din nou spre fostul principe, Sigismund Báthory, și l-au chemat să revină în țară.

Deoarece, chiar și fără de aceasta, el însuși căuta acum mijloace pentru a pune din nou mîna pe domnia pierdută, nu s-a lăsat multă vreme rugat, ci, de îndată ce a aflat voința stărilor, a venit în graba mare în Transilvania, aducînd acolo o armată mare, formată din unguri, transilvăneni, moldoveni, cazaci, tătari și turci și a început să alunge din țară pe imperiali, dar n-a isprăvit curînd cu ei, deoarece împăratul îi trimise pe Gheorghe Basta și pe voievodul valah Mihai, cu trupele lor, în întîmpinare; aceștia au avut cu Sigismund o bătălie ¹¹, l-au învins și au ucis dintre transilvăneni ¹² vreo mie de oameni, luînd o pradă foarte mare, 40 de tunuri, peste 100 de steaguri și stegari, precum și alte lucruri.

Biruatorii n-au fost multă vreme uniți după biruință, căci voievodul <Mihai> a socotit că acum are cea mai bună ocazie pentru a deveni stăpîn în Transilvania, n-a mai voit să-și ascundă ideile ambițioase, ci i-a dat fără sfială de înțeles lui Basta că vrea să păstreze pentru el Transilvania, aceasta fiind cîștigată prin vitejia sa, fie că i-ar place sau nu împăratului.

Basta și-a dat seama, desigur, că trebuie să se teamă de tulburările produse de acest bărbat orolios și mai ales pentru că știa, de asemenea, că <Mihai> întreținea o bună corespondență cu turcii, tătarii și polonii, s-a gîndit să prevină o astfel de acțiune și a trimis două steaguri de valoni și alte două de soldați germani la cortul voievodului, urmînd ca ele să-l facă prizonier.

Deoarece însă voievodul s-a instalat în poziție de apărare și a chemat în ajutor pe valahii săi, el a fost străpuns cu sulița de un valon, iar după aceea i s-a tăiat capul, pe cînd era încă pe jumătate viu, de alți cîțiva.

Și acesta a fost sfârșitul voievodului valah, care, de fapt, câștigase multe merite față de împăratul Rudolf, datorită vitejiei sale; dar prin ambiția și ușurința sa și-a atras în cele din urmă o rea răsplată pe cap.

¹ Acordul încheiat între Sigismund Báthory și împăratul Rudolf al II-lea, privitor la cedarea Transilvaniei Habsburgilor (aprilie 1598).

² Mihai nu i-a constrins pe secui să-l urmeze, ci le-a promis redarea vechilor libertăți, răpite de Báthorești, iar aceștia s-au declarat partizanii săi.

³ La Șelimbăr (18/28 octombrie 1599).

⁴ Principele Andrei Báthory a fost prins și executat de către secui în apropierea hotarelor Moldovei. V. n. 14, p. 68 și p. 179—182.

⁵ Imperiul roman de națiune gerănană.

⁶ Cetatea Hotin de pe Nistru. V. n. 19, p. 68.

⁷ Cronica consemnează resentimentele nobilimii maghiare din Transilvania față de domnul muntean.

⁸ Bătălia nu s-a dat la Alba Iulia, ci la Mirăslău (8/18 septembrie 1600).

⁹ Din Transilvania, Mihai a trecut cu oastea în Muntenia, pentru a opri înaintarea armatei polone, condusă de cancelarul Zamoycki. În ciocnirile de avangardă de la Năeni (2/12 octombrie) și Ceptura (4/14 octombrie) și confruntarea decisivă de la Bucovel (10/20 octombrie 1600) Mihai este înfrânt și silit să se retragă.

¹⁰ Mihai s-a dus la Praga ca să-și justifice acțiunile și să obțină sprijin pentru înfăptuirea noulor sale planuri.

¹¹ La Guruslău (3/13 august 1601).

¹² V. n. 6, p. 39.

Brevis,
sed.
Genuina
HISTORIA
INCLYTI REGNI
TRANSYLVANIAE

Quam
In usum non exiguum Historicarum Patriarum Lim
res cogitantium, postquam inde fuisse Lingua La
tina elaboravit, Testimonium ex Auctoribus fide
dignis, cernitque rerum Circumstantiis peti
tis, illustravit vir Amplissimi Nominis, et re
Clarissimus

D. JOHANNES TSETSI
Professor quondam Primarius Ill. Coll. Helveri
ca (Refor) Confessionis addiciorum S. Paraki
ensium solidissimus;

Nunc vero
Singulari opera descripta
ab.

Ill. Comite Samuele vass.
Claudiopoli.

ANNO MDCCLXXII

JOHANNES TSETSI

S-a născut în 1689 la Göcz și a murit în 1769 la Sárospatak. Între anii 1709—1712 a audiat diferite cursuri ale unor universități din Europa. Până în 1734 a funcționat ca profesor la școala din Sárospatak fiind îndepărtat din învățămînt prin decret regal. A scris numeroase lucrări istorice, printre care și o cronică a războiului condus de Francisc Rákóczy, unele dintre ele rămase în manuscris și păstrate în biblioteca școlii din Sárospatak. Din colecția de manuscrise a Bibliotecii Centrale de Stat, Filiala Batthyaneum, reproducem un fragment din manuscrisul: *Brevis sed genuina historia inclyti regni Transylvaniae*, lucrare ce se ocupă de istoria Transilvaniei din perioada dinainte de cucerirea romană și pînă în secolul al XVIII-lea.

Materialul folosit: *Brevis sed genuina historia inclyti regni Transylvaniae quam in usum non exiguum historiae patriae limites cogitantim, postquam indefesse lingua latina elaboravit, Testimoniis ex Auctoribus fide dignis certisque rerum Circumstantiis petitis, illustravit vir Amplissimi Nominis* (ms.), Cluj, 1772, p. 156—162.

BREVIS SED GENUINA HISTORIA INCLYTI REGNI
TRANSYLVANIAE QUAM IN USUM NON EXIGUUM
HISTORIAE PATRIAE LIMITES COGITANTIM,
POSTQUAM INDEFESSE LINGUA LATINA ELABORAVIT,
TESTIMONIIS EX AUCTORIBUS FIDE DIGNIS
CERTISQUE RERUM CIRCUMSTANTIIS PETITIS,
ILLUSTRAVIT VIR AMPLISSIMI NOMINIS

*Libri III. Pars III. Sectio I.
De statu regionis sub Principibus*

§ 127. Interea Cardinalis Principatu adepto, legatos ad Turcam, Tartarum, Moldaviae et Valachiae regulos, imo et Imperatorem Rudolphum emittit pro pace et amicitia pangenda. Michaël Valachus post pacem inter se confirmatam, a Caesare Romano corruptus magnis muneribus et partem Germanorum pertractus, cito foedus amicitiae rupit et sub praetextu inferendo Turcis arma, ita proceles Transylvaniae in Cardinalem delusit, ut bona cum illorum venia, pulverem sclopeto et reliquum belli apparatus in Transylvania sibi comparare possit quo tamen haevi post, adversos ipsos Transylvanos usus est.

§ 128. Haec dum fiunt, Andreas comitia celebrat 18 octobris Albae, quibus durantibus nunciatum saepe fuit *Michaëlem* Barciam ingressum

esse solutis igitur comitijs cum jam Michaël Cibinium versus castra sua moveret, exigua manu Andreas obviam pergīt et ad oppidum Schallenberg castra sua locat.

§ 129. Mittebantur literis ultro citroque legati ad pacem ante pugnam pangendam, quos cum Andreas et duriores sibi respueret controversia dirimenda fuit, id quod 21 octobris accidit in quo exercitus Andreae fortissime pugnans, sed praedationibus cito nimis inhians terga dare coactus est. Cardinalis quoque fuga salutem suam conservare volens, dum in Moldaviam effugere laboraret inque silvis fame et siti oppressus aberasset et ad radices passus *Ojtos* in Siculia pervenisset, a Siculo quodam Valachiae partibus addicto, non sine multorum miseratione trucidatur, caput percisum hastaeque impositum, allatum Michaël disco impositum, ac tandem Melasphae misit ferale munus tantae fraudis architecto, hujus ille lineamenta, manu pictoris exprimi ac tandem imperatori Pragā transmitti curavit, ad nuncium vero hujus cladis Mathias Archi-Dux Austriae Viennae, publica laetitiae signa dedit ac si Turcas in Hungaria caedisset.

§ 130. Michaelis quoque legati tantae gloriae praecones Pragā ad imperatorem contendentes magnis honoribus sunt accepti. Melaspha quod attinet, in autor putandus eorum qui Andream occiderunt. Hac enim occasione, ille favorem imperatoris occupare voluit ut per eum dignitatem cardinalitiam adipisci posset, at enimvero cum fructum suarum animum recepit quem speravit. Nam Romam ut rediit a Clemente VIII indigne acceptus fuit, satimque abire jussus ex aula ad suum episcopatum ubi prae merore contabuit brevisque post decessit.

§ 131. Atque sic sublato Andrea, Michaël trucidati cadaver adferri curavit et cum avulso capite in Templo Albensi honorifice inhumandum tradidit.

§ 132. Haec dum in Transylvania aguntur, Sigismundus Bathori novis cum Regni Cancellario *Zamosio* consiliis initis vindicare Cardinalis caedem Provinciamque repetere decreverunt. Nec autem facile id fieri potuisset, nisi Michaëli intra Valachiae fines nova crearentur negotia; dum itaque Michaël in Transylvania moratur, Jerimias Moldaviae Princeps instinctu et opere Polonorum et Turcarum illi infessorum Valachiam irruit, fratremque suum *Simeonem* in Principatum inducit. Michaël tunc cum exercitu Valachiam intrat, Simeonemque expellit, brevi post Moldaviam petit, Ieremiam expulsurus; cum vero Moldaviae Polonorum clientelaris esset Provincia, *Zamosius* exercitui praeficitur, qui Michaelē fortiter ejicit.

§ 133. Absente sic Michaële Transylvani Caesareanorum copiarum ducem cum Hungaris Georgium Basta invitant, ad liberandam Provinciam a jugo valachico, quod et factum est; de quibus cum certior esset Michaël in Transylvaniam properabat ubi vero omnia mutata esse videret, ad arma animum convertit, cū cum provinciales copiae Caesareanis ad pagum *Miriszlo* occurrerent dictus et tugam coniectus est.

§ 134. Ejecto sic Michaële, procures Transylvaniae sub initium anni 1601 Claudiopoli denuo conveniunt et legatos ad Caesarem mittunt ut si Caesaris frater *Maximilianus* ad Provinciam suis legibus regendum mitti non posset, potestas provincialibus eligere quem vellent permitteretur. At enimvero procures dum non expectarent Caesaris responsum, sed ante Sigismundum ex Polonia invitarent denuoque principem Transylvaniae pronunciarent, nova dissensione exorta (ut infra dicemus).

Dum haec fiunt Michaël per varias ambages Pragam ad Caesarem profectus erat, a quo tanto liberarius est habitus quod mutatis Transylvaniae rebus, ejus opere indigeret acceptis; igitur Valachi excusationibus, eum munusculis novisque promissis de concedenda ipsi Transylvaniae ad Bastam in Transylvaniam remittit ut conjunctis cum Basta viribus Bathoriam edomaret; advolaverat enim interea novus Provinciae legatus in aula Caesaris cum litteris et petitionibus ne Sigismundi novam electionem moleste ferat, sed irritum successu. Caesar enim Transylvanorum perfidiam detestatus, legatos eorum ignominiose satis urbe excedere jubet.

§ 135. Sigismundus Caesareanorum adventu cognito obviam ivit ad pagum *Goroszlo*, ex altera parte Basta et Michaël cum 15 000 hominibus, qui Sigismundi copiis disiectis, se in Poloniam fugere coguntur, regnicolis nihilominus illi abhaerentibus. Usus hac victoria Basta, venit Claudio-polim caput defectionis et magna cum pecuniae summa multavit, quo exemplo reliquae civitates territae, ad obsequium Caesaris perduncuntur, interea Basta Michaëlem, ut aemulum ferre non poterat, ejusque gesta omnia in suspicionem trahebat, causatus spem quod res Transylvaniae ea superstitie semper incerto essent mansurae, interim Claudiopoli Tordam inveniunt pro habendis Regni comitiis, posita ibi castra fuere in quibus cum Michaël in tentorio suo quiesceret missis a Basta aliquot centurionibus e medio tollitur, caput eum rescissum cadaveri equino super appositum, truncus vero toto biduo inhumantus jacuit eo quod machinationes contra Imperatorem cum Turca inivisse accusaretur.

ISTORIE PE SCURT, DAR ADEVĂRATĂ, A VESTITEI
ȚĂRI A TRANSILVANIEI, ELABORATĂ CU
STRĂDUINȚĂ ÎN LIMBA LATINĂ SPRE FOLOSUL, NU
MIC, AL CELOR PREOCUPAȚI DE EVENIMENTELE
DIN ISTORIA PATRIEI, ȘI ILUSTRATĂ CU MĂRTURII
DIN AUTORI DEMNI DE CREZARE ȘI CU ANUMITE
FAPTE, PE POTRIVA ÎMPREJURĂRILOR

Cartea a III-a. Partea a III-a. Secțiunea I

Despre situația regiunii sub principii

§ 127. Cardinalul¹, luînd între timp principatul², a trimis soli la turci, tătari, la domnii Moldovei și ai Valahiei, ba chiar și la împăratul Rudolf, pentru a încheia pace și prietenie. După întărirea păcii între ei, Mihai valahul, atras de către împăratul roman, prin mari daruri, și împins de partea germanilor, a rupt repede tratatul de prietenie³ și, sub pretextul de a îndrepta armele împotriva turcilor, i-a ațîțat pînă într-atît pe fruntașii Transilvaniei împotriva cardinalului, încît, prin bunăvoința lor, a putut să cumpere praf de pușcă și alte feluri de armament de care s-a folosit însă, puțin după aceea, împotriva transilvănenilor înșiși.

§ 128. La 18 octombrie, în vreme ce se întîmplau acestea, Andrei a ținut dietă la Alba (Iulia), în timpul căreia i s-a dat știre de mai multe ori că Mihai ar fi pătruns în Țara Birsei; încheind, așadar, lucrările dietei, tocmai pe cînd Mihai își îndrepta oastea spre Sibiu, Andrei i-a ieșit în cale cu o mină de oșteni⁴ și și-a așezat tabăra la Șelimbăr.

§ 129. Încoace și încolo erau trimiși soli cu scrisori pentru a se încheia pace înainte de luptă, dar cum Andrei și cei mai dirji dintre ai

săi nu s-au înțeles, propunerea căzu, astfel că lupta se dădu la 21 octombrie⁵. Oastea lui Andrei luptându-se cu vitejie, dar năzuind, prea grabnic, la prădăciuni, a fost silită să o ia la fugă. Cardinalul, vrînd să-și găsească scăparea prin fugă, în timp ce încerca să se refugieze în Moldova și rătăcea prin păduri, chinuit de foame și de sete, și pe cînd ajunsese la poalele trecătorii Oituz, în părțile secuiești, a fost prins de un secu din ținuturile Valahiei⁶ și omorît, nu fără compătimire din partea multora. Capul, despărțit de trup și înfipt într-o lance, a fost adus lui Mihai care, punîndu-l într-o tîpsie, îl trimise în cele din urmă lui Malaspina, urzitorul unei asemenea înșelăciuni. Acela s-a îngrijit ca acest dar funest, zugrăvit de mîna unui pictor, să fie trimis împăratului la Praga. La vestea acestui măcel, arhiducele Mathias din Viena Austriei dădu însă semne publice de bucurie, ca și cum i-ar fi învînt pe turci în Ungaria.

§ 130. Chiar și solii lui Mihai, care mergeau la Praga la împărat crainici ai unei atare glorii, fură primiți cu mare cinstire. Cît privește pe Malaspina, trebuie să fie socotit drept instigatorul celor care l-au omorît pe Andrei. Cu acest prilej, el a vrut să cucerească bunăvoința împăratului ca să poată ajunge la demnitatea de cardinal și să primească venitul fortăreței sale. Și, cînd s-a întors la Roma, a fost primit cu minie de Clement al VIII-lea, care a poruncit să plece imediat din palat la episcopatul său, unde s-a mistuit în durere și a murit puțin după aceea.

§ 131. Fiind ucis astfel Andrei, Mihai s-a îngrijit să-i fie adus trupul și a pus ca, împreună cu capul tăiat, să fie înmormîntat cu toată cinstea la biserica din Alba <Iulia>.

§ 132. În timp ce se petreceau acestea în Transilvania, Sigismund Báthory, făurind noi planuri cu cancelarul regatului <Poloniei>, Zamoyski, a hotărît să răzbune uciderea cardinalului și să redobîndească țara. Aceasta nu s-ar fi putut însă face cu ușurință, decît dacă i s-ar fi pricinuit lui Mihai o nouă preocupare în interiorul Valahiei. Așadar, în timp ce Mihai zăbovea în Transilvania, Ieremia, principele Moldovei, ațîțat și ajutat de polonezi și de turci, dușmanii aceluia <Mihai>, a intrat în Valahia și a pus în domnie pe fratele său, Simion⁷. Atunci Mihai intră cu oastea în Valahia și alungă pe Simion; puțin după aceea atacă Moldova și-l alungă pe Ieremia. Cum însă Moldova era țară aliată polonilor, Zamoyski a fost pus în fruntea armatei și îl respinse cu forța pe Mihai⁸.

§ 133. Lipsind astfel Mihai, transilvănenii îl cheamă pe Gheorghe Basta, comandantul trupelor imperiale, împreună cu ungurii, să elibereze țara de sub valahi, ceca ce s-a și făcut; cînd Mihai fu înștiințat despre aceasta, se grăbi spre Transilvania, unde văzu, însă, că toate fuseseră schimbate și își întoarse gîndul la arme; se ciocni cu trupele imperiale din țară la satul zis Mirăslău⁹ și fu pus pe fugă.

§ 134. Fiind astfel alungat Mihai, fruntașii Transilvaniei se adună din nou la Cluj la începutul anului 1601 și trimit soli la împărat ca, dacă nu se poate să fie trimis iratele împăratului, Maximilian, pentru a conduce țara, după legile ei, atunci să se îngăduie provincialilor să aleagă pe cine vor. Dar fruntașii n-au mai așteptat răspunsul și, înainte de a-l fi chemat pe Sigismund din Polonia, îl numiră din nou principe al Transilvaniei, iscîndu-se o nouă nemulțumire (cum vom arăta mai jos).

În timp ce se întimplau acestea, Mihai se îndreaptă pe drumuri ocolite spre Praga, la împărat, de care era privit acum cu bunăvoință, căci, schimbîndu-se situația Transilvaniei, era nevoie de iscusința acestuia; așadar, primind justificările valahului, cu noi promisiuni de a i se acorda

Transilvania, îl trimise în Transilvania la Basta ca, unindu-și forțele cu el, să-l îndepărteze pe Báthory; între timp, zbură un nou sol al provinciei cu scrisori și cereri, la Aula cezarului, ca să nu fie primită cu supărare noua alegere a lui Sigismund, ce s-a făcut fără voia lor. Împăratul, disprețuind perfidia transilvănenilor, a poruncit ca solii acestora să părăsească orașul în mod rușinos.

§ 135. Sigismund, aflind despre venirea imperialilor împotriva-i a mers la satul Guruslău¹⁰; de cealaltă parte Basta și Mihai cu 15 000 de oameni au împrăștiat trupele lui Sigismund, care se gindea să fugă în Polonia, căci locuitorii nu i se alăturaseră nicicum. Basta, folosindu-se de această victorie, pedepsi Clujul, care era capul trădării, cu o mare sumă de bani; și celelalte localități, îngrozite de această pildă, au fost aduse sub ascultarea imperială.

Între timp, Basta nu-l putea îngădui pe Mihai drept concurent și privea toate faptele sale cu bănuială, nutrind speranța că situația Transilvaniei va fi lăsată într-o nesiguranță veșnică. <Cei doi> au plecat între timp de la Cluj la Turda și au stabilit tabăra acolo, pentru a ține dieta țării. Pe cînd Mihai se odihnea în cortul său, a fost omorît¹¹ de cîțiva centurioni trimiși de Basta; capul său tăiat a fost pus pe cadavrul unui cal; corpul, însă, a zăcut neîngropat timp de două zile deoarece <Mihai> era acuzat că ar fi uneltit împreună cu turcii împotriva împăratului.

¹ Andrei Báthory.

² Transilvania.

³ Tratatul încheiat între Andrei Báthory și Mihai la 16/26 iunie 1599 n-a fost deloc „un tratat de prietenie”, ci o încercare de subordonare a Munteniei, Mihai fiind constrins să presteze jurămint de credință principelui transilvănean. V. n. 5, p. 183 și n. 3 p. 469.

⁴ Armata cardinalului număra 20 000–25 000 de soldați.

⁵ Bătălia s-a dat la 18/28 octombrie 1599.

⁶ Din Transilvania.

⁷ Această campanie a lui Ieremia Movilă în Muntenia, înaintea pătrunderii lui Mihai în Moldova, nu este confirmată de documente.

⁸ V. n. 9, p. 396 și n. 10, p. 414.

⁹ La 8/18 septembrie 1600.

¹⁰ Bătălia s-a dat la 24 iulie/3 august 1601.

¹¹ În dimineața zilei de 9/19 august 1601.

Allgemeine
Geschichte
von
Deutschland,

vor und nach
Errichtung des Kaiserthums bis auf itzige Zeiten,
abgefaßt von

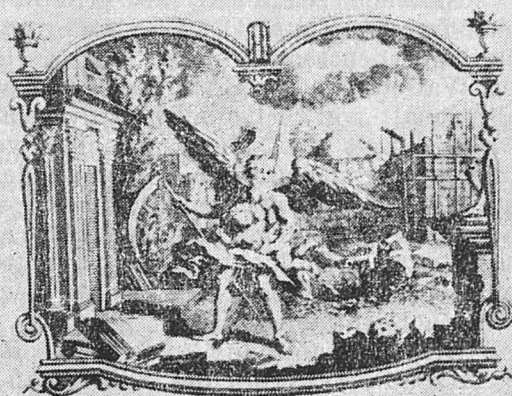
Herrn P. Joseph Barre,

regul. Stifzsherrn zu St. Genevieve und Kanzlern der Universität zu Paris.

Aus dem Französischen übersezt.

Siebenter Band,

von dem 1557 Jahre nach Christi Geburt bis auf das 1658 Jahr.

Leipzig,

Berlegts Neßtee und Merkus 1752.

Mit dem. Kais. Königl. poln. und churf. sächs. wie auch Königl. preuss. und churf. brandens. Freyheiten.

JOSEPH BARRE

Canonic la Sainte-Geneviève și cancelar al Universității din Paris, Joseph Barre s-a născut în 1692 și a murit la Paris în 1764. A intrat de tânăr în congregația sa, remarcându-se prin numeroase studii eclesiastice și istorice. Dintre operele cele mai importante, se citează : *Vindiciae Librorum Deutero-Canonicorum veteris Testamenti* ; *Examen des défauts théologiques* ; *Vie du Maréchal de Fabert*, 2 vol. ; *Histoire générale d'Allemagne*. Ultima lucrare menționată, ce dovedește informații și cercetări minuțioase în acest domeniu, se ocupă de istoria germanilor și a popoarelor din jur începînd cu secolul al XI-lea pînă în secolul al XVII-lea.

Ediția folosită : *Allgemeine Geschichte von Deutschland vor und nach Errichtung des Kaiserthums bis auf itzige Zeiten*, Leipzig, Verlegts Arkstee und Merkus, 1752, p. 305 ; 315—317 ; 319—320.

ALLGEMEINE GESCHICHTE VON DEUTSCHLAND VOR UND NACH ERRICHTUNG DES KAISERTHUMS BIS AUF ITZIGE ZEITEN

[...]. Der Kaiser [...] befahl dagegen dem Feldobersten, Georg Basta, soviel Volk zusammen zu ziehen, als er könnte, und damit einen Einfall in Siebenbürgen zu thun. Der Woywode von der Wallachey, Michael, both seine willige Dienste gegen den Andreas Bathori an, griff auch sogleich zu den Waffen, in der Hoffnung der Kaiser werde ihm dagegen die Statthalterschaft von Siebenbürgen anvertrauen.

Als sich der Cardinal weit eher, als er gedachte, von allen Seiten angegriffen sah, so fertigte er den Caspar Cornis an den Feldobersten Georg Basta ab, um einige Zeit zu gewinnen. Dieser Abgeordnete stellte vor : weil man den Vergleich ausschlug, dazu sein Herr allemal erböthig gewesen wäre, so würde er seine Zuflucht zu einem mächtigen Beschützer nehmen müssen. Seine kaiserliche Majestät möchte demnach erklären, ob sie den Andreas Bathori für einen Bundesgenossen, oder für einen Feind halten wollte? Die ottomanische Pforte böthe ihm durch einen Abgesandten den Schutz und Beystand des Sultans an, und verlangte nicht mehr als nur neunzigtausend Goldgulden Schutzgeld, allein der Cardinal sähe vielmehr auf das, was sein Stand von ihm erforderte, und sollte tolglich lieber mit dem Kaiser gemeine Sache gegen den Erbfeind der Christenheit machen, als dafür angesehen seyn, ob zöge er seinen eigenen Nutzen dem Vortheile des Glaubens und der Freyheit seines Vaterlandes vor.

Basta kehrte sich wenig an diese Reden, die er nicht für aufrichtig hielt, sondern antwortete mit gleicher Verstellung: Andreas Bathori könnte auf des Kaisers Gütigkeit sichere Rechnung machen; Seine Majestät werde seines Ermessens alle Vorschläge gern vernehmen; er aber für seine Person würde zu des Cardinals Vergnügen alles möglichste beytragen.

Indem man nun beyderseits einander zu überlisten suchte, griff Basta das Werk mit Eifer an. Der wallachische Woywode, Michael, war auf sein Anstiften bereits mit dreyssigtausend Mann ins Feld gerücket, in Siebenbürgen eingedrungen, hatte den 18ten des Weinmonats Brassow oder Kronstadt eingenommen, und die Bürgerschaft genöthiget, dem Kaiser zu huldigen. Der Cardinal kam mit fünf und zwanzigtausend Mann zusammengerafften schlecht bewaffneten und ungeübten Volke nach Hermannstadt. Der Wallache rückte ihm entgegen, und liess ihm durch einen Herold vermelden, wofern er die Waffen nicht niederlegen, und sich dem Kaiser gutwillig unterwerfen wolle, so werde er ihn mit Feuer und Schwerdt dazu nöthigen.

Der Cardinal konnte als ein sehr herzhafter Mann diese stolze Aufforderung unmöglich vertragen. Er schickte den Herold zurück, und hoffte, den wallachischen Fürsten leicht zu überwinden, weil er ihn für tüchtiger hielt, eine Heerde Vieh zu treiben, als ein Kriegesheer anzuführen. Beyde Heere schlugen sich ganzer fünf Stunden miteinander herum, wiewohl mit grösserem Muthe als sonderlicher Kriegeserfahrenheit. Endlich musste der Cardinal weichen. Er verlor dreytausend Mann, ohne Verwundete und Gefangene. Die übrigen retteten sich nebst ihrem Fürsten mit der Flucht. Die Wallachen bekamen das ganze feindliche Lager, worinnen sie fünf und zwanzig Stücke nebst reicher Beute fanden. Weissenburg und andere Städte schickten sich hierauf in die Zeit und ergaben sich dem Ueberwinder. Man besetzte alle Pässe, und liess den Cardinal durch ausgesickte Parteyen aufsuchen. Neun Tage nach der Schlacht, welche den 28sten des Weinmonats geliefert wurde, fand man diesen unglückseligen Fürsten nebst sieben Kriegesbedienten im Gebirge, und hieb ihm den Kopf ab. Der Woywode liess den Leichnam in das prächtige Grab legen, das der Cardinal für seinen Bruder Balthasar zu Weissenburg hatte verfertigen lassen. Sigismund Bathori flüchtete sich bey diesen Unglücksfällen zu dem moldauischen Despoten.

Hierauf schrieb Michael, welcher sich bereits den Titel eines Statthalters in Siebenbürgen beylegte, an den Kaiser, und vermeldete, er hätte ganz Siebenbürgen erobert und beruhiget, die gesammten Stände hätten Seiner kaiserlichen Majestät bereits gehuldiget, mithin möchte man ihm seine Dienste belohnen. Allein, Georg Basta, welcher nach eben dieser Statthalterschaft schnappete, mahlete den Woywoden Michael in geheim aufs hässlichste ab, und gab vor, er trachtete die Oberherrschaft dieses Landes an sich zu bringen. Petz wurde mit gänzlicher Vollmacht abgeschicket, diesen Streit zu schlichten; allein er bemächtigte sich der Regierungselbst, doch so, dass es schiene, er wollte sie dem Woywoden abnehmen, und Basten übergeben. Als der Woywode sah, dass er hintergangen war; so erzürnete er sich gewaltig über die Undankbarkeit und Falschheit der Kaiserlichen, und sagte öffentlich: Siebenbürgen hätte vielmehr einen mächtigen Herrn, der es mit einem unerträglichen Joche belästigen würde, als einen Beschützer gegen die Türken bekommen [...].

In Siebenbürgen gieng es nicht ruhiger zu. Sobald der wallachische Woywode, Michael, merkte, der Kaiser würde ihm die gehoffte Statthalter-schaft schwerlich ertheilen; so suchte er sich selbst bey der Gewalt zu erhalten, die ihm der glückliche Erfolg des vorigen Feldzuges in Siebenbürgen verschaffet hatte. Er forschete sogar unter der Hand bey den Staatsbedienten der ottomanischen Pforte, was er sich von ihnen zu versehen hätte und empfing den Aga, den sie an ihn abschickten, mit grossen Ehrenbezeugungen. Ja er machte gegen die kaiserlichen Abgeordneten, welche seit einiger Zeit in Kronstadt waren, und zwischen ihm und dem Feldherrn, Georg Basta, Einigkeit zu stiften suchten, gar kein Geheimniss davon, in der Hoffnung, sie würden sich, aus Beysorge eines grössern Uebels, näher zum Ziele legen.

Unterdessen gab er dennoch auch vor, er hätte zwar dem türkischen Bothschafter die gebührende Ehre nicht versagen können, allein er bliebe dem ungeachtet bereit, alles einzugehen, was billig sey. Nur möchten sie es bey dem Kaiser dahin bringen, dass selbiger Bastens Stelle mit einer andern Person besetzte, indem dieser ihm nicht ohne Ursache verdächtig vorkäme. Ueber dieses verlangte er unter der Hand: „Der Kaiser möchte ihm Siebenbürgen lassen, auch seinem Sohne die Erbfolge darüber ertheilen; ferner sollte man ihm Waradin, Hust, Nagbania, nebst der hungarischen Gränze abtreten, die vormals zu Siebenbürgen gehöret hätte, wie auch, was er noch weiter an Land und Leuten erobern würde, dass solches ihm und seinem Sohne verbliebe; der Kaiser sollte ihm alle Güter und Würden, welche Sigismund Bathori ehemals gehabt, gleichfalls ertheilen; daneben ihm Geld anweisen; wovon er selbst Volk werben könnte, es sollte sich auch der Kaiser und alle andere christliche Reichsfürsten verschreiben, ihn wiederum ledig zu machen, wenn er von dem Feinde gefangen würde; im Falle er aber aus Siebenbürgen und der Wallachey sollte vertrieben werden, so sollte ihm der Kaiser hunderttausend Thaler jährliches Einkommen zu seiner Unterhaltung in Oberhungarn geben; wie er sichs denn versähe, es würde ihm der Kaiser solche Landschaft nicht entziehen, sondern vielmehr um seiner getreuen Dienste willen auch noch den übrigen zu Siebenbürgen gehörigen Theil, welchen seine Majestät besässe, samt dem Stücke Landes bis an die Teisse hinzuthun.“ Dabcy vermeldete er, wenn der Kaiser in sein Begehren einwilligen würde, so wollte er noch in diesem Jahre mit seinem Volke so viel ausrichten, als zuvor in hundert Jahren nicht geschehen wäre: und wenn er so viel Geld, als in Unterhungarn auf das Kriegesvolk gegangen, unter Händen gehabt hätte, so wollte er dem Kaiser das Land von dem schwarzen Meere an bis auf Ofen, Stuhl-Weissenburg und Zollnock unterthänig gemacht haben.

Die kaiserlichen Gevollmächtigen liessen sich nichts gegen ihn merken, was sie von diesen ausschweifenden Forderungen gedächten; sondern sie machten ihm vielmehr für seine bisherige Bemühungen ein Geschenk von zehntausend Thalern an Gelde, welches er, jedoch als eine seinen geleisteten Diensten bey weitem nicht gemässe Sache mit einiger Kaltsinnigkeit annahm.

Unterdessen hatte sich Sigismund Bathori, mit dem moldauischen Woywoden, Jeremias, vereiniget, und ein kleines Heer von Tatern, Polen und Türken, auf die Beine gebracht. Damit er nun nicht Zeit haben möchte, mehr Völker an sich zu ziehen, und es zu vergrössern, so zog der Wallach gegen ihn aus, mit dem Vorsatze, ihm überall, wo er ihn antreffen würde, eine Schlacht zu liefern. Er stiess auch bey dem Schlosse Orthuni an der

Donau wirklich auf ihn. Nach einem sehr hitzigen Gefechte, blieb der Sieg auf des wallachischen Woywoden Seite. Er verlor kaum zweytausend Mann, Bathori aber sechs, ohne was ersoff. Der Ueberwinder bezwang hierauf die ganze Moldau, und nahm sie für den Kaiser in Besitz, um seine wahre Gesinnung noch zu verhehlen. Nach diesem kehrte er mit den Cosacken, Raitzen und vom Kaiser erhaltenen deutschen Völkern, wieder nach Siebenbürgen zurück.

Unterdessen wurde der Doctor Petz von dem Kaiser an den Woywoden abgeschicket. Bey der ersten Unterredung, versicherte der wallachische Fürst, wäre bereit, aus Siebenbürgen zu weichen, wofern seine kaiserliche Majestät einen von ihren Gebrüdern, den Erzherzogen, dahin schicken wollten; er trüge das Vertrauen zu des Kaisers Grossmuth, er würde seiner nicht vergessen, noch als ein so mächtiger und freygebiger Monarch die vielfältige Gefahr, worein er sich zum Dienste des Hauses Oesterreich gestürzt hätte, in den Wind schlagen. Wollte hingegen der Kaiser, nebst den Reichsfürsten, ihm kräftig beystehen, so würde er alle seine Kräfte und Gedanken dahin richten, wie er die Gewalt des Türken vernichten, und die Länder desselbigen, wiederum zum christlichen Glauben bringen möchte. Allein der Feldoberste, Georg Basta, hatte dem Kaiser starken Argwohn gegen den Woywoden beygebracht; folglich musste auch Petz gerade das Gegentheil von seinen Forderungen verlangen. Nämlich, der Woywode sollte, ohne weitem Vorbehalt, aus dem Lande weichen, oder unterm Basta stehen.

Dieses verdross den Woywoden so sehr, dass er sich feindlich gegen den Kaiser erklärte. Basta raffte in der Eile einiges Volk aus den oberungarischen Besatzungen zusammen, und rückte damit nach Clausenburg. Hier empfing er von den Ständen die Huldigung im Namen des Kaisers, und zog hernach gegen siebenbürgisch Weissenburg, woselbst der Woywode mit achtzehntausend Mann stund, aber nach einem Verluste von viertausend Mann, mehr aus Beysorge von seinem eigenen Volke verrathen zu werden, als aus Furcht vor Bastas Ankunft, die Flucht ergriff. Damit sein Unglück vollkommen würde, so fiel ihm Sigismund Bathori, und der Woywode aus der Moldau auch noch auf den Leib, und brachten seinem übrigen Volke eine gänzliche Niederlage bey. Indem er sich nun nicht weiter zu helfen wusste, so bath er den Kaiser um Gnade. Er verlangte sicheres Geleite, damit er sich persönlich rechtfertigen könnte, gab auch, um allen Argwohn abzuwenden, seine Gemahlin und Kinder zu Geisseln.

Weil der Kaiser nichts anders verlangete, als nur seiner in Siebenbürgen los zu werden: so bewilligte er ihm sein Verlangen ohne Schwierigkeit. Er befahl Basten, ihm eine Bedeckung mitzugeben und unterdessen den Bathori und den Moldauer, die ihn bekriegten, abzutreiben. Der Woywode kam also mit Ausgange des Jahres nach Wien. Hier wurde er von dem Erzherzogen Matthias sehr wohl empfangen, musste aber auf des Kaisers Befehl so lange verziehen, bis man ihn nach Prag berufen würde.

Unterdessen versammelte Basta die Stände von Siebenbürgen und der Wallachey. Weil nun der Kaiser erfuhr, sie wollten sich nicht anders, als auf gewisse Bedingungen unterwerfen, und dabey droheten, wofern man ihnen solches abschläge, den angebotenen türkischen Schutz zu ergreifen, so hielt er den wallachischen Fürsten auf, aus Beysorge, seine Gegenwart möchte die Unruhe und das Misverständniss in beyden Ländern

noch grösser machen. Rudolf hatte Siebenbürgen anfänglich seinem Bruder, Maximilian, angeboten; allein dieser wollte es nicht haben, unter dem Vorwande, er möchte mit den Polen nichts zu schaffen haben, welche dem Sigismund Bathori beysprängen, und bereits durch die Moldau, in die Wallachey gegangen, und daselbst des moldauischen Woywoden, Jeremiae Bruder, Kanzler in Polen, eingesetzt hätten. Weil nun auch selbst die Wallachen besorgten, unter polnische Herrschaft zu gerathen, so schickten ihr fünf Gespannschaften an den General Basta, dass er ihnen schleunigen Beystand senden möchte und versprochen, sich dem Kaiser zu unterwerfen [...].

In Siebenbürgen gieng es gleichfalls glücklich für die Kaiserlichen. Auf dem Landtage zu Clausenburg, hatten die meisten Stände den Sigismund Bathori, zum Woywoden des Landes ausgerufen, auch beschlossen, man sollte Abgeordnete in die Moldau an ihn schicken, und ihn ersuchen, er möchte seine vorige Würde wieder annehmen, es wollten ihm alle Stände gehorsam seyn. Während der Abwesenheit des Bathori, führte Stephan Tschicki, ein ungemein herzhafter und verwagener Mann, die Regierung. Dieser nahm die Gemahlinn und Kinder des wallachischen Woywoden, Michael, gefangen. Als selbiger diese unangenehme Nachricht erfuhr so sagte er zum Kaiser, das treulose Gemüth der Siebenbürger, sey ihm aus langer und betrübter Erfahrung schon bekannt, daher wunderte er sich über ihren letzten Aufruhr im geringsten nicht; wollte ihm aber seine kaiserliche Majestät einiges Volk anvertrauen, so getraute er sich, die Widerspänstigen leicht zum Gehorsame zu treiben, weil er das Land vollkommen kennete.

Der Woywode, Michael, erhielt demnach Befehl, schleunig nach Siebenbürgen zu kehren, und sich mit dem Statthalter daselbst, Georg Basta, zu vereinigen. Dieser hatte, wegen seiner Schwäche, bis an die Gränze weichen müssen, drang aber aufs neue in Siebenbürgen ein, als Michael mit einer zahlreichen Reuterey zu ihm stiess. Dem Bathori hatten, nach seiner Ankunft im Lande, viele Städte die Thore geöffnet. Anfänglich führte er sich nicht als Feind auf, begieng auch keine Feindseligkeiten; er schrieb vielmehr an den Statthalter Basta, und lehnte alles von sich ab, was Tschicki gethan hatte, mit dem angehängten Ersuchen, der General möchte das Geschehene in Vergessenheit stellen, und ihm erlauben, dass er Botschafter an den Kaiser schicken dürfte. Weil aber hierauf keine Antwort erfolgte, und er, wegen eines Ueberfalles, in Sorgen stund, so rückte er den Kaiserlichen mit einem Heere von dreyssigtausend Mann entgegen.

Vor allen Dingen, besetzte er eine nahe an dem kaiserlichen Lager befindliche Anhöhe. Am ersten August, erschienen Michael und Georg Basta mit achtzehntausend Mann auf der gegenüberliegenden Anhöhe. Dergestalt stunden beyde Heere einander eine Zeitlang im Gesichte. Sigismund Bathori gab sich aus Ungeduld, am ersten aus dem Vortheile, und rückete ins Thal herab, um die Feinde anzugreifen, litt aber grossen Schaden von ihrem Geschütze, das in der Mitte der Anhöhe gepflanzt war, da hingegen das seinige, welches oben auf der Höhe stund, den Kaiserlichen über die Köpfe weggieng. Dergestalt musste er einige Salven ausstehen, welche seine Leute in Unordnung brachten. Hierauf thaten die Niederländer den Angriff, und durchbrachen die Mitte seines Heeres. Michael und Basta fielen einer auf diesen, der andere auf jenen Flügel, metzelten eine grosse Menge nieder, und jagten die übrigen in

die Flucht. Bathori verlor zehntausent Mann, hundert und zehn Fahnen die man dem Kaiser überschickte, und vierzig Stücke von allerley Grösse. Dieser vollkommene Sieg kostete den Kaiserlichen nicht mehr als dreyhundert Mann. Sogleich öffnete Clausenburg dem siegreichen Heere die Thore. Die Bürgerschaft musste von neuem huldigen, und zur Strafe, wegen ihres Aufruhrs, die eingelegte Besatzung auf ihre eigenen Kosten erhalten.

Vor der Schlacht hatte eine vollkommene Einigkeit zwischen beyden Kriegeshäuptern geherrscht, allein nach dem Siege zerfielen sie sehr geschwind. Als Basta sah, dass der Woywode seine Anschläge allzuweit trieb, und den kaiserlichen Befehlen nicht mehr gehorchen wollte, so beschloss er, ihn aus dem Wege zu räumen. Anfänglich gebrauchte der Verstellung, und liess den Woywoden, wegen wichtiger Geschäfte, zu sich entbiethen. Als aber Michael nicht kommen wollte: so schickte er zwey Fähnlein Wallonen, und zwey Fähnlein deutsche Knechte, nebst etlichen Reutern ab, ihn, als einen Verräther, welcher eine Zusammenverschwörung anzetteln wollte, beyrn Kopfe zu nehmen. Bey dem Anblicke dieser Mannschaft, kam der Woywode in erstaunliche Wuth, gleichwohl besann er sich noch so viel, dass er seine Soldaten zur Hülfe herebey rief. Er griff zum Säbel, und versetzte einem deutschen Hauptmanne, der ihn angriff, einige Hiebe damit. Als aber der wallonische Hauptmann, Bire, Befehlshaber von Torda, dazu kam, so wurde er umringet, und mit einer Picke niedergestossen. Ein so unglückseliges Ende nahm dieser Fürst, welcher nach dem Geständnisse seiner eigenen Feinde, im Unglücke eben so gross zu seyn schien, als im Glücke. So bald er todt war, plünderte man sein Zelt und sprengte aus man hätte unter seinen Schriften den Aufsatz von einem Bündnisse mit dem Türken, gefunden [...]. -

Der österreichische Hof sann also nur darauf, wie er diesen Vorgang bey den benachbarten Höfen entschuldigen möchte. In der That, hatte die Ermordung des Cardinals, Georg Martinusius und des Cardinals Andres Báthori, den Grund zu keinem sehr vortheilhaften Begriffe von der Staatskunst des österreichischen Hauses gelegt, und die Ermordung des wallachischen Woywoden war sehr geschickt, den geschöpften Verdacht um ein ansehnliches zu vermehren. Daher schrieb Rudolf an alle Höfe, und entschuldigte sich wegen der Entleibung des Fürsten Michael. Die Schuld wurde auf einen Haufen Soldaten geschoben, welche er beleidiget haben sollte.

ISTORIA GENERALĂ A GERMANIEI, ÎNAINTE ȘI DUPĂ CREAREA IMPERIULUI PÎNĂ ÎN ZILELE NOASTRE

Împăratul¹[...] a poruncit comandantului Gheorghe Basta să strângă cît mai multă oaste va putea, pentru a face o incursiune în Transilvania. Voievodul Valahiei, Mihai, și-a oferit și el serviciile împotriva lui Andrei Báthory și a luat îndată armele cu nădejdea că împăratul îi va încredința în schimb guvernarea Transilvaniei.

Atunci cînd cardinalul s-a văzut încolțit din toate părțile mai repede decît crezuse, el a trimis pe Găspăr Kornis la comandantul Gheorghe Basta pentru a mai cîștiga ceva timp. Acest sol a făcut următoarea expunere: întrucît nu se pune problema unei înțelegeri, la care stăpînul

său ar fi fost oricînd binevoitor, acesta va fi nevoit să caute protecția unui ocrotitor puternic. Ca atare, maiestatea sa imperială ar trebui să declare dacă îl consideră pe Andrei Báthory ca pe un aliat ori ca pe un dușman; Poarta otomană i-ar fi oferit printr-un sol protecția și ajutorul sultanului fără să-i ceară mai mult decît nouăzeci de mii de guldeni aur în schimbul ocrotirii, doar că stăpînul său, cardinalul, ia în considerație mai mult ceea ce îi cere situația sa și ar dori mai degrabă să facă front comun cu împăratul împotriva dușmanului de moarte al creștinătății, decît să se considere că ar trage foloase personale în dauna credinței și a libertății patriei sale.

Basta n-a dat prea mare importanță acestor vorbe, pe care nu le considera sincere și a răspuns cu aceeași prefăcătorie: Andrei Báthory se va putea bizui pe mărinimia împăratului; maiestatea sa va primi cu plăcere orice fel de propuneri, iar el personal va sta la dispoziția cardinalului pentru a transmite orice ar dori.

În vreme ce fiecare parte căuta să se întrecă în viclenie, Basta s-a așezat cu zel pe treabă. La incitarea sa², voievodul valah Mihai pornise în campanie cu treizeci de mii de oameni și pătrunsese în Transilvania, luase în 18 octombrie Brașovul și obligase pe cetățeni să aclame pe împărat. Cardinalul a sosit la Sibiu cu douăzeci și cinci de mii de oameni, oaste de strînsură, prost înarmată și neantrenată. Valahul * i-a venit împotriva și l-a înștiințat printr-un crainic că, dacă nu va depune armele și nu se va supune de bunăvoie împăratului, el îl va sili să o facă prin foc și sabie.

Ca un bărbat mîndru ce era, cardinalului îi era peste putință să suporte aceste provocări. El a trimis crainicul înapoi, sperînd să învingă ușor pe prințul valah *, fiind convins că acesta era mai apt să mine o cireadă de vite decît să conducă o oștire în luptă. Ambele oștiri s-au bătut în toate felurile vreme de cinci ceasuri, dovedind mai mult curaj decît experiență strategică. Pînă la urmă cardinalul a fost nevoit să se dea bătut. A pierdut trei mii de oameni, în afara răniților și a prizonierilor. Ceilalți s-au salvat prin fugă împreună cu principele lor. Valahii au pus mîna pe întreaga tabără inamică, unde au găsit douăzeci și cinci de tunuri și o pradă bogată. Alba Iulia, Hust, Cluj și alte orașe s-au resemnat în fața sorții și s-au supus învingătorului. Au fost ocupate toate trecătorile, iar cardinalul a fost căutat cu iscoade. Nouă zile după această bătălie ³, care a avut loc în 28 octombrie, nefericitul prinț a fost găsit în munți împreună cu șapte slujitori și i s-a tăiat capul. Voievodul a dispus înhumarea cadavrului în somptuosul cavou pe care cardinalul îl înălțase la Alba Iulia pentru fratele său, Balthazar. În aceste circumstanțe nenorocite Sigismund Báthory s-a refugiat la domnul Moldovei.

Ca urmare, Mihai, care își luase titlul de guvernator al Transilvaniei, a scris împăratului că ar fi cucerit și pacificat întreaga Transilvanie, că toate stările au aclamat pe maiestatea sa imperială și ca atare dorește să-i fie răsplătite serviciile. Doar că Basta, care tînjea după această demnitate de guvernator, l-a ponegрит în secret pe voievodul Mihai și a dat în vileag că dorește pentru el comanda supremă a acestei țări. Pezzen * a fost imputernicit să stingă acest conflict. El însuși a pus mîna pe putere, în așa fel, încît părea că vrea să o ia voievodului și să o dea lui Basta. Atunci cînd voievodul văzu că a fost înșelat, s-a mîniat rău pe imperiali, pentru ingratitudea și falsitatea lor; el spunea deschis

că Transilvania a căpătat mai degrabă un stăpîn domnitor, care va împila țara, decît un ocrotitor împotriva turcilor.

[...]. Liniște nu era nici în Transilvania. Odată ce voievodul Mihai și-a dat seama că împăratul cu greu îi va acorda rîvnita guvernare, el a încercat să se mențină prin forță, lucru ușurat de fericita campanie purtată de el în Transilvania. El a cercetat întîi pe ascuns pe demnitarii otomani, pentru a afla la ce s-ar putea aștepta din partea lor, și apoi a primit cu multe onoruri pe aga trimis de aceștia. Față de trimișii imperiali, care erau de cîtva timp la Brașov și căutau să realizeze o înțelegere între el și generalul Gheorghe Basta, el n-a făcut nici un secret din aceasta, de teama unui rău mai mare și în speranța de a s-a aprovia mai mult de realizarea planurilor sale.

Între timp, el a mai dat de știre că n-a putut să nu-i acorde solului turec convenitele onoruri, dar că este gata să nu-i dea atenție odată ce se procedează așa cum îi convine. Sîi înștiințeze însă pe împărat, ca acesta să înlocuiască cu o altă persoană pe Basta, care nu fără motiv i-a devenit suspect. Peste acestea toate el a mai cerut: „Împăratul să-i lase lui Transilvania, precum și succesiunea pentru fiul său; să se renunțe la Oradea, Hust și Baia Mare de lingă granița ungară, care aparținuseră altădată Transilvaniei, precum și ceea ce va mai cuceri, ca țări și oameni, să-i rămînă tot lui și fiului său; de asemenea, împăratul să-i acorde toate bunurile și demnitățile pe care le avusese Sigismund Báthory, totodată și bani, cu care să angajeze oșteni el însuși; împăratul și ceilalți principii ai imperiului să asigure răscumpărarea lui în cazul în care ar cădea în mîinile dușmanului, iar în cazul cînd ar fi izgonit din Transilvania și Valahia, împăratul să-i asigure un venit anual de o sută de mii de taleri pentru întreținerea sa în Ungaria Superioară; așa, după cum prevedea el, împăratul nu-l va lipsi de o asemenea țară ci, dimpotrivă, îi va acorda pentru serviciile sale credincioase chiar și restul părții ce ține de Transilvania, pe care o deține împăratul, precum și bucata de țară ce se întinde pînă la Tisa”. Totodată el a dat de știre că, dacă împăratul se va învoi cu cererea sa, el va înfăptui cu oamenii săi chiar în acel an atît de multe cite nu s-au înfăptuit de o sută de ani încoace; și, dacă ar fi avut la îndemînă atîta bănet cît s-a cheltuit cu oștirea în Ungaria Inferioară, el ar fi supus pentru împărat întreaga țară de la Marea Neagră pînă la Buda, scaunul Alba Iulia și Solnoc.

Împuterniciții imperiali nu i-au dat nimic de bănuir din cele ce gîndeau ei despre o asemenea cerere nesăbuită; ba chiar i-au dat un dar de zece mii de taleri pentru ostenelile sale de pînă acum, bani pe care i-a primit cu oarecare răceală fiindcă nici pe departe nu acopereau serviciile sale.

Între timp, Sigismund Báthory s-a înțeles cu voievodul moldovean Ieremia și a strîns o mică armată compusă din tătari, poloni și turci⁵. Pentru a nu-i lăsa răgaz să stringă mai mulți oșteni și s-o îngroașe, valahul * a pornit împotriva lui cu intenția să dea bătălia oriunde l-ar întîlni. A dat într-adevăr peste el la cetatea Hotin de lingă Dunăre⁶. După o bătălie crîncenă, victoria a fost de partea voievodului valah⁷. Abia dacă a pierdut două mii de oameni; în schimb, Báthory⁸ a pierdut șase mii, în afară de cei care s-au înecat. Învîingătorul a supus apoi întreaga Moldovă, luîndu-o în posesiune pentru împărat, pentru a-i ascunde

adevăratele sale intenții. După aceasta el s-a întors în Transilvania, cu cazacii, sîrbii și germanii primiți de la împărat.

Între timp, doctorul Pezzen a fost trimis la voievod de către împărat. La prima întrevvedere prințul valah l-a asigurat că e dispus să părăsească Transilvania, dacă maiestatea sa imperială va dori să trimită acolo pe un arhiduce, unul din frații săi. El nutrește însă încrederea că nu va fi uitat și că un asemenea monarh mărinimos nu va nesocoti marile primejdii la care s-a expus în serviciul Casei de Austria. Dacă însă împăratul împreună cu principii imperiului îl vor sprijini cu hotărîre, el își va folosi gîndul și toate puterile întru distrugerea forței turcilor și întoarcerea țărilor acestora alături de creștini. Doar că Basta insinuase împăratului multe despre voievodul valah și în consecință Pezzen era însărcinat să ceară tocmai contrariul solicitărilor sale, adică voievodul să plece din Transilvania, fără vreo altă stipulație ori să slujească sub Basta.

Faptul l-a mîhnit atît de rău pe voievod, încît s-a declarat pe față dușman al împăratului. Basta a strîns în grabă ceva oaste din garnizoanele Ungariei Superioare, cu care a ajuns la Cluj. Aici a fost aclamat de stări în numele împăratului și a pornit apoi către Alba Iulia unde se afla voievodul cu optsprezece mii de oameni. Însă, după o pierdere de patru mii de oameni⁹, voievodul a luat-o la fugă, mai mult de teamă să nu fie trădat de ai săi, decît de frica scîririi lui Basta. Și cum o nenorocire nu vine singură, i-au căzut în spate și Sigismund Báthory cu voievodul din Moldova, cîștigînd o strălucită victorie¹⁰. Întrucît nu mai știa cum s-o scoată la capăt, el a cerut iertarea împăratului. A solicitat însoțitor de încredere pentru a se putea justifica personal și, pentru a înlătura orice vorbe, el și-a lăsat soția și copilul drept ostateci.

Deoarece împăratul nu dorea decît să scape de el din Transilvania, i-a încuviințat cererea fără nici o greutate. El a poruncit lui Basta să-i dea o gardă și între timp să gonească pe Báthory și pe voievodul moldovean ce-i purtau război. Astfel, odată cu sfîrșitul anului¹¹, voievodul sosi la Viena. Aici a fost foarte bine primit de arhiducele Mathias, dar la porunca împăratului trebuia să zăbovească acolo pînă va fi chemat la Praga.

Între timp, Basta a strîns stările din Transilvania și Valahia¹². Întrucît împăratul a aflat că aceștia nu vroiau să se supună, decît în anumite condiții, amenințînd totodată că, dacă nu vor fi acceptate, ei se vor așeza sub ocrotirea oferită de turci, el a reținut pe prințul valah *, îngrijorat fiind că prezența lui ar spori neînțelegerile și neliniștea în ambele țări. La început, Rudolf oferise Transilvania fratelui său Maximilian; doar că acesta nu vroia să accepte sub pretextul că nu vrea să aibă de a face cu polonii, care săriseră în ajutor lui Sigismund Báthory și care, trecînd prin Moldova, intraseră în Valahia unde instalaseră ca domn pe fratele lui Ieremia, cancelarul Poloniei¹³. Cum și valahii erau îngrijorați să nu ajungă sub stăpînire polonă, cele cinci comitate ale lor au trimis vorbă generalului Basta să le acorde ajutor urgent, promițînd că se vor supune împăratului.

[...]. Și în Transilvania le mergea bine imperialilor. La dieta de la Cluj majoritatea stărilor au proclamat pe Sigismund Báthory ca voievod al țării și au hotărît să fie trimiși deputați în Moldova, pentru a-i cere să-și reia funcția de mai înainte, căci toate stările i se vor supune. În lipsa lui Báthory, guvernarea era condusă de Ștefan Csáky, un bărbat deosebit de iute și cutezător. Acesta a arestat soția și copiii voievodului

valah Mihai ¹⁴. Atunci, cînd acesta află de neplăcuta știre, i-a spus împăratului că încă dintr-o veche și tristă experiență el cunoaște firea transilvănenilor ¹⁵ și de aceea nu se miră deloc de ultima lor răscoală; dacă însă maiestatea sa imperială i-ar încredința ceva oameni, el s-ar încumeta să aducă recalcitranții din nou la ascultare, fiindcă țara îi este prea bine cunoscută.

Voievodul Mihai a primit apoi poruncă să se întoarcă degrabă în Transilvania și să se unească acolo cu guvernatorul Gheorghe Basta. Acesta, datorită slăbiciunii lui, trebui să se retragă pînă la graniță, a intrat însă din nou în Transilvania, cînd Mihai a ajuns la el cu o mulțime de călăreți. Multe orașe deschiseseră porțile la sosirea lui Báthory. La început nu s-a purtat ca un dușman și nu s-a dedat la acte ostile; el a scris guvernatorului Basta, lepădîndu-se de tot ceea ce făcuse Csáky, cu intenția ca generalul să uite cele întîmplate și să-i permită trimiterea unor soli la împărat. Fiindcă n-a primit nici un răspuns și se temea de un atac, el a pornit împotriva imperialilor cu o armată compusă din treizeci de mii de oșteni.

Înainte de toate el a ocupat un deal foarte apropiat de tabăra imperială. La 1 august au apărut pe dealul din față Mihai și Gheorghe Basta cu optsprezece mii de oameni. Ca atare ambele armate au stat o vreme față în față. Din nerăbdare însă Sigismund Báthory a ieșit primul la luptă și a coborît în vale pentru a ataca dușmanul; a suferit însă multă pagubă din pricina tunurilor ce erau așezate la mijlocul dealului în vreme ce ale sale, așezate în creastă, trăgeau peste capetele imperialilor. De aceea a fost nevoit să se expună la unele salve care au creat dezordine în armata sa. Oștenii din Țările de Jos ¹⁶ au pornit apoi la atac și au străpuns mijlocul oștirii sale. Mihai și Basta s-au repezit unul la o aripă, altul la cealaltă și au măcelărit o mulțime de oameni, punînd restul pe fugă. Báthory a pierdut zece mii de oameni, o sută zece drapele ce au fost trimise împăratului și patruzeci de piese de artilerie de toate calibrele. Această victorie ¹⁷ deplină n-a costat pe imperiali decît viața a trei sute de oameni. Pe dată Clujul a deschis porțile armatei victorioase. Cetățenii erau din nou nevoiți să aclame și drept pedeapsă pentru rebeliunea lor urmau să plătească întreținerea garnizoanei instalate acolo.

Înainte de luptă domnise o deplină unitate între cei doi comandanți; după victorie însă ea s-a destrămat rapid. Atunci, cînd Basta și-a dat seama că voievodul visează mult mai departe și că nu vrea să mai dea ascultare poruncilor împăratului, el a hotărît să-l înlăture din cale. A încercat mai întîi cu violența și a pofțit pe voievod la sine sub pretextul unor treburi urgente. Atunci, însă, cînd Mihai nu a vrut să vină, el a trimis două companii de valoni și două companii de germani, alături de cîțiva călăreți, să-l ucidă ca pe un trădător, care ar pregăti o conjurație. La vederea oștenilor, voievodul s-a mirat foarte și a pregetat să-și cheme soldații în ajutor. El a scos sabia și a dat cîteva lovituri unui căpitan german care îl ataca. Cînd însă a intrat în joc și căpitanul valon Bire ¹⁸, comandantul de la Turda, el a fost înconjurat și străpuns de o lance. Acest principe, care a avut un sfîrșit atît de nefericit, s-a purtat, chiar potrivit mărturiilor dușmanilor săi, cu aceeași măreție atît în împrejurările nefericite, cît și în cele fericite. Odată mort, i-a fost jefuit cortul și s-a afirmat că printre hîrțile sale s-ar fi găsit un proiect de înțelegere cu turcii.

[...]. Deci Curtea austriacă nu s-a gândit decît la felul în care să se scuze pentru acțiunea respectivă față de curțile învecinate. Într-adevăr, uciderea cardinalilor George Martinuzzi și Andrei Báthory nu pusese într-o lumină prea favorabilă arta politică a Casei de Austria, iar asasinarea voievodului valah nu făcea decît să sporească această părere. De aceea Rudolf a scris tuturor curților pentru a scuza moartea principelui Mihai. Vina a fost dată pe o mină de oșteni care ar fi fost, pasămite, jigniți de el.

* Mihai Viteazul.

¹ Rudolf al II-lea.

² Basta n-a avut nici un merít în decizia lui Mihai Viteazul de a intra în Transilvania. Întărirea domnului era dictată de necesitatea unirii Munteniei, Transilvaniei și Moldovei într-un singur stat.

³ La Șlimbăr (18/28 octombrie 1599).

⁴ V. n. 29, p. 103.

⁵ După izvoare documentare contemporane, Ieremia Movilă dispunea numai de trupe moldovenești și de elveia unități de lefecii polonezi.

⁶ Pe Nistru.

⁷ V. n. 19, p. 68.

⁸ Nu Sigismund Báthory, ci Ieremia Movilă.

⁹ La Mirăslău (8/18 septembrie 1600).

¹⁰ În timp ce înfrunța pe Gheorghe Basta și pe nobilii transilvăneni răsculați, Mihai este atacat în Moldova și Muntenia de cancelarul polon Jan Zamoyski. Regrupîndu-și forțele, domnul muntean trece Carpații în Muntenia și opune rezistență trupelor invadatoare la Sărata, Năeni, Ceptura și Bucovel (octombrie 1600), dar este nevoit să se retragă.

¹¹ 1600.

¹² Numai în Transilvania.

¹³ Fratele lui Ieremia Movilă, Simion, a fost pus domn în Muntenia de către cancelarul Poloniei, Jan Zamoyski.

¹⁴ V. n. 21, p. 69.

¹⁵ V. n. 6, p. 31.

¹⁶ Corpul de soldați valoni din componența armatei imperiale conduse de Basta.

¹⁷ De la Guruslău (24 iulie/3 august 1601).

¹⁸ Jacques Beaury.

Curiose Beschreibung
von
Der Moldau
und
Wallachey /
worinnen

Derofelben Zustand und Beschaffen-
heit / Stränken / Läger / Städte und Schlöffer /
der Einwohner / Sitten / Religion, und andere
Ceremonien /
Vornehmlich aber

Derer Heynuden und Fürsten /

Ihre
Regierungs- Art / Gewalt und Macht zu
Kriegs- und Friedens- Zeiten / derofelben Tribut / so sie
sonst an die Ottomanniſche Pforte geliefert : was ſonderlich in
dieſem Seculo vor Veränderungen und Troublen unter die-
ſen Fürſten vergegangen ſeyn / umſtändlich vorge-
ſtellt worden /

Inſonderheit aber

Welcher Geſtalt dieſe Länder ſich Anno 1686. an die
Tren- Poſten ergehen / und was Anno 1698. daſelbſt mit denen
Preim- ſchen / Chm- Sächſ. und Türckiſchen Armeen paſſiret / hervor-
aus abet / was vermögt des neuen Friedens- Schluſſes Anno 1699. we-
gen mehrgemeldter Länder zwilchen Polen und der Pforte
verändert worden.

Gedruckt Im Jahr 1699.

[ANONIM]

În 1699 a apărut opera unui anonim, intitulată *Curiöse Beschreibung von der Moldau und Wallachey*, avînd 90 de file nenumerotate.

În această lucrare, după ce se ocupă de situația primejdioasă în care se află statele mici, așezate între vecini puternici, autorul anonim descrie condițiile naturale ale Moldovei și Țării Românești, starea politică, religia și obiceiurile de aici, tratînd apoi istoria acestor principate pînă la 1699.

Deși nu se menționează localitatea unde a fost tipărită lucrarea, după toate probabilitățile autorul anonim al *Descrierii* este german, nu numai pentru că este scrisă în această limbă, ci și pentru faptul că întîlnim aici confuzia obișnuită pentru vorbitorii de limbă germană între consoanele surde și cele sonore (de exemplu : pentru Botskai anonimul serie Potskai; pentru Rákóczi serie Ragotki etc.).

Materialul folosit : *Curiöse Beschreibung von der Moldau und Wallachey, worinnen deroelben Zustand und Beschaffenheit, Gränzen, Lager, Städte und Schlösser, der Innwohner Sitten, Religion und andere Ceremonien, vornehmlich aber derer Woywoden und Fürsten, ihre Regierungs-Art, Gewalt und Macht zu Kriegs- und Friedens-Zeiten, deroelben Tribut so sie sonst an die Ottomannische Pforte geliefert: was sonderlich in diesem Seculo vor Veränderungen und Troublen unter diesen Fürsten vorgegangen seyn, umständlich vorgestellt worden, Insonderheit aber welcher Gestalt diese Länder sich Anno 1686 an die Cron-Polen ergeben, und was Anno 1698 daselbst mit denen Polnischen, Chur-Sächs. und Türckischen Armeen passiret, bevoraus aber was vermöge des neuen Frieden-Schlusses Anno 1699, wegen mehrgemeldter Länder zwischen Polen und der Pforte verändert worden, F.l., f.e., 1699.*

CURIÖSE BESCHREIBUNG VON DER MOLDAU UND
WALLACHEY, WORINNEN DEROSELBEN ZUSTAND
UND BESCHAFFENHEIT, GRÄNTZEN, LAGER, STÄDTE
UND SCHLÖSSER, DER INNWOHNER SITTEN,
RELIGION UND ANDERE CEREMONIEN,
VORNEHMLICH ABER DERER WOYWODEN UND
FÜRSTEN, IHRE REGIERUNGS-ART, GEWALT UND
MACHT ZU KRIEGS- UND FRIEDENS-ZEITEN,
DEROSELBEN TRIBUT SO SIE SONST AN DIE
OTTOMANNISCHE PFORTE GELIEFERT; WAS
SONDERLICH IN DIESEM SECULO VOR VERÄNDE-
RUNGEN UND TROUBLEN UNTER DIESEN FÜRSTEN
VORGEGANGEN SEYN, UMBSTÄNDLICH
VORGESTELLET WORDEN, INSONDERHEIT ABER

WELCHER GESTALT DIESE LÄNDER SICH ANNO 1686
AN DIE CRON-POLEN ERGEBEN UND WAS ANNO 1698
DASELBST MIT DENEN POLNISCHEN, CHUR-SÄCHS.
UND TÜRCKISCHEN ARMEEN PASSIRET, BEVOR-
AUS ABER WAS VERMÖGE DES NEUEN
FRIEDEN-SCHLUSSES ANNO 1699, WEGEN
MEHRGEMELDTER LÄNDER ZWISCHEN POLEN UND
DER PFORTE VERÄNDERT WORDEN

[...]. Bey Ausgang des vorigen Seculi und zwar Anno 1598 u.f. war dergleichen grosse Veränderung mit vielen denckwürdigen Zufällen inmassen der damahlige Fürst oder Woyvvode Michaël genand, ein tapffermuthiger und Kriegs erfahrner Herr, dem Türcken weiter keinen Tribut geben, sondern vielmehr sich dem Röm. Kayser als Könige in Hungarn Rudolph. II. ergeben und auf gewisse Masse submittiren wolte, aber endlich zu seinem Verderben.

Denn der Cardinal Andreas Bathori hatte sich vorhero sonder Bewilligung des Kayzers, des Fürstenthums Siebenbürgen angemasset und zugleich mit dem Türcken einen Bund gemacht, durch Hülffe des Woyvvoden in Moldau und der Türcken, auff allen Seiten in die Walachey eingefallen, gemeldten Woyvvoden Michael aus seinem Lande zu treiben und gar nieder zu hauen.

Dieser nun war allard und bekame des Cardinals Gesandten so nach Constantinopel gehen solten diese Sache zur Richtigkeit zubringen in die Hände und liesse dieselben alsobald niedersäbeln.

Das VII. Cap.

Weitere Fortsetzung dieser notablen Begebenheit

Hierauff nun brachte Michaël 3 000 Mann auff die Beine und bemächtigte sich Anno 1599. in Octobr. Cronstadt als einen vornehmen Pass zum Nachtheil des Cardinals, brachte auch die so genandten Zeigler auff seine Parthey mit Versprechung Kayserl. Gnade. Der Cardinal Bathori suchte durch listige Practiquen den Woyvvoden zu verführen mittelst eines so genandten Nunc. Apostol. welcher ihm in Nahmen des Kayzers die Waffen niederlegen solte. Michaël aber wolte nicht pariren sondern nahm ihn als einen Betrüger gefangen und bekame ungesäumt mit seinen Völckern des Cardinals Armee unter die Augen.

Zuvor ehe die Schlacht angieng stellte der Woyvvode dem Cardinal vor die Augen das unschuldige Christen-Blut so ohne Noth vergossen wurde und zugleich die Verletzung des Juments so der Cardinal als Fürst in Siebenbürgen dem Kayser abstaten solte; weiln er sich aber dessen verweigerte, sondern den Woyvvoden noch darzu schimpfflich als einen Vieh-Hirten und Kriegs-Unerfahren verrachtete, gieng dieser hitzig auff des Cardinals Armee loss so 20 000 bewehrter Mann starck war und schlug sie in die Flucht nach 5 Stündigen blutigen Gefechte, den 28. Octobr. d.A.

Also wurde des Cardinals Armee auff's Haupt geschlagen über 2 000. nieder gemacht und 10 000. gefangen, das Lager mit 45. Stücken und vieler Beute erobert, dahingegen der Michaël kaum 200. Mann verlohren. Solcher Gestalt zoge dieser tapffere Vieh-Hirte siegreich zu Sieben-Weissen-

burg in Siebenbürgen ein, welchem die Spannschaft und die Innwohner der Stadt auff eine Meil-Weges entgegenkamen und herein begleiteten.

Der Woyvvode schickte indessen 12 000. Mann eilends nach die Flüchtigen, sonderlich den Cardinal zu verfolgen solchen vornehmlich zu fangen, welchen auch nebst 5. andern Vornehmen seiner Bedienten die ausgesickte Wallachen in einem Wald ertappet und aus übereilender Hitze den Kopff herunter gesäbelt, welchen sie auff eine Lantzen oder Pique gesteckt und dem Woyvvoden zu Weisenburg praesentirt, welcher ernstlich begehret den Körper auch herbey zu bringen, welches auch erfolgt.

Hiernechst fertigte mehr gemeldter Woyvvode aus der Wallachey eine Gesandschafft in XX. Personen nach dem Kayser, wegen dieses herrlichen Sieges und eingenommenen Fürstenthums Siebenbürgens, so zu Wien und Praga wohl empfangen und mit güldenen Ketten beschenkt worden und dagegen Kayserl. Abgesanten abgefertiget nach Siebenbürgen zu dem Woyvvoden Michaël, so auch zu Weisenburg herrlich eingeholet, tractiret, und nach abgelegter ihrer Commission wieder abgereiset, nachdem ihn der Woyvvode des Cardinals Haupt vorgezeigt und abconterfeyen lassen dem Kayser mitzubringen; den Leichnam aber liesse der Woyvvode zu Weisenburg in einem Closter ehrlich begraben.

Nach der Zeit als der Woyvvode die Huldigungen im Nahmen des Kayzers von Siebenbürgen eingenommen, geriethe er an dem Käserlichen Hoffe in einigen Verdacht wegen dieses Landes; dannenhero wolte der Kayserliche General Georgius Barba mit seinen Völkern nicht von dannen weichen welches dem Woyvvoden nicht gefallen, sagende er hätte den Cardinal und sein Heer ohne des Kayserlichen Generals Beystand überwunden und das Land gewonnen, welches er demnach dem Kayser willig abtreten wolte, wie dann auch dissfalls ein Kayserl. Commissarius daselbst angelanget.

Im folgenden Jahr 1600. kam ein Türckischer Gesandter zu Cronstadt zum Woyvvoden mit herrlichen Geschencken aus Befehl des Türckischen Kayzers unter denen Verheissungen den Woyvvoden von dem Römischen Kayser abwendig und dagegen dem Türcken anhängig zu machen sich sehr bemühet; der Woyvvode aber erklärte sich gegen den Kayserl. Commissarium, dass er bey dem Kayser beständig zu bleiben gedächte, jedoch aber weiln das Land Siebenbürgen ihme und seinem Sohne mit Liebe zugethan, dass der Kayser ihmesolches erblich verschreiben und noch darzu Gross-Wardein und andere exteriores partes Hungariae, die vormals auch Siebenbürgen anhängig gewesen, übergeben wolte, auch was er weiter an Land und Leuten erobern würde, dass solches ihme und seinem Sohne verbleiben solte. Zum 2. dass der Kayser ihm alle Dignitäten und Güter womit Sigismundus Bathori von dem Kayser begabet worden, gleichfalls ertheilen wollen, nebst einer erspriesslichen Hülffe am Gelde, wovor er selbst Volck werben könnte. Zum 3. dass der Kayser wie auch alle andere Potentaten wenn er vom Feinde gefangen würde, ihn zu ranzioniren; im Fall auch, dass er aus Siebenbürgen und Wallachey vertrieben würde, dass der Kayser ihme ein jährliches Einkommen an 100 000. Rthlr. zum Unterhalt geben solte; wie er denn verhoffte, der Kayser als ein gewaltiger Potentat würde solches willigen und das Land Siebenbürgen ihme nicht entziehen, sondern vielmehr umb seiner getreuen Dienste wegen auch mit dem übrigen zum Siebenb. gehörigen Theil so der Kayser besässe, sammt dem Stücke

Landes biss an die Theisse, hergeben und ihm unterthänig machen, mit dem fernern Vermelden woferne der Kayser solches verwilligte, so wolte er noch in diesem Jahre so viel wider den Erb-Feind ausrichten, dergleichen zuvorhero in hundert Jahren nicht geschehen.

Im übrigen verlangte der Woyvvode von dem Kayser, er möchte auch einen andern Feld-Obristen an statt des Georg Basta in Ober-Untergarn setzen und verordnen, weiln er sich mit demselben nicht compor-tiren könnte.

Das VIII. Cap.

Welcher Gestalt diese Widerspenstigkeit und Vorschläge abgelauffen seyn

Mitlerzeit nun als der Woyvvode mit denen Kayserl. Commissarien postulierte came unvermuthete Zeitung und Alarm aus der Wallachey, wie nehmlich Sigismund Bathori mit Beystand der Türcken, Tartarn, Moldauer und Cosacken in Siebenbürgen einzufallen entschlossen sey ;

Dagegen rüstete sich der Woyvvode Michael starck dem Feinde nach der Moldau entgegen zu gehen ; wie er denn auch alsobald, nachdem er mit denen Siebenbürgischen Ständen und Räthen darüber berathschlaget, viel Volcks zusammen gebracht, auch 8 000. freye Heyducken so sich zu ihm geschlagen, so gar dass er in kurzer Zeit in 50 000. gerüsteter Mann und erfahrene Kriegs-Leute ins Feld stellte, nebenst einer Artillerie von etlichen XX. Stücken.

Nachdem er nun zu Cronstadt gemustert in Jan. 1600. marchirte er mit der sämmlichen Armee, nehmlich 38 000 Schützen, 3 000. Cosacken, 4 000. Raitzische Pferde, 8 000. Frey Beuter etc. ungesäumt aus Wallachey über das beschwerliche Gebürge nach der Moldau seinen Feind aufzusuchen, so sich aber nicht sehen liesse, welcher aber alles auff dem Lande weggefressen und so dann die Flucht nach denen Polnischen Gränzen genommen, sich zu verstärken und den Woyvvoden anzugreifen.

Indessen aber eroberte Michael fast gantz Moldau ; die Inwohner wurden mit Feuer und Schwerd erschreckt und weiln der Moldauische Woyvvode Jeremias seine Unterthanen bissher sehr beschweret von einem ieden Monatlich einen Ducaten genommen und was er nun an Bahrschafft zusammen geprest alles in Polen geflüchtet, so wurden die Unterthanen ihm aufsätzig und wolten lieber den Michael zu ihren Herrn haben ; wie denn auch geschehen.

Was nun derselbe mit seinem Volcke eroberte, das liesse er also bald dem Kayser, ihm und seinem Sohne huldigen ; hierauff verfolgte er den Woyvvoden Jeremiam welchen er auch dem 18. May an dem Fluss Niester angetroffen dessen Armee von 30 000. Mann gutes Kriegs-Volcks ; mit denselben hielte er ein hitziges Treffen von X. Uhren frühe biss gegen Abend.

Ob sich nun gleich der Feind in solcher Schlacht gantz ritterlich gehalten, so hat dennoch der Wallachische Woyvvode den Sieg erlanget und den Feind in die Flucht geschlagen, dass dieser 8 000 und der Wallachen 2 000 auff der Wahlstadt blieben auch viel in der Flucht und in dem Niester umkommen.

Nach dieser Schlacht bemächtigte sich Michael Woyvvoda der gantzen Moldau, worinn er seinen Sohn hinterliesse, er aber gieng mit einem Theil seiner Armee nach Siebenbürgen, daselbst ihm der Kayserl.

Commissarius zu Weisenburg entgegen kam mit Golde im Nahmen des Kayzers ; bald darauff wolten die Polen unter dem Gross-Cantzler Anno 1600. in der Moldau einfallen und den Woyvvoden Michaël daraus und aus der Wallachey treiben und sich derselben anmassen, weilm sie dem Sigismund Bathori viel Beystand an Volck und Gelde geleistet hätten.

Der Woyvvode machte sich fertig gegen den Feind berieff auch zum Beystand den Hungarischen Feld-Obristen, mit Vermelden gegen den Kayserl. Commissarium, auch durch Abgesandten an den Kayser, woferne Ihre Majest. dero Herrn Bruder etwa zum Stadthalter in Siebenbürgen und Moldau verordnen wolte, so wäre der Woyvvode erbötig solches alsobald abzutreten.

Im Fall aber der Kayser keinen abordnen würde, so versehe er sich gegen Dero Majest. sie würden ihn wegen getreuer Dienste und aufgesetzten Lebens-Gefahr solches besitzen und gouverniren lassen da er denn sich iederzeit treu und aufrichtig gegen den Kayser bezeugen und der Christenheit wider den Erbfeind gute Dienste thun wolte.

Allein dessen ungeachtet hielte man am Kayserl. Hofe den Woyvvoden verdächtig, entweder aus erheblichen oder auch Regiersüchtigen Ursachen den Woyvvoden dieses Landes Stadthalterschaft nicht zulassen.

Derowegen ward ihm im Nahmen des Kayzers durch den General Barta und Kayserl. Commissarium anbefohlen das Land Siebenbürgen dem gemeldten Feld-Obristen Barta, als Kayserl. Stadthalter einzuräumen biss auff weitere Kayserl. resolution.

Der Woyvvode hingegen wolte nicht pariren, sondern widerwillen des Kayzers das Land regieren ; und weiln er viel Siebenbürgische Herren hingerichtet und den Woyvvoden Jeremias aus der Moldau vertrieben, so wurde er mit Gewalt durch des Barta Kriegs-Volck aus dem Lande getrieben, worüber aber unweit Weisenburg eine blutige Action beyderseits vorgegangen im Sept. 1600., wobey der Woyvvode 4 000. Mann sammt 12. Stücken verlohren und das Land räumen müssen.

Also war Michael Woyvvode unglücklich, welchen Sigismund Bathori mit seinen Völkern in denen Wallachischen Gräntzen auch angegriffen dass er mit Verlust weichen müssen daher er genöthiget bey dem Kayser umb Gnade und Hülffe anzusuchen und um sicher Geleit sich persönlich bey dem Kayser zu verantworten ; und damit man Ihme desto mehr trauen möchte hat er seine Gemahlin und seinen gantzen Schatz dem Kayserlichen Stadthalter Barta zum Geissel angeboten.

Solcher Gestalt ertheilte der Kayser ihm einen sichern Pass zu seiner Verantwortung ; auch solte ihm Barta beyspringen. Bey diesen Zufällen fertigten 5. Gespannschaften aus Wallachey ihre Deputirten an den Barta mit freundlichen Ersuchen damit sie unter dem Kayserl. Schutz, entweder bey dem Michaël Woyvvoden oder bey einem Kayserl. verordneten Gouvernatorn daselbst aufgenommen werden möchte.

Mitler Zeit kam der Woyvvode Michaël aus der Moldau mit 70. Pferden, worunter viel vornehme Herren, in Wien an, welchen des Kayzers Hr. Bruder Matthias stattlich empfangen umb von dannen nach Prage zum Kayser selbst zu gehen, musste aber auff Kayserliche Ordre zu Wien verbleiben biss auff fernern Bescheid.

*Was weiter in dieser und ander Begebenheit vorgegangen und
welcher Gestalt der Woyvvoda umgebracht worden sey*

Bey diesen Veränderungen empörten sich die Ständte und Unterthanen wider die Kayserlichen, weiln der Stadthalter Barta dieselben beschwerte, theils wegen der Auflagen, theils der Religion halber; indessen reisete der offtgemeldte Woyvvoda nach Prage zum Kayser, wiewohl gar betrübt und bekümmert nachdem er Post bekommen dass Seine Gemahlin und Kinder von denen Siebenbürgern gefangen wären m. Mart. Anno 1601. kalm er mit 35. Personen zu Prage an; weiln er nun ein erfahrener Kriegs-General und ansehnliche Person war, so hielte man ihn gar herrlich mit Panqveten und ander Höffligkeit. Dagegen er sich erbote das eusserste zu thun wider den Erb-Feind der Christenheit zum Guten; hierauff ward er vertröstet in kurtzen mit Volck und Gelde vom Hofe wieder abgefertiget zu werden und die Empörung in Siebenbürgen zu stillen, iedoch mit Bedinge seine Gemahlin und Kinder als Geiseln nach Prage zu liefern, welche indessen die Siebenbürger wieder auff freyen Fuss gestellet hatten nachdem sie vernommen dessen gute Verrichtung zu Prage.

Alleine diese guten Vorschläge und Tractament wurden in kurtzen zu des Woywoden Verderben gerichtet; mitlerzeit fiel Sigismund Bathori mit einer starcken Kriegs-Macht worunter viel Siebenbürger daselbst ein, dieses Land Siebenbürgen wider den Kayser einzunehmen, dagegen musste der Woywoda mit dem Feld-Obristen Barta zu Felde gehen wider den Bathori, welcher 40 000. Mann starck war, darunter 12 000. Türcken und Tartarn mit welchen der Woyvvoda und Bartha, die nur 18 000. starck, Anno 1601. m. Aug. getroffen und in einer blutigen Action des Bathori Armee gantz zertrennet, aus Siebenbürgen in die Flucht geschlagen, mit Verlust 10 000. der Seinigen, das gantze Lager, 40. Stücke, 150. Standarten und Fahnen samt anderer Beute erobert, wovon dem Kayser zu Prage 110. Fahnen, nebst des Bathori Cantzelley praesentirt worden.

Nach erhaltener dieser stattlichen Victorie giengen die beyden Generalen Barta und der Woywode nach Clausenburg fernere Anstalt zu machen, sonderlich der Woywode welcher bisshero tapffer sich erwiesen [...] wie er das Fürstenthum Siebenbürgen in seinen Händen behalten möchte. Wie man ihn am Kayserl. Hofe beschuldiget als wann er mit denen Türcken, Tartarn und Polacken gefährliche Practicken gepflogen, auch grosse Tyranney an dem gemeinen Land-Volcke verübet, dagegen der General Barta ihn gebeten solches abzustellen, worauff aber der Woywode trotzig geantwortet, dass weder der Barta noch der Römische Kayser weiter sein Herr wäre, weiln er nun das Land in seinen Händen und Gewalt hätte. Diese verwegene hitzige Rede brache dem Woywoden den Halss; massen der Barta denselben dem 18. Aug. d. Ann. in Kriegs-Rath beschieden unter dem Vorwand wichtige Sachen zu berathschlagen; dessen sich aber der Woywode damahls geweigert zu erscheinen, vielleicht merckende dass ein blutiger Rath wider ihn beschlossen sey; dannenhero beorderte Barta ungesäumt 2. Fähnlein Teutsche und 2. Wallonen sämtl. Reutern des Woywoden Zelt zu umbringen und ihn lebendig gefangen zu nehmen.

Als sie nun vor den Woywoden kahmen und demselben den Kayserlichen Befehl angezeigt, dass er des Kayzers Gefangener seyn und sich

willig ergeben sollte; so riefte er seinen Leutenant zu um Hülffe, griffe nach seinem Säbel der im Gezelt hing und hiebe auch nach dem Teutschen Haupt-Mann, darüber der Wallonische Hauptmann ergrimmet dass erihn alsbald mit einer Partisan durchstach da dann der Teutsche Hauptmann ihm den Kopff abhiebe. Also ist der Woywode samt noch einem Wallachen unter seinem Gezelt niedergemacht und sein Körper einen gantzen Tag unbegraben gelegen. Die Wallonen sind alsobald in der Wallachen Lager eingefallen, geplündert und unter des Woywoden Gezelt Brieffe gefunden, die der Barta dem Kriegs-Volck vorgelesen, woraus zu ersehen welcher Gestalt er mit dem Kayser fälschlich gehandelt habe; dannenhero wäre ihm so gelohnet worden.

Deme sey nun wie ihm wolle, so war dieser tapffere Kriegs-General eines so plötzlichen Toden und unglücklichen Endes unwürdig, sondern man hätte demselben wegen seiner grossen Dienste wie vormals Zeit geben sollen sich zu verantworten; denn die Kayserl. hatten ihn ohne dem in ihren Händen und waren stärker als die Seinigen. Dieses war also der Danck seiner Dienste und Ausgang eines solchen Kriegs-erfahrenen Woywoden aus der Wallachey [...].

INTERESANTA DESCRIERE A MOLDOVEI ȘI
VALAHIEI ÎN CARE S-AU PREZENTAT SITUAȚIA
ACESTORA ȘI STRUCTURA, FRONTIERELE, TABERELE,
ORASELE ȘI CETĂȚILE LOR, MORAVURILE, RELIGIA
ȘI ALTE CEREMONII ALE AUTOHTONILOR, DAR MAI
ALES VOIEVOZII, PRINCIPII LOR, FELUL
GUVERNĂRII, FORȚA ȘI PUTEREA LOR ÎN TIMP DE
RĂZBOI ȘI DE PACE; TRIBUTUL ȘI CELELALTE CE
LIVREAZĂ PORȚII OTOMANE; SCHIMBĂRILE ȘI
TULBURĂRILE CE S-AU PETRECUT ÎN ACEST SECOL
SUB ACEȘTI PRINCIPI; DAR ÎN SPECIAL MODUL CUM
S-AU SUPUS ACESTE ȚĂRI COROANEI POLONIEI ÎN
ANUL 1686 ȘI CE S-A ÎNTÎMPLAT ÎN ANUL 1698 ACOLO
ARMATELOR POLONE, ALE PRINȚULUI ELECTOR
SAXON ȘI <ARMATELOR> TURCEȘTI, ÎNAINTE DE
TOATE ÎNSĂ CE S-A SCHIMBAT ÎN BAZA PĂCII
ÎNCHEIATE ÎN ANUL 1699 ÎNTRE POLONIA ȘI POARTĂ
ÎN LEGĂTURĂ CU ACESTE ȚĂRI REPETAT
MENȚIONATE

[...]. La sfârșitul secolului trecut, și anume în anul 1598 și următorii, a avut loc o schimbare atât de mare cu multe întâmplări memorabile încît principele sau voievodul de atunci, numit Mihai, domn curajos în luptă și experimentat în războaie, n-a mai vrut să dea turcului * nici un tribut, ci, dimpotrivă, a vrut să se supună și, într-o anumită măsură, să se subordoneze împăratului roman și rege al Ungariei Rudolf al II-lea, dar pînă la urmă spre pieirea lui.

Căci cardinalul Andrei Báthory pusese înainte de aceasta, fără învoirea împăratului, stăpînire pe principatul Transilvaniei¹, făcînd în același timp alianță cu turcul *; voia cu ajutorul voievodului Moldovei și al turcilor să invadeze din toate părțile Valahia, să alunge din țara sa și chiar să răpună pe menționatul voievod Mihai.

Acesta a fost alertat și a pus mîna pe solul cardinalului, care trebuia să meargă la Constantinopol să perfecteze lucrurile, și a pus numaidecît să fie ucis.

Capitolul al VII-lea

Continuarea acestei întîmplări memorabile

După aceasta Mihai a ridicat 3 000 de ostași și a pus stăpînire pe Brașov, o trecătoare importantă, în octombrie anul 1599, în dezavantajul cardinalului, i-a adus de partea sa și pe așa-numiții secui, promițîndu-le grația împăratului. Cardinalul Báthory a încercat să-l înșele pe voievod prin practici viclene, prin mijlocirea unui așa-numit nunțiu apostolic ², care <vorbind> în numele împăratului <a zis că> ar trebui să depună armele; Mihai n-a voit însă să dea scultare, ci l-a luat prizonier ca pe un înșelător și a apărut neîntîrziat cu trupele sale în fața armatei cardinalului.

Mai înainte, pînă a nu începe bătălia, voievodul i-a arătat cardinalului că se varsă sînge nevinovat creștin fără a fi nevoie și totodată <i-a zis> că a călcat jurămîntul pe care cardinalul, în calitatea sa de principe al Transilvaniei, trebuia să-l depună în fața împăratului; deoarece el a refuzat aceasta, ba chiar a batjocorit pe voievod, disprețuindu-l ca pe un păzitor de vite și neexperimentat în războaie, acesta s-a repezit înfuriat împotriva armatei cardinalului, care era de 20 000 de ostași și a pus-o pe fugă după o bătălie de 5 ore, la 28 octombrie ³, anul Domnului.

Armata cardinalului a fost deci zdrobită, peste 2 000 au fost uciși, iar 10 000 făcuți prizonieri; iar tabăra împreună cu 45 de tunuri a fost cucerită; Mihai, dîmpotrivă, a pierdut abia 200 de oameni. În felul acesta, acest viteaz păzitor de vite ⁴ a intrat victorios în Alba Iulia din Transilvania, venindu-i în întîmpinare, cale de o milă, autoritățile comitatului și locuitorii orașului, și însoțindu-l în oraș.

Între timp, voievodul a trimis în grabă 12 000 de ostași să urmărească fugarii, în special pe cardinal, pe care voia să-l prindă. Acesta împreună cu alți cinci slujitori mai de seamă ai săi au fost prinși într-o pădure de valahii ⁵ trimiși, care într-o furie pripită i-au tăiat capul cu spada, l-au înfipt într-o lance și l-au prezentat voievodului la Alba Iulia; acesta a cerut să fie adus și corpul, ceea ce s-a și întîmplat.

După aceasta, des menționatul voievod al Valahiei a pregătit o solie de 20 de persoane către împărat, în urma acestei victorii mărețe și a ocupării principatului Transilvaniei, care a fost bine primită la Viena și Praga și dăruită cu lanțuri de aur; în schimb, s-au trimis soli imperiali în Transilvania, la voievodul Mihai, care au fost primiți și tratați în chip măreț la Alba Iulia și au plecat din nou, după îndeplinirea misiunii lor, după ce voievodul le-a arătat capul cardinalului și a pus să se facă portretul acestuia spre a fi dus împăratului: voievodul a dispus ca rămășițele pămîntesti să fie înmormîntate cu cinste la Alba Iulia, într-o mănăstire.

După ce voievodului i s-au prezentat, în numele împăratului, jurămintele omagiale ale Transilvaniei, el a ajuns la Curtea imperială în oarecare bănuială, din cauza acestei țări; de aceea generalul imperial Gheorghe Basta n-a voit să se miște de acolo cu trupele sale, ceea ce nu i-a plăcut voievodului, spunînd că el îl înfrînsese pe cardinal și armata sa fără ajutorul generalului imperial și a ocupat țara, pe care apoi voia să i-o cedeze de bună voie împăratului, după cum și sosise deja, acolo, în acest scop, un comisar imperial.

În anul următor, 1600, veni un sol turcesc la Braşov, la voievod, cu daruri măreţe, din ordinul împăratului turcesc, stăruind mult cu îndemnuri către voievod să se întoarcă dinspre împăratul roman şi, în schimb, să devină dependent de turc*; voievodul a declarat însă faţă de comisarul imperial că el gîndeşte să rămînă constant alături de împărat, totuşi, Transilvania fiindu-i ataşată lui şi fiului său, împăratul să i-o atribuie ereditar şi, pe lîngă aceasta, Oradea şi alte părţi exterioare ale Ungariei, care depinseseră înainte de Transilvania, precum ceea ce ar mai urma să cucerească el, în continuare, ca ţinuturi şi oameni, să-i rămînă lui şi fiului său. În al doilea rînd, ca să primească şi el de la împărat toate demnităţile şi moşiile cu care fusese dăruit Sigismund Báthory de către împărat; de asemenea, să binevoiască a-i acorda un ajutor valoros în bani, cu care să poată recruta trupe. În al treilea rînd, împăratul şi toţi ceilalţi potentăţi să-l răscumpere, dacă inamicul l-ar face prizonier. La fel, în cazul că ar fi fost nevoit să părăsească Transilvania şi Valahia, împăratul să-i dea pentru întreţinere un venit de 100 000 taleri imperiali. După cum spera, împăratul, ca mare potentat, va aproba acestea şi nu-i va lua ţara Transilvaniei, ci, dimpotrivă, pentru credincioasele sale servicii, îi va ceda şi partea ce ţinea de Transilvania şi pe care o posedă împăratul, împreună cu bucata de pămînt pînă la Tisa; a mai anunţat că, dacă împăratul aprobă acestea, atunci el, încă anul acesta, va întreprinde acţiuni împotriva duşmanului de moarte, atîtea cîte nu s-au întîmplat în o sută de ani anteriori.

Pe lîngă aceasta, voievodul i-a cerut împăratului să numească un alt general în locul lui Gheorghe Basta în Ungaria Superioară, deoarece el nu se poate înţelege cu acesta.

Capitolul al VIII-lea

Cum s-a desfăşurat această încăpăţînare şi propunere

Între timp, pe cînd voievodul trata cu acei comisari imperiali, sosi pe neaşteptate ştirea alarmantă, din Valahia, cum că Sigismund Báthory este hotărît să năvălească cu ajutorul turcilor, tătarilor, moldovenilor şi cazacilor în Transilvania.

În schimb, voievodul Mihai s-a înarmat puternic să meargă să întîmpine duşmanul în Moldova; după cum foarte curînd, după ce s-a sfătuit cu stările transilvănene şi cu consilierii, a adunat multe trupe, precum şi 8 000 de haiduci liberi, care i s-au alăturat lui, astfel, încît, în scurtă vreme, a pus pe picior de război 50 000 de oameni înarmaţi şi războinici încercaţi, pe lîngă o artilerie de 20 piese.

După ce a trecut-o în revistă la Braşov, în ianuarie 1600, a mărşăluit neîntîrziat cu întreaga armată, anume 38 000 puşcaşi, 3 000 cazaci, 4 000 călăreţi sirbi, 8 000 haiduci etc. din Valahia peste munţii anevoioşi în Moldova, spre a urmări duşmanul, care însă nu se lăsa văzut, dar luase toate alimentele din ţară şi apoi o pornise la fugă spre graniţele polone, ca să se întărească şi să-l atace pe voievod.

Între timp, Mihai a luat în stăpînire aproape întreaga Moldovă; locuitorii au fost trecuţi prin foc şi sabie⁶ şi fiindcă voievodul moldovean Ieremia îşi apăsase foarte tare supuşii pînă acum, luînd lunar de la fiecare un ducat şi fiindcă fugise în Polonia ducînd tot ce a mai putut storce în bani, astfel încît supuşii îi erau ostili şi vroiau să-l aibă mai bucuros pe Mihai ca domn, aşa cum s-a şi întîmplat.

Pe cei cucerii, cu trupele sale, i-a pus imediat să jure împăratului, lui și fiului său; după aceasta a urmărit pe voievodul Ieremia pe care-l și ajunsse, la 18 mai, la riul Nistru; armata acestuia era de 30 000 soldați buni de luptă; cu aceștia a avut o ciocnire violentă de la ora 10 <dimineață> până seara ⁷.

Deși inamicul a rezistat absolut cavalierește în această bătălie, totuși voievodul valah a obținut victoria, punind pe fugă inamicul, astfel, încît, acesta a pierdut pe cîmpul de luptă 8 000 de oameni, iar dintre valahi 2 000; de asemenea, mulți au pierit în timpul fugii și în apele Nistrului.

După această luptă, voievodul Mihai a pus stăpînire pe întreaga Moldovă, unde îl lăsa pe fiul său, el însuși se întoarse cu o parte a armatei în Transilvania, unde îi veni în întîmpinare comisarul imperial din Alba Iulia, cu aur, în numele împăratului; curînd după aceea au năvălit în Moldova polonii, sub marele cancelar, în anul 1600, alungîndu-l pe Mihai de acolo și din Valahia, punînd stăpînire pe ea, sub motiv că ar fi dat mult ajutor în trupe și bani lui Sigismund Báthory.

Voievodul se pregăti contra dușmanului, îl chemă în ajutor și pe generalul din Ungaria⁸, anunțînd pe comisarul imperial și, prin soli, pe maiestatea sa imperială că, în caz că acesta ar voi să numească pe frațele său locțiitor în Transilvania și Moldova, voievodul ar fi dispus să le cedeze numaidecît.

Dar, în cazul că împăratul n-ar numi pe nimeni, atunci se așteaptă ca maiestatea sa să-i lase stăpînirea și guvernarea lor pentru credincioasele servicii și primejduirea vieții, căci el se va dovedi totdeauna fidel și sincer față de împărat și va face servicii bune creștinătății, împotriva dușmanului de moarte.

Fără a se ține seama însă de acestea, la curtea imperială voievodul era socotit suspect, fie din motive importante, fie din pofta de a guverna a altora, pentru a nu-i lăsa voievodului locotenența acestei țări.

Din această cauză, în numele împăratului, li s-a ordonat generalului Basta și comisarului imperial ca țara Transilvaniei să fie predată generalului menționat, Basta, ca locțiitor imperial, pînă la o altă dispoziție imperială.

Voievodul însă n-a voit să dea ascultare, ci să guverneze țara, contrar voinței împăratului; și fiindcă el executase mulți nobili transilvăneni și gonise pe voievodul Ieremia din Moldova, a fost el însuși alungat din țară cu forța de către trupele generalului Basta, după ce dăduse o bătălie ⁹ singeroasă nu departe de Alba Iulia, în septembrie 1600, în care voievodul a pierdut 4 000 de oameni împreună cu 12 tunuri și a trebuit să părăsească principatul.

Mihai voievod a fost lipsit de noroc, fiind de asemenea atacat de Sigismund Báthory ¹⁰ cu trupele sale la frontierele Valahiei, astfel, încît, a trebuit să se retragă cu pierderi; de aceea a fost nevoit să ceară grația și ajutorul împăratului și salvconduct pentru a răspunde personal în fața împăratului și, ca să fie cît mai crezut, i-a oferit locțiitorului imperial, Basta, ca ostateci, pe soția sa și întreaga comoară.

În acest fel împăratul i-a dat trecere sigură, pentru a răspunde în fața lui; și Basta trebuia să-i vină în ajutor. În aceste împrejurări, cinci județe din Valahia și-au trimis deputații la Basta, cu cererea amicală că doresc să fie primite sub protecția imperială, fie sub Mihai voievod, fie sub a unui guvernator numit de împărat.

Între timp voievodul Mihai sosi din Moldova¹¹, cu 70 de călăreți, printre care mulți domni de neam, la Viena, fiind primiți festiv de frațele împăratului, Mathias, ca de acolo să meargă la Praga la însuși împăratul; dar, din ordinul împăratului, a trebuit să rămână la Viena, pînă la o altă dispoziție.

Capitolul al IX-lea

*Ce s-a întîmplat în continuare și în ce mod a fost
asașinat voievodul*

În cursul schimbărilor, stările și supușii s-au răscolat împotriva imperialilor, pentru că locțiitorul Basta îi oprima în parte prin dări, în parte din cauza religiei. În această vreme, voievodul călători la Praga, la împărat, foarte tulburat și mîhnit, după ce i s-a comunicat că soția și copii săi ar fi fost făcuți prizonieri de transilvăneni¹². În luna martie, anul 1601, sosi la Praga cu 35 de persoane; pentru că el era un general experimentat în războaie și o persoană de vază, a fost cinstit în mod măreț cu banchete și alte onoruri. În schimb, el se oferi să lupte pînă la capăt împotriva inamicului de moarte, spre binele creștinătății. După aceasta, i s-a promis că în scurtă vreme va fi trimis de la curte cu oameni și bani ca să potolească răscoala din Transilvania, cu condiția ca soția și copiii săi să fie trimiși ca ostateci la Praga. Pe aceștia transilvănenii¹³ îi puseseră între timp din nou în libertate, după ce au aflat acest bun aranjament de la Praga.

Dar aceste bune proiecte și tratamente au fost îndreptate în scurtă vreme spre pieirea voievodului. Între timp, Sigismund Báthory a năvălit cu o puternică armată, în care erau mulți transilvăneni, în țară, ca să ocupe Transilvania, împotriva împăratului. Voievodul împreună cu generalul Basta au trebuit să meargă împotriva lui Báthory, care avea o armată de 40 000 oameni, printre care 12 000 turci și tătari. Voievodul și Basta, care aveau numai 18 000 de oameni, în luna august 1601, într-o acțiune singeroasă au zdrobit complet armata lui Báthory¹⁴, alungînd-o din Transilvania, urmărind-o în timp ce fugea și cauzîndu-i pierderi de 10 000 de oameni. Au cucerit întreaga tabără, cu patruzeci de tunuri, 150 de însemne și steaguri, împreună cu altă pradă, din care i s-au prezentat împăratului la Praga 110 steaguri împreună cu arhiva lui Báthory.

După obținerea acestei victorii, au plecat ambii, generalul Basta și voievodul, la Cluj, pentru a lua alte măsuri, în special voievodul, care pînă atunci se dovedise viteaz, căutînd în același timp [...] modalitatea de a păstra în mîinile sale Transilvania. A fost acuzat la Curtea imperială că ar fi urmat tratative periculoase cu turcii, tătarii și polonii și ar fi exercitat și o mare tiranie împotriva poporului de rînd; în schimb, generalul l-ar fi rugat să se oprească de la acestea, la care voievodul a răspuns provocator că nici generalul Basta, nici împăratul nu mai sînt stăpîni peste el, deoarece acum el ar avea țara și puterea în mîna sa. Acest limbaj înfierbîntat și arogant a rupt gîtul voievodului. Basta, în 18 august, l-a chemat la consiliul de război, sub pretext de a discuta chestiuni importante; la care însă voievodul a refuzat să apară atunci, poate, observînd că s-au hotărît împotriva lui măsuri singeroase; după aceasta Basta a ordonat fără întîrziere ca două grupuri de germani și două de valoni să asasineze pe toți călăreții de la cortul voievodului, iar pe el să-l prindă viu.

Cînd au ajuns ei în fața voievodului și i-au arătat ordinul imperial, prin care era declarat prizonierul împăratului, și zicînd că ar trebui să se predea de bunăvoie, el își chemă locotenentul în ajutor, își apucă repede sabia care atîrna în cort și izbi spre căpitanul german; atunci, căpitanul valon s-a infuriat, străpungîndu-l cu o halebardă, iar căpitanul german i-a retezat capul. Așa a fost ucis voievodul în cortul său împreună cu încă un valah; corpul său a zăcut o zi întreagă neînmormîntat. Valonii au năvălit numaidecît în tabăra valahilor, au jefuit și au găsit în cortul voievodului scrisori, pe care Basta le-a citit în fața trupelor, pentru a se vedea din ele în cel fel a tratat nesincer cu împăratul, zicînd că pentru aceasta el a meritat ceea ce i s-a întîmplat.

Fie acum, cum o vrea, dar acest viteaz general în războaie n-a meritat o moarte atît de neașteptată și un sfîrșit atît de nefericit, ci, pentru marile sale servicii, ar fi trebuit să i se dea timp, spre a da socoteală, căci imperi-
alii îl aveau oricum în mîini și erau mai puternici decît oamenii lui. Acesta a fost sfîrșitul voievodului din Valahia, oțelit în războaie, și răsplată pentru serviciile sale.

* Sultanul.

¹ 19/29 martie 1599.

² Germanico Malaspina. V. n. 9, p. 68

³ 1599, la Șelimbăr.

⁴ Autorul preia cuvintele denigratoare rostite de Andrei Báthory la adresa lui Mihai Viteazul, în ajunul bătăliei de la Șelimbăr.

⁵ V. n. 14, p. 68 și p. 179-182.

⁶ În mai 1600; afirmația că locuitorii Moldovei au fost trecuți prin foc și sabie de trupele muntene este falsă, însuși autorul infirmînd-o, mai jos, cînd relatează că moldovenii l-au întîmpinat pe Mihai cu bucurie, din pricina fiscalității excesive și a regimului despotice impuse de Ieremia Movilă. V. și n. 19, p. 68.

⁷ V. n. 19, p. 68.

⁸ Gheorghe Basta.

⁹ La Mirăslău (8/18 septembrie 1600).

¹⁰ Mihai a fost atacat de armata polonă condusă de cancelarul Jan Zamoyski.

¹¹ Din Muntenia, Mihai a trecut în Transilvania și apoi în Ungaria, ajungînd la 2/12 ianuarie 1601 la Viena.

¹² V. n. 24, p. 69.

¹³ V. n. 6, p. 39.

¹⁴ La Guruslău (24 iulie/3 august 1601).

ABBREGE'
DE
L'HISTOIRE
DES TVRCS,

Contenant tout ce qui s'est passé de plus
remarquable sous le regne de vingt-
trois Empereurs.

*Recueilly tres-soigneusement par le Sieur DV
VERDIER, Historiographe de France.*

Enrichy en cette derniere Edition de leurs
Portraits, & de plusieurs remarques cu-
rieuses, reveu, corrigé & augmenté par I. P.

TOME TROISIEME

EXXV

A LYON,

Chez JEAN BRUYSET, rue
noire, aux bons Pelerains.

M. DC. LXXXI.

Avec Approbation & Permission.

GILBERT SAULNIER DU VERDIER

Din numeroasele opere istorice ale lui Gilbert Saulnier du Verdier, unul din cei mai fecunzi scriitori francezi, istoriograf al Franței, mort în 1686, menționăm : *Abbrégé de l'histoire d'Angleterre, d'Ecosse et d'Irlande* ; *Abbrégé de l'histoire d'Espagne continué jusques à l'an 1666* ; *Abbrégé chronologique de l'histoire romaine . . .* ; *Abbrégé de l'histoire des Turcs . . .*, care tratează despre istoria turcilor pînă în anul 1675 și în care se găsesc numeroase știri despre relațiile țărilor române cu Imperiul otoman.

Ediția folosită : *Abbrégé de l'histoire des Turcs, contenant tout ce qui s'est passé de plus remarquable sous le regne de vingt-trois Empereurs . . .*, vol. 3, Lyon, Jean Bruyset, 1681, p. 41-42 ; 73-74.

ABBRÉGÉ DE L'HISTOIRE DES TURCS, CONTENANT TOUT CE QUI S'EST PASSÉ DE PLUS REMARQUABLE SOUS LE REGNE DE VINGT-TROIS EMPEREURS

[...]. Ce ne fut pas seulement en Transsilvanie qu'il y eust des remuemens et des changemens [...]. Les Valaques ne pouvans souffrir les tyrannies de leur Vaivode, qu'on nommoit Alexandre, l'accuserent devant Amurat qui le fit mourir : les Ianissaires se revolterent, parce qu'on ne les avoit payez que de faux argent. Un Prince nommé Michel, descendu des anciens Vaivodes de Moldavie, mis en possession de cette Principauté de Valachie c'estoit un homme genereux, il en donna de tres belles marques : car s'estant proposé d'abord d'affranchir son pays de la tyrannie des Turcs, il fit alliance avec le Vaivode de Moldavie, & ces deux se mirent sous la protection du Prince de Transsilvanie, sous les apparences qu'il ne seroit point abandonné par l'Empereur ny par Roy de Pologne son oncle. Nous verrons les effets de cette confederation sous le regne de Mahomet ; achevons celui d'Amurat, dont il ne nous reste plus gueres à parler.

Il estoit encor dans le déplaisir de la revolte de ses Ianissaires, qui fut apaisée ; parce qu'il leur fit donner d'autre argent, quand il apprit l'alliance du Prince de Transsilvanie avec l'Empereur, & celle des Vaivodes de Moldaue & de Valachie avec ce Prince. C'estoit une affaire tres importante à la gloire de son Estat ; il en conceut aussi un regret si sensible & violent, qu'il le mit peu de jours apres au tombeau. Quelques-uns tien-

nent pourtant qu'il mourut d'une apoplexie, causée par un trop grand excès de boire. Quoy qu'il en soit il cessa de vivre l'an 595, le quarante septième de son âge, et le vingtième de son Empire, Clement VII tenant à Rome la Chaire du Prince des Apostres, Rodolphe l'Empire, et Henry IV le Sceptre de France, Mahomet son fils occupa le throsne apres luy.

[...]. Cependant il arriva d'estranges choses en Transsiluanie; Sigismond rompit l'alliance qu'il avoit faite avec l'Empereur, remit l'entier gouvernement de son Estat au Cardinal André Bartory, qui l'avoit tousiours traité d'ennemy : cet indigne Prelat fit une alliance secrette avec le Turc, s'empara de cette Province, gagna la bien veillance du Moldave, & ne se trouvant pas assez grand Seigneur, entreprit des dépouiller encor le Prince Michel de la Principauté de Valaquie. Mais ce brave Palatin ayant sçeu que cet ambitieux Cardinal & le Moldave armoient contre lui il mit tous ses amis aux champs, marcha contre ses ennemis, les défit, se rendit maistre d'Albe-Iule & pour le dire en peu de paroles, conquit toute la Transsiluanie sous le nom de l'Empereur Rodolphe.

REZUMAT AL ISTORIEI TURCILOR, CONȚINÎND TOT CEEAA CE S-A PETRECUT MAI DEOSEBIT SUB DOMNIA A DOUĂZECIȘTREI DE ÎMPĂRAȚI

[...]. Nici Valahia n-a fost scutită de frământări și schimbări ca și Transilvania [...].

Valahii, nemaiputînd suporta tirania voievodului lor Alexandru, l-au acuzat în fața lui Murad¹, care porunci să fie ucis. Se răsculară și ienicerii, deoarece fuseseră plătiți cu bani falși. Mihai, coborîtor din vechii voievozi ai Moldovei², înscăunat la domnia principatului Valahiei, era un om generos; el ne-a dat frumoase mărturii căci, propunîndu-și mai întîi să scape țara de jugul turcilor, a făcut o alianță cu voievodul Moldovei, și amîndoi și-au asigurat protecția principelui Transilvaniei gîndind că acesta nu va fi părăsit de împărat și nici de regele Poloniei, unchiul său. Vom vedea efectele acestei confederații, sub domnia lui Mehmed, dar să sfîrșim mai întîi cu Murad, despre care nu mai avem multe de spus.

Se mai găsea încă sub neplăcuta impresie a revoltei ienicerilor, care fusese aplanată prin plata altor bani, cînd îi parveni știrea despre alianța principelui transilvănean cu împăratul și despre aceea a voievozilor Moldovei și Valahiei cu acest principe. Era o grea lovitură dată faimei statului său. A fost afectat într-un mod atît de puternic, încît n-a putut suporta și a murit în cîteva zile. O altă versiune asupra morții lui afirmă că aceasta s-ar fi datorat apoplexiei provocată de excesul de băutură. Oricare ar fi adevărul, el a încetat din viață în anul 1595, în vîrstă de 47 de ani, în al douăzecilea an al domniei, pe vremea cînd Clement al VII-lea³ deținea la Roma scaunul de suveran pontif, Rudolf pe cel al imperiului și Henric al IV-lea sceptrul Franței; Mehmed, fiul său, ocupă tronul.

[...]. Între timp⁴, se petrecură schimbări deosebite în Transilvania. Sigismund rupse alianța făcută cu împăratul și predă întreaga guvernare a provinciei cardinalului Andrei Báthory, care-l tratase întotdeauna ca dușman. Acest prelat nedemn, încheie o alianță secretă cu turcii, ocupă această provincie, cîștigă bunăvoința voievodului Moldovei și, socotînd

că nu este destul de mare senior, încercă să-l deposeze pe Mihai de principatul Valahiei. Dar acest domn curajos, aflind că ambițiosul cardinal împreună cu voievodul Moldovei ⁵ uneltesc împotriva lui, își plasă toți prietenii în tabere, porni împotriva vrăjmașilor, îi înfrinse și se făcu stăpîn pe Alba Iulia și, pentru a spune în puține cuvinte, ocupă întreaga Transilvanie în numele împăratului Rudolf [...].

¹ Sultanul Murad al III-lea (1574–1595).

² V. n. 2, p. 102 și n. 5, p. 218.

³ Este vorba de pontificatul lui Clement al VIII-lea (1592–1605) și nu al lui Clement al VII-lea (1523–1534).

⁴ 1599.

⁵ Ieremia Movilă.

40 2/1

IDEA GENERALE
DEL REGNO
D'VNGHERIA,

Sua Descrittione, Costumi,
Regi, e Guerre;

Con i motini dell'ultima sollevatione,
Inuasion de' Turchi, Assedio,
e Liberatione

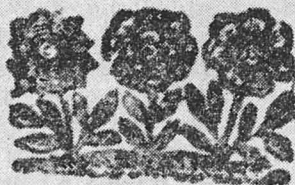
DI VIENNA,
E progressi dell' Armi
Cristiane.

Al Reuerendissimo Padre

D. PIETRO SAGREDO

Abate, e Presidente Generale
della Congreg. Casinense.

DA D. CASIMIRO FRESCHOT B.

IN VENETIA, M. DC. LXXXIV.

Per Lorenzo Marchesini

all' insegna della sapienza.

Con Licenza de' Superiori, e Privilegio.

CASIMIR FRESCHOT

Scriitor laborios, Casimir Freschot a tradus și publicat în Italia și în Olanda, între anii 1676—1716, 35 de lucrări, dintre care se menționează : *Memoires de la cour de Vienne* ; *Nouvelle relation de la ville et republique de Venise* ; *Etat ancien et moderne des duchés de Florence, Modene, Mantoue et Parme* ; *Histoire abrégée de la ville et de la province d'Utrecht* ; *Histoire du congres et de la paix d'Utrecht* ; *Idea generale del regno d'Ungheria*. În ultima lucrare, înainte de a se ocupa detaliat de domnia regelui Leopold I (1655—1687) și de asedierea Vienei de către turci, (1683), Freschot face o prezentare cronologică a tuturor regilor Ungariei, începînd cu Geza, tatăl lui Ștefan cel Sfînt.

Ediția folosită : *Idea generale del regno d'Ungheria, sua descrittione, costumi, regi, e guerre ; con i motivi dell'ultima sollevatione, invasione de'Turchi, assedio, e liberatione di Vienna, e progressi dell'armi Cristiane*, Veneția, Lorenzo Marchesini, 1684, p. 64—68.

IDEA GENERALE DEL REGNO D'UNGHERIA, SUA DESCRITTIONE, COSTUMI, REGI, E GUERRE ; CON I MOTIUI DELL'ULTIMA SOLLEVATIONE, INVASIONE DE'TURCHI, ASSEDIO, E LIBERATIONE DI VIENNA. E PROGRESSI DELL'ARMI CRISTIANE

[...]. Strinse lo stesso Rodolfo nuoua confederatione con Michel Principe de Valachi, rilasciando a nazionali tutti i pretesi priuilegi, e'l gius d'hereditaria successione, purché, come s'obligò il Vaiuoda, gli Stati della prouincia, si riconoscessero membri del Regno, e Vassalli di chi ne portaua lo Scettro ; ma nello stesso tempo, ò poco doppo insorse (1599) nouo tumulto, che mancò a far perder all'Imperator vn'altra prouincia, non men importante di quella che conquistaua. Hauea Sigismondo Battori di proprio moto, e per viuer vna vita più pacata, rinunciato al possesso della Transiluania, e tutto che hauesse mostrato per l'auanti come s'è narrato, vn'animo sempre bramoso della gloria militare, senza poter esserne dissuasò nè anco dallo stesso Imperator Rodolfo, gli rimise, e'l gouerno e'l possesso della prouincia, rinunciando mediante vn principato nella Stiria, che li fù consegnato, a tutte le ragioni, che egli vi poteua per la pattioni antecedenti pretendere. Come la rinuncia era stata vn'effetto d'inconsiderata leggierezza, così fù il pentimento vna risoluzione di riprouata instabilità. Si sottrasse Sigismondo con improvisa fuga dalla Stiria, e giunse nell'antico suo principato, oue i partiali suoi, e gl'amatori dellē nouità accogliendolo messero questa prouincia in scompiglio, accusando

gli vni la perfida deuotione de gli altri, e questi rimprouerando a i primi la vita di vn'insensata sofferenza del giogo straniero. Vegliaua e si risuegliò a questi rumori l'ambitione d'Andrea Battori Cardinale, zio di Sigismondo, il quale vccellando per sè il principato, si preualse ageuolmente della debolezza del nipote, e con efficaci persuasioni l'indusse a rinunciarlielo, come a Principe del suo sangue, con che se ne mise in possesso, e si dispose a conseruarlo contra le ragioni dell'Imperator Rodolfo, e le forze dell'Arciduca Massimiliano dato per Gouvernatore alla prouincia. Non potea Cesare dissimular quest'vsurpatione, onde comandato Giorgio Basta Generale delle sue Truppe di rimetter le piazze ribellate all'vbbidienza, questo con l'aiuto di Michele Vaiuoda de Valacchi, scacciò i presidij del Cardinale da tutte le Fortezze, e sforzollo a fuggirsene, come pensò di far nella Polonia, doue era già passato Sigismondo; ma mentre egli vi s'incammina, è sorpreso e ammazzato, el'allenza ch'egli haueua pratticato col Turco per conseruarsi, è vendicata con la infame sua morte. Stimò lo spossessato Sigismondo esser questa vn'occasione di riassumer il gouerno, s'accinse con alcune Truppe a rapirlo, come fece anco Stefano Battori suo nipote, ma dallo stesso Michel Vaiuoda di Valacchia fugati l'vn l'altro, viddero le loro speranze deluse, e la Prouincia tutta pacatamente ridotta all'obbedienza del suo legitimo Sourano.

[...]. Il Vaiuoda Michele sin allora vincitore, quando difese le ragioni dell'Imperatore, inuogliato dalle conquiste fatte a nome d'altro, non poté trattener il desiderio, che cominciò ad agitarlo di renderselo proprie, ò almen rilasciate in vita alla sua fede e amministratione. Hauea di già Rodolfo appagato il merito de suoi seruigi, col conceder al di lui figlio il Principato de Moldaui, non giudicò politico partito di lasciar formar questa triplice fune che difficilmente portrebbe rompersi doppo l'vnione delle tre Prouincie in vn solo capo; però comandolli di rinunciar il gouerno della Transiluania, e ritirarsi ne proprij Stati suoi della Valacchia. Differiua Michele l'vbbidienza, ciò che diede occasione al Basta General dell'Imperatore di consigliargliela con mezzi piu efficaci, che furono la forza aperta, e così potente, che accortosi ancora Michele del genio de'Transiluaniani alieni dalla sua seuerità, prese il partito dell'humiltà, e d'andar egli stesso a piedi dell'Imperatore supplicar la sua Clemenza. I Turchi, che sin che durarono queste alterationi nell'Vngheria, sperando di cauarne vantaggi senza esporsi al rischio della guerra, non haueuano adoperato altre armi, che gl'inuiti al Vaiuoda per tirarlo al loro partito, vedendo quietato tutto il Regno all'obbedienza di Rodolfo, s'accinsero a nuoua impresa, e sotto la condotta d'Ibraim Visir cominciarono l'importante assedio di Canissa (1601).

PRIVIRE GENERALĂ ASUPRA REGATULUI
UNGARIEI, DESCRIEREA SA, MORAVURI, REGI ȘI
RĂZBOAIE; CU MOTIVELE ULTIMEI REVOLTE,
INVAZIA TURCILOR, ASEDIUȘI ȘI ELIBERAREA
VIENEI ȘI SUCESELE ARMATELOR CREȘTINE

[...]. Același Rudolf leagă o nouă alianță¹ cu Mihai, principe al valahilor, cedind conaționalilor săi toate privilegiile pretinse și dreptul de succesiune ereditară, cu condiția, așa cum se obligă voievodul, ca statele provinciei să se recunoască membre ale regatului și vasale ale

celui care îi purta sceptrul; dar în același timp sau puțin după aceea se produse (1599) o nouă revoltă care fu cît pe aci să-l facă pe împărat să piardă o altă provincie, nu mai puțin importantă decît aceea pe care o cucerise. Sigismund Báthory, din proprie inițiativă și pentru a duce o viață mai liniștită, renunță la stăpînirea Transilvaniei și la tot ce, așa cum am povestit mai înainte, arătase un suflet ca al lui, mereu avid de glorie militară; nu putuse fi decis să nu facă acest lucru, nici măcar de împăratul Rudolf, căruia îi remise și guvernarea și posesiunea provinciei, renunțînd la toate drepturile, pe care le-ar fi putut pretinde, prin convențiile anterioare, în schimbul unui principat în Stiria², care îi fu incredințat. Cum renunțarea fusese rodul unei nesocotite ușurințe, tot astfel și părerea de rău fu o hotărîre de reprobabilă nestatornicie. Părăsi Stiria printr-o fugă neașteptată și sosi în fostul său principat unde partizanii săi, ca și amatorii de schimbări, primindu-l, introduseră dezordinea în această provincie, unii acuzînd perfidul devotament al altora, iar aceștia reproșînd primilor lașitatea unei smintite suportări a jugului străin. Această vîlvă trezi ambiția, care sta la pîndă, a cardinalului Andrei Báthory, unchiul lui Sigismund³, care căutînd să pună mîna pe principat, pentru sine, se prevală prompt de slăbiciunea nepotului și prin persuasiunii eficace îl îndemnă să renunțe, ca principe de același sînge cu el ce se afla, și luă principatul în posesie și se pregăti să-l păstreze împotriva drepturilor împăratului Rudolf și a forțelor arhiducelui Maximilian, numit guvernator al provinciei. Împăratul nu putea să-și ascundă sentimentele, pe care i le provocase această uzurpare, și de aceea îi ordonă lui Gheorghe Basta, generalul trupelor sale, să readucă la ascultare fortărețele răzvrătite; acesta cu ajutorul lui Mihai⁴, voievod al valahilor, alungă garnizoanele cardinalului din toate fortărețele și îl constrînse să fugă probabil în Polonia, unde trecuse deja Sigismund; dar, în timp ce se îndrepta într-acolo, este surprins și omorît și, astfel, alianța pe care el o încheiase cu sultanul, pentru a se menține, a fost răzbunată cu moartea sa infamă. Deposedatul Sigismund socoti că aceasta ar fi o ocazie de a-și relua stăpînirea și se pregăti cu trupe să pună mîna pe ea, cum făcuse și Ștefan Báthory, nepotul său, însă alungați și unul și celălalt de același Mihai, voievod al Valahiei, își văzură speranțele zădărnice și întreaga provincie redusă, în mod pașnic, la ascultare față de suveranul ei legitim.

[...]. Voievodul Mihai, pînă atunci învingător, cînd apăra drepturile împăratului, rîvnind la cuceririle făcute în numele altuia, nu-și putea stăpîni dorința, care începuse să-l tulbure, de a și le însuși sau cel puțin de a fi incredințate pe viață administrării sale. Rudolf răsplătise deja meritul serviciilor sale, incredințîndu-i fiului său principatul Moldovei, și el considera că nu este o hotărîre politică să lase să se formeze această întreită funie, care cu greu ar fi putut fi ruptă, după unirea celor trei provincii într-o singură ființă. De aceea, îi ordonă să renunțe la cîrmuirea Transilvaniei și să se retragă în propriile sale state din Valahia. Mihai nu se grăbi să-i dea ascultare, fapt care îi dădu ocazia lui Basta, general al imperiului, să-l îndemne la aceasta prin mijloace mai eficace, folosind forța pe față și cu atita putere, încît Mihai, dîndu-și încă o dată seama.

de spiritul transilvănenilor ⁵ potrivnici severității sale, alese umilința de a merge el însuși la picioarele împăratului implorându-i clemența. Turcii, care atîta timp cît durară aceste tulburări în Ungaria, sperînd să tragă foloase, fără să se expună riscului unui război, nu adoptaseră alte arme decît propunerile făcute voievodului, pentru a-l atrage de partea lor, văzînd regatul liniștit, sub ascultarea lui Rudolf, se pregătiră de o nouă expediție sub conducerea vizirului Ibrahim [...].

¹ Tratatul din 30 mai/9 iunie 1598. V. n. 2, p. 469.

² V. n. 3, p. 345 și n. 1, p. 353.

³ Andrei Báthory era văr cu Sigismund.

⁴ Mihai Viteazul a învins singur la Șelimbăr armata cardinalului, fără cooperarea cu trupele imperiale de sub comanda lui Gheorghe Basta.

⁵ V. n. 6, p. 39.

Hungarische/Eibenbürgische/Moldau: Wallach:
Türk: Tartar: Persian: und Venetianische

CHRONICA,

Oder

Außführlich/ Warhafftige

Beschreibung / des König-
reichs Hungarn/Eibenbürgen/Moldau/Wallachen/
Bulgarien und anderer angränckenden Landschafftten / sambt den
vornehmsten Stätten/ Befestungen und wunderbaren Wassern:

Wie auch

Einie Historische Beschreibung von der Hungarn Herkommen / al-
ler Heidnischen und Christlichen Königen / auch aller denckwürdiger Geschichten / so sich bis
auff die jetzt regierende Keyf. und Kön. Maj. Leopoldum I. und bis auff den Monarchen
dieses 1664. Jahrs zugeträgen / in sechs Theilen/ mit einer vollkommenen Land-
Charten und vielen Kupffern gezieret/ sampt einem ordentlichen

Register.

Desgleichen auch eine

Eigendliche Beschreibung von des Türkischen

Reichs Auffnehmen/ dessen Stifter/ dem Mahomet/ und ersten Türk. und Tar-
tarischen Königen / von der Türcken Re: tation/ und Succession aller Türkischen Kaiser / bis auff den
jetzt regierenden Sultan Achmet II. von dero Kriegs: Händeln mit den Hungarn/ Eibenbürgern/ Mol-
dauern/ Wallachen/ Griechen/ Tartarn/ Persianern und Venetianern/ auch von den rühmlichen Heiden-
Thaten des streichbaren Castriot oder Scanderbegs; Sowol auch von des Türkischen Reichs Beschaf-
fenheit/ Grängen/ Einkommen/ Reichthum des Türkischen Kaisers Hofhaltung/ Hof- und Kriegs- Be-
denken/ und von der Türcken gemeinem Leben und Wandel/ samt einem Bedencken wegen des Türkarn-
Kriegs/ und etlichen Weissagungen von des Türkischen Reichs Vmtergang; in fünf Theilen/
gleichfalls mit vielen Kupfern gezieret/ samt einem zwenschaffen Register.

Auf vielen bewehrten Scribenten zusammen getragen und hervor gegeben durch

JOHANNEM GRADELEHNUM.

Frankfurt am Mayn/ in Verlegung Wilhelmi Serlins/ Im Jahr 1665

JOHANN GRADELEHNUS

Johann Gradelehnus, istoric german din secolele XVI și XVII, a rămas în istoria posterității cu volumul *Hungarische, Siebenbürgische, Moldau-, Wallach-, Türk-, Tartar-, Persian- und Venetianische Chronica*. Lucrarea, împărțită în șase părți, cuprinde istoria conducătorilor Ungariei, Transilvaniei și a regiunilor învecinate, de la primul duce ungar, Keva, până în anul 1664.

Ediția folosită : *Hungarische, Sibenbürgische, Moldau-, Wallach-, Türk-, Tartar-, Persian- und Venetianische Chronica* . . . , Frankfurt am Main, Wilhelm Serlin, 1665, p. 282—285 ; 298—300 ; 312—316.

HUNGARISCHE, SIBENBÜRGISCHE, MOLDAU-
WALLACH-TÜRCK-TARTAR-PERSIAN- UND
VENETIANISCHE CHRONICA ODER
AUSSFÜHRLICH WARHAFFTIGE BESCHREIBUNG
DES KÖNIGREICHIS HUNGARN, SIBENBÜRGEN,
MOLDAU, WALLACHEY, BULGARIEN UND ANDERER
ANGRÄNTZENDEN LANDSCHAFFTEN, SAMBT DEN
VORNEMBSTEN STÄTTEN, VESTUNGEN UND
WUNDERBAREN WASSERN ; WIE AUCH EINE
HISTORISCHE BESCHREIBUNG VON DER HUNGARN
HERKOMMEN, ALLER HEIDNISCHEN UND CHRIST-
LICHEN KÖNIGEN, AUCH ALLER DENCKWÜRDIGER
GESCHICHTEN, SO SICH BISS AUFF DIE JETZT
REGIERENDE KEYS. UND KÖN. MAJ. LEOPOLDUM I.
UND BISS AUFF DEN MONAT SEPTEMB. DIESES 1664.
JAHRZ ZUGETRAGEN, IN SECHS THEILEN, MIT
EINER VOLLKOMMENEN LAND-CHARTEN UND
VIELEN KUPFFERN GEZIERET, SAMPT EINEM
ORDENTLICHEN REGISTER

Vierter Theil

Anno 1599

Nachdem nun der neue Fürst in Sibenbürgen Andreas Batthory gesehen wie der Keyserl. General Herr Georg Basta allbereit viel Volcks versammlete, zu welchem der Weywod in der Wallachey mit seinem Volck auch stossen solte, ihne mit Gewalt auss Sibenbürgen zuvertreiben und das Land im Namen der Keys. May. einzunehmen, als hat gedachter

Andreas Batthory seinen Abgesanden Herrn Cornis Caspar an Herrn Basta abgefertiget mit dem Befelch er möchte gerne sehen, dass sich Ihre Keyserl. Mayest. recht erklären ob Sie Freund oder Feind seyn oder ob Sie ihn unter seine Protection und Schutz nehmen wolten oder nicht.

Massen der Sultan ihm allbereit durch einen Ziauschen der anitzo noch bey ihm wäre, seinen Schutz angeboten. Doch wolte er lieber bey der Christenheit halten und gegen die Röm. K.M. sich als einen getreuen Freund erzeigen. Lebe derowegen der guten Hoffnung, Sie werde ihn in ihre Protection auch nehmen. Weiln ferner sein Herr Vetter Sigismund Bathory durch öffentliche Ehescheidung sich von seiner Gemahlin dem Fräulein auss Oesterreich trennen lassen; er aber nicht geringes Belieben zu derselbigen trage, als wolte er gebeten haben dieselbige ihm zu einer Gemahlin zu überlassen.

Hierauff hat ihm Georg Basta nit also bald wieder geantwortet, sondern solches zuvor an die Röm. Keys. May. gelangen lassen, von Deroselben weitem Bescheid zu erwarten.

Als aber ihrer Röm. K. May., keine Resolution hierauff erfolgt, hat sich der Cardinal mit den Türcken in einen Bund zu treten unterstanden. Dieses gefiel dem Weywod in der Wallachey an den Batthoriis gar nicht, dass sie nemlich so ungetreu mit dem Keyser Rudolpho umgangen, welchem er derohalben treu und gehorsam zu seyn versprochen und den Cardinal wieder zu dess Keyzers Gehorsam zu bringen zugesagt.

Indessen ist der neue Fürst mit Hülff der Türcken und Moldauer dem Wallachen ins Land gefallen, dess Vorhabens gedachten Weywod auss seinem Land zu vertreiben oder ihn gar niederzuhauen.

Damit aber gedachter Michael Weywoda diesen dess Cardinals bösen Practicken fürkomme, hat er bey 30 000. Mann zusammen gebracht mit denselbigen den 18. Octobris in der Wallachey aufgebrochen nach Cronstatt, dahin er den 19. dito wol ankommen, dieselbige mit Gewalt eingenommen und als einen fürnehmen Pass gegen Polen, damit dieselbigen dem Cardinal so leichtlich nicht Beystand thun könnten, der Notturfft nach gesetzt; allda 7. gantzer Tag still gelegen, die Zäckler mit Verheissung Röm. Kays. Mayest. Gnadhund Erhaltung ihrer Freyheiten auff seine Seiten und unter seinen Gehorsam gebracht, hernach mit seiner gantzen Macht neben den Zäcklern und Sachsen sampt 18. Stück grob und klein Geschütz auff Hermanstatt zugezogen.

Eben in solchen Fortzug ist ein Päpstlicher Abgesandter sampt noch zweyen als Gogari Membars und Beckel Moyses als Abgesandte, ihm Weywoda entgegen kommen und angezeigt wie sie von Ihrer Käyserlichen Mayestät einen ernstlichen Befelch hätten, dass er Michael Weywoda sich zu Ruhe begeben und auss dem Land Sibenbürgen ziehen solte. Als aber der Weywoda die Sendbrieff oder den Befelch, so sie von Ihrer Röm. Kays. Mayest. empfangen, begehrte zu sehen, haben sie ihn berichtet wie dass solche Brieff der Cardinal Bathori bey sich hätte. Und nachdem Weywoda ihnen geantwortet, dass er von Ihrer Kayserl. Mayest. viel einen andern Befelch empfangen, welchem er auch nachkommen wolte, hat der Nuncius Apostolicus auffs allerhöchste umb Gottes willen gebetten, er solle noch denselbigen Tag mit seinem Kriegsvolck, ob vielleicht der Cardinal entzwischen sich eines Bessern besinnen und die Sach zu einem gewünschten End kommen möchte, still halten. Da aber gedachter Nuncius Apostolicus auff sein Begehren nichts erhalten mögen, hat er sich unverrichter Sachen noch desselbigen Tages zum Cardinal begeben und dess fol-

genden Tages zu Michael Weywoda (als er fortgeruckt und in seinem Fortzug) abermals Morgens frühe kommen, welchen er gefänglich annehmen und seinem Sohn denselben in Gewarsam zuhalten befehlen lassen und mit seiner gantzen Macht gegen dem Cardinal, der ungefehr ein Viertel Meilwegs von ihme zu Feld gelegen, zuzogen. Ehe aber die beyde Heer auff einander getroffen hat vielgedachter Weywoda ihme Cardinal, dass er Christenblut zuvergiessen nicht kommen sey, anzeigen lassen, sondern dass solches vielmehr ihme Cardinal und seinen Unterthanen zum besten beschehe und ihme von wegen der Röm. Keyserl. Mayest. Befelch nicht allein das Jurament, wie vor der Zeit sein Vetter Sigismundus gethan, auflegen, sondern auch von dem ganzen Land in der Gute abzutreten und ihme an statt Röm. Kays. May. einzuräumen vermahnen solle, weil er ungezwungen der gantzen Christenheit zum Verderbnuss mit den unglaublichen Türcken in Verbündnuss sich eingelassen.

Da nun der Cardinal sich dessen gewegert, auch mit den fürnehmsten seines Anhangs sich entschlossen mit dem Michael Weywoda als einem Viehhirten und unerfahrenen dess Kriegs eine Schlacht zuthun, hat sich oftgedachter Weywoda alsbald resolvirt ihne mit Gewalt zum Gehorsam zu bringen, jedoch mit der Protestation, dass er an dem Blut so vergossen werden möchte, gar nicht, sondern er Cardinal dessen ein Ursach wäre. Darauff also seine Schlachtordnung gemacht. Und nachdem er den Namen Jesu dreymal sampt seinem gantzen Heer angeruffen, auch im gantzen Läger dass aller derjenigen, so auff dess Cardinals Seiten sich gutwillig ergeben und zu huldigen begehren, verschont und gesichert werden solte, aussruffen lassen, hat er den Cardinal, so in die 25 000 wehrhafter Mann starck gewesen, mit behertztem Muth geschlagen und in die Flucht gebracht. Welches ist geschehen bey der Hermanstatt den 28. Octobris am Tag S. Simonis und Judä und hat gewehret von Morgens frühe umb 9 Uhr an biss umb 2. Uhr Nachmittag, das ist 5 Stund lang, also dass der Cardinal biss auff's Haupt ist erlegt worden. Auff der Wahlstatt sind in 2027. Sibenbürgische tode Körper gezehlet und bey 1 000 verwundte gefangen worden, darunter der Cornis Caspar einer, der ander Bewardi Georg, welchen er Weywoda stracks niderhauen lassen, da hergegen auff dess Weywoda Seiten nicht über 200 todt blieben. Nach solcher gehaltener Schlacht seyn die Wallachen in das Sibenbürgische Läger gefallen und darinnen 45. Stuck Geschütz, auch viel Güter an Gelt, Kleydern, Pferden und Zelten bekommen.

Darnach ist mehrgedachter Weywoda mit seinen Wallachen auff Weissenburg zugezogen, welchem die Sponschafft und Innwohner der Statt gar herrlich auff ein gantze Meilwegs entgegen kommen, ihne mit grosser Reverentz empfangen und gen Weissenburg begleitet, allda wie in allen Stätten zu sonderm Siegzeichen viel Freudenschüss gethan worden.

Es hat auch der Michael Weywoda nach erhaltener Victori und Sieg, dem Cardinal Bathori so auss dem Feld geflohen, eylend 12 000. Mann auff alle Strassen und Weg hinnach geschickt der Hoffnung ihne zufangen und gen Weissenburg zubringen.

Unterdessen ist Bathori Istuan, dess Cardinals Vetter, auff Clausenburg zukommen, viel köstliche Sachen mit sich gebracht und auff Hust, allda mehr Hülff und Volck zu erlangen und dem Weywoda wegen seines Vettern Widerstand zuthun sich begeben, welches ihm aber misslungen. Dann der König auss Polen, darauff er sich zum Theil verliesse, in seinem gantzen Königreich aussruffen lassen, dass sich keiner in Kriegsdiensten

wider die Röm. Keys. Mayest. sollte gebrauchen lassen, darbey ermeldter Bathori Istuan merken und abnehmen können, dass er sich keiner Hülffe bey ihm zugetrösten hätte.

Nach diesem, als öftermals gedachter Michael Weywoda den 1. Novembris die Statt Clausenburg auffgefordert, haben sie sich alsbalden ihm willig ergeben und sein Obersten Baan Mihaltscha genannt mit 1 000. Mann eingelassen. Von dannen er ferner 300. Mann fortgeschickt, denen die gantze Landschafft ausserhalb Hust und Vivar sich ergeben hat. Seyn auch zu solchem Wallachischen Kriegsvolk eine grosse Anzahl Türcken und Tartarn gefallen, welche alle hernach sich zu dem Christenthum begeben und mit ihnen sampt Weib und Kind in die Wallachey ankommen.

Demnach solches der Gross-Türk vernommen, dass der Wallachische Weywod mit solchem Gewalt in Sibenbürgen ein Riss gethan, hat er ihm ein Botschafft mit 60. Personen, dass sie mit ihm ein Frieden tractirn und dess Gross-Türcken Fahnen überantworten solten zugeschickt, welche gemelter Weywod alle gefänglichen, der Meynung sie Ihrer Röm. Mayest. zu überschicken, angenommen.

Da nun vielgedachter Michael Weywoda die Statt Clausenburg einbekommen, hat er gar viel fürtreffliche rebellische Herrn auss Sibenbürgen und unter denen auch seinen eygenen Leutenampt, der ihm aus Anstiftung Ibrahim Bassa zu tödten vermeynet, niederhauen lassen[...].

Den 2. Novembris ist Herr Georg Basta neben Herrn Zaigkel, Niari Paul und Herrn David Ungnad mit ihrem Volk dem Weywoda zu Hülff auff Wardein zugezogen und hat ein grosse Summa Gelds, so ihre Röm. Keys. May. nach Caschau verschickt, alda das Kriegsvolk damit zu bezahlen, mit sich gebracht.

Nicht lang hernach sind etlich tausend Mann auff Hust geschickt, denselben Ort (der den Poln, Ungern und Sibenbürgen ein wolgelegner Pass war) aufzufordern, welches beschehen, obwol aber der Cardinal 19. Fähnlein Soldaten hinein gelegt und ihnen ernstlich befohlen solche Vestung biss auff den letzten Mann zuerhalten, haben doch die in der Vestung; als sie solche Macht vernommen, alsbalden umb Gnad gebeten und einhellig in die Aufgebung verwilligt.

Da nun die Wallonen hinein kommen, haben sie nicht allein dess Bathori Schatz, sondern auch gar vieler fürnehmer Herren beste Sachen, so sie dahin geflöhet, welches ohngefährlich auff zehen Million werth gerechnet worden, in ihre Hand bekommen. Zuvor aber hatte sich Bathori Istuan dess Cardinals Vetter mit der Flucht salvirt und sich nach Somblio begeben, der ist hernach von dem Herrn Georg Basta daselbst gefangen worden, welcher alsbalden gebeten, dass er sampt seinem Weib und Kindern bey ihrer Röm. Keys. May. in Gnaden wiedrumb möchte aufgenommen werden, deme aber von Herrn Georg Basta an statt ihrer Keys. May. mit solcher Condition ist Gnad zugesagt, wofern er zuvor verschaffe dass Vivar so das stärckste Ort in Sibenbürgen war, darinnen 2 000. Soldaten mit vielem grossen Geschütz lagen, ohne alle Verletzung der Röm. May. eingeräumt würde, welchem er alsbald Folg gethan und ins Werck gesetzt hat.

Nach erhaltener Victori hat der Weywoda einen theil seines Kriegsvolcks den Türcken und Tartarn fürzuwarten in die Wallachey gesandt, darbey befelch gethan, dass sie Fleiss sollen fürwenden, damit sie ihnen die gefangenen Christen und den abgenommenen Raub widerumb köndten abjagen. Entzwischen hat er Lippa und andere umliegende Vestungen mit mehrerm Kriegsvolk besetzt und vor dess Feindes Einfall gesterckt.

Demnach nun die gantze Landschafft Sibenbürgen durch Göttliche Hülff in der Röm. Kayserl. Majest. Gewalt gebracht, haben die Unterthanen in der gantzen Gegend herumb dem Michael Weywoda in Namen der Röm. Keys. Majestätt das Jurament gethan, dargegen er sich widerumben gegen ihnen mit Eydespflicht verbinden müssen, dass er anderer Gestalt nicht, dann als ihr Majest. Statthalter und ihr Ma. Erbherr der Landschafft Sibenbürgen seyn, und sie bey ihren Privilegien und Freyheiten allerdings wie von Alter her ungeschwecht schützen und handhabenwölle, zugesagt und versprochen.

Den 9. Novemb. haben die Wallachen den flüchtigen Cardinal Andream sampt siben, die mit ihm in der Flucht gewesen, im Gebürg angetroffen, alsbald nidergehauen und dess Cardinals Kopff auff einer Lantzen dem Michael Weywoda nach Sibenbürgischen Weissenburg gebracht, welcher den ernstlichen Befehl gethan, den todten Körper herbey zu bringen, wie hernach beschehen.

Darauff ist diese Wallachische Botschaft mit 20. Personen, so ermelter Weywod zu ihr Röm. Keys. Majest. abgefertiget, zu der Fürstl. Durchl. Ertzhertzog Matthias zu Wien, so ihm den erlangten Sieg mit Sibenbürgen ankündiget, glücklichen ankommen, darauff ihr Durchl. alsbald sich zur Kirchen mit den Gesandten verfüget, das Te Deum Laudamus singen und für solchen erlangten Sieg Gott Dancksagen lassen. Ferners nach volbrachten Gottesdienst, die Geschütz auff den Pasteyen zu sondern Siegzeichen losszubrennen verordnet worden, hernach haben ihre Fürstl. D. den Gesandten mit einer Gulden Ketten und seinen Mitt consorten ein vergultes Trinckgeschirr verehren lassen, die alsbald ihren Abschied von ihr Durchl. genommen und fürter auff Pülsen und von dannen auff Prag zu der Röm. Keys. Majest., solchen freudenreichen Sieg ebner Gestalt glaubwürdig fürzutragen, verrucket seyn.

Nach diesem sind die Keys. Commissarien, so von Ihrer May. in Sibenbürgen zum Michael Waywod abgesandt, zu Sibenbürgisch Weissenburg angelanget; denen gedachter Waiwod grosse Ehr angethan und ihnen dess Cardinals Batthory Haupt, so er hiebevors balsamiren und verwahren lassen, gezeigt, welches einer von den Kays. Gesandten alsbald abconterfeyen lassen, damit er dasselbe ihrer Kay. Maj. fürweisen könnte. Hierauff sind sie nach Clausenburg, allda ein Landtag aussgeschrieben gewesen, verreisset.

Unterdessen wolte dem Michael Waywod dess Herrn Basta Vornehmen, in dem derselb überall in die eroberte Oerter Teutsche Besatzung legen wollen, nicht allerdings wolgefallen; wie er dann desswegen an ihn geschrieben; doch ist die Sach wider durch Herrn Doctor Petzen vermittelt worden.

Des Cardinals Andreae Batthory todter Leichnam ist indessen zu Sibenbürgisch Weissenburg ankommen, welchen er fleissig besichtigen lassen und befunden, dass ihm sein kleiner Finger, daran er einen köstlichen Demant-Ring gehäbt, abgeschnitten gewesen. Worauf er ihn daselbst zur Erden bestatten lassen. Sigismundus Battory aber hat sich über seines Vettern jämmerlichen Todt nicht wenig bekümmert und derowegen alsobald mit 12. seiner besten Pferden, Kleinodien und Wägen nach Poln zum Gross-Cantzler, allda Hülff wider den Waywod zu suchen, sich begeben wollen. Es ist aber dazumaln ein Feuer ausskommen, dadurch zween seiner Wägen sampt etlichen Rossen und andern Sachen verbrunnen und verzehrt worden. Dieses seyend also die Siebenbürgische Geschichten, so sich in diesem Jahr zugetragen [...].

Nachdem nun Michael Waywod auss der Wallachey das Fürstenthumb Sibenbürgen mehrern Theils bezwungen, hat er den 13. Jan. an die Röm. Kay. May. eine Bottschaft, welche dess entleibten Cardinals Batthory Insigel, Schwerd, Pusican, 4. Hauptfahnen und sein Leib-Ross mitgebracht, abgefertiget, durch selbige Bottschafft hat der Waywod anbringen und werben lassen : erstlich, dass er als ein Verwalter in Sibenbürgen selbige Landschafft regieren und vor dess Feindes Einfall beschützen wolte. Darnach, wie er sich wegen der Statt Clausenburg verhalten. Und zum dritten, wie er mit denen fürnehmsten Herren in Sibenbürgen, so umb Gnad bitten, und handeln solle. Welche Bottschafft ihre Kay. May. mit gutem Bescheid und herrlichen Geschencken verehren und abfertigen lassen.

Es ist auch umb diese Zeit ein Türcksischer Gesandter zu Cronstatt in Sibenbürgen zum Wallachischen Waywod ankommen, mit vielen Geschencken und grossen Verheissungen von dem Türkischen Kayser, dass er dem Hauss Oesterreich absagen und sich zu ihm halten soll. Aber gedachter Waywod hat sich ausdrücklich erklärt, dass er bey dem Röm. Kayser beständig bleiben wolle. Weiln ihm aber die Landschafft Siebenbürgen immer besser gefallen, hater an die Commissarien begehren dorffen, dass ihre Kay. May. ihme und seinem Sohn Sibenbürgen erblich verschreiben und darzu Grosswardein, Hust, Nagybania und andere Gräntzstätte in Ober Hungarn, so vormahls zu Sibenbürgen gehört, übergeben wolle ; was er noch erobern würde, solte ihm und seinem Sohn verbleiben. Vors ander, dass er auch alle Güter und Dignitäten, die vorhin Sigismundus Bathory gehabt, erlangen möchte, auch dass Ihre May. ihme mit Hülff erscheinen solte, davon er selbst Volck werben möchte. Drittens, so er gefangen würde, solten die Christliche Potentaten ihn wider ledig machen. Im Fall er aus Sibenbürgen und Wallachey solte vertrieben werden solte der Kayser ihme Jährlich 100 000. Tahler zur Unterhaltung in Ober-Hungarn geben. Wofern er nun seiner Bitte könnte gewehret werden, war er dess Erbietens noch diss Jahr mit seinem Volck so viel ausszurichten als zuvor in 100. Jahren nicht geschehen. Unterdessen aber kunte sich der Weywod mit dem Kay. General Herrn Georg Basta nicht recht vereinigen und vertragen, weiln er ihne Waywoden bey dem Kayser angeben, als wolte er dem Türcken das Fürstenthumb Sibenbürgen übergeben. Wesswegen er auch an den Kayser begehret, er solte den Basta abschaffen und einen andern an seine Stelle verordnen.

Bald nach diesen verloffnen Händeln fielen die Tartarn die Sibenbürgische Gräntzen an und theten mit Brennen und Plündern grossen Schaden. Inzwischen kam auch gewisse Kundschafft ein, dass Sigismund Batthory mit Hülff der Türcken, Tartarn, Moldauer und Polen in Sibenbürgen einzufallen vorhabens sey, hat der Waywod sich zu einem Feldzug gerüst gemacht, wozu sich dann alles Volck willig anerboden. Massen auch ein fürnehmer Freybeuter Boa Novack mit 4 000. Heyducken zu ihm gestossen. Nachdem er nun ein grosses Heer zusammen gebracht, ist er im Anfang des Monats May über die 50 000 starck nemlich 38 000 Schützen, 3 000 Cossacken, 4 000 Raitzische Pferde, 4 000 Zäckler und 4 000 Freybeuter in grosser Eyl über das grosse und enge Gebürg gezogen und in der Moldau glücklich ankommen ; Aber auff der Reiss hat sein Volck so grossen Mangel an Proviant gehabt, dass derselben etliche vor Hunger die Blätter von den Bäumen essen müssen. Als nun Sigismund Batthory und der Waywod in der Moldau dem grossen Heer dess Wallachen nicht bestand genug waren, wichen sie zuruck in Polen, sich daselbst mit

mehr Volck zu verstärken. Unterdessen hat Michael Weywod den grössern Theil in der Moldau eingenommen; so hat er ihm auch dess Moldauischen Waywod Jeremia Unterthanen anhängig gemacht, weils sie von demselben mit allzu grossen Auflagen sind beschwert worden. Was nun erobert worden, das musste alsobald der Röm. Kay. May. und seinem Sohn huldigen.

Als sich nun indessen Sigismund Báthory und gedachter Jeremias Waywod auss der Moldau mit Volck verstercket und mit 30 000. Mann aufgebrochen, ist ihm der Wallachische Waywod an dem Fluss Nester bey dem Schloss Orthuni mit seinem Heer entgegen gezogen und mit denselben ein Treffen gethan, der Feind hielte sich lange Zeit sehr mannlich, doch ist er endlich von den Wallachen in die Flucht geschlagen worden und hat also wiewol einen blutigen, doch gleichwol auch rühmlichen Sieg davon gebracht. Der Feinde sind 8 000, der Wallachen aber 2 000 geblieben. Sigismundus Bathory und der Moldauische Waywod haben sich kaum mit der Flucht salvirt und widerumb an die Polnische Gräntzen begeben.

Nach dieser erhaltenen Victorie brachte der Wallach alle übrige Orth in der Moldau unter seine Gewalt und setzte seinen Sohn jedoch mit Bewilligung des Röm. Kayzers über selbige Landschaft. Unterdessen hätten Sigismund Bathory und der verjagte Waywod auss der Moldau sich gern an den Wallachen widerumb rächen mögen, wie ihnen dann der Gross-Cantzler in Polen mit Kriegs-Volck behülflich war; aber sie kunten doch nichts damit aussrichten.

Als nun Michael Waywod mit einem Theil seines Kriegsvolcks, das übrig hat er bey seinem Sohn in der Moldau gelassen, widerumb in Sibenbürgen ankommen, hat er dem Kayserl. Feld-Obristen Herrn Georg Basta mit etwas hochmütigen Worten zu entbieten lassen, dass er sich mit seinem Kriegsvolck in guter Bereitschaft halten sollte, damit, wann er seyner zu Beschützung dess Landes bedörfftig, er ihn alsbald zur Hand und an der Seiten haben möchte. So liess er sich auch gegen dem Kayserl. Commissario Herrn Doctor Petzen persönlich und gegen den Ertzhertzog Mathias durch seine Abgesandten vernehmen und anerbieten: wann die Röm. Key. Mays. dero Herrn Brüder einen zum Gubernator in Sibenbürgen und Moldau verordnen wolte, sey er willig denselben alsobald das Land zu übergeben und darauss zu weichen. Widrigen Falls aber, sey er der zuversichtlichen Hoffnung, dass er, als welcher mit Darsetzung Leibs und Lebens das Land erhalten, der nächste seyn würde. Hergegen wolle er sich gegen die Keys. Maj. und der gantzen Christenheit getreu und aufrichtig erzeigen und der Türcken Feind seyn und bleiben. Aber der Keyser wolte ihm nicht allerdings trauen.

Indem aber die Keys. May. ihme anbefohlen, dass er weichen und die Landschaft Sibenbürgen Herrn Georg Basta, als von deroselben verordneten Administratoren, abtreten sollte, hat er solches gantz nicht eingehen wollen. Weilen er aber nicht allein Sigismundum Bathory und den Moldauischen Weywod, sondern auch etliche von den Sibenbürgischen Herrn, mit denen etlichen kurz bevor er zu scharff verfahren, wie dann auch den Zäckel Moses, der den meisten Adel wider in auffgebracht, zu Feinden hatte, hat Georg Basta diese Gelegenheit in acht genommen, etliche tausend zu Ross und Fuss versammelt und den 16. Septembris mit seiner Kriegsmacht auff den Michael Weywod, so sich in die 14 000. starck zwo Meil vor Weissenburg in einem Pass auffhielte, zugezogen. Als nun derselbige gesehen, dass es Ernst seyn sollte hat er

sich zur Gegenwehr gesetzt da es dann zu einem scharffen Treffen kommen. Michael Weywod aber wurde in die Flucht geschlagen und blieben der Wallachen bey 4 000. Herr Georg Basta, nachdem er diesen Sieg erhalten und 12. Stück Geschütz erobert, hat darauff fast ganz Sibenbürgen in seine Gewalt gebracht. Als nun Michael Weywod mit seinem übrigen Kriegsvolk wiederumb in die Wallachey seinen Weg nehmen wollen, hat ihn Sigismundus Bathory mit den Polen und Moldauern auffgewartet und zwischen dem Wallachischen und Sibenbürgischen Gebürge angetroffen, mit ihm geschlagen und viel seines Volks erlegt, also dass der Wallach abermals mit grossem Verlust zurück weichen müssen. Wie er nun gesehen und erfahren, dass ihm das Glück gantz zuwider, hat er bey der Röm. Keys. Mayest. umb Gnad und Hülffe, auch sicher Geleit, sich bey deroselben persönlich zuverantworten begehrt. So hat er auch, damit ihm möchte zutrauen seyn, sein Gemahlin und gantzen Schatz Herrn Georg Basta als Sibenbürgischen Statthaltern zu Geisseln übergeben wollen, Worauff ihn dann Hülff und sicherer Pass versprochen worden. Unterdessen sind auch alle Pässe wegen besorgenden Einfalls vom Sigismundo Báthory wol besetzt und verwahret worden [...].

Michael Weywod ist unterdessen den 25 Decembr. mit 70. Pferden, darunter viel vornehmer Herrn, zu Wien eingeritten, den der Ertzherzog sehr stattlich empfangen und verehren lassen; Welcher mit ehisten seinen Weg nach Prag zunemen und sich bey der Röm. Keys. May. sich einzustellen willens war [...].

Als sich nun etliche von Sibenbürgischen Herrn wider die Röm. Kay. May. etwas auffrührisch (wie hiebevorn gemeldet worden) erzeiget, so ist hierauff im Monat Febr. zu Claussenburg ein Land-Tag angestellt worden, da dann die meisten und fürnehmsten von Adel zusammen kommen und von der Kay. May. ab- und zu ihrem vorigen Fürsten Sigismund Bathory gefallen. Diejenige welche noch gut Kayserlich verblieben haben sie gefangen genommen, darauff sind die Siebenbürgische Rätthe zum Pallase geritten, zu denen sich auch die Landschaft versamlet [...] und zu allen Fenstern den Sigismundum Batthory widerumb zu ihrem Landfürsten erklären und aussruffen lassen und der es anderst vermeine, der solt als ein Feind dess Vatterlands gehalten werden, damit männlichen zufrieden gewest vnd bald über ein Stund hernach abermals, dass man sich mit dem Türcken versöhnen solte, aussruffen vnd offentlichen publiciert. Nach solchem hielt man ein General Convent so folgenden Tags den 4. Februarij seinen Anfang genommen allda man in der Kirchen zusammen kommen, Sigismundus Batthori zum regierenden Fürsten benennt und der Tschiacki biss zur Ankunfft Sigismundi zum völligen Gubernator erwöhlet, der Türckische Bund widerumb repetiert und erholt und folgendes das Te Deum laudamus gesungen worden.

Vnd wiewol Herr Georg Basta sich wider die Landschaft in Sibenbürgen, dass sie die Thor zu Claussenburg bey vier Tag lang verschlossen gehalten und ihm an statt der Röm. Keys. Majestät einigen Gehorsam nicht geleist, widersetzet, haben sie doch den Stephanum Toleti, Johann Zevogatsch, Nicolaum Bogadi, und Franciscum Vas, den 5 Februarij als Gesandte zum Sigismundo Batthori in die Moldau, allda er sich aufgehalten, jme die Beschaffenheit der ergangenen Wahl anzukündigen, abgefertiget.

Folgendes Tags hernach hat sich zu Claussenburg eine Empörung wegen fürgeloffener Handlung erhebt, welche aber bald gestillt worden,

damalen hat die Landschafft dem Herrn Tschiacki die Herrschafft Fogarasch mit aller Zugehör geschencket, auch dess Michael Gemahel und seinen Sohn sampt ihren Gütern von Giali gen Vogarasch gefänglich geführt [...].

Nach solchem haben die Sibenbürgische Rätthe dem Herrn Basta wegen Vivar und Colosvar, damit sie ihrer Röm. Keys. Majest. verbleiben, einen Fürschlag gethan, doch dergestalt, dass kein Teutsches Kriegsvolk über Vivar Tilagy in Siebenbürgen werts geführt und hergegen kein Sibenbürgisch Kriegsvolk dieser Orten passirt werden solte, welches alsbald der Landschafft so unterdessen in der Kirchen sich noch aufgehalten, zu wissen gemacht worden. Wiewol aber von derselben 6 Gesandten zum Herrn Basta, die solches approbieren solte, abgesandt würden, hat es ihm doch nit annehmlich seyn wollen und darauff das Valette von jhnen genommen. Ist also Herr Basta noch gemeldten 7. Tag Februarij zwischen 9. und 10. Vhren mit den seinen von den Sibenbürgischen Rätthen biss zum Thor begleitet worden und hernach auff Somos Vivar, von dannen auf Kowach, sich mit Herrn Petzen und Herrn Zäckeln Obersten zu Zackmar an den Sibenbürgern zu rechnen und die Rädelführer in Verhaftt zu bringen, verrucket, dann die Schuld der vorangezogenen Empörung dem Tschacki wegen gefänglicher Einziehung der Herren, so ihrer Maj. beygefallen, zugemessen ward, aber der Tschiacki wolt sich mit dem entschuldigen dass Michael Weywoda, der sich in das Land eingetrungen und demselben grossen Schaden zugefüget, an disem allem allein die Schuld trage. Darumb er dann nacher bey der Röm. Keys. Majest. den Fürstlichen Titul und Gubernament in Sibenbürgen zu erhalten sich hoch bemühen thäte [...].

Nach dem der Michael Weywoda solchen in Sibenbürgen leydigen Zustand, sonderlichen aber dass sein Weib und Kind von Sibenbürgern gefangen seye, vernommen, ist er sehr darüber betrübt und bekümmert worden, neben diesem Vermelden, dass er sich zuvor solches wolbesorget, auch ihme zu etlich malen prophezeyet worden seye, jedoch verhoffete er solches Land mit wenig Volck, weil er des Volcks und Landes Art wol erfahren, wiederumen zuerobern, dem ist hernach zu ihrer Röm. Käys. Majest. auff Prag abzureisen vergünstiget und zugelassen worden, welcher den 23 Martij alda zu Prag mit 35 Personen ankommen.

Gleich dieselbige Nacht ist ihnen ein unversehenes Vnglück zugestanden, dann als sie dess Abends starck getruncken und bezechet gewesen, haben sie zuvor, ehe sie sich zur Ruhe gelegt, ein Kolfeuer in einem grossen eysernem Geschirr in ihr Schlaffkammer getragen, als sie nun darüber eingeschlaffen und die Kammer gewölbt auch an allen Orten, dass der Dampf von dem Kolfeuer nicht hinaus vermöcht, verschlossen gewessen, seyn dess andern Tags zween seiner dess Weywoda Diener so von dem Dampf und Rauch erstickt im Beth todt gefunden worden deren noch 5. schwerlichen kranck darnieder lagen [...].

Vnd ob wol die Sibenbürger dess Wallachischen Weywoda Weib und Sohn so lang auff Fogaras, biss er sich mit ihnen vergleichen wurde, gefangen zu halten, sich entschlossen, jedoch so hatten sie, als sie dess Wallachen Vorhaben vernommen, und desshalben sich sehr vor jme beförchteten, sein Gemahl und ihren Sohn wider auss der Gefängniss erlediget und sampt ihrem Schatz auf Zackmar herausziehen lassen, daher man in guter Hoffnung stunde, dass dieser Orten alles gut werden möchte.

Vnter dessen hat die Röm Kays. Majest den Michael Weywoda auss der Wallachey mit genugsamer Satisfaction und Vertröstung Hülff

und Volcks abgefertiget, welcher von Prag auss seinen Weg widerumb auf Sibenbürgen zugenommen hat.

Zu Ende diss Monats ist Sigismundus Bathori heimlichen auss der Moldaw entwichen und allein mit 10. Pferden in Sibenbürgen ankommen, welchem alsbald der Räbisch Oberster in Vivar die Vestung vbergeben. Darauss hat Bathori an Herren Georgen Basta, wegen seines an allen Orten betrübten unnd vbeln Zustands, ein klägliches Schreiben abgehen lassen neben diesem seinem bittlichen Begeren, dass die Röm. Key. Majest jme, was er sich an jhr Majest. versündigt hette nicht allein verzeihen, sondern auch, dass er ein Bottschafft zu ihr Keys. Majest. schicken und vmb Gnad bitten möge, genädigst zugeben und erlauben wölle. Dann er Bathori, ob dem, dass der Tschacki ein neue Auffruhr erwecke vnd wider jhne handle auch sich gern in Sibenbürgen zu einem Fürsten auffwerffen wolte, ein grosses Missfallen trüge, darauf Georg Basta Ihne, biss er von der Röm. Keys. Majest. auff sein Anbringen Beschaid erlangte, zu derselben fernern Resolution abgewiesen. Nichts desto weniger liess doch die Kays. May. die Siebenbürgische Gesandten widerumb frey und sicher fortziehen, doch mit dieser abgelegten Eydes-Pflicht dass sie hinfüro ihre Kays. May. als geschworne verpflichte Unterthanen gehorsam und treu bleiben und darbey leben und sterben wollen.

Nach dem aber Sigismundus Bathori widerumb in Sibenbürgen angelangt, hat er seiner Pflicht, damit er der Röm. Keys. Majest. und der gantzen Christenheit verbunden gewesen, vergessen dieselbig verächtlich in den Wind geschlagen vnd sich alsbalden mit einer zimlichen Macht zu Ross und Fuss meistentheils Landvolcks, so er an sich gehenckt, auff die Grentzen begeben in willens etwas in Eyl zu versuchen, wie er dann in der ersten Furia einen vnversehenen Einfall mit seinen an jhrer Majest. eydbrüchigen Mitverwandten gethan, etliche Schlösser und Vestungen eingenommen. Vnnd diejenigen, welche ihr Trew vnd Eydpflicht damit sie der Röm. Key. Maje. zugethan, stet und vestzuhalten, auch von jrer Majest keineswegs abzuweichen, bey sich selbst entschlossen gewest vnd also in sein böses Fürnemen vnd Practicken nit einwilligen wollen, so viel er dazumal bekommen mögen, alle niderhauen lassen und nach solchem auff allerley Mittel und Weg, wie er Sibenbürgen widerumben vnter seinen Gehorsam und Gewalt bringen und sie überwältigen möchte, bedacht gewesen. Aber Herr Georg Basta und Michael Weyda, als Feldoberste über Rö. Keys. Majest Kriegsvolck in Siebenbürgen, seyn jme Bathori seinem bösen Fürnemen zu wehren und Widerstand zu thun jederzeit entgegengezogen. Welche sich zu Moitin allda sie mehr Volcks, sonderlichen der Schlesischen 2 000. Pferd erwarten thäten, starck verschantzet und gelagert hatten. Als nun der Bathori solches gesehen und wahrgenommen, hat er sich unversehens mit seinem Kriegsvolck auffgemacht, seinen Weg wider über das Gebürg genommen. Vnd obwol von seinem Kriegsvolck, darunter sich viel vom Adel befanden (dann sie sich besorgten, es möchte mit Sigismundo einen bösen Ausgang gewinnen), täglich etliche entlieffen, jedoch so versammlete er zusammen von allerley Nation als Siebenbürgern, Vngern, Moldauern, Cosacken, Tartarn vnd Türcken in die 40 000. starck zu Ross, neben vilem Fussvolck (darunter 12 000 Türcken und Tartarn gewest) mit dem Fürhaben, sein angefangen Werck, das Land Siebenbürgen ihme wider vnterthänig zu machen mit Gewalt fortzusetzen; mit welcher Macht er sich in das Feld, nitweit von der Vestung Boretscho genannt an die Sibenbürgische und Vngerische Gräntzen geläget. Als nun Herr

G. Basta und Michael Weyda, solch sein dess Bathori Fürhaben zeitlich wargenommen und dessen gute Wissenschaftt gehabt, haben sie sich mit ihrem Kriegsvolek so zu Ross und Fuss, in allem nit mehr 18 000 starck gewest, wolgerüst ins Feld begeben und mit dem Bathori ein Schlacht zu thun sich entschlossen. Darauff fortgeruckt und mit dem Feind offtermals gescharmützelt, biss endlichen die 2 000 vorgedachte Schlesische Pferd den letzten Julij auch von ihnen angelangt. Auff welches sie ihr Lager auff einen Berg, da kurtz zuvor der Bathori auf viel ein höhern Berg gegenüber sich gelägert, geschlagen haben.

Da nun Sigismundus Bathori den 1. Augusti zwischen 4. vnd 5. Vhr desshalben Zeigers nachmittag seinen Vorthail suchen und sich mit seinen Volck unter den Berg hat wenden wollen, haben Herr Basta und Michael Weywoda mit ihrer gantzen Macht auff den Feind zugeeylt, denselben erstlich dur die Wallohn zertrennt; und bald darauff umb 5. Vhr Herr Basta auff einer, und Michael Weywoda auff der andern Seiten Mannlich vnd ritterlich, auch mit solchem Ernst und Eyfer in der Schlacht dem Feind zugesetzt biss dass sie letzlichen durch Hülff und Beystand Gottes dess Allmächtigen den blutigen Sieg wieder den Bathori erlangt, wie dann der unsern Geschütz, als auff einem nidern Berg, unter seinem Volck überauss grossen Schaden gethan, da hergegen dess Feinds Geschütz, wegen der Höhe dess Bergs, durchaus keinen Schaden zufügen können. In welcher Schlacht auff unserer Seiten etlich hundert, darunter der Petzische Oberste Leutenant blieben und umbkommen seyn. Auff dess Feinds Seiten aber bey 10 000, die übrigen in die Flucht gejagt und auff allen Seiten auff das eusserste verfolgt worden, wie dann er Bathori sich schwerlichen auff seinem Ross mit der Flucht salviert hat. Haben also die Vnsern dess Bathori gantzes Läger unnd neben andern ansehnlichen und reichen Beuten in die 40 Stück gross Geschütz und über anderhalb hundert Fahnen erobert, davon der Röm. Kays. Majest, ein hundert und zehen Fahnen, Dienstag nach Laurentij auff dem Prager Schloss, neben dess Bathori Cantzeley mit vielen geheimen Sachen praesentirt und verehret worden ist.

Nach erhaltener Victori haben sich Herr Georg Basta und Michael Weywoda alsbald wiederumber auff Claussenburg begeben, welche Statt den Kayserischen 3. Monat Sold Rantzion wegen ihres von Kay. Majest. Abfalss so vorhin beschehen baar ausszahlen müssen, wie sich dann die andern Stätt auch gemach ergaben Derwegen die Hoffnung war, dass die Röm. Kays. May. das gantze Land ihme bald unterthänig und zum Gehorsam bringen würde.

Vnd obwol sich Michael Weywoda auss der Wallachey in werender Schlacht wieder Sigismundum Bathori gantz bestandhafft unnd ritterlich verhalten, so trachtet er doch bey sich selbst hinderlistiger und verschlagner Weiss dahin, wie er das Land an sich und unter seinen Gehorsam allein bringen möchte [...], hat ihn hierauff Herr Basta den 18. Augusti in Rath mit dem Fürgeben, dass wichtige Sachen zu berathschlagen fürgefallen, erfordern lassen, dessen er sich aber dazumal zu erscheinen gewägert. Darauff Herr Basta zwey Fähnlein Deutsche Knecht, mit etlichen zu Ross, seine Gezelt zu umbringen und ihn lebendig gefangen zu nehmen, abgefertiget, welchen dess Herrn Basta auffgetragenen Befelch, sie gehorsamlich exequirt und dem Weywoda zu ihrer Ankunfft, dass er ihrer Röm. Kays. Majest. Gefangener seye und sich willig ergeben solle, zugesprochen, als er aber seinen Leutenampt umb Hülff zugeruffen und

nach einem Säbel so im Gezelt gehangen griffen, sich zu wehr gestellt und nach einem Teutschen Hauptmann gehawen, ist der Wallohnische Hauptmann über ihn ergrimmet und ihn alsbald mit seinem Spiess durchstochen, der Teutsche Hauptmann aber ihm den Kopf abgehauen. Ist also der Weywoda sampt noch einem Wallachen auff dem Platz blieben und sein todter Körper ein gantzen Tag unter seinem Gezelt unbegraben ligend blieben. Stracks darauff seyn die Wallohn in der Wallachen Lager gefallen, dasselb geplündert und unter dess Weywoda Gezelt Brieff gefunden, die Herr Basta dem Volck fürlessen lassen darauss man, wie betrüglich und fälschlich er es mit ihrer Majest. gemeint, befunden [...].

Andere aber entschuldigten ihn und gaben vor, dass er durch solche Schreiben die Türcken, wider welche er manchen rühmlichen Sieg erhalten und ihnen biss anhero durch seine dapffere Thaten einen grossen Schrecken eingejagt, hinterlistig habe hintergehen wollen und liessen sich ferner etliche vernehmen, dass Georg Basta diesen zwar rauhen und wilden aber gleichwol sehr dapffern Soldaten, als welcher zum zweyten mal die Provintz Sibenbürgen jrer Kays. May. unterwürffig gemacht, auss gefastem Neid und ehrsüchtigem Gemüthe, ohne dess Kayzers Befehl, hätte umbringen und niedermachen lassen welches sie nicht allerdings billichen und loben könnten [...].

CRONICA UNGARĂ, TRANSILVĂNEANĂ,
MOLDOVEANĂ, VALAHĂ, TURCĂ, TĂTARĂ, PERSANĂ
ȘI VENETIANĂ SAU DESCRIEREA AMĂNUNȚITĂ ȘI
REALĂ A REGATULUI UNGARIEI, TRANSILVANIEI,
MOLDOVEI, VALAHIEI, BULGARIEI ȘI A ALTOR ȚĂRI
LIMITROFE, ÎMPREUNĂ CU ORĂȘELE, CETĂȚILE ȘI
MINUNATELE APE PRINCIPALE, PRECUM ȘI O
DESCRIERE ISTORICĂ A ORIGINII UNGURILOR, A
TUTUROR REGILOR PĂGÎNI ȘI CREȘTINI, PRECUM
ȘI A TUTUROR EVENIMENTELOR MEMORABILE CARE
S-AU PETRECUT PÎNĂ LA MAIESTATEA SA IMPERIALĂ
ȘI REGALĂ LEOPOLD I, CARE DOMNEȘTE ACUM, ȘI
PÎNĂ ÎN LUNA SEPTEMBRIE A ACESTUI AN 1664, ÎN
ȘASE PĂRȚI, CU O HARTĂ COMPLETĂ A ȚĂRILOR ȘI
ÎMPODOBITĂ CU MAI MULTE GRAVURI, ÎMPREUNĂ
CU UN INDICE SISTEMATIC

Partea a IV-a

*Povestirea istoriilor regilor unguri și a tuturor istoriilor
memorabile. Partea a patra. Anul 1599*

[...]. După ce noul principe al Transilvaniei, Andrei Báthory, a văzut cum generalul imperial, domnul Gheorghe Basta, concentrează tot felul de trupe, căruia urma să i se alăture voievodul Valahiei cu trupele sale, pentru a-l alunga cu forța din Transilvania, iar țara s-o ocupe în numele maiestății sale imperiale, a trimis numitul Andrei Báthory pe solul său, domnul Kornis Gáspár, la domnul Basta cu ordinul că ar dori ca maiestatea sa imperială să-i declare precis dacă îi este prieten sau dușman, dacă vrea sau nu să-l ia sub protecția și ocrotirea sa. Cu atât mai mult cu cât printr-un ceas, care mai e încă la el, sultanul i-a oferit protecția sa, dar el vrea să fie de partea creștinătății și să se

dovedească prieten fidel al maiestății sale imperiale. De aceea trăiește cu buna speranță că îl va lua sub protecția sa. Deoarece vărul său, Sigismund Báthory, vrea să divorțeze de soția sa, principesă de Austria¹, el trage nădejdea, nu mică, să i se dea lui aceasta ca soție, așa cum ar fi făcut deja rugămintea.

Dar Gheorghe Basta nu i-a răspuns imediat, ci a comunicat mai întâi aceasta maiestății sale imperiale romane, așteptând o hotărâre. Când însă n-a urmat nici o hotărâre din partea maiestății sale imperiale romane, cardinalul a cutezat să intre în alianță cu turcii. Acest lucru din partea celor doi Báthory nu i-a plăcut nicidecum voievodului Valahiei și anume că ei au procedat atât de infidel față de împăratul Rudolf, căruia el <voievodul> i-a promis credință și supunere și l-a asigurat că pe cardinal îl va readuce la supunere față de împărat. Între timp, noul principe a năvălit în țara <voievodului> valah, cu ajutorul turcilor și moldovenilor, cu intenția ca pe numitul voievod să-l alunge din țara sa sau chiar să-l ucidă².

Pentru a preveni aceste intenții rele ale cardinalului, numitul voievod Mihai a concentrat circa 30 000 de oameni și cu aceștia a pornit la 18 octombrie din Valahia spre Brașov, unde a sosit la 19 ale lunii, ocupându-l cu forța³. Considerându-l ca o trecătoare importantă, voievodul a luat măsuri de apărare împotriva unui eventual atac al polonilor veniți în sprijinul cardinalului. A stat liniștit acolo șapte zile întregi. Pe secui, promițându-le grația maiestății sale imperiale romane și păstrarea libertăților acestora, i-a adus de partea sa și sub supunerea sa, după care, cu întreaga sa putere, alături de secui și sași, împreună cu 18 tunuri mari și mici, a pornit spre Sibiu.

În timpul acestei deplasări a venit în întâmpinarea voievodului un trimis papal⁴ împreună cu alți doi soli, Gogari Membars și Moise Székely și au arătat că ar avea din partea maiestății sale imperiale un ordin pentru voievodul Mihai ca acesta să-l lase în pace pe Andrei Báthory și să plece din țara Transilvaniei. Când însă voievodul a dorit să vadă scrisoarea sau ordinul ce au pretins că a fost trimis de maiestate: sa imperială romană, ei i-au relatat că această scrisoare ar avea-o la el cardinalul Báthory. Iar după ce voievodul le-a răspuns că el primise de la maiestatea sa imperială un alt ordin, pe care vrea chiar să-l execute, nunțul apostolic l-a rugat, în numele preaputernicului Dumnezeu, să stea liniștit în acea zi, cu trupele sale, deoarece între timp cardinalului îi va veni poate o idee mai bună și se va ajunge la un final dorit. Deoarece însă numitul nunțiu apostolic nu a putut obține nimic la intervenția sa, a plecat fără nici un rezultat încă în aceeași zi la cardinal, iar în ziua următoare dis-de-diminează din nou la voievodul Mihai. Acesta plecase, era deja pe drum, după ce ordonase ca nunțul să fie făcut prizonier, iar fiul său să păzească pe arestat, în timp ce voievodul cu întreaga sa putere mărșăluia împotriva cardinalului, care era pe cîmp la un sfert de milă în fața lui.

Înainte însă ca cele două armate să fi început bătălia, numitul voievod a trimis vorbă cardinalului că nu a venit să verse sînge creștin, ci, dimpotrivă, dorește binele cardinalului și al supușilor săi și că el din ordinul maiestății imperiale romane nu-i pretinde numai jurămîntul, cum a făcut la vremea sa vărul său, Sigismund, ci să cedeze întreaga țară cu bine și să i-o predea lui, ca reprezentant al maiestății sale imperiale romane, deoarece el <Báthory> a încheiat alianță cu turcii necredincioși, nesilit, spre distrugerea întregii creștinătăți.

Însă cardinalul a refuzat aceasta și a hotărît împreună cu partizanii săi de seamă să se bată cu voievodul Mihai, considerat un păzitor de vite și lipsit de experiența războiului ⁵. Astfel menționatul voievod se hotărî imediat să-l aducă la supunere cu forța, zicînd însă că el nu vrea să verse sînge, ci acela, cardinalul, ar fi cauza acestei vărsări. După aceasta și-a așezat armata în ordine de bătaie. După ce a invocat împreună cu întreaga sa armată, de trei ori, numele lui Iisus și după ce a pus să se proclame în întreaga tabără că vor fi cruțați toți oamenii cardinalului care vor să se predea de bunăvoie și să se supună, l-a bătut pe cardinal cu un curaj însuflețit — armata cardinalului fiind de 25 000 de bărbați puternici — punîndu-i pe fugă.

Acestea s-au întîmplat lîngă Sibiu ⁶, la 28 octombrie, în ziua sfinților Simon și Iuda și au durat de dimineată în jurul orei nouă pînă la orele două după amiază, adică timp de cinci ore, așa încît cardinalul a fost învins total. Pe cîmpul de luptă au rămas 2 027 de cadavre de transilvăneni și 1 000 de prizonieri răniți, printre care Kornis Gáspár și Gheorghe Bavardi, pe care voievodul a pus să fie uciși imediat ⁷; în schimb, de partea voievodului n-au fost mai mult de 200 de morți. După o astfel de bătălie valahii au intrat în tabăra transilvănenilor și au luat de acolo 45 de tunuri, de asemenea, multe bunuri în bani, haine, cai și corturi.

După aceasta, des menționatul voievod cu valahii săi s-a îndreptat spre Alba Iulia, venind în întîmpinarea sa conducerea și locuitorii orașului, în cortegiu măreț, cale de o milă, primindu-l cu mare reverență și însoțindu-l la Alba Iulia. Acolo, ca și în toate orașele, ca semn deosebit al victoriei, s-au tras salve de bucurie.

După victoria obținută, voievodul Mihai a trimis în grabă 12 000 de oameni pe toate drumurile, după cardinalul Báthory, fugit de pe cîmpul de luptă, în speranța de a-l captura și a-l aduce la Alba Iulia.

În acest timp, Ștefan Báthory, vărul cardinalului, a sosit la Cluj, aducînd cu sine multe lucruri prețioase, a plecat la Hust pentru a obține de acolo mai mult ajutor și trupe ca să se opună voievodului, de dragul vărului său, dar acest lucru i-a eșuat. Apoi regele Poloniei, pe care s-a bazat în parte, a pus să se proclame, în întregul regat, că nimeni nu are voie să se angajeze în război împotriva maiestății sale imperiale romane, astfel încît menționatul Ștefan Báthory să-și dea seama că nu poate spera de la el nici un fel de ajutor.

După aceasta, voievodul Mihai a cerut, la 1 noiembrie, orașului Cluj, să i se predea imediat, de bunăvoie și l-a trimis, în acest scop, pe generalul său, banul Mihalcea, cu 1 000 de oameni. De acolo el a trimis apoi 300 de oameni cărora li s-a supus întreaga țară, în afară de Hust și Chioar ⁸. S-au alăturat la aceste trupe valahe și un mare număr de turci și tătari care, după aceea, au trecut cu toții la creștinism și au venit cu ei în Valahia, împreună cu soțiile și copiii.

Aflînd sultanul că voievodul valah a făcut cu atîta forță o breșă în Transilvania, i-a trimis o solie compusă din 60 de persoane, ca să negocieze o pace cu el, și să-i încredințeze steagul sultanului, dar menționatul voievod i-a făcut pe toți prizonieri, cu intenția de a-i trimite la maiestatea sa imperială romană.

După ce însă frecvent numitul voievod Mihai a dobîndit orașul Cluj, a pus să fie uciși foarte mulți nobili rebeli de vază din Transilvania ⁹, printre care și pe propriul său locotenent care, la instigația lui Ibrahim pașa, intenționase să-l ucidă [...].

La 2 noiembrie domnul Gheorghe Basta, împreună cu domnul Székely, Nyary Paul și domnul David Ungnad au pornit, cu trupele lor, spre Oradea în ajutorul voievodului, aducînd o mare sumă de bani trimisă de maiestatea sa imperială romană la Cașovia, pentru plata trupelor.

Nu multă vreme după aceea, cîteva mii de oameni au fost trimiși împotriva cetății Hust (care era o trecătoare foarte la îndemînă între Polonia, Ungaria și Transilvania), pentru a-i cere să se predea, ceea ce s-a și întîmplat. Deși cardinalul așezase acolo 19 companii de soldați, ordonîndu-le în mod sever să apere cetatea pînă la ultimul om, cînd cei din cetate au aflat de o asemenea forță, au cerut curînd grație și au consimțit în unanimitate s-o predea.

Cînd valonii au intrat în cetate, au pus mîna nu numai pe tezaurul lui Báthory, ci și pe cele mai bune lucruri ale multor nobili de seamă, refugiați acolo, lucruri care au fost evaluate la aproximativ zece milioane. Mai înainte însă Ștefan Báthory, vărul cardinalului, s-a salvat prin fugă, ducîndu-se la Șimleu, unde a și fost făcut prizonier de către domnul Gheorghe Basta. Báthory Ștefan a rugat apoi ca, împreună cu soția și copiii, să fie primit din nou în grația maiestății sale imperiale romane. În locul maiestății sale imperiale, domnul Gheorghe Basta i-a promis grațierea, cu condiția ca în prealabil să-i predea Chioarul, cea mai întărită localitate din Transilvania, cu o garnizoană de 2 000 de soldați, cu multe tunuri mari, fără nici o lezare a intereselor maiestății sale imperiale romane, ceea ce Báthory a și făcut numaidecît.

După obținerea victoriei, voievodul <Mihai> a trimis o parte a trupelor sale în Valahia¹⁰, pentru a veghea asupra turcilor și tătarilor, ordonîndu-le să depună zel, pentru a elibera pe creștinii făcuți prizonieri și pentru a smulge aceloră prăzile luate. Între timp, el a ocupat cu mai multe trupe Lipova și alte fortificații dimprejur întărindu-le împotriva unei incursiuni a dușmanului.

După ce întreaga țară a Transilvaniei a fost adusă cu ajutorul divin sub puterea maiestății sale imperiale romane, supușii întregii țări au prestat jurămint voievodului Mihai, în numele maiestății sale imperiale romane, iar el pe de altă parte a trebuit să se oblige cu jurămint față de el, promițîndu-le că, în calitate de guvernator al maiestății sale și stăpîn succesor al asupra țării Transilvaniei, îi va proteja în privilegiile lor, punîndu-le în aplicare, întocmai, cum au fost din timpuri străvechi.

La 9 noiembrie, valahii¹¹ au întîlnit în munți pe fugarul cardinal Andrei împreună cu șapte inși care fugiseră cu el, i-au măcelărit imediat și au dus capul cardinalului în vîrfurile unei sulite la voievodul Mihai în Alba Iulia; acesta a ordonat sever ca să fie adus și cadavrul, ceea ce apoi s-a făcut.

După aceasta, o solie valahă din 20 de persoane, trimisă de menționatul voievod la maiestatea sa imperială romană, a sosit cu bine la luminăția sa princiară arhiducele Mathias la Viena, anunțîndu-i victoria obținută în Transilvania. Luminăția sa a plecat imediat cu solii la biserică și a dispus să se intoneze Te Deum laudamus și să se aducă mulțumiri lui Dumnezeu pentru obținerea unei asemenea victorii. Apoi, după săvîrșirea serviciului divin, a poruncit să se tragă salve cu tunurile instalate pe bastioane, ca semn deosebit pentru victorie. După aceea luminăția sa princiară a dăruit solului un lanț de aur, iar consorților lui pahare suflate în aur; solii și-au luat apoi curînd rămas bun de la luminăția sa și au plecat la Pilsen, iar de acolo la Praga, la maiestatea sa imperială romană, pentru a-i relata exact și verosimil victoria îmbucurătoare.

După aceasta, comisarii imperiali trimiși de către maiestatea sa în Transilvania, la Mihai voievod, au ajuns la Alba Iulia; numitul voievod i-a primit cu mare cinste și le-a arătat capul cardinalului Báthory, ce fusese îmbălsămat și conservat. Unul dintre solii imperiali a pus imediat să se facă portretul aceluia cap, pentru a-l putea prezenta maiestății sale imperiale. Apoi au plecat la Cluj, unde fusese convocată o dietă.

Între timp, lui Mihai voievod nu i-a plăcut faptul că domnul Basta voia să pună garnizoane germane în toate localitățile cucerite; voievodul i-a scris despre această problemă, dar chestiunea a fost aplanată de către domnul doctor Pezzen.

Cadavrul cardinalului Andrei Báthory a sosit între timp la Alba Iulia; voievodul a pus să se controleze minuțios și s-a găsit că i se tăiasse degetul mic în care purta un inel prețios cu diamant. Apoi a dispus să fie înmormântat. Sigismund Báthory însă a fost cuprins de mare îngrijorare în legătură cu moartea jalnică a vărului său și de aceea a vrut să plece curînd cu 12 din cei mai buni cai ai săi, cu giuvaeruri și care în Polonia, la marele cancelar, pentru a cere ajutor împotriva voievodului. Dar tocmai atunci a izbucnit un incendiu, prin care două dintre carele sale, împreună cu caii și celelalte lucruri au luat foc și au fost mistuite. Acestea au fost deci evenimentele transilvănene care s-au petrecut în acest an.

[...]. După ce, deci, Mihai, voievodul Valahiei, a supus în cea mai mare parte principatul Transilvaniei, la 13 ianuarie¹² a trimis o solie¹³ la maiestatea sa imperială romană, care a dus cu ea însemnele, sabia, buzduganul și patru steaguri principale, precum și calul cardinalului Báthory; prin aceeași solie, voievodul a dispus să se prezinte și să se ceară următoarele: mai întîi că el vrea să conducă această țară și s-o protejeze împotriva invaziei dușmanului, în calitate de guvernator al Transilvaniei; apoi să i se indice cum trebuie să se comporte față de orașul Cluj; iar în al treilea rînd, cum să acționeze față de nobilii de seamă din Transilvania care cer grațiere. Maiestatea sa imperială a dispus ca această solie să fie primită bine, să fie onorată cu daruri mărețe, apoi să fie lăsată să plece.

În vremea aceasta, un sol turcesc a sosit la Brașov, în Transilvania, la voievodul valah, cu multe daruri și mari promisiuni din partea împăratului turcesc, cerîndu-i să se îndepărteze de Casa de Austria și să se alăture lui. Dar numitul voievod a declarat în mod expres că vrea să rămînă statornic față de împăratul roman. Deoarece însă îi plăcea tot mai mult țara Transilvaniei, le-a cerut comisarilor ca maiestatea sa imperială să-i atribuie ereditar Transilvania lui și fiului său și, pe lângă aceasta, să i se predea Oradea, Hust, Baia Mare și alte orașe de graniță din Ungaria Superioară, care mai înainte aparținuseră Transilvaniei; iar ceea ce ar mai cuceri să-i rămînă lui și fiului său. Înainte de toate, dorește să obțină toate moșiile și demnitățile pe care le avusese mai înainte Sigismund Báthory; de asemenea, ca maiestatea sa să-i dea ajutor, cu care el însuși să recruteze trupe. În al treilea rînd, dacă el ar cădea prizonier, potențaii creștini să-l răscumpere. În cazul că ar fi alungat din Transilvania și Valahia, împăratul să-i dea anual 100 000 de taleri pentru întreținerea lui în Ungaria Superioară. În măsura în care i s-ar putea satisface cererea, promitea ca încă în acest an să săvîrșească cu trupele sale atît cît nu s-a realizat mai înainte nici într-o sută de ani. Între timp, voievodul nu s-a putut înțelege prea bine cu generalul imperial, domnul Gheorghe Basta, deoarece acesta l-a pîrît pe voievod la împărat că ar vrea să

predea turcilor principatul Transilvaniei. De aceea a cerut împăratului să-l recheme pe Basta și să numească în locul lui pe un altul.

Chiar în timpul acestor tratative tătarii au invadat granițele transilvănene, cauzind mari pagube prin incendieri și jafuri. Între timp, au sosit și anumite știri că Sigismund Báthory, cu ajutorul turcilor, tătarilor, moldovenilor și polonilor, intenționează să invadeze Transilvania; voievodul s-a pregătit pentru o campanie, la care s-au oferit de bunăvoie toate trupele. În special, i s-a alăturat un voluntar de seamă, Baba Novac, cu 4 000 de haiduci. După ce a concentrat o mare armată, la începutul lunii mai, a pornit în mare grabă peste munții mari și prin trecători înguste, cu o armată de peste 50 000 de oameni și anume 38 000 pușcași, 3 000 cazaci, 4 000 călăreți sîrbi, 4 000 secui și 4 000 voluntari sosind cu bine în Moldova. Dar, pe drum, trupele sale au suferit din lipsa proviziilor, încît de foame au trebuit să mănînce frunzele de pe copaci. Cînd Sigismund Báthory și voievodul Moldovei au constatat că nu sînt în stare să se opună armatei mari a <voievodului>, s-au retras în Polonia, pentru a se întări cu mai multe trupe acolo. Între timp, voievodul Mihai a ocupat cea mai mare parte a Moldovei. De asemenea, a atras de partea sa și pe supușii voievodului moldovean Ieremia, deoarece acela îi împovăra cu foarte mari dări. Ceea ce a fost cucerit a trebuit să depună jurămînt de credință maiestății imperiale romane și fiului voievodului.

Între timp, Sigismund Báthory și numitul voievod Ieremia al Moldovei s-au întărit cu trupe și au pornit cu 30 000 de oameni; voievodul valah cu armata sa i-a întîmpinat la riul Nistru, la cetatea Hotin, unde a avut o ciocnire¹⁴; inamicul s-a menținut timp îndelungat dîrz, totuși, în cele din urmă, a fost bătut și pus pe fugă de către valahi, aceștia obținînd o victorie pe cît de singeroasă pe atît de glorioasă. Inamicul a pierdut 8 000 de oameni, iar valahii 2 000. Sigismund Báthory și voievodul moldovean s-au salvat cu greu prin fugă și s-au îndreptat din nou spre granița polonă.

După această victorie obținută, <voievodul> valah a adus toate celelalte localități din Moldova în stăpînirea sa și l-a instalat pe fiul său peste această țară, cu învoirea împăratului roman. Între timp, Sigismund Báthory și voievodul alungat din Moldova ar fi dorit bucuroși să se răzbune pe <voievodul> valah, fiindu-le de ajutor marele cancelar al Poloniei, cu trupele sale; dar n-au putut, totuși, face nimic cu ele.

Voievodul Mihai, cu o parte a trupelor sale, restul lăsîndu-le cu fiul său în Moldova, a sosit din nou în Transilvania; generalul imperial, domnul Gheorghe Basta, i-a comunicat în cuvinte cam arogante ca să fie gata, împreună cu trupele sale, pentru că ar dori ca, în cazul că ar avea nevoie de el pentru apărarea țării, să-l aibă imediat la îndemînă și alături de el. La fel a comunicat personal comisarului imperial, domnul doctor Pezzen, și a transmis prin soli arhiducelui Mathias, că, dacă maiestatea sa imperială romană ar vrea să numească pe unul din frații săi ca guvernator al Transilvaniei și Moldovei, este dispus să-i predea cît mai curînd țara și să plece de acolo. În caz contrar, însă, el are speranța plină de încredere că i se va lăsa țara lui, care a cucerit-o cu riscul propriei sale vieți. În schimb, el va fi credincios și sincer față de maiestatea imperială și de întreaga creștinătate, va fi și va rămîne un dușman al turcului. Dar împăratul n-a voit, firește, să-i acorde încredere.

Maiestatea imperială i-a ordonat să plece și să predea țara Transilvaniei domnului Gheorghe Basta, ca unuia ce fusese numit administratorul

ei, dar el nu a voit să consimtă cu totul la aceasta. Deoarece însă avea ca dușmani nu numai pe Sigismund Báthory și pe voievodul moldovean, dar și pe unii din nobilii transilvăneni, față de care procedase aspru cu puțin timp înainte, cum era Moise Székely, care a atârnat majoritatea nobilimii împotriva lui, Gheorghe Basta a sesizat această ocazie, a concentrat cîteva mii de călăreți și infanteriști și la 16 septembrie a pornit cu armata sa împotriva voievodului Mihai, care se afla cu circa 14 000 de oameni într-o trecătoare la două mile de Alba Iulia. Cînd acesta a văzut că situația va deveni gravă, s-a instalat în poziție defensivă¹⁵, după care a urmat o ciocnire violentă. Voievodul Mihai a fost pus pe fugă și au căzut dintre valahi circa 4000. Domnul Gheorghe Basta, după ce a obținut victoria și a cucerit 12 tunuri, și-a extins puterea aproape asupra întregii Transilvanii. Voievodul Mihai cu restul trupelor sale a voit să apuce din nou drumul Valahiei, dar Sigismund Báthory cu polonii și moldovenii, l-au pîndit, întîlnindu-l în munții dintre Valahia și Transilvania, unde s-au ciocnit, i-au lichidat mulți dintre oșteni, astfel, încît, voievodul a trebuit să se retragă din nou cu pierderi mari¹⁶. Văzînd și constatînd că norocul l-a părăsit cu totul, a cerut de la maiestatea sa imperială romană grație și ajutor, precum și un salvconduct, pentru a merge personal să dea socoteală în fața lui. Pentru a i se da crezare, a oferit să predea, ca ostateci, pe soția sa și întreaga sa comoară, domnului Gheorghe Basta, în calitate de locțiitor în Transilvania. După care apoi i s-a promis și trecere liberă. După aceasta, au fost ocupate și apărute toate trecătorile de teama invaziei lui Sigismund Báthory.

[...]. Mihai voievod a sosit între timp la Viena, la 25 decembrie¹⁷, cu 70 de călăreți, printre care mulți boieri de seamă; arhiducele a dispus ca el să fie primit și onorat cu multă pompă. Voievodul dorea să plece cît mai repede la Praga și să se înfățișeze maiestății sale imperiale romane.

[...]. Cînd unii dintre nobilii transilvăneni s-au arătat cam rebeli față de maiestatea sa imperială romană (așa cum s-a relatat mai sus), în luna februarie¹⁸ a fost convocată, la Cluj, dieta, la care s-au adunat cei mai mulți și cei mai de seamă dintre nobili și s-au lepădat de maiestatea imperială, trecînd de partea fostului lor principe, Sigismund Báthory. Aceia care au mai rămas încă alături de împărat au fost făcuți prizonieri; după aceasta, consilierii transilvăneni au mers călare la palat, unde s-au adunat și stările [...] punînd ca de la toate ferestrele să fie proclamat din nou Sigismund Báthory ca principe al țării, iar cel care ar fi de altă părere să fie considerat ca un dușman al patriei; cu aceasta, oricine a fost mulțumit. Și la o oră după aceea a fost făcută o proclamație, care a fost adusă la cunoștința obștii, că trebuie să se împace cu turcii. După aceasta s-a ținut o adunare generală, în ziua următoare, la 4 februarie, adunîndu-se cu toții în biserică, Sigismund Báthory a fost numit principe în funcție, iar pînă la sosirea lui Sigismund, Csáky a fost ales ca guvernator cu drepturi depline; a fost restabilită din nou alianța cu turcii, după care s-a cîntat un Te Deum laudamus.

Și, deși domnul Gheorghe Basta a obiectat dietei Transilvaniei că a ținut timp de patru zile închise porțile Clujului, că nu i-a dat ascultare lui, în numele maiestății imperiale romane, dieta a trimis, ca soli, la Sigismund Báthory în Moldova, pe Ștefan Tolety, Johann Zevogarsch, Nicolae Bogady și Francisc Vas, la 5 februarie, unde i s-a comunicat alegerea efectuată.

În ziua următoare, s-a produs o răscoală la Cluj, din cauza acțiunii întimplale mai înainte, care însă a fost curînd înăbușită; atunci dieta a dăruit domnului Csáky domeniul Făgărașului cu toate apartenențele și i-a dus ca prizonieri pe soția și fiul voievodului Mihai împreună cu bunurile de la Făgăraș¹⁹.

[...]. După aceasta, consilierii transilvăneni i-au făcut o propunere domnului Basta cu privire la Chioar și Cluj, ca să rămînă maiestății sale imperiale romane, dar în așa fel ca nici o trupă germană să nu dispună de Chioar și Silaghiu, în Transilvania, iar în schimb să nu treacă nici o trupă transilvăneană prin aceste localități, ceea ce i s-a adus la cunoștință în curînd dietei, care se ținea încă în acest timp în biserică. Aceasta a trimis șase soli la domnul Basta, care urma să aprobe. El nu a vrut însă să accepte și de aceea și-a luat rămas bun de la ei. Încă în ziua de 7 februarie, între orele 9 și 10, domnul Basta, însoțit pînă la poartă de consilierii transilvăneni, a pornit spre Gherla, iar de acolo spre Chioar, pentru ca împreună cu domnul Pezzen și domnul Székely, comandant la Satu Mare, să se războne pe transilvăneni și să aresteze pe instigatori. Vina rebeliunii amintite mai înainte fusese atribuită lui Csáky, care vîrse în închisoare pe nobilii care fuseseră de partea maiestății sale, dar Csáky s-a scuza prin aceea că voievodul Mihai, care a pătruns în țară și a cauzat mari pierderi acesteia, poartă vina pentru toate, căci el a vrut să primească de la maiestatea imperială romană titlul princiar și conducerea Transilvaniei, depunînd toate stăruințele pentru aceasta.

[...]. După ce voievodul Mihai a aflat despre această situație tristă din Transilvania, și în special că soția și copiii săi sînt prizonieri acolo, s-a tulburat foarte mult și s-a necăjit, afirmînd că fusese îngrijorat și mai înainte și că aceasta i s-a prezis de mai multe ori, totuși el speră să recucerească din nou țara cu trupe puține, deoarece el cunoaște bine felul poporului și al țării. Apoi i s-a permis și i s-a înlesnit să plece la maiestatea sa imperială romană la Praga, unde a sosit la 23 martie²⁰ împreună cu 35 persoane.

În aceeași noapte li s-a întimplat valahilor o nenorocire neprevăzută. Seara, după ce au băut mult și au petrecut, înainte de a se fi așezat în pat, au adus în dormitorul lor jar de cărbuni într-un vas mare de fier. Fiînd adormiți, iar camera boltită, închisă din toate părțile, astfel încît gazele n-au putut ieși afară, a doua zi doi dintre servitorii voievodului au fost găsiți morți în pat, asfixiați de gaze și fum, iar alți cinci zăceau acolo grav bolnavi.

[...]. Deși transilvănenii²¹ decisese să țină pe soția și pe fiul voievodului valah prizonieri la Făgăraș, pînă cînd el va face o înțelegere cu dîșii, totuși, cînd au aflat de intenția <voievodului> valah și deoarece aveau foarte mare teamă de el, au eliberat pe soția și pe fiul său din închisoare și, împreună cu tezaurul său, i-a lăsat să plece la Satu Mare, de aceea se spera că în aceste locuri va fi totul bine.

Între timp, maiestatea sa imperială romană l-a trimis pe voievodul Mihai al Valahiei cu destulă satisfacție și cu promisiunea de ajutor și trupe. De la Praga acesta a pornit din nou spre Transilvania.

La sfîrșitul lunii, Sigismund Báthory s-a strecurat pe ascuns din Moldova și, numai cu zece cai, a sosit în Transilvania, căruia numaidecît căpitanul de Raab, aflat la Chioar, i-a predat cetatea. De acolo Báthory i-a trimis domnului Gheorghe Basta o scrisoare jalnică privind situația tulbure și proastă a sa în toate localitățile; pe lîngă aceasta, rugămîntea

ca maiestatea imperială romană nu numai să-i ierte ceea ce a greșit față de maiestatea sa, dar, totodată, să binevoiască a-i permite să trimită o solie, la maiestatea sa imperială, pentru a cere îndurare. Apoi că el, Báthory, este foarte indispus din cauză că Csáky provoacă o nouă rebeliune și acționează împotriva sa, dorind bucurios să ajungă el însuși principe în Transilvania, Gheorghe Basta l-a îndrumat să aștepte pînă va sosi rezoluția maiestății sale imperiale ca răspuns la cererea sa. Maiestatea sa imperială i-a lăsat pe solii transilvăneni să plece liberi și în siguranță, dar cu obligația că <transilvănenii>, în calitate de supuși, care au depus jurămint, vor rămîne în viitor ascultători și credincioși maiestății sale imperiale și că vor să trăiască și să moară ca atare.

După ce însă Sigismund Báthory a ajuns din nou în Transilvania, a uitat obligația cu care era dator maiestății sale imperiale romane și întregii creștinătăți, aruncînd-o cu dispreț în vînt și în curînd a plecat spre graniță cu o putere destul de mare în călăreți și pedestri, majoritatea oaste de țară, în dorința de a încerca ceva în grabă; apoi, în prima sa furie a făcut o invazie prin surprindere, împreună cu consorții lui sperjuri față de maiestatea sa, ocupînd unele castele și cetăți. Pe cei care, atașați fiind prin credință și jurămint față de maiestatea sa imperială romană, au fost decși să rămînă fermi și să nu se îndepărteze de maiestatea sa și deci n-au vrut să consimtă la procedeele și practicile sale răutăcioase a pus să fie uciși, atîția cît a putut prinde, iar după aceasta a născocit tot felul de mijloace și căi pentru a aduce din nou Transilvania sub ascultarea, puterea și dominația sa. Dar domnul Gheorghe Basta și voievodul Mihai, în calitate de comandanți ai trupelor maiestății sale imperiale romane în Transilvania, pentru a se apăra împotriva intențiilor rele ale lui Báthory și pentru a i se opune, au pornit împotriva lui. La Moftin unde așteptau mai multe trupe, în special 2 000 de călăreți silezieni, ei își construiseră multe tranșee și își așezaseră tabăra. Cînd Báthory a văzut și și-a dat seama de aceasta, a șters-o pe nesimțite cu trupele sale luînd din nou calea peste munte. Și, deși trupele sale, între care mulți din nobilime, îl abandonau zilnic (fiind îngrijorați că vor avea un sfîrșit rău cu Sigismund), totuși el concentrase din tot felul de neamuri : transilvăneni, unguri, moldoveni, cazaci, tătari, turci în număr de vreo 40 000 călăreți, pe lîngă numeroase trupe de infanterie (printre care 12 000 turci și tătari), pe intenția de a continua cu forța opera începută, anume, de a-și supune din nou Transilvania. Cu aceste forțe el și-a așezat tabăra nu departe de cetatea Guruslău, la frontiera dintre Transilvania și Ungaria. Cînd domnul Gheorghe Basta și voievodul Mihai au sesizat din timp și au cunoscut bine intenția lui Báthory, au pornit la luptă cu trupele lor, atît călăreți, cît și pedestri, în total nu mai mult de 18 000, bine înarmați fiind hotărîți să lupte cu Báthory. Au înaintat, avînd hărțuieli adesea cu dușmanul, pînă cînd, în cele din urmă, în ultima zi de iulie au sosit și cei 2 000 de călăreți silezieni amintiți. Apoi ei și-au așezat tabăra pe un deal, deoarece Sigismund mai înainte își pusese tabăra pe un deal mult mai înalt, în fața lor.

Deoarece la 1 august, între orele 4 și 5 după masă, Sigismund Báthory a vrut să-și asigure un avantaj și să se mute cu trupele sale la poalele dealului, domnul Basta și voievodul Mihai s-au repezit cu toată puterea asupra dușmanului, l-au dispersat cu ajutorul valonilor, iar curînd după aceea, pe la orele 5, domnul Basta, pe de o parte, și voievodul Mihai, de cealaltă parte, au lovit în înamic bărbătește și cavalereste, dar, totodată, cu gravitate și zel pînă cînd, în cele din urmă, cu ajutorul

și sprijinul lui Dumnezeu atotputernicul, au obținut o victorie singeroasă împotriva lui Báthory ²². Tunurile noastre fiind așezate pe un deal mai scund, sub armata inamicului, i-au cauzat pierderi extrem de mari, în schimb artileria dușmanului, din cauza înălțimii dealului, n-a putut face nici un fel de pagubă în rindurile noastre. În această bătălie, de partea noastră au murit câteva sute pe cimpul de luptă, printre care locotenent-colonelul Pezzen. Din partea dușmanului însă au pierit vreo zece mii, iar ceilalți au fost puși pe fugă și urmăriți pînă la extrem, așa cum și Báthory cu greu s-a salvat prin fugă. Ai noștri au ocupat apoi întreaga tabără a lui Báthory și, pe lângă alte prăzi mari și bogate, au fost capturate 40 de tunuri grele și peste 150 de steaguri, dintre care o sută zece, împreună cu multe lucruri secrete din cancelaria lui Báthory au fost prezentate maiestății sale imperiale romane marți după ziua Sf. Laurențiu, în castelul de la Praga.

După victoria obținută, domnul Basta și voievodul Mihai s-au dus din nou la Cluj, oraș care a trebuit să plătească solda pe trei luni a trupelor deoarece părăsise pe maiestatea sa mai înainte; apoi și celelalte orașe s-au predat treptat. Astfel că exista speranța, că maiestatea sa imperială romană va avea curînd întreaga țară supusă și adusă sub ascultare.

Și, deși voievodul Mihai al Valahiei s-a comportat absolut vitejește și cavalește în timpul luptei împotriva lui Sigismund Báthory, totuși în sinea lui urmărirea într-un mod șiret și prefăcut să aducă în curînd țara sub supunerea sa.

[...] Domnul Basta, la 18 august, l-a convocat în consiliu sub pretextul că trebuie discutate chestiuni importante; el a refuzat însă să apară. Ca urmare, domnul Basta a trimis două companii de soldați germani împreună cu alții călări, pentru a înconjura cortul său și pentru a-l prinde viu, ordin pe care ei l-au executat cu supunere. Ei i-au declarat voievodului, la sosirea lor, că este prizonierul maiestății sale imperiale romane și să se predea de bunăvoie, dar, cînd voievodul a chemat în ajutor pe locotenentul său și s-a repezit să ia sabia, care era atîrnată în cort, și s-a pus în apărare, lovind pe un căpitan german, căpitanul valon s-a infuriat și l-a străpuns imediat cu lancea, iar căpitanul german i-a tăiat capul. Împreună cu un alt valah, voievodul a căzut pe loc, iar corpul său a zăcut neînmormîntat o zi întreagă în cort. După aceasta, valonii au năvălit în tabăra valahă, au prădat-o, iar în cortul voievodului au găsit scrisorile acestuia, care domnul Basta a pus să fie citite armatei, din care reieșea că el avea intenții înșelătoare și false față de maiestatea sa.

[...] alții însă l-au scuzat și au pretins că prin astfel de scrisori el a vrut să înșele cu șiretenie pe turci, împotriva cărora obținuse mai multe victorii glorioase și cărora le produsese pînă acum, prin faptele sale vitejești, o mare spaimă, iar alții au declarat că Gheorghe Basta l-a ucis pe acest soldat aspru și neîmblînzit, dar totodată foarte viteaz, care pentru a doua oară a supus Transilvania maiestății sale imperiale, determinat de invidie și de setea lui de onoruri, fără ordinul împăratului, care n-ar fi putut în nici un caz să aprobe și să laude fapta lui Basta.

¹ Arhiducesa Maria-Christierna.

² Johann Gradelehnus consemnează falsa informație despre un atac al trupelor moldo-turcești împotriva Munteniei, înaintea pătrunderii lui Mihai în Transilvania.

³ V. n. 8, p. 68.

⁴ Nuntialul apostolic Germanico Malaspina. V. n. 9, p. 68.

⁵ Andrei Báthory își manifesta neputința prin injurii și provocări la adresa lui Mihai. Vezi și n. 2, p. 198.

⁶ La Șelimbăr.

⁷ Prizonierii au fost iertați și eliberați; pe Gáspár Kornis, Mihai l-a folosit imediat în diverse misiuni diplomatice, iar în martie 1600 îl întâlnim la Alba Iulia în sfatul domnului, dar fără dregătorie.

⁸ Chioarul și-a deschis porțile trupelor lui Mihai; la Hust s-a instalat însă o garnizoană imperială.

⁹ Exagerare vizibilă în relatarea lui Gradelehnus, potrivit căreia, după victorie, Mihai ar fi ordonat executarea nobililor prizonieri. Afirmatia este dezmințită de conduita ulterioară a voievodului, care i-a întărit pe nobili în vechile lor privilegii, iar celor care au colaborat cu el le-a donat sate și moșii (Moise Székely, Gáspár Kornis, Ștefan Csáki, Ioan Hussar, Gáspár Bornemisza ș.a.).

¹⁰ Sub comanda fiului său Nicolae Pătrașcu.

¹¹ V. n. 14, p. 68 și p. 179–182.

¹² 1600.

¹³ Solia trimisă de Mihai la Praga era condusă de banul Mihalcea Caragea și de marele postelnic Stoica din Strîmba.

¹⁴ V. n. 19, p. 68.

¹⁵ La Mirăslău.

¹⁶ V. n. 19, p. 396 și n. 10, p. 414.

¹⁷ 1600.

¹⁸ 1601.

¹⁹ V. n. 24, p. 69.

²⁰ 1601.

²¹ V. n. 6, p. 39.

²² Bătălia de la Guruslău din 24 iulie/3 august 1601.

PRIMAE LINEAE
M. PRINCIPATUS TRANSILVANIAE
HISTORIAM

ANTIQUI, MEDII ET RECENTIORIS AEVI
EXHIBENTES ET ILLUSTRANTES

AUCTORE
MARTINO FELMER,

PASTORE QVONDAM ECCLESIAE A. C. AD-
DICTORUM CIBINIENSIS ET SCHOLARVM EIVS-
DEM CIVITATIS INSPECTORE PRIMARIO.

49288/956

CIBINII,

Typis Petri Barth, Typographi, & Cæs. Reg.
Privil. Bibliopolæ.

1780.

MARTIN FELMER

Istoricul transilvănean sas, Martin Felmer, născut la Sibiu la 1 noiembrie 1720 și mort la 28 martie 1767, a studiat în orașul său natal și la Universitatea din Halle. La începutul carierei a funcționat ca profesor în orașul natal. Dintre lucrările sale istorice, amintim : *Catalogus voyvodorum Transylvaniae ; Primae lineae M. principatus Transylvaniae historiam antiqui, medii et recentioris aevi*. În această lucrare, din care se reproduce un fragment, autorul descrie pe scurt istoria Transilvaniei cuprinsă între anii 1538—1763. Nararea faptelor se bazează pe opere istorice anterioare și pe documentele de care dispunea autorul în acea perioadă.

Ediția folosită : *Primae lineae M. principatus Transylvaniae historiam antiqui, medii et recentioris aevi*, Cibinii, Petri Barth, 1780, p. 199—202.

PRIMAE LINEAE M. PRINCIPATUS TRANSILVANIAE HISTORIAM ANTIQUI, MEDII ET RECENTIORIS AEVI

§ 269. [...]. Obtento hoc modo Principatu Andreas Cardinalis, legatos suos ad utrumque Imperatorem devotionis exhibendae, ad Valachiae vero et Moldaviae Regulos pacis ac foederis confirmandi caussa expedit. Et Michēel quidem, Valachiae Vojvoda, pacis conditiones non solum acceptavit, verum juramento etiam firmavit, clam vero nihil magis, quam Andream Principatu ejicere est meditatus. Quare sub pretexto inferendi Turcis arma, ab ipsis Transilvanis, quidquid ad apparatus expeditionis contra Andream suscipiendae pertinebat, sibi acquisivit, Alpesque transgressus, Barciam jam hostiliter invaserat, antequam Andreas, comitia Albae agens, voluptatibusque se totum tradens, de rupto a Michaële Vajvoda foedere quidquam comperisset. Statim igitur Ordinae ac Nationes omnes cum armis ad Sabesum coire jussit, dumque Michaëlem Vajvodam cum exercitu suo Cibinium versus movere comperisset, ipse exiguo copiarum stipatus numero (quippe aliquot Sicularum Sedes, Valachis se junxerant, promissionibus Vajvodae evocatae) hostibus obviam processit, et ad pagum Schellenberg, castra sua locavit, ibique d. 29. Octobr. proelio decrevit, in quo Cardinalis copiae fortissime pugnantes victoriam omnino deportaturae fuissent; nisi praedae nimis inhiantes, ordines turbassent, et hoc modo in fugam se agi passi fuissent. Andreas Moldaviam varsus fugiens, in silvis fame sitique per aliquot dies misere pressus oberravit; tandem vero ad Passum Ojtos, a Siculo quodam, Blasio Ördög, misere trucidatus est, annum agens vigesimum octavum.

§ 270. Interfecto hoc modo Principe Andrea, multisque viri egregiis in fuga interemtis, non pauci ex Nobilibus praesertim iis, qui aut necessitudine Cardinalem propius attigerant, aut gratia multum apud eum valuerant, a Siculis capti ad Michaëlem ducti, ac jubente Vajvoda, ab ipsis prope Albam obtruncati fuerunt. Caput ipsum Principis ad Michaëlem adlatum, cumque ad ejusdem mandatum truncus quoque illius Albam deportatus fuisset: exequiae solennes frequenti procerum pompa, imo ipso Michaële Vajvoda comitante, institutae fuerunt, ac Andreas in eo ipso monumento, quod Balthasari fratri suo aedificandum curaverat, sepultus fuit. Percussores Cardinalis a Michaële proemium nullum obtinuerunt, quin dicitur hunc gravibus exsecrationibus in eosdem invectum, esse, quod Principem suum proprium trucidare veriti non fuissent.

§ 271 [...]. Anno sequenti 1600. ineunte, Michaël legatos ad Rudolphum Caesarem misit, qui Provinciam eidem offerrent, sibi vero administrationem illius sub clientela Rudolphi paciscerentur. Quibus expeditis, comitia Albam indicata sunt, ad quae etiam legati Rudolphi advolarunt. Cum vero isti de gratia quidem Imperatoris Vajvodam et verbis et scripto certiore redderent, verum simul eidem voluntatem Rudolphi significarent, eo tendentem, ut quantocyus cum exercitu in Transalpinam recederet, et in finibus illius Turcis invigilaret, hic ira percitus non solum id se facturum pernegavit, verum etiam legatos Caesaris primum Albae, dein vero Claudiopoli in custodia detinuit, ac post aliquot demum septimanas duro cum responso ad Imperatorem remisit, mox vero Michaëlem Török, ad Imperatorem Turcarum ablegavit ad confirmationem in Principatu Transilvaniae, ejusque insignia ab illo si fieri posset obtinenda.

§ 272. Sigismundus interea in Polonia haerens cum Cancellario Samoscio nova de vindicanda Cardinalis caede, Principatuque Transilvaniae repetendo iniverat consilia, excitatus a profugis quibusdam illius auxilia implorantibus Transilvanis. Hoc igitur fine Ieremiam, Moldaviae Principem, per missos ad eundem legatos eo adduxerat, ut Polonorum ac Turcarum sublevatus viribus Valachiam irrueret, eamque vacuam copiis facili negotio occuparet. Hoc audito Michaël, primo statim vere cum lectissimo exercitu Valachiam repetivit, hostemque primo impetu ejectum, altero etiam proelio vicit, totaque Moldavia est potitus. Cum vero Poloni Moldaviam tanquam clientelarem sibi Provinciam defendere, ac Ieremiae auxilia submittere non morarentur, Michaëli, Hotinum, quo Ieremias se receperat, expugnare non valenti, iterum in Transilvaniam recedendum fuit et hic quidem a Rudolpho Imperatore non solum pecuniam, verum etiam titulum Locumtenantis per Transilvaniam in ipsis comitiis Albensibus mense Iulio celebratis recepit.

§ 273. Peractis comitiis confirmationem in Principatu Transilvaniae, a Turcarum etiam Imperatore par legatum submissam, Michaël Coronae accepit.

PRIMA PARTE A ISTORIEI VECHI, MEDII ȘI A VREMURILOR MAI APROPIATE ALE MARELUI PRINCIPAT AL TRANSILVANIEI

§ 269. Obținind în acest chip principatul ¹, cardinalul Andrei <Báthory> a trimis soli la fiecare dintre cei doi împărați pentru a le arăta devotamentul, iar la domnii Valahiei și Moldovei pentru a întări pacea și

alianța. Și Mihai, voievodul Valahiei, nu numai că a acceptat condițiile de pace, ba chiar le-a întărit prin jurământ², dar în ascuns s-a gândit cum ar putea mai bine să-l scoată pe Andrei din principat.

De aceea, sub pretext că îndreaptă armele împotriva turcilor, și-a procurat chiar de la transilvăneni armament cu care dorea să pornească lupta împotriva lui Andrei. Și, trecînd munții, a luat cu forța Țara Bîrsei, mai înainte, ca Andrei, ținînd dietă la Alba <Iulia> și dedîndu-se cu totul plăcerilor, să fi aflat ceva despre ruperea alianței de către voievodul Mihai. A poruncit, așadar, pe dată, ca toate stările și națiunile să se adune înarmate la Sebeș, iar cînd a înțeles că Mihai voievodul se îndreaptă cu oastea sa spre Sibiu, după ce a strîns oastea puțină la număr (căci scaunele secuilor, atractive de promisiunile voievodului, se uniseră cu valahii), a ieșit în calea dușmanilor și și-a așezat tabăra la satul Șelimbăr, și tot acolo a hotărît să dea lupta în ziua de 29 octombrie, în care oastea cardinalului, luptînd cu vitejie foarte mare, ar fi obținut victoria în orice chip, dacă oștenii, doritori mai mult de pradă, nu și-ar fi pierdut mințile și în acest fel nu ar fi îngăduit să fie puși pe fugă. Andrei, fugind spre Moldova, a rătăcit prin păduri vreme de cîteva zile, chinuit cumplit de foame și de sete, iar pînă la urmă a fost omorît în chip nevolnic, la pasul Oituz, de un secu, Balázs Ördög, fiind în al 28-lea an al vieții.

§ 270. Fiind ucis în acest fel principele Andrei, precum și mulți bărbați de seamă, în vreme ce fugeau, nu puțini dintre nobili, mai ales cei care fie erau bătuiți de legături mai strînse cu cardinalul, fie se bucuraseră de trecere mare pe lângă acesta, au fost prinși de secu și duși lui Mihai, fiind decapitați de aceștia în apropiere de Alba Iulia, tocmai din porunca voievodului. Capul principelui i-a fost adus lui Mihai, iar după ce, la porunca lui Mihai, a fost dus la Alba <Iulia> și trupul, au fost hotărîte funeralii mărețe, cu alai deosebit al fruntașilor, pe care l-a însoțit însuși Mihai voievodul; și Andrei a fost înmormîntat chiar în acel lăcaș de care se îngrijise să-i fie construit fratelui său Balthazar. Ucigașii cardinalului nu au obținut nici o răsplată de la Mihai, ba se spune că acesta s-a năpustit împotriva lor cu blesteme grele, deoarece nu se temuseră să-și omoare propriul principe.

§ 271. [...]. La începutul anului următor, 1600, Mihai a trimis soli la împăratul Rudolf ca să-i închine țara în schimbul conducerii acesteia, sub protecția lui Rudolf. După ce s-a făcut aceasta, s-a vestit ținerea dietei la Alba Iulia, la care au sosit în grabă și solii lui Rudolf, cu care prilej l-au asigurat încă o dată pe voievod, și prin vorbe și în scris, de bunăvoința împăratului. Însă, îndată ce i-au comunicat voința lui Rudolf, ca să se întoarcă cît mai repede cu oastea în Valahia și să vegheze la hotarele aceleia asupra turcilor, acesta, cuprins de minie, nu numai că a refuzat să facă acest lucru, ba chiar a reținut pe solii imperiali sub pază, mai întîi la Alba Iulia, apoi la Cluj, dar pînă la urmă i-a trimis la împărat, după cîteva săptămîni, cu un răspuns aspru, iar apoi a trimis de îndată pe Mihail Török la împăratul turcilor, pentru a obține confirmarea în principatul Transilvaniei și — dacă s-ar fi putut — însemnele acesteia.

§ 272. Sigismund, care stătea între timp în Polonia, făcuse planuri noi cu cancelarul Zamoyski pentru a răzbuina moartea cardinalului și a relua principatul Transilvaniei, ațîțat fiind de cîțiva fugari transilvăneni, care implorau ajutorul lui. Trimițînd așadar, în acest scop, soli la Ieremia, domnul Moldovei, a voit să-l determine, ca, împreună cu forțele ridicate

de poloni și turci, să năvălească asupra Valahiei, pe care, lipsită de oaste, să o ocupe cu ușurință. Mihai, aflînd despre acest lucru, s-a întors de îndată în Valahia la începutul primăverii cu o oaste foarte aleasă și, respingînd primul atac al dușmanului, l-a învins într-o altă luptă și a pus stăpînire pe toată Moldova ³.

Cum însă polonezii nu au zăbovit să apere Moldova ca pe o provincie închinată lor și să trimită ajutoare lui Ieremia, Mihai nemaivînd să asedieze Hotinul, în care se adăpostise Ieremia, a trebuit să se retragă în Transilvania, iar aici a primit de la împăratul Rudolf nu numai bani, ba chiar și titlul de locțiitor în Transilvania, acordat de însăși dieta ținută la Alba Iulia în luna iulie.

§ 273. După ce s-a ținut dieta și a fost trimisă prin sol și de către împăratul turcilor confirmarea în principatul Transilvaniei, Mihai a primit coroana ⁴[...].

¹ La 19/29 martie 1599. V. n. 1, p. 353.

² Aluzie la actul diplomatic din 16/26 iunie 1599. V. n. 5, p. 183 și n. 3, p. 469.

³ Informația nu este confirmată de documente.

⁴ Steagul de domnie trimis de marele vizir.

HISTORIA
REGUM HUNGARIÆ,
PARS III.

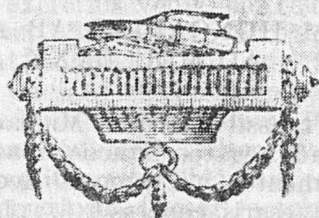
A

GEORGIO PRAY,
ABBATE B. M. V. DE TORMOVA, ET CATH. ECCL.
M. VARADINEN. CANONICO CONSCRIPTA.

COMPLECTENS RES GESTAS

A B

ANNO M. D. XXVII. ad M. DCC. LXXX.

B U D Æ,

TYPIS, ET SUMTIBUS REGIÆ UNIVERSITATIS
PESTANÆ TYPOGRAPHIÆ.

ANNC 1801.

GEORGIUS PRAY

Istoric și teolog, Georgius Pray s-a născut în 1723 la Nove Zámky și a murit în 1801 la Pesta. Și-a făcut studiile la Bratislava și Viena. Între anii 1740—1773 a activat în cadrul ordinului iezuiților, predind teologia în diferite seminarii ale acestuia. După desființarea ordinului iezuiților, Maria Tereza îl numește în funcția de istoric al Ungariei; în 1777 devine prin decizie împărătească primul custode al Bibliotecii Universitare din Buda. A fost un cercetător foarte fecund, publicând multe lucrări istorice valoroase, printre care: *Annales regum Hungariae 997—1564*; *Commentarii historicii de Bosniae, Serviae ac Bulgariae, tum Valachiae, Moldaviae ac Bessarabiae cum regno Hungariae nexu*; *Historia regum Hungariae*, ultima tipărită pentru prima dată la Buda în 1790, formată din trei părți, se ocupă de evenimentele istorice petrecute în Ungaria și Transilvania în perioada 1527—1780.

Ediția folosită: *Historia regum Hungariae ab anno MDXXVII ad MDCCLXXX*, Buda, Universitatis Pestanae Typographiae, 1801, p. 214; 219.

HISTORIA REGUM HUNGARIAE AB ANNO MDXXVII AD MDCCLXXX

[...]. Exemplo Transsilvanorum Michael Valachiae Voyvoda missis semel, iterumque ad Legatos nunciis, ipse quoque praestito Tergovistiae fidelitatis juramento, acceptoque decem millium aureorum stipendio, in clientelam Caesaris concessit [...].

[...]. Michael Transalpinus Vayvoda, etsi juramentum fidelitatis Cardinali praestiterit, facto tamen belli Turcis, ut praeferebat, inferendi apparatu, repente posita larva Transsilvaniae infusus Cardinalem cum paucis tumultuarie collectis congregari ausum cruento, et ad octo horas protracto praelio victum in fugam egit, quem per silvas errantem, et per Moldaviae fines in Poloniam volentem evadere, Siculi spe potiundae praedae, quamquam non inultum, trucidarunt. Vayvoda ne suo, sed Caesaris nomine rem egisse videretur, Georgium Bastam, qui Maximiliano Cassovia Viennam digresso locum illius tenebat, ad recipiendam in fidem Transsilvaniam crebris nunciis accersit, apparebat tamen hominem longe alia, quam praeferebat, agitare [...].

Bocskaius, quod reducto ex Silesia Sigismundo malorum omnium causa fuisset, bonis omnibus, et jure civitatis privatus Transsilvania in perpetuum excludatur, ad quae firmanda Legati ex Comitibus ad Caesarem

missi, qui haec rata haberi peterent, rogarentque, ne Transalpino Vayvodae fidem habeat, verum poena ex perfido sumta Maximilianum Archiducem, quem alias jam in provinciam destinasset, sibi praestitueret, aut, si id non videretur, fas sit alium eligendi, qui iuramento Caesari obstrictus provinciam gubernet. Haec postquam Caesari sequentis anni principio Legati proposuissent, bono animo jussis facturum se respondit, quae ex usu, et commodo provinciae futura essent. Cum his mandatis domum remissi, res mire rursum turbatas reperere. Proceres quidam, inter quos Moyses Siculus praecipuus erat, de reducendo Sigismundo, a Polonorum et Turcarum, ut proditum est, nunciis subornati, consilium ineuntes reliquis, qui contra nitebantur, in carcerem conjectis, Sigismundum e Moldavia, ubi cum Zamoiscio morabatur, evocarunt. Id ubi Basta certis indiciis comperit, dispersas per hyberna copias celeriter coegit, Caesaremque, quo loco res essent, edocuit.

Eodem tempore, quo Batae litterae Caesari redditae sunt, Sigismundus quoque Legatos ad eum, et Sultanum misit, qui illic factum excusarent, hic vero patrociniū peterent. Ac Turcae quidem, qui ex Christianorum dissidiis semper lucrum facere solent, spe illum ducebant, Caesar contra Legatis facessere jussis Michaelē Vayvodam Transsilvaniae praefecit, monitumque, ut amicitiam cum Basta redintegraret, ab se dimisit. Facta ad speciem conciliatione, et coacto decem Peditum et Equitum octo millium exercitu Transsilvaniae jam appropinquabant, cum Legatos a Sigismundo accipiunt, qui concordiae viam tentarent, quam cum Basta negasset, obviam utrique cum XXXIV. millibus ductore Moyse Siculo profectus ad Doroszlo manus conferuit, et post acerrimum praelium victus cum paucis in Moldaviam evasit, datis in ipsa fuga mandatis, ut Vayvodae uxorem cum filio, quos obsides Transilvanis datos fuisse alias memoravi, post se in Moldaviam adducerent, spe forte ductus, Vayvodam hoc pignore a Basta in suas partes pertrahendum. Et fortasse, nisi hic hominem acrius observasset, destinatio speratum exitum habitura erat. Vayvoda enim, ut Claudiopolim victor exercitus venit, per clandestinos nuncios, si uxor sibi, et filius redderentur, Sigismundo ad recuperandam provinciam se auxiliaturum promiserat, coepitque jam cum Turcis propterea agere, et, quod aequatum sibi a Caesare in copias imperium Basta negaret, suos, quasi in Valachiam redituros, praemittere. Haec conantem Basta immissis duobus Vallonum Praefectis, dum in tentorio familiariter cum Ludovico Rakoczio colloquitur, interfici jussit, causamque cur id faciendum sibi putarit, Pragā perscripsit. Caesar factum dissimulare magis, quam laudare videbatur, in conatus Turcarum, qui Caesareo milite in Transsilvania occupato Canisam interea subegerant, intentus [...].

ISTORIA UNGARIEI DIN ANUL 1527 PÎNĂ ÎN 1780

După exemplul transilvănenilor, Mihai, voievodul Valahiei, trimițînd o dată și încă o dată solii la delegați¹, depunînd și el însuși jurămîntul la Tîrgoviște și primind un ajutor de 10 000 de galbeni, a devenit slujitor al împăratului².

[...]. Mihai, voievodul muntean, deși depusese jurămînt de credință față de cardinal³, făcînd pregătiri pentru a purta război cu turcii, așa după cum zicea el, a plecat totuși din Transilvania ascunzîndu-și graba și l-a pus pe fugă pe cardinal, care abia apucase să strîngă o mîină de oameni; după o luptă crîncenă⁴ care ținu aproape opt ore, cardinalul,

rătăcind prin păduri și vrînd să scape peste hotarele Moldovei în Polonia, a fost ucis de secui în speranța obținerii unei răsplăți, chiar nesigure.

Se pare că voievodul a făcut acest lucru nu de la sine, ci în numele împăratului, căci Gheorghe Basta, care ținea locul lui Maximilian pe cînd acesta era plecat de la Cașovia la Viena, i-a cerut prin solii repetate venite cu daruri să primească în credință Transilvania, înfățișîndu-se așadar ca un om care urmărește cu totul alte lucruri decît ceea ce spunea.

[...]. Bocskay a spus că după readucerea lui Sigismund din Silezia acesta a fost cauza tuturor relelor, trebuind să fie exclus pe vecie de la toate onorurile și de la dreptul de conducere în Transilvania. Drept care au trimis soli la împărat să ceară să le fie întărite acestea și să roage, să nu aibă încredere în voievodul muntean ci, pedepsindu-l pentru îndrăzneala luată, să le pună în frunte pe arhiducele Maximilian, pe care, îl și rinduise de altfel țării, sau, dacă acesta nu i s-ar părea nimerit, să le fie îngăduit să aleagă pe un altul care, obligat fiind la jurămintul de credință față de împărat, să conducă țara.

La începutul anului următor cînd solii au propus acestea împăratului, el răspunde că va lua cu bună inimă hotărîrile decurgînd din trebuința și interesul țării. Cînd s-au întors acasă cu aceste însărcinări, au găsit cu uimire lucrurile tulburate. Niște nobili, între care cel mai de seamă era Moise Székely, înarmați și ținînd sfat cu delegații rămași — după cum se zice — în privința readucerii lui Sigismund de la poloni și turci, aruncînd în închisoare pe cei ce se împotriveau, l-au chemat pe Sigismund din Moldova, unde se afla cu Zamoyski.

Cînd Basta a avut indicii sigure despre aceasta, a adunat în grabă trupele răspîndite pentru iernare și l-a înștiințat pe împărat asupra stării de fapt din acele părți.

În timp ce scrisorile lui Basta erau înmîinate împăratului, Sigismund a trimis soli la acesta și la sultan, pentru a-i ierta fapta și a cere ocrotire. Iar turcii, care obișnuiesc să tragă întotdeauna folos din neînțelegerile creștinilor, nutreau speranța că împăratul va proceda împotriva poruncilor date solilor. <Împăratul> l-a rînduit pe Mihai ca voievod al Transilvaniei și i-a poruncit să reînnoade prietenia cu Basta; apoi l-a trimis de la sine.

Tocmai pe cînd <Mihai>, încheind această înțelegere și strîngînd o oaste de zece mii de pedestri și opt mii de călăreți, se apropia de Transilvania, primi solie de la Sigismund, care căuta calea înțelegerii, pe care Basta o refuzase.

Sigismund, avînd o oaste de 34 de mii de oameni sub comanda lui Moise Székely, a pornit spre Guruslău și a fost înfrînt după o bătălie crîncenă. După aceea a fugit cu puțini dintre ai săi în Moldova, poruncind ca soția și fiul voievodului, care fuseseră dați ostateci transilvănenilor, așa după cum am amintit, să fie trimiși după el în Moldova, minat fiind de o mare speranță că prin acest zălog voievodul va fi atras de partea sa. Și poate că dacă <Mihai> nu ar fi vegheat mai atent asupra acestui om, planul ar fi avut sfîrșitul nădăjduit căci, pe cînd oastea a sosit învingătoare la Cluj, voievodul a cercetat prin soli tainici, dacă i-au fost înapoiăți soția și fiul și i-a promis lui Sigismund că-l va ajuta să-și recîștige țara⁵. Ba Mihai a început chiar să trateze în acest sens cu turcii și, deoarece Basta i-a refuzat comanda egală, hotărîtă lui de către împărat asupra oastei, el i-a slobozit pe ai săi, ca și cînd s-ar fi întors în Valahia.

Pentru această îndrăzneală, Basta, trimițând doi dintre conducătorii valonilor, a poruncit ca Mihai să fie omorât în timp ce stătea de vorbă prietenește cu Ludovic Rákóczy în cortul său, și a înfățișat la Praga motivul pentru care a crezut necesar să facă aceasta. Împăratul a socotit că fapta trebuie mai degrabă ascunsă decît lăudată fiind atent la strădaniile turcilor, care ocupaseră Canissa în vreme ce oastea imperială era ocupată în Transilvania.

¹ Autorul se referă la delegația trimisă de Rudolf al II-lea în Transilvania la începutul anului 1598 (episcopul Ștefan Szuhay, contele Francisc Nádasdy și sfetnicul imperial Bartolomeu Pezzen); cu aceasta Mihai Viteazul stabilește contacte în vederea unui tratat de alianță cu împăratul.

² Tratatul dintre Mihai și Rudolf s-a încheiat la 30 mai/9 iunie 1598 la mănăstirea Dealu. În schimbul subsidiilor pentru plata a 5 000 de soldați pe durata războiului cu Poarta, Mihai recunoaște suzeranitatea împăratului fără „a plăti vreun tribut sau vreo dare”. Împăratul garantează domnia ereditară a lui Mihai și a urmașilor săi asupra Munteniei; libertatea credinței și a comerțului sînt asigurate. Vezi: *Mihai Viteazul în conștiința europeană*, I, *Documente externe*, București, 1982, doc. 59.

³ Instalarea pe tronul Transilvaniei a cardinalului Andrei Báthory i-a impus lui Mihai ca măsură de prevedere prestarea jurămîntului de credință față de noul principe. Deși avea forțe suficiente ca să-l înlăture din Transilvania, Mihai a preferat această stratagemă diplomatică, pentru a nu provoca reacția aliaților cardinalului (Ieremia Movilă și polonii) și intervenția Porții, plină la ivirea unei conjuncturi favorabile aplicării planurilor sale. V. n. 5, p. 183.

⁴ La Șelimbăr (18/28 octombrie 1599).

⁵ Această informație face parte dintre zvonurile denigratoare răspîndite de adversarii lui Mihai, ca să justifice asasinarea acestuia pe Cîmpia Turzii (9/19 august 1601).

HISTORIA CRITICA
REGVM HVNGARIAE,
STIRPIS MIXTÆ,

EX FIDE
DOMESTICORVM ET EXTERORVM SCRIPTORVM
CONCINNATA

A STEPHANO KATONA

AA. LL. ET PHILOS. DOCTORE,
BIBLIOTHECAE M. COLOC. E. PRAEFECTO.

TOMVLVS IX.
ORDINE XVI.

*AB ANNO CHRISTI MCCCCLXXVI.
AD ANNVM VSQVE MCCCCXC.*

STEPHANUS KATONA

Istoricul Stephanus Katona s-a născut la Bolyk, la 13 decembrie 1732, și a murit la Kalocsa, la 19 august 1811. Începînd cu anul 1765 a fost profesor la Universitatea din Trnava, unde a predat retorica, apoi istoria. A elaborat o bogată literatură istorică, opera sa principală, de o mare erudiție, intitulîndu-se : *Historia critica regum Hungariae*, cu 44 de părți, în 42 de volume, editată în diverse orașe, între anii 1779—1817. Lucrarea descrie evenimentele istorice din Ungaria, petrecute în perioada dintre domnia lui Ștefan cel Sfînt (secolul al XI-lea) și cea a împăratului Leopold (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea).

Ediția folosită : *Historia critica regum Hungariae*, vol. IX, Buda, Regiae Universitatis 1794, p. 46 — 49 ; 52.

HISTORIA CRITICA REGUM HUNGARIAE

[...]. Ventum deinde est Claudiopolim, atque ibi veteres inter Bastam et Transalpinum similitudines et dissensiones, quas Gonzaga, iussu caesaris, nuper reconciliatione concordiae exstinxisse videbatur, longe, quam antea, acerbius recruderunt. Nam, quum Basta „ab illo suam auctoritatem laedi atque conuelli, imperium minus obtemperando detrectari; nec dumtaxat eum cum Transsilvanis proscriptis factiones alere, sed etiam ad Turcas, suo iniussu, tam litteras, quam nuncios missitare”, conquereretur: contra ille „se non emta aut per vim usurpata; sed a caesare data potestate fungi: aequatum cum illo imperium sibi” dicere: in summa, uterque se plus nimio amare, et neuter alteri cedere.

[...]. In hunc modum gliscentibus, in occulto odiis, quum Tordam esset peruentum, ac Transalpinus equitum suorum Valachorum agmen, Thracibus et Bulgaris permixtum, ignaro Basta, praemisisset.

[...]. Basta angi et curis aestuare; varia de eo capiendo aut tollendo pectore versare consilia; postrema remota dubitatione, vim illi et manus inferre constituit. Itaque, convocatis duobus Wallonum praefectis, quid fieri velit, secreto docet. Atque illi, assumtis suorum promississimis [...] in eius tabernaculum profecti.

[...] ab altero ingentis alabardae cuspidem per venirem et ilia nec opinare transfoditur, et repente concidit.

[...]. Indigna iam exanimato addita sunt ludibria, ut caput eius detruncatum, supra equi albi cadauer, eo forte die ante praetorium tabernaculum mortui, poneretur: quod tamen postea, permissu Bastae simul cum corpore tumultatum est. Ex ministrorum praecipuis Mihalaesus,

banus cognomine, aetate septuagenaria provectior, captus diuque tortus, tandem in custodia mori est coactus. Ceteri, formidine attoniti, pars nec animo, nec viribus, nec ratione competere, pauci arma capere; nec quicquam audere: postquam, adueniente cum armatis Basta, paucos omnes occupasset; quies et silentium fuit. Res eius et equi, arma, pecuniae, tabernacula, vestes, militarisque et castrensis supellex, difugientibus Valachis, Bastae cesserunt. Ipse, perpetrata caede, litteras ad caesarem dedit, quibus factum suum excusabat, compositis in odium demortui multis calumniis, quibus iure caesus dici iudicarique posset, quarum ea erat praecipua.

[...]. Postea tamen ne a canibus corpus eius dilaniaretur, Thraces quidam in fossam sepelierunt, ex annuentia Bastae: quod tandem successu temporis Albam Iuliam deductum, sepultum fuit in templum, ab eodem erectum: et inde temporum intervallo in Valachiam Transalpinam delatum esse referunt aliqui.

ISTORIA CRITICĂ A REGATULUI UNGARIEI

[...]. Apoi, ajungînd la Cluj¹, s-au redeschis mai ascuțit vechile adversități și disensiuni dintre Basta și muntean*, pe care se părea că Gonzaga — din porunca împăratului — le stinsese de curînd prin restabilirea bunei înțelegeri².

Căci, în vreme ce Basta se plîngea că „i-a fost știrbită și nesocotită autoritatea <de către Mihai>”, că i-a fost refuzată comanda, nemaîdîndu-i-se ascultare, că acesta nu numai că își întărește tabăra cu proscrisii transilvăneni, ba chiar a trimis la turci — fără știrea sa — atît scrisori cît și soli”, acela <Mihai> susține, dimpotrivă, că „el se folosește nu de venalitate ori uzurpare de forță, ci de puterea dată lui de împărat”[...].

Într-un cuvînt, nici unul nu-l iubea mai mult pe celălalt și nici unul nu ceda celuilalt [...].

În această situație, crescînd într-ascuns dușmăniile, munteanul*, pe cînd a sosit la Turda, și-a așezat în această localitate, fără știrea lui Basta, tabăra călăreților săi valahi, amestecată cu traci³ și bulgari [...]. Basta, neliniștit și clocotind de griji, plănuiește îndelung dacă trebuie să-l suprime sau să-i țină piept; în cele din urmă, lăsînd la o parte îndoiala, hotărăște să pună mîna pe el cu forța [...]; așadar, chemînd doi comandanți de-ai valonilor, îi învătă în ascuns ceea ce voiește să se facă. Iar aceia, luînd pe cei mai devotați dintre ai lor [...], ducîndu-se în cortul acestuia⁴[...], îi străpung pîntecele cu ascuțișul unei halebarde uriașe și el se prăbușește pe neașteptate [...]. Celui ucis, i-au fost aduse însă și batjocuri nemernice, căci capul retezat al acestuia a fost așezat pe cadavrul calului său alb și pus în fața cortului celui ucis; după aceea, cu îngăduința lui Basta, a fost îngropat împreună cu trupul⁵. Dintre dregătorii de frunte ai lui <Mihai>, banul Mihalcea, trecut de șaptezeci de ani, a fost prins și chinuit îndelung, și a ajuns, în cele din urmă, să moară în închisoare.

Ceilalți, îngroziți de spaimă, în parte nu-și mai păstrară singele rece, nici puterile, nici cugetul, în vreme ce puțini apucară armele, dar nu cutezară nimic; acum, cînd veni Basta cu armata, teama pusese stăpînire pe toți; și fu liniște și tăcere.

Împrăștiindu-se valahii, lucrurile lui <Mihai>, caii, armele, banii, corturile, veșmintele, echipamentul militar și de tabără, îi reveniră lui Basta.

După săvârșirea omorului, acesta a trimis scrisori împăratului, în care justifica fapta sa, născocind multe calomnii din ură față de cel mort, cu care să se poată dezvinovăți și să nu poată fi judecat de făptuirea omorului [...].

[...]. După aceea, însă, ca trupul să nu-i fie sfișiat de cîini, niște traci³ — cu îngăduința lui Basta — l-au îngropat. În fine, după trecerea timpului, a fost adus la Alba Iulia și înmormîntat la biserica ridicată de el, iar de aici, după un răstimp — zic unii — a fost adus în Valahia.

^{*} Mihai Viteazul.

¹ După victoria împotriva lui Sigismund Báthory la Guruslău (24 iulie/3 august 1601).

² V. n. 3, p. 39

³ Este vorba de sirbi; Ștefan Katona (ca de altfel și alți autori) folosește denumirea antică de traci.

⁴ Al lui Mihai Viteazul.

⁵ V. n. 9, p. 39.

Allgemeine Weltgeschichte

von der
Schöpfung an bis auf gegenwärtige Zeit;
welche

alle bekannte Reiche und Staaten, ihre Veränderungen, Staatsverfassungen, Gesetze, Religionen, Sitten und Gebräuche, ihr Wachsthum in der Gelehrsamkeit, den Künsten und Wissenschaften, der Handlung und Schifffahrt, samt ihrer Zeitrechnung, ihren Alterthümern, öffentlichen Gebäuden und besondern Seltenheiten der Natur und Kunst in sich begreift.

Des fünfzehnten Bandes vierte Abtheilung,
welche

die Geschichte der mit Hungarn verbundenen Staaten
älterer und neuerer Zeit enthält,

nach dem Plan

Wilhelm Guthrie, Johann Gray,

und anderer gelehrten Engländer entworfen, ausgearbeitet,
und aus den besten Schriftstellern gezogen

von

Ludewig Albrecht Gebhardi,

Bevölkerer der Ritterakademie zu Königsberg, Mitglied des historischen Instituts
zu Göttingen, und der Churmainz. Akademie der nützlichen Wis-
senschaften zu Erfurt.

Mit gnädigster Freyheit.

Leipzig,

bey M. G. Weidmanns Erben und Reich. 1782.

LUDEWIG ALBRECHT GEBHARDI

Fiul istoricului și genealogistului Johann Ludewig Levin, Ludewig Albrecht Gebhardi, s-a născut la 13 aprilie 1735, la Lüneburg, și a murit la 26 octombrie 1802. Sub îndrumarea atentă a tatălui său a făcut studii strălucite la Academia de cavalerie din orașul său natal, unde tatăl funcționa ca profesor, apoi a fost, pe rînd, consilier regal, bibliotecar, arhivar. Pentru epoca sa era considerat un specialist prodigios în istoria țărilor nordice și est-europene.

Dintre lucrările sale menționăm : *Geschichte des Reichs Ungarn und der damit verbundenen Staaten* ; *Allgemeine Weltgeschichte*...

Ediția folosită : *Allgemeine Weltgeschichte von der Schöpfung an bis auf gegenwärtige Zeit, welche alle bekannte Reiche und Staaten, ihre Veränderungen, Staatsverfassungen, Gesetze, Religionen, Sitten und Gebräuche, ihr Wachsthum in der Gelehrsamkeit, den Künsten und Wissenschaften, der Handlung und Schifffahrt, samt ihrer Zeitrechnung, ihren Alterthümern, öffentlichen Gebäuden und besondern Seltenheiten der Natur und Kunst in sich begreift*..., Leipzig, M. G. Weidmanns Erben und Reich, 1782, p. 359—369 ; 372—384 ; 387—400.

ALLGEMEINE WELTGESCHICHTE VON DER SCHÖPFUNG AN BIS AUF GEGENWÄRTIGE ZEIT, WELCHE ALLE BEKANNTRE REICHE UND STAATEN, IHRE VERÄNDERUNGEN, STAATSVERFASSUNGEN, GESETZE, RELIGIONEN, SITTEN UND GEBRÄUCHE, IHR WACHSTHUM IN DER GELEHRSAMKEIT, DEN KÜNSTEN UND WISSENSCHAFTEN, DER HANDLUNG UND SCHIFFFAHRT, SAMT IHRER ZEITRECHNUNG, IHREN ALTERTHÜMERN, ÖFFENTLICHEN GEBÄUDEN UND BESONDERN SELTENHEITEN DER NATUR UND KUNST IN SICH BEGREIFT

[...]. Der Ruf von seinen guten Eigenschaften verbreitete sich durch das ganze Land, und ward endlich so stark, dass der Woiwode dadurch in Schrecken gesetzt wurde. Daher beschloss der Woiwode, der einsah, dass er durch ihn leicht gestürzt werden könne, ihn hinwegzuschaffen, und da dieses mit offenbarer Gewalt nicht wohl geschehen konnte, so dung er Meuchelmörder, welche ihn heimlich auffangen oder tödten sollten. Der Ban erfuhr seine Gesinnung und Arglist, und da er, ohngeachtet der Zuneigung seines Volks, sich nicht in Krajowa für sicher hielt, so entwich er, und reisete unbemerkt nach Konstantinopel, um im

Namen aller Walachen auf die Absetzung des Woiwoden zu dringen. Zu gleicher Zeit begaben sich, vermuthlich nach einer genommenen Abrede, die Bojaren und einige andere vornehme Walachen zum Sultan, und vereinigten ihre Klagen mit denen des Bans, und da auch verschiedene türkische Kauflleute, die vom Woiwoden ihrer Waaren beraubt waren, Genugthuung forderten, so ward des Alexanders Absetzung sogleich beschlossen. Die Bojaren verlangten, dass der Sultan dem Bane Michael entweder die Woiwodenwürde, oder auch ein anderes Amt ausserhalb der Walachey, in welchem er für Alexanders Nachstellungen sicher seyn könne, ertheilen möchte, Michael aber bat um das Woiwodenamt, weil er der Sohn und Erbe eines Woiwoden sey. Er fand zufälliger Weise in Konstantinopel einen alten reichen Griechen, der ehemals Ban von Krajowa zu seines Vaters Zeit gewesen war, und jetzt sich als seinen Freund bezeugte; durch diesen erhielt er Geld und Vorsprache, und endlich drang er mit seinem Gesuche durch. Sobald die Nachricht von den bey der Pforte angebrachten Beschwerden in der Hauptstadt erscholl, entfiel dem Alexander der Muth, und er floh aus dem Lande. Seine zurückgebliebenen Landstände wählten einen gewissen Stephan (Sztoja) zu seinem Nachfolger. Allein dieser entwich gleichfalls, sobald Michael nach der Walachey zurückkam.

Der Fürst Michael liess sein erstes Geschäft dieses seyn, dass er sich mit den türkischen Gläubigern abfand, die sein Vorgänger nicht hatte befriedigen können. Allein da es ihm an Gelde fehlte, so gelang es ihm nur, ihren Ausschweifungen Gränzen zu setzen, nicht aber sie aus dem Lande zu vertreiben. Diese Ohnmacht kränkte ihn ungemein; denn die Türken fügten ihm und seinen Unterthanen manchen Schaden zu, berichteten alles, was er vornahm, oft mit erdichteten Ausschmückungen zu seinem Nachtheil an die Staatsbeamten der Pforte, und zogen viele Landsleute in das Land, daher dieses sehr bald mit vielen Janitscharen angefüllt ward, die ohne seine Erlaubniss sich anbaueten und seinen Befehlen nicht gehorchen wollten. Die benachbarten Tataren und türkischen gewaffneten Unterthanen streiften nach Gefallen in und durch die Walachey, und konnten an den Gränzen nicht zurückgewiesen werden, weil diejenigen Muhamedaner, die in der Walachey wohnten, dieses hinderten. Daher erschien fast in jedem Monate neue Streifrotten, die das Land aussogen, und im Winter im Lande blieben, sich speisen, kleiden und beschenken liessen, und dadurch die alte Schuldenlast noch mehr vergrößerten. Die Bedienten der Pforte gaben den Klagen und Beschwerden des Woiwoden kein Gehör, sondern suchten vielmehr sowohl von dem Woiwoden als auch von seinen Widersachern Geldsummen für sich zu erpressen. Daher fand der siebenbürgische Fürst, Sigismund Bathor, der dem Woiwoden insgeheim ermahnte, seinem Beyspiele zu folgen, und sich mit dem römischen Kaiser gegen den Sultan zu verbinden, Beyfall, und der Woiwode fasste den Entschluss, diesen Vorschlag bey einer bequemen Gelegenheit mit seinen Bojaren in Ueberlegung zu nehmen. Sigismund zog auch den moldauischen Woiwoden Aaron in sein Bündniss, und versprach nebst diesem, dem Woiwoden Michael für sich und im Namen des Kaisers Unterstützung mit Geld und Kriegersleuten, sobald er es wagen würde, das türkische Joch abzuwerfen. Alles dieses wurde mit der grössten Vorsicht und Verschwiegenheit unternommen. Aber dennoch kam es, vermuthlich durch einen pflichtvergessenen Bojaren, dem Grossvezir Sinan Bassa zu Ohren, welcher sich vornahm, nach geendigtem hungarischen Zuge die Walachey plötzlich zu besetzen, und in eine türkische

Provinz oder Sandschakat zu verwandeln. Sinan zog mit diesem Vorsatz vor Raab, verspätete sich aber vor dieser Festung bis zum 29. September, da sie übergieng, und konnte nun nichts in der Walachey unternehmen. Inzwischen sollte doch eine sehr starke Horde Tataren nach geendigtem Feldzuge ihren Weg durch die Walachey nach ihrer Heimath nehmen, und versuchen, ob sie unerwartet sich der walachischen festen Plätze bemächtigen könne. Aber der Woiwode merkte des Sinans und der Tataren Absicht, liess 2 000 siebenbürgische Hungaren, die auf seine geheime Veranstaltung an der Gränze bereit standen, zu sich kommen, stellte den walachischen Landständen die Gefahr, die ihnen drohete, in einer Versammlung [...] vor, bekam ihre Einwilligung zum Beytritt zu dem sogenannten grossen Bunde, und liess an einem einigen Tage zweytausend Janitscharen [...] todtzuschlagen. Auf diese grausame Eröffnung der Feindseligkeiten folgte ein Heereszug gegen Dschurdschiu, und da diese Stadt im ersten Angriff erobert ward, so wurde auch in selbiger alles, was lebte, und nicht in das Schloss geflohen war, niedergemetzelt, darauf aber die Stadt abgebrannt. Die Besatzung dieses Schlosses hatte das Glück, sich ihrer Feinde zu erwehren, und der Woiwode, der sich vor selbigem nicht lange aufhalten konnte, zog endlich nach Bukurescht zurück. Hier überraschte ihn im November plötzlich in seinem Palast ein Kadilisker mit 2 000 der besten türkischen Kriegersleute und vielen andern Soldaten, um den Winter in der Walachey zuzubringen, oder eigentlich, um sich des Woiwoden zu bemächtigen. Dieser forderte ein Geschenk von 10 000 Dukaten und Lebensmittel für sein Heer, und begab sich unter einer Begleitung von 1 000 Mann nach dem Palast des Woiwoden, unter dem Schein, dem Woiwoden einen ehrenvollen Besuch abzulegen. Allein dieser war kurz zuvor entwischt, und hatte sich in das Lager der Hungaren geschlichen, welches unweit der Stadt auf einem vortheilhaften Platz stand. Der Kadilisker verstellte sich, und liess ihn fragen, was er für Ursachen habe, ein so kostbares Heer zur Zeit des Friedens zu unterhalten? und er antwortete mit gleicher Verstellung: er habe es bisher gebraucht, um sich gegen einen gewissen Peter, den Sohn des ehemaligen Woiwoden Alexanders, der nach der Walachey strebte, in Sicherheit zu setzen, und jetzt, da dieses nicht nöthig sey, fehle es ihm am Gelde, um die Soldaten abzulohnen. Der Kadilisker befahl ihm, sie sogleich zu entlassen, weil ihre Speisung den Unterthanen zu schwer falle, und versprach, am nächsten Morgen eine Tonne Goldes zu der Bezahlung des Soldes ihm zuzusenden. Hierauf stellte sich der Woiwode sehr froh, nahm das Anerbieten des Geldes an, und verleitete den Kadilisker, zu glauben, dass er so thöricht seyn werde, sich seines Schutzes am nächsten Morgen leichtsinnig zu berauben. Inzwischen liess er am Abend den besten Theil der Hungaren in einem Thale sich unvermerkt der Stadt nähern, und plötzlich diese an verschiedenen Orten anzünden, und in die Strassen stürmen. Die Türken lagen, da das letzte geschah, im tiefen Schlaf, sprangen grösstentheils nackt hervor, und eilten dem Palaste zu. Allein sie wurden grösstentheils, ihrer tapfern Gegenwehr ohngeachtet, niedergestossen, und der schwache Palast wurde durch schweres Geschütz durchlöchert. Der Kadilisker warf seine Schätze aus den Fenstern, um die Raubbegierde der Hungaren und Walachen zu mässigen, und versprach ein sehr grosses Lösegeld, wenn man ihm und den Seinigen das Leben schenkte. Allein der Woiwode liess kein Mitleiden Statt finden, und ruhete nicht eher, bis dass die zunehmende Feuersbrunst alle versteckte Türken herausgetrieben hatte, und diese niedergemetzelt waren. Darauf sandte

er den Obersten seiner Hungaren, Albrecht Kiral, nach der Donau, der am 10 December die türkische Stadt Flok oder Orazflosci eroberte, plünderte und abbrennete, allein das Schloss unangefochten liess. Auf eben diese Weise verfuhr sein Herr, der ihm folgte, mit der Stadt Oroschik, deren Verwüstung aber mehrere Leute kostete, weil die Besatzung und einige andere türkische und bulgarische Rotten, die zusammen über 7 000 Mann ausmachten, ihm entgegen kamen, und ihm auf der gefrorenen Donau eine blutige Schlacht lieferten. Weil die unglücklichen Einwohner dieser Städte reiche Handelsleute waren, so erhielten die Verwüster eine so grosse Beute, dass sie sie nicht mit sich führen konnten, sondern über die Donau zurückkehren mussten, um selbige an einen sichern Ort abzusetzen. Nachdem dieses geschehen war, gieng der Woiwode noch einmal über die gefrorene Donau, besiegte den Sandschak von Dristra, der ihn auf dem Strome empfing und abzuhalten gedachte, und zerstörte auch die alte und wichtige Handelsstadt Dristra. Dieser Frevl und diese Kühnheit setzte den Sultan Mohammed in Erstaunen, und verrückte ihm seinen Entwurf, den er zu der Bezwingung des hungarischen Reichs gemacht hatte. Denn diese konnte nicht gelingen, wenn die Heere, die sie bewirken sollten, nicht aus Siebenbürgen, Moldau und Walachey mit Lebensmitteln versehen wurden. Er ernannte daher Bogdan, den Sohn des ehemaligen moldauischen Woiwoden Jankol zum Woiwoden der Walachey, befahl dem Karai, Chan der perekopischen Tataren, mit 30 000 Mann heimlich bey Diu sich in die Walachey zu schleichen, und den Woiwoden zu überfallen, und sandte ein weit grösseres türkisches Heer mit dem Bogdan, unter der Anführung des Bassa Ahmed nach Oroschik. Der Chan kam in die Wallachey, verheerte das flache Land, und lagerte sich bey Dschiurdschiu, um den Türken den Uebergang über die Donau zu erleichtern. Allein der Woiwode brachte ihm bey Stenest eine Niederlage bey, und erbeutete 7 000 gefangene Christen, überfiel darauf mit grossem Geschrey am Abend das türkische Lager, und erbeutete dieses nebst dem Geräthe der Tataren, die, ohne den Säbel zu ziehen, flohen. Nachdem dieses dem Woiwoden gelungen war, rückte er über das Eis vor das Schloss Oroschik, und hatte das Glück, den Ahmed nebst den übrigen vornehmsten Feldherren in einer Schlacht zu tödten. Sein Gegner, Bogdan, floh nach Konstantinopel, und entsagte allen Ansprüchen auf die Walachey. Inzwischen war der Oberste der Hungaren, Kiral, in die Moldau eingedrungen, und eroberte und verwüstete viele feste Plätze am moldauischen und bulgarischen Ufer der Donau, bis an den Einfluss dieses Stroms in das Meer, nämlich Wistowa, Oreschowa, Cernawoda, Rosgrad, Baba, Oblocziza, Smihel oder Ismail und Moncastro. Der Sultan wollte seine Absicht durchsetzen, liess einen gewissen Stephan (der vielleicht der ehemals gegen Michael erwählte Woiwode war) zum walachischen Woiwoden bestellen, und sandte selbigen mit einem Heere nach der Walachey. Aber auch dieser Woiwode ward durch eine unglückliche Schlacht, die ihm Kiral lieferte, um seine Hoffnung gebracht und zurückgewiesen, und der Sultan büsste gleich nachher die Gränzstadt Turtukai ein. Bald darauf entdeckte der Woiwode, dass sich unter seinen Untertanen einige heimliche Freunde der Türken fanden, die einen Aufruhr zu erregen suchten, und das Volk auf den Wahn brachten, dass es besser sey, dem Woiwoden die Herrschaft zu entreissen, als unter seiner Regierung die zu schweren Folgen der türkischen Feindschaft zu erwarten. Zu diesen eigennützigen Leuten gehörten verschiedene Besitzer fester Schlösser, und auch einige Kriegsleute im Banat. Daher war die Gefahr, die sie

erregten, gross, und konnte nur durch eine geschwind vollstreckte und vorsichtige Unternehmung abgewandt werden. Der Woiwode wählte die glücklichsten Maassregeln: denn er sandte den Kiral unerwartet vor Braila, einer türkischen Festung, aus welcher die Aufrührer die nöthige Unterstützung zu erhalten hofften, und liess selbige, nachdem sie durch das schwere Geschütz erobert war, schleifen. Darauf liess er durch 5 000 Servier und Walachen den offenen Ort Krajowa besetzen, um sich des Bans Mathäus (Matha) zu versichern, der nun, da er seine Uebermacht fühlte, sich als seinen getreuesten Unterthan geberdete. Nachdem durch diese Thaten die innern und verborgenen Feinde entkräftet und geschrückt waren, wandte Kiral seine Waffen gegen die türkischen Nachbarn, um auch diese zur Ruhe zu zwingen, und verbrennete ihre Stadt Nikopolis. Allein der Aga Farkas rächte den Schaden durch die Vertilgung eines walachisch-hungarischen kleinen Heeres von 3 500 Mann, welches er durch erkaufte Verräther unweit Widin in einen Hinterhalt lockte und zu Grunde richtete.

Der Woiwode liess sich durch das Glück seiner Waffen nicht so sehr verblenden, dass er glaubte, er werde dem Sultan widerstehen könneu, wenn dieser die Heere, die er bisher in Hungarn gebraucht hatte, nach der Wallachey gehen liesse. Daher war seine vornehmste Sorge diese, dass er die Walachen mit einem andern mächtigern Volke so genau verbinden möchte, dass dieses gezwungen sey, die Walachey als sein Eigenthum aus Eigennutz zu vertheidigen. Ein solches Volk konnte der Lage nach dasjenige seyn, das unter der Hoheit des siebenbürgischen Fürsten Sigismund stand. Daher überredete er seine Bojaren, dass sie nebst ihm mit diesem Fürsten über den Schutz in Unterhandlung traten. Der Fürst hatte durch seine Ermahnungen und Versprechungen dem Woiwoden Muth gemacht, das türkische Joch abzuwerfen, und war gewissermassen zum Beystande verpflichtet. Allein er wollte diesen unter keiner andern Bedingung leisten, als unter der, dass die Walachen ihre Freyheit aufopfertn und seine Unterthanen würden. Diese Forderung war hart, insbesondere in Betracht des Woiwoden, der seine Unabhängigkeit in eine blosser statthalterliche Gewalt verwandeln sollte. Allein Noth und Besorgniss überwand den Nationalstolz und den Ehrgeiz des Woiwoden, und die Walachen riefen den Sigismund als ihren erblichen Oberherrn aus. Sigismund, der sehr wankelmüthig war, und sich nach einem ruhigeren Leben sehnte beschloss bald hernach, Siebenbürgen nebst der Walachey und Moldau, dem ehemaligen Oberherrn oder dem zeitigen Könige der Ungaren zu überlassen, und fertigte zu diesem Geschäfte einige walachische, moldauische und siebenbürgische Staatsbeamte auf den hungarischen Reichstag ab. Diese legten den Grund zu einem Vertrage, vermöge dessen der Kaiser des siebenbürgischen Fürsten Erbe wurde, den Fürsten aber zu einem teutschen Reichsfürsten erhob, damit das teutsche Reich ihn schützen müsse, obgleich seine sämmtlichen Länder ein unabhängiger Staat blieben. Der kaiserlich-fürstliche Erbfolge-Vertrag ward von den siebenbürgischen Ständen (am 6. April) genehmigt, und sollte gültig seyn, sobald Sigismund ohne Kinder versterben würde. Vermuthlich hatte Sigismund dem Kaiser versprochen, dass er die Walachey so genau als möglich seinem Staate einverleiben wollte; denn er berief den Woiwoden Michael, den walachischen Erzbischof, die Bischöfe und die vornehmsten Bojaren zu sich auf den Landtag zu Weissenburg (Karlsburg), und errichtete mit ihnen einen Vergleich über die walachische Regierungsform [...].

[...]. Kaum war diese wichtige Handlung geendigt, als sich schon ein sehr grosses Heer von mehr als hunderttausend Türken, unter der Anführung des alten, versuchten und fast immer siegreichen Grossvezirs Sinan, in Bewegung setzte, um in die Walachey einzubrechen. Daher musste der Woiwode in sein Vaterland zurückeilen, und sein neuer Oberherr ward genöthigt, Anstalt zu machen, die Walachey zu beschützen. Der Woiwode sah voraus, dass die siebenbürgische Hülfe nicht geschwinde genug erscheinen könne, und sandte daher seine Gemahlinn, Kinder und Schätze nach Hermanstadt (Sabinova) in Sicherheit. Er brachte ferner achttausend Mann zusammen, und rückte mit selbigen nach Maguren (Magurelle), einem Orte, der zwey Meilen von Bukurescht, auf dem Wege nach Dschiurdschiu, liegt. Der Bassa Sinan lagerte sich gegen Dschiurdschiu über, und liess eine Schiffbrücke über die Donau schlagen. Allein er streifte von Zeit zu Zeit auf die Werkmeister und Arbeiter, vernichtete die angefangene Brücke, verwahrte mit seinen Leuten das Ufer des Stroms, und hinderte den Sinan, über die Donau zu kommen. Endlich, da Sinan schon einen Monat vergeblich mit den Versuchen, seine Absicht auszuführen, zugebracht hatte, gelang es einer der von ihm ausgesandten türkischen Rotten, zwey Tagereisen weit von Dschiurdschiu über die Donau zu setzen, und dem Woiwoden in den Rücken zu fallen. Der Angriff derselben ward durch andere türkische Kriegersleute unterstützt, die der Bassa auf Schiffen über die Donau sandte, und der Woiwode sah sich gezwungen, seinen Feinden das Donauufer zu lassen. Sobald dieses geschehen war, wurde die Brücke vollendet. Der Woiwode verschwand, und Sinan begab sich mit seiner ganzen Macht nach Kalvierim, wo er auf einer Anhöhe sein Lager aufschlug. Bald hernach zeigte sich in einer Entfernung von fast zwey Meilen, hinter einem Walde auf einer Anhöhe, das Lager des Woiwoden. Zwischen beyden Lägern war ein Morast und Gebüsche, durch den ein schlüpfriger Weg, oder vielmehr eine Brücke von Balken und Erde, lief. Diese wurde an beyden Seiten durch Anhöhen eingeschlossen, daher auf selbiger nicht mehr als 12 000 Mann Platz hatten. Der Woiwode, dessen Leuten die Schleifwege dieses gefährlichen Platzes bekannt waren, wagte es, durch selbigen mit den sechzehntausend Männern, die er damals hatte, vor Anbruch des Tages zu gehen, und das sehr vortheilhaft angelegte und befestigte Lager des Sinans, in welchem über 200 000 Mann unter den Waffen waren, anzugreifen. Seine Kühnheit hatte nicht den besten Erfolg; denn die Otschmanen trieben ihn zurück, und nahmen ihm elf Kanonen ab. Er wich mit Vorsicht, und stürzte sich einst vor den Augen der ersten Reihen seiner Leute, die immer im Zurückgehen fochten, in das feindliche Heer, stach einige Anführer nieder, und eilte mit einigen Zeichen seines Sieges unbeschädigt zurück. Dieses dreuste Wagestück verstärkte den Muth seiner Leute, und gab ihnen gleichsam neue Kräfte, um den Feind in einer Entfernung von einer halben Meile von türkischen Lager aufzuhalten. Endlich gelang es dem Obersten der Hungaren oder Siebenbürger, das schwere Geschütz, das er noch behauptet hatte, an einen Ort zu bringen, von welchem er eine Seite des türkischen Zuges beschiessen konnte. Dieses that er mit einem solchen Nachdruck, dass eine grosse Oeffnung entstand. Zweyhundert Kosaken und eben so viele Hungaren nahmen die Lücke wahr, stürzten sich in selbige hinein, und richteten mitten im türkischen Heere eine grosse Verwüstung an. Der Woiwode umzingelte sogleich die, die von den Hungaren im Rücken angegriffen wurden, und brachte nun das ganze türkische Heer in die Flucht. Sinan musste die

Flucht ergreifen, wurde von seinen Leuten niedergerechnet, und von einer Brücke herab in einen Strom gestossen, verlor einige Zähne, und entkam kaum dem Tode. Der Woiwode erhielt seine Kanonen, eine grosse Beute, und die grüne oder heilige Fahne des Mohammed, von welcher die Otschmanen geglaubt hatten dass sie nicht eingeüsst werden könnte. Auf der Wahlstatt fand man über 3 000 ermordete Türken, und die Flüchtlinge benahmen denen Türken, die im Lager zurückgeblieben waren, den Muth. Der Woiwode wollte seinen Sieg fortsetzen, und das Treffen am folgenden Tage erneuern, und beschoss das Lager in der Nacht nach der Schlacht mit seinem Geschütze. Allein einer seiner ehemaligen Freunde, den er unter den übrigen türkischen Gefangenen antraf, veranlasste ihn durch den genauen Bericht, den er ihm von der Stärke und Beschaffenheit des türkischen Heeres gab, seinen Entschluss zu ändern, und sich geschwinde zurückzuziehen. Er gieng daher vor Bukurescht über nach Tergowischte, nahm aus dieser Stadt die mehresten Einwohner mit sich, und begab sich nordlicher sechs Meilen weit in das Gebirge, wo er sich bey den Bruchstücken des ehemaligen Schlosses Negrawoda verschanzte [...]. Sinan eroberte inzwischen das Schloss Braila, besetzte darauf Bukurescht und Tergowischte, und liess durch bulgarische und walachische Bauren um den Palast des Woiwoden in der letztern Stadt einen Wall von Erde, der mit Pfählen und andern Bindwerke von innen gefüttert war, aufführen. Nachdem er diese neue Festung vollendet und mit Lebensmitteln reichlich versehen hatte, theilte er sein Heer, bestimmte die eine Hälfte zu der Vertheidigung dieses Platzes und der Walachey überhaupt, und machte Anstalt, mit dem zweyten grössern Theile desselben in Siebenbürgen einzudringen. Zu eben der Zeit kam der siebenbürgische Fürst mit etwa 15 000 Siebenbürgern, Florentinern, Kosaken, Schlesiern und andern Teutschen zu dem Woiwoden, und das Gerücht von dieser Vereinigung brachte den Bassa Sinan so sehr aus seiner Fassung, dass er, ohne den Feind zu erwarten, von Tergowischte nach Bukurescht zurückgieng. Der Woiwode begab sich vor die neue Festung, in welcher Ali Bassa und Mehemet Beg mit viertehalbtausend wohl versuchten Türken sich befanden, und liess sie stürmen. Die Besatzung wehrte sich mit desto grösserem Muth, weil Sinan sie mit der Erdichtung getäuscht hatte, dass er sich bloss in der Absicht zurückziehe, um die Siebenbürger mitten im Angriffe unvermuthet zu überfallen, und mit geringerer Mühe zu überwältigen. Allein sie konnte dem Grimme der Belagerer [...] nicht widerstehen, sondern verlor am dritten Tage der Belagerung den Platz und ihr Leben. Sobald Sinan, der gar nicht geneigt gewesen war, sie zu entsetzen, ihr Unglück hörte, liess er unter die grosse Kirche zu Bukurescht Pulver bringen, und dabey glimmende Luntten legen, dass sie zu der Zeit, da die Siebenbürger die Kirche erreichen konnten, das Pulver anzündeten. Allein er verfehlte auch hier seinen Zweck; denn der Fürst und der Woiwode vermieden die verheerte Gegend und also auch diese Stadt, und zogen auf das eilfertigeste seitwärts gerade nach der türkischen Brücke bey Dschudschiu. Das türkische Heer kam ihnen mit Mühe zuvor, und war noch nicht völlig über die Brücke gekommen, als sie sich schon zeigten. Sie griffen sogleich das Gepäcke, welches noch zurück war, an, und zerschossen die Brücke. Dadurch entstand eine allgemeine Unordnung unter den zurückgebliebenen Türken, welche zum Theil niedergehauen wurden, grösstentheils aber in die Donau und in die Stadtgraben stürzten, und die letzteren mit ihren Leichnamen ganz ausfüllten. Etwa 2 000 von ihnen

waren in das Schloss zu Dschiurdschiu entronnen, und suchten ihr Leben so theuer als möglich zu erkaufen. Allein da das ihnen bestimmte Pulver bey dem Gepäcke des Heeres geblieben, und durch einen Zufall aufgefliegen war, so wurden sie bald besiegt und ermordet. Nachdem Sinan diesen letzten Unfall mit angesehen hatte, gieng er mit dem Ueberrest seines Heeres nach Konstantinopel, wo ihn Scham, Gram und Verdruss über die Verweise des Sultans noch in selbigem Winter in das Grab brachten. Der Woiwode sandte ihm einen Theil seines Heeres nach, und dieser belagerte Oruzcich und Nikopoli, schleifte Peluin und gieng darauf zurück. Endlich endigte der Fürst diesen Heereszug damit, dass er im Angesicht der walachischen Kriegsmänner dem Woiwoden feyerlich die Regierung in seinem Namen übertrug, und ihn ermahnte, das mit ihm geschlossene Bündniß getreu zu halten, und die Walachey zur Ehre der christlichen Religion gegen die türkischen Angriffe bis auf das Aeusserste zu vertheidigen. Der Woiwode beschäftigte sich im Winter und Sommer des nächsten Jahrs mit der Verminderung des grossen Elendes, in welches der mittlere Theil der Walachey durch diesen Krieg gerathen war. Denn er verschrieb Lebensmittel und Saatkorn aus Siebenbürgen, vertheilte beydes unter die Landleute, die er aus den Wäldern wieder hervorgeholt hatte, und erbaute auf den Brandstellen der Städte und Dörfer für das erste kleine Hütten zum Schutz der neuen Einwohner gegen Kälte und schädliche Thiere.

Der Sultan gerieth über den grossen Verlust den er erlitten hatte, und über die Schande, die diesen begleitete, fast in eine Wut, und bot alles auf, was ihm Hoffnung zur Bezwingung der Walachen machte. Der Begjlerbegj von Ofen musste gleich nach Sinans Rückkunft dem Kaiser Rudolf Hoffnung zu einem vortheilhaften Frieden machen, und ihn dadurch zu bewegen suchen, dass er dem Woiwoden das Bündniß aufkündigte, und dem Sultan verstatte, selbigen als einen aufrührischen Unterthan zur Strafe zu ziehen. Ein anderer Staatsbeamter ward befehligt, eine Verschwörung in der Walachey durch Bestechung zu erregen, und den perekopischen Tataren ward angedeutet, dass sie in die Walachey einbrechen, und zu dem grossen türkischen Heere stossen sollten, das in Hungarn gegen den Kaiser fechten würde. Diese drey Entwürfe hatten einen verschiedenen Erfolg. Der Kaiser wies den Begjlerbegj mit seiner Zumuthung ab. Die Verschwörung kam zu Stande, und die sechstausend Tataren und Türken, die ehemals in Dobrudsche zu geschwinden Streifzügen ansässig gemacht waren, wurden angewiesen, in Begleitung dreytausend anderer Türken über die Donau zu setzen, und sich des Woiwoden und seiner festen Plätze zu versichern. Allein, da diese an zwey Orten in die Walachey eindrangen, wurden sie von einem walachischen Heere, welches sie schon erwartete, eingeschlossen und zu Grunde gerichtet. Denn der Woiwode hatte die Verrätherey entdeckt, und die Urheber derselben, nämlich den Kanzler Kiessar und den ersten Bojaren Dimitri drey Tage vor der Ankunft der Türken viertheilen lassen. Der Chan der perekopischen Tataren kam in die Moldau, hatte aber nicht das Herz, sich durch die siebenbürgischen und walachischen Gränzwachen durchzuschlagen. Daher nahm er seine Zuflucht zu der Arglist, und liess dem Woiwoden durch den moldauischen Woiwoden Jeremias, gegen ein Geschenk von ein Paar tausend Dukaten, seine Vermittelung der Aussöhnung mit der Pforte antragen. Der Woiwode wusste, dass sein neuer Oberherr oder der siebenbürgische Fürst Sigismund schon im Anfange des Jahres

gesucht hatte, sein eigenes Land nebst der Walachey an den Kaiser zu vertauschen, und, weil dieser solches nicht hatte annehmen wollen, mit dem Gedanken ungieng, es den Polen oder gar dem Sultan abzutreten. Daher hielt er sich nicht für verpflichtet, gewissenhafter als sein Herr zu verfahren, sondern nahm das Anerbieten des Chans an. Der Chan gab vor, dass er vom Sultan zu einem Friedensschluss bevollmächtigt sey, und verlangte, dass die geworbenen Kriegsleute des Woiwoden [...] hinweggeschafft werden sollten. Diese Bedingung wurde genehmigt, und nachdem der Friede vom Chan und von den walachischen Gesandten beschworen worden war, entliess der Woiwode die ausländischen Soldaten, und übersandte dem Chan das Geschenk für seine Vermittelung. Allein sobald der Chan Nachricht erhielt, dass die abgedankten Völker über die Gränze gegangen waren rückte er plötzlich in die Walachey ein, lagerte sich zwischen Buseo, Braila und Bukurescht, und sandte nach allen Seiten grosse Rotten aus, die die fürstlichen Einkünfte und Gelder raubten, alles zerstörten und niederbrennten, und vorzüglich sich bestrebten, den Woiwoden auszuspüren und gefangen zu nehmen. Die zweyhundert Kosaken des Woiwoden, die die Gränze hatten verwahren sollen, entliefen mit ihrer gemachten Beute in ihr Vaterland, und nur vierzig beobachteten ihre Pflicht, und kamen zu dem Woiwoden. Dieser brachte eilfertig genug innerhalb den ersten acht Tagen sechstausend Mann zusammen, und führte selbige gerade nach Giergicz (Gurguiz), wo die Zelte des Chans standen. Allein dieser entlief, sobald er nur etwas von einem walachischen Heere vernahm, in sein Vaterland, und wurde nachher von dem Sultan bestraft, weil er unterlassen hatte, zu seinem Heere zu kommen. Da der Woiwode sich an diesen Flüchtlingen nicht rächen konnte, so liess er seinen Grimm an den Bulgaren aus, und beunruhigte selbige durch manchen glücklichen Streifzug. Endlich gieng er selbst mit 12 000 Mann über die Donau vor Nikopoli, und zerstörte und schleifte diese Stadt bis auf den Grund. Der Sandschak des dazu gehörigen Bezirks zog sich in das Schloss zurück, focht mit grossem Muth, und bot zugleich ihm ansehnliche Geschenke, und einen Brief des Sultans, durch welchen ihn und seinem Sohne die Walachey auf Lebenszeit verliehen werden sollte, an, wenn er die Belagerung aufhübe. Der Woiwode erwog, dass das Schloss fester sey, als er geglaubt hatte, und erfuhr, dass am 14 October Erlau an den Sultan übergegangen war, und dass das zurückgehende türkische Heer schon bey Sophia stehe. Daher hielt er es für klüger, sich zurückzuziehen, und verliess Nikopoli unter verschiedenen vortheilhaften Bedingungen. Bey seiner Rückkunft in sein Gebiet stiess er auf eine Rotte von 500 Türken, die schon vielen Schaden angerichtet hatten, nun aber von ihm insgesamt niedergehauen wurden. Im Anfange des nächsten Jahrs, brachte endlich der Fürst von Siebenbürgen den Vergleich zu Stande wodurch er der hungarischen Krone sein Land nebst der Walachey überliess. An diesem nahm auch der Woiwode Theil, denn er war, da er geschlossen ward, bey dem Fürsten, und liess seinen Abgeordneten zugleich mit dem siebenbürgischen Botschafter nach Prag abgehen. Die Veranlassung zu dem Entschlusse des Woiwoden, diese Veränderung der Oberherrschaft gut zu heissen, lag in dem Besuch eines türkischen Staatsboten, der ihm eine rothe Fahne zum Merkmal der wieder erlangten Gnade des Sultans [...] überbrachte. Dieses Geschenk hatte der Woiwode sich nicht getrauet auszuschlagen; denn die sehr grossen Zurüstungen des Sultans, und die Nachlässigkeit und der Geldmangel des Kaisers, zugleich auch die Absicht des siebenbürgischen Fürsten, die Waffen nicht mehr zu gebrauchen,

machten den Woiwoden kleinmüthig und geneigt, sich wieder unter die türkische Hoheit zu begeben. Dennoch trat er heimlich zu dem Kaiser über. Sein alter Muth kehrte wieder zurück, da zehntausend Servier und Raizen plötzlich sich gegen den Sultan empörten, Feristan oder Kladovo eroberten, und ihn für ihren Oberherrn erklärten, und zugleich der Kaiser Rudolf ihm einiges Hülfsgeld zusandte. Allein, da der durch diesen Aufstand geschreckte Sultan ihm durch einen angesehenen Beamten viele Schmeicheleyen zuentbieten liess, und seinem Ehrgeiz dadurch ein angenehmes Opfer brachte, dass er nicht befehlsweise, sondern bittweise seinen Beystand verlangte, so steckte er den Säbel in die Scheide, und bot dem Sultan die Hand zu der Freundschaft oder vielmehr zu seiner Unterjochung dar. Eine seiner Bedingungen war die, dass er zu keinem Heereszuge gegen christliche Feinde der Pforte verpflichtet seyn wollte. Diese gestand ihm der Sultan zu, und sandte ihm einen Firman oder Bestellungsbrief über die Walachey für sich und seinen damals dreyzehnjährigen Sohn Peter auf Lebenszeit, und mit selbigem eine Erlassung des rückständigen Zinses, und eine Herabsetzung des alten Zinses bis auf die Hälfte. Er liess sich darauf durch den Staatsboten oder Tschawsch nach altem Gebrauch zum Woiwoden öffentlich einweihen.

Durch diese Handlung wich er einer Gefahr aus, die ihm der polnische Kron-Grosskanzler Zamoiski bereitete. Denn dieser bekannte Staatsmann suchte sein Land an sich oder wenigstens an die Krone Polen zu bringen und ihm seine Woiwodschaft zu rauben. Um dieses zu bewerkstelligen, stellte Zamoisky den kaiserlichen Abgesandten 1596 eine Schrift im Namen, der mehresten Senatoren seines Reichs zu, in welcher er vorschlug, dass man in Siebenbürgen, in die Walachey und in die Moldau, weil die Woiwoden nicht stark genug wären, um diese Länder zu vertheidigen, polnische Kronsoldaten aufnehmen, oder vielmehr diese Staaten der polnischen Republik zum Schutz abtreten möchte. Er forderte für diesen angeblichen Dienst 80 bis 100 000 Thaler als ein Hülfsgeld, und erbot sich, einen Schein auszustellen, dass die Republik durch diesen Schutz kein neues Recht auf diese Länder erhalten könne. Allein zugleich machte er es zu einer unabänderlichen Nothwendigkeit, dass der Kaiser dem Woiwoden Michael seiner Stelle entsetzen, und einen andern Mann zum Woiwoden verordnen müsse. Dieses sollte in der Absicht geschehen, damit die Republik, die, vermöge ihrer mit der Pforte geschlossenen Verträge, keinen offenbaren Rebellen, wie Michael sey, vertheidigen dürfte, Gelegenheit nehmen könne, sich mit den Staatsbedienten der Pforte über die Walachey in Unterhandlungen einzulassen, und diese so lange fortzusetzen, bis dass das zu der Abhaltung der Türken nöthige Heer beysammen sey. Dieser zamoiskysche Vorschlag machte einigen Eindruck bey dem Kaiser; allein einer der Räthe, dem er zu einer Prüfung übergeben war, veranlasste den Kaiser, dass er ihn verwarf. Denn dieser machte es sehr wahrscheinlich, dass des Zamoisky wahre Absicht sey, den Fürsten von Siebenbürgen hinwegzuschaffen, desselben Staaten an sich zu bringen, und den Woiwoden Michael zu zwingen, dass er entweder unter die polnische Lehnshoheit trete, oder auch sein Land verlasse. Zamoisky hatte geäußert, dass die Pforte beschlossen habe, die Walachey in ein oder mehrere Sangiakate zu verwandeln. Dieses zog der kaiserliche Rath in Zweifel, weil die Pforte sich gegen die Krone Polen verpflichtet hatte, dass zwischen Polen und dem türkischen Gebiet eine halbfreye christliche Provinz bleiben solle, und weil es gewiss sey, dass, sobald die Walachey

unter türkische Hoheit geriethen, die Einwohner zum Theil in die benachbarten christlichen Länder wandern, zum Theil aber von den stets hineinstreifenden christlichen Heerscharen bald zu Grunde gerichtet werden würden, und dann die Pforte keinen Nutzen von dem Lande haben könne. Der Rath vermuthete ferner, dass der zamoiskysche Vorschlag sich gar nicht auf ein geheimes Verständniss mit der Pforte gründe, und dass die zamoiskysche Parthey gewillet sey, den walachischen Woiwoden, so wie sie es kurz zuvor mit dem moldauischen Woiwoden gemacht hatte, erst für ihre Krone in Huldigungspflicht und unter die Steuer zu nehmen, dann aber auch ihn anzuhalten, dass er zugleich dem Sultan Zins gebe und unterthänig sey. Er fügte endlich diesen Bemerkungen das Gutachten hinzu, dass der Kaiser die deutschen Reichsstände veranlassen müsse, Geld und Soldaten zum Dienst des Fürsten von Siebenbürgen herzugeben, und dass es besser sey, den Polen anzudeuten, dass sie sich in die siebenbürgisch-walachischen Angelegenheiten gar nicht mischen sollten, als ihnen eine Art des Schutzes anzuvertrauen. Der Woiwode Michael erfuhr, wie es schien, die zamoiskysche Absicht, und fürchtete, dass der wankelmüthige Kaiser ihr endlich dennoch beytreten werde. Daher bemühte er sich unter der Hand durch den siebenbürgischen Kanzler Josika, einen Aufstand in Siebenbürgen zu erregen, und dadurch den Fürsten Sigismund zu zwingen, dass er den mit dem Kaiser geschlossenen Tauschvertrag aufheben müsse. Dieser Vorsatz kam nicht in Erfüllung; denn Josika ward gefangen genommen, und der Kaiser erhielt vom Fürsten Sigismund alles Land, das er besass, und nahm die Huldigung an. Der Woiwode hoffte nun, wieder unabhängig zu werden, und schloss in Gesellschaft der kaiserlich-siebenbürgischen Regierungsräthe einen Vertrag mit dem alten Chan der Tataren, Kasi Geray Chan, wodurch er selbigem Hülfe gegen den Sultan, der ihn vertreiben wollte, versprach, und dagegen die Versicherung erhielt, dass die Tataren nimmer wieder auf seine Unterthanen in der Walachey und Bulgarey streifen sollten. Bald nachher wurde ein grosses türkisches Heer aufgeboden, und so vertheilt, dass ein Theil Hungarn, und das andere Siebenbürgen zu gleicher Zeit erreichen und angreifen konnte. Der Woiwode fürchtete mit Recht, dass der Sultan seinen ihm ertheilten Firman vernichten werde, sobald nur sein Heer sich in der Walachey würde festgesetzt haben. Daher versprach er der kaiserlich-siebenbürgischen Regierung, dass er sich dem Kaiser unterwerfen wollte, wenn dieser ihm Soldaten und Geld sende, oder wenigstens sich verpflichte, die Pfänder einzulösen, auf welche er Geld zu den Kriegskosten borgen müsse. Der Kaiser bewilligte diese Forderung, und darauf huldigte er, nebst den hohen und niedern Bojaren, dem Kaiser und der hungarischen Krone mit grosser Feyerlichkeit in der St. Nicolauskirche zu Tergowische. Dieses geschah unter Bedingungen, die weit leidlicher waren als die, die Sigismund ihm abgedrungen hatte. Denn der Erzbischof und die Bojaren erklärten, dass sie sich wieder unter die alte Lehnshoheit des Reichs begäben, [...] und der Kaiser verlieh die Walachey dem Woiwoden Michael und seinem Sohne und allen dessen männlichen Nachkommen als ein Erblehn. Der Woiwode wurde von allem Zinse freygesprochen, und nur nach alter Weise zu einem freywilligen Geschenk verpflichtet. Der Kaiser übernahm, so oft ein Türkenkrieg geführt werden würde, die Besoldung eines walachischen Heeres von 5 000 Mann, und im Nothfall den Sommerunterhalt und halben Winterunterhalt für noch andere

5 000 Mann, auch die Kosten des Pulvers, Geschützes und anderer Kriegsbedürfnisse. Er schenkte dem Woiwoden ein Schloss und Gebiet in Hungarn, um dahin zu fliehen, wenn er etwa unter der türkischen Macht erlänge. Er verstattete den walachischen Beamten, die Ueberläufer und Missethäter in seinem Gebiete zu verfolgen und zur Strafe zu ziehen. Er versicherte, dass die griechische Religion und der geistliche und Klosterstand bey allen seinen Vorrechten erhalten werden solle. Er gab den walachischen Kaufleuten das Recht, gegen Bezahlung des Zolles, ohne alle Abgaben in seinen Staaten ihr Gewerbe zu treiben, und setzte fest, dass, wenn Michaels männliche Erben ausgestorben seyn würden, derjenige als Woiwode vom hungarischen Könige beliehen werden solle, der von den Bojaren und Ständen dazu erwählt worden, und ein geborner Walache griechischer Religion sey.

Diese kaiserlich-hungarische Hoheit dauerte nur kurze Zeit: denn da die Siebenbürger den Fürsten Sigismund bald nachher überredeten, wiederum ihr Oberherr zu werden, und dieser die Regierung ihres Staats seinem Vetter, dem Cardinal Andreas Bathor, abtrat, so nahm der neue Regent wieder den Titel und das Wapen der Walachey an, und betrachtete den Woiwoden als seinen Unterthan. Der Woiwode verabredete mit dem kaiserlichen General-Kriegsobersten und siebenbürgischen Statthalter, Georg Basta, insgeheim einige Maassregeln zu der Vertreibung des Cardinals, und da dieser Prälat seine Absicht zu früh entdeckte, und ihn ermahnte, sie aufzugeben, so entschuldigte er sich, so gut er konnte, und huldigte nebst den Bojaren dem Cardinale als seinem Herrn. Der Cardinal hielt ihn nun für einen treuen Diener, und erlaubte ihm, sich in den sächsisch-siebenbürgischen Städten mit allerley Kriegsbedürfnissen zu versehen, die er dem Vorgeben nach zu einem Zuge gegen die bulgarischen Türken gebrauchen wollte. Inzwischen setzte der Sultan seinen siebenbürgischen Heereszug aus, und bot dem Cardinal Siebenbürgen und die Moldau und den Frieden gegen einen mässigen Zins an. Dieser Lockung konnte der Cardinal nicht widerstehen; daher sandte er einen tüchtigen Mann nach Konstantinopel, um den Frieden zu berichtigen, und den Sultan zu bewegen, dass er mit ihm gemeinschaftlich die Walachey zu erobern suchte. Dieser Staatsbote fiel in des Woiwoden Michaels Hände, und ward ermordet, damit der Cardinal nicht erfahre, dass sein geheimer Anschlag entdeckt sey. Die bey ihm gefundenen Briefschaften wurden sogleich dem Kaiser zugesandt, und dieser befahl dem Woiwoden, dass er sich des Cardinals bemächtigen solle. Um diesen Auftrag vollziehen zu können, ersuchte er den Cardinal um die Erlaubniss, ein Hülfsheer durch Siebenbürgen zum kaiserlichen Heere in Oberhungarn führen zu dürfen. Der Cardinal schlug dieses Gesuch ab, und erinnerte ihn an sein Versprechen, in die Bulgarey zu fallen. Er brachte darauf eine beträchtliche Kriegsmacht, unter dem Schein, sie in der Bulgarey zu gebrauchen, zusammen, näterte sich den siebenbürgischen Städten, um die gekauften Kriegsbedürfnisse abzuholen, und eroberte plötzlich Kronstadt. Sobald ihm dieses gelungen war, machte er (am 23. October) bekannt, dass er gekommen sey, um die dem Kaiser getreuen Unterthanen bey ihren Huldigungseiden zu erhalten, bekam darauf grossen Zulauf, und befahl dem Cardinal in des Kaisers Namen, dass er Siebenbürgen verlassen sollte. Inzwischen hatte der Papst Clemens VIII. einen Nuntius nach Siebenbürgen gesandt, um den Cardinal mit dem Kaiser auszusöhnen, und von seiner Verbindung mit dem Sultan abzuziehen. Dieser Nuntius fand sich bey dem Woiwoden ein, und suchte

ihn durch Bitten und Vorstellungen zum Rückzuge zu bewegen. Der Woiwode blieb aber fest bey seinem Entschluss, und behauptete, dass der Cardinal, weil er sich dem Sultan habe unterwerfen wollen, sein Land verwirkt habe. Der Nuntius betheuerte, dass der Kaiser diesen Fehler verziehen, und sich mit dem Cardinal ausgesöhnt habe. Allein da der Woiwode sich auf einen schriftlichen kaiserlichen Befehl, mit dem dieses Vorgeben nicht bestehen könne, berief, und den kaiserlichen Brief des Nuntius sehen wollte, so konnte diesen der Nuntius nicht zeigen. Der Woiwode rückte daher vorwärts, in die Gegend von Hermanstadt, und liess den Nuntius, der zum Cardinal zurückgegangen war, und mit seinen Papieren zurückkam, gefangen nehmen. und sein Heer in Schlachtordnung stellen. Er gebot darauf noch einmal dem Cardinal, das Fürstenthum abzugeben, und lieferte, da er abgewiesen ward, eine sehr siegreiche Schlacht. Aus dieser floh der Cardinal nach einer tapferen Gegenwehr; allein der Woiwode sandte einen beträchtlichen Theil seines Heeres in kleinen Rotten nach allen Gegenden aus, und bekam durch diese, nicht den lebenden Cardinal, wie er gewünscht hatte, sondern sein Haupt, welches er nebst dem Körper sehr feyerlich begraben liess. Sein Sieg machte einen so grossen Eindruck auf die Türken und Tataren, die zur Hülfe des Cardinals herbeygekommen waren, dass viele von diesen christlich wurden, und sich als Pflanzbürger nach der Walachey versetzen liessen. Er hatte selbst nicht vermuthet, dass die Bezwingung des Cardinals ein so leichtes Geschäft seyn würde, und daher den Obersten Basta, der zu Kaschau war, ersucht, mit Geld und Volk eiligst nach Siebenbürgen zu kommen, und mit ihm gemeinschaftlich den Cardinal zu vertreiben. Aber nun, da Basta am fünften Tage nach dem Siege erschien, hätte er ihn gern wiederum zurückgebracht, und suchte, da er dieses nicht konnte, seine Gewalt so viel als möglich einzuschränken. Daher weigerte er sich, den Basta als General-Capitain von Siebenbürgen zu erkennen, und litt nicht, dass die Städte die teutschen Besatzungen des Basta einnahmen. Zu dieser Unternehmung bedurfte er der Zuneigung seiner neuen Unterthanen, und da er sich nicht auf die Treue der Vornehmeren und der Bürger verlassen konnte, so wandte er alle seine Aufmerksamkeit auf das, was ihn bey den Landleuten in Gunst setzen konnte. Er sprach nämlich die gemeinen Zekler wieder von der Dienstbarkeit der Edelen los, der sie von Sigismunden schon einmal entzogen, aber gleich wieder unterworfen worden waren. und bat den Kaiser, dass er den Siebenbürgern alle alte Vorrechte bestätigen und neue verleihen, vornehmlich aber sie von ausländischen Beamten und obrigkeitlichen Personen befreyen möchte. Er begünstigte auch die Walachen, die zu den alten siebenbürgischen Einwohnern gehörten, und überhaupt alle Bauren, in Betracht des Verhältnisses gegen ihre Gutsherren [...]. Er siegte endlich über den Basta. Denn das Leibross, das Siegel, das Schwerdt, die Streitkolbe und die vier Hauptfahnen des Cardinals, die er dem Kaiser in Pilsen zum Neujahrsgeschenk überreichen liess, machten einen so starken Eindruck auf den Kaiser, dass dieser ihn zu seinem Rath, Statthalter in Siebenbürgen, und General-Capitain des Heeres in Siebenbürgen und in den angränzenden Oertern ernannte. Basta bot numehr alle seine Freunde am kaiserlichen Hofe auf, um gegen ihn den Verdacht einer Verrätherey zu erregen, und brachte nach vieler Arbeit es dahin, dass ein kaiserlicher Commissarius, Petz, ein Doctor der Rechte, nach Siebenbürgen kam, der die Statthalterschaft dem Woiwoden ab-, und ihm zusprach. Ueber dieses Verfahren

gerieth der Woiwode in den heftigsten Zorn, und da er so gut gewaffnet war, dass er für das erste jeder Gewalt trotzen konnte, so scheute er sich nicht, den Kaiser öffentlich der Treulosigkeit und Undankbarkeit zu beschuldigen, und die Siebenbürger zu bedauern, dass sie aus der Herrschaft eines schwächern unter die Macht eines mächtign Tyrannen gekommen wären. Der Sultan, dem sein Sieg über den Cardinal eine neue Furcht für seinen Waffen erregt hatte, gab einem Gränzbassa, Huraja Aga, Befehl, ihn zu überreden, dass er den Frieden erneuere und Siebenbürgen seiner Hoheit unterwerfe. Dieser Aga kam zu ihm, da der kaiserliche Abgeordnete noch bey ihm war. Daher empfing er ihn mit aller Pracht und unter der Lösung des schweren Geschützes, um den Abgeordneten recht aufmerksam auf sein Ansehen und Macht zu machen. Er lehnte zwar den Antrag des Aga ab, hielt aber dieses geheim, und gab dem Abgeordneten, der ihm seine Befremdung über des Agas feyerlichen Empfang äusserte, die Antwort, sein Betragen gründe sich auf des Gesandten Recht. Dieser Bescheid setzte den Abgeordneten in Besorgniss, und veranlasste selbigen, an seiner Besänftigung zu arbeiten. Er hielt sich nun mehr hart, und verlangte dafür Genugthuung, dass man ihm, der auf eigene Gefahr und Kosten Siebenbürgen für den Kaiser erobert habe, einen Mann, der vor des Kaisers Feind aus Siebenbürgen weit genug geflohen sey, vorziehe. Man verlangte eine genauere Bestimmung dieser Genugthuung, und er forderte für sich und seinen Sohn die teutsche Reichsfürstenwürde nebst Siebenbürgen und den hungarischen Festungen, Huszt, Nagybanya und Grosswaradein, wie auch die nöthigen Kriegskosten, die Auslösung, wenn er gefangen werden sollte, und ein Jahrgeld von hunderttausend Thalern auf den Fall, wenn er durch die Türken sollte vertrieben werden. Wenn dieses ihm bewilligt, und Basta abgernfen würde, so versprach er dem Kaiser alles Land zwischen Hungarn und dem schwarzen Meere in kurzer Zeit zu unterwerfen. Gleich nachdem er dieses geäussert hatte, zeigte sich eine neue Gelegenheit, den Kaiser von der Wichtigkeit seiner Unternehmungen zu überführen. Denn der polnische Kron-Grosskanzler Zamoi-sky liess durch den moldauischen Woiwoden Jeremias die Moldauer anbieten, und wollte mit diesen und seinen Kronvölkern des Cardinals Tod rächen, und Siebenbürgen für den ehemaligen Fürsten Sigismund erobern. Der Woiwode Michael kam ihm aber zuvor, und rückte plötzlich mit 50 000 Mann in die Moldau ein. Sobald seine Ankunft ruchtbar ward, entlief Jeremias nach Polen, und bat von dort aus den Sultan um Geld und Soldaten, wurde aber nur auf die Unterstützung der Gränzbassen vertröstet. Der Woiwode Michael gewann die Herzen der Moldauer um desto eher, da Jeremias sich durch eine unerträgliche Steuer bey seinen Unterthanen verhasst gemacht hatte. Daher ward die Moldau und Besarabien durch einen einigen Sieg, den er bey Orthuni erfocht, sein Eigenthum, und nachdem er den Feind bis in Podolien und die russischen Provinzen verfolgt, und überall die Huldigung in des Kaisers Namen empfangen hatte, setzte er seinen Sohn Peter zum Statthalter, und kehrte nach Siebenbürgen zurück. Inzwischen hatte der Kaiser den Ausspruch seines Abgeordneten genehmigt, und den Basta zum General-Capitain von Siebenbürgen ernannt. Dennoch trachtete er durch List oder Gewalt diese Bestellung ungültig zu machen. Die Bürger und Edelen versprachen sich vom Basta eine bessere Behandlung als sie von ihm erhalten hatten, und arbeiteten seiner Absicht entgegen [...]. Die Stände sandten nun zu ihrem neuen Statthalter Basta, und liessen ihn antreiben, bald zu kommen. Basta gehorchte ihrer Einladung, nahm von der Stadt Klausen-

burg Besitz, und begann seine statthalterschaftliche Regierung damit, dass er alle Walachen, Raizen und Juden, die er in dieser Stadt fand, niederhauen liess. Der Woiwode sammelte 18 000 Mann, und besetzte mit selbigen den engen Zugang bey Miriszlo, der zwey Meilen von Weissenburg liegt. In diesem griff ihn Basta an, und besiegte ihn so vollkommen, dass er nach einem Verlust von 4 000 Mann nach Kronstadt fliehen musste. Aber dennoch liess er den Muth nicht sinken, sondern da er hörte, dass Zamoisky ein grosses Heer zusammengebracht habe, und in die Moldon einbrechen wolle, so führte er den Ueberrest seines Heeres nach der polnischen Gränze ihm entgegen. Er traf sehr bald auf seinen Feind, und nach einigen Tagen wagte er eine Schlacht am Serethstrom, die zwar entscheidend, aber nicht für ihn, sondern für Zamoisky und dessen Lehnmann oder den Woiwoden Jeremias war. Er begab sich darauf nach Siebenbürgen; allein die Stände, die sich für ihn nun nicht mehr fürchteten, stellten auf einem Landtage eine Untersuchung seiner Regierung an, und behandelten ihn als einen Beklagten. Er sandte zwar einige Männer, die ihn vertheidigen sollten; allein die Stände wollten diese nicht hören, warfen sie aus ihrem Versammlungshause hinaus, und peinigten einen derselben, Novak Baba, der zwar ein berühmter Kriegermann war, aber von ihrem neuen Commendanten angefeindet wurde, unter dem Vorwande, dass er den Cardinal getödtet habe, fast zu Tode, und verbrennten ihn darauf lebendig auf den Markt. Diese That überzeugte den Woiwoden, dass Siebenbürgen für ihn verloren sey; daher wanderte er in sein Vaterland, fand im Gebirge Moyses Szekely, einen seiner ehemaligen Kriegsbefehlshaber, der nun an der Spitze eines polnisch-moldauischen Heeres stand, wurde von selbigem abermals geschlagen, und entkam mit Mühe nach Bukurescht. Hier fasste er den Entschluss, gerade zum Kaiser zu gehen, und diesem Monarchen einen richtigen Begriff von dem Verhältnisse seiner neueroberten Staaten gegen Polen beizubringen. Mit Mühe erhielt er dazu Erlaubniss vom Hofe, und da er (am 25 December 1600) Wien erreichte, fand er dennoch ein Verbot, für das erste nicht weiter zu reisen. Zamoisky näherte sich nach jenem Siege der siebenbürgischen Gränze, und Basta gerieth in grosse Besorgniss, dass er abermals durch ihn nach Oberhungarn möchte vertrieben werden. Er sandte daher einige geschickte Männer an ihn, und veranlasste diese durch grosse Versprechungen, alle ihre Kräfte anzuwenden, um ihn zum Rückzuge zu überreden. Zamoisky verlangte, dass man den Woiwoden Michael als einen Friedensstörer, der polnische Unterthanen beraubt habe, zur gesetzmässigen Bestrafung ausliefern, und Siebenbürgen der polnischen Krone abtreten solle, da diese die siebenbürgische Provinz als eine Vormauer behalten müsse, und des Kaisers Kräfte nicht zureichten, sie gegen die Türken zu vertheidigen. Hierauf antwortete Basta bloss mündlich durch seine Abgeordneten. Ein zweyter Vorschlag des Zamoisky war dieser: Man solle von kaiserlicher Seite zugeben, dass die siebenbürgischen Stände einen neuen Woiwoden wählten, und dass dieser öffentlich unter die Hoheit des Sultans, zugleich aber heimlich unter den Schutz und die Lehnspflicht des Papstes und der Kronen Polen und Hungarn trete. Auf diesen Einfall liess sich Basta gleichfalls nicht ein, und endlich gelang es seinen Abgeordneten, den Zamoisky zu überlisten und zurückzuführen.

Das kleine Heer, welches Zamoisky dem Moyses Szekely anvertrauet hatte, überzog die Walachey, sobald Michael nach Wien gereiset war, und setzte, mit Genehmigung einiger Bojaren, Simeon Movila, den

Bruder des moldauischen Woiwoden Jeremias, zum Woiwoden ein. Dieser Fürst fand bey vielen Walachen keinen Beyfall, und herrschte eigentlich nur über fünf Oberämter, die den Moldauern am nächsten lagen. Die mehresten hohen und niedrigen Bojaren wurden sehr misvergnügt, dass sie unter der Hoheit einer entfernten Macht stehen sollten, die man in dem Verdacht hatte, dass sie insgeheim die türkischen Absichten begünstige, und verlangten vom Kaiser, dass er ihnen den Michael oder einen andern eingebornen Woiwoden zusenden, und sie gegen fremde und insbesondere gegen die polnische und türkische Macht vertheidigen sollte. Dieses Gesuch erregte Aufmerksamkeit, und veranlasste den Kaiser, dass er den Woiwoden Michael zu sich nach Prag kommen liess. Inzwischen hatten die siebenbürgischen Stände (am 25. October) alle Verordnungen des Michaels vernichtet, alle neue Einwohner aus walachischem und armenischen Geblüte des Landes verwiesen, und also auch die Provinzialverbindung der Walachey mit ihrem Staate aufgehoben. Sie hatten ferner, da der Kaiser ihnen keinen Statthalter, der, ihrem Verlangen gemäss, den Basta ablösete, sandte, abermals ihrem Sigismund (am 4. Februar 1601) gehuldigt, und die Gemahlinn, Kinder und Schätze des Woiwoden Michael, die in ihrem Lande zurückgeblieben waren, in das Schloss Fogarasch gebracht, um durch deren Vorenthaltung dem Michael vortheilhafte Friedensbedingungen abzuzwingen. Basta zeigte sich nun wieder unthätig, und daher sehnte sich der Kaiser nach dem Woiwoden Michael, der endlich (am 23. März 1601) am Hofe zu Prag erschien. Der Woiwode gebrauchte alle seine List und Beredsamkeit, um dem Kaiser alles Land jenseit der Theiss abzuschwatzen, und er nahm den Kaiser so sehr ein, dass dieser dem Ehestande so sehr gehässige Monarch geneigt wurde, sich mit seiner Tochter zu vermählen. Er wagte es, dem Kaiser eine Vertheidigungsschrift zu übergeben, in welcher er geradezu dem Kaiser sagte, dass seine Treue und sein Diensteifer mit Undank belohnt werden und dass er dadurch, dass der Kaiser den Verläumdern zu viel Gehör gebe, gezwungen worden sey, bald, um sich wichtig zu machen, bald aber, um der ihm zubereiteten Gefahr auszuweichen, sich zu stellen, als wolle er sich den Türken unterwerfen. Man merkte in Prag nun wohl, dass Basta aus Eigennutz, und nicht aus Eifer für seinen Kaiser, den Michael angeklagt und gestürzt habe. Allein des Michaels so oft beschworne und wieder vernichtete Verträge über die Huldigung erregten einen Verdacht gegen Michaels Treue und Ehrlichkeit, der durch die Wendung, die Michael seinen anstössigen Handlungen zu geben suchte, nicht unterdrückt ward. Daher währte es lange, ehe man ihm Geld und Leute anvertraute, und als endlich Sigismunds türkische Einsetzung zum siebenbürgischen Woiwoden (im August) seine Abfertigung beschleunigte, wurde ihm aus Mistrauen auferlegt, sogleich seine Gemahlinn und Kinder als Bürgen seiner Treue nach Schlesien zu senden, wo ihnen der Kaiser ein einträgliches Landgut schenkte. Diese waren zwar noch im Gefängnisse zu Fogarasch; allein die Siebenbürger brachten sie nebst dem Schatze, sobald sie vernahmen, dass Michael als kaiserlicher General-Capitain zu ihnen komme, auf das hungarische Schloss Zatmar, und setzten sie in Freyheit. Der Kaiser befahl dem Schlosshauptmann von Kaschau, Ferdinand Gonzaga, den Woiwoden zu begleiten und mit dem Basta auszusöhnen, und dieser brachte es so weit, dass Basta dem Woiwoden, den er jetzt nicht entbehren konnte, die Hand gab. Basta und Michael brachten nur 18 000 Mann zusammen, besiegten dennoch mit diesen über

35 000 Siebenbürger, und trieben den Sigismund wiederum aus seinem Lande. Der neue walachische Woiwode, Simeon Movila, wollte nach dieser Begebenheit sein Schicksal nicht erwarten, sondern verliess die Walachey, ehe noch Michael ihn aufsuchen konnte. Sobald das kaiserliche Heer die Oberhand behauptet hatte, erneuerte Basta seinen Hass gegen den Woiwoden, und reizte diesen ehrgeizigen Mann durch das Vorgeben, dass er ihm (dem Basta) vom Kaiser untergeordnet sey, zu einigen übereilten Schritten [...]. Endlich entfuhr dem Michael in einem Zanke der Ausdruck: er habe das Land erobert, und also sey er mehr als Basta und der Kaiser berechtigt, es zu besitzen. Diese unvorsichtige Aeusserung wurde vom Basta für Hochverrath erklärt, und Basta glaubte durch selbige berechtigt zu seyn, den Woiwoden hinwegzuschaffen. Daher machte er den Entwurf, ihn gefangen nehmen, und dabey so reizen zu lassen, dass er, unter dem Schein einer Art von Selbstvertheidigung könne getödtet werden. Vermöge dieses Vorsatzes liess er den Woiwoden in sein Zelt zu einer Berathschlagung fordern. Der Woiwode verwarf seinen Befehl, und darauf sandte er zwey Fahnen Teutsche und eben so viele Walonen zu ihm, um ihn gewaltsam herbey zu holen. Diese trafen ihn in einer Unterredung mit Ludewig Rakoczy, dem Obersten seiner hungarischen Fussvölker, an, und indem der eine ihrer Anführer ihm etwas in das Ohr sagte, stiess ihm der zweyte oder der wallonische Hauptmann seine Hellepartie durch den Bauch, dass er fast todt niederstürzte. Der Hauptmann der Teutschen hieb ihm darauf das Haupt ab, und die Gemeinen plünderten einen Theil des walachischen Lagers, zogen ein todtess weisses Pferd vor des Woiwoden Zelt, und setzten sein Haupt auf des Pferdes Hals, um ihm die ärgste Beschimpfung anzuthun. Die walachischen, thracischen und bulgarischen Reuter, auf welche sich der Woiwode verlassen hatte, waren zum Plündern und Aufsuchen der Anhänger des Sigismund ausgesandt. Einige Walachen ergriffen zwar die Waffen, und wollten den Tod ihres Herrn rächen; allein da Basta mit seinen Kürassirern ihnen entgegen gieng, und ihnen einen Brief vorlas, in welchem der Woiwode den Bassa von Erlau zu sich eingeladen hatte, um ihm wichtige Geheimnisse, die selbiger sogleich den Sultan überbringen sollte, anzuvertrauen, so liessen sie sich beruhigen, und traten endlich in des Basta Dienst. Andere, die diesen Brief für erdichtet hielten, mochten es nicht wagen, die Waffen zu ergreifen. Der alte siebenzigjährige Ban von Krajowa, dessen schwerstes Verbrechen dieses war, dass er den Kaiser von dem Ungrund vieler Verläumdungen, die Basta vom Woiwoden hatte aussprengen lassen, überzeugt hatte, wurde im Gefängnisse so lange gemartert, bis dass er endlich sein Leben aufgab. In der nächsten Nacht nach dem Morde wagte es der Oberste der Schlesier, Johann Scheckenhauser, den Leichnam und das Haupt des Woiwoden auf den Platz seines Zeltes begraben zu lassen, vermuthlich, weil ihn die vielen grossen und klugen Unternehmungen dieses erst drey und vierzigjährigen Helden, mit dessen Tode die Hoffnung, die Walachey dem türkischen Joche auf beständig zu entziehen, verschwand, rührten, und eine Achtung einflössten, der er, so gut es ihm möglich war, durch diese Beerdigung ein Genüge zu leisten trachtete. Basta berichtete seine That dem Kaiser in einem Briefe, und gab vor, dass der Woiwode zwar gegen seine Absicht getödtet worden sey, dass er aber, laut gefundener Briefe, das Leben verwirkt gehabt habe. Er entschuldigte auch den Umstand, dass er einen vom Kaiser neuverordneten obersten Feldherrn, ohne vom Kaiser den dazu nöthigen Befehl zu erwarten, habe gefangen nehmen lassen wollen,

mit der Gefahr, die aus dem mindesten Verzuge entstanden seyn würde. Allein der Kaiser sah die wahre Veranlassung dieser Ermordung dennoch ein, und berührte in der Antwort den Mord gar nicht, weil die That einmal geschehen war, und er glaubte, dass er den Basta nicht entbehren könne [...].

ISTORIA UNIVERSALĂ DE LA CREAȚIE PÎNĂ ÎN
VREMEA DE ASTĂZI, CARE CUPRINDE TOATE
IMPERIILE ȘI STATELE CUNOSCUȚE, SCHIMBĂRILE
LOR, CONSTITUȚIILE STATALE, LEGILE,
RELIGIILE, DATINILE ȘI OBICEIURILE, PROGRESUL
CULTURAL, ARTELE ȘI ȘTIINȚELE, COMERȚUL ȘI
NAVIGAȚIA, ÎMPREUNĂ CU CRONOLOGIA LOR,
MONUMENTELE LOR VECHI, CLĂDIRILE PUBLICE ȘI
RARITĂȚILE DEOSEBITE ALE NATURII ȘI ARTEI

[...]. Faima bunelor sale calități <ale lui Mihai Viteazul> s-a răspindit în întreaga țară și a devenit în cele din urmă atât de puternică, încît voievodului <Alexandru>¹ a început să-i fie groază. De aceea voievodul <Alexandru>, văzînd că ar putea să fie răsturnat ușor de el, hotări să-l înlătore; deoarece însă aceasta nu se putea face ușor cu forța publică, puse deci asasini fățarnici care trebuiau să-l prindă în secret sau să-l ucidă. Banul <Mihai> auzi de sentimentele și de minia lui și, deoarece, cu toată simpatia poporului său, nu se simțea sigur la Craiova, a dispărut și a călătorit², fără a fi observat, la Constantinopol, pentru ca în numele tuturor valahilor să stăruie pentru înlăturarea de la domnie a voievodului <Alexandru>. În aceeași vreme, probabil potrivit unei înțelegeri prealabile, au plecat la sultan și boieri, precum și alți cîțiva valahi de vază și și-au unit plîngerile cu acelea ale banului; deoarece, totodată, și diferiți negustori turci, cărora voievodul <Alexandru> le răpise mărfurile, au cerut satisfacție, scoaterea din domnie a lui Alexandru fu hotărîtă numaidecît. Boierii pretindeau ca sultanul să-i acorde banului Mihai fie demnitatea de voievod, fie o altă demnitate în afara Valahiei, unde ar putea să fie în siguranță de uneltirile lui Alexandru; Mihai însă cern demnitatea de voievod, deoarece era fiul și moștenitorul unui voievod³. Întîmplător, el găsi la Constantinopol un grec⁴ bătrîn, bogat, care fusese odinioară, pe vremea tatălui său, ban al Craiovei, iar acum se arătă ca prieten; prin acesta obținu bani și sprijin și în sfîrșit reuși cu cererea sa. De îndată ce au ajuns în capitală plîngerile prezentate la Poartă, Alexandru pierdu orice curaj și fugi din țară. Reprezentanții rămași în țară l-au ales pe un anume Ștefan (Stoia) ca succesor al lui, dar acesta se dădu, de asemenea, la o parte, de îndată ce se întoarse Mihai.

Principele Mihai făcu ca prima sa acțiune să fie de a se înțelege cu creditorii turci, pe care predecesorul său nu-i putuse mulțumi. Deoarece însă îi lipseau banii, reuși doar să impună limite abuzurilor lor, dar nu și să-i alunge din țară. Această neputință îl răni în mod neobișnuit, căci turcii cauzară multe pagube atât lui, cît și supușilor săi, raportau despre tot ce întreprindea, adesea cu minciuni scornite spre dezavantajul său, către demnitarii de stat ai Porții, și aduseră mulți oameni în țară, de aceea țara se umpluse în curînd cu mulți ieniceri, care făceau incursiuni de pradă fără permisiunea sa și nu se supuneau ordinelor sale. Tătarii

învecinați și turci înarinați făceau incursiuni după bunul lor plac în și prin Valahia și nu putură fi respinși la graniță, deoarece acei mahomedani care locuiau în Valahia împiedicau acestea. De aceea, aproape în fiecare lună, apăreau noi trupe, care făceau incursiuni, care sugeau țara și rămăneau iarna în țară, făcînd să li se dăruiască hrană și îmbrăcăminte, mărînd și mai mult prin aceasta vechile datorii. Slujitorii Porții nu dădeau nici o ascultare plîngerilor și reclamațiilor voievodului, ci, dimpotrivă, căutau să stoarcă de la voievod și de la adversarii săi sume de bani pentru ei înșiși. De aceea principele Transilvaniei, Sigismund Báthory, îl îndeamnă pe voievod, în secret, să-i urmeze exemplul și să se alieze cu împăratul roman contra sultanului, așa că voievodul luă hotărîrea să ia în considerare această propunere, cu boierii săi, la o ocazie potrivită. Sigismund îl atrage și pe voievodul moldovean, Aron, în alianță cu el și îi promise, pe lîngă aceasta, voievodului Mihai, pentru sine și în numele împăratului, sprijin în bani și trupe, de îndată ce ar îndrăzni să scuture jugul turcesc⁵. Toate acestea au fost întreprinse cu cea mai mare prudență și în taină. După aceea, însă, probabil printr-un boier care își uitase obligația, ajunse la urechea marelui vizir, Sinan pașa, care își propuse ca, după încheierea campaniei din Ungaria, să ocupe brusc Valahia și s-o transforme într-o provincie turcească sau într-un sangeac. Cu această intenție, Sinan plecă la Raab, întîrzie însă în fața acestei cetăți pînă la 29 septembrie⁶, cînd trecu timpul, și nu mai putu întreprinde nimic în Valahia. Între timp, după încheierea campaniei, o hoardă foarte puternică de tătari trebuia să apuce drumul spre țara lor prin Valahia și să încerce dacă n-ar putea pune stăpînire, pe neașteptate, pe cetățile valahe. Dar voievodul observă intenția lui Sinan și a tătarilor, dispuse să vină la sine 2 000 de unguri transilvăneni care, la cererea sa secretă, stăteau gata la graniță, arătînd dregătorilor valahi ai țării, într-o adunare [...], pericolul ce-i amenința, obținut aprobarea lor să adere la așa-numita mare alianță și făcu ca într-o singură zi să fie uciși 2 000 de ieniceri⁷[...]. După acest groaznic început al ostilităților urmă o campanie militară împotriva Giurgiului și, deoarece acest oraș fu cucerit de la primul asalt, au fost măcelăriți toți care trăiau în acest oraș și care nu se refugiaseră în cetate; după aceasta orașul fu incendiat. Garnizoana acestei cetăți avu norocul să se apere de dușmanii săi, iar voievodul, care nu putea zăbovi timp îndelungat în fața cetății, se retrase în cele din urmă la București. Aici l-a surprins, în noiembrie, brusc, în palatul său, un cadiu cu 2 000 de soldați⁸ dintre turcii cei mai buni și cu mulți alți soldați, pentru a petrece iarna în Valahia sau propriu-zis să pună stăpînire pe voievod. Cadiul pretinse un dar de 10 000 ducăți și alimente pentru armata sa și, însoțit de 1 000 de soldați, se duse la palatul voievodului, simulînd că vrea să-i facă voievodului o vizită de cinstire. Dar acesta plecase cu puțin mai înainte și se furișase în tabăra ungurilor care își avea locul nu departe de oraș, într-un loc avantajos. Cadiul s-a prefăcut și puse să fie întrebat pentru care motiv întreține o armată atît de costisitoare într-o perioadă de pace? Iar el răspunse cu aceeași prefăcătorie că o folosise pînă acum pentru a se pune în siguranță împotriva unui anumit Petru⁹, fiul fostului voievod Alexandru, care năzuia să pună stăpînire pe Valahia, iar acum, aceasta nemaifiînd necesară, îi lipsesc banii pentru a răsplăti pe soldați. Cadiul îi ordonă să concedieze armata numai decît, deoarece hrănirea ei este prea costisitoare pentru supuși, și promise ca în dimineața următoare să-i trimită un butoiș de aur pentru plata soldei. La aceasta voievodul

s-a arătat foarte bucuros, primi oferta de bani și îl făcu pe cadiu să creadă că ar fi atît de prost să se folosească, într-un mod atît de ușuratic, de protecția sa, dimineața următoare. Între timp, făcu ca seara, cea mai bună parte a ungarilor să se apropie de oraș pe neobservate, într-o vale, iar apoi brusc să aprindă orașul în mai multe părți și să năvălească pe străzi. Turcii, care dormeau adînc, cînd se întîmplă aceasta, săriră cea mai mare parte dintre ei goi și se grăbiră la palat. Dar în cea mai mare parte au fost uciși, cu toată apărarea lor vitejească, iar palatul slab a fost ciuruit de artileria grea. Cadiul aruncă comorile sale prin fereastră, pentru a potoli pofta de pradă a ungarilor și valahilor și promise o sumă foarte mare de bani ca răscumpărare, dacă i se dăruiește viața lui și alor săi. Voievodul nu admise însă nici un fel de milă și nu s-a odihnit pînă cînd incendiul crescînd nu i-a scos la iveală pe toți turcii ascunși, iar aceștia fură măcelăriți. După aceasta, îl trimise la Dunăre pe mai marele ungarilor săi, Albert Király, care cuceri, la 10 decembrie, orașul turcesc Floci sau Orașul de Floci ¹⁰, îl prădă și îl aprinse, dar cetatea o lăsă necucerită. În același mod procedă și stăpînul său, care i-a urmat, cu orașul Rusciuc, a cărui distrugere a costat mai mulți oameni, deoarece garnizoana și alte cîteva trupe turcești și bulgare, care împreună erau de peste 7 000 de oameni, i s-au opus și au dat pe Dunărea înghețată o luptă singeroasă. Deoarece locuitorii nefericiți ai acestor orașe erau negustori bogați, distrugătorii obținură o pradă atît de mare, încît nu puteau s-o ducă cu ei, ci trebuiră să se întoarcă peste Dunăre ca să așeze prada într-un loc sigur. După ce se întîmplase aceasta, voievodul merse încă o dată peste Dunărea înghețată, îl învinse pe sangeacul Dîrstorului care îl întîmpină pe fluviu și voia să-l oprească; și distruse, de asemenea, și vechiul și importantul oraș comercial Dîrstor. Această acțiune și această temeritate îl uimiră pe sultanul Mehmed și-l făcură să abandoneze proiectul pe care-l făurise de a supune Regatul ungar. Căci aceasta nu putea reuși, dacă armatele care trebuiau s-o realizeze nu erau aprovizionate cu alimente din Transilvania, Moldova și Valahia. De aceea îl numi pe Bogdan, fiul fostului voievod moldovean Iancu ¹¹, ca voievod al Valahiei, ordonă lui Ghirai ¹², hanul tătarilor de la Perecop, să se furișeze în secret, cu 3 000 de oameni, pe la Diu și să năvălească în Valahia, iar cu Bogdan trimise o armată turcească mult mai mare, sub comanda lui Ahmed pașa de la Rusciuc. Hanul veni în Valahia, pustii cîmpia și își așază tabăra la Giurgiu, pentru a ușura turcilor trecerea peste Dunăre. Dar la Stănești ¹³ voievodul îl înfrinse și eliberă 7 000 de prizonieri creștini, iar după aceea năvăli cu mari strigăte, seara, în tabăra turcească, o prădă, luînd și echipamentul tătarilor, care fără a scoate sabia au fugit. După ce îi reuși aceasta, voievodul trecu Dunărea pe gheață în fața cetății Rusciuc și avu norocul să-l ucidă pe Ahmed, pe lîngă alți comandanți de seamă, într-o bătălie ¹⁴. Adversarul său, Bogdan, fugi la Constantinopol și renunță la toate pretențiile asupra Valahiei. Între timp, comandantul ungarilor Király pătrunse în Moldova ¹⁵, cuceri și pustii multe localități întărite pe malul moldovean și bulgar al Dunării, pînă la vărsarea acestui fluviu în mare, și anume Vistova, Hirșova, Cernavoda, Razgrad, Baba<dag>, Oblucița, Smil sau Ismail și Moncastro. Sultanul voi să-și impună voința, numi pe un anume Ștefan ¹⁶ (care era probabil voievodul ales odinioară împotriva lui Mihai) ca voievod valah și îl trimise cu o armată în Valahia. Dar și acest voievod își pierdu orice speranță în urma unei bătălii nefericite pe care o avusese cu Király și a fost respins, iar sultanul pierdu

numaidecît după aceea orașul de frontieră, Turtucaia¹⁷. Curînd după aceea voievodul descoperi că printre supușii săi se găseau cîțiva prieteni tainici ai turcilor, care căutau să provoace o răscoală și au ațîțat poporul că ar fi mai bine dacă i s-ar lua voievodului domnia decît să se aștepte sub domnia sa la urmările cele mai grele ale dușmăniei turcești. Printre acești oameni egoiști se numărau diferiți proprietari ai unor castele întărite și, de asemenea, cîțiva războinici din Banat. De aceea primejdia pe care o provocau ei era mare și a putut fi înlăturată numai printr-o acțiune executată rapid și cu prudență. Voievodul alege cele mai fericite măsuri : căci îl trimise pe Király pe neașteptate în fața Brăilei¹⁸, o cetate turcească¹⁹, din care conspiratorii sperau să obțină sprijinul necesar ; și făcu ca fortificațiile acesteia <Brăila> să fie dărimate, după ce fusese cucerită prin artileria grea. După aceasta puse ca 5 000 de sirbi și valahi să ocupe orașul deschis Craiova pentru a se asigura împotriva banului Matei, care acum, cînd îi simțea supraputerea, se făcea a fi cel mai fidel supus al său²⁰. După ce prin aceste fapte dușmanii interiori și ascunși au fost făcuți neputincioși și au fost speriați, Király își îndreptă armele sale împotriva vecinilor turci, pentru a-i forța și pe aceștia la liniște, și le-a incendiat orașul Nicopole. Dar aga Farcas răzbună paguba prin distrugerea unei mici armate valaho-ungare de 3 500 oameni, pe care prin trădători cumpărați a atras-o în cursă nu departe de Vidin și a distrus-o²¹.

Voievodul nu se lăsă orbit prea mult de norocul armelor sale, încît să creadă că i-ar putea rezista sultanului, dacă acesta ar trimite în Valahia armatele, pe care le folosise pînă acum în Ungaria. De aceea, principala lui preocupare a fost ca pe valahi să-i alieze cu un alt popor puternic, în termeni atît de preciși, încît acesta să fie forțat să apere Valahia ca pe moșia sa, spre folos propriu. Un astfel de popor nu putea fi în situația dată, decît acela care se găsea sub suzeranitatea principelui transilvănean Sigismund. De aceea îi convinse pe boierii săi să înceapă împreună cu el negocieri cu acest principe, cu privire la protecție. Principele îi insuflă curaj voievodului, prin îmbărbătările și promisiunile sale, că va înlătura jugul turcesc și obligîndu-se oarecum să-i dea ajutor. Dar el n-a voit să accepte această condiție decît dacă valahii își sacrificau libertatea și deveneau supușii săi. Această pretenție a fost dură, în special în ce privește voievodul, care trebuia să-și transforme independența sa într-o simplă putere a unui locuitor. Dar nevoia și îngrijorarea au depășit mindria națională și ambiția voievodului, iar valahii îl proclamară pe Sigismund ca domnitorul lor suprem ereditar²². Sigismund care era o fire oscilantă și își dorea o viață liniștită, se hotărî, curînd după aceea, să cedeze Transilvania, împreună cu Valahia și Moldova, suveranului de odinioară sau regelui actual al ungarilor și în acest scop trimise cîțiva demnitari valahi, moldoveni și transilvăneni la dieta ungară. Aceștia puseră temelia unui tratat în virtutea căruia împăratul devenea moștenitorul principelui transilvănean, pe principe însă îl ridica la rangul de principe imperial german, pentru ca Imperiul german să trebuiască să-l protejeze, deși toate țările sale rămîneau un stat independent. Tratatul de succesiune imperial-princiar fu aprobat de stările transilvănene (la 6 aprilie) și trebuia să fie valabil de îndată ce va muri Sigismund fără copii. Probabil Sigismund îi promisese împăratului că voia să încorporeze Valahia, cît mai precis posibil, în statul său ; pentru că îl convocă pe voievodul Mihai, pe mitropolitul valah, pe episcop și pe boierii de seamă,

la sine, la dieta din Alba Iulia și încheie cu ei o înțelegere privitoare la forma de guvernare valahă ²³.

[...]. Abia s-au încheiat aceste tratative importante, că s-a și pus în mișcare o armată uriașă de peste 100 000 de turci, sub comanda bătrînului mare vizir Sinan, încercat și aproape întotdeauna victorios, pentru a năvăli în Valahia. De aceea voievodul trebui să se întoarcă în patria sa, iar noul său suzeran a fost nevoit să se pregătească să protejeze Valahia. Voievodul prevăzu că ajutorul transilvănean n-ar putea să apară suficient de rapid și de aceea își trimise soția, copiii și tezaurul la Sibiu (Sabinova) în siguranță. A adunat apoi 8 000 de oameni și s-a îndreptat cu ei spre Măgurele, o localitate la două mile de București, situată pe drumul spre Giurgiu. Sinan pașa își așează tabăra spre Giurgiu și puse să se construiască un pod de vase peste Dunăre. Însă, din cînd în cînd, el <Mihai> năvălea peste meșteri și muncitori, distrugea podul început, apărînd cu oamenii săi malul fluviului și împiedicîndu-l pe Sinan să vină peste Dunăre. În sfîrșit, deoarece Sinan a încercat în zadar, timp de o lună, să-și îndeplinească intenția, îi reuși unei trupe turcești trimise de el să treacă peste Dunăre la o distanță de 2 zile de marș de Giurgiu și să cadă în spatele voievodului. Atacul acestora a fost sprijinit de alte trupe turcești, pe care pașa le trimise cu vasele peste Dunăre, iar voievodul se văzu constrîns să lase malul Dunării în mina dușmanilor săi. De îndată ce se întîmplă aceasta, podul a fost terminat, voievodul se retrase, iar Sinan cu întreaga sa forță a mers la Călugăreni unde își instală tabăra pe o înălțime. Curînd tabăra voievodului apăru aici pe o înălțime la o distanță de aproape două mile, în spatele unei păduri. Între cele două tabere erau o mlaștină și tufișuri prin care trecea un drumeag sau mai degrabă un pod din trunchiuri de copaci și pămînt. Acesta a fost închis de ambele laturi prin ridicături de pămînt, de aceea pe el nu aveau loc mai mult de 12 000 de oameni. Voievodul, ai cărui oameni cunoșteau potecile acestui loc periculos, a îndrăznit să pornească cu cei 16 000 de oameni pe care-i avea, înaintea zorilor zilei ²⁴ și să atace tabăra foarte avantajos instalată și întărită a lui Sinan, în care erau peste 200 000 de oameni. Temeritatea sa n-a obținut cel mai bun succes, deoarece otomanii îl respinseră și îi capturară 11 tunuri. El se retrase cu prudență și sub ochii primelor rînduri ale oamenilor săi, care luptau retrăgîndu-se, s-a năpustit brusc în armata dușmană, ucise cîțiva comandanți și se grăbi înapoi nevătămat cu cîteva semne ale biruinței sale. Această dovadă de temeritate vitează a întărit curajul oamenilor săi și le-a insuflat numaidecît forțe noi pentru a opri dușmanul la o distanță de o jumătate milă de tabăra turcească. În sfîrșit, comandantul ungurilor sau transilvănenilor ²⁵ reuși să aducă tunul cel greu, pe care îl mai stăpînea încă, într-un loc din care putu trage într-o parte a coloanei turcești. Făcu aceasta cu așa putere încît s-a produs o mare deschidere, pe care o ocupară 200 de cazaci și tot atîția unguri, pătrunzînd în ea și producînd o mare pustiire în rîndurile armatei turcești. Voievodul a înercuit în același timp pe aceia pe care ungurii îi atacaseră din spate și puse astfel pe fugă întreaga armată turcească. Sinan a trebuit să se pună pe fugă, a fost călcat în picioare de oamenii săi, și împins de pe pod în fluviu pierdu cîțiva dinți și abia scăpă de moarte. Voievodul își primi tunurile, o mare pradă și steagul verde sau sfînt al lui Mohamed, despre care otomanii credeau că n-ar putea să-l piardă. Pe locul bătăliei s-au găsit peste 3 000 de turci uciși, iar fugarii i-au descurajat pe tucii care rămăseseră în tabără. Voievodul voia să-și continue biruința și să

pornească din nou bătălia în ziua următoare și trase asupra taberei, în cuișul nopții de după bătălie, cu artileria sa. Dar unul dintre foștii săi prieteni, pe care îl întâlnește printre ceilalți prizonieri turci îl determină, printr-o relatare precisă despre forța și compoziția armatei turcești, să-și schimbe hotărîrea și să se retragă în grabă. Pleacă de aceea de la București spre Tîrgoviște, luă cu sine majoritatea locuitorilor din acest oraș și se îndreaptă case mile spre nord departe în munți ²⁶, unde s-a întărit cu șanțuri la ruinele cetății de odinioară Negru vodă.

[...]. Între timp ²⁷, Sinan cuceri cetatea Brăilei, ocupă apoi Bucureștiul și Tîrgoviștea și puse țărani bulgari și valahi să execute în jurul palatului voievodului din acest ultim oraș un val de pămînt, captușit pe dinăuntru cu stîlpi și alte mijloace de legătură. După ce a terminat această cetate nouă și a prevăzut-o din belșug cu alimente, își împărți armata, hotărî ca o jumătate să rămînă pentru apărarea acestui loc și a Valahiei, în general, pregătindu-se cu cea de-a doua parte, mai mare, a armatei, să pătrundă în Transilvania. Tocmai în această vreme ²⁸, veni principele transilvănean cu aproximativ 15 000 de transilvăneni, florentini, cazaci, silezieni și alți germani la voievod, iar zvonul despre această reunire îl zăpăci atît de tare pe Sinan pașa, încît, fără a mai aștepta dușmanul, se retrase de la Tîrgoviște la București. Voievodul se duse în fața noii cetăți ²⁹, în care se găseau Ali pașa și Mehmed bei cu 4 500 de turci bine echipați și puse să fie atacată. Garnizoana se apără cu un curaj cu atît mai mare cu cît Sinan o amăgise cu născocirea că el s-ar retrage doar în intenția de a se năpusti, prin surprindere, asupra transilvănenilor, în timpul atacurilor și să-i distrugă cu puține eforturi. Dar ea nu a putut rezista furiei asediatorilor.

[...]. De îndată ce Sinan, care nu fusese nicidecum înclinat s-o despresoare, auzi despre nenorocirea ei (a garnizoanei), puse să se așeze sub biserica cea mare din București pulbere și să se pună fitiluri pentru ca, în momentul cînd transilvănenii vor ajunge la biserică, să se aprindă praful. Dar nu și-a realizat scopul nici aici; căci principele și voievodul evită regiunea pustiiată și deci și acest oraș și s-au îndreptat cu cea mai mare grabă lateral, direct spre podul turcesc de la Giurgiu ³⁰. Armata turcească le-a venit în întîmpinare, cu greu, și încă nu trecuse complet peste pod, cînd ei au apărut. Atacără numai decît bagajele, care erau în urmă, și traseră în pod. Prin aceasta a rezultat o mare dezordine în rîndurile turcilor care, în parte, au fost măcelăriți, cea mai mare parte însă s-a prăbușit în Dunăre și în șanțurile orașului, umplîndu-le pe acestea din urmă complet cu cadavrele lor. Aproximativ 2 000 dintre ei s-au refugiat în cetatea Giurgiului și au căutat să-și răscumpere pielea cît mai scump posibil. Dar deoarece pulberea destinată lor rămăsese în bagajele armatei, explodînd printr-o întîmplare, au fost curînd învinși și uciși. După ce văzuse și acest ultim accident, Sinan se îndreaptă cu restul armatei sale spre Constantinopol, unde rușinea, mîhnirea și necazul pentru dizgrația sultanului l-au dus în mormînt, încă în iarna aceea ³¹. Voievodul trimise în urmărirea lui o parte a armatei sale, care asedia Rusciucul și Nicopole, apoi distruse Plevna, după care se întoarse. În sfîrșit, principele încheie această campanie militară prin aceea că în fața luptătorilor valahi îi transmite în mod sărbătorec voievodului domnia în numele său și îl indemnă să păstreze cu credință alianța încheiată cu el și să apere Valahia spre onoarea religiei creștine împotriva atacurilor turcești pînă la eforturile extreme. Voievodul s-a ocupat în cursul iernii și al verii anului următor cu alinarea mizeriei mari în care ajunsese partea centrală a Valahiei

datorită acestui război. Primi din Transilvania alimente și semințe, le împărți oamenilor săi pe care îi readuse din păduri și construi pe locurile incendiate ale orașelor și satelor mai întâi mici colibe pentru protejarea locuitorilor împotriva frigului și animalelor sălbatice.

Pentru această mare pierdere ce suferise și pentru rușinea ce o însoțea, sultanul izbucni furios și luă toate măsurile care îi nutreau speranța de a înfringe pe valahi. Beilerbeii de la Buda trebui ca imediat după retragerea lui Sinan să-i dea împăratului Rudolf speranța într-o pace avantajoasă și din aceasta să caute a-l determina să denunțe alianța cu voievodul și să-i permită sultanului să-l pedepsească pe acesta ca pe un supus rebel. Un alt demnitar al statului primi ordinul să stîrnească o conspirație în Valahia prin mituire, iar tătarilor din Perekop le-a indicat să năvălească în Valahia și să se alăture armatei turcești mari, care ar lupta în Ungaria, împotriva împăratului. Aceste trei proiecte avură rezultate diferite. Împăratul îl respinse pe beilerbei cu propunerea sa îndrăzneată. Conspirația se realizează, iar cei 6 000 de tătari și turci, care făceau permanent incursiuni rapide în Dobrogea, au primit indicația ca, însoțiți de alți 3 000 de turci, să treacă Dunărea și să-l captureze pe voievod și să ocupe locurile sale întărite. Dar aceștia, pătrunzînd în Valahia, în două locuri, au fost înconjuțați și distruși de o armată valahă, care îi aștepta. Căci voievodul descoperise trădarea și pe autorii acesteia și anume pe vornicul Chisar și pe marele boier Dinitrie, și, cu trei zile înainte de sosirea turcilor, puse ca aceștia să fie tăiați ³².

Hanul tătarilor de la Perekop veni în Moldova, nu avu însă curajul să pătrundă printre trupele de pază de la frontierele Transilvaniei și Valahiei. De aceea recurse la șiretenie, puse să i se facă voievodului propunerea, prin voievodul moldovean Ieremia, ca în schimbul unui cadou de cîteva mii ducăți să-i mijlocească împăcarea cu Poarta. Voievodul știa că noul său suzeran, principele transilvănean Sigismund, încercase deja, la începutul anului, să schimbe propria sa țară și Valahia cu împăratul și, deoarece acesta nu voise să accepte așa ceva, nutrea ideea s-o cedeze polonilor sau chiar sultanului. De aceea nu se socoti obligat să procedeze mai conștiincios decît suzeranul său, și primi oferta hanului. Hanul pretinse că era împuternicit de sultan să încheie pace și ceru ca trupele recrutate de voievod [...] să fie concesionate. Această condiție a fost aprobată și, după ce pacea a fost întărită prin jurămint, voievodul renunță la soldații străini și îi trimise hanului darul pentru medierea sa. De îndată ce hanul primi știrea că trupele concesionate trecuseră frontiera, pătrunse brusc în Valahia ³³, își așeză tabăra între Brăila, Buzău și București și trimise cete în toate părțile care jefuiau veniturile și banii principelui, distruseră totul și incendiară, străduindu-se, îndeosebi, să-l găsească pe voievod și să-l facă prizonier. Cei 200 de cazaci ai voievodului, care trebuiau să apere frontiera, fugiră cu prada făcută în patria lor și numai 40 își respectară obligația și se întoarseră la voievod. Acesta a adunat, în decursul primelor 8 zile, 6 000 de oameni și s-a îndreptat cu ei la Gherghița, unde erau corturile hanului. Acesta fugise însă în patria sa, de îndată ce auzise doar ceva despre o armată valahă, și fu pedepsit apoi de către sultan pentru că nu se alăturase armatei sale. Deoarece voievodul nu s-a putut răzbuna împotriva acestor fugari, își vărsă mînia împotriva bulgarilor ³⁴ și îi tulbură pe aceștia prin cîteva incursiuni norocoase. În sfîrșit, se îndreptă cu 12 000 de oameni peste Dunăre, în fața Nicopolei, distruse și rase pînă la temelie acest oraș ³⁵. Sangeacul regiunii mărginașe se retrase în cetate, luptă cu curaj mare și oferi în același

timp daruri mari și o scrisoare a sultanului prin care urma să i se acorde lui <Mihai> și fiului său Valahia pe viață, dacă ridică asediul. Voievodul chibzui că cetatea este mai puternică decât crezuse și află că la 14 octombrie, Erlau ³⁶ trecuse la sultan și că armata turcă, care se întorcea, este deja la Sofia. De aceea socoti mai înțelept să se retragă și părăsi Nicopole beneficiind de condiții avantajoase. La întoarcerea sa pe teritoriul propriu, dădu peste o trupă de 500 turci, care cauzaseră deja multă pagubă, care fu măcelărită de el pînă la ultimul om. La începutul anului următor ³⁷, în sfîrșit, principele Transilvaniei a încheiat înțelegerea, prin care ceda țara sa împreună cu Valahia coroanei ungare ³⁸. La aceasta participă și voievodul, deoarece el se găsea, în momentul în care se încheia înțelegerea, la principe, și lăsa ca solii săi să meargă la Praga împreună cu solul transilvănean ³⁹. Prilejul pentru hotărîrea voievodului, de a aproba această schimbare a suzeranității, se datora vizitei unui sol de stat turcesc, care îi adusese un steag roșu ca semn al grației redobîndite a sultanului [...]. Acest dar voievodul nu s-a hotărît să-l respingă; căci pregătirile militare foarte mari ale sultanului și delăsarea și lipsa de bani a împăratului, precum și intenția principelui transilvănean, de a nu mai folosi armele, l-au descumurat pe voievod și l-au făcut să incline să se împace din nou cu suzeranitatea turcescă. Totuși, în secret, trecu de partea împăratului. Vechiul său curaj s-a reîntors, deoarece se revoltară brusc împotriva sultanului 10 000 de sîrbi și alți slavi din sud, cuceriră Feristan sau Cladova ⁴⁰ și-l proclamară pe el ca stăpînul lor suprem și, totodată, împăratul Rudolf îi trimise ceva ajutor în bani. Dar sultanul speriat de această răscoală puse să i se ofere multe lingușiri printr-un funcționar de seamă și îi aduse un sacrificiu plăcut ambiției lui, acela că nu-i ceru ca ordin, ci ca rugăminte, ajutorul, încît puse sabia în teacă și oferi sultanului mîna spre prietenie sau dimpotrivă pentru subjugarea sa. Una din condițiile sale era aceea că să nu fie obligat la nici o campanie militară contra dușmanilor creștini ai Porții. Sultanul îi acordă aceasta și-i trimise un firman sau scrisoare de investire pe viață asupra Valahiei pentru el și pentru fiul său Petru, în vîrstă de 13 ani, atunci, pe viață, și odată cu aceasta scutirea pentru tributul restant, precum și o reducere a vechiului tribut pînă la jumătate. El se lasă după aceasta investit public ca voievod, potrivit vechiului obicei, de către solul sultanului sau de ceaș ⁴¹.

Prin această acțiune el evită o primejdie pe care i-o pregătise marele cancelar al coroanei polone, Zamoyski. Căci acest cunoscut bărbat de stat încerca să lege această țară de el sau cel puțin de coroana Poloniei, iar lui să-i răpească voievodatul. Pentru a realiza aceasta, Zamoyski a predat solilor imperiali, în 1596, o scrisoare în numele mai multor senatori ai regatului său, în care propunea ca Transilvania, Valahia și Moldova, voievozii acestora nefiind suficient de puternici pentru a-și apăra țările, să primească soldați ai coroanei polone sau, și mai mult, aceste state să fie cedate pentru a fi protejate de poloni. Pentru acest pretins serviciu el cerea 80 000 pînă la 100 000 taleri, ca un ajutor bănesc, și se oferi să semneze un atestat că Polonia nu poate obține prin această protecție nici un alt drept nou asupra acestor țări. Totodată însă a declarat că e o necesitate necondiționată ca împăratul să-l scoată din domnia sa pe voievodul Mihai și să numească pe un alt bărbat ca voievod. Aceasta, ar trebui să se petreacă în intenția că Polonia nu poate să apere, date fiind tratatele sale încheiate cu Poarta, un rebel dovedit cum este Mihai, putînd să se folosească de ocazie pentru a începe negocieri cu demnitarii de stat ai Porții referitor la Valahia, continuîndu-le pînă cînd se va fi

concentrat armata necesară pentru oprirea turcilor. Această propunere a lui Zamoyski a făcut oarecare impresie asupra împăratului; dar unul dintre consilieri căruia i se predase, pentru a o examina, îl determină pe împărat s-o respingă. Căci această <propunere> vădea probabil că intenția adevărată a lui Zamoyski era de a înlătura pe principele Transilvaniei, de a acapara el statul acestuia, iar pe voievodul Mihai să-l forțeze ca să devină fie vasal polon, fie să-și părăsească țara. Zamoyski declarase că a determinat Poarta să transforme Valahia în unul sau mai multe sangeacuri. Consilierul imperial se îndoia de aceasta, deoarece Poarta se obligase față de coroana polonă că între Polonia și teritoriul turcesc trebuie să rămână o provincie creștină semiliberă; și deoarece este sigur că, de îndată ce Valahia ar ajunge sub suzeranitate turcescă, locuitorii ar emigra în parte în țările creștine învecinate, iar în parte ar fi distruși curînd de către trupele creștine, ce făceau incursiuni permanente, și atunci Poarta n-ar putea să aibă nici un folos din această țară. Consilierul mai presupunea că propunerea lui Zamoyski nu se întemeiază pe o înțelegere secretă cu Poarta și că partidul lui Zamoyski este hotărît să-l oblige la vasalitate și tribut față de coroana sa pe voievodul valah, așa cum făcuse cu puțină vreme mai înainte cu voievodul moldovean, iar apoi să-l facă ca totodată să plătească tribut și să-i fie supus și sultanului. El a adăugat, în sfîrșit, la aceste observații aprecierea că împăratul ar trebui să determine organele imperiale să dea banii și soldații în serviciul principelui Transilvaniei și că ar fi mai bine să li se arate polonilor că n-ar trebui să se amestece în afacerile transilvănene și valahe, decît să li se încredințeze un fel de protecție. După cit se pare, voievodul Mihai a aflat de intenția lui Zamoyski și îi era teamă că șovăielnicul împărat ar consimți totuși la ea. De aceea s-a străduit ca pe sub mînă, prin cancelarul transilvănean Jósika, să provoace o răscoală în Transilvania, și să-l forțeze prin aceasta pe principele Sigismund să anuleze tratatul de schimb cu împăratul ⁴². Această propunere nu s-a îndeplinit, căci Jósika a fost făcut prizonier, iar împăratul primi de la principele Sigismund toată țara, pe care o stăpînea, și primi jurămîntul de vasalitate. Voievodul spera acum să devină din nou independent și a încheiat, împreună cu consilierii imperiali transilvăneni, un tratat cu bătrînul han al tătarilor, Gazi Ghirai, prin care el promitea acestuia ajutor împotriva sultanului, care voia să-l alunge, primind în schimb asigurarea că tătarii nu vor mai face niciodată incursiuni împotriva supușilor săi din Valahia și Bulgaria. Curînd, după aceea, s-a ridicat o armată turcescă mare și a fost astfel împărțită, încît o parte putea să ajungă și să atace Ungaria, iar cealaltă Transilvania. Voievodului îi era teamă, pe bună dreptate, că sultanul va distruge firmanul acordat lui, de îndată ce se va fi stabilit armata sa în Valahia. De aceea promise guvernului imperial transilvănean că vrea să se supună împăratului, dacă acesta îi trimite soldați și bani sau cel puțin s-ar obliga să răscumpere garanțiile pe baza cărora ar urma să împrumute bani pentru cheltuielile legate de război. Împăratul a aprobat această pretenție, după care el a făcut jurămînt de supunere, împreună cu boierii săi mari și mici, împăratului și coroanei ungare, într-un mod sărbătoresc, în biserica Sf. Nicolae de la Tirgoviște ⁴³. Aceasta se petrecu în condițiile care erau mult mai suportabile decît cele pe care i le impusese Sigismund. Căci mitropolitul și boierii au declarat că ei se supun din nou suzeranității imperiului [...], iar împăratul acordă Valahia voievodului Mihai și fiului său și tuturor descendenților bărbătești, ca o feudă ereditară. Voievodul a fost scutit de orice tribut și obligat numai la un cadou benevol,

după obiceiul străvechi. Împăratul s-a obligat ca, ori de câte ori s-ar purta un război cu turcii, să dea solda pentru o armată valahă de 5 000 de oameni, iar în caz de nevoie întreținerea de vară și jumătatea întreținerii de iarnă pentru alți 5 000 de oameni, precum și costul pulberii, artileriei și a altor trebuințe ale războiului. El îi dăruie voievodului un castel și un teritoriu în Ungaria, pentru a se refugia acolo, dacă ar fi înfrânt de puterea turcească. A permis dregătorilor valahi să urmărească pe teritoriile sale pe fugari și răufăcători și să-i pedepsească; a asigurat că se va păstra religia grecească și clerul mănăstiresc cu toate privilegiile sale; acordă negustorilor valahi toate drepturile, contra plății vămii, fără nici un fel de prestații în statele sale, putând să-și practice liber profesiunea și a stabilit ca, dacă s-ar stinge moștenitorii pe linie bărbătească ai lui Mihai, regele Ungariei să primească ca voievod pe acela pe care l-ar alege boierii și stările și să fie un român de religie grecească.

Această suzeranitate imperială-ungară dură doar scurtă vreme; căci transilvănenii îl convinseră curînd după aceea pe principele Sigismund să devină din nou domnitorul lor⁴⁴, iar acesta cedă domnia vărului său, cardinalul Andrei Báthory⁴⁵; noul domnitor preluă din nou titlul și însemnele Valahiei și îl consideră pe voievod ca supus al său⁴⁶. Voievodul s-a înțelea cu comandantul general imperial și locțiitorul transilvănean, Gheorghe Basta, să ia cîteva măsuri secrete, pentru alungarea cardinalului, și deoarece acest prelat descoperi prea devreme intenția sa și l-a avertizat să renunțe la ea, el s-a scuzat, cît a putut mai bine, și împreună cu boierii a depus jurămint față de cardinal, ca față de un domn al său. Cardinalul îl socoti acum un vasal credincios al său și îi permise să se aprovizioneze în orașele săsești din Transilvania cu tot felul de trebuințe pentru război, pe care el pretindea că vrea să le folosească într-o campanie împotriva turcilor din Bulgaria. Între timp, sultanul a oprit campania sa în Transilvania și a oferit cardinalului Transilvania și Moldova, precum și pacea contra unui tribut redus. Acestei momeli cardinalul nu-i putu rezista; de aceea trimise un bărbat iscusit la Constantinopol să ratifice pacea și să-l determine pe sultan să caute ca împreună cu el să cucerească Valahia. Acest sol a căzut în mîinile voievodului Mihai și a fost ucis, pentru a nu afla cardinalul că fusese descoperită propunerea sa secretă. Scrisorile găsite la sol fură trimise numaidecît împăratului, iar acesta îi ordonă voievodului să-l prindă pe cardinal. Pentru a putea îndeplini această sarcină, îi ceru cardinalului permisiunea de a putea să conducă o armată prin Transilvania, ca ajutor armatei imperiale din Ungaria Superioară. Cardinalul respinse această cerere și îi reaminti promisiunea de a intra în Bulgaria. După aceasta, el concentră o putere militară considerabilă, sub pretextul de a o folosi în Bulgaria, se apropie de orașele transilvănene, pentru a lua materialele de război cumpărate, și cuceri brusc Brașovul⁴⁷. De îndată ce reuși aceasta, făcu cunoscut (la 23 octombrie) că el a venit pentru a obliga pe supușii credincioși ai împăratului să-și respecte jurămintul de vasalitate; obținu după aceasta mulți aliați și îi ordonă cardinalului, în numele împăratului, să părăsească Transilvania. Între timp papa Clement al VIII-lea trimise în Transilvania un nunțiu⁴⁸, pentru a-l împăca pe carcarai cu împăratul și a-l abate de la legătura cu sultanul. Acest nunțiu a venit la voievod și a încercat prin rugăminți și insistențe să-l determine să se retragă. Voievodul rămase însă ferm în hotărîrea sa și declară că, deoarece cardinalul voia să se supună sultanului, și-a trădat țara. Nunțiul susținu că împăratul i-a iertat această

greșeală și s-a împăcat cu cardinalul. Cum însă voievodul s-a referit la un ordin imperial scris, care nu se împăca cu cele relatate de sol și voia să vadă scrisoarea imperială a nunțului, nunțul n-a putut să i-o arate. De aceea, voievodul își continuă înaintarea în regiunea Sibiului și puse să-l facă prizonier pe nunțiu, care se întorsese la cardinal și revenise cu hîrțiile, și își așază armata în ordine de bătaie. El propuse după aceasta încă o dată cardinalului să cedeze principatul și, fiind refuzat, dădu o bătălie plină de izbîndă ⁴⁹. Din aceasta, cardinalul fugi, după o apărare vitejească; voievodul trimise însă o parte considerabilă a armatei sale împărțită în grupuri mici în toate direcțiile și prin aceasta îl captură pe cardinal nu viu, cum dorise el, ci capul lui, pe care el puse ca împreună cu corpul să fie înmormîntate cu mare pompă. Victoria sa făcu o atît de mare impresie asupra turcilor și tătarilor, care veniseră în ajutorul cardinalului, încît mulți dintre aceștia deveniră creștini și au fost colonizați în Valahia. El însuși n-a bănuît că înfrîngerea cardinalului ar putea să fie o chestiune atît de ușoară și de aceea îi ceruse generalului Basta, care se găsea la Cașovia, să vină cu bani și trupe în grabă, în Transilvania, și împreună cu el să-l alunge pe cardinal. Acum, însă, Basta apărînd la cinci zile după victorie, l-ar fi întors înapoi cu plăcere și a căutat, neputînd face aceasta, să-i limiteze cît mai mult posibil puterea. De aceea a refuzat să-i recunoască lui Basta calitatea de căpitan general al Transilvaniei și nu admise ca orașele să primească garnizoanele germane ale lui Basta. Pentru această acțiune avea nevoie de simpatia noilor săi supuși și, deoarece nu se putea bizui pe fidelitatea nobililor și a orașenilor, și-a îndreptat atenția asupra a ceea ce i-ar fi putut aduce favoarea oamenilor din sate. Și anume el eliberă din nou pe secuii de rînd din iobăgirea față de nobili, care li se retrăsese deja înainte de Sigismund, dar curînd fuseseră din nou supuși, și îl rugă pe împărat să confirme și să acorde transilvănenilor toate vechile privilegii și altele noi, mai ales, însă, să-i elibereze de funcționarii și de dregătorii străini. El îi favoriză și pe valahi, care făceau parte dintre vechii locuitori transilvăneni ⁵⁰, și în general pe toți țărani în raporturile lor cu moșierii [...]. El birui, în sfîrșit, împotriva lui Basta. Căci armăsarul personal, sigiliul, spada, buzduganul și cele patru steaguri principale ale cardinalului pe care le trimise împăratului la Pilsen, ca dar de anul nou, făcură o impresie atît de puternică asupra împăratului, încît acesta îl numi consilier al său, locțiitor în Transilvania și căpitan general al armatei din Transilvania și din localitățile limitrofe. Basta îi mobiliză acum pe toți prietenii săi de la curtea imperială să provoace o suspiciune de trădare împotriva lui. Și, după multă trudă, a reușit ca un comisar imperial Pezzen, doctor în drept, să vină în Transilvania, care contestă demnitatea de locțiitor al voievodului și i-o promise lui. În urma acestui procedeu, voievodul deveni foarte furios și, fiind atît de bine înarmat, încît putea să încerce orice acțiune de forță, n-a ezitat să-l acuze public pe împărat de lipsă de credință și de recunoștință și să regrete că transilvănenii au ajuns de sub puterea unui tiran mai slab sub aceea a unui tiran mai puternic. Sultantul, căruia biruința sa asupra cardinalului îi provocase o nouă teamă pentru armatele sale, îi dădu unui pașă de la frontieră, lui Huraia aga, ordinul să-l convingă să reinnoiască pacea și să supună Transilvania suzeranității sale. Acest aga veni la el într-un moment cînd delegatul imperial se mai găsea la el. De aceea îl primi cu toată pompa și cu tirul tunului celui greu, pentru a face atent pe delegat asupra prestigiului și puterii sale. El respinse de fapt propunerea făcută de aga, dar o păstră în secret și îi dădu dele-

gatului, care își exprimase nemulțumirea sa în legătură cu primirea sărbătorească a agăi, răspunsul că comportamentul său se bazează pe dreptul solilor. Această comunicare îl făcu pe delegat să fie îngrijorat și îl determină să acționeze pentru împăcarea lui. Dar el se menținu ferm și pretinse satisfacție pentru faptul că i se prefera lui, care cucerise pentru împărat Transilvania, cu primejduirea și cheltuiala sa, un bărbat care fugise destul de departe din fața dușmanului împăratului din Transilvania. Se impunea o determinare mai precisă a acestei satisfacții și el pretinse pentru sine și fiul său demnitatea de principe imperial german, pe lângă Transilvania și cetățile ungare Hust, Baia Mare și Oradea Mare, precum și cheltuielile de război necesare, răscumpărarea lui, dacă ar cădea prizonier, și o sumă anuală de 100 000 taleri pentru cazul când ar fi alungat de către turci. Dacă i s-ar aproba aceasta și ar fi rechemat Basta, el îi promitea împăratului să-i supună în timpul cel mai scurt întreg teritoriul dintre Ungaria și Marea Neagră. De îndată ce exprimase aceasta, i se oferī o nouă ocazie să-l seducă pe împărat cu însemnătatea acțiunilor sale. Căci marele cancelar al coroanei polone, Zamoyski, puse pe voievodul moldovean Ieremia să-i ridice pe moldoveni și voia cu aceștia și cu trupele sale să războie moartea cardinalului și să cucerească Transilvania pentru fostul principe Sigismund. Voievodul Mihai i-o luă însă înainte și pătrunse brusc în Moldova, cu 50 000 de oameni ⁵¹. De îndată ce s-a auzit despre sosirea sa, Ieremia fugi în Polonia și îl rugă, de acolo, pe sultan, să-i trimită bani și soldați, dar a fost consolată doar cu sprijinul pașilor de la frontieră. Voievodul Mihai cuceri inimile moldovenilor cu atât mai repede cu cât Ieremia se făcuse urit din cauza unor dări insuportabile. De aceea Moldova și Basarabia deveniră printr-o victorie, pe care o obținū la Hotin ⁵², posesiunea sa și, după ce îl urmări pe dușman pînă în Polonia și în provinciile rusești și primise peste tot, în numele împăratului, jurămîntul de supunere, îl puse pe fiul său Petru ca loțiitor, apoi se întoarse în Transilvania. Între timp împăratul aprobase propunerea delegatului său și îl numi pe Basta în calitate de căpitan general al Transilvaniei. Totuși Mihai a încercat prin șiretenie și forță să facă nevalabilă această hotărîre. Orașenii și nobilii nădăjduiau de la Basta un tratament mai bun, decît primiseră din partea lui, și au acționat împotriva intențiilor sale [...]. Stările au trimis atunci la noul lor loțiitor, Basta, și l-au îndemnat să vină curînd. Basta s-a supus invitației lor, luă în stăpînire orașul Cluj și își începu funcția de loțiitor, punînd să fie uciși toți valahii, sîrbii și evreii, pe care îi găsi în acest oraș. Voievodul adună 18 000 de oameni și ocupă cu ei trecătoarea strîmtă de la Mirăslău, situată la 2 mile de Alba Iulia. Aici l-a atacat Basta și l-a învins ⁵³ atît de categoric încît, după pierderea a 4 000 de oameni, Mihai a trebuit să fugă la Brașov. Totuși nu-și pierdu curajul, ci, auzînd că Zamoyski concentrase o mare armată și voia să pătrundă în Moldova, își duse restul armatei spre granița polonă împotriva lui. Întîlni foarte curînd dușmanul și după cîteva zile a îndrăznit o mare bătălie pe riul Siret care a fost de fapt hotărîtoare, dar nu pentru el, ci pentru Zamoyski și vasalul acestuia ⁵⁴, voievodul Ieremia. Se duse după aceasta în Transilvania, dar la o dietă, stările, cărora nu le mai era teamă de el, propuseră o anchetare a guvernării sale și îl tratară ca pe un acuzat ⁵⁵. El trimise de fapt cîteva bărbați, care trebuiau să-l apere; dar stările n-au voit să-i asculte, îi alungară din clădirea adunării și pe unul dintre ei, pe Baba Novac, care de fapt era un vestit războinic, dar era dușmănit de noul comandant, l-au ucis sub pretextul că el l-ar fi ucis pe cardinal, l-au chinuit aproape de moarte, iar apoi l-au ars de viu în piață ⁵⁶. Această

faptă l-a convins pe voievod că Transilvania era pierdută pentru el, de aceea se îndreptă spre patria sa, dar în munți îl întâlnește pe Moise Székely, unul dintre foștii săi războinici, care însă acum era în fruntea unei armate polono-moldovene; a fost din nou bătut de acesta și cu greu a ajuns la București ⁵⁷. Aici luă hotărârea să meargă de-a dreptul la împărat și să-i prezinte acestuia o expunere corectă a relațiilor dintre statele sale nou cucerite și Polonia. Cu greu a obținut permisiunea în acest scop din partea Curții și cu toate că a ajuns la Viena (la 25 decembrie 1600) a găsit totuși o interdicție de a călători numaidecât mai departe. Zamoyski se apropie, după acea victorie, de frontiera transilvăneană, și Basta ajunge în mare încurcătură, că va fi alungat de el în Ungaria Superioară. De aceea trimise câțiva oameni abili la el și le-a ordonat acestora să facă uz de mari promisiuni, de toată puterea lor, pentru a-l determina la retragere. Zamoyski pretinse să i se predea voievodul Mihai ca un perturbator al păcii, care prădase supuși poloni, pentru pedepsirea lui legală, iar Transilvania să fie cedată coroanei polone, deoarece aceasta trebuie să păstreze o provincie transilvăneană, ca un avanpost, forțele împăratului nefiind suficiente să o apere împotriva turcilor. La aceasta, Basta răspunde numai oral, prin solii săi. O a doua propunere a lui Zamoyski era următoarea: partea imperială trebuie să permită ca stărilor transilvănene să aleagă un voievod nou și ca acesta să se declare public sub suzeranitatea sultanului, totodată, în secret, sub protecția și vasalitatea papei, a coroanei polone și a Ungariei. Basta n-a consimțit nici la aceasta, iar solilor săi le reuși, în sfârșit, să-l înșele pe Zamoyski și să-l facă să se întoarcă.

Mica armată pe care Zamoyski i-o încredințase lui Moise Székely îi birui pe valahi de îndată ce Mihai plecase la Viena, și cu aprobarea citorva boieri îl instalează pe Simion Movilă, fratele voievodului moldovean Ieremia, ca voievod ⁵⁷. Acest principe n-a găsit nici o adeziune la numeroși valahi și de fapt domni numai peste cinci ținuturi, situate mai aproape de moldoveni. Cei mai mulți boieri mari și mici au fost foarte nemulțumiți că urmau să fie supuși sub suzeranitatea unei puteri îndepărtate, care era bănuită că în taină favorizează intențiile turcești, și cerură împăratului ca să le trimită pe Mihai sau pe un alt voievod autohton, ei apărându-se împotriva puterii străine și, în special, împotriva puterii polone și turcești. Această cerere stârni atenție și-l determină pe împărat să-l lase pe voievodul Mihai să vină la el la Praga. Între timp, stărilor transilvănene au anulat toate dispozițiile lui Mihai (la 25 octombrie), au alungat din țară pe toți locuitorii noi, de singe valah și armean; și au anulat legătura specială a Valahiei cu statul lor. Mai departe, deoarece împăratul nu le trimise nici un locțiitor, care, la cererea lor, să-l schimbe pe Basta, au depus jurământ din nou lui Sigismund (4 februarie 1601) și au adus pe soția, copiii și comorile voievodului Mihai, care rămăseseră în țara lor, în cetatea Făgăraș, pentru ca prin reținerea acestora să-i smulgă lui Mihai condițiile de pace cele mai favorabile. Basta se dovedi acum din nou inactiv și de aceea împăratul îl dorea din nou pe voievodul Mihai, care apărău în sfârșit (23 martie 1601) la curtea din Praga. Voievodul făcu uz de întreaga sa șiretenie și putere de convingere, pentru a-i smulge împăratului întreaga țară de dincolo de Tisa și-l convinse pe împărat în așa măsură, încât, acest monarh, atât de uricios, refractar căsătoriei, a înclinat să se căsătorească cu fiica lui. El îndrăzni să-i predea împăratului un memoriu în care se apăra și în care îi spunea împăratului de-a dreptul că fidelitatea și zelul său de a-l servi sînt răsplătite cu nerecunoștință; prin faptul că împăratul acordă prea multă ascultare calomniatorilor, el este constrins

să se prefacă, când făcînd pe importantul, cînd pentru a evita primejdia, ce i se pregătește, că vrea să se supună turcului. La Praga s-a observat, desigur, că Basta îl reclamase și îl răsturnase pe Mihai din interes personal și nicidecum din zel pentru împăratul său. Dar, tratatele lui Mihai, cu privire la omagiul de supunere, atît de des întărite cu jurămint și anulate din nou, stîrniră o suspiciune împotriva fidelității și cinstei lui Mihai care n-a fost înlăturată prin tălmăcirea pe care încerca Mihai s-o dea acțiunilor sale. De aceea, după timp îndelungat, înainte de a i se încredința bani și oameni, iar cînd în cele din urmă instalarea de către turci a lui Sigismund ca voievod transilvănean (în august) s-a confirmat ca îndeplinită, i s-a impus, din lipsă de încredere, să-și trimită numaidecît soția și copiii, ca garanție, pentru credința sa, în Silezia, unde împăratul le dăruia o moșie importantă. Aceștia se găseau, de fapt, încă în închisoare la Făgăraș; dar transilvănenii îi aduseră, împreună cu tezaurul, de îndată ce aflară că Mihai vine la ei în calitate de căpitan general imperial, în cetatea ungurească a Sătmarului, punîndu-i în libertate. Împăratul ordonă căpitanului cetății Cașovia, Ferdinand Gonzaga, să-l însoțească pe voievod și să-l împace cu Basta, iar acesta obținu ca Basta să-i dea mîna voievodului, de care acum nu se putea lipsi. Basta și Mihai concentrară numai 18 000 de oameni, înfrînseră ⁵⁸ totuși cu aceștia peste 35 000 de transilvăneni și îl alungară din nou pe Sigismund din țara sa. Noul voievod valah, Simion Movilă, n-a voit să-și aștepte, după acest eveniment, destinul, ci părăsi Valahia înainte ca Mihai să-l fi putut căuta. De îndată ce armata imperială își afirmă superioritatea, Basta își reinnoi ura împotriva voievodului și-l împinse la unele acțiuni pripite pe acest bărbat ambițios prin pretenția că el <Mihai> i-ar fi subordonat lui <Basta>, după dorința împăratului [...]. În sfîrșit, în toiul certei lui Mihai îi scăpă expresia „el a cucerit țara și deci el este mai îndreptățit s-o stăpînească decît Basta și împăratul”. Această exprimare imprudentă fu declarată de Basta ca înaltă trădare și Basta crezu că prin aceasta este îndreptățit să-l lichideze pe voievod. De aceea concepă planul de a-l face prizonier și prin aceasta să-l irite în așa măsură, încît, sub aparența unui fel de autoapărare, să poată fi ucis. Datorită acestei intenții, puse ca voievodul să fie chemat în cortul său, la o consfătuire. Voievodul respinse ordinul său, iar la aceasta <Basta> trimise două companii de germani și tot atîtea de valoni, la el, să-l aducă cu forța. Aceștia îl găsiră într-o conversație cu Ludovic Rákóczy, comandantul infanteriei sale ungare. Și în timp ce unul dintre ofițerii lor îi spuse ceva la ureche, cel de-al doilea sau căpitanul valon îl străpunse și îl lovi cu halebarda în burtă, încît s-a prăbușit aproape mort. Căpitanul german îi retează atunci capul, iar oamenii de rînd au jefuit o parte din tabăra valahă, tîrînd un cal mort în fața cortului voievodului și îi puseră capul pe gîtul calului pentru a-i adresa cele mai rele sudălmii. Călăreții valahi, sirbi și bulgari, pe care voievodul se bizuise, fuseseră trimiși să prade și să-i caute pe partizanii lui Sigismund. De fapt, cîtiva valahi apucară armele și voiră să răzbuie moartea domnului lor; dar Basta cu cuirasierii lui le-au luat-o înainte și le-a citit o scrisoare în care voievodul îl chemase la sine pe pașa de la Erlau, pentru a-i încredința secrete importante, pe care apoi pașa ar urma să le predea sultanului, așa, încît valahii se liniștiră și intrară în cele din urmă în serviciul lui Basta. Alții, care considerau născocită această scrisoare, nu puteau îndrăzni să recurgă la arme. Bătrînul ban de Craiova ⁵⁹, în vîrstă de 70 de ani, a cărui cea mai gravă crimă era că îl convinsese pe împărat de netemeinicia multor calomnii, pe care Basta le proferase împotriva voievodului, a fost chinuit în închi-

soare pînă cînd în cele din urmă îl părăsi viața. În noaptea următoare asasinatului, colonelul silezienilor, Ioan Schneckenhaus, a îndrăznit să pună să fie înmormîntat cadavrul și capul voievodului ⁶⁰ pe locul cortului său, probabil, deoarece pe el l-au impresionat numeroasele acțiuni mari și înțelepte ale acestui erou abia de 43 de ani, prin moartea căruia dispăreau speranțele de a smulge în mod durabil Valahia de sub jugul turcesc, și i-au inspirat respect, pe care a căutat să-l manifeste, pe deplin, prin această înmormîntare. Basta relatează acest fapt împăratului în scrisoarea sa și a pretins că voievodul fusese ucis, de fapt, contrar intenției sale, dar că, conform scrisorilor găsite, își jucase viața. El s-a scuza prin împrejurarea că a voit să facă prizonier un general suprem numit de împărat, fără să aștepte ordinul necesar în acest scop de la împărat, cu primejdia ce ar fi luat naștere din cea mai mică amîinare. Dar împăratul a văzut totuși adevăratul motiv al acestui asasinat și n-a amintit în răspuns deloc asasinatul, deoarece faptul fusese deja consumat și socotea că nu se poate dispensa de Basta.

¹ Alexandru cel Rău, domn al Munteniei (1592 – 1593).

² În 1593.

³ Mihai Viteazul.

⁴ Banul Iane Epirotul, despre care alte izvoare narative spun că era unchiul lui Mihai dînspre mamă. V. n. 4, p. 102.

⁵ În februarie 1594, Sigismund Báthory, principele Transilvaniei, încheie un tratat cu imperialii, în vederea luptei comune împotriva turcilor; la 6/16 august, un tratat similar este semnat și de Aron vodă, domnul Moldovei; în toamna aceluiași an, aliații elaborează planul luptei unitare contra Imperiului otoman.

⁶ Cetatea Raab s-a predat lui Sinan pașa (19/29 septembrie 1594), deși dispunea de cantități suficiente de alimente și muniții.

⁷ La 3/13 noiembrie 1594.

⁸ Un corp de ieniceri, venit din Ungaria sub pretextul de a ierna în Muntenia; în fruntea lui se afla un cadilischer (mare judecător al oastei otomane), care a fost încartiruit în casele vistierului Dan.

⁹ Probabil unul din fiii fostului domn Alexandru cel Rău, pretendent la tronul Munteniei.

¹⁰ V. n. 1, p. 319.

¹¹ Iancu Sasul, domn al Moldovei (1579 – 1582).

¹² Gazi Ghiray al 11-lea, zis Bora (Viforul), han al Crimeii (1588 – 1596; 1597 – 1608), a fost mazilit de către marele vizir Cagăleğlu Sinan pașa, în 1596, în locul lui fiind numit Fetih Ghiray. Noul vizir Damad Ibrahim pașa (25 noiembrie – 5 decembrie 1596; 24 octombrie – 3 noiembrie 1597) anulează hotărîrea lui Sinan pașa și reînscăunează pe Gazi Ghiray, ceea ce provoacă tulburări singeroase în hanatul Crimeii și, în ultimă instanță, asasinarea lui Fetih Ghiray și a întregii sale familii.

¹³ V. n. 17, p. 286.

¹⁴ La Ruscuc (15/25 ianuarie 1595); Mihai Viteazul trece Dunărea pe la Mogosin (Marotin), atacă și arde Ruscicul; pașii Hasan și Mustafa sînt uciși, iar artileria otomană capturată.

¹⁵ Influențat de istoriografia feudală maghiară, Gebhardi pune în mod greșit pe seama trupelor transilvănene inițiativa luptelor antiotomane din iarna anului 1594 și primăvara anului 1595.

¹⁶ Ștefan Surdul a fost numit domn în Moldova, nu în Muntenia.

¹⁷ După cele mai multe mărturii, armata otomană destinată înlocuirii lui Aron Tiranul cu Ștefan Surdul în Moldova a fost atacată și distrusă la Oblucița (Isaccea) de către oastea moldovenească, sprijinită de cazaci și de un corp de transilvăneni comandați de Albert Király. După bătălie, trupele lui Király se desprind de oastea lui Aron și la întoarcere ard Silistra și Turtucaia, iar trupele moldovene atacă Cetatea Albă, cuceresc Ismailul și asediază, pînă în iunie (1595), Tighina.

¹⁸ Brăila este asediată și cucerită, la sfîrșitul lunii martie 1595, de trupele muntene și transilvănene, comandate de banul Manta și Albert Király.

¹⁹ În sensul de raia a Imperiului otoman; Brăila a fost ruptă din trupul Munteniei (1538 – 1540) și inclusă în sistemul de cetăți cucerite de otomani, pe malul stîng al Dunării, prin intermediul căruia sultanul controla pe domnii țărilor române.

²⁰ Această informație transmisă de Gebhardi este falsă.

²¹ Autorul face o confuzie; aga Farcaș a fost trimis de Mihai să atace Vidinul, însă cade într-o cursă și este înfrânt (16 iunie—sau 16 iulie 1596).

²² V. n. 5, p. 387.

²³ Mihai a refuzat să se prezinte la dicta de la Alba Iulia și să presteze jurământul de vasal, întrucât nu se considera cu nimic mai puțin decât principele Transilvaniei. Formal, el a acceptat actul de supunere semnat de boierii săi din două motive: avea mare nevoie de sprijinul militar al Transilvaniei și știa că tratatul nu avea forță executorie.

²⁴ 13/23 august 1595.

²⁵ Albert Király.

²⁶ Mihai și-a așezat tabăra la Stocnești.

²⁷ Septembrie 1595.

²⁸ La 20 septembrie/1 octombrie 1595.

²⁹ De la Tirgoviște.

³⁰ Aliații ajung la Giurgiu la 15/25 octombrie 1595.

³¹ La 9/19 noiembrie 1595, Sinan pașa este năzilit și înlocuit cu Lala Mehmed pașa, însă, abia după o lună, Sinan este numit pentru a cinca oară mare vizir (21 noiembrie—1 decembrie 1595; 25 martie—3 aprilie 1596).

³² După 5/15 august 1596.

³³ În octombrie 1596.

³⁴ Autorul se referă, de fapt, la garnizoanele și trupele otomane din sudul Dunării, atacate de Mihai Viteazul în campania respectivă, și nu la poporul bulgar, pe care domnul român l-a ocrotit cu fiecare prilej. În acțiunile sale antiotomane de peste Dunăre, Mihai Viteazul a colaborat strâns cu bulgarii, chiar și pe plan militar, și pentru a-i feri de răzbunarea turcilor pe cei ce luptaseră alături de el i-a împămîntenit masiv în Țara Românească. V. n. 9, p. 346.

³⁵ Această acțiune a avut loc după 8/18 noiembrie 1596.

³⁶ După un asediu de numai 21 de zile, turcii cuceresc la 3/13 octombrie 1596 puternica cetate Agria (Erlau).

³⁷ 1597.

³⁸ Tratatul duc de Sigismund Báthory, la Praga, la începutul anului 1597, au avut drept scop obținerea ajutoarelor necesare continuării războiului cu Poarta, așa cum principele convinsese cu Mihai Viteazul în întrevvedere de la Alba Iulia (decembrie 1596—ianuarie 1597); este drept că pînă la urmă aceste negocieri degenerază în tratative menite să stabilească prețul pentru care Sigismund Báthory era dispus să cedeze Transilvania împăratului. Despre Muntenia nici nu mai putea fi vorba după victoriile răsunătoare ale lui Mihai împotriva turcilor; tratatul din mai 1595 devenise caduc.

³⁹ Între 19/29 decembrie 1596 și 27 decembrie 1596/5 ianuarie 1597 Mihai face o călătorie în Transilvania, pentru a-l convinge pe Sigismund Báthory de necesitatea continuării luptei cu Imperiul otoman și obținerii sprijinului militar și financiar al imperialilor. Sigismund se oferă să plece la curtea imperială din Praga și acceptă să fie însoțit de solia munteană desemnată de Mihai în persoana banului Mihalcea Caragea și a sasului brașovean, Schunckabunk.

⁴⁰ În iunie 1597.

⁴¹ La 10/20 iulie 1597.

⁴² V. n. 3, p. 345 și n. 1, p. 353.

⁴³ La 31 mai/9 iunie 1598.

⁴⁴ La 10/20 august 1598 Sigismund Báthory sosise la Cluj.

⁴⁵ Andrei Báthory a fost numit de dietă principe al Transilvaniei la 29 martie 1599.

⁴⁶ În virtutea tratatului de la Tirgoviște din 16/26 iunie 1599; ca o manevră diplomatică, pentru a nu provoca reacția aliaților lui Andrei Báthory (Ieremia Movilă, Jan Zamoyski și, în ultimă instanță, sultanul), Mihai se recunoaște vasal al principelui Transilvaniei. V.n. 5, p. 183 și n. 3, p. 469.

⁴⁷ V. n. 8, p. 68.

⁴⁸ Germanico Malaspina. V. n. 9, p. 68.

⁴⁹ La Șelimbăr (18/28 octombrie 1599).

⁵⁰ Afirmția lui Gebhardi cu privire la vechimea românilor pe pămîntul Transilvaniei este categorică.

⁵¹ În aprilie—mai 1600; trupele muntene care pătrund în Moldova numărau aproximativ 28 000—30 000 de oameni.

⁵² V. n. 19, p. 68.

⁵³ Bătălia s-a dat la 8/18 septembrie 1600.

⁵⁴ Mihai intenționase să treacă pe la Oituz în Moldova și să-l întâmpine acolo pe Zamoyski, însă înaintarea rapidă a armatei polone l-a obligat să mute teatrul de operații la sud de Carpați. În luptele de la Sărata, Năeni, Ceptura și Eucovel (octombrie 1600) este înfrânt și silit să se retragă.

⁵⁵ Mihai va trece doar prin Transilvania cu prilejul călătoriei la Praga, dar nu s-a prezentat la nici o dietă.

⁵⁶ La Cluj, 26 ianuarie/5 februarie 1601.

⁵⁷ Gebhardi prezintă confuz, și în parte fals, evenimentele de după înfrângerea lui Mihai în Transilvania.

⁵⁸ La Guruslău (24 iulie/3 august 1601).

⁵⁹ Mihalcea Caragea.

⁶⁰ V. n. 9, p. 39.

HISTOIRE
DE L'EMPIRE
D'ALLEMAGNE,
ET PRINCIPALEMENT
DE SES RÉVOLUTIONS,

*Depuis son Établissement par CHARLEMAGNE
jusqu'à nos jours : précédée d'une Introduction
Historique, & suivie d'une Exposition du Droit
Public, des Loix, des Constitutions, du Gou-
vernement Civil & Politique de cet Empire.*

TOME VI.

A PARIS,

Chez HÉRISSENT le Fils, Libraire, rue des
Fossés M. le Prince, vis-à-vis le petit
Hôtel de Condé.

M. DCC. LXXI.

Avec Approbation & Privilège du Roi.

[ANONIM]

În lucrarea *Histoire de l'Empire d'Allemagne et principalement de ses révolutions* . . . , fără indicarea numelui autorului, se descriu evenimamente petrecute în Imperiul german în perioada cuprinsă între secolele IX și XVIII.

Ediția folosită : *Histoire de l'Empire d'Allemagne et principalement de ses révolutions, depuis son établissement par Charlemagne jusqu'à nos jours : précédée d'une Introduction Historique et suivie d'une Exposition du Droit Public, des Loix, des Constitutions, du Gouvernement Civil et Politique de cet Empire*, tome VI, Paris, Herissant le Fils, 1771, p. 263—266.

HISTOIRE DE L'EMPIRE D'ALLEMAGNE ET PRINCIPALEMENT DE SES RÉVOLUTIONS, DEPUIS SON ÉTABLISSEMENT PAR CHARLEMAGNE JUSQU'À NOS JOURS; PRÉCÉDÉE D'UNE INTRODUC- TION HISTORIQUE ET SUIVIE D'UNE EXPOSITION DU DROIT PUBLIC, DES LOIX, DES CONSTITUTIONS, DU GOUVERNEMENT CIVIL ET POLITIQUE DE CET EMPIRE

[...]. Durant ces mouvemens, l'Empereur s'appliquoit à étouffer des troubles survenus en Transilvanie. Sigismond Batori Vaivode de cette Province, avoit abdiqué sa dignité en faveur de l'Empereur, l'avoit reprise contre la foi donnée, puis s'étoit retiré en Moldavie pour éviter la vengeance de l'Empereur. Les Etats du pays à qui son abdication n'avoit point été agréable s'assemblerent à Clausembourg pour en délibérer. Après qu'on eut recueilli les voix, il se trouva que la plus grande partie des Seigneurs étoient d'avis qu'on rappellât Sigismond Batori, et qu'on le replaçât Vaivode de la Province. En conséquence on fit signifier à tous les Ordres de l'Etat de le reconnaître & de lui obéir désormais. Un certain Ischiack, homme forbre, entreprenant & d'un courage extraordinaire, qui commandoit dans l'absence de Batori, fit arrêter la femme & les enfants de Michel Vaivode de Valachie, à qui l'Empereur promettoit la dignité de Vaivode de la Province. Celui-ci en ayant reçu la nouvelle, écrivit à l'Empereur, que connoissant par une longue & fâcheuse expérience le génie violent & perfide des Transilvains, leur dernière révolte ne l'étonnoit pas; mais que si Sa Majesté Impériale vouloit lui accorder des troupes, il se flattoit qu'ayant une connoissance parfaite du pays, il rangeroit sans difficulté les seditieux dans le devoir. L'Empereur ne balançant point à lui accorder ce qu'il demandoit. Il lui envoya un corps

de troupes considérable, avec ordre de se joindre à un certain Baste, qui aspirait comme lui à la dignité de Vaivode de Transilvanie. Ces deux Généraux entrèrent dans cette Province, taillèrent en pieces l'armée de Batori, qui venoit reprendre son Gouvernement, & le mirent en fuite après lui avoir pris cent dix drapeaux & quarante pieces de canon de différens calibres. Clausembourg ouvrit aussi-tôt ses portes à l'armée victorieuse. On fit prêter un nouveau serment de fidélité aux bourgeois ; & pour punir leur révolte, on les condamna sans restriction à entretenir à leurs dépens la garnison qu'on mit dans la Place. Michel & Baste dont l'intelligence étoit parfaite avant le combat, se brouillèrent bientôt après. Baste fit assassiner son rival, pilla sa tente, & fit courir le bruit qu'on avoit trouvé dans ses papiers le projet d'un Traité avec les Ottomans. Il paroît que la Maison d'Autriche ne fut point fâchée de cet assassinat ; mais les raisons de la conduite nous sont encore inconnues. Rodolphe écrivit dans toutes les Cours pour se justifier de la mort du Prince Michel, & en rejetta tout l'odieux sur une troupe de Soldats qu'il prétendoit que celui-ci avoit insultés, tandis que tout le monde sçavoit que Baste étoit l'auteur de la mort, & que l'Empereur ne pensoit pas même à l'en accuser. Batori, après sa défaite, s'étoit retiré dans de vastes déserts où il erra long-temps fugitif & tremblant, sans s'arrêter dans aucun endroit ; mais enfin las de traîner sa misère de montagne en montagne, il écrivit à Baste pour lui proposer un accommodement qui fut rejeté. Ce Général n'ayant plus de concurrent profita de sa victoire, & conquit en deux mois presque toute la Transilvanie, sans que l'Empereur mit le moindre obstacle à l'ambition de ce traître, qu'il eut dû faire périr par la main d'un bourreau.

ISTORIA IMPERIULUI GERMAN ȘI ÎN SPECIAL A
REVOLUȚIILOR SALE, DE LA ÎNTEMEIEREA SA DE
CĂTRE CAROL CEL MARE PÎNĂ ÎN ZILELE NOASTRE;
PRECEDATĂ DE O INTRODUCERE ISTORICĂ ȘI
URMATĂ DE O EXPUNERE A DREPTULUI PUBLIC,
A LEGILOR, A CONSTITUȚIILOR, A GUVERNĂRII
CIVILE ȘI POLITICE A ACESTUI IMPERIU

[...]. În timpul acestor frământări, împăratul¹ se străduia să înăbușe tulburările survenite în Transilvania, Sigismund Báthory, voievodul acestei provincii, renunțase la înalta sa funcție în favoarea împăratului, o reluase în ciuda jurământului de credință depus, apoi se retrăsese în Moldova, pentru a evita răzbunarea împăratului. Stările din acest ținut, cărora abdicarea sa nu le fusese pe plac, se adunară la Cluj pentru a delibera cu privire la acest eveniment. După înregistrarea voturilor s-a văzut că cea mai mare parte dintre nobili erau de părere să fie rechemat Sigismund Báthory și să fie reproclamat voievod al provinciei. În consecință, s-a făcut cunoscut tuturor categoriilor sociale din stat că de aici înainte să-l recunoască și să-i dea ascultare. Un oarecare Csáky², om viclean, întreprinzător și cu un curaj extraordinar, care comanda în absența lui Báthory, puse să fie arestați soția și copiii lui Mihai voievod al Valahiei, căruia împăratul îi promitea rangul de voievod al provinciei. Acesta, primind vestea, scrisese împăratului că, cunoscând în urma unei lungi și neplăcute experiențe spiritul viclean și perfid al transilvănenilor³, nu-l

mira ultima lor revoltă ; dar că, dacă maiestatea sa imperială ar vrea să-i acorde trupe, el pretindea că, deoarece cunoștea perfect ținutul, va restabili fără greutate supunerea printre răzvrătiți. Împăratul nu ezită cîtuși de puțin să-i acorde cele cerute. El îi trimise un corp de trupe considerabil cu ordinul de a se alătura unui oarecare Basta, care aspira, ca și el, la rangul de voievod al Transilvaniei. Acești doi generali intrară în această provincie, nimiciră ⁴ armata lui Báthory, care își reluase funcția de guvernator, și îl puseră pe fugă după ce i-au luat o sută zece drapele și patruzece de tunuri de diferite calibre. Clujul își deschise imediat porțile armatei victorioase. Țîrgoveții fură obligați să depună un nou jurămint de credință și pentru a-i pedepsi pentru revolta lor fură condamnați să întrețină în întregime pe cheltuiala lor garnizoana care fu instalată în fortăreață. Mihai și Basta, care se înțelegeau perfect înaintea bătăliei, se certară curînd după aceasta. Basta puse să fie asasinat rivalul său, îi jefui cortul și răspîndi zvonul că se găsisese printre documentele sale proiectul unui tratat cu otomanii. Casa de Austria n-a fost, se pare, supărată din cauza acestui asasinat, dar motivele atitudinii sale ne sînt încă necunoscute. Rudolf scrisese la toate curțile, pentru a se justifica de moartea prințului Mihai, și aruncă vina întregii mîrșăvii asupra unei trupe de soldați, despre care pretindea că acesta din urmă i-ar fi insultat, în timp ce toată lumea știa că Basta era autorul morții sale și că împăratul nici măcar nu se gîdea să-l acuze de acest lucru. Báthory, după înfrîngerea sa, se retrăsese în niște pustietăți nesfîrșite, unde rătăci mult timp fugar și temător, fără să se oprească în nici un loc ; dar, în cele din urmă, sătul să-și mai tîrască viața de mizerie din coclauri în coclauri, el îi scrisese lui Basta, pentru a-i propune o conciliere, care fu respinsă. Acest general, nemaiavind concurent, profită de victoria sa și cuceri în două luni aproape întreaga Transilvanie, fără ca împăratul să pună cel mai mic obstacol ambiției acestui trădător, pe care ar fi trebuit să-l dea pe mîna unui călău [...].

¹ Rudolf al II-lea.

² Ștefan Csáky. V. n. 24, p. 69.

³ Al nobililor maghiari din Transilvania.

⁴ La Guruslău (24 iulie/3 august 1601).

Bci (*bey*), căpetenic, nobil, titlu al unor comandanți și guvernatori de provincie (*sangracbei*, *beilerbei*), desemna și nobili, comandanți creștini, inclusiv domni români. *beilerbei* (*beylerbeyi*), „beicul beilor”, guvernator de provincie, la început au existat doi guvernatori cu acest titlu: *beilerbeiul* Anatoliei și cel al Rumeliei, ulterior, numărul lor s-a mărit.

beilic (*beylik*), ceea ce aparține bciului, statului, sub această denumire erau cunoscute reședințele din București și Iași ale trimișilor oficiali ai Porții în țările române. *berat*, diplomă, brevet, act de posesiune, de investitură (inclusiv pentru domnia din țările române).

cadiat (*kaza*), unitate administrativă componentă a unui sangeac.

cadiu (*kadi*), judecător, conducătorul unui *cadiat*.

caimacam (*kaymakam*), locțiitor.

capuchchaia (*kapu-kelhüda*, *kapu-kehaya*), reprezentant al unui mare dregător, mai ales din provincie, pe lângă conducerea centrală otomană, aceiași denumire o purtau și reprezentanții domnilor români la Poartă.

capugi (*kapuci*), portar; gardieni ai porților palatului sultanilor, îndeplineau și alte servicii.

chehaia (*kahya*, *kelhüda*), persoană de încredere, reprezentant, intendent, căpetenia unei corporații.

ciindie (*ikindi*), ora mediană dintre prânz și apusul soarelui, cînd musulmanii trebuie să facă una din cele cinci rugăciuni zilnice. *defterdar*, „cel ce ține registrul”, funcționar al fiseului, intendent al finanțelor.

delibaș (*delibași*), căpetenie a unei categorii de oșteni călări (din Rumelia, apoi și din Anatolia), compusă din musulmani și creștini. A fost desființată în 1829.

eyalet (*vilayet*), provincie, era compusă din mai multe sangacacuri.

emir, căpetenie, principe, înscamă și poruncă, ordin, dispoziție.

firman (*ferman*), poruncă, decret, edict emanat de la padișah.

gazi, luptător în războiul sfînt islamic (gaza). *ghiaur* (*gâvûr*, *kâfir*), necredincios, nemusulman, creștin.

haraci, dare financiară, plătită anual de nemusulmani statului islamic (otoman); s-a confundat cu *gizie* (*cizye*), care era capitația achitată de bărbații maturi nemusulmani.

capudan (*kapdan-i derya*), amiral.

mahzar, memoriu, cerere adresată oficialităților.

mare vizir (*vezir-i azam*, *sadr-azam*), cancelar, prim ministru al guvernului otoman.

menzil, poștă, popas.

mîrnîran (*mir-i mirân*), „emir al emirilor”, guvernator de provincie (v. *beilerbei*).

mirliua (*mir-i liva*), „emir al unei liva” (sangeac); sangeacbei, conducătorul unui sangeac, unitate administrativă componentă a unui vilact.

muhaflz, paznic, apărător, comandant al unei cetăți, al unei regiuni militare.

mutasarrif, posesor al unei funcții, al unui titlu de proprietate; după *Tanzimat* (1839), conducătorul civil al unei unități administrative compusă din cîteva *cadiate*.

raia (*redyâ*), supuși, contribuabili, descemnează îndeosebi populația creștină din Imperiul otoman.

sangeac (*sancak*), steag, drapel, unitate administrativă compusă din mai multe *cadiate*. *serascher* (*serasker*), comandant de armată, titlu acordat comandantului unei companii militare, care nu era condusă de marcele vizir.

serdar, titlu acordat marelui vizir, atunci cînd comanda o expediție militară la care nu participa sultanul.

serhat (*serhad*), hotar, regiune de la hotare.

INDICE

A

Agria, 33, 217, 283, 382.
Ahmed paşa, 273, 274, 319, 494.
Ahmed Hafiz paşa vezi Hafız Ahmed paşa.
Aias paşa, 206.
Akkerman vezi Cetatea Albă.
Alba Iulia, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 95, 97, 100, 101, 103, 130, 131, 163, 167, 168, 169, 172, 178, 186, 193, 194, 196, 236, 298, 300, 301, 314, 311, 343, 345, 351, 352, 382, 385, 386, 394, 395, 400, 401, 410, 411, 412, 423, 425, 431, 451, 452, 453, 455, 463, 496, 503.
Alba Regală, 97, 131, 194, 293.
Albania, 117.
Alexandru cel Rău, domn al Muntenici, 87, 88, 123, 214, 215, 241, 242, 268, 269, 271, 335, 377, 430, 492.
Ali paşa, 207, 279, 380, 497.
Ali-Djan efendi, cadu de Pazargie, 204, 205.
AlŃina, 343.
Anatolia, 203, 224, 277.
Andronic, vistier Ńi postelnic, 386.
Aradi Gheorghe, 174.
Argeş, 277.
Arieş, 170.
Aron Tiranul, domn al Moldovei, 89, 90, 91, 128, 134, 233, 242, 269, 270, 276, 363, 377, 379, 493.
Arsona, 319.
Asia, 312.
AtŃila, 300.
August, împărat roman, 345.
Augustin, sol, 340.
Austria, 98, 129, 298, 315, 377, 382, 401, 412, 414, 450, 453, 512.
Avlona, 207, 279.

B

Babadag (Baba), 274, 381, 494.
Baba Novac, 63, 115, 116, 117, 167, 172, 175, 176, 451, 503.
Baco Daniel, 343.
Badav-nse, 234.
Badova, 94.
Baia de Criş, 337.
Baia Mare, 62, 131, 194, 352, 411, 453, 503.
Balaur, pădure, 171.
Balázs Ördög, 180, 182, 344, 345, 463.
Baleare, insule, 178.
Balş, Andrei, 32.
Banat, 495.
Banffy Petru, 60.
Barcsai Andrei, 174, 177, 379.

Basarabia, 274, 281, 363, 503.
Basta, *Gheorghe*, 36, 37, 38, 39, 60, 61, 63, 65, 66, 67, 68, 99, 100, 101, 102, 108, 109, 116, 117, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 161, 186, 193, 194, 195, 196, 197, 297, 298, 299, 302, 303, 304, 305, 306, 315, 316, 337, 352, 353, 357, 358, 359, 360, 386, 387, 394, 395, 402, 409, 410, 411, 412, 413, 423, 424, 425, 426, 427, 435, 449, 450, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 468, 469, 472, 473, 501, 503, 504, 505, 506, 512.
Báthory, familia, 129, 130, 132, 134, 170, 174, 178, 179, 297, 299, 300, 302, 303, 304, 340, 343, 344, 357, 358, 359, 360, 363 ; ~ *Andrei*, 58, 59, 60, 61, 62, 91, 94, 96, 107, 108, 129, 135, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 170, 172, 173, 174, 175, 177, 179, 180, 181, 182, 186, 193, 194, 235, 236, 246, 297, 299, 300, 301, 303, 314, 319, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 351, 357, 358, 359, 384, 385, 394, 400, 401, 409, 410, 414, 422, 423, 430, 435, 449, 450, 451, 452, 453, 462, 463, 501 ; ~ *Balthazar*, fratele lui Andrei, 130, 345, 410, 463 ; ~ *Sigismund*, 37, 59, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 89, 91, 93, 97, 98, 99, 101, 108, 116, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 161, 174, 175, 179, 186, 194, 195, 196, 197, 216, 217, 269, 270, 278, 279, 280, 284, 297, 303, 304, 313, 314, 315, 316, 319, 335, 336, 337, 341, 352, 358, 359, 363, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 386, 393, 395, 401, 410, 411, 412, 413, 424, 425, 426, 430, 435, 450, 453, 454, 455, 457, 458, 468, 493, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 511, 512 ; ~ *Ştefan*, 59, 60, 108, 130, 193, 314, 339, 341, 343, 351, 352, 358, 435, 451, 452 ; ~ *Ştefan*, rege al Poloniei, 179, 273.
Bavardi Gheorghe, 50, 45.
Beaury, *Jacques*, 135, 413.
Becicherec, 225.
Becz Toma, 171.
Bekes Ştefan, 378.
Beldi Ioan, 163, 169, 170, 171, 340.
Belgrad, 90, 203, 204, 225, 234.
Bender, 90, 233.
Bessenyei Ştefan, 171.
Bethlen Gabriel, 380 ; ~ *Wolfgang*, 380.
Bilecki, căpitan de cazaci, 282.
Bire vezi Beaury, *Jacques*.
Bistriţa, 96, 98.
Bizanţ, 38, 297.
Bocskay Ştefan, 161, 338, 468.
Bodoni Ştefan, 175, 343, 344.
Bogady Nicolae, 455.
Bogathi Melchior, 129, 174, 341, 342.

Bogdan, fiul lui Iancu Sasul, 90, 233, 273, 274, 378, 494.
Bologa, localitate, 337.
Borbély Gheorghe, 37, 216.
Borgo, 342.
Boronkai Ladislau, 343.
Bosnia, 117.
Botulus Todor vezi Kolbász Todor.
Brad, 164.
Brașov, 58, 62, 63, 95, 96, 98, 129, 166, 168, 169, 171, 195, 235, 299, 300, 339, 340, 351, 384, 394, 410, 411, 423, 424, 450, 453, 501, 503.
Brașlava, 314.
Brăila, 57, 128, 272, 282, 378, 495, 497, 498.
Brescia, 100.
București, 31, 89, 128, 204, 205, 206, 207, 224, 271, 274, 275, 276, 277, 279, 280, 282, 312, 313, 319, 335, 378, 380, 381, 493, 496, 497, 498, 504.
Buda, 97, 131, 194, 206, 335, 352, 394, 411, 498.
Bulgaria, 58, 94, 166, 233, 281, 298, 363, 500, 501.
Buzău, 235, 282, 498.
Buzescu, Istrate (Stroe), 378, 380, 383; ~ *Preda*, 341, 383; ~ *Radu*, 338, 378, 379, 381, 384, 386.

C

Cairo, 271.
Calomfirescu, Radu, 380.
Cămenița, 283, 381.
Capugi pașa, 275.
Caracal, 383.
Caraman pașa, 336, 380.
Carol, arhiduce, 379.
Carpați, 167, 168, 315.
Cașovia, 36, 37, 60, 128, 161, 162, 298, 337, 452, 468, 502, 505.
Călugăreni, 276, 277, 380, 496.
Cernavodă, 274, 494.
Cetatea Albă (Akkerman, Moncastro), 90, 233, 281, 494.
Cetatea de Floci, 91, 128, 272, 319, 494.
Cezar, Iulius, 345.
Charon, 280.
Chehaia pașa, 352.
Chilia (Killa), 90, 274, 281.
Chioar, 59, 60, 61, 90, 315, 343, 451, 452, 456.
Chirecki, căpitan de cazaci, 282.
Chisar, vornic, 281, 498.
Cibin, rlu, 95, 101, 174, 235, 342.
Ciorum, 207.
Cisnădie, 341.
Ciuc, 171, 180, 344, 385.
Cîrstești, 383.
Cladova, 284, 337, 499.
Clement al VIII-lea, 89, 269, 401, 430, 501.
Cluj, 38, 57, 59, 60, 61, 62, 65, 67, 95, 96, 130, 133, 134, 135, 161, 193, 196, 236, 314, 315, 319, 337, 351, 359, 360, 380, 395, 401, 402, 410, 412, 413, 426, 451, 453, 455, 456, 458, 472, 503, 511, 512.

Coce, căpitan, 277, 282.
Codlea, 340.
Comuelo, Alexandru, 89, 269.
Constantin cel Mare, 272.
Constantinopol, 89, 90, 92, 93, 94, 101, 128, 214, 215, 218, 234, 241, 268, 269, 271, 281, 283, 299, 303, 312, 313, 319, 335, 423, 492, 494, 497, 501.
Corona vezi Brașov.
Corvin, Matci, 246.
Cracovia, 165.
Craiova, 86, 166, 268, 339, 384, 492, 495, 505.
Crastoviz, 215.
Crimcea, 90, 233, 270, 281.
Croația, 215.
Csáky Ștefan, 101, 134, 135, 175, 412, 413, 455, 456, 457, 511.
Csejthi Isac, 172, 341.
Csomortányi Toma, 162, 174, 338, 384.

D

Dacia, 129, 130, 131, 133, 300, 304, 386.
Dacia mediteranea, 300.
Damian, vistic, 338.
Dăbtea, 343.
Deli Hasan Batakci, 206.
Dimitrie (Dumitru) din Cepturi, marc vornic, 281, 379, 383, 498.
Diu vezi Vidin.
Dimbovița, 271, 278, 298, 380.
Dîrstor vezi Siliștra.
Djafer Hadîm pașa, 224.
Dobroga, 204, 281, 498.
Domitian, 233, 246.
Dömös Haraldi, 340. ~ *Ștefan*, 170, 340.
Dracula, 247.
Dumbrăvița, 340.
Dunăre, 57, 89, 90, 92, 94, 128, 132, 164, 205, 206, 207, 216, 224, 225, 233, 234, 242, 246, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 279, 280, 281, 283, 284, 298, 304, 336, 337, 339, 363, 379, 380, 381, 382, 383, 394, 411, 494, 496, 497, 498.

E

Eftimie, arhiepiscop de Tirgoviște, 379.
Egipt, 271.
Erinii, 194.
Erlau, 499, 505.
Ermenci Mihail vezi Movilă Ieremia.
Europa, 215, 233, 246, 298.

F

Farcaș, agă, 275, 381, 495.
Farcaș Lázár, 182.
Farkas Petki, 174.
Făgăraș, 66, 95, 101, 300, 339, 387, 456, 504, 505.
Fekete Ștefan, 181.
Feldioara, 169.
Ferdinand, 91, 128.

Ferhad paşa, mare vizir, 91, 205, 206, 224, 312.
Feristan vezi Cladova.
Felih Ghirai, fratele hanului Crimeii, 383.
Florentin, localitate în Bulgaria, 298.
Floreşti, sat, 167.
Florica, fiica lui Mihai Viteazul, 172.
Franţa, 214, 241, 430.

G

Galembe vezi Cetatea de Floci (?)
Galga vezi Felih Ghirai.
Gavriolo, Thomaso (din Breşcia), general, 100.
Gazi Ghirai Han, 223, 225, 273, 281, 363, 494, 500.
George, cardinal, 135.
Gerendi Johann, 343.
Germania, 161, 282, 385.
Geszty Francisc, 90.
Gheorghieni, seaua, 171.
Gherghiţa, 280, 283, 498.
Gherla, 130, 134, 193, 358, 456.
Giurgiu, 89, 91, 128, 204, 205, 206, 207, 223, 225, 226, 271, 273, 276, 279, 313, 363, 380, 493, 494, 496, 497.
Gonzaga, Ferdinand, 36, 38, 472, 505.
Görög Tamás, 176.
Grecia, 271.
Greising, Chiril, 340.
Grigoraşcu, posteluic, 341.
Griselda, soră a lui Sigismund Báthory, 165, 299.
Guruslău, 37, 67, 186, 402, 457, 468.
Guşteriţa, sat, 342.
Guzeldje Mahmud paşa, 225.
Győr (Iaurinum, Raab), 89, 270, 271, 273, 312, 358, 363, 456, 493.
Gyulaffi Ladislau, 343; ~ *Leister*, nobil transilvănean, 60, 165.
Gyulai Mihály, 175.

H

Haeus, munţi, 336.
Hafiz Ahmed paşa, 225, 336.
Haidar paşa, 92, 206, 207, 277.
Hali Masar, ceaş, 285.
Halil paşa, mare vizir, 223.
Hanibal, 168.
Haraldi Ştefan, 170.
Husan paşa, 206, 207, 224, 225, 233, 247, 277, 383.
Henric al III-lea, rege al Franţei şi al Poloniei, 214, 211.
Henric al IV-lea, rege al Franţei, 430.
Hermannstadt vezi Sibiu.
Herschel, Cristofor, 166, 167, 339; ~ *Valentin*, 168, 171, 340.
Hirşova, 128, 272, 378, 494.
Horvuth Gheorghe, 167, 175; ~ *Mihai*, 378.
Hotin, 64, 98, 132, 196, 283, 304, 359, 386, 394, 411, 454, 461, 503.

Hueth, Albert Herman, jude regal, 312.
Hulubeşti, 273, 378.
Huraia aga, 131, 195, 502.
Husein paşa, 206.
Husraim aga, 96.
Hust, 59, 60, 61, 62, 130, 131, 193, 194, 311, 315, 351, 352, 358, 410, 411, 451, 452, 453, 503.
Huszar Petru (Huszat), 174, 176, 177.

I

Ialomia, 278, 279.
Iancu de Hunedoara, 91, 128.
Iancu Sasul, domn al Moldovei, 90, 273, 378, 491.
Ianik, ş-s, 201.
Ianova (Ineu), 381.
Iansonius, 303.
Iaşi, 380, 381, 385, 386.
Iaurinum vezi Győr.
Ibrahim paşa, mare vizir, 37, 60, 95, 161, 166, 224, 235, 338, 339, 436, 451.
Iffiu Ioan, 175, 337.
Ioan Sigismund, principe al Transilvaniei, 170, 340.
Ion Vodă cel Viteaz, domnul Moldovei, 214, 241.
Isar (Zaharia), logofăt, 379.
Ismail, localitate, 28, 91, 274, 494.
Istru vezi Dunărea.
Istvánffy Nicolae, 335, 379.

J

Jena, 358.
Jósika Ştefan, cancelar al Transilvaniei, 500.

K

Kidei Petru, 167.
Kilec, 91.
Kilia vezi Chilia.
Király Albert, 32, 272, 274, 275, 277, 319, 491, 495.
Kis Gheorghe, 167; ~ *Ianos*, 167.
Kolbasz Todor, 176.
Kopoci Mihai, 343.
Kornis Boldiszar, 175; ~ *Gaspar*, 58, 59, 168, 169, 173, 175, 176, 335, 339, 342, 343, 386, 409, 419, 451.
Küstendil, 207.

L

Laganoc vezi Turnu (?)
Lala Mehmed paşa, 206.
Lascovi, Johannes, 343.
Lassota von Steblau, Erich, 285.
Lázar Ştefan, 176.
Leca, agă, 38, 383.
Leon cel Mare, 300.
Lévay Francisc, 174.

Lipova, 38, 60, 233, 234, 315, 381, 452.
Lugoj, 174.
Lugosi Francisc, 161, 175, 338.
Lvov, 273.

M

Macedonia, 117, 272, 275, 283.
Mahmud paşa, 226.
Mahomed, profet, 92, 217, 214, 271, 284.
Makó Gheorghe, 167, 170, 175, 176, 338, 310 ;
 ~ *Ioan*, 168, 338.
Malaspina, Germanico, nuniu apostolic, epis-
 cop de San Severo, 162, 172, 173, 341, 342,
 357, 358, 401.
Malgara, 205, 221.
Malvasier, 61.
Manta, ban, 378.
Marcu, fiul lui Petru Cercel, 68, 386.
Marea Caspică, 131, 194, 252, 394.
Marcu Neagră, 92, 97, 224, 234, 274, 281, 411,
 503.
Maria Christierna, soția lui Sigismund
 Báthory, 379.
Marotin, sat, 378.
Martinuzzi, George, 411.
Matei, ban, 495.
Mathias (Matei) de Habsburg, arhiduce, 61, 64,
 99, 133, 197, 358, 401, 412, 426, 452, 454.
Maximilian, arhiduce, 131, 161, 197, 314
 319, 382, 401, 412, 435, 468.
Măcin, 90.
Măgurele, sat, 276, 496.
Mechnis vezi *Măcin*.
Mediaș, 381.
Mehmed al III-lea, sultan otoman, 90, 91, 92,
 93, 94, 97, 99, 107, 205, 217, 218, 284, 285,
 299, 303, 313, 379, 382, 385, 430, 494.
Mehmed paşa, fiul lui Sinan paşa, 204, 335,
 383, 497.
Mehmed Satirgi paşa, 94, 107, 206, 207, 221,
 231, 285.
Mehmed paşa (Sokollu), mare vizir, 206, 221,
 211.
Membars Gogari, 58, 193, 450.
Mihai, 36, 37, 42, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63,
 64, 65, 66, 67, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 95,
 96, 97, 98, 99, 100, 101, 107, 108, 109, 114,
 115, 116, 117, 128, 129, 130, 131, 132, 133,
 134, 135, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167,
 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 176, 177,
 178, 179, 186, 193, 194, 197, 203, 204, 205,
 206, 207, 214, 216, 218, 223, 221, 225, 226,
 233, 234, 235, 236, 242, 213, 216, 247, 268,
 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277,
 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 297,
 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 312,
 313, 314, 315, 316, 319, 335, 336, 337, 338,
 339, 340, 311, 342, 343, 314, 315, 351, 352,
 353, 357, 358, 359, 360, 363, 361, 377, 379,
 380, 381, 382, 383, 385, 386, 387, 394, 395,
 400, 401, 402, 409, 410, 411, 413, 414, 422,
 423, 421, 425, 426, 430, 431, 434, 435, 450,
 451, 452, 453, 451, 456, 457, 458, 463, 464,

467, 468, 472, 473, 492, 493, 494, 495, 496
 499, 500, 501, 503, 504, 505, 511, 512.
Mihălcea, ban, 38, 59, 339, 378, 385, 451,
 472.
Mihnea Turcicul, domn al Munteniei, 169, 225.
Mikó Miklos, 181, 182.
Mincio, 300.
Mindszenti Benedek, 175.
Mirăslău, 100, 101, 109, 387, 401, 503.
Mocsia, 233.
Moşlin, 66, 134, 197, 316, 359, 457.
Moldova, 31, 32, 42, 58, 63, 64, 65, 66, 89, 90,
 91, 92, 93, 94, 96, 97, 98, 99, 101, 108, 115,
 128, 129, 132, 134, 178, 179, 180, 195, 196,
 197, 201, 215, 217, 218, 225, 233, 211, 242,
 269, 270, 272, 273, 275, 278, 279, 280, 281
 282, 297, 299, 303, 304, 315, 319, 314, 358,
 359, 363, 377, 378, 380, 381, 382, 384, 385,
 386, 394, 395, 400, 401, 410, 411, 412, 422,
 424, 425, 426, 430, 431, 435, 454, 455, 162,
 463, 464, 468, 494, 495, 198, 499, 501, 503,
 511.
Moncastro vezi Cetatea Albă.
Moscova, 89, 269.
Movilă, Ieremia, 63, 64, 66, 98, 99, 129, 132,
 133, 131, 195, 197, 225, 269, 278, 281, 283,
 299, 303, 304, 337, 358, 359, 380, 381, 384,
 385, 386, 401, 411, 412, 425, 454, 463, 464,
 498, 503, 504 : ~ *Simion*, 358, 401, 504, 505.
Murad paşa (Kodja sau Kuyudju), mare vizir,
 206.
Murad al III-lea, sultan otoman, 87, 88, 89,
 92, 128, 214, 215, 223, 242, 272, 273, 271.
 335, 377, 379, 430.
Mureş, 100, 108, 170.
Mustafa paşa, 206, 223, 233, 378.
Myssir, 271.

N

Nagy Dumitru, 167, 175 ; ~ *Gheorghe*, 343 ; ~
Johannes, 337.
Napoli, 275.
Náprágy Dumitru, episcop, 178, 343.
Năsăud, 63.
Născălat, 181.
Ncajlov, 276, 277, 280, 380.
Negrea, mare spătar, 386.
Negru Vodă, ecclatie, 497.
Negru Vodă, domn, 278.
Nerva, 233, 216.
Nicolae István, 58.
Nicolae Pătraşcu, fiul lui Mihai Viteazul, 93,
 96, 117, 172, 285, 301, 304, 315, 339, 341,
 315, 385, 386, 387, 499, 503.
Nicopole, 90, 94, 206, 217, 218, 234, 272, 275,
 283, 298, 302, 319, 336, 382, 383, 495, 497,
 499.
Nipru, 108.
Nistru, 61, 90, 98, 196, 269, 270, 281, 339,
 425, 451.
Nocrich, 313.
Novak Farlas, 175.

Novigrad, 128.
Nyáry Paul, 60, 130, 452.

O

Oblucița (Isaccea), 271.
Odorhei, 179, 344.
Oituz, 401, 463.
Oltul, 171, 383.
Oppeln, 161, 314, 335, 382.
Oradea, 60, 62, 131, 161, 194, 234, 302, 335, 338, 352, 411, 424, 452, 453, 503.
Orehovo vezi Rahova.
Ortun vezi Holin.
Oszno David, 385.

P

Padul, 300.
Palatius Gheorghe, 165, 175, 179, 344.
Pálffy Miklós, 194.
Pannonia Inferioară, 298, 302.
Pazargic, 204.
Pătrașcu cel Bun, domn al Munteniei, 88, 128, 268, 335, 386.
Pătrașcu Nicolae vezi Nicolae Pătrașcu.
Perekop, 270, 273, 281, 494, 498.
Perussili Matci, 174.
Peltheo László, 61.
Pelutkási Ștefan, 167.
Petru Arnicănu, 100.
Petru, domn al Munteniei, *vezi Pătrașcu cel Bun*.
Petru, fiul lui Mihai Viteazul, *vezi Nicolae Pătrașcu*.
Petru, fiul lui Alexandru cel Rău, 271, 493.
Petru Cerecl, domn al Munteniei, 214, 241.
Pezzen, Bartolomeo, comisar imperial, 61, 64, 67, 99, 128, 130, 132, 133, 196, 298, 315, 410, 412, 453, 454, 456, 458, 502.
Pietricle, sat, 378.
Pilsen, 61, 62, 452, 502.
Plevna, 298, 497.
Ploiești, 167, 235.
Podolia, 108, 282.
Polonia, 59, 60, 62, 64, 96, 98, 99, 101, 129, 130, 132, 165, 178, 186, 195, 196, 197, 214, 241, 269, 270, 275, 278, 282, 283, 299, 303, 304, 315, 341, 344, 351, 358, 359, 380, 384, 385, 386, 401, 402, 412, 424, 430, 435, 451, 452, 453, 454, 463, 468, 499, 500, 503, 504.
Pompei, 345.
Pondensia, 90.
Praga, 57, 61, 66, 67, 91, 128, 133, 134, 166, 197, 298, 319, 339, 358, 359, 382, 395, 401, 412, 423, 426, 452, 455, 456, 458, 469, 499, 504, 505.
Prejmer, 169, 171, 310.
Pressburg, 97.
Provdia, 281.
Prusia, 61, 196.
Putinei, 37.

R

Raab vezi Győr.
Rácz Gheorghe, 161, 165, 170, 337, 339, 340.
Radu Clucerul, 377.
Radu Mihnea, domn al Munteniei, 316.
Rahova (Orheiovo), 274, 298, 383.
Rákóczy Gheorghe, 345; ~ *Ludovic*, 38, 469, 505.
Ralibor, localitate în Prusia, 314, 335.
Ravazdy Gheorghe, 175, 176, 337, 342.
Razgrad, 274, 494.
Răzvan, Ștefan vezi Ștefan Răzvan.
Rebniichi, 90.
Ribiczey, 134.
Ripeta, Ieronim de, 269.
Roma, 129, 269, 401, 430.
Roșia, pădure, 313.
Rottalius, N., comandant de oaste în armata imperială, 37.
Rudeanu, Teodosie, vistier și mare logofăt, 345, 386.
Rudolf al II-lea, 107, 108, 161, 162, 163, 164, 166, 167, 178, 186, 270, 284, 298, 299, 302, 304, 315, 335, 337, 338, 339, 341, 343, 351, 380, 382, 381, 385, 386, 394, 395, 396, 400, 412, 411, 422, 430, 431, 434, 435, 436, 450, 463, 461, 498, 499, 512.
Rumelia, 206, 224, 225, 272, 275.
Rusciuc, 91, 205, 206, 223, 224, 272, 273, 271, 275, 363, 378, 379, 494, 497.
Rusia, 359.
Rutenia, 273.

S

Satirgi Mehmed pașa vezi Mehmed Satirgi pașa.
Satu Mare (Sătinar), 61, 66, 132, 162, 196, 456, 505.
Sava, armaș, 386.
Săcele, 380.
Sălaj, 456.
Scarpetra vezi Șerpățești.
Schneckenhaus, Ioan, 135, 506.
Schwartzenberg, Adolf, comandant, 335.
Sebeș, 163, 165, 167, 170, 338, 339.
Selim, sultan, 92.
Scnnyei Pongrácz, 164, 165, 175, 338.
Serbia, 117, 165, 233, 339.
Sfinlu Gheorghe, ectate, 91.
Sibiu, 58, 59, 95, 129, 171, 172, 171, 180, 193, 235, 276, 300, 301, 314, 319, 339, 340, 311, 312, 343, 344, 351, 357, 358, 384, 385, 400, 410, 450, 451, 163, 496, 502.
Sibrik Gáspár, 169, 174.
Siemanovschi, căpitan de cazaci, 282.
Silezia, 66, 274, 278, 315, 319, 382, 383, 468, 505.
Silistra, 32, 94, 128, 223, 233, 234, 272, 275, 298, 319, 378, 383, 494.
Sinan pașa, 38, 89, 90, 91, 92, 204, 205, 206, 216, 217, 223, 224, 225, 212, 213, 244, 270, 275, 276, 277, 278, 279, 282, 312, 313, 314, 319, 358, 363, 361, 379, 493, 496, 497, 498.

Sinan paşa (Djigala-Zadë), mare vizir, 223.
Sirel, ruu, 503.
Sita Buzăului, 168.
Smil vezir Ismail.
Sofia, 233, 275, 283, 281, 499.
Solnoc, 97, 131, 194, 352, 391, 411.
Solon (Solomon), 170.
Sorento, 275.
Stăneşti, 273, 378, 491.
Stiria, 435.
Stocneşti, 380.
Sloica (Stăicu), postelnic, 162, 385, 386.
Strigoniu, 194.
Suceava, 283, 359.
Suleiman, sultan, 92, 200.
Szabo Gheorghe, 313.
Szálasi Daniel, 175; ~ *Nicolae*, 174, 179, 314.
Székely Mihai, 162; ~ *Moise*, 37, 58, 60, 97, 101, 116, 129, 133, 176, 177, 193, 299, 341, 312, 385, 450, 452, 454, 455, 456, 468, 504.
Szemer Mihály, 174.
Szeplaki István, 176.
Sziksai Imre, 173.
Szindi Ioan, 167.
Szuhay Ştefan, 335.

Ş

Şilimţâr, 174, 342, 343, 400, 463.
Şerpăteşti, 90, 273, 378.
Şimleu, 60, 62, 130, 193, 313, 352, 358, 452.
Şinil, 90.
Şirvan, 224.
Ştefan Răvan, domn al Moldovei, 91, 223, 225, 279, 379, 380, 381.
Ştefan Surdul, domn al Muntenici, 275, 363, 492, 494.

T

Tahy Ştefan, 174, 177.
Tamásfalvi Ioan, 167, 170, 310.
Tárkány, localitate, 37.
Tárkányi Ştefan, 167.
Tălmăciu, 172, 341.
Tekei Francisc, 343.
Teleajen, 298.
Terenfiu, 385.
Tholdalagi Francisc, 313.
Tholdi Ştefan, 175.
Thrason, 385.
Thuri Francisc, 171; ~ *Martin*, 343.
Tigna, 90.
Timişoara, 93, 97, 128, 223, 233, 381, 386.
Tisa, 37, 63, 131, 194, 411, 424, 501.
Tîrgovişte, 128, 164, 207, 224, 278, 280, 283, 284, 312, 313, 319, 378, 380, 384, 467, 497, 500.
Toarcia vezir Prejmer.
Tokay, 37.
Tolety Ştefan, 455.
Tomeşti, 180.
Török Mihail, 463.
Tracia, 107, 297, 336, 338.

Traian, 233, 216.
Transilvania, 31, 32, 36, 37, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 89, 90, 91, 92, 91, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 107, 108, 109, 117, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 174, 179, 180, 186, 193, 194, 196, 197, 207, 215, 216, 225, 235, 236, 241, 269, 270, 272, 276, 277, 278, 279, 280, 282, 284, 297, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 313, 314, 315, 319, 335, 337, 338, 339, 310, 341, 351, 352, 357, 358, 359, 360, 363, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 393, 394, 395, 400, 401, 402, 409, 410, 411, 412, 422, 423, 424, 425, 426, 430, 431, 435, 449, 450, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 463, 464, 468, 469, 493, 494, 495, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 511, 512.
Trapezunt, 207.
Trei Scaune, 170, 340.
Turcia, 268, 280, 336, 377, 378.
Turda, 100, 108, 135, 343, 386, 387, 402, 413, 472.
Turnu(?), 91.
Turnu Roşu, 172, 339, 381.
Turtucaia, 275, 495.
Tyras vezir Nistru.

Ț

Țara Bîrsei, 171, 310, 384, 400, 463.
Țările de Jos, 113.
Țințari, 171.

U

Udrea hatman al Moldovei; 386; ~ *din Băleni*, mare ban, 384.
Udria, 269.
Ungaria, 58, 60, 62, 65, 67, 88, 89, 90, 91, 93, 94, 97, 131, 161, 162, 164, 166, 167, 171, 174, 186, 200, 215, 225, 234, 268, 270, 272, 273, 278, 281, 282, 283, 285, 319, 335, 338, 339, 359, 382, 401, 422, 424, 425, 436, 452, 457, 493, 495, 498, 500, 501, 503, 504; ~ *Inferioară*, 411, ~ *Superioară*, 61, 63, 64, 97, 99, 132, 133, 194, 196, 411, 412, 424, 453, 501, 504.
Ungnad David, 60, 61, 97, 130, 452.

V

Vacz, 89, 298.
Valahia, 31, 42, 57, 58, 59, 60, 63, 64, 65, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 91, 96, 97, 98, 99, 101, 107, 117, 128, 129, 133, 134, 161, 163, 165, 166, 167, 168, 171, 172, 193, 194, 204, 205, 206, 207, 214, 215, 216, 218, 223, 224, 225, 233, 234, 241, 246, 247, 268, 269, 272, 273, 280, 281, 282, 284, 285, 297, 298, 299, 303, 312, 314, 316, 319, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 351, 357, 358, 359, 363, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 394, 400, 401, 409, 411, 412, 422, 423, 424, 425,

427, 430, 431, 435, 450, 452, 455, 456, 462,
463, 464, 467, 468, 473, 492, 493, 494, 495,
496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 504, 505,
506.

Vârhegy, 171, 310.

Varşovia, 359.

Vas Francisc, 455.

Vasişia, fortăreaţă, 284.

Văcăreşti, 277, 278.

Velicico, haiduc srb, 381.

Vesperim, cetate, 203, 234.

Vidin, 224, 225, 273, 275, 298, 381, 383, 494,
495.

Viena, 61, 133, 134, 194, 197, 283, 359, 401,
412, 423, 426, 449, 452, 455, 468, 504.

VinŃu, 379.

Visegrád, localitate în Ungaria. 215.

Vistova, 274, 494.

Vişini, 384.

Vilcz Nicolae, 337, 342.

VraŃa, localitate în Bulgaria, 298.

W

Wiher, Ioan, 278, 280.

Wroclaw, localitate în Silezia, 274.

Z

Zain, 277.

Zamoysc, 165.

Zamoyski, Jan, cancelar, mare hatman al
Poloniei, 132, 133, 134, 165, 196, 278, 299,
303, 304, 384, 401, 463, 468, 499, 500, 503,
504.

Zaridal, 336.

Zegonigh, 235.

Zerda, 236.

Zevogarsch, Johann, 455.

Redactor : HILDA MAZILU
Tchnoredactor : MELUȘ TUREAC

Bun de tipar 26.08.1983. Format. 16/70 × 100
Coli de tipar 32,75
C. Z. pentru biblioteci mari 9(498)•1592 : 1601• (00—12)
C. Z. pentru biblioteci mici 9(498)

c. 89—I. P. Informația
Str. Brezoianu nr. 23—25, București
REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA

Lei 52